מספרי מנ״ד
כלך יפה רעיתי ומום אין בך
ארגז .... שורה
ס׳
3/409

4199

Г 3/409

Иврит яз.

Шаар-Арье [Порталеоне],
Авраам бен Давид га-Рофе
Шилтей га-гиборим.
Мантуя, 1612

10463322 к (шм 24)
10463323
10463325
10463326
10463327

ספר

שלטי הגבורים

ושלשה מגינים למלחמתה של
תורה ערוכים· שהמושים עלו עם
חרב פיפיות בידם להביא עבדי
ה׳ היראים לנפשותם כשישתמשו
כם אל האושר הטוב והנצחי הצפון
בהסרו יתברך לצדיקים
כלם :

הכינם וגם חקרם צעיר בני קק מנטובה ישמרם
ה׳ ויברכם· **אברהם** הרופא יצו· בן הנשא
ומאד נעלה כמהר **דוד** משער אריה
אביר הרופאים
זצל :

נדפס

במנטובה

במצותו ובביתו· תחת ממשלת מעלת רוממות
אדונגו הדוכוס **וינצינצו** גונזאגה יר״ה·

שנת **שבע** ביום
הללתיך על משפטי צדקך
ליצירה·

Simeon de Muis Aurel.

Con licenza de' Superiori.

Z 46

ЛЕНИНА С.С.С.Р.

ф. 28.2444

הקדמה

הספר הזה אשר בשם **שלטי הגבורים** יכונה׃ הוא של תשעים פרקים המדברים בחלקי הבית הגדול והקדוש אשר יסדו על מתכונתו עולי הגולה מבבל במצות ה׳ על פי הנביאים האחרונים וזוכרים תנאי הכהנים התמימים בגופם והישרים והשלמים בנפשותם עד שיוכשרו על פי התורה לעבודה׃ ומבארים תבנית השמנה בגדים של כהן גדול וטיבם והבדלם של אבני השהם ואבני מלואים לאפד ולחשן הצריכים לו לכבודו ולתפארתו׃ עם דמות הארבעה בגדים שילבשו אותם שאר הכהנים ההדיוטים בזמן שיקריבו זבחים ועולות לה׳ אלהינו׃ ואגב גררא מודיעים ג״כ החקים והתורות של כהן משוח מלחמה לכל העם ההולכי׳ בקרב ונושאים ונותני׳ באמונה בחיוכן של לוים בהגפת הדלתו׳ ובשמיר׳ המקדש בלילה׃ ועל מה יוכו כל עוד שיוסיפו סרה ויתרשלו במלאכתם זאת המוטלת עליהם לדורות משהוקם המשכן׃ וגם הם מלמדים הזמרה המלאכותית הנכונה והטובה ללוים הנבחרים לתשמישה כדי שישירו עמה בחכמה מפוארה שירי ה׳ על התמידין הנקרבים בכל יום והמוספין והעולין לריח ניחוח על מזבח החיצון בחגים ובמועדים כלם׃ ומצורף לזה הם מגלים פנים בהלכות הנגינה המשובחת הנעשת בחברת הזמרה עם הכלים אשר בם בחר דוד מלך ישראל ע״ה שנקבו בשמות בספר דברי הימים על נכון׃ וגם דורשים משפטי הקרבנות והמנחות ומהות ועצמות סממני הקטרת כלן ומכשיריהן ופטומן בשלמות׃ ורקוחו של שמן המשחה בפרשות׃ שנערכו ונסדרו לשמוש חשני מגינים מהשלשה הבאים אחריהם למחסה ולמסתור עני ועשיר ורודף אחרי תענוגי העולם שלא יענשו בעבור בטול תורה׃ אך יצאו זכאים בדין אם בקחותיהם ילכו וישמרו לעשות ככל אשר יורום׃ נפוצו מעינותיהם החוצה לזכות בם התלמידים שלא ינקו דבש וחלב פקודי ה׳ הישרים די ספקם׃ שנת וימלאו אסמיך **שבע** ותירוש יקביך יפרוצו ליצירה׃

1837 г. Декабр 5 сего книгу поверил А. Ловиант

אליכם אישים ׳ ה״ה החבר והרופא דוד ׳ ואליעזר ׃ ויהודה בני היקרים יצ"ו ׳ אביכם גר ותושב מנטובה אברהם הרופא יצ"ו בן הנשא ומאד נעלה כמה"ר דוד משער אריה אביר הרופאים ז"צל ׳ יקרא לשלום ׃

כאשר

חפץ ה׳ לדכאני ונחליתי זה שני שנים חלפו עברו למו כי כתו כל חלקי גופי השמאלים ולא יכלתי להשיב ידי אל חקי גם לא זכיתי להליך בחוץ על משענתי עבור אפיסת הושי אברי אלו ותנועתם כי אבדו ׳ פשפשתי במעשי וראיתי אחרי ראי כי נוסף לעונותי אשר רבו משערות ראשי גדלה צעקת בטול תורה לפני ה׳ כי בילדי חכמי היונים ספקתי ׳ הגבהתי עוף ללכת אחרי הפלוסופיא והרפואה אשר בחלקלקות אבריהן הציקוני ללחם לחם רשע בדרך אפלה ולא הגיתי במורשת קהלת יעקב כדין וכשורה ׃ ובגלל הדבר הזה כי התאנף ה׳ ויסורין מכוערין עוכרין עצמי גברו עלי ונידי תחתיהם שחחו ועדיין לא חדלו א אנחותי במבי עד כי נדדו כל שנותי על מר נפשי ולא עצרתי כח ׳ החשיתי מטוב וכאבי נעכר ׃

אמנם כאשר דליתי עיני למרום והרהרתי תשובה בלבי ׳ אמרתי אולי יכופר עון אם אחרי תקון מה שעויתי אב לבני׳ יודיע כי בה׳ יצדקו׳ אם ישיבו תורתו בלבם ויהגו בה יומם ולילה לנצור תשיה ומזמה להביא עליהם ברכת טוב לא כן הרשעים המסתירים דרכם מה׳ כי ירדו לשאול ולא יראו יה יה בארץ החיים ׳ ועתה בני היקרים תורת ה׳ אל תעזבו כי עץ חיים היא למחזיקים בה ׳ דרשו נא מעל ספר ה׳ בפרשת וישב להקדוש רשב"י וקראו שכר הדבקים בה׳ ועונש הפורקים עול התורה מעל שכמם ׳ רבי יהודה פתח ואמר תורת ה׳ תמימה משיבת נפש ׳ מאן דבטיל מילי דאורייתא כאלו הריב עלמא שלים ׳ כמה אית לון לבני נשא לאשתדלא באורייתא דכל מאן דאשתדל באורייתא להוי ליה חיים בעלמא דין ובעלמא דאתי ׳ וזכי בתרין עלמין ואפילו מאן דאשתדל באורייתא ולא אשתדל בה לשמה כדקא יאות זכי לאגר טב בעלמא דין ולא דנינן ליה בההוא עלמא וכו׳ עד חקות שמים וארץ לא שמתי כדאיתא התם ׃

על כן הירא לנפשו מעבדי ה׳ יסיב ויבלה בה ומנה לא יזוע כי אדם לעמל יולד כדר׳ אליעזר דאמר (סנהדרין פ׳ חלק) איני יודע אם לעמל פה ואם לעמל מלאכ׳ אדם נולד כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו הוי אומר לעמל פה נברא ׳ ועדין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה כשהוא אומר לא ימוש ספר התור׳ הזה מפיך והגית בו יומם ולילה הוי אומר לעמל תורה נברא ׳ והלא דברים ק"ו ׳ ומה יהושע דכתיב ביה ויהושע בן נון מלא רוח חכמה ׳ אמר לו ה׳ לא ימוש ספר התורה הזה מפיך ׳ שאר בני אדם על אחת כמה וכמה ? ועתה בני הנאהבים והנעימים ׳ השחירו נא פניכם ערב ובקר וצהרים על דברי התורה הזאת בעה"ז כדי שיבהיק ה׳ זיוו עליכם לעה"ב הלא באגדת שמואל על פסוק ראשו כתם

פז אמרו רבי אליעזר ור׳ יהושע במי הן דברי תור׳ מתקיימין במי שמשחיר ומעריב בהן ואמר רבי שמואל בר אידי דברי תורה צריכין השחרה ועל כן חזקו בה תמיד ורגע לא תרפו ממנה כי הנה בר קפרא (בויקרא רבה) הודיע אתכם שהנפש והתור׳ נמשלו לנר ׳ הנפש כמה שנאמר נר ה׳ נשמת אדם ׳ התורה דכתיב כי נר מצוה ותורה אור ׳ אמר הקב"ה לאדם נרי בידך ונרך בידי ׳ אם שמרת את שלי אני אשמור את שלך ׳ ואם כבית את נרי אני אכבה את נרך ׳ אמר ר׳ שמעון משל לשני בני אדם אחד היה לו כרם בגליל ׳ ואחד היה לו כרם ביהודה ׳ אמר אותו שבגליל לאותו שביהודה שמור את שלי ואני אשמור את שלך ׳ כך אמר הקב"ה לאדם הרי תורתי בידך ונפשך בידי אם שמרת את שלי אני אשמ׳ את שלך ואם אבדת את שלי אני מאבד את שלך ׃

וכי תאמרו אם תורה מאתנו תצא ׳ שעריה יומם ולילה לא יסגרו ובמשפטיה לעולם כרגיע וחפץ ה׳ בידינו יצלח איך את עצומים נחלק שלל ובלא כסף ובלא מחיר נשבור לחם לאכל לשבעה ולתת טרף לנערינו ותחי נפשנו ? אענה אף אני חלקי ׳ כי לא קצרה יד ה׳ מהושיע ׳ יעמדו זרים וירעו צאנכם ׳ ואתם כהני ה׳ תקראו חיל גוים תאכלו ובכבודם תתימרו ׳ לכן אין אתם בני חורין להפטר הימנה באמרכם תורתנו היאך משתמרת ומלאכתנו אימתי נעשית ? אך אם באולי לא תרצו לסמוך על הנס או להתפרנס זה מזה כמאמ׳ דוד מלך ישראל ותטו אל תשובת חכמיו אשר ברור מללו אין הקומץ משביע ארי ואין הבור מתמלא מחוליתו ׳ בעבור זה אל תתנו דמי לה׳ כי הרבה דרכי׳ יש לעסוק בתורה ולהיות עמה מלאכה עומדת ואז תהיו נקיי׳ מכל חטא ואשמ׳ אם תקראו בספר תורת אלקים מפורש ושום שכל ותבינו במקרא כאשר הורונו חכמינו הקדמונים ׳ והנה ערכתי לפני ולפניכם שלחן טהור בלא לקח טוב של שלש׳ מערכות מקרא משנה וגמרא עם שני בזיכי לבונה זכה מדרש רבות וסיפורי הזהר כמעשה לבנת הספיר ׳ וזה עם כי הוא אחד בלבד מהשלשה בניכים לאברהם׳ הואיל כי הוא העקר ומהשלשה הכי נכבד נהגה בו כמשפט מראשית שנה ועד אחרית שנה ׳ ואז יסורין יסורו מעלינו לא נדאג מבשורות רעות ונזכה להרבות שלום בעולם ׳ מצורף למה שיהיה לנו מגן וצנה ויקום לעזרתנו כשיבואו עני ועשיר ורשע לדין כדאיתא ביומא (פרק אמר להם הממונה) והלל הזקן ובן חרסום ויוסף הצדיק לא יחייבונו ?

לכן עם אלף המגן הזה המאלפנו חכמה ויראת ה׳ בנשף בערב יום בנטות צללי ערב נרחץ נפשותינו ונטהרנו במימי שלג תורתנו הקדושה והתמימה כי הנה כתוב בספר הזוהר פרשת בשלח ׳ רבי יוסי פתח למנצח על אילת השחר כו׳ ׳ כמה חביבה אוריתא קמיה דקב"ה דכל מאן דאשתדל ב באוריתא רחים הוא לעילא ׳ רחים הוא לתתא ׳ קב"ה אצית ליה למלולוי לא שביק ליה בהאי עלמא ולא שביק ליה בעלמא דאתי ׳ ואוריתא בעי למלעי ביה ביממא ובליליא ׳ דכתיב והגית בו יומם ולילה וכתיב אם לא בריתי יומם ולילה וגו׳ תינח ביממא ׳ בליליא אמאי ? בגין דיהא שכיח לגבי שמא קדישא שלים כמה דלית יומא בלא ליליא׳ ולאו איהו שלים אלא דא עם דא ׳ כך בעי אוריתא לאשתכחא עמיה דבר נש יומא וליליא ׳ למהוי שלמותא לגבי דבר נש יומא וליליא ׳ הרי שמניני זה יביצא לכם מנוחה בנפול תרדמה על אנשים ׳ ולילה ללילה יחוה דעת להוסיף לקח ולהבין דברי חכמי׳ וחידותם ׳ אמנם מי יתן

לכם

לכם משה כערב ויום ליום מי יביע אומר לדרוש אלהים
ולהודיע אתכם את חקיו ואת תורותיו · והייתם נקיים מעון
ביטול תורה עד שיפוח היום ונסו הצללים ? צאו נא וראו כי
אין כמסדר המעמדות טוב ואין כמוהו מורה להפיק לכם
רצון מה׳ · על כן ברן יחד ככבי בקר אחרי אשר הריעו
וסררו לרוכב ערבות תפלותיהם בני אלהים ולאל שדי
התחננו · בטרם תפנו והלכתם לעסקיכם תחזקו אז במעוזו
כי הנה ברוח חכמה ובבינה נפלאה ברוח דעת ויראת ה׳
סדר מה שהיו קורין בכל יום במעשה בראשית אנשי מעמד
והיה צדק התורה והנביאים והכתובים אזור מתניו ואמונת
המשנה · גמרא · ברייתא · ואגדה · אזור חלציו לחיו
כערוגת הבשם חכו ממתקים וכלו מחמדים · אך להיות כי
במשך קריאת שבעת ימי השבוע כתב בכלל סדר הקרבנות
זעיר שם ליום עד תומו ולסבה מה מהסבות לא
דקדק החכם המופלא הזה להעלות על ספר ביאור אופן
הקרבת קרבן תמיד ותנלוים אליו כאביי אליבא דאבא
שאול מדי יום ביום · אמרתי כי בקריאת המעמדות כאשר
הם נצא מדי חיוב קריאת התורה ממזרח שמש עד מבואו
כמוטל עלינו ואין להרהר · אמנם מידי הקרבת קרבן
תמיד לא ידעתי אם מבלי ספור פרטי עשייתו בבקר ובין
הערבים תעלה לנו כאלו הקרבנו אשה לריח ניחוח לפני
ה׳ כחיובנו על כן אמרתי כי טוב הוא לפרט פעמים בכל יום
חק עולת תמיד כמשפטו אם נרצה לזכות לשתי שלחנות
תורה ועבודה כאחד כתאות נפשנו · וכבר קדמני רבי
ואלופי לשנים שעברו כי יצא לאור תעלומות חכמה בקצור
נפלא סדר העבודה לנר ישראל פטיש החזק עמוד הימני
שר וגדול בישראל המקובל האלהי פאר הדור והדרו כמהר״ר
מנחם עזריה מפאנו נר״ו לא יחסר כל בו · חנה הוא משובח
ואהוב ונחמד ונעים אם תקראו אותו בכל יום בבקר קודם
קריאת הששה סדרי גמרא מהמעמדות הבהירות והטובות ·
ואני בעניי בימי חליי כתבתי בספרי אשר כריתי לי סגנון
זה על פי דרכי עם פסוקי התורה ועם פרטים אחרים שלא
באו בסדר עבוד׳ של מעלת · קראתי אותו בשם מגן הראשון
של שלטי הגבורים לאברהם · ממנו תראו וכן תקראו · כי
בגללו ישלם לכם פעלות השחר חיוב ההקרבה וקריאת
התורה גם יחד · אמנם כשיפנה היום ויתחילו לנטות
צללי ערב והיא שעת המנחה הרצויה · תמצאו בחבורי זה
סדר התמיד של בין הערבים · עם קריאת התורה כתובים
ונביאים ועמהם גם כן שלשה פסוקי תורה על דרך מנהג
אנשי מעמד שהיו חוזרי׳ בעת ההוא להגות בם על פה כאשר
ידעתם · אך במקום ההגיה בסדרי בראשית שכבר יצאתם
בה מאי חובתכם בבקר · הלא בשאר חלקי התור׳ השלשה
מצאתי און יקר לי בקריאות אחרות שונות מהם שיהיו לכם
למנה כמגן זה השני משלטי הגבורים אשר ערכתי · וממנו
כחיל אל חיל בצאת הככבי׳ עד המגן השלישי תלכו ותבואו
בהרה חושו אל תעמודו כי באמת ובתמים יהיו לרצון אמרי
פיכם והגיון לבבכם לפני ה׳ תמיד · ולצורכם וגואלכם
תזבחו זבחי צדק עולה וכליל שיחתכם הרכה והענוגה כדי
שתעלה לריח ניחוח על מזבחו הטהור וירוח לכם כאלו
הקרבתם עליו למאות ולאלפים דם עתודים וכבשים עם
חלב מריאים וכליות פרים דשנים ומפוטמים · ועתה בני
היקרים קומו נא משכו וקחו לכם מגיני אלו בנפש חפצה
צלולה וברה ואל תעזבו התשעים פרקים שכתבתי לפניהם
קראתי אותם בשם שלטי הגבורים והם לשמוש השני
מגינים מהשלשה הנזכרי׳ · רוצו וקראו בם כטוב בעיניכם
בימות החמה ובימות הגשמים כי אם תלכו עם ה׳ אלהיכם
בלב תמים לא ימנע טובו מכם כל ימי חייכם · שלום לכם
אל תיראו :

ואתה הקורא גבר עמיתי קודם כל דבר קום קרא
הטלשה צירים שעליהם יסובו התשעי׳ פרקים
של ספר שלטי הגבורים כי כה היה תחלת דברי כשרציתי
להודיע לך על רגל אחד משפט הספר הזה כלו ומעשהו :

להיות כי מתנאי הקרבנות שלשה אלה בראשם נמנו
היינו שיהיו כל הבעלי חיים הנקרבים תמימי׳
ונקיים מכל המומין הפוסלי׳ אותם ושיוקרבו על גבי מזבח
בית עולמים שיבנה במהרה בימינו בהר המוריה בירושלם
העיר אשר בחר ה׳ לו לעד לבית זבח · ושיוקטרו בכשרים
ובשלמים שבכהנים בלבד אשר מלאו ידם במצותו יתברך
לו לכהן ולא על ידי זרים · אמרתי כי טוב הוא לכתוב לכם
טרם ספור תכונת התמידין והמוספין אשר ערכתי לפניכם ·
דבר מה מהפרטים האלה הנזכרים על הסדר · למען נלמוד
ליראה את ה׳ אלהינו בכל נפשנו והיה לבבנו שלם עם צורנו
כמוטל עלינו · ועתה כדי שתוכלו לכוין כל עצמכ׳ לשמים
בבית תפלתכם וכאלו הייתם בתוך הבירה הגדול והקדוש
הזה בשעה שתקראו פרשיות הקרבנו׳ בזמניהם לרצון לכם
לפני ה׳ כהיום הזה בעזרת שוכן שחקים בתשעים פרקים
אלו הקודמים למגינים אעתיק׳ במסכת מדות ומהרמב״ם ז״ל
ומהרב הבירטאנורה ז״ל · קצרת מחלקי המקדש השייכים
לכונתנו זאת · ועמהם גם כן אזכור סכום הכלים הצריכים
לעבודה כתורה וכמצוה · אחרי כן אדבר מעט במשפט
הכהנים והלוים המשרתים בכלל · ועל כלם אכתוב תנאי
הזבחים והמנחות כלן ומכשיריהן והנלוים אליהן · עד כי
לא יבצר מכם מה שיאות לכם לדעת ממעשה הקרבנות
ברוח דעה והשכל כאשר חפצתם :

שמות החכמים הקדושים הנזכרים בספר זה

על פי רבותינו הכתובים למטה יסעו לקראתכם להקביל פניכם התשעים פרקים של ספר שלטי הגבורים זה ועל פיהם יחנו גם השלשה מגינים הנלוים אליהם במחנה אהבתכם לרצון לכם לפני ה׳ ושמרו את משמרת תורת חכמינו אלה ז״ל באמונה ולא יסורו ממנה אפילו כחוט השערה ופקודיהם יהיו :

הגמרא ירושלמית
הגמרא בבלית
התוספתא דפרק בראשונה דיומא
התוספתא דשקלים
התוספתא דפרק אחד דיני ממונות דסנהדרין
התוספתא דזבחים
התוספתא דפרק ראשון דמנחות
התוספתא דכלים
הבריתא דפרק מומין אלו דבכורות
הבריתא דפרק קמא דכריתות
פרקי רבי אליעזר
תנא דבי אליהו
אגדת שמואל
סדר עולם
אותיות דרבי עקיבא
מדרש רבי עקיבא בכתרי האותיות
הקדש רשב״י
הרעיא מהמנא
תקוני הזוהר
ספרא
ספרי
תורת כהנים
מכילתא
פסיקתא
שמושא רבה
רבות
תנחומא
מדרש ישעיה
מדרש חזית
מדרש תהילים
מדרש תדשא
מדרש ויסעו
מדרש אסתר
מדרש ז׳ שועי
תרגום יונתן בן עוזיאל
תרגום ירושלמי
תרגום אנקלוס הגר ז״ל
רש״י ז״ל
הרמב״ם ז״ל
רב אלפס ז״ל
בעל הלכות גדולות ז״ל
הסמג ז״ל
בעלי התוספות ז״ל
רבינו תם ז״ל
הראבד ז״ל
רבינו סעדיה גאון ז״ל
רב האי גאון ז״ל
רבינו חננאל ז״ל
הר״ן ז״ל

הרא״ש ז״ל
המרדכי ז״ל
הרב מברצילונה ז״ל
חדושי הרשבא ז״ל
בעל הטורים ז״ל
רבי ישעיה האחרון ז״ל
בעל הערוך ז״ל
בעל הכל בו ז״ל
הרמב״ן ז״ל
אבודרהם ז״ל
הריטבא ז״ל
בעל ספר התרומה ז״ל
בעל שערי אורה ז״ל
החכם רבי יצחק אבוהב ז״ל
הרב רבי יוסף חביבא ז״ל
השמעוני בעל הילקוט ז״ל
המזרחי ז״ל
בעל עין ישראל ז״ל
מר רב חפץ ז״ל
הר״י קורקוס ז״ל
רבינו שמעיה ז״ל
הר״י קארו ז״ל
רבינו ברוך ז״ל
הבירטאנורה ז״ל
מהר״ר מרדכי יפה ז״ל
הרא״בע ז״ל
רבינו בחיי ז״ל
החזקוני ז״ל
רל״בג ז״ל
השר אבארבאנילו ז״ל
הרדק ז״ל
ה״ר משה קמחי ז״ל
ה״ר יונה המדקדק ז״ל
כמהר״ר משה אלשיך ז״ל
כמה״רר שמואל לאנייאדו ז״ל הוא בעל ספר כלי יקר
בעל המעמדות ז״ל
כמהר״ר משה פרוינצאלי ז״ל
כמהר״ר משה מנורצי המכונה מהטוראצו ז״ל
כמהר״ר מנחם עזריה מפאנו יצ״ו
כמהר״ר משה קזיס יצ״ו
כמהר״ר שמואל מארלי יצ״ו
כמהר״ר שמואל ארקאוולטו ז״ל
החכם ר׳ אברהם דבלמס ז״ל
החכם ר׳ משה ן׳ חביב ז״ל
המדקדק המעולה רבי אליהו האשכנזי ז״ל
הסופר רבי מאיר מפאדובה ז״ל
הסופר ר׳ יהוסף זארקא המכונה בונאיוטו ז״ל
הסופר כמ״ר יהודה סומו משער אריה ז״ל
כמהח״ר בנימן שאול ז״ל חזן קק״ פירארה יצ״ו

שהם בין הכל תשעים ושמנה אם נמנה עם המחברי׳ שונים האמורים כהיום הזה כלבד גם התוספות וגם הבריתות הנזכרות לחלקים נפרדי׳ וסימניך ח״ץ שחוט לשונם לירות שלא במסתרים תמימות חצי חכמתם השנוני׳ בקרבי שלטי הגבורים הערוך לפניכם והנצב פתח אהלכ׳ בקומה זקופה להגן עליכם עד כי בצדק מתניו ובאמונת אזור חלציו יוכל לשפוט למראה עיניו ולהוכיח במישור לתלמידי׳ ענוי ארץ הבחורים מעושי השנים את דרך עץ החיים ששם למשמע אזניו ישכון כבוד אור והדר התורה ברוח דעת ויראת ה׳ :

הלשונות שונות הנוספות על לשוננו הקדש שנשתמש בהם בספר שלטי הגבורים הלזה אברהם הרופא משער אריה המחבר יצ״ו הם אלה :

הלשון איטאלקי
ארמי
אשכנזי
בואימו
יוני
לאטינו
ספרדי
ערבי
פרסי
צרפתי

וסימניך ויכתוב על הלחות את עשרת הדבורים :

חכמי העמים אשר בם רמון מצא ותוכו אכל בחבורו זה אברהם הרופא המחבר יצ״ו הלא הם :

החכמים האיטאלקים
האשורים
ההינדים
היונים
הכלדים
הלאטיני
המצרים
הערבים
הפורטוגיסי
והפרסים

וסימניך ויאמר לא אשחית בעבור העשרה :

ובאלה לא היה איש מפקודי עכ״ום שידבר כאן סרה על משפטי התורה הקדשה ומאלו נפרדו המחברים שלהם איש ללשונו למשפחתם בגויהם · אמנם בפרק נ״ג מחבורי זה צריך להוסיף איגאקס המחבר הערבי בספרו מהאבנים טובו׳ מפני שדבר גם הוא על האבן ביזאאר באופן אחר ממה שכתבתי אני עליו· ובאמת חרה לי מאד כי שכחתי להעתיק דבריו שם בפרט כי האמנתי גם אני עמו שהדמעות ה הנקרשות בעיני חבהמ׳או החיה ההיא על צדי החוטם שלה בעבור אכילת הכ״ח הארסיים שנופלות משם אחרי שתצא

מהמים הקרים שבנהרות א״ש. כלות חמימות הארס שבגופה יועילו גם הן ברפואת הקדחות הדבריות עם כי ישנו הרבה במעלת סגולת הביזאאר האמתי ואז עם האינקס הערבי הזה יעלו גם חכמיהם המפוזרים והמפורדים בפרקי ספרי אשר נקבו שם בשמם העצמי כדי שיוכלו להמנות בנקלה אם ירצו לידע אותם בשם לכל חפצכם לסך תשעים ושמנה כמספר מכתבי רבותינו ז״ל הכתובים מנגד וסימניך ופחד ורחב לבבך כי יהפך עליך המון ים חיל גוים יבאו לך וגו׳ ואם יקובצו בני הנכר עכו״ם הנלוים עם דברי מלכינו וגאונינו האמורים לבא לשרת את שם ה׳ אלהינו ולאהבה אותו ולהיות לו לעבדים יגיעו כל חלוצי הצבא לגלגלתם באגודה לסך מאה ותשעים ושש וסימניך אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך :

ל״א ·

והנה קודם שיודפסו מפתחות פרקי ספרי זה כאשר עם לבבי אמרתי להזכי׳ לכם כי רבותינו ז״ל נשתמשו גם הם בלשון יוני ונתרצו שיפיפותו של יפת ישכון לפעמי׳ באהלי שם · ועל כי נזדמנו לי בחבורי מלות רבות בלשון יון שדברו בם חכמינו ז״ל באקראי ולקוצר ידיעת המדפיסי׳ נכתבו בשבוש עד כי הם באמת כהיום לפוקה לתלמידים אמרתי להיות בעוזרי בחורי חמד ולהורות להם האלפא ביתא יונית ותנאיה והדרך הישרה שילכו בה להבין בנקלה קריאת הלשון ההוא ולמצא פתרון המלו׳ ההן מספרי היונים עצמם בלי עמל ויגיעה שתמצאו הדבר הזה מפורש ושום שכל תכף אחרי המפתחות וכן מפני שידענו שהטעמים הקדושים זרקא שרי וזולתן שבתורה שבכתב הם מסייעים בכל עוז להבין סגנון הדברים על נכון ובתורה שבעל פה בגלוי ומפורסם לכל לא נכתבו כלל כי אין הכל בקיאי׳ בם הואלתי אחרי הכתוב למעלה להודיע שם אל החפץ לשמוע תורה זאת כפי כי בלשון לאטינו נמצאו רישומים מעוטים אשר בגללם נבא במהרה ל תכלית הבנת הדבורי׳ שבאגרות ושבספרים וכתבתי אותם על רגל אחד למסור אותם לכל החפץ בם אחרי שמצאתי להם דמיון טוב בפסוקי התורה : ועל כי ברור הוא אצלי כשמש כי לא כל הדעות שוות ב בלימודים ובאולי יהיו מן הותיקין שלא ירצו לאבד היקר שבנמצאות בקריאת דברים קלים כאלו על כן הצבתי להם מקום נפרד מן חבורי זה שהוא אחרי המפתחות שלו כלן : ומי שלא ייטב בעיניו לקרות בהן בפרטות ימנע עצמו בהן כי אין בכך לנפשי אלא השקט ומנוחה רבה · וסוף סוף הואיל כי דברתי את דברי על האלפא ביתא יונית ורומית אגב גררא זכרתי לכם עוד בחברתם ארבעים מיני אלפא ביתא אחרים של לשונות שונות כדי שתכירו בערך החכמה נפלאה ומפוארה שבחסדו נתן אל עליון יתברך שמו בקרב הסנהדרין שהיו יודעים השבעי׳ לשון והבדלן הטיב מקטנם ועד גדולם ולא בצר מהם אפילו שפה אחת בין כלם ברוך שחלק מכבודו וחכמתו ליראיו אמן · כן יואל ה׳ למען טובו הרב והעצום להאיר עינינו במאור תורתו לרעות בה את יעקב עמו וישראל שבט נחלתו :

מפתחות הה"שעים פרקים מספר שלטי הגבורים וסימניך ויאמרו איש אל אחיו מן הוא כי לא ידעו מה הן הדברים שנתחדשו בם עד עצם היום הזה:

הפרק הראשון ידבר בקדושת ארץ ישראל על כל שאר הארצות ובעשרה קדושות שבה זו למעלה מזו כמו שכתבו רבותינו ז"ל בפרק ראשון דמסכת כלים ממשנה ששית עד סוף הפרק דף א עמוד א

הפרק הב' בהר הבית בסורג ובחל וברחוקי כתלי הר הבית מכתלי העזרה מהדרום מהמזרח מהצפון ומהמערב כפי דעת רבותינו ז"ל במשנה ראשונה מפרק שני דמדות דף א עמוד ד

הפרק השלישי בשערי הר הבית ופי' מלות אלו קיפונים וטדי וכן יזכור ארך ורחב עזרת נשים וארבעה לשכות שבה והשתי לשכות שהיו תחת עזרת ישראל הפתוחות לעזרת נשים ששם הלוים נותנים כל כלי השיר תשמישיהם וספריהם דף ב עמוד ב

הפרק הד' בביטול דעת קצת מכלי עמנו שהאמינו ששירת ונגינת בית המקדש היתה גרועה ובלי למוד ויזכור שנים ועשרים מיני זמרה שידע בם דוד המלך ע"ה ויכתוב מאמר שלם בתנאי הזמרה המלאכותית הידועה בזמננו וגם בפירוש פסוק דברי הימים א' טו יראה לכל בן דעת שכנניהו שר המשא ידע בכל אלה בשלם שבפנים דף ג עמוד א

הפרק החמישי יזכור ששה ושלשים כלי ניגון שהכירו בהם דוד המלך ורבותינו ז"ל וידבר בכלי הניגון שלא יוכשרו מצד רוע תכונתם לבא עם שירת הלוים על הדוכן גם יחד לעולם ומכללם הם השופר המגרפה דתמיד התוף המחול העצי ברושים המנענעי' השלישי' המשרוקיתא והסמפוניא ויפרש צורת השמנה כלים אלו שנזכרו באחרונה וגם יכתוב צורת האילת השחר הנכונה לדעת רד"ק דף ד עד

הפרק הששי ידבר בכלי הנגון שהם טובים מצד עצמם ורעים מצד רוממות קולם לבא עם הלוים בחברת השיר ובכללם הם האורדאבלום הצלצל הגדול והחצוצרות והצלצלי תרועה ועם כי היו אז משתמשים גם כן על הדוכן בחצוצרות ובצלצל הגדול כגלוי וידוע לכל מבין עם כל זה לא היו תוקעים בהם אלא בין פרק לפרק משלשה חלקי השיר ולא בשעה שהיו הלוים משוררים בפועל שירו של יום ויזכור עוד כלי אחר מהנגון שהיה טוב גם הוא מצד עצמו ורע מצד רוממו' קולו והוא המגרפה דערכין ולא ידבר בשרים ובשרות בשדה ובשדות דקהלת בשמינית בגתית בנגנת בשושנים במחלת בשושן עדות כלי הנגון הנז' בספר תהלות הנכונים גם כן לנגינה ולזמרה בשתוף אשר הכיר בם דוד המלך ע"ה מפני שלא ידע אברהם המחבר ספר זה טבעם וצורת' אמנם באר כאן מה הוא הצלצל הגדול הנקרא בכתוב מצלתים גם כתב מהותה וצורתה של מגרפת ערכין נכונה לדעת חכמינו ז"ל עליה ומה הם שלש' מיני חלילי' שהמין האחד הם הקרנים (ד"ה א כ"ה) נקראו בלעז קורניטי המין השני הם האבובים שאין להם אבוב נפרד אלא הן ואבוביהן דבר אחד כנראה בגמרת ערכין פרק אין בערכין נקראו בלעז פלאבוטי וחשבי' מינים אלו הם נכונים עם הזמרה המין השלישי הם שקראו רבותינו ז"ל פריפרין בבבא מציעא פרק השוכר משנה ראשונה שכר את החמר ואת הקרד להביא פריפירין וחלילין לכלה נקראו בלעז פיפירי ואלו לא יאותו להיות עם הזמרה גם יחד: גם באר בפרק זה הכלי ההוא שנקרא בדניאל פסנתרין חשוב גם הוא עם הזמרה דף ו עמוד ב

הפרק השביעי ידבר בכלי ההוא מהנגון שנקר' בס' תהילים מנים ובצורתו דף ז עמוד ג

הפרק השמיני ידבר בכלי הנקרא שם בספר תהילי' נבל עשור ובצורתו וגם יפרש הכלי הנקרא קתרוס והכלי האחר הנקרא שבכא הכתובים בספר דניאל דף ז עמוד ד

הפרק התשיעי ידבר בכנור ובצורתו דף ח עמוד א

הפרק העשירי ידבר בעוגב ובצורתו דף ח עמוד ב

הפרק הי"א יבאר כי בכלי הנגון הנאותים לבא על הדוכן יש מהם שהם שלמי' בתכלית השלמות עד שישמשו לכל קולות הזמרה גם יחד ויש מהם שאינם שלמים כמותן כי לא ישמשו אלא לקול אחד מהשיר ולא ישמיעו עמם שאר הקולות בנגונם כאשר עושים השלמים בהחלט אמנם השלמי' בהחלט הם הנבל הכנור והמנים ולשמושם הם צריכים ספרי' פרטיים המלמדים נגונם למנגנים בם אך הכנור והמנים הם צריכים ללמוד הנקרא בלשונם פארטיטורה: והנבל הוא צריך ללמוד אחר מיוחד לו שנקרא בלשונ' אינטאבולאטורה שבה כאן משפטה בשלמות אבל כלי הנגון שאינם שלמים בהחלט כמו העוגב ושלשה מיני החלילים ודומיהם די להם שילמדו משפט הנגון מתוך ציוני ספרי השיר המלאכותי שמזמרים עמם המשוררי' כלם כידוע לבעלי הנגון שבזמננו דף ח עמוד ג

הפרק הי"ב יבאר ששירת הנקרא בשם ה' הוא השיר שנעשה בפה ושבו היו חייבים הלויים בלבד אמנם בנגון על הדוכן היו כשרים גם כן מי שלא היו לויים כמו שכתבו רבותינו ז"ל במסכת ערכין אך בשאר העבודות המיוחדות להם לא היה הלוי בעל עבודה אחת רשאי להשתתף עם לוי אחר בעבוד' אחרת משונ' מעבודתו וכן לא היו הזרים או הלוים יכולי' לתקוע בחצוצרות על הקרבן כי לכהנים יאתה בלבד ה התקיעה הזאת ושמי שעבר חיב במיתה בידי שמים ויבאר מה היא המיתה הזאת ומנה גם כן מי הם החוטאים מבעלדי הלוים שהם חייבי' בה דף ט ע"א

הפרק הי"ג שהלוים בימי משה רבינו ע"ה התפקדו מבן שלשים שנה ומעלה ושדוד המלך ע"ה לעת זקנתו מנה אותם מבן עשרים שנה ומעלה על כי לא היו נושאים עוד המשכן בכתף ויזכור הדברים שהיו בימיו ממונים עליהם הלוים וגם יודיע שהלוים לא יופסלו אלא בקול ובזכירת פסוק אחד של (ד"ה ב ה') כתב מה שהיו יכולי' להקשות המקשים על כל מה שאמר על הזמרה והנגינה ותשובתו על זה וזכר השכר שקבלו האש היסודי והרוח על שחלקו כבוד לאלהי ישראל דף ט עב

הפרק הי"ד ברום העזרה המוחלטת ובארכה וברחבה ומנין חלקיה

חלקיה וגם העתיק דברי רבותינו ביומ׳ פרק הוציאו
לו על הדביר והכרובים והארון ושם זכר ופירש מה
הוא משמעות המלת חזארת טרקסין שבאולי לא
נכתבה כתקנה ופירש מה שאמרו רבותינו לא היה
לו כתל אלא שני פסין היו לו ארכו של כל אחד
ואחד אמה ומחצה כו׳ והתיר שבעה ספקות אחרות
בפרכות ובאמה טרקסין עד כי יערב מאד לכם ל
לשמוע את כל הדברי׳ שנתחדשו בפרק זה דף י עא
הפרק הט״ו בשלש עשרה השתחויות שהיו תוך הר הבית
ובמנין השערים שהיו בעזרה אליבא דיוסי בן חנן
אמנם עמד אברהם במנינם הכתוב בפ״ק דמדות
משנה ד׳ כי בו כמעט הסכימו כל רז״ל דף יד עב
הפרק הי״ו בלשכת בית המוקד ובארבעה לשכות שבה
ובשני שערים שבבית המוקד שהאחד פתוח לחיל
והאחד פתוח לעזרת דף יד עמוד ג
הפרק הי״ז בשמירת בית המקדש בלילה ומחלף מקומות
שהיו שומרים שם היינו בשלשה מהם היו שומרים
הכהנים עם הלוים ובכ״א מהם הלוים לבדם אמנם
הכהנים השומרים בכל לילה היו שלשים והלוים
היו מאתים וארבעים ושאיש הר הבית היה מחזר על
חמשמרו׳ בלילה ואם היה מוצא לוי ישן היה חובטו
במקל והיה שורף את בגדיו דף טו עמוד א
הפרק הי״ח בתלונות הכהן והלוי והישראלי זה על זה וזה
על זה ובהערכ׳ טענותיה׳ בפני הב״ד הגדול שבלשכ׳
הגזית ובצווים של סנהדרין שיהיו נכונים ליום
המחרת לבא לשמוע את גזר דינם על פטפוטי ד
דבריהם דף טו עמוד ב
הפרק הי״ט אחרי תגזום על הלוי ודברי נחומים לכהן על
תהלואיו יודיעו הסנהדרין לראש מעמד כי הערים
והמגרשיה שנתנו ישראל לכהנים וללוים לא באו
לכהן וללוי כמו חלק ונחלה שיהיה להם בארץ וגם
כי בדבר הזה נראה לכאורה שנחלקו עליו ר׳ מאיר
ורבי יוסי במסכת מעשר שני פרק כרם רבעי משנה
י״ר עם כל זה ביהושע י״ד כתוב בברור שלא עלו
להם לשם נחלה והנה קבלום בשכר עבודת׳ בלבד
לטובתן של ישראל ובמקום הנחלה הראויה השם
יתברך מחלקו ונחלתו הפשוטה ולא כנחלת ישרא
דבר הוא ממלא חסרונם משלם ולא יגרע נחלתן
מנחלת שאר השבטים אך הוא יעדיף עליה בעבור
תשלום פרעון עבודתם במקדש והוצה לו בדי שנה
בשנה דף יו עמוד א
הפרק הכ יודיע כי לא יגרע כח פמליא של מעלה מכח
פמליא של מטה לכן כמו שלמלך בשר ודם נותנים
לו החומש מהכנסות פירות הארץ כן יאות שיתנו
גם כן עבדי ה׳ לכבוד קונם החומש הזה שנקרא
בלשון הכתוב חלק ה׳ ונחלתו · דף יו עמוד ג
הפרק הכ״א הוא מראה בטופת צודק שכל הפרשות שהם
חייבים בם הישראלים לא יעברו סכום החומש
האמור דף יז עמוד א
הפרק הכ״ב יודיע איך עם החומש הזה שהוא חלק ה׳ יתן
לרעבים להם וגם חלקם משלם לכהן וללוי כאלו
היה להם חלק בארץ כשאר השבטים אחיהם ואם
יעדיף הרבה על הנחלה הראויה להם ועמו בחברת
הערים והמגרשים הם מקבלים גם כן תמיד משלם
שכר עבודתם לכה לא יעבדו ברבב שלם הדיו׳
במקדש אם הכהן האחד לא ישרת מלובש בבגדי׳
כהונה ויחף אלא כמו שנים או שלשה שעות ביום
אחד עד שיקריב עולת תמיד של שחר ושל בין ה
הערבים כפי מה שזכה בפיס שני ימים בשנה ולא
יותר והלוי נ״כ לא ישמור המקדש אלא שני לילות
בלבד בכל שנה ? וכשקבלו כלם עליהם את הדין
והכירו שישרים הם דרכי ה׳ נתנו תודה לאלקינו
וחייבו עצמם לעשות ככל אשר צותה התור׳ ושסדרה
הסנהדרין משלם על פי ה׳ דף יז עמוד ד
הפרק הכ״ג ידבר בשבעה לשכות שבעזרה ובששה לשכות
שהיו שלשה מצד זה ושלשה מצד זה לעזרת ישראל
ולעזרת הכהנים דף יח עמוד ג
הפרק הכ״ד בהיכל שהיה צר מאחריו ורחב מלפניו ומחשבי
לשכות שנקראו בתי החליפות והרשגה על רבינו
ז״ל על דבר הטבעות ומקומן ומהחלונות הכ״ד מ
משמרות והיכן היו דף כ עמוד ג
הפרק הכ״ה בכל לשכות הבית הקדש שנודע מקומם לנו
ממסכת תמיד ומדות ובבית המטבחים ובטבעות
ושלחנות המקדש וגם בלשכות אחרות הראויות
להמצא שלא נודע מקומן מהמשנה אם היו והיכן
היו אשר כתב אותן אברהם בפרק זה העולות לסך
חמשה וארבעים לשכות אחת לאחת למצא חשבון
דף כא עמוד א
הפרק הכ״ו במזבח העולה ומדותיו ושבבית הראשון היה
גם כן המזבח הזה של נחשת שעשאו שלמה ככתוב
(בד״ה ב׳ ד) ובבינו בבית שני איך היה על פי רז״ל
במסכת מדות דף כ״ב עמוד ד
הפרק הכ״ז בחוטמין הרקין שבמזבח החצון שבהם היו
יורדים לאמה אחת שהיתה במקדש הדמים הנתנים
על יסודו ומהטבלא של שיש שהיתה למטה ברצפה
אצל קרן מערבית דרומית שלו והיורדת לשית ו
ומהכבש שהיה בדרומו עם השני כבשים קטנים
והחלון שבו ומהיכן היו מביאים האבנים שבמזבח
ומלבונו בסיד פעמים בשנה וכמה היא הפגימה
הפוסלת אותו ויזכור גם כן הים מוצק והכיורות
שעשה שלמה בבית הראשון ומקומם במקדש על
נכון וגם ידבר בכיור שבבית שני וסכום הידים
שבו שישמשו בפעם אחת לכל הכהנים הצריכים
לעבודת קרבן תמיד של שחר דף כג עמוד ג
הפרק הכ״ח במעלות המקדש בנבהן ברחבן ובמנינם
ומהרובדין אשר שם הרב בכתלי האולם ומרחוק
המעלות מאסקופת פתחו של אולם כפי דעתו ודעת
הרב מבירטאנורה ז״ל במעלות האולם מפי ר׳ ברוך
ז״ל דף כד עמוד ב
הפרק הכ״ט בפתחו של אולם ומהמלתרא׳ שלו ומהכלונסו׳
של ארז שהיו עולין מכתלו של היכל לכתלו של
אולם ומהשרשרות של זהב הקבועים בתקרתו ו
ומהפרכות שהיו על שערי המקדש שני ושכל ישרא
היו חברים ברגל והכלים במקדש שהיו צריכים או
לא צריכים טבילה דף כד עמוד ד
הפרק הל׳ בפתחו של היכל ובדלתותיו ולמה היה נשמע
קולם שיפתחו יותר ממה שהי׳ נשמע קול הדלתות
של שאר השוערים שהיו גדולים כמוהו ומגפן הזהב

שהיתה שם דף כה עמוד ד

הפרק ל״א במנורה ושלחן הזהב ומזבח הקטרת שהיו בהיכל ובמדת המנורה בארכה וברחבה וצורתה ומשפטיה ותנאיה ומה שיש להקשו׳ על רבינו ששם המנור׳ לרחב ההיכל כי זה היה נמנע בבית הראשון וגם בבית השני יש על דעתו פירכא וכתב אברהם דעתו המוסמך על דברי קצת רבותינו ופסוקי התור׳ על מצב המנורות והשלחנות בבית ראשון ושני דף כו עמוד ב

הפרק ל״ב בשלחן הזהב ומשפטו ולחם הפנים׳ וצורתו ומה שהשיג הר״לבג ז״ל על רבינו ז״ל על דבר רומו של לחם הפנים והתשובה לפום ריהטא שהשיב אברהם בעד רבינו דף כט עמוד ג

הפרק ה״לג במזבח הזהב שבהיכל שלא נודע לרשי ז״ל למה עשאו שלבה מחדש באולי שלא לצורך גם זכר׳ בפרק הזה הטבלא של שיש שהיתה בהיכל מצד צפון שלוקחים מתחתיה העפר בעבור מי הסוטה ודברי רבותינו ז״ל במסכת סוטה על כתיבת מגילתה ושאר פרטיה דף ל עמוד ב

הפרק ל״ד בארון שהיה בדביר עם הלחות והכת והארגז ששגרו פלשתים דורון לאלהי ישראל ואיך היו נתונים שם וכיצד היו הלוחות כתובים על דעת רבותינו ז״ל דף לא עמוד א

הפרק ה״לה ידבר על השלש עשרה שופרות ועל השלשה גזברים ושבעה אמרכלין שהיו במקדש ועל השלש׳ פרקים שהיו תורמין בשנה לשכת השקלים דף לא עמוד נ

הפרק ה״לו בחמשה עשר ממונים שבמקדש וממספר התקיעות הנעשות בו בכל יום ובערב שבת וחגי ה׳ וישמש הפרק הזה לסדר הנהגת הבית דף לב עא

הפרק ל״ז באנשי מעמד ותפלותיהן וקריאת התורה שנהגו לקרות בכל יום והתעניות שהיו עושים כל ימי השבוע חוץ מעש ויום שלאחר השבת דף לג ע א

הפרק ה״לח ביחוסי הכהנים ובמומין הפוסלים אותן לעבודה בין שיהיו המומין בעין בגוף עד שיעיקו לעשות העבודה הראויה עמם או יהיו סימנים ורשומים בלבד שלא יורו לא על רע תכונת נפשם כאשר ידע הקדש רשבי שכתבם בפרש׳ יתרו וכאשר הכיר אריסטוטילי בספר תכונת הגוף שלו ובספרו הראשון ממשפטי הבעלי חיים ובסכום התומים שלהם על דעת רבינו ז״ל וקצת מהתנאים הצריכים לכהן גדול ולכהנים ההדיוטים דף לג עמוד נ

הפרק ה״לט במשפט הכהן גדול ובתנאים המתיחסים לו בלבד כמו כהן גדו׳ וישמש הפרק הזה לסדר הנהגת האדם את עצמו דף לד עמוד א

הפרק המ בםדרגות כל קהל עדת ישראל אחת לאחת בחשבון צודק עד שיהיו מדרגות הישראלים לתקון הקבוץ המדיני מאה ומדרגות החכמים שבעה עשר ומדרגות הלוים אחת ושלשים ומדרגות הכהנים הראויים ושאינם ראויים לעבודה שלשה עשר שהם קס״א מדרגות בין כלם ואנב גררא יודיע בפרק זה שסוללות הקדמונים הם הארטילאריאה שלנו וישמש הפרק הזה לסדר הנהגת המדינה דף לד עמוד ב

הפרק המא בנסיעת המחנות בזמן המלחמ׳ ודברי הכהן המשוח בגללה לכל העם ההולכים בקרב ופירוש הקלגס וצורתו ושמוש וצורת המרכבות שהיו נוהגי׳ העכו״ם להלחם עמם מימי קדם ומפני מה היו מרימי׳ בני בלי שם מתוך העם בזמן המלחמ׳ ולובשי׳ אותם בכלי זיין לבנים ומה היו נודרי׳ למלבישהם אלו שהיו נקראים פרשים מלובשים בלבוש חדשה בלבד עד שיראו כל גבורתם הרבה שאז בהכחדת אחד מבני הענקים מהאויבים או הדומה להם יכלו לצייר על פניהם את תוקף גבורתם זאת ויכנו אותם אחריכן כל העם על שמה עד שיוכרו יותר בכנוים זה ממה שיעשו בזכירת השם העצמי שלהם עם הוספת כנוי משפחתם ובית אבותם עמו דף לח עמוד ד

הפרק המ״ב בלמוד השלם המצטרך להולכי׳ בקרב ובכלי הנשק שיאותו להם בכל הכל כל ובשמוש הסוללות גדולות וקטנות ואמצעיות ומשקל כדורים ואופן עשיית האבק שלהם ואיך יחריבו הסוללו׳ במסמרי׳ ואיך יתקנו אותן כשנחרבו ושדוד המלך ע״ה הכיר המוסקיטוני וגם הבאים אחריו ידעו הארטילאריאה כנראה ביחזקאל וטצופר הנעמתי ידע הארקיבושי שלנו גם ילמוד איך נוכל להודיע לאחינו הרחוקי׳ ממנו מה שיש להם לעשות בסיוע אנשי המלחמה מבלי שירגישו האויבים על זה גם כי יפגעו ב בשלוחיהם ולמוד המלחמה בלילה עם החלוקים לבנים ודברים אחרים כתובים בפרק זה שיערבו לכם דף לו עמוד ד

הפרק המ״ג בסדור עורכי המלחמה ביום הקרב ולמוד המלחמה עם החיות והפילים והפרשים הרוכבי׳ על הסוסים הקלים שנקראו בלעז קאבאלי ליגירי ועל הסיסים המזויינים נקראו הרוכבים עליה׳ מלובשים בכלי ברזל אומיני דה ארמי בלשון לועז ולמוד הכאת הדרבות והרמחים באנשים שברגלי נקראו בלעז פאנטאציני על פי מלאכת הםנרימיאה נ ולמודים אחרים טובים להכרית כל האויבים וכתב נ״כ התנצלות מספיק על כי האריך הרבה במשפטי׳ המלחמות וסוף סוף תראו טעם לדבר זה למה בן כהן משוח מלחמ׳ לא יתמנה תחת אביו כמו שיתמנו הבנים האחרים שזוכים תמיד לירש מעלת אביהם דף מ עמוד א

הפרק המ״ד במשפט מלאכת בגדי כהונה ואיך היו נעשים אותם ועל מה הם מכפרים ושלבישת הבגדים היא צריכה בשעת עבודה ושהכהן שאינו מלובש כראוי לו או שהוסיף על הבגדים שנצטוה בהם ובאזהרת מיתה דף מב עמוד ד

הפרק ה״מה בבגדי כהונה שיהיו לכבוד ולתפארת ובצורת הבגדים · ואם כתנות הכהנים ההדיוטי׳ וכתונת כ״ג היו שוות במעשיהן ודעת הרמב״ם והראב״ע על זה ואם המצנפת והמגבעות היו דבר אחד ודעת רבינו ורש״י והראב״ד והרמב״ן ז״ל על זה וגם ידבר במעיל ובצורתו הרמב״ם והרמב״ן שוים · והשגת הרמב״ן ז״ל על רש״י בדבר הפעמונים ובטול השגתו והשמעת קול הפעמונים מפני מה היתה צריכה וכיצד היה מעש׳ הציץ והשג׳ הראב״ד על הרמב״ם בזה דף מג עב

הפרק מו

הפרק מ״ו במעשה החשן ובכתיבת שמות בני ישראל על
אבני האפוד והחשן אם היו שניהם שוים להעשות
הכתיבה בשמיר בלבד אם לאו ובסדר כתיבתן
כפי דעת הרמ״בם ורבותינו ז״ל והקדש יונתן בן
עוזיאל והתרגום ירושלמי ובעל החזקוני ורבינו
בחיי ז״ל ושלא ידענו בברור מיני האבני׳ שהיו בחשן
עם כל זה להפק׳ רצון בחירי ה׳ כתב אברהם המחבר
דעתו בשלם שבפנים על מהות אבני האפוד והחשן
ומשפטן דף מד עמוד א

הפרק מ״ז במעשה האפוד ובסדר לבישת הבגדים ובאורים
ותומים לדעת הרמב״ן ואיך הכהן היה יודע להשיב
באמצעותן על מה ששואלין לו וכיצד היו שואלים
לכהן ושעל דבר אחד בלבד בפעם אחת היו שואלים
ולא על שני דברי׳ יחד ומהאפוד בד שהיו לובשים
בו לפעמים הכהנים והלוים דף מח עד

הפרק מ״ח שיש בנבראים ובאבנים טובות ומרגלי׳ סגולות
נפלאות והשמיט הסגולות הבאות מהאיכיות
הראשונו׳ והשניות מהיסודו׳ מפני שישמשו לרפאים
בלבד וזכר שהסגולות הבאות מהנבראים על האופן
השלישי הם באים או מצד חומרם הפרטי או מצד
צורתם העצמית בלבד ואיך ישפיעו סגולתם בנו
במצות ה׳ דף מט עמוד ב

הפרק מט בסגולת אחד וארבעים אבנים טובות ומרגליות
בפרטות דף מט עמוד ד

הפרק נ בסגולת קצת בעלי חיים וחלקיהם ובסגולת
האבנים והדברים אחרים חשובים שנולדו בם
דף נא עמוד ד

הפרק נא במה יובדלו קצת הבעלי חיים מקצתם ונתוח
הקרבים ובני מעים של הבהמות והחיות המעלות
גרה ואיך נעשת העלאת הגרה דף נג עמוד ב

הפרק נב בסימנים שבהם יוכרו אם הבהמות או החיות
יעלו גרה ויפריסו פרסה אם לאו והם של חמש פנים
כי הנה או הם סימני טהרה לעולם או הם סימני
טומאה תמיד או הם סימני טהרה שיתהוו לפעמים
לסימני טומאה או הם סימני טומאה שיתהוו גם כן
בזמן מהזמנים לסימני טהרה או הם פעמים סימני
טהרה ופעמים סימני טומאה ותקון נכון במאמר ר׳
תנחום בר חנילאי בויקרא רבה שנכתב בשבוש שם
ובכל המקומות שהזכירו אותו דף נד עמוד ד

הפרק נג בסגולת בעלי חיים אחרים החדשים לנו ופירוש
השבעה חיות טהורות שהתירה לנו התורה בשלם
שבפנים עד שנדע בנקלה שמותן בלשון לעז על
נכון וצורתן ומדותן כמו שצריך לנו הישראלים
עבדי ה׳ דף נו עמוד ב

הפרק נד במה יוכרו האבנים מזויפות מהאבנים הטובות
בשלמות דף נח עמוד ד

הפרק נה בשלשה טאריפי מהדיאמנטי האחת בזול ·
השני׳ היא בינונית · והשלישי׳ היא ביוקר · הראשונ׳
תועיל לקונה · השנית היא טובה למוכר ולקונה
גם יחד · והשלישית תועיל למוכר ותזיק לקונה ·
גם כתוב שם שומת הדיאמנטי והפנינים בויניציאה
שנת הש״כו דף נט עמוד ב

הפרק הנ״ו טאריפה אחרת מהאבנים טובות ומשוויים של
מטבעות של כסף וזהב מכתב משולם מוולטירה ז״ל
כפי משפטי הציג״ח וב״ח נכיר כי יפה עשו רבותי׳ ז״ל
בשסדרו הקולבון ושהקולבון הוא החלק שנותנים
בעד משקל הכסף בלבד והלא ייו נתן בעבור משקל
הכסף וגם משום טובת הלינא שפורעים אותה עם
מטבעות אחרות שנעשו בלינה נרוע׳ מכנ׳ דף ס ע״ב

הפרק נז במה שאמרו רז״ל זבחים פרק פרת חטאת בהיתר
ואסור הבמו׳ וגם יזכור שאחרי בנין הבית מצו׳ עשה
היא להקריב כל הקרבנות בבית הבחירה ושהמזבח
מקדש הראוי לו ושלשלשה דברים למעלה ולמטה
היתה משמשת קרן דרומית מערבית של מזבח
ושהעולין למזבח עולין דרך ימין ומה שהיה כבש
המזבח מקדש ומכלי הקדש שניקבו אם מקדשין
אם לאו ואברי התמיד ושל ראשי הדשים היכן היו
נתנין בכבש עד שהיו מעלין אותן למזבח אחרי
שקראו את שמע בברכותיו בלשכ׳ הגזית דף סא ע״ג

הפרק נ״ח במיני הבהמות והעופות שהיו כשרי׳ לחקרב על
המזבח ועד כמה ימים או שנים במולדתן יוכשרו
להקרבה ושמצו׳ עשה הוא שיהיו תמימים ובחמומו׳
המשותפים לכהן ולבהמה שפוסלין אותן מלהקריב
ומלהקרב ושאר הפרטי׳ השייכי׳ למשפטי הקרבנות
ושג׳ מחשבו׳ הן שפוסלו׳ הקרבנו׳ בכלל דף סב ע״ג

הפרק נט בארבעה מינים של קרבנות צבור ויחיד ובשאר
הפרטים המתיחסים להם דף סג עמוד ב

הפרק ס בסמיכה על קרבנו׳ היחיד ומי הם שכשרי׳ לסמוך
ושאין סמיכה בקרבנות צבור חוץ מסמיכת שעיר
המשתלח ופר העלם דבר והיכן היו נשחטי׳ הקדשי
קדשים ושאר הקרבנות ושזריקת הדם היא בכהן
ושהקרבת הקרבנות והדברים הנלוים עמם היא
ביום חוץ מהנסכים הבאים בפני עצמן שינסכו גם
בלילה דף סד עמוד א

הפרק סא במחשבת העובד כשיקריב הקרבן ומצו׳ מליחת
הקרבנות במלח של צבור וכן העצי׳ הם משל צבור
ושבשלשה מקומות נותנין המלח ומה הם הנקראים
נסכים ומה היא מנחת נסכים והדברים הצריכים
לתנופ׳ והגשה ושיעור נסכי הקרבנות ושמן וסלתן
והדברים שמעכבים זה את זה ושכל התדיר ומקודש
מחבירו קודם לחברו ושבזבחים האוכלים הכהנים
רשאין לשנות באכילתן ומה הם הקרבנות שנפסלו
שטעונין שרפה ומה הן שטעונין קבורה דף סג עד

הפרק סב במשפט העולה ובכל פרטיה וכמה הוא סכום
הכהנים המעלין אברי הכבשים והאילים והפרים
לכבש ולמזבח דף סו עמוד א

הפרק סג במשפטי החטאות וזמן דמן ומהשלשה מקומו׳
הכשרים לשריפת הקרבנות בין שנפסלו בין שלא
נפסלו דף סו עמוד ג

הפרק סד במשפטי האשמו׳ ובכל משפטי השלמי׳ דף סו ע״ד

הפרק סה בדיני ומשפטי קרבן פסח כלן דף סז ע״ב

הפרק סו במקצת הדברים השייכים לעבודת יום הכפורי׳
דף סח עמוד ג

הפרק סז שכל העבודו׳ שבמקדש היו נעשות בפיס ומשפט
וסכום הפיסות דף סט ע״ב

הפרק סח במנחות כלן בין של צבור שהן שלשה בין של
יחיד שהן תשעה ומשפטן דף סט עמוד ד

הפרק הסט במנחות הטעונות שמן ולבונה או שמן

ולא לבונה או לבונ׳ ולא שמן או לא שמן ולא לבונה והמנחות הטעונות הגשה ולא תנופה תנופה ולא הגשה הגשה ותנופה או שאין טעונות לא הגשה ולא תנופה ושעור המנח׳ שמתנדב אדם בבת אחת ושעור היין והשמן שמתנדב אדם בפני עצמו ומה הן ח המנחות הנקמצות ורוב הפרטים השייכים למנחות דף ע עמוד ג

הפרק ע במנחו׳ שלא נקמצו ושנתערבו ומהמנחו׳ והנסכים שנטמאו עד שלא קידשן בכלי ובדברים שיש לחם או אין לחם פדיון והאומ׳ הרי עלי במחבת במרחשת בתנור וכו׳ עם שאר הדינים המתיחסים למנחות נשלמי תודה היו באין מן החולין ולא מן המעשר דף עא עג

הפרק הע״א בדברים המעכבין זה את זה וששתי מדות של יבש היו במקדש ושבעה בלח ובירוצי המדות אם הן קדש או חול ושכלי הלח שבמקדש אינן מקדשין את היבש ולא כלי היבש את הלח ושאר המשפטים המתיחסים לזה דף עב עמוד ב

הפרק הע״ב שנדע כמות הדברים בשלשה פנים שלמדה לנו את התורה היינו במדה במשקל ובמשורה · המדה היא או באמה או בקנה או בחבל · המשקל הוא או במאזנים או במתקולת וצורת המתקולת · אמנם המשורה היא או מדת היבש או מדת הלח או מדת היבש בלח ופרטים נאותים שנדעם במשורת היבש והלח ושתורתנו הקדוש׳ לא הקפידה במשקל הנאות והשלם אלא בקטרת דף עב עד

הפרק עג בשיפות ובבעישות המנחות ואיך נעשות מנחת הסלת מנחת מרחשת ומחבת ומאפה תנור בחלות ורקיקין ולחמי תוד׳ ולחם הבא עם איל נזיר וחביתי כ״ג והקרבת מנחת חנוך דף עד עמוד ג

הפרק הע״ד בשתי הלחם ומעשיהם וכיצד הוא מעשה לחם הפנים ומעשה העומר וכל פרטיו ומשנים וחמשים מיני לחמי חול של עכ״ום דף עה עמוד א

הפרק הע״ה במנחות הבאות מן הארץ בלבד וחוצה לה גם כן ושכלן באות מן המובחר ומהיכן היו מביאין התבואות ואיך היו עושים להעמיד התבואה שתהיה לעולם נבחרת ומשפטי האגריקולטורה של חכמי האומות בזה וכיצד בודקין הסלת וגם השמן הטוב למנורה ולמנחות איך נעשה ומהארבעים וארבעה שמנים של חול וממשפט היין הנבחר לנסכי׳ וכמה הם מיני היין של חול שהם בכלל קצ״ה מיני׳ ופירוש מה שאמרו רבותינו ז״ל שהדבור קשה ליין ושמי שהקריב או ס״ת או שמן או הביא עצים שאמרו במסכת שהן פסולין מכין אותו מכת מרדות דף עה עמוד ד

הפרק הע״ו במיני המלח שהם שלש׳ היינו השמימיי הטבעי׳ והמלאכותי׳ והלמוד במלח איך נעש׳ מכל הנבראים שהם תחת גלגל הירח ולמטה ומהמלח המובחר לקרבנות ולמנחות והמלח הכשר להיות בתוך סמני הקטרת דף עז עמוד ב

הפרק הע״ז בעצי המערכה ומהמערכות של אש שהיו על מזבח החצון ומהוצאת הדשן ותרומת המזבח ודבור הרמב״ם ז״ל במה שראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה דף עט עמוד ד

הפרק הע״ח בקטרת ומבאר מה הוא הצרי בשלמות דף פא עמוד א

הפרק הע״ט בשחלת ובצורת הב״ח הנקרא קאסטורי ו ומהליחה שבו שריחה עז דף פג עמוד ג

הפרק הפ׳ בחלבנה דף פד עמוד ב

הפרק הפ״א בלבונה דף פד עמוד ד

הפרק הפ״ב במר דף פו עמוד א

הפרק הפ״ג בקציעה ובשבולת נרד דף פז עמוד ד

הפרק הפ״ד בכרכום ובקושט דף פט עמוד א

הפרק הפ״ה בקלופה ובקנמון דף פט עמוד ג

הפרק הפ״ו במכשירי הקטר׳ ומה הוא הנתר ומה הוא הבורית הטבעי שבא מהצמחי׳ ומה הוא הבורית המלאכותי הנקרא בורית שחור ואיך נעשה כי לדעת אברהם היה טוב לשיפת הצפורן כמו שהיה הבורית כרשינ׳ וזכר בורית אחר טבעי הבא מפירות העץ שמצאו לשנים שעברו הפורטוגיסי שהוא חזק השיפה מאד גם כן כתב מה שהאמין בראשונה על היין קפריסין שיהיה היין הנקרא אינאנטינו ואיך עושין אותו ומפני מה הדר ביה ממה שהאמין בו בראשונ׳ וביאר מה הן הדברים המהלישים הריח הרע מהדבר ה המוסרח ומה הן הדברים שיסירו אותו מכל וכל מהם ושהיין קפריסין הוא מה שאמר רש״י ז״ל אמנם כתב אברהם איך נעשה וכן מפני מה עשה פשרה עם הגמרא בבלית והירושלמית שקרא עם הבבלית בשיפת הצפורן כדי שתהא נאה ובשרייתה ביין קרא עם הירושלמית מפני שהיא עזה ופירש גם כן מה הוא שאמרו והלא מי רגלים יפין לה · והואיל שלמד עשיית היינות של אינאנטי ושל קפרס בהר בפרק הזה ללמד אתכם איך נוכל לשמור היין שלנו שלא יתעפש ויפסל או יחמיץ וגם למד לעשות חומץ יין בעד כל השנה שיהי׳ תמיד חמוץ ומתוק דף ע עב

הפרק הפ״ז בידיעת מהות כיפת הירדן דלא כרש״י ז״ל ובעל הערוך והכל בו וזכר בפרק הזה השושנה שקראוה האנשים שלא מבני עמנו שושנת יריחו או שושנת מרים וכתב שמושה של כיפת הירדן בסממני הקטרת דף צב עמוד ד

הפרק הפ״ח בפטום הקטרת ומשקל המנה וכמה הוא הדינר כפי דעת הרופאים הערביים או כפי דעת הרופאים יונים או לדעת הרמב״ם והר״י קארו ז״ל · גם הודיע משקלו המכוון לדברי רבינו כפי מה שמצא אברהם במדרשו של הגאון כמוה״ר משה מנורצי זצ״ל עם פירוש הסלע הדינר המעה הפונדיון האסר המסמס הקנטר החכה והפרוטה וכתב גם כן אברהם מה שנתקשה בו במשקל היין ששורין בו הצפורן ומה שחשב במשפט השרייה הזאת וגם כתב מה שידע בנסיון גמור במשקל היין הממלא הלוג האחד של יין וכתב עוד כמה היה כמות הבורית אם היה מין העשב שזכר או כמה יהיה במשקל הבורית שחור במקום הבורית כרשינא הדומה במשקלו לדבש · ואגב גררא זכר על פי הגאון מהר״ר משה מנורצי זצ״ל כמה הוא ביבש משקל הקמח שהוא חייב בחלה ואברהם על פי חשבון הלוגין שעשה כתב כמה הם הארבעים סאה של מים שנצרכו למקוה הכשר ב במשקל צודק והחזיר לפרש פטום הקטרת ומעשהו

בשלמות

בשלמות ופירש מה שאמרו רבותינו ז״ל שהקול יפה לבשמים וגם באר אופן כתישת הסממני׳ איך היתה וחזר לפרט זה אחר זה סממני הקטרת כדי שיהיו לכם כלם מן המוכן וגם למרקחו של שמן המשחה בשלם שבפנים דף צד עמוד א

הפרק הפ״ט בטעם סדור קריאת התורה כמשפט הזה אשר סדר אחר ברכותיה בזמן שאומרים הבאה ברכות והודוי קודם שחיטת התמיד של שחר ופרטי׳ אחרים השייכים לקריאת העבודה ופטום הקטרת דף ק ע״ג

הפרק הצ בסדר השירות של כל השנה והחגים והמועדים כמו שכתוב במסכת ר״ה ובמסכ׳ תמיד ובמס׳ סופרים והמזמורים והקריאות שאומרים בכל שבת ומועד בהוצאת ספר תורה על פי כמהו״ר בנימן מהאדומים חזן קק״ פירארה ז״ל וגם כתב הקריאות והבקשות שטוב לאומרן אחרי קריאת עבודת תמיד של שחר ונתן טעם לאיחור קריאת פרשת המן שכתבה בסוף קריאת משפטי הקרבנות דף קב עמוד א

תמו תל״ח מפתחות הפרקים מספר שלטי הגבורים ·

מפתחות המגן הראשון

סדר המאה ברכות וברכת התורה וקריאתה עם הזמירות והתפלה כלה עם הצבור דף קו עמוד א

סדר עבודה של תמיד של שחר עם הודוי ואגב גררא כתב נוסח ודוי של מנשה בן חזקיהו מלך יהוד׳ ותפלתו לה׳ ית׳ על חטאותיו אשר חטא וגם זכר פטום הקטרת וברכת כהני׳ במקומם הראוי עם הקרבת המנחה בלולה בשמן הבאה עם עולת התמיד ומנה׳ חביתין והנסכים דף קו עמוד ג

סדר מצב י״ב לוים משוררים על הדוכן וי״ב מנגני׳ והצלצל האחד ושתי חצוצרות · הלוים המשוררים יחולקו לשלשה כתות בעבור שלשה פרקי השיר ארבעה לוים לכל כתה ישוררו בארבעה קולות מהזמרה המלאכותית ועמהם ינגנו ארבעה מנגנים בארבעה כלי׳ ובסוף הפרק הראשון מהשיר יתקעו החצוצרות והצלצל שלשה פעמים ואחרי השתחוית העם יתקע הצלצל לבדו לתת ללוים מהכתה השנית הקול הנכון להם לזמרה · הכתה השנית יזמרו החלק השני מהשיר בארבעה קולות דומות לקולות הכתה הראשונה ועמהם ארבע׳ מנגנים כראשוני׳ ואחריהם יתקעו החצוצרות והצלצל שלשה פעמים · אחרי כן הצלצל לבדו כאמור אחריו יזמרו החלק השלישי מהשיר · הכתה השלשית מארבע׳ לוים עם הקולות האמורים וארבעה מנגנים כנגינת שאר הכתו׳ ובסוף השיר הזה שבאחרונה ישוררו׳ וינגנו כל השני׳ עשר משוררים והי״ב מנגני׳ יחדו וכשמשתחוי׳ העם יתקעו החצוצרות והצלצל שלש׳ פעמים ואז תושלם עבודת תמיד של שחר כתקנת דף קח עמוד ד

סדר השירות של כל ימי השבוע ומנין הכהנים והמשרתים הנטפלים בעבודת קרבן תמיד של שחר דף קט ע״א וב

סדר קריאת הפרשיות והקרבנות של עולה חטאת אשם ושלמים אם ירצו לקרותן בנדבה עם כל אלה בהיות ההיכל על יסודו כו׳ ככתוב במעמדות והפסוקים מהשלש׳ תיבות והעשרה פסוקים מהרמב״ן והפסוקי׳ המתחילים והמסיימים בנ״ון ופסוקים של ר׳ יהודה החסיד ואמר ר׳ חנילאי כו׳ ואריב״ל ותנא דבי אליהו ככתוב במעמדות ויהי רצון מהלשיף כלם ופרשת המן ופסוקי פרשת פנחס עד את בריתי שלום ואין קדוש ויהי רצון שתמהר שנת גאולתנו עם ה׳ הפסוקים אשר הוסיפו החכמים האחרונים ומזמור תפלה לדוד הטה ה׳ אזנך ענני תהלים פו דף קט עמוד ג וד׳

סדר המעמדות של שבעת ימי השבוע עם היהי רצון שלהם והם כתובי׳ בסדר נאות השומרי׳ הקריבה והאיחור מהפרקים ומהמסכתות בעבור הגית התורה בלבד ואין אנו צריכים למה שהיה כתוב שם בעבור ה׳ הקרבנות כי כבר נקראת עבודת התמיד כהלכתה ואחרי המעמדות טוב שתקראו השבעים ושתים פסוקים מהרמב״ן וכן תעשו בכל יום אחרי קריאת סדר עבודה דף קי עמוד א

סדר מוסף שבת וסדור לחם הפנים של שבת זו והסרת לחם הפנים של שבת שעברה והקטרת הבזיכי לבונה ושירת האזינו הנחלקת לששה שבתות ועליה ישירו וינגנו השנים עשר לוים והשני׳ עשר מנגני׳ והצלצל והחצוצרות ככתוב בעולת תמיד של שחר וקריאת פרשת עולת מוסף שבת במדבר כ״ח ופרשת לחם הפנים ויקרא כ״ד וסכום הכהני׳ והמשרתי׳ הנטפלים למוסף שבת ולסדור לחם הפני׳ והסרתו בעל שלחן הזהב והקטרת השני בזיכי לבונה דף קיז עמוד ג

סדר מוסף ר״ח עם הפרשה שלו ופסוק וביום שמחתכם ובמועדיכם וגו׳ ופסוק וערבה לה׳ וגו׳ והמזמור של ר״ח וסדר מצב י״ח משוררים על הדוכן וי״ח מנגנים והצלצל האחד שיהיו לימינו תשעה חצוצרות וכן לשמאלו אך המשוררים יחולקו לשלשה כתות וכן המנגנים של ששה ששה לכל כתה וישררו כל כתה בששה קולות בקולות הזמרה המלאכותית · ובסוף החלק השלישי מהשיר ישוררו וינגנו יחד כל הי״ח משוררים והי״ח מנגני׳ וגם בסוף כל פ׳ מפרקי השיר יתקעו הי״ח חצוצרות גם כן שלש׳ פעמי׳ בששה קולות דומות לקולות המשוררי׳ והצלצל עמהם עד שכל שלשה הצוצרות יתקעו בקול אחד דומה שיהיו בין כלן ששה קולות משונים זה מזה וסכום הכהני׳ והמשרתים הנטפלי׳ בעולת מוסף ר״ח דף קיח ע״א

סדר מוסף שבת ור״ח והפרשיות והפסוקים והשירות שלו עם הי״ח משוררים י״ח מנגנים וי״ח חצוצרו׳ והצלצל לבדו וסכום הכהנים והמשרתים כלם דף קיח עמוד ג

סדר מוסף ראש השנה עם הפרשיות והפסוקים והשירו׳ שלו עם הי״ח משוררים י״ח מנגנים וי״ח חצוצרו׳ והצלצל וסכום הכהנים והמשרתים לקרבנות שלו דף קיח עמוד ד

סדר מוסף של שבת וראש השנה עם הפרשיות והפסוקים והשירות והי״ח משוררי׳ כו׳ וסכום הכהני׳ והמשרתים שלו דף קיט עמוד א

סדר עבודת יום הכפורים בשחרית ובמוסף גם אם יחול בשבת עם הפרשיות והפסוקים והשירות והי״ח משוררים

משוררים כו' וסכום הכהנים העוזרים לכהן גדול
ושאר המשרתי' עם סדר עולת תמיד של בין הערבי'
אך במגן השני כתוב' שם קריאת המנחה של יום
הכפורי' ראו אותן במקומן דף קיט עב ועד קכ עד
סדר מוסף חג המצות עם הפרשיות והפסוקי' והשירות שלו
עם ל"ו משוררים ול"ו מנגנים שישוררו וינגנו י"ב י"ב
לכל שלשה פרקי השיר וכל כתה וכתה ישוררו
וינגנו בי"ב קולות האפשרים מהזמרה ונזכרו וכאן
הי"ב כלי ומה שביד כל השלשה כתות מהמנגנים
ובין פרק ופרק יתקעו צלצל אחד ומאה ועשרים
חצוצרות בי"ב קולות גם הן ג' פעמים עד שכל עשרה
חצוצרות יתקעו בקול אחד דומה מהי"ב קולות וגם
כתוב סך הכהנים והמשרתים הנטפלים לעבודת
היום דף קכא עמוד א
סדר מוסף יום שני מחג המצות והבאת מנחת העומר
ומשפטיו עם הפרשיות והפסוקים והשירות שלו עם
הל"ו משוררים והל"ו מנגנים והצלצל והקל"ב
חצוצרות וסכום הכהנים והמשרתים הנטפלים
לעבודה דף קכא עמוד ג
סדר מוסף שבת וחג המצות והפרשיו' שלו והפסוקי' הנהוגי'
עם הל"ו משוררים ומנגנים כו' וסכום הכהנים
והמשרתים הנטפלים לעבודה דף קכא עמוד ד
סדר מוסף של חג השבועות והקרבנות עם שתי הלחם
והפרשיות והפסוקים שלו עם ה"לו משוררי' ומנגנים
כו' וסכום הכהנים והמשרתים הנטפלים בעבודת
היום דף קכב עמוד א
סדר מוסף יום ראשון של סוכות עם הפרשיות והפסוקים
והשירות שלו עם ה"לו משוררים ומנגנים כו' וסכום
הכהנים והמשרתים הנטפלים בעבודה דף קכב עב
דבור שלם בשמחת בית השואבה ונסוך המים דף קכב עג
סדר מוסף יום שני של חג הסוכות כאמור ביום הראשון
דף קכד עמוד א
סדר מוסף יום שלישי כו' דף קכד עמוד ב
סדר מוסף יום רביעי כו' דף קכד עמוד ב
סדר מוסף יום חמשי כל דף קכד עמוד ב
סדר מוסף יום ששי כו' שם עמוד ג
סדר מוסף יום שביעי כו' שם עמוד ג
סדר מוסף יום שמיני עצרת גם אם הוא שבת ופרשיותיו
והפסוקים שלו עם הי"ח משוררים י"ח מנגנים וי"ח
חצוצרות וחצלצל ככתוב במוסף ר"ח וסכום הכהני'
והמשרתים לעבודת היום שם עמוד ד

מפתחות המגן השני

הקדמה למגן השני דף קכו עמוד א
סדר עולת תמיד של בין הערבים והודוי קודם שחיטת
התמיד ופסוס הקטר' במקומו הראוי והקרב' המנחות
והחביתין ונסכי היין וסדר הי"ב משוררים לשלשת
פרקי השיר שישוררו לשלשת כתות של ארבע' לוים
בארבעה קולות הזמרה עם ארבעה מנגנים לכל
פרק והשתי חצוצרות והצלצל שתוקעים בין פרק
ופרק ככתוב בתמיד של שחר וכתוב גם כן פרשת
התמיד והשיר שהיו אומרי' במנחה לכל ימי השבוע
ולכל שבת ולמנחת ראש השנ' והגובה ופורי' ותשעה
באב עם סך הכהנים והמשרתים של תמיד של בין
הערבים שם עמוד ב
סדר קריאת תורה כתובים נביאים ושלשה פסוקי תור' אחר
עולת תמיד של בין הערבים למנחת יום ראשון
מהשבוע דף קכז עמוד ד
סדר הקריאות כו' למנחת יום שני מהשבוע שם
עוד כו' למנחת יום שלישי דף קכח עמוד א
עוד למנחת יום רביעי שם
עוד למנחת יום חמשי שם
עוד למנחת יום ששי שם עמוד ב
עוד למנחת יום שביעי והקריאות האלה חוזרין הלילה כל
שבוע ושבוע לעולם שם
הקריאות כו' למנחת יום ראשון של ראש השנ' שם עמוד ג
עוד למנחת יום שני של ראש השנה שם
עוד ליום הבא אחרי יום שני של ראש השנ' שהוא יום שלישי
של תשובה והוא גם כן יום צום השביעי שם
עוד למנחת יום רביעי של תשובה שם עמוד ד
עוד למנחת יום חמשי של תשובה שם
עוד למנחת יום ששי של תשובה דף קכט עמוד א
עוד למנחת יום שביעי של תשובה שם
עוד למנחת יום שמיני של תשובה שם
עוד למנחת יום תשיעי של תשובה שם עמוד ב
עוד למנחת יום הכפורי' שהוא יום עשירי לתשובה שם
עוד למנחת צום העשירי שם עמוד ג
עוד למנחת צום אסתר שם
עוד למנחת צום הרביעי שם עמוד ד
עוד למנחת צום החמשי שם
עוד למנחת שבת נחמו שם
עוד למנחת ערב פסח דף קל עמוד א
עוד למנחת ליל ראשון של פסח דף קל עמוד א
עוד למנחת יום ראשון של שבועות שם
עוד למנחת יום ראשון של סכות שם עמוד ב
עוד למנחת שמיני עצרת שם

הם בין הכל כ"ז סדרים שונים למנחות השנה וסימניך ה'
עזי ומגיני בו בטח לבי ונעזרתי ויעלוז לבי ומשירי
אהודנו:

מפתחות המגן השלישי:

הקדמה דף קלב עמוד א
קריאת ליל ראשון של סדר בראשית שנים מקרא ואחד
תרגום עם נביאים כתובים משנה גמרא מדרש על
חלק הפסוקים הנקראים ומאמר הזוהר הכתובים
בסדר הנקרא בשבוע ההוא דף קלב עמוד ג
קריאת ליל שני של סדר בראשית כאמור על דרך הפרשים
הכתובים בליל ראשון שם
קריאת ליל שלישי על דרך שאר הלילות שם
קריאת ליל רביעי כו' שם עמוד ד
קריאת ליל חמשי כו' שם
קריאת ליל ששי כו' דף קלד עמוד א
קריאת ליל שביעי כו' שם

וכסדר הזה מלילה ללילה כתב אברהם כל סדרי השבוע
מבראשית האמור עד לעיני כל ישראל
וכאן ברצון שוכני סנה תמו מפתחות השלשה מגינים
ותשעים פרקים מספר שלטי הגבורי' חוה ולמלך עליון
קונה

קונה שמים וארץ כל יושבי תבל יהללוהו וזקנים ובחורים ונערים יחדיו ישבחוהו ולדר ודר יספרו תהלתו ויברכוהו :

דבור שלם במעלת לשוננו העברי שהוא הנקרא קדש ושהכתב והלשון הזה שהם אצלנו היום הם בעצמם הלשון והכתב שנתנה בם את התורה לישראל ושלא נשתנו הכתיבה והלשון הזה על ידי עזרא הסופר כלל ועקר : ועוד ידבר באותיות הקטנות והגדולות שבאלפא ביתא הכתובה בתורה ובצורת האותיות המובדלות ביניהן בזוית בכפיפה בעקמות ובישרות ובזולתן מהדברים וגם יודיע שמושן של אותיות בחכמת המספר כי יכלו המספרים והן לא יכלו לעולם ואחרי שלמד איך ימנו אצלנו על פי האותיות כל המספרים עד כי יחדל לספור כי אין מספר דבר במספרי היונים והרומיים ובמשפטן בפרטות ועוד בקש ומצא האותיות המלופפות שבחמשה חומשי תורה ובנייכם וגם כתב הבדלי התגים המסודרים או המרובים או החסרים מהנהוג או המשונים בגודלן ובמקום מצבן באותיו' התורה ומספרן והעתיק מה שדרש עליהם הקדש רבי עקיבא בר יוסף זצוקל וגם דבר בנקודות העליונות ובמסודרות תחת תושבת האותיות ובטעמים המלכים והמשרתים והנלוים אליהם עוד כתב מה שראוי בתיבות התורה ובשלשה חלקי לשוננו השלמים הכמוסים בם שהם השם הפועל ומלת הטעם וגם זכר מנין התיבות האלה והפסוקים והפרשיות הפתוחות והסתומות והסדרים והספרים והאותיות שבתורה וגם העלה על הסדר חמש עשרה דברים שעליהם בזמנים שונים כתבו הקדמוני' את כל חפצם ושעל קצתם גם אנחנו היום כותבים ספרינו שבקדושה ושאר צרכינו הנאותי' לנו

וכתב גם כן ארבעה אופני תורת המכתב שאין עוד להוסיף עליהם : וסוף סוף דבר במלאכת הדפוס וגם למד היאך היא נעשת על נכון והראה במופת צודק ששקר דברו אלו שאמרו כי מקרוב באה אלינו המלאכה הזאת ושלא נודעת עוד אצלנו אלא כמו מאה שנים שעברו בלבד כי הנה 'כבר איוב שקדם בזמן ליוצאי מצרי' ככתוב בשמות רבה על פ' כי בדבר אשר זדו אמר רבי חייא אמר רבי סימא שלשה היו באותה עצה כו' כתב לנו כל פרטיה בשלמות דף קע עג וד'

לוח הטעיות שנפלו בהדפסת בפרקי ספר שלטי הגבורים ובשלשה מנינים הבאים אחריהם ותקון המעות בם דף קפר עמוד א

חתימת הספר ובו זכר אברהם כל המלמדים המובחרים שהיו לו בתורת ה' ועל כלם זכר לשבח רבו המובהק שר וגדול בחכמי ישרא' הה' המקובל והפלוסוף האלקי והמעולה שבר ופאים הגאון המופלא וריש מתיבתא כמהר"ר אברהם נר"ו בכמה"רר דוד פרווינצאלו ראש הדרשנים שבדורו ז"צל אורו יאיר כהיום בעיר קאסאלי ממונפיראטו :

וגם חזר אברהם המחבר להתנצל עם הקורא על שהעיז פניו לחבר ספרים בדברים שבקדושה בלא דעת ובלא תבונה כי לא עשה זה ליוהרא בעלמא אלא לתקן המעות אשר השמיט עצמו במשך שני' רבות מהנהגה בתור המחויבת לנו וגם התחנן אל ה' יואל נא ברחמיו וברב חסדיו לסלוח לו כל חטאותיו אשר חטא ויזכהו לטוב ההוא השלם והנצחי הצפון ומוכן לצדיקים בחיי העולם הבא עד כי יתענג ויתעדן עמם בששון ובשמחה רבה בזיו השכינה דף קפח עמוד ב

תמו המפתחות

דבור בתנאי לשונות היונים והרומים שנמצאו לפנינו ערוכים
הסופר וגם מונה מיני האלפא ביתא שנים וארבעים
שהם מלבד הכתב האלהי והמכתב שיחסו אותו למלאכים
יותר מחצי הכל מלשונות העמים המגיעים לסכום שבעים

הואיל כי בפרקי אלו בא פעמים רבות זכירת האלפא ביתא יונית אמרתי כי טוב הוא לכתוב לכם כאן צורתה משלם כדי שתבינו בנקלה מה שכתבתי בה מהמלות זרות עמה :

צורת האלפא ביתא יונית המרובעת שכותבים אותה בפרט בראש התיבות הראשונות לפרקים ולסוגיות :

Α Β Γ Δ Ε Ζ Η Θ Ι Κ Λ Μ Ν Ξ Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ Χ Ψ Ω

צורת האלפא ביתא יונית הקטנה שנוהגים אותה בספריהם כלם :

α β γ δ ε ζ η θ ι κ λ μ ν ξ ο π ρ σ τ υ φ χ ψ ω

α או Α אלפא האלף הראשונה עם פתח הפ"א רפה עם קמץ תחתיה β או Β ביתא בבית רפה עם חירק תחתיה ועם ת"ו דגושה עם קמץ או פתח תחתיה γ או Γ גאמא הגימל עם פתח וה"מם קמוצה או פתוחה δ או Δ דילתא בדלית דגושה עם צירי תחתיה ולמ"ד בשוא נמשכת בקריאה ותיו דגושה עם קמץ תחתיה ε או Ε איפסילון עם הצירי תחת האלף וכפא דגושה שהיא נמשכת בקריאה והסמך עם חירק תחתיה והלמד עם ויו חולם ζ זיטא או Ζ עם חירק תחת הזין וקמץ תחת הטית η או Η איטא בחירק תחת האלף וקמץ תחת הטית θ או Θ טיטא בחירק הטית ראשונה והטית השנית בקמץ ι או Ι יוטא היוד עם ויו חולם והטית עם קמץ κ או Κ כאפא הכף דגושה עם פתח תחתיה וגם הפא דגושה עם קמץ תחתיה λ או Λ לאמדא הלמד עם פתח תחתיה והמם היא בשוא נמשכת בקריאה והדלית רפה עם קמץ תחתיה μ או Μ מי בחירק המם ν או Ν ניי הנ"ון נקראת בהבלעה עם שוא תחתיה והיוד ראשונה בחירק תחתיה ξ או Ξ נסי הנימל בשוא ונקראת בהבלע' והסמך בחירק ο או Ο אומיקרון בכף עם ויו חולם והמם בחירק

נקוף עם שוא נמשך בקריא׳ והריש עם ויו חולם π או Π
פי בפה דגושה עם חירק תחתיה ρ או Ρ רו בריש עם ויו
חולם σ או Σ סינמא בסמך עם חירק והגימל בשוא נמשך
בקריאה והמם עם קמץ תחתיה τ או Τ תיו בתיו דגושה
עם פתח תחתיה והויו היא נמשכת בקריאה υ או Υ
איפסילון בחירק האלף והפא דגושה עם שוא נמשך בקריאה
הסמך עם חירק והויו עם׳ חולם והנון נמשכת φ או Φ פי
בפא רפה עם חירק תחתיה χ או Χ כי בכף רפה עם חירק
תחתיה ψ או Ψ פסי הפא דגושה עם שוא תחתיה ונקראת
בהבלעה והסמך עם חירק ω או Ω אומיגא האלף עם ויו
חולם והמם עם צירי או סגול והגימל עם קמץ או פתח
תחתיה וזה יספיק לכם בני היקרים בקריאת שם העצמי
הפשוט של אותיות האלפא ביתא יונית כלה כאשר כתבתי
עתה · אך אם תאוה נפשך אתה הקורא לדעת משפטיהן
תנאיהן והבדלן של שלשה לשונות אלו באלפא ביתא שלהן
שהן לשמוש היונים הערביים והרומיים בפרוד קום קרא
בספר שעש׳ על הדבר הזה סימון גינואינסיאו אשר העתיק
אותו אות באות ומלה במלה מאטיאו סילואטיקו בחבורו
מהפאנדיטי הערביים כי שם על סדר האלפא ביתא תמצא
בלי ספק מה שלנפשך ינעם :

אחרי הדברים והאמת האלה דע גבר עמיתי כי האלפא ביתא
מהלאטיני הקדמונים שהשמטתי כאן צורתה העצמית גם
מהרובעת וגם מהקטנ׳ להיותן שתיהן גלויו׳ ומפורסמו׳ לכל
בני עמנו לא היתה בראשונ׳ אלא של יט אותיו׳ בלבד והחמשה
מהן קראו אותן בלשונם ווקאלים מפני שנוכל לקרות אותן
בפרוד מבלי חברת שאר האותיות הנקראו׳ קונסונאנטים כי
אלה שהן במספר שלש עשרה אינן נכונות לקריאה בכלו׳ אם
לא יהיו בחברת החמש׳ ווקאלי האמורים אך האות הנקראת
אקא איננה לא ווקאלי ולא קונסונאנטי כי תשמש בלבד
להשמיע במבטא באמוץ וחזקה קול הנית החמשה ווקאלי
וגם קול ארבע׳ קונסונאנטי שהם הצי הפא האירי והטי
כשהיא בחברתן והווקאלי הנזכרות למעלה ברמיזה הן ·
האה האי האו האו שיעלו היטב לתקון המלות
כמו שעושים בלשוננו הקדש הנקודות שלנו כי האה תשמש
במקום הפתח או הקמץ האי במקום השוא או הצירי או
הסגול · והאי במקום החירק האו במקום החולם והאו
במקום השלשה נקודות או הויו שורק · אמנם הלאטיני
האחרונים הוסיפו עוד ארבעה אותיות אחרות על האמורות
והן · הקא האיקס הפיאה והזיטא שהן גם הן קונסונאנטי
בלתי הפיאה שהיא כמו ווקאלי שתשמש במקו׳ חירק אמיץ
במבטא יותר מהנהוג ועשו הדבר הזה כדי שיוכלו להשתמש
בהן בחברת שאר האותיות שלהם לכתוב בלשון לאטינו
המלות שהן בלשון יון וגם לתקן לשונם הוסיפו שני ד
דיפטונגי שהן האה בחבור האי והאו גם׳ בחבור האי · כי
הדיפטונגו רוצה לומר חבור של שני ווקאלי יחד ומן הדין
היה שישמיעו קול השני ווקאלי כאחד אך להקל הקריאה
במבטא הם משמיעים קול הווקאלי האחרונה בלבד וגם כי
קורין האה אי בחבור וביחוד אי כאלו היתה האי בלבד
וגם האו אי נקרא׳ גם היא אי מבלי שישמיעו קול האו עמה
עם כל זה שני האותיות האלה הכתובות יחד ישנו ברוב
הפעמים משמעות מלה דומה שתהיה כתובה בווקאלי אחת
פשוטה בלבד כידוע לחכמי הלשון הזה :

עוד ידיע להוי לך כי הלאטיני מפני שאין להם הטעמים
הפורים קריאת הדברי׳ הכתובים בספריה׳ או ברדיפה
או במנוחה שמועילים מאד להודיע לאחרים על דרך נכון
מה שהיה מסור ללבבם קודם שיכתבו הדברים ההם ח
המוסגרים בקרבם בספר ללמוד פרטי או לזכרון נצחי ·
המציאו להם במקומם שלשה רשומים מובדלים של אחד
מהם נוכל לתת לו שם של מלך היושב בגדוד · והשני יכונה
בשם של שר חצי מנוחה · והשלישי יקרא עבד המשותף
לשניהם שהם באמת שמות לפי סברתי מורות טבע שמושם
הטיב בקריאה ובמבטא · והנה דמות העבד המשותף
הוא כמעט בצורתו כמו שהוא הטעם הנקרא אצלנו מאריך
ושם העבד הזה בלשון יון הוא קומא כתוב בכאפא ב
באומיקרון · במי כפולה : ובאלפא · ובלשון לאטינו
אינציסום בויו שורק ובלשוננו החתוך כמו חותך מפני
ששמושו הוא לחתוך לחלקים קטנים הסוגיא הארוכה עד
החצי וגם הוא עושה שמוש דומה לחצי הסוגיא העודפת עד
שאריתה · ואולם צלם השר של חצי מנוחה הוא כדמות
מאריך שיש על ראשו רביע או נקודה כדורית יקראו בלשון
יון גם שניהם קומא צי אתומוס וקריאת הצי הזה הכתוב
כאן הוא כמו שקוראים הצי הפיורינטיני הייכו האות ח
השלשית מהאלפא ביתא לאטינה או לועזית כתובה המלה
הזאת צי אשר אמרתי בלשון יון בכאפא · באלפא · וביוטא
שרוצה לומר בלשונם וגם · ואני כתבתי כאן צי ולא כאי
בכף ואלף ויוד כמו שכתוב בלשון יון כדי שלא תטעה ב
בקריאה · ואתומוס כתוב באלפא ותיו · באומיקרון · במי :
באומיקרון · ובסיגמא רוצה לומר נקודה · ובלשון לאטינו
נקרא השר של חצי מנוחה במלה אחת בלבד קולא והוא
משתמש מהעבד כאמור עד מקום מושבו שהוא חצי סוגית
המכתב ששוקט בו הקורא מעט עד שגם בשמושו של עבד
האמור יגיע הדבור אל המלך היושב בגדוד · באופן שהקולא
ישמש אצל הלאטיני כמעט כמו האתנחת׳ אצלנו ולא ישקוט
נפש הקורא בקולא הזה אם לא יגיע על כל פנים למקום
מושבו של מלך ונקרא השר של חצי מנוחה בלשון לעז
פונטו איט קומא · אמנם דמות המלך האמור הוא כדמות
רביע או נקודה כדורית בלבד שבלשון יון נקרא אתומוס
כאמור ובלשון לאטינו פונקטום מפני שהוא מותר או מה
שנשאר מהחלק שבקו הישר שלא יוכל להתחלק עוד או ל
לארך או לרחב או לעומק מפני קטנותו כן הדבור במקום
שיגיע למלך היושב בגדוד איננו מתחלק עוד לחלק אחר
הואיל כי נשלמו דבריו כאן ולא יפנה אחרי כן אנה ואנה
במה שייוחס לו בלבד כמו סוגיא אחת שלמה · לכן קראתי
אותו רביע מפני שהסוגיא או הדבור הוא כורע שם ורובץ
תחתיו ולא ימוט ממקומו כי תרגום ותרבץ תחת בלעם הוא
ורבעת :

ועל כי לא יובנו היטב הדברים אלא עם דוגמת משל ט
מהמשלים קום קרא פסוק זה (דברים י״ב) שאזכור בו מה
שעושה שם צלם העבד ותמונת השר של חצי מנוחה ודמות
המלך היושב בגדוד · והפסוק הוא זה · והיה המקום וכאן
תשימו העבד הראשון · אשר בחר ה׳ אלהיכם בו לשכן שמו
שם · וכאן תשימו העבד השני · שמה תביאו וכאן תשימו
העבד השלישי · את כל אשר אנכי מצוה אתכם · שימו כאן
השר של חצי מנוחה · עלתיכם וזבחיכם וכאן תשימו עבד
אחד דומה לראשונים · מעשרותיכם ותרומת ידכם · וכאן
תשימו גם כן עבד אחר שני לו · וכל מבחר נדריכם · וכאן
תשימו עוד עבד שלשי · אשר תדרו לה׳ : וכאן תגיעו אל
המלך היושב בגדוד :

עוד על אלה הרשומים דמו להם הלאטיני רשמים אחרים
נקראו בלשון יון פרוסאדיתי · כתוב בפי דגושה · ברו·
באומיקרון וסיגמא · באלפא · בדילת· באיפסילון עם הצירי
תחת האלף · בתיו · באלפא ויוטא · ובלאטינו אקצינטוס ·
בויו שורק כמו שתאמר זמרה · והם משפטי תנועות הבלורת
במבטא הנקראות בשלש׳פנים · היינו בהמשכה · או בהארכה
או בסבוב משותף היינו משותף להמשכה ולהארכה. גם יהד ·
והרשום הממשיך או המלעיל נקרא בלשון לאטינו אקצינטוס
אקוטוס · והמאריך או המלרע אקצינטוס גראוים · והמשותף
נקרא אקצינטוס צירקונפליקסוס בפה רפה · ורושם או דמות
הממשיך הוא קו פשוט עולה באלכסון על ראשיתה של תיבה
כמו שהוא במלת אלה שנותנין הקו הזה על האלף וממשיכין
המלה · והמאריך הוא קו פשוט היורד באלכסון שהוא מאריך
המלה׳ כמו במלת הדברים שהקו היורד הוא על היוד ם
מהדברי׳ והמלה היא נקראת מלרע · ודמות הרשימה ההולכת
בסבוב והמשותפת לשניהם הוא קו דומה לטעם ההוא הנקרא
אצלנו ירח בן יומו אם יהיה מהופך מלמטה למעלה הנתון
על מחצית התיבה שאז קוראים התיבה ההיא מראשיתה
בהמשכה ובסופה בהארכה כמו מלת ישראל שאותיות יש הם
במשכות או נקראות מלעיל · וראל הן נקראות מלרע · גם
אצל הרשומים האמורים מצאו להם הלאטיני כשני חצאי
עגול שסותמים וסוגרים בין שניהם דברים מועט׳ או מרובים
שהם צריכים בסוגיא עם כי הם נראי׳ לכאורה שיהיו מיותרים
בה · קראו הרשומים האלה בלשון יחיד גם שניהם כמו שקראו
אותם היונים פארינטיסים · כתוב בפי דגושה · באלפא · ברו
באיפסילון עם הצירי תחת האלף · בניי בטיטא · באיפסילון
עם הצירי תחת האלף · בסיגמא · ביושא · ובסיגמא׳ בלאטינו
נקרא דבור המוסגר בם קלאוסולה · בויו שורק הסמך ק
קונשיקסטואי אינטריקטא מפני שאם הדברים המוסגרים
בתוך הרשומים האלו יופרו משם · הסוגיא עם כל זה תהיה
שלמה בלתם כמו (שמואל ב׳ יח) או עשיתי בנפשי שקר
(וכל דבר לא יכחד מן המלך) ואתה תתיצב מנגד כי יספיק
שיאמר הכתוב או עשיתי בנפשי שקר ואתה תתיצב מנגד · גם
על השאלה או על התמיהא שהיא כמעט שאלה נסתרת עשו ציון
אחד כדמות נקודה כדורית שיש עליה רשימה דומה לטעם
ההוא שאנו קוראים דרגא · והשאלה היא כמו ומדוע לא יראתם
לדבר בעבדי במשה ? והתמיהא היא כמו האנכי הריתי את
כל העם הזה ? אם אנכי ילדתיהו ? וסוף סוף הלועזי׳ שלשונם
הוא על דרך האמת כמו לשון לאטינו משובש דרכו בעקבות
היוני׳ ברשים׳ אחר׳ שלא נשתמשו בה הלאטיני לפי מה שזכרתי
עתה הנק׳ בלשון יון אפוסתרופוס׳ כתו׳ באלפ׳ בפי דגוש׳ באומיק׳
בסיגמא בתיו ברו באומיקרון בפי רפה באומיקרון ובסיגמא ·
והיא רשימה עמוקה בתוכה יותר מהמאריך שמשימים אותה
בצד עליון של אות אחת הקודמת בתיבה לאות ווקאלי הראויה
להיות בסופה כי להקל הקריאה הם מסירים משם הווקאלי
הראויה להיות שם מפני שהתיבה הבאה אחריה היא מתחלת
מהווקאלי ההיא בעצמה שתגמור בה חברתה הקודמת לה
אם ירצו לכתוב דרך משל אלה אנטיקא בלעז שרוצה לומר
בלשוננו לפי מנהג הקדום הם מסירים האלף האחרונה דאלה
ומשימים האפוסתרופו למעלה אצל הלמד וכותבים אחריה
מלת אנטיקא כאשר היא : ובאמת המחברי׳ לאטיני הקדמוני׳
(לפי מה שזכרתי) כמו טירינציאו ופלאבטו בעלי השיר
שלהם המעולים בחרו להסיר לפעמים הווקאלי מהתיבה מכל
וכל מבלי שמוש הרשימה כמו שהוא דרך משל המלה הזאת

איסאסט במקום אישא איסט שרוצה לומר בלשוננו כן הוא
ומה שאמרתי עד כאן יספיק לכם לדעת בקצר׳ קצת ממשפטי
ותנאי הלשון לאטינו דרך העברה להבנת המלות אשר
נשתמשתי בם בספרי זה על צד ההכרח :
אך האלפא ביתא יונית היא של עשרים וארבעה אותיות כאשר
ראיתם והווקאלי׳ שלה הם שבעה היינו האלפא · האיפסילון
עם הצירי תחת האלף · האיטא · היוטא · האומיקרון :
האיפסילון עם החירק תחת האלף · והאומיגא · והשבע׳ עשר
אותיות הנותרות כלן הן קונסונאנטי · ועם כי הווקאלי הן
אצלם שבעה כאמור וישמשו במקום נקודות כמו שעושים
הווקאלי באלפא ביתא לאטינה · עכ״ז היונים אין להם שמוש
הויו שורק או השלשה נקודות באות אחת פשוטה · כי האלפא
תשמש במקום פתח או קמץ · וגם האיפסילון עם הצירי תחת
האלף תשמש במקום שוא או צירי או סגול · האיטא · היוטא ·
והאיפסילון עם החירק תחת האלף ישמשו שלשתן בפרוש
במקו׳ חירק · האימקרון והאומיגא ישמשו שתיהן בפני עצמן
במקום חולם והם גם כן החכמים היונים קודם הלאטיני׳
החזיקו במעוז הדיפטונגי שהם אצלם ארבעה במספר ·
האלפא יוטא שקוראין אותן אי כמו שיכתבו באיפסילון עם
הצירי תחת האלף בלבד · האיפסילון עם הצירי תחת האלף
בחברת היוטא שיקראו אותן אי בחירק כמו שיכתבו באיטא
או ביוטא לבדה · האומיקרון יוטא שיקראו אותן אי כאלו היו
באיפסילון עם החירק תחת האלף או באישא או ביושא בלבד
האומיקרון והאיפסילון עם החירק תחת האלף שיקראו אותן
או כמו בויו שורק או בשלשה נקודות :
וגם כי הלשון יוני אחד היה מיום חברו ומספר וצור׳ האותיו׳
היא אחת כאשר כבר האמנתי בכל ההבדלו׳ · עם כל זה אחרי
עת הולדו במעט שנים נחלק והיה לחמשה הבדלות מיוחדות
או כפי רצון היונים אנשי השם הקדמונים או כפי מנהג
המקומות והערים הרבי׳ שלהם לנויהם · והם היוניקו שכתב
בו ספריו המחבר הראשון שלהם במעלה הוא המשורר הגדול
אומירו · האטיקו שכתב בו המחבר הקדמון אריסטופאנו
הדוריקו שכתב בו המחבר הישיש טיאוקריטו · האיאוליקו
שכתב בו המחבר הזקן אלציאו והמשותף לארבעתן הנקרא
בלאטינו קומונים שכתב בו המחבר המעולה פינדארו ובאלו
כלם נמצאו ההבדלות רבות פעם בחלוף האותיות זו תחת זו
בתיבות ופעם בשנוי משפטי הדקדוק בפעלים · ועל כי
בהבדל האחרון הזה שנוכל לקרו׳ אותו בלשון יון דיאליכתום
כינום · כתוב המלה ראשונה בדילתא ביוטא בלפא בלאמדא
באיפסילון עם הצירי תחת האלף · בכאפא בתיו באומיקרון
ובסיגמא · והמלה השנית היא בכאפא באומיקרון יוטא בניי
באומיקרון ובסיגמא · שרוצים לומר בלשוננו הקדש לשון
משותף כאמור שנוהגי׳ כהיום לכתו׳ בו ספריה׳ היוני׳ שבזמננו
הדיפטונגי בפרטות יחליפו משמע׳ המלו׳ וכן יעשו האותיות
דומות במבטא כמו האיטא והיוט׳ והאיפסילון עם החירק תחת
האלף האומיקרון והאומיג׳ הכאפה דגוש׳ והכי רפה התיו והטיט׳
הפי בפא דגושה והפי בפה רפה וכן ב׳ אותיו׳ סוו׳ רצופו׳ יחליפו
לפעמי׳ הקריאה שלהם הנהוגה כמו שעוש׳ הגאמא כי כשיהיו
ב׳ גאמי כורדפו׳ או סמוכו׳ זו אצל זו בבלי אות אחרת בנתים
הגאמא הראשונה נקראת כמו שתהיה אות ניי · והגאמ׳ האחרת
תעמוד בטבע׳ ותקרא כמו גאמא בלי שנוי · וגם הגאמא קודם
הכאפא והכי והגסי תשמש במקו׳ ניי והאיפסילון עם החירק
תחת האלף אחרי האלפא יונית תשמש במקום ביטא · וכן
תעשה כשהיא כתובה או בין שני ווקאלי או אחרי האיפסילון

בצירי תחת הא͞לף גם באולי נמצאו פרטים אחרים נוספי׳ על
אלה ששכחתי להעלות אותם כאן לזכרון · כל זה שזכרתי
עד עתה היה לי באמת ובתמי׳ לסבה עצמית שבכתבי בספר
זה של שלטי הגבורים׳ המלות בלשון יון כאשר תראו שהן
נכתבו׳ באותיות עבריות לכונת מכוין קראתי להן לאותיות
יוניות שמן העצמי ביחוד אחת אחת כמו שהיא כתובה במלה
המובאת בספר לפי הזדמן כמשפטה · כי באופן אחר כי
שאינו בקי ומובהק בלשון יון לא יוכל למצא בנקלה מבוקשו
גם כי יהיו לו ספרים רבים ושונים יונים שילמדו משמעות
המלו׳ עם הליקסיקון בתוכ׳ ובגלל הדבר הזה תסלח לי אתה
עתה ברוך ה׳ אם העמסתי על שכמך לכאורה קריא׳ האותיות
בפרטות שיראו לנעדרי השכל והתבונה כמו יתור גמור שאין
לו שחר כי להקל מעליך העמל הרב וטורח גלילת ספרים
שונים עשיתי זאת לא זולת : וקודם שאשים קנצי למלין
ידיע להוי לך עוד אתה הקורא כי הלשון יוני הוא מתענג
ומתעדן על הרוב בהרחבת סוגית המבטא גם בלמוד החכמו׳
גם בדברי הפשוטי׳ כאשר ידבר איש את רעהו בעניני העולם
וכל מי שיאריך מאד בספורים הנאמרים במליצה תמיד הרי
זה משובח בעיניהם ועכ״ז בספריהם המודפסים בעט ברזל
ועופרת הם מקצרים פעמים רבות המלות בהשמטת האותיות
הצריכו׳ להיות בתוכן · ובמקום צורתן הנהוגה הם משתמשים
בנוטריקון היינו ברשומים שונים שהם כמו סימן של אותיות
רבות בחוברות יחד · ומי שירצה לקרות על נכון הדברים
שבלשונם החרותים על לוחותם צריך שיהיה בקי בהן · ואני
לא הדפסתי אותן כאן הואיל כי האיש הלזה בעל הדפוס רבי
אלישמע יצ״ו בן הישיש רבי ישראל מגוואסטאלה יצ״ו לא חזר
אחריהן קודם הפרדו מויניציאה לבא פה מנטובה להטפל
בהדפסת ספרי זה הוא לבדו מבלי חברת איש אחר עמו ועל
כן לא היה ספק בידי להראותן עתה לך באצבעי אך דע וראה
כי כלן נמצאו בעיר הזאת ובכל מקום שתרצה אצל מדפיסיה׳
בקונטריסיהם הקטנים שעמהם העתיקו התפלות הראשונות
שלהם שאומרים אותן בשכבן ובקומן פעמים בכל יום · ואם
לא תחפוץ לתת לכסף מוצא עד שתקנה אותן מהם במחיר
כסף ובדינרין מועטים ערב אני לך שכשתכיש ברשומי׳ הנ״ל
פעם אחת או שתים למרבה תהיה דים הקריאה ההיא הפשוט׳
לכל צורכך ולא תצטרך עוד לחזור בגללן אחרי קונטריסיהן :
וכדי שלא יבצר ממך דבר ממה שצריך במשפטי תור״ הלשון
יוני גם בתנאי השמעת האותיות בתיבות כתקנן כמבטא ·
דע כי הכפא יונית קודם כל הקונסונאנטי וגם אחריהן · וקוד׳
הא͞לפא והאומיקרון והאומינא או האומיקרון בחברת האיפסילון
עם החירק תחת הא͞לף נקראת לעולם ככף דגושה · אך קודם
האיפסילון עם הצירי תחת האלף או האיטא או היוטא או
האיפסילון עם הצירי תחת הא͞לף בחברת היוטא או האומיקרון
בחברת היוטא או האיפסילון בחירק תחת הא͞לף לבדו נקראת
תמיד כמו שעושים הפיורינטיני הצי אות שלשית מהאלפא
ביתא לאטינה או לועזית · אמנם הכי והיא האות הכ״ב שלהם
קודם כל הקונסונאנטי וגם אחריהן · וקודם האלפא או
האומיקרון · או האומיקרון בחברת האיפסילון בחירק תחת
האלף · או האומינא · נקראת לעולם כמו שתהיה כתוב׳ כקוף
שלנו · אולם קודם האיפסילון בצירי תחת האלף או ה
האיפסילון בצירי תחת האלף בחברת היוטא או קודם האיטא
או היוטא או האומיקרון בחברת היוטא או האיפסילון בחירק
תחת האלף לבדו נקראת תמיד כמו שתהיה כתובה בכף רפה
שלנו · הנה שלמדתי לך בחירי רצתה נפשי לקרות בשלם

שבפנים בספרי היונים כבלי שום עמל וטורח יתב׳ וישתבח
ויתפאר ויתהדר ויתעלה ויתרומם ויתנשא שמו של מלך מלכי
המלכים הקב״ה לעולם ועד אמן ואמן :
אחרי כל הדברים האלה לא אוכל להתעלם מלהגיד לך אדוני
הקורא כי יש מהחכמים שבזמננו שאמרו שהלשון היוני אשר
זכרתי על נכון הבדליו ומקריו בזה נבנה מחדש ונשלם ב
בזמנים מתחלפים מתוך חכמת האנשים האלה המסויימים
במעלה והם קאדמו אחי פיניצי הגדול פיתאגורא הפילוסוף
סימונידי מיליקיאו · איפיקראמו סיקולו · ופאלאמידי בעל
דעת ומזמה ואיש גבור חיל במלחמ׳ · ושאחרי דור הפלגה מיד
ברור מללו היונים הקדמונים כלם בשוה בלשון אחר משונה
ממה שהעלתי על ספר זה וגם ברשומים מובדלי׳ מהם הרבה
כתבו את דבריהם מימי עולם ובשנים קדמוניו׳ ולכן העתיקו
במגילותם א͞לפא ביתא משונה מאד ברשומים מהאלפא ביתא
מרובעת וקטנה ורחוקה כרחוק מזרח ממערב משמו׳ האותיות
אשר כבר ערכתי לפניך ואמרו שהיא ולא אחרת היתה בפרט
שפה אחת עצמית לכל היונים תכף אחרי העיר והמגדל אשר
בנו בני האדם · ואני באמת נשארתי מרעיד כי לא שמעתי
בלתי היום דבר כזה וכמעט לא האמנתי לשמעותם זאת עד
אשר באו לידי מיני הא͞לפא ביתא מהמוסקוביטי ומהסקיאבוני
וראיתי שהם משתמשים במקצת שמות אותיותיה · ועל כי
הרשימות שלהם וכן לשונם העצמי הם משוני׳ הרבה מהיונית
הזאת הקדומה והיא לא נתנה לשאר לאומי׳ הנודעי׳ לנו לאשה
עלה בדעתי שכבר סף ונכרת בענין רע הלשון היוני הזה
ושלא נשאר אתנו אלא האלפא ביתא הזאת הערוכה עם כל זה
גמרתי אומר שר׳ אלישמע יצ״ו ידפיס בספרי זה האלפא ביתא
שהעתיקו החכמים האמורים שזכרנו ולא רציתי לשנות ארח
מלבושה ואת שמה ממה שנתנו לה יד ושם בחבור׳ אשר כתבו
בפיהם על הספר בדיו כי קראתי אותה גם אני עמהם אלפא
בית׳ היונית הקדומה כדי שתראה כי בכל כחי ואוני לא אמנע
עצמי מלהעביר על פניך כל הטוב שמצאתי בספריה׳ באהבה
רבה · והנה לא הרשכתי תמונת אותיותיה וצורתן בזה מפני
שלא נמצאו ביד עושה המלאכה כהיום הביתה · אך במקומן
אמסור לך את שמות האותיות אחת לאחת למצא חשבון למען
תדע את מנינם משלם כאלו היו בעט ברזל ועופרת חרותות
ראותיו׳ כלן בלוחות לפניך כאות נפשך · וגם הצבתי לבדנה
שמות ומספר כמה מיני אלפא ביתא של עמים שוני׳ שיהיו לך
למנה למען תזכור אותי לטובה כי הפרתי מנחל החכמים
האחר ונים את באר מים חיים הזה לכבוד ה׳ בתורתו יואל נא
כלכנו ותקינו למעןחסדו ויכר׳ את אברהם עבדו וכל בני ביתו
ורב טוב יתן ויחזור ויתן לכל ישרא׳ עמו עד שיעיף קל מהרה
ויחיש להביא את מלאכו אשר צפינו ונחכה לו לקרא דרור
ושנת רצון לה׳ ולהיות במצותו וברב חסדו נם לבו וגם לציון
גואל בבנין אריאל · והא לך הא͞לפא ביתא הזאת שהיא משונה
מאד כאשר אמרתי בהרשומות ובשמות האותיו׳ המרובע׳
והקטנו׳ של יונים הנהוגו׳ וגם יעדיפו עליהן עוד בחמש׳ אותיו׳
נוספות כי היא של כ״ט אותיו׳ כמו שתראה ובאמת ובתמים את
חטאתי אני מזכי׳ היו׳ ולא אכסה על סכלותי כי אורה לך שאם
יהיו האותיו׳ הנ״ל מסודרות בתיבות כמשפטן לא הייתי יודע
בשום פני׳ לקרו׳ אותן ואני עכ״ז כתבתים כאשר הן כדי שתכיר
בזה שרבותינו המפוארי׳ ז״ל שידעו לדבר בשלם שבפני׳ בכל
השבעים לשון ושלא נסתר מהם קריאת כל מיני הא͞לפא ביתא
שימצאו בלשונות ההם היו אהובים לה׳ מאד ושלא יכלו לדבר
בם בדרך טבע אם ברחמי כי שאמר והיה העולם
לא

לא נצנצה בוהם מנעוריהם את רוח קדשו ותפארתו הגדול והנורא במדרגה העליונה · וראה גם ראה נבר עמיתי שהאלפא ביתא הזאת נקראת גם היא מצד שמאל והיא היא אשר אני כותב לך עתה שהוצאתי אותה מגנזי שני האחים שהם יואן טיאודורו ויואן ישראל ברי · הבית נקרא׳ בהבלעה והריש בחירק שנולדו מעם אשכנז ושנחקקה על ידם עם מיני אלפא ביתא אחרים רבים בעיר פראנקפורטו שנת לף תק צו לבנינם · אם · האלף בפתח והסמך נמשכת · בוקי · הבית בויו שורק והקוף בחירק · וידי · הויו בחירק והדלית ג״ל שהיא דגושה בחירק · גלאגוליאי · הגימל ראשונ׳ נקראת בהבלעה הלמד בפתח הגימל שניה בויו חולם הלמד בחיר׳ והאלף בצירי · דוברון · הדלית דגושה בויו חולם הבית דגוש׳ נמשכת בקריא׳ והריש בויו חולם · יאסי · היוד בצירי והסמך בחירק · גסיויטי · הגימל נקראת בהבלעה הסמך והויו בחירק והטית בצירי · סוימליא · הסמך נקר׳ בהבלעה הזין בצירי המ״ם והלמד גם שתיהן הן נמשכות בקריאה והיוד בפתח או בקמץ. אי · האלף בחירק · קאקו · הקוף ראשונ׳ בפתח והשניה בויו חולם: גליאודי · הגימל נקראת בהבלעה הלמד בחירק האלף בויו שורק והדלית דגושה בחירק · מיסליטי · המם בחירק והסמך נמשכת בקריאה הלמד בחירק והטית בצירי · נס · הנון בפתח והסמך נמשכ׳ · און · האלף בויו חולם והנון נמשכת · פוקוי · הפא דגושה בויו חולם והקוף ג״ל בויו חולם והיוד נמשכת· הירצי · ההא בחירק הריש נמשכת בקריאה והצדי בחירק · סילובי · הסמך בצירי והלמד בויו חולם והבית רפוי׳ בצירי: טירדי · הטית בצירי הריש בשוא והדלית בצירי · הוך · ההא בויו שורק והכף ארוכה נמשכת · פירת · הפא רפה בצירי והריש והתיו שהיא רפה נמשכת בקריא׳: היר · ההא בחירק והריש נמשכ׳ · הות · ההא בויו חולם והתיו רפה נמשכת · סקיאה. הסמך נקראת בהבלעה הקוף בחירק והאלף בפתח או קמץ · פו · הפא דגושה עם ויו שורק · שיאה · השין בחירק והאלף בפתח · נולי · הנון בויו שורק והלמד דגושה בצירי: יא · היוד בפתח · סטא · הסמך נקראת בהבלעה והטית בפתח או בקמץ · יו היוד בויו שורק:

והואיל כי יעדתי לכם מינים שונים של אלפא ביתא של שאר עמים הא לכם אלפא ביתא כשדית הקדומה שהיא של כ״ה אותיו׳ ואין לכם לצפות ממני את רשומי כל אלפא ביתא חדשה שאזכור בקונטרים זה הואיל כי ההוצאה היתה רבה ועצומה מצורף שאין אצלנו אומנים בקיאי׳ שידעו להעתיק אותם בעטי ברזל ועופרת כי רשמי אותיות אלה וגם של כל מיני אלפא ביתא הבאים אחרי זאת הכשדית הם משונים מאד מהנמצאים אצלנו הן שיהיו עברים יונים אדומים · והנה האלפא ביתא כשדית היא זאת של כ״ה אותיות כאמור והיא נקראת מימין לקורא · אילפא · האלף בצירי הלמד נמשכת והפא רפה בפתח · באת · בבית רפה עם קמץ תחתיה והתיו רפה נמשכת בקריאה · גאב · הגימל בפתח והבית רפה ונמשכת בקריאה · דאב · הדלית דגוש׳ עם פתח תחתיה והבית רפה נמשכת בקריאה · זב · הזין עם פתח תחתיה והבית רפויה נמשכת · אוט · האלף בויו שורק והטית נמשכת בקריאה · זיק · הזין בצירי והקוף נמשכת · וו · הויו בויו שורק · תוא · התיו דגוש׳ בויו חולם · היק · ההא בחירק והקוף נמשכת · קאקקאר · הקוף ראשונה עם פתח והשני קופין הבאים אחריה בפתח ונקראים יחד כמו שיהיו קוף אחת דגושה בדגש חזק והריש היא נמשכת · הרר · הה״א בפתח והריש ראשונה בפתח או בקמץ והריש האחרונה

נמשכ׳ · לינדין · הלמד בצירי הנון נמשכת בקריא׳ והדלית דגוש ה בחיר׳ והנון נמשכת · ניתא · הנון בצירי והתיו רפה עם פתח · פו · הפא דגושה עם ויו שורק · פו. הפא רפה עם ויו שורק · פוסו · הפא דגושה בויו שורק והסמך עם ויו חולם · סם · הסמך בפתח והמם נמשכת · אן · האלף בפתח והנון נמשכת · זאגיאום · הזין בפתח הגימל כמו יוד דגושה אצלנו בחירק והאלף בויו שורק והמם נמשכת · קל · הקוף בפתח והלמד נמשכת · רב · הריש בפתח והבית דגושה נמשכת בקריא׳ · סיוי · הסמך וגם הויו בחירק · ריב · הריש בצירי והבית דגוש׳ נמשכת · טין · טית בצירי והנון נמשכ׳: אלפא ביתא אחרת כשדית ומשותפת לארמית והיא של כ״ב אותיות שהיא משונה ברשמים במקצת מהאלפ׳ ביתא ארמית שכתבתי במאמר שלי על מעלת לשוננו הקדש אך היא משונה מאד מהכשדית הקדומה שכתבתי בסמוך למעלה מצורף שהכשדית הקדומה היא של כ״ה אותיו׳ כאשר ראיתם וזאת היא של כ״ב אותיות ואין לה רשומי הווקאלי במקום הנקודות כמו בארבית כאשר כתבתי במאמר ההוא ואם היו רשומי הווקאלי כאן תהיה האלפא ביתא זאת של כ׳ז אותיות ולא של כ״ה או של כ״ב · ושמות אותיות האלפא ביתא זאת הן כשמות אותיותינו הקדושי׳ ודמות האותיות הוא נוטה כמעט לדמות אותיותינו והיא גם היא נקראת מימין לקורא · אמרו החכמי׳ האחרונים שלהם שהאלפא ביתא הזאת השנית מצא אותה אברהם אבינו ע״ה וזה הוא קשה מאד לי להאמין כי הנה לאברהם אבינו זצוק״ל הגיע לנחלה ונתן לו למורש׳ הלשון הקדוש שלנו כאשר כתבתי במאמר שלי האמור ואם אבת הוא שאברהם אבינו ע״ה מצא האלפא ביתא הזאת נאמר שמצאה בחכמתו לכשדים בעבור שמוש לשונ׳ העצמי טרם שנגלה עליו כבוד ה׳ ית׳ שמו וקודם שנתן לו במתנה הכתב הקדוש שלנו אמנם אחרי כן בדברו עם ה׳ אלהינו יתרומם שמו או עם שרה אמנו או עם בנו אבינו יצחק ע״ה היה מדבר בלשון עברי קדוש אך עם הנפש אשר גייר ועשה בחרן היה מדבר עמם בלשון כשדי׳ שמצ׳ בגלל האלפא בית׳ זאת האמור׳: האלפא ביתא של פיניצי אחיו של קאדמו שזכרתי אותו בקונטרים זה כשדברתי על האלפא ביתא שקראוה החכמים האחרונים יונית הקדומה שמצא אותה לצורים ולצידונים והיא של כ״ב אותיו׳ שיכונו בשם אותיותינו הקדושי׳ ונקרא׳ גם היא מימין לקורא והרשמים שלה הם כמעט דומי׳ לאלפא ביתא שכתבנו בזה קודם לה שאברו החכמי׳ שאברה׳ אבינו ע״ה מצאה ע״כ הרשומים הללו יובדלו מהאלפא בית׳ האמורה באותיות הבאים היינו באלף · בדלית · בהא · בויו · בחית בטית · ביוד · בכף · במ״ם בנון · בצדי · ובקוף:

האלפא ביתא שקראה קורניליאו אגריפא אלקית שהיא של כ״ב אותיות ושמותן הן דומים לשמות האלפא ביתא הקדושה שלנו ורשומיה הם במקצרת משונים מהנהוגים אצלנו כי הה״א יש לה הקו הנפרד שבשמאל ההא שלנו חבור תחת גגה קרוב קרוב לקו הראשון היורד למטה מצד ימין והזין היא דומה לטי אות מרובעת שהיא אות י״ש של האלפא בית׳ דומית היוד היא כדמות משולש · הלמד היא כדמות צדי ראשונה שלנו שהיא כמו נופלת על פניה · הסמך היא כדמות הטית שלנו וכבר באלפ׳ בית׳ זאת יש צורת הטית בבקום׳ פעם אחרת על נכון · הקוף היא כדמות קו ישר שיש על ראשו כמעט חצי עגול עולה מצד שמאל ויורד מצד ימין · התיו היא כמין דלית מרובעת שמחזוית שלה הימיני יורד משם קו ארוך באלכסון ובמאמר שעשיתי במעלת לשוננו הקדוש כתבתי מפני מה אין להאמין לדברי קורניליאו אגריפא הלזה:

האלפא ביתא שקראה קורניליאו הנז' של מלאכי' היא של כב
רשומות מפני שצורת הסמך היא נעתקת בשני רשמי' שונים
שהרשים הראשון היא כדמות מנורה של חמשה קני' והשנית
היא כמו כוכב של ששה נצוצות ושאר האותיו' גב הם משוני'
מאד מאד מהאלפא ביתא שלנו עד כי נכיר בהדיא שהאלפא
ביתא זאת עם האלקירת הקודמת בדה אותן מלבו האיש
קורניליאו ואני במאמר הנזכר דחיתי אותם בראיה ברורה ׃
האלפא ביתא שאמרו החכמים האחרונים שמצא מרעה לבני
היהודים והיא נקראת מימין לקורא והיא של כב אותיות
ומשונות מאד מאד באותיות תורתנו הקדושה ובפרט המ"ם
והכבך דרב חסדא והויו של ר' אליעזר המודעי שבאלפ' ביתא
הזאת אינם דומים לאותיות שלנו כלל ועקר לא בכל ולא
במקצת ועכ' אין אנו יכולי' לומ' בשום פנים שהיא האלפ' בית
של תורתנו הקדושה וגם איננה דומה כלל לאלפ' ביתא שקרא
קורניליאו אלקירת כאשר ידעתי בברור מפני שיש בידי
רשומי האלפא ביתא האמורים ׃ ועוד איננו ראוי להאמין
שמסר מרעה לישראל האלפא ביתא הזאת במצרים קודם מתן
תורה הואיל כי ישראל מירושת יעקב עה אביה' היו משתמשי'
תמיד בלשון עברי הקדוש שנתנה בו את התורה כמש רז"ל
לא שנו את מלבושם לא שנו את שמם ולא שנו את לשונם ׃
ובגלל הדבר הזה אם מרעה מצא האלפא בית' הזאת בהכמתו
כאשר אמרו החכמים הנזכרי' יש להאמין שמסרה למצריים
עבדי פרעה להשתמש בה לא זולת ׃ ואין להקשו' עלי ולומ'
שהמצרים היו קוראים את הכתיבה שלהם מצד שמאל כאשר
אכתוב בסמוך וזאת היא נקראת מצד ימין כי הנה מצורף
שיש אצלי אלפא ביתא אחרת של מצרי' הנקראת מצד ימין
נוכל לומר כי המצרים משלו על עמים רבים שבאולי קצת
מהם היו מדברים בלשון אחד וקצת מהם בלשון אחר שזה
היה נקרא ונכתב מצד ימין וזה נקרא ונכתב מצד שמאל
ושלמצרים שהלשון שלהם היה נכון להשתמש בכתיב' לצד
ימין נתן משה רבינו עה את האלפא ביתא זאת הנקרא' מצד
ימין ולא לישראל בין קודם מתן תורה בין לאחר מתן תור' ׃
ומה שאמרתי שהמצרים משלו על עמים רבים ומשוני' מאד
בלשונם זה מזה מצורף לכש רז"ל בקבלה הלא גלוי הוא
ומבואר מהנביאים הראשוני' בפרט שגם בזמן שבי' המקדש
הראשון היה קיים היו מושלים על שרים ומדינות רבות כי
הנה בתחפנחס היה עומד פרעה כמו בעיר שהית' מטרופולין
לכל ארץ מצרי' והוא היה מולך ממגדול סונה ועד גבול כוש
וכוש בכלל ועו' היה מושל על שרי צוען ועל שרי נוף ועל כל
ארץ פתרוס ופוט ולוד ועל כל הערב וכוב ועל כל בני ארץ
הברית ועל סין ונא וחול ואון וכסת ועוזה ועל מדינו' אחרות
רבות כנרא' בירמיהו ויחזקאל במקומות' ועל כן יש להאמין
שבקצת מקומות אלה היו מדברים בלשון אחד ובקצת מהם
בלשון אחר שזה הלשון היה נקרא מצד ימין וזה מצד שמאל
וכלן נכללו תחת שטה של מצרי הואיל כי הסהיו משועבדי'
למצרים עד כי האלפא ביתא זאת של משה רעה נתנה כאשר
האמנתי לעם אחת מהמדינות האלה ולא נמסרה לישראל
ולא נתנה בה את התור' בשום פנים כאשר כשכבר אמרתי ׃
אמנם האלפא ביתא שנית שהיתה להם למצרים קבלות
מהאיש מירקוריאו המכונ' טואיט והיא משונה מאד ברשומי'
מהאלפא ביתא של מרעה ונקראת מצד שמאל ׃ ועוד האלפא
ביתא של מרעה היתה של כב אותיות וזאת היא של כב ועוד
בשל מרעה האותיות נקראות בשם האלפא ביתא שלנו וזאת
נקרא' על שם האה כי צי של רומיי' ומתחלת מהאח ומסיימת
מהזיטא ׃ גם למצריים יש אלפא ביתא אחרת משונה מאד
ברשומים מהאלפא ביתא של מרעה והאלפא ביתא של טואיט
האמור וקבלוה מאת המלכה הנקראת איסים והיא גם היא
של כב אותיות על שם גם הם של האלפא ביתא רומית והיא
נקראת מצד שמאל ׃ גם נמצאת ביד המצרים אלפא ביתא
אחרת משונה עד מאד ברשומיה מהשלשה מיני אלפא ביתא
הנזכרים ולא ידעתי מי היה שמסרה להם וגם היא נקראת
מצד שמאל ואותיותיה הן כה' הנקראות בשם האלפא ביתא
הבאה אחריה כאן בסמוך שכתבתי לכם את שם האותיות
האלה בלשון מצרי ׃ וסוף סוף היה' להם למצרי' אלפ' ביתא
אחרת של כה' אותיות נבדלות מאד ברשומם מהד' מיני אלפא
בית' האמורי' ולא ידעתי גב המציא ראשון ממנה וזאת היא
נקראת מצד ימין כמו שנקראת האלפא ביתא שקבלו (כאשר
האמנתי) ממרעה ולאותיות של האלפא ביתא הזאת יש להן
שם עצמי שהוא על משפט זה ׃ אתומום ׃ האלף עם פתח
תחתיה התיו רפוי' בויו חולם המם בויו שורק והסמך נמשכ' ׃
ביויתין ׃ הבית דגושה בחירק הויו בחירק והתיו רפה ונסכן
בחירק חזק והנון נמשכת ׃ קינות ׃ הקוף בחירק והנון בויו
חולם והתיו רפויה נמשכת ׃ דינאים ׃ הדלית דגוש' בחירק
הנון בפתח או בקמץ והאלף בחירק והמ"ם נמשכת ׃ אני ׃
האלף בצירי והנון בחירק ׃ פין ׃ הפה רפה בחירק והנון
נמשכת ׃ גומור ׃ הגימל בויו חולם והמם בויו חולם והריש
נמשכת ׃ היליתא ׃ הה"א בצירי הלמד בצירי והתיו רפויה
בפתח או בקמץ ׃ יוקוום ׃ היוד בחולם הקוף נקרא' בהבלע'
והויו בויו שורק והמם נמשכ' ׃ קאאיטא ׃ הקוף בפתח האלף
שנית בחירק חזק והטית בפתח או בקמץ ׃ לוזאמין ׃ הלמד
בויו שורק הזין בפתח המם בחירק והנון נמשכת ׃ מיתי ׃
המם בחירק והתיו רפויה בצירי ׃ נאין ׃ הנון בפתח והאלף
בחירק חזק והנון נמשכת ׃ אובילאט ׃ האלף בויו חולם
הבית דגושה בצירי והלמד בפתח או קמץ והטית נמשכת ׃
פילון ׃ הפא דגושה בחירק והלמד בויו חולם והנון נמשכ' ׃
קוין ׃ הקוף נקראת בהבלעה והויו בחירק והנון נמשכת ׃
אירון ׃ האלף בחירק והריש בויו חולם והנון נמשכ' ׃ סיקין ׃
הסמך בחירק והקוף בצירי והנון נמשכת ׃ טילא ׃ הטית
בסגול והלמד בפת' או בקמץ ׃ אוט ׃ האלף בויו שורק והטית
נמשכת ׃ גסירון ׃ הגימל נקראת בהבלעה והסמך בחירק
והריש בויו חולם והנון נמשכת ׃ איפף ׃ האלף בחירק והפא
ראשונה דגושה והפא ארוכה שתיהן נמשכות יחד ׃ זאים ׃
הזין עם פתח או קמץ והאלף עם חירק והמם נמשכת ׃
תוו ׃ התיו רפויה בויו חולם והויו השנית נמשכת ׃
האלפא ביתא הערבית הראשונה היא משונה מאד ברשומיה
והיא נקראת מצד ימין ואותיותיה הן כט ושמותיהן ׃ אליף ׃
האלף בצירי והלמד בחירק והפא ארוכה ורפויה נמשכת ׃
בי ׃ הבית דגוש' בצירי ׃ טי ׃ הטית בצירי ׃ תי ׃ התיו רפה
בצירי ׃ ודע כי רשומי הבי והטי והצי הם דומים זה לזה אך
הבי יש לה תחת השטה שלה מצד ימין נקודה אחרת כמין
חירק ׃ הטי יש לה על ראשה שתי נקודו' אחת מצד זה ואחת
מצד זה כמין צרי והתי יש לה על ראשה שלשה נקודו' כמין
סגול ׃ גים ׃ הגימל נקראת כמו יוד דגושה אצלנו ונקודה
בחירק והמם נמשכת ׃ קי ׃ הקוף בצירי ׃ קא ׃ הקוף בפת'
או בקמץ ורשמי הקי והקא הם דומים זה לזה אך על הקא
יש נקודה כמו רביע ׃ דיל ׃ הדלית דגוש' עם צירי תחתיה ׃
דיל ׃ הדלית רפה עם צירי תחתיה ולאות הזאת שהיא דומה
לקודמת יש נקודה אחת על ראשה ׃ רא ׃ הריש בפתח ׃ זי ׃
הזין בצירי והיוד נמשכת וגם השתי אותיות אלה רא וזי הן
דומות זו לזו אך על ראש זי יש נקודה כמו רביע ׃ תא התיו

פה בפתח או בקמץ · דא · הדלית רפה עם פתח תחתיה וגם השתי אותיות אלה הסמוכות הן דומו׳ זו לזו ובאמצע הדא לצד שמאל יש נקודה אחת · קיף · הקוף בצירי והפא ארוכ׳ נמשכ׳ · לים · הלמד בצירי והמם נמשכת · מים · המם ראשונ׳ בחירק והמם שניה נמשכת · נון · הנון ראשונה בויו שורק והשניה נמשכת · סד · הסמך בפתח והדלית בדגש נמשכת · דיד · הדלית ראשונה רפויה נקודה בצירי והדלית שניה דגושה ונמשכת וכן השתי אותיות האמורות הסמוכות הן בצורה אחת והשנית יש לה על ראשה בצד שמאל נקודה אחת · עין · העין בפתח והיוד בחירק והנון נמשכת · גאין · הגימל כמו רפויה בפתח והאלף בחירק והנון נמשכת וגם השתי אותיות אלה הן דומות זו לזו אך על השנית יש נקודה על ראשה מצד שמאל · פי · הפא רפה עם צירי תחתיה · קף · הקוף בפתח או בקמץ והפא ארוכה ורפויה נמשכת · סין הסמך בחירק והנון נמשכ׳ · שין · השין בחירק והנון נמשכת והסין והשין הן דומו׳ זו לזו אך על השין יש שלשה נקודות דומות לטעם שרי שהוא השני שבטעמים · הי ההא בצירי · ויו · הויו ראשונה בצירי והויו שנית נמשכת · לימליף · הלמד בצירי והמם נמשכת והלמד בחירק והפא נמשכת · לא · האלף בפתח או קמץ והלמד נמשכ׳:

עוד יש אלפא בית ערבית שנית שאותיותיה על הרוב הן דומות לאמורה למעלה עם כי יובדלו קצת מהן הרבה מהראשונה והאמנתי שיקראו גם הן כשם האותיות האמורות כאלפא ביתא הקודמת והן גם כן כ״ט במספר ונקראת מצד ימין וכבר עלה במחשבתי שהראשונה היא המרובעת והשנית היא הקטנ׳ אך תמהתי הרבה מאד שאותיות השנית הזאת אינן מסודרות בקדימה ואיחור כמו שהם בראשונה:

עוד יש אלפא ביתא שלישי׳ ערבית שהיא משונ׳ עד מאד משתי מינים של אלפא ביתא הנז׳ ונקראת מצד ימין גם היא כמוהם ואותיותיה הן כ״ב בלבד ונקראו האותיות שלה בשם משובש דומה לאותיותינו ובסוף האלפא ביתא זאת יש חמשה רשומין שהם מורים הנקודות שלה והאות הראשונ׳ היא הנקרא׳ אצלם איליף באלף עם הצירי והלמד עם החירק והפא נמשכ׳ והיא נכתבת עם שני רשומים פעם עם אחד מהם ופעם עם האחר בפרוד · בי הבית דגושה בצירי · גין הגימל נקראת כמו יוד דגושה אצלנו בחירק ויש לה שלשה רשומים נפרדים · דל בדלית דגושה עם פתח ויש לה שני רשומי׳ נבדלי׳ · הא ההא בצירי והיא עם חמש׳ רשומי׳ שוני׳ · ויו הויו ראשונ׳ בפתח והויו שניה נמשכת · זה הזין בצירי · חי החית בצירי עם ב׳ רשומי׳ מובדלים · תי התיו רפה בצירי עם שני רשומים · יא היוד עם צירי ובשני רשומים גם היא · כיף הכף בחירק ויש לה ג׳ רשומים · לם הלמד בפתח והמם נמשכ׳ עם שני רשמי׳ דומי׳ אחד גדול מזה · מים המם פתוח׳ בחירק והמם סתומ׳ נמשכת והיא עם שני רשומים · נון הנון ראשונה בויו שורק עם שני רשומי׳ והנון שניה נמשכ׳ · סין הסמך בחירק והנון נמשכ׳ · עין העין בחירק עם ג׳ רשומים והנון נמשכ׳ · פי בפה רפה בצירי · טצר הטית נקרא׳ כהבלעה והצדי בפת׳ והדלית דגוש׳ נמשכ׳ והיא בב׳ רשומי׳ · קאף הקוף בפתח עם שתי רשימות וב׳ נקודות דומות והפא ארוכ׳ נמשכת · רי הריש בצירי · שין השין עם ב׳ רשומו׳ כמעט דומות וכמו צורת טעם שרי עליהן והנון נמשכת · תי התיו דגושה עם צירי תחתיה ובב׳ רשומי׳ נבדלי׳ ועל האחד הם ב׳ נקודו׳ כמו צירי ועל השני כמו סגול׳. אחרי האותיות רשמו חמשה תיבו׳ של ב׳ אותיו׳ שקראום חכמי׳ הרומי׳ סילאבי והם ברשמי׳ שוני׳ שנקר׳ במבטא הראשון מהם לו הלמד בויו חולם השני פא הפא דגושה בצירי השלישי אלי האלף בפתח והלמד בצירי הרביעי לם הלמד בפתח והמם נמשכת והחמשי הם ההא בצירי והמם נמשכת:

האלפא ביתא כושית נקראת מצד שמאל והיא של כ״ו אותיות והרשומים שלהם משונים מאד משאר רשומי אלפא ביתא של שאר העמים שזכרתי עד כאן ואותיותיה הן נקראות בשם זה שהוא כמעט דומה לשם אותיותינו שנקראות בשבוש היינו: אלף האלף בפתח והלמד והפא ארוכה הן שתיהן נמשכו׳ יחד בקריאה בית הבית דגושה בצירי והתיו רפה נמשכת גיבל הגימל בצירי והמם והלמד הן נמשכות יחד בקריאה דינט הדלית בצירי והנון והטית הן נמשכו׳ יחד הוי ההא בויו חולם והיוד נמשכת ואוט הויו ראשונה בפתח והויו שנית והטית נמשכ׳ יחד׳ זאי הזין בפתח והאלף בחירק · חכט החית בפתח והבית רפה והטית נמשכות יחד חרם החית בפתח והריש והמם סתומה נמשכות יחד טאיט הטית כמו רפה נקודה בפתח האלף בחירק והטית נמשכת יאמאן היוד בפתח וגם המם בפתח או קמץ והנון נמשכ׳ כף הכף בפתח והפא ארוכ׳ נמשכת לאבי הלמד בפתח והבית רפה בחירק מאי המם בפתח והיוד נמשכ׳ נהם הנון בפתח וההא בקמץ והסמך נמשכ׳ סאבט הסמך בפתח והבית רפה והטית הן נמשכות עין נקראת כתקנה פאים הפא דגושה עם פתח והאלף עם חירק והסמך נמשכת אף האלף בפתח או קמץ והפא ארוכ׳ נמשכת פסא הפא דגושה נקראת בהבלע׳ והסמך בפתח צדי הצדי בפתח והדלית כמו דגושה בקמץ והיוד נמשכת צקכפא הצדי והקוף נקראות יחד בהבלעה הסמך בפתח ואחרי הסמך היה שם שני פאין ואני לא כתבתי אלא אחת מהן מפני שנקראות יחד כמו שתהיה פא אחת דגושה בדגש חזק עם פתח תחתיה קאף הקוף עם פתח תחתיה והפא ארוכ׳ ורפה נמשכת ריש נקראת כנהוג סאט הסמך בפתח והאלף בקמץ והטית נמשכת תאבי התיו דגוש׳ בפתח והבית רפה בחירק ואחרי האותיות יש שם ארבעה נקודות מתוקנות ברבוע היינו שתים למעלה ושתים למטה בכוון ואני לא ידעתי טיבן:

האלפא ביתא שברובית היא מכ״ב אותיו׳ מפני שאין לה אותיות במנצפך ונקראת כמו שקוראים אנחנו האלפא ביתא שלנו בלי שנוי אך רישומיה הן משונות מאד ונקראת גם היא בצד ימין והאלף והויו והזין והחית והטית והלמד והמם והנון והסמך והעין והצדי והקוף והריש והתיו יש להן שתי רשימות שונות בכל אחת מהן: זאת היא האלפא ביתא ראשונה של היאקובינאני ושמות האותיות הם דומים לשמו׳ האלפא ביתא יונית אך הם משונים מאד מאד כמנה בראשונן · ומספרן של האותיות הן שלשים ואחת עד כי הן עודפות על האלפא ביתא יונית ז׳ אותיות שנראלי נ״ב שאינן משמשות כמספיק לווקאלי הצריכות שם · יקראו אם כן האותיות על צד שמאל כשמות אלה · אלפא ויטא גאמא דילדא אי במקום איפסילון עם הצירי תחת האלף · טזו הטית נקראת בהבלעה (ואני לא ידעתי שמושה של אות זאת) זיטרא בחירק תחת הזין · איטא בצירי תחת האלף הראשונה · מיטא הטית ראשונה בצירי והיא נקראת כמו רפויה · יודא כאבא נכף דגושה עם פתח ושני ביתין דגושות עם דגש חזק ואני לא כתבתי אלא בית אחת · לאבבדא הבית היא דגושה ונקראת בהמשכה עם האות הקודמת לה מי ני אינסי עם הצירי תחת האלף · אוביקרון פי בפא רפה עם חירק במקום פי דגושה · רוב סינמא תא ובתיו דגושה עם פתח · יאי היוד ראשונ׳ עם חירק חזק והאלף והיוד שניה אינן נקראות · פי הפא רפה עם הירק תחתיה · כי בכף רפה עם חירק תחתיה אינבסי האלף עם צירי תחתיה והבית דגושה נמשכת והסמך בהירק · אובינא שאי

חשין בצירי והאלף נבלעת והיוד נמשכת באי הבית רפה בצירי וחטף והיוד נמשכות הך ההא בפתח והכף ארוכה נמשכת חורי ההא בויו חולם והריש בחירק סיבא הסמך בחירק והמם בפתח הי ההא בחירק חזק : עוד יש להם אלפא ביתא אחרת מובדלת ברשומים ברובם מהראשונ' אך במנינם ובקריאתם חם דומים בכל וכל לאלפא ביתא ראשונ' האמורה : עוד יש אצלי אלפא ביתא אחרת איאוליקא חטף ראשונ' נקראת בצירי והשני' בחולם הלמד בחירק והקוף בפתח שהאלפא ביתא זאת היתה לשמוש חדרים באי אחת סמוכה לסיציליאה מהשבעה איים שהם שם שקראום היונים בלשונם איפיסשיאדים האלף בצירי הפא רפה בחירק הסמך נמשכת חטית בחירק האלף בפתח והדליות בצירי והסמך נמשכ' ואותיותיה הן כ"ה ונקראת מצד שמאל גם היא והאותיות שלה הן נקראות כשם האותיות של שני מיני האלפא ביתא מהיאקוביטאני ורשומי האותיות הן נבדלות מהן הרבה מאד ויש מהן מעט שדומות לאותיות האלפא ביתא יונית האחרונה הנהוגה וגם לאלפא ביתא זו יש רשימה אחת שתשמש לאות חהיא שבאלפא ביתא יאקוביטאנא הנקראת (טזו) אך בסופה לא מצאתי שם הששה אותיות הנותרות ולא ידעתי למה והנה אם לא היתה שם האות טזו האמורה מנין אותיותיה יהיה נכון לאלפא ביתא יונית שהיא של כ"ד אותיות כאשר ידעת :

עוד יש אצלי שני מיני אלפא ביתא מהעמים החם שקראום הקדמונים (אילירִיצי) האלף בחירק הלמד והריש והצדי גם שלשתן בחירק ובזמננו אנו קוראים אותם (סקיאבוני) והארץ הזאת היא באירופא שהיא החלק השלישי מהעולם שהכירו בו האנשים הקדמונים ואין בידי אלא הרשימות שהן משונות הרבה הרבה ביניהן אמנם לא ידעתי עד היום שמות האותיות בעצם ושמושן ושני מיני האלפא ביתא זאת יקראו על צד שמאל אך הראשונה היא של שלשים ושלשה אותיות והשנית היא של שלשים כלבד :

עוד נמצאו בידי שני מיני אלפא ביתא אחרים מהסקיאבוני משונים מאד מאד ברשומים מהשני מינים הראשונים והם גם משונים הרבה ביניהם והראשונה היא של שלשים ושתים אותיות שלא ידעתי שמם בעצם ולא דבר משמושם ושתיהן הן נקראות מצד שמאל אך האלפא ביתא השנית היא של כ"ד אותיות והיא דומה בשם לאותיות רבות מהאלפא בית שקראו החכמים האחרונים אלפא ביתא יונית הקדומה אמנם תובדל מאד ברשומים ממנה ושמות האלפא ביתא סקיאבונה הן אלהי אך האלף בפתח והקוף נמשכת · בוק הבית דגושה בויו שורק והקוף נמשכת קודנו הקוף בויו חולם הדלית רפויה נמשכת והנון בויו חולם דוברו הדלית דגושה בויו חולם הבית דגושה נמשכת והריש בויו חולם פיאין הפא רפויה בצירי והאלף בחירק גלאגלוסי הגימל ראשונה נקראת בהבלעה הלמד בפתח הגימל שניה נמשכת הלמד בויו חולם והסמך בצירי הי ההא בחירק והיוד נמשכת עד שישמיעו אותה בכבטא · אילסובו האלף בחירק הלמד נמשכ' הסמך בויו חולם הבית רפה בויו חולם יסשי היוד בצירי הסמך נמשכת והשית בחירק מיסטשי המם בחירק הסמך בפתח או קמץ הלמד נמשכת והשית בצירי נם הנון בפתח והמ"ם נמשכת אזן האלף בויו חולם והנון נמשכת פוקי הפא דגושה בויו חולם והקוף בחירק סיברום הטית בצירי והבית רפה נמשכת והריש בויו שורק והסמך נמשכת ריטשי הריש בצירי והטית בחירק סיקר הסמך בחירק והקוף והריש נמשכות יחד טי הטית בצירי אולו האלף בויו ורק והלמד בויו חולם גסניאי הגימל והסמך יחד חן נמשכו בקריא' הנון בחירק והאלף בצירי זריננֵי הזין נקראת בהבלעה הריש בחירק הנון נמשכת הגימל בחירק ונקראת כמו היוד דגושה אצל הקק' לועזים · זילת הזין בצירי והלמד וחגיו רפה נמשכות יחד · הא ההא בצירי פי הפא דגושה בחירק סי הסמך בחירק :

אך האלפא ביתא מהקרואציאה והיא הנקראת גם כן בלשוננו היום בוסינא שהיא גם היא חלק מהאילידיאה שבאירופה היא של כ"ח אותיות והרשמים שלהם חם היותר משוני' כמת שהם שאר מיני האלפא ביתא הנמצאים אצלי ואני לא ידעתי שמם ושמושם והרבה מהאותיות שלה יש להם רשומי' כפולי' שאינם דומים זה לזה כמו האלף יש לה שני רשומים הגי טנים האי שנים ואות אחרת הנכתבת ברשמי אותיו' הרומיים איסיאקא יחד יש לה גם כן שני רשומים הזיטא יש לה שני רשומים וגם היטאאקא כתובות יחד והאילי והאיני והאו בויו חולם והפא והאירי והאיסיזיטא כתובות יחד יש לכלם שני רשומים אך הדי האימי והאו בשורק יש להם שלש' רשומי' שונים והאלפא ביתא זאת היא נקראת על שמאל :

האלפא ביתא מהמוסקוביטי היא של שלשים אותיות והיא נקראת על שמאל והיא משונה מאד ברשומים שלה מהיונית שקראוה החכמים האחרוני' יונית קדומה גם כי שמו' האותיות הן על הרוב דומות לאלפא ביתא ההיא וגם לזאת יש אות מיותרת על האמורה · אס האלף בפתח ויש לה שתי רשימות להשתמש בהן בפרוד כשירצו · בוקי הבית דגושה בויו שורק והקוף בחירק · וידי הויו בחירק והדלית בצירי · גלהול הגימל נקראת בהבלעה הלמד בפתח וההא בחולם והלמד נמשכת דוברי הדלית דגושה בויו חולם הבית דגושה נמשכת והריש בצירי ולאות הזאת יש שתי רשימות שונות להשתמ' בהן בפרוד כשירצו יסי היוד בצירי והסמך בסגול סולו הסמך בויו חולם וגם הלמד ולאות זאת גם כן יש שתי רשימות זימלא הזין בחירק המם נמשכת והלמד בפתח או בקמץ וגם לזאת יש שתי רשימות אי האלף בחירק הי ההא בחירק חזק ים היוד בחירק והסמך נמשכת · קאקו הקוף ראשונה בפתח והשניה בויו חולם לודי הלמד בויו שורק והדלית דגושה בצירי · מיסליטי המם בחירק הסמך נמשכת הלמד והטית גם שתיהן בחירק ויש לאות זה שתי רשימות : נס הנון בפתח והסמך נמשכת · און האלף בויו חולם והנון נמשכת · פוקוי הפא דגושה בויו חולם והקוף גכ' בויו חולם והיוד נמשכת בחזקה ריזי הריש בצירי והזין בחירק · סזלובבו הסמך והזין נקראות בהבלעה הלמד בויו חולם הבית ראשונה רפה נמשכת והבית שניה רפה עם חולם · אוך האלף בויו שורק והכף ארוכה ורפה נמשכת וגם לאות הזאת יש לה ב' רישומי' · פיר הפא רפה בחזק' המבטא בחירק והריש נמשכת · הר ההא בצירי או סיגול והריש נמשכת · אור האלף בחולם והריש נמשכת חא החית בפתח קזא הקוף בהבלעה והזין בפתח ולזאת גם כן יש שתי רשימות · טזא הטית בהבלעה והזין בפתח או קמץ וגם לזאת יש שני רשומים · שא השין נקראת כתקנה בפתח אי האלף בחירק וגם זאת נכתבה למעלה אך הכתובה למעלה רישומה היא בשני קוים בשתי וערב בראש הרשימה לא באמצעיתה וזאת היא בקו ישר כמו אי מרובע בחירק רומיי · הי ההא בחירק חזק וגם היא נכתבה למעלה ורשומה של ראשונה הוא כדמות אקא מרובע רומי וכאן הוא כדמות אקא מרובע רומי שמצד ימין לו מתחת הקו ההולך ברוחב חבור לו יש רשימה שהיא עושה שם דמות אה רומית קטנה יו היוד חיא בויו חולם :

עוד באו לידי שני מיני אלפא ביתא משונים הרבה ביניהם

ברשימות וכל א'מהם הוא של ל"ט אותיות והם הם שמשתמשי' בם הדרים בארמיניאה · דעו בני כי הארמיניאה כמו שכתבו הקוסמוגראפי היא מדינה הנמצאת במרחבי החלק השלישי מהעולם הידוע גם לקדמונים שנקרא אסיאה והיא בין שני הרים אלה שהאחד נקרא בלשונם תאברוס בויו שורק והשני קאבקאסוס בויו שורק וכבר על"ה בדעתי שיקראו בלשוננו ההרים האלה תבור וחרמון כדכתיב (תהלים פט) תבור וחרמון בשמך ירננו אך מפני שראיתי יונתן בן עוזיאל זצוקל' שקורא להם שם אחר לא העזתי פני לשנות את שמם מבחר שכתב הוא ז"ל (בראשית ח) שתרגם פסוק ותנח התבה וגו' על הרי אררט ונחת תבותא וגו' על טורי דקרדון שום טורא חד קרדניא ושום טורא חד ארמניא ותמן מתבניא קרתא דארמניא בארע מדינחא ואתם קראו אותם בלשוננו כטוב בעיניכם · אמנם אני לא ידעתי לדבר על הבדל האלפא ביתא הזאת כי השני מינים שאמרתי אינם על דרך שאר מיני האלפא ביתא שבכל שאר הלשונות שבהם נוכל להכיר ח הקונסונאנטי מהווקאלי זה מזה וגם האלפא ביתא השנית אינה מסודרת על סדר הראשונה בקדימה ואחור באותיות ועל כן טוב בזה השתיקה מהדבור המסופר · ודי יהיה זה לכם לדעת כי השני מינים האלה הם נקראים מצד שמאל:

עוד נמצאו אתי שני מיני אלפא ביתא שמשתמשים בה אנשי הודו והם משונים זה מזה במספר האותיות וגם הרשימות הן רחוקות עד מאד בציורן והראשונה שהיא זאת נקראת על צד ימין ושמות אותיותיה שהן כ"ד הם אלו היינו · אליף · האלף בצירי והלמד בחירק· בית · הבית רפויה ברפה חזק עם צירי תחתיה והתיו רפויה נמשכת · פא הפא רפה עם פתח תחתיה· טבא · חטית נקראת בהבלעה והבית דגושה בפתח · גים · הגימל נקראת כמו היוד דגושה אצלנו בחירק והסמך נמשכ'· הת ההא בפתח והתיו רפויה נמשכת · חב · החית בפתח והבית דגושה נמשכת · דיל · הדלית דגושה בצירי והלמד נמשכת: ויל · הויו בחירק והלמד נמשכת · זין · הזין בחירק והנון נמשכת · וו · הויו ראשונה בפתח והשנית נמשכת · סין · הסמך בחירק והנון נמשכת · גסין · הגימל נקראת בהבלע' הסמך בחירק והנון נמשכת · עין · העין בפתח היוד בחירק והנון נמשכת · גין · הגימל כמו היוד דגושה בחירק והנון נמשכת · ציאה · הצדי בחירק והאלף בפתח · ראה · ההא בפתח ואלף בקמץ · לים · הלמד בצירי והמם נמשכת · סאם · הסמך בפתח והמם נמשכת · זב · הזין בפתח והבית רפה נמשכת · פין הפה רפה בחירק והנון נמשכת · יון · היוד בויו חולם והנון נמשכת · זרס · הזין בפתח והריש והסמך נמשכים יחד · אנדיל · האלף בפתח הנון נמשכת הדלית דגושה בצירי והלמד נמשכת:

האלפא ביתא שנית היא של כ"א אותיות והיא משונה מאד מחבירתה גם בקריאה שהיא נקראת מצד שמאל ושמוש א אותיותיה הוא כמו האה בי צי של רומיי' ואולי קראו אותן בשם כמעט רומ'להן וחסרה האלפא בית' זאת הקא והפיאה שברומי':

האלפא ביתא הקדומה מהאיטרוסקי האלף בצירי והריש בויו שורק היא משונה מאד מאד מרישומי הרומית הנהוגה א (איטרוריאה) היא הנקרא' עתה טוסקאנה והעיר מיטרופולין שלה היא פיורינצה והאלפא ביתא זאת היא נקראת על צד שמאל והיא של כ"א אותיות משונות מאד שנקראו' בשם אותיו' הרומית עצמה ואין לאלפא ביתא זאת אות הקו בויו שורק כמו שהוא ברומית אך בסופה יש לה שני רשומים נוספים שלא ידעתי טיבם וגם לא ידעתי שמם:

האלפא ביתא השנית של איטרוסקי שקבלוה מדאמאראטו קורינטיאו היא של כ"ב אותיות כי היא מגעת עד הפיאה בלבד ונקראות האותיות כשם אותיות הרומית והיא לערך הקדומה כמו מרובעת ונקראת גם היא מצד שמאל ואין לה ברשומים שום הדמות עם הרומית הבי הבית דגושה בצירי היא כדמות האיני והצי כדמות האימי מרובעים שנהגו הרומיים והאי בצירי תחת האלף היא כדמות האי בחירק והאי בחירק היא כדמות האי בצירי המרובעת הפוכה כשמאל מלמטה למעלה והקא הוא כמו האירי כתקנו והאימי הוא כמו הצי המהופך לצד שמאל והאיני הוא כמו אירי מרובע מהופך לשמאל והאו בחולם הוא כדמות טי מרובע הפוך מלמטה למעלה · והקו בויו שורק הוא כדמות הזיטא והאירי הוא כמו איקס והאיסי כדמות או בויו שורק והאיקס הוא כדמות דילטא מרובע יוני והפיאה הוא כדמות אקא מרובע רומי עד כי דאמאראטו הלזה כלל האלפא בית' שלו עם רישומי מיני אלפא ביתא אחרי' רבי':

האלפא ביתא קטנה וגדולה שמצא ההגמון אולפילאס בויו שורק האלף הן גם שתיהן של כ"ד אותיות ונקראות מצד שמאל ושמותן הן כמו שמות אותיות האלפא ביתא רומית והוסיף בהן כל האותיות עד האיטי משלם וההגמון הזה מסר גם שתיהן היינו המרובעת והקטנה לאומה ההיא הנקראת גוטאי ומושב הגוטי המיוחס להם הוא בקצה גבול האירופה והאומ' הזאת היא של גוי אכזר ועז פני' מאד שהפך כל ערי איטליאה ושם אותם לשמה כרגע באף ובחימה עזה ולא נשא פני לזקן ועל נער לא חמל · ורישומי האלפא ביתא מרובעת וקטנה אין להן שום דמיון ביניהן ולא עם הרשימות הנהוגות · הקטנה אם כן היא גם היא של כ"ד אותיות ונקראת מצד שמאל אך בסוף האלפא ביתא זאת הוסיף ההגמון הנזכר ששה רשומים שהם נבדלים מהאלפא ביתא עצמה ואני לא ידעתי מה טיבם גם לא נשאתי את שמותם על שפתי:

האלפא ביתא סאראציניקא הצדי בצירי או בסינול היא של כ"ג אותיות והיא כמו מרובעת ורישמיה הן משונות מאד והיא נקראת על צד ימין וגם כי יש להן לאותיו' שם עצמי ונקראת האלפא ביתא כאמור מצד ימין על כן שמוש אותיותיה הוא כשמוש האלפא ביתא רומית עד אות הזיטא והסאראציני יש כי שאמר שכנו להם שם זה לכבוד ולזכרון טוב הצדקת שרה אמנו שהיא בצרור החיים ואני האמנתי עם סטיפאנו ק קוסמוגראפו שנקראו כן על שם המקום המכונה (סאראקא) שהוא חלק מארץ הערב שהוא אחרי שכונ' הגוי' ההם הנקראים נאבאטיאי · והנה האות הראשונה ממנה היא הנקראת בלשונ' (אליפוקסי) האלף בפתח הלמד בצירי המם בויו חולם הקוף נמשכת והסמך בחירק ושמושה הוא כמו אות האה לרומיים · השנית היא בינדי הבית בצירי הנון נמשכת והדלית דגושה בחירק ושמושה הוא כמו הבי הבית דגושה בצירי · השלישית קאטי הקוף בפתח והטית בחירק ותשמש במקו' הצי · הרביעית דילפין הדלית בצירי הלמד נמשכת הה"א רפה בחירק והנון נמשכת ושמושה הוא כמו הדי הדלית בצירי · החמישית איפותי האלף בצירי הפא רפה בויו חולם והויו רפה בחירק · ושמושה כמו האי בצירי תחת האלף · הששית היא פויתי הפה רפה בויו חולם היוד נמשכת והתיו רפה בחירק ותשמש במקום האיפי · השביעית גאיפוי הגימל בפתח היוד נמשכת הפא דגושה בויו חולם והיוד נמשכת שתשמש במקום הגי ונקראת הגימל כמו היוד דגושה שלנו · השמינית היא היטיני ההא בצירי הטית בחירק והנון בחירק שתשמש במקום האקא · התשיעית יואיתי

חיה בויו חולם האלף בחירק והתיו רפה כחירק שתשמש במקום אי בחירק · העשירית קארתי הקוף בפתח הריש נמשכת והתיו רפה בחירק שתשמש במקום הקא : האח׳עשרה לית ימי הלמד בצירי התיו רפה בחירק והמם בחיר׳שתשמש במקום אלח · השתים עשרה מילאטיל המם בצירי הלמד בפתח הטית בחירק והלמד נמשכת שתשמש במקום האימי · השלש עשרה נאבילוט הנון בפתח הבית דגושה בצירי הלמד בויו חולם והטית נמשכת שתשמש במקום האיני · הארבעה עשר אויתי האלף בויו חולם היוד נמשכת התיו רפה בחירק שתשמש במקום או בחולם · החמשה עשר קוריזית הקוף בויו חולם הריש בחירק הזין בצירי והתיו רפה נמשכת שתשמש כמו שאמרו במקום הפא ואני לא ידעתי איך תשמש במקום הפא : הששה עשרה אינתואת האלף בחירק הנון נמשכת התיו רפה בויו חולם האלף בפתח והתיו רפה נמשכת שתשמש בקמוס הקו בויו שורק ואני לא׳ הבנתי אופן שמושה תחתיו · השבעה עשרה ראטי הריש בפתח והטית בחירק שתשמש במקום האירי · השמנה עשר׳ סלאטי הסמך בפתח הלמד בקמץ והטית בחירק חזק שתשמש במקו׳ האיסי · התשעה עשרה טותין הטית בויו חולם והתיו רפה בחירק והנון נמשכת שתשמש במקום טי בצירי תחת הטית · העשרים אזוטות האלף בפתח הזין בויו חולם הטית בויו חולם והתיו רפה נמשכת · אולי צריך לקרות אזוטות בויו שורק האלף שתשמש במקום האו בויו שורק · העשרים ואחת חירקורו ההא בחירק הריש נמשכת הקוף בויו חולם הריש בויו שורק שתשמש במקו׳ האיקס ואני לא ידעתי איך תשמש במקום האות הזאת שהיא גם כן באלפא ביתא רומית הנהוגה · העשרי׳ושתים ארוניתי האלף בפתח הריש בויו חולם הנון בחירק והתיו רפה בחירק שתשמש במקום הפיאה וגם לא ידעתי איך תשמש במקום האות ההיא · השלשה ועשרים זוזים הזין ראשונה בויו חולם הזין שניה בחירק והמם נמשכ׳ שתשמש במקום הזיטא ·

האלפא ביתא שמצאו הזקנים הקדומי׳ בעיר איבגוביאו חרותה בשבעה לוחות נחשת והיא של שמנה עשרה אותיות והיתה נקראת מצד יבין גם כי אותיותיה הן על הרוב דומים לאלפא ביתא מרובעת של רומיים האה היא נרשמת כמין אות הפוכה לצד ימין הבי היתה של ארבעה רשימות היינו שתים של בי מרובע הבי האחד הפוך לצד ימין והבי האחר לצד שמאל ושתים של צורת בי קטן שלא מרובע והאח׳ והשני הם הפוכים ביניהם כמרובעי׳הנזכרים · הצי · היה כצי הפוך לצד ימין ונופל על פניו עם שני זוית אחד למעלה וא׳למטה · הדי מרובע והפוך לצד ימין · האי · וגם זה האי הנקוד בצירי היה הפוך לצד ימין· האיפי · היה כמין צדי ארוכ׳של מנצפך· הגי · היה כמו הרשימה מהסוחרי׳ שהיא להורות שמנ׳ בספר המנינים · האי בחירק כהלכתה · הקא · היה גם כן כהלכתו · האילי · היה כאילו נופל על ראשו לצד שמאל ועולה בתחתיתו לצד ימין · האימי · היה כמו שני איני מרובעים ומחוברי׳ זה עם זה בשיטה שוה · האיני · כהלכתו · האו · בויו חולם היה כב׳ רשומי׳הראשון כהלכתו עם קו משוך באלכסון באמצעיתו שהיה נוגע קו העגול הסובב הנקודה שבמרכז משני צדדים מזה ומזה והשני היה כהלכתו עם נקודה בלבד באמצ׳ העגול שהיא לו כמו מרכז · הפא · כהלכתו · האירי · כמין כף של מנצפך נהפכת לצד ימין · האיסי כהלכתו · הטי · כמין צדי של מנצפך שבקו התחתון שלו היה קו עולה באלכסון לצד ימין · האו · בויו שורק כהלכתו :

אמנם הא׳ב׳ ביתא מרובע׳רומית האשה הנכונת ניקוסטראטא קארמינטא מצאה וחדשה ונתנה בה י״ט אותיו׳בלבד ולא יות׳ אך מינאנדרו בנה הוסיף עוד עליהם ד׳ אותיות אחרות שהם הקא · האיקס · הפיאה · והזיטא · כאשר בשכבר כתבתי בקונט׳ זה׳ אולם הא׳ב׳קטנ׳לאטינה בעזרת הא׳ב׳ ביתא של קארמינט׳ שהית׳ שלמה עם אותיו׳החכם מינאנדרו בנה מצאוה הרומיים הבאים אחריהם ולאומים רבים שחפצו במיני אלפא ביתא ראשונה ושניה האמורים שינו מעט רשמי האותיות גדולות וקטנו׳ועשו בהן הבדלות רבות כפי מאוים עם כי לא החליפו שורש הכתיבות מעקרם כנרא׳במכתבי האשכנזי׳הפיאנדריסי הספרדים · הצרפתי׳ · האינגליסי · הגינוביסי · הבירגאטסקי וזולתם גם כן מהאיטאלקים · הרי שזכרתי לכם מיני אלפא ביתא רבים שלא נמצאו עתה רק בידי יחידי סגולה שבזמננו ואני חדשתי גם כן בהם דברי׳מה כדי שלא אמסור לכם דבר בספרי זה בלי חדוש · ועתה הא לכם כל מיני האלפא ביתא שזכרתי כאן עם יתר המינים מהן שתמצאו במאמר שעשיתי על מעלת לשוננו הקדוש ותנאיו ומשפטיו שהם האלפא ביתא אלקית שבדה מלבו קורניליאו אנריפא ואני דברתי מה שראוי עליה במאמר האמור :

הכתיבה של מלאכים מהאגריפא הנזכר שדחיתי אות׳ במאמר ההוא ·

האשורית · הארמית · המיוחסת אל בני עבר

שכתבתים גם שלא׳תן במאמר מעלת לשוננו הקדוש :

הפיניציאה לצורים ולצידונים · הכשדית הקדומה :

הכשדית שאמרו שאברהם אבינו ע׳ה מצאה :

של משה רבינו ע׳ה שבאולי נתנה למצרים ·

של מירקוריאו טואיט גם למצרים :

של המלכה איסים גם למצרים · אלפא ביתא אחרת למצרים :

ועוד אלפא ביתא אחרת להם נקראת מצד ימין :

ערבית ראשונה · ערבית שניה · ערבית שלשית :

כושית · שמרונית · יונית שקראוה קדומה :

יונית מרובעת נהוגה לראשי הפרקים והסוגיות ·

יונית קטנה נהוגה בסוגיות הכתובות משלם בספרים :

יאקוביטאנא ראשונה · יאקוביטאנא שנית ·

איאוליקא · אילירקא ראשונה היינו סקיאבונה :

אילירקא שנית · סקיאבונה שלשית ·

סקיאבונה רביעית · מהקרובאציאה · מחמוסקוביטי :

ארמיניאה ראשונה · ארמיניאה שנית ·

הנדית ראשונה · הנדית שנית · איטרוסקא ראשונה :

איטרוסקא שנית · גוטיקא ראשונה · גוטיקה שנית ·

סאראציניקא · איבגוביאנא ·

רומית ראשונה · רומית שניה ·

עד כי סכום מיני האלפא ביתא אשר ערכתי לפניכם הם ארבעים ושנים עם האלקית ושל מלאכים גם יחד שבדה מלבו קורניליאו אגריפא בלתי העברית הקדושה האמתית שהיא עליהן למלכה ולשרית שלא נמנה עמהן במנין זה · וסימניך ה׳ בם סיני בקדש כי הנה גם כי כל הלשונות באו ברצון אלהינו יתברך שמו לכל העמים · עכ״ז הלשון העברי שקבל אברהם אבינו ע׳ה במתנה שהוא הקדוש זכה שנתן בו ביחוד את התורה בסיני ישתבח ויתעלה ויתהלל שמו של מלך מלכי המלכים הקב״ה שהנחילנו תורתו התמימה ונתנה לנו בחסדו למורשה :

הדבור בלשונות העמים בחסר אל בא לו קצו בתחלת הספר · ובחתימתו המאמ׳במעל׳לשוננו בעזר׳צורנו יתן לקוראו אמרי שפר :

פרק ראשון

בפרקא קמא

במסכת כלים ממשנה ששית עד סוף הפרק: אמרו רבותינו ז״ל שקדושות ארץ ישראל הם עשרה בספר זו למעלה מזו· אמנם אנחנו אם נרצה למנות אותן בהחלט ככתוב במשנה יהיו על כל פנים אחת עשר ולא יגרעו מהן· על כן אתם בני דעו כי יש מהגאונים שאמרו שאין מונין קדושת ארץ ישראל בכלל שאר קדושות שבה· מפני שמארץ ישראל בסתם אין משלחין משום כבוד וקדושת המקום שום טומאה מהטומאות כמו שמשלחין אותן משאר המקומות והחלקים שלה הנזכרים במסכתא ההיא· והואיל כי טבע קדושת הארץ בכלל· הוא משונה מטבע שאר הקדושות בפרט· ראוי הוא שלא נמנה קדושתה הכללית עם יתר קדושות חלקיה הפרטיות· ובגלל הדבר הזה האמנתי כי רבינו ז״ל בהלכות בית הבחירה פרק ז׳ פסקא י״ג השמיט אותה מכל וכל ולא זכרה עם שאר הק׳ ושות לכונת בכוין· עם כל זה גם כי לא תגיע מדרגת קדושתה למדרגת קדושת שאר החלקים ממנה כאשר אמרו הגאונים: מכל מקום קדושה היא מצד עצמה כנראה בהבאת הבכורים והעומר ושתי הלחם שלא יוכשרו שאר הארצות בהן· ע״כ אם אומר בפרק זה שקדושות הארץ הן אחת עשר· לא תאשימו אותי· כי בהגדלת ערך קדושתה לא יהיה בי עון אשר חטא:

הקדושה הראשונה עם כי אינה כמדרגת שאר הקדושות כאשר אמרתי· היא לערך שאר הארצות: כי ארץ ישראל היא קדושה מכלן: וקדושתה היא שמביאין ממנה העומר· כדכתיב וקצרתם את קצירה והבאתם את עומר וגו׳· אמרו רבותינו ז״ל קצירה ולא קציר חוצה לה· וגם מביאין ממנה הבכורים דכתיב ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך וגו׳· וגם שתי הלחם הן כקדושת הבכורים בתנאי זה: מה שאין מביאין כן מכל שאר הארצות:

הקדושה השנית: הן העיירות המוקפות חומה מימות יהושע שהן בקדושות משאר ערי הפרזי אשר אין להן חומה סביב וקדושתן היא שמשלחין בתוכן המצורעים דכתיב מחוץ למחנה מושבו היינו חוץ למחנה ישראל· ומשכבש יהושע את הארץ קדש העיירות שהיו מוקפות חומה בימיו· וצוה שיהיו כמחנות ישראל להשתלח משם המצורעים· ומסבבין לתוכן מת עד שירצו· היינו טובי העיר או כל בני העיר· הרב מבירטאנורה ז״ל פירש שמותר לשאת המת בעיר ממקום למקום עד המקום שירצו טובי העיר לקוברו שם· ופירושו זה הוא מכוון לדעת הראב״ד ז״ל שנראה מדבריהם שמותר לשאת המת בעיר דרך העברה לתרבות ההספד אם ירצו טובי העיר או כל בני העיר להביא אותו שם בתנאי שיקברו אותו אחרי כן חוץ לעיר ולא לקוברו בעיר· ופירושם זה עולה יפה לפי לשון המשנה שאמרה ומסבבין לתוכן מת עד שירצו· אמנם גרסת הרמב״ם ז״ל היא ומשכיבין לתוכן מת: היינו אם ירצו טובי העיר שיקברוהו בתוכה: ע״כ כי לדעת רבינו הרשות הוא לקבור את המת בעיר ולא להעביר אותו שם בלבד כאשר אמרו הראב״ד והבירטאנורה ז״ל· יצא המת מן העיר לקבור אותו חוצה לה כדעת החכמים הנ״ל· או יצא מן העיר להרמב״ם ז״ל· היינו שסלקו את המת או עצמותיו מקברו שהיה בראשונה בעיר· אין מחזירין אותו לתוכה אע״פי שירצו טובי העיר או כל בני העיר להחזירו· דכיון שיצתה טומאה מן העיר שוב אין מחזירין אותה לתוכה· והרמב״ם ז״ל הוסיף תנאים אחרים במשפטי פנוי הקברות שהעתיק מפרק י״ד מאבל רבתי ומהירושלמי דנזיר ואני לא אכתבם פה להיות׳ חוץ מכונת פרקי אלו אשר שמתי לפניכם:

הקדושה השלישית היא לפנים מהחומה היינו לפנים מחום ירושלם שהוא מקו׳ יותר קדוש ממה שהם העיירות המוקפות חומה הואיל כי בה ולא בהם אוכלים קדשים קלים דכתיב לפני ה׳ אלקיך תאכלנו שנה בשנה במקום אשר יבחר ה׳ אלהיך בו· וגם אוכלים בה· ולא בעיירות המעשר שני· כדכתיב ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך וגם׳ ואכלת שם וגו׳· והרמב״ם ז״ל בפרק שביעי מהלכות בית הבחירה פסקא י״ד הוסיף שאר הדברים שנאמרו בירושלם שהעתיקם מפרק מרובה הוא פרק שביעי מקמא ומתוספתא דפרק נופה של בהרת שהוא ששי דמסכת נגעים ומפרק שבערת ימים קודם יום הכפורים הוא פרקא קמא דיומא ומפרק בני העיר שהוא שלישי דמגילה ומתוספתא דפרק השותפין שרצו שהוא פרקא קמא דבתרא קראו אותם בהרמב״ם אם יערבו לכם:

הקדושה הרביעית היא בהר הבית שהוא מקודש ממה שהיא ירושלם עצמה· דעו בני כי כשם שהיו במדבר שלשה מחנו׳ היינו מחנה שכינה· ומחנה לויה· ומחנה ישראל· כך היו בירושלם· כי מפתח ירושלם עד פתח הר הבית הנקרא שער שושן הוא מחנה ישראל· ומהשער הזה עד שער נקנור הוא מחנה לויה· ומשער נקנור ולפנים הוא מחנה שכינה· והנה בהר הבית המקודש ממה שהוא ירושלם הזבים והזבות הנדות והיולדות אין נכנסין שם· אמר הכתוב וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש· ולכאורה היתה עולה בדעתנו ששלשתן היינו מצורע· זב· וטמא לנפש· ירחקו למקום אחד שוה לכלן· לולי שמצאנו שנאמר במצורע בדד ישב שהרחיקו הכתוב יותר משאר הטמאים· וכאשר מצאנו שלמצורע שהוא יותר חזק הטומאה מהזב לפי שהוא מטמא בביאה כבר הפרידה לו התורה מקום והרחיקו יותר משאר הטמאים· ידענו גם כן שכל מי שהוא חזק בטומאתו יהיה מקומו יותר רחוק· והוא אמרם ז״ל· שומע אני שלשתן במקום אחד· תלמוד לומר במצורע בדד ישב מחוץ למחנה מושבו· מצורע היה בכלל· ויצא מן הכלל ללמד על הכלל· מה מצורע שטומאתו חמור׳ וחמור שלוחו משלוח חבירו· אף כל שטומאתו חמורה חמור שלוחו משלוח חבירו: ועל פי ההקש הזה נרחיק המצורע חוץ לג׳ מחנות ויצא מירושלם והזב והזבה והיולדת נרחיק אותם חוץ ממחנה שכינה ולויה· ויצאו מהר הבית· ולא נרחיק טמא מת ואפילו המת עצמו אלא ממחנה שכינה· לפי שטומאת מת לא יטמא באבן מכמא· כאשר ידעתם בפרק זה דכלים משנה שלישית:

הקדושה החמישית היא החל שהוא מקודש מהר הבית· ופתרון המלה הזאת חל אכתוב אותו בסמוך בע״ה כפי דעת הרמב״ם וכפי דעת החכם מבירטאנורה· ושם משום קדושתו הגוי עכו״ם וטמא מת הוסיף עליהם הרמב״ם ובועל נדה· אין

נכנסין שם ואף על גב דרבנן גזור על גוי עכום שיהיה כזב לכל דבריהם · עכו לענין שלוח מחנות לא גזור עלייהו אלא כטמאי מתים · דהאי דטמאי כתיב אין נכנסין מן החל ולפנים היינו מדרבנן · דמדאוריתא אפילו בעזרת הנשים שרו :

הקדושה הששית היא עזרת הנשים המקודשת מהחל שאין טבול יום נכנס לשם · והנה יהושפט וב״ד דינו גזרו על טבול יום שלא יכנס בעזרת הנשים דכתיב ויעמד יהושפט בקהל יהודה לפני החצר החדשה (דה ב׳ כ׳) ואמרו בגמרא מאי החצר החדשה ? שחדשו בה דברים ואמרו טבול יום אל יכנס במחנה לויה · ולא בכל מחנה לויה גזרו אלא בעזרת הנשים בלבד · ונזרו על טבול יום · ולא גזרו על מחוסר כפורי׳ לפי שטבול יום אסור בתרומ׳ ומחוסר כפורים מותר בתרומה · וכל שטומאתו המורה מחבירו · המור שלוחו כשלוח חבירו · וטמא מת שנכנס לעזרת נשים אינו חייב חטאת :

הקדושה השביעית היא עזרת ישראל הקדושה מעזרת נשים שאין מחוסר כפורים נכנס לשם והוא הדין הוה מצי למתני שאין טהור נכנס לעזרה עד שיטבול · והטמאים שנכנסו בה בשגגה חייבים עליה חטאת כפי מה שנתבאר בשבועות · ותני עליה בתוספתא דכלים שחייבים על זדונה כרת :

הקדושה השמינית היא עזרת כהנים המקודשת מעזרת ישראל · שאין ישראל נכנסי׳ לשם אלא בשעת צרכיה׳ לסמיכה · לשחיטה · ולתנופה · לסמיכה לסמוך ידו על ראש קרבנו · ואי אפשר אלא בבעלים דכתיב וסמך ידו · ידו · ולא יד שלוחו · לשחיטה · שהשחיטה כשרה בזר · ואף על פי שאפשר בכהנים ואפשר נמי לזר לשחוט בעזרת ישראל · אפה לא גזרו והתירו לישראל ליכנס בעזרת כהנים לשחוט הקרבן · לתנופה · דכהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף :

הקדושה התשיעית היא בין האולם והמזבח המקודש מן עזרת כהנים שאין בעלי מומים ופרועי ראש נכנסין לשם · הה״ב מבירטאנורה ואמין עם רבותיו ז״ל דכל הני מדרבנן הן · ואסבכות למה שאמרו בגמרא בפרק הקומץ רבה · אמנם הרמבם ז״ל סבירא ליה דכלהו מדאוריתא נינהו · והכתוב והתוספתא גם יחד מסייעין לו · כי בבעלי מומין כתיב כל איש אשר בו מום לא יקרב · ובפרועי ראש אמר רחמנא לאהרן ולבניו שהיו במשכן · ראשיכם אל תפרעו · הוסיף הרמבם ז״ל בהלכות בית הבחירה הקרועי בגדים שאין נכנסים שם · ואפשר דטעמו הוא כאשר כתב הר״י קורקוס ז״ל מדכתיב ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרמו · כי הוקשו קרועי בגדים לפרועי ראש :

הקדושה העשירית היא ההיכל המקודש מבין האולם והמזבח שאין נכנס לשם אלא רחוץ ידים ורגלים · והאי דלא חשיב תנא קמא שתויי יין ושלא רחוץ ידים ורגלי׳ בהדי בעלי מומין ופרועי ראש דאוסרם ליכנס בין האולם והמזבח כדקא חשיב רבי יוסי בסיפא · משום דבעלי מומין ופרועי ראש פסולין בגופן · הילכך שלוחן חמור · אבל שתויי יין ושלא רחוץ ידים ורגלים · פסולן מחמת דבר אחר · הילכך לא החמיר בשלוחן כל כך :

והקדושה הגדולה והאחרונה שאין למעלה הימנה במקדש · היא קדש הקדשים · שאין נכנס לשם אלא כהן גדול ביום הכפורים בשעת העבודה דכתיב ואל יבא בכל עת אל הקדש וגו׳ וארבעה פעמים נכנס שם כהן גדול ביום הכפורים · ראשונה להקטיר קטרת · שנית · להזיית דם הפר · שלישית להזיית דם השעיר · רביעית · להוציא הכף והמחתה · ואם נכנס חמשה פעמים חייב מיתה · ופורשין מבין האולם והמזבח בשעת הקטרת הקטרת · בין בשעה שמקטירין קטרת במזבח הזהב שבהיכל · בין בשעה שכהן גדול מקטיר קטרת לפני ולפני׳ · כל העם פורשין מבין האולם והמזבח · ואין צריך לומר מן ההיכל · ות״ק פליג אדרבי יוסי דסבר דבשעה שמקטירין קטרת בהיכל · הוא דפרשי מבין האולם והמזבח · אבל כשמקטיר קטרת לפני ולפנים אין העם פורשים אלא מן ההיכל בלבד ולא מבין האולם והמזבח · והלכה כת״ק · וכמו שבבית קדש הקדשים לא יכנס הכ״ג שם אלא ביום הכפורים בלבד · כן בכל שבוע של שנים נכנסים הבנאים לבנות ולתקן בהיכל או להוציא משם הטומאה · בתנאים ההם ובאופן ההוא בעצמו שכתבו רבותינו במסכת מדות פרק רביעי משנה ה׳ ובתוספתא דפרק קמא דכלים בשלם שבפנים :

פרק שני

הר הבית שנבנה על הר המוריה היה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה · והיה רוב מקף הוכה וכיפין על גבי כיפין היו בנויות מתחתיו מפני אהל הטומאה · ואם אחרי דברי רבינו שאמר כיפין על גבי כיפין תוסיפו וכפה כנגד האוטם · הגירס׳ שלו תהיה יותר ברורה ויותר אמתית · אמרו רבותינו במסכת פרה פרק שבעת ימים קודם לשריפת הפרה משנה ו׳ כבש היו עושים מהר הבית להר המשחה כיפין על גבי כיפין וכיפה כנגד האוטם מפני קבר התהום כו׳ · היינו היו עושין כיפה אחת עם ירך שיגיע להר המשחה · והירך (היינו רגלי הכיפה שהוא מקום או עמוד שהכיפה נשענת עליו) נקרא אוטם · אחר כך עושין כיפין אחרים אצל הכיפה ההיא התחתונה הנשענת על הירך · וכיפין אחרים גם על גביהן · ולא היו מכוונין כיפין על גבי כיפין ואוטם כנגד אוטם אלא כיפה כנגד אוטם ואוטם כנגד כיפה כדי שיהיה מתחתיו כל הכבש חלול כי אם היה אטום ולא היה מתחתיו חלול היתה טומאה מקבר התהום בוקעת ועולה · וכו׳ (היינו הר הבית) היה מקורה סטיו לפנים מסטיו · או תאמרו אתם אצטבא לפנים מאצטבא שפתרונה אחד הוא היינו מקום צר כמו אמה וגבוה מארבעה או חמשה טפחים שעושים אותו לישיבת בני אדם או להניח עליו דבר מהדברים למשמרת · כי כן תנן במסכת סוכה פר׳ לולב וערבה יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת מוליכי׳ את לולביהם להר הבית והחזנים מקבלים מהם וסודרין אותם על גבי אצטבא · וכתב שם הרב מבירטאנורה והחומה של הר הבית היתה מוקפת באצטבאות לישב שם ומסוככות למעלה מפני הגשמים שהוא מה שאמר כאן רבינו וכולו היה מקורה · תוסיפו אתם חוץ במקום מזבח הנחשת שהיה בגלוי ופתוח עד לב השמים כנראה במסכת אבות פ׳ בעשרה מאמרות משנה חמישית : לפנים ממנו היינו מכותל הר הבית היה סורג מקיף סביב סביב כמו קלעי המשכן וגבהו עשרה טפחים · סורג היא מחיצה העשויה נקבים נקבים כלשון מטה מסורגת בחבלים והיא היתה מחיצה עשויה מדפי עץ ארוכים וקצרים שמרכיבין אותן זה על זה באלכסון · כן כתב רבינו עובדיה ז״ל על פירוש משנה שלישית דפרק שני דמדות · אך בעל הערוך ז״ל בערך סרג אמר שהסורג הוא כתל בין חומת הר הבית ובין החל גבוה י׳ טפחים ושהחל

היה כתל גבוה יותר מן הסורג ואולי יאמר בעל הערוך שכתל הסורג היה בנוי למקלעות ומסורג באבנים כאלו היו דפי עץ ארוכים וקצרים מחוברים זה על זה כמו שעושים אנחנו גם היום בכתלים שהם סביב הגנות שבתוך החצרות נקרא הסורג בנוי באבנים בלשון לאטינו פַּארִיאֵיס קְרַאטִיצִיאוֹס והמחבר וי״ט ובִיאו קרא אותו אֲרִיקְטַארִיאוֹס פַּארִיאֵיס והיונים קראו לסורג כִּיגְּכְלִים כתוב בכאפא בִּיוֹטָא בְּנַאמַא בכפא בְּלָמְדַא ביוטא ובם גַּמַא שבצרופן תקראו כִּינְכְּלִים כי הגאמא הכתובה קודם הכאפא תשמש במקום נִיי · וכתב הרא״ש ז״ל שהסורג נעשה לטלטול שבת · ולכן היה גבוה עשרה טפחים כדין כל מחיצה והיקף הר הבית לא מהני דהווה הוקף ולבסוף פתח דלא מהני וי״ג פרצות היו בו בסורג שפרצום מלכי יון וחזרו ישראל וגדרום ועל כן גזרו כנגדן שלש עשרה השתחויות היינו נגד כל פרצה השתחויה להודות ולהלל לה׳ על אבדן של יונים:

לפנים מן הסורג היה החל · חל לפי מה שכתב הרד״ק בספר שרשים שלו הוא שם לחומה קטנה סמוכה לחומה אחרת גדולה ממנה כמו שאמרו רבותינו הקדושי׳ מאי חל וחומה? אמר ר׳ חנינא שורא ובר שורא · ואפשר שהיא החיצונה או הפנימית כדכתיב ויאבל חל וחומה (קינות ב׳) וכתיב ישועה ישית חומות וחיל · (ישעיה כו) בלשון יון נקראת החומה הזאת פִּירִיתִיקִיסְמוֹס ובלאטינו ואלום עם למד כפולה במקום דגש · בלשון ארמי נקר׳ בר שורא כאמור · או מִקְפָּנָא · ובלעז פַּאראפֵּיטוֹ · או אַנְטֵי מוּרָאלִיה · והרמב״ם ז״ל בפרק קמא דמדות משנה ה׳ כתב חל הוא חומה שסובבת כל העזרה מבית חומת הבית · ובפרק רביעי מהלכות בית הבחירה כתב לפנים מן הסורג החל · גבהו עשר אמות ועליו הוא אומר בקינות ויאבל חל וחומה זו חומת העזרה עד כי נראה כדבריו שקרוי חל בערך אל חומת העזרה ולא בערך חומת הר הבית ולא פירש הרמב״ם מקום חומת החל ביחוד כי אין ידיעת מקום חומת החל בבירור כאשר חשב הר״ב בעלה ומודיד לנו כלל כי די הוא שנדע לפי דעתו שהיא חומה בין הסורג והעזרה · ושבין חומת העזרה · והמקום שלפנים מחומת החל הוא הנקרא בשם חל בפרטות: אבל דעת רבינו עבדיה הוא שלפנים מן הסורג אין שם חומה אחרת עד העזרה ושהמקום ההוא שמחומת הר הבית עד הסורג נקרא הר הבית והמקום שמן הסורג עד חומת העזרה נקרא חל · ואולי יאמר שהסורג אף ע״פ שהיא מחיצה קטנה של דפי עץ כמו שכתב היא כמו חל הסמוך לחומה אחרת · ובודאי לדעת הבירטאנורה אי אפשר לומ׳ שהסורג יהיה קרוב הרבה לחומת הר הבית · אם נעשה להיתר טלטול שבת כדברי הרא״ש · אדרבא צריך לומ׳ שמצד מזרח הוא רחוק מעזרת נשים עשר אמות בלבד וגם בשאר הרוחות אפשר שלא יהיה רחוק הרבה מחומת העזרה · אמנם לדברי הרמב״ם הסורג הזה לא יהיה רחוק מאד מחומת הר הבית: אך חומת החל לדעתו אולי תהיה במקום ההוא שאמרנו שהוא שם הסורג כפי דעת הרב מבירטאנורה:

ואולם בסוף קרקעית החל היו המעלות הכתובות במשנה · כי משער שושן עד עזרת נשים היו הולכים בקרקע ישר · ואז מפני שהיתה העזרה ההיא גבוהה מקרקעיתו של חל ששה אמות היו עולים אליה בי״ב מעלות שרום כל מעלה מהם היה חצי אמה · ושלחה גם כן חצי אמה:

זאת ועוד אמרו רבותינו במשנה ראשונה מפרק שני דמדות רובו מן הדרום · שני לו מן המזרח · שלישי מן הצפון:

מעוטו מן המערב · ובמקום שהיה רוב מדתו · שם היה רוב תשמישו · וכפי׳ משנה זו רבינו ז״ל ואחריו הבירטאנורה שניהם גם יחד אמרו שהעזרה לא היתה באמצע הר הבית ושעל כן הרוחק שבין חומת הר הבית וחומת העזרה לצד דרום היה יותר מהרוחק שהיה ביניהם מצד מזרח והרוחק ממזרח יותר מהצפון ורוחק הצפון יותר כמה שהיה מצד מערב · על כן שימו דרך משל שכותל דרומי מהעזרה יהיה רחוק מכותל דרומי של הר הבית מאתים וחמשה וששים אמות · שימו עליהם מאה וחמשה ושלשי׳ אמות שהם בעבור רוחב העזרה כלה יהיו שני הסכומים יחד ארבע מאו׳ אמה · ואם תרצו להגיע עד כותל צפוני של הר הבית צריך להוסיף עליהם מאה אמה שאז יהיו בין כל הסכומים חמש מאות אמה · ועם אלו תראו שרחוק כתלי הדרום של עזרה מכתלי הר הבית שמצד דרום הוא מאתים וחמשה וששים אמות · ורחוק כתלי הצפון של עזרה מכתלי הצפון של הר הבית הוא מאה אמה משלם:

אמנם רחוק המזרח יהיה באופן זה · תרחיקו מכתלי הר הבית מאה וחמש עשרה אמות כדי שתגיעו לתחלת עזרת נשים שהיא כידוע קל״ה אמות באורך · ואז שני הסכומים האלה היינו המאה וחמש עשרה והמאה ושלשים וחמש אמו׳ יהיו משלם מאתים וחמשים אמות שיגיעו יחד אל כתל מזרחי של שער ניקנור ויהיה זה כלו מרחק כותל מזרח הר הבית מכותל מזרח עזרת ישראל · שימו עליהם עוד המאה ושבעה ושמני׳ אמות של העזרה כלה המגעת עד סוף האחד עשר אמות שהם לאחורי בית הכפרת · כי יהיו כל הסכומים האלה יחד ארבע מאות ושבעה ושלשים אמות · ואם תרצו להגיע מהאחד עשרה אמות שהם אחורי בית הכפרת לכותל מערבי של הר הבית תוסיפו עליהם שלשה וששים אמות אחרות כי באופן הזה יעלה יפה רוכו מן הדרום שהוא רחוק רס״ה אמות · שני לו מן המזרח שהוא מאתים וחמשים אמות: שלישי לו מן הצפון שהוא מאה אמה · מעוטו מן המערב שהוא ששים ושלשה אמות · ובמקום שהיה רוב מדתו שהוא באמת מן הדרום שם היה רוב תשמישו של מקדש בלשכות ההן שאכתוב בעזרת הצור וישועתו בפרק כ״ה מחבורי זה · מה שלא היה כן בשאר הצדדים · כי באולי במקום לשכות היו בתים לדירת האנשים הנטפלים בצרכי המקדש ולא לצורך פרטי של בית אלהינו · אמנם מעוט הלשכות והבתים היה בלי ספק מן המערב לכבודו של קדש הקדשים לא זולת:

פרק שלישי

כל הנכנסים להר הבית נכנסין דרך ימין ומקיפין ויוצאין לצד שמאל · כגון מי שנכנס על שער שושן מבירה אינו הולך לצד שערי חלדה אלא לצד שערי טדי · חוץ ממי שארעו דבר מה מהדברים הרעים כמו האבל והמנודה · שהיו מקיפין לשמאל · שאם נכנס משער שושן היה פונה דרך שערי חלדה ומקיף אם ירצה כל רוח הדרום ויוצא משער קיפונוס שהוא מן המערב · ואז הרואים אותם שאינם פונים לצד ימין הנכנס אך משנים מנהג ההקפות לצד שמאל שואלים להם מה לכם שתקיפו לשמאל אם האחד משיב שאני אבל אומרים לו השוכן בבית הזה ינחמך ואם משיב שאני מנודה · משיבין לו השוכן בבית הזה יתן בלבך שתשמע לדברי חבריך ויקרבוך:

חמשה שערים היו להר הבית והם שערי חלדה מן הדרום · אולי נקראו כן על שם חלדה הנביאה שבחייה היתה יושבת שם אצל אחד מהם בירושלם במשנה · ובצד השער השני היתה נקברת בירושלם כדתנן בפרק מרובה והיו משמשין כניסה ויציאה · שלישי להם · קיפונוס מן המערב · קיפוס אם הוא כתוב באות עשירית מהאלפא ביתא יונית בלשונם כאפה בפה דגושה שהיא הכאף שלהם ולא באות הכב הנקראת קי · וגם במקום היוד שהיא האות התשיעית שלהם הנקראת יוטה אם הוא כתוב באות שביעית הנקראת אצלם אִיטָה בחירק תחת האלף רוצה לומר גן בלשון יון · אמנם פונוס רוצה לומר עבודה · מלאכה · יגיעה · ודעו בני כי היונים כאשר ירצו לחבר שתי מלות שיש להן כ׳ משמעיות בחבורן יחד לא יקראו המלות ההן אלא בהבלעה · כמו דרך משל אם ירצו לומר טבע או כח או כגולה יאמרו דִינַמִיס · ואם ירצו לומר זהב יאמרו קְרִיסוֹס · ואם ירצו לחבר שתי המלות יחד לא יאמרו דינַמִיסקְרִיסוֹס אלא יאמרו דִינַמְקְרִיסוֹס · כן במקום הזה כשירצו לומר עבודת הגן לא יאמרו קִיפוֹספּוֹנוֹס אלא קיפּוֹנוֹס שרוצה לומ׳ עבודת הגן · גם לא יפלא מכם כי גינת ורדים נקראת כן בעבור הורדים שבה · אך בתוך הגן ההוא היו גם כן אילני פירות אחרים כדתנן במסכת מעשרות פרק ב׳ משנה ח׳ · והיו קוראין שער המערב שער הגנות על שם הגינת ורדים הזאת שבאולי מימות נביאים הראשונים היתה בצד השער הזה בירושלם והיה משמש גם הוא כניסה ויציאה:

הרביעי טדי מן הצפון דעו בני כי יש מי שקורא טדי בדלת ויש מי שקורא טדי בריש · ואם יהיה כתוב בדלת אני באמת לא ידעתי לו שום פתרון · עם כי רד״ק ז״ל (יחזקאל מ׳) כתב שהוא שם אדם אך אם היה כתוב בריש ובמקום הטית היה כתוב בתיו שהיא האות הי״ט במספר האלפא ביתא יונית הנקראת גם כן אצלם תיו כמו אצלנו · ואחרי התיו היה כתוב רֵא אֶפְסִילוֹן עם הצירי תחת האלף שהיא האות החמישית שלהם · ואחרי הריש במקום היוטא היה כתוב באות שלהם במספר עשרים מהאלפא ביתא נקראת בלשונם אִיפְסִילוֹן בחירק תחת האלף היה משמעות המלות בלשון יון תלש · וטרי היה השער התלש מכל השערים כי לכל שאר שערי הבית היה משקוף חזק ולשער הזה במקום משקוף הסוגר היטב הדלתות שהם נסמכות עליו · היו שתי אבנים מוטות זו על גב זו עד שבעבור זה השער ההוא היה חלוש ודלתותיו לא יועילו לחזקה כמו שיועילו הדלתות הסמוכות על שאר המשקופים המרובעים החזקי׳ · ואם היה כתוב טרי באות השמינית שלהם נקראת טִיטָה שמשמשת במקום הטית שלנו והוא הנכון · ואחר הטיטא היה כתוב באֶפְסִילוֹן עם הצירי תחת האלף בריו באִיפְסִילוֹן יוטה תקראו אִיפְסִילוֹן בצירי תחת האלף שישמשו גם כן אצל היונים כאשר הם מחוברים יחד במקום היוטה שבצירופן תקראו טדי טֵרִיאָה בלשון יון ר״ל קיץ · ואולי נקרא השער הזה שער הקיץ להיותו מן הצפון שהוא מקום קר לערך שערי דרום ומזרח ששם תחת צלו ינוחו יגיעי כח מחום הרב שבא באב · והשער הזה לא היה משמש לכלום ככתוב במסכת מדות פרק א׳ משנה שלישית · אמנם לפי דעת הגאון המופלא כמוהר״ר משה קזים יצ״ו אפשר שהיו ראשאים ליכנס ולצאת משער טדי · אלא שהיה הצד ההוא מן ההר קשה לעלות ולרדת בו · גם אפשר לומר על דעת הגאון הנזכר לשבח שלא היה שער טדי משמש תשמיש קבוע ומיוחד כדאמרינן בפרקי רבי אליעזר בשער שבו היו יוצאין החתנים ובשער שבו יוצאין האבלים ושער מזרחי שבו כהן השורף הפרה ופרה עצמה יוצאת וכדומה והיינו דתנן לא היה משמש כלום לישנא דמשמש דייק כדאמרן · ומכל מקום רשות ליכנס ולצא׳ ממנו וזה הטעם הוא יותר מחוור בעיני הגאון כמוהר״ר שמואל מארלי נר״ו:

השער החמשי · היה השער המזרחי שבו הכהן השורף את הפרה והפרה וכל מסעדיה יוצאין להר המשחה ועל השער הזה היתה מצויירת צורת שושן הבירה כי בימי עזרא צוה המלך שיעשו צורתה במקדש כדי שיזכרו מושבם וגלותם בשושן ותהיה אימת המלך עליהם ולא ימרדו בו וזה ודאי היה משמש גם הוא כניסה ויציאה · ולא הוצרך התנא לפרש זה לפי שפשוט הוא שהוא השער המכוון כנגד בית קדש הקדשים ובו נכנסין רוב העם ·

כל המעלות שהיו במקדש · רום המעלה היה חצי אמה ושלחה גם כן חצי אמה חוץ ממעלות האולם שהיה רום כל מעלה מהם חצי אמה ושלחה אמה וכל הפתחים והשערים שהיו שם גבהן עשרים אמה ורחבן עשר אמות · חוץ משל אולם שהיה גבהו כ׳ אמה ורחבו עשרי׳ אמה · ולכל הפתחי׳ שהיו שם היו להם דלתות חוץ משל אולם שהיה בו פרכת משוך עליו במקום דלת · ובזמן שהכהן גדול נכנס להשתחוות הסגן היה מגביה אותו לו · וכל השערים שהיו שם היה להם משקוף העליון חוץ משער טדי שבמקומו היו שם שתי אבנים מוטות זו על גב זו וכל דלתות השערים שהיו שם נשתנו להיות של זהב חוץ משער נקנור מפני שנעשה בהן נס או מפני שנחשתן מצהיב ומבהיק כזהב · וכל הכתלים שהיו בבית הקדוש הזה היו גבוהין חוץ מכותל המזרחי שהיה נמוך כמשפט הכתוב (ביחזקאל מ׳) וקומת קנה אחד וגו׳ וזה היה כדי שיראה הכהן העומד בראש הר הזתים הנקרא הר המשחה בפתחו של היכל בשעת הזיית הדם · ואם היה כותל זה גבוה אע״פ שהשערים היו מכוונים כלם זה כנגד זה · שער הר הבית כנגד שער עזרת נשים ושל עזרת נשים כנגד שער העזרה הגדולה ושער העזרה הגדולה כנגד פתח ההיכל לא היה יכול הכהן לראות את פתח ההיכל דרך הפתחי׳ לפי שההר הולך ומגביה ועולה · כי הנה כשנכנס אדם בשער שושן הוא הולך בקרקע ישר כל החל · אחר כך עולה מן החל בשנים עשר מעלות עד שמגיע לעזרת נשים באופן שתהיה עזרת נשים גבוהה מקרקע הר הבית והחל כשש אמות · אחר כך הולך עזרת נשים כלה שהיא ישרה ועולה מסופה לעזרת ישראל בט״ו מעלות · ולפיכך היא גבוהה מעזרת נשים ז׳ אמו׳ ומחצה · אחר כך עולה מעזרת ישראל אל עזרת כהנים בדוכן שגבהו אמה · ועוד שלשה מעלות יש למעלה ממנו של חצי חצי אמה לכל מעלה · אחר כך הולך על עזרת כהנים כלה והיא ורצפת המזבח ובין האולם הם בקרקע אחד ישר:

אחר כך הולך בי״ב מעלות אל האולם והאולם וההיכל היו גם כן בקרקע אחד ישר · ולפיכך יהיה ההיכל למעלה מעזרת כהנים כשש אמות · ויעלה בידינו מכל הגבוהים האמורים שקרקע ההיכל היה למעלה מקרקע הר הבית שבו שער שושן שנים ועשרים אמה וגבהו של שער שושן היה עשרים אמה בלבד לפיכך כשהכהן עומד בהר המשחה ומביט משער שושן יגיע ראות עיניו אל המעלה השמינית ממעלות האולם ולא יראה בשום פנים חללו של פתח ההיכל דרך אותו השער ועל כן הכותל המזרחי היה נמוך כאמור

עזרת הנשים היתה מרובעת בשלם שבפנים ארכה מאה
ושלשים וחמשה אמה על רוחב מאה ושלשים וחמשה אמה ·
וארבעה לשכות היו בארבעת מקצועותיה ארכן ארבעים על
שלשים אמה ברוחב שוות במדה זו לזו שכן כתוב בספר
(יחזקאל סימן מ"ו) ובודאי גם בבית שני היו כמדה זו · ולא
חשש התנא לפרש דבר זה כי מבואר הוא שם בפסוק ולא
היו מקורות וכך הם עתידין להיות בימות משיחנו שיבא
במהרה בימינו אמן · דרומית מזרחית היא היתה לשכת
הנזירין ששם מבשלין את שלמיהן ומגלחין את שערן
ומשלחין תחת הדוד לשרפן באש שתחת היורה המבשלין
בה השלמים כדכתיב ונתן על האש אשר תחת זבח השלמי' ·
מזרחית צפונית היא היתה לשכת העצים ששם הכהני' בעלי
מומין מתליעין העצים המוכנים למערכות המזבח ומסירין
התולעין מהם · כי כל עץ שנמצא בו תולעת פסול מעל גבי
המזבח · צפונית מערבית היא היתה לשכת המצורעין
ששם היו טובלין בשמיני לטהרתן כשבא להכניס ידו לפני'
למתן בהנות אף על פי שטבל מבערב · מערבית דרומי'
ששם היו נותנין יין ושמן לנסכים · למנורה · ולמנחות ·
והיתה נקראת לשכת בית השמנים :
בראשונה עזרת נשים היתה חלקה ולא היו זיזין יוצאין מן
הכותלים · אמנם באחרונה מיראתן שמא בלילה ההיא
יתערבו הנשים באנשים הקיפוה גזוזטרא היינו עשו זיזין
יוצאין מהכותלים כמו שפירש רשי ז"ל בפרק החליל · והיו
מסדרין עליהן בכל שנה בזמן הצריך לוחו' של נסרין לישב
עליהן הנשים הבאות לראות בשמחת בית השואבה · ובדרך
ישבו בשעת כניסת ישראל לשמחה הזאת ולא יבואו לידי
פריצות · וחמש עשרה מעלות עולות מתוך עזרת נשים
לעזרת ישראל כנגד חמש עשרה שיר המעלות שבתהלים
שעליהן במוצאי יום ראשון של חג הסכות כלבר הלוים
אומרים בשיר · והמעלות הללו לא היו שרושות היינו ארוכות
ובעלי זויות כדרך כל שאר המעלות אלא עגולות כחצי גורן
עגולה ושתי לשכות היו תחת עזרת ישראל פתוחות לעזרת
הנשים מזה ומזה למעלות האלה העולות לעזרת ישראל
אחת דרומית ואחת צפונית ששם הלוים נותני' כל כלי השיר
ותשמישיהן והספרי' שמעתיקין בם למודי זמרת כל השירות
שיזמרו בפה במקדש על הדוכן ולימודי נגינת הכלים
הנבחרים שהיו מנגנין בם · המשיאין בנותיהן לכהנים ·
שבשעת השיר היו מנגנין על קרבנות התמידין והמוספין
בחברת הלוים המשוררין :

פרק רביעי

הלא ידעתם בני היקרים כי היו מבני עמנו הסכלים
אשר האמינו שהיתה שירת בית עולמים בפה
ובנגינת הכלים הנזכרים במשנה במסכת ערכין כשירת
אנשי השדה והרועים עם הכלי ההוא הנקרא משרוקיתא
המשמיע שריקות עדרים או הסמפוניא והדומה לה מהכלי'
אשר אין להם שחר במלאכת הזמרה ההיא שידעוה הלוים
המשוררים בשלמות · והפליגו לדבר על כלי השיר שהיו
במקדש בשמעם בפרט בעל המשנה שאמר בתמיד הקיש בן
ארזא בצלצל · או הכה זה בחליל · כמו שיהיה הנגון הזה
בהקשת והכאת עצי ברושים גם יחד · שמוציאין קול של
שחוק המוני בזוי ושפוי לא זולת והם לא ידעו ולא הבינו
פי לשוננו הקדוש וגם הלאטינו יאמרו לתקיעה הנעשית

בדעת ובלמוד פרטי · פעמים הקשה או הכאה ופעמי' תקיעה
כפי טבע כלי הנגון ההוא שינגנו בו · ולמען לא תהיה
דעתם זאת המשובשת לכם לפוקה · דעו כי כמו שיש אצל
המשוררין מינין הרבה מהזמרה המלאכותית עומדות על
עמודי כמה תורות ותנאים לעורר תכונות הנפש פעם
לשמחה פעם לדאגה · פעם לכעס · ופעם לרצון ולהשקט
וכדומה כידוע לחכמים בשירי היונים והם הנקראי' לידיאי
ופריגיאי דוריאי ויוניקי וזולת' וכאשר הכירו הבקיאי' שלהם
בשלשה חלקי הזמרה הכללית אשר כתב המחבר פלוטארקו
בספר אשר כתב על המוסיקא והם הדיאטינון הקרומא
וההרמוניאון · כן לדוד המלך בחיר ה' היה הרבה מינים
מהשבח והשיר האלהי הנאמר בפה נכונה ונשלם ברוח הקדש
עם כל יתידו' התבונה המעוררת הנפש החכמ' לשיר תהלו' ה'
ועדותיו ונפלאותיו אשר עשה · ועם כי אמרו רבותינו בפסחי'
פרק ערבי פסחים בעשרה מיני זמר נאמר זה הספר · בנגון ·
בנצוח · במזמור · בשיר · בהלל · בתפילה · בברכ' · בהודא' ·
באשרי · ובהללויה · אולי ברשותם נוכל לומר כי ימצאו שם
גם כן מינים אחרים על אלה כמו רינה · זכירה · משכיל · אל
תשחת · שיר ידידות · עלמות · מכתם שגיון · נחילות · עדות ·
יונת אלם רחוקים · שהיא שירה כמו נגנום וצפצוף כמעט
בלי דבור כדרך האלמים והיונה ההוגה ומיללת כמאב
אנוש מבלי שיצאו דברים מפורשים היטב מפיה על רחוק
בן זונה ממנה תרמה בצד מה נועם זמרת הקולות האלה
שזכרנו אחרי כל האמורים לקולות מכתם · ושיר מעלות ·
ונאמר בתגבורת הקול מפי רבינו סעדיה ז"ל שהם בין כלם
כ"ב וסימניך בך יברך ישראל · ועתה לו נא ידמו הסכלים
ההם אשר הוציאו דבה על עם ה' כי מיני השיר האמורים
ידעום צעירי הלוים מעצמם בנקלה · ולא יצטרכו לרב
שילמד אותם לשורר ולזמר ברוב השרח והעמל · כי הנה
עבודתם במקדש לא היתה אלא שמירת בית ה' ופתיחת
והגפת דלתותיו והשירה והנגון על הקרבנות · וכבר ידענו
ששמירת הבית והגפת הדלתות ידעוה לעשות הלוים הכף
בלי מלמד גם אם יהיו חסרי הדעת והתבונה · ועם כל זה
לא הוכשרו לשיר טרם ששמשו זקני הלוים חמש שנים · כי
לא יובנו חלקי המלאכה הזאת כי אם בקושי ובזמן רב ·
צאו נא וראו כי בכל הלוים אשר היו בימי דוד עד סך שלשי'
ושמונה אלף מבן שלשים שנה ומעלה · לא נמצאו בסכום
הארבעת אלפים שנבחרו להלל לה' כי אם מאתים שמנים
ושמנה מבין עם ת' מיד מלומדי שיר לה' · ואם שירם
הריקני הזה אשר אמרו הטפשים האלה היה כל כך נקל
להתלמד · מדוע בכל הלוים לא נמצאו אז כי אם מעט מזער
מהם שידעו בשיר להלל לה' · והנה להסיר הדעת המשובש
הזה מכם אשר לימים חלפו למו חזרו והכניסו הסכלים הללו
באזני האנשי' שלבים הם אתנו ביראת ה' · אמרתי לכתוב
לכם בקצור משפטי השיר המלאכותי ומהותו ולהראות לכם
בפרק זה שאבותינו הקדושים ז"ל ידעו כל תנאיו ושמרו כל
פרטיו עד חוט השערה ולא חטאו :
ואען ואומר כי השיר המחשבי הוא חכמה המלמדת לאדם
בן דעת ערך והסכמת קולות רבים ומשונים שישתרגו ויעלו
ברדיפה זה אחר זה בהדרגה נכונה ובחבור אפשרי גם יחד
להשמיע לאזנים זמרה נאה ונערה בנעימה טובה וערבה ·
ועתה לפי דעת אפלטון בדיאלוגו שלו המכונה די יוסטו
חלקי הזמרה המלאכותית הם שלשה היינו הספור דברים
שקראו הפלוסוף הזה אורציאוני · הסדר או משפט מדרש

והזמן במשקט ובמנוחה · או בדריפה מהירה ותכופה בקולו המזרה שקראו ריטמו ותקון הקולות הנאותים לשיר שקראו א־כומיאה · אמנם האוראציאוני היא של שני מינים היינו הפשוטה הנקראת פרוסה · ובעלת השיר הנקראת וירסו · הפשוטה הוא הדבור המתוקן ומיושר בחכמ׳ ובתכת׳ להודיע במבטא מבלי שום תפאי ממשפטי המליצה כה שהוא סגור ונשבר בקירות הלב בלבד לא זולת · אך בעלת השיר היא מאמר מתיחס נקשר קצתו בקצתו מודיע כונ׳ המדבר בבלות קצרות ערוכות ושקולות · והגדר הזה יאות בלבד לספור שירי׳ שהוא כמשפט השירים אשר מצאו חכמינו האחרונים · כי השירים אשר באו בתורה · בנביאים · ובכתובים · לא באתי עד תכלית משקלם ותנאיהם ההכרחיים · כי בהם לא מצאתי תנועות או יתדות מחוייבים · או שוים במנין האחד למה שהוא במנין השני מהבתים ולא ידעתי למה זה ועל מה זה קצת בהם הם כתובים אריח על גבי לבינה ולבינה על גבי אריח כמו שהם שירת הים ושירת דוד ביום הציל ה׳ אותו ושירת דבורה · או אריח על גבי אריח ולבינה על גבי לבינה כמו שהיא שירת האזינו ושירת בני המן · וקצת מהם הם כתובים בשיטות ישרות הנהוגות גם כן בספרים הפשוטים כמו שהיא שירת הבאר ותהלים כלו ושיר השירים וזולתן · עם כי לשמע אזן יוכרו השירים הקדמונים לנועם הקריאה בלבד · גם כי לא נמצא שנוי בכתיבת השטה כאשר אמרתי אולם לא אוכל להתעלם כי באיזה משלים קדמונים הדומי׳ לשירי׳ מצאתי בסוף הבתים חרוזים · אבל מנין התנועות יהם על הרוב אינם שוים כמו שהוא זה · באו חשבון שהם ארבעה תנועות עם חרוז · תבנה ותכונן עיר סיחון שהם עשר׳ תנועו׳ עם חרוז כמעט דומה לחרוז הראשון כי אש יצאה מחשבון והם שמנה תנועות עם חרוז אמתי דומה לחרוז הבית הראשון של ארבע׳ תנועות · להבה מקרית סיחון הם גם כן שמנה תנועו׳ עם חרוז אמתי דומה לחרוז הבית של עשרה תנועות · אכלה ער מואב הם ששה תנועות בלי חרוז · בעלי במות ארנון הם ששה תנועות גם כן אם תמשכו העין של בעלי · והבית הזה הוא עם חרוז מתרכרך כי גם אני ידעתי שארנון אינו חרוז אמתי עם חרוז סיחון · אבל הוא כמעט דומה לו ויקרא בעבור זה שיר עובר · וכן מצאתי שיר בלי חרוז עם מנין תנועות שוות בבתים כמו זה · עלי באר ענו לה שהם שמנה תנועות אם תקראו הלא מלת לה · באר חפרוה שרים הם גם כן שמנה תנועות · כרוה נדיבי העם הם גם כן שמנה · במחוקק במשענותם הם כמותן שמנה · וממדבר מתנה הם שמנה אם תקראו הדלת דוממדבר ולא תמשכוה כאשר הוא מן הדין · וכן אם תקראו וממתנה נחליאל שתקראו נחלאל בהבלעת הכו אם היה נכתב בלי יוד יהיו שמנה תנועות · ומנחליאל במות אם תקראו נחליאל ככתבו יהיה שמנה · ומבמות הגיא הוא של ששה תנועות · אשר בשדה מואב גם הוא ששה תנועות · ראש הפסגה ונשקפה הוא של שבעה תנועות · על פני הישימון הוא של שבעה תנועות · הוסיף אפלטון כי האוראציאוני הנאותה לזמרה היא הנעשית בערך מליצת המשקל ולא כאוראציאוני הפשוטה שהיא הנקראת פרוסה · ומארסיליאו פיצינו בהקדמתו לדיאלוגו השלישי די יוסטו אמר כי הריטמו הוא לכוד אשר בגללו נכיר ונדע מדת הזמן ומשפט תנועות הקולות שנקראו בלשונם אקוטי אי גראוי המשותפים להם כמו שהמיטרו כאשר כתב קוינטיליאנו בספר הראשון פרק חמישי שלו היא המדה הנכונה והמנין המיוחד לתנועות בלשונם רגלים באוראציאוני הנעשרת במשפט השירים הנקראים וירסי · ודעו כרבתי אפלאטון בדיאלוגו הנזכ׳ כי הריטמו והמיטרו הם מכריחי׳ הארמוניאה לרדוף אחרי האוראציאוני והיא בערס לא תוכרח לרדוף אחרי הארמוניאה:

סוף דבר הארמוניאה היא נעשית בקולות פשוטים ובקולות מורכבים · הקולות הפשוטים נקראו כן בערך המורכבים כי בפשוטי׳ יש ג״כ צד מה מהרכבה חוץ מהקול הראשון שהוא במה שהוא קול קול פשוט בהחלט׳ והקולו׳ הפשוטי׳ הם שמנ׳ הראשון הוא הקול הנקרא אוניסונו והוא קול פשוט בתכלית הפשיטות נכון לזמרה ונעים לחוש השמע שהוא כמו יסוד וערך לשאר הקולות · ומפני שהוא פשוט בתכלית לא יקרא קונסונאנצה האיל כי הקונסונאנצה היא כמו מדה מהטונו ההוא הנקרא בלשונם נראוי איט אקוטו · הטונו הוא הקול השני בלשון לועז סיקונדה שהוא מרחק אחד אשר בעבור הקונסונאנצה דיאפינטי הנקראת בלעז קווינ׳רה תעלה על הדיא׳ יסארון הנקרא בלעז קוארטה · הקול השלישי הפשוט הוא הקול הנקרא אצלם דיטונו בלשון לועז טירצה · הרביעי הוא הנקרא דיאטיסארון בלשון לועז קוארטה · והקול הזה ישקיט חוש השמע בפשיטות · אך לא עם תענוג או עדון · הקול החמשי הוא הדיאפינטי בלעז קווינטה · והקול הזה ישקיט באמת חוש השמע עם תענוג ועדון מה · הקול הששי הוא האינ׳ סאקורדו בלעז סיסטה · הקול השביעי הוא האיפ׳ שאקורדו הנקרא בלעז סיטימה · הקול השמיני הוא הדיאפאסון הנקר׳ בלעז אוטאבה · הבאה מהרכבת או עירוב הדיאפינטי עם הדיאטיסארון והיא יותר מורכבת כמה שהיו שאר הקולות והפשוטים · דיאפסים בלשון יון ר״ל השקט · על כן הקול הזה נקרא דיאפאסון מפני שבו ינוחו כמספר השמנה קולות או מפני שהקול הזה ישקיט בתענוג גדול חוש השמע ובשלם שבפנים שאין למעלה ממנו · ולכן בעלי הזמרה קראו הקול הזה מלך על כל שאר הקונסונאציאי׳:

והנה לכל השמנה קולות האמורי׳ חוץ מהקול הראשון שהוא האוניסונו והשמיני שהוא הדיאפאסון ייורם ההבדל הנמצא בגודל הקולות וקטנותן · על כן חכמי המשוררים חלקו הקולות האלו הפשוטים לחלקי׳ אחרים · היינו לשלש עשרה קולות משונים בנועם זה מזה · שהם בערך הראשונים כמו קולות מורכבים · ולא בא בכללם האוניסונו מפני שהוא אינו קונסונאנצה כאשר כתבנו:

ועתה הקול הראשון מהמורכבי׳ הוא הנקרא בלשונם מיטונו והוא מרחק אחד משני קולות מורכב מקול אחד נקרא שנית קטנה בלשונם סיקונדה מינורי · הקול השני הוא הטונו והוא מרחק משני קולו׳ מורכב משנית גדולה בלשונ׳ סיקונדה מאג׳יורי · הקול השלישי הוא הסימידיטונו קטן · והוא מרחק משלשה קולות מורכב משנית אחת קטנה · ושנית אחרת גדולה · הקול הרביעי הוא הדיטונו גדול והוא מרחק משלשה קולות מורכב משני סיקונדי גדולים · הקול החמשי הוא הדיאטיסארון קטן · והוא מרחק אחד מארבעה קולות מורכב משנית אחת קטנה ומשני סיקונדי גדולים · הקול הששי הוא הדיאטיסארון גדול הנקרא גם כן בלשונם טריטונו והוא מרחק אחד של ארבעה קולות מורכב משלשה סיקונדי גדולים · הקול השביעי הוא הדיאפינטי קטן שהוא מרחק אחד מחמשה קולות מורכב משני סיקונדי קטנים ומשני סיקונדי גדולי׳ · הקול השמיני הוא הדיאפינטי גדול והוא מרחק אחד מחמשה קולות מורכב משלשה סיקונדי גדולים וסיקונדה אחרת קטנה · הקול התשיעי הוא האינ׳ סאקורדו קטן שהוא מרחק של ששה קולות מורכב משני סיקונדי קטנות ומשלשה סיקונדי גדולות · הקול

העשירי

העשירי הוא האינפאקורדו גדול שהוא מרחק אחד של ששה קולות מורכב מסיקונדה אחת קטנה ובארבעה סיקונדי גדולות · הקול האחד עשרה הוא האיפטאקורדו הקטן שהוא מרחק אחד משבעה קולות מורכב משני סיקונדי קטנות · וארבעה סיקונדי גדולות · הקול השנים עשר הוא האיפטאקורדו גדול והוא מרחק אחד של שבע׳ קולות מורכב מסיקונדה אחת קטנה וחמשה סיקונדי גדולות · הקול השלשה עשר הוא הדיאפאסון והוא מרחק משמנה קולות מורכב משני סיקונדי קטנות וחמשה סיקונדי גדולות · הקול הארבעה עשר שהוא הקול התשיעי קטן ישוב לטבע הסימיטונו והתשיעי גדול ישוב גם הוא לטבע הטונו :

ודעו בני כי במחשבה בלבד נוכל לחבר כפי המשפט הזה קולות אחרים עד בלי תכלית · אמנם בהמצאת הקולות בפועל לא יעלה בידינו קול חדש אפשרי לא עד מקו׳ שיגיע קול האדם לעלות או לירד כפי טבעו ויכלתו :

ועתה הקולות האלו אשר אמרתי אם יחוברו יחד קצת מהם נקרא קונסונאנציאי שלמות בלשונם פירפיטי · וקצת מהם נקראו קונסונאנציאי בלתי שלמות בלשונם אימפירפיטי · וקצת מהם נקראו קולות בלשונם דיסונאנטי :

והנה מהשלשה עשר קולות האמורים שלשה מהם נקראו קונסונאנציאי פירפיטי והם הדיאטיסארון קטן הדיאפינטי גדול והדיאפאסון וארבעה מהם יקראו קונסונאנציאי אימפירפיטי · והם הדיטונו גדול וקטן · והאינפאקורדו גדול וקטן · והששה קולות הנותרים הם קולות דיסונאנטי · והם הטונו · הסימיטונו · הדיאטיסארון גדול הנקרא טריטונו · הדיאפינטי קטן · והאיפטאקורדו גדול וקטן :

ודעו כי עם השמנה קולות הפשוטים אשר אמרתי יוכלו לשורר ארבעה משוררים יחד אם ירצו ואז יעשו זמרה שלמה בלשונם ארמוניאה פירפיטה · אם האחד יזמר עם הקול אוניסונו השני עם הדיטונו · השלישי עם הדיאפינטי · והרביעי עם הדיאפאסון · ואם ירצו לזמר ששה משוררים יחד · הראשון יזמר באוניסונו׳ השני בדיטונו או סימידיטונו השלישי בקול הדיאפינטי שלם בלשונם פירפיטו · הרביעי בדיאפאסון · החמישי בכפולה מהדיטונו או סימידיטונו · והוא הדיאפאסון עם הדיטונו או סימידיטונו · הששי בכפולה מהדיאפינטי והוא הדיאפאסון עם הדיאפינטי שלם בלשונם פירפיטו :

סוף דבר המנין יותר גדול מהמשוררים שיוכלו לזמר יחד בקולות משונים זה מזה כפי משפטי ותנאי הזמרה · יהיו שנים עשר ולא יותר · ויהיו הקולות האלה בין כלם כן אם יחזרו הדיאפאסון שלשה פעמים עם הדיאפינטי נוסף עליו : ומפני שכבר פירשתי הארבעה קולות לארבעה משוררים · ופרשתי גם כן הששה קולות לששה משוררים · אמרתי כי טוב הוא ללמד אתכם שמות הי״ב קולות בשלם שכפנים שישוררו בם הי״ב משוררים יחד כדי שלא יגרע לכם דבר ממשפטי הזמרה :

ועתה דעו כי הקול הראשון נקרא אוניסונו : השני דיטונו או סימידיטונו · השלישי דיאפינטי שלם או פירפיטו · הרביעי דיאפאסון · החמישי דיאפאסון עם הדיטונו או סימידיטונו · הששי דיאפאסון עם הדיאפינטי שלם בלשונ׳ פירפיטו · השביעי דיסדיאפאסון · השמיני דיסדיאפאסון עם הדיטונו או סימידיטונו · התשיעי דיסדיאפאסון עם הדיאפינטי פירפיטו · העשירי הדיאפאסון המשולש בלשונם טריפליקאטו : האחד עשר הדיאפאסון טריפליקאטו עם הדיטונו או סימידיטונו · והשנים עשר הדיאפאסון טריפליקאטו עם הדיאפינטי פירפיטו · ועל הקולות האלה לא יוכל עוד לעלות ולרדת קול האדם בטבעו · לכן אם ירצו לשורר יחד יותר משני׳ עשר משוררים · המשוררים הנוספי׳ ישוררו עם הקולות ההם בעצמם שישוררו הראשוני׳ ולא באופן אחר · על כן טוב הוא שיחלקו עצמם לחבורות של שנים עשר משוררים · ואז יתענגו בהם כל שומעיהם · כי ישמעו הקולות ביחוד ולא בערבוביא · ובגלל הדבר הזה דוד בחיר ה׳ כנראה (בדברי הימים א׳ כ״ה) כשחלק המאתים ושמנים ושמנה משוררי׳ לחבורו׳ · בחכמתו הרבה והנפלאה לא הוסיף ולא הותיר החבורות ממנין כ״ד · והמזמרים ממנין י״ב לכ׳ חבורה · כי באופן הזה בלבד ידע נאמנה שימצאו בכל חבורה הקולות האפשריים מהשיר האמורים בשוה ולא בסדור אחר נבדל מזה :

ודעו בני כי יואן ואלינסיאו המחבר לאטינו בקש למצוא דברי חפץ בטעמי הנגינה זרקא שרי וכו׳ הכתובים בספרינו הקדושים · ואחרי הלוג והיגיעה הרבה לא מצא אלא זה בלבד היינו שהטעמים ישמשו אצלנו במשפט הזמרה המלאכותית יותר במה שישמשו אצלם הציוני׳ ההם שקוראי׳ אותם בלעז נוטי מפני שהנוטה האחת מהששה נוטי הנהוגי׳ שהם אוט׳ ריי׳ מי׳ פא סול׳ לא · וכן כלם היא מלמדת למזמרי׳ קול אחד בלבד בפרוד מהקולות הנכונים לשיר לא זולת · וציון הטעם האחד (יהיה הטעם ההוא מהטעמים ההם הנקראי׳ אצלו מלכים כמו שהם דרך משל הזרקא האתנחתא הרביע וזולתם · או מהנקראים אצלו משרתים כמו שהם הדרגא התרסא והירח בן יומו · ודומיהן) הוא מלמד אותנו תמיד קולות רבים גם יחד שבצרופן בתכיפה זה אחר זה יתהוו כמעט לחלק בה מחלקי הזמרה הנאותה לפי כנגון הדברים או האורציאוני בעלת השיר או המזמור בעצמו שאנו מזמרים עליו · ועל כי לא מצא בל מה שיספיק להשקיט שכל התלמידים בטעמים ולא כתב מה שצריכים אנו ללמוד במשפטי השירה המלאכותית המיוסדת על הטעמים האלה כלם בשלם שבפנים · וגם הוא לא ידע שבין דבר מההבדל שיש בין טעמי התורה והנביאים לטעמי הכתובים ביחוד · לא רציתי להעתיק דבריו כאן · ואם תחפצו לראות מה שכתב הוא בזה · דרשו בספרו אשר קרא לו שם ספר טוב טעם בלשונם אופוס די פרוסודיאה איבריאורום הנדפס בפאריש העיר המהוללה שנת אלף תקכ״ו למנינם · וראו בסוף הספר השני שלו מחבורו האמור במקום ההוא אשר דבר על נגינת הטעמי׳ בלשונם די מוסיקו אקצינטו · ואז תכירו שיפה עשיתי להשמיט דבריו שהם תפלים מבלי מלח מפרקי זה הואיל כי לא יועילו לכם כלל במשפטי הזמרה המלאכותית אשר דברנו בה :

ואלה הם דברי הברית אשר כרתנו במשפטי השיר המלאכותי הנאות והנעים · והוא הוא שלמדו המשוררי׳ מדוד המלך ע״ה ומתלמידיו כי בחשכה התהלכו חכמי האומו׳ בתנאי הזמרה עד שממנו בחיר ה׳ יצאה להם תורת השקט ובטח השיר הנקר׳ בשם מעלה וכבוד שיר ה׳ ושיר ציון : ולמען תדעו כי דברי אלה הם נכוחים למבין וישרי׳ למוצאי דעת דרשו מעל ספר ה׳ בדברי הימים א׳ ט״ו כי שם בפסוק אחד קצר (והוא פלאי) תראו כי נמסרו לכם בו כל ראשי פרקי הזמרה אשר כתבתי · ולא נפל דבר אחד מכל דברי הפרק הזה הטובים ארצה · והנה תמצאו כתוב שם וכנניהו שר הלוים במשא יסור במשא כי מבין הוא · אמר כי כנניהו היה שר הלוים

במשא :

במשא · היינו היה הרב המובהק ללוים המשוררים כלם ור״ל נגלו תעלומות חכמת השיר כדין וכשורה · ויהיה שר הלוים במשא הורגת בדרגת כנניהו שהיה ממונה על המשוררים כמו שהוא האיש המדריך אותם בחקי הזמרה הנאותה המלאכותית אצל חכמי האומות שבזמננו · ויהיה במשא מלשון ולמה לא מצאתי חן בעיניך לשום את משא כל העם הזה עלי · היינו להיות ממונה עליה׳ וללמדם הדרך הטובה אשר ילכו במשפטי התורה במצות ה׳ עליהם · וכנניהו זה יסור הוא כמו ישיר כי אותיות ז״ס שר״ץ מתחלפות · ואם ישיר אין ספק שישיר במשפטי הזמרה להיותו כמו שאמר מבין הוא ולא ישורר לא עם הקולות הפשוטים והמורכבי׳ הנאותי׳ לזמרה באיכותם ובכינם וצרופם הנאותי׳ כפי האפשר כאשר אמרתי ולא עם הקולות הנקראי׳ דיסונאנטי שהם כמו הברה משובשת ולא יאותו לזמרה הטובה ביחוד · וזה הוא החלק האחד משלשה חלקי השיר אשר כתבנו על פי אפלטון · וכן כנניהו זה יסור במשא לא על הציונים בלבד כמו שעושים התלמידי׳ המזמרי׳ על דברת אוט · רי · מי · פא סול · לא · שאין להם שום משמעות · אלא יסור במשא שהיא הספור דברים הנקר׳ בלשונה אוראציאוני המתוקנת לשיר · וזה הוא החלק השני מהזמרה אשר אמר אפלאטון שמשא גם בלשוננו הקדוש הוא הדבור המודיע במבטא מה שהוא סגור בלב בלשון משא נינוה ספר חזון נחום שהו׳ דבור נבואיי המודיע בדברים מה שהוא מסור בלבו היינו שאל קנוא ונוקם ה׳ לצריו וארך אפים לאוהביו עם כי נקה לא ינקה · ומלשון גם כן המשא אשר חזה חבקוק כי הם דברים שעמהם מתרעם הנביא על דברי ה׳ עד שישיב לו על תוכחתו · וכן כנניהו זה יסור במשא היינו ישיר כמו שמכרחת המשא לשורר עליה כי ידע שהשיר לא יכריח המשא לרדוף אחריו · אמנם המשא תכריח השיר להדמות למשמעות דבריה כטבע הקולות · אם דרך משל לשמחה · בשמחה · ואם לתפלה בתפלה · ועל כי כנניהו זה ידע שרבוי הקולות בשיר יקלקל משפטיו ולא יכון אם לא יחולקו לחלקים עד שיבחנו הקולות משונות זו מזו שלא בערבוביא · אמר במשא יסור שהיה מחלק הלוי׳ לחבורו׳ עד שאם היה בדעתו לשורר בקולות הפשוטים היה מחלק י״ב לוים דרך משל לשלשה חלקים כדי שיזכו כלם במצוה והיה מצוה להם שישוררו ארבעה לוים לכל פרק בפרקי השיר שמזמרים עליו בקולות הארבעה אשר כתבתי למעלה בפרק זה · או אם היה רוצה לשורר בקולות המורכבי׳ ובלוים רבים מהם היה מצוה ללוים שישוררו ששה ששה לכל פרק מפרקי השיר ככתוב למעלה · או אם יחפוץ להרבות הלוים היה מרבה כל חבורה מהם לי״ב י״ב ולא היה עובר הסכום הזה כי אין בזמרה קולות יותר בטוב המשוררים על קולות בני אדם האפשריים והיה מחלק הלוים לחלקים כדי שיעמדו על משפטי השיר המלאכותי ולא יערבבו הקולות כי כן עושים גם כן היום המשוררים כשיזמרו בחבורות שונות וזה הוא שאמר במשא יסור כי המשא היא האוראציאוני הנחלקת לחלקים כדמות דיאלוגו שהאחד ידבר והאחד ישיב כמו משא דבר ה׳ אל ישראל ביד מלאכי · שהנביא אומר להם לישראל בשם ה׳ אהבתי אתכם · וישראל משיבים במה אהבתנו ה׳ ? והנביא חוזר ומשיב הלא אח עשו ליעקב · וכן יעשו המשוררים בחבורו׳ שונות כי חבורה אחת מזמרת בראשונה וחבורה אחרת מזמרת באחרונ׳ ובאופן הזה ישמיעו הקולות שלא בערבוביא · וגם כנניהו זה יסור במשא היינו בריטמו שהוא החלק השלישי מחלקי הזמרה בהישרת הקולו׳ עד הזמן הראוי שישקוטו בו · ויהיה במשא היינו בהרמת היד מלשון וישא אהרן את ידיו אל העם כי כן המשוררים עושי׳ גם הם שירימו את ידם ויקישו על הטבלא להעמיד המשוררים על נכון זמני השיר · או ירצה במשא יסור עם האוראציאוני המשמרת המיטרו שהוא כמין מצטרף לתנועות הספור השיריי הנקרא ויירסו אשר הוא יותר טוב עם הזמרה ממה שהיא האוראציאוני הפשוט׳ הנקרא׳ בלשונם פרוסה · ויהיה במשא יסור מלשון שאו את ראש בני ישראל שרוצה לומר תפקדו ותמנו · והואיל כי כן תבונת וחכמת כנניהו שהיה חשר על הלוים והמלמד מלאכת השיר באמונ׳ נאמין כי לא על זמרה אחת ומנגון קולות אחדים ישוררו הלוים תמיד בכל יום כל המזמורים על הקרבנות · אמנם יום אחד ישירו במין אחד ונועם אחד מהשיר ויום אחר ישוררו באחר · לפעמים בלוים מועטים שהם י״ב ובקולות הפשוטים ולפעמים בלוים רבי׳ היינו משמנה עשר עד ששה ושלשים ובקולות המורכבים · כאשר בעזרת האומר בדברי על התמידין והמוספין · ועל כי רבו המנגנים וכלי הנגון והמשוררים גם יחד ראוי הוא להאמין שיהיו ללוים ספרים רבים המלמדי׳ כל מיני הנגונים בכלים וגם כל מיני השיר על תהלות דוד בן ישי ועם הספר ישירו כיום הזה · ועל כן הספרים האלה עם כלי הנגון כלם היו מונחים בלשכות שהן פתוחות לעזרת הנשים וזה כדי שיהיו להם הספרי׳ מן המוכן לדבר בם בעת המצטרך :

כה היו דברי על הזמרה המלאכותית ומשפטיה · והנה צר לי מאד עד מות שלא יכלתי להזכיר לשבח שם אלופי ומלכי בשלטי הגבורים שלי כאשר היה עם לבבי ולהעתיק כאן דבר מספירי ספורי הדרוש הראשון מספר נפוצו׳ יהודה אשר בו דבר ברוח ה׳ בחכמה ובתבונ׳ נמרצת הגאון המופלא וראש לכל חכמי ישראל שבדורו כמהר״ר יהודה מוסקאטו זצוקל׳ על משפטי הזמרה הזאת להיותי חייב בכבודו כתלמיד החולק כבוד לרבו הואיל כי בחייו הייתי מקביל פני מעלת רתמיד בדברי תורה ובחכמות רבות שהיו כמו פרפראות לתעודה הנתונה לנו למורשה מסיני · אבל מה אעשה אם בעלתי דבר על הזמרה על דרך בחינה אחרת · ואני הרביתי בדרי שיחה בבחינה אחרת · על כן אתם בני לתקון עותתי קראו במקומו בצמא את דבריו שם · והיתה מנוחתו׳ בספרו לכבוד נפשו · תהא נשמתו צרורה בצרור החיים תחת כסא הכבוד את ה׳ אלהינו אמן :

פרק חמישי

אחרי הדברים והאמת האלה דעו בני כי רבים הם כלי הנגון שהכירו כם דוד ושלמה בנו ורבותינו הקדושי׳ עמם · כי הנה נוסף על השני כלים אלה המשמיעים קול פשוט בלבד מבלי נגון מתוקן יוצא מהם כמו שהם הפעמונים שהיו בשולי מעיל הכהן משיח והמגרפה דתמידי׳ מצאנו ראינו שידעו עוד עליהם בארבעה ושלשים כלים אחרים שהם העצי ברושים · המנענעים · התוף · המחול · השלישים · השופר · שהוא גם כן הקרנא הכתוב בדניאל · החצוצרות · המצלתים · שהוא הצלצל הגדול הנקרא צלצל של שמע · הצלצלי תרועה · הקרנים · החלילים · הנקראי׳ אבובים במסכת ערכין · הפריפירין שזכרו בבבא מציעא · השרים והשרות (שמואל ב׳ י״ט) שאמר רש״י ז״ל בפירו׳ קהלת ב׳ שהם כלי נגון · השדה ושדות · שאמ׳ רד״ק על דעת רבותינו והגאונים

ודעתו בשרשים בשורש שדד שהם כלים לנגון המוסיקא · הכנור · המנים · העוגב · הנבל · השמנית · הגתית · ואילת השחר · נקרא הכלי הזה גם בלשון רבותינו אליית במסכת כלים פ' כל כלי עץ משנה ז' · אך בגמרת סוטה קראו לו שם אחר היינו אדום · ואמרו מאי אדום ? טבלא דחד פומא · אביי אמר כוכא · והוא כלי חרס עגול וארוך אמה · והלול שבפתחו האחד בלבד שיש לו משימין מתרים של גידי או מעי בהמה כמו שעושי' בכנורות ובנבלים · ועל גבם מכסין עור ומכין עליו ומשתמשין בו לחופה · ולמת · כמו שעושין בחלילים · ופירוש אילת השחר הוא מלשון אלי כבתולה חגורת שק (יואל א') שפירושו קונני · וכן תרגום שא קינה הוא טול אליא · ונהגה בכלי זה היא בקוננת בו האשה העושה בכי עם חברותיה על צרה או מיתה פתאומית שלא ידעו בה אלא בעת בואה כמו השחר שלא ירגיש האדם בו עד שיראנו ויהיה פתרון מלת השחר במקום זה מלשון לא תדעי שחרה וגו' (ישעיה מז) או כמו בשחר נדמה נדמה מלך ישראל (הושע י') נקראו המזמרים על המתים כמו שאמר גיליאן המחבר סיטי ציגים · וגם ידעו השושנים : המחלת · השושן עדות · הנגינת · המשרוקית' הקתרוס · השבכא · הפסנתרין הסמפוניא · המגרפה דערכין · והאורדאבלום או הטבלא גודנגא · ולי נרא' שהאורדאבלום הכתוב כן בספרי' שלנו הוא נכתב בשבוש · ושטוב הוא לקרות אותו עם היונים אידראבלוס כתוב באיפסילון עם החירק · בדילתא · ברו · באלפא · באיפסילון עם החירק : בלאמדה · באומיקרון · ובסיגמא : קראוהו בלשון זה היונים · על כי בנגונו ידמה למרוצת קול המים בנחלים כשישאו נהרות דכים וכאדירים משברי ים · ועל כי בנגינת האורגאנו ישמע קול דומה לזה : בפרט כשיפיחו במפוחים ולא יפעכו בחכמה תכף אחרי הנפיחה הידתות שלו המשמיעים אז קולות הזמרה על נכון : אולי האידראבלו יהיה האורגאנו שלנו כמו שהאמין בעל הערוך ז"ל · והאיש קטיסיפו כמו שכתב פליניאו בספר השביעי שלו פרק ל"ז הוא מצא הכלים שמנגנים בם עם המים · וגם מצא מיני החלילים כלם שתוקעי' בם בנפיחה : ובכל הכלים האלה יש מהם שהם טובים ונאותים לשיר המלאכותי · ועמה' בלי ספק ימצאו כל תנאי ומשפטי הזמרה הנבחרי' כלם · ויש מהם שלא יוכשרו לה או מצד הגריעותא של כלי ופחתותו או מצד רוממות הקול שלא ישמע השיר הנאמר בפה עמו בעבור תוקף וחזקת קולו · או מצד רוע תכונת ההברה הפחותה והמקולקלת שהיא בהמית וקשה מפרקת האזנים ומשברת חושי השמע מצד טבעה · עד כי לא יוכלו המשוררים לשורר על כלים כאלו לעולם :

והנה הכלי' הפחותים והגרועים אשר אין להם חלק בשיר הם השופר · התוף · המחול · העצי ברושים · המנענעי' · המגרפ' דתמיד · השלישים · המשרוקיתא · הסמפוניא · ודומיהן · כי לא יתקע בשופר לנגן בשיר אלא לחובה בשביעי' בא' לחדש והוא לחרדת הלב לא לנעימת הנגון כאומרו אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו · וזה כדי שנשוב אל ה' בכל לבבנו ובכל נפשנו ונתרחק מהחטאות ומהפשעי' · והוא ית' בחסדו הגדול יזכור לנו עקדת יצחק · ורחום יכפר עון · וגם קול התוף לא ישמע על הדוכן משום גריעות קולו שאינו מתוקן לשורר ע"י שיר נחמד ונעים כמצטרך :

ועתה אין להקשות עלי ממה שאמר נעים זמירות ישראל שאו זמר' ותנו תוף · כי המשורר לא אמר שיקחו התוף לזמר לאלהי יעקב · אך ביאר דבריו במה שאמ' לפנים הרנינו לאלהי' עזנו שאם ירצו להודו' לו ולברכו צרי' שיעשו זה בשיר בפה ובנגון בכלי · ולכן אמר שאו זמרה בפה וגם תנו תוף היינו תקישו בכלי' הנבחרים בנגון שהם כנור נעים עם נבל · ויהיה תוף פועל ההקש' לא בחירת והזמנת הכלי שמקישין בו · או ירצ' שאו זמר' · ואז תנו תוף ותקישו ביד על הטבלא או דבר הדומ' לה כדי שתכוונו היטב קולות השיר הנאמר בפה עם נגינות הכלים האלה שהם כנור נעים עם נבל · ויהיה תוף מלשון הלוך וטפוף תלכנה · כי אותיות דטלנת מתחלפות :

ואם תרצו לדעת אם האמת אתי אם לאו · היינו שכלי הנגון הגרועים לא יוכשרו בשיר על הדוכן · דרשו בכל ספר א' של דה ותראו שהמלך דוד בכלי' אשר בחר לנגן בשיר לא הזכיר התוף בשום פנים · אמר ויספרו הלוי' וגו' מאלה לנצח וגו' · וד' אלפי' מהללי' לה' בכלי' אשר עשיתי להלל וגו' · ויבדל דוד ושרי הצבא לעבוד' לבני אסף והימן וידותון הנביאי' בכנרות בנבלי' ובמצלתי' וגו' ידותון בכנור הנבא על הודות והלל לה' וגו' כל אלה בני' להימן חוזה המלך בדברי האלקי' להרים קרן וגו' כל אלה ע"י אביהם בשיר בית ה' במצלתים נבלי' וכנרות לעבוד' בית האלהי' ע"י המלך וגו' · הרי שלא זכר לא שופר (כי הקרן הוא מין ממיני החלילי' כאשר אומר) ולא תוף לעולם ואם אין לתוף עסק בכלי הזמר כאשר אין לו · מי לא ידע כי המחול · העצי ברושי' המגרפ' דתמיד · המנענעי' · השלישי' · המשרוקיתא · הסמפוניא · ודומיהן יגורשו גם הם מהסתפח בנחלת השיר : והנה התוף נקרא בלשון יון כימבאלון כתוב בכאפא ואיפסילון בחירק תחת האלף · במי · בביטא · באלפא · בלמדא · באומיקרון ובניי · שבצירופן יחד תקראו כימבאלון · וכן הלאטיני קוראי' אותו צימבאלום · והלועזים צימבאלו : דעו בני כי אין לנו אות באותיות הקדש שתשמיע במבטא מוצא הכאפה יונית כמו שהיונים קוראים כאשר היא כתוב' אצל האיפסילון בצירי או באפסילון בחירק או כשהיא אצל היוטא או האיטא עם כי אצל שאר האותיות נקראת ככאף דגושה · לכן אל תקראו כימבאלון במקום הזה בכאף רפה או דגושה כי מוצאה במבטא היא דומה למוצא האות השלישית של האלפא ביתא לאטינא ולועזית הנקרא' צי כמשפט ההוא בעצמו אשר קוראי' בלב' הפיורינטיני הצי אחרי האי והאי · כי לועזי' אחרי' לא יקראו כמותם : וכן הקי יונית שהיא האו' הכב' שלהם אינה נקראת כמו שקוראי' אנחנו הקוף או כמו שקוראי' הפיורינטיני הצי כאמור · אך היא נקראת כמעט כמו שקוראים אנחנו החית שלנו או הכאף רפה · ודי לכם ההערה הזאת כמו שכתבתי כאנכי לא אחזור עוד עליה: אמנם נקרא התוף כימבאלון מפני צורתו שהיא דומ' לספינ' קטנה הנקראת בלשון יון כימבא כתוב בכאפא ואיפסילון בחירק · במי · בביטא · ובאלפא · או נקראת הספינ' קטנה אצל היונים גם כן אפרכתא כתוב באלפא · בפי רפה שהיא האות הכא שלהם · ברו · באלפא · בכאפה דגושה · בתיו ובאלפא · ובלשון רז"ל נקרא' הספינה הזאת ארבא · ובלאטינו לינטיר · ובלעז בורקייו · עד כי התוף נקר' צימבאלו מפני שהוא דומה לספינה קטנה בלי מכסה · של מתכת כמו של נחשת או של מתכת אחר ארוכ' וצרה חדה בראשה ובסופה · ורחבה וחלולה מעט באמצעיתה · והכהני' המצריי' בפרט היו משתמשי' בכלי הזה בבית התפלה שלהם הנקראת אם כל האלילים והיא היא המכונת אצלם דיאה ויסטה שהיא יסוד הארץ בעצמו שרכנו להם לאלה · וגם אנשי' אחרי' בשמחותיהם היו תוקעי' בתופי' : כי נהגו להכו' או להקיש בכלי הזה החלול של מתכת כאמור עם שרביט של ברזל או של נחשת פעם בחזקה · ופע' ברפיון פעם בתכיפו' רבו' מורדפו' זו אחר זו ופעם בהשקט ובמתון · באופן שהיו נשמעי' בהקשו' ההן קולו' משונו' זו מזו · וזה הוא

פי' התוף כפי דעת חכמיהם · אך רז"ל בסוף מסכ' קינים פרק כמה דברים אמורים משנה ששית · האבינו שהוא עור מתוח על כלי עץ או דומה לו באמרם אמר רבי יהושע זהו שאמרו כשהוא חי קולו אחד וכשהוא מת קולו שבעה · כיצד קולו שבעה ? שתי קרניו · שתי חצוצרות · שני שוקיו שני חלילין עורו לתוף כו' · עם כל זה יהיה התוף כמו שאמרו רז"ל או כמו שאמרו החכמי' שלא מבני עמנו הוא בלי ספק כלי גרוע שלא יוכשר לזמרה המלאכותית בשום פנים :

והנה המחול נקרא בלשון יון סיסטרום או כרוסמא כתוב בכאפא כרו באומיקרון ובאיפסילון בחירק בסיגמא · במי · ובאלפא · ובלשון לאטינו שינטינאבולום ובלעז צירקולו קאמפאניליאטו · והוא כלי של נחשת או של כסף או זהב שהוא עגול ודומה לטבעת גדול פתוח מכל צדדיו שבזר שלו סביב סביב שהוא רחב כמו שלש אצבעו' היו קבועי' פעמוני' קטנים ובהקשת העינבלין בזוגין היו משמיעין קולות של שמחה · ובכלי הזה היו משתמשים הכהנים המצרים בחגי האלילה הנקבה שלהם הנקראת אצלם איסים בת אינאקו ששמה מלפנים היה איאו וכל הנשים בפרט הן מבנות עמנו הן משאר האומות היו מתענגות מאד בו בכל שמחה · ועמו היו מנגנות ומזמרות יחד בקול טבעי ולא מלאכותי הייננו עם משפטי הזמרה השלמה והנבחרת כדכתיב ותצאנה כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות ותען להם מרים שירו לה' וגו' · וגם לקולו היו מרקדות הנשים או בעגול או בשורות שורות כי נקראת הרקידה בפסו' גם כן מחול כדכתי' (שופטים כא) אם יצאו בנות שלו לחול במחולות וגו' · ובירמיהו סי' ל"א אז תשמח בתולה במחול ובחורים וזקנים יחדו וגו' :

אך העצי ברושים הם לפי דעתי כלי' מיוחדי' משמיעים קול הברה בלתי נכונה אל הזמרה המלאכותית שכל גופם ועצמות חלקיהם הוא של עצי ברושי' כלבד מבלי לווי דבר מהדברי' שיסייע בהם השמעת קולם כמו שנמצא בכנורות ובנבלים שעליהם יש מתרי' שיטיבו לנגן עמם כשיקישו בהם והם שני כלי עץ של ברוש שהאחד מהם הוא דומה למכתש או למדוכה קטנה נקראת בלשון יון שיאידיאון כתוב בטיתא באיפסילון עם הירק תחת האלף · באיטה · בדילתא · ביוטא · באלפא · באומיקרון · ובניי · שבצירופן יחד תקראו טיאידיאון ובלאטינו מורטאריאולום ובלעז מורטארו · אמנם הכלי עץ האחר הוא דומה לעלי קטן כזרת ארכו בלבד ארוך ועגול · ובאמצעיתו הוא דק מעט ובשני ראשיו הוא יותר גס ודומה לכפתור או לתפוח הברדים נקרא בלשון יון איפירוס כתוב באיפסילון עם ההירק תחת האלף · בפי · באיפסילון בצירי תחת האלף ברו · באומיקרון · ובסיגמא · שבצרופם תקראו איפירוס · ובלשון לאטינו פיסטילום בלמד כפולה · ובלעז מאליו · והשני כלים האלה יחד נקראו בלשון יון כרותאלון : כתוב בכאפה ברו · באומיקרון · בתיו · באלפא · בלמדא · באומיקרון · ובניי · שבצרופם תקראו כרותאלון · ובלשון לאטינו גם כן נקרא כרוטאלום ובלעז נקראו נאקארי ·

והנה התוקעים בם הם אוחזים המכתש הקטן הזה בפס יד שמאל ועם העלי שהוא ביד ימין יכו פעם על שולי המכתש או המדוכה · ופעם על פיה עם שני ראשי העלי פעם בראשו אחד · ופעם בראשו השני · בפרוד או בשתוף תכוף בהכאו' שונות במרוצה או במתון וישמיעו קול של פצעים עם אנשי השדה בריתו :

אמנם המנענעים אין להם שם עצמי בלשון יון אם לא נרצ' אנחנו לחדש אותו בדעתנו ולעשות לו מוצא מהפועל הזה דיאסיאו כתוב בדילתא · ביוטא · באלפא · בסיגמא :

באיפסילון בצירי תחת האלף · וביוטא · ששתי האותיות האלה הכתובות יחד היינו באיפסילון בצירי והיוטא הבאה אחריו ישמשו ליונים במקום חירק והאות האחרונ' של הפועל הזה הוא האומיגא שבצרופן יחד תקראו דיאסיאו שרצו לומר בני היוני' הטלטול הנינוד והנענוע עד שיקרא הכלי הזה אצלנו בהשאלה דיאסי אירגאליאון · וכן הלאטיני הואיל כי אין להם גם כן שם עצמי למנענעים כי המתרגם שלהם קרא הכלי הזה סיסטרום · וכבר אמרנו בפרק זה שהמחול כאשר דמינו הוא הוא הנקרא סיסטרום אולי במלות רבו' יודיעו לנו מהותם מצד המקרים שלהם כי יאמרו דרך משל המנענעים סונט ליניי קוירסדאם אינסטרומינטא קוי פיר ויאיבינטים איאורים קונצואונים פפירולאם אפינסאם אין סי איפסא קונקוציאונט איט ואריאוס אוב איד קריפיטוס פוראס איביטונט · אך קצת מהלאטיני האחרונים בדו מלבם שם חדש וקראו הכלי הזה בלשונם קריפיטאקולום וקצת מהם קראו אותו פלאטאגין ואמרו כי ארקיטה טארינטינו הפלוסו' פיטאגוריקו היה הממציא הראשון שעשה דמות תבניתו כדי שהנערים יצחקו עמו ויניחו מן הצד בעבורו הכלי' המסוכני' שהיו בראשונה מצחקים עמם · ואלה טעו בדבורם כי בני עמנו הכירו בו קודם שנולד הפלוסוף הזה כמה שנים · ופלאבטו המחבר קרא אותו בשם זה שאקס והיא אינה מלה עצמית אך היא דמיונית על שם ההקשה · ואולם הלועזים קוראים אותם גם כן באטיסטיריאי על שם ההקשה האמורה והכלי הזה הוא של דף אחד של עץ מרובע וחלק שבראשו יש לו בית יד לאחוז אותו בו ועל הדף בזה ומזה יש חתיכות עץ עגולות כדוריות תחובות בשלשלת ברזל או במסמר קנבום בתוך הדף · וכשמנענעים הדף ויקישו בו בכדורים האמורים ישמיעו קול של הברה עד למרחוק עד כי הכלים האלה לא באו בכלל כלי הזמרה אלא כדי להשמיע קול הברת העם השמחים אלי גיל כמו שהיה בהעלות דוד את ארון האלהים מבעלי יהודה שאמר הכתוב (שמואל ב' ו') ודוד וכל ישראל משחקים לפני ה' בכל עצי ברושים : בתופים : ובמנענעי' וגו' · אמנם המגרפה דתמיד לא ידעתי צורתה · ואולי מפני שהיה לה דמות מגרפת התנורים שהיא כמעט כחצי עגול קראוה כן · והיא לעניות דעתי כלי של מתכת מזוקקת במאד מאד · וכשהיו זורקים אותה על רצפת מקום המזבח היתה משמעת קול גדול בירושלם המגיע עד יריחו ועשאוה לקרות בה הכהנים והלוים ולהעביד את הטמאים בשערי המזרח ולא לשורר · והנה האמנתי שעשו המגרפת הזאת מעט עקומה ולא ישרה כדי שלא יתפזר ויסוף מסברת בפתע קול ההברה שלה כמו שהיתה עושה אם תהיה ישרת בהחלט · אך מתוך עקמותה בנקישת צדדיה והנעשירת על קרקע המקדש הרצוף באבני שישא ומרמירא : תכנים סביב סביב כמו בעגול ההברה אל תוכה ברדיפ' עד שיתהוה בעבור זה קול מתהפך וחוזר במגרפה למקו' אשר יצא משם בראשונ' כמו שיעשה הד הרים (יחזקאל ז') שנקרא בלשון יון איקו כתוב באיטא ובכיי את כב שלהם ובאומינא שבצרופן יחד תקראו איקו ובלאטינו ובלעז איקו · ובגלל הדבר הזה ישאר שם המיית הכלי זמן רב וישמיע קולו עד למרחוק כמו שאמ' רז"ל בפ' אמר להם הממונה דתמיד משנ' ח' · אך השלישי' הם כלי עץ ארוכי' עגולי' וחלולי' מתחתיתם שהיו להם נ' מתרי' של גידי או מעי בהמ' ואולי כשהיו מנגני' בהם היו גוררי' המתרי' עם קשת מתוקן בשערו' זנבי הסוסי' משוכי' בחזק' כמו שעושי' בעוגב והיו מקישין בהם בפרשות בחברת התוף נקרא הכלי הזה בלשון יון תריקורדון כתוב בתיו · ברו · ביוטא בקי : באומיקרון :

באומיקרון · ברו׳ בדילתא׳ באומיקרון׳ ובניי · ובלאטינו טריפידיאום · ובלעז אינסטרומינטו דא טרי קורדי:
אמנם המשרוקיתא נקראת בלשון יון סירינקס כתו׳ בסיגמא באיפסילון בחירק תחת האלף · ברו׳ ביוטא · בגאמא · שהיא קודם הגסי במקום ביי · והאות האחרונה של שם זה קיא הגסי ובצרופם תקראו סירינקס · וגם נקראת בלשון יון כאלאמון ובלשון לאטינו פיסטולה · והלועזים קוראי׳ אותם סירינגה והוא כלי או של קנה אחד או של קנים רבי׳ וקטנים מתוקנים בשורה שוה זה אחר זה · ואם הוא של קנה אחד · היוני׳ קוראי׳ אותו מונוכאלאמון · כתוב במי · באומיקרון · בניי · באומיקרון · בכאפא · באלפא · בלאמדא · באלפא · במי · באומיקרון · ובניי · כי מונוס ר״ל יחיד · ואם של קני׳ רבים · יקראו אותו פוליכאלאמון · כי פולים כתו׳ בפי · באומיקרון · בלאמדא · ובאיפסילון בחירק · ר״ל רבים · היינו של קנים רבים · והקנים הרבים האלה הם הולכים ומקצרים עצמם למטה בהדרגה · והם פתוחים למעלה וסתומים למטה בעץ אחד עם כסוי עור בהמה עליו שהם תחובים בו והוא להם כמו תיק ובית יד שבראשו במקום נטיעת הקנים הוא רחב · ובסופו הוא חד · ומפני שצורתו הוא כמסרק שסורקים בו האנשים והנשי׳ ראשם נקרא הכלי הזה משרוקיתא · או הוא מלשון שריקות קולים מפני שכשמעבירין אותו התוקעים בו על שפת פיהם התחתונה ונופחים בקנים הם משמיעי׳ שריקות שונו׳ לפי אורך הקנים וקצרותן · או לפי חוזק הנפיחה בהן וחלשתה:
אמנם הסמפוניא הוא כלי דומה לחליל הנחלק לשני חלקי׳ שבין חלק וחלק הנפרד זה מזה יש כמו נוד כדורי של עור המאסף שני החלקים בו עד שיהיה קצתו של חליל למעלה וקצתו למטה · ובנפיחה בפה בחלק החליל שהוא למעלה · יתמלא הנוד כדורי האמור כלו רוח מפני שהוא סתום בכל צדדיו חוץ מהמקום שיכנסו בו השני חלקי החליל הנזכרי׳: נקרא סמפוניא דוגמא דבית הסמפונות כמו שכתב רבינו סעדיה גאון ז״ל בפירושו על דניאל · והחליל הזה מלמעלה במקום הפה · הוא עגול · וארוך · ושוה · וחלול מתוכו עד המקום שהוא נכנס בנוד · והוצה לו הוא סתום ושלם · אך על מקום הפה · יש סריקה ההולכת לרוחב קנה החליל · ומשם ובקנה אחר נבדל מקנה החליל שהוא קרוב לו יכנס בנפיח׳ הרוח בנוד · ובלמטה מהנוד הזה הוא יוצא שארית החליל שהוא הולך ומתרחב מעט מעט בהדרגה עד סופו · ועליו באורך יש נקבי׳ שוני׳ זה אחר זה בשוה שוה כמו שהם בשאר החלילים · ומצד האחר שכנגדם יש בקנה החליל הזה התחתון נקב אחד בלבד וכשמקישין הנקבי׳ העליוני׳ הם כותמים הנקב האמור שהוא בצדו האחד מהחליל · והתוקע הוא מפיח בפה בקנה הנבדל כאמור שהוא בצד העליון עד שיתמלא כל הנוד מרוח הנפיחה · שיוצ׳ כל הרוח אחרי כן בהדרגה מהחלק האחר מהחליל שיש בו הנקבים בזמן ההקשה · וכן רוהים חלילה להפיח בכלי עד שירצו לנגן בו · נקרא הכלי הזה בלשון לעז פיוה כורדינה מפני שבעבור חדוד הקול כמעט האזני׳ של שומע קולו הם כאזני החרשים שלא יוכלו לשמוע קול אחר בלתו · ואולי הכלי הזה נקרא בלשון רבותינו חמת חלילין במסכת כלים פרק הכרים והכסתות משנ׳ שנית ובלשון לאטינו אוטריקולאריס טיביאה · עד כי מדברי פרקי זה תכירו ותדעו שהכלים אשר כתבתי צורתם ומהותם אין להם חלק ונחלה בחצרות בית ה׳ לנגן עמהם לכבוד אל אלהי ישראל מלך בלכי המלכים

הקב״ה יתברך שמו ויתרומם ויתנשא ויתעלה זכרו לעד ולעולמי עד אמן ואמן:

פרק שני

עד כאן ראינו טבע הכלי׳ שמצד רוע תכונתם לא יבואו בקהל כלי שיר על הדוכן לעולם · אך כלי הקדש הטובי׳ מצד עצמם ורעים מצד רוממות קולם הם החצוצרות והצלצל והמגרפה דערכין פ׳ אין בערכין · והאורדאבלום · והנה החצוצרות יש להם נעימות מצד עצמן · והן כהן ישירו בקול השיר המלאכותי לבדו במשפט הקולו׳ הנאותי׳ לזמרת אך אם ירצו הלוים לשורר עמהן בפה לא ישמע מעולם קול המשוררי׳ כהוגן וכשורה · כי לא יכלו המשוררי׳ לרבר ולענג׳ בקול דומה לקול החצוצרות · כי גדלה צעקתם השמימה · וגם כי החצוצרות נמצאו לעולם בעין על הדוכן אצל הלוים וגם הצלצל בשעת השיר · עכ״ז לא היו תוקעי׳ בזמן השיר׳ עם המשוררי׳ יחד לא החצוצרות ולא הצלצל · אלא היו משמיעים קולם בין פרק לפרק מהזמר׳ בלבד לשמור את מצות ה׳ אשר צוה ותקעתם בחצוצרות על עולותיכ׳ ועל זבחי שלמיכם וגו׳: קצד השוה שבהם הוא ג״כ במגרפה דגמרת ערכין פ״ב שדברו בה רז״ל ואמרו מגרפה היתה במקדש ועשרה נקבים היו בה וכשמנגנים בה יוצאי׳ ממנה מאה נעימו׳ שאינ׳ דומות זו לזו · א״כ לגודל קול המגרפ׳ אולי לא יכלו הלוי׳ לשורר עמה כאשר לא היו יכולים עם החצוצרו׳ · והנה יש מהחכמים שכתבו כי המגרפה הזאת דערכין · היתה בגובהה אמה · והשמיטו מלהודיע לנו אם היתה של עץ או דבר אחר דומה לו · כלו מקשה חוץ ממקום נטיעת הקני׳ · או אם הית׳ בתוכה חלולה׳ עד שיהיה בגגה בלבד נכך נקוב בעשר׳ נקבים לתת בתוכם הקני׳ · או בקרוב או ברחוק מקום · כדי שיקבלו משם הרוח העולה בהם בין מפוחי׳ הנתונים שם מלמטה · או מדבר אחר דומה להם · גם שכחו לפרט מדת ארכה ורחבה של מגרפה זאת · כי אם היתה כמו שיורה לנו השם שנקראת בו מגריפ׳ היינו כצורת מגרפת הנחתומי׳ הגורפי׳ עמה האפר או הגחלים העמומי׳ שנשארו בתנור אחר שריפת העצי׳ · אין ספק שתהי׳ צרה · ובאולי לא תגיע אל שני שלישי אמה ברחבה · אך במדת ארכה לא נוכל לומ׳ בברור אם היתה מגעת דרך משל לב׳ אמו׳ בלבד · או אם עברה המדה הזאת הרבה מאד כאשר נאמ׳ בסמוך סבת הדבר הזה דרך העברה ובקצרה · גם במה שיוהם עוד לארכה · לא דברו דבר · אם היה נמשך האורך בקו ישר · או בקו מוטה · והנכון הוא שיהיה מוטה · ונוטה מעט לצורת קשת החצי׳ · שמצד המתר הוא מוכנס מלפניו: והוצה לו שדרתו היא גבנונת כפופה ועקומה: גם מצאתי כתוב בשם רש״י ז״ל · שבמגרפ׳ הזאת היו י׳ נקבי׳ · ושבכל נקב היה קנה אחד · ובכל קנה וקנה היו בו י׳ נקבי׳ · ושכל נקב של קנה · היה מוציא מין זמר נבדל · עד כי נמצא · שכולה היתה מוציאה מאה מיני זמרה · ואני באמת ובתמים לא ירדתי לסוף דעתו של רש״י זאת · כי לא ידעתי אם הקנים האלה היו נטועים בעשרה נקבי המגרפה זקופים או מוטים · ואם במה שנרצה מהשני פנים לא ידעתי אם היו תוקעי׳ בקני׳ בנפיחת בהם בפה · או אם הרוח היה נכנס בם מלמטה מבלי נפיחת האדם בראשם של קנים · גם נפלא הוא ממני · אם לדעתו היו העשרה נקבים של קנים מכוסים ומגרים במגרפה: או אם היו יוצאים חוץ ממנה עד שימצאו כלם מגולים: ואם היו כלם מגולים וצריכים לנפיחת האדם בפה:

לא ידעתי איך יוציא כל קנה מהם עשרה מיני זמרה מבלי
בקישת האצבעות על הנקבי׳ כי אם לא יסוגרו באצבעות הנקבי׳
ברדיפה זה אחר זה · לא ישמיעו הקני׳ רק קול א׳ פשוט בלתי
נאה רק הזמרה שישבר ויפרק חוש האזנים כל עוד שיפיחו
בם וישארו הנקבים שבקנים פתוחים גם יחד · ועל כן אם
היו צריכים לנקישת האצבעות על הנקבים · האמנתי שהיו
עשרה אנשים בשורה שוה מכים בעשרה הקנים הזקופים
בחבורה אחת · ובגלל הדבר הזה תהי׳ המגרפה הזאת ארוכת
מאד · כדי שתוכל להעמיד מלפניה העשרה אנשים באגודה
האמורים · ואם הדבר כן · לא ידעתי מה תוסיף בזמרה או
מה תתן המגרפה בקניה המחוברי׳ ותקועים בה יותר ממה
שיתנו עשרה חלילים תלושים ונפרדים זה מזה · נתוני׳ ביד
עשרה אנשים התוקעים בם בזמן אחד · גם לא הודיע לנו
רש״י ז״ל אם המאה קולות לבד · היו כן במספר נבדל זה מזה ·
(עם כי קול האדם כאשר כתבנו לא יעלה על הי״ב קולות
שביארנו) ויהיו באמת במגרפה השמנה קולות הפשוטים ·
גם תשעים ושנים קולות אחרים מורכבים נבדלים זה מזה·
או היו בם י״ב קולות בלבד במספר · אך בהשמעת קולם
ברדיפה כמו שעושים המזמרים בקונטראפונטי היה דומה
לו לשומע שיהיו קולות נבדלים כמו מאה · גם כי לא יהיו
אלא י״ב בעצם וראשונה · ואם היו י״ב קולות בלבד נבדלים
או גם כן יותר מהם כאמור איך לא יזדמן שבהקשת עשרה
קנים יחד עם עשרה נקבים לכל אחד מהם · לא יקישו
לפעמים בם בשנים או בשלשה מהם ברגע אחד בקול אחד
דומה לאחר · עד שלא יהיו אז מאה קולות נבדלים של זמרת
כאשר אמר · גם לא פירש רש״י ז״ל איך הקנה האחד ישמיע
לבדו השמנה קולות הפשוטים ושני קולות מורכבים מצד
עצמו · ושאר הקנים כלם ישמיעו בפירוד עשרה קולות
מורכבים בכל קנה וקנה נבדלים זה מזה · אם הנפיחה היא
אחת ודומה מצד עצמה בכל הקנים · וגם איך יובדלו הקולו׳
ביניהם · אם החלל שבקנים הוא שוה ודומה בכל הקנים
במשפט אחד ברחבו מצורף שאין שם הפרש באורך הקנים
וקצרותם :

ועד כאן ראינו שהוא בן הנמנע שיושמו הקני׳ זקופי׳ במגרפה
עם העשרה נקבים שבם גלויים ובלתי מכוסים · ועם כי
בנטיית וכסוי הקני׳ בה יפלו גם כן ספקות רבות במגרפה ·
עם כל זה לא אמנע אחד מלהודיע לכם מה שלבי אמר לי על
מהות המגרפה הזאת וצורתה לקיי׳ דברי רבותינו הקדושי׳
ורש״י ז״ל שאעגדם תמיד עטרה לראשי כאשר הוא מוטל
עלינו ותייבים אנחנו לעשות מהעולם ועד העולם · ואען
ואומר׳ כי באולי היתה המגרפה הזאת כמו תיבה של עץ טוב
ונחמד מתוקנת כאמור · כדמות מגרפת הנחתומים · סגורה
מלמעלה ומלמטה ובכל צדדיה וחלולה בהחלט מבפנים ·
ארכה כמו אמתים וחצי כפופות · רחבה כמו אמה וגובהה נ״כ
אמה · ובתוכה היו מסוגרים ותלויים באוירה העשרה קנים
עם העשרה נקבים שבם · קצת מהם מהקנים ארוכי׳ וגסי׳ ·
וקצת מהם קצרי׳ ודקים · מושכבים בתוכה · ולא זקופים ·
והנקבים של קנים שהם בם בשורה שוה היו הפוכי׳ ומסודרי׳
בנקביה׳ למטה נגד תחתית התיבה · ולא למעלה · ובשני
צדי התיבה היינו שבצפון ודרום לה · היה מפוח אחד מכאן
ומפוח אחד מכאן · ובמזרח התיבה · היו ראשיתן של עשרה
קני׳ מחוברי׳ לו ומסוגרי׳ בו רחוק מתחתית התיבה כמו חצי
אמה · וממערבה ביושר יצאו כל סופן של עשר׳ קני׳ הפתוחים
והחלולים · רחוק מהעשר׳ נקבי׳ שבם מעט · כדי שקולן של

קני׳ ישמע היטב · ולא יבות הקול בתוך הכלי · והנסר המוגף
שבמערב · לא היה מניח מקוריק לצאת ממנו רוח המפוחי׳ ·
אלא מה שצריך לו בלבד · כדי שילך דרך חללן של קנים ·
ולא ממקו׳ אחר נפרד ממנו · ובמזרח התיבה היה סרח עודף
כמו שכתבנו בפ׳ ז׳ משלטי הגבורים זה · בכלי ההוא הנקרא
מנים שעליו ינוחו חמשים יתידות · ובכלי הזה ינוחו מארת
יתידות · עשר׳ מהם לכל קנה · יתיד אחד לכל נקב · ובסוף
היתידות מבפני׳ היו ברזלי׳ זקופי׳ עם נסר קטן בראש׳ באופן
שיגיעו להקיש ולסתום בנסרי׳ ההם הקטני׳ נקבי הקני׳ כלם
במעיכת היתידות שעל סרח העודף הזה · עד כי בהקשת
הנסרים בנקבים ובדחיפת הרוח בקני׳ בחזקה יתהוו בהם
הקולות שונות ונאות כמו שיתהוו בחלילין בנקישת אצבעו׳
האדם עליהם כשיפיחו בם· ולכן תוציא המגרפה כלה בדרך
נכון כל המאה קולות שאמרו רבותינו ז״ל מובדלי׳ זה מזה ·
לפי גסותן ודקותן וארכן וקצרותן של קנים ורחוק הנקבים
שבם · מהנקב הראשון עד הנקב העשירי · והמקיש בכלי זה
היה אדם אחד בלבד ולא יות׳ · כן דימיתי אני בצור׳ המגרפ׳
ומשפטיה · והנה אם תיטב הדבר הזה בעיניכ׳ אשמח ואגיל
בה׳ · ואם לאו · ברו לכם דעת אחרת שתהיה יותר אמיתית
ומיושרת מזאת · ושתעלה יפה לדברי רבותינו ולחפצכם ·
כי גם אני אבא עמכם על החותמת ולא אבוש :

ואני טרם אכלה לדבר רק לבי אמרתי להודיע לכם כי ידעתי
גם אני ידעתי שדברו במגרפה רב ושמואל גם הם באופן
נבדל ממה שאמרתי אני ונחלקו גם עליה כמו שהעתיק
השמעוני ז״ל במגילת קהלת סימן תתקפט על פסוק טובה
חכמה עם נחלה ועל כי הם לא שמו הקנים בנקבים כמו
שעש׳ רש״י ז״ל לא רציתי להטפל בה ולכונן צור׳ מגרפ׳ אחרת
משונה מהמגרפה שהודיתי לכם באצבע אליבא דידהו כי ח׳
העלים ממני את תבניתה תנאיה ומהותה · ועתה משכו וקחו
לכם את דבריהם הכתובי׳ שם שאלה הם · מגרפה · רב ושמואל
חד אמר עשרה נקבי׳ היו בה וכל אחד ואחד היה מוציא מאה
מיני זמרה · וחד אמר מאה נקבי׳ היו בה וכל אחד ואחד היה
מוציא עשרה מיני זמרה עד כי מדברי שניהם שמענו שהית׳
מוציאה המגרפה רק מיני זמרה · ואין לאומר שיאמר שדברו
חכמי׳ כאן בלשון הבאי כמו שדברו רז״ל כנפן בתפוח ובפרכ׳ ·
כי שמוש עצמו הוא הוא שאמ׳ הבשלש׳ מקומו לאפוקי מדרבא
כו ולא אמר כד׳ מקומו׳ · מצורף שבשלש׳ מקומו האמורים לא
נחלקו החכמי׳ כלל מפני שהודו שהיו דברי הבאי ובמגרפת
פליגי אהדדי · על כן מינה לא תזוען עד שתמצאו בה
קשט דברי אמת אולי יתעשת האלקים לנו ונהורא עמכון
ישרא להודעוננא רזה דנא ולא נאבד במצולת המבוכה
והסכלות אשר טבענו בה · וגם שם בגמרת ערכין אמרו
חכמינו לא היה מכה האורדאבלום במקדש מפני שקולו ערב
ומערבב את הנעימה · ועם כי אני לא ידעתי בבירור מה הוא
הכלי הזה · עם כל זה האמנתי שאפשר שיהיה האורגאנו
הידוע אצלנו כאשר כתב בעל הערוך ז״ל בערך טבלא נקרא
כן בלשון כולל במקום שם עצמי לחשיבותו · והוא כמעט
דומה למונוקורדון ביתדות ההן שיש לו מלפניו · אבל הוא
מתוקן בחלילים רבים ארוכים וקצרים וגסים ודקי׳ וזקופים
על פני כלו · ומלאחריו יש שני מפוחים להעלות האויר
בחלילין בהרמת חלקי המפוחים ובמעיכתן כשמקישין
ביתדות שלפניו כאשר הוא גלוי וידוע גם להמון העם · ועל
כן תמהתי כי רבותינו ז״ל לא הזכירו באורדאבלו שום אחד
מהדברים האמורים כמו שאכתוב במ״ס בשמחת בית השואבה :

אך

אך הצלצל הוא המצלתים כי כן פירשו רדק ז"ל בשורש צלל׳ ואמר שהם שני כלי נחשת שמקישין זה בזה ומשמיעין קול: ואתה הקורא דע לך כי הנגינה בכלים · או היא בפה כמו שהיא בשופר ובחצוצרות שינגנו בם בפרטות בנפיחה פשוט׳ בפה בלבד לא זולת ׃ והנגינה הזאת נקרא׳ בלי ספק תקיעה בהחלט · או היא נעשית בידים ביחוד ׃ וזאת נקרא׳ הקשה או הכאה ׃ כי כן הרומיים גם הם כשירצו לומר בלשונם לאטינו הוא כנגן בנבל׳ · אומרים פולסאט טיסטודינים היינו הוא מקיש או מכה בתנשמת שהיא לפי דעתי הנקראת בלעז גאלאנה · או בישה סקודילארה · שהנבל כמעט הוא דומה לה ׃ וכן אנחנו העברים אומרים הוא מקיש או מכה בנבל׳ · או נעשית הנגינה גם בפה גם בידים בשתוף כמו שנעשית בכל מיני החלילין כי יתקעו בם בפה וגם במשמוש הידים על הנקבים שהם באורך גוף החליל · והנגינה הזאת פעמים תקרא תקיעה ופעמים הקשה או הכאה ׃ על כן כשאמר רדק שהצלצל הם שני כלי נחשת שמקישין זה בזה ומשמיעין קול בודאי לא רצה בם ההקשה ההמונית הסכלית והבזויה כשיקישו עמי הארץ גרועי המדע חתיכה אחת של נחשת על חתיכה אחרת כמוה בלי למוד מלאכותי כי לא תאות לבא על הדוכן ההקשה הזאת הגרועה לא לבדה ולא בחברת החצוצרות לעולם · אבל באולי רצה התקיע׳ במשמוש הידי׳ ובחברת נפיחת הפה בשתוף · והיא לפי דעתי ותקיעה או ההקשה כמו שעושין בחצוצרת ההיא של נחשת הנחלקת לשתים שיתקעו בה בפה וגם במשמוש הידים בהולכה והובאה מלמעלה למט׳ ומלמט׳ למעלה של חלק האחד מבנה על האחר · ועל כן אני אמרתי כי הצלצל היא החצוצר׳ הזאת הנחלקת לשתים · והוא כלי נכבד עד מאד בנגון ממנו יקחו הקולות הנאותים לשיר כאשר התחילו לשורר בו והפסיקו בתקיעת החצוצרות והשתחויית העם · לכן כתוב בדה״א ט״ו והמשוררים הימן אסף ואיתן במצלתים נחשת להשמיע כי הנה המצלתים היו שם בלבד להשמיע הקול׳ כאשר אמרתי ולא לשורר עמהם אך המזמרים עם הכלים היו זכריה ועזיאל וגו׳ בנבלים על עלמות ומתתיהו ואליפלהו וגו׳ בכנורות על השמינית לנצח נקר׳ בלשון הכלי הזה של מצלתים או צלצל׳ טרומבה סקאוויצה או טרומבונו ובלשון הכתוב צלצל שמע : גם הצלצלי תרועה הם ממין זה ׃ ואם תרצה לדעת טיבם והבדלם · ראה במניני הראשון בשמחת בית השואבה כי שם תמצא מה שנפשך ינעם :

אמנם ההלילין הם כלי נגון לזמר גם כן עמהם שהם חלולי׳ עגולים וארוכים ׃ והם של שלש׳ מיני׳ · היינו הכלי הנקרא בלשוננו הקדוש קרן (דברי הימים א׳ כ״ה) ושני מיני׳ אחרי׳ הנקרא׳ בלשון לעז האחד פיפירו · והאחר פלאבטו ;

ואולם הקרן הוא כלי עץ ארוך ועגול צר מלמעלה אצל הפה ורחב מלמטה מצופה על גביו עם עור של עגל צבוע שחור או אדום או מצבע אחר כרצון איש ואיש ׃ והוא עקום כקרן השור או העז והדומה לו ׃ ועקומו נוטה לצד ימין התוקע · ויש לארכו מצד פנים נקבים עגולים קטני׳ ידועי׳ במספר ׃ ונקב אחד לבדו עגול מאחריו שכשסותמי׳ ופותחי׳ הנקבים ההם ויקישו בם באצבעות ומפיחים בכלי בפה הוא משמיע קול ערב כרצון היודע לתקוע בו ׃ ויש לכלי הזה אבוב עגול בראשו והוא נתון במקום אשר תוקעין בו שהוא ממין העץ ההוא שנעשה בו גוף הקרן ומצופה עור כמוהו ׃ והאבוב ההוא שהוא גם כן עגול מתחתיו הוא נכנס בחלל הקרן וסותם אותו בהדוק רב ׃ ועם כי יוכלו לתקוע בקרן אחד בלבד על השיר · עם כל זה להשלמת הנגינה הטובה והמעולה הם רבים החלילין האלה כפי טבע קולות המשוררין הפשוטין או המורכבים · כי במין הזה מהחליל יאות גם כן לשרת עם הלוים בשעת השיר · אך הפיפירו הוא כלי עץ עגול וארוך צר גם הוא מלמעלה ורחב ועקום מלמטה נושה העקום לצד מעלה כרובם מהפיפירי הקטני׳ · וגם בפיפירי כלם יש נקבים עגולים לארכן מצד מעלה ונקב אחד עגול מהצד שכנגדו שמקישין בהם באצבעות ופותחין וסותמין אותם כשמפיחין ותוקעין בם · ויש להם אבוב בראשן ממין אחר ממה שהוא עץ הכלי · והוא עגול במקו׳ הנכנס בחלל הפיפירו ומעוכה בראשו במקו׳ שמשימין בו הפה התוקעין · ויש שם סדיקה באורך לצד רוחב האבוב והוא או של נחשת או של עץ או של קנה או של שן הפיל הנקרא בלעז אבוליאו · והכלי הזה עם כי הוא נחמד וטוב · עם כל זה לרוממות קולו לא יוכשר בחברת השיר · ולבי אמר לי שזה היה החליל המיוחד בשמחת בית השואבה לשאוב בחברתו המים בששון לנסך על גבי המזבח בימי חג הסוכות שקולו באמת הוא קול נכבד · והוא קול של שמחה רבה נקרא בערבי מזמאר כמו שכתב רבינו ז"ל בערכין :

ורבותינו קראו לחלילין האלה פריפירין כדתנן בבציעא פרק השוכר משנה ראשונ׳ שכר את החמר ואת הקרר להביא פריפרין וחלילין לכלה וכו׳ · אמנם הפלאבטו הוא גם הוא כלי עץ עגול וארוך שוה כמעט מכל הצדדין למעלה ולמט׳ · אולם צדו של מטה הוא מעט יותר רחב ממה שהוא למעלה אצל הפה · ובכל המין שלו הוא פשוט ואינו עקום כלל והוא חלול כלו בחלקו התחתון · אך מצד הפה במקום האבוב שיש לשאר מיני החלילין האמורין · העץ שלו הוא מלא כתוכו כמו עשת עץ עגול חתוך מלמעלה בצד התחתון באלכסון עד שהוא דק במקום שמשימין עליו הפה להפיח בו בשעת התקיעה ׃ ועל פי הכלי הזה יש סריקה ארוכה לצד רוחב עשת העץ הבוקעת ועולה לתוך חלל הכלי ומצד פנים במקום סוף עשת העץ יש בו כמו ארובה או חלון שקוף ואטום הבא תוך חלל הכלי ׃ ותחת הארובה ההיא יש נקבי׳ עגולים קטנים לאורך הכלי ונקב אחד עגול באחוריו כמו שיש לשני החלילין האמורים ׃ והכלי הזה הוא מיושר ומתוקן לתקיעה ולנגן בחברת המשוררים בפה ׃ ואולי הפלאבטו הוא המין ההוא מהחליל שאמרו רבינו והביטאנור׳ ז"ל דבגמרא בוכה דחליל גופיה קרוי אבוב · כי אבוב וחליל לבעלי הגמרא אולי דבר אחד הם :

כלל העולה מהדברים שכלי השיר מהמין הראשון הטוב והנאות לזמרה נוסף על הכלים שהיו על הדוכן בהקרבת הקרבנות הם השרים ; השרות ; השדה והשדות · השמינית ; הגתית · השושנים ; המחלת ; השושן עדות · והנגינת · ועל כי כל מודה עון ירוחם ; גם אני אודה כי לא ידעתי מה הם הכלים האלו אשר כתבתי עתה ; עם כי דבר ברור הוא אצלי כשמש שכל אלה הנזכ׳ בקהלת ובשאר הכתובי׳ של דוד מלך ישראל היו נכוני׳ לנגן ולשורר עמם גם יחד כנרא׳ בתהל׳ שנמנה שם שבחם על המזמורים בפרטות ׃ אך על הדוכן היו בכל יום הנבל · הכנור ; הצלצל · והחצוצרות ; ובחגי ה׳ נלוו עמם גם כן לעולם השני מיני חלילין היינו הקרנים והפלאבטי · ובשמחת בית השואבה היו שם כלי נגון רבים שהיו טובים להכות בם ביחוד שלא על השיר · או שהיו טובים להקיש או לתקוע בם עם הזמרה בנעימה כמו שהיו המינים והעוגב שהיו טובים עם השירות והצלצלי תרועה

ודומיהן

ודומיהן שלא היו טובים עם הזמרות אלא בדוחק ׳ואולי לא היו מרחיקין בשמחת בית השואבה הקתרוס השבכה והפסנתרין לנגן עליה׳ גם כן בחברת השירו׳ עם כי השלשה כלים אלה האחרונים היו בערך הכנור והנבל כקוף בפני אדם ׃ ודעו כי הפסנתרין הזה נקרא בלשון יון ולאטינו פסאל תיריאון והוא כלי דומה למגן מרובע של עשר׳ מיתרי׳ שעליה׳ היה עץ חלול שבו נכנס קול הקשת המתרי׳ הנשמעת בגללו ההקשה הזאת עד למרחוק ׃ וזה לא היה הנבל כמו שחשבו רבי׳ ׃ אך היה כלי נופל ממנו הרבה ׃ ואני בארבעה פרקי׳ הבאי׳ אכתוב בעזר׳ הצור ׃ צורת המנים והנבל והכנור והעוגב ׃ ובפרק הנבל תמצאו מה הוא הקתרוס והשבכא שלא אשיב פה שנית ידי לדבר בם פן יהיה זה לכם למשא ׃

פרק שביעי

המנים הוא כלי שיש לו חלקים רבים ׃ מלשון ולחנה יתן מנה אחת אפים ׃ שרוצה לומר חלק ׃ והוא לפי דעתי הקלאויקורדו ׃ שהוא כלי של מנים שונים או חלקי׳ רבי׳ מתוקני׳ בהדרגה ׃ נקר׳ בלשון יון מונוקורדון ׃ היינו כלי אחד נכון לנגן ׃ מפני טעם רוב חלקיו יחד לא יעשה אלא כלי אחד בלבד עם המתרים עליו ׃ כי מונוס רל׳ יחיד ׃ או אחד ׃ וקורדה רל׳ מתר מתוקן לנגן ׃ ובלשון לאטינו אולי אונופידיאום נקרא ׃ כי פידים רוצה לומר מתרי נגון ׃ והוא כלי עשוי כמין תיבה מעוכה סתומה מכל צדדיה והלולה בפנים ׃ והמכסה העליון ממנה לא יזוז ממקומו ׃ כי לא יפתח ולא יסגר זה הכלי כתיב׳ וגם מכסהו זה אינו שוה לדופני הכלי מלמעלה כמשפט התיבה ׃ אך ירד כמו טפח למטה מראשי הדפנות ויעשה למעלה כמו אצטבא או מעקה סביב סביב לתת בו באלכסון הנסר שאומר בסוף הפרק ׃ אמנם על גבו של כלי זה והוא המכס׳ האמור יש המתרי׳ שטוחים לארכו שיקישו בם והם של נחשת דק דק עד מאד ומצד האחד בהמכסה יש יתדות וקופות של ברזל שעליהם יסובו המתרים ומצד האחר יש ברזלים קטני׳ שעליה׳ יקשרו ראשי המתרים ההם וכשירצו למשוך המתרים ולכונן אותם שיהיו טובים להקיש בם בנגון השיר הם משתמשים בכלי אחד קטן דומה לפטיש שראש בית יד שלו הוא חלול ותוחבי׳ החלל ההוא בראש יתדות הברזל שעליה׳ יסובו המתרים ובניעים היתדות ההם בסבוב עד שימשכו המתרים הנקשרים בברזלים שבצד השני כרצונם ׃ ועל גב הכלי בין המתרים יש נקבים מה במעשה שושן שירדו עד חלל הכלי כדי שיכנס קול הקשת המתרים שם להנעים הקשתם בנגון ׃

והנה הכלי הזה או התיבה הזאת מלפניה בתחתיתה יש לה סרח עודף מגוף הכלי שיוצא לחוץ ארכו כאמה ורביע׳ ורחבו כמו עליש׳ אמה ׃ ויש עליו בגד שטוח׳ שהוא משמש לידתו׳ של עץ היוצאות מחלל הכלי על סרח העודף הזה כדי שלא ישמע קול הקשת עץ היתדות על עץ סרח העודף כשנוקשי׳ בו לנגן ׃ ויתדות העץ האלה הרחבות לצד ראשן החצוני וארוכות ובולטות כמו ד׳ אצבעות לחוץ הן שטוחות על פני כל סרח העודף בהכלי בשורה שוה עד סכום שלשים זה אחר זה ועליהם מונחות יתדות אחרות של עץ קצרות מהן לסכום עשרים בסדר הזה המתחיל משמאל הסרח העודף וההולך לימינו שבראשונה הן שתי יתדו׳ סמוכות ׃ אחריהן ג׳ אחריהן ב׳ ג׳ ׃ ב׳ ג׳ ׃ ב׳ ג׳ ׃ שהם עשרי׳ ובין כלם חמשים וכל היתדות יוצאים מחלל גוף הכלי׳ כאמור ׃ ועל ראשן הפנימי שהוא צר ינוחו חמשים חלקי עצים כמעט מרובעים פשוטי׳ וארוכי׳ כמו ד׳ אצבעות שיורדים שם בתוך החלל מן הגג העליון מהכלי וכל עץ מאלו היוצא חוץ לגג הכלי והיורד ב׳ תוכו על ראש היתדות כאמור הוא חתוך בשלשה חתיכות קצרות בראשו ובחלק העץ האמצעי שבהם הנפרד מבין החתיכות יכניסו בו ברזל עגול קטן ודק כחוט השערה וידביקו אותו בין דופנות העץ אשר ממנו לוקח והוא מתנועע שם בנקלה ׃ ובפניו תוחבים חלקים קטנים דקי׳ וחדי׳ מקני נוצת כנפי האווזה או עוף דומה לה עם חלקי׳ קטני׳ של בגד אדום ודק מזה ומזה היוצא מעט לחוץ מהדופנות האמורות להנעים הקשת המתרי׳ ׃ וכשנוקשי׳ ביתדות שעל הסרח העודף ידלגו למעלה העצי׳ ההם הארוכי׳ כמעט מרובעים ופשוטים אשר ינוחו על קצי היתדות לצד פנים תוך חלל הכלי כאמור ׃ ויקישו בנוצת העוף התחובה בחלק העץ האמצעי שבראשם במתרים השטוחי׳ על גב הכלי לארכו כאשר כתבנו ׃ ולא יפלו העצים האלה הזקופים ועולים חוץ מגג הכלי ׃ עם כי הם סמוכי׳ בלבד על ראשי היתדות הפנימיות ובלתי דבוקי׳ בם ׃ אך יחזרו למקומן על ראש היתדו׳ שבחלל הכלי בסוף ההקשה בעבור נסר עץ רחב כמו ג׳ אצבעות שהוא למעלה מהעצים הנזכרים עם ריחוק מעט לתת ריוח לעצים הזקופי׳ לעלות בכח הקשת היתדות למעלה ובשיכו בראשם בנסר שהוא למעלה מהם התחוב בדפנות אצטבת הכלי האמורה בראש פרק זה יודחפו בהכאה ההיא למטה ויחזרו כמשפטם הראשון על ראשי היתדות שהם בחלל הכלי ויעבדו שם עד הקשה אחרת׳ ויש מי שאומ׳ שהמנים הוא האורגאנו המשמיע קול חלילים רבי׳ בהקשתו והוא נכבד מאד ׃ ולא כתבתי כאן צורתו וחלקיו כלם בפרטות אחד לאחד למצוא חשבון כי אינו כקונתינו ובפרט כי דברתי עליו בשמחת בית השואבה במספיק ׃

פרק שמיני

הנבל הוא כלי מכלי הנגון ידוע אצלנו נקרא בלע״ז ליאוטו ובלשוננו הקדש נקרא נבל ׃ או מפני שברוב נעימותו הוא מנבל כל מיני כלי זמרה כמו שאמרו במדרש תילי׳ ׃ או מפני שבצורתו הוא כדמות נבל יין חלול מתוכו שיש לו כרס וצואר ׃ אמנם כרס הנבל מלגיו הוא שטוח וחלק וחוצה לו הוא כמעט עגול ומתוח כעין כרס מלא ובאמצעית הנבל בתוכו יש שושנה יפה עשויה נקבי׳ נקבים להכנים קול המתרי׳ בחלל הכלי ׃ והצואר שהוא שטוח וחלק מלגיו ומלמעלה או חוצה לו עגול הוא הבית יד שלו העולה ביושר עד קצהו ואז יתהפך לחוץ עם חלל מה כדמות סדיק׳ ׃ ותוחבים בחלק הזה המתהפך ידתות עץ מזה ומזה שעליהם יסובו המתרים ההולכים ביושר על פני כל הכרס ׃ אמנם על החלק השטוח מלגיו הכרס הזה מראשיתו יש נסר עץ מעוך ומנוקב אשר בנקבים ההם יכניסו ויקשרו מתרי הכלי וימשכום למעלה סביב לידתות וכשמסבבי׳ היתדות האלה ימשכו המתרי׳ היטב ויתקנו אותם לנגן ׃

וצואר הכלי הזה הוא נחלק לעשרה שטחים שוים כמין בתי׳ כי הנה במתרים גסים הדומים למתרי הכלי שתוקעים בם מסבבי׳ ברחוק שטחי׳ שוי׳ כמו בתים גוף הצואר סביב סביב בהדרגה נאה וקושרי׳ אותו עמם בקשר אמיץ ועושי׳ שבנתינ׳ אצבעות היד השמאלית בחוזקה תוך הבתים של צואר הכלי׳

על

על הסדר האחד או השנים או השלשה מהמתרים וכן כלם יבעימו קול נפרד ומשונה זה מזה בהקשת היד היבנית מלמטה על המתרים ההם שהם על פני כרס הכלי בארך כאשר אמרנו :

והנה סדרי מתרי הנבל הפשוט הם ששה · היינו ב׳ מתרים ב׳ מתרי לסדר האחד מהחמש׳ סדרי׳ העליוני׳ · והסדר הששי שהוא התחתון הוא של מתר אחד בלבד · אך דעו כי לעת עתה מצאו כלי אחר דומה לנבל נקרא בלשון לעז קישארונו ול״ג מתרים שהם ישמשו בו כאלו היו י״ג סדרים של מתרים כפולים · וגם יש נבל של עשר סדרים של שני מתרי׳ כפולים לכל סדר מהששה סדרים התחתוני׳ · וארבעה מתרים אחרי׳ פשוטים עליהם יותר נסים מהמתרים התחתונים · אך כל מתר נוסף הוא גם מחברו והם ארבע׳ במספר עד שבין כלם הם עשרה סדרים נקרא ליאוטו קיטארונאטו והוא נכבד מאד ואין למעלה הימנו · וכזה לפי דעתי היה נבל דוד המלך באומרו בנבל עשור אזמרה לך : היינו בנבל של עשר׳ סדרי׳ · ודעו שמתרי הנבל הם לעולם של גידי או מעי בהמה ולא של נחשת כאשר הם של הקלאויקורדו ושל כלי אחר דומה לנבל נקר׳ בלשון לאטינו ולעז ציטארה ובלשון כשדי קתרוס ובלשון יון בארביתוס כתוב בבישא · באלפא · ברו · בבישא · ביושאיבתיו · באומיקרון · ובסיגמא · התוקעים בה בגרירת המתרים עם כלי עשוי מקני נוצת אווזה או כדומה הנקר׳ פליקטרון בלשון יון שהוא חתוך דק וחד כידוע למי שאבן ידו להקיש בו · אמנם המתרגם תורתינו הקדושה ללשון לאטינו כתב בשאר ספריו שחבר הוא מדעתו כי הלירה שלו הנקראת גם כן בלשון יוני בהשאלה כישארה כתובה בכאפא ביושא בטישא באלפא ברו ובאלפא : הוא כלי של נגון הנעשה כדמות אות יונית הנקראת דילטא מרובעת שצורתה היא כמו משולש כזה Δ עם כ׳ מתרי׳ · וזאת באמת אינה הציטארה שלנו אשר אמרתי · אך היא נוטה לדמות הכנור אשר אכתוב עתה · ואינה שלמה ונבחרת כמוהו כמו שתראו בפרק הבא בסמוך · והלירה הזאת שאמר המתרגם הנזכר נקראת בלשון יון בעצם וראשונה סמביכי כתובה בסיגמא · באלפא · במי · בביטא · באיפסילון בחירק תחת האלף בכאפא ואישה · ובלשון לאטינו נקראת סאמבוקה · ובלשון כשדי שבכא · ואינה נקראת באמת כישארה כאשר אמר :

פרק תשיעי

הכנור הנקרא בלשון לעז ארפה · הוא כלי עץ נעשה כדמות פתח פתוח לרוחה שאין הדלתות עליו : והאסקופה העליונה ממנו היא רחבה והתחתונה היא צרה : כי שתי המזוזות הם נוטות זו על זו · עד כי הכלי הזה הוא מ׳מטה כדמות שער טרי מלמעלה שהיה אחד משערי הר הבית שלא היה לו משקוף על גביו כאשר כתבתי בפ׳ שלישי מפרקי אלו · ובמקומו היו שם שתי אבנים מוטות זו על גב זו · והמזוזה האחת מהכנור הלזה היא חלולה בפנים וזאת המזוזה היא היא הכנור עצמו שיש בו ד׳ ארובות עגולות הפותחות חלל הכלי · שתים מהן במזוזה מלמעלה בשורה שוה זו אצל זו · ושתים האחרות במזוזה ההיא מלמט׳ כדמות הארובות העליונות להכנים בכנור נעימות קול המתרים בשיקישו בם · אמנם המזוזה האחרת אין לה שום שמוש בנגון כי אם להשלים צורת הפתח בכנור : והיא של עץ שלם מתוכו כלו מקשה מבלי שום חלל · ועל המזוזה הזאת ועל המזוזה האחרת שהיא הכנור עצמו יש עץ על גביהן כמו משקוף שאינו ישר אלא כדמות צורה נוטה לראשית מה מצור׳ חצי עגול ובו הם תחובים הידתות של ברזל שעליהם יסובו המתרים שהם תלויים בסופם על כל אורך הכנור או המזוזה החלולה בהדרגה · מתר זה קרוב ביושר לזה וזה למעלה מזה · ולא יטו על המזוזה האחרת הבלתי חלולה כלום · לא בכל ולא במקצת · והמתרים האלה הם מגידי אומעי בהמות כמו שהם מתרי הנבל יעלו לסכום שבעה וארבעים :

והנה כשמנגנים בכלי זה הוא זקוף ומונח בין ברכי המנגן המקיש המתרים בשתי ידיו · אחת מצד זה והאחרת מצד זה · והנגון שלו העצמי הוא על נגינת הקוראים אותן המשוררים הבקיאים שלהם · חמשית : ששית · שמנית · היינו הדיאפינטי · האינסאקורדו · והדיאפאסון :

ואתה הקורא דע · כי נקרא הכלי הזה כנור על שם המתרים הנתונים ביושר ולאורך הכלי · כמו ופיה עגול מעשה כן · (מלכים א׳ ז) שרוצה לומר מעשה ישר : או נקרא כנור כאמור מפני שהמתרים הם תחובי׳ על כן הכלי · היינו מושב הכלי כמו ויעש את הכיור נחשת ואת כנו נחש׳ (שמות ל״ח) שרוצה לומ׳ מקום מושבו · ואין להרהר עלי או על מי שיאמר היות הכנור הזה הכלי ההוא הנקרא בלשון לעז ארפה · כי הנה אין בכל כלי השיר כלי שיוכל לנגן מעצמו בנשיבת הרוח אלא זה · מצורף למה שראינו גם כן כל עמי הארץ המציירים לעולם דוד המלך ע״ה עם הארפה הזאת בידו ולא עם כלי אחר מכלי הנגון שזכרנו בפרק חמשי מספר זה · אמרו רבותינו ז״ל במסכת ברכות פרק מאימתי על פסו׳ חצות לילה אקום להודות לך · דוד סימנא הוה ליה · דאמ׳ רב חנא בר בזנא אמר רבי שמעון הסידא · כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד וכיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו והיה מנגן מאליו · והיה דוד יושב ועוסק בתורה עד שיגיע עמוד השחר :

ועתה אם תשים הנבל · העוגב · המנים · ושאר כלי שיר לעומת הרוח לא ישירו וינגנו · אך אם תקח הארפה ותשים אותה לצד רוח הצפוני באופן זה שתהיה המזוזה שאינה גוף כלי הנגון לצד צפון שהו׳ הצד אשר משם נושב הרוח הצפוני והמזוזה האחרת שהיא הכנור עצמו לצד דרום אשר לעבתו ביושר הולך רוח הצפוני על הרוב · אז כשיקיש הרוח הזה מזה ומזה במתרי׳ · ישמיע קול דממה דקה מהנגון ולא זמר ונגון פרטי בתוקן ומיושר כמו שעושים המקישים בו בדעת ומזמה כי זה יהיה גם מוחלט אין צורך בו · וה׳ אלהינו יתב׳ שמו לא ישדד הטבע וירצה בנסים · אלא בעתים ביוחדים לסבה מה מהסבות לכבוד שמו תהלתו ותפארתו :

פרק עשירי

העוגב כפי דעת יונתן בן עוזיאל · ואנקלוס הגר הוא כלי של נגון ששמושו בפה · כי אנקלוס תרגם רבהון דכל דמנגן על פום נבלא וידעי זמר כנורא ואבובא · ויונתן בן עוזיאל אמר הוא הוה רבהון דכל דממנן לזמרא בכנורא ואבובא · אמנם אם נרצה אנחנו לרדוף אחרי עקבות משיח ה׳ שבזכירת כלי הנגון במזמו׳ ק״נ הבדיל כלי הנגון בפה · מהכלים שמשתמשים בהם ביד · ושתף העוגב עם הכלי׳ שמנגני׳ עמהם ביד באמרו הללוהו בנבל וכנור · הללוהו במינים ועוגב · נאמר כי העוגב הוא הכלי הנקרא

בלעז

בלעז ויאולה דא גאמבהי והוא כלי דומ׳לעוג׳ מעוכה הלולח
בפנים שיש על גבה גב ולכן נקרא עוגב שהוא כלי דומה
במעט לנבל׳ ועלין מצד פנים יש שני נקבים לאורך כרס
הכלי כדמות אות נצרית נקראת בלשון לעז איפי להכנים
בעימות קולם של מתרים כשיקישו בם לתוך חלל הכלי׳
אמנם בראש גופו לצד חוץ יש כמו יתד בולט שבו תלוי נסר
קטן דק רחב מלפניו וצר מאחריו ובמקום רחבו של נסר יש
בו ששה נקבים דקים שבהם יכנסו המתרים ההולכים על
כל גב כרסו של כלי׳ אך לצד ראשו גם כן יש נסר אחר זקוף
בחצי גורן עגולה מתוקן על גבו של כרס העוגב מצד פנים
ועל שפתו יש שש פגימות צרות יעברו עליהם הששה מתרים
ההולכים על כל גב כריסו של כלי׳ ובירת יד העוגב הוא
עשוי כמו בית יד הנבל עם הבתים האמורים בו׳ ובראש
הבירת יד זה שיטה מעט לצד פנים יש בו היתדות שיש
סביבותם המתרים התחובים בנסר הקטן שבראש כלי זה
לצד חוץ ועוברים כפגימות הנסר האחר הזקוף על גב הכרס׳
והיתדות שבראש הבירת יד ימשיכו המתרים עד שיוכשרו
לנגון והם כמתרי הנבל והכנור׳היינו של גידי או מעי בהמו׳
ואין מקישין על המתרים ביד׳ אך במקום האצבעות של יד
ימין הם משתמשים המנגנים בכלי קטן עשוי כמין קשת
ובמקום מתר הקשת יש שערות רבות משערות זנב הסוס או
דומה לו משוכות במאד עד שיעשו מתר הקשת קשה ומשוך׳
ובמתר הזה של זנב הסוס גוררים על המתרים פעם על מתר
אחד ופעם על שנים או שלש וכשמשימים אצבעות של יד
שמאל על המתרים תוך בתי צואר הכלי כמו שעושי׳ בנבל׳
ינגנו היטב בקולות ההן שירצו׳ ואולי בעוגב הזה במנים
הוא הקלאויקורדו או האורגאנו במגרפה דערכין ובכלים
אחרים כאלו היו משתמשין בהן בשמחת בית השואבה׳ ועם
הכלים הטובים לשורר עליהן היו משוררים ומנגנים יחד
בלילה ההוא על הט״ו מעלות העולות מעזרת נשים לעזרת
ישראל ובכלים האחרים הגרועים בתכונתם או הטובי׳ מצד
עצמם ורעים מצד חזקת הקול בזמרה היו גם כן מקישים
בם לכרם מרוב השמחה׳ אמנם על הדוכן לא היו משתמשי׳
אלא בכנור׳ בנבל׳ בחליל׳ ובצלצל׳ ועם אלה היו
החצוצרות כאשר אמרתי׃

פרק יא

כמו שבכלי הנגון יש ביניהם הבדל כי הנה כבר
ידענו היות מהם פחותים וגרועים עד כי לרוע
טבעם ואיכותם לא יעלו עם הלוים על הדוכן לעולם׳ וגם
מהם מצאנו שמצד קולם החזק והתקיף אין להם מקו׳ בשיר
כאשר אמרנו׳ כן בכלים הנבחרים בנגון המלאכותי ידענו
היות קצת מהם שלמים בתכלית לנגן על השיר ואין
להרהר׳ ומהם שלא יגיעו לשלמות זה בשום פנים גם כי
ערבים הם מצד עצמם וטובים מאד מצד קולם׳ **אמנם**
השלמים במוחלט הם הכלים ההם שישמשו בנגינתם לכל
קולות המשוררים גם יחד׳ והשלמים בערך הם הכלים ההם
שלא ישרתו אלא לקול אחד בלבד מהמזמרי׳ועד השני קולות
באחד באמת לא יבואו׃ והנה כלי הפה כלם הם תחת
הסוג הזה בלתי שלם וקצת מכלי היד יש להם שם בכל
הקולות הפשוטים והמורכבים גם יחד ולא יחשאו׃ ועתה
אלו האחרונים דבר ידברו בספר מיוחד המלמד אותם הנגון
במצטרך׳ אך הראשונים אין להם בזה ספר פרטי כי יביטו
בלבד אל ציוני ספרי השיר ומהם יראו וכן ינגנו׳ לפי
המצלתים׳ הקרן׳ החליל׳ והעוגב׳ כי לא ישרתו אלא לקול
אחד מהקולות לא יצטרכו לספר מיוחד שילמד אותם דעת
הנגון ודי להם ציוני ספר השיר שישירו בו וינגנו עליו׳ אך
הכנור והמניה (יהיה הכלי הנקרא מנים או הקלאויקורדו או
האורגאנו ששניהם יעלו לתורה אחרת מהנגון) מפני שהם
כלים שלמים ויצרפו כל קולות המשוררים יחד בנגינתם׳
לא די להם ציוני הספר הפרטי מהזמרה לדעת בטיב נגונם׃
אך צריך להם ספרים מיוחדים שילמדו הנגינה להם כל אחד
בפרד׳ ושלשת׳יחד היינו הכנור׳ האורגאנו׳ והקלאויקורדו׳
די להם למוד אחד משותף לכלם נקרא חלוקה היינו
פארטיטורה בלשון לעז כידוע למי שיכיר בחכמת נגנת
הכלים האלה שלא אאריך בזה כי אין בו צורך לכונתינו׳
ומי שירצ׳ לדעת יותר ממה שכתבנו יהיו דבריו עם המנגני׳
בכלים האלה כי ימצא מרגוע לרצונו׳ אמנם הנבל כי הוא
גם הוא מהשלמים המשרתים לכל קולות המשוררי׳ יחד ולו
משפט הבכורה כי הוא יותר שלם שבכלי הנגון מהיד ובפרט
מפני מעוט מתריו לערך מתרי המנים והכנור׳ צריך הוא
לספר מיוחד שילמד במנו המנגן הקשרת הנגינה׳ והספר
הזה נקרא בלשונם אינטאוולאטורה הנעשת כמו שאומר׃
וקודם כל דבר דע לך הקורא כי הציונים הנכתבי׳ בספר על
הרוב לתשמיש הבקיאים שלהם שלא ידעו הזמרה אלא מכח
הבקיאות׳ הם כפי האותיות וציוני המספר על דרך א ב ג׳
עד ציון האות העשירית מכח׳ ועם הציונים האלה המלמדי׳
סכום המספר׳ יש ציון אחד שאינו מורה מספר אלא ריקנות
היד והוא כמין ס שלנו וכאשר אנו רואים הסימן ההוא על
סדר מה מסדרי המתרים ידענו כי צריך להקיש במתר ההוא
מבלי שנשי׳ האצבע של יד שמאל על המתר שהציון ההוא בו
עוד לא יפלא ממך שהנבל הנהוג והידוע לכל התלמידי
המנגנים בו הוא של ששה סדרי מתרים ככתוב למעלה׃
והנבל קיטארונאטו הוא של עשר סדרי מתרים׳ וזה קרא
המלך דוד ע״ה נבל עשור׳ והקיטארונו הוא משלש עשרה
סדרים מתר אחד לכל סדר׳ ועם כל זה האינטאוולאטורה
בהנבל הנהוג של ששה סדרים היא היא המשמשת לנבל
קיטארונאטו ולקיטארוני מבלי שום הבדל׳ ועל כן דע כי
על כל הששה סדרים מהם ישימו האצבעות על המתרים
בהקשה על דרך הבתים שהם בבית יד או צוארו של נבל׳
אך מששה סדרים ולמעלה גם כי יקישו במתרים לא ישימו
את האצבעות עליהם לעולם בין בנבל קיטארונאטו ובין
בקיטארונו עצמו׳ על כן על ששה קוים בלבד הוא נכון
הספר הזה מהאינטאוולאטורה׳ ובשטח שיש בין כל סדר
מהששה קוים לסדר ששה קוים אחרים המצויירי׳ בספר (כי
על כל עמוד מהספר מציירי׳ ששה קוים ששה קוים עם ריוח
מה ביניהם עד סוף כל העמוד) בריוח ההוא שהוא בין ששה
קוים לששה קוים יכתבו אותיות המספר לנבל קיטארונאטו
עד עשרה׳ ולקיטארונו עד שלש׳ עשר׳ וסכום המספר ההוא
לא יורה בתי צואר הנבל׳ אך המתר בלבד׃ שאם דרך
משל למעלה מהששה סדרים מהמתרים אשר אין בו שרטוט
יכתבו שמנה׳ יקישו גם כן המתר השמיני בלי נתינ׳ האצבע
של יד שמאל עליו׳ ואם יכתבו עשרה יקישו במתר העשירי
וכן לכלם׳ אמנם על כל ריוח מהשש׳ קוים שבם אותיות
האינטאוולאטורה יש ציונים אחרים ורשמים פרטיי׳ שיודיעו
בם למנגנים אם ההקשות יוקשו במתון או בתכיפה או
במרוצה עד שישמרו היטב מהנגון כדין וכשורה׃

ולא לך האינטאוולאטורה של הנבל הפשוט של ששה סדרים לא זולת · ועתה אם תרצה לעשות הקשה אחרת בכלי זה על סדר הששה סדרים שבו תוכל לעשות הקשה אחת בארבעה מתרים יחד בזה האופן שתשים אצבע אחד מהיד השמאלי על המתר הששי מהבית השני׳ ואצבע אחד על המתר החמשי מהבית השלישי׳ וגם אצבע אחד על המתר הרביעי מהבית הרביעית ועם היד הימנית תקיש בשלשה המתרים האלו על הסכום האמור ותקיש עמם גם המתר השלישי מבלי שימת האצבע עליו כי אז תעשה הקשה טובה ונכונה עם ארבעת סדרי המתרים יחד · וכן אם תשים אצבעך על סדר המתר החמשי בבית השלישית והאצבע האחר על סדר המתר השני בבית השנית ותקיש גם עמם המתר הרביעי מבלי נתינת האצבע עליו תעשה הקשה נכונה · וכן אם תשים האצבע על המתר השני בבית הרביעית ותקיש עמו עם המתר הששי מבלי נתינת האצבע תעשה הקשה אחרת טובה ונכונה · וכמשפט הזה הקשות אחרות שונות שלא יעברו הש״ש מתרים תקרא זאת אינטאוולאטורה מהכנור הנהוג :

אמנם הקשות הנבל קיטארונאטו הם כאלה · תשים דרך משל האצבע על המתר הששי בבית השנית ואצבע אחר על המתר הרביעי והחמשי של הבית השלישית ותקיש עמם המתר הרביעי מבלי נתינת האצבע עליו וגם תקיש במתר השביעי מבלי נתינת האצבע (שעל השטות יצוייר אות מורה ז׳ כאמור) אם תקיש כל המתרים האלה יחד · תעשה הקשה טובה · גם אם תשים אצבעך על המתר השני בבית הראשונ׳ ותקיש עמו מבלי נתינ׳ האצבע במתר הששי ובמתר השמיני · תעשה הקשה נכונה · גם אם תשי׳ אצבעך על המתר החמשי בבית השלישית ואצבע אחר על המתר השני בבית השנית ועמהם תקיש המתר הרביעי והתשיעי מבלי נתינת האצבע · ההקשה תהיה טובה וכמו תהיה הקשה נכונה אם תשים אצבעך על המתר השני בבית האחת ותקיש במיתר השני ובעשירי מבלי נתינ׳ האצבע · וכמשפט הזה תקיש לכל ההקשות של נבל פשוט או נבל קיטארונאטו או הקיטארונ׳ ותראה כי ספרי הלמוד הזה מהאינטאוולאטורה בעבור רב השירו׳ והנגנות היו צריכי׳ ללוי׳ המנגני׳ שישימו אותם עם כלי הנגון וספרי השיר בלשכות הפתוחו׳ לעזר׳ נשי׳ כאשר אמרנו :

פרק יב

כתוב בתורה ושרת בשם ה׳ אלהיו ככל אחיו הלוים · דרשו רז״ל איזהו שרות שהוא בשם ה׳? הוי אומר זו שירה · ועיקרה בפה · ועל האמת מצוה גם כן מן המובחר היתה שהמנגנים יהיו גם הם לוים כמו שהיו המשוררים :

אמנם לא היה זה כן החיוב כי הנה היו מנגנים בכלי שיר פעמים לוים ופעמים אחרים שלא היו לוים דלרבי מאיר היו עבדי כהנים · משום דסבירא ליה דאין מעלין מן הדוכן לא ליוחסין ולא למעשרו׳ · הילכך לא איכפת לן אם היו עבדי׳ או אם היו בני חורין · אמנם ר׳ יוסי סבר דממשפחו׳ בית הפגרי׳ ומבית צפרייא ומאימאום שהיו משיאין לכהונה היו · דקיימא ליה דמעלין מן הדוכן ליוחסין · הילכך אי לאו דמיוחסין הוו לא הניחום לנגן על הדוכן · ורבי חנניא בן אנטיגנוס אמר שלוי׳ היו׳ דסבר מעלין מן הדוכן למעשרו׳ והלכ׳ כר׳ יוסי : ועם כי המנגנים יהיו לוים · עכ״ז לא היה המנגן עולה ממנין הי״ב לוים העומדים בכל יום על הדוכן שאמרו רבותינו ז״ל אין פוחתין משנים עשר לוים כו׳ ויהיה גם זה לכם לזכרון · כי עם שהנגינה בכלים היתה כשרה בישראל וזר כדר׳ יוסי :

עם כל זה לא היתה מותרת ללוי השוער שהיתה במית׳ לאביו או באזהרה לדברי החולקי׳ עליו · אמנם התקיעה בחצוצרות לא יוכשר בה לא ישראל ולא לוי · יהיה הלוי מי שיהיה או מהשוערים או מן המשוררים או מן דכר ד״ף שבחר דוד המלך ע״ה לנצח על מלאכת בית ה׳ או מששת אלפים ששם לשופטי׳ ושוטרים · כי לכהנים בלבד יאתה התקיעה ההיא · וזר אשר תקע בחצוצרות בעת הקרבת הקרבן ונסוך היין או שעבד עבודה אחרת שנצטוה בה הכהן הוא במיתה :

אמנם המית׳ הזאת במין מה מן המיתות היא · נחלקו בה רז״ל דתניא רבי ישמעאל אומר נאמר כאן והזר הקרב יומת ונאמ׳ להלן כל הקרב הקרב אל משכן ה׳ ימות מה להלן בידי שמים אף כאן בידי שמים · רבי עקיבא אומר נאמ׳ כאן והזר הקרב יומת ונאמר להלן והנביא ההוא או חולם החלום ההוא יומת׳ מה להלן בסקילה אף כאן בסקיל׳ · ר׳ יוחנן בן נורי אומ׳ נאמ׳ כאן יומת ונאמ׳ להלן יומת · מה יומ׳ הנאמ׳ להלן בחנק · אף יומת האמור כאן בחנק והלכ׳ כר׳ ישמעאל דפסקו רבנן כותיה: ודע בני כי מיתה בידי שמים הוא פחות מן הכרת · כי הכרת יש עליו עונש לאחר מיתה אם לא עשה תשובה כראוי ומיתה בידי שמים אין עליו לאחר מיתה כלום · ורש״י ז״ל כתב בפ׳ במה מדליקין במיתה בידי שמים ימיו נקצרים ואינו הולך ערירי · כרת אית בה תרתי · היינו ימיו נכרתי׳ והולך ערירי · ואולם אלו המחוייבי׳ מיתה בידי שמים לוקין נ״ב מדאורית׳ · כשיתברר החטא בעדים והתראה כמו מחוייבי כרת בשוה : ובלבד שיהיו עוברים על לאו :

והנה המחוייבי׳ מיתה בידי שמים על עסקי מקדש וקדשיו הם אחד עשר ואלו הן · האוכל טבל · וכהן טמא שאכל תרומ׳ טהורה · וזר שאכל תרומ׳ · וזר ששמש · וטמא ששמש · וטבול יום ששמש · ומחוסר בגדי׳ ששמש · ומחוסר כפורים · ושלא רחץ ידים ורגלים · ושתויי יין · ופרועי ראש · אמנם טמא שאכל תרומה · הוא שנאמ׳ ומתו בו כי יחללוהו ונאמ׳ בטבל ולא יחללו את קדשי בני ישראל וכמו שהחלול האמו׳ בתרומה במיתה · כך החלול האמור בטבל במיתה · וזר שאכל תרומה: לפי שאחר שאמר ומתו בו כי יחללוהו אמר וכל זר לא יאכל קדש · וזר ששמש מבואר שנאמר והזר הקרב יומת · וטמא ששמש הוא מה שנאמר בטמאים וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו וזה החלול הוא כמו החלול הנזכר באומרו ומתו בו כי יחללוהו · וטבול יום מפי הקבלה סמכוהו לזה שאמר הכתוב קדשים יהיו לאלהיהם ולא יחללו : ומחוסר בגדים · שנאמר בכהנים וחגרת אותם אבנט וגו׳ והיתה להם כהונה לחקת עולם בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם אבל כשיחסר מהם דבר · הנה הוא כזר · ומחוסר כפורים · לפי שנאמר וכפר עליה הכהן וטהרה · מכאן ראיה שלפני הבאת כפרה טמאה נקראת · ונתבאר שאין עבוד׳ לטמא · ואם עבדי במיתה · ושלא רחץ ידים ורגלים · מבואר שנאמ׳ ורחצו מים ולא ימותו · ושתויי יין שנאמר יין ושכר אל תשת אתה ובניך אתך בבואכם אל אהל מועד ולא תמותו · ופרועי ראש · שנאמ׳ ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו :

פרק יג

הלוים במצות ה׳ בימי משה רבינו ע״ה התפקדו מבן שלשים שנה ומעלה ככתוב בתורה · וכן פקדם דוד ע״ה עד סוף זקנתו ולא שנה ממנוסו ככתוב בד״ה א׳ כג · אמנם כשראה בחיר ה׳ הזה שלא היה להם עוד לשאת את המשכן ואת כליו · בדבריו האחרונים מנה אותם

מבן עשרים שנה ומע״ה (ד״ה שם) ואז הוכשרו לעבודת
בית ה׳ ליד בני אהרן · והיו ממונין על החצרות ועל טהרת
לכל קדש שאם יטמא הבית עליו היו מטהרים אותו כדכתיב
בחזקיהו ויקבלו הלוים להוציא לנחל קדרון חוצה · וכן היו
מכונים על מעשה עבודת בית האלהים ועל הלשכות כלן
גם על לשכת בית הטלאים והם היו מביאים לה׳ הכהני׳ תמיד
כל יום במספר מה שצריכי׳ בין בחול בין בשבתו׳ ובחדשים
ובמועדים שמוסיפין על התמיד וגם מסייעים לכהני׳ להביא
הבהמות ולשחוט ולעשו׳ כל מעשה עד קבלת הדם ולהפשיט
הזבח וכן מצינו בחזקיהו רק הכהנים היו למעט ולא יכלו
להפשיט את כל העולות ויחזקום אחיהם הלוים והיו ממוני׳
גם כן על לחם הפני׳ ועל הסלת ועל רקיקי מצות ועל המנח׳
של מחבת ושל מרחשת ועל כל מדה מהקלת מהשמני׳ בהיין
ועל כל משורה והיא כמו שלישית המדה רביעיתה ועשירית׳
והיו מקנחים המדות האלה כפי צרכן · כי הנה בכל מקום
גם חוץ למקדש לדברי רשב״ג בתרא פרק הספינה · החנוני
מקנח מדותיו פעמים בשבת וממחה משקלותיו גם כן פעם
אחת בשבת ומקנח המאזני׳ על כל משקל ומשקל · וגם היו
חייבים לעמוד בבקר להודות ולהלל לה׳ וכן בערב בהעלות
העולות לה׳ ולשמור את משמרת אהל מועד ואת משמרת
הקדש ומשמרת בני אהרן לעבודת בית ה׳ · ולכל העבודות
האלה אולי היו הלוי׳ שוים חוץ מהנבחרי׳ לשורר ומהשוערים
שהאחד לא היה יכול לעבוד את עבודת חברו · דתניא מעשה
בר׳ יהושע בן חנניא שהלך לסייע בהגפת דלתות אצל רבי
יוחנן בן גודגדא · אמר לו בני חזור לאחוריך שאתה מן
המשוררים ולא מן השוערים ותנן בערכין פרק אין בערכין
והחונים לפני המשכן תניא ולא ימותו גם הם גם אתם אתם
בשלהם והם בשלכם במיתה · הם בשלהם אינן במיתה אלא
באזהרה · אמר אביי נקטינן שוער ששורר במיתה שנאמר
והחונים לפני המשכן וגו׳ ואומר והזר הקרב יומת · מאי זר?
אילימא זר ממש · הא כתיב חדא זמנא? אלא זר דאות׳ עבוד׳:
סוף דבר כדי שלא אצטרך לחזור על פרטי הלוי׳ כי אם במה
שצריך להם לשמור את הבית הקדש הזה בלילה כאשר
אכתוב במקומו בעז״ה לא אסוג אחור מלהודיע לכם כי הלוים
לא יופסלו אלא בקול · דתנו רבנן כהנים במומין פסולים
בשנים כשרים · לוים במומין כשרים בשנים פסולי׳ · נמצא
כשר בכהנים פסול בלוים · כשר בלוים פסול בכהנים מנא
הני מלי? דתנו רבנן זאת אשר ללוים מה תלמוד לומר? לפי
שנאמ׳ מבין עשרי׳ שנה ישוב מצבא העבודה ולא יעבוד עוד׳
למדנו ללוים שהשנים פוסלות בהן · יכול שמומין פוסלין
בהן? ודין הוא ומה כהנים שאין השנים פוסלות בהן מומים
פוסלים בהן · לוים שהשנים פוסלין בהן · אינו דין שיהיו
מומין פוסלין בהם? תלמוד לומ׳ זאת אשר ללוי׳ ואין אחרת
ללוים · אשר ללוים ולא אשר לכהנים · יכול אף בשילה
ובבית עולמים כן? תלמוד לומר לעבוד עבודת משא · לא
אמרתי אלא בזמן שהעבודה בכתף · כתוב אחד אומר מבן
עשרים וחמש שנה ומעלה וכתוב אחר אומר מבן שלשי׳ שנה
אי אפשר לומר שלשים שכבר נאמר עשרים וחמש שנה ·
וא״א לומ׳ עשרי׳ וחמש שהרי כבר נאמ׳ שלשי׳ שנה? הא כיצד?
עשרים וחמש ללמוד · ושלשי׳ לעבודה · מכאן לתלמיד שלא
ראה סימן יפה במשנתו חמש שנים שוב אינו רואה סי׳ יפה ·
ר׳ יוסי אומ׳ ג׳ שנים · שנא׳ ולגדלם שנים שלש · ואידך? שאני
לשון כשדים דקליל · ואידך? שאני הלכו׳ עבודה דתקיפין ·
תנו רבנן כהן משהביא ב׳ שערות עד שיזקין כשר לעבודה

ומומין פוסלין בו · לוי מבן שלשים עד בן חמשים שנה כשר
לעבודה ושנים פוסלים בו · במה דברים אמורי׳ באהל מועד
שבמדבר · אבל בשלה ובבית עולמים אין נפסלים אלא בקול
אמר ר׳ יוסי מאי קראה? ויהי כאחד למחצרים ולמשוררים
להשמיע קול אחד · עד שיזקין · עד כמה? אמר רבי אלעא
אמר ר׳ חנינא עד שירתת:

והנה להיורת כי זכרתי הפסוק הזה ויהי כאחד למחצצרים
ולמשוררים כו׳ (ד״ה ב׳ ה׳) רואה אני כאחורי הפרגוד שיאמר
הקורא בפרקי אלה · הלא אתה אברהם כאיש שונה ופתי
פתחת עתה וכרית בור לך בלי דעת ובלא תבונה· ולא כסית
אותו בערבתך עד שנפלת במים ברגל משולח כשור וכחמור
ולא זכרת את כל הטורח שטרחת להראו׳ לנו כי שירת המקדש
היתה על נכון משפטי השיר ועל פי הקולו׳ מהזמרה הפשוטי׳
והמורכבים ודחית החצוצרות וכל כלי הנגון התוקעי׳ בחזקה
באמרך כי לא ישמע קול המשוררים עמהם · וגם חייבת
הלוים לשורר עם שנים עשר קולות בלבד יחד ולא יעבורו ·
ואיך לא כסת׳ כלימה פניך להראו׳ בכתב אמת ששקר דברת?
העיני האנשים ההם תנקר? הלא אתה הנך רואה כעיניך
שארבעת אלפים לוים זמרו לאלקים זמרו באגודה אחת על
מאה ועשרים חצוצרות וכלי נגון עד אין מספר בפעם אחד
ולא נסוגו אחור · ואיך אמרת שלא תוכשר הזמרה אלא בשנים
עשר קולות ולא תבא לפני המלך ה׳ צבאות בחצוצרות וקול
של נגונים כמותם הזק מאד? הנה נפלה ולא תוסיף קום
מחשבתך הכוזבת כי היא נשענת על משענת קנה רצוץ
נוקב ובכה דמחי ולא כסי:

אמנם אתם בני שמעו ואנכי אדב׳ הלואי שתקתי מאז והלכתי
שפי · כי לולי שכריתי כירה גדולה והוריתי באצבע
למתחכמים האלה להשוב במחשבות ישרות ותורת אמת כאשר
עשיתי · היו יושבים בחשך וידומו וכעת לא ישביעוני בנאוה
ובוז מה שדברו לכליב׳ נגד כבודי גבוהה גבוהה בלי מחסום:
דעו כי הד׳ אלפים לוים משוררים והחצוצרות וכל כלי הנגון
אשר אמר הכתוב נתנו קול נעים גם יחד ולא נעשה כן בכל
מלכי הגוים מבריאת העולם ועד חנוך הבית · וגם אחרי כן
לא תהיה אצל העמים זמרה כמוה בלי ספק · וכל זה עשו
במשפטי השיר בלבד לא זולת והוא הוא כאשר דברתי · על
בני שמעו לי והאמינו כי תלמידי דוד המלך וכנגידיו השר
שקבלו ולמדו מהם בדעת ומזמה כל תנאי הזמרה לא פחתו
ולא הותירו בחנופת הבית על הי״ב קולות שזהו מה שהעיד
הכתוב עליהם שם באומרו ויהי כאחד וגו׳ להשמיע קול אחד
וגו׳ ותקנו כל חבורת המשוררי׳ והמנגנים בחכמה עד כי כל
חבורה מהם השמיעה קול אחד מהי״ב קולות ולא קולו׳ אחרי׳
בלתי הגונים כקול מים רבים בערבוביא כאשר דמו האנשי׳
האלה נגד פניהם נבוני׳: ידעתי כי נפלאת זאת היא בעיניכ׳
ועדין לא נכנסו דברי באזניכם · ועל כן החרישו ואאלף לכם
חכמה · ובדעת מלין אכביר:

ועתה דעו כי ישרים הם על כל פנים דברי הכתוב שהיו שם
בחנוך הבית ארבעת אלפים לוים ומאה ועשרים הצוצרות ·
שימו גם אתם אם תרצו לתשלום כלי הנגון שהיו שם שלא
נמנה פרטם בכתוב · ששים צלצלים על המאה ועשרים
חצוצרות · ועוד מאה וארבעים וארבעה חלילים · ומאה
ושמנים נבלים ומאתים וארבעים כנורות · וכאלה כלי
נגון רבים · ותראו שכלם יעלו למנין השנים עשר קולות
כי הארבעת אלפים לוים ישורו בקול אחד מהשנים עשר
קולות עם של״ג לוים לכל קול · שי״ב פעמים של״ג הם
ג׳ אלפים

ג׳ אלפים תתקצו׳ · כשארו ארבעה לוים מהד׳ אלפים ואין להרהר אחריהם כי יכנסו אחד מהם לחבורה אחרת מהשל״ג עד שיהיו ארבע׳חבורו׳ של של״ד לוים ושמנה של · של״ג והקול האחד הנוסף על הקול של של״ג לא יעשה רושם בארבעת אלפים לוים כי על כל פנים יהיו י״ב קולות במין אחד מהם ולא יותר · תחלקו גם כן המאה ועשרים חצוצרות לשני עשר ותמצאו שכל העשרה חצוצרות ישוררו ויתקעו בקול אחד מהי״ב קולות וכל חמשה צלצלים יתקעו בקול אחד מהם · וי״ב חלילים גם כן ושו נבלים וכ׳ כנורות יתקעו גם הם בקול אחד מהי״ב קולות בלבד · עד שכל המשוררים והתוקעים לא יעברו הי״ב קולות אשר כתבתי · ועם כי רבו הכלי נגון אין להקפיד על זה כי אין ספק שקול ארבעת אלפים לוי׳כאבור׳ יגיעו לקול חכלים כלם כמשפטם · ואולי זמרו בקולות האלה כלם הפסוק הכתוב שם בד״ה ה׳ אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך · עד כי נעתר ה׳ לקולם לכבוד דוד המלך ע״ה כמו שאמרו רבותינו ז״ל ונפתחו השמים וכב׳ יכול ירדה שכינה ושכנה עצמה בבית הקדש לעיני כל ישראל · ואז ירדו האש היסודי והרוח ממעונם מתחת שמי המאור חקטן על דרך דברי דוד המלך ע״ה הים ראה וינוס · ההרים רקדו כאלים כשנבקעו תהומות בלב ים סוף · ומפני שעלת העלות וסבת הסבות אינה מקפחת שכר כל בריה · נתרצתה שהאש שירד באחרונ׳ לחלוק כבוד לבוראו ולהסתר מפני פחד ה׳ ומהדר גאונו · תאכל בשכרה העולה והזבחים שעלו לרצון לפני ה׳ כדכתיב והאש ירדה מהשמים ותאכל העולה והזבחים · והרוח שקודם האש יצא ממקומו לכבוד קונו צותה שיתאסף ויסוגר כלו בבית עולמי׳ ויתהוה לערפל ולענן תחת רגליו · כדכתי׳ והבית מלא ענן בית ה׳ ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת מפני הענן כי מלא כבוד ה׳ את בית האלקים · ברוך ה׳ אלהי ישראל מן העולם ועד העולם שהראנו גבורתו וחסדו נתן לנו · הרי שכל מה שכתבתי על עסקי השיר המלאכותי הוא אמת ויציב · ובגלל הדבר אשר זכרתי בזה על השגתם עלי · צללה כעופרת במים אדירים כל סכלות המתפלספים נגדנו · וזהו בני היקרי׳ מה שרציתי לדבר בלוים משוררים בשיר ובנגון כאשר בא לידי זכרון הלשכות שתחת עזרת ישראל הפתוחות לעזרת הנשים שבהן הלוים היו נותנין הכנורות הנבלים המצלתים והספרים מהזמרה וכל תשמישיהן · נחזור אם כן להעתיק בעזרת ה׳ חלקי הבית הצריכים לנו ולכונתינו זאת בלבד · ומי שכלתה נפשו לדעת כל פרטי המקדש בשלמות · יסיב ויבלה במסכת מדות ובהלכות בית הבחירה להרמב״ם ז״ל · ובפירוש המשנה להרב מבירטאנורה ז״ל כי ישמח ויגל בם

ויתן תודה לאלהינו יתברך שמו בפי כל חי אמן :

פרק יד

הלא כתבתי לכם בני היקרים בפרק שני ושלישי מחבורי זה מדת הר הבית שהיה על הר המוריה ברבוע שלם בחמש מאות אמה על חמש מאות אמה · וערכתי לפניכם מנין שעריו וחלקיו · בסורג · בחל · ובמעלות שהיו ממנו לעזרת הנשים · וגם הודעתי בפרקים ההם מדת ארך ורחב של עזרה זו · והלשכו׳ שהיו בארבעת מקצעותיה עם המעלות העולו׳ משם לשער נקנור וגנזכי כלי המשוררים בכאן ומכאן למעלות האלה · ולא העלמתי מכם שהמקדש בכלו היינו העזרה המוחלטת · לא היתה באמצע הר הבית

כמון כי העלתי על ספרי מה שלבי אמר לי במרחק הראוי שהיה מכתלי עזרה ואת לכתלי הר הבית מהמזרח מהמערב מהדרום ומהצפון על דעת רז״ל שם רובו מן הדרום וכו׳ · אמנם בפרקי זה אקצר ואדבר לכם בארך וברחב העזרה כלה וברומו של היכל כמשפט הכתוב במסכת מדות · ולא אדבר כפני עצמו בארך וברחב ההיכל בפרטות הואיל כי יוכללו המרחבים שלו בארך וברחב העזר׳ כלה כאשר אומר · וכן לא יהיה לי עסק בספרי זה עם התאי׳ והמסיבה והפתחי׳ שלהם והגגות שבצפון ושבדרום ושבמערב להיכל כביב · הואיל כי לא יצטרכו ולא יועילו לכונת חבורי זה דברי מצורף למה שידעתי שיפלו ספקות רבות עליהם גם מצד עצמם וגם אם נקיש בנינם בבית שני למה שהיו במקדש הראשון של שלמה · ושיהיו בשלישי העתיד של יחזקאל · ואני לא באתי לבלבל העולם בדרנשו׳ ועל כן שמתי כהיום הזה את ידי לפי עד כי אתם בשכלכם תחקרון מלין ותאלפוני חכמה כמוטל עליכם :

ועתה רום ההיכל על דעת רבותינו במסכת מדות פרק רביעי משנה ששית · היה מאה אמה כמשפט הזה · האוטם ששה אמות · והאוטם הוא בנין אטום וכחומה פתוחה להיות יסוד לבית שעליו מעמידין הכתלים כמו שפירש הרב ר׳ עובדיה ז״ל · והאוטם הזה אליבא דרבינו שמעיה בפירוש המשנה היה מתחת גבוה מהארץ שש אמות בבנין אטום ובחומ׳ סתומ׳ במשפט נאות ונכון ליסודי הכתלים · ועם כי רבינו ז״ל במסכת מדות אמר שבונין בגוף הקרקע יסוד ועליו מעמידי׳ הכתלים · שנראה מדבריו שהאוטם היה נבלע בקרקע · עם כל זה כשכתב בהלכות בית הבחירה פרק אבן היתה בקדש הקדשים פסק שלישית כדברים האלה כתום כמו יסוד לו׳ כו׳ יש לנו לומר כי האבין גם הוא כאן שלא היה מובלע בקרקע ושהיה כדרבינו שמעיה ז״ל · ודין הוא שיהיה גבוה מהארץ שש אמו הואיל כי התנא מנה אותו בכלל רום ההיכל ואם היה מובלע בקרקע לא היה עולה בבנין שאר הרומים הכתובים במשנה :

אחרי האוטם היו כתלי הבית ברום ארבעים אמה ואמה כיור׳ כי הקורה התחתונה של תקרה היתה בעביה אמה ולפי שהית׳ טוחה בזהב ומצויירת בציורי׳ נאים · נקראת כיור · ואמתים בית דלפא · היינו הקורות העליונות הנשענות על הקורות התחתונה · היו בעבין שתי אמות · והן קרויין בית דלפא · לפי שהנסרים של תקרה הם מחוברים על ידן · כי תרגום במחברת הוא בית לופי · ואין לתמוה איך היתה הקורה התחתונה שהכל נשען עליה בעובי אמה אחת בלבד והקורו׳ העליונות שאין סובלות משא כל כך היו בעבין שתי אמות לפי שהקורה התחתונה מתוך שהית׳ רחבה ביותר הלא בעבי אמה אחת היתה חזקה ובריאה ויכולה לקבל הבנין שעליה · אבל הקורות העליונות שלא היו רחבות אלא טפח או פחות היו צריכות להיות עבות יותר · אי נמי היו הקורו׳ העליונו׳ בעבין שתי אמות כדי להרחיק התקרה בין הקורה התחתונה לפי שהיא מצויירת בציורי׳נאים · ואם היתה התקרה סמוכה וכמו בחבור לה · לא היו ציוריה נאים ונכרים כל כך · כן פירש הרב ר׳ עובדיה ז״ל :

עוד אמרו רבותינו ברומו של היכל ואמה תקרה · כי הנסרים שהיו נתונים על קורות בית דלפא · היו בעבין אמה · ואמה מעזיבה כי הטיט והאבנים והסיד שנותנים על הנסרים הנתונים על קורות בית דלפא היו גם כן אמה · וגובהה של עליה שנית היה ארבעים אמה · ואמה כיור ואמתים בית

דלפא · ואמה תקרה · ואמה מעזיבה · ושלש אמות מעקה · ואמה כלה עורב · והוא טס של ברזל חד כמין סייף וגובהו אמה · שהיה מונח על גבי המעקה · כדי שלא ינוחו העופות עליו · לפיכך נקרא כלה עורב מפני שמכלה העורבי' משם · הרי שרום ההיכל היה מאה אמה כאשר אמרו רבותינו ז"ל אשר כתבתי כאן דבריהם :

אמנם קשה לי עד מאד כשהתבוננתי בדבר הזה וראיתי שעולי הגולה מבבל לא שמרו לעשות רומו של בית שני כגובהו של בית ראשון · ואם הבית שעשה שלמה היה בהיכל ובדביר גם יחד ככתוב (במלכים א' ו') ששים אמה ארכו ועשרים רחבו ושלשים אמה קומתו למה עשו בבית שני גובהה של עליה ראשונה של ארבעי' אמות · שהם עשרה אמות יותר ממה שהיו בבית ראשון · ומעטו רום הבית בשאר חלקיו עשרים אמה · אם היו בבנין שלמה כנרא' (בדה"ב ב' ג) של מאה ועשרים אמות ? ואני באמת לא ידעתי על זה תשובה מספקת · ובפרט כי בני הגולה לא היה להם סמך על זה בבנין הכתוב ביחזקאל כי לא כתב שם רומו של בית בשום מקום · אך אמר בסתם (סימן מ"א) וראיתי לבית גבה סביב סביב וגו' וה' העלים ממני אם רבותינו נתנו טעם לדבר הזה אם לאו :

ומפני שראיתי גם כן במפרשים בני עליה חלוף הדברים ברומו של בית ראשון כי אלה אמרו כי כל הבית בכלל היה מאה ועשרים אמה כגובהו ואלה אמרו שהאולם בלבד היה כן ברומו ואלה ואלה היה להם על מה שיסמכו על הפסוקים שבדה"י · הואלתי להעתיק כאן דברי רש"י ורדק ז"ל כאשר הם· ואתם בחרו לכם הטוב בעיניכם' כי הנני גם בזה נבוך הרעיון ופוסח עוד היום על שתי הסעיפים · צאו נא וראו כי רש"י ז"ל על פסוק והאולם אשר על פני הארך וגו' · (דה"ב ג) כתב והגבה מאה ועשרים · ובמלכים כתיב ושלשים אמה קומתו· הא כיצד ? גובה הקומה מקרקעית הבית עד קרוי עליה ראשונה שלשי' אמות · ומעליה לעליה עד גג העליון תשעים אמות כדכתי' (בדה"א כ"ח) ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם ואת בתיו וגנזכיו ועליותיו · מכלל שהיו שם עליות :

אמנם רדק ז"ל על הפסוק ההוא כתב · יתכן כי האולם לבדו היה לו זה הגובה · והוא היה גבוה על כל הבית · או היה כל הבית גבוה כאחד · ומה שאמר במלכים ושלשי' אמה קומתו· מקרקע הבית עד הספון· ולמעלה מן הספון היו עליות גובהן תשעי' אמה כמו שנאמר וגנזכיו ועליותיו · וכן אמר והעליות חפה זהב · והקרוב אצלי כי האולם לבדו היה לו הגובה הגדול הזה ובו היו העליות האמורות בדוד ע"ה · לכן יחס העליות אל האולם כמו שאמ' ויתן דוד לשלמה בנו את תבני' האולם ואת בתיו וגנזכיו ועליותיו וחדריו הפנימים · כי אין ספור האולם בכלל הבית · ואין הבי' בכלל האולם · לא בספ' מלכי' ולא בספר זה (היינו בדה"י) לפיכך מה שכתוב והגובה מאה ועשרי' · על האולם לבדו הוא כתוב · ואין טענה בעבור שאמר והגובה ולא אמר וגובהו · ידמה כי על הבית אמר · כי הנה אמר גם כן על פני הארך ולא אמר על פני ארכו · ומה שאמר ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם · אין בכללו ההיכל והדביר אלא היו אלו בכלל ובתיו · ויחס ההיכל אליו ואף על פי שההיכל היה ארוך ממנו לפי שהאולם היה הבית החיצון ולפיכך יחס הכתוב הפנימים אליו · והם ההיכל והתאים אשר בקירותיו · וגם זכר אחריה' בית הכפרת שהוא הדביר ששם הארון מפני שהוא פנימי לכלם · ומדברי רז"ל נראה גם כן כי על ההיכל והדביר היו עליות · עד כאן דברי המפרשים האלה ז"ל והם צריכין עיון :

אמנם רחב העזרה המוחלטת היא קל"ה אמות כפי חשבון חלקיה לדעת רש"י ז"ל במסכת יומא כמו שכתב הרב מקוצי בשמו בעשין שלו בהלכות מקדש וכליו פרק קס"ג באומרו כיצד ? מכתל צפונית לנכנסין שמנ' אמות· והן עמודין נמוכין התקועים בארץ · ואנקליות של ברזל תקועים בהם שבהם תולין הבהמה להפשיט · ומן הנכנסין לשלחנות ארבע · הרי שנים עשר · ומקום השלחנו' זו אצל זו שאינו פחות מארבע והם היו שמנה שלחנות כדאיתא בשקלים פרק שלשה עשר שופרות משנה ראשונ' נתונות ארבעה בראש ארבעה · נמצא ארבעה זו אצל זו ברחב · הרי יש לנו שש עשרה אמות בין הכל · היינו מכתל הצפוני לסוף מקום השלחנות כאמור · ומשם לטבעות ארבע · הרי עשרים · ומקום הטבעות ארבע' ועשרים · ומן הטבעות למזבח שמנה · הרי חמשים ושנים · והכבש והמזבח שנים וששים הרי מאה וארבע עשר · נשאר אחד ועשרי' אמה שיחולקו חציין למקום הנכנסין וחציין בין הכבש לכותל דרומי · ולא הוצרך לפר' רחב השלחנו' במשנה לפי שנתפרשו בספר יחזקאל · עד כאן דבריו :

ואני אשתומם מאד על רש"י והסמ"ג ז"ל שידעו שאין במשנה מדת השלחנות בארך ורחב וגובה · לא בפרק שלשה עשרה שופרות דשקלים משנה רביעית · ולא במסכת תמיד פ' אמר להם הממונה משנה חמשית ולא במסכת מדות פרק המזבח משנה חמשית· וסמכו על יחזקאל שמדת השלחנות שלו אינה כפי מה שאמרו רש"י והסמ"ג ז"ל כי שם כתוב סימן מ' וארבעה שלחנות מפה וגו' שמנה שלחנות אליהם ישחטו וארבעה שלחנות וגו' ארך אמה אחת וחצי · ורחב אמה אחת וחצי · וגובה אמה אחת וגו' :

אך רבינו ז"ל בפרק ה' מהלכות בית הבחירה בספקא י"ג י"ד וט"ו מנה חלקי רחב העזרה באופן זה · היינו מכתל הצפוני עד בית המטבחים שמנה אמות · בית המטבחים שתי' עשרה אמות ומחצה · מקום השלחנו' שמנה אמות (הרי שגם רבינו ז"ל סבר גם הוא שהשלחנות היו ברחבן אמה אחת בלבד · ואני באמת לא ידעתי מאין זה לחכמים האחרונים האלה כלם שרחב השלחנות היה אמה אחת בלבד · שלפי שמושן לכאורה נראה שהיו גם כן צרות במדת אמה וחצי דיחזקאל) מקום הטבעות ארבעה ועשרים אמה בין הטבעות והמזבח שמנה אמות · המזבח שלשים ושנים · והכבש שלשים · ובין הכבש ולכתל דרומי שנים עשר אמות ומחצה · שהם בין הכל קל"ה אמות :

ואולם כל העזרה היינו המקום ההוא שחייבים על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת והוא הנקרא מקדש מוחלט היא מן המזרח למערב מאה ושמנים ושבע על רחב מאה ושלשים וחמש מן הצפון אל הדרום כאמור · והא לך מדת ארכה · מקום דריסת ישראל והיא העזרה הראשונה הסמוכה לשער נקנור אחד עשרה אמה · ומעלה היתה בה וגבוהה אמה כמין אצטבה של קל"ה אמות בארך כרחב כל העזרה המוחלטת שהדוכן נתון עליה · ובו שלש מעלות של חצי חצי אמה עד כי נמצאת עזרת כהנים גבוהה מעזרת ישראל שתי אמות ומחצה · אמנם בבית שלישי שיבנה במהרה בימינו במקום השלשה מעלות אלה יהיו שמנה · כדכתיב (יחזקאל מ') ואילמו אל החצר החצונה ותימורים אל אילו ומעלות שמנה מעלו · ושם רדק ז"ל בשמנה מעלות יהיו עולין מעזרת ישראל לעזרת הכהנים: ובבנין בית שני לא היו אלא שלשה מעלות :

אחרי עזרת ישראל זאת האמורה היתה שם עזרת כהנים גם

היא של יא אמות · שהם בין שתיהן כב אמו׳ · המזבח שלשים ושתים · בין האולם והמזבח עשרים ושתים אמה · שהם בין הכל ששה ושבעי׳ אמה · ההיכל מאה אמה בארכו באופן זה · עובי כתל האולם לצד מזרח חמש אמות · חללו של אולם אחד עשר · והאולם שעשה שלמה היה של עשר אמו׳ כדכתיב (מלכים א׳ ו׳) והאולם על פני היכל הבית עשרים אמה ארכו על פני רחב הבית היינו בין הצפון אל הדרום עשר באמה רחבו על פני הבית היינו בארך העזרה המוחלטת מן המזרח למערב · אמנם בני הגולה עשו אותו של אחד עשרה אמו׳ כי סמכו על פסוק זה (יחזקאל מ׳) ארך האולם עשרים אמה (ככתוב בשלמה) ורחב עשתי עשרה אמה וגו׳ כתל ההיכל לצד מזרח שש ותוכו ארבעי׳ אמה · אמה טרקסין והוא הכתל שהיה בבית ראשון בין ההיכל לקדש הקדשים : אך לפי דעת רש״י ז״ל האמה טרקסין זאת הית׳ של שתי אמות בבנינו של יחזקאל ככתוב (שם מ״א) ובא לפנימה וימד איל הפתח שתים אמות וגו׳ כי שם כתב רש״י ז״ל ובא לפנימה אל המחיצה המפסקת בין ההיכל לקדש הקדשים · וימד איל הפתח עביו שתי אמות אין זה שוה לאמה טרקסין · ופירושו זה הוא זר מאד בעיני כי לא ידעתי איך יקרא איל הפתח הכתל הזה המבדיל · ועל פסוק ומדד את הבית ארך מאה אמה והגזרה והבניה וקירותיה וגו׳ (יחזקאל מ״א) · כתב וכך שנינו במסכת מדות · ההיכל מאה על מאה ברום מאה בין המערב למזרח מאה ; כתל אולם חמש ורחבו אחד עשרה · כתל ההיכל שש וארכו ארבעים · ואמה טרקסין ועשרי׳ אמה בית קדשי הקדשים וכתל שש והתא שש וכתל התא חמש · ואף למעלה בענין · כך מפורש מדת כלם חוץ מאמ׳ טרקסין שכתוב בו בענין זה שתי אמות · וכנגדן הוא ממעט את רחב התא אמה; שהתא שבמשנה רחבו שש וכתלו חמש וכאן רחבו ארבע וכתלו שש שנאמר ומוסדות הצלעות מלא הקנה ; ולמעלה הוא מצר וכונס אמה שנאמ׳ וקיר הצלע חמש אמות ; עד כאן דבריו :

נחזור לדברי רבותינו שאמרו במסכת מדות בית קדשי הקדשים עשרים אמה · כתל ההיכל שבצד מערב עם המקום פנוי שבינו ובין הכתל השני שהוא חוצה לו שש אמות עבי הכתל השני שקרוי תא עם המקום פנוי שבינו ובין הכתל השלישי שש · עובי הכתל השלישי שקרוי כתל התא עם המקום פנוי שבינו ובין הכתל הרביעי החצון חמש · שהם מאה אמה · ואחד עשרה אמה לאחורי בית הכפרת שהם בין הכל מאה ושמנים ושבעה אמות ;

ועתה הואיל כי זכרנו בארך הבית האמה טרקסין · בין הנכון הוא שנלכה נרדפה לדעת מה הוא משמעות המלה הזאת טרקסין ; עוד מה טיבן של פרכות ולמה לא עשו במקדש שני פרכת אחת בלבד כמו שהיתה במשכן · עוד למה לא בנו בני הגולה הכתל במקדש שני כמו שהיה במקדש ראשון · עוד אם שני הפרכות היו במקדש שני עד על התקרה השנית גם כן כמו שהיו עד התקרה הראשונ׳ · או אם היו עד התקרה הראשונ׳ בלבד ולא על השנית · עוד אם הפרכת היא מקבלת טומאה למה לא היו מזהירין בחג הכהן עם הארץ שלא יגע בה כמו שהיו מזהירין אותו שלא יגע בשלחן הואיל כי בעסק גדול וביגיעה רבה היו מחליפין את הפרכו׳ · עוד מה רצו רז״ל כשאמרו אבל בבנין האחרון לא היה לו כתל אלא שני פסין היו לו וכו׳ · עוד איך היו תולין הפרכות בפסין ואיך אמרו רבותינו עד שמגיע לבין שתי פרכות וכו׳ וביניהן אמה אם כל פרכת היתה בעביה טפח ואז אם יהיה בין שתי הפרכות אמה חלל · לא יקרא המקו׳ ההוא אמה טרקסין כי בין מרחב שתי הפרכות והחלל יהיה אמה ושליש ולא אמה אחת בלבד כמו שהצריכו רבותינו ז״ל :

והנה היתר הספקות האלה כלם יבא בעתו אחרי אשר אגיד לכם את הרשום בכתב אמת במסכת יומא פרק הוציאו לו את הכף שהעתקתי מן השמעוני ז״ל בילקוט שלו פרשת תרומה סימן שסז :

אמרו רבותינו ז״ל אף על פי שעשה שלמה תבנית כל הכלים · תבנית הארון לא עשה · שנאמר ויבואו כל זקני ישראל וישאו הכהנים את הארון · הארון היה נתון בתוך הבית וחלק את הבית עשר אמות מכאן ועשר אמות מכאן · ושני כרובים של זהב היו עומדי׳ על רגליהם בארץ · מכתל לכרוב חמש אמות · ומכרוב לארון חמש אמו׳ · ומנין אתה אומ׳ שבשעה שהכניסו הכהנים הארון האריכו הבדים והגיעו לפרכת ונגעו בפתחו לפיכך לא ננעלו בית קדש הקדשים לעולם ? שנאמ׳ ויאריכו הבדים ויראו וגו׳ אי אפשר לומר ויראו שכבר נאמר לא יראו ואי אפשר לומר לא יראו שכבר נאמר ויראו · הא כיצד ? בולטין היו בפרכת ונראין בהיכל כשני דדי אשה :

והואיל דאתא לידן לא אוכל להתאפק מלהגי׳ לכם כי תמהתי על הר״י קארו ז״ל שכתב בכסף משנה שלו פרק רביעי מהלכו׳ בית הבחירה עד דברי רבינו שם פסקא שנית אבל במקדש׳ ראשון לא היתה שם אלא פרכת אחת בלבד ; נראה דלמשכן קרי מקדש ראשון דאילו בבית ראשון לא היה פרכת אלא כתל כי הנה רבינו ז״ל לא אמר כמו שחשב הר״י קארו ז״ל שבמקום כתל היה פרכת אבל אמר שבמקדש ראשון לא היה אלא פרכת אחת היינו על פתח בית קדש הקדשים כי הפרכת שהי׳ עליו היה כיתר הפרכות שהיו על הפתחים או על השערים בשאר חלקי המקדש היינו אחת בלבד לכל פתח ולא שתי פרכות · אחת בפנים לכוונת הפתח ואחת מבחוץ :

ומנין שהאריכו מבפנים ? שנאמר ולא יראו החוצה · הא למדת שהאריכו בפני׳ · מנין שהאריכו מבחוץ ? שנאמ׳ ויראו ראשי הבדים מן הקדש על פני הדביר · ומנין אתה אומר שכשם שנמתחו ראשי הבדים כך נמתחו ראשי הכרובים וכסו את הארון וחפו את הבית מלמעלה ? שנאמר ויכסו הכרובים על הארון מלמעלה :

והיכן היה נגנז ? רבי שמעון בן לקיש אומר במקומו · בבית קדש הקדשים שנאמר ויהי שם עם ה׳ עד היום הזה · וחכמי׳ אומרים בלשכת דיר העצים · רבי אליעזר אומר בבל ירד ; שנאמר לא יותר דבר אמר ה׳ · אין דבר אלא דברות שבו · רבי אומר יאשיהו גנזו · שנאמר ויאמר אל הלוים המבינים לכל ישראל הקדושים לה׳ (היינו לכהנים שנקראו גם הם לוים כדכתי׳ והכהנים הלוים בני צדוק) תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה בן דוד מלך ישראל · אין לכם משא בכתף ; עתה עבדו את ה׳ אלקיכם ואת עמו ישראל ; הדלתות לא ננעלו מפני הבדים היוצאים בפתח ; והפרכת הית׳ פרוסה לפני הפתח · אמר להם לא ירד עמכם לבבל שתעלו אותו בכתף ; והרמב״ם ז״ל בהלכות בית הבחירה כדלעיל פסקא ראשונה קימא ליה כרבי דיאשיהו גנזו והוסיף עם הארון צנצנת המן · מטה אהרן · וצלוחית של שמן המשחה ; כדאיתא בפרק קמא דכריתות ובפרק שלישי דהוריות ולא זכר הארגז ששגרו פלשתים כאשר אמרו בפרק חמשי דיומא כי לא היה כל כך קדש כאשר היו שאר הדברים הנזכרים עם הארון ; ולבי אמר לי כי באולי חכמים ורבי שמעון בן לקיש יפה דברו גם הם · אם נאמין שבלשכת דיר העצים מתחת לארץ ·

לארץ · היה פתחו של בית שבנה שלמה לגנוז שם הארון עם הדברים האמורים ושעשה מערה תחת הארץ ההולכת כדיר העצים עד תחת אבן שתיה שהיתה בקדש הקדשים שהוא המקום אשר היה כהן גדול מקטיר עליו קטרת ביום הכפורים לפני ה׳ · והקדושה היתה בוקעת ועולה כבין שני הכרובים שהיו בבית התחתון שבנה שלמה אל מקום מצב אבן שתיה שבמקדש שני :

הוסיפו בגמרא וכירת קדש הקדשים שעשה שלמה היו לו כתל פתח ודלתות · שנאמר ויעש דלתות להיכל ולדביר · אבל בבנין האחרון לא היה לו כתל אלא שני פסין היו לו וארכו של כל אחד ואחד אמה ומחצה ושני פרכות של זהב היו פרוסות עליהן מלמעלה והיה נקרא מקום אמה טרקסין עד כאן בשמעוני ז״ל :

נחזור אם כן להתיר לפי כחנו התשעה ספקות שכתבנו · ואולם על דבר משמעות מלה זאת טרקסין · כתב רש״י ז״ל טרקסין כך נקראת כתל מחיצה שהפסיק במקדש ראשון · טרקסין לשון פנים וחוץ הוא · כך ראיתי בגמרא ירושלמית · וראיה לדבר חסידים הראשונים היו מכניסין פירותיהם דרך טרקסמין כדי לחייבם במעשר · למדנו שטרק לשון כניסת פנים הוא · עד כאן לשון רש״י ז״ל · ובעל הערוך ז״ל בערך טרקסין כתב בריש גמרא דפרק השותפין דבתרא · במקדש שני · מאי טעמא לא עביד אמה טרקסין ? פירוש טרקסין לשון יון פנים וחוץ · כלומר מספקא להו אי כלפנים אי כלחוץ · וכך מפורש בירושלמי · אמנם בעלי התוספו׳ כתבו טרקסין · פירש רש״י ז״ל פנים · ויש מפרשים טרקסין מלשון טרוקו גלי · שסגורים היו לפנים ממנו הלוחו׳ שנתנו בסיני · עד כאן לשון בעלי התוספות · והרב מבירטאנורה ז״ל בפרק רביעי דמדות משנה שביעי׳ נשתמש בתגא דבעלי התוספו׳ והלף לו מבלי זכירת שמם · אמר כתל המפסיק בין ההיכל לבין קדש הקדשים קרוי טרקסין · על שם שסוגר את הארון והלוחות שנתנו בסיני · טרק בלשון ארמי סגירה כמו טרוקו גלי · סין · סיני · ובעל הערוך ז״ל בערך טרק שהוא שלישי במנין ערך זה · מגמרת ברכות פרק תפלת השחר · ומפרק הגוזל ומאכיל דקמא ומפרק השוכר את הפועלים דמציעא · ומפרק המוצא תפילין דערובין · ומפרק ר׳ ישמעאל דעלמא העתיק לשון טרק כמשמעותו · ותם הערך ההוא בלשון זה · גדר בעדי ולא אצא · תרגומו סגר בתראי בגין דלא איפוק מן טריקא · פירוש ענין סגירה · ורבינו ז״ל על משנה דמדות האמורה כתב הכתל המבדיל בין ההיכל וקדש הקדשים הוא הנקרא טרקסין והיה בו פתח (ועליו פרכת אחת) הרי שביאר דבריו דלא כאשר האמין הר״י ז״ל כאשר אמרתי · ואנכי תולעת ולא איש · אחוה דעי אף אני · וכפי שיטת בעל הערוך ז״ל אדברה וירוח לי כי המלה הזאת טרקסין לפי סברתי היא יונית וכתובה בשבוש מפני שצריך לכתוב תִיקוֹסִין במקום טרקסין · כי הנה תִיקוֹס בלשון יון כתוב בתיו · באיפסילון עם הצירי · ביוטא · בקי · באומיקרון · ובסיגמא · רוצה לומר נועל · שומר · סוגר · עד כי משמעות המלה של תיקוסין תהיה פרכת במקום כתל נועל או שומר או סוגר קדש הקדשים לפני ולפנים :

והנה על דברת הפרכות הלא כל החכמים אמרו גם יחד כי בבית הראשון היה כתל מבדיל בין הקד׳ ובין קדש הקדשי׳ : וכשבנו בני הגולה מקדש שני נפל להם ספק זה · אם אמתו של כתל המבדיל בעביו הי׳ ת׳נכללת עם הארבעי׳ של היכל · ויהיה רחוק הדבר המבדיל מהכתל המערבי אחד ועשרים אמה בשלם ואז תהיה קדושתו כקדושת חוץ · או יהיה מכלל העשרים אמות של קדש הקדשים · ותהיה קדושתו כקדושת פנים · ולפיכך הרחיקו במקדש שני עבי הכתל מחוץ למדת ההיכל וקדש הקדשים מכל וכל בשוה · ונתנו על האמה ההיא פרכת אחת מבפנים · ופרכת אחרת מבחוץ · עד כי מקום עביו של כתל הראוי להיות שם להבדיל היה מוסגר בין שתי הפרכות ותהיו בגלל זה גם שתיהן מבדילות יחד הקדש מקדש הקדשים כדין וכשורה · ובזה יותרו השתי ספקות אלה כתשובה אחת מספקת כי הנה הוצרכו הפרכות שם להבדיל כדכתיב והבדילה הפרכת לכם וגו׳ וגם נעשו שתי׳ על צד ההכרח ולא אחת כמו שהית׳ פרכת אחת במשכן כי לא יכלו להבדיל בין הקדש וקדש הקדשים המקום שנפל בו הספק מכאן ומכאן · עם פרכת אחת בלבד ,כאמור :

אם תאמרו לכדה לא עשו שם פרכת אחת בלבד שתהיה בעביה אמה שוחקת · כי כמשפט הזה תבדיל הקדשי׳ בשתוף כתקנן · ותאכל גם כן כמו שצריך עובי הכתל שהיה במקדש ראשון בשוה ? לזה אשיב אמרי לכם · כי הפרכתהאחת תהיה כמשפט הזה כבדה מאד בפרט בהיותה של זהב שמשקלה כרובה ולא ינביהו אותה אלא אנשים רבים באגודה אחת · אם כשהיה נכנס הכהן גדול להשתחוות בהיכל הסגן היה מגביה לו את פרכת האולם לא בעבור כבודו ומעלתו של כהן גדול בלבד אלא בעבור גודל המשא שהיתה בעביה טפח אחת ובארכה ארבעים וברחבה עשרים אמה למה לא יצטרכו כהנים רבים להגבהת פרכת אחרת כמוה שבעביה היתה גם כן אמה ובארכה ארבעים וברחבה עשרים אמה שהיתה של זהב מצורף שהכהן גדול היוצא מן ההיכל אחרי שהשתחוה היה יוצא בידים ריקניו׳ · והנכנס לפני ולפנים ביו׳ הכפורי׳ היה נכנס עם המחתה בימינו והכף בשמאלו · ואיך יהיו שם אז כהנים רבים (ואפילו כהן אחד) להגביה לו את הפרכת אם התורה אמרה בפירוש וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבואו לכפר בקדש עד צאתו ?

גם פריפת הפרכת ביום הכפורים קודם הכנסו במקו׳ הארון׳ לא היתה נכונה בשום פנים · כי אם תהיה פרופה מן הדרום הלא בבואו אל הקדש שמאלו תהיה מצד הארון וימינו מצד הפרכת שלא כדת · ואם תהיה פרופה מצד צפון הלא כשיצא מן הדביר יפנה עצמו לצד שמאל ההיכל · וכבר אמרו רז״ל כל פונות שאתה פונה אי אתה פונה אלא לצד ימין ואם תהיה פרופה משני הצדדין גם כי לא תהיה כן אלא ביום הכפורים בלבד הלא ביום ההוא יהיה מקום קדש הקדשי׳ גלוי ברובו לכל הכהנים הנכנסים שם שלא בשעת ההקטרה כשילכו להשתחוות בהיכל כמו שהיה מנהגם וחיובם מדי יום ביום והתורה הזהירה על זה ואמרה ולא יבואו לראות כבלע את הקדש ומתו · כי הראיה בלבד מבלי המגע מסבבת גם כן המיתה בידי שמים · ולכן לא היתה מספקת שם פרכת אחת אלא יצטרכו שתי פרכות זו לפנים מזו · עד כי החיצונית תהיה פרופה מבחוץ (וגם בשאר ימות השנה) מן הדרום · והאחרת כמוה מצד פנים מן הצפון כדי שהפרכת הפנימית תכסה תמיד בית קדש הקדשי׳ מן הדרום · והחצונית תכסה תמיד את הדביר מן הצפון :

והנה אחרי הדברים והאמת האלה נשאר עוד המשא הזה על שכמי להגיד לכם מפני מה בני הגולה לא בנו גם הם הכתל הזה כמו שבנה שלמה בבית הראשון ולא השמיטו בגללו השתי פרכות האמורו׳ · ולכן בקצרה קול מלי עתה תשמעו׳ כי על הדבר הזה רדק ז״ל ישיב על פי דרכו · ורש״י ז״ל גם

הוא

הוא בדעת שפתיו ברור ימלל כפי סברתו :

הלא בפרקי זה כבר כתבתי כי בגבהו של היכל והדביר החכמים האלה נחלקו בדבריהם · ולא ראי זה כראי זה כי הנה רדק סבר שרומו של בית היה שלשי' אמה בלתי האולם לבדו שהיה בקומתו עשרים ומאה · ורשי ז"ל האבין שהיית כלו ברום מאה ועשרי' · וכמדתו של אולם מדתו של היכל · ועוד בגובהו של דביר בפרט יחדיו יחלוקו כי רשי ז"ל על פסוק ולפני הדביר עשרים אמה ארך וגו' (מלכים א' ו) כתב ועשרי' קומתו עליית בית של קדש הקדשי' נמוכה משל היכל עד כי לדעתו יהיו שם שתי עליות בדביר · האחת ברום עשרים אמות · והאחרת בשותפות עם עליית ההיכל שהיתה בסוף שלשים אמה כמו שסבר נ"ע החכם האברבנילו ז"ל כשאמר שהדביר היה מרובע עשרים אמות על עשרים אמות ועשרים אמות בגובה דוגמת קדש הקדשים שעש' משה רבינו ע"ה שהיה גם הוא מרובע · עשר על עשר ברום עשר · אך היו העליות שוות מלמעלה בגג העליון עד כאן דבריו ·

אמנם רד"ק ז"ל קים ליה בהדיא שלא היתה שם עליה בשום פנים אלא עד הספון שבשלשים אמה · כי על הפסוק ההוא כתב ועשרים אמה קומתו · והנה אומר למעלה על כל הבית ושלשים אמה קומתו · אם נאמר שהדביר היה שפל ברומו מן ההיכל הלא כשאמר מדת הבית ששי' אמה ארכו · הדביר בכלל · וגם כן כשאמר ושלשים אמה קומתו · הדביר בכלל · ויש מפרשים מה שאמר ועשרים אמה קומתו · הוא מה שהיה מצופה זהב : וזהו שאמר אחריו ויצפהו זהב סגור כי עשרים אמה בגובה צפה הקירות זהב · והעשר אמות העליונות צפה באבן יקרה כמו בלשם שבו · ושוהם · וספיר · ודומיהם מהאבנים הטובות וזהו שאמר (כד"ה ב' ג') ויצף את הבית אבן יקרה לתפארת · ואחר כך אמר ויעש את בית קדש הקדשים ויחפהו זהב טוב לככרים שש מאות · נראה כי שני צפויים היו עד הקירות (היינו צפוי זהב טוב פשוט בתוך עשרים אמות · וצפוי זהב פרוים עם האבני' הטובות ממעלה לעשרים אמות) וזהו הפירוש הנכון · ע"כ דבריו :

ועתה יאמר לנו רדק ז"ל כי בני הגולה לא בנו כתל זה בבית שני · מפני שבבנין זה תקרת ההיכל היתה על רום ארבעים ותקרת שלמה היתה עד שלשים ; ועל כן רעדה אחורתם פן החומה הזאת שהיתה גבוהה משל שלמה עשר אמות · תפול תחתיה · ורשי ז"ל יאמר כי לא בנו כתל זה באבנים להיות כי במקדש ראשון עם כי היתה שם תקרה בדביר בעשרים אמה · ותקרה אחרת בהיכל בשלשים אמה · ע"כ הכתל הזה המבדיל היה בוקע כל התקרות ועולה עד הגג העליון שאצל המעקה · ושעל כן אין להאמין שבעבי אמה אחת בלבד תעמוד על תלה חומה גבוהה במקדש שני על מאה אמה · ועל כן בפרק קמא דבתרא שם בגמרא כתב מדברים האלה מכ"ש · אבל במקדש שני שהיה גבוה מאה אמה · לא עשאוהו כתל לפי שלא היה עוביו לא אמה · ואינו יכול לעמוד בגובה מאה אמה :

ואם נאמר לו אם עמדה החומה בימי שלמה על עשרי' ומאה · למה לא תעמוד גם כן במקדש בני הגולה על מאה ? הלא ישוב לנו רשי ז"ל כי הכתל הזה נבנה כשלם ועמד זקוף כל ימי הבית הראשון בדרך נס · ואין סומכין תמיד על הנס בפרט בבית שני שלא רבו זכיותיו · ואם תקראו בפסיקתא תראו כי יאמנו דבריו ז"ה · כי הנה כתוב שם והבית בהבנותו והבית כשהיה נבנה אין כתוב כאן אלא בהבנותו · מאליה היתה המלאכה נבנית ופורחת ועולה · אבן שלמה מסע נבנ'

אמר ר' ברכיה האבן נוסעת מעצמה ועולה ונבנית · הוא ששלמה אמר בנה בניתי · בנין בנוי בניתי · ואל תתמה על הדבר · כי לצדיק אחד עשה הקב"ה כן · והיתית אבן חדא · ושומת על פום גובא · ומהיכן היתית ליה אבן מבבל ? רז"ל אמרו מארץ ישראל נתגלגלה לשעה קלה · אמר רב הונא בשם ר' אסי הכל מסייעין את המלך אפילו דרויהורת אפילו המזיקין · עד כאן לשונו · ובמדרש רבה אמרו עוד חכמינו ז"ל שבהיות הנדבך משתלם והיה צריך אבן אחת להיותה סוגרת הנדבך ששמה היה האבן הצריך להשלי' אותו המקום פורח מאליו ונבנה מאליו · וזהו שאמ' אבן שלמה מסע נבנה· שהאבן שהיא שלמה רוצה לומר כמדת אותו המקום שצריך למלאות אותו בה (זהו שאמר שלמה) היתה נוסעת מאליה ונבנה וזהו שאמר מסע נבנה · עד כאן :

הן אלה קצות דרכי בפרכות ובכתל המבדיל כאשר שמעתם· וגם אחריהן דברי ישנו ועלימו תטוף בלתי לדעת אם בתקרת ההיכל ולמעלה עד הגג העליון הסמוך למעקה היו או כתל או פרכות המבדילות בין הקדש ובין קדש הקדשים כמו שהיו בהיכל למטה מהם : דעו אפוא כי רד"ק ז"ל תכף על הדרוש הזה ישים אמריו בלבבכם ויאמר לכם כי לא היה שם מסך מבדיל בבית שני הואיל כי בבית הראשון לא היה שם בנין כמו שהיה (כאשר זמם) על האולם לבדו ולמה (יאמר רד"ק) היה להם לבני הגולה לעשות הדבר הזה שלא לצורך וללא הועיל ? הלא ידענו כי המסך המבדיל ימצא במקדש במצות ה' לשתי סבות מיוחדות והאחת היא כדי שיבדיל בין קדושת ההיכל לקדושת קדש הקדשים עד שלא יכנסו שם בשגגה הכהנים ההדיוטים במקום אשר צוה ה' שלא יבא בו אלא הכהן גדול יום אחד בשנה ככתוב בפרשת אחרי מות בפירוש · והאחרת היא כדי שלא יחזו את האלהים ויזונו עיניהם הכהנים מבית קדש הקדשים שלא כדת כי זה הוא להם באזהרת מיתה · והסבו' הא' כבר סרו (יאמר רד"ק) ולא עמדו גם שתיהן בתקרה העליונה הואיל כי באמת עשו בה ההבדלה הנכונה אשר בעבורה לא יחטאו הכהנים ולא יבאו לפסוע על ראש הדביר ואשמו · כי הנה שם ככתוב במשנה חמשית מפרק רביעי דמדות היו ראשי פספסין מבדילין בעליה בין הקדש ובין קדש הקדשי' וגם מן המקום ההוא לא יוכלו לראות הכהנים ולבקר בעיניה' בשם לעולם את מקדש ה' המרומם שבקדושה בעבור מחיצת התקרה המכסה מעיניהם מכל וכל הדביר וחלקיו כלם שהם ברב טובו וחסדו כסא כבוד מרום קדש ישרא' יתברך שמו ויתעלה זכרו הרי שרד"ק ז"ל יפה יאמר שלא היו במקום ההוא פרכות מבדילות ללא הועיל · ואם תאמרו לו ,הלא היו שם הלולין ההן שאמרו רבותינו ז"ל במס' פתחו של אולם משנה חמשית שמשלשלין מהן הכהנים האומנים בתיבות ומשם כל שאר הכהני' שירצו בלתם תמונת כסא הכבוד יביטו מתוך הלולין בכל עת ובכל שעה ובכל רגע · באולי ישיב רד"ק ז"ל לכם כי גם על הלולין ההן בתחילת עשייתן ישימו דלתים ובריח שעמהם יסגרו ולא יפתחו אלא בשעת הצורך כשירדו משם בתיבות הכהנים הראויים לתקן או לטהר בית קדש הקדשי' כפי ההזדמן :

אך רשי ז"ל שהאמין שבמקד' ראשון היה שם בנין על התקרה שבהיכל ושהכתל המבדיל היה בוקע ועולה עד הגג העליון שאצל המעקה יאמר לכם שלא היה שם כתל בבית שני על התקרה לשתי סבו' והאחת היא מפני שאינו מן הראוי שיהיה שם מסך אחד משונה בחלקיו עד שיהיה חלק התחתון ממנו

פרכת והחלק העליון ממנו כתל והשנית בעבור גודל הסכנה פן ח"ו יפול תחתיו הכתל בזמן מהזמנים ויסופו ויגועו בגלל זה גם כהנים בודאי וגם באולי ישראלים רבים ואם האמינו בני הגולה שהכתל המיוסד בקרקע חזק ועל רצפת אבני שישא ומרמירא לא יעמוד כתקונו על ארך ארבעים אמה איך ישקוטו ויבטחו בו שלא יפול בששים אמה בפרט כשיהיה סמוך על תקרת עץ חלושה בערך אל הרצפה שהיתה מאבנים יקרות וגדולות של שמנה ושל עשרה אמו' שלא תוכל תקרת העץ להכיל ולישא אלא לפי מעט השנים את כובד משאו של כתל על תקרתו? ולכן יאמר לנו כי על התקרה העליונה לא היה שם כתל בבית השני אך במקו' הכתל היו גם כן שתי פרכות להבדיל בין הקדש וקדש הקדשים כי כן אמרו רז"ל ביומא פרק הוציאו לו שלש עשרה פרכות היו במקדש שני וכו' ושתים כנגדן בעליה ואם תאמרו לו ולמה היו צריכים שמה הפרכות אם עשו בני הגולה על התקרה הפספסין המבדילין בעליה? ישיב לכם רש"י ז"ל כי לשתי סבות היו צריכים שם גם הפרכות וגם הפספסין יחדיו והאחת היא בעבור הלולין שהיו בתקרה כי באולי האמין רש"י ז"ל שהיו לעולם פתוחין וכדי שלא יזונו עיניהם הכהני' מהדביר דרך שם בעבור זה שמו לדעתו במקום ההוא גם הפרכו' המבדילו' אצל הפספסין · והשנית היא כי לפעמים יטמאו הפרכות ויוסרו משם עד שיוטבלו ובגלל הדבר הזה היו שם הפספסין כדי שיכירו בעדן עד פריסת הפרכות מחדש אחרי טהרתן איזהו גבול ההיכל המובדל מראשית גבול בית קדש הקדשי' המקודש ממנו · עם כל זה רדק ז"ל ירחיק לעולם הפרכות מהעליה בעבור שהיו מתוקנים כהלכה הפספסין שם ושהיו הלולין מוסגרים · וישיב ויאמר על מה שכתבו רז"ל בפרק הוציאו לו כי הסתם משנה דפרק פתחו של היכל דמדות לא קיימא ליה כמאן דאמר ביומא ושתים כנגדן בעליה:

אמנם על הדרוש הששי אשר שאלנו מפני מה ברגל אין אומרים לכהנים עמי הארץ הזהרו שלא תגעו בפרכות כמו שמזהירין אותן ואומרים להם הזהרו שלא תגעו בשלחן אם פרכת שנטמאת באב הטומאה מטבילין אותה לחוץ ושוטחין אותה בחיל מפני שצריכה הערב שמש כמו ששנינו בשקלים פרק כל הרוקין משנה רביעית ואם יסירו הפרכות מתוך ההיכל הלא יפתחו הדביר עד כי לא יוכלו בעת ההיא הכהני' להשתחוו' ולשרת בבית האלהים כחיובם? לזה אשיב אמרי אתכם כי על שלשה דברים עמדו אז רבותינו ז"ל בשתיקה וסתמו דבריה' כהלכה · והאחד הוא כי השלחן צריך שיעמוד תמיד בבית ה' לא יסור ממנו כדכתיב ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד · ולכן אין מטמאין אותו ועו' אין נוגעים בו מפני שאין לו חליפין · לא כן הפרכו' כי לא נצטוינו להעמיד אותן לבדן שם בתמידות ויש להם חליפין כשאר הכלי' שיש להם שניים ושלישים · שאם נטמאו ראשונים יביאו השניים תחתיהם כמו שאמרו רבותינו ז"ל במסכת חגיגה פרק חמר בקדש משנה שמינית · ועתה אם יטמאו הפרכות יביאו תכף ומיד פרכות אחרות טהורות תחתיהן: ולא יסלקו לעולם שתיהן כאחד · לא פרכת אחת בלבד בפעם אחת · ואם יסירו דרך משל הפרכת הפנימית ראשונה הרי החצונה בעת ההיא תבדיל הדביר מההיכל · ואחרי תיקון הפנימית כשיסירו החצונית הלא הפנימית תבדיל בין ההיכל והדביר כמו שצריך · עד כי לא ישאר המקדש בזמן מהזמנים מבלי ההבדלה המצווה בתורה כאשר אמרה והבדילה הפרכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים:

וכי תאמרו איך יוכל הכהן האח' המשולשל מן הלול שבעליה בתיבה אחת קטנ' לתקן המקולקל בדביר ולהסיר הוא לבדו הפרכות שהן משא כבד וגם הן מחוברין בפסין שעל התקרה שהיא גבוהה ארבעים אמה? אשיב לכם כי לא לעולם צריך לעמוד בכהן יחידי ובאומן אחד בלבד בתקון הדביר · ואם לא יספיק הכהן האחד לירד משולשל בתיבה מן הלול שבתקרה · הלא יכנסו לפני לפנים כהנים רבים באגודה ובדרך סלולה מן ההיכל אל קדש הקדשים ויעמדו שם עד שיתקנו הדברים כלם על תלם · כי כן כתבו בתוספת' דכלי': הכל נכנסין לבנות ולתקן ולהוציא הטומאה · מצוה בכהנים אין כהנים נכנסין לוים · אין לוים נכנסין ישראלים · אין טהורים נכנסין טמאים · מצוה בתמימים · אין תמימים נכנסין בעלי מומין · מצוה שיכנסו בתיבות · אין שם תיבו' יכנסו דרך פתחים כו':

אך הדבר השני אשר בגללו לא הזהירו רבותינו ז"ל בחג הכהן עם הארץ בפרכות הוא מפני שהאזהרה הזאת היתה ללא הועיל · הואיל כי מבלעדי הכהנים עמי הארץ בחג יטמאו לפעמים על ידי אחרים הפרכות שלא בפסח שבועות וסוכות הנקראים בפרטות חגים · והם לבדם בחיוב שלש פעמים בשנה וגו' כי הנה רבינו ז"ל בפירוש המשניות ממסכת יומא פרק הוציאו לו משנה ראשונה כתב שלא להבעית את ישראל כלומר שלא להפחיד · שאילו היה מתאחר הכהן גדול היו מפחדין שמא אירעו מיתה · כי הרבה כהנים גדולים היו מתים בקדש הקדשים אם לא היו ראויים · או אם ישנו דבר במעשה הקטרת · הלא תראה שאמר יתעלה לאהרן ולא ימות כי בענן אראה על הכפרת:

אמנם הדבר השלישי שבעבורו לא הזהירו חכמים הכהן עם הארץ על הפרכו' הוא מפני שלא היו מגביהין אותן כמו שהיו מגביהין את השלחן כדי שיראו אותו וישמחו בו כאשר אומר בפרק כ"ט ועוד מפני כי כבר הוא מוזהר על זה מן התור' בשני שמות אלה היינו כמו טמא · וכמו כהן בעל מום · כמו כהן בעל מום · מפני שהמום שהוא בנפש במה שהוא עם הארץ הוא גדול ממה שהוא המום שבגוף · ומנא לן דהטמא מוזהר על הנזירה? דכתיב בפרשת אמור וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו · ותניא בסנהדרין פרק אלו הן הנשרפין · טמא ששמש וטבול יום ששמש הרי הן במיתה · טמא מנא לן? דכתיב דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו מקדשי וגומ' ותניא בתורת כהנים אין נזירה אלא פרישה · וכן הוא אומר נזורו אחור · כלומר יפרשו מן הקדשים בימי טומאתן ולא יחללו וגו' · נאמר כאן לא יחללו ונאמר בתרומ' ומתו בו כי יחללוהו מה חלול האמור שם במיתה בידי שמים אף חלול האמור כאן בידי שמים · וכל לאו שחייבין עליו מיתה בידי שמים לוקין עליו ואף על פי שאם עבד בטומאה אינו חייב בבית דין לא מלקות · ? שנינו שאחיו הכהנים לא היו מביאין אותו לבית דין · אלא מוציאין אותו לחוץ · ופוצעין את מוחו בגיזרין · ואין מוחין עליהם בכך · וטבול יום מנא לן? דכתיב קדשים יהיו לאלהיהם ולא יחללו · וגמר חלול חלול מתרומה · אם אינו ענין לטמא ששימש · דנפקא לן מוינזרו · תנהו ענין לטבול יום · ומנא לן דלא יכנסו בעלי מומין אל הפרכת ואל המזבח? דכתיב בפרשת אמור אל הפרכת לא יבא ואל המזבח לא יגש להקריב כי מום בו · ותניא בתורת כהנים · אם נאמר מזבח למה נאמר פרכת? אילו נאמר מזבח הייתי אומר אל המזבח שהוא כשר לעבודה יהיה אסור · אל הפרכת שאינו כשר לעבודה · לא יהא אסור · לכך צריך פרכת · ואילו נאמר

פרכת הייתי אומר אל הפרכת שבפנים יהא אסור למזבח שבחוץ לא יהיה אסור לכך נאמרו שניהם :

ואולם במה שאמרו רז"ל אבל בנין האחרון לא היה לו כתל אלא שני פסין וכו' קודם שאגיד לכם דעתי עליו · אציע בראשונה כי כל דבר הנמדד הוא נמדד או על דרך כלל · או על דרך חלק · ועתה כל עוד שיהיה הכל שלם או החלקים נפרדים זה מזה · אז כל מרחקם יהיה לפי מה שהם באמת ולא יחסרו מחמדה הנעשת בפרשות · אמנם כשיהיה הכל שלם כמו שהיה בראשונה וחחלקי' יהיו נפרדים כפי המחשבה או כפי השמוש כלבד עם שיהיו בחבור לכל עצמו אשר ממנו לוקחו על פי הדמיון · הכל · יקרא ארוך ורחב כפי מדתו הראשונה · והחלקים פעמים יקראו ביחוד על פי השמוש או המחשבה ולפעמי' יקראו דרך כלל על פי מדת הכל כמלפנים: וכבר ידענו שכל המדה היתרה קרויה ארך והפחותה רחב :

וכדי שיאירו דברי על פי המשל הנאות להבין ממנו כל מה שהצענו · תציירו בשכלכם שיהיה לכם נסר או קורה שתהיה מן המזרח למערב שלשים אמה ומן הצפון אל הדרום ט"ו אמה אז על פי המדידה תאמרו שהנסר או הקורה תהיה ארוכה מן המזרח למערב שלשים אמות ורחבה מן הצפון אל הדרום ט"ו אמו' · ואם תחלקו אחרי כן בפועל הקורה או הנסר בארכו על פי רחבו לחמש' חלקי' שוים · אז תראו שכל חלק וחלק מהנסר בפרוד יהיה ו' אמו' ברחבו ובארכו יהיה ט"ו אמו' · אך אם תניחו הקורה שלמה כמו שהית' בתחלה ובחוט הסיקרא בלבד מבלי פרוד החלקים תרשמו על גב הקורה חמשה רשומין שוין כמו שהיו בחלוקה האמתית האמורה · אז תאמרו שהקורה השלמה היא בארכה וברחבה כמו שהיתה מלפנים שלשים אמה בארך וט"ו אמה ברוחב · ושהחמשה החלקים הצבועים בסיקרא לפי השמוש שתחפצו או המחשבה שתרצו יהיו ט"ו אמות בארך וששה אמות ברחב שיעמדו כן במרחקן המדומה כל זמן ש שתציירו בדעתכם שיהיו חלקים נפרדים לפי צורך השמוש · או לפי דמיון המחשבה שנגמרת' בשכלכם · אמנם אם תמחקו החוטים הרשומים בסיקרא ויהיו בעיניכם רשמי החלקי' הנ"ל המדומים לאין · אז יחזרו החלקים ההם להיות כמדתם הראשונה עם הכל טרם שיפרדו מהכל עצמו ברשומי' ותאמרו עליהם שהם בין כלם על ארך ורחב האמורים כראשונ' היינו על שלשים אמה בארך וחמש עשרה אמה ברחב :

והנה על פי דרך זה נאמר שהעזרה המוחלטת היא בארך קפ"ז אמו' על רחב קל"ה · וגם נודה ונאמר תכף ומיד שכפי השמוש עזרת ישראל תהיה בארכה קל"ה אמות וברחבה י"א אמות וכן כל שאר חלקי המקדש על דרך זה יהיו כמדה ההיא אשר כתבתי כאן בפרקי על פי השמוש שלהם לא זולת · אך כשנחזור לצייר בדעתנו שתתהוה ותחזור העזרה המוחלטת להיות לגוף אחד בלבד מבלי הבדל חלקיה על פי השמוש · אז נחזור המרחקים האלה כלם לערך הכל שהוא בהחלט ולא לערך החלקים שבראשונ' ציירנו במחשבתנו שיהיו כן על פי השמוש · ובגלל הדבר הזה בפרק כל העזרה דמדות רבותינו החזירו הי"א אמה של רחב עזרת ישראל למדת הארך ואמרו מן המזרח למערב קפ"ז אמה מקום דריסת ישראל י"א אמה וכו' ולפי דרכה גם כן כל הדברים שיהיו בחבור לעזרה המוחלטת לעולם יהיה ארכן מן המזרח למערב ורחבן מן הצפון אל הדרו' גם כי מצד עצמו יהיה הדבר ההוא קצר או ארוך כמו שיזדמן · כי אל מקום שיהיה שם בחבור ובדבוק לעזרה הארך שלו יהיה לעולם מן המזרח למערב והרחב מן הצפון אל הדרום גם כי מצד עצמו יהיה יותר ארוך מן הצפון אל הדרום ממה שהוא מן המזרח אל המערב :

נחזור אחרי ההצעה הזאת למה שהעתיק השמעוני ז"ל בפרשת תרומה פי' ש"ס על פי רז"ל במס' יומא פרק הוציאו לו כשאמרו אבל בנין האחרון לא היה לו כתל אלא שני פסין היו לו וארכו של כל אחד וא' אמה ומחצה · ושני פרכות של זהב היו פרוסות עליהן מלמעלה והיה נקר' אמה תיקוסין · דעו בני כי ביאור מה שאמרו שם חז"ל לפי סברתי הוא זה · הבנין האחרון היינו של בית שני שעשו בני הגולה לא היה לו כתל עד הגג העליון שאצל המעקה כמו שפי' רש"י שהיה ברום מאה אמה · או עד הספון או התקרה ראשונה של היכל כדברי רד"ק שהם (ליבא דהגאון המופלא שבדורנו כמהר"ר משה קזיס נר"ו) היות נכוני' מפני שהתקרה היתה גבוהה מ' אמה שהם עשר אמו' על גובהו של בית ראשון · ובעבור זה בני הגולה לא בנו הכתל המבדיל באבנים כבית שעשו פן ח"ו יפול הכתל תחתיו · כי לא היה בעביו לא אמה · אבל נתנו במקומו שתי פרכות על שני פסין היינו שתי קורות קבועים בתקרה המשותפת להיכל ולדביר על מקום הכתל הכונר נרחוק זה מזה כמו י' טפחי' מצומצמים והיו הפסין הנ"ל אחד מהם קבוע בתקרה שעל ההיכל במקום שהיה מתחיל הכותל הסוגר · והאחר תקוע בתקרה ההיא שעל הדביר אל מקום שהיה מגיע ופוסק עובי כתל זה המבדיל ביניהם כדי שירדו מהפסין הפרכות בכוון מן תקרת ההיכל והדביר בשתוף ויהיו שם להבדיל במקום הכתל זה שהיה בבית המקדש ראשון כמו שאמרנו · וארכן של כל אחד ואחד מהפסין היה אמה ומחצה · ועליהן היו נתונין שתי פרכו' פרכ' א' ע"ג הפס האחד ופרכת אחרת ע"ג הפס האחר וביניהן היה מקו' כתל תיקוסין · שהי' ברחבו או בעביו אמה שוחקת : וכדי שלא תאמינו שארך הפסין יהיה אמה וחצי ולא יות' עד שיניחו מקום הכתל פרוץ ועומד ויהיה קדש הקדשים פתוח להיכל כחדר וכחצר א' בהחלט מבלי שום הפרש והבדל · אין הדבר כן כי השתי פרכו' היו סותמין היטב מקום בית קדש הקדשים כמו שהכתל היה נועל וסוגר בבית הראשון קדש הקדשים ומבדיל אותו מן ההיכל : וכדי שהפסין יהיו חזקי' ולא ישברו בשביל משקל הפרכו' שהיו בעבין טפח · ועוד מפני שהיו של זהב שמשקלו מרובה אמרו שארכן המדומה לפי מרחק ארך הבית האמתי מן המזרח למערב היה אמה וחצי היינו היה כל א' מהפסין בעביו שהוא הרחב האמתי שלו אמה וחצי · כי נקר' רחב הפסין ארך מדומה בערך הבית שהיו תקועין שם הפסין בתקרה לארכו · וארכן נקר' רחב · מפני שהיו נתונין הפסין ההם מן הצפון אל הדרום שהוא הרחב העצמי של היכל כאמור במשנה · ועל כן בעביין של פסין שבאמ' וחצי הנקר' ארך כפי מרחק העזרה המוחלטת על ארך עשרים אמה של פסין הנקר' רחב כפי מרחק ההיכל עצמו כאמור היו הפרכות פרוסו' עליהן ומבדילות הקדשים זה מזה כדין וכשורה עד שהיו סוגרים הדביר לפני לפנים ומבדילין אותו מן ההיכל שהוא חוץ ממנו כמשפט ההוא בעצמו שהיה עושה הכתל של אבנים במקדש ראשון בכל מכל כל : ואני לא אוכל להתעלם מלהגיד לך אתה הקור' · כי כל מה שכתבתי על דברת הפסין הנ"ל הוא מה שלבי אמר לי ומאומד הדעת הפשוט במקו' שהם פרשים החשו ולא ענו עליו דבר · וגם מפני הבקיעה הידועה לא ראיתי מה שבאולי אמרו עליהן בגמ' · ואם ירצה ה' שתוכל בטובו וחסדו לינק דבש וחלב דברי רז"ל שם ויחפוץ ה' שיהי' ג"כ זה ברשיון מלכינו ושרינו ישמרם ה' אתה עתה ברוך ה' עמוד על דבריה' בלבד · ויהיה פירושי זה אצלך נחשב לכלום כי על מנת כן כתבתי אותו כאן · וכבר ידעת כי אני לא באתי ח"ו לחלוק על דברי רז"ל מעולם ועד עולם · כי הם אמת ודבריהם אמת · ברוך שבחר ושיבחר בם ובבשנתם ובתורתם :

והנה על משפטי תלית הפרכו' המבדילו'בין ההיכל והדביר :
ראוי להזכיר לכם בראשונ'ארך ורחב ועבי שלהן אחרי כן טוב
הוא שאומ'לכם כאן בפ'זה מה שדימיתי אני על תחיבת הפרכו'
בפסין לעמוד שם באופן נאות כל ימי טהרתן : הלא אמר
רשבג בשר שמעון בן הסגן במס' שקלים פ' כל הרוקין משנת
חמשית שהפרכת עביה טפח ושארכה מ'אמה ורחב'עשרי'אמה'
ואתם דעו כי שתי פרכות היו בעליה כמש רז"ל ביומא למעלה
מהשתי פרכות שהיו בין ההיכל והדביר ארכן ששים ורחבן
עשרי'אמה · ועוד ג' פרכות אחרו' היו במקדש על פי מדה אחת
בשנה וכמעשה האחת כן היה מעש' שלשתן אליבא דר' שמעון
בן הסגן דפליג עם מאן דאמר דפרכות המבדילו'היו של זהב :
והנה הג' פרכות הן השתי פרכות של אמה תיקוסין והפרכת
האחרת שהיתה על פתח האולם וכל פרכת ובפרט הג' שנזכרו
על שבעי'ושתים נימין נארגת ועל כל ניבא ונימא כ"ד חוטין
לפי שנעשין הנימין מד'מינין שהם תכלת וארגמן תולעת שני
ושש · וכל מין ומין חוטן כפול ששה כדאיתא ביומא · נמצא
שהיתה נארגת כל פרכת באלף ותשכ"ח חוטין · ואני לא הבנתי
הפירוש הראשון שעשה הרב מבירטאנורה כשאמר ובשמנים
ושתי' רבוא כך היה מנין החוטין שהיא נעשת מהן · אם לא
ירצה שכל אחת מהפרכו' היתה נעשת משלם עם החוטין הנז'
בלבד ולא יעבורו ואם קבלה היא נקבל כי אינו מן האפשר
אצלנו להודיע לכם זה במופת צודק · אמנם רבינו ז"ל אמר
ובשמני'רבוא נעשת שהוא מנין שמנה מאות אלף ועשרים אלף
דינר והר' עובדיה הוסיף זהב ורבינו לא זכר הזהב · ואם נאמר
שהיו דינרי זהב אולי היה זה אליבא דמי שאמר שהפרכות
המבדילו' היו של זהב ואני באמת לא רציתי לכוין שווים של
דינרים סתם או של זהב ביחוד ולא עבדתי על פי חשבון
הפשוט לראות כמה היה הסך ההוא שהיתה עולה כל פרכת
בדינרי'של של זהב מפני שלא רציתי לטרוח אתכם בקריאת
דבר זה ללא הועיל · ויש ספרי'שכתו'בם לפי דברי הבירטאנו'
ז"ל בשמנים ושתים ריבות כלומר נערו'בתולו' שהיו מתעסקות
בעשייתה ושתים עושים בכל שנה ולא ידעתי נ"ל אני אברהם
למה שתים בלבד ולא שלשה לפחות הואיל כי יוכל לתיורת
ולהזדמן לפעמי'שיטמאו כמו ביה שלשתן בעבור מיתת הכ"ג
בבית קדש הקדשי' כאמור וכן הנכון הוא שנאמין שהיו עושין
נ"ל הפרכו' יותר כג' אך לא במדה זאת אלא שתי' בארך ששים
אמה על רחב עשרי'והשאר כמדת שערי המקד'שהיו כלם בארך
עשרים על רחב עשרה חוץ משער האולם שהיה ארבעים על
עשרים כדתנן במדות פ' הר הבית משנ' ג'והב' פרכו' של אמה
תיקוסין שהיו כמדת פרכת האולם וג' מאות כהנים מטבילין
אותם · דכלי' הנטבלין אע"פ שנגמרו בטהרה צריכין טבילה
לקדש כדאיתא במסכת חגיגה פ' חמר בקדש משנה ב' ורבינו
ז"ל אמר כפי' המשנה דשקלים כי כל מה שנזכר בפרכת הכל
לשון הבאי וכן ביארו בגמ' היינו במסכת חולין פ' גיד הנשה
אמנם הרב ר' עובדיה ז"ל כתב וג' מאות כהנים דתנן במתני'
לשון גוזמא והבאי הוא דלא הוה צריך כל כך כהני'להטבילה·
שנרא' מדבריו שכל שאר הפרטים בפרכות כן היו חוץ ממנין
הכהנים בטבילה : ועתה מהמשנה הזאת ראינו שצריך
השתדלו'רב לתקן את הפרכות במקומן במקדש אם היו נעשו'
בהוצאה מרובה ובעמל גדול כזה · לכן האמנתי שעל שפת
העליונה של כל פרכת מהג' הנזכרי' היו עושין שני טסי זהב
הסוגרי'בתוכ'שפת הפרכת העליונ'בב'צדדיה · ארכן של טסין
כארך הפרכו' ורחבן ב' טפחי' ועובי הטס שנעשה עליו תלית
הפרכו' כפס היה כשתי אצבעו'וממנו היו יוצאים מאה ועשרים
קנים חלולים מלמטה ומלמעלה עומדים כשלשה אצבעות נ"ל

בזקיפה ויוצאי'בשורה שוה מעצמות הטס האמור רחוקי'זה מזה
טפח אח' בלבד והטס הב'שכנגדו היה לפי דעתי בארכו ורחבו
כטס האחר והי'בלי קנים מכל וכל' אך בעביו היה אצבע אחד
ולא יותר · וגם האמנתי שעל שני הטסין היו עושין ד' שורות
שוות של נקבים רבים שילכו נקבי הטס שבו הקנים לעומת
הנקבים שבטס האחר שאין בו הקנים בכוון והיו תופרים ב'
הפסין בפרכות בחוט זהב טווי ושזור כהלכה · ואולי בגסותו
היה החוט הזה כגסות מתרי הנבל עשור הבינוני שהם בסדר
החמשי מהמתרי'שלו ובשורה העליונה מהנקבי'בראשיתו של
ארך הפרכ'יחליפו ויתקעו חודו של מחט ארוך של זהב שיהיה
בקצהו האחר מוכנס בו החוט האמו'כהל"כ · וכשיחליפו המחט
מעבר לעבר מהנקב הראשון מהטס שבו הקנים עד שיכנס נ"ל
בנקב הראשון שבטס שאין בו הקנים שכנגדו אז ירכיבו חוט
הזהב למעלה משפת שני הטסים והפרכת המוסגר בם ויחזרו
לתחוב המחט בנקב הב' מהטס שבו הקני'ללכת בנקב הב' של
הטס שאין בו הקנים שכנגדו · אחרי כן ירכיבו החוט למעלה
משפת הטסים והפרכת כאמור ויחזרו לתחוב המחט בנקב הג'
מהטס הראשון עד שיצא מנקב הג'שבטס הב'ויעשו כן בהדרג'
כאשר אמרנו עד שיגיעו לסוף או לקצה שורה הראשונה של
נקבי'שהן בארכן של טסים שעל הפרכת כי זאת תהי' תפירה
מעליתא הנקר'בלעז סופרה פונטו או סופרה מאנו · אחרי כן
בשורה הב' מהנקבים שבטסין יתחבו המחט שבו חוט הזהב
בנקב הראשון שבטס האחד עד חוץ לנקב הראשון שבטס הב':
אחרי כן יתחבו המחט בנקב השני שבטס השני עד שיצא חוץ
מהנקב הב' שבטס הראשון · אחרי כן יתחבו המחט בנקב הג'
שבטס הראשון עד שיכנס בנקב הג' שבטס הב' ומהנקב הד'
ממנו יצא חוץ לנקב הד' שבטס הראשון · וכן יעשו בכל נקבי
השורה הב'שבטסים עד תכליתה כי גם זאת תהי' תפירה טובה
והגונה וכן יעשו בשורה הג' מהנקבי'עד סופה : אמנם בשור'
הד' שבנקבים שבטסים יכניסו המחט המתוקן בחוט של זהב
כמשפטו מהנקב הראשון שבטס שבו הקנים עד שיצא חוץ
מהנקב הראשון שבטס הב' שאין בו הקני'·אחרי כן בצד עצמו'
שבו הטס הב'יתחבו המחט והחוט בגוף הפרכ'בכוון בין הנקב
הראשון והשני שבטס השני ויחליפו המחט עד חוץ לפרכת לצד
מקום הטס הראשון שבו הקנים בין נקב הראשון ושני·ומהטס
שבו הקנים יתחבו המחט בנקב השני שלו עד שיעבור דרך
הנקב הב'שבטס הב'שכנגדו· ואז בצד ההוא עצמו יתחבו בגוף
הפרכת המחט בכוון בין הנקב הב' לג' עד שיצא לצד מקום שבו
הטס האחר שבו הקנים ··אחרי כן יתחבו המחט בנק'הג'בהטס
הראשון שבו הקני'ויחליפו אותו עד שיצ'בנקב הג'מהטס הב' ·
אחרי כן יתחבו המחט בגוף הפרכת מתחת הטס בין הנקב הג'
וד' עד שיצא אל הצד שכנגדו · וכן יעשו בהדרגה מנקב הטס
הראשון אל נקב הטס הב' ומגוף הפרכת לצד מחוץ הצד שכנגדו
וממנו בנקבי הטס הראשון עד נקבי הטס השני באופן שיכלו
ויגמרו לתפור כל נקבי הטסים בפרכת כאמור עד סוף השורה
הד' שזאת ג"כ היא תפירה טובה וחזקה הנק'בלעז סוטה פונטו
או סוטה מאנו : ועד כאן פרנסנו הפרכות · ואם נרצה גם
לפרנס הפסין עצמן · נאמר כי בכל פס ופס צריך לתקוע בם
מאה ועשרים מסמרים או יתידות של זהב ברחוק טפח א' מזה
לזה · ובפס שעל ההיכל · יביטו הידתו'התקועו'בו נגד הדביר·
ובפס שעל הדביר·יביטו היתדו'כנגד ההיכל · וארכן של יתדו'
יהו' כשני טפחי'ועבין כמו ב'אצבעו'ברבוע·ויכנסו בפסין כמו
ו' אצבעו' ויעדיפו לצד חוץ כמו ב'אצבעו' · ועל ראש'העודף שם
יהיו כמו צירי'עגולי'וזקופי'קרוב לד'אצבעו'בארך להכניס שם
הקני' של זהב שבטסי הפרכות כמו שנכנס הדלת בצירי' · ועל

העמודות ישמכו הפרכות וירדו בארכן מהתקרה המשותפת לדביר ולהיכל עד הרצפה התחתונה שלהם · וניחון בין שתיהן מקום אמה תיקוסין בשופע · כי על כנת כן הושמו הפרכות על המסין שם :

והנה על דבר הריוח הפנוי שבין השתי פרכות שבדביר וההיכל · כבר עלה במחשבה לפני שהיה בלבד ארבע׳ טפחי׳ כי הספק שנפל בבית שני · היה על ברחק אמה אחת בלבדי ולא יותר · והואיל כי הפרכות הן בעביין טפח · לימים חלפו למו האמנתי כי ראוי היה שתהי׳ שם אמה בין החלל והפרכו׳ בשתוף ולא תעבור · אמנם כהיום הזה הדרי בי בההיא · כי על דברי רבותינו ז״ל ועל אמריו של הרמב״ם ז״ל וגם על בנין של שלמה · ועל צורך שבושו של כ״ג סמכתי · ועל כן שקמתי תחתי על מרחב אמה שוחקת · נוסף על עביין של פרכות · צאו וראו כי רבותינו ז״ל ביומא פרק הוציאו לו מסנ׳ ראשונה אמרו היה מהלך בהיכל עד שמגיע לבין שתי פרכו׳ המבדילו׳ בין הקדש לקדש הקדשי׳ וביניהן אמה · הרי שהאמה האחת היתה בין חלל שתי הפרכות ולא נמנה עביין של שני טפחי׳ מהפרכות בכלל האמה הזאת :

והרמב״ם ז״ל פרק פתחו של היכל דמדות משנה שביעי׳ כתב ולפיכך נתנו עובי הכתל מחוץ למדת ההיכל וקדש הקדשים ונתנו עליו פרכת מבפנים ופרכת מבחוץ · והיה התרקסין בין שתי פרכות · והיה בין שתיהן אמה וכו׳ :

וכן בבית שעשה שלמה כתיב · ודביר בתוך הבית מפנימה הכין וגו׳ · ושם רש״י ז״ל פירש ואמר מחיצת אבן טרקסין וכו׳ ואם היתה המחיצה הזאת של אבן כמו שאמרו כל החכמי׳ אין ספק שהיתה מצופה מכאן ומכאן בעצי ארזים · כדכתיב וארז אל הבית פנימה וגו׳ הכל ארז · אין אבן נראה : ואם היתה מצופה בארז וגם בזהב כדכתיב ויצף שלמה את הבית מפנימה זהב סגור · בודאי עביה של מחיצה זאת היתה יותר מאמה אחת · כי המחיצה של אבן עצמה · היתה אמה משלם בלי צפוי · ובשני הצפויים שעליה · דבר נאה ומתקבל הוא · שיהיו יותר מטפח וחצי בכל אחד משני צדדיה :

עוד לצורך שמושן של כהן גדול היה צריך שיהיה חלל שבין הפרכות אמה שוחקת · כי בפחות מאמה כזאת אם היה הולך משם הכ״ג ביום הכפורים להכנס לפני ולפנים עם הקטרת והמחתה מלאה גחלים בידו · ברב הפעמים מדי עברו ויסור שם · היה מחרך הפרכות · בפרט החצונית ומקלקל אותה בשריפת אש · או הפרכת הזאת בעצמה היתה מכבה האש שעל המחתה · או היתה גוררת הגחלים שבה ומורידה אותם בשלהבת על הרצפה שבין הפרכות · וכשהיה הכהן מגשש נכנס ומגשש ויוצא בדחוק רגלים : בנקל היה נכוה ותטרף דעתו עליו ולא יעבוד כהוגן וכשורה : ולכן חזרתי להודות כי בין הפרכות היה חלל אמה שלמה · וגם שהיו עושין אותה שוחקת ורחבה מעט מאמה · לא היה בזה עון אשר חטא · כי הנה גם כי הפרכות היו אוכלות מעט מזה וכזה מן מדתו של היכל ושל דביר : לא בגלל זה היה זה מעוות שלא יוכל לתקון כמו שיהי׳ בבנין כתל של אבן · אך תכף אחרי שיצא כ״ג מקדש הקדשים וגם בצאתו היה יכול להמשיך אליו מעט הפרכת הפנימית ולהעלותה נגד ההיכל וגם ברשותו היה לדחוף אחרי צאתו מעט לפנים הפרכת החצונית נגד הדביר ולהעמיד על תלם הפרכות במדה הראויה והצריכה עד שלא יאכלו הפרכו׳ במשך כל השנ׳ כלה לא מעט בשעת עבודה בלב׳ ביום הכפורים ממדת הקדשי׳ היינו ההיכל והדביר האלה :

סוף דבר קודם חתימ׳ פרקי׳ זה כתר לי זעיר אתה גבר עמיתי עד כי אשיבך מלין את רעיך עמך כי לא תאבה ולא תשמע אל המדפיסים או אל המניהים שבודים מלבם לשונות שלא נמצאו בדור הפלגה בעולם על המלו׳ זרות שלא פירשו אותן החכמים הקדמונים ואומרים בלי בושה וכלימה זה לשון יון וזה לשון לאטינו · כי טח מהשכיל לבות ולא ידעו ולא יבינו דבר מהלשון ההוא המבקשים לפתור בו המלה ההיא הזרה · ואם שקר וכזב הורישו לך · צריכים הם לתוכחת עזה בכל המקומו׳ אשר הדיחו וידיחו הקורא להאמין להם בדבר שלא ידעו בו שבץ מנהו · ודי לך הערה אחת בלבד ולא אשנה בה בכל עת אשר יעיזו פנים להתגדל ולבקש מההוגים בספר שישמעו להם הסכלים כאילו יהיו הם המליץ הטוב והנובח׳ בינותם והם לא ידעו כי מי שהוסיף ליבוד בלשונות הרם יפטירו בשפה יניעו ראש עליהם · ואמרו על המחטיאי אדם בדבורים כאלה · סלו סלו פנו דרך הריבו מכשול מבני עמנו כי לא ידעתם ספר הלשונו׳שונות · ותהי לכם חזות כל המלה הקטה כדברי הספר החתום אשר לא תוכלו לקרות בו כי חתום הוא בפניכם :

פרק מו

שלש עשרה השתחויות היו במקדש · ד׳ בצפון וד׳ בדרום ג׳ במזרח · ושתים במערב · אבא יוסי בן חנן אמר כנגד י״ג שערים שהיו בעזרה · שערים דרומיים סמוכים למערב היו ד׳ · שער העליון · שער הדלק · שער הבכורות · ושער המים ; הר הבית היה משופע ועולה ממזרח למערב · על כן השער הסמוך למערב נקרא שער העליון · שער הדלק הוא שער העצים הבאים משם לתשמיש המזבח · ועל שם שנכנסי׳ דרך שם עצי המערכה שדולקים על המזבח נקרא שער הדלק · שער הבכורות : שמכניסי׳ שם הבכורו׳ שנשחטי׳ בדרום · שער המים · שבו המים מפכים כדכתיב ביחזקאל והנה מים מפכים מן הכתף הימנית והיינו דרום שקרוי ימין כדכתיב צפון וימין אתה בראתם · וראה יחזקאל בנבואה שהיו המים יוצאים מבית קדש הקדשי׳ דקים כקרני חגבים · וכשמגיעי׳ לשער זה מתגברי׳ ונעשי׳ כמלא פי פך קטן · והיינו דקרי להו מים מפכים : לעומתן בצפון סמוכים למערבן : שער יכניה · ושער הקרבן · שער הנשים · ושער השיר · שער יכניה ; שבו יצא יכניה בגלותו שנכנס לבי׳ המקד׳ להשתחוו׳ וליטול רשות כשהלך בגולה לבבל ויצא דרך אותו שער : שער הקרבן · ששם מכניסי׳ קדשי קדשי׳ ששחיטתן בצפון · שער הנשי׳ שבו הנשי׳ נכנסו לסמוך על קרבנן לדברי ר׳ יוסי דאמ׳ נשי׳ סומכו׳ רשות · ולדברי ר׳ יהוד׳ ור׳ שמעון לעמוד על קרבנן : שער השיר ; שדרך שם היו מכניסין כלי שיר ; במזרח שער נקנור · על שם החסיד שהתנדב הדלתות שהיו על השער ההוא · אמרו רז״ל ביומא פ׳ אמר להם הממונה · שהיה איש מן החסידי׳ שהלך לאלכסנדריאה של מצרים ועש׳ שם שתי דלתו׳ של נחשת והתקין מלאכתן מאד · והי׳ דעתו להעמידן לעזרה והביאן על הים · ויהי כאשר סער הים על המלחים השליכו א׳ מן הדלתו׳ להקל מעליהן · ולהקל עוד ספינתם בעבור הים שהי׳ הולך וסוער · רצו להשליך ג״כ השנית בים · וכאשר ראה נקנור החסיד כן · קשר עצמו בדלת ואמר להם אם רצונכם להשליך הדלת בים · אל תשליכוה אלא עמי · אז עמד הים מזעפו · וכאשר יצא הוא לנמל בעכו היה מצטער על הדלת שטבעה · וברצון ה׳ השליך הים את הדלת האחרת שטבעה לאותו מקו׳ שיצא זה החסיד · וב׳ פשפשין היו לו לשע׳ נקנור

אחד בימינו ואחד משמאלו · ואף הן היו ממנין הי"ג שערים ·
פשפשין הן דלתות קטנות שעושים בבתי הגדולים בעצם
דלתות השערים הגדולים כדי שיהיו נוחים להפתח בכל עת
שירצו ואף על גב דגם לשער בית המוקד היה לו פשפש לא
חשיב ליה לפי שהיה קטן ביותר אבל אלו היו גדולים קצת ·
גם השער הזה של נקנור נקרא בכתוב שער בית ה' ובלי שום
לווי (ירמיהו ז') מפני שבאי' שם להשתחוות לה' · גם נקרא
שער בית ה' הקדמוני (יחזקאל י') או מפני שהוא בצד קדים
ויהיה קדמוני כמו קדימני · או קדמוני מפני שהיה קודם
לשאר שערי העזרה המוחלטת וראשון לשערי המקדש ·
אמנם רבותינו ז"ל על פסוק והשלישית בשער סור (מלכים
ב' י"א) אמרו ששבע שמות נקראו לשער זה · היינו שער סור
מפני ששם היו טמאים פורשים · הה"ד סורו טמא קראו למו ·
שער יסוד (ד"ה ב' כ"ג) מפני ששם היו מיסדים את ההלכה ·
שער חרסית (ירמיה י"ט) שהיה מכוון כנגד זריחת החמה ·
הה"ד האומר לחרס ולא יזרח · שער האיתון (יחזקאל מ')
מפני שהיה משמש כניסה ויציאה · מלשון אתא מרבבות
קדש · ויתא ראשי עם ודומיהן · שער התוך (ירמיה ל"ט)
מפני שהוא ממוצע בין שני שערי' או שני פשפשין שהיו כאן ·
שער חדש (ירמיה ל"ו) מפני ששם חדשו סופרי' את ההלכ' ·
ושער עליון (ד"ה ב' כ"ג) מפני שהוא למעלה מעזרת נשים
שבכניסת עזרת ישראל · כי מפני בחינ' אחרת שער הר הבית
הסמוך למערב נקר' עליון גם הוא · מפני שהיה בחלק העולה
בההר כאמור · עוד לדברי יוסי בן חנן היו שנים שערים
במערב שלא היה להן שם · וסך די"ג שערים · מוקמינן ליה
בגמרא ירושלמית כאבא יוסי בן חנן · אבל חכמים אומרים
שבעה שערים היו לעזרה · ואינהו סברי דהנך י"ג השתחויות
הוו כנגד י"ב פרצות שפרצו מלכי יון בסורג תוך הבית כאשר
כתבתי · וכשגברו מלכי חשמונאי ונצחום וגדרו אותן הפרצו'
תקנו י"ג השתחוו' · וכנגד כל פרצה נדורה · תקנו השתחויה;
אם כן שערי העזרה היו הנאמרים בפרק א' ממסכת מדות
משנה ד' · שלשה מהם היו בצפון · ושלשה בדרום · ואחד
במזרח · שבדרום · שער הדלק · שני לו שער הבכורות ·
שלישי לו שער המים · שבצפון · שער הנצוץ · וכמין אכסדר'
היה ועליה בנויה על גביו · שהכהנים שומרים מלמעלה
והלוים מלמטה · ופתח היה לו לחל · שני לו שער הקרבן ·
שלישי לו שער בית המוקד · שער המזרחי היה שער נקנור :
ושתי לשכות היו לו אחת מימינו ואחת משמאלו · אחת של
פינחס המלביש שממונה היה להלביש את הכהנים בשעת
עבודה עם הבגדים שהיו בחלונות כל המשמרות · וגם היה
ממונה להפשיטן אחר עבודה ולהחזירם בחלונות ההן אשר
לוקחו משם והיה ממונה לשמור כ"ג בגדי כהונה החדשים
בלשכתו זאת · ואחת לשכת עושי חביתין · שבה היו עושין
מנחת כהן גדול הקרבה בכל יום מחציתה בבקר ומחציתה
בערב · ועל שם שנאמר בה על מחבת בשמן תעשה · נקראת
לשכת חביתין ;

פרק יו

הואיל כי עלה בדעתי לדבר בלשכות שהיו בעזרה
והוצ'לה ותחלת דברי בהן היא על בית המוקד ·
לא אסוג אחור מלהזכיר כאן עבודת הלוים בשמירת בית
המקדש כמו שעשיתי במשוררים כאשר באו לידי הלשכות
שהיו נותנים בהן כלי הנגון כדי שלא אצטרך לחזור עוד

עליהם בלהג הרבה שלא כדת · כפרט כי פתיחת השערים
והגפת הדלתות ודומיהן · הם דברים ידועים גם להמון העם
ולא נתנו להכתב · בצפון העזרה מבחוץ בינה ובין החל
אצל שער בית המוקד שנקר' כן על שם הבית הזה · היה בית
גדול העשוי כיפה · היינו שלא היה מקורה כמו שהם הבתים
על הרוב כי במקום קורות העליה היה לו כיפה בלעז וולטו :
וביטרוביאו המחבר קרא תקרת הכפה בלשון רבים ט
שי סטודיניאטא טיקטא וכשירצה לומר אני בונה בנין כמין
כיפה כותב בספרו הרביעי פרק ד' קונפורניקו כי הגה
פורניקם רוצה לומר כיפה · ונקרא הבית הזה בית המוקד ·
בעבור המדורה שהיתה שם ובה אש יקודה תמיד · והבית
הזה היה מוקף רובדין של אבן · היינו שהי' לו סביב אצטבאו'
של אבני גזית שהיו משוקעות בכתל ויוצאות ממנו לתוך
בית המוקד לצד הקרקע · ועל גביהן אבנים אחרות קצרות
מהן שיוצאות גם כן מהכתל והיו כעין מעלות זו על זו :
וארבעה לשכות היו בבית המוקד הזה כקיטונות פתוחות
לטרקלין · היינו כחדרים קטנים לבית גדול של מלכים
המוכנים לישן שם בזמן הקיץ כי תרגום קיץ קיטא · ולפי
שהיו הארבעה לשכות האלה שתים מהן והן מצד העזרה
קדש · ושתים חול · עשו ראשי פשפשין היינו קורות יוצאות
מהכתל עד המקום שהוא קדש · כדי שידעו איזה קדש ואיזה
חול · ושיכירו היכן יאכלו הקדשי' במקום קדוש · והלשכה
מערבית דרומית · היא היתה לשכת טלה קרבן · שהיו שם
טלאים מבוקרים לתמידין · כדתנן אין פוחתין מששה טלאים
בלשכת טלאים · ומה שאמרו שלשכת הטלאי' היתה במקצוע
צפונית מערבית ונתן אותה במסכת מדות מערבית דרומית ·
כבר תרצו קושיא זו בגמרא ואמרו דקאי בצפון מחזיא כדרו' ·
דקאי בדרום מחזיא כצפון · ומסתברא דבמערבית דרומית
היתה קימא · כי היתה נתונה בבית המוקד עצמו מערבית
דרומית כמו שנזכר במדו' · וכשמשערין מקומה לנגד העזרה
תהיה צפונית מערבית · כמו שזכרו בתמיד · ואז תהי' לשכת
לחם הפנים (הוא המקום אשר בני בית גרמו היו עושים
לחם הפנים שם) דרומית מזרחית מבית המוקד · אמנם
הלשכה שהיתה מזרחית צפונית בה גנזו בני חשמונאי את
אבני המזבח ששקצום מלכי יון על שהקטירו עליה' לאלילי' ·
ובמסכת תמיד קורא הלשכה הזאת לשכת החותמות מפני
שהולכים שם אצל הממונה על החותמות ונותנין לו מעות
כפי סכום הנסכים הצריכי' והוא נותן להם חותם · ומוליכים
אותו אצל הממונה על הנסכים · ומקבלים אותם ממנו :
אמנם הלשכה הרביעית שהיתה צפונית מערבית בה יורדין
לבית הטבילה · שכהן הרואה קרי היה יורד מאותה לשכה ·
והולך במחילה שתחת בית המקדש לבית הטבילה · ושם
מדורה שמתחמם בה הכהן לאחר שטבל ועלה ונסתפג ·
ולשכת המוקד היא קרואה · ופתוחה לבית המוקד הגדול ·
ושני שערים היו לו לבית המוקד הגדול הזה : אחד והוא
שבצפון בית המוקד היה פתוח לחל : ושבדרומו היה פתוח
לעזרה · ופשפש קטן היה לו לפתח זה · היינו שער קטן בתוך
שער גדול שבו נכנסים לבלוש את העזרה שהיו נכנסים בכל
בקר דרך אותו פשפש לחפש על כל כלי שרת שבעזרה שיהיו
כלן במקומן · והכי תנן בתמיד נטל את המפתח ופתח את
הפשפש כו' אלו ואלו אומרים שלום · הכל שלום · כלומר כל
כלי שרת הם במקומן בשלום · ומלת לבלוש
רוצה לומר לחפש · כי תרגום ויחפש · הוא
ובלש :

פרק יז

שמירת המקדש שמצותה כל הלילה לא היתה נעשית מפני פחד לסטים או גנבים · אלא מפני שהוא כבוד וגדולה לבית שלא יהיה בלא שומרים כי הנה אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרים לפלטרין שאין עליו שומרים: השומרים האלו היו כהנים ולוים · ואם בטלו שמירה זאת עברו בלא תעשה · שנאמר ושמרתם את משמרת הקדש · ולשון שמירה אזהרה היא · הא למדנו ששמירתו מצות עשה ובטול שמירתו מצות לא תעשה · ומצות שמירה היא שיהיו הכהנים שומרים מבפנים והלוים מבחוץ · ובכל מקומות היו צריכים לשמור במקדש · כדכתיב (בד"ה א' כו) למזרח הלוים ששה · לצפונה ליום ארבעה · לנגבה ליום ארבעה · ולאספים שנים שנים · לפרבר למערב ארבעה · למסילה שנים לפרבר · הרי כד: בשלשה מקומות הכהנים שומרים וגם שם עמהם היו נטפלים הלוים כמו שנאמר וילוו עליך וישרתוך · ובמקום שהיו עליות · היו הכהנים שומרים למעלה והלוים למטה · ובמקום שלא היתה שם עליה · היה כהן שומר מבפנים · ובן לוי מבחוץ כמו שאמרו במסכת תמיד · והלוים היו שומרים עוד לבדם כמו שכתבו במסכת מדות בעשרים ואחד מקום · ובכל משמר ומשמר היו עשרים שומרים · על כן הכהנים היו שלשים · והלוים היו מאתים וארבעים בכל לילה ואף על גב דלא אמת קרא אלא לוים: כהנים נמי קרויין לוים דכתיב והכהנים הלוים בני צדוק; והני שלשה מקומות שהכהנים שומרים · הם כנגד מה שכתוב בתורה והחונים לפני המשכן קדמה וגו' שומרי משמרת למשמרת · רמז לשלשה משמרות בשלשה מקומות: וכשם שבמשכן היו אהרן ושני בניו שומרים כל אחד מהם במקום מיוחד לו ולא לחברו · אף בבית עולמים כן: והנה השלשה מקומות שהיו הכהנים שומרים שם: היו בית אבטינס ובית הנצוץ · ובית המוקד · בית אבטינס ובית הנצוץ · היו עליות פתוחות לחל: והן וגגותיהן לא נתקדשו · ובשני המקומות האלו היו הרובים שומרים שם · רובים הם כהנים ילדים שהגיעו לעונת עבודה ולא נתחנכו: תרגומו של ילד הוא רביא · או רובים הם כהנים ילדים כאמור: הבורים חצים בקשת · כלשון רובה קשת: ובית הנצוץ ובית המוקד היו מצד צפון · ובית אבטינס: היתה לשכת המשפחה הזאת שהיו יודעים לפטם את הקטרת · והיו בקיאים בעשב ההוא שבגללו עשן הקטרת היה מתמר ועולה · ועל הלשכה הזאת שהיתה בדרום העזרה אצל שער המים ועליתו פתוחה לחל · היו שומרים ילדי הכהנים:

בית המוקד · הלא אמרנו בפ' הקודם שלא היתה לו תקרה אלא כיפה בלעז וולטא; ושהיה מוקף רובדין של אבן שעליה היו ישנים הכהנים זקני בית אב · וכשם שהיו כל משמרות כהונה שכל אחת מהן היתה עובדת שבוע אחת בסבוב עד שהיו עובדין שתי פעמים לשנה: כן כל משמר היה נחלק לשבעה בתי אבות כמנין ימות השבוע · וזקני בית אב של אותו היום היו שומרים לילה · והיו ישנים על הרובדין ההם אמנם פרחי כהונה (והם הבחורים שמתחיל שער זקנם לפרוח שהיו מאותו משמר ומאותו בית אב) היה לכל איש מהם כפותו בארץ · לשון כרים וכסתות שלא היו יכולים לשכב על גבי מטות אלא בארץ כדרך שומרי חצרות של מלכים; ולא היו ישנים בבגדי קדש מפני שאינו מותר להשתמש בהן אלא בשעת עבודה · ולכן היו פושטין ומקפלין ומניחין אותן נגד ראשם לפי שיש בבגדי כהונה כלאים כגון האבנט; ומתכסים בכסות עצמם כבגדי חול · ומקום היה שם בבית המוקד אמה על אמה וטבלא של שיש שטבעת קבועה בה · ושלשלת בתוכה שמפתחות המקדש תלויות בה · וכשיגיע זמן הנעילה הגביה הכהן את הטבלא בטבעת ונטל את המפתחות מן השלשלת ונעל הכהן מבפנים · ובן לוי עומד מבחוץ · גמר מלנעול החזיר את המפתחות לשלשלת ואת הטבלא למקומה ונתן כסותו עליה וישן לו · אירע קרי לאחד מהם יוצא והולך לו במסיבה ההולכת תחת הבירה · היינו תחת המקדש · שכל המקדש קרוי בירה · כדכתיב הבירה אשר הכינותי · ומפני שהיה בעל קרי לא היה מהלך דרך העזרה אלא דרך מחילות · דקיימא לן מחילות לא נתקדשו · והנרות דולקים ומכאן ומכאן עד שהיה מגיע לבית הטבילה · ומדורה היתה שם ובית כסא של כבוד · וזה היה כבודו · מצאו נעול · ידוע שיש בו אדם · פתוח ידוע שאין שם אדם · ירד וטבל עלה ונסתפג ולבש ונתחמם ויושב לו אצל אחיו הכהנים בבית המוקד · שאף על פי שטבול יום אסור ליכנס לעזרת נשים · היינו מחנה לויה · לזה הקלו לפי שנטמא מבפנים · וכשהשערים נפתחים יוצא והולך לו · אמנם הלוים לבדם כאמור היו שומרים בעשרים ואחד מקומות חמשה כתות של עשר עשר לוים על חמשה שערי הר הבית חוצה לו וארבעה כתות על ארבע פנותיו מתוכו · חמשה כתות על חמשה שערי העזרה · כי יש מן התנאים שאמרו שחמשה שערים בלבד היו לעזרה · ויש מהם שאמרו שלש עשרה כאשר זכרנו בפרקים הקודמים · ויש מהם שאמרו שבעה והוא דעת רבים · ולדעת החכמים האלה גם כי היו שבעה שערים · היה המשמר בלבד על חמשה שהם בין הכל ארבעה עשר כתות של לוים שומרים · ועוד ארבעה כתות מהם על ארבע פנות העזרה מבחוץ · לפי שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד · ולא היה אפשר לשומר לעבור בעמידה כל הלילה · לפיכך היו שומרים בפנות העזרה מבחוץ · וכן השוערים בשערי העזרה שומרים מבחוץ כדי שיהיו מותרים בישיבה · ואסמכוה אקרא דכתיב שנים לפרבר · כלפי בר · היינו חוץ לחומות העזרה · שהם שמונה עשר · וכת אחרת בלשכת הקרבן · ואחרת בלשכת הפרכות · והשלישית לאחורי בית הכפרת · הרי אחד ועשרים · ואיש הר הבית הממונה על השומרים והוא בן בבי שהיה על הפקיע היינו ההלקאה · היה מחזר על כל משמר כמו שעושים גם היום שראש שומרי העיר מחזר על כלם בלילה וקוראים האזרח הזאת בלשון לעז אנדאר אין רונדה; ואבוקות דולקות לפניו וכל משמר שאינו עומד ואומר לו איש הר הבית שלום עליך · ניכר שהוא ישן והובטו במקלו · ורשות היה לו לשרוף את כסותו והם אומרים מה הוא הקול שבעזרה · והם משיבין הוא קול של בן לוי לוקה ובגדיו נשרפין · שישן לו על משמרו:

פרק יח

לקול צעקת הלוי אשר הכהו פצעהו ושרף את כסותו מעליו הממונה על שומרי חומות המקדש מפני שמצאו ישן על משמרתו · קמו כהנים לוים ואנשי מעמד כלם בהתבהלה ותהי מריבה גדולה ביניהם וקול הקריה הומה; אנשי מעמד אומרים הלא משנה שכן שכיח מדי יום ביומו תקבלו אתם הלוים מכל שבטי ישראל לשבור במשמרת המקדש ולעמוד לפני העדה לשרתם; ולמה לא תקיימו את מצות ה'

אשר

אשר צוה אתכם ? הלא אתם מוכים בלי חטאת עמנו כי קמתם
תחת אבותיכם הצדיקים תרבות אנשים חטאים · ולמה לא
תשמדו לעשות את דבר ה׳ ואת דבריכם אשר מלאתם לאמר
רשמענו ועשינו ? והלוים אומרים מי שם אתכם אנשי מעמד
שופטים ושוטרים עלינו ? הלא גם אנו אחים לבני יעקב
אנחנו הלא אב אחד לכלנו הלא אל אחד בראנו ומי מכרנו
לישראל ולכם לעבדים · אם אנחנו בני חורין ככם ? הלא
עשקתם ורצותם אותנו · כאשר באנו אל ארץ אחוזתנו אשר
נתן אלהים לנו · ונרשתם כל בני לוי מהסתפח בנחלת ה׳ ·
תנו לנו אחוזת הארץ בתוך אחי אבינו הבאה אלינו מן הדין
למורשה כי נהיה גם אנחנו כמוכם שרים בביתינו ולא נעשה
עמכם דבר כעבדים המומתים תחת השבט שלא על מנת
לקבל פרס ממלאכתנו :

גם הכהן כלוה עמם להתלונן על ישראל ויהודה באמרם הן
גוענו אבדנו כלנו אבדנו · ומתנו בכל עת ובכל שעה ברפיון
מעים ובתחלואים רבים מרב עבודה · ולמה ירדו בני ישראל
בפרך בלוים אחינו במקל ורצועה אם יחטאו בשגגה · והכום
עד כלי די כאלו היו סוס ופרד · ולא יחוסו עליהם ועלינו כי
נאנחים אנחנו ? תעלה נא שועתנו אל האלהים וישמענה כי
חנון ורחום הוא :

ויהי כל העם נדון במצרה ומריבה · ויקש דבר הכהן והלוי
מדבר איש ישראל ולא שלוו ולא שקטו מרגזם עד אשר נשמע
קול הצוחה בלשכת הגזית · מקום אשר בחר בו ה׳ להשקיט
דברי ריבות · ואז לקול ההמון הזה שהיה כקול מים רבים ·
קם ראש הסנהדרין מכסאו · וירץ לקראת כלם ויגער בם
ויאמר אליהם עמדו ואשמעה מה הוא התרעומת הזה ופטפוטי
דברים שיש לכם זה על זה · ואני וחברי בני הסנהדרין עמי
על פי התורה אשר הורנו ה׳ נדון דינכם וכאשר נאמר לכם כן
תעשו ולא תסורו ממשפטינו ימין ושמאל כי כן צויתי :

ויהי כשמוע בעלי המריבה את דברי ראש הסנהדרין אשר
דבר החרישו ולא ענו עוד · ויחדלו הקולות ויקדו וישתחוו
ויאמרו כדברך אדוננו כן נעשה : והוא עבר לפניהם וישב על
הכסא · ובפני כל חבריו היושבים שם ועומדים כחצי גורן
עגולה · קרא הכהנים והלוים ובעלי משטר · ויאמר גשו נא
אלי · ולכם אנשי מעמד (כי אתם הרבים) צויתי שתערכו
לפנינו בראשונה את טענתכם · ונדעה מה לעשות לכם עד
שיקוב הדין את ההר :

אז שפתותיהם פתחו · ובפיהם הגידו אנשי משמר תלונותיה׳
ויאמרו לאמר : אתם ידעתם בחורי ה׳ כי משה רבינו צוה על
פי ה׳ לכהנים שישאו את עון המקדש · ועם אחיהם הלוים
ישמרו את משמרת הקדש ואת משמרת המזבח · ועבד הלוי
הוא את עבודת אהל מועד ובתוך בני ישרא׳ לא ינחלו נחלה ·
והנה עם כל זה במצות ה׳ אשר חמל עליהם נתן להם יהושע
בתוך אחזת בני ישראל לפי דעת חכמים רבים אלפים אמה
מגרש לכל רוחות הערים שקבלו שהם תשעים וששה מילין
בארך על רחב שני מילין של אלפים אמה לכל מיל חוץ
ממה שיעדיפו על הסכום הזה בעבור שעו׳הלל ומרחב הערי׳·
או כפי דעת הרמב״ם ז״ל בפרק אחרון מהלכות שמטה ויובל ·
זכו לרשת בארץ ג׳אלפים אמה לכל רוח הערים שקבלו שהם
קמ״ד מילין בארך על רחב שלשה מילין · ואם פחתו מעט
מנחלתם במגרשים כפי מנין פקודיהם בצאתם ממצרים
הלא הותירו בערים במאד מאד ממה שחסרו לפי דבריהם
בשדות ובכרמים : צא נא וראה אדוני אישי ראש לסנהדרין
פי הלוים מבן חדש ומעלה היו בימי משה ואלעזר שלשה

ועשרים אלף · ופקודי בני שמעון היו מבן עשרים שנה ומעלה
שנים ועשרים אלף ומאתים · וכמשפט הזה ירבו מאד בני
שמעון על בני לוי אם נקיש מנין הבן עשרים שלו על מנין
הבן עשרים שנמצאו ללוי בתוך מנין בן חדש ומעלה · ואיך
לבני שמעון שהיו [illegible] מהלוים עלו בנחלה שבעה עשר
ערים בלבד ככתוב ביהושע י״ט · והלוים (ככתוב שם כ״א)
זכו במ״ח ערים שהם אחד ושלשי׳ עיר · על אשר קבלו לחלקם
בני שמעון ? ועוד אני בן ישראל בזעת אפי אוכל לחם ·
וכמה יגיעות אני יגע אם ארצה לאכול פת קיבר שעליו רבו
מאד עד אין מספר ההפרשות · וגם אני חורש · זורע · קוצר
ועומר · דש · זורר ובורר · ולפעמים טוחן · ורוקד ולש ·
ואופה · ומשכים לפתח הכהן והלוי לתת להם ארוחתם על
פי ה׳ · ועם כל זה אין אנו רצויים לכהן מאד · ופניו אינם
אתנו כתמול שלשום · ואם רוצים אנחנו שהלוי ישמור את
המקדש כהלכתו מי לא ידע שבעצנו נשאל אותו אלינו
ובמקלנו נגיד לו כי פרק עול משמרתו ממנו ? וכי נכון הוא
שבכל לילה במקום שמירת השערי׳ ישכב וירדם כאשר עשה
גם הלילה שהוכה על זה שלא בטובתו ? זאת היתה לי על כן
אוחיל שתצדיקו אני הצדיק ולא תטו משפט :

ויהי כאשר כלה לדבר האיש הישראלי · הלוי ענה ואמר ·
הנה הישרא׳ הזה דבר גבוהה גבוהה כי צדיק הראשון בריבו ?
הלא אני הלוי לא הכרתי אחי ואת בני לא ידעתי כאשר בא
לידי לשמור את אמרות ה׳ ולנצור בריתו · כי הורתי משפט
ה׳ ליעקב ותורתו לישראל · ועוד הייתי ביום אכלני חרב
וקרח בלילה ותדד שנתי מעיני בשמירת המקדש · ועל כרת
יכו עוד אותי כאשר עשו הלילה הזה ויוסיפו טרח כל היום ?
מכף רגל ועד ראש אין בי מתום פצע וחבורה ומכה טריה ·
הכלב אנכי כי חם באים אלי תמיד במקלות ? חשך משחור
תארי לא נכרתי בחצות מפני זלעפות רעב · ואתה בן ישראל
אמרת היטיב היטבתי עמך ? ומה הערים האלה אשר נתת
לי אחי ? כי לא ישרו בעיני מבלי שדות וכרמים · ומה יוסיפו
ומה יתנו לי מגרשי הערים ? הלא הם ארץ אשר לא תזרע ולא
תצמיח ולא יעלה בה כל עשב כי אם מעט גנות ופרדסים אלף
אמה סביב · וגם כי יהיו הערי׳ רחבות ידים לשוט ולהתהלך
בם · אם ארון לא אכשל בכרי חטה וצבורי שעור׳ ולא יטבעו
רגלי במשרת ענבים · וכאשר יאמרו לי בני הושיעה לנו
אדוננו אבינו כי בביתנו אין לחם ואין שמלה · ומה נאכל
ונפשנו יבשה אין כל · מה אשיב להם ? המן הגורן או מן
היקב שאין לי אפרוס להם הרעבים לחם ? ועתה הואל וקח
לך כבריך אשר הבאת לי ישראל ובמקומם תן לי חלקי
ונחלתי בארץ על כל פנים · כי בה חפצתי ולא בלחם עני
שלך היבש אשר היה נקודים · אותה אני שואל ממך בפני
קהל ועדה ולא אהבתי לחזור עליך על הגרנות · וראה גם
ראה · כי לא ארצה לשמור עוד המקדש ומואס אני בי להיות
עבודך · הלא דברתי שמעו עמים כלם :

אמנם אחרי הלוי המשונע מחבורות הכאותיו אשר קבל ·
הכהן שהיה לו לדבר בראש כי בכל הדברי׳ יהלכו לו כבוד ?
קרב אל השופט וישתחו לו אפי׳ ארצה · ואמ׳רבותי כל המקצר
הרי זה משובח · לוי אחי מקוצר רוח השיח ברב מלין ראנת
לבו וכמעט שתטיח דברים כלפי מעלה ולא יתפס בם · כי
אמרם בשעת צערו : אבל אני לא אתלונן ח״ו על ה׳ כי הפליא
חסדו עמי : אך דואג אני על רב תחלואי שבגללם לא אוכל
לעמוד בהיכל מלך ה׳ · כי כל היום וכל הלילה לא אחשה
בלישב על המטה חולה · ובדמעתי ערשי אמסה : עד כי רוח

זרה לאשתי · וחנותי לבני בטני אם רוצה אני שיכבסו אותי בנתר וירבו בורית על הבגדי׳ הצואי׳ שהם עלי. בעבור רפיון המעים שהציקתני · ואני עני וכואב וידוע חולי · ועתה אלכה נא לביתי האמללה לכלכל את שיבתי ולא אבא להשתחוות עוד לישראלי אחי לאגורת כסף וככר לחם ולומר לו ספחני נא אל אחת הכהונות לאכל פת קמעא כי כשל בעוני כחי ועצמותי עששו ולא יותן נא לעבדך משא צמד פרדי׳ אדמ׳ כי עליה אזרע אקצור אטע כרם ואשתה יין וייטב לבי גם אני · עד אשר אדרוש ברופאים שירפאו את תחלואי · ומן המקום ההוא בכל כחי אעבוד את ה׳ כל ימי חיי עד אשר אשוב אל בריאותי כבראשונה ואז על משמרתי אעמודה להקריב על המזבח עולה וזבח כאשר צוה לי ה׳ אלהי יתברך שמו בפי כל חי אמן :

ויהי ככלותם לדבר · כמעט ראש הסנהדרין לבש שק ואפר וקרע את בגדיו ויאמר להם למה תדברו כדברים הרעי׳ האלה אשר אנכי שומע · אל בני · כי לא טובה השמועה שתהיו מעבירים את עם ה׳ · שובו נא אליו בכל לב ובכל נפש כי יסלח לעונכם וירפא לכל תחלואיכ׳ ולא תמותו · שובו הלילה לאהליכם · והתפללו לה׳ ובבקר אחרי הקרבת עולת תמיד והקרבנות כלם · עלו אלינו · ובעזרת ה׳ נוציא לאור משפטיכם כי האמת והשלום אהבנו :

פרק יט

בלילה ההוא נדדה שנת הסנהדרין ונשאו ונתנו בדבר המריבה הרעה הזאת זה אומר בכה וזה אומר בכה עד שעמדו על קו הדין וגמרו לדבר על לב הכהן הטרוף בצער תחלואיו והסכימו לנדות הלוי עד כי ישוב ונחם מההשחת דברים ועל אשר התעולל עלילות ברשע להשתמט מעבודת המקדש לא שהדין כך מפני שמרוב שיחו וצערו דבר והם לא התרו בו והוא לא עשה מעשה · אלא שהשעה צריכה לכך להשיבו למוטב ולא יצא פעם אחרת לתרבות רעה · וגם אמרו לפקוח עינים עורו׳ של אנשי מעמד וללמד להם שישרים דרכי ה׳ :

הבקר אור אחרי אשר השתחוו לה׳ והקריבו הזבחים והעולות קמו הכהנים והלויים ואנשי מעמד ובאו לפני העד׳ הנועדים לפני ה׳ כאיש אחד חברים ויקדו ויפלו על פניהם ארצה ויאמרו באנו לשמוע מה דבר ה׳ · אם ישיש עלינו אלהינו לטוב ויביט אל עני ונכה רוח כרחמיו וכרוב חסדיו אם לאו : אז הסנהדרין כלם הראו לכהן ולראש משמר פנים שוחקות ויאמרו שלום · אמנם הביטו אחרי האיש הלוי בזעם אפם ונתנו בו עיניהם לרעה עד אשר אמר לו הראש לסנהדרין בפירוש · אתה הלוי התיצב מנגד כרחוק ארבע אמו׳ ממנו · כי מנודה אתה על אשר דברת אמש סרה על ה׳ אלהיך ועל אשר פרקת עול מלאכת שמים מעל צוארך כי אמרת לעזוב ביד מי שיזדמן את משמרת בית אלהינו המוטלת עליך מיום אשר בחר ה׳ באבותיך · והנה כתוב לפני בעט ברזל חטאתך ולא אחשה מלדבר עליך רעה · ומדותי פעולתך ראשונה אל חיקך עד אשר תשוב ושמעת בקול ה׳ אלהיך :

כשמוע הלוי את דברי ראש הסנהדרין ויצעק צעקה גדולה ומרה וישכב ארצה וישל נעליו מעל רגליו ויקרע את בגדיו ויתעלף · ובשוב נפשו אליו כרע על ברכיו ויאמר ברכני גם אני אישי ראש הסנהדרין כי דואג לבי מאד על אשר חטאתי לה׳ · יחונני נא בחסדו וכרוב רחמיו ימחה פשעי ויתפלל אל ה׳ ובכה יבכה · על כן כאשר ראו כל העדה כלם קדושים כי שב אל ה׳ בכל נפשו התירו לו את נדויו ויאמרו לו הותר לך מחול לך : קום לך למה זה אתה נופל על פניך וקרב גם אתה ושמע כל אשר נאמר כי משהרהרת תשובה בלבך אחינו אתה :

הלא עוד מעט מזער קרא ראש הסנהדרין אל הכהן וידבר אליו לאמר · למה נחשכה כאורה תדבר כני בצר רוחך תשיח במר נפשך ותילל על תחלואיך ? גול על ה׳ דרכך ובטח עליו כי עוד מעט ישוב וירחמך והשיבך על כן בריאותך · הן אל לא ימאס תם ואם תפרוש אליו כפך ישיב נפשך מני שחת לאור באור החיים · ועתה אל תירא עמוד על משמרתך וקרב אל המזבח ועשה את חטאתך ואת עולתך כמוטל עליך כי מחץ מכתך ירפא הוא יכלכלך עד כי תבלה בטוב ימיך ובנעימים שנותיך :

ואתה ראש מעמד סקל מסלת הסכלות מלבך והסר הטינא שעלתה במחשבתך כאשר אמרת הלא צוה ה׳ שלא יהי׳ ללוי חלק בארץ והנה לא די שקבל (כמעט) חלקו במגרשים ויותר ממה שראוי לו בערים אלא שגיגה גם כן מנחלת ה׳ במתנו׳ רבות המובאות אליו · כי לא הבנת תורת ה׳ די ספקך לכן צא במחיצתך ותאמ׳ לי האיש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם? הלא אם הוא אמר לא עשה כנגד מצותו ואם דבר הקים ברוב טובו כל אשר יעד כי הנה הלוי לא קבל חלקו בארץ כאשר דבית · צא נא וראה · כי ארצנו הקדושה שבארץ כנען היא ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה · ואם תחלק כל הארץ הזאת לעשרה חלקים וחצי כפי סכום השבטים שלא נטלו נחלתם מעבר לירדן כמו שעשו ראובן וגד וחצי שבט המנשה · יגיע לכל אחד מהעשרה שבטי׳ מבלי בחינת הרב והמעט שמנה ושלשים פרסאות ושני חלקים מאחד ועשרים בפרסה על אורך ארבע מאות פרסאות · ולחצי השבט יגיע תשעה עשר פרסאו׳ וחלק אחד מאחד ועשרי׳ בפרסה על ארך ארבע מאות פרסה · והנה לשבט לוי כאשר אמרו החכמים (כלתי הרמב״ם לבדו שפסק כרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי סוטה פרק כשם שהמים בודקין משנה שלשית) לא הגיעו אלא ארבע׳ ועשרים פרסה על חצי פרסה שהם כאין וכאפס בערך מה שקבלו שאר השבטים · לכן בין תבין כי הערים והמגרשים האלה לא נתנו ללוי לשם נחלה אלא לתגמול קצת שכירותו הראוי לו מצד עבודתו · ובגלל הדבר הזה צוה ה׳ שהערים והמגרשים האלה יהיו מפוזרי׳ בכל גבול ישראל לשלשה סבות · האחת כדי שכל שבט יפרע ללוי שכירותו כפי ערכו · והשנית כדי שלא יעשה השכירות הזה פרצה ניכרת במקום אחד אלא קרחה מכאן וקרחה מכאן · ככתוב (ביהושע כ״א) ויתנו ממטה בני יהודה וממטה בני שמעון וגו׳ וממטה בנימן וממטה דן וממטה ראובן וגו׳ ככתוב שם · והשלישית מפני קללת הזקן שאמר אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל · ובזה ישלם בטול תלונתך כאשר אמרת למה נטל לוי חלק בארץ שהם העשדים וארבעה פרסאות ולמה הגיעו לו ארבעי׳ ושמנה עיר ומגרשיהן כי הנה כאשר אמרתי לוי לא נטל הערים והפרסאות האלה בעבור חלקו אלא בעבור שכירותו וגם כי בדבר הזה נרא׳ לכאורה שנחלקו עליו רבי מאיר ורבי יוסי בבבל׳ מעשר שני פרק כרם רבעי משנה יד׳ · עם כל זה ביהושע יד׳ כתוב בברור שלא עלו להם לשם נחלה · ואל תתמה אם השכירות הזה עולה למעלה עד שיטול הלוי הערים והמגרשי׳ האלה כלם כי אם תרצה לצייר במחשבתך פרעון שכירות תמידי על שלשים ושמנה אלף

איש מבן עשרים שנה ומעלה שכן היו הלוי' בימי דוד המלך
ע'ה היה החוב הזה על ישראל כבד מאד · כי לחשבון שלשה
זהובים לחדש לכל איש כאשר פורעים היום השרי' לשכירים
השומרים בעיר ולאנשי המלחמה ההולכים בקרב יעלה
שכירותם לכל חדש מאה וארבעת עשר אלף זהובי' שהם לכל
שנה אלף אלפים שלש מאות וששים ושמנה אלפים זהובים ·
ורצה ה' לתת קצבה לשכירות הזה ולפרוע ללוים בפעם אחת
רוב שכירותם במגרשים ובערי' להקל בשנים הבאים תמיד
עול סובלו מעל שכמם של ישראל · וכן בכל שנה ושנה
מוסיף להם ה' במתנות תשלום שכירות' משלם מבלי לחיצה
ויגיעה רבה של עדת ישורון כדי שישמרו בלב שלם ובנפש
חפצה את משמרת הקדש ולא יעשו כמשל ההדיוט האומר :
אם תרצה שהפועלים יעשו מלאכתך מקו' קלת ורעה תפרע
להם שכירותם בראשונה · הרי שנחה ושקט' במקצת תלונתך
האחת שאמרת כי הלוי נטל חלקו בארץ · ויותר מן הראוי לו
כי טעית בחשבונך : אמנם נשארה תלונת הלוי קיימת ·
ותלונתך עוד לא סרה מכל וכל · כי הלוי אומר אם אני עבד
לך ואתה נותן את שכרי · בעבור זה תדחה אותי מירושתי ·
ולמה לא תתן לי גם אני חלקי ? ועוד גם לך יש מצד מרת
פטפוטי דברי' כי תאמר אני לא קראתיך אתה הלוי לשרתני ·
ומי שקראך יפרע אותך · וגם אם ה' לא רצה שתטול חלקך
בארץ מה לי ולך שתתרעם עלי כי באת לי להלחם עמי על
ארצי אשר נתן ה' אלהי לי ? שאל אותו ממנו והוא ישלם לך
כל חסרונך · לכן נשאר עלי להראו' ללוי שכמו שהוא מקבל
שכירותו חלף עבודתו · ככתוב (בספר במדבר י'ח) כאשר
אמרתי ועוד אומרי כן הוא מקבל מדי שנה בשנה כל חלקו
משלם הראוי לו מפירות הארץ כפי רצון ה' אשר דבר · כי את
מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה נתתי ללוים לנחלה
על כן אמרתי להם בתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה · וכתיב
ונחלה לא יהיה לו בקרב אחיו ה' הוא נחלתו (דברים י'ח)
ועוד חובה עלי להודיע גם כן לך ראש המעמד שאם תתן
ללוי דבר איננו משל חלקך אלא מחלק ונכסי גבוה · ואתה
תכין לבך לדעת זאת ותקשיב אזנך למה שאומר בפר' שאחר
זה כי תראו פקודי ה' הישרים משמחי לב ובמצות ה' ברה
שהיא מאירת עינים :

פרק ב

כמו שלמלך בשר ודם יביאו לו מנחה שריו ופרשיו כדי
שעל ידי זה יכיר כי הם מודי' לו שהוא מלכם והם
עבדיו · כן למלך מלכי המלכים הקב'ה כל אשר בשם ישראל
יכונה יתחייב להקריב לפניו תרומה מנכסיו · לא ח'ו שהוא
צריך לה כי לה' הארץ ומלואה אלא כדי שיודה עם כל שבטי
יה כי אנחנו עם מרעיתו וצאן ידו אשר לעולם בקולו נשמע:
ולמען תהיה המנה הזאת מנה יפה שראוי להתכבד בה ·
גזרה חכמתו יתברך שתפרישו לו החומש מפירות הארץ בכל
שנה ושנה וזהו הנקרא חלק ה' ונחלתו · וגם כי לא בא בפירו'
זכירת החומש בהפרשת התרומו' כמו בבעלי חיים · בבתים
ובשדות כדכתיב ויכף חמישיתו על ערכך וגו' ויסף חמשית
בכסף ערכך עליו וגו' (ויקרא כ'ז) עם כל זה אם נמנה כל
ההפרשות מפירות הארץ כאשר נעשה בפרק שאחרי זה נרא'
כי מין הכל יעלו לחומש : והנה נתרצה ה' אלהינו בחומש
זה מכל שאר הכסופים לכבודו של יעקב אבינו כי כן
משפטו הוא חרוץ · דתנו רבנן המבזבז אל יבזבז יותר מחומש
שמא יצטרך לבריות · מעשה באחד שבקש לבזבז יותר
מחומש ולא הניחו חברו · ומנו' ישבב · ואית דאמרי רבי
ישבב · ולא הניחו חברו · ומנו ר' עקיבא · דאמ' קרא אשר תתן
לי עשר אעשרנו לך · והא לא דמי עשורא קמא לעשור' בתר'?
כי הנה אם יהיו לך מאה סאין ותפריש המעשר מהן יהיה
המעשר הראשון עשרה סאין · ואם תחזור ותפריש מעשר על
השאר שהם תשעים סאין יהיה המעשר שלהן תשעה סאין
שיפחתו שני המעשרות יחד חלק אחד בעשרים מהחומש
הגמור ? אלא אעשרנו לך לבתרא כקדמאה · עשר סאין
במעשר ראשון ועשר במעשר שני עד שיהיו עשרים משלם
שהוא החומש המוחלט · וגם כי ידע יעקב אבינו שזקנו
אברהם האהוב לה' פטר עצמו במעשר הפשוט כדכתיב ויתן
לו מעשר מכל · עם כל זה כשראה בחלומו כי הפליא ה' חסדו
עמו ביעודים נוראים המיוחדים לו ומשותפי' לזרעו עד סוף
כל הדורות · הקטין עצמו על כל החסדים האלה במאד מאד
וקבל את ארצנו הקדושה ממלכינו ואלהינו במתנה להיות
עליה הוא ובניו אחריו כמו עבד ואריס לה' כל הימי' ולא כמו
אדון בארץ ופטרון לה בהחלט לעולם · ועל כן רצה להפריש
בתבואות לשם ה' החומש מהם ולהסתפק בארבע הידות
הנשארו' לאכול לשבעה לבניו לנשיו לטפיו ולכל בני ביתו
כמו שעל פי למודו יוסף בנו צוה שיעשו המצרי' עבדי פרעה
כשקבלו האדמ' וזרע השדה ממנו במתנה : ועתה אם הנכם
אתם עבדים לה' כדכתיב כי לי בני ישראל עבדים · ועוד
קבלתם הארץ במתנה מאתו יתברך כדכתיב כי לכם נתתי
את הארץ לרשת אותה והוא גם כן נותן לכם הזרע לזרוע
כדכתיב ונתן זרע לזורע · דין הוא שתקיימו בסבר פני' יפות
נדר יעקב אביכ' אשר עשה מחפצו ורצונו הפשוט בלב שלם
ומבלי מכריח ולא תחטאו :

כשמוע בעל המשמר את דברי ראש הסנהדרין ענה ואמר ·
בחכמה נפלאה גזרת אומר ויקם · הלואי שהחומש יהיה
דים לכל הפרשותינו וכושל יקימון מליך בזה כאשר ברכים
כורעות אמצת בגזרת החומש · אמנם פחד קראני ורעדה
פן תרוץ ותכשל ולא תמצא שהחומש יפטור אותנו מן
ההפרשות כלן :

על דברי בעל מעמד ענה ראש הסנהדרין ואמר עד אן בני
תמלל אלה בבלי דעת ? כתר לי זעיר ואאלפך חכמה : ולמען
תבין בעצם מלי וכל דברי תאזין שים כה נגד אחי ואחיך
משל אחד ועליו יסובו צירי ספורי : אתה היית איש שדה
ולא נפלאת היא ממך מציאת סכום התבואות שצומחות מן
הארץ בכל שנה · פתח פיך ויאירו דבריך :

חשיב ראש המשמר לא אסור מן התור' ימין ושמאל כי אנחנו
בחסד ה' עומדים בארץ אשר זרע בה יצחק ארת זרעו ועליו
העיד הכתוב ואמר וימצא בשנה ההיא מאה שערים · על כן
נשים דרך משל שכל אחד מן השבטים ימצא מאה סאין של
חטים לשנה · עליך אב' הדבר לגמור אישי ראש הסנהדרין
להודיע לי כי על מאה סאין לא יפריש השבט יות' מחומשם
לשנה להעלותו לה' לו לחלקו כאשר דברת : אז ענה ראש
הסנהדרין ואמר אנכי לה' אנכי אשירה כי שם בלבך למצא
חשבון נקל לבנות עליו יסודי כונתי ועליו תקיש לכל מין
כי לעולם יצדק · ודע כי בחומש הזה אני רוצה לתת ללוי
חלקו כא' והיה לו חלק בארץ · ולא אעזוב את האביון בכל
וכל · וגם לבי אומר לי שהבותר שיקבלו הכהן והלוי על
חלקם לחשבון שכירותם ישקיט אות' בכל וכל אם לא קבלו
עם הערים והמגרשים כל הכך הנאות להם כפי עבודתם ·

ועל זה יודו לשמו של הקב"ה כל השבטים שגמל להם הסר
לפרוע חובותם עם הפרשת התרומה שבאה לו בתורת יעקב
על חלקם כי בה נתרצה כדי שישלם שכר טוב למתנדבים
אותה בעולם הזה ובעולם הבא :

פרק כא

יחדו אם כן למשפט נקרבה ונראה סכום ההפרשות
שצריכים אנו להפריש על המאה סאין אשר
לקחנו לנו למשל פירות הארץ שיגיעו בכל שנה לכל אחד
משבטי ישראל בפרט · אמנם אתה הישראלי ראש המעמד
דע כי אני אפריש בזה כל מה שהוא מן החיוב ושיש לו שעור
מן התורה בבירור · וגם לא אעזוב עם אלה רוב שעורי
המתנו' שסדרו רז"ל על פי הקבלה שלא פורשו בתור' בפרטות·
ומפני שהשכחה אינה אלא מהמקרה וההזדמן כי אם לא
תשכח עומר בשדה אין אתה חייב בעדה כלום וגם בפאה
ובבכורי' (דקיימא לי כמאן דאמ' שאין להם שיעור מדאורית'
לא למעלן ו"א למטן · ועל כן האמנתי שבכל מה שבגללן
נתת כבר נפטרת מהן מן התורה מכל וכל) הנני פוטר
אותך הישראלי מהשכחה בהחלט מבלי שתפריש בעדה דבר
אם לא שכחת עומר כאמור · ומודה גם אני בזה שדי לך מן
התורה בעבור הפאה והבכורים במה שהפרשת שבולת אחת
דוקא בעד הפאה · ובמה שהפרשת שבולת אחרת בלבד בעד
הבכורים · אך בשאר ההפרשות שלא הודו רבותינו שתפטרו
במשהו מן התורה והורו שאם לא תפרישו כל מה שאמרו הם
משלם יהיה בכם עון אשר חטא לא אפטור אותך בלא כלום
או במשהוא כי אחייב אותך בלקט כמו שאמדוהו חכמים וגם
לא אעשה אותך בן חורין מהתרומה והחלה לעולם אם לא
תתן על כל פנים כל מה שאמרו רבותינו ז"ל בפירוש · ועתה
כדי שיובן הסכום של כל ההפרשות בנקלה אעשה חשבונם
על פי הסאין הקבין והלוגין · כי הנה גלוי וידוע לכל
שהסאה היא ששה קבין ושהקב הוא ארבעה לוגין ושהלוג
הוא ששה בצים וראש ההפרשות על המאה סאין יהיה הלקט
שהוא שתי שבלין בנפילה ולא יותר כדתנן בפר' בית שמאי
דפאה משנה חמשית · שתי שבלין לקט שלשה אינן לקט ·
ואמדו חכמים ששעור לקט זה המחוייב הם ארבעה קבין
לכל כור זרע והכור הוא שלשים סאין כנראה בפירוש הרב
מבירטאנורה על משנה ראשונה של פרק המישי דפאה
ובהרמב"ם ז"ל בפרק רביעי מהלכות מתנות עניים פסקא
חמישית : ומפני שהקפידו חכמים הרבה על הלקט והענישו
מי שאסף העמרים למקום אחר בתוך השדה כשלא לקחו
משם בראשונה העניים את הלקט הואיל כי אין ספק בידינו
עתה לראות במופת צודק כמה הן החטין היוצאין מבית כור
זרע להרחיק עצמנו מן גזל מתנות ענייב' במקום כור זרע
נעשה חשבון על פי כור חטין אחרי הדישה עד שהלקט על
מאה סאין יהיה שני סאין וקב אחד ולוג אחד ושליש לוג ·
הרי שנשארו המאה סאין נקיים מהלקט שבעה ותשעי' סאין
ארבעה קבין שני לוגין וארבעה בצים · אחרי הלקט
צריך להפריש התרומה גדולה על השבעה ותשעים סאין ד'
קבין שני לוגין וארבעה בצים שהיא לערך שנים למאה א'
סאה חמשה קבין שני לוגין וחמשה בצים · ישארו חמשה
ותשעים סאין ארבעה קבין שלשה לוגין וחמשה בצים ·
תפריש עליהם המעשר ראשון לערך עשרה למאה שהוא
תשעה סאין שלשה קבין ושני לוגין · ישארו ששה ושמנים
סאין א' קב א' לוג וחמשה ביצים · ומהסך הזה צריך להפריש
המעשר שני והמעשר עני לערך עשרה למאה שהוא שמנה
סאין שלשה קבין ושלשה לוגין · אך זכור כי המעשר הזה
שנה ראשונה ושנית של שמטה הוא של בעלים ונקרא מעשר
שני ושנה שלישית הוא של עניים ונקרא מעשר עני · אמנם
השנה רביעית וחמישית הוא גם כן של בעלים והוא מעשר
שני והשנה ששית הוא של עניים והוא מעשר עני ·
הרי שהמעשר עני אינו יוצא מיד הבעלים כי אם שני פעמים
לכל ששה שנים שהוא שליש הזמן מהם · וכמו כן יהיה כל
סך המעשר עני של ששה שנים שבעה עשר סאין וא' קב ·
עד שיהיה כאן המעשר הזה ששית הסך האמור לכל שנה
אם תרצה ליתן חלק המעשר הזה המוטל שני פעמים על כל
ששה שנים לכל שנה ושנה כמשפטו · על המעשר עני העולה
על כל שנה שהוא ששית הסך של שבעה עשר סאין וא' קב ·
יהיה שני סאין חמשה קבין וא' לוג · ישארו אם כן הששה
ושמנים סאין א' קב וא' לוג וחמשה בצים האמורים שלשה
ושמנים סאין שני קבין וחמשה בצים · ומהסך הזה צריך
להפריש החלה לערך א' סאה לכל עשרים וארבעה סאין כי
כן שעורה לעושה עסה לעצמו או למשתה בנו כמו ששעורה
לנחתום או לאשה המוכרת בשוק הוא סאה אחת על ארבעים
ושמנה סאין כנראה במסכת חלה פרק שני משנה שביעית ·
והחלה אם כן כאן לערך אחד לכל עשרים וארבעה היא שלש'
סאין שני קבין שלשה לוגין ושני בצים · הרי שנשארו כל
המאה סאין נקיים מכל התרומות תשעה ושבעים סאין חמש'
קבין א' לוג וחצי עד כי תפרעו בכל שנה שני לוגין וחצי
יותר מהחומש המוחלט והוא דבר מועט שאין לך הישראלי
להקפיד עליו כלל כי באולי הוא אשר הפרשתי בלקט יותר
מן השעור הראוי לו וגם אם לא יובלע סך השני לוגין וחצי
והאמורים בשעור הלקט די לך שבגללם פטר אותך השם
יתברך מהוב אחר גדול שהיית חייב לו בתורת יעקב והוא
החומש השלם מבזת רכושי המלחמות כי הנה יעקב לא פטר
כל הנכסים אשר יבואו לו מיד ה' עם חומש הכנסות הארץ
בלבד כאשר האמנת אלא חייב עצמו להפריש לשם ה' השני
מעשרות מכל הדברים יהיו בה שיהיו הנתונים נתונים המה
לו מאת ה' כי אמר וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך ·
אמנם האלהינו לא הוכיח מעולם אתכם על כי לא הפרשתם
לשמו תרומות הבזה שבאו לידכם אך נהפוך הוא כי התיר
אותם לכם מבלי הרכרית המכס מהם · דרשו מעל ספר ה'
(דברים כ' פרשת שופטים) ותראו כי התורה אמרה וכל
אשר יהיה בעיר כל שללה תבוז לך וגו' · ובמלחמות כנען
צוה לכם בפירוש ואמר רק שללה ובהמתה תבוזו לכם
(יהושע ח') ועוד כתוב ויאמר אליהם לאמר בנכסים רבים
שובו לאהליכם ובמקנה רב מאד בכסף וזהב ובנחשת ובברזל
ובשלמות הרבה מאד חלקו שלל אויביכם עם אחיכם
(יהושע כ"ב) ולא אמר חלקו שלל אויביכם עם אחיכם
והרמותם ממנו בראשונה תרומת ה' · וכן אסא במלחמת
הכושים לקח הבזה לעצמו ולא הפריש ממנה לשם ה' דבר
כדכתי' וישאו שלל הרבה מאד וישבו צאן לרב וגמלי' וישובו
ירושלם (דה"ב י"ד) ועזריהו בן עודד הנביא שהיה במעמד
ההוא לא התלונן עליו על זה · אך חזק את ידיו ואמר · ואתם
חזקו ואל ירפו ידיכם כי יש שכר לפעולתכ' · וכן עשה יהושפט
בנו במלחמת בני מואב ובני עמון כדכתיב ויבא יהושפט
ועמו לבוז את שללם וימצאו בהם לרב ורכוש וכלי חמודות

ויגצלו בהם לאין משא ויהיו ימים שלשה בוזזים את השלל ·
כי רב הוא · ואחרי אשר ברכו את ה׳ בעמק ברכה מבלי נתינ׳
דבר כזה באוצרות בית ה׳ · אמר וישובו כל איש יהודה וגומ׳
ויבא ירושלם בנבלים ובכנורות וגו׳ : ואם דוד ושלמה בנו
ושאר מלכי יהודה הביאו לפעמים משלל האויבים באוצרות
הבית כסף וזהב לרוב לא עשו זה מחיוב לפרוע בהם החומש
הזה שמן הדין היו חייבים מהבזה אלא הרימו תרומתם זאת
לה׳ בנדבה מוחלטת לא זולת : ואתה ראש המעמד דע לך
כי כשהעניש ה׳ את ישרא׳ על יריחו לא הענישם מפני שלקחו
מחלק הבזה המגעת לו דבר · כי הוא לא צוה ליהושע שיעש׳
העיר הזאת ושללה חרם · אולם בני ישראל פנו עורף לפני
אויביהם על כי כחשו בה׳ אחר שהחריבו את שלל יריחו ואחר
כך מעלו בחרם : ועתה לא תקשה עליך ראש המעמד על אשר
צוה ה׳ במלחמת מדין והרמות מכס לה׳ מאת אנשי המלחמ׳
וגו׳ (במדבר ל״א) כי המצוה ההיא לא היתה לדורות אלא
לפי שעה כדי ששבט לוי יקבל גם הוא בזכות פנחס מה שהי׳
ראוי לקבל פנחס עצמו מהבזה בעבור שהיה סבה שינצחו
ישראל המדינים בעבור שתי פעולותיו · האחת מפני שהרג
זמרי והאחרת מפני שהרג בלעם בן בעור שהיה משתדל בכל
עוז עם אנשי מדין להכחיד שם ישראל מגוי · וכבר ידעת
שמי שמבית המלך או שר הצבא או הגבור המופלג במלחמה
לו יאתה ראשית הבזה כי במיתתם יפלו האויבים חללים
חללים מבלי עמל ויגיעה · הלא קרית מה שאירע במלחמת
פלשתים כשנאספו בין שכה אשר ליהודה ובין עזקה
באפס דמים · אמר הכתוב ויראו הפלשתים כי מת
גבורם וינוסו (שמואל א׳ י״ז) ובמלחמת אבשלום תכף אחר
מיתתו כתוב וישראל נס איש לאהליו · והנה פנחס בחיר ה׳
הוא היה שהרג בלעם עד שבגלל מיתתו הכריתו ישרא׳ בחצון
ה׳ את בני מדין · צא וראה במה שתרגם הקדוש יונתן בן
עוזיאל על פסוק ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם כי כתב
וית מלכי מדינאי קטלו על קטולי משריתהון ית אוי וית
רקם וית צור הוא בלק וית חור וית רבע חמשת מלכי מדין
וית בלעם בר בעור קטלו בסייפא · והוה כיון דחמא בלעם
חייבא ית פנחס דהוה רדיף מן בתרוהי עבד מילתא דקסמין
ופרח באויר שמייא · מן יד אדכר פנחס שמא רבא וקדישא
ופרח בתרוהי ואחדיה ברישיה ואחתיה · שלף סייפא ובעא
למקטליה פתח פומיה במילי דתחנוני ואמר לפנחס אם
תקיים ית נפשי משתבענא לך דכל יומין דאנא קיים לית
אנא מלטט ית עמך · עני ואמ׳ ליה הלא אנת הוא לבן ארמאה
דבעית למשיצי ית יעקב אבונן · ונחתתא למצרים בגין
לאובדא זרעיה · ומן בתר דנפקו ממצרי׳ גריתא בהון עמלק
רשיעא · וכדון אתגרתא אתגרא למילט יתהון · וכיון דחמית׳
דלא אהניין עובדך ולא קבל מימרא דה׳ מינך · אמליכתא
מילכא בישא ית בלק למוקמא ית בנתיה בפרשת ארחתא
למטעיא יתהון · ונפלו בגין כן מנהון עשרים וארבעה אלפין ·
בגין כן לית אפשר תו למקיימא ית נפשך · ומן יד שלף
סייפיה מן תיקה וקטליה · עד שעד עצם היום הזה לא
תמצא אתה הישראלי שישאל ה׳ מאתך לעולם החומש הזה
אשר היית חייב לו · על כן תן לו משלך עתה בסבר פנים
יפות שני לוגין וחצי יותר על החומש המוטל עליך בפירות
הארץ כי הנה ויתר לך ה׳ אלף אלפי אלפים פעמים על הסכום
הזה ממה שהיית חייב לו מחמש הבזו׳ שבאו לידך במלחמו׳
והנה קודם חתימת פרקי זה הואיל כי בא לידינו זכירת מכס
ביזת מדין נכון הוא שנלכה נרדפ׳ לדעת עני דברים אלה על

רגל א׳ האינו מהות המכס הזה וטבעו והבדלו ועל מה ועל מה
העלימה ממנו התור׳ הקדוש׳ סך הפרשת הביזה הזאת המגעת
ללוי בעד חלקו אם פרטה בשלמות המכס שנתנו לכהן
במצות ה׳ אנשי המלחמה שיצאו לצבא · ואען ואומר על
ראשון ראשון כי ה׳ אלהינו יתברך שמו אינו מקפח שכר כל
בריה · ועל כי ראה שיעקב אבינו מרב ענותנותו הדרין לו
החומש מנכסיו עם כי היה יכול לפטור את עצמו בעשור
קנינו ורכושו מבלי פשע ואשמה · גם הוא מדה כנגד מדה
בגודל טובו וחסדו מחל לבניו בביזת מדין החומש וראוי
בתורת יעקב והמעשר הבא בתורת אברהם · ונתרצה בדבר
מועט שהיא התרומה כי כן קרא הכתוב המכס הזה בהדיא
מכס תרומת ה׳ בפרשת מטות · ועם כי שעור התרומה לעין
היפה היא אחת מארבעים לתנא קמא · או אחת משלשים
לבית שמאי · עם כל זה בחר ה׳ בתרומה הזאת כפי ראות
העין הבינונית בלבד שהיא אחת בחמשים כנראה בפ׳ רביעי
ממסכת תרומות משנה שלישית ולא שנה את טעמה דבר
כדי שיהיה משפט שלום באמת בין הישראלים שהלכו בצבא
למלחמה ובין הכהני׳ והלוי׳ שישבו במחנה בהשקט ובבטחה
ומפני שהלוים היו רבים במספר צוה שיתנו להם התרומה
הזאת בשלם כדכתיב תקח אחד אחוז מן החמשים שהיא היא
התרומה גדולה בעצם · מנה באמת יפה שיכלו להתכבד בה
כל הלוים באגודה · אמנם מפני שהכהנים היו מועטים וכל
היתר למשפחותיהם היה כנטול מאת אנשי הצבא שלא כדין
וכשורה . גזרה חכמתו יתברך שיתנו להם אנשי המלחמה
המעשר הפשוט מהתרומה גדולה כי בו היו הכהנים כלם
מקבלי׳ גם כן מתנה ראויה להתעדן ולהתענג בה כבני מלכים
והשרים בחצריהם ובטירותם · ועל כן אמר הכתוב אחד
נפש מחמש המאות שהם שנים לכל אלף שהוא המעשר של
עשרים המאות והשלם לאלף המוחלט כתורת תרומה גדולה ·
ואולם על הדרוש השני אומר כי התורה הציבה גם לנו ציוני
סכום התרומה ללוים חרותה על הלוחות ספיר גזרתם ואין
מי שיוכל להרהר על זה אלא איש שונא ופתי חסר דעת ותבונ׳ ·
וכדי שאסיר מעל פניכם בני היקרי׳ מסוה ההוללות והסכלות
המוטל עלי · דעו כי סכום מכס תרומת ה׳ לכהנים הוא הוא
בעצמו סכום המכס המגיע ללוי׳ משלם · אם תחליפו האחדי׳
של כהנים לעשרות והעשרות למאות והמאות לאלפים · צאו
וראו כי מכס תרומת ה׳ לכהן מן הצאן היא שש מאות חמש
ושבעי׳ · ומכס תרומ׳ ה׳ ללוי הוא ו׳ אלפים ז׳ מאות וחמשים · גם
מכס הבקר לכהנים הוא ע״ב וללוים הוא ז׳ מאות ועשרי׳ · עוד
מכס החמורים לכהן היה אחד וששי׳ וללוים הוא ו׳ מאו׳ ועשר׳ :
סוף טוף מכס נפש האדם לכהן היה שנים ושלשים · וללוי
שלש מאות ועשרים שזהו החשבון הנאות והצודק הנעשה
והרשום בדיו ובקולמוס על הנייר והדפתרא · עד כי גם קטני
אמנה לא יוכלו להכחיש את המוחש בזה · ואחרי אשר
הפליא ה׳ חסדו עמי ולמד את לשוני על הדרוש הזה שלא
מההעתק כי לא מצאתי שמץ דבר שמעתי או קראתי בו
מהחכמים הראשוני׳ והאחרוני׳ · אחתום הפרק ואחזור בפרק
הבא בעזרת צורי וישעי לחשלים פרטי הדבר אשר אנחנו בו :

פרק כב

אחרי הודיע אלהים לנו את כל זאת · כתן ראשונה מעוז
לדל ומחסה לאביון בצר לו מחלק ה׳ ונחלתו ·
ועיניהם ישברו אל הלקט שהוא מהחלק המוטל על כל ישר׳

לשנה כ״ו סאין ד׳ קבין · וישבעו גם כן ברצון ה׳ ממעשר עני כי הנה בכל שנה יופרשו מהשבטים ארבעה ושלשים סאין וג׳ קבין שהם בין הכל כ״א סאין וא׳ קב ואכלו אכול ושבוע והללו את שם ה׳ אלהיהם אשר עשה עמם טובה לתת להם די מחסורם אשר יחסר להם

אחריהם בא יבא ברכה הלוי הנושא לביתו אלומות החטים אחרי קצירה · עמירה · דישה · זרירה · וברירה · עבור נחלת חלקו בארץ · ובזה תראה אם יש לו מקום להתלונן על כרה שצוה הוא יתברך ככתוב (דברים י״ח) לא יהיה לכהנים הלוים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל · כי שם הוסיף בדבור ה׳ הוא נחלתו · ובמדבר י״ח כבר אמר כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה׳ תרומה נתתי ללוים לנחלה על כן אמרתי להם בתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה · כי הנה גם כי לא נתן לשבט לוי שדות וכרמי׳ להוציא מהם בר ולחם ומזון כפי צרכו עכ״ז הכין לו כלי עבל׳ וטורח כל מחסורו · ופתח לו את אוצרו הטוב שעבר על המדה המשקל והמשורה שנפל לכי שיהיה משבטי ישרא׳ אחרי זעת אפו בעבור ארצו:

וקודם שנראה אם אמת זה אם לאו צריך להציע שלכל שבט מהי״ב שבטים היה לו חלק אחד בלבד בארץ חוץ מיוסף שהי׳ לו פי שנים בעבור הבכור׳ · אמנם הלוי שלא היה בכור היה לו כמעט כפלים ממה שקבלו שאר השבטים · נוסף על המ״ח ערים והל״ד פרסאו׳ שקבל לשכר עבודתו · ובא האות והמופת במשפט הזה:

לוי הוא שבט אחד בלבד · וכשם שליהודה ראובן ושמעון וכן לכלם הגיע חלק אחד בלבד · כי יהודה לא קבל חלק אחד בעדו ושלשה חלקים אחרים בשביל בניו שהיו שלשה שלה · ופרץ · וזרח · כן ללוי דין הוא שיקבל כיתר אחיו חלק אחד בכלל · ועם שהיו לו שלשה בנים גרשון · קהת · ומררי · לא היה לו לקבל אלא חלק אחד בין שלשתם · אמנם לא היה הדבר כן כי הנה גרשון ומררי קבלו יותר מחלק אחד בין שניהם ממה שקבלו כל שאר שבטי יה · וקהת גם הוא קבל חלק אחד שעבר על מרת שקבלו גרשון ומררי אחיו כאשר נאמר:

נחזור א״כ לעניננו הראשון · הלא אמרנו שהכנסת כל שבט לכל שנה מהארץ היה דרך משל מאה סאין ועל הסמום הזה תקיש לכל הסכומים · הרי שכל עוד שללוי יהיו לו למנה מאה סאין אז נאמ׳ שקבל גם הוא נחלה בארץ כאחיו · התורה נתנה לו המעשר במקו׳ נחלה · ומעשר הכנסת כל שבט כאשר אמרנו היה ט׳ סאין ג׳ קבין שני לוגין לכל אחד · תרבה י״ב פעמים ט׳ סאין ג׳ קבין שני לוגין כי כן הם ישראל שני׳ עשר שבטים ואז תמצא שגרשון ומררי שניהם יחד קבלו קט״ו סאין שהם ט״ו סאין יותר ממה שקבלו כל אחד מהשבטים האחרים משלם · ואם תרצה לתת להם חלקם כשני אחי׳ משבט אחד היה חלקם מהמאה סאין השני שלישים מהן שהם ס״ו סאין ד׳ קבין · וכבר קבלו כאמור קט״ו סאין שהם יותר מהחלק הראוי להם כשני שלישים של שבט א׳ · מ״ח סאין וב׳ קבין:

אהרן אחרון חביב · הוא הכהן בן קהת · שכמו בן אחד ללוי היה ראוי לו לקחת מהמאה סאין השליש מהם שהם ל״ג סאין וג׳ קבין אם נרצה שיגיע ללוי חלק אחד בלב׳ כחלק שעלה לכל שאר השבטים · אמנם הכהן אם נעיין היטב קבל הוא בלבד יותר ממה שמקבלים כל שאר השבטים לכל שבט · כי הנה ראשונה יקבל כאמור בפ׳ הקודם התרומה מכל ישראל שהיא א׳ סאה ה׳ קבין ב׳ לוגין ה׳ בצים · תרבה י״ב פעמים א׳ סאה ה׳ קבין ב׳ לוגין · ה׳ בצים תהיה כל התרומה כ״ג סאין ב׳ קבין וב׳ לוגין · עוד יקבל מהלוי המעשר שעולה על הקט״ו סאין שלו והוא אחד עשרה סאין וג׳ קבין · עוד יקבל החלה שהיא שלשה סאין ב׳ קבין ג׳ לוגין וב׳ ביצים · תרבה דסך הזה י״ב פעמים ותהיה כל חלת השבטים אחד וארבעים סאין ד׳ קבין · שהשלשה סכומים הנזכרים הם שבעים וש״ט׳ סאין ג׳ קבין ב׳ לוגין · הרי שבמקום ל״ג סאין וג׳ קבין שהי׳ חלקו על המאה סאין כאמור קבל יותר מחלקו מ״ג סאין א׳ קב וב׳ לוגין · ואם על השבעים וששה סאין ג׳ קבין וב׳ לוגין תוסיף כ״א מתנות כהונה שנשארו מהכ״ד על הג׳ מתנות אלה אשר כבר קבל · תמצא שהכהן יעבור כך מה ששוים המאה סאין של שבט אחד מישרא׳ מאד · כי הנה מתנות כהונה הם כ״ד כידוע׳ והם י״ב במקדש וי״ב בגבולין · הי״ב שהיו במקדש הם חטאת· אשם · זבחי שלמי צבור · עור העולה · מותר העומר · שתי הלחם · לחם הפנים · שירי מנחות · תרומת לחמי תודה · תרומ׳ חזה ושוק · זרוע האיל של נזיר · ולוג שמן של מצורע · אמנם השני׳ עשר מתנות בגבולין הם תרומה גדולה · תרומ׳ מעשר · חלה · בכורים · ראשית הגז · המתנות היינו הזרוע הלחיים והקיבה · בכור אדם · בכור בהמה טהורה · פטר חמור · החרמים · שדה אחוזה · וגזל הגר · עד שהוא לבדו קבל יותר ממה שקבלו כל אחד ואחד מהשבטים שהיה להם חלק ונחלה בארץ:

ובזה אשים קנצי למלין אני אב בית דין כי הראתי לך ראש המעבד שהלוי לא קבל חלקו בארץ בערים ופרסאות כי אם מקצת מה שעולה לשכר עבודתו · וגם הודעתיך שאם אתה נותן דבר ללוי על הערים והפרסאות שקבל · אין אתה נותן לו דבר משלך · כי הוא ה׳ אלהינו שנותן לו חלקו ונחלתו בארץ מהחומש שאתה חייב לו לטוב לך בעולם הזה ובעולם הבא · עוד הראתי לכהן וללוי גם יחד שהשם יתברך נותן להם שכר עבודתם ומבלי נחלת שדה וכרם נותן להם עוד חלקם ויותר מחלקם ממה שהיה מגיע להם מפירות הארץ · גם הודעתי לכהן שהוא כמו השליש משבט לוי (כי הנה בבני קהת היו גם כן לוים כידוע) איך הוא מקבל מה שהיכו׳ יותר ממה שקבלו השבטים לחלקם · וזהו מפני שחמל ה׳ על עבודתו הקשה במעשה הקרבנות · ועל רוב הטבילות · וקדושי ידים ורגלים · ולבישת בגדים שוים בין בימות החמה בין בימות הגשמים · ועל הלוכו על הרצפה ביחוף רגלים · ועל תחלואיו · ועל כן אחיה כנראה בשקלים פ״ה הוא משתדל לרפאת את מכאוביו ובפרט חולי רפיון מעים שנופל בו הכהן בנקלה · והראתי גם כן ללוי שמצורף למה שקבל יותר מכל שבטי ישראל כאמור · עשאהו ה׳ בן חורין · ולא צוה עליו שיתן החומש כתורת יעקב אלא המעשר כתורת אברהם · ועל כן אין לכהן וללוי ולראש משמר תלונה על ה׳ וכן לשלשתם אין להם תרעומת זה על זה · ואם הלוי מקבל יותר מהחלק ההוא שמקבלים השבטים בארץ ויפרעו לו גם כן שכירותו משלם על עבודתו · למה לא ישמור המקדש באמונה כדין וכשורה · ולמה יתלונן על איש הר הבית כאשר הכהו על התרשלותו אם הוא חייב לשמור משמרת הקדש בעל כרחו? שמעו נא מה שדרשו חברינו ותלמידינו: ועבד הלוי הוא · למה נאמר? לפי שהוא אומר חלף עבודתם שומע אני רצה יעבוד רצה לא יעבוד · תלמוד לומר ועבד הלוי הוא בעל כרחו ועוד למה נאמר? לפי שהוא אומ׳ ולבני לוי והנה נתתי כל מעשר וגו׳ אין לי אלא שנים שמעשרו וכוהנו׳ כהן · שמטין ויובלות מנין? ת״ל ועבד · רבי נתן אומר הרי שלא היה שם לוי · שומע אני יעבוד כהן? והדין נותן · ומה

במקום שלא כשרו לוים כשרו כהנים · כאן שכשרו לוים · אינו דין שיכשרו כהנים ? תלמוד לומר ועבד הלוי הוא וגו והם ישאו את עונם · אמרת ישראל לא ישאו עון לוים · אבל כהנים ישאו עון לוים ? תלמוד לומר והם ישאו את עונם : חקת עולם לדורותיכם · שינהג הדבר לדורות :

ודעו וראו בני אחי כי ה' חמל עליכם ולא הטריח אתכם יותר מראי · כי הנה ארבעה ועשרים הם משמרות כהונה וארבעה ועשרים משמרות לויה · ובגלל הדבר הזה המשמרה האחת לא תעבוד את ה' כי אם שתי פעמים בשנה · היינו שבעה ימים בכל פעם · ואם יחולקו כל אנשי אורתו משמר כאשר נהגו לעשות לשבעה חלקים כמנין ימי השבוע של אותו משמר · לא יעבוד הכהן או הלוי אלא שני ימים בשנה בלבד פעם אחת בימות החמה ופעם אחת בימות הגשמים · ואם בעבור עבודת שני ימים בשנה הגדיל ה' שכרכם הרבה מאד למה אתם מליניס כיום הזה תלונותיכם על בני ישראל אחיכם ? לא עליהם תלונותיכם כי על ה' · לכן בני לכו עבדו לאלהינו ולא תריבו זה עם זה כי סרה מכם כל מכה שיתחדש בעדת עליכם כל ריב ומצה :

אז בקול אחד הכהנים והלוים ואנשי מעמד ענו ואמרו · אישינו אב בית הגדול נהמרתנו · אישינו מופלא שבסנהדרין נהמתנו · ברוך שחלק מחכמתו והורתו ליריאיו · ואנחנו כרתים אמנה וכותבים · ועל החתום אנשי משמר הלוים והכהני' כלם לשמור ולעשות את כל מצות אדונינו כל הימי' · בגלל הדבר הזה כל הסנהדרין כאחד ברכו אות' · ואמרו ישא ה' פניו אליכם וישם לכם שלום · ולכו לשלום אל בית המקדש ותזבחו זבחי תודה וספרו מעשה ה' ברינה ויאמרו כן נעשה כאשר צוית · ואנחנו נברך יה מעת' ועד עולם נהלל יה : זה הוא בני היקרים מה שלבי אמר לי על הלוים · ולא איתי מה שכתוב בפרקים האלה לא בדברי החכמי' הראשוני' ולא בספרי המפרשים האחרונים · ברוך ה' לעד ולעולמי עד · שהאיר עיני במאור תורתו אמן · נחזור לחלקי הבית כמשפט הראשון · וה' למען חסדו וטובו יהיה בעזרנו סלה :

פרק כג

משנה לשכות היו בעזרה בכלל · שתים בעזרת ישראל בצד שער נקנור אחת מימינו ואחת משמאלו שהם לשכת פנחס המלביש ולשכת עושי חביתין כדאיתא בפרק בשלשה מקומות דמדות משנה רביעית · והששה האחרות המתחילות גם הן בצד מזרח מקצת מהן היו לדעתי בעזרת ישראל · ומקצת מהן בעזרת כהנים · ששתיהן בשתוף הן ראשית וחלק מה בהעזרה המוחלטת הידועה המתחלת משער נקנור האמור ומגעת עד האחד עשרה אמה שהיו אחרי בית הכפרת :

והנה סמכתי דעתי זאת על שני דברים אלה שימוכו בלכתן אם על משמעות מלה זאת עזרה ואם על גודל מקום ראוי ללשכות ההן כפי שמושן · וזה כי מלת עזרה בלי לווי תרצה לעולם בדברי רבותינו ז"ל העזרה כלה · היינו המוחלטת : אולם שאר העזרות לא יקראו אותן חכמינו כן בסתם אלא בהוספת באור תנאיהם · כי לעזרה שהיא לפנים מהחל לצד שער שושן יאמרו עזרת נשים · ולסמוכה לשער נקנור עזרת ישראל · ולאחרת שלפנים ממנה עזרת כהנים · על כן פשאמרו בפרק חמישי משנה שלישית דמדות שש לשכות היו בעזרה · רצו בעזרה המוחלטת שהיא היא זאת שפירשו במשנה ראשונ' של הפרק ההוא בעצמו דכל העזרה · מצורף כי אם הלשכות האלה היו בעזרת ישראל בלבד כאשר חשבו רבים לא היו מונין אותן כאן רבותינו ז"ל שלא במקומן · אך היו זוכרין אותן או בפרק ראשון דמדות האמור משנה ד' כשזכרו לשכת פנחס המלביש ולשכת עושי חביתין או היו מונין אותן בפרק הר הבית משנה ששית כשכתבו הלשכות הבנויות תחת עזרת ישראל ששם הלוים נותנים כל כלי שיר שזכר אחר כך ארך ורחב עזרת ישראל ותנאיה :

אמנם מצד שמושן יהיה גם כן ספק בידי לחזק את דעתי זאת הואיל כי עזרת ישראל כידוע לא היתה בין המזרח למערב אלא יא אמה ואם נצייר הלשכות האלה בשורה שוה זו לפנים מזו כאשר עשה רבינו בשלשה לשכות שבדרום · לא יהיו אחרי הסרת עובי הכתלים הצריכים בכל צד מהעזר' (גם כי יהיו בנסותם אמה אחת בלבד · וכתלי הדרום מצד זה וכתלי הצפון מצד זה ישמשו גם הם במקום כתל אחד מהארבעה הצריכים להבדיל ולחלק השלשה לשכות שבצדן) אלא שתי אמות ושני שלישי אמה ברחב חללן ולא יות' · ואין זה מקום ראוי להקרא לשכה כאותה להשתמש בה בדברים האמורים במשנה · בפרט כי מצד דרום היתה לשכת המלח שהיו אוצרים ונוזים שם מלח הרבה מאד בעבור הקרבנו' והמנחו' והעורו' שבלשכת בית הפרוה וכבש המזבח כדי שלא יחליקו שם הכהנים ברגליהם כשמעלים העצי' ואברי העולו' למזבח ומצד צפון היתה גם כן לשכת הגזית המוכנת לסנהדרין שהיו כידוע שבעים ואחד במספר ולא היו יכולין שום אחד מהם לשבת שם אלא בחציה של חול · עד כי בעבור זה הלשכ' הזאת היה צריך שתהי' גדולה ורחבה מאד בפרט כי מבלעדי הסנהדרין היה צריך מקום מוכן גם כן לסופרי' לבעלי דינין ולעדים ולאנשים אחרים הנמצאי' שם במעמד : הרי שנתתי טעם מספיק לאמת הדבר הזה שאמרתי בפתיחת פרק זה · היינו שהששה לשכות היו בעזרת ישראל ובעזרת כהנים גם יחד ולא בעזרת ישראל ביחוד :

אם כן השלש' לשכות שבדרום להרמב"ם ז"ל היו לשכת המלח ששם היו אוצרים המלח הצריך לקרבנות ולמנחות ולעורות הקדשים · השנית לשכת בית הפרוה ששם היו מולחין עורות העולות והקדשים · נקראת פרוה (להרמב"ם ז"ל) על שם אדם אחד שלא מבני עמנו שחתר בכתל הלשכה ההיא כדי לראות עבודת כהן גדול ביום הכפורים ונהרג שם · והלשכה אחרי כן נקראת על שמו · ופירוש זה של הרמב"ם ז"ל הוא נכון ומוסכם על מה שאמרו בגמר' יומא בפרק אמר להם הממונה מאי פרוה אמר רב יוסף פרוה אמגושא כו' · ולהרב עובדיה מברטנורה · מכשף נקרא פרוה בנה אותה לשכה במכשפות ונקראת על שמו · ועל גג הלשכה הזאת היה בית הטבילה לכהן גדול ביום הכפורים · כי הנה חמש טבילות היה טובל כהן גדול בו ביום · אחת בכל פעם שהיה משנה בגדי זהב לבגדי לבן וכלן היו על גג בית הפרוה לפי שהית' מקודשת כקדושת העזרה · וטבילות הבאות מחמת יום הכפורים צריכות במקום קדש כדכתיב ורחץ את בשרו במים במקום קדוש · אמנם הטבילה הראשונ' שאינה באה בשביל יום הכפורים אלא כחובת כל כהן טהור שאינו נכנס לעזרת המוחלטת עד שיטבול היתה בחול על גבי שער המים הוא השער השלישי שבדרום שבו היו המים ההם המשוכי' באמת הבאה מעין עיטם · ושם היה כהן גדול טובל הטבילה הראשונה : השלישית היתה לשכת המדיחין ששם היו מדיחין קרבי הקדשים · ומשם היתה מסיבה · היינו בנין

אבנים

אבנים ממעלות מגלגלות וסובבות נקראת בלשון לעז סקאלה אה לומאנה שעולין לגג בית הפרוה דרך המסיבה ההיא :

אחרי אם כן שיוסרו אחד עשר' אמה מראשית המעלה שעלית הדוכן עומד מן הדרום אל הצפון כדי שתהיה הרצפה שוה · תצייר כדעתך שמהכתל מזרחי אשר בו שער נקנור רחוק מכתל דרומי של עזרה אחד עשר אמות יהיה משוך מן המזרח למערב כתל אחר שיהיה בארכו אחד עשר אמות ובעביו שתי אמות · ושליש עשרה אמות וחצי בקומתו ושבסוף הכתל הזה ימצא גם כן כתל אחר משוך מצפון לדרום ארכו יא אמה גובהו שליש עשר' אמות וחצי ועביו שתי אמות · כי אז תמצא נכון לפניך חדר אחד שחללו יהיה תשעה אמות בארכו וגם תשעה אמות ברחבו ושליש עשרה אמות וחצי בקומתו : וזאת תהיה לשכת המלח שתעש' בה פתח הגון בכתל הצפוני שלת שיהיה פתוח לעזרת ישראל כדין וכשורה : וארך ורחב פתח זה יהיה שלשה אמות על שליש' אמות · ועל הפתח יהיה דלת עץ סוגר נחלק לשני חצאין והגגר עליו מחוץ עם הפותחות הראויות · ותפרי הדלתות שבפנים יהיו מצופים בטסי נחשת תקועים גם כן במסמרי נחשת לשמור הדלתות של עץ שלא יאכלו ויפסדו בעבור חדוד המלח הנוגע בם : וגם כי באולי הטסים של ברזל היו טובים משל נחשת · עם כל זה לא יהיו של ברזל מפני שאינו ראוי שינע המקצר בדבר העולה על המאריך :

אחרי כן תעלות שתי אמות ומחצה שכן מקום דריסת רגלי הכהנים הוא גבוה על דריסת רגלי ישראל שתי אמו' ומחצה · תמשוך בחבור לכתל אשר בנית מן המזרח למער' כתל אחר גם כן מן המזרח למערב שיהיה ארכו אחד עשרה אמו' עוביו שתי אמות וקומתו אחד עשרה אמות · ובסופו תמשוך כתל אחר מן הצפון אל הדרום אורכו אחד עשרה אמות עוביו שתי אמות וקומתו אחד עשרה אמות · כי יהיה בידך חדר שחללו תשעה אמות על תשעה אמות וגובהו אחד עשר אמות · אחרי כן במחצית החלל הזה בין שני הכתלים שהם מן הדרום אל הצפון תמשוך כתל אחר גם כן מן הדרום אל הצפון ארכו אחד עשר אמות גובהו אחד עשר אמות ועוביו ג״כ שתי אמות בעבור המסיבה שבלשכת המדיחין הקבוע' או המסוכ' בכתל זה כי יהיו לך שתי לשכות בשורה שוה זו לפנים מזו ויהיו ברחבן שלשה אמות וחצי ובארכן תשעה אמות · ולכל אחת מהן תעשה פתחה בכתל הצפוני שלהן שיפתחו לעזר' כהנים והפתחים יהיו ברחב אמה אחת ובקומה שתי אמות וחצי וגם על הפתחים סמוך שתי אמות לגג הלשכות יהיו שתי חלונות חלון אחד לכל לשכה של אמה אחת על אמה אחת עם דלתות של עץ הנחלקים לשנים גם על החלונות וגם על הפתחים ויהיה נגר החלונות בפנים ונגר הפתחי' עם הפותחו' מבחוץ : כי יהיו לך לשכת המלח · לשכת הפרוה · ולשכת המדיחין שבה המסיבה העולה לגג בית הפרוה כאמור : וקרויין גם כן יהיה שוה :

ואני טרם אכלה לדבר דברי בשאר הלשכו' שבעזרה · אמרתי לחלות פניך אתה הקורא שלא יהיה לך לזרא אם תראה עתה שבבנין השש לשכות אלה עשיתי ואעשה גם כן ברובם הכתלים בעבין שתי אמות עם כי לדברי רבותינו הקדושים הכתלים כלם לא יעברו למרבה אמה אחת כדתנן בבתרא פרק קמא בשנה ראשונה מקום שנהגו לבנות גויל · גזית · כפיסין · לבנים כו' כי הנה כתלי המקדש לא ילמדו תמיד מהות גבהן ארכן ורחבן מכתלי שאר כתלים של חול · אך

יבדלו פעמים רבו' כתלי הקדש מכתלי החול או מצד גודל המשא שעליהם או מצד שמושן ומלאכתן ומי לא ידע שכתל אחד שיהיה בעוביו אמה לא יכיל וישא עליו הכתלים הרמים והנשאים כמו שהיו צריכים לעשות (אם כנים דברי) כתלי לשכת הגזית שהיו סומכין עליהם הכתלים הגבוהים של צפון העזרה או איך לא יפסדו במהרה הכתלים הנסים אמה בלבד שבלשכת המלח בעבור אוצרות המלח הרב הנתון בם יומם ולילה לא ישבות האוכל ומכלה בימים מועטי' כל אבני גזית גם כי יהיו מסויידים בטיט הרבה · ומסויידים בסיד היטב ובאמת וכתמים אם עזרת ישראל ועזרת כהנים גם יחד לא היה מקום צר כמו שהם לבנין הלשכות האלה כאשר דמיתי הייתי (בעבור זה שכתבתי) ברחיב עוד את גבול עובי הכתלים הם מה שעשיתי · וידעתי נאמנה שלא יאשימו אותי רבותינו ז״ל בדבר הזה הואיל כי הם לא שמו מדת עובי הכתלים של אמה אחת בלבד בכל הבנינים לחק נצחי · אמנם נהפוך הוא כי הנה תלו גמרתן של כתלים כבנרת הפשוט כדאיתא התם · ולא גזרו אומר עליהם שכן יקום לעולם שיהיו אמה אחת על פי התורה והמצוה · מצורף כי אני לא נטיתי מדבריהם לעבור על רצונם (חלילה) אך פקודיהם לא נצרתי לפי שעה על צד ההכרח הגבור והצורך הפרטי האמור לא זולת · ואם שלמה בבנין הבית עשה כתלי העזרה של שלשה אמות ברחבן ועליהם הוסיף גם כן טור אחד כרתות ארזים שהוא גם הוא אמה אחרת עודפת על הג' אמות האמורות · למה לא נוכל גם אנחנו לרדוף בעקבות משיחנו בסדור כתלי לשכות אלה בפרט כי עשיתי אותם צרים אמה אחת מכתלי העזרה שנבנו ברחבן באבנים שלש אמות משלם כמצותו ? דרשו מעל ספר מלכים א' ו' כי תראו כתוב שם ויבן את החצר הפנימית (היינו עזרת ישראל) שלש' טורי גזית וטור כרתות ארזים כו' היינו בנה כל העזרה הזאת בשלשה טורי גזית שהם שלשה אמות של חמש' טפחים ברחב על דרך מה שאמרו רבותינו ז״ל בפרק הנזכר · בגזית זה נותן טפחים ומחצה וזה נותן טפחים ומחצה וכו' · וגם כי עם מה שאמרתי כאן הראתי לך אתה הקורא שיפה עשיתי אם הרחבתי עובי הכתלים שתי אמות נגד רצונך אוסיף עוד שנית ידי וירוח לי להודיע לך כי בבנין העתיד שיבנ' במהר' בימינו יהיו הכתלים של חמשה ושל ששה אמות של ששה טפחים בעובין · הא תראה (ביחזקאל מ') שהאיש שהיה בידו פתיל פשתי' וקנה המדה הראה לו שמדד את רחב הבנין היינו כמו שפירש רש״י ז״ל שם עובי החומה מחוץ של הר הבית קנה אחד היינו ששה אמות של ששה טפחים ועוד כדר חומת התאים שהיו לפנים מהר הבית ועשאם של חמש אמו' דכתיב ובין התאים חמש אמות כמו שתרגם יונתן בן עוזיאל ז״ל ובין תויא כתלא חמש אמין שהוא נכון למה שכתבו רז״ל במסכת מדות פרק פתחו של היכל מתנ' שביעית וכותל התא חמש וכו' · ועתה בין תבין את אשר לפניך כלה מדברותיך ושתוק כי כבר קבלת ממני שכר תמיהתך ואין לך עוד פה להשיב ולהשיג בזה עלי דבר בחכמתך :

גם אל תתמה שבמקום הקדש יהיו דברים מעלים ריח רע כמו עורות המלוחי' שבבית הפרוה · בית המטבחים · ולשכת המדיחין · כי הנה היו רוחצין רצפת בית המטבחים ולשכת המדיחין בכל יום ולא היו משהין העורו' בלשכת בית הפרוה זמן ארוך · כי היו הכהני' מוכרי' אותן מיד · מצורף שהקטרת היה מבשם כל המקדש ומפיר כל ריח רע ממנו · ואם היו מריחין את ריחו עד יריחו שהי' רחוק מירושלם עשר' פרסאות

למה

מה לא יהיה גם כן ריחו נודף במקדש עצמו ? על כן יש
להאמין שמלשכת בית הפרוה ומבית המטבחים לא יתחוה
שום סרחון במקדש · ובנה ישלם ספור השלשה לשכות
שהיו מצד דרום העזרה :
אמנם השלשה לשכות אחרות שהיו מצד צפון הן אלה ·
לשכת הגזית ששם היתה סנהדרי גדולה של ישראל יושבת
בצד החול שבה ודנה כל הכהונה · ולכן הלשכה הזאת היתה
חציה בקדש וחציה בחול מפני שבחציה של קדש לא היה
אפשר לסנהדרין לשבת בה · כי אין ישיבה בעזר' אלא למלכי
בית דוד בלבד · דכתיב ויבא המלך דוד וישב לפני ה' ·
שנית היתה לשכת הגולה · היא הלשכה שבה היה בור קבוע
שכרו אותו עולי גולה מבבל והגלגל נתון עליו · ומשם היו
מספיקין מים לכל העזרה · שלישית היא לשכת העץ · והיא
היתה לשכת כהן גדול הנקראת גם כן לשכת פרהדרין ·
כדתנן ביומא שבעת ימים קודם יום הכפורים מפרישין כהן
גדול מביתו ללשכת פרהדרין · ודעו בני כי פקידי המלך
נקראים פרהדרין · ומתוך שהכהני' גדולים שהיו בבית שני
אחרי שמעון הצדיק היו נותנים ממון כדי לשמש בכהונה
גדולה ועל כי רשעים היו לא היו משלימין שנתן והיו
מתחלפין כל שנים עשר חדש כפקידי המלך שמחליפין אותם
בכל שנה ושנה · לכך נקראת פרהדרין · או שמא היתה זאת
לשכת בית אבטינס · ולשכת פרהדרין היתה בדרום כי בזה
כספוקת הגמרא ביומא :
אחרי אם כן אשר תסיר מצד צפון גם כן אחד עשרה אמה
מראשית המעלה שעליה הדוכן עומד מן הצפון אל הדרום
לסבה המתוכה למעלה · תצייר שמכתל מזרחי רחוק מכתל
צפוני אחד עשרה אמה יהיה משוך מן המזרח למערב כתל
אחד ארכו אחד עשר אמה עוביו ב' אמות · וגובהו שלש עשרה
אמות וחצי · ושבסוף הכתל הזה יהיה כתל אחר משוך מדרום
לצפון ארכו אחד עשר אמה עוביו שתי אמות וקומתו י"ג אמה
וחצי · כי אז תהיה לך לשכה שחללה יהיה תשעה אמו' ארכה
ותשעה אמות רחבה ושלש עשרה אמה וחצי קומתה : אחרי
כן בסוף הכתל המזרחי שהוא בקרן מזרחית צפונית תחבר
לו חוץ לעזר' כתל אחר משוך כלפי צפון ארכו אחד עשר אמה
עוביו שתי אמות וקומתו שבעה ועשרים אמה · ובסוף הכתל
האחר שהוא משוך מן הדרום אל הצפון תחבר גם כן כתל
אחר חוץ לעזרה ארכו אחד עשרה אמות עוביו שתי אמות ·
וקומתו שבעה ועשרי' אמות · (כי הנה צריך להגביה הכתלי'
האלה שלש עשרה אמה וחצי על הכתלים הראשונים כדי
שיגיעו לקומת כל הכתלים בשוה להיות כי כבר ידעת
שרצפת שער שושן היתה נמוכה ברצפת שער נקנור י"ג אמה
וחצי אם זכרת סכום המעלות ברום חצי אמה לכל מעלה
העולות מחיל לעזרת נשים ומעזרת נשים לעזרת ישראל)
ותפרוץ חומת העזרה הצפוני' שהיא בין שני הכתלי' המשוכים
חוצה לה ותעזוב הפרצה ההיא פתוחה · וחוץ לעזרה בסוף
שני הכתלים המשוכים אל הצפון תעשה כתל אחר סוגר שני
הכתלים בכתל שיהיה בארכו אחד עשר אמה ובעביו שתי
אמות ובקומתו שבעה ועשרי' אמה ובכתל הדרומי של הלשכ'
הזאת תעשה בקדש פתח פתוח לעזרת ישראל גובהו שלשה
אמות ורחבו גם כן שלשה אמות ובכתל הצפוני חוץ לעזרה
תעשה פתח אחר פתוח לחל גובהו שלשה אמות ורחבו גם כן
שלשה אמות · כי אז תהיה לך לשכה אחת שארכה יהיה מן
הדרום אל הצפון שמנה עשרה אמות ורחבה תשעה אמות
וקומתה שלש עשרה אמות וחצי : אמנם בין שני הכתלים
ההולכים חוץ לעזרה תעשה מעזיבה או רצפה עד סופן של
כתלים אלה שתהיה שוה לרצפה הפנימית של לשכת הגזית
שבתוך העזרה · ועל פתחה הפתוח לחל שהוא בכתל הסוגר
שני הכתלים החצונים תעשה שבעה ועשרים מעלות רום כל
מעלה חצי אמה ושלחה גם כן חצי אמה לעלות בהן אל רצפת
העזרה של לשכת הגזית הזאת מתוך הרצפה החצונה שעשית
שוה (כאמור) לרצפה הפנימית כתוכן וכשורה · ועל כל אחד
מהפתחים של קדש ושל חול תעשה חלון רחוק מגג הלשכה
שלשה אמות שיהיה שתי אמות ארכו ושתי אמו' גם כן רחבו
ועל החלונות והפתחים תעשה הדלתות של עץ נחלקי' לשני'
ונגרי שתי החלונות וגם נגר הפתח של קדש עם הפותחו' שלו
יהיו בפנים ונגר ופותחות של פתח חול יהיו מבחוץ : וזאת
תהיה לשכת הגזית חציה בקדש וחציה בחול · ובחציה של
חול היו יושבים הסנהדרין בעגול ובהפוך פנים נגד חציה
של קדש ולפניהם היו השני סופרים אחד מימין העגול
ואחד משמאל לו · כדאיתא בפרק אחד דיני ממונות משנה
שלישית · והבעלי דינין והעדים ושאר העם היו עומדי' על
רגליהם נגדם בחציה של קדש עד שלמדו או הם על עצמם
זכות או העדים עליה' חובה · ואחרי שנשאו ונתנו הסנהדרין
בדבר היו חוזרים שם לשבוע את גזר דינם :
אחרי כן בסוף הכתל שעשית בעזרה מן המזרח למערב ·
אחרי אשר עלית השתי אמו' וחצי בעבור רצפת מדרס הכהני'
הגבוהה השתי אמות וחצי ברצפת מדרס רגלי ישראל כאשר
ידעת תחבר ותוסיף כתל אחר משוך גם כן מן המזרח אל
המערב שיהיה ארכו אחד עשר אמות גובהו אחד עשר אמה
ועוביו שתי אמות · ובסוף הכתל הזה תעשה כתל אחר מן
הדרום אל הצפון ארכו אחד עשר אמה גובהו אחד עשר אמה
ועוביו שתי אמות · כי אז יהיה לך חדר שחללו יהיה תשעה
אמות ארכו וט' אמות רחבו ואחד עשר אמו' קומתו · אמנם
במחצית הכתל שהוא מן הדרום אל הצפון · אם תעשה כתל
אחר משוך מן המזרח אל המערב ארכו אחד עשרה אמה גובהו
אחד עשרה אמה ועוביו אמה אחת בלבד שיגיע לכתל השני
שהוא מן הדרום אל הצפון · אז תעשה שתי לשכות רחבן מן
הצפון אל הדרום ארבעה אמות לכל אחת מהן וארכן מן
המזרח אל המערב תשעה אמות · ופתח לשכת הגולה בארך
שלשה אמות וברוחב אמה אחת וחצי יהיה בכתל הדרומי
שלה פתוח לעזרת הכהנים וגם על פתחה סמוך שתי אמות
לגג הלשכה הזאת יהיה חלון אחד של אמה אחת על אמה
אחת עם חלונות של עץ הנחלקים לשנים גם על החלון וגם
על הפתח ויהיה נגר החלון בפנים ונגר הפתח עם הפותחות
מבחוץ · אך בלשכת העץ תעשה פתח אחד בארך שלש' אמות
וברחב אמה אחת וחצי בכתל צפוני שלה שהוא כתל צפוני
של עזר' פתוח לחל עם דלת עץ עליו הנחלק לשנים והחלון
עליו כאמור בלשכת הגולה ויהיו הנגר והפותחות מהחלון
מבפנים ופתח לשכת העץ זה יהיה פתוח לחול כאמור ובפנים
יהיו נגר ופותחות גם כן כדי שיוכל כהן גדול לשכב ולשבת
שם שבעת ימים קודם יום הכפורים · וחוץ לפתח זה יהיו
הנגר והפותחות שלו לסגור אותו מבחוץ לזמן המצטרך והכו
מעלות כמו שכתבתי בפתח לשכת הגזית הפתוח לחל באופן
שיוכלו להוריד אותו משם זקני בית דין ערב יום הכפורים
עם חשכה ולמסור אותו לזקני כהונ' עד שיעלו אותו לעליית
בית אבטינס אשר שם משביעין אותו · כדתנן ביומא פרק א'
משנה חמשית · ועל כן הלשכה שהיא סמוכה לצד קיר צפון
העזרה תהיה לשכת העץ · והלשכה שתהיה כחוברת לרא

ונוטה

נוטה לצד דרום העזרה תהיה לשכת הגולה כי כמשפט הזה לשכת העץ תהיה אחרי לשכת הגולה בהחלט · וגם אחרי חצי חציה של לשכת הגזית שהיא בקדש תוך העזרה הנוטה לצד דרום ומקצת העזרה ככלה עד שיתאמת מה שכתוב במשנה בפרק ה׳ דמדות משנה ד׳ כשאמרו והיא היתה אחורי שתיהן: וזהו מה שאמר לי לבי בששה הלשכות בפרט הנתונו׳ בקצת העזר׳ המוחלטת · וידעתי גם אני ידעתי שקצת מה שכתבתי עליהן בפרק זה אינו נכון לכונת הרמב״ם ז״ל · על כן אם לא תיטב בעיניך דעתי זאת שאינה באולי רחוקה מאד מדעת רש״י ורבינו עובדיה ז״ל תשקוט על כל פנים במה שהאמין רבינו ז״ל כי מלאך ה׳ צבאות הוא :

הלא נגלה נגלה אליך כי הרמב״ם ז״ל שם לשכת העץ לבדה סמוכה לכתל צפוני של עזרה ולשכת הגזית ולשכת הגולה שם אותן סמוכות לכתל דרומי של לשכת העץ כנרא׳ בצורתו שצייר בפירוש המשניות · ולא שם קצת של לשכת הגזית חוץ מהעזרה לתוך החל וקצתה בקדש כאשר עשיתי אני · אבל אמר בפרק ה׳ דמדות משנה ד׳ שהיה לה שני פתחים אחד פתוח לקדש ואחד פתוח לחול ושחציה של חול הוא לצד מערב ושהיו יכולין הסנהדרין לשבת שם ולא בצד הקדש מפני שאין ישיבה בעזרה כאמור אלא למלכי בית דוד בלבד · והנה במה שאמר הרב שהפתח מלשכת הגזית הפתוח לחול וחציה גם כן של חול תהי׳ לצד מערב מודה אני עלי סכלותי כי מצד קוצר ידיעתי לא הבנתי איך יעלה יפה הדבר הזה שיהי׳ צד מערב חול כפתח פתוח במערב ועל כן אתה הקורא בין תבין את אשר לפניך ודע כי שר צבא ה׳ הגאון המופלא בוצינא דנהורא ריש מתיבתא כמהר״ר שמואל מארלי נר״ו במקום מערב הוא גורס מזרח ואז נוכל לומר שפתח הלשכה הזאת יהיה פתוח לחל היינו לעזרת נשים ושם היו יושבין הסנהדרין כאמור · הוסיפו רבותינו בפרק כל העזרה דבר׳ שגג שלשת הלשכות האלה הצפוניות היה שוה ואם תאמר אתה שגגה של לשכת הגזית שכנגד הקדש ולקדש קדש · ושכנגד החול והחול חול · יהי׳ נכון ומוסמך על דברי רבותינו הקדושי׳ במסכת מעשר שני פרק לא יאמר אדם לחברו משנה ח׳ הלשכות הבנויות בקדש כו׳ :

ואתם בני דעו כי אחרי חתימת פרקי זה הקרה ה׳ אלהינו לפני חכם אחד מתושבי צפת שהי׳ מחזר בערים שבגליל ותינו אשר שם יחנו אחינו בני ישראל יצ״ו כדי שיסייעו אותו לתת טרף לביתו וחק לנערותיו ונעריו האמללי׳ שהיו בעירם ובחסר כל בארץ מולדתו · ומפיו שמעתי הסוגיא דפרק שני דיומא על משפט לשכת הגזית שאכתוב אותה כאן לכם מפיו כדי שתדעו שבמה ששם הרמב״ם ז״ל לשכת הגזית כלה בקדש נטה בהדיא מן הכתוב בגמרא ואולם במה ששם צדה שבמערב חול הואיל כי יש לו סמך על הסוגיא הזאת כמו שתראו · הגאון מארלי נר״ו ששמע סגנון הגימרא מהגברא בשם החכם הנזכר הביא דברי הרמב״ם ז״ל כמו שהם וחזר אותם לישנם עד שאמרו מערב ולא מזרח · ועל זה הוא דוה לבי ונשארתי מרעיד ואשתומם על המראה דעד כדון בפחזותא קמא דידי אנא קאים עד אשר אמצא מי שילמוד לי איך יזדמן שבהיות לשכת הגזית כלה בקדש כדברי הרמב״ם ז״ל יהיה צד מערב חול אם יפתחו שם פתח במערב · האמנם על פי דרכי נמצא בנקלה בחסד ה׳ מקום נכון לפתח שאמרו בגמרא כמו שתדעו מכירו אחרי זכירת הסוגיא האמורה שהיא זאת כמו שהגיד לי על פה החכם הנזכ׳ אמר רב ששת מנא אמינא לה ? דתניא לשכת הגזית כמין בסילקי גדולה היתה (בסילקי) כתוב בכאפה דגושה בלשון יון ר״ל מקום גדול ומכבד מאד לעשות בו משפט ודין נחוץ לרבים · פיים במזרח׳ וזקן יושב במערב׳ והכהנים מוקפי׳ ועומדים כמין כבוליאר והממונה בא ונוטל מצנפת מראשו של אחד מהם ויודעים שממנו פיים מתחיל · ואי סלקא דעתך בבגדי חול · מצנפת בבגדי חול מי איכא ? אין כדתני רב יהודה ואי תימא רב שמואל בר יהודה כהן שעשתה לו אמו כתנת עובד בה עבודת יחידי · אמר אביי שמע מינה לשכת הגזית חציה בקדש וחצי׳ בחול ושמע מינה שני פתחים היו לה אחד פתוח בקדש ואחד פתוח בחול · דאי סלקא דעתך כלה בקדש זקן יושב במערבה ? והא אמר מר אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד ? ואי סלקא דעתך כלה בחול · פיים במזרחה ? והא בעינן בבית אלהים נהלך ברגש וליכא ? אלא שמע מינה חציה בקדש וחציה בחול · ואי סלקא דעתך פתח אחד יש לה ופתוח לקדש · זקן יושב במערבה ? והא תנן הלשכות הבנויו׳ בחול ופתוחות לקדש תוכן קדש ? ואי סלק׳ דעתך פתוח לחול פיים במזרח׳ ? והא תנן בנויות בקדש ופתוחות לחול תוכן חול ? אלא לאו שמע מינה שני פתחים היו לה אחד פתוח לקדש ואחד פתוח לחול עד כאן · והנה פירש רש״י ז״ל על הסוגיא הזאת הוא זה · לשכת הגזית ששם היו מפיסין · בסילקי בית גבוה שעל עלייה · ותמה אני מפירוש רש״י ז״ל זה · כי הנה לשכת הגזית לא היתה בנויה על עלייה אם לא נאמר שיקרא רש״י עלייה למעזיבה שעשיתי אני בלשכת הגזית חוץ לעזרה ככתו׳ בפר׳ זה · פיים במזרח קבוצת היקף המפיסין במזרחה היתה · וזקן של בית דין המור׳ להם סדר הפייסין יושב במערב׳ · כבוליאר עגול שקורין נושקא · ואני אברהם לא ידעתי פתרון המלה הזאת נושקא כי איננה עברית ואולי היא צרפתית כנראה בפירושו (ישעיה ג׳) על פסוק בתי הנפש והלחשים שאמר ובתי הנפש שכנגד הלב נושקא בלעז · שממנו מתחיל מנין חשבון הפיים כמו שפירשתי בראש הפרק · כדתני רב שמואל בר יהודה לקמן פרק שלישי שהיו אמותיהן של כהני׳ עושות לבניהן משלהן כמין בגדי כהונה להראות תפארת עושיהן ונוי במלאכתן וכמה הן מהדרות מצוה · דקתני כהן שעשתה לו אמו כתנת לובשה ועובד בה עבודת יחידי · אין ישיבה בעזר׳ שנאמר לעמוד לשרת העומדים שם לפני ה׳ אלא מלכי בית דוד שמצינו בהם ישיבה שנאמר ויבא המלך דוד וישב לפני ה׳ ויאמר מי אנכי ומי ביתי וגו׳ דהא בעינן בית אלהים נהלך ברגש אלמא פייס צריך להיות בבית אלהים · עכ״ל רש״י ז״ל ·

ועתה אם תעיין היטב בבנין לשכת הגזית שעשיתי נראה בהדיא ששמרתי בה כל תנאי הסוגיא הזאת · כי בניתי אותה חציה בקדש וחציה בחול · גם עשיתי בה שני פתחים אחד פתוח בצד צפון בחול ואחד פתוח בצד דרום בקדש כי הנה אביי לא זכר מערב ומזרח בפתחים · גם לא הצריך שיעשו שם בלבד ולא במקום אחר אלא אמר בסתם אלא לאו שני פתחים כו׳ כי הרשות נתונה היא לנו לעשות אותם בכל הפאות שנרצה אך בתנאי שיהיה הפתח אחד פתוח לקדש והפתח האחר לחול · ועל כן לפי דרכי יכונו הפתחי׳ שציירתי אליבא דגמרא מפני שבגלל הפתח הפתוח בצד צפון בחול היה מקום לזקן לישב במערב בחול כי כל פאות חציה של עזרה שהיא נוטה לצד צפון ופאת מערב בכלל בעבור הפתח הפתוח שם בחול · הם חול · כמו שכל חציה הנוטה לצד דרו׳ בעבור הפתח הפתוח שם בקדש היא קדש · ולכן במזרחה שבקדש היו עושין הפייסות כאמור בסוגיא הנזכרת · וזהו מה שהאמנתי בדבר הלשכות האלה · ואם באולי בבנינן

יאמרו קצת מהחכמי׳ כי נטיתי מדרך האמת (אשר לא דמיתי) לא אסוג אחור מלשתות בצמא הטוב והישר בדברי רבותינו ז״ל ואשמור לתקן הלשכות האלה אם יצטרכו תקון כפי אשר יורוני ולא אטה ימין ושמאל מבצותם :

פרק כד

ההיכל היה צר מאחריו ורחב מלפניו ודומה לארי׳ שנאמר הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד ׃

מה ארי זה רחב מלפניו וצר מאחריו אף ההיכל צר מאחריו ורחב מלפניו ׃ ואתה הקורא דע כי רבותינו הקדושי׳ פעמים קוראים היכל החלק ההוא מהבית שהוא ארבעים אמה בארך ועשרים אמה ברחב שחוצה לו מצד המזרח יש שם האולם הארוך אחד עשרה אמו׳ והעודף ברחב על ההיכל חמש עשרה אמות מצד דרום וחמש עשרה אמות מצד צפון ושלהלאה ממנו מצד מערב יש שם בית קדש הקדשים שהוא עשרי׳ על עשרים אמה וזה באמת הוא ההיכל העצמי לא זולת ׃ אמנם לפעמי׳ קראו רבותינו ז״ל היכל בשתוף כל המקובץ מהשלש׳ חלקים האמורים גם יחד ׃ על כן כשאמרו שההיכל היה צר מאחריו ורח׳ מלפניו האמנתי שרצו בהיכל השם המשותף ולא העצמי ובאופן הזה הוא רחב לצד מזרח וצר מצד מערב ׃ כי ההיכל היה רחבו מן הצפון אל הדרום שבעים אמה כמו שמפורש בפ׳ רביעי דמדות משנה שביעית ׃ והאולם שלפניו לצד מזרח היה מתפשט להלן מצדי ההיכל חמש עשרה אמה לצד צפון וחמש עשרה אמה לצד דרום ונקרא בית החליפות ואינו נמשך מן המזרח למערב אלא כנגד האולם בלבד ׃

נמצא שההיכל בכללו היה רחב לצד מזרח מאה אמה מחמת בית החליפות אשר שם והוא צר מאחריו שאינו רחב שם אלא שבעים אמה ושם היו הכהנים גונזים סכיניהם ולכל משמר היה חלון אחד שבו גונזין סכיניהם והיו ארבעה ועשרי׳ חלונ׳ לארבעה ועשרי׳ משמרו׳ ונראה שהיו מהם שנים עשר חלונות בבית החליפות שמצד צפון ושנים עשר חלונות בבית החליפות שמצד דרום ׃ ואמרו חכמינו ז״ל סכין הנשמט מן הנצב או שנפגם אין מחזירין אותו ואין משחיזין אותו אלא גונזין אותו בצד ההיכל בין הקדש והאולם לצד דרום ועושי׳ סכינים אחרי׳ שאין עניות במקום עשירות ׃ ומה שהיו גונזין אותם בדרום הוא כדי להתרחק מן התקלה כדי שלא יבואו בשוגג להשתמש בסכין פסול בהיות ששחיטת קדשים היא על הרוב בצד צפון כאשר ידענו ׃ והואיל כי בא לידינו זכרון בית החליפות טוב הוא שנעיין היטב בדברי הרמב״ם ז״ל כי יש בהן פירכא ׃ כתב הרמב״ם ז״ל במסכת סוכה פרק החליל על דברי המשנה בלגה לעולם חולקת בדרו׳ וטבעתה קבועה וחלונה סתומה׃ מפני מה חולקין לחם הפני׳ הנכנסין בצפון העזרה? כדי שידעו כי העבודה בזו השבוע שלהם כי השחיטה בצפון ׃ והיו במקדש ארבעה ועשרים טבעות טבעת לכל משמר שהיו תולין בהן הבהמות ומפשיטין אותן והיו כלן קבועים בכתלים וכשהיתה נכנסת משמרה אחת היתה תולה אותה טבעת לרמוז שהעבודה שלה וכמו כן היו שם עשרים וארבעה חלונות ושם בגדי כהונה חלון לכל משמר׳ ומשמרה והיו כלן סגורות וכשנכנסת משמרה לעבודה היתה פותחת החלון שלה מלבד משמרת בלגה כו׳ ׃ והנה יש לתמוה איך לא זכר הרב מה שכתבו פר׳ שלישי דתמיד משנה חמישית בית המטבחים היה לצפונו של מזבח ועליו שמנה עמודים ננסים ורביעיות של ארז על גביהן ואונקליות של

ברזל היו קבועים בהם שבהם תולין ומפשיטין ׃ והרי שהטבעות לא היו במקדש לתלות בהם הבהמו׳ כדי להפשיט אותן אלא המזלגות כמו שפירש שם רבינו ׃ ושכח גם כן מה שכתב בפרק שלישי דמדות משנה חמישית ׃ כבר ביארנו שאלו הטבעות הם מעשה יוחנן כהן גדול קבועות בקרקע לאסור בהם רגלי הבהמה בשעת שחיטה ואונקליות הם המזלגות ׃ הרי ששמוש הטבעות לא היה התליה וההפשט׳ וגם לא היו הטבעות קבועו׳ בכתלים אלא ברצפה ׃ גם בתחלת פרק חמישי משנה שלישית כתב ומה שאמר וכתוב עליהם תשמישי הכלים לפי שהחלונות שהיו בהם בכנסים כתוב עליהם מכנסים ואשר בהם המצנפת כתוב עליהם מצנפת וכן כתנת ואבנט ואף על פי שלא פירש הרב מקום החלונות שמניחין בהן בגדי כהונה ראוי להאמין עם הגאון המופלא כמוה״ר משה קזים יצ״ו שדעתו היא שיהיו בבית החליפות במקום שיש שם חלונות לסכינים ׃ ואם כן יהיו חמש׳ חלונו׳ לכל משמר ואז יעלו לסכום מאה ועשרים חלונות בין כלם ׃ ואין חלון פחות משתי אמות ברחב בעבור ריבוי הכהנים המשרתים לכל יום בכל המשמרות ׃ ובין חלון וחלון צריך שיהיו גם כן שני טפחים לפחות בקיר חלק לתת בם ציר׳ דלתות החלונות ׃ הרי שבשביל מאה ועשרים חלונו׳ צריכי׳ היינו למאתים ושמנים אמות וארבעה טפחים אם יהיו כל החלונות זו אחר זו בקו ישר ׃ ואם יהיו בשני כתלי׳ זה כנגד זה בקו ישר צריכים היינו לכל כתל מהם למאה וארבעים אמות וגם לארבעה טפחים בעבור השני טפחים שהם קודם שורת החלונות והשני טפחים שהם לאחריהם ׃ ואם כן הוא מן הנמנע שיהיו בבית החליפות ׃ ועוד יהיו חמשה חלונות בלגה סתומות ולא חלון אחד בלבד ׃ וגם כי במה שהשגנו על הרב במזלגות והטבעות לא ידעתי תשובה מספקת ׃ עם כל זה על דברת החלונו׳ נוכל להשיב שהחלונות של הבגדים והסכינים היו חצין מצד דרום וחצין מצד צפון בבקו׳ שעודף האולם על ההיכל בשתי שורות לכל צד מהצדדין הללו חצין בכתל זה וחצין בכתל שכנגדו כי הנה דעת הרמב״ם ז״ל היה שבית החליפות העודף מזה ומזה להיכל היה נמשך עד סוף מערב ההיכל שהוא מאה אמה כאמור ׃ וכמשפט הזה בצד דרום וצפון על כל החלונות האמורות ישאר גם כן מקו׳ פנוי מזה ומזה לגנוז שם הסכינים הפסולים לשחיטה ׃ אך במה שאמרו רבותינו ז״ל שחלון בלגה היתה סתומה ולא אמרו חמשת חלונות בלגה היו סתומות׳ האמנתי כי על כל החמש׳ חלונות בפרט היו דלתות מיוחדות שכתוב עליהם מבחוץ שמוש הבגדים והסכינים ׃ אמנם על כל חמשה וחמש׳ מהם היה דלת אחד גדול של חליות רבו׳ ונסרים שונים המתחלקי׳ ונפתחים בהפוך הציורי׳ כנהוג שהיה סוגר תחתיו כל החמשה חלונות בשוה וכתוב עליו שם המשמרה בלבד ׃ והדלת הזה הגדול הוא הוא שהיה לעולם סתום במשמרת בלגה ׃ והנה הבירטאנורה בפירוש המשניות על משנה שבגירסת של פרק החליל כתב ואלו הם הנכנסים חולקים ביניהם לחם הפנים המגיע להם לחלקם בצפון כדי שיראה לכל שהם נכנסים ׃ שהצפון עקר שהיא קבועה לשחיטת קדשי קדשים והיוצאי׳ חולקים בדרום כדי שיראה שהם יוצאים והולכים להם ׃ לפיכך שנו מקומם אצל רוח שאינו עקר ׃ בלגה שם המשמר׳ לעולם חולקת בדרום ואפילו כשהיא נכנסת ׃ קנס הוא שקנסוה ׃ וטבעתה קבועה ׃ עשרים וארבעה טבעו׳ היו בעזרה במקום המטבחים לארבעה ועשרי׳ משמרות כהונה ׃ וטבעות של כל המשמרות היו פתוחות לצד אחד והופכין הצד הפתוח

למעלה

למעלה ומכניסין צואר הבהמ׳ לתוך הטבעת וחוזרי׳ והופכין פתח הטבעת למטה תוך הרצפה וטבעת של בלגה היתה קבועה ואינה נהפכת וצריכה להשתמש בשל אחרים וגנאי הוא להי׳ וחלונה סתומה · חלונות היו בלשכת החליפו׳ ששם גונזין את סכיניהם · וחלון של משמרת בלגה היתה סתומה דקנסוה רבנן משום מעשה שהיה שאשה אחת של משמרת בלגה ומרים בת בלגה שמה נשאת לסרדיוט אחד ממלכי יונים · וכשנכנסו יונים להיכל הלכה וטפחה בסנדל׳ה על גבי המזבח ואמרה ליכוס ליכוס כתוב בלמדא באיפסילון עם החירק תחת האלף · ב כאפא באומיקרון וסיגמא · זאב בלשון יוני נקרא כן · יאריב יאריב אינו לשון יוני · עד מתי אתה מכלה ממונן של ישראל ואין אתה עומד להם בשעת דוחקן ? וכששמעו חכמים בדבר הזה קבעו את טבעתה וסתמו את חלונה של כל המשמרה כלה כי אמרו אם לא ששמעה מאביה שהיה מבזה את העבודה לא אמרה כן · ובשביל אביה קנסו כל המשפחה · דאוי לרשע ואוי לשכנו · טוב לצדיק וטוב לשכנו · הרי שלדעתו בפרק זה דהליל היה הלון אחד בבית החליפו׳ לכל משמר לגנוז שם הסכיני׳: הייני שנים עשר חלונו׳ מצד דרום ושנים עשר חלונות מצד צפון כי האמין שהמקו׳ שעודף האולם על ההיכל היה חמש עשרה אמה לכל צד בלבד אמנם בפירוש משנה שביעית דפתחו של אולם ממדות הדר ביה מהא והאמין עם הרב שבית החליפות היה נמשך מזה ומזה עד סוף מערב ההיכל: ועל כן בהיות שלא שקטה נפשו בפירוש הרב כשאמר שהיה הבנין מצד מעט לאחריו כתב צר מאחריו לצד מערב ורחב מלפניו מצד מזרח · ולא אתפרש לי היאך · שהרי מאה על מאה היה בשוה ונשאר הדבר אצלו בלי ביאור:

וקודם חתימת פרק זה אומר כי בגדי כהונ׳ היו כלם בחלונו׳ המיוחדות לכל משמרה ומשמרה · ומהבגדים שבחלונות האלה היו משתמשים כל הכהני׳ לפי חלוקת החלונו׳ שלהם בכל ימות השנה בבקר ובערב ובחגים ובמועדי׳ כפי צרכ׳: ואם יארע שימצאו בם בגדים בלוים ומלוכלכי׳ היו מחליפין אותם מדי יום ביום ונותנים שם בגדים אחרים חדשים תחתיהם כבנין המוסרי׳ שהיו לוקחין אותם מלשכת פנחס המלביש הממונה על עשיית הבגדים שהיתה במקדש אצל שער נקנור כאמור במשנה · ושם בלשכתו היו גונזין גם כן הבגדים האלה המוסרים מהחלונו׳ להשתמש בהם בפתילות הצריכות למנורה לשמחת בית השואבה · לכן בשע׳ עבודת החזנים והם השמשים העוסקים בצרכי הכהנים והמקדש היו לוקחים מחלונות המשמרות הבגדים הנהוגים והצריכי׳ בשעת עבודה ואחריה היו מפשיטין הכהנים מבגדי קדש ומלבישין אותם בגדי חול והיו מחזירין הבגדים הקדושים שפשטו מקופלים ומתוקנים היטב בחלונות שלקחו אותם משם שהיו בהן תמיד · משבר׳ עד עת המצטרך · וזהו שכתוב בפרק חמשי דתמיד משנה שלישית מסרום לחזנים כו׳ וחלונות היו שם וכתוב עליהם תשמיש הכלים וכו׳:

פרק כה

גלוי וידוע לכל כי במקדש היו עזרות ותאים ולשכות ומקומות הרבה שנזכרו במסכת תמיד ובמס׳ מדות בברור · וגם בהר הבית אין ספק שהיו שם בתים ולשכות אחרות על הכתובים במסכתו׳ ההן שלא נודע לנו היכן היה מקומן בפרטות · ואני אכתוב ראשונה בפרק זה הלשכות והמקומות שבמקדש למען נזכור אותם בנקל׳ה · ואחריהם אספר הלשכות והבתים שמן הדין היה שימצאו תוך חומת הר הבית ומי שידע לדבר עליהן קשט דברי אמת יותר ממני ששם עתה אלהים בפי יבא ויגיד ועליו תבא ברכת טוב: הלא היא מנויה וגמורה מהמשנה כי מבוזה הבית הקדוש הזה תוך שער שושן אחרי הסורג והחל היתה עזרת נשים מרובעת בשלם שבפנים כי ארכה היה קל׳ה אמות על רחב קל׳ה אמות בשוה וד׳ לשכות של כ׳ אמה על שלשים אמה היו בארבעת מקצעותיה · האחת היתה דרומית מזרחית והיא לשכת הנזירים ששם הנזירי׳ מבשלים את שלמיה׳ ומגלחים את שערם ומשלחי׳ תחת הדוד: השנית היא מזרחי׳ צפונית שהיתה לשכת העצים שנקראת גם כן דיר העצים ששם הכהנים בעלי מומין מתליעים העצים · כי כל עץ שנמצא בו תולעת פסול למזבח · וזאת לא היתה לשכת העצי׳ שנותני׳ בה כל העצים הצריכים למשך שנה אחת בעד מערכות המזבח המתנדבים בני ארח בן יהודה וחבריו כדתנן במס׳ תענית פרק שלשה פרקים משנה ה׳ אלא בדיר העצים זה היו שם העצים בלבד המוכנים להצית בם הג׳ מערכות על המזבח מדי יום ביומו והכהנים האלו קודם סדור המערכות היו מתליעים ובוקעים אותם שם. השלישית היא צפונית מערבית שהיתה לשכת המצורעים ששם המצורעים טובלין בשמיני לטהרתן כשבאו להכניס ידם בפנים למתן בהנות אעפ״י שטבלו מבערב: הרביעית היא מערבית דרומי׳ ששם היו נותנין יין ושמן וסלת לשמוש הקרבנו׳ והיא היתה נקראת לשכת בית השמנים · וגם תחת עזרת ישראל פתוחו׳ לעזרת נשים היו לשכות אחרות מזה ומזה למעלות העולות לשער נקנור ששם הלוים נותנים ספרי השיר והכנורות ונבלים ומצלתים וכל שאר כלי שיר · ומעזרת נשים היו עולים בט״ו מעלות כחצי גורן עגולה אל שער נקנור שהיו בו תשני פשפשין אחד מימינו ואחד משמאלו ככתוב בפ׳ שני דמדות משנה ו׳ ושתי לשכות נ״כ היו לו אחת מימינו ואחת משמאלו אחת לשכת פנחס המלביש שבה היו עושים הבגדים של כ״ג והארבעה מיני בגדים של כהן הדיוט מחדש המוכני׳ לשמוש העבודה חלף הבגדים הבלוים שהיו בחלונות הכ״ד משמרות הנלקחים משם ונגנזים גם כן בלשכתו לשמוש הפתילות במנורה ושמחת בית השואבה · והלשכה השנית על שער נקנור היתה לשכת עושי חביתין ומשער נקנור ואילך היתה עזרת ישראל שהיתה בארך קל׳ה אמות על רחב י״א ושם בעזר׳ ישראל היתה מעלה גבוהה אמה וארכה כרחב כל העזרה ודוכן של לוים בנוי עליה שהיה בגבהו אמה וחצי ובו שלש מעלו׳ של חצי חצי אמה לעלו׳ כהן עליו ונמצאת עזרת כהני׳ גבוהה מעזרת ישראל שתי אמות ומחצה · וששה לשכות היו גם כן שם שלשה בצפון ושלשה בדרום שבדרום להרמב״ם ז״ל היו לשכת המלח ולשכת הפרוה שעל גבה היה בית הטבילה לכ״ג ביה״ה ולשכ׳ המדיחין ששם היתה מסיבה עולה לגג בית הפרוה ושבצפון כמו שכתבתי בפרק כ״ג היתה לשכת העץ הייני לשכת כ״ג הנקראת ביומא פרק ז׳ יבים לשכת פרהדרין ולשכת הגולה ששם היה בור קבוע והגלגל נתון עליו ומשם מספיקין מים לכל העזרה ולשכת הגזית שהיה לה שני פתחים אחד פתוח לקדש ואחד פתוח לחיל ששם היתה הסנהדרי גדולה יושבת ודנה את הכהונה · ועוד היו שם בתים ולשכות אחרות והן היו בית אבטינס ובית הנצוץ ובית המוקד · בית אבטינס היתה כמין אכסדרה על שער המים שבדרום · ועלייה על גבה ששם אבטינס

משפחתו היה מפטם הקטרת וגם במקום ההוא היה באולי
בית הכג̇ ששם היו משביעין אותו כדאיתא ביומא פ̇א משנה
ה׳ כתב הרמב̇ם ז̇ל בהלכות כלי המקדש פרק ה׳ פסקא ז׳ ·
ובית יהיה לו מוכן במקדש והוא הנקרא לשכת כג̇ (קראו
חכמיהם ללשכה הזאת פאסטופוריאום כנראה בפירושם
על ישעיהו הנביא ז̇ל) ותפארתו וכבודו שיהיה יושב
במקדש כל היום ולא יצא אלא לביתו בלבד בלילה או שעה
אחת או שתים ביום ויהיה ביתו בירושלם ואינו זז משם ·
ומדבריו על פי׳ המשנה בפ̇ה דמדות כמעט נראה שהלשכה
הזאת הנקראת בית כהן גדול היתה בדרום על שער המים
ואולי היה לובש בגדי חול שלו בלשכה הזאת בלילה או
כשהיה יוצא חוץ למקדש ובגדי זהב היו נתונים בלשכת
העץ הנקראת כן כי מן הנכון הוא שיהיו שם תיבות או
ארמאריאי בלעז לגונזם · ומפני שהיו התיבות האלה של עץ
אולי נקראת לשכת העץ · בית הנצוץ היה גם הוא אכסדרה
על שער הנצוץ שבצפון ועלייה על גבה · ובית המוקד היה
גם הוא בצד צפון והוא היה בית גדול ולא היה עליו עליית
אלא היה כיפה בנויה בארץ מוקפת רובדין של אבן והכהני׳
וזקני בית אב היו ישנים שם ומפתחות העזרה בידם ומקום
היה שם אמה על אמה עם טבלא של שיש שטבעת ושלשלת
אחת היו קבועים בה עם מפתחו׳ המקדש תלויות בשלשלת
ושני שערים היו לו לבית המוקד אחד פתוח לחול וא׳ פתוח
לעזרה ובו היה פשפש קטן שבו נכנסים לבלוש העזרה :
גם ארבעה לשכות היו בבית המוקד שתים בקדש ושתים
בחול וראשי פספסין היו מבדילין בין קדש לחול · הלשכה
הראשונה והיא מערבית דרומית היתה לשכת הטלאי׳ שהיו
שם טלאים מבוקרים לתמידין כדתנן אין פוחתים מששה
טלאים מבוקרי׳ כו׳ : הלשכה השנית והיא דרומית מזרחית
היתה לשכת בית גרמו שהיו עושים לחם הפנים שם :
הלשכה השלישית היא מזרחית צפונית ששם גנזו בני
חשמונאי את אבני המזבח ששקצום מלכי יון וזאת היתה
לשכת החותמות כדתנן בתמיד כי מי שלוקח סלת למנחה
ויין לנסכים היה הולך אצל יוחנן בן פנחס ונותן לו מעות
כפי הנסכים שהוא צריך והוא היה נותן לו חותם ומוליך
החותם אצל אחיה שהיה ממונה על הנסכים ומקבלם ממנו
וכתוב על החותמות עגל · זכר · גדי · חוטא · ולבן עזאי היו
חמשה היינו חוטא עשיר וחוטא דל ואם על החותם היה
כתוב עגל בידוע שנתן מעות לנסכי פר · והן שלש׳ עשרוני׳
סלת בלול בחצי ההין שמן ויין לנסך חצי ההין · ואם על
החותם כתוב זכר בידוע שנתן מעות לנסכי איל שתרגום
איל הוא דכרא · ונסכיו הם שתי עשרונים סלת בלול בשמן
שלישית ההין ויין לנסך שלישית ההין · ואם על החותם
כתוב גדי בידוע שנתן מעו׳ לנסכי כבש בן שנתו והם עשרון
סלת בלול ברביעית ההין שמן ויין לנסך רביעית ההין ·
ואם עליו היה כתוב חוטא בידוע שנתן מעות לנסכי מצורע
עשיר שהיה מביא שלש בהמות והיה צריך לעשרה לוגין
שמן תשעה לוגין לשלשה כבשים ואחד למתן תנוך ובהנות
וקרי ליה חוטא משום דאמרינן בערכין על ששה דברים
נגעים באים · ולבן עזאי שני חותמות היו למצורע חוטא
היינו חוטא דל וחוטא עשיר · ותק̇ סבר דלמצורע עני נותני׳
לו חותם גדי לפיכך ארבעה חותמות היו והלכתא כתק̇ :
הלשכה הרביעית היא צפוני׳ מערבית ונקראת בית המוקד
על שם המדורה שדולקת בה תמיד · ושם הית׳ מסיבה אחת
ההולכת תחת הבירה וממנה הכהן שראה קרי הולך לבית

הטבילה והנרות דלוקות מכאן ומכאן ושם גם כן היה בית
כסא של כבוד וכשירד וטבל עלה ונסתפג ונתחמם כנגד
המדורה · והנה ראוי היה שאצל הלשכות הללה תהיה לשכת
הכלים שהיו מוציאים ממנה בכל בקר שלשה ותשעים כלי
כסף וכלי זהב לבקור הקרבן תמיד · ובירושלמי דמסכת
חגיגה אמרו שמנין הכלים האלה הוא של צ̇ג כנגד שלשה
ותשעים אזכרות שבנבואת חגי זכריה ומלאכי·אבנכ לפנים
מעזרת ישראל היתה עזרת כהנים בארך קל̇ה אמות על רחב
י̇א אמות ומשם ולהלאה היה מקום המזבח שהיה המזבח
ל̇ב אמות על ל̇ב אמות : ובקרן מערבית דרומית שלו היו
ב׳ נקבים כמין ב׳ חוטמין דקין שהדמים הניתנים על יסוד
מערבי ועל יסוד דרומי יורדין בהן ומתערבין באמה אחרת
מהעזרה · ולמטה ברצפה באותו הקרן עצמו היה שם מקום
אמה על אמה וטבלא של שיש וטבעת היתה קבועה בה שבו
יורדים לשית ומנקין אותו וכבש היה לדרומו של מזבח ל̇ב
אמות ארכו על רחב שש עשר׳אמות ורבובה הית׳ לו במערבו
אמה על אמה ששם היו נותנים פסולי חטאת העוף : והנה
מכתל צפוני של עזרה עד כתל המזבח שהוא רחב ששים
אמות ומחצה וכנגדו מכתל האולם עד כתל מזרחי של עזרת
שהוא בארך ששה ושבעים אמה כל המרובע הזה הוא הנקר׳
צפון והוא המקום ששוחטין בו קדשי קדשים : אמנם כל
העזרה המוחלטת והוא המקום שחייבין על זדונו כרת ועל
שגגתו חטאת מתחלת עזרת ישראל עם הי̇א אמה מקום פנת
שהיה אחורי בית הכפרת היתה מאה ושמנים ושבע אמו׳ על
רחב קל̇ה אמות ובית המטבחים היה מצד צפון והיה שנים
עשר אמות ומחצה ועליו שמנה עמודים של ארז ונכסים היו
היינו נמוכין · ורביעית של ארז היינו חתיכות מרובעות של
ארז היו על העמודים ואנקליות היינו כמין ווין של ברזל
היו קבועין באותן רביעיות של ארז ותולין בהן הבהמה :
ושלשה סדרים של אונקליות זו למעלה מזו היו בכל התיכו׳
העץ לתלות בהמה גדולה בינונית או קטנה · ומפשיטין על
שלחנות של שיש שבין העמודים כדי שלא יסריח הבשר :
עוד שלש עשרה שלחנות היו במקדש שמנה של שיש בבית
המטבחי׳ מצפון למזבח שעליהן מדיחין את הקרבי׳ ומקומן
שם היה שמנה אמו׳ ושתי שלחנות אחרו׳ היו במערב הכבש
אחת של שיש ואח׳ של כסף ועל של שיש היו נותני׳ האברים
אחרי הנתוח עד שיעלום הכהנים למזבח · ולא עשאום של
כסף או של זהב דהא אין עניות במקו׳ עשירות לפי שהזהב
והכסף מרתיחי׳ ומסריחי׳ והשיש מצנן ומקרר ושומר הבשר
שלא יסריח ולא היו סומכין על הנס גם כי אמרו באבו׳ שלא
הסריח בשר הקדש מעולם · ועל של כסף היו מניחין הצ̇ג
כלי שרת של כסף וזהב שמוציאים בכל בקר בשעת הוצאת
התמיד · ושתי שלחנות אחרות היו באולם מבפני׳ על פתחו
אחת של שיש או של כסף ואחת של זהב · ועל של שיש או
של כסף היו נותני׳את לחם הפני׳בכניסתו אחר שנאפה עד
שיסדרוהו על השלחן שהי׳בהיכל ועל של זהב היו מניחין
אותו ביציאתו שמעלין בקדש ולא מורידין והיה מונח שם
עד זמן חלוקו דכיון שסלקוהו מעל השלחן של זהב אין
מורידי׳אותו להניחו על שלחן של שיש או של כסף ועו׳ היה
שלחן אחר של זהב מבפנים שעליו לחם הפנים תמיד וכנגד
מקום השלחנות היה מקום הטבעו׳שהיה כ̇ד אמה יש אומרי׳
שהם ו׳ סדרים של ארבעה ארבע׳ טבעו׳ וי̇א ארבעה של ששה
ששה טבעו׳שעליהן שוחטין את הקדשי׳ בבית המטבחים כי
לא היו כופתין את התמי׳ וע̇כ התקין יוחנן כג̇ כ̇ד טבעו׳לכך

משמרות כהונה והיו קבועות ברצפה ועשויות כמין קשרת
שהיו מכניסין בהן צואר הבהמ׳ בשעת שחיטה ונועצין ראש
הטבעת בארץ׳ ובין האולם והמזבח מתוך קבעא כלפי דרום
היה הכיור שמקדשין בו ידיהם ורגליהם הכהנים · ואחרי
מקום המזבח היה האולם של אחד עשרה אמות בארך ופתחו
היה ארבעים אמה ורחבו עשרים · וחמש מלתראות של מילת
היו על גביו · ונדבך של אבנים היה בין המלתראה האחרת
לחברתה · והאולם היה עודף על ההיכל חמש עשרה אמה
מן הצפון וחמש עשר אמה מן הדרום ושם היו השתי לשכות
אחת מצד זה והאחרת מצד זה שנקראו בית החליפו׳ ובצפונית
היו שומרים הסכינים לשחוטה לפי דעת קצת מהחכמים ·
ובדרומית מצורף לסכינים שהיו שומרים שם לשחיטה לפי
דעתם היו גם כן גונזים הסכינים שנפגמו ושנפסלו לשחוט׳
ואני כתבתי שהיו גם כן שם כל חלונות הבגדי׳ שהיו צריכי׳
לכל הכל משמרו׳ מזות ובזה למקו׳ שעודף האולם על ההיכל
וכלונסות של ארז היו קבועים מכתלו של היכל לכתלו של
אולם כדי שלא יבעט׳ ושרשרות של זהב היו קבועי׳ בתקרת
האולם שבהן פרחי כהונ׳ עולין ורואין את העטרו׳ שבחלונו׳
וגפן של זהב היתה עומדת על פתחו של היכל ומודלת על
גבי כלונסו׳ · וכל מי שהיה מתנדב עלה או גרגיר או אשכול
מביא אותו ותולה אותו בה · והנה פתחו של היכל היה בגבהו
עשרים אמה וברחבו עשר אמות וארבע דלתות היו לו שתים
בפנים ושתים בחוץ ושני פשפשין היו לו לשער ההיכל הזה
אחד לצפון ואחד לדרום שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם
ושלשים ושמנה תאים היו שם חמש עשרה בצפון וחמ׳ עשרה
בדרום ושמנה במערב שבצפון ושבדרום היו חמשה תאים
על חמשה תאים וחמשה על גביהן · ושבמערב שלשה על
גבי שלשה ושנים על גביהן וג׳ פתחים היו לכל אחד ואחד
אחד לתא מן הימין ואחד לתא מן השמאל ואחד לתא שעל
גביו ובקרן מזרחית צפונית היו חמשה פתחים אחד לתא
מן הימין ואחד לתא שעל גביו ואחד למסיבה ואחד לפשפש
ואחד להיכל׳ התחתונה חמשה ורובד שש׳ והאמצעית ששה
ורובד שבעה והעליונה שבעה שנאמר היציע התחתונה חמש
באמה רחבה והתיכונה שש באמה רחבה והשלישית שבע
באמה רחבה כי מגרעו׳ נתן לבית סביב חוצה לבלתי אחוז
בקירות הבית · ומסיבה היתה עולה מקרן מזרחית צפונית
לקרן צפונית מערבית שבה היו עולים לגגות התאים · היה
עולה במסיבה ופניו למער׳ הלך על כל פני הצפון עד שהוא
מגיע למערב הגיע למערב והפך פניו לדרו׳ הלך על כל פני
המערב עד שהוא מגיע לדרום · הגיע לדרום והפך פניו
למזרח היה מהלך בדרום עד שהוא מגיע לפתחה של עלייה
שפתחה של עליה פתוח לדרום ובפתחה של עליה היו שני
כלונסות של ארז שבהן היו עולין לגגה של עלייה · וראשי
פספסין מבדילין בעלייה בין הקדש ובין קדש הקדשים ·
ולולים היו פתוחים בעלייה לבית קדש הקדשים שבהן היו
משלשלין את האומנין בתבות כדי שלא יזונו עיניהן מבית
קדש הקדשים · ואחרי ההיכל שהיה ארבעים אמה בארך על
רחב עשרים אמה היה בית קדש הקדשים שהיה עשרי׳ אמה
על עשרים אמה ובקרקעיתו בנה שלמה מקום בארחות
עקלקלות לגנוז שם הארון וצנצנת המן והארגז ששלחו
פלשתים דורון ובמקום ההוא גנז אותו יאשיהו כדכתיב דה״
ב׳ ל״ה תנו את ארון הקדש וכו׳ · ועד הנה עזרנו ה׳ לכתוב
כל הלשכות ושאר המקומות שנמצאו במקדש : אך הברתים
והלשכות הראויות להמצא בהר הבית הן אשר אכתוב עתה :

ואני מצד כללותי לא ידעתי היכן היו בפרטות בארבעה
רוחות שבהר הבית · הראשונה היא לשכת השלחנים שהיו
עומדים במקדש בכ״ה באדר והיו ממשכנים לוים ישראלים
גרים ועבדים משוחררים שלא הביאו שקליהם בזמן הראוי
ולא היו ממשכנין הכהנים משום דרכי שלום כדאיתא במס׳
שקלים פרק א׳ משנה שלישית : השנית היא לשכ׳ השקלים
שנותנים אותם בה לקנות בהם הקרבנות והיו תורמין אותה
לפרוס הפסח ופרוס עצרת ופרוס החג ואולי בה היו נותנים
העשרה שופרות האלה מן השלש עשר׳ שהיו במקדש נקראו
שופרות מפני שהיו דומין בצורתן לשופר שהיו תבות צרות
מלמעלה ורחבות מלמטה עקומות כמין שופר מפני הרמאין
כדי שלא יוכלו להכניס ידם לתוכן ולהראות עצמן כאלו
נותנים לתוכן ונוטלין מתוכן · והשופר הראשון הוא הכתוב
עליו תקלין חדתין · השני שכתוב עליו תקלין עתיקין :
שלישי עצים · רביעי לבונה · חמשי זהב לכפרת · ששי
מותר חטאת · שביעי מותר אשם · שמיני מותר קרבנות
נזיר · תשיעי מותר אשם מצורע · ועשירי נדבה סתם :
הלשכה השלישית היא לשכת פתחיה והיא לשכת הקינין ·
ואולי היו נותנין בה השלשה שופרות הנשארים · הראשון
היה כתוב עליו קינין והם תורים גדולי׳ · השני גוזלי עולה
והם הבני יונה הקטנים · השלישי מותר קיני נדרים ונדבו׳
ויולדו׳ · ולא אזכיר בזה לשכת אחיה שהיה על הנסכי׳ מפני
שאולי היתה לשכת בית השמנים ששם היו השמני׳ הצריכי׳
למנורה והסלת למנחות והיין לנסך והיא המערבית דרומי׳
שהיתה בעזרת הנשים : הרביעית היא לשכת אלעזר שהיה
על הפרכות : החמשית היא לשכת החשאין אשר בה יראי
חטא נותנים מעות בחשאי לעניים בני טובים ומתפרנסין
מתוכה בחשאי ולא אזכיר לשכ׳ יוחנן בן פנחס על החותמו׳
מפני שהיא היתה הלשכה מזרחית צפונית שבבית המוקד
כאשר אמרנו : הששית היא לשכת נדבת הכלים שכל מי
שמתנדב כלי זורקו לתוכה ואחד לשלשים יום הגזברין
פותחין אותה · וכל כלי שימצאו בו צורך לבדק הבית היו
מניחין אותו בלשכ׳ אחרת המוכנת לבדק הבית והשאר היו
מוכרין אותם ודמיהן נופלים ללשכת בדק הבית כדתנן
בשקלים פ׳ אלו הם הממונים משנה ו׳ וזאת לא היתה לשכת
הכלים הנופלים ממנה התשעי׳ ושלש׳ כלי כסף וכלי זהב כי
הלשכה שהיו בה הכלים האלה היו פותחין אותה בכל יום
וזאת לשלשי׳ יום כלבד היתה נפתחת : הז׳ היא לשכ׳ בדק
הבית שנותנים בה כל קדשי בדק הבית : הח׳ היא לשכת
הכלים המוציאים משם בכל בקר שלשה ותשעים כלי כסף
וכלי זהב : הט׳ היא לשכת אוצרו׳ הקדשי׳ שהקדיש המלך
ושרי הצבא לאלפים ולמאות משלל המלחמות ונקראים גל
אוצרות בית ה׳ · והלשכה הזאת לא היתה לשכת בדק הבית
כנראה ביהואש המלך שלא חזק את בית ה׳ מלשכת אוצרות
בית ה׳ אשר שלח אחרי כן לחזאל מלך ארם אך מהכסף אשר
התנדבו כל ישראל שנתנו אותו בארון אשר עשה יהוידע
הכהן (מלכים ב׳ יב) העשירי׳ היא לשכת העצים שהיו
נותני׳ שם כל העצי׳ שהיו צריכי׳ למערכה א׳ שהיו מתנדבי׳
בני דוד בן יהודה ובני פרעוש וחבריהם : הי״א היא לשכת
החרמים שעולים לחלק הכהנים · וגם שבמס׳ ערכין משנה
ג׳ נחלקו בזה ר׳ יהודה בן בתירא וחכמי׳ אם החרמי׳ ניתנים
לכהנים או יעלו לבדק הבית עכ״ז הלכה כחכמים שאמרו
סתם חרמים לכהנים שנאמר כשדה החרם לכהן תהיה
אחוזתו · אם כן למה נאמר כל חרם קדש קדשים הוא לה׳ ?

שהוא חל על קדשי קדשים ועל קדשי קלים כדאיתא התם : הי״ב היא לשכת הבכורים מפרות הארץ : הי״ג היא לשכת בכורות בהמה : הי״ד היא לשכת התרומה והחלה : הט״ו היא לשכת המעשר ללוים : הי״ו היא לשכת המעשר מן המעשר לכהן · ועל הששה לשכו׳ אלה אם נוציא מהמנין לשכת החרמים ונמנה לשכת העצים יש לנו סמך מהכתוב (נחמיה י׳ :) הי״ז היא לשכת הבלוגמות והרטיות והתרופות שהיה צריך בהן אחיה הממונה על חליי הכהני׳ ולא אזכור בזה לשכת כממני הקטרת מפני שבאולי היו נגנזים בלשכת בית אבטינס שהיתה על שער המים במקום אשר היו מפטמין שם את הקטרת : הי״ח היא לשכת בית אבן לכהן השורף את הפרה · ופירשו בריש נמר׳ דיומא למה נקרא שמה לשכת בית אבן לפי שכל מעשיה היו בכלי גללים ובכלי אבנים וכלי אדמה · ויש מפרשים כמו בשם רועה אבן ישראל שהיתה על פני הבירה צפונית מזרחה ומזין על הכהן השורף את הפרה כל שבעת הימים בכל חטאות שהיו שם כדתנן במסכ׳ פרה פרק שלישי משנה א׳ : הי״ט היא לשכת בית פאגי כדתנן במנחות פרק שתי הלחם משנה שנית · והרב מבירטאנורה כתב שם הרמב״ם ז״ל אומר שהוא מקום סמוך להר הבית מבחוץ ובמחילה מכבודו הרמב״ם ז״ל לא כתב כאשר אמר כי דבריו הם שכבר ביארנו שבית פאגי היה בית מחוץ לעזרה ואם חוץ לעזרת לא כעבור זה אמר שהיה בחוץ להר הבית : הכ׳ היא לשכת משוח מלחמה : הכ״א היא לשכת הסגן : הכ״ב היא לשכת השני קתולוקין : הכ״ג היא לשכת השבעה אמרכלין : הכ״ד היא לשכת השלשה גזברין : הכ״ה היא לשכת הכהנים מהכל משמרות ביום ההוא שלא היו משמשים במקדש נקראת (יחזקאל מ׳) לשכת צפון לכהנים שומרי משמרת המזבח : הכ״ו הם לשכות הלוים המשוררי׳ הנקראות לשכת (כתוב הסר ו״יו) פטורים כנראה בדה״א ט׳ · ואולי הלשכות האלה היו הנקראו׳ בספר (יחזקאל סימן מ׳) לשכות שרים כדכתיב ומחוצה לשער הפנימי כו׳ : הכ״ז היא לשכת הלוים השוערים :

הכ״ח היא לשכת הלוים השומרים המקדש בלילה והיא לשכת הדרום הכתובה ביחזקאל מ׳ לשמרי משמרת הבית ונקראו הלוים כהנים כי כן יקראו הכהני׳ לוי׳ כדכתיב לכהנים שמרי משמרת המזבח המה בני צדוק הקרבי׳ מבני לוי וכו׳ : הכ״ט היא לשכת אנשי מעמד : הל׳ היא לשכת הכל של שבעים ואחד · ועוד ט״ו לשכות לחמש עשר׳ ממוני המקדש אם רצו ללון בלילה בהר הבית : אמנם בירושלם היו גם כן בתים רבים כמו לכל אחד מהסנהדרין כשלא ירצו לעמוד בחברת שאר הסנהדרין · וכן לכהן גדול ולכל שאר המשרתים במקדש היו בתים שם : ועד כאן כתבתי מה שלבי אמר לי במנין הלשכות והבתי׳ שהיו בהר הבית · ומן הבתים והלשכות האלה רובן היו מצד דרום מפני שבדרום לא היו בתים ולשכות אחרות מוקדמות כמו שהיו במזרח ובצפון כי לא היתה שם אלא עליית אבטינס ובית לכהן גדול על שער המים וכל שאר המרחק שלו קודם בנין הלשכות החדשות היה פנוי מכל וכל · ומיעוט הלשכות והבתים מצד מזרח בבית שני הוא בעבור עזרת נשי׳ ושאר כל הלשכו׳ שאמרנו שהיו בתוכה · ולכן לא היה בפאה ההיא מקום מוכן לבנות עליה לשכות ובתי׳ הרבה · אמנם בבנין יחזקאל היו שם שלשים לשכות כמו שכתוב שם סימן מ׳ ויביאני אל החצר החיצונה (שהיא עזרת נשים) והנה לשכו׳ ורצפה עשוי לחצר סביב סביב שלשים לשכות אל הרצפה ומצד צפון מפני ששם היו לשכת הגזית ועליית שער הניצוץ ובית המוקד היו לשכות אחרות מועטות · אמנם בפאת מערב לא היו שם לשכות רבות לכבוד הפאה ההיא ששם היה שוכן כבוד אלהי ישראל · על כן כתבו במדות רובו מן הדרום הייננו רוב בנין הר הבית בלשכות האלה הנוספות · היה מן הדרום · שני לו מן המזרח · שלישי לו מן הצפון · מיעוטו מן המערב · ובמקום שהיה רוב מדתו בלשכות שם היה רוב תשמישו בצרכי המקדש :

פרק כו

מזבח החצון המיוחד לתמידין ולמוספין ולכל המנחות והקרבנות היה בין מקום מדרס הכהנים והאולם :

והשלשה נביאים אשר עלו מן הגולה מבבל · האחד העיד על מקומו · השני על מדותיו · והשלישי שמקריבין על המזבח הזה כל הקרבנו׳ אף על פי שאין שם בית · ולא זכרו רז״ל במסכת מדות בפירוש אלא בהבלעת גבהו של מזבח לפי שהוא מפורסם שלא נשתנה מגבהו של מזבח שעשה משה שהמזבח שעשה שלמה ושעשו בני הגולה היו בקומת עשר אמות כמוהו · ומה שאמר הכתוב שלש אמות קומתו משפת הסובב ולמעלה משמע · וכבר נתבאר שהעשר אמות היו אמה יסוד חמש סובב · שלש מקום מערכה ואמת דקרנות לפי שכל קרן הוא אמה על אמה ברום אמה :

ולעניות דעתי אולי נתן לנו רשות להאמין כי אם יהיה המזבח הזה של שלמה של אבנים כמו שאמרו רבותינו ז״ל ומחופה לוחות של ארז (במקו׳ עצי שטים שלא נמצאו בבנין הבית) ומצופה נחשת כמו שהיה של משה אין לעכב · ומה שאמרה תורה ואם מזבח אבנים שמפי השמועה למדו שאינו רשות אלא חובה הוא להוציא מן הכלל מזבח אדמ׳ מוחלטת : כי הנה מזבח אדמה תעשה לי רוצה לומר שיהיה מחובר באדמה ושלא יבנוהו על גבי כיפין או מחילות לא שיהיה של אדמה דוקא · ולכן בני הגולה לא עשו אותו באדמה אך מאבנים שלמות כלו מקשה למצוה מן המובחר כי לא היה להם נחשת מן המוכן לעשות ממנו כלים גדולי׳ כאשר היה מזבח העולה · אמנם שלמה המלך כי לא נחקר בימיו משקל הנחשת אשר לו עשה אותו נחשת ככתוב בדה״ב ב׳ ד׳ ויעש מזבח נחשת עשרים אמה ארכו ועשרים אמה רחבו ועשר אמות קומתו והמזבח ההוא עמד לעולם במקומו שם גם כשמלך אחז כנראה (במלכים ב׳ י״ו) שאמר ואת המזבח הנחשת אשר לפני ה׳ ויקרב מאת פני הבית מבין המזבח ויתן אותו על ירך המזבח צפונה וגומ׳ עד ומזבח הנחשת יהיה לי לבקר · ואולי מפני שהיה נבוב במקום אדמה כמו שהיו עושים במדבר מלאו חללו באבני׳ שלמות כדין וכשורה · והוא שאמר עליו רבי יוסי פרק שלישי דמדות מתחלה לא היה אלא שמנה ועשרים על שמנ׳ ועשרי׳ בונה ועולה הייננו בונה מקום חללו באבנים שלמו׳ ועולה במדה זו עד שנמצא מקום המערכה עשרים על עשרים · וגם אם יהיה הנחשת המכסה אותו בעביו טפח ויות׳ ויעדיף כעט על העשרי׳ אמה כדרבי יוסי לא איכפת לן · כי לא ימנו הטפחים אם לא יעלו למדת אמה משלם · ובמזבח הזה שעשה שלמה היה הכרכוב כבשל משה (אולי מבלי הארבע טבעות נחשת שלא היה בהם צורך כי לא היו נושאים את המזבח ממקום למקום כאשר היו עושים במדבר שהיקבוע

בית עולמים) · והנה היה מגיע עד חצי המזבח להבדיל בין דמים העליונים לתחתונים במקום חוט הסקרא שהיה בבית שני : ואני ידעתי כי יהיו מן החכמים שיאמרו כי כל אשר דמיתי במזבח העולה של בית ראשון הוא דבר חדש ובלתי נכון כבר לא היה לעולמים בדברי רבותינו ז״ל שאמרו שהי׳ של אבני׳ דוקא · אמנם על כי האמנתי כאמור שכל עוד שנאמר שהיה של אבנים שלמות ככתוב בתור׳ לא איכפת להו לרבנן אם יעלה על דעתנו שיהיה גם כן צפוי בנחשת כי בזה לא יפסל באמת או יגרע כח קדושתו בשום פנים · בחרתי להעתיק כאן מה שאמרו המפרשים עליו כפי סגנון הפסוקים וגם מה שכתב רש״י ז״ל במקומות ההם על דרך חכמינו הראשונים · ואם תראו שלא יהיה עון על שכם מי שיאמר שהיה לו למזבח הזה על האבנים צפוי של נחשת בחרו לכם הטוב בעיניכם כי כל עוד שלא יהיה נגד מה שהסכימו רבותינו הקדושים אעשה כן גם אני : והנה רש״י ז״ל במלכים א׳ ח׳ כתב כי מזבח הנחשת כו׳ מזבח אבנים שעשה תחת מזבח הנחשת קטן כו׳ · נראה מדבריו שתחת מזבח הנחשת ירצה לומר כי מזבח האבנים שעשה שלמה במקום אנבחלוף מזבח הנחשת היה קטן מהכיל כו׳ ·

אמנם רד״ק ז״ל שם כתב · קדש המלך כו׳ כי מזבח הנחשת אשר עשה שלמה היה קטן מהכיל כו׳ ואינו אומר על מזבח הנחשת שעשה משה כו׳ : ודברי רבותינו ז״ל במחלוקת בזה יש אומרים כי רצפת החצר הוא שקדש ויש אומרי׳ כי מזבח אבנים בנה תוך החצר · ואמר עוד כי מזבח אבנים הוא שעשה שלמה לא מזבח נחשת · ומה שאמר בדה״י ויעש שלמה את מזבח הנחשת וכן אמר כי מזבח הנחש׳ אשר עשה שלמה פירוש מזבח אבנים שעשה שלמה תחת מזבח הנחשת שעש׳ משה ואלה דברים של תימה הם עד כאן דבריו : והרלב״ג ז״ל שם כתב ביום ההוא קדש כי מרוב הקרבנות שהקריבו ביום ההוא הוצרך שלמה לקדש החצר כו׳ כי מזבח הנחשת שעשה שלמה כו׳ והנה קרא אותו מזבח הנחשת לפי שהיה מצופה נחשת אבל תחתיו היה של אבני׳ שלמות כמו שנזכר בתורה כו׳ · גם רש״י מלכים ב׳ י״ו כתב ואת מזבח הנחשת כו׳ אי אפשר לומר מזבח הנחשת שעשה משה שהרי נגנז · ואי אפשר לומר מזבח אבני׳ שעשה שלמה וקראו כזה מזבח הנחשת שהרי אי אפשר לקרבו מזויתו לזוית אלא אם הורס והרי שנינו אש שירד׳ בימי שלמה לא נסתלקה מעל המזבח עד שבא מנשה וסילקה שהוא הרס את המזבח כמו שמצינו באגדת חלק · ואין לו לפרש מזבח זה אלא בכיורות ומכונות של נחשת שהיו צרכי מזבח כו׳ וכשעשה אחז את המזבח לעולם סילק את הכיור והקריבו לצד אחר כו׳ · ורד״ק ז״ל שם כתב ואת מזבח הנחשת כו׳ והוא המזבח שעשה שלמה אמר שזה המזבח נתן אותו עם המזבח אשר לפני ה׳ · ופירוש ויקרב מאת פני הבית הקריב זה המזבח ממזבח הנחשת שהיה בעזרה את פני הבית והקריב זה יותר לצד הבית ונתן אותו בין המזבח ובין בית ה׳ על ירך המזבח לצד צפון : ורלב״ג ז״ל גם הוא שם כתב ואת מזבח הנחשת ר״ל שזה המזבח שבנה אוריה היה בחצר הכהנים עם מזבח הנחשת אשר לפני ה׳ שבנה שלמה והיה זה המזבח השני יותר קרוב אל פני ההיכל כאלו היה מבין המזבח ומבין בית ה׳ אלא שלא היה מכוון לפני הבית אבל אצל ירך המזבח צפונה היה · ואפשר ששם אותו לפאת צפון לעבוד שם לצבא השמים והככבים הצפוניים · כי הם היות׳ חזקים בפעול ותוקם בזה העולם לפי מה שסדר השם ית׳ מעונם ·

ולזה תמצא פועל השמש יותר חזק במזלות הצפוניים : ועד כאן דברי המפרשים בשני המקומות האמורים · ואני אברהם תמהתי הרבה שהשמיטו המפרשים האלה ראית פסוק אחד שממנו נדע באמת שגם אחרי גלות יהויכין היה שם במקדש ראשון מזבח הנחשת כדכתיב (יחזקאל ט׳) ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחשת כו׳ · והנה כל עוד שלא יהיה המזבח הזה של נחשת שלא רצתה התורה להטריח על ישראל שיעשוהו בנחשת מצוה היא מן המובחר והוכ׳ עלינו לבנות אותו באבנים שלמות · אמרו רבותינו ז״ל כיצד בונין את המזבח ? היה מביא דפוס מרובע עשוי מארבעה קרשים כל קרש ארכו שנים ושלשים אמות ורחב הקרש אמה והוא גבהו של דפוס וממלאו אבנים וסיד וזפת ועופרת מהותך והיא נעשה בקשה אחת של שנים ושלשים אמה על שנים ושלשים אמה גבוה אמה וזהו יסוד · ואחר שעלה היסוד לגובה אמה מביא דפוס אחר שארך כל קרש שלשים אמה וגובהו חמש אמות ונותנו על היסוד וממלאו אבנים וסיד וזפת ועופרת כראשון ונדבק ביסוד ונעשה בקשה אחת של שלשים אמה על שלשי׳ אמה עומד על היסוד וזה נקרא סובב לפי שהוא בקיף וסובב המזבח מהארבעה רוחו׳ נמדו׳ מה שאינו כן ביסוד והוא גבוה מן היסוד חמש אמות וחוזר ומביא דפוס שלישי שהוא שמנה ועשרים אמות על שמנה ועשרים אמות גבוה שלשה אמות ונותנו על הסובב וממלאו כראשון וזהו מקום המערכה שהוא ראשו של מזבח · נמצא היסוד בולט ויוצא מן הסובב אמה לכל צד והסובב בולט מן מקום המערכה אמה לכל צד · ואחר מביא דפוס אמה על אמה גבוה אמה ונותנו על זוית המזבח וממלאו והוא קרן המזבח וכן לארבע זויותיו נמצא עשרים וששה על עשרים וששה · אמנם מקום הלוך רגלי הכהנים אמה מזה ואמה מזה שלא היו הכהנים צריכים להלך בין הקרנות לא בנוחין אמה פנוי ממקום הקרנות ולפנים · נמצא ארבעה ועשרים על ארבעה ועשרים מקום המערכה · אמר רבי יוסי בתחלה (היינו בימי שלמה) לא היה אלא שמנה ועשרים על שמנה ועשרים בונה ועולה במדה זו · עד שנמצא מקום המערכה עשרים על עשרים : וכשעלו בני הגולה הוסיפו עליו ארבעה אמות מן הדרום וארבעה אמו׳ מן המערב כמין אות יונית גמובעת והיא השלישית לאלפא ביתא הנקראת גאמה וצורתה כמין גן שלנו הפוכה שאם היא מרובעת היא כמו נון הפוכה שלנו · אך הגאמה שלהם שאינה מרובעת צורתה אינה כן והוספת ארבעה אמות האלה אסמכוה אקרא שנאמר ביחזקאל מ״ג והאריאל שתים עשרה ארך בשתים עשרה רחב רבוע אל ארבעת רבעיו יכול שאינו אלא שנים עשר על שנים עשר ? כשהוא אומר אל ארבעת רבעיו מלמד שמן האמצע היינו ממקום המערכה מודד מאמצעיתה שתים עשרה אמה לכל רוח : והנה הוסיפו למשוך המזבח לדרום ולמערב משום השיתין היינו הנקבים שיורדין בהן הנסכי׳ דמעיקרא בימי שלמה דרשו מזבח ארמה אטום בארמה שלא יהי׳ חלול וכשהיו מנסכין על גבי המזבח בקרן דרומית מערבית היו הנסכים יורדין מן המזבח לרצפה ושותתים לבור שהיה כרוי שם אצל קרן דרומית מערבי׳ סמוך למזבח ולא היה בתוך המזבח · אמנם בני הגולה הוסיפו בבנין המזבח עד שהיה אותו בור קלוט לתוך המזבח ופתחו נקב׳ לראש המזבח מנגדו לירד שם הנסכים שהיו אומרים שתיה כאכילה מה אכילה מתבלעת במזבח דהיינו הקרבנות שנשרפין על גבי המזבח אף שתיה דהיינו נסכים תבלע

במזבח וקרא דמזבח אדמה דרשי ליה שיהיה מחובר באדמ׳
כדלעיל׳ · גם במזבח שעשו בני גולה חוט של סיקרא חוגרו
באמצע היינו חוט אדום היה עשוי סביב למזבח באמצעו
לסוף חמש אמו׳ של גובהו דהיינו אמה אחת למטה מעליונו
של סובב להבדיל בין דמים העליונים שהם חטאת בהמה
ועולת העוף שדמן נזרק למעלה מחוט הסיקרא לדמים
התחתונים והם לדמים שאר הקרבנות כלם שזריקת דמן
למטה מן החוט · והיסוד היה מהלך על פני כל הצפון ועל
פני כל המערב ואוכל בדרום אמה אחת ובמזרח אמה אחת ·
כי הנה המזבח כלו היה בחלקו של בנימן חוץ מאמה אחת
על פני ארך הדרום ואמה אחת על פני ארך המזרח שהיתה
תופס מחלקו של יהודה אלא שלא היתה אמה שבמזרח על
פני כל המזרח שכשמגיע לקרן מזרחית צפונית היתה כלה
בתוך אמה לקרן וכן אכילת האמה הדרומית לא היתה מהלכ׳
על פני כל הדרום שכשמגיע לקרן דרומי׳ מערבית היתה כלה
סמוך לקרן אמה · ונמצאו שלש קרנות המזבח בחלקו של
בנימן וקרן דרומית מזרחית בלבד היתה בחלקו של יהודה׳
ולפי שברך יעקב את בנימן זאב יטרף בבקר יאכל עד
ומתרגמינן ובאחסנתיה יתבני מקדשא דבר המקודש לדמי׳
לא יהא אלא בחלקו של בנימן לפיכך לא עשו יסוד למזבח
בקרן דרומית מזרחית לפי שלא היתה בחלקו של טורף ולא
היו דמים נתנים למטה באותו קרן וכשהיו עושים דפוס
מרובע ליסוד למלאותו מאבנים וסיד וזפת וגפרית היו
משימין עץ או דבר אחר באותו זוית של דרומית מזרחית
כדי שלא תתמלא הזוית ההיא ואחר כך שומטין העץ ונשאר
אותו קרן פנוי בלי יסוד :

פרק כז

בקרן מערבית דרומית למטה באמה של יסוד המזבח
היו ב׳ נקבים כמין שני חוטמין דקין שהדמים
הניתני׳ על יסוד מערבי כגון שירי הדם של חטאו׳ הפנימי׳
שלאחר כל המתנות היה שופך שירי הדם על יסוד מערבי ·
והדמי׳ הניתנים על יסוד דרומי כגון שירי הדם של חיצונות
היו יורדין בהן ומתערבי׳ באמה אחת שבעזרה ובעלי הגנות
היו קונין אותן מן הגזברין לזבל בהן את הקרקע · ולמטה
ברצפה באותו הקרן גם כן היה מקום אמה על אמה שעליו
היתה טבלא של שיש וטבעת קבועה בה שבו יורדין לשית
היינו לחלל שתחת המזבח לנקות ויינות והמכים הנגרים
ומתקבצים שם · וכבש גם כן היה בנוי לדרומו של מזבח
ארכו שלשים ושתים אמה על רחב שש עשרה אמה והיה
אוכל בארץ שלשים אמה מצד המזבח ופורח ממנו אמה על
היסוד ואמה על הסובב כאמור בזבחים פרק קדשי קדשים
ואויר מעט היה מפסיק בין הכבש למזבח כדי ליתן האברי׳
למזבח בזריקה · וגובהו של כבש תשע אמות פחות שתות
עד כנגד המערכה · ושני כבשים קטנים יוצאים ממנו שבהם
פונים ליסוד ולסובב ומובדלים מן המזבח כמלא נימא ·
חלון היתה במערבו של כבש אמה על אמה בכבש עצמו
כדאיתא בתוספת׳ דזבחים ורבובה שמה כמו נבובה מלשון
נבוב לוחות שבה נותנין פסולי חטאת העוף עד שתעבור
צורתה ותצא לבית השרפה · ואחד אבני הכבש ואחד אבני
המזבח היו מביאין אותן ממקום נקרא בקעת בית כרם שבו
היו נמצאות האבנים שלמות וטובות וחופרי׳ למטה בקרקע
הבתולה דהיינו במקום שלא חפרו שם מעולם ומביאים משם
אבני׳ שלמו׳ שלא הונף עליהם ברזל שהברזל פוסל בנגיעה
והפגימה פוסלת באבנים בכל דבר ואפי׳ שלא נפגמו בברזל׳ ·
ואם נפגמה אחת מהאבנים היא פסו׳ה והכלן כשרו׳ ומלבנין
אותן בסיד פעמים בשנה אחת בפסח ואחת בחג · והחיכל
פעם אחת בפסח בלבד ולא היו סדין אותן בכפים נקרא
הכפים בלשון לאטינו טרולה קדנש הלמד וויטרוביאו
המחבר כשרצה לומר לרדות הכתלים בכפים אמר בספרו
השביעי פרק שלישי טרוליסארי פאריאיטים והכפים היא
רדידה של ברזל שמחליקין בה הבונים הכתלים שמא יגע
באבנים ויפסל אותן שהברזל נברא לקצר ימיו של אדם
והמזבח נעשה להאריך ימיו של אדם ואינו דין שיונף
המקצר על המאריך · רבי אומר כל ערב שבת היו מקנחים
האבנים במפה מפני הדמים ולא פליג אתנא קמא אלא אמר
שנוסף על הליבון האמור בפסח ובחג היו מקנחים אותם
במפה כל ערב שבת : והנה מזבח שנפגם מבניינו אם נפגם
טפח פסול פחות מטפח כשר והוא שלא יהיה בנשאר אבן
פגומה כן כתב הרמב״ם ז״ל בהלכות בית הבחירה פרק שני
פסקא יח׳ · אמנם בפרק קמא דחולין נראה דפגים המזבח
היא כדי שתתחגר בה צפורן · ואמרינן שם מתיבי כמה פגים
המזבח ? ר׳ שמעון בן יוחאי אמר טפח רבי אליעזר בן יעקב
אומר כזית ומשני לא קשיא הא בסידא הא באבנא · ופי׳ רש״י
ז״ל באבנא כל דהו דכתיב אבנים שלמות · ופסק הרמב״ם
ז״ל כרשב״י משום דמאריה דגמרא הוא טפי מר׳אבי ואף על גב
דקי״ל משנת ראב״י קב ונקי אפשר דהני מילי במשנ׳ אבל לא
בברייתא · כן כתב כמהר״ר יוסף קארו בכסף המשנה שלו ·
בגלל הדבר הזה שפגים׳ המזבח מבניינו בסיד טפח ובאבני׳
כל שהוא · אומר אני שנכנסו של מזבח החיצון גדול מנסו של
מזבח הזהב · כי הנה מצד טבעו הזהב אינו שולט בו האור כי
אם בקושי · ועובי דינר זהב באש שאינו תמידי לא יפסד
בנקלה · אמנם האבנים לא יעמדו זמן רב מבלי שישרפו
בפרט באש גדול תמיד של שלשה מערכות של אש ואיך לא
יפגמו כמעט בכל יום האבני׳ מצד הטבע אם נוסף על האש
הגדול והעצום הכהנים בבקר ובערב במגרפות וצנורות היו
גורפין ראש המזבח ומפצלים בו פצלות רבות ? אין זה באמת
כי אם נס נגלה ונפלינו אנו באהבת ה׳ אותנו מכל העם אשר
על פני האדמה : ודעו בני כי בבית ראשון שבנה שלמה
היה הים מוצק עשר באמה משפתו אל שפתו עגול סביב
חמש באמה קומתו אלפים בת יכיל כדכתיב מלכים א׳ ז׳
ובד״ה ב׳ ד׳ כתיב שלשת אלפים יכיל כמו שפירשו רבותינו
ז״ל אלפים בלח ושלשת אלפי׳ ביבש הגדוש · כי כל כלי שעמקו
חצי רחבו · גדשו משפתו ולמעלה הוא שליש ממה שמכיל
הכלי עד שפתו · שזה אפשר כשיהיה הדבר הנגדש עולה על
הכלי ההוא שעור רב · ושם גם כן היו עשרה כיורות נחשת
חמש על כתף הבית מימין וחמש על כתף הבית משמאל
וקוטר הכיור שהיה עגול גם הוא משפתו היה ארבע באמות
וגבהו היה כשיעור שיחזיק הכיור האחד ארבעי׳ בת ככתוב
במלכים שהם מאה ועשרים סאין · ולכן הוא מבואר שלא היה
שעור חלל הכיור אלא תשעה פעמים אמה על אמה ברום
אמה : והושם במצות שלמה כיור אחד על המכונה האחת
כדכתיב (מלכים שם) כיור אחד על המכונה האחת לעשר
המכונות תאמרו אתם לאחת עשרה מכונות כי באולי עשה
גם כן שלמה מכונה אחת לכיור של משה דומה לאהרו׳ במקו׳
כנו שעשה בצלאל ככתוב את הכיור ואת כנו כדי שלא יגרע
ויהיה משונה כיור זה מיתר הכיורים דבר · והמכונות נחשת

היו גם הן ארבע באמ׳ ארכן וארבע באמ׳ רחבן ושלש באמה קומתן ככתוב שם · על כן האמנתי שהכיורות על המכונות היו כלן נתונין ומסודרין בתוך עזרת כהנים כי כן האמינו גם כן רד״ק ורלב״ג ז״ל בפירושם על מלכים · ואני ידעתי שאין שם במקדש מקום לכיורים כי אם זה׳ כאשר תוכלו גם אתם להבין מתוך חלקי הבית הנזכרים במסכת מדות : והנה לא נפלאת זאת מכם שמקום עזרת כהנים המתחיל להלאה מעזרת ישראל והמגיע עד מקום המזבח הוא ברחב מן המזרח אל המערב אחד עשרה אמה ובארך מן הדרום אל הצפון מאה ושלשים וחמשה אמה · הסירו מהם שני ועשרים אמות בעבור השש לשכות שעשיתי בפרק כ״ג שלשה מצד זה לעזרת ישר׳ וכהנים · ושלשה מצד זה כאשר כתבתי שם נשארו מאה ושלש עשרה אמות של מקום פנוי ואם רחוק מכתל לשכת הגולה שבצפון תשעה ועשרים אמות וחצי תשימו בשורה שוה הכיור הראשון על תחלת האמה השמני׳ ברחב העזרה כדי שפניו יגיעו אל סוף האמה אחת עשרה שלה ורחוק ממנו אמה תשימו הכיור השני וכן השלישי הרביעי והחמישי תמצאו שיגיע הכיור החמשי מצד זה לנ״ג אמות וחצי ממקום פנוי שבעזרת כהנים · וכן אם מכתל לשכת המדיחין שבדרום רחוק תשעה ועשרים אמות וחצי באמור תשימו הכיור האחד ורחוק ממנו אמה תשימו הכיור השני וכן עד החמישי כאשר עשיתם מצד צפון אז יגיע הכיו׳ החמשי גם הוא לנ״ג אמות וחצי שימלאו בין כלם מקו׳ עזרת כהנים הפנוי כאמור עד ק״ו אמות משל״ם הרי שנשארו שם ששה אמות בלבד של מקום פנוי · ואם באמצעיתו תשימו כיור של משה תראו שיהיו לו בין הכיורי׳ האחרוני׳ שבצדדין אמה מזה ואמה מזה מקום פנוי כמו שהוא בין הכיורי׳ כלם וכמשפט הזה יעלה יפה מה שאמר הכתוב על כתף הבית מימין וכו׳ כי הכתף הוא הסמוך לראש · ואם מחציתו של שטח הנמדד כשוה הוא במקום כמו הראש יהיו הכיורות הנתונים אצל אמצעיתו מזה ומזה נתונים אל הכתף הימין והשמאל כמשפט · וגם יהיו לימין ולשמאל כיורו של משה כאשר הצריכו רבותינו ז״ל :

עוד אם רחוק מן הכיור הראשון הנתון בצד לשכת המדיחין שבדרום תשעה ועשרים אמות ומחצה כאמור תשימו הים ברחוק תשעה אמות וארבעה טפחים ומחצה ויהיה משוך בהיקיפו עד אצל דוכן הלוים שבעזרת ישראל הואיל כי לא תוכלו למשוך אותו יותר מכאמור שאז יהי׳ משוך אמה כלפי המזרח ופניו יגיעו אל האמה העשירית שברחב העזרה של כהנים (ותוכר בפרט המשכתו זאת היטב כלאחוריו של ים בעבור רחבן של כיורים כי הכיורים הם של ארבעה אמות והים הוא של עשרה אמות) תמצאו כי אם יושם הים במקו׳ זה יהי׳ גם כן רחוק בשוה מכתל לשכת המדיחין כמו שהוא מן הכיור הראשון הנתון בצד ההוא עצמו תשע׳ אמו׳ וארבעה טפחים ומחצה כאמור עד כי בגלל הדבר הזה יהיה הים במצב נכון למה שאמר הכתוב ואת הים נתן מכתף הבית הימנית קדמה ממול נגב · כי הנה רחק שלמה את הים מן מול פתח האולם לדרומה של עזרה נגד המזרח לפי שאין כבוד ונאה לקדושת הבית שיהיו הכהנים ערומים מטבילי׳ עצמם נגד פתחו של אולם :

ועתה הכיורות ככתוב (בדה״ב ד) היו לרחצה בהם את מעשה העולה כי ממימי הכיור ולא בכיור עצמו ידיחו את קרבי העולה ודוקא עולה · אבל שלמים הנאכלים לבעלים בכל העיר לא · גם היו הכיורות לרחצה בהם היינו לרחוץ מהם הכהנים ידיהם ורגליהם כמו בכיור שעשה משה והים היה לרחצת הכהנים בו כלומ׳ לטבילת הכהני׳ שהיו טובלין מטומאתן לתוכו · ובגמרא ירושלמית מקשה ולאו כלי הוא ? היינו היאך היו טובלין לתוכו והלא כלי הוא ואין טבילה בכלים ? ומתרץ אמר רבי יהושע בן לוי אמת המים היתה נמשכת לו מעין עיטם והיו רגלי השוורים פתוחים כרכונים כלומר מתחת לארץ והיו באים לו משם המים שהיו נכנסין ועולים לתוכו דרך רגלי השוורים שהיו פתוחים מתחתיהם והלולים דכיון שנפחת הכלי כמוציא רמון אין לו אחר זה דין כלי · ובהמשכת מים מעין עיטם יוכשר לטבילה :

אמנם במקדש שני לא היה בו לא ים ולא מכונות וכיורות רבים אלא היה בו כיור אחד בין האולם והמזבח ומשוך קמעא מזוית המזבח כלפי הדרום כמו ששנינו בזבחי׳ שהיה שם לקדוש ידים ורגלים של כהנים כמשפט הכתוב בפרק שלישי ממס׳ מדות משנה ששית · ובראשונה לא היה לכיור אלא שני דדים בלבד עד שבא בן קטין הכהן הגדול זכור לטוב ועשאן שנים עשר כמו שאמרו בפר׳ אמר להם הממונה דיומא משנה עשירית וזה כדי שיהיו שנים עשר כהני׳ הזוכי׳ בפיים של תמיד של שחר מקדשים בבת אחת ידיה׳ ורגליה׳ ואף על פי שלש עשרה כהנים היו היינו השוחט הזורק (והוא גם כן המקבל הדם) המדשן מזבח הזהב המדשן את המנורה המעלה הראש והרגל של קרבן תמיד למזבח : המעלה שתי הידים המעלה העוקץ והרגל · המעלה החזה והגרה · המעלה השתי דופנות · המעלה הקרבים · המעלה הסלת · המעלה החביתין · והוא קרבן כהן גדול הנקרב עם תמיד של שחר ושל בין הערבים מחציתו בבקר ומחציתו בערב והמעלה היין לנסכי הכבש · עם כל זה לא עשה דד לשוחט שהשחיטה כשרה בזר : אף הוא עשה מוכני לכיור היינו גלגל לשקעו בבור כדי שיהיו מימיו מחוברין בבור ולא יפסלו בלינה · ומצוה לקדש ממימי הכיור · ואם קדש מאח׳ מכלי השרת הרי זה כשר אבל כלי החול אינ׳ מקדשי׳ · ואין מקדשין בתוך הכיור או בתוך כלי שרת אלא מהן שנא׳ ורחצו אהרן ובניו ממנו ולא בתוכו · ואם קדש בתוכו ועבד לא חילל והמים הצריכין להיות בכיור לא יהיו פחות מכדי לקדש ממנו ארבעה כהנים שנאמר אהרן ובניו · והיו אלעזר ואיתמר ופנחס עמהם הרי ארבעה · ומצות קדוש היא באופן זה · מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית וידו השמאלית על גבי רגלו השמאלית ושוחה ומקדש · וכל החוצץ בטבילה חוצץ בקדוש ידים ואינו מקדש כשהוא יושב מפני שהוא כעבודה ואין עבודה אלא מעומד שנאמר לעמוד לשרת :

פרק כח

כבר אמרנו בפרקים הקודמים כי רצפת המקדש לא היתה שוה ובמישור אחד אלא רצפה אחת גבוהה מחברתה כפי מה שעולה ההר שנבנה עליו בית עולמים ושלכן היה צריך שיהיו שם מעלות לעלות מרצפה לרצפה בלי עמל ויגיעה עד כי גובהה של מעלה אחת היה חצי אמה וכן לכל המעלות חוץ מהמעלה שהיה עליה דוכן הלוים שגובהה היה אמה · ונ״ג מעלות היו שם · י״ב מן החל לעזרת נשים · ט״ו מעזרת נשים למדרס רגלי ישרא׳ · ארבע׳ מעזרת ישראל למדרס רגלי הכהנים · ושנים עשר גם כן ממקום המזבח לשער האולם כי רצפתו היתה גבוהה מרצפת מקום המזבח שש אמות · ומן האולם ולפנים לא היו עוד מעלות

אחרות להיות הרצפה של אולם של היכל ושל דביר ביניהם שוה · ועתה מן המדות אשר כתבנו על ארך ורחב העזרה המוחלטת ידענו כי בין האולם ולמזבח היו כב אמות ושנים עשר מעלות היו שם · רום מעלה חצי אמה ושלחה אמה אמה · ורובד שלש אמה אמה · ורובד שלש והעליונה אמה אמה ורובד ארבע · רבי יהודה אומר העליונה אמה אמה ורובד חמש · כך הוא נוסח המשנה ששית מפרק ג׳ דמדות · אמנם הרמבם ז״ל סתם דבריו וכתב בפירוש המשנה אלו השני׳עשר מעלות כבר ציירנו אות׳ ודברנו עליה׳במקומותם והנה לא מצאנו להרמבם ז״ל שידבר במעלות אלא בהלכות בית הבחירה פרק ששי ובפרק השני דמדות משנה ששית · ובודאי יש בפירושו על המשנה טעות בדפוס · אמר שכל מעלה שהיתה במקדש גובהה חצי אמה וגובה חצי אמה המעלה הוא שלחה · ועוד יתבאר בפרק השלישי שמעלות האולם רום מעלה חצי אמה ושלח׳חצי אמה ובאמת וכתמים יש להאמין כי נרסת המשניות להרמבם ולהראבד ז״ל לא היתה כנרסת המשניות שלנו כי יצא על כל פנים חוץ מהשטה שלנו והוא הראבד ז״ל לא השיג עליו כמנהגו · והנה במשנה אמרו כל המעלות שהיו שם רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה חוץ משל אולם והוא ז״ל לא שם הפרש בין מעלות האולם למעלות האחרו׳ שעשאן כלן בכל המקומות שדבר בהן של חצי אמה בגובהן וחצי אמה ב בשלחיהן ובפירוש אמרו רז״ל במשנה הששית של פרק ג׳ דמדות שרום מעלות פתחו של אולם היה לכל אחת מהן חצי אמה ושלח המעלה אמה · ועוד הוא ז״ל שם הרובדין בכתלים של אולם והם במעלות כנראה במשנה · והראבד ז״ל לא דבר עליו דבר על ששם הרובדין בכתל ולדע׳הרמבם ז״ל אלו השנים עשר מעלות יתחילו שש עשרה אמה רחוק מהמזבח וישאר מקום הרצפה ההיא שבינו ובין האולם חלקה מבלי שום דבר בנתים ובשומו הרובדין בכתלי ה האולם נראה לי שיצייר לנו דמות בנין נקרא בלשון לעז פאבריקה אהלה רוסטיקה · קראה ויטרוביאו המחבר בספרו פסיכדואורבאנה אידי פיציאת בלשון רבים · אך הרב מבירטאנורה ז״ל העתיק נסחת רבינו ברוך ז״ל ואמר · הכי גרסינן רום מעלה חצי אמה ושלחה אמה אמה · ורובד שלש ואמה ואמה ורובד שלש · העליונה אמה אמה ורובד ארבע · רבי יהודה אומר העליונה אמה אמה ורובד חמש · כך כתב רבינו ברוך שמצא בנסחאות ישנו׳מדוייקות והכי פרושא · רום גובה המעלה חצי אמה כמו שהיו כלן · ושלחה · דהיינו רוחב משך המעלה שזהו מדרך הרגל היתה אמה · ומעלה שנייה ושלישית כל אחת היא שלחה אמה דהיינו אמה אמה דקתני ורובד שלש · מעלה רביעית היה רחבה שלשה אמות ורובד דקתני היינו שורה של רצפה כמו בוקף רובדין של אבן או על הרובד הרביעי שבעזרה לפי שהרצפה הית׳רחבה כלא מעלה ומשום הכי לא אמר שלחה שלש אלא רובד שלש כלומר שורת הרצפה · ואמה אמה כלומ׳ מעלה חמשית וששית כל אחת היה שלחה אמה ורובד שלש מעלה שביעית היתה רחבה שלש אמות · העליונה אמה אמה ורובד ארבע פירוש המעלה העליונה שהיא המעלה של שתים עשרה לאחר ארבע מעלות שהיה לכל אחת אמה המעלה העליונה היתה רחבה ארבע אמות עד האולם · נמצאו כל המעלות תשעה עשר אמו׳מן הראשונ׳ עד האולם · ושלש אמו׳ רוחב של רצפה חלקה היה מן המזבח עד תחלת המעלות הרי שנים ועשרים אמות בין האולם ולמזבח · ר׳ יהודה אומ׳ העליונה רובד חמש עד האולם דסבר לסוף שתי׳ אמות של מזבח מתחילות המעלות · עד כאן דבריו · ולדעת הרמבם ז״ל שעשה כל מרחב השנים עשר מעלות של פתחו של אולם שש אמות · יקשה איך לשער גבוה ארבעים אמות יאות ריחוק שש אמות של מעלות בלבד מאסקופת פתחו של אולם כי התשע׳עשר אמו׳ מהר״ר ברוך הנ״ל ומהבירטאנור׳ או העשרים אמה לדעת רבי יהודה הם טובים מהם לשער גדול כזה לפי משפטי הארקיטקטורה של הכמיה׳ שמודדין מרחב הרובדין והמעלות לפי גודל השער שיבואו בו ולא כפי גובהה של רצפה שעולים אליה · והנה אחרי אשר כתבתי דברי אלה בפ׳ זה דע אתה הקורא כי הגאון המופלא וריש מתיבתא כמהר״ר משה קזים נר״ו שאין בתי כנסיות ומדרשות שבימינו נכעלים כפני גדול בישראל ברוח חכמה ובינה עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה׳ כמוהו · האיר עיני בהלכה והעיד שגם להרמבם ז״ל שלחן של מעלות האולם היו אמה כמו שמפורש במשנה רום מעלה חצי אמה · ושלחה אמה · ומה שכתב בפרק ששי מהלכות בית הבחירה ועולה משם לאולם בשנים עשר מעלות רום כל מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה הוא טעות נגלה וצריך להגיה ושלחה אמה כי כן כתב הכמ״ג שנראה שהעתיק לשון הרמבם ז״ל בעצמו ולפי תקון זה (שהוא הצודק) כשיתחילו להרמבם המעלות האלה רחוק מן המזבח עשר אמו׳ הרצפה הריקנית של עשר אמות היתה יותר מוכנת למה שאמר (יואל ס״ב) בין האולם ולמזבח יבכו הכהנים משרתי ה׳ ממה שהיתה הרצפה של שתי אמות או של שלש מר׳ ברוך והבירטאנורה כי שם לא יעמדו כי אם כהנים מועטים · מצורף שעל רצפה חלקה של עשר אמות כדעת רבינו היה מקום לזריק׳המגרפ׳ מה שלא יזדמן כן לדעת רבי ברוך ורבי עובדיה · אם לא נאמר בעדם שזריקת המגרפה ועבידת הכהנים בין האולם והמזבח הית׳בין הצדדין היינו צפון או דרום ולא מן המזרח והמערב · ובכל זה כאשר אמרתי צריך עיון :

פרק כט

דבר גלוי ומפורסם לכל שבכל השערים שבמקדש לא היה פתח גדול כפתחו של אולם ששאר השערים גובהן היה עשרים אמה ורחבן עשר אמות וזה היה גובהו ארבעים אמה ורחבו עשרים אמה וחמש מלתראות של מילה היינו כמו קורות מצויירות ומכויירות של אילן שגדלים בו עפצים שקורין מילין היו על גב פתח האולם · הקורה התחתונה היתה מושכבת על המשקוף לרחבו שהוא עשרים אמה ועודפת על רחב הפתח אמה מזה ואמה מזה עד שנמצא ארך הקורה שנים ועשרים אמה · ובין הקורה הזאת והשנית היה נדבך היינו בנין אבנים שלא היו הקורות נוגעות אחת בחברתה וכן בין כל קורה וקורה מהחמש קורות : הקורה השנית שלמעלה מן הראשונה היתה גם היא עודפת עליה אמה מזה ואמה מזה · נמצא ארכה ארבעה ועשרים אמה · השלישית למעלה מהשנית ארכה ששה ועשרים · הרביעית שמנה ועשרים · והחמשית שלשים · וכלונסות של ארז היו קבועים מכתלו של היכל לכתלו של אולם כדי שכל אחד משני כתלים ישען על חבירו ולא יבעט ויטה באמצעיתו הכתל לרב גבהו · ושרשרות של זהב היו קבועין בתקרות האולם שבהן פרחי כהונה עולים ומתעסלי׳לראות ולהתענג בזיו העטרות שהיו על החלונות בהיכל ה׳ לזכרון כדכתיב

(בזכריה ו׳) והעטרות תהיה לחלם ולטוביה וגו׳ חלם הוא הלדי וטוביה וידעיה וחן בן צפניה הוא יאשיהו שבאו מהגולה והביאו כסף וזהב לנדבה לבנין הבית ובא דבר ה׳ לנביא ואמר לו שיקח הכסף והזהב מאתם ויעשה מהם שתי עטרות ושישים האחת בראש יהושע למנותו כהן גדול והעטרה האחרת בראש זרובבל נקרא צמח כי מעלתו תהיה כמו צמח האדמה שיגדל מעט מעט כן מעלתו תעלה מעט מעט עד שתגדל מאד · ואחרי שהושבו העטרות בראש יהושע וזרובבל אמר ה׳ שתהיה כל אחת מהעטרות לזכרון המתנדבים לפני ה׳ כי היו שמותם מפותחים בעטרו׳ להורות כי נדבתם עלתה לפני ה׳ לטוב להם בעולם הזה ובעולם הבא : ואלה הם העטרות שהושמו בחלוני האולם לזכרון טוב המתנדבים ושפרחי כהונה היו עולים בשרשרות של זהב לראותן :

גם על פתח האולם הזה במקום דלתות היה פרכת · אמנם על שאר הפתחים מהעזרה היו גם פרכת וגם דלתות · והנה כמו שכתבו רבותינו ז״ל בפרק הוציאו לו דיומא ורבינו ז״ל בהלכות כלי המקדש פרק שביעי פיסקא י״ז שלש עשרה פרכות היו במקדש שני · שבע על שבעה שערי העזר׳ ואחת על פתח האולם ואחת על פתח ההיכל ושתים לדביר בינו ובין הקדש ושתים כנגדן בעליה : וארבעה מינים היו בהם שש ותכלת וארגמן ותולעת שני · רשב״ג בשם רבי שמעון בן הסגן אומר פרכת עביה טפח ועל שבעים ושתים נימין נארגת ועל כל נימא תימא ארבעה ועשרים חוטין · ארכה ארבעים אמה ורחבה עשרים אמה ומשמנים ושנים רבוא נעשית ושתים עושים בכל שנה ושנה · ושלש מאות כהנים מטבילין אותה · אמר שמואל בשלשה מקומו׳ דברו חכמים בלשון הבאי · תפוח גפן ופרכת · אמר שמואל (לאפוקי מדרבא דתנן השקו את התמיד בכוס של זהב ואמר רבא גוזמא קא משמע לן) וגי אין אבל התם אין עניות במקום עשירות · פרכת הא דאמרן תפוח דתנן העלו מעליו באפר על גבי התפוח תפוח היה באמצע המזבח פעמים שיש עליו שלש מאות כור · אמר רבא גוזמא · גפן דתנן גפן של זהב היתה עומדת על פתחו של היכל כו׳ אמר רבי אלעזר בר צדוק מעשה היה ונמנו עליה שלש מאות כהנים : פרכת שנטמאה בולד הטומא׳ מטבילין אות׳ בפנים ומכניסין אותה מיד לפי שאינה צריכה הערב שמש ושנטמאת באב הטומאה מטבילין אותה בחוץ ושוטחין אותה בחל מפני שהיא צריכה הערב שמש ואם היתה חדשה שוטחין אותה על גב האצטבא כדי שיראו העם מלאכתה שהיא נאה :

כל ישראל חברים ברגל דאמר קרא ויאסף כל איש ישראל העירה כאיש אחד חברים · הכתוב קראם בשעת אסיפה כלם חברים ורגל שעת אסיפה היא · על כן הסכימו רבותינו ז״ל שיהיה אז עם הארץ כתלמיד חכם עד שתהיה טומאתו ברגל טהורה · אמנם לאחר הרגל היו הכהני׳ מעבירין את הכלים ממקומן להטבילן ולטהר את העזרה מטומאת עמי הארץ שנגעו בהן ברגל ואומרים לעמי הארץ ברגל הזהרו שלא תגעו בשלחן ותטמאו כל הכלים לפי שלא יוכלו להטביל השלחן לאחר הרגל שאי אפשר לסלקו ממקומו דכתיב ביה לחם פנים לפני תמיד :

והואיל כי זכרתי כאן פעם אחרת מה שאמרו רבותינו ז״ל במסכת חגיגה פרק חמר בקדש על כי לא דקדקתי לכתוב לכם בפרק י״ד מספרי זה דבריה׳ כהוייתן לא אוכל להתאפק מלהגיד לכם כי בהורי חמד רבים מבני עמנו מתוך דברי רבינו ז״ל בהלכות מטמאי משכב ומושב פרק י״א פיסקא י״א (שסמך באמת על מי שקרא דבר זה בגמרא ועל כן לא פירש בשלמות דעת חכמינו ז״ל שם) האמינו שכל שבטי בני ישראל יכלו ברגל להכנס בהיכל באהבת ה׳ את עמו עם כי בשאר ימות השנה היו מוזהרים ועומדים ברחוק הרבה מעזרת כהני׳ חוץ משעת צרכיהם לסמיכה לשחיטה ולתנופ׳ · ועל כי ידעתי גם אני ידעתי שהיה מועל בה׳ כל בר ישראל אם יכנס בהיכל בשום זמן מהזמנים לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי עד ששמעתי מה שהשקה נפשי להוציא מדעתם שבוש גדול כזה והוא מנגון מה שכתבו רבותינו ז״ל במסכת׳ הנזכר׳ שנמצא כתוב על נייר ודפתרא מטושטשת בגנזי גאון אחד ז״ל מוירונה שקראו באזני על רגל אחד בחור אחד שעלו בתורה שנפטר גם הוא לעולמו זה ימים מועטים · ועתה קום נא שבה אתה הקורא ואכול את המגלה הזאת אשר אהבת בטנך תאכל ומעיך תמלא ממנה עד אשר תאות נפשך פי תהיה בפיך כדבש למתוק · מתניתין · כיצד מעבירין על טהרת העזרה כו׳ פירש רש״י ז״ל מעבירין את הכלים ממקומן להטבילן ולטהר את העזרה מטומאת עם הארץ שנגעו בהן ברגל שאף על פי שעשאן הכתוב חברים ברגל לא כפני שטהורים הם · הילכך אחר הרגל מגען טמא למפרע · מתניתין · ואומר להם הזהרו וכו׳ פירש רש״י ז״ל ואומר להם לכהני׳ עמי הארץ ברגל הזהרו שלא תגעו בשלחן שלא יוכלו להטבילו לאחר הרגל שאי אפשר לסלקו ממקומו דכתיב ביה לחם פנים לפני תמיד · כל הכלים שהיו במקדש טעונין טבילה וכו׳ פירש רש״י ז״ל מפני טומא׳ הרגל על לשונו · לשון התוספות שלא תגעו בשלחן בכהנים עמי הארץ ההולכים להיכל להשתחוות קאמר שאילו ישראל לא היו רשאים לילך אף מן האולם ולמזבח וכן פירש רש״י ז״ל עד כאן לשון התוספות ורש״י ז״ל בפירוש המשנה :

גמרא אמר ריש לקיש מאי דכתיב על השלחן הטהור ? מכלל שהוא טמא ? ואמאי ? כלי עץ העשוי לנחת הוא ? אלא מלמד שמגביהין אותו ומראין אותו בלחם הפנים לעולי רגלים ואומרים להם ראו חבתכם לפני המקום · סלוקו כסדורו שנאמר לשום לחם חם כיום הלקחו · עד כאן לשון הגמרא · והרמב״ם זכרונו לברכה בהלכות מטמאי משכב ומושב בדלעיל הוסיף ביאור ואמר ולפיכך היו אומרים להם אל תיגעו בשלחן (תוסיפו אתם בשעה שמגביהין ומראין אותו לעולי רגלים) כדי שלא יהיה במגעו טמא אחר הרגל ונמצא צריך טבילה והערב שמש : הרי שמדבריהם למדנו שהישראלי לא היה יכול ליכנס בהיכל · ובמתניתין דידן מיירי רבנן דוקא בכהנים עמי הארץ ולא בישראלים : ועתה ברור הוא כשחקים שהבחורים הנזכרים טעו בחשבונם כשהאמינו שכל ישראל היו יכולים להכנס בהיכל ברגל כי הנה לא התירו רבותינו ז״ל זה אלא לכהן עם הארץ בלבד גם כי בשאר ימות השנה לא היה עובד׳ ולא היה נכנס בהיכל כמו שהיה עושה הכהן חבר בשעת משמרתו · ובגלל הדבר הזה הואיל כי לא הורשה להכנס בהיכל אפילו להשתחוות אלא ברגל היה צריך על כל פנים לאזהרה זאת הפרטית ברגל כדי שלא יטעה ויאמר כשם שהתירו לי להכנס ולהשתחוות עתה בהיכל כן

התירו לו גם כן ליגע בשלחן כשאר הכהנים חברים מפני שמגביהין אותו נגדנו כדי שנראה אותו ונתעדן בו · אך באולי לא יטעו אז במגע שאר הקדשים מפני שלא היו מגבהין אותן לעיניהם ולא היו מזיזין הפרכות ממקומן : כל הכלים היו במקדש יש להם שניים ושלישים שאם נטמאו הראשונים יביאו השניים תחתיהן וכל הכלים שהיו במקדש שהיו טעונין טבילה (הוסיף הרמב״ם ז״ל והערב שמש) חוץ ממזבח הזהב ומזבח הנחשת מפני שהן כקרקע לדברי ר׳ אליעזר · וחכמים אומרים שאינן צריכין טבילה מפני שהן מצופים זהב ונחשת וצפויין בטל לגביהן והוו ככלי עץ העשויין לנחת שאינן מיטמאין ולא פליגי על רבי אליעזר אלא בטעמא דמילתא בלבד · כך נראה שיש לנו ללמוד מדברי הרמב״ם בהלכות מטמאי משכב ומושב :

והנה קודם חתימת פרקי זה כיון דאתא לידן · שמעו שמוע מלתי ותהי זאת תנחומתכם לידע כי שלמה הכין לו ליום חנוכת הבית הגדול והקדש כיור נחשת חמש אמו׳ ארכו חמש אמות רחבו ושלש אמות קומתו ויעמוד שלמה לפני מזבח ה׳ נגד כל קהל ישראל (ככתוב במלכים א׳ ח׳) ובדה״ב ו׳ כתב גם כן כי עשה שלמה כיור נחשת ויתנהו בתוך העזרה ואם נתן את הכיור בעזרה היינו בתוך עזרת ישראל איך עמד לפני מזבח ה׳ ? ואם בכל כח שתרצה משני המקומות הללו היינו או בעזר׳ או לפני מזבח ה׳ איך היה נגד כל קהל ישראל ? כי הוא היה לפני ישראל וישראל היו כלאחוריו ? לכן אומר כי שלמה עשה לו לפי שעה כיור נכון לצורך תפלה זו כלכ׳ היינו עשה כלי נחשת דומה לכיור כתבניתו וכמעשהו שהי׳ לו להשתמש ממנו כמו שיהיה בימה גבוהה על כל העם ·

וראש כיור זה מלמעלה במקופה פתוח לרוחה כמו שנמצא בכל הכיורים עשה לו על שפתו העליונה גג או כפרת או תקרה סנדה ושולים ישרים שטוחים ומתוקנים על פיו כמו רצפה של אבנים לעמוד עליהם בבריכה על ברכים ונתן הכיור הזה עד סדור וסיום תחנתו משלם בתוך עזרת ישראל כמעט תוך מזוזת שער נקנור באמצע חלל השער ההוא מכוון ביושר נגד המזבח ושער האולם וההיכל והדביר אז (כאשר כתב גם כן כמהר״ר שמואל לאניאדו ז״ל בספר כלי יקר שלו) נגד כל קהל עדת ישראל עלה עליו ופרש כפיו השמימה והתפלל בעדו ובעד מלכות בניו ובעד ישראל כלו והנכרי הבא מדרך רחוקה ככתוב שם : ויהיה לפני מזבח ה׳ לא אל פני המזבח עצמו שהוא כאשר ידענו אל מקום הכבש שהוא בצד דרום · אלא לפני המזבח היינו נגד מקום וזוית המזבח שהיתה בצד מזרח · וירצה לפני המזבח שהיתה שם שלמה עומד מבלי דבר מפסיק בינו ובין גופו של מזבח אך נגד כל קהל ישראל רוצה לומר אל מול או נגד כל קהל ישראל ממש · כי היו פניו של שלמה פונים נגד פני העם שבעזרת ישראל המצודדים עם כל זה בפניהם נגד בית קדש הקדשים כדי שלא יהפכו אחוריהם אל היכל ה׳ · והיו ישראל עומדים לפני פניו של שלמה צפופים בעזרה כשתי חצאי גורן עגולה אחת מן הדרום ואחת מן הצפון ומשתחוי׳ רוחים דרך גם נגד בית קדש הקדשים כמו שאמרו רבותינו ז״ל בפרק חמשי ממסכת אבות משנה חמשית · כי הנה באמצע העזרה נגד המזבח בצד מזרח היה מקום פנוי בלי דבר מפסיק בין שלמה והמזבח והאולם וההיכל והדביר · או ירצה נגד כל קהל ישראל לעומת כל הישראלים והכהנים והלוים אין גם אחד שלא יראה פני שלמה מכנגדו כי באולי בשעת תפלה זו שנעשתה ברגל בירח האיתנים בחג ככתוב (במלכים שם) ונאספו כל ישראל חברים ונכנסו הישראלים בעזרת ישראל כמנהג שאר ימות השנה · והלוים השומרים המקדש בלילה והמשוררים והשוערים ושאר הממונים המשרתים עמדו בעזרת כהנים · והכהנים בעלי מומין ומי שעבד עכו״ם וחזר בתשובה והכהן ערל וטבול יום והמחוסר כפורים והאונן ושלא רחוץ ידים ורגלים עמדו כשתי חצאי עגול במקום המזבח מזה ומזה · ובאולם (שמן האפשר הוא שסלקו מעל השער הגדול שלו הפרכת שהיתה שם לשמושו עד גמר תפלה זו ואחר כך החזירוה) עמדו כשתי חצאי עגול הכהנים עמי הארץ · ובהיכל עצמו עמדו מזרח ומזה כאמור הכהנים הכשרים לעבודה · כדי שיראה שלמה מעל הכיור שלו בנקלה מבלי שום דבר מפסיק ישראל כלו וגם מקומו של קדש הקדשים · ושם בכלל כל קהל עדת ישורון היינו כהנים לויים וישראלים שנקראו כלם בשתוף בשם זה של ישראל היו ממלאים כל חלקי העזרה המוחלטת פה אל פה והיו רואים כלם היטב פני שלמה ושלמה היה רואה אז בלי עמל תניעה פני כלם כי נכנסו בכל המקומות הקדשים האלה כפי מדרגתם הואיל כי הסכימו חכמינו ז״ל במסכת חגיגה כאמור שהיה אז עם הארץ ובפרט הכהן כתלמיד חבר לכל דבר עד שתהיה טומאתו מדבריה׳ טהורה בכל ימות הרגל :

פרק ל׳

פתחו של היכל היה גבהו עשרים אמה ורחבו עשר אמות ועליו הפרכת כאמור · וגם ארבע דלתות היו לו קבועות בצירים התקועים במזוזות הפתח (קרא ויטרוביאו צירי הדלתות בספרו השני פרק שמיני ובספר העשירי פרק שבעה עשר אורטוסטאטאס מפני שהם לעולם זקופים ולא מוטים או עומדים באלכסון ·) ומהארבעה דלתות אלה שתים מהן היו בחוץ ושתים בפנים שנאמר ושתים דלתות להיכל ולקדש (יחזקאל מא) והנה עביו של כתל ההיכל היה שש אמות ולסוף אמה של עבי הכתל לצד האולם היו השתי דלתות החצונות אחת לימין הפתח ואחת לשמאלו · ולסוף עבי הכתל לצד ההיכל היו שתי דלתות הפנימיות אחת מימין ואחת משמאל · וכל דלת מהשתי דלתות החצוניות והפנימיות היה רחבה חמש אמות וכשהיו נעולות ונוגעות זו בזו היו סותמות רחב חלל הפתח שהוא עשר אמות ולכן כשהיו הדלתות החצונות נפתחות לצד פנים היה כל דלת מהן אחד לצד ימין ואחד לצד שמאל מכסה מה שנשאר מעבי כתלו של היכל שהוא חמש אמות מכל צד · וכשהיו הדלתות הפנימיות נפתחות לצד ההיכל היתה הדלת האחת מכסה חמש אמות מכתל ההיכל מזה והאחרת חמש אמות מזה מקום שלא היה שם הכתל טוח בזהב כמו שאר חלקי ההיכל לפי שלא היה נראה הכתל שאינו מוזהב מאחורי הדלתות · ר׳ יהודה אומר בתוך הפתח היו עומדות וכמין איצטרמיטא היו · ובעל הערוך ז״ל קורא כמין אצטרבא מוטא או כרבנן דאמרי בבראשית רבה

אפשר ופובטא כי הדלתות היו נכפלות לאחוריהן · עמד לו יעקב אחר הדלת עד שנכנס עשו ויצא לו · ההד אך יצא יצא יעקב אך יצא אינו אומר לא אך יצא יצא נרא׳ יוצא ואינו יוצ׳ והוסיף מהר״ר נתן ז״ל בערך ההוא עצמו ובלשון יון קורין למהופך אסטראפנ ואני באמרת לא ידעתי מאין לו המלה הזאת אדרבה בתחילה רבה מכבודו קים לי בהדיא כי אסתראבים כתוב באלפא · בסיגמא · בתיו · ברו · באלפא · בביטא · באיטא · וסיגמא ז״ל בלתי מתהפך או בלתי נכפל · אמנם הרב מבירטאנורה ז״ל קורא איצטרביטא והיא באולי מלה ארמית ופירש היינו היו לוחות של פרקים מחוברות על ידי לוחות נכפפות ונכפלות זו על זו · וכמשפט הזה היו כל הדלתות הללו בין אותם שבפנים בין אותן שבחוץ מחוברות על ידי חוליות ולסוף חצי אמה של עובי הכתל היו קבועות כל הדלתות שבפנים ושבחוץ וחמש אמות שבעבי הכתל היו מפסיקות בין הדלתות החצונות לדלתות הפנימיות וכל דלת היה של חמש אמות מחובר משתי לוחו׳ כל לוח שתי אמות ומחצה וכשנפתח הדלת החצון לצד פני׳ היה חציו נכפף ונכפל זה על זה ומכסה מעבי הכתל אמתי׳ וחצי וכן הדלת הקבוע בפנים כשנפתח לצד חוץ היה גם הוא נכפף ונכפל ומכסה האמתי׳ וחצי שנשארו מעבי הכתל המגולה שנאמר ושתים דלתות לדלתות שתים מוסבות דלתות שתים לדלת אחת ושתי דלתות לאחרת (יחזקאל שם) ושני פשפשין היינו שני פתחים קטנים היו שם אחד מימין שער הגדול של היכל ואחד משמאלו רחוקים קצת מן השער הגדול ואותו שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם כמפורש (ביחזקאל מ״ד) ויאמר אלי ה׳ השער הזה סגור יהיה לא יפתח ואיש לא יבא בו כי ה׳ אלהי ישראל בא בו והיה סגור · נטל את המפתח ופתח את הפשפש שבצפון ונכנס להתא היינו ללשכה אחת פתוחה להיכל ומן ההיכל הולך עד השער הגדול שבסוף עבי הכתל מבפנים ופותחו ובא לו אל השער השני שבסוף עבי הכתל מבחוץ ועומד מבפנים ופותחו · רבי יהודה אומר בתוך עביו של כתל היה מהלך קא סבר דמן התא לא היה נכנס להיכל אלא מן התא היה מהלך בתוך עביו של כתל עד שנמצא עומד בין הדלתות הפנימיו׳ והחצוני׳ של השער הגדול ופותח מנעולי דלתות החצונות הפונים לצד ההיכל וכן מנעלי דלתות הפנימיות הפונים לצד האולם זה אחר זה ואז כשנפתחים הדלתות האלה היה נשמע קולם עד יריחו אולי מפני שהיה השער הזה בגבהו של מקדש כי היה יותר גבוה מרצפת שער נקנור כאשר אמרנו שמנה אמות וחצי · ולפיכך דלתו׳ שאר השערים לא ישמיעו קולם חוץ לבית כמוהו מפני שקולם פוסק ועומד בתוך הלל העזרה המוחלטת ולא יצא לחוץ · ואני על השמנה ושלשים תאים שהיו שם חמש עשרה בצפון וחמש עשרה בדרום ושמנה במערב לא אדבר דבר כאשר בשכבר כתבתי גם כן בפרק י״ד מספרי זה כי השמטתי לכתחלה קצת פרטי הבית ולא דברתי בפרקים האלה אלא על מה שיתיחס לכונתי הראשונה לא זולת · והנה על הפתח הזה הנקרא שער הגדול היינו לערך השני פשפשין שהיו לו משני צדדיו ולא בהחלט (כי היה שוה בגבהו וברחבו לכל שאר שערי העזרה וקטן בלי ספק מפתחו של אולם) היתה עומדת ומודלת על גבי כלונסות גפן של זהב לפי שכנסת ישראל נמשלת לגפן ומתברכת כגפן וכל המתנדב זהב להוציא בתפארת ההיכל שהיה כלו מצופה זהב עושה מאותו השעור שמתנדב דמות עלה או גרגיר או אשכול ותולה אותו בה · ורבי אליעזר בר צדוק הפליג בגוזמת שלש מאות כהנים כמו שיאמר שהיו צריכי׳ לכהנים רבים לטלטלה מקובד העלין הגרגרין והאשכולו׳ זהב שהיו תלויים בה :

פרק לא

מודעת זאת לכל קורא מקרא שבהיכל היו המנורה שלחן הזהב ומזבח הקטרת המנורה בדרום והשלחן בצפון שעליו לחם הפנים ומזבח הזהב שהיה משוך מן המנורה כשעור הרחקתו מן הצפון · ושלשתן היו מונחין משליש ההיכל ולפנים כנגד הפרכת המבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים :

רגלי המנורה היו שלשה · וגבהה אמר שמואל משמיה דרבא שמנה עשר טפחים · ויש לו לרבא רמז בתורה כפ׳ בהעלותך כשאמר הכתוב וזה מעשה המנורה וגו׳ עד ירכה עד פרחה כי וזה עולה שמנה עשרה היינו טפחים כאשר אמר : הרגלים והפרח שלשה טפחים וטפחיים חלק וטפח שבו גביע כפתור ופרח וטפחיים חלק · וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו אחד אילך ואחד אילך ונמשכים ועולים כנגד גבהה של מנורה וטפח חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו אילך ואילך ונמשכים ועולים כנגד גבהה של מנורה וטפח חלק ; וטפח כפתור שני קנים יוצאים ממנו אילך ואילך ונמשכים ועולים כנגד גבהה של מנורה · וטפחיים חלק · נשתיירו שם שלשה טפחים שבהם שלשה גביעים וכפתור ופרח : גביעים למה הם דומים ? כמין כוסות אלכסנדריאה שפיהן רחב ושוליהן צר · כפתורים למה הם דומים ? כמין תפוחי הברתיים והוא דמות כדור שאינו עגול בכל וכל · רק שיש בו אורך מעט קרוב לביצת העוף · פרחים למה הם דומים ? כמין פרחי העמודים שהם כמין קערה ושפתה כפולה לחוץ : והנה ארבעה גביעים ושני כפתורים ושלשה פרחים היו בקני המנורה וגם שלשה כפתורים אחרים היו בה שבהם יוצאים ששת הקנים שלשה מצד זה ושלשה מצד זה · ובכל קנה וקנה מהם שלשה גביעי׳ וכפתור ופרח והכל משוקדים היינו מעשה שקדים והיא מלאכה ידועה אצל אומני הנחשת שהם מכים בפטיש העשת עד שיהיה כלו שקדים שקדים · נמצאו כל הגביעים שנים ועשרים והפרחי׳ תשעה והכפתורים אחד עשר : גביעים שנים ועשרי׳ דכתיב ובמנורה ארבעה גביעים · תכניסר דקנים וארבעה דידה הא שנים ועשרים : כפתורים נמי אחד עשר · כפתורים תרי ושתה דקנים וכפתור וכפתור הא אחד עשר · אלא פרחיה תשעה מנא לן ? פרחים תרי הוו ? וששה דקני׳ תמני הוו ? אמר רב שלמן עד ירכה עד פרחה שהיה פרח אח׳ סמוך לירכה : גביעים מעכבי׳ זה את זה · פרחי׳ מעכבי׳ זה את זה · כפתורים מעכבים זה את זה · גביעים כפתורים ופרחים מעכבים זה את זה : שבעה קנים מעכבים זה את זה ושבעה נרותיה גם כן מעכבים זה את זה :

כתב הרמב״ם ז״ל כל הנרות קבועים בקנים ופני כלם הם לנר האמצעי שבמנורה שפניו הם כנגד קדש קדשים והוא הנקרא נר מערבי · וזה יורה כי הוא ז״ל לא קיימא ליה כרבי · ולפיכך בפרק הזה עצמו שהוא שלישי להלכות בית הבחיר׳ כתב שאר כל הכלים שבמקדש ארכן לארכו של בית ורחבן לרחבו חוץ מן הארון שהי׳ ארכו לרחב הבית וכן נרו׳ המנור׳ היו כנגד רחב הבית בית הצפון ובית הדרום : ועם כי בפירו׳

המשנה ששית דמנחות פרק שתי הלחם לא הוציא מן כלל כל הכלים וכו' אלא הארון בלבד · עם כל זה בצורה ההיא שעשה שם מקדש הקדשים נראה שכך היה גם כן דעתו במקום ההוא :

אמנם קשה לי על הרב ז"ל ממה שקרינו בפרק דמנחות הצבור תנו רבנן עשר מנורות עשה שלמה שנאמר ויעש את המנורות עשר כמשפט ויתן בהיכל חמשה בימין וחמשה בשמאל · ואם תאמר חמשה מימין הפתח וחמשה בשמאל הפתח אל' מצינו מנורה בצפון והתורה אמרה ואת המנורה נכח השלחן ? אלא של משה באמצע וחמש מימינה וחמש משמאלה כי הנה מכאן יש לנו לומר שהמנורה לא היתה ברחב הבית לא לארכו של בית כי כמשפט הזה בלבד יאות בה שאמ' לא של משה באמצע וחמש מימינה וחמש משמאלה דאם לא כן הרי חמשה מנורות יהיו על כל פנים לצד צפון ומקום המנורה הוא בצד דרום בלבד כדכתי' על ירך המשכן נגבה · ואם באולי תאמרו לי מה לנו בכך ? הלא גם זה ידע רבינו באמונה ולעולם יאמר לך שהיו המנרות לרחב ההיכל בדרום ? גם אני אשיב אמרי לכם שתתרצו נא אם יקרה נפשי בעיניכם להיות מתונים בתשובתכם זאת ולהשמיע מקודם לאזנכם היטב מה שאתם מוציאים עתה מפיכם בהתבהלה כי אם הדבר ריק מכם · אתם בני שמעו לי כי אי אפשר לשום האחד עשר מנורות לרחב הבית הקדש כדברי הרב ז"ל בשום פנים אם יהיו בשורה אחת שוה זו אחר זו : והמופת האמיתי וההכרחי יהיה זה לכם :

הלא אמרו רבותינו כאשר כתבתי למעלה בפרק זה כי ארכה של מנורה היינו קומתה הוא שמנה עשר' טפחים שהם שלש אמות של ששה טפחים לכל אמה ואם ארכה היא שלש אמות כאמור אין ספק שיהיה רחבה גם כן מצד השש' קני' הפרוסי' חוצה לה אמה וחצי משלם · צאו וראו כי מהכפתור של טפח אחד שבקנה המנורה שהוא בתשעה טפחים לארכה יוצאים שני קנים הראשונים שבה ואחרי הכפתור הזה יש במנורה טפח חלק · ואחריו כפתור טפח שיוצאים ממנו הקני' השניי' וטפח חלק · אחר זה כפתור טפח שיוצאים ממנו הקנים השלשיים וטפחיי' חלק · הרי שהמרחק שהוא בין השלשת קנים הוא לכלן טפח אחד ועוד שני אצבעות עליו כי הנה הקנים כלם הם יוצאים מהחצי של כפתור שהוא טפח ועובי הקנה אין ספק שלא יאכל מהכפתור עצמו פחות משני אצבעות ממנו כי הנה לכל קני המנורה (ככתוב בתורה) היו שלשה גביעים משוקדים וכפתור ופרח באופן שלכל כפתור ישאר אצבע אחד מלמעלה ממקום שיוצא הקנה מהכפתור ואצבע אחר מלמטה כמוהו · ושלכן בין הטפח חלק והשני אצבעות האמורי' יהיה מרחק הקנה הא' מהקנה האחר ששה אצבעות · עד כי מהקנה האחד אל השני ומהשני אל השלישי וכן מהשלישי אל קנה האמצעי יהיו שמנה עשר' אצבעות של מרחק מצד ימין המנורה כאמור · שימו מרחק אחר כמוהו לשלשה קנים אחרים שהם מצד שמאל ואז יהיו ל"ו אצבעות בין כל הששה קנים ;

והנה גם כי אחרי פריסת הקנה השלשי והחמשי שבמנורה הזאת במקום טפח חלק כאמור יהיה בקנה האמצעי ממנה טפח אחד ביותר ממה שהיה בין קנה לקנה משאר הקנים אין לך אתה הקורא בעבור זה לומר כי מרחק מרחב הקנים בין כלם יהיו יותר מהששה ושלשים אצבעות הנזכרים כי באמת ובתמים הטפח הנוסף הזה יעלה על כל פנים יפה לתת כח הרשות לאומן המנורה בשעת עשייתה לדחוף כל שלשה הקנים מזה ומזה ולקרבם מעט מעט אל גוף קנה האמצעי בהדרגה נאה עד כי יכנס עובי הקנה הראשון והאמצעי והשביעי תוך מרחב מרחק תשעה טפחים של כל רחב המנורה כאשר שמתי לפניך ולא יעבור · על כן חדל לך מלהאשים אותי ומלסתור את אשר דברתי עתה כי לא עליך אתה היום להתחפש ולהלחם בי · כי אם תאמ' לבהלני הלא הצלקים תשחית עמי יותר מן הראוי ותבטל דעת האיש משה הקדש הזה אשר תכיד בטיביו המתוקים מדבש אנו שותין ומפי חכמתו הרבה אנו חיין · על כן תעלה נא תחנתי לפניך לעמוד במרחב הזה בלבד של אמה וחצי במנורה ולא תוסיף עצב בהרחבת גבולה אל רבינו המובהק יותר ממה שהוא מן הראוי לנו כי בדבר הזה לא תעש' הטוב והישר בעיני ה' אלהינו :

ועתה זכרו בני שרחבו של היכל הוא מאה ועשרים טפחים בלבד שהם עשרים אמה של ששה טפחים ואל תשכחו מה שאמרו רבותינו ז"ל ביומא פרק אמר להם הממונה שהשלחן שבצפון היה משוך מהכתל שלו שתי אמות ומחצה וכן המנורה שבדרום היתה משוכה מהכתל שלה כמו שהיה השלחן משוך מהכתל שלו שתי אמות ומחצה עד שצריך להסיר ברחב ההיכל מצד דרום חמש עשרה טפחי' · אך מצד צפון צריך להסיר ברחבו של היכל כ"א טפחים היינו החמש עשרה כאמור · והששה טפחים אחרי' בעבור רחבו של שלחן שהיה אמה · הרי שנשאר בהיכל מקום פנוי של ארבעה ושמנים טפחי' שהם ארבעה עשר אמות בין הכל :

והנה בבית ראשון היו י"א מנור' כאמור · עשרה שעש' שלמה ואחת של משה כלן במדה אחת או יותר גדולו' ממנה כי אין ספק שלא היו קטנות משל משה כי מעלין בקדש ולא מורידין והנכון הוא שיהיו שוות כי כן כתב (בד"ה ב' ד') ויעש את מנורות הזהב עשר כמשפטם שרצה לומר שוות למנורה של משה בגביעי' · בכפתורים · בפרחים · בקומה · וברחב · ובמשקל הזהב · שימו אתם בשורה שוה הי"א מנור' על פני רחב ההיכל ותניחו מרחק בין מנורה למנורה טפח אחד בלבד כדי שלא יראו כמנורה דולקת ותראו שיעלו הטפחים מהמנרות כלם עם המרחקים האמורים לכך מאה ותשעה טפחים שהם חמשה ועשרים טפחי' יותר ממה שהוא המקום פנוי ברחב ההיכל מצורף למה שתשימו קצת מהמנרות האלו בצפון כאשר אמרתי נגד משפטי התורה והמצוה :

ואני לא אוכל להתאפק מלהגיד לכם כי אז נתמלא שחוק פי כששמעתי מה שהשיב חכם אחד מבני עירנו בעד הרב ז"ל לקיים דעתו על דבר מצב המנורה לרחב הבית כי אמר שהמנורה הראשונ' היתה נתונה בשליש ההיכל ולפנים לרחב הבית ושלפנים ממנה היתה נתונה המנורה השנית כסדר הזה בעצמו עד המנורה שעשה משה שהיתה נתונה בסדר הששי מהמנורות ומטה ולמעלה היו נתונות החמשה מנורות האחרות עד תומם : כי הנה החכם הזה או לא ראה מה שכתבו רבותינו ז"ל במנחות פרק הנזכר או לא ידע איזהו ימין ושמאל של מנורה ופנים ואחור ממנה כי הנה אם נשים המנורה לרחב הבית ונרצה לכוין הרוחות מן המזרח אל המערב יהיה ימין המנורה מצד צפון ושמאלה לצד דרום כמו שהפנים שלה יהיו אז לצד מערב ואחוריה לצד מזרח לכן אם אמת היה הדבר שנתונות היו המנורות לרחב ההיכל כאשר דבר לא נמצא תקון למנורה שיהיה הימין או השמאל שלה או המערב או המזרח כי הפנים כאמור

יהיה המערב ואחור המזרח כאשר כתבנו · ובאופן הזה יהיו החמשה מנורות שעשה שלמה פנים לשל משה והחמשה הנותרות אחור לשל׳ משה · וכבר כתוב (במלכים א׳ ז׳) ואת המנורות חמש מימין וחמש משמאל לפני הדביר זהב וגו׳ ויר׳צה לפני הדביר המקום הפנוי שהיה בינה ובין הדביר כי לא יחיה בינו ובין המנורה דבר חוצץ ולא ירצה הכתוב שתהיה נתונה המנורה לרחב הבית כי זה היה מן הנמנע כאשר אמרנו · (ובדברי הימים ב׳ ד׳) כתיב ויעש את מנרות הזהב עשר כמשפטם ויתן בהיכל חמש מימין וחמש משמאל כמו שפירשו רבותינו ז״ל · על׳ שרי ליה מאריה לחכימא דנא כי השכחה קפצה עליו והוא לא ידע ואשם :

ואולם חי אני כי נפלאה דעתי תמיהא גדולה לכבוד השני אשלי רברבי כבוד והדר דורנו זה הלא הם החכמי׳ הגדולים רלב״ג והאברבאנילו ז״ל כשראיתי שבמלכים א׳ ו׳ על פסוק ואת השלחן אשר עליו לחם הפנים זהב · עזבו מקור מים חיים פירוש רבותינו ז״ל במסכת מנחות פרק שתי הלחם לחצוב להם פירושים נשברים וזרים אשר לא יכילו מימי האמת בשום פנים · כי רלב״ג ז״ל כתב כבר נתבאר בספר ד״ה כי שלמה עשה עשרה שלחנות והניחם בהיכל חמש מימין וחמשה משמא׳ לא שיהיו קצת השלחנות לפאת צפון וקצתם לפאת דרום כי כבר נתבאר בדברי התורה שמקום השלחן היה בצפון והמנורה היה בדרום · אבל הרצון בזה שלפאת צפון שם השלחנות בשתי שורות · השורה האחת לפאת ימין מהאחרת · וכן ראוי שנבין מענין המכונות כו׳ · והחכם אברבאנילו שהעתיק ממנו מלה במלה עמד גם הוא על דעתו כי כתב ועם היות שאמר כאן הכתו׳ חמש מימין וחמש משמאל אין ראוי שתחשוב שהיו השלחנו׳ מהן לימין ההיכל ומהן לשמאלו רוצה לו׳ לדרום ולצפון וכן המנורות כי כבר התבאר מדברי התורה שמקום השלחן היה בצפון ומקום המנורה היה בדרום · אבל הרצון בזה שלפאת צפון שם השלחנות בשתי שורות · האחת לפאת ימין מהאחרת · ולפאת דרום היו המנורות בזה האופן עצמו · וחכמינו ז״ל אמרו שהיו חמשה מנורות מימין מנורת משה וחמש׳ משמא׳ וכן הענין בשלחנות כי היו הכלים האלה אשר עשה משה מונחים בבית מלבד אותם אשר הוסיף עליהם שלמה וכו׳ · כי הנה בשני דברים לא דברו נכונה · והדבר האחד הוא כי הם שמו הימין והשמאל בכל הרוחות עצמן במה שהן רוחות נפרדות זו מזו ולא בערך הרוחות שכנגדן כה שלא בא כדבר הזה בפסוקי התורה והנביאים והכתובים מעולם · והדבר השני הוא כי דחו המנור׳ והשלחן של משה מהמקדש לתת אותם נגד רצון רבותינו באוצרות בית ה׳ · ואם הימין והשמאל ייוחסו לארבעה רוחות בינן לבין עצמן במה שהן רוחות פשוטות בהחלט כמו שאמרו אין ספק שיאמר בהם הימין והשמאל או מצד ארכן או מצד רחבן · ואולם התורה לא נתנה בשום מקום הימין והשמאל לפאו׳ מצד ארך הפאה בפרטות כי קראה כל הפאה משלם בשם אחד בלבד ולא אמרה צפון מצד ימין או צפון מצד שמאל · דרום מצד ימין או דרום מצד שמא׳ · צאו וראו כי בפרש׳ תרומה אמרה ועשית קרשים למשכן עשרים קרש לפאת נגבה תימנה ולא אמרה עשרה קרשים לפאת נגבה מצד ימין · ועשרה קרשי׳ לפאת נגבה מצד שמאל · וכן כאשר צותה שיתנו המנורה על צלע המשכן תימנה לא אמרה תימנה בצד שמאל או בצד ימין · וגם בשלחן אמרה על צלע צפון ולא אמרה על צלע צפון בצד ימין או בצד שמאל · ועם כי באמרה ושמת את השלחן מחוץ לפרכת כו׳ לא פירשה המקום המיוחד שינתנו שם או השלחן או המנורה בהחלט · כי התנאי הזה בחוץ לפרכת הוא משותף לראשית הפאה וסופה ששתיהן בשוה הן כידוע מחוץ לפרכת · עם כל זה בפרש׳ פקודי לא רצתה להשתמש בתנאי הימין והשמאל · אך אמרה וישם את המנורה באהל מועד נכח השלחן על ירך המשכן נגבה ויתן את השלחן באהל מועד על ירך המשכן צפונה מחוץ לפרכת · ובדבר הזה מבלי זכירת ימין ושמאל עולה יפה הודעת מקומם בפרטות כי אמרה על ירך המשכן מחוץ לפרכת שהוא סוף הפאה · ולא אמרה על ראש המשכן שהיה גם הוא מחוץ לפרכת מראשיתו · ואם תרצו לדעת גם הדבר הזה בפאת מערב כמו שראיתם בברור כאמור בצלע הצפון והדרו׳ קראו בדברי הימים ב׳ ג׳ מפסוק עשירי עד פסוק י״ד ותראו שלא זכר הימין והשמאל במערב כלל עם כי היה לו שם מקום נכון להתגדר בו בנקלה כי הנה הדביר היה ברבוע שלם ככתוב שם בספר עשרים על עשרים אמה · ואם תמשוך קו ישר מחצי ארך המערב לחצי ארך המזרח ותתן הכרובי׳ מזה ומזה לקו הישר המשוך · תראה בהדיא שהכרוב האחד היה בקרן מערבית דרומית והכרוב האחר בקרן מערבי׳ צפונית עד כי בדבר הזה קים לן בהדיא שלא נאמרו ברוחות הימין והשמאל מצד הארך אם לא יהיה שם דבר שבעבורו יתהוו בם התנאים האמורים בערך ולא בהחלט :

ועתה כמו שמצד הארך הראיתי לכם שאין בארבע הפאות הימין והשמאל כן צריך אני להודיע לכם שאין גם כן בם הימין והשמאל מצד רחבן כי כל מרחב הדרום יקרא דרום · וכל מרחב הצפון יקרא צפון עד שיגיעו המרחבים על כל פנים למרחב הפאה שכנגדה · ועל זה יש לי עד נאמן ונביא לה׳ והוא (יחזקאל מ״ז פסוק י״ז) כשאמ׳ והיה גבול מן הים חצר עינן גבול דמשק וצפון צפונה · וגבול חמת ואת פאת צפון רוצה לומ׳ שהגבול יהיה מכל צד הצפון היינו מתחלת מרחב צפונה עד גבול חמת שהוא גם כן במרחב צפון ולא אמר וצפון במרחב צפונה עד חמת שהוא הימין או השמאל מהצפון אלא כנה כל צד הצפון בלשון צפון מבלי זכירת ימין ושמאל · וכן במרחבי הקדים והנגב והמערב לא נטה ימין ושמאל כמו שכתב במרחב הצפון כי בקדים אמר ופאת קדים מבין חורן ומבין דמשק ומבין הגלעד ומבין ארץ ישראל הירדן מגבול ע׳ הים הקדמוני תמודו ואת פאת קדים׳ היינו כי מבין חורן ומבין דמשק ומבין הגלעד ומבין ארץ ישראל הירדן עד גבול הים הקדמוני תמודו כל המרחב הזה שהוא קדים עם שאר המרחב הנוסף שהוא גם כן פאת קדים וכן בנגב אמר ופאת נגב תימנה מתמר עד מי מריבות קדש נחלה את הים הגדול ואת פאת תימנה ונגבה · כי מתמר עד מי מריבות קדש נחלה את הים הגדול הוא מרחב תימנה · ועוד ישאר מהמרחב הזה חלק ממנו שלא נמדד עד סוף פאת תימנה הנגבה · ובמרחב המערב אמר ופאת ים · הים הגדול מגבול · עד נכח לבא חמת · זאת פאת ים׳ היינו שכל ים הגדול עד גבול קרוב לנכח חמת הוא נקרא כלו מרחב ים · ובעדות פסוקי יחזקאל אלה יצאתי מידי חובתי והראיתי לכם בשלם שבפנים כי כמו שאין הימין והשמאל בארך הרוחות כן מצד רחבן לא יזכרו ולא יפקדו בארבע הפאות הימין והשמאל כמו שאמרנו :

אמנם על הדבר השני שהוא רחוק מנורת ושלחן משה מן ההיכל לתת אותם בגניזה באוצרות בית ה׳ על זה היה דוה

לבי שלא רצו לעמוד כדברי רבותינו ז״ל שהצריכו המנורה והשלחן של משה במקדש כאמור · ואם לדברי חז״ל נעש׳ במקדש עשרה מנרות ועשרה שלחנות אחרות לא מפני זרת צורשו מנורה ושלחן של משה מלהסתפח בנחלת מקדש ה׳ · כי באמת הורשה דוד (כאשר נוכל להבין ממה שכתוב בדה״א כ״ח בסכום הכלי׳ שאמר שם) להדליק ולסדר על כל כלי׳ רומים לשל משה בגדלן ושמושן אם יהיו שם גם כן עמהם הכלים שעשה בצלאל בעין חוץ מן מזבח החצון שהי׳ קטן מן המזבח שעשה שלמה כי נגנז מפני שלא הותר דוד להקריב חלב ודם אלא על מזבח אחד במקדש בלבד ולא על במות רבות · וגם הקטרת הקטרת לא היתה נעשית אלא על מזבח אחד כנל״ו וידוע לכל אשר בשם ישראל יכונה · על כן נגנז עם מזבח החצון ברשות ה׳ גם כי היה שוה לשל משה ונעשו כדברו והשני מזבחות מחדש כדי שלא יעמדו המזבחות האלה בהיכל לבטלה · וגם הורשה דוד לעשות כלים אחרים שלא עשה משה לתקן צרכי המקדש כדכתיב הכל בכתב מיד ה׳ עליו השכיל :

והנה אם באולי יאמר אומר שפירושם זה של ימין ושל שמאל נראה יפה לפי מצב חשתי שורות זו לפנים מזו כאשר שמו לפנינו ויהיה הימין והשמאל בערך המנרות או השלחנו׳ ולא בערך מרחבי הרוח ולא ידעתי נאמנה מי הרשה להם שידחו דברי רבותינו ז״ל הצודקים שאמרו חמשה מימין לשל משה כו׳ לתת מקום לדבריהם הפשוטים שהם בלבד על אומד הדעת מוסכבים :

נחזור אם כן אל המקום אשר יצאנו משם והוא על מה שאמר רבינו במנורה אשר מצאנו בו פירכא כאשר כתבנו · ומפני שצר לי במאד מאד לדחות מכל וכל דעתו בזה · בפרט כי בקצת מרבותינו האמינו עמו שהיתה נתונה ברחב הבית · אמרתי להפך בזכותו · ובכל כחי אשמור בעדו כל התנאים הצריכים לסדור הכלים האלה בהיכל ולא אטה מהם ימין ושמאל · אמנם התנאי הראשון הוא שהשלחנות והמנרות ינחו בשליש ההיכל ולפנים כאמור בתוספתא דפרק שני דיומא : התנאי השני הוא שתהיינה משוכות המנרות מכתל דרומי והשלחנות מכתל צפוני שתי אמות ומחצה כמו שכתבו רבותינו ז״ל גם כן בפרק שלישי דיומא : התנאי השלישי הוא שיהיו רחוקות המנרות והשלחנות זה מזה מן הצדדין · באופן שיהיה שם מקום פנוי לכהנים לעשות מלאכתן · ועל כן בין המנרות יהיה מקום לכהן המדשן והמטיב והמעלה הנרות כהוגן · ובין השלחנות יהיה מקום מספיק לארבעה כהנים הנכנסי׳ לסדר הלחם והבזיכין מצד זה · ולארבעה כהנים אחרים המסלקים אותם מצד אחר · כנראה במנחות פרק שתי הלחם משנה שביעית : התנאי הרביעי הוא שלא יצאו הכלים מתחומם ומגבול להם · עד שהמנרות יהיו כלם בדרום והשלחנות בצפון : התנאי החמשי הוא שיהיו השלחנות נתונו׳ בארכן לארכו של היכל והמנרות לרחבן לרחבו של היכל : התנאי הששי הוא שבין שלחן לשלחן ובין מנורה למנורה יהיה מקום פנוי שנכיר בעדו שהן שתי שלחנות או שתי מנרות ולא שלחן אחד או מנורה אחת בערבוביא · ואני אסדר ראשונה השלחנות כדי שמהן נלמוד סדור המנרות כראוי :

ועתה תציירו בדעתכם שיהיה אחד מהעשרה שלחנות נתון לארכו מצד צפון בשליש ההיכל שהוא שלש׳ עשר אמו׳ ושני טפחים רחוק מפתח ההיכל ויהיה משוך מהכתל שתי אמות ומחצה כהלכה · ורחוק ממנו אמה אחת וחצי ברחב ההיכל גם כן · שימו שלחנו של משה בשורה שוה ויהי׳ ארך השלחן לארך ההיכל · ואחרי רחוק אמה וחצי משלחנו של משה · שימו גם כן בשורה שוה ברחב ההיכל שלחן אחד מהעשרה שלחנות הנוספי׳ בארך השלחן ואז תמצאו שהשלחן השלשי שבשורה הזאת יגיע עד סוף האמה שמנית וחצי של רחב הצפון ולא יותר · אחרי כן לארכו של שלחן הראשון הנתון שתי אמות ומחצה רחוק מהכתל הצפוני · תשימו שלחן אחר ברחוק שני טפחים לארך ההיכל כדי שלא יראו השלחנות מחוברים יחד · וגם בשורה שוה לארך ההיכל שימו עוד מלפניו שלשה שלחנות אחרים זה לפנים מזה ברחוק השני טפחים כאמור · וכן בשורה שוה עם הרחוק הנזכ׳ תנו ארבע׳ שלחנות אחרים זה לפנים מזה לפני השלחן השלשי שהוא על האמה השמנית ברחב ההיכל ואז יהיו לכם חמש׳ שלחנו׳ בשורה אחת וחמשה שלחנות בשורה אחרת לרחב ההיכל ושל משה בין השתי שלחנות הראשונים או אם תרצו בין שתי השלחנות האחרונים שיגיעו ל כ״ל אמות וארבע׳ טפחים מארכו של היכל רחוק מהפרכת חמש עשר׳ אמו׳ ושני טפחים בין הכל וזה יהיה לכם סדור השלחנות :

אמנם סדור המנרות יהיה כמשפט הזה · כי ישימו המנורה הראשונה ברחבה בשליש ההיכל לפי רחבו רחוק מכתל הדרומי שתי אמות וחצי ולרגל המנורה מלפניה יתנו האבן אשר אומר בפרק זה שעליה השלשה מעלות ארכה תשעה טפחים רחבה וקומתה שמנה טפחים ומחצה וברחוק אמה בלבד מן הצד ישימו מנורת משה לרחבה כאמור עם האבן גם כן לצד פני׳ ממנה וכן ברחוק אמה אחרת מן הצד ישימו מנורה שלשית לפי רחבה עם האבן מלפניה כנזכר בשאר המנרות ואז תמצאו שהאבן והמנורה שלשית יגיעו לרחב ההיכל עד תשעה אמות משלם · אחרי כן תרחקו מן האבן שלפני המנורה חמשה טפחים וחצי ושימו לפנים מהמנורה הראשונה מנורה אחרת לפי רחבה עם האבן שלה כאמור וגם שימו שם שלשה מנרות אחרות זו לפנים מזו בשורה שוה רחוקות זו מזו חמשה טפחים וחצי כאשר אמרנו · אחרי כן לפני המנור׳ השלישית שבתחלת השורה השנית תשימו ג״כ עם האבנים האמורים שבם המעלות ארבעה מנרו׳ אחרו׳ בשורה שוה כמו שעשיתם בשורה האחרת כי אז יגיעו יחד השתי שורות מהמנרות לשש עשרה אמות ושני טפחים רחוק מהפרכת · וזהו מה שאמר לי לבי בסדר המנרות והשלחנות כשרציתי להפך בזכות רבינו ז״ל · אמנם גם בזה לא שקטה נפשי מכל וכל כשנקרא בדיוק מה שדברו בם הכתובים ושדרשו רבותינו ז״ל עליהם · כי הנה באמרם שהיו חמשה מימין לשל משה וחמשה לשמאל צריכים אנו לתקן המנרו׳ והשלחנות בשורה שוה עד שיהיו באמת המנרות מצד ימין ושמאל בשוה ומנורת ושלחן משה באמצע כי בסדור ההוא שעשיתי אין שם לא שלשה מנרות או שלחנות בשורה שוה ושל משה באמצע להם וארבעה מנרות או שלחנות ישארו מצד זה וארבע׳ מצד זה שיהיו לפני׳ או לאחור (כפי מצבם) ממנורת או שלחן משה נגד הימין או השמאל בלבד · וגם מנורת או שלחן משה לא יהיה באמצע אלא נגד אמצעיתם של מנרות או שלחנות שאין זה משמעות הכתובים האמורי׳ כפי פתרון רבותינו ז״ל : ועל כי ראיתי כי אין איש מגיד ומשביע לי הדברים כהויתן שיעלו יפה לסכנון הפסוקים הנזכרים ומאלה אין יועץ שאשאל ממנו וישיב לי דבר לזכות המשימים המנרות ברחב ההיכל אדברה וירוח לי כי המנרות לא היו במקדש ראשון לרחב הבית אלא היו גם

הם לארך ההיכל כמו שהיו שאר הכלי׳ חוץ מהארון שבבית קדש הקדשים :

ואם תאמרו הא ניחא בבית ראשון שהיו שם י״א מנורות · אולם בבית שני שלא היה שם אלא מנורה אחת אין ספק שהיתה המנורה מונחת לרחב ההיכל כדעת רבינו · לזאת א״כ אמרי לכם כי המנורה היתה נתונה גם כן בבית הקדש הזה לארך ההיכל ולא לרחבו ואם באולי יהיה לכם הדבר הזה לזרא הטו אלי אזנכם והקשיבו לדעת בינה כי שלשת הנה התנאים המאותים והמצטרכים על כל פנים למצב טוב ונכון המנורה בהיכל · והראשון הוא שתהיה המנורה לפני ה׳ · השני שלא יאירו נרותיה בשום פנים אל פני הפרכת עד שיאמרו לאורה הוא צריך · והשלישי שכל שבע׳ הנרות יאירו אל מול פני המנורה ולא למקום אחר מובדל :

ואם יחסר אחד מהתנאים האמורים אז לא יקום ולא יהיה הדבר הזה שתהיה המנורה (כאשר דמיתי) מונחת שם כמשפט ההוא בעצמו שצותה לנו תורתנו הקדושה עליה :

והנה קודם כל דבר דעו · כי לפני ה׳ ואל פני ה׳ אין להם משמעות אחד בשוה · כי לפני ה׳ רוצה לומר שלא יהיה בין הדבר ההוא וכבוד ה׳ דבר חוצץ · ואל פני רוצה לומ׳ שיביט פני הדבר ההוא המונח שם והוא פני כבוד ה׳ · על כן כשאמרה תורה יערך אותו אהרן ובניו (היינו המנורה) כי פעם נקראת בלשון יחיד כמו במקום הזה ופעם בלשון רבים כמו בהעלותך את הנרות מערב עד בקר לפני ה׳ · לא רצתה שיאירו הנרות אל פני ה׳ היינו אל מול פני ה׳ · אלא אמרה לפני ה׳ היינו שיהיו המנורה או הנרות לפני ה׳ מבלי דבר חוצץ בנתים · ולכן כל עוד שהמנורה תהיה בהיכל לארכו גם כי לא תהיה לפני ה׳ אלא מן הצדדין ולא תהיה שם ברחב הבית עם פניה הפונות אל פני הפרכת אם לא יהיה בינה ובין הפרכת דבר חוצץ · יקרא בודאי לפני ה׳ :

וכדי שעל פתרון הדברים הללו שכן הוא בלי ספק משמעות׳ מצד טבע הלשון כאשר אמרתי תדעו גם כן שיש לי בזה על מה להסמך תקראו כל המקומות שבאה בם בתורה מצות עריכת לחם הפנים ותראו שמשמעות לפני ה׳ האמור שם הוא הוא בעצמו כאשר פירשתי במנורה · כי בפרשת תרומה אמרה תור׳ ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד · ובפרש׳ פקודי כתוב ויערוך עליו ערך לחם לפני ה׳ וגו׳ · ובפרשת אמור צוה ה׳ לכהן ואמר ושמת אותם שתים מערכות שש המערכת על השלחן הטהור לפני ה׳ · וכתיב ביום השבת ביום השבת יערכנו לפני ה׳ תמיד ואם לפני ה׳ יהיה אל פני ה׳ היינו לעומת הפרכת ממש לא יהיה סדור לחם הפנים עשוי כהלכתו מפני שאז היה צריך שפני לחם הפנים יביטו אל פני הפרכת · וזה יהיה כשיסדרו ארך הלחם לארך השלחן אך מפני שסדורו של לחם הוא בארכו לרחב השלחן ונקרא אז לפני ה׳ · ממילא משמע שלפני ה׳ ירצה בלי דבר חוצץ ולא אל פני ה׳ היינו נגד פני הפרכת ממש כאשר פירשו רבים :

והנה על דברת התנאי השני שהוא זה היינו שלא יאירו נרות המנורה אל פני הפרכת או הדביר פן יאמרו לאורה הוא צרי׳ תמהתי הרבה מאד איך נלאו חכמי ישראל לדעת איזהו הנר המערבי כדי שיוכלו לכוין אור נרו אל פני הפרכת · כי הנה רשי ז״ל בפרק במה מדליקין אמר שלדעת רבי דאמר מזרח ומערב היתה המנורה מונחת הנר השני שלה שהוא מצד השלשה קנים המזרחיים הוא הנר מערבי שנקרא כן בערך הראשון שהוא מזרחי בהחלט · ורבינו ז״ל בפירוש המשנה ראשונה של פרק החלו עולים במעלות דתמיד כתב כי הנר השלשי מהשלשה קנים שהם בצד המערב · היותר סמוך לפרכת הוא המערבי בהחלט · כי השני קנים הסמוכים לו הם מערביים בערך · ובפירושו זה נראה שגם הוא סבר שהמנורה היתה מונחת לארך הבית ושהדר ביה מההיא בהלכו׳ בית הבחירה · אם לא נאמר שפירוש המשנה לא היה׳ על דעתו אלא על דעת סתם משנה שם · והרב מבירטאנורה ז״ל בפירוש משנה ט׳ של פרק אמר להם הממונה דתמיד כתב גם הוא כי הנר המערבי הוא זה שכתב רבינו ז״ל · אמנם שאר החכמים שנטו לדעת רבי אליעזר ברבי שמעון דאמר צפון ודרום היתה המנור׳ מונחת אמרו כי הנר האמצעי של גוף המנורה הוא הנר המערבי בעצמו הואיל כי בין שאר הקנים הוא לבדו פונה לצד המערב עד כי לא ידעתי נאמנה איך בהפוך נר אחד נגד המערב ימלטו מהודעת הכוזב מהמאנים האומרים לאורה הוא צריך :

ואולם התנאי השלשי הוא זה · היינו שכל השבעה נרות של מנורה צריך שיאירו אל מול פניה ולא למקו׳ אחר מובדל ממנו · על כן דעו כי אל מול · לעומת · לעבר · נגד · לקראת · לנכח · יש להם משמעות אחד בלבד · שנרצה בו לנגד הדבר המושם זה כנגד זה כנראה בפסוקים אל נכח פני אהל מועד (במדבר י״ט פרשת חקת) נכח בית המלך ונכח פתח הבית דאסתר ה׳ כי נכחו יצאו (יחזקאל מ״ו) שהם לנגד או לעומת או לקראת או לעבר בהפוך פנים ולא בהפיכת הצדדים · על כן כשאמרה תורה וישם את המנורה באהל מועד נכח השלחן על ירך המשכן נגבה · ויתן את השלחן באהל מועד על ירך המשכן צפונה · מכאן ראיה שהמנורה היתה נתונה בארך הבית כי כמשפט הזה פני המנורה הם בכוון נגד השלחן כמו שאם היתה נתונה לרחב הבית היו פני המנורה אל פני הפרכת מה שאין כן כתוב בתורה כי אמרה נכח השלחן · ועל כן כשצותה ואמרה אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות דבר ברור הוא שצריכה היא המנורה להאיר אל נכח השלחן שהוא אל מול פניה ולא תאיר אל פני הפרכת כי היא אינה אל מול פניו · ובגלל הדבר הזה בפרשת בהעלותך הקדש יונתן בן עוזיאל תרגם כל קבל בנרתא יהון מנהרין שבעת בוציניא תלת לקבל רוח מערבא ותלת לקבל רוח מדינחא ושביעאה במציעאה :

אמנם מה הוא זה שאמרה התורה אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות · הלא גאוני עולם והמזרחי בכללם דברו בו עד בוש · ואני לא באתי להעתיק דבריהם או לסתור את דעתם כי יספיק עתה אם אכתוב בפרק זה דעתי בקצרה ולכם זאת משפט הבחירה :

אין ספק כי במנורה היו שבעה נרות היינו שלשה מצד זה של גוף המנורה ושלשה מצד זה ממנו ונר אחר מובדל מהם שעומד על קנה או גוף המנורה עצמה · ועתה אם רצתה התורה שפיות השבעה נרו׳ הללו יצאו כל אחד מהם במרכז הקנה שלהם ויביטו הפתילות ביושר לצד מעלה אמרה בהעלתך את הנרות למעלה מן המנורה יאירו שבעת הנרות · ואם יצוה ה׳ שיאירו הנרות אל פני המנורה עצמה אמרה התורה אל פני המנורה יאירו ששת הנרות והנר האמצעי לא יהיה דלוק כי הוא מן המבע שהנרו׳ יביטו או יאירו מעולם בשלהבת היוצאת מהם אל פני הקנה שלהם · אך אמרה אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות מפני שהפה שהוא על קנה האמצעי שהוא פני המנורה בעצם צריך שיאיר אל עבר פניו ממש ככתוב בפרשת תרומה · ושאר פיות הקנים שהם

מזה ומזה לאמצעי צריך שיאירו גם הם במבטם אל מול פניה של מנורה ככתוב בפרשת בהעלותך · ודעו אם כן כי פני המנורה הם ביחוד הקנה האמצעי כלו שהוא גוף המנורה בעצם וראשונה · אך פני המנורה בשנית · הם כל שאר הקנים שהם בשורה שוה לפי נר הקנה האמצעי מבלי שום נטייה מן הצד ממנו · לכן הנר שהוא על קנה האמצעי צריך שיאיר כמצות התורה אל עבר פני המנורה שהוא השלחן דהיינו נכח הנקודה שהיא בשווי מוחלט לעומת הפני׳ שלה בכוון גמור ׃ ולמול פניה צריך גם כן שיאירו שאר פיות הקנים היינו אל נכח פני המנורה בשניות שהוא אליבא דכולי עלמא כל עצמו של שלחן משלם המושם כנגדה בישרות · והנה גם כי כל הנרות לא יאירו מכל וכל על מקום או על הנקודה ההיא למה שיאיר פי הנר שהוא על גוף המנורה עצמה שנקראת אל עבר פניה באמתות לא איכפת לן הואיל כי כמו שבא בתורה יאירו גם הם עם הנר האמצעי ביושר על השלחן עצמו שנקרא גם יחד אל עבר ואל מול פני בשניות ובשתוף הפנים כאמור · ולפי פירושנו זה מה שאמרו בפרק שתי הלחם מלמד שהיו מצדדין פניהם כלפי נר האמצעי יהיה כדעת מי שאמר שבין צפון ודרום היתה מונחת כי לדעת מי שאמר שהיתה עומדת לארכו של בית לא יהיה שם צורך להפוך הנרות כלל ויהיה נר מערבי גם לדעתי זה בעצבו שאמר הרב בפירו׳ המשנה דתמיד בקרוב הצד של קנה שביעי למערב ולא בהפוך הפה ׃

ועתה הואיל כי עלה בלבי לכתוב לכם בפרק זה סדור השלחנות והמנורות לארך הבית מתקנן · גמרתי אומר לחזור ולכתוב לכם כאן שתי הסוגיות משלם שבאו על זה מרבותינו ז״ל בגמרת מנחות פרק שתי הלחם שהן אלו · תנו רבנן עשרה שלחנות עשה שלמה שנאמר ויעש שלחנות עשרה וינח בהיכל חמשה מימין וחמשה משמאל (ד״ה ב״ד) ואם תאמר חמשה מימין הפתח וחמשה משמאל הפתח · אם כן מצינו שלחן בדרום והתורה אמרה והשלחן תתן על צלע צפון · אלא של משה באמצע · חמשה מימינו וחמש׳ משמאלו · עשר שלחנות עשה שלמה ולא היו מסדרין אלא על של משה · שנאמ׳ ואת השלחן אשר עליו לחם הפנים זהב (מלכים א׳ז) רבי אלעזר בר׳ שמעון אומר על כלן היו מסדרין שנאמר ואת השלחנות ועליהן לחם הפנים (ד״ה ב׳ ד׳) רבי יוסי אומר לא היו מסדרין אלא על של משה · אלא מה אני מקיים ואת השלחנות אלו שלש׳ שלחנו׳ שהן במקדש שנים שהיו באולם לפנים לפתח הבית אחד של כסף ואחד של זהב על של כסף נותן לחם הפנים בכניסתו ועל של זהב ביציאתו שמעלין בקדש ולא מורידין · ואחד של זהב בפנים שעליו לחם הפנים תמיד ׃ תניא רבי יוסי אומר אפילו סלק את הישנה שחרית וסדר את החדשה ערבית אין בכך כלום · אלא מה אני מקיים לפני תמיד ? שלא ילין השלחן בלא לחם ׃ עוד אמרו במנחות פרק הנזכר תנו רבנן עשר מנרו׳ עשה שלמה שנאמר ויעש את מנרות הזהב עשר כמשפטן ויתן בהיכל חמש מימין וחמש משמאל · ואם תאמר חמשה מימין הפתח כו׳ אלא של משה באמצע כו׳ · עשר מנרות עשה שלמה ולא היו מדליקין אלא על של משה שנאמר את מנורת הזהב ונרותיה לבער בערב בערב כי שומרי׳ אנחנו וגו׳ (ד״ה ב׳ י״ג) ר׳ אלעזר בר שמעון אומר על כלן היו מדליקין שנאמר ואת המנורות ונרותיהן לבערם כמשפט לפני הדביר זהב סגור (ד״ה ב׳ ד׳) · וגם כי אני איני כדאי להכניס עצמי בעובי הקורה עד שאוכל לפסוק הלכה כדברי אחד מרבותינו אלה

בענין סדור לחם הפנים והדלקת המנורה אשר שמעתם · עם כל זה הואיל כי לא יקרה לי בזה עון אשר חטא להיורה כי זאת אינה הוראה שתבא בעבודה לידי מעשה · אבל איפכא יש בה משום דרוש וקבל שכר לא אסוג אחור מלהודיע לכם דנהירן לי דברי רבי אלעזר בר׳ שמעון בשני הדברים מדרבי יוסי ׃

וראשונה בשלחן מפני שהכתובים עצמם מסייעין אותו דכתיב ועליהם לחם הפנים דמשמע תמיד ולא לפי שעה · ומה שכתוב במלכי׳ אשר עליו לחם הפנים זהב הוא או מפני שעדיין לא עשה שלמה העשרה שלחנות ולכן בספר מלכים לא נזכרו כלל שלחנות רבות אלא שלחן אחד אך בזה נזכר או מפני שואת השלחן אשר עליו לחם הפנים הוא שם כולל כמו ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה כאשר כתב רד״ק ז״ל ושלמה סדר הלחם על כל השלחנות · ואם אמת היו דברי ר׳ יוסי שהשלחנות שנזכרו בדברי הימים היו השלשת שלחנו׳ שבאולם ושבהיכל ושלא היו מסדרים אלא על של משה למה עשה שלמה עשרה שלחנות אחרות על השלחן הזה שהיתה בהיכל להעמידם שם בלי לחם ? הלא כתיב בשלחן ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד (שמות כ״ה) ויערך עליו ערך לחם לפני ה׳ (שמות מ׳) ושמת אותם שתים מערכות כו׳ על השלחן הטהור לפני ה׳ (ויקרא כ״ד) ועוד שם ביום השבת ביום השבת יערכנו לפני ה׳ תמיד ואם היו השלחנות בלי לחם בימין שלחנו של משה ומשמאלו שהם בלי ספק מפסיקים בין שלחן של משה ובין הפרכת איך יקרא שלחן של משה ערוך לפני ה׳ ? וגם בהדלקת המנרות יפה דבר רבי אלעזר בר שמעון לסבות דומות לנזכרות בשלחן · ועוד כי הפסוק שבא בד״ה ב׳ ד׳ זכר הדלקת המנרות כמותו ואם בד״ה ב׳ י״ג כתיב את מנורת הזהב ואת נרותיה אין בכך כלום כי זה איננו ספור הכתו׳ אבל היו דברי אביה בן רחבעם לירבעם בן נבט דפקר טפי שלא רצה אביה להזכיר עשרה מנרו׳ שלא נצטוו בתורה כדי שלא ליתן פתחון פה לירבעם לומר כי גם יהודה היו עוברים את פי ה׳ להוסיף על הדבר אשר צוה · וכבר כתוב בתורה את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכ׳ אותו תשמרו לעשות לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו (דברים י״ג) על כן טוב הוא שנאמר עם ר׳ אלעזר בר שמעון שהיו עורכין ערך לחם לפני ה׳ על האחד עשר שלחנות וכן שהיו מדליקין האחד עשר מנרות ככתוב בדברי הימים ואם תרצה לדעת אתה הקורא כי כנים דברי ושיש לי בזה על מה להסמך דוק במדרש תדשא כי תשכח שם כתוב כדברים האלה אף על פי שעשה שלמה עשר שלחנות לא היה מסדר לחם הפנים תחלה אלא על של משה שנאמר ואת השלחן אשר עליו לחם הפנים ואחר כך היה מסדר על כלן שנאמר והשלחנו׳ ועליהן לחם הפנים · ואף על פי שעשה שלמה עשר מנרות לא היה מבעיר תחלה אלא על של משה שנאמ׳ ומנורת הזהב ונרותיה ואחר כך היה מבעיר כלם שנאמר ואת המנורות ונרותיהם לבערם כמשפט כו׳ ׃

והנה מזבח הזהב והמנורה והשלחן היו נתונין שלשתן משליש ההיכל ולפנים כנגד הפרכת ומזבח הקטרת היה בשוך קבוע כלפי המזרח משום דכתיב ואת המנורה נכח השלחן דבעינן דשלחן ומנורה ליחזו אהדדי ; ואולם ארך ההיכל היה ארבעים אמה כאשר ידעתם ועתה אם נסדר בהיכל בצד צפון כל האחד עשר שלחנות זה אצל זה לארך הבית כמו שהוא בן הדין וברחוק שני טפחים בין שלחן לשלחן תראו שצריכים אנו לעשרים וחמש אמות מארכו של היכל

זליכל שימו עליהם י״ג אמות ושני טפחים שהם שליש ארכו
של היכל כי אז תמצאו שהשלחן האחרון הנרתון משליש
ההיכל ולפנים יהיה רחוק מהפרכת אמה אחת וארבע׳ טפחי׳
שימו גם כן הי״א מנרות זו אצל זו מסודרות בצד דרום נגד
השלחן באופן שקנה האמצעי של כל מנורה יביט למחצית
של כל שלחן ותראו כי רחוק האבן הנתונה בפני המנורה
האחת מרחוק האבן הנתונה לפני המנורה והאחרת יהי׳ שלש׳
טפחים וחצי כי הנה כאשר הוא גלוי ומפורסם לכם ארך
השלחן היה שתי אמות וארך אבן הנתונה לפני המנורה היה
אמה וחצי ולכן יעדיף השלחן על אבן המנורה מזה ומזה
טפח אחד וחצי · תוסיפו עליהם השני טפחים בעבור רחוק
השלחן האחד מהשלחן האחר ותראו שרחוק אבני המנורה
ביניהן יהיה שלשה טפחים וחצי כאשר אמרתי עד כי אבן
המנורה האחרונה הנרתונה משליש ההיכל ולפנים תהיה
רחוקה מהפרכת אחד עשרה טפחים וחצי שהוא מקו׳ מספיק
מאוד לכהן גדול ולא יעיקו המנרות ללכת אל בית קדש
הקדשים ולצאת ממנו דרך שם כדתנן ביומא פרק הוציאו
לו את הכף משנה ראשונה החיצונה היינו הפרכת היתה
פרופה מן הדרום והפנימית מן הצפון ומהלך ביניהן עד
שמגיע לצפון הגיע לצפון הופך פניו לדרום ומהלך לשמאלו
עם הפרכת עד שהוא מגיע לארון הגיע לארון נתן את המחתה
בין שני הבדים צבר את הקטרת על גבי גחלים ונתמלא כל
הבית כלו עשן ובא לו כדרך בית כניסתו כו׳ :

תניא ועשית מנורת זהב טהור · עשאה של עץ ר׳ פוסל ורבי
יוסי בר יהודה מכשיר · רבי דריש כלל ופרט וכלל · ועשית
מנורת כלל · זהב טהור · פרט · מקשה תעשה את המנורה ·
חזר וכלל : כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט ·
מה הפרט מפורש של מתכת אף הכלל של מתכת · ר׳ יוסי
בר יהודה דריש רבויי ומעוטי : ועשית מנורה · ריבה :
זהב טהור · מעט : מקשה תעשה את המנורה · חזר וריבה :
ריבה ומיעט וריבה · ריבה הכל · מאי רבי ? רבי כל מילי ·
מאי מעט ? חרס · דתני׳ אין לו זהב מביא של כסף של נחשת
של ברזל של בדיל ושל עופרת · ר׳ יוסי בר׳ יהודה מכשיר
אף של עץ ולית הלכתא כותיה שצריך שתהיה המנורה
וכל הכלים של מתכת וכן פסק הרמב״ם ז״ל בהלכות בית
הבחירה פרק א׳ פסקא יח׳ :

תנו רבנן מנורה היתה מן העשת מן הזהב · עשאה מן
הגרוטות פסולה · משאר מיני מתכות כשרה : ככר זהב
טהור יעשה אותה · באה זהב באה ככר · לא באה זהב איננה
באה ככר · באה זהב באה גביעים כפתורים ופרחים · איננה
באה זהב איננה באה גביעים כפתורים ופרחים · באה זהב ·
באה מקשה · איננה באה זהב איננה באה מקשה · בקשה אין
מקשה לא מין קשה מעשה אומן מעשה קורנס :

תניא מנורה ונרותיה באו׳ מן הככר ואין מלקחיה ומחתותיה
באות מן הככר · רב נחמן אמר מנורה באה מן הככר ואין
נרותיה מלקחיה ומחתותיה באות מן הככר במאי קא
מפלגי ? בהאי קרא׳ דתניא ככר זהב טהור יעשה אותה ·
למדנו מהאי קרא למנורה שבאה מן הככר · מנין לרבות
נרותיה ? תלמוד לומר את כל הכלים האלה · יכול שאני
מרבה את מלקחיה ומחתותיה ? ת״ל אותה דברי ר׳ נחמיה :
קשיא אדר׳ נחמיה אדר׳ נחמיה ? תרי תנאי אליב׳ דר׳ נחמיה :
ר׳ יהושע בן קרחה אומר מנורה באה מן הככר ואין נרותיה
מלקחיה ומחתותיה באות מן הככר : אלא מה אני מקיים
את כל הכלים ? שיהיו כלם של זהב : זהב בהדיא כתיב

בהן ועשית נרותיה שבעה ? וכתי׳ ומלקחיה ומחתותיה זהב
טהור ? לא נצרכה אלא לפי נרות סלקא דעתך אמינא הואיל
ופי נרות אשחורי אשחרי התורה חסה על ממונן של ישראל
וליעבד כל דהו קמ״ל : וקודם שאשים קנצי למלין במנורה
דעו כי לפני שלשה רגלי המנורה שכתב הרמב״ם ז״ל פרק
שלישי מהלכות בית הבחירה (שנקראו בשם בסיס המנורה
כמו שנהגו לקרות אותו רבותינו ז״ל במסכת כלים פרק כלי
מתכות משנה שביעית ·) היו שלש מעלות שעליהן כהן
עומד ומטיב את הנרות ומניח עליהן כלי שמנה ומלקחיה
ומחתותיה בשעת הטבה · והנה מן הראוי היה שהמעלות
האלה יהיו או של זהב מקשה כמו שהיתה המנורה וכליה
או של עץ מצופה זהב כמו שהיה מזבח הקטרת והשלחן
ותשמישיו · ובפרט כי לשלמה היה זהב עד בלי די שהיו
מביאים לו לשלש שני׳ אניות תרשיש וכל החפצים לשבוע
חכמתו מדי יום ביומו · אמנם להיות כי רבותינו ז״ל
אמרו בפרק אמר להם הממונה משנה תשיעית דתמיד ואבן
היתה לפני המנורה ובה שלש מעלות שעליה הכהן עומד
ומטיב את הנרות והניח את הכוז על מעלה שנית ויצא ·
מכאן הוא שנאמ׳ שהאבן הזאת תהיה מהצבית דהיינו מאבני
שישא ומרמירא · וגם כי המארמירי הם ממיני שוני׳ כאשר
אכתוב במנייני הראשון כאשר אדבר בשמחת בית השואבה ·
עם כל זה נוכל לומר שהאבנים האלה יהיו היפים שבמיני
המארמירי כמו שהיה ביניהם הפורפירישי שחוצבי׳ ומוציאי׳
אותם מן ההרים שבארץ מצרים ובפרט האבן שהוא ממינו
הנקרא ליבקופליטי שהוא אדום עם נקודות לבנות מפוזרות
על שטח החצון שלו · והאבנים האלה כבית ראשון היו
אחד עשרה במספר כמו שהיה מספר המנרות · וכלן היו
חצובות ומתוקנות כמעט ברבוע היינו של תשעה טפחים
בארך כרחבה של מנורה על רחב וקומה של שמנה טפחים
וחצי בשוה כי המעלות היו שלשה וארכן היה כאשר דמית׳
שבעה טפחים ורחבן שני טפחים וחצי והשלח שלהן גם כן
שני טפחים וחצי · עד כי במזרח ומהמערב ומהדרום היה
עולה על המעלות דופן סביב טפח קומתו לנוי ולתקון
המעלות שלשתן ולא היתה בשום צד האבן הזאת ככסה
כפתור המנורה היוצאים ממנו השני קנים הראשונים כי
הכפתור ההוא היה כאמור בתשעה טפחים לארך המנורה ·
והאבנים האלו לא היו בקומה אלא שמנה טפחים וחצי והיו
גם כן משוכים קבוע מהמנורה כדי שיוכל הכהן לתקן
ולהדליק את נרות המנורה עליהן בנקלה · וגם גבהן של
שלשה מעלות כאמור היה מספיק לכל כהן גם כי יהיה
בקומתו למטה מאדם בינוני · וכמו שבבית ראשון ושני
היו המעלות האלה חקוקות תוך אבן מחצב אחת כאשר
אמרנו כן היו בנוב ובשלה המעלות ההן של אבן דומ׳ לאחד
במיני האבני׳ האבורי׳ מפני שלא היו מטלטלי׳ המשכן ממקו׳
למקום כמו שהיו עושים במדבר · אמנם בימי משה לבי
אומר לי שהיו המעלות הללו של עצי שטים כדי שיהיו נכוני׳
לבני מררי לשאת אותם עם קרשי המשכן ועם שאר הכלים
הרומים ולכן לא בא בתורה זכירת המעלות האלה או הדבר
שנעשו ממנו מפני שהיו המעלות ההן קטנות הערך עד כי
לא נצטרך משה להחזיר חשבון מהם אחרי עשיית המשכן
כמו שעשה בנחשת בכסף ובזהב בתכלת ובארגמן
ובשאר הדברים גדולי הערך
כנראה בפרשת
פקודי :

פרק לב

צפון של היכל היה שלחן הזהב שעליו לחם הפנים · והנה במנחות פרק שתי הלחם משנה חמשית בתלמוד דעת ר' יהודה ור' מאיר ור' יהודה לטעמיה דאמה של כלים חמשה טפחים היא · ור' מאיר סבר דכל אמה בת ששה טפחים היא חוץ ממזבח הזהב וקרן מזבח החיצון בגובהו הסובב והיסוד והלכתא כותיה · השלחן אליבא דר' מאיר ארכו י"ב טפחים ורחבו ששה טפחים דכתיב אמתים ארכו ואמה רחבו · ולחם הפנים ארכו י' ורחבו חמשה · כדתנן במשנה חמשי' מפר' זה לחם הפנים ארכן עשרה ורחבן חמש' וקרנותיו שבע אצבעות · לכן הרמב"ם ז"ל בהלכות תמידין ומוספין פ' חמשי פסקא ט' כתב כל ח"א מהן מרובעת שנא' לחם הפנים שיהיו לו פנים רבים · ארך כל חלה מהן עשרה טפחי' ורחבן חמשה טפחים ורומה שבע אצבעות והשלחן ארכו י"ב טפחים ורחבו ששה טפחים נותן ארך החלה על רחב השלחן נמצאת החלה יוצאת שני טפחים בכאן ושני טפחי' מכאן וכופל את היוצא מכאן ומכאן ונשאר בין שני הקצוות רוח באמצע כו': אמנם רלב"ג ז"ל פרשת תרומה נטה ממה שאמ' הרב ז"ל ורומה שבע אצבעות והוכיח שרומה של כל חלה לא היתה כי אם ששה שמיניות של אצבע אחד בקרוב · אכתוב דבריו כאן כדי שתעיינו בם בדיוק ותראו שכמו כן כל שאר פרטי השלחן וכליו מכלים שנחזור עליה' כי הם כדעת רז"ל · ועשית שלחן עצי שטים שנים עשר טפחי' ארכו וששה טפחים רחבו ואמה וחצי היתה קומתו : רגליו · והיה מצופה זהב טהור על האופן שזכרנו בצפוי הארון: ועשית לו זר זהב · ר"ל שיקיף בו סבוב מזהב גבוה מעט כמו שנהוג בשלחנות היפות לעשותם בזה התואר כדי שיחזיקו הדברי' אשר ישימו עליו ולא יפלו ממנו: ועשית לו מסגרת טופח סביב · הנה זה המסגרת היא מה שקובעים בו רגלי השלחן לד' הפאות · והיה עביו טפח כדי שישלם בו החוזק והקיום · ואחשוב שרחבו היה ג"כ טפח · ועל המסגרת היו מניחים השלחן כדי שלא יהיו קבועי' רגלי השלחן בעצם השלחן · והיה זר זהב סביב המסגרת כדי שיכנס השלחן בתוכו ויחזיק בו באופן ההוא בעצמו שהיה מקיף בכפרת זר הזהב אשר בארון : ולזה אמ' לעמת המסגר' תהיין הטבעו' שאם היו הטבעות בשלחן הנה בנושא' השלחן ישארו בארץ רגלי השלחן ומסגרתו · ואמנם כשהיו לעמת המסגרת היו נושאי' המסגרת והשלחן אשר בו יחד: קערותיו · הם הדפוסים שהיו אופים בהם לחם הפני' ומניחין אותן כהן עד שיערכוהו על השלחן : וכפותיו · הם הכפות שמניחי' בהן הלבונה אצל מערכת לחם הפנים כמו שיתבאר במה שיבא : וקשותיו · הם סעיפי אילן מפוצלים פצולים לסמוך בראש המנקיו' אשר עליהם יונח לחם הפנים והיו שם ארבע' קשות והיו קבועים בקרקע כנגד בדי השלחן : ומנקיות · הן כמו חצאי קנים חלולים · וכל' מנקיות היו שם י"ד לכל מערכה · וזה שכבר היה מניח הלחם הראשון על השלחן ואחר מניח שלש מנקיות על הלחם ההוא והם נסמכות בקשות ועליהם היה מניח הלחם השני וכן בזה האופן עד הלחם החמשי · ובין לחם החמשי והששי לא היה מטים כי אם שתי מנקיות כי אין עליו זולת הלחם הששי : לחם הפנים · ראוי שתשבע שכבר היו על השלחן י"ב חלות וכל אחת היתה עשויה משני עשרונים סלת כמו שיתבאר בסוף פרש' אמור אל הכהנים · ותואר אלו החלות היה באופן שהיתה כל אחת מהם לחם הפנים ר"ל לחם שיש לו פנים רבים · וכבר התבאר בפ' י"א ממנחות תואר עשייתן והוא שהיו עושין חלה ארכה עשרה טפחים ורחבה חמשה טפחים וקרנותיה ז' אצבעו' וכופל כן הארך טפחיים בכאן וטפחיים מכאן · ואותן הטפחיי' עומדי' בגובה כמו דופנות : וענין קרנותיה הוא לפי הנראה כי לא היתה החלה בעלת ד' צלעות בשלמות אבל היתה בעלת שמנה צלעו' ד' צלעו' לצד הזוית באלכסון והם אשר קראום קרנות וארך כל קרן מהם היה ז' אצבעות · ובזה האופן ישלם לזה הלחם שיהיו לו פנים רבים בכל א' משטחיו המקיפין בו כי כל א' מהששה השטחים המקיפי' בכל הגוף שיהי' בזה התואר נחלק לג' שטחים עד שיקיפו בו י"ח שטחים שבערת שטחים בכל אחד מדופניו · וארבע בתושבת החלה : ואולם עובי החלות האלה לא הוגבל כי כבר יתחלף לפי קושי הבצק ורכותו · ולפי דעתי היה ענין פחות מאצבע · וזה יתבאר משעו' העשרון שהוא עשירית שלש סאין · ואמה על אמה ברום ג' אמות היה מחזיק ארבעים סאה · ולזה יהיה שעור העשרון אמה על אמה ברום חצי אצבע וחמשית חומש אצבע שהיא כמו שלש מאות אצבעות ורביע אצבע בקרוב · ובהיות הענין כן הנה החלה הנעשת משני עשרונים מעשרה טפחים אורך וחמשה טפחים רחב לא יהיה כי אם ששה שמיניות אצבע בקרוב כשהונח שיעו' הבצק כשעור הסלת אשר ממנו נעשה · והוא מבואר שהבצק כשיהיה מצה לא יהיה נוסף כמותו על כמות הקמח · ואם היה שיהיה נוסף הנה הוא כמעט · אבל יראה בחוש שכמות הבצק הזה הוא פחות מכמות הקמח · ולזה לא יתכן שיהיה עובי אלה החלות כי אם פחות מאצבע · ולזאת הסבה תמהנו על הרמב"ם במה שפיר' וקרנותיו שבע שעובי החלה היה ז' אצבעו' · ועוד שכבר התבאר שם שעור שתי הלחם שהיו באים בעצרת שהם באים חמץ שהיה כל א' מהם עשרון · והנה היה ארכו ז' טפחים ורחבו ד' וקרנותיו ד' אצבעות והוא מבואר שהבצק שהי' חמץ הוא יותר רב הכמות ממה שהי' בהיותו מצה ואם היה הרצון בקרנותיו עביו הנה יהיה שעור החלה שהיא מצה הבאה משני עשרונים יות' מג' שעורים מהחלה שהיא חמץ הבאה מעשרון אחד · וזה בלתי אפשר בשום פני' עם שהוא רחוק שיהי' מגבל הארך והרחב והעבי כי הכמות הזה יתחלף לפי קושי הבצק ורכותו וחשיבות התבואה והעדר חשיבות' ולזה הוא מבואר שהרצון בקרנותיו הוא כמו שפירשנו אנחנו עם שזה הוא יותר נאות מצד הלשון : והנה היה זה הלחם דק וזה היה סבה ש שיכול להאפות כשיכניסוהו עם דפוס בלתי חם בתנור קטן כמו שנתבאר במנחות · ולדקות זאת החלה יתכן גם כן שיקרא זה הלחם לחם הפנים כי הוא זה כלו פנים ר"ל שאין לו תוך שלא ישלוט בו האור בקלות או חום התנור : והנה היו משימים אלה החלות שש במערכת האחת והיה נכון י"ב טפחים וישאר ריוח בין שתי המערכות טפחיים · ושם היו נותנים שתים כפות מלאות לבונה כמו שיתבאר בפרשת אמור אל הכהנים · על דברי רלב"ג ז"ל : והנרא' מדבריו ברמיזה הוא שבהיות לחם הפנים בצק היו כופלי' השני טפחי' בכאן והשני טפחים מכאן כדי להעמיד ארך החלה לששה טפחים ושיהיה זקוף החלק הנכפף כשיאפו הלחם בתנור עם דפוס שהיה ארכו שש ורחבו חמשה וקומתו שני טפחים כמין תיבה פרוצה : ועם כי לכאורה מהמשנה נראה שבשעת העריכה היו אז כופלים הלחם אחרי שנאפה · עם כל זה הוא אצלי מהנמנע שיוכלו לכפול אותו אחרי אפייתו מבלי שיפרכוהו ואז יהיה פסול ולא ישימו אותו על השלחן ולא יקריבו אחריו שני בזיכי לבונה ועל כן היו נזהרים מאד

לעשות לו שלשה דפוסים אחד כשהוא בצק · שני כשנאפה בתנור · ושלישי אחרי רדידתו ממנו כדי שלא יתקלקל · ועל כן יש להאמין שכל מה שכתב הרלב"ג ז"ל כמו ברמיזות מהכפילה בבצק הוא אמת :

אמנם על מה שבזערת אף חכמת ההנדסה יגע לרלב"ג על רבינו ז"ל צריך עיון רב אם נרצה להגן על כבוד רבינו ז"ל ולהציל דבריו משגיאה והנה עד שימצאו חכמי' ממני תשובה נצחת על זה לכבוד רבינו אומר כי במחילה רבה של הרלב"ג ז"ל הרמב"ם לא כתב בהלכות תמידין ומוספין פרק ה' פסקא ט' שעובי החלה היה שבעה אצבעות אך אמר שרומה היינו רום קרנותה של כל חלה היה שבע אצבעות ככתוב במנחות פרק שתי הלחם משנה רביעית ואפשר שרבינו ז"ל גם הוא יקרא קרנות לכפילת שני טפחי' הנעשית בלחם הפנים כמו שפירש הרב מבירטאנורה ז"ל כאשר אומר בסמוך · ועם כי הכפילה גם לדעתו של הרמב"ם ז"ל היא של שמנה אצבעות שהם טפחיים האמורים במשנה אליבא דר' מאיר עם כל זה יאמר רבינו שעל דרך בחינות שונות תהיה הכפילה או של שבעה או של שמנה אצבעות · כי הנה אם נמדוד האצבעות על תושבת הפנימית של חלה רום הכפילה תהיה של שבעה אצבעות · אך אם נמדוד אותה על תושבת החצונית שבלחם תהיה הכפילה של שמנה אצבעות כי תרבה הכפילה אצבע אחד בעבור עביו של בצק ונסכי עובי החלה לא יגיע משלם למדת אצבע כאשר הראה במופת ר"לבג ז"ל לא איכפת ליה לרבינו ז"ל אם במקום ששה שמניות אצבע ישים לתשלום הכפילה של שני טפחים אצבע אחד משלם כי אין להרהר על שעור מועט כזה של שני שמניות אצבע · וזה הוא מה שאמר לי לבי בשעת הדחק על השגת רלב"ג ז"ל ומי האיש החפץ בשלום רבינו יבא ויגאלנו כי בזכות זה יראה בטוב ה' בארץ חיים ישמעו ענוים וישמחו :

ואתם בני דעו כי הרב מבירטאנורה בפרק שתי הלחם הנזכ' לא פירש קרנות לחם הפנים באופן ההוא בעצמו שפירש הקרנות של שתי הלחם כי בפירוש משנה רביעי' על קרנות שתי הלחם כתב וקרנותיהן שהוא מדביק בצק לכל דופן כמין קרנים וארך הקרן יוצא ארבע אצבעו' · ובפירו' המשנה חמשית על לחם הפנים אדעתיה דר' יהודה כתב נותן ארכו של לחם הפנים כנגד רחבו של שלחן וכופל הלחם טפחיים ומחצה למעלה בגובה מכאן ומכאן והן הן הקרנות ונמצאו זקופות בשוה לשפת השלחן כו' · ובאמת ובתמי' לא היה נכון הוספת הבצק בדופנות לחם הפנים בשום אופן כאשר עשה בשתי הלחם ר' עובדיה ז"ל כי הנה הקרנות ההן הנעשות מן הבצק הנוסף או היו צריכין לעמוד בלחם הפנים זקופות או מושכבות ובכל אחד מהשני פנים היה מן הנמנע שיהיו כן בלחם הפנים · כי הנה אין ספק שקרן הבצק הארוך שבע' אצבעות מכל צד הלחם לא יהיה פחות משתי אצבעות גם ברחבו וגם בעביו של כל קרן כדי שיעריפו הקרנות בעביין על עובי בצק החלה עצמה מבפנים חמשה שמיניות אצבע וגם ירבו על עבי גוף החלה ההיא מבחוץ וחמשה שמיניות אצבע אחרים כי באופן הזה בלבד של שני אצבעות שלמות כאמור ברחבן ועבין ולא בפחות יהיו הקרנות (שהם ברום שבעה אצבעות ככתוב במשנ') חזקים ותקפי' לעמוד בלחם הפנים או בזקיפה או בהשכבה ראויה מבלי שיתפוצצו ושיופרצו : ועתה אם היו הקרנו' זקופו' בראש דפני הלחם הנכפלים בטפחיים · או היתה נכנסת תושבת הלחם העליון שעל התחתון בתוך חלל הקרנות הנשאר בראשו של לחם או לא היתה נכנסת שם כלל · ואם לא היתה נכנסת · אז כל חלת לחם בהחמשה חלות העליונות היתה צרה מחברתה ארבעה אצבעות משלם בעבור עובי הקרנו' המעיקים בשני אצבעות מזה ומזה בעביין ביאת החלה הסמוכה בקני' שלח על שפת לחם התחתון בשוה לשלחן כמו שהיא עושה על שפת הכפילה של שני טפחי' מכאן ומכאן כשאין שם הקרנו' הזקופות של שבעה אצבעו' בארך ושני אצבעו' ברחב ובעובי האמורות עד כי החלה הששית לא תהיה בארכה אלא חמשה טפחים בלבד ולא עשר' טפחי' כאשר הצריכה המשנה : ואם היתה נכנסת התושבת בין חלל הקרנות הנשאר בראשו של לחם אז כל חלת לחם היתה צרה מחברתה טפח אחד משלם עד כי לא יהיו שם במערכה הששה חלות הצריכות וגם לא יהיו כלן בשלחן כמשפט הנאות וכמדה האמורה במשנ' שזה הוא נגד מה שצותה לנו התורה מכל וכל : ואם הקרנות הללו היו מושכבות ועליהן ועל הקני' שבינתים היה מושב הלחם עם התושב' שלו (שהוא לעולם של חמש טפחי' כאשר אמרנו) לא ידעתי באמנה איך הקרנות (שהיו בארך ז' אצבעות על רחב ועבי שני אצבעות העודפות בלי ספק שבעה אצבעות חוץ מן השלחן מכל וכל והעומדו' באויר ההיכל מבלי סמיכ' על דבר מהדברים בשום מקום מהם) או לא יטו בארכן למטה נגד רצפת ההיכל מדי יום ביומו מההשכבה השוה העודפת חוץ לשלחן שזה הוא דבר בלתי ראוי ללחם הפנים או לא יתפוצצו לפחות בחציין או לא ישברו ג"כ כלן לשברי' רבים במשך שבת אחת מההערכה עד בא השבת האחרת מההוצאה : גם הוספת הבצק של ד' אצבעו' לכל לחם משתי הלחם מזה ומזה הוא נעלם ממני מצד תכליתו בה טיבה של הוספה זו · ואם השתי הלחם היו נתונים גם הם בשלש' דפוסי' כדי שלא יתקלקלו כמו שהיו נתונים בלי ספק חלות לחם הפנים ככתוב במשנה מפני מה לא היו כופלים בד' אצבעו' דופני שתי הלחם כמו שהיו כופלי' בשבע' דופני לחם הפנים כמו שכתבנו ולמה יהיו בם הקרנות נוספות שלא מעצמותו של בצק שהוא מתושבת הלחם אם היו יכולין לעשות אותן מתושבת עצמה מבלי העתקה והפרדה מבצק' ממש ומבלי דבוק נוסף בכפילה הנאותה כמדה הנזכרת במשנה? ואם באולי באיזה מקום בגמר' ר"ז"ל דברו על זה ואני לא ידעתי כי בעבור המניעה הידוע' לא יכלתי להתעדן בדברי הגמרא כראוי אני על כל פנים אשקוט על דבריהם הקדושים כי נעמו שהם אמת ודבריהם אמת :

פרק לג

למזבח הזהב הנתון משליש ההיכל ולפנים משוך מן המנורה כשעו' הרחקתו מן הצפון כאשר כתבתי בפ' ל"א מחבורי זה ג' שמו' נקראו והן מזבח הקטרת · ומזבח הזהב · ומזבח הפנימי · ארכו היה אמה ורחבו אמה רבוע ואמתים קומתו באמה בת חמשה טפחי' כדר' יהודה במסכת מנחות פרק שתי הלחם ושל עצי שטים היה עם גגו עליו ככתוב בפרשת תצוה · ומפני שלא נאמר בו נבוב לחות אולי לא היה חלול מתחתיתו של גג כמו שהי' מזבח הנחשת נבוב בהחלט מתוכו אבל היו העצי שטים שלו כלם מקשה · כי באופן הזה היו נכונים לכונן עליהם במקום טהרו גג תקיף לא יזוז וימוט ממקומו כאשר היה באמת מתנודד ומתמוטט בשעת המסעות מרוב הטלטול בשאת אותו בפרט בדרכים הארוכים והרחוקים אם היה מופלך

לבד על רופנות לוחותיו ולא יצא מתוקן כהלכה מעצבות עצת העץ כאשר רבינו· והנה כבר ידענו כי מן העצי שטים האלה היו יוצאים גם כן הארבע קרנות הצריכים לו כדכתיב ממנו קרנותיו וכמו שתרגם העבד לה' יונתן בן עוזיאל מניה יהון קרנוהי זקיפין כו' ומפני שלא נכתבה בתורה או בנביאים מדת הקרנות האלה בארכן ורחבן וגבהן במשפטם וגם אני לא שמעתי שרבותינו ז"ל דברו בה דבר כמו שדברו במדת קרני מזבח העולה במסכת מדות פרק המזבח היה שלשים ושתים אמרתי כי לא יהיה עון אשמה על מי שיאמר שהיו גם כן בארכן ורחבן ורומן לפי ערך קרנות מזבח החצון ולא יותר ואם על מקום המערכה שלו (שהיה בארך וברחב עשרים ושמנה אמות באמה בינונית של ששה טפחים ועוד נוספו עליהן ארבעה טפחי' שהם בין הכל מאה ושבעים ושנים טפחים ובקומתו היה עם הקרנות חמשים ושמנה טפחים כמו שביאר הרמב"ם ז"ל בפרק שלישי ממדות משנה א' שהם בין הכל עשר אמות בינוניות פחות שני טפחים) היו הקרנו' של מזבח החצון הזה בארך וברחב ששה טפחים ובגובה אמה אחת בת חמשה טפחים כלבד נכון הוא גם כן שנאמר שקרנות מזבח הזהב שהיה בגגו חמשה על חמשה טפחים ובגבהו עשרה טפחים כאמור יהיו הקרנות בארכן ורחבן שלשים חלקים מן שלשה וארבעים חלקי אצבע שהם שלשה רביעיות אצבע אחד בקרוב וברומן יהיו שלשה אצבעות וארבעה חלקים מן תשעה חלקי אצבע אחד ולא יעבורו : ומפני שהקרנות האלה על פי חשבון צודק אשר כתבנו עתה היו קטנים מאד בארכן ורחבן · התורה או רבותינו ז"ל לא הקפידו לכתוב לנו מדתם בפרטות כי גנה כל עוד שקרנות המזבח הזה יעלו על טהרו או גגו לצד מעלה כאמור יספיקו אל שיקראו קרנות הואיל שאין להם בהקטרת הקטרת שום שמוש נגלה · ועם כי קטנו הן יספיקו היטב לשמוש הזאת דם פר ושעיר של יום הכפורים ולשמוש פר כהן משיח ופר העלם דבר של צבור ודומיהן · בפרט כי ההזאות האלה לא יעשו בתמידות על קרנותיו אלא או פעם אחת בשנה או לעתים רחוקים מאד : אמנם המזבח הזה היה מצופה זהב עם זר זהב סביב לו כדכתיב וצפית אותו זהב טהור את גגו ואת קירותיו סביב ואת קרנותיו ועשית לו זר זהב סביב · והאמנתי שהזר זהב שלא ידענו רומו מן התורה היה מכנים לתוכו גם הקרנות ושהיה נתון מסודר ומתוקן למשה מעט מהן מצד חוץ באופן נאות לחכמה רבה של בצלאל עד שתוכר היטב זקיפת הקרנות מבין הזר הסובב כדין וכשורה :

מצא שלמה המלך ע"ה כשבנה הבית עשה גם כן מזבח זהב חדש כנראה בד"ה ב' ד' ומפני שכתוב במלכים א' ו' ויצף מזבח ארז ותרגם יונתן וחפא מדבחא נסרין דארזא ושם נ"ב כתיב וכל המזבח אשר לדביר צפה זהב ולא זכר הדבר שהיה ממנו המזבח קודם שצפהו בנסרים של ארז אפשר שיהיה הרצון בזה שעשה ראשונה שלמה מזבח הקטרת מאבנים ואחרי כן צפהו עצי ארז ואחר זה צפה אותו זהב כמו שעשה בקירות הבית שהיו של אבן וכסה אותם בארז כדכתי' אין אבן נראה ואחר כך צפה אותן זהב ככתוב שם :

אין לנו לומר שעשה שלמה מזבח זה גדול משל משה כמו שעשה במזבח הנחשת דכתיב ביה מלכים א' ח' כי מזבח הנחשת אשר לפני ה' קטן מהכיל כו' שהרי לא היו יכולין להקטיר עליו קטרת לא מנה בכל יום · פרס בשחרית ופרס בין הערבים כמו שהיו מקטירין בשל משה ואם כן לא היה צריך לעשות מזבח גדול ממנו · ועוד כי בבית שני גם כן לא היה אלא אמה על אמה כמו שהיה של משה שכן כתב הרמב"ם ז"ל בפרק שלישי מהלכות בית הבחירה וגם רבינו עובדיה כתב במסכת יומא פרק חמשי משנה חמשי' שמזבח הזהב היה אמה על אמה ואם של בית ראשון היה גדול כשעור זה גם של בית שני היו עושין אותו במדתו · ועל כן קשה למה הסירו שלמה מעל פני בית עולמים לעשות לו מזבח אחר כתבניתו · ומאי חזא דמזבחו יבושם מפי משל משה ? ואם גנזו ונתנו באוצרות בית ה' עם יתר הכלים שגנז למה עשה כדבר הזה ? היה לו להשתמ' ממנו גם במקדש לכבוד של משה ? על זה אשיב אמרי לכם כי לכל כלי בית המקדש צריך היה בהם היכר נגלה שהושמו שם לעולמים ושלא יצטרכו לנדנוד ולטלטול בעבור שנוי מקום כי הבית הזה הגדול והקדוש נקרא נחלה ומנוחה ולא יסורו משם כלי הקדש אלא בגלות הגבר והנכור כשנחרב הבית בעונותינו · ומפני שעל מזבח הזהב היו הטבעות והבדים המוריס לכל רואיהם פטירת המזבח מן המקום הזה שהוא מה שהי' עושה רושם גדול ועצום מאד בעיני כל ישראל · אחרי אשר לא הותר לשלמה לסתור ולהחריב מזבחו של משה כדי שיסיר ממנו הטבעות ויגנוז הבדים כמו שהיה חפץ · בחר לעשות מזבח חדש של אבן מחובר לרצפת ההיכל מבלי טבעות ובדים להורות קיומו וצפה אותו עצי ארזי' במקום עצי שטים (שבאולי לא נמצאו לו) וגם צפה אותו זהב טהור כמשפט ונתן אותו בהיכל להקטיר עליו קטרת ככתוב בפרש' תצוה · וכן היה עושה בלי ספק בארון שהיה עושה אותו מחדש או שהיה מסיר ממנו הבדים והטבעות לולי שבאה מצות התור' בפירוש שיקיימו אותו תמיד עם הטבעות והבדים כי אמרה בטבעות הארון יהיו הבדי' כו' ועל פי הדבר הזה סרה לדעתי תמיהת רשי ז"ל כשכתב במלכים א' ו' ותמיה אני ושל משה למה נגנז ? כי גנזו שלמה להיות כי אורח למקדש למושב למזבח ולכל כלי הבית לעד ולעולמי עולמי' ולא רצה בהם השלטול והנדנוד כאמור :

זאת היתה לי להזכיר לכם עוד כי בהיכל מצד צפון הירדה גם כן טבלא של שיש הלוקחים מתחתיה העפר הצריך למי הסוטה · אמרו במסכת סוטה פרק היה מביא את מנחתה משנה שנית היה מביא פיילי של חרש וכו' · דעו כי רז"ל היו בקיאים מאד בלשון יוני ותמצאו בדבריהם דברי' הרבה ומלות רבות בזה הלשון שהמדפיסים לא העתיקו אותן כדין וכשורה כמו המלה הזאת שכתבו פיילי במקום פי_לי כתוב כפי · ביושא · באלפא · בלאבדה · ובביטא · והוא כלי ששותין בו יהיה זה הכלי מכסף או זהב או זכוכית וכדומה · הכל נקרא כן בשם כולל · על כן צריך לפרט הדבר שנעשה ממנו כגון במשנה הזאת אמר שהכהן היה מביא פיאלי של חרש חדשה היינו שלא נעשה בה מלאכה כלל ואפילו בדבר מועט כגון כלי חרש של מצורע שנאמר בו אל כלי חרש על מים חיים ואמרו מה מים חיים שלא נעשה בהם מלאכה אף כלי שלא נעש' בו מלאכה · ונותן הכהן לתוכו חצי לוג מים מן הכיור דכתיב מים קדשים ואין קדשים אלא שנתקדשו בכלי · רבי יהודה אומר רביעית דלטעמיה כשם שממעט בכתב כן ממעט במים : אמרו בא לו לכתוב את המגלה באיזה מקום הוא כותב ? מאם שכב איש וגומ' הנקי שהן קללות הבאות מחמת ברכות דמשמע ואם לא שכב לא תנקי ואינו כותב והשביע הכהן את האשה שאין זה אלא מצוה אל הכהן להשביעה וכותב יתן ה' אותך לאלה ולשבועה וכאלה

המים המאררים האלה במעיך לצבות בטן ולנפל ירך ואינו כותב ואמרה האשה אמן אמן שאינו אלא קבלה שהאשה מקבלת עליה האלות · ויליף לה בדכתיב האלות האלה האלות לרבות קללות הבאות מחמת ברכות · האלה למעוטי קבלות · ורבי יוסי אומר לא היה מפסיק משתהיל אם לא שכב איש אותך עד אמן אמן · וכותב צואות דוהשביע הכהן את האשה וקבלות דואמרה האשה אמן אמן דדריש את לרבות צואות וקבלות · ר׳ יהודה אומר כל עצמו אינו כותב אלא יתן ה׳ אותך לאלה ולשבועה וגו׳ ובאו המים המאררים האלה במעיך וגו׳ ואינו כותב ואמרה האשה אמן אמן כלומר היה הכהן זהיר בעצמו שלא לכתוב אלא אלות בלבד ולא קללות הבאות מחמת ברכות ולא צואות ולא קבלות דדריש האלות ולא קללות הבאות מחמת ברכות · האלה למעוטי צואות וקבלות ואין הלכה כרבי יהודה : נכנס הכהן להיכל ופנה לימינו היינו לצפון ההיכל · ומקום היה שם נכר בכל שאר רצפת ההיכל אמה על אמה · וטבלא של שיש וטבעת קבועה בה לאוחזה בטבעתה ולהגביהה משאר הרצפ׳ שהיתה כלה מאבני שיש וכשהוא מגביהה נוטל עפר מתחתיה ונותן אל המים אשר בכלי כדי שיראה אל המים היינו שעור נכר מהעפר שיהא נראה ונכר על פני המים שנאמר ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקח הכהן ונתן אל המים ומדלא כתיב ונתן במים אלא אל המים משמע שלא יהיה נבלע בתוכן :

פרק לד

אהרון אהרון הוא הדביר החביב והקדש בכל שאר חלקי הבית ארכו ורחבו עשרים וקומתו שלשים אמה · בדביר היה הארון והארגז ששגרו פלשתים דורון לאלהי ישראל בצדו ועליו ספר תורה עומד לדעת רבי יהודה כאשר נאמר : ועשו ארון עצי שטים אמר לו הקב״ה למשה תקנתם אכסניא לעצמי ועכשו תקנו אכסניא לתורה שתהא שרויה אצלי שהיא שעשועי שהייתי משתעשע בה אלפיים שנה קודם העולם שנאמר ואהיה אצלו אמון וגו׳ · אמר רב יהודה שלש ארונות עשה בצלאל אמצעי של עץ׳ מפני מה של עץ? לפי שהתורה נקראת עץ חיים · והיה תשעה · פנימי של זהב שמנה · חיצון של זהב עשרה ומשהו · מאי משהו? זר · אמר רבי יוחנן שלשה זרים הם · של מזבח של ארון · ושל שלחן · של שלחן זכה דוד ונטלו · של מזבח זכה אהרן ונטלו · ושל ארון מונח · כל הרוצה ליקח יבא ויקח · שמא תאמר פחות שבהן היה? תלמוד לומר בי מלכים ימלוכו · רבי יוחנן רמי כתיב זר וקרינן זיר? זכה נעשה לו זיר לא זכה נעשה לו זרה הימנו · מבית ומחוץ תצפנו אמר רבא כל תלמיד חכם שאינו תוכו כברו אינו תלמיד חכם : ועשו ארון עצי שטים ארון שעש׳ משה אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קומתו באמה של ששה טפחים · והלוחות ארכן ששה ורחבן ששה ועבין שלש׳ מונחות בארכו של ארון · כמה לוחות אוכלים בארון? שנים עשר טפחים · נשתיירו שם שלשה טפחים · צא מהם חצי טפח לכתל זה וחצי לכתל זה כשתיירו שם שני טפחי׳ ששם ספר תורה מונח שנאמר אין בארון רק שני לוחות אבנים אשר הניח שם משה בחורב · מאי אין בארון רק? אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ספר תורה בלבד : פרנסת ארון לארכו צא ופרנס ארון לרחבו · כמה לוחות אוגדות בארון? ששה טפחים נשתיירו שם שלשה טפחים צא מהם וחצי טפח לכתל זה וחצי טפח לכתל זה כשתיירו שם שני טפחים כדי שלא יהא ספר תורה יוצא ונכנס כדוחק דברי רבי מאיר · ר׳ יהודה אומר באמה בת חמשה טפחים והלוחות ארכן ששה ורחבן ששה ועבין שלשה מונחות בארכו של ארון · כמה לוחו׳ אוגדות בארון? שנים עשר טפחים · נשתייר שם חצי טפח וישאר אצבע לכתל זה ואצבע לכתל זה : פרנסת ארון לארכו צא ופרנס ארון לרחבו · כמה לוחות אוגדו׳ בארון ששה טפחים נשתייר שם טפח ומחצה צא מהם חצי טפח היינו אצבע לכתל זה ואצבע לכתל זה · נשתייר שם טפח אחד ששם עמודים עומדים שנאמר אפריון עשה לו וכתיב עמודיו עשה כסף · וארגז ששגרו פלשתים דורון לאלהי ישראל מונח בצדו שנאמר ואת כלי הזהב אשר השבתם לו תשימו בארגז מצדו · ועליו ספר תורה עומד שנאמר לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה׳ : ורבי יהודה מקמי דליתיה ארגז ספר תורה היכא יתיב? דפא נפיק בארון ומחית ביה · ורבי מאיר האי מצד מאי עביד ליה? דמתנח ליה מצד ולא מתנח ליה בשני לוחות · ורבי מאיר שברי לוחות מנא ליה? נפקא ליה מדתני רב יוסף אשר שברת ושמתם בארון מלמד שהלוחות ושברי לוחות מונחות בארון · ואידך? ההוא מבעי ליה לכדר׳ שמעון בן לקיש · אמר לו הקב״ה למשה יישר כחך ששברת · תני רבי יהודה בר אלעאי שני ארונות היו עם ישראל במדבר אחד שהיתה תורה נתונה בתוכו ואחד שהיו שברי לוחות נתונים בתוכו · זה שהיתה תורה נתונה בתוכו היה באהל מועד שנאמ׳ וארון ברית ה׳ ומשה לא משו בקרב המחנה · זה שהיו שברי לוחו׳ נתונים בתוכו היה נכנס ויוצא עמהם :

כיצד היו הלוחות כתובים? חנניא בן אחי רבי יהושע אמר חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה שנאמ׳ ויכתבם על שני לוחות אבנים ורבנן אמרי עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה שנאמר ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם עשר׳ הדברי׳ וגו׳ ועשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה · רבי שמעון בן יוחאי אומר עשרים על לוח זה ועשרים על לוח זה ור׳ סימאי אומר ארבעים על לוח זה וארבעים על לוח זה הם כתובים · נוטרינון אולי צריך לכתוב ניבשאריאום בכף דנושה כאל׳ נכתב בקוף ניקשאריאום בלשון יון רוצה לומר אלקי היינו כתובים במכתב אלקי · חנניא בן אחי רבי יהושע אומר בין דבור לדבור דקדוקיה ואותיותיה כמולאים כתרשיש כימא רבא · רבי שמעון בן לקיש כי מטי להאי קרא הוה אמר יפה למדני חנניא בן אחי רבי יהושע מה הים הזה בין גל גדול לגל גדול כמה גלין קטנים · כך בין דבור לדבור דקדוקיה ואותיותיה של תורה · כפרת של זהב היתה נתונה על הארון מלמעלה שנא׳ ונתת את הכפרת על הארן מלמעלה ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת · אמר רבי יוסי (סוכה פרק א׳) הרי הוא אומר השמים שמים לה׳ מעולם לא ירדה שכינה למטה ולא עלו משה ואליהו למעלה במרום · והכתיב וירד ה׳ על הר סיני? למעלה מעשרה · והכתי׳ ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים? למעלה מעשרה · והכתיב ומשה עלה אל האלקים? למטה מעשרה והכתיב מאחז פני כסא ואמר ר׳ תנחום מלמד שפירש הקב״ה מזיו שכינתו ועננו עליו? דאישתרבב ליה לכסא עד עשרה ונקיט ביה · והכתיב ביה ודברתי אתך מעל הכפרת? ארון תשעה וכפרת טפח · הרי כאן עשרה · בשלמא ארון תשעה דכתיב ועשו ארון עצי שטים אמה וחצי קומתו אלא כפרת טפח מנא לן? דתניא

אמר רבי חנניא כל הכלים שעשה משה בכלן כתבה תורה
מדת ארכן ומדת רחבן ומדת קומתן · כפרת מדת ארכ' ומדת
רחבה נתנה מדת קומתה לא נתנה · צא ולמד בפחו' שבכלי'
דכתיב ועשית לו מסגרת טפח סביב מה להלן טפח אף כאן
טפח · כלי שנתנה בו תורה מדה בכלי שנתנה בו תור' מדה
הל' וכיח ציץ נזר שלא נתנה בם תורה מדה · ארבע טבעות
של זהב היו קבועות בארון שנים בצפון ושני' בדרום שבהן
היו נתונים את הבדים ולא היו יורדים מהן לעולם שנאמר
בטבעות הארון יהיו הבדים · יכול יהיו זזין ממקומן ? ת"ל
והובא את בדיו בטבעו' · והובא יכול יהיו נכנסים ויוצאים ?
ת"ל לא יסורו ממנו · הא כיצד מתפרקין ואין נשמטין :
ועד כאן עזרני ה' בקצת פרטי הבית וכליו השייכים לעבודה
אשר יעדתי להזכיר לכם · כן יחזק האל במעוזי ויהי' עמדי
עד אשר אבא ע"ל תכלית מה שנדרתי לכתו' מהכהני' ומהזבחי'
ומשיריהן · יאריך ימינו בטוב ושנותינו בנעימים אמן :

פרק לה

שלשה עשרה שופרות שלשה עשרה שלחנות שלשה
עשרה השתחויות חמש עשר' ממונים ארבעה
חותמות שלשה גזברין ושבעה אמרכלין היו
במקדש · ואני בפרק השני פרשתי השלשה עשר' השתחוו'
דלא כאבא יוסי בר חנן · וזכרתי השלש עשרה שלחנות
ומקומם בפרק מנין הלשכות · ובאותו הפרק עצמו פרשתי
הד' חותמות וגם שם זכרתי השלש עשרה שופרות ולא
פרשתי אותם בשלמות · על כן בזה הפרק לא אדבר אלא
על השלש עשרה שופרו' על השלש' גזברין והשבע' אמרכלין ·
ובפרק הבא אחריו אמנה החמש עשרה ממונים ולא אשיב
שנית ידי על ההשתחויות החותמות והשלחנות פן אהיה
לכם למשא · אמנם טרם שאכתוב השלש עשרה שופרות
אומר כפרק שלישי דשקלים כי בשלשה פרקים בשנה
תורמים לשכת השקלים : אמרו בגמרא שהיה מן הראוי
שתבא כל תרומת השקלים בלשכה המיוחדת להם כאחד
והוא בזמן הפסח · ומפני זה בזמן ההוא היו תורמין הלשכה
להודיע ולפרסם כי בחג הפסח חובה היא על כל ישראל
להביא התרומה הזאת · ומפני שהיו מקומו' רחוקי' מהמקדש
ומקומות גם כן אחרים יותר רחוקים מהם לא היו תורמין
את הלשכה בפעם אחת אלא בשלשה פעמים היינו בפרוס
הפסח מהמקומות הקרובים בפרוס עצרת מהמקומו' הרחוקים
ובפרוס החג מהמקומות היותר רחוקים מהם · ופרוס רוצה
לומר החצי · ובתוספתא אמרו איזהו פרוס ? אין פרוס
מחמשה עשר יום קודם הרגל · אם כן בשלשה פרקים בשנ'
תורמין את הלשכה חמשה עשר ימי' קודם הפסח והוא פרוס
הפסח · חמשה עשר ימים קודם עצרת · וחמשה עשר ימים
קודם החג · והשלשה גרנות א"ה הן שלשה גרנות של מעשר
בהמה · וזמנים אלה קבעו חכמים לעשר הבהמות שנולדו'
וכמו שהגורן קובע למעשר דגן כך זמנים אלו קובעי' לאסור
הבהמו' שנולדו באכילה עד שיעושרו · אבל קוד' הפרק מותר
לאכול אף על פי שלא נעשרו ותקנו חכמים שלשה זמנים
אלו למעשר בהמה כדי שיהיו בהמות מצויות לעולי רגלים :
בשלשה קופות של שלשה סאים של שקלים תורמין
את הלשכה· וכתוב על הקופות א' ב' ג' לידע איזו נתרמת
תחלה · ר' ישמעאל אומר יונית כתוב עליהן · אלפא· בימא ·
גאמא · וזה משום דכתיב יפת אלהים ליפת וישכן באהלי
שם · יפיפותו של יפת ישכון באהלי שם · ואין לך יפה
בבני יפת כמו לשון יוני · והאמת הוא כי היו כותבים על
דרוג בלשון יוני מפני המון העם שהיו בבירת שני יותר
בקיאים בלשון יוני ממה שהיו בלשון הקדש · והראיה על
זה הוא ידידיה הנקרא פילוני היהודי והוא היה בסוף ימי
בית שני שכתב ספרים הרבה ונכבדים מאד על דברי התור'
בלשון יון והם מתורגמים גם כן בלשון לאטינו וכל כך היה
גדול ההלצה בלשון ההוא עד שהיה למשל ואמרו או פילוני
הוא מדבר בלשון אפלטון או אפלאטון הוא מדבר בלשון
פילוני · ועם כי היה חכם גדול ושלחו אותו לרומיים להליץ
בעד כל קהל ישראל עם כל זה כבר ניכר מספריו שהוא לא
ידע לשון הקדש על השלמות כאשר ידע לשון יוני אשר
כתב בו :

אין התורם תורם עד שיאמר להם אתרום · והם אומרים לו
תרום תרום תרום שלשה פעמים · לאחר שתרם הראשונה
בשלשה קופות של שלשה שלשה סאין בפרוס הפסח היתה
מכסה כל השקלים שנשארו בלשכה בקטבלאות היינו
בעורות או במפרות כדי שיהנו על המכסה ואלה השקלים
שיביאו במקומות שהם סביב ארץ ישראל שלא יכלו להביאם
קודם הפסח ומביאים אותם מהפסח עד העצרת ונותנים
אותם השקלי' המובאים על הקטבלא או המכסה כדי שיתרום
מהם בפרוס עצרת ולא יתרום מן התרום כבר בפרוס הפסח
ואחר שתרם בפרוס העצרת חוזר ומכסה כל המעות שבלשכה
בקטבלאות ונותנים עליהם כל השקלים המובאים מבבל
וממדי ומן המדינות הרחוקות ותורמין מהם בפרוס החג ·
ואז לא היה התורם מכסה השקלים הנותרי' שאין עוד בשנה
ההיא תרומה אחרת · ושלשה עשרה שופרות היו במקדש
היינו תיבות כדמות שופרות לכנה אשר כתבתי בפרק מנין
הלשכות הנז' : התיבה הראשונ' היא דכתוב עליה תקלין
חדתין והם השקלים שנותר ובלשכה אחרי השלשה הפרשו'
של השנה ההיא שנותנים בתוך התיבה הזאת לגנוזם שם
עד עת הצריך : השנית כתוב עליה תקלין עתיקין שנותני'
בה השקלים שנשארו לגבות משנה של אשתקד : השלישי'
כתוב עליהן קנין : והרביעית גוזלי עולה · כי הנה רבי
יהודה אומר כי כל מי שיש עליו עולה מן התורי' יטיל דמיה
בתיבה השלישית וכל מי שיש עליו עולה מבני היונה יטיל
דמיה ברביעית שלדעתו מקריבין הכל עולות · אבל מה
שהוא בשלישית תורים ומה שהוא ברביעית בני יונה ·
והחכמים אומרים כי כל מי שיש עליו חטאת ועולה מן העוף
יטיל דמיה בשלישית · וכל מי שיש עליו עולה בלבד יטיל
דמיה ברביעית · ולפיכך כל הנמצא בשלישית יקריב
מחצה עולות ומחצה חטאות · וכל הנמצא ברביעית הכל
עולות · ואין הפרש ביניהם בין תורים או בני יונה והלכה
כחכמים : התיבה החמישית כתוב עליה עצים וכל מי
שיתנדב דבר לקנות בו עצים למערכה יטיל אותו שם :
הששית כתוב עליה לבונה וכל המתנדב לבונה מטיל
מעותיה שם : השביעית כתוב עליה זהב לכפרת · וכל
מי שמתנדב זהב נותנו שם או דמי שוויו והוא לקנות כלי
שרת במקדש · והמזרקות נקראו גם כן כפורי זהב · והששה
תיבות הנותרות הן לנדבה · אחת מהן כתוב עליה מותר
חטאת וכל מי שהפריש מעות לחטאתו ונשארו מהם מותר
יטיל אותו שם : בשנית מטילין מותר אשם : בשלישית
מותר קני זבים זבות ויולדות : ברביעית מותר קרבנות
נזיר : בחמשית מותר אשם מצורע · ובכל המותרות

שבחמשה תיבות האלה יקנו עולות להקריב אותן נדבה: הששית כתוב עליה נדב׳ סתם וכל מי שמתנדב דבר לפזבח יטיל אותו שם:

עוד אמרו במשנה אין פוחתין משלשה גזברין והם האנשים שהם ממונים על המקדש והמתעסקים בממון ההקדש וכל ההקדשות · אמרו בתוספתא דשקלים שלשה גזברים מה הם עושים? פודין את הערכים ואת החרמים ואת ההקדשות ומעשר שני וכל מלאכת הקדש על ידם נעשת והיו שלשה לתוספת שמירה האחד על חבירו שאין עושין שררה על הצבור בפחות משנים דכתיב והם יקחו את הזהב ומעוט רבים שנים: והאמרכלין שהם במדרגה עליונה מהגזברים היו שבע׳ ונשיא נשיאי הלוי · כמתרגמינן ואמרכלא דמסנא׳ אמרכלין · רוצה לומר אימר היינו גדול על כל הגזברים · אמרו רבותינו ז״ל שבעת אמרכלין מה הם עושים? שבעה מפתחות העזרה בידם · רצה אחד מהם לפתוח אינו יכול עד שיכנסו כל האמרכלין ופותחים והגזברים נכנסים:

פרק לו

הממונים שהיו במקדש היו חמשה עשר והמשנה ראשונה של פרק חמשי דשקלי׳ מתחיל כיוחנן בן פנחס שהיה על החותמות · נקראו הממונים על החותמות בשם יוחנן שהיה בדורו כשר או מפני שיוחנן היה ראשון להתמנות · וכן שאר הממונים הנזכרים במשנה היו הראשונים ולכל אחד מהממונים הנ״ל היה תחת ידו אנשים הרבה כדי להכין בנקלה ובתמימות המלאכה שהוא ממונה עליה: הממונה הראשון היה יוחנן הממונה על החותמות: והממונה השני היה אחיה על הנסכים· הרמב״ם ז״ל והרב מבירטאנורה ז״ל שוים הם בדעת זה וכן כל שאר החכמים שהחותמות יעלו בשוה לסלת למנחות ושמן כמו שיעלו לנסכי היין · ושמי שהוא ממונה על החותמות היה מקבל מעות השמן · היין · והסלת · ממי שמבקש אותם וצריך להם · ונותן לו חותם שבעבורו יקבל באחיה כל מבוקשו: דרך משל · יוחנן אחרי שקבל המעות מזה המבקש צורך קרבן בקר נותן לו חותם הכתוב עליו עגל · בא לו זה אצל אחיה עם החותם אשר קבל מיוחנן ומקבל מאחיה או מבאי כחו שלשה עשרונים סלת בלול בחצי ההין שמן ויין לנסך חצי ההין · וכן אם ירצה הדברי׳ הצריכי׳ לאיל אחרי נתינת המעות ליוחנן היה מקבל ממנו חותם שכתוב עליו זכר ומביאו לאחיה ומקבל שני עשרונים סלת בלול בשלישית ההין שמן ויין לנסך שלישית ההין · וכן על הדרך הזה כל החותמות: לערב אחרי הקרבת תמיד של בין הערבים שלא היה שם עוד בו ביום קרבנות · באין זה אצל זה · אחיה מוציא את החותמו׳ ומקבל מיוחנן כנגדן מעות הדברים אשר נתן לבעלי הקרבנות · ואם הותירו ביד יוחנן מעות הותירו להקדש · ולא אמרינן שבא מעותיו של יוחנן הם שנתערבו במעות הסלת · השמן והיין · ואם פחתו משלם יוחנן מביתו שיד הקדש על העליונה: אמנם מי שאבד ממנו חותמו ממתינים לו עד הערב · ואם ימצאו ביד יוחנן אחרי פרעון שאר החותמות לאחיה מעות אצלו כמו דמי חתות׳ אשר אומר זה שאבד ממנו אם לעגל או לזכר או לגדי או לחוטא אז נותנין לו הסלת והיין והשמן כפי חותמו אשר אבד׳ ואם לאו לא היו נותני׳ לו דבר · וגם יוחנן לא יחזיר לו מעות · כי אם יאמר זה ליוחנן החזר לי מעותי שנתתי לך בעבור החותם · יוחנן ישיב לו לא היו דברים מעולם והמוציא מחברו עליו הראיה · ועל כן בגלל הדבאין היו כותבין על החותם היום כימי השבוע והחדש ומספר ימי החדש והשנה · שמא זה הדבאי מצא חותם שנפל מחברו או מאחיה או מיוחנן ובא עכשיו ליקח · כי הנה ביום שמצאו אינו רשאי לתבוע דברי הקרבן שכבר האובד הוא כחזר אחריו: ועו׳ כותבין עליו כאמור מפני שיש לחוש שמא לקח חותם בשעת הזול והצניעו עד שנתיקר השער · ומשלשים יום לשלשים יום פוסקים השער עם אחיה או עם מי שקבל לספק הסלת היין והשמן למי שצריך להם עבור קרבן ואם הדברים האלה הוזלו בספיק אחיה או הקבלן כשער הזול · ואם הוקרו יספיקו כשער אשר פסקו קודם שיוקרו שיד הקדש על העליונ׳: והנה אם אחיה היה לו בלשכתו ממעות ההקדש הסלת היין והשמן לתת אותם ולמוכרם למקריבי הקרבן אם לאו · הרמב״ם ז״ל בהלכות כלי המקדש פ׳ שביעי פסקא עשירית ביאר שהממונה על הנסכים שהוא לדברי הכל ממונה גם כן על הסלת והשמן היה מוכר אותם · ולכן ישיב הרמב״ם ז״ל שהיו בלשכתו כל הדברים הנ״ל · והראב״ד ז״ל השיג עליו כנראה שם · אמנם הרב מבירטאנורה כתב בא לו אצל אחיה שהיה ממונה לקנות נסכים יינות שמנים וסלתות כדי שלא יהיה צריך כל מביא קרבן לחזר אחר נסכים העשוים על טהרת הקדש וסתם דבריו באופן שלא נשמע ממנו בבירור אם לדעתו היו לאחיה אלה הדברים בלשכתו אם לאו · והנה כמו שהמשנה הרביעית מהפרק החמשי דשקלים היא לסיוע כונת הרמב״ם ז״ל כך המשנה התשיעית בהפ׳ הרביעי דשקלים נראת לכאורה נגד כונתו · ואני לא באתי להכריע ולפסוק הלכה כי דע׳י סכלת מאד ולא ידעתי ספר · יודיע אם כן אמתת הדבר לנו מי שיש ספק בידו לומר הין או לאו דלא רפיא בידיה: ויש להאמין כי בלשכתו של אחיה אם לא היו הסלתו׳ והנסכי׳ היו לפחות השמנים אשר מתנדבים תמיד נדיבי לב להדלקת המנורה ולשמחת בית השאב׳ ולחביתי כהן גדול בכל יום ולחביתי שאר הכהנים כאשר יתחילו לשרת במקדש· ויקבל מהכהן גדול ומההדיוט דמי שויו של שמן שלקחו לצורך חביתיהן· ועל סך השמני׳ הנ״ל כשירצו היה עושה חשבון עם הגזברי׳· לכן לפי דעתי לשכתו היתה נקראת לשכת השמנים בלבד ולא לשכת הסלת והנסכים להורות כי לא היו שם תמיד אלא השמנים האמורים:

הממונה השלישי (בסדר המשנה) הוא מתתיה בן שמואל על הפייסות והוא מפיס בין הכהנים בכל יום עד שיהיה כל כהן ומכהן עושה מלאכתו ועבודתו שזכה בה בפיס כמבואר ביומא פרק שני משנה שנית שלישית ורביעית:

הממונה הרביעי היה פתחיה שאמרו במשנה שהוא מרדכי היינו מרדכי בלשן דוד אסתר המלכה שהיה פותח בדברים ודורשן ויודע שבעים לשון והוא היה ממונה על הקינין היינו תורים ובני יונה לקנות אותן כדי שיהיו בן המוכן או שיהיה ממונה לפסוק עם מי שיהי׳ מישראל שימכר לקרבנות בכך וכך בסלע והוא מקבל המעו׳ או נותנן למי שפסק עמו להכינם לבעלי הקרבנות האלה ועושה מהדמים הללו אם קבלן ומכר הוא התורים ובני יונה חשבון עם הגזברים וכן משלשים יום לשלשים יום פוסקים עמו השער או עם מי שקבל לספק אותן למי שצריך להם · ואם הוזלו הקינין כספיק כשער הזול · ואם הוקרו מספיק כשער אשר פסקו קודם שהוקרו · שיד הקדש על העליונ׳ · וגם אם נמצ׳ פסול

בקן או שנפסל קודם שנקרב נותן קן אחר כשר תחתיו :

הממונה החמישי היה בן אחיה הממונה על חליי הכהנים · כי מפני שהיו הולכים יחפים על הרצפה כל היום ובעבור רוב הטבילות וקדושי ידים ורגלים בצונן · ועל כי בשעת עבודה לא היה עליהם אלא הכתנת בלבד בלי חלוק ובגדי׳ אחרים ואוכלים בשר בהמות גסות וכבשים ואלים וברוב הפעמים במקום לחם חמץ היו משתמשים ברקיקין ובחלות מצות היה מתרפה טבעם והיו כחות האברי׳ הפנימיי׳ והחום הטבעי שלהם חלוש ועל כן היו נוטי׳ מקו בריאותם ובאים על הרוב לידי תחלואים רבים · ובפרט בחלי רפיון מעים ובשלשולים ובקדחות שונות · על כן אחיה הזה היה ממונה על רפואתם· ותחת רשותו היו רופאי׳ רבי׳ תלמידיו שיעזרוהו ברפואת הכהני׳ האומללים · ובלשכתו ימצאו תמיד משקים שונים · ברקחות סמים תרופות בי פירות מסעדים משיחות שמנים חלבים רטיות מלוגמות · וזולתן בחדרים המנוס׳ והטובים לכל החלאים המתהוים בכהנים :

הממונה הששי היה נחוניא חופר שיחין שהיה ממונה על אנשים רבים לחפור בורות ולתקנן ולהביא מי המעינות ביאורים או במרזבים בירושלם לספק מים תמיד במקדש ולכל בני העיר ולכל עולי רגלים :

הממונה השביעי היה גביני כרוז · קראו הרמבם ז״ל ממונה על הזמנים שהיו הוא ואנשיו משמרים הזמנים · וכשיגיע עת הקרבת הקרבן היה מכריז עמדו כהנים לעבודה ולוים לדוכן וישראל למעמד והיו טומעים קולו עד יריחו :

הממונה השמיני היה בן גבר הממונה על נעילת שערים ועל פיו נועלים ועל פיו פותחים שערי הבית והעזרה ואין התוקעים תוקעים תקיעה תרועה ותקיעה הנעשת בכל יום לפתיחת שערים אלא ברשותו :

הממונה התשיעי הוא בבי על הפקיע נקרא גם כן איש הר הבית שהיה ממונה על שומרי המקדש אף על פי שלא היה שם פחד ויראה אלא היו שומרי׳ לכבוד הבית הגדול והקדש והוא ואנשיו היה חוזר כל הלילה על משמרת הלוים · וכל הנמצא מהם ישן היה מלקה אותו ושורף את בגדיו · ובירושלמי פירשו פקיע שהיה ממונה על הפתילו׳ מהמנורה ומשמחת בית השואבה · ואין להאמין שיעשו ממונה על דבר אחד בלבד קטן הערך כזה אם לא היה גם כן ממונה על דבר אחר יחדיו · ויותר נכון הוא להאמין שזה הממונה בבי היה ממונה על ההלקאה · והרב מבירטאנורה ז״ל כתב על הפקיע להלקות הכהנים והלוים שנמצאו ישנים על משמרותם · ולדברי הכל אין להאמין שהרב ז״ל סבר שיהיו לוקים הכהני׳ · ואולי טעה המדפיס בהדפסה והוסיף כהנים מדעתו · כי הנה לא היו מלקים הכהנים אלא הלוים בלבד : שההלקאה היא בעבור השינה · ועל כן אמרו מה קול בעזרה קול בן לוי לוקה שישן לו על משמרו ולא אמרו קול כהן לוקה · מצורף שאמרו בפרק׳ במשנה · שהכהנים היו ישנים כמו פרק א׳ דמדות משנה שביעית וזקני בית אב ישנים שם כו׳ · בטל המפתחות בין השלשלת ונעל הכהן מבפנים ובן לוי יושב לו מבחוץ · גמר מלנעול החזיר את המפתחות לשלשלת ואת הטבלא למקומה · נתן כסותו עליה וישן לו · ונכון הוא שיהיה לאיש הר הבית ולאנשיו בית בחל תוך חומות הר הבית לעמוד שם מקצת הלילה כרצונם :

הממונה העשירי הוא בן ארזא הממונה על הצלצל והיא החצוצרת הנחלקת לשני חלקים נקראת בלעז טרומבה סקאוינצה כאשר אמרתי בפרק הששי וזהו לפי דעתי הממונה על כל כלי הננון כמו החצוצרות הנחוגות על הקרבנות ובשמחת בית השואבה ועל הכנורות הנבלים והעוגבים המנים הקרנים החלילים וזולתן מהכלים שזכרתי בפרק חמישי מחבורי זה · אין פוחתין במקדש מאחד ועשרי׳ תקיעו׳ בכל יום · שלש לפתיחת השערים ותשע לתמיד של שחר ותשע לתמיד של בין הערבים · ויום שיש בו קרבן מוסף מוסיפין תשע על קרבן מוסף · ואם חל ראש חדש או יום טוב להיות בשבת או שחל ראש השנה להיות בשבת שיש שם שלש׳ מוספין אין תוקעין לכל מוסף ומוסף בפני עצמו אלא תוקעים תשע בלבד לכל המוספין · ובערב שבת מוסיפי׳ שש · שלש להבטיל העם ממלאכה ושלש להבדיל בין קדש לחול · וברגל מוסיפין שלש לפתיחת שער התחתון והוא שער עזרת נשים הנקרא שער שושן ושלש לפתיחת שער העליון והוא שער נקנור שנקרא עליון מפני שהוא למעלה מרצפת עזרת נשים שבעה אמות וחצי וכן תוקעים למלוי המים שמנסכים בחג ואין תוקעים למלוי המים בשבת ותוקעים שלש על גבי המזבח בשעה שמנסכים המים וכל אלה התקיעות היו בחצוצרות : ובסוכה פרק החליל משנה חמשית כנו התקיעות עד סכום שמנה וארבעים ביום אחד כמו בערב שבת שבתוך החג · ושם לא מנו השלשה תקיעות על מעלה עשירית דסבר בעל המשנה ההיא שיפה דבר רבי אליעזר בן יעקב דאמר שלא היו תוקעים למעלה עשירית · גם לא מנה התנא שם התקיעות שהיו עושים בערב פסח שחל להיות בשבת שהיו שבעה וחמשים תקיעו׳ משום שחל יום זה לזמנים רחוקים :

הממונה האחד עשר הוא הוגרס בן לוי על השיר והמשוררים על הדוכן לזמר שירה בפה · ומפני ששני׳ ועשרים מיני זמרה היו במקדש כמו שכתבתי בפרק רביעי והם נגון · נצוח · מזמור · שיר · הלל · תפלה · ברכה · הודאה · אשרי · הללויה · רינה · זכירה · משכיל · אל תשחת · ושיר ידידות · עלמות · מכתם · שגיון · נחילות · עדות · יונת אלם · ושיר מעלות · וכלם היו משונים זה מזה בנעימות הקולות וסדרם ותנאיהם · לכן היו שירות ותושבחות דוד המלך מתוקנות תחת כל סדרי השנים ועשרים מיני זמרות אלה נכתבים בספרים רבים עם דברי הזמירות תחת ציוני הקולו׳ הידועי׳ · ולפי בחירת האיש הזה היו לוקחים הספרי׳ שיש בהם שירת היום תחת אחד מהשנים ועשרי׳ מיני זמרה האמורי׳ ומזמרים תוך הספר כמו שעושים גם היום כל המשוררים :

הממונה השנים עשר הוא הממונה מבית גרמו על מעשה לחם הפנים שהיה עשוי כמין תבה פרוצה כאשר אמרנו · והיו בני הבית הזה כלם אומני׳ מובהקי׳ בעשייתו ובאפייתו לרדודו מן התנור שלא ישבר ולעשותו שלא יתעפש :

הממונה השלשה עשר הוא איש מבית אבטינס שהיה בקי הוא ובני ביתו לפטם הקטרת ומכיר כל סממניו והעשב ששמה מעלה עשן וכשהיה מערב אותה עם סממני הקטרת היה עשן הקטרת מתמר ועולה כמין מקל :

הממונה הארבעה עשר היה אלעזר על הפרכות והוא היה ממונ׳ על התכלת הארגמן התולעת השני והשש ועל הטויה ועל השזירה ועל הצביעה ועל האריגה ועל הרקמה : והנה בן אחיה הרופא של כהנים ואלעזר הזה שעל הפרכות היו עושים שררה על הצבור מבלי נתינת טעם וחשבון לגזברים ממעשיהם שקבלום לנאמנים רוב הצבור עליהם :

הממונה החמש עשרה הוא היה פנחס המלביש אשר אמרתי בפרק ההיכל היה צר וכו׳ שהיתה לו לשכה במקדש שהיו

עושים בה הבגדי כהונה חדשים ופנחס הזה היה ממונה על הפשתן והצמר ועל האומנים כלם ועל המלבושים חדשים שהיו כלם של פשתן לבנים חוץ מן האבנט שהיה של צמר רקום · ומשם היו יוצאים המלבושים החדשים כפי המצטרך על יד החזנים לכל הכהנים הצריכים לעבודה · ולשם היו חוזרים הבגדים הבלוים על ידי החזנים האמורים ונגנזים בלשכה הזאת של פנחס כאשר אמרנו · וגם כי הכהנים ההדיוטים כלם היו משתמשים מהבגדי׳ שבחל ונו׳ בערבוביא כי מה שלובש האחד מאותו משמר היום היה לובש האחר למחר · עם כל זה לא היה לחם לסרב אותם הבגדים על ידי טלבשום כבר כהנים אחרים כי הנה כל הכהנים העובדים היו בריאים ושלמים מכל מום ונקיים מאד עבור הטבילות וקדושי ידים ורגלים שהיו עושים · ואין בבגדי׳ של כהונה שום טנופת ומאוס · ומלשכת פנחס הזה לפי דעתי כאשר כתבתי היו יוצאות הפתילות שהיו עושין לתשמיש המנורה ולתשמיש בית השואבה · ואלה היו ממכנסי ואבנטי הכהנים ההדיוטים הבלוים כי למנורה יעשו הפתילות מהכתנות בלבד · ואולי בכל יום היה שולח פנחס פתילות המנורה ליד אחיה הממונה על הטבנים כדי שישרה אותם בשמן קודם הטבת הנרו׳ שעה או שתים למען יהיה מובלע השמן בהן ויעלה הלהב טוב מהן ויאירו היטב במנורה מבלי שישרפו ויכבו קוד׳ שיוצת בהם האש בשלבות ויעלה אורם למעלה כראוי :

פרק לז

אמרו רבותינו ז״ל במסכת תענית פרק רביעי משנה שנית · כי להיות שכתוב בתורה צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני וגו׳ ואינו מן הראוי שיהוה קרב קרבנו של אדם והוא אינו עומד על גביו לפיכך התקינו הנביאים הראשונים שכמו שהכהנים והלוים היו נחלקים לארבעה ועשרים משמרות לעלות לירושלם לשרת שני פעמים בשנה לכל משמר כן מכל שבטי ישראל יהיו גם כן משמרות אחרות כמותן · ואולי היו בוררים דרך משל ארבעים ושמנה אנשים כשרים ויראי חטא מכל שבט הנקראים אנשי מעמד שיהיו בין כלם תקעו כדי שעם כל משמר ומשמר מהכהנים ומהלוים יעלו ארבעה ועשרי׳ מהם לירושלם היינו שני אנשים מכל שבט בכל פעם להקל מעליהם היגיעה וטורח אריכות הדרך ועמלו ולא יהיה עליהם למשא לבא לירושלם פעם אחת בלבד בשנה · והממונה על כל המשמר קוראים אותו ראש המעמד · ובכל שבת ושבת אנשי מעמד שהיו בירושלם או קרוב לה היו מתקבצים ונכנסים למקדש עם משמרת כהונה ולויה של אותה שבת · ומתפללים תפלת שחרית עם הכהנים בלשכת הגזית ובלשכה הזאת גם כן היו מתפללים אחרי כן כל שאר תפלותיהם המתפללים בכל יום · והרחוקי׳ שבאותו מעמד אם לסבה מן הסבות לא באו לירושלם (כי לפי דעתי בכל מאמצי כחם היו באים שם אם לא ימנעם מעיק גדול) היו מתקבצים לבית הכנסת שבמקומ׳ ומתפללי׳ שם תפלותיהם היינו של שחרית בזמן הקרבת קרבן של שחר · ושאר התפלות בזמניהם הראוי : אמנם כמה היה סכום תפלות אלה בכל יום · הרמב״ם ז״ל בפר׳ הששי מהלכות כלי המקדש פסקא רביעית ביאר בפירוש שהיו ארבעה · והראב״ד ז״ל השיג עליו גם הרב מבירטאנורה כתב על פירוש משנה רביעית מפרק הרביעי ממסכת תענית כדברים האלה ולא ירדתי לסוף דברי רמב״ם ז״ל בפירוש משנה זו · כי מדבריו נראה שהיו אנשי מעמד מתפללי׳ תפלה יתרה בכל יום בין שחרית למנחה והיא נקראת תפלת מוסף · ודבר זה לא מצאתיהו לא בבבלי ולא בירושלמי עד כאן דבריו :

אמנם דברי המשנה שלישית מהפרק ההוא היינו בשחרית במוסף ובמנחה וכו׳ · עם כי דברו באנשי מעמד שהם חוץ לירושלם הם דברים עתיקים וסתומים · ולכאורה נרא׳ שגם ביום שאין בו קרבן מוסף היו מתפללים תפלה נוספת ואני לא באתי להכריע כי לא בינת אדם לי ודי לכם שאומר כי בשחרית ובמוסף היו מביאים ספר תורה וקוראי׳ בו במעשה בראשית שהם שני פעמים בספר ביום אחד אבל במנחה מפני טורח התענית היו קורין במעשה בראשית על פה כקורין את שמע · וזאת הקריאה היא השלישי׳ של יום אחד · אך בימי הנוכה לא היו אנשי מעמד עושין מעמד בשחרית מפני שהיה בם הלל · וגם ביום שיש בו מוסף כמו בראש חדש לא היה בו מעמד במנחה אלא בשחרית ונעילה בלבד · וכן בכל יום שהיה בו קרבן עצים לא היה בו מעמד בנעילה אלא בשחרית ובמנחה : ובשלשה פרקים בשנה הכהנים היו נושאים כפיהם בכל תפלה מתפלת היום היינו בתעני׳ של צבור ובתעניות העושים בשנה כנהוג ובמעמדות וביום הכפורים · אך ביום הזה היינו ביום הכפורים בלבד היו הכהנים נושאים כפיהם ארבעה פעמים כאמור במשנה · וגם אנשי מעמד היו בתענין ארבעה ימים בשבוע היינו ביום שני עד יום חמישי וחמשי בכלל · והנה לא היו מתענין ערב שבת מפני כבוד השבת ולא באחד בשבת כדי שלא יצאו ממנוחה ועונג ליגיעה ותענית וימותו כי למוצאי שבת נטלה הנשמה יתרה שנתנה בשבת · וגם אנשי מעמד אלה היו אסורין מלספר ומלכבס כל שבת שלהן · ובחמשי מותרי׳ מפני כבוד השבת כדאית׳ בפרק שני ממסכת תענית משנה שביעית : ואולם קריאת אנשי מעמד במעשה בראשית היתה באופן הזה · שהפרשה גדולה היו קורין אותה בשנים · והקטנה ביחיד · ולפיכך ביום הראשון היו קוראין בראשית שהיא חמשה פסוקי׳ בשנים · והקטנה שהיא יהי רקיע שהם שלשה פסוקים באחד · על כן לאחר שקרא הראשון שלשה פסוקים והם עד ויהי אור · חוזר השני וקורא פסוק שלישי שקרא הראשון והוא ויאמר אלהים יהי אור ומשלים פ׳ בראשי׳ והשלישי קור׳ יהי רקיע: בשני יהי רקיע באח׳ שהם ג׳ פסוקי׳ כאמור · ויקוו המים בשנים שהם ג״כ חמשה פסוקים · על השני יקרא מיקוו המים עד אשר זרעו בו על הארץ ויהי כן · והשלישי חוז׳ פסו׳ תדשא הארץ וגו׳ פרש׳ יקוו המים : בשלישי קורין יקוו המי׳ ויהי מאורות יקוו המים שהם חמש׳ פסוקים באחד · ויהי מאורות שהם ששה פסוקי׳ בשנים · היינו שלש׳ פסוקים לכל אחד מהנשארים : ברביעי יהי מאורו׳ וישרצו המים · יהי מאורות בשנים · שהם כאמור ששה פסוקים · וישרצו המים באחד · שהם ארבעה פסוקים : בחמשי ישרצו המים באחד · ותוצא הארץ בשנים · שהם שמנה פסוקי׳ : בששי תוצא הארץ בשנים · ויכלו באחד שהם שלשה פסוקי׳ וזהו סדר כל שבוע : וכמשפט הזה היו חוזרים חלילה לעו״ם כל אנשי משמר · ואולי היה להם מן המוכן בירה בתוך חומות הר הבית בהל ששם היו הם ושמשיהם לנים בלילה כדי שיהיו מן המוכן לקום בבקר לקול גביני כרוז הממונה על הזכנים :

פרק לח

הכהנים כלם בין שיהיו בעלי מדרגה ומעלה יתרה על שאר הכהנים בין שיהיו כהנים פשוטים והדיוטות כלבד מבלי שום מעלה אלא כדת שבאה אליהם מצד מה שהם כהנים צריך שיהיו כשרים ביחוסן ושלמים בגופם אם ירצו לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו בעבודת עבודה · ועל כן בית דין הגדול היו יושבים בלשכת הגזית ועקר מעשיהם היה תדיר לישב ולדון בכהני' ולבדוק אותם ביחוסין ובמומין וכל כהן שנמצא פסול ביחוסו היה לובש שחורים ומתעטף שחורים ויוצא מהעזרה והולך לו · וכל מי שנמצא שלם וכשר לובש לבנים ומתעטף לבנים ונכנס ומשמש עם אחיו הכהנים · אך מי שנמצא כשר ביחוסו וחסר בגופו כי ימצא בו מום קבוע או עובר היה יושב בלשכ' העצי' ומתליע אותם עד שיהיו טובים למערכה וחולק בקדשי' עם אנשי בית אב שלו שנאמר לחם אלהיו מקדשי הקדשים ומן הקדשים יאכל :

ואולם השלמות האמתי ייוחס לחלקי הנפש ולחלקי הגוף גם יחד וכל עוד שלא יהיה הכהן שלם בנפשו גם כי יהיה בריא בגופו לא יכשר ליגש אל המזבח לשרת כי לא לפניו אישים פועלי און וחושבי רעה בלבבם יבואו' אברו הרופאי' כי כחות הנפש יתחלפו באדם כפי התחלפות מזג הגוף ותכונת חלקיו ואז יהיה הנפש טוב ומשובח כשיזדמן לו בתחלת הבריאה מזג נבחר שלא יטה מהשווי לצד ההפכים וגם חלקי האברים הנאותים בכלל ובפרט יועדו יחד לכונן אדם שיהיה בנפשו טוב והגון ובגופו יפה תואר ויפה מרא' · ומפני שהאדם לא יראה כמו שעושה ה' ללבב גזרה חכמתו יתברך להורות לנו באותות ובמופתים מי הוא זה שבחדרי לבו יהיה טוב או רע עד שיקורב בגלל זה או ירוחק מקהל ה' בתגמולו · על כן הזגדום והוא מי שעינו או גבת עינו אחת שחורה ועינו או גבת עינו אחרת לבנה כדאיתא בבכורות פרק במומין אלו בבריתא והציבח והוא מי שאזניו קטנות הרבה והציבם היינו שאזניו דומות לכפות פירש נדולות ומקובצות יחד והציבע והוא כי שאזניו תלויות לו למט' ומי ששפתו העליונה עודפת על התחתונה או התחתונה על העליונה ומי שהיתה בעור פניו שומא שיש בה שיער אף על פי שהיא כמשהו ודומיהן לא יעלו על המזבח להקריב קרבן כי דברים כאלו גם בבריא אולם יעידו על פחיתות נפשם ורוע לבבם · והנה הקדוש רשב"י פרשת יתרו כתב דיוקנא דרזין דבר נש בשערא · במצחא · בעיינין · באנפין · בשפוון בשרטוטי ידין · ובאודנין באלין שבע בני נשא אשתמודען · ובחכמי האומות אריסטוטילי בספר תכונת הגוף וחלקיו פרק שלישי כתב גם הוא כי יוכרו תכונות הנפש בתנועת הגוף · בתמונה · בהגיון · שהוא צבע ומראה העור · בהפנים · בהשערות · בהקול · בהבשר הרב או המועט · ובחבור הגוף כלו וחלקיו · ובספרו הראשון מספור משפטי הבעלי חיי' בלשונ' די איסטוריאה אנימאליאום כתב דברים רבים שבהם יוכרו תכונות הנפש הטובה והרע' באדם שלא אאריך לכתוב לכם מה הוא זה שיורה האבר הנוטה בתכונתו או מצבו בתכונת הנפש כי הראיתי לכם מקומות החכמים אשר דברו בזה · לרצונכם תשחרום כי ממועצותיה' תשבעו · ודי לכם שאומר כי המומים שיפסלו בם הכהנים יסובו על שני עמודים אלה · היינו על הנטייה מהבריאות ועל הוראת פחתות הנפש בלב' גם כי בגוף כלו לא יהיה דבר נפתל ועקש · ואם תטו לבכם להבין זה בדעת ותבונה לא יהיה לעמל בעיניכם לקרות הרמב"ם ז"ל בהלכו' ביאת המקדש בהפרק הששי עד התשיעי כי בם דעת אלהים תמצאו ולנפשכם ינעם לראות כי מומי הכהנים יגיעו לסכום מאה וארבעי' ושנים אם תמנו עליה' מה שנפסלו בם מפני מראית העין והם כי שנשרו ריסי עיניו אף על פי שנשאר השער בעקרן · ומי שנטלו שניו · כי שאר המומי' הם שמנה בראש · שנים בצואר · תשעה באזנים · חמש' בגבינים · שבעה בריס העין · תשעה עשר בעינים · תשעה בחוטם · תשעה בפה · שלשה בבטן · שלש' בגב · שבעה בידים · ששה עשר באברי הזרע · עשרים ברגלים · שמנה בכל הגוף · שמנה בעור הבשר · ושבע בכח הגוף וריחו · ובפרקי' האמורי' נפרטו כלם אחד אחד ואם בם תרוצו לא תכשלו : סוף דבר אם נמנה בפרק זה כל הפסולי' לעבודה ויהיה גם בר ישרא' וגם בר עממין עמהם שהם בלי ספק זרים לעבודה לכל דבריהם בשוה יהיו כל הפסולים לה בכלל שמנה עשר ואלו הם · העובד עלום הזר הבעל מום הערל הטמא טבול יום מחוסר כפורים האונן השכור מחוסר בגדים יתר בגדי' פרום בגדים פרוע ראש שלא רחץ ידים ורגלים היושב מי שיש בין ידו ובין הכלי דבר חוצץ מי שיש בין רגלו ובין הארץ דבר חוצץ ומי שעבד בשמאלו כל אלו פסולין לעבודה ואם עבדו חללו חוץ מפרוע ראש ופרוע בגדים והשותה לעלום בשוגג שאם עבדו עבודתן כשרה :

והנה לא נפלאת היא מכם כי הכהני' בני אהרן חוץ מן הכהן הגדו' לא היו עובדין בירושלם ובמקדש תמיד כי אם משמר' אחרת מהם בכל שבוע בלבד שיתחלפו כסדר מדי שבת בשבתו זו אחר זו וחוזרין חלילה · ועל כי היו כ"ד משמרות כאשר אמרנו יקרה שכל משמר' מהם תבא לשבת שני פעמי' בשנה בירושלם · ובשאר ימו' השנה יעמדו בבתיה' ובעריהם שלש עשרה שנפלו לכהנים בגורל בארץ מיכות יהושע וכן היו הלוים והישראלים עושים במקומות' בעריהם בחצריהם ובטירותם עד שיגיע עת פקודתם · אמנם הישראלים בזמן הקצוב להם לעמוד על הקרבנות אם יכלו לעלות לירושלם עלו ואם לאו היו מתקבצים בבתי כנסיות שבעריהם ככתוב בפרק הקודם · אך הכהנים והלוים היו חייבי' לעלו' תמיד כי אין מקדש בלא שמור ואין מזבח בלא הקרבה ואין קרבן בלא כהן · וכשלא היו הכהנים מקדימין לבא לירושלם בזמניהם היו נענשים על התרשלותם עד סוף כל הדורו' כמ"ש שעשו למשמרת בלגה אשר ידעתם שחטאה בהתרשלות · נוסף על עון בתם שנשאת לסרדיוט היוני · וכל ראש משמר ומשמר (כי לכל בית אב ראש אחד ממונה עליו) היה מחלק משמרתו לבתי אבות עד שיהיה כל בית אב ואנשיו עובד ביום אחד מימות השבוע והאחר ביום שלאחריו וכן כלם · והיו אז אנשי משמר לבדם מקריבי' הנדרי' והנדבות והתמידין ולחם הפנים של אותה שבוע אפילו בחג · ואין לכהני' אחרי' שום חלק בהם · אמנם ברגלים כל המשמרות היו שוות בקרבנות הרגלים ובשתי הלחם של עצרת וכל מי שיבא מן הכהנים ברגל ורצה לעבוד עובד וחולק עמהם ואין אומרים לו לך עד שיגיע זמן משמרתך :

ועד כאן די לנו במה שאמרנו במשפט הכהנים הפשוטים ותנאיהם אשר שמעתם :

פרק לט

ממנין כהן גדול והוא יהיה ראש לכל הכהנים ומושחין אותו בשמן המשחה ומלבישין אותו בגדי כהונ' גדולה · ואם אין שם שמן המשחה כמו שהיה בימי יאשיהו המלך ואילך שנגנז עם הארון כאשר אמרנו מרבין אותו בבגדי כהונה גדולה בלבד והוא לובש שמנה בגדים ופושטן וחוזר ולובשן למחר שבע' ימים זה אחר זה וכך היה' משיחת שמן המשחה שבעה ימים זה אחר זה אם היה שם זה השמן : ואין בין כהן משוח למרובה בגדי' אלא פר שמביא כהן משוח אם עבר בשוגג על אחת מן המצו' שחייב עליהן חטאת שאין כהן מרובה בגדים מביא אותו על שגגתו דכהן המשיח כתי' אבל לשאר הדברים הם שוים · ואין מעמידים כג' אלא בית דין של שבעים ואחד ואין מושחין אותו אלא ביום שנאמר ביום המשח אותו · וכן המרובה בגדים אינו לובשן אלא ביום · ואין ממנין שני כהנים גדולים כאחד ואם עבר עבירה שחייב עליה מלקות מלקין אותו בבית דין של שלש' כשאר מחוייבי מלקות וחוזר לגדולתו כדאיתא בירושלמי בפרק השני דסנהדרין : וצריך כהן גדול להיות גדול מכל אחד מאחיו הכהנים בנוי · בכח · בעושר · בחכמה · ובמראה · כדאיתא בפרק שני דהוריות ואם אין לו ממון כל הכהנים נותנים לו משלהם כל אחד לפי עשרו עד שיעשירו אותו יותר מעשיר שבכלן : אמנם אין אחד בכל אלה מעכב : אלא כל זה למצוה מן המובחר אבל אם נתרבה בכל מקום נתרבה : וחייב כהן גדול לנהוג כבוד בעצמו כדאית' בתוספתא דפרק רביעי דסנהדרין · ולא יקל בעצמו עם שאר העם ולא יראו אותו ערום ולא בבית המרחץ ולא בבית הכסא ולא כשמסתפר שנאמר הכהן הגדול מאחיו מלמד שנוהגין בו גדולה יתרה · אך אם רצה הוא שירחצו אחרים עמו הרשות בידו · לא יכנס לבית המשתה ולא לסעודה של רבים אפי' הם של מצוה אבל הולך הוא אם רצה לבית האבל וכשהוא הולך אינו הולך בערבוביא עם שאר הכהנים אלא מסבבין אותו הכהני' נחולקים לו כבוד והסגן מבצעו בינו לבין העם והסגן ומשיח שעבר היינו שמנוהו כהן גדול מחמת קרי של כהן גדול הנבחר או מחמת פסול עד שיעבור פסולו · ועבר זה שמנוהו תחתיו וחזר הראשון לגדולתו : זה שנתמנה תחתיו והסגן היו עומדים מימינו וראש בית אב והאבלי' וכל העם משמאלו ואומר לאבלים תנוחמו והם מכבדים אותו כפי כחם · מת לו מת אינו יוצא אחריו ואינו יוצא מן המקד' וכל העם חוץ ממשיח מלחמה באי' לנחמו בביתו והוא עומד בשורה וסגן מימינו וראש בית אב וכל העם משמאלו ואומרי' לו אנו כפרתך והוא אומ' להם תתברכו מן השמי' וכשמברין אותו' כל העם יושבין על הארץ והוא יושב על הספסל ואינו קורע על מתו כשאר הכהנים שהם מלמעלה והוא מלמטה כנגד רגליו : ואינו מרבה פרע לעולם אלא מספר מערב שבת לערב שבת ואינו מספר בתער אלא בזוג ראש שער זה בעיקרו של זה כדאמר רבא וכמו שפירש הרא"ש ז"ל כסום יכסמו את ראשיהם כמספרת הזאת ראשה של זאת בעקרה של זאת וללמד תגלחת כזה פזר אלעשה כמו שאמרו את מעותינו · קראו רבותינו ז"ל לתספורת הזה לולייכית בסנהדרין בסוף פרק כג ובנדרי' בסוף פר' הנודר מן המבושל מאי לולייכית? אמר רב יהודה תספורת יחידתאי היכי דמי? אמר רבא וכו' · ובית יהיה לו לכהן גדול מוכן במקדש כאשר אמרנו ואין דנין אותו דיני נפשות אלא בית דין הגדול בלבד והוא אסור באלמנה ומצווה על הבתולה · ואם היו לו שתי נשים אינו יכול לעבוד ביום הכפורים עד שיגרש אחת מהן דכתי' וכפר בעדו ובעד ביתו ולא בעד שני בתים · וחולץ וחולצים לאשתו ומיבמין את אשתו · ואם גירש אשה מותרת להנשא לשאר העם :

בזמן שהכהן גדול נכנס להיכל להשתחוות · שלשה אוחזין בו אחד בימינו ואחד בשמאלו ואחד באבני' טובות שבאפוד באחוריו · ויכנס להיכל וישתחוה · וכיון שישמע הסגן קול רגליו של כהן גדול שהוא יוצא מגביה לו את הפרכת ואחר שיצא יכנסו אחיו הכהנים וישתחוו ויצאו · וכל יום שירצה להקטיר הקטרת מקטיר ונוטל חלק בראש בקדשי המקדש כלן וכשירצה אומר זו החטאת שלי וזה האשם שלי ואינו עובד בפיים אלא כל עת שירצה להקריב מקריב כל מה שירצה · אך בקדשי הגבול הוא כשאר הכהנים ובזמן שרוצה להקריב היה עולה בכבש והסגן מימינו · הגיע למחצית הכבש אחז הסגן בימינו והעלהו והושיט לו הכהן שהוא מוליך את ראש העולה האברים שבידו וסומך עליהן וזורק לאש וכך היו מושיטין לו שאר האברים כל אחד ואחד נותן האברי' שבידו לראשון והראשון נותן לכהן גדול והוא סומך וזורק לאש · ואם רצה לסמוך בלבד ויהיה אחר זורק לאש עושה ואין שם סמיכה על האברים אלא לכהן גדול בלבד מפני כבודו אבל כל הסמיכות על בעלי חיים הן :

אין כל כהן הדיוט וכן כהן גדול עובד עבודה עד שיביא עשירית האיפה משלו ועובד בידו ואם עבד קודם שיביא עשירית האיפה וכן כהן גדול שעבד בכהונה גדולה קודם שיביא עשירית האיפה עבודתו כשרה : כהן שלא עבד עדין מימיו שמנוהו כהן גדול הרי זה מביא עשירית האיפ' ועובדה בידו בתחלה כשאר חינוך כל כהן הדיוט ואחר כך מקריב עשירית האיפה שניה שהיא חנוך כהן גדול ואחר כך מקריב עשירית האיפה שלישית שהיא חביתי כהן גדול שמקריב בכל יום ומעשה שלשתן הוא שוה :

פרק מ

דבר גלוי ומפורסם לכל כי בני עמנו בכלל הם של שלשה מדרגות שונות · האחת היא מדרגת הכהנים כי הובדלו מכלל הלוים לעבודת הקרבנות וצריך לנהוג בם כבוד הרבה ולהקדים הכהן לכל דבר שבקדושה לפתוח בתורה ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון : השנית היא מדרגת הלוים : השלישית היא מדרגת הישראלים וכל מדרגה ומדרגה מהם תחולק למדרגות שונות · ואני לא ראיתי מי שמנאן כלם זה אחר זה או שכתב בהם דבר בעצם וראשונה אלא הרמב"ם ז"ל בהלכות כלי המקדש פרק רביעי פסקא יט שדבר בכהן מעט מזער · על כן אמרתי לכתוב לכם דעתי זאת בקצרה שלא מן הספר · ואם לא ייטב בעיניכם ספורי זה · הכו למי שידבר במדרגות אלו על דרך יותר נכון ממה שעשיתי אני ולא אבוש :

והנה לעניות דעתי מדרגת הישראלי היא של שני סוגים · הסוג האחד הוא באנשים הנאותים לקבוץ המדיני הטוב והנמשך · והשני הוא בחכמים המדריכים בני האדם לדרך ישרה בהתור' והמצות · ואולם המדרגו' הראשונו'

באנשים הנאותים לקבוץ חמליני · א · הם החופרי בורות · שיחין ומערות · ב החוצבי כל מחצב של אבני שישא ומרמירא שהם טובים לבנין הבתים והחצרות ועדי מבצר המגדלים וזולתן · ג היודעים להוציא ממעי הארץ הזהב הכסף הנחשת הבדיל הברזל והעופרת וכל שאר המתכות למיניהן · ד האומנים הבקיאים התנאי׳ המיוחדי׳ להתכת עד שיצרפו באש ויתקנום כן בפטיש כל המתכות כמין בקשה לעשות שונות כפי טבע המתכת וצורך הכלים הנעשים ממנו · ה הפועלים העושים כל מלאכה בשדה וכל עבודתו כגון החרישה הזריעה · הקצירה הדישה ולקט כל הזרעונין ופירו׳ האילנו׳ ודומיהן · ו האנשי׳ המכשירים אותם להנאת בני אדם כמו לטחון ולהוציא סובן · מורסנן קמחן · סלתן · יינן · שמנן · ודבשן · וזולתן מהמלאכות השייכות לכל פירות הארץ · עד שיאותו לאכילה · לשתיה · לסיכה · לערון · ולכל שאר התשמישי׳ · ז הסבלי׳ השוכרי׳ עצמ׳ לכל עבודת עבודה ועבודת משא · ח הבעלי׳ מלאכו׳ כלם כגון החרשי עץ׳ הבונים · הטווים · האורגים · התופרי׳ · הנפחים · הצורפים · וזולתן מהמלאכות הצריכות לתשמיש הגוף והידים לעשות בם מלאכתן · ועם כי יש ביניה׳ הבדל נפלא ונגלה כפי ערך המלאכה הנעשת שתהיה מצד עצמה · או גרוע׳ ופחות׳ או נאותה ומעולה כל עוד שיצטרכו לתשמיש הידים והגוף שמתים כלם תחת סוג אחד או מדרגה אחת בלבד כדי שיובדלו על פי דרכם מהעומדים בשב ולא תעשה והמוכרים כל ממכר מבלי יגיעת כפים ועשיית מעשה ביד : ט אחריהם הם הסוחרים או הרוכלים שצריכי׳ לשוט בארץ ולהתהלך בה למכור ולקנו׳ כי אין בידם ספק להנפש ולעבוד בבתיהם ובעירותם במנוחה להביא טרף לבניהם ולבנותיהם כדי שבעה · י השולחנים המחליפים המעות בשכר בעד טובת הלינה מהמטבעות של כסף וזהב או בעד הקולבון · יא התגרים העומדים על כר נרחב בהשקט ובבטחה בחנויותיהם ונושאים ונותנים בסחורה בעד שקלי׳ זהב וכסף מיד ליד · וגם על הכתב באמנה ולא ילכו אנה ואנה לבטלה · יב החושבי מחשבות ומבקשי חשבונות רבים לקרבה אל כל למוד מלאכה בשכר עד שבזעת אף תבונתם וחכמתם יאכלו לחם חקם מבלי שיצטרכו למצא בעד מחיתם פרקמטיא או סחורה בשום פנים · יג האיש הנכבד היושב בחצרו תחת גפנו ותאנתו ואוכל את חלב הארץ ולא נעצר לשום מלאכה עם שתהיה של כבוד ומעלה׳ · יד הראש בית אב · טו הראש משבר · יו העורך טענות בני אדם במשא ומתן נקרא בלשונם פרוקוראטורי · יז השוטר המקשיב דברי ריבות ודן דין אמת לאמתו · יח הסופרים · יט השוטרים · כ המזכירים למלך הדברים השייכים להנהגת המדינה ולתקון ענייני המלכות בכלל ובפרט · כא היועצי׳ בדברי ממונות · כב הסודני׳ · כג הכותבים וחותמי׳ בטבעת המלך ובמצותו כל הנמוסים והחקים והמשפטים לתועלת והנאת כל העם החוסים תחת צל המלך · כד המכריז בחצוצרות ומשמיע לעם משפטי המלך ומצותיו ומתרה בקנס שלא יעברו על חקיו · כה האיש מלחמה הפשוט · כו השרי עשרו׳ · כז השרי חמשים · כח השרי מאות · כט השרי אלפים · ל הגבורי׳ הגדולים העומדים בחצר המלך תמיד וסרים אל משמעתו · בכל הענינים בעת מלחמה ועת שלום כמו שהיו השלשים גבורי דוד המלך הנקראים בלשון לעז פאלאט ני · היינו הנגידים העומדים בחצר · כי פאלאציאום רוצה לומר בית או חצר גדול של מלכים · לא הפריסים · לב השומרי׳ הסף · לג הרצים בסוסים רוכבי הרכש האחשתרנים בני הרמכים · לד הממונים על כל מלאכת עבודת שדו׳ המלך הזורעי׳ שם חטה · שעורה · כסמת שבולת שועל שפון פולין עדשים וכל מיני קטנית וזרעונין · ועל השקמי׳ ועל הזיתי׳ ועל הכרמים ועל כל אילני פירות ואילני סרק הנכונים לשרפה או לבנין הבתים ולאילים המנהי׳ ולבניני הדיקים על הערים כשצרים עליהן ולתשמישי הספינות והאניו׳ של משוט · לה הממונים על אוצרות היין · לו הממוני׳ על אוצרות השמנים · לז הממונים על הבקר בהרי׳ ובעמקי׳ · לח הממונים על ארות הסוסים · לט הממונים על האתונות · מ הממונים על הגמלים · מא הממונים על הצאן · מב הממונים על חדרי המטות · מג הממונים על בגדי פשתים וצמר ושש ורקמה ומשי כרפס ותכלת ודומיהן לתשמיש המלך השגל הבני׳ הבנו׳ ושריו ומשמשיו · מד שר המשקים · מה שר האופים · מו הממונה על הבית במאכל שלחנו של מלך ומושב עבדיו ומשרתיו ועושי רצונו · מז הממוני׳ על המס מנדה בלו והלך · מח הממונ׳ על אוצרות החטי מנית הסלתות הפנג הדבש והצרי ובשר פרים כרים אילים עתודים יבשים ומלוחים להשתמש בהם בעת הבצורת או במהומת מלחמ׳ · מט הממונה על אוצרו׳ הכסף והזהב ואבנים טובות ומרגליות · נ הממונה על האוצרו׳ בשדה · נא בערים · נב ובכפרי׳ · נג ובמגדלו׳ · נד הממונה על החדר שבו כל כלי הנשק וכלי משחית להפיל החומות ועל החרבות שיצטרכו לשני ידים · ועל החרבות של תשמיש יד אחת · ועל הפוניאונים · החנתות · הרמחים · השפודים · הכידונים · הפטישי ברזל ארוכים · הכובעים · הקרקפתאות · השריונים · הכרסים · הירכים · הבתי שוקים · הבתי ידים · ומלבושי הזרועות של ברזל · המגינים · הצנות · השליטים · התריסין · הקשתות והחצי׳ · נקרא החדר הזה בלשונם לאטינו ארמאמינטאריאום ובלשון יון אופלוטיכי כתו׳ באומיקרון · בפי בלאמדה · באומיקרון בטיטא · באיטא · בכאפה · ואיטה · ובלעז קאמירה דיל ארמאמינטו · נה הממונה על הסללות גדולות בלעז ארטיליאריאי :

דעו בני כי נקראו הארטיליאריאי בספרי הנביאי׳ הראשוני׳ סללות מפני שההולכים בקרב הם מרימים תמיד ומגביהים להם מקום בתבנית המחנות שיהיה אדיר נאה ומתוקן אל שיוכלו לשום עליו הכלים האלה כדי שיכונו לשפיכ׳ הכדורי׳ של ברזל הנסגרים באמוץ נפלא ובצרות רבה בקרבם כאשר באמצעות האבק המלאכותי המוצת בשרידי בטנם בכח גדו׳ וביד חזקה עושים להם מסלול ודרך ישרה בתוך קנה הכלי׳ (שבגלל הדבר הזה יקרא אצלנו בשם סללה) לצאת משם בזעף ובדחיפה עזה וללכת לעומת הסללות להפיל החומו׳ הבצורות ולהכרית גם יחד בסופה ובשערה נפשות רבות באגודה · וכמשפט הזה יאות בלי ספק מה שאמר הכתוב כרתו עצה ושפכו על ירושלם סללה (ירמיה ו) וגם הסללו׳ באו העיר ללכדה (ירמיה לב) וזולתן מהמקראו׳ כי הדרך הרמה והגבוהה כמו שפתרו רבים מלת סללה לא תכון מעולם ללכת אל עיר מושב או להשתפך בזמן מהזמנים על חיק חומה בצורה אך במהומת מלחמה תתוקן בלבד הדרך הנמצאת ברצפה ישרה לתל גבוה כנגד החומ׳ עד שיכו מעליו על׳ כתל הקריה ההומה במצוקת המצור כשיבקשו להרוס סבצריה בעצים ההם הגדולים הגסים והתקיפים שיש להם

גרזלים חזקים וחדים תקועים בראשם במסמרים לא יבושו כלל כאשר הם משחיתים בהם החומו׳ כמו שהכירו הקדמוני׳ בכלים שקראו אותם בשם אילים המנגחים או עד שבקירות העיר העולות על לב השמים יורו בם מתחת הכלים שרחם גרמות חדר מכוסה שנקראו בלשונ׳ פלוטיאי החצי׳ והאבנים או עד שיורו מעל הדיק בחשבונות רבות ובמחשבת חושב האבנים הגדולות כמו שמצא בחכמתו עוזיהו מלך יהודה (ד״ה ב׳ כ״ו) או עד שישפכו הסללות המושמות בנם על הגבעה על שכם הדרך והמתוקנות למחות בכדוריהן מעלית כל עיר נשגבה מגרת ומסגרת בחומה גבוהה דלתים ובריח כמו שנגלה זה בתעלומו׳ חכמה לאנשי דורנו׃ נו הממונה על הסללות בינוניות נקראו מוסקיטוני׃ נז הממונה על הסללות קטנות כפי מנהג הספרדים נקראו ארקיבוטי ופיסטולי׃ נח הממונה על האבק השחור של נפרית וסאלניטרו נפחם בעבור הס״לות גדולות וקטנות ואמצעיות והכדורים של ברזל עם שלשלאות של ברזל טמונות בתוכן או בלי שלשלאות לסללות הגדולות מאד׃ והכדורים של עופרת לתשמיש הסללות קטנות ואמצעיות עם כדורי׳ אחרי׳ קטנים כאפונים לשפוך בחברת הכדורים של עופרת נקראו בלעז באליני׃ והכדורים להבעיר במחנה במקום נרות ואבוקות כל הלילה׃ והכדורים האחרים הגדולים המוכנים להצית בהם את האש המלאכותי שלא יכבו לעולם עד כלות הכדור כלו לשרוף עמהם האויבים והמעיקי׳ של עץ הנעשים לחזקה סביב למחנות נקראו טרינציירי׃ נט הממונה על בית הספינות גדולות נקראו נאבי מאגיורי׃ ועל הקטנות מהן נקראו מארציליאני או קאראבילי׃ ועל אניות משוט שנהגו גם כן מימי קדם נקראו בלעז גאליאי׃ והאוניות של משוט יותר גדולות שמצאו אחריהן נקראו גאליאצי׃ ועל אניות משוט קטנות כמו הסקיפי פריגאטי בירגאנטיני׃ ועל הגאליאוני גדול עד מאד נקרא בלשוננו צי אדיר (ישעית ל״ג) ציאדיר לא יעברנו שהוא דומה לעיר בצורת בים׃ ועל הרפסודות ועל החבלים ועל המשוטים ועל התורנים והנסים והוילונין נקרא הבית הזה בלשונם לאטינו נאבאלי ובלשון יון ניאוריאון כתוב בניי באיפסילון עם הצירי תחת האלף׃ באומיגה׃ ברו׃ ביוטא׃ באומיקרון ובניי׃ ובלעז ארסנאלי׃ ועוד בדרגו׳ אחרות נמצאו על זה כמו׃ ס׃ יועץ המלך בדבר המלחמות ובדיני נפשות המסורים למלך מצד כחו המוחלט שלא בהסכמת סנהדרי קטנה או גדולה׃ סא שוטרין׃ סב שרי הרכב׃ סג שרי הפרשי׳ סד שרי המחלקות׃ סה שרי הנצבים׃ סו השנים עשר נגידים בהשבטים׃ ואולי אלו נקראו גם כן שרי מנוחה הואיל כי היו יושבים תמיד בחצר המלך כמו שרי׳ העומדי׳ שם בשובת ונחת לכבוד שמו ותפארתו בלבד ולא יחנו ויצפנו לעולם עצמם בהיכלו כעבדים המשמשי׳ על מנת לקבל פרס ממנו בשום פנים בזמן מהזמנים׃ ולפי דעתי שריה בן נריה הכתוב (בירמיה נ״א) היה אחד מהם שהלך לבבל עם צדקיהו מלך יהודה לכבדו בכל כחו ולא לשרתו׃ סז שרי הדגלים׃ סח שרי בעלי הקשתות והחצים׃ סט שרי בעלי הרמחים׃ ע שרי בעלי הכדונות׃ עא שרי בעלי הסללות קטנות׃ עב שרי בעלי הסללות בינוניות׃ עג שרי בעלי סללות גדולות׃ עד שרי המדינות׃ עה שרי הערי׳׃ עו שר המעביר בסדור אנשי המלחמה בהלחמם עם האויבים נקרא בלשונם סארגינטי׃ עז האיש העוזר הנ׳׃ עח שר הצבא אשר על פיו ישקו ובמצותו יעשו כל פרשי המלחמ׳ בשרה ובערי׳׃ עט נושא כליו יפה כשנהו׃

פא האיש ההוא דנהירן ליה שבילי דימא כשבילי דארע׳ שיודע לכוין הרוחות ולהדריך הספינות והאניות אל דרך ישרה כפי חפצם וכפי צרכם בעבור הציור ההוא שרושמים עליו כל חלקי העולם׃ והקלפי שהוא כחברתו הנתונה נתוכו האבן כהקאלאמיטה נקרא האיש הזה כהשאלה בלשון יון כיבירניתים כתוב בכאפא׃ באיפסילון עם החירק׃ בבישא׃ באיפסילון עם הצירי׃ ברו׃ בניי׃ באישא׃ בתיו׃ באישא׃ ובסינמא׃ ובלאטינו גובירנאטור בבית דנוטה׃ ובלעז נקרא פיאוטה׃ פב שרי הספינות קטנות׃ פג שרי הספינות גדולות׃ פד שרי הגאליאי קטנות׃ פה שרי הגאליאי בינוניות׃ פו שרי הגאליאי גדולות שנקראו גאליאצי׃ פז שרי הגאליאוני גדול הדומה לעיר בצורת בים׃ וכל השרים האלה הם המושלים על כל תשמישי הספינות והסללות שבתוכן האומנים והחכמים והמשרתים והבעלי מלאכות והיועצים והסופרים והשוטרים והספנים והחובלים והעבדי׳ תופשי משוט נקראו סקיאווי ספורצאטי ואנשי המלחמה שבהן ויתר העם בכל סכל כל שהם תוך הספינות והאניות לתשמישם׃ פח רצי הים באניות פריגאטי׃ פט שר צבא הגדול שהוא על כל השרי׳ והאניות שבים והספינות כלן והגליאי והגאליאצי והגאליאוני אשר במצותו ילחמו כלם או מקצתם לפי חפצו ורצונו בלב ימים על האויבים נקרא השר צבא זה בלשון יון נאבארקוס כתוב בניי׃ באלפא׃ באיפסילון׃ בחירק באלפא׃ ברו׃ בכי׃ באומיקרון ובסינמא׃ בלאטינו מריטימי קלאסי פריפיקטוס ובלעז אמיראליו די מארי׃ ומלחמת הים נקראת בלשון יון נאבמאקיאה בלאטינו נאבאלים פוגית׃ ובלעז נוירה די מארי׃ צ משנהו העוזר לו׃ צא בני המלך׃ צב האומני׳ שלהם המלמדים אותם טכסיסי מלכות ודרך ארץ׃

צג החכמים המראים להם פנים בתורה שבכתב ושבעל פה ומלמדים להם לשונות עמים שונים׃ צד הילדים העומדים בחברת בני המלך המשמשי׳ להם בכל עת נקראו בלשונם פאגי׃ צה האנשים הרואי׳ תמיד כפי חפצם פני המלך׃ צו השליש אשר המלך נשען על ידו׃ צז הרופא המובהק׃ צח רע המלך׃ צט משנה למלך׃ ק והמלך עצמו׃

אמנם המדרגה השנית היא בחכמי׳ היינו׃ א הבעל מעשי׳ טובי׳ צדיק וישר יודע ספר וקובע עתים לתורה׃ ב השוטר׃ ג ד השני סופרים של ב״ד של כ״ג׃ ה התלמיד חבר׃ ו החכם פשוט שלא מתנין הסנהדרין׃ ז ח השני סופרי׳ של בית דין הגדול של שבעים ואחד׃ האחד מימין שכותב לזכות והאחד משמאל שכותב לחובה כדתנן בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות בשנ׳ שלישית׃ ט החכם המוסמך שנקר׳ רב׃ י שנקרא רבי׃ יא שנקרא רבן׃ יב שנקרא בשמו מבלי זכירת שום שם של מעלה׃ והוא יותר נכבד מהראשונים כמו שהיו שמעיה ואבטליון הלל ושמאי שמעון הקטן שבנא איש ירושלם חנניה בן חזקיה בן גרון וזולתם כשאינם במנין הסנהדרין׃ יג החכם שהוא ממנין סנהדרי קטנה׃ יד הראש או אב של סנהדרי קטנה׃ טו החכם שהוא ממנין סנהדרי גדולה׃ יו והאב של בית דין הגדול׃ יז והנביא׃

אך מדרגות הלוים הם׃ א הלוי שהוא החזן היינו המשמש להלביש הכהנים בגדי כהונה בשעת עבודה ולהפשיטם אחריה ולהחזיר הבגדים לחלונות בהמשמרו׳ כאשר אמרתי

בפרקים הקודמים · אמנם הרמב״ם ז״ל מוכר · שהחזנים
האלה היו כהנים גם הם · ב · השוטר · ג הסופר · ד השומר
המקדש בלילה: ה השוער · ו המנגן · ז המשורר ·
ח הראש בית אב · ט הראש משמר · י הממונה על
כל הסבלים ועושי מלאכת הקדש ועבודת בית אלהים ·
יא הממונה על האנשים החופרים בורות שיחין ומערות
לתשמיש המקד׳ והעולי רגלי׳ · יב הממונה על הפייסות :
יג הממונה על הזמנים : יד הממונה על נעילת שערי׳ :
טו הממונה על הפקיע הנקר׳ איש הר הבית · יו הממונה
על הצלצל ועל כל כלי הנגון ועל כל ספרי הפארטיטורה
וספרי האינטאבולאטורה · יז הממונה על המשוררים ועל
כל הספרים שעל הזבירות המיוסדים על השנים ועשרים
מיני השיר כאשר אמרתי בפרק הרביעי · יח הממונה על
המנחות והסלתות · יט הממונה על החביתין · כ הממונה
על הקינין · כא הממונה על הנסכי׳ והשבן · כב הממונה
על החותמות · כג הממונה על לחם הפנים · כד הממונה
על הקטרת והלבונה ושאר הבשמים והסמים : כה הממונה
על הפרכות · כו הממונה על המלבוש · כז הממונה על
חליי הכהנים · כח הממונ׳ על לשכת השלש עשר שופרו׳ :
כט הממונה על לשכת התרום׳ והמעשר והקדשי׳ והחרמי׳ ·
ל הממונה על לשכת כלי המקדש שמשרתין בהן בכל
יום בשעת עבודה · לא והממונה על לשכת הכלי׳ שיתנדבו
לבדק הבית :

והנה מדרגת הכהנים היא · א הכהן בעל מום · ב הכהן
הדיוט · ג הראש בית אב · ד הראש משמר · ה הנזכרי׳
שהיו ממונים על אוצרות הכסף והזהב שמתנדבי׳ בכלל כל
קהל ישראל ועל אוצרות הזהב והכסף והאבני׳ טובו׳ ומרגלי׳
שמתנדבים בפרט המלך משלל האויבי׳ וראשי האבות ושרי׳
האלפים ושר הצבא ורואין חשבון הלוים מהתרום׳ מהמעשר
מהקדשי׳ מהחרמי׳ ומשקלי השלש עשר שופרו׳ · ו האמרכלין ·
ז הקתיקולין · ח המשוח מלחמה · ט הסגן · י העובד
במקום כהן גדול מחמת מום · יא העובד במקו׳ כהן גדול
מחמת קרי · יב המרובה בבגדי׳ · יג הכהן גדול משוח ·
אמנם הרמב״ם ז״ל בפרק רביעי האמור למעלה פסקא יט
הזכיר כל מדרגות הכהנים לדעתו ואמר הכהן גדול המשוח
קודם למרובה בבגדים כו׳ · וסיים נמצאו הכהנים תמיד
שמנה מעלו׳ זו למעלה מזו · ועם כל זה מנה שם כהן משוח
או מרובה בבגדי׳ שיעלו למדרגה אחת מפני שלא יהי׳ בזמן
אחד אלא אחד מהם והוסיף עליהם עובד מחמת קרי עובד
מחמת מום משוח מלחמה סגן קתיקול אמרכל גזבר ראש
משמר ראש בית אב וכהן הדיוט שהם אחד עשר ולא שמנה ·
גם בפרק ההוא פסקא י״ו אמר ממנין כהן אחד נקרא סגן
וכל הכהנים תחת יד הסגן שנרא׳ מדבריו שהמשוח מלחמה
הוא גרוע ממנו אם יהיה תחתיו · ובפרק ההוא עצמו פסקא
יט הקדים משוח מלחמה לסגן עד שהודה שהוא גדול ממנו
במעלה · על כן דעו בני כי הרמב״ם ז״ל סבר שאין ראוי
למנות אלא הכהנים הכשרים לעבודה׳ ואשר הם תמיד
מוכנים מצד עצמם לשרת בשם אחד ולא לפעמי׳ בשם אחד
ולפעמים בשם אחר · גם לדעתו לא יקרא בעל מדרגה אלא
מי שיש לו מדרג׳ אחרת תחתיו · ואם תסירו הבעל מום שאינו
כשר לעבודה · והכהן הדיוט שאין לו מדרגה אחרת תחתיו ·
והעובד מחמת קרי או מחמת מום שאינם מוכנים לעבוד
תמיד בשם זה כשיהיה שם הכהן משיח או המרובה בבגדי׳ ·
אז לא יהיו מדרגות הכהנים אלא שמנה כאשר אמר הרב :

וגם על מה שכתב על הסגן פסקא י״ו ועל מה שאמר בפסקא
יט לתת מעלה יתרה למשוח מלחמה עליו תסירו ההתנגדות
אם תאמרו שבבית שני שלא היה שם שמן המשחה הסגן
היה על כל שאר הכהנים אחרי הכהן המרובה בבגדים ·
אמנם בבית ראשון שהיו מושחין גם כן הכהן המדבר אל
העם שנקרא בעבור זה משוח מלחמ׳ היה אז המשוח מלחמה
קודם לסגן מפני מעלת המשיחה כי לא ימשחו לעולם הסגן
מצד מה שהוא סגן גם שיהיה שמן המשחה בעין :
ואני טרם אכלה לחתום פרקי זה אומר לכם כי המלה הזאת
קתיקול לפי דעתי היא יונית · ואולי הוא שם שיש לו מוצא
מהפועל הזה קאתיקיאו · כתוב בכאפה · באלפא · בתיו ·
באיטה : בקי · באיפסילון עם צירי תחת האלף · ובאוביגא׳
טבצרופם יחד תקראו כתיקיאו שרוצה וכר למוד תנאי
הדברים הקדושים לתלמידים בעל פה כי לפי דעתי הכהני׳
האלה היו לומדים לפרחי כהונה חנוך מעשה הקרבנות
והמנחות והנסכים קודם שיעלו על המזבח לשרת או באולי
יש לה מוצא ממלה הזאת כאתיכיאה כתובה בכאפה ·
באלפא · בתיו · באומיקרון יוטה · המשמשי׳ רצופי׳ ומחוברי׳
במקום חירק בכאפה ביוטה ובאלפא שבין כלם תקראו
כאתיכיאה בכף דגושה שרוצה לומר מקום מושב · או מצב ·
כי הם באולי היו מעמידים הכהנים במקדש איש איש
במקומו הראוי לו :
כלל העולה מפר׳ זה הוא כי כל המדרגו׳ לדעתי יעלו לסכום
מאה וששים ואחת · הינו מדרגות הישראלי לקבוץ המדיני׳
ותקונו שהם מאה · ומדרגות החכמים שהם שבעה עשר ·
ומדרגות הלוים שהם אחד ושלשים · ומדרגות הכהני׳ אשר
בכיתי הראוים ושאינם ראוי׳ לעבודה כלם יחד עולים שלש
עשרה שהם בין כלם מאה וששים ואחת · וסימניך אם אסק
שמים שם אתה · ועליהם המלך ה׳ צבאות ברוך הוא לעולם
כי נשגב שמו לבדו והודו על ארץ ושמים :

פרק כא

מנוה: ונמורה לכל מי שיש בו דעת ותבונה כי תורתנו
הקדושה סמא חיא דכלא בה · וכמו שלא יבצר
ממנו המצו׳ והחקה המביאה לידי האוצר הנצחי
המנשפה להתעדן מזיו השכינה באור חיי העולם הבא · כן
לא יחסר כל כח מהדברים הנאותי׳ להדריך האדם לשלמות
קבוץ המדיני בכל הזמנים · ואם קצת מחכמי האומו׳ הוציאו
כל ימי חייהם לדעת מה לעשות בעת שלום ובעת מלחמה
התורה מבלי עמל ויגיעה האירה עינינו ולמדה לנו כהרף
עין את הדרך אשר נלך בו בדרכי העולם ואת המעשה אשר
נעשה להנצל בצל החכמה מרשעת גויי העכו״ם צאו נא וראו
בחניית מחנות המלחמה הנקראת בלשון יון סטראטופידון
ובלאטינו קאסטרה בלשון רבים אשר דברו בה יחידי סגלה
שבחכמיהם בספרים הרבה וכלהנ אשר אין לו קץ ותכלית :
כי אחרי רבוי דברי הבאי ללא הועיל חזרו והודו בעל כרחם
למשפחותיהם ולגויהם שבכל אופני הסדור אשר בדו מלבם
אין טוב ונכון ומעולה בסדר חניית הדגלים מהסדר שצותה
לנו התור׳ כי הנה החנייה הזאת היא ברבוע שלם ובאמצעיתו
כמו בעיר מבצר יעמדו בו המלך ואנשי׳ הנכבדי׳ והמעולים
ומלפניו ישכנו אנשי המצבה נקראים בלשונם ואנגואורדיה
או סינטינילה · ומאחוריו ינורו המאספים לכל המחנה
נקראו ריטרוגוארדיה · ומהצדדים יצפונו ויהיו כמו חומת

ברזל אנשי מלחמה בחרבות וברמחים למחסה ולמסתור מכל היזק שיוכל להזדמן על העם מאת כל איש צר ואויב :

והנה הרומיי הראשוני׳ שיסדו העיר ההיא של רומי הקדומה טרם שידעו לתקן חניית המחנות ולסדר הלגיונות כתקנן היו לממלכה שפלה שלא הצליחה לכל · אמנם אחרי אשר הכירו גודל הנזק המגיע לכל אומה שתלחם בערבובי׳ ובלא סדור העריכו וחלקו כל הלגיונות לעשר׳ חבורות וכל חבורה לחמשים חלקים וכל חלק לחמשה ועשרים אנשים · וכבר משה במצות ה׳ בכמה דורות שקדמו להם חלק כל מחנה ישראל לארבע דגלים וכל דגל לשלשה שבטים וכל שבט לבתי אבות וכלם לארבעה חלקים והם שרי עשרות שרי חמשים שרי מאות ושרי אלפים · וכמו שמשה רבינו נשא נס לשבטים האחד גדול ופרוס לרוח לשלשה שבטי׳ משותפי׳ כדי שיראה למרחוק ועוד עשה שני נסים אחרים קטני׳ ממנו לשמוש כל אחד ואחד מהשבטים שהיו בחברתו · כן עשו הרומיים גם הם כפי לבורו · ועם כי הוסיפו נסים רבים כי הנה לכל מאה ושמנים אנשים הזמינו נס אחר כידוע למי שקרא בספריהם · עם כל זה כל יתר היה כבטול · ודי היה להם סכום הנסים שלמדה לנו התורה · ולא זאת בלבד עשו בחניית המחנות אלא כקרבם אל המלחמה הלכו בכל וכל בעקבות התורה והעמידו להם אנשים חכמי׳ ונבוני׳ שידברו באזני העם דברים טובים ונכוחים לחזק את לב הירא ורך הלבב פן יהפוך עורף ולא פנים לאויב וימס לב אנשי המלחמה כלבבו כנרא׳ בספריה׳ כמו בסאלוסטיאו ובטיטו ליביאו וסיעתם · ואם האומות שלא נצטוו על זה שמרו לעשות ככל אשר הורתה לנו התורה הקדושה הזאת לכה נגרע אנחנו מלהעמיד כהן משיח מלחמה שידבר על לבנו באשר נצא למלחמה על אויבינו ? הלא בפירוש דבר לנו ה׳ ונגש הכהן ודבר אל העם :

ועתה בני שמעו לי כי אדבר בפרקים האלה בכהן משיח מלחמה בארוכה · ולא אעלים מכם כי לעולם בסוף ספורי יעמוד על דברי התורה על כל פנים ויחתום כדברים האלה ממש · אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו · אמנם בדבריו הקדמים לא יסוג אחור מללבב ידי העם למלחמה ומליתן טעם לדבריו למה יסמוך להזהיר אותם שלא ייראו מרבבות עם כי הנה אם יאמר בלבד אל תערצו ואל תחפזו לאנשי המלחמה ולא יחזיק במעוז דבר שישקיט חרדת לב הירא · לא בעבור זה יסיר ממנו הפחד והרעדה כי יאמ׳ לו רך הלבב הנה ידעתי גם אני ידעתי שלה׳ התשועה ועם כל זה אין לי לסמוך על׳ הנס כי לא לעולם האדם זוכה שישלח ה׳ משמים ויושיעהו וילחם לו והוא יחריש · אם כן ראשית חכמתו של כהן משוח מלחמה היא לדבר בלשון הקדש לכל העם כדי שישמעו כלם את דבריו היטב וידעו כי צריכים הם להלחם בחזקה ושלא יועיל להם שאלת שלום · ואמר אליהם שמע ישראל בכלל ובפרט · אתם קרבי׳ היום למלחמה על אויביכם ולא על אחיכם לא יהודה על שמעון ולא שמעון על בנימן שאם תפלו בידם ירחמו עליכם כמו שקמו בימי אחז ופקח בן רמליהו על הבאים מן הצבא עזריהו בן יהוחנן ברכיהו בן משלמות ויחזקיהו בן שלום ועמשא בן חדלי ויחזיקו בשביה עד כי עזב החלוץ את השביה וכל מערומיה׳ הלבישו מן השלל וילבשום וינעלום ויאכלום וישקום ויסכו׳ וינהלו׳ בחמורים לכל כושל ויביאום יריחו אצל אחיהם · דעו כי על אויביכם אתם הולכים שאם תפלו בידם אין מרחמין עליכם ואל תאמרו מי הם הבאים עלינו הלא הם חלשי׳ ויגיעי׳

כח׳ אין הדבר כן כי לכם כלב האריה חזקים הם ולא חלשי׳ ורפים וגם ראו כי הם עם גדול ורב ורם מאד מכם לבושים כלם בשריוני קשקשים וכבע נחשת על ראשם ומצחת נחש׳ על רגליהם ולהם חשבונות מחשבת חושב לירות באבנים גדולות וכדורי עופרת וברזל עם האבק הידוע שכשיצית׳ האש בו הוא דוחק למרחוק האבנים והכדורים ועמם הורגים אנשים הרבה בהעלם אחד נקראו בלשון לעז ארטיליאריאי ובלשוננו הקדוש יקראו סללות ולהם גם כן חיות שונות פילים רבים סוסים ורכב לאין מספר קשתות כמנהג הקדמונים עם החצים וקשתות חלולות מקרוב באו נקראו בלעז ארקיבושי ועליהם נמצאו חרבות חניתות · כידונות · ורמחים · דגלים · קרנות · תריסין · וקלגסין · על כן חזקו ואמצו בעד כל עמנו ובעד ערי אלהינו פן תהיו לזועה לכל ממלכות הארץ :

והנה הדגלים הם לעזרה לאנשי המלחמה להורות לרחם למרחוק בעת הצריך והגאות אנה יפנו ואנה ילכו להלחם אחרי נושאי הדגלי׳ ויסתופפו תחת צל גבורת האנשי׳ ההם · אמנם הקרנות היו משתמשים בם האומות לקרוא למלחמה פרטית קודם המלחמה הכללית כל גבור חיל חזק ותקיף להלחם ביחוד עם כלי זין הנבחרים כרצון איש ואיש זה לקראת זה להחליש כח האויב ולא ימצאו האנשים האלה אחרי כן במלחמה לעזרת אחיהם עד שיפלו חללים ארצה בהעדרם מהמחנה כידוע לכי שקרא בספריהם · גם בגלל הדבר הזה עובדי כו״ם הקדמונים להוסיף עצמה וגבורה בלב אנשיהם ההולכי׳ בקרב היו בריבים בתוך העם אנשים המטילים אימה במראיתם בעלי צורה רחבי שכמה וגבורתי קומה ובפומבי בקול רנה וישועה היו מלבישי׳ אות׳ בתפארה לבושי ברזל חדשים ולבנים עם חרב חדה על בתניה׳ חגורה ולא היו מציירים שום ציור על השריונים או על המגן עד שיעשו באויבים דבר של גבורה נגלית חזקה וברה ולפני היכלי השמש והירח והכוכבים האנשים האלה בקשקשים ובכרכים של ברזל לבושים היו נשבעים למלבישיהם שלא יפשיטו מעליהם הכלים האלה עד שידעו כל העם במעשה ידיהם כחם הגדול וזרועם החזק׳ ובכן אחרי שיכתבו ויחתמו בספרי הפרשים הנכבדים התקיפים והחזקי׳ ירשום לרכוב צמדים עם השלי׳ם והנגידים ובריחי ברזל יגדעו מפניהם ויפתחו להם השערים עד כי יבואו בהיכלי מלך בתוד׳ וקול זמרה וזהו מה שכתוב (בשמואל ב׳ כ״א) וישבי בנוב כו׳ כי העלוהו לגדולה הזאת בו ביום והוא חגור חדשה היינו כמו שאומרי׳ בלשון לעז ויסטיטו אה ארמי ביאנקי כי החגירה נאמרת ג״כ על הלבישה כמו ודוד חגור אפוד בד (שמואל ב׳ ו׳) ויאמר להכות את דוד כי התפאר להראות גבורתו הראשונה אחרי לבישת הבגדים בהכאת דוד וכל זה היו עושים כאמור להחליש בחכמ׳ ובערמ׳ כח מחנה אויביה׳ ולהשמיד במלחמ׳ · ואולם מה הם הקלגסים הרמב״ם ז״ל פירש שהם מקלות כי הנה היו מעמידים שרביטים שראשיהם עקומי׳ ומכים בהם האבנים ועל ידי כך קופצין ומכים בקרסולי האנשים והסוסים ונוטלים בזה גבורתם וכחם · ובעל הערוך פירש המון החיילות · והנה לעניות דעתי הקלגסי׳ אינן כלי זין המכים אבל הם כלים מבהילים ומרעידים בקולם דומיא לשאר הדברים הכתובים במשנה שהם צהלת הסוסי׳ והגפת התריסים והוא הקול הנשמע כשיכו אותם זה על זה · וקול הקרנות וקול הצוחה וצחצוח החרבות היינו להט החרבות המכה בלהבם השמש עד שיראה אדם למרחוק להבערת האויבים :

האויבים׳ וכמו שהתריסין הם להגן ולא להכות כן הקלנסי׳ לא יעשו באנשים חבורה ומכה טריה כי הם להשמעת קול בלבד ולחזק לב אנשי המלחמה וללמד להם אם בהלחמם ילכו לפנים או יחזרו לאחור או אם יכו באויבים במהירות או במתון · יקראו קלנסים בעבור שמשמיעים קול גם היינו גדול הנשמע למרחוק והם הכלים הנקראים בלשון יון תִ מפאנון · כתוב בתיו · באיפסילון עם חירק תחת האלף׳ במי · כפי דגושה · באלפא · בניי · באומיקרון · ובניי · שבצרופ׳ יחד תקראו תימפאנון ובלאטינו גם כן טימפאנום ובלעז טַאמבורו והוא כלי חלול של נסר עץ דק כפוף ועגול עד שיגיעו שפתי הנסר הכפוף זה לזה ויהיו לגוף אחד במסמרים קטנים קבועים לארך הכלי בין השפה העליונה לשפה התחתונה · ועל ראש הכלי למעלה וכן על שוליו למטה יש עור של חמור או דומה לו מעובד לתשמיש כלי זה מתוח היטב שסותם פי הכלי למעלה וכן למט׳ · אמנם סביב לשפה העליונה וכן סביב לשפה התחתונה יש שני זרים של עץ סמוכים זה לזה ורחב כל אחד מהם הוא כמו אצבע וחצי׳ והנה בזר התחתון של השפה העליונ׳ וכן בזר שכנגדו בשפה התחתונה יש מתרים עבים כאצבע קטן תחובים בם שהם הולכים לארך הכלי · והמתרים האלה עושים בהלוכן כמו צורה של משולש רחב מצד הזר העליון שהולך ומצר עצמו עד הציון של ארך הכלי ומשם חוזר ומתרחב עד הזר האחר שבשולי הכלי · והזרים האחרים שהם מזה ומזה למעלה בהזרים שבם המתרים הם מחזיקים בהדוק רב עור החמור או דומה לו המתוח על שני שפתי הכלי · אך בתושבת התחתונה על העור הזה המתוח שם יש שני מתרים אחרים שהולכי׳ בארך רחב הכלי ונוטים מעט והולכים סביב הכלי אצל הזר ההוא אשר בו המתרים · ושם יתד של ברזל עגול שעליו יסובו המתרים האלה · ובראש היתד יש חריצים עגולי׳ סביב מתוקנים בברזל אחד מנוקב כהלכ׳ שכשיסבבו הברזל אשר בו החריצים הנקרא בלשון לעז ווידה יכרתו המתרים ואז כשיקישו על הצד העליון עם המקלות ישמיע הכלי הזה קולו למרחוק וכשירפו המתרים ישמיע כהקטרת קול דממה דקה שלא יצלח לכלום · נקרא המקיש בקל גם טימפאנו טריבא בלשון יון : ארך הכלי הוא א׳ אמה ושני שלישים · וכבדה הזאת הוא ברחבו · וקו של חמש אמו׳ וא׳ שליש סובב אותו · ולהקשת הכלי יש שני מקלות ארכן א׳ אמה ושליש גסים מלמטה ודקים וחדים מלמעלה · ועבין הוא לפי ערך ארכן · ובראש חודן יש כמו תפוח ברתיי של שן · ובמקלות האלה מכין על העור המתוח בראש הכלי · ובו משתמשים במלחמה כאשר דברתי :

והואיל שבא לידינו זכירת הרכב כאשר כתבתי למעלה בפסוק זה · דעו כי האומות מימי קדם היו משתמשים במרכבות בשעת מלחמה לקלקל בדחיפת הסוסים עם המרכבה ולהכות בכלי זין אשר ביד הגבור שהוא על הרכב האנשים הלוחמים נגדם בשורה ובקבוץ שלם כגוף אחד · כי כשיהיו נפרדים זה מזה נקל הוא להפילם חללים חמרים חמרים · והמרכבות האלה מהן היו של עץ ושל סוס אחד מושך הרכב · ומהן היו של ברזל · ושני סוסים תקיפי׳ וחזקים יריצו אותם · וכדי שתבינו בעצם צורת המרכבות האלה ואופן שמושם ידיע להוי לכם כי הרכב הזה היה דומה למרכבה ההיא שלנו הנקראת בלעז קארוצה ולא היה לו מכסה אלא היה פרוץ מכל צדדיו כקארוצה ההיא שנוהגים השרים שלנו בזמן הקיץ · ובמקום ארבעה אופנים היו לו שני אופנים בלבד · נקרא הרכב הזה של שני אופני׳ בלשון יון דיתרוקון · כתוב עם הדילתא · והיוטא · והתיו דגושה · והדו · והקי · והאומיקרון · והניי · שבצרופם יחד תקרא׳ דיתרוקון ובלשון לאטינו נקר׳ ציסיאום או קוביגום · אמנם ברכב מפנים כנגד הסוסים היה מקום מיוחד לשבת עליו׳ ובשנפש הגבור היה עיף להורגים היה יושב בו מעט עד שתשוב רוחו בקרבו · ובידו היתה סייף היינו חרב של שתי פיות להכות מעל המרכבה באויבים · ושם היו גם קרדומות ופטישי ברזל לפצוע בהם הלוחמים נגדו · וגם ברכב היו גדורי ברזל ואבני בקלע · וכפי רצונו היה משתמש בכלים האלה פעם באחד ופעם באחר כפי שיזדמן · ומנהיגי המרכבה היו שני רכבים ולא היו יושבים עליה כמנהג אבל היו רוכבים על הסוסים המושכים הרכב · ובידם האחת היו מנהיגים אותם במתג ורסן כמשפט · ובידם האחרת היו גם הם לעזרת גבור המרכבה שהיו מכים באויבים בכל כלי משחית וגם בברזלי׳ החדים שעל עקביהם נקראי׳ בלשוננו הקדוש פרישין כנראה ברד״ק ז״ל (שופטים ד׳) על פסוק במלמד הבקר ובלעז ספירוני שהיו מכים בכרס הסוסים למהר מרוצתם עד שהיה הרכב הזה חזק מאד אין לו ערך כי היו עליו שלשה גבורים מכים בלוחמים כאחד · ולכן פרעה כשרצה להלחם בישראל ברוע לבבו ומשנאתו אותם לא בחר ברכב אשר כתבתי בראשונה של סוס אחד אלא הביא עמו רכב של שני סוסים ושל שלש׳ לוחמים · ובאופן הזה תבינו היטב מ״ש הכתו׳ ושלישים על כלו · היינו שעל כל רכב היו שלשה אנשים גבורים מוכנים להלחם · ואני אחרי כתבי שתי ויטב לבי כשהזמין ה׳ לקראתי הילקוט שכתב בשם המכילתא פרשת בשלח דף ס״ז עמוד ד׳ בראשו פירושי זה בעצמו ראו שם באמרו ד״א שלישים שהיו משולשין כו׳ דתניא אומר כו׳ ר׳ אומר כו׳ ד״א ושלישים על כלו שלשה על כל אחד ואחד : ככה היו דברי הכהן משוח מלחמה לעם לזרזם שלא ילחמו בבלי דעת והשכל ושלא יבזו החיל הבא עליהם אשר כונן להשחית פן יפלו בידם מחמרת סכלותם · ואם יחתו מהאויבים כראוי ויכונו לבם לשמים ויתפללו לה׳ שיושיעם מיד שונאיהם ויגאלם מיד אויביהם ולא יבטחו על כחם וגבורת׳ · ימלטם ה׳ מיד שאול סלה כי לו לבדו היא הישועה ולו עצה תגבורה להדביר עמים תחתנו ולאומי׳ תחת רגלינו :

פרק מב

כדברים האלה דבר הכהן משוח מלחמה לכל אנשי הצבא להזהירם ולא להבהילם וכעבדו החרישו כל העם ושבו להטות אזנ׳ ללמודיו׳ פשענה ואמר בקול רם לעומתם : אליכם אישים ברוכי ה׳ יאתה להכין לכם גם אתם כלי מלחמה להרוג בשונאיכם הישמעאלים מואב והגרים ולהנקם מאויביכם הקמי׳ עליכם להשמיד אתכם כי הנה גם כי ביד ה׳ הוא להושיע אתכ׳ בלא חרב ובלא חנית עם כל זה נגזרה חכמתו יתברך שגם אתם בכל מאמצי כחכם תבקשו כדרך כל הארץ מעשה ידי אדם שיצילו אתכם טפכם ונשיכם מיד שונא בדרך הטבע כי כן דרשו׳ רבותינו ז״ל על פסו׳ למען יברכך ה׳ אלהיך בכל מעשה ידך אשר תעשה · יכול יושב ובטל ? תלמוד לומר בכל אשר תעשה · עשה גם אתה חלקך ולא תביט השכימה כסכל בטל ואיש משתגע לספור את הככבים אשר לא ימנו מרב : על כן הכינו לכם צדה לחם ומזון שמן זית חומץ ומי׳ חריצי

חלב וגם מליח ובשר ויין · ואבלתם לחמכם לשבע כפי צורך
תמורת הנתך להחיו אתכם לפלטה גדולה· נפשכ' לא תשבעו
ובמעיכם לא תמלאו כזוללי בשר וסובאי יין להתענג גופיי
ובהמי בלבד כי לא יאות לאיש מלחמה בעת צרה וצוקת
לאבול מטעמים לצבות בטן בלי חרפה ולהתעורת כשכור
בקיאו בשתית חמרא לקבל אלפא · גם אל תאחרו וה' יצליח
את דרככם להכין לכם כל כלי נשק להשמיד להרוג ולאבד
את כל חיל עם ומדינה הצרים אתכם · אבל אין לכם לחוש
אחרי הפילים והנמרים והאריות והחיות רעות אחרי שכרב
הפעמים הם למוקש ולא לעזר למביאיהם · גם תניחו מן
הצד המרכבו' והסוסים שלא תעברו על דברי התורה שצותה
למלככם שלא ירבה לו סוסים וליהושע הזהיר ה' שסוסיהם
של כנעניים יעקר ושמרכבותיהם ישרוף באש · ואם בחר ה'
במרכבות ובסוסים לא היה מונע אותם מכם : כן אין לכם
צורך בחניתות הנקראות בלעז לאנצי הואיל כי שמושם הוא
עם הסוס בלבד · וגם לא יועילו לכם חקרקפתאו' של ברזל
הנקראים בלעז אילמי שמכסים בשלמות כל הראש והפנים
ולא יניחו רק שריטה אחת צרה ופתוחה כנגד העינים לראות
משם פני האויב הואיל כי נכונות הן בלבד לפרשי' מזויני'
בחרב ובחנית וכרסי ברזל · שוקים · יריכים · בתי זרועות
וידים לטוטים בנחשת ובברזל המכסים מבלעדם כל גופם
עם מגן וצנה גדולה להלחם כן במרוצת הסוסים מזוייני' גם
הם על המצח ועל החזה לקראת פרשי' אחרי' מזויני' כמותם
הרצים במהירות כאשר ידאה הנשר לעוטתם ופוגעים זה
בזה בחנית בחזקה עד כי יבוטו את מי מחם דקרו בה ומפדו
עליו מספד יחיד כמספד הדדרימון בבקעת מגדון יאו באולי
המר ימירו על שניהם בבת אחת כי ידעו ויפלו וימותו גם
יחד : אולם במצוקת העתים האלו תחזקנה ידיכם בכל כלי
מלחמ' אשר אזכי' לכם לשפו' דם אויביכ' כעפר ולחמם כגללי' :
הכינו אם כן לכם סללות גדולות נקראו בלעז ארטיליאריאי
עד סך חמשים ועמהם סללות בינוניות הם המוסקיטוני
(שקראתי אות' ג"כ עתה סללות בהשאלה אמנם נקראו בכתוב
קשת נחושה כאשר אומר בפ' זה) עד שלשת אלפים במספר ·
וגם סללות קטנות נקראו ארקיבושי אה לה ספאנייולה עד
חמשת אלפים · ועל כי אין לכם להלחם על עיר מבצר של
חומה גבוה' דלתים ובריח לא בשדה פרוץ ורחב ידים תניחו
מן הצד הסללות השופכות כדורים של שמנים תשעי' ומאה
ליטרין שבאולי נקראו כלשון פסוק מחי קבל (יחזקאל כ"ו)
ומחי קבלו יתן בחמותיך על כי הסללות האלה הם מכים
לנגדם החומות והורסין אותם כי תרגום נגד הוא קבל
ומקבילות הלולאות וכן ויכהו קבל עם הם מלשון זה · כי
די לכם שתבחרו בסללות עשרים של קנים מכילים כדורים
של ברזל משלשה ליטרין האחד · ועשרים שישפכו כדורים
של ששה ליטרין · ועשרה של שלשים ליטרין לכל כדור :
ואתם שמרו מאד לנפשותיכם פן תהיה בקנה הסללה או
חלודה מבפנים או תחלת שריטה ובקיעה בלבד כי אם לא
יהיו נקיים ושלמי' כדין וכשורה יבקעו על כל פני' בשפיכ'
הכדורים וימותו אנשים הרבה במחנה ישראל ולא יזיקו
לאויבים כלל ועקר :
אמנם להשמיש הסללות של שלשי' ליטרי' כדור צריכים
אתם לשים בכל סללה מהם עשרת ליטרין מהאבק אשר
אלמוד לכם לעשות אותו בפרק זה · ובסללה של ששה
ליטרין כדור יהיה בה אבק במשקל ארבעה ליטרין · ושל
שלש' ליטרין כדור די לה בשני ליטרין אבק · והזהרו שיהיו
הכדורי' עגולי' בשלמות ולא יניחו' מקום ריק בקנה הסללה
מסביב · כי אם לא יהיו כן לא ישפכו הסללות כרצון האיש
המתעסק בם הנקר' בלעז בומבארדירו · גם אם לא תשימו
עם הכדור מעט חוטי פשתן או תבן או קש בינו ובין האבק
המושם ותדחקו את הכדור בקנה הסללה בחזקה לא תאונה
באויביכ' רעה ונגע לא יקרב באהליהם כאשר תחפוצו :
והנה הסללה של שלש' ליט' כדור תוכלו לשפוך אותה ביום
אחד מאה וארבעי' פעמים אם תרצו מבלי שיתהוה כנגלל
הדבר הזה מחוש של היזק או קלקול בגופה של סללה ·
והאבק הצריך להשמישה הוא ד' מאות ועשרי' ליט' לי' ואחד :
והסללה של ששה ליט' כדור תוכלו לשפוך אות' מאה ועשרי'
פעמי' ליו' אחד ויעלה סכום האבק ליום עד ז' מאות ועשרי'
ליט' · וכן הסללה של שלשי' ליט' כדור תשפכו אותה מאה
ועשר פעמי' לכל יום ואבק שמוש' יהי' ביו' א' ב' אלפי ומאתי' לי' :
ועל כי הסללות בעת השפיכה הן על העגלות שלהן ויזורו
אחור תמיד אופני העגלו' בעבור חוזק השפיכה עד שלפעמי'
ישבעו האופני' ויעמדו כוסגרי' בקרקע תיחוח ולא יהי' ספק
ביד האומן להחזי' אותן למקומן הנכון במהירות לא במתון
וביגיעה רבה עד כי יהי' זה למכשול ולהיזק גדול לאנשיכ' ·
על כן תשימו לעולם אחרי האופני' קורות חזקי' ונסי' שיהיה
להם על מה שיסמכו ולא יזוזו האופני' ממקומ' אשר הם שם :
אמנם בפרטי הסללות הבינוניות שנקראו מוסקיטוני דעו
כי הסללות האלה הם כבדות מאד ולכן לא יוכל אדם אחד
לשפוך אותם כראוי אם לא יסמכו הסללה על משען חזק
ואז יכוונו היטב השפיכה על האויב · ובעבור זה יביאו עמם
אנשי הסללות האלה שלשת אלפים עצים זקופי' כשני אמות
וחצי ארכן עד שימצא עץ אחד ביד כל אחד מהם · ויהיו
העצים האלה עגולים כעץ הרמחים · ובצדם התחתון צריך
שיהיה ברזל אחד חד כשני טפחי' בארך לנעוץ אותו בקרקע
עד שלא יזוז העץ ממקומו · ועל צדו העליון יהיה ברזל אחד
כחצי גורן עגולה לסמוך שם הסללה ולהתכמש בו בשעת
השפיכה · נקראו העצים האלה בלשונם פורצילי · והסללות
האלה הם טובו' במאד להשמיד ולהרוג אויבי' רבים באגודה ·
והנשארים מפחד והרעדה יהפכו להם עורף ולא פנים :
ואני אמרתי בחפזי כי אבותינו ז"ל כמו שהכירו הארטיליארי'
כנראה בפסו' הכתו' שזכרתי למעלה ושפך עליה סללה ומחי
קבלו יתן בחמותיך (יחזקאל כ"ו) כן ידעו בשלם שבפנים
מה הם המוסקיטוני והארקיבושי אה לה ספאנייולה והראי'
על זה הוא מה שכתו' בשירת דהעה (תהילים י"ח) ונחתה
קשת נחושה זרועותי · כי אמ' דוד כשהייתי מצליח במלחמ'
לא הייתי מתהלל בגבורתי אלא הוא ית' כל כך הרגיל ידי
בה עד כי הקשת נחושה היינו של ברזל חזק הכבדה מאד
כמו שהו' המוסקיטוני (כי גם הוא והארקיבושו הקטן ממנו
יקראו בלשון לעז קשתות חלולו') ירדה ונחתה מבוכה על
ידי ועל זרועותי היטב מבלי חברת העץ שצריכים לו
המוסקיטוני ויהיה נחתה קשת נחושה מלשון כי חציך נחתו
בי כלומר ירדו בי וחנו עלי · ובאיוב כ' ג"כ כתו' יברח מנשק
ברזל תחלפהו קשת נחוש' ישלף ויצא מגוה וברק ממרורתו
יהלך עליו אמי' היינו אם יברח האד' הרשע ולא ירצ' לעמוד
אצל המכה עם נשקי ברזל פן יכהו בהם בהיותו קרוב לו
ויחשוב שבעבור הרחוק ממנו יהי' בטוח מהמכאו' שלו · אמר
צופר גם זה לא יועיל דבר לבורח · כי גם למרחו' הארקיבושו
שהוא הקשת נחושה שביד נושא הנשק תחליף גוף המוכה
מעבר לעבר · כשישלוף אות' מתערה ומגרתק' לתקן ולכונן

פי קנה הקשת לעומתו של מוכה כי אז ברחוק מקו׳ יוצי׳ זה חכב׳ מנוה של קשת הכדור של עופרת בכח הברק היינו האש המוצת באבק שבבררתו היינו שבקרבו של קשת הוא מוסגר כמו המרה השבונ׳ במרכז הגוף עד שהברק והוא האש המונגת באבק יוליך על המוכה האפים היינו הכדורי׳ הנתוני׳ גם הם באמצעיתו של קנה הקשת נחושה כדי שיכו אותו למרחוק ולא תועיל לו הפרידה והבריחה ממנו ׃ ותהיה מלת אמים מלשון אם הדרך היינו אמצע הדרך כאשר כתב רד״ק בשרשי׳ שלו בשרש אם ׃ או תהיה מלת אמים מלשון והמואבי׳ יקראו להם אמים על דברת האימה רבה המוטלת על הברי׳ בעבור הכאת הכדורי׳ הנ״ל שבגלל הדבר הזה יקראו הכדורי׳ אמי׳ ׃

גם עם כל איש נושא הסללה יהיו לפחות ברתוך כיס תלוי לאזורו עד המ״ס כדורי׳ של עופרת במשקל אונקיא אח׳ וחצי לכל כדור ׃ ועל האזור ההוא ג״כ יהי׳ תלוי בקבוק שיכיל כמו ב׳ ליטרין אבק דק מאד ליתן בקש׳ נחוש׳ על בקו׳ אשר יציתו בו האש כשישפכו אותה כי האבק הדק הזה יוצת במהרה ׃

גם על שכם הימיני של נושא הקשת נחושה הזאת תהיה חגורה רחבה יורדת תחת הזרוע השמאלי ועולה על המתנים בצד שמאל נקראת ציכטורונו ויהיו תלויים בחגורה ההיא שנים שנים בקבוקי׳ קטנים זה אצל זה וזה אחר זה עד כלות החגורה ׃ ובבקבוקי׳ ההם תהיה בכל אחד מהם אונקי׳ אחת של עפר המיוחד לה כי כן הוא שמוש הקשת נחושה בכל שפיכה ׃ וגם בידו האחד של האיש הזה יהי׳ החבל של קנבוס המוצת באש אם לא תהיה הקשת נחושה מהקשתו׳ ההן שהם מתוקנים עם האבן ההיא המוציאה האש בכח הכאת הברזל שיעל׳ בכח סבוב אופן אחד המפריד אתו מהאבן וירד במעיכה ביד ויקיש בחוזקה על האבן ויצירת האש נקראו הקשתות האלה מוסקטוני דה רוטה ׃

ולא תשכחו לעשות שכל איש באנשי המלחמ׳ יהיה מי שיהי׳ יחגור גם כן חרבו על ירכו השמאלי והפוגיאון על מתניו מצד ימין אצל הכלי זיין האחרים המיוחדי׳ לו כי זה הנושא הקשת נחושה דרך משל ישא הקשת בידו השמאלית ותהיה סמוכה הקשת הזאת על שכמו ויביא עמו ופורצילה והחבל בידו הימינית ויהיו תלויים באזור שלו הכדורים ובקבוק העפר דק ׃ ועל שכמו תהי׳ ג״כ החגורה עם הבקבוקי׳ הקטני׳ ועל ירכו החרב ועל מתניו הפוגיאון ׃

גם נושאי הקשתות הקטנות אח״כ לה ספאנייולה שהן קלות ונוחות להשפך יניחו העץ שאין להם צורך בו ויחגרו החרב והפוגיאון וישאו הקשת הזאת בשמאל סמוכ׳ על שכמם והחבל המוצת באש בימין ׃ ועל האזור יהיה תלוי בקבוק של שני ליטרין עפר דק לשים בקשת במקום שיציתו בו האש ׃ וגם יהיה אצלו כיס של מאה כדורי׳ עופרת של חצי אונקיא לכל כדור ׃ ועל שכמו תהיה גם לו החגורה עם בקבוקים קטנים כאמור בקשת נחושה הנקראת מוסקיטונו והבקבוקים הנ״ל יכילו שני דראגמי ושני סקריפטולי עפר לאח׳ ויהיו לתשמי׳ כל שפיכה ושפיכה כי כן יספיק לקשתות האלה של חצי אונקיא בדור ויעלה לכם לזכרון כי אכתוב בפרקים הבאי׳ בע״ה שכל אונקיא היא של שמנה דראגמי ושכל דראגמה היא של שלשה סקריפטולי וכמשפט הזה תכירו טבע המדות הנכונות כאשר אבאר שם ׃

זאת ועוד תדעו כי האבק שיהיה לתשמיש הארטיליאריאה צריך שיהיה יותר גס ממה שהוא בקשתות נחושת בינוניות וקטנות ׃ לכן גרעין האבק של הסללות הגדולות הנקראות ארטיליאריאי יהיה גדול כמו גרעין קטן של כוסבר נקרא בלשון יון כוריאנון ׃ כתו׳ בכאפח ׃ באומיקרון ברו ׃ ביוטא באומיקרון ובניי ׃ ובלאטינו קוריאנדרום ובלעז קוריאנדרו וגרעין המוסקיטונו יהיה גדול כמעט כחצי גרעין ממנו ׃ וגרעין הארקיבוטו אח״כ לה ספאנייולה יהיה כגרעין הדוחן נקרא בלשון יון כינקרוס ׃ כתו׳ בכאפה ׃ באיפסילון בצירי בנאמה ׃ במקו׳ ניי ׃ בכי ׃ ברו ׃ באומיקרון ׃ ובסיגמא ׃ ובלאטינו מיליאום ובלעז מיליו ׃

והנה אופן עשיית האבק בעבור הסללות גדולות והיינו הארטיליאריאי הוא זה ׃ קח דוך משל ארבעה ליטרין של סאלניטרו שתדעו איך נעשה בפרק ההוא שכתבתי בו כל מיני המלח ׃ ועוד א׳ ליטרא של פחם עץ הבטנים נקראו הפירות האלה בבסכ׳ נזיר בגמר׳ דבני מערבא בלשון חכמי׳ פונדקין ובלשון יון ליפתוקאריאון או אבארה ׃ כתו׳ בלמ״פא באיפסילון עם החירק תחת האלף ׃ בלמ״פא ׃ נרו ׃ ובלמ״פא ׃ שבצרופן תקראו אבארה בלשון יחי׳ ובלאטינו אבילאנא גם בלשון יחי׳ או אבילינ״י בדגש הבית עם למד כפולה בלשון רבים ׃ ובלעז ניצולי בלשון רבים או נוקילי שהוא ביחוד טוב מכל שאר הפחמים לעשות האבק הזה כי כאשר אמר פליניאו סיקונדו בספר כא׳ פ׳ ז׳ אם יושם הפחם הזה במים המלוחים יתהוה למלח ׃ ועוד תוסיפו יא׳ אונקיות של גפרית טוב וכתושו עד שיהיו לעפר כל א׳ מהדברים האלה לבדו במכתש של עץ ויהי׳ העלי שלו של עופרת כי אם יהיו העלי׳ והמכתש של מתכת יציתו האבק באש ׃ אחרי כן יעורבו יחד׳ ויוציאו אותם בנפה דקה ׃ וכדי שהאבק הזה יהיה יותר טוב ו׳ עולה בעת הכתישה תזה עליו פעמים רבו׳ מי הסאלמיסטרו ולא חומץ חזק כמו שעושי׳ אומני׳ רבי׳ להיות כי החומץ הוא אוכל בנקלה קני הסללה כשיעורב עם האבק וברו׳ השפיכו׳ יתפוצצו הקני׳ ׃ ותחזיר הדברי׳ הנ״ל מעורבי׳ יחד היטב פעם אחרת במכתשת ותכתוש אותם מחדש ׃ אך לא יהיה האבק זה דק מאד כי אז יהיה יותר חזק מן הראוי ובעבור רת״פ יבקעו וישברו קני הסלל׳ עם היזק ומיתת אנשי׳ רבי׳ משלכם וכאשר הוא כתוש כראוי כי תכירו זה כאשר תוציאו מעט מהדברים האלה מהמכתש ותשברו אותם ואם בשבירה לא תראו דבר מהסאלמיסטרו הרי הוא כתוש ׃ ואז תשיבו הכל בכבר׳ שהנקבי׳ שלה יהיו כגודל גרעין הכוסבר קטן ותוציאו את הגרעינין שיצאו מהכברה ותניחו אותם שטוחי׳ בצל עד שיבשו היטב ותשמרום אחרי כן בחביות של עץ כנהוג ׃

ואולם אבק המוסקיטוני נעשה באופן זה ׃ קח חמש׳ ליטרי׳ סאלמיסרו וליטרא אחת פחם של בטנים וי״א אונקיו׳ של גפרי׳ חי כתוש כל הדברי׳ הנ״ל היטב ב׳ או ג׳ פעמים ותנפם בנפה׳ אחרי כן תערבם יחד ותכתש׳ היטב ותזה עליה׳ מי סאלמיסט׳ ׃ ואם תרצה לדעת אם הם כתושי׳ די ספקם ׃ קח חתיכה מהם ותחתוך אותה עם הסכין ואם מתוכה תהי׳ שחורה כמשי שחור ובהירה ולא יראה הסאלמיסטרו אז האבק ההוא הוא כתוש כצרכו ׃ אחרי כן תוציא את האבק בנפה מתוקנת לזה ויהיו הגרעינין כחצי גרעין כוסבר ותניח אות׳ עד שיבשו ובעודם עדיין כמעט חמים שימם בחבית כנהוג וזה האבק ישמש למוסקיטוני כלם ׃ גם כי יהיה הכדור גדול מאונקיא וחצי ׃

אמנם אבק הקשת נחושה הקטנה הוא נעש׳ בזה האופן ׃ קח שבעה ליטרים סאלניסטרו וליטרא אחת פחם בטנים ואחד עשר אונקיות גפרית חי ׃ כתוש אותם נפרדים כאמור ג׳ או ד׳ פעמי׳ ותזה עליהם בכתישה עם מי סאלמיסטרו ׃ אח״כ תחזור לכתוש אות׳ יחד ושים אות׳ בכברה שיהיו לה נקבי׳ כגרעיני הדוחן ותחת הכבר׳ הזאת תשים נפה דקה מאד ונענע היטב

הכברה והנפה יחד · והאבק היוצא מהכברה יהיה האבק המושם תוך קנה הקשת נחושה · והיוצא מהנפה אחריו על נייר או טל או דבר אחר נכון לזה יהיה העפר הדק שיתנו על פי הקשת נחושה בחוץ כשירצו לשפוך אות׳ כי באמצעותו יוצת תוך הקשת האש בנקלה :

והנה לתשמיש הסללות הגדולות היינו הארטיליארי צריך שיהיו לכם המטאטאות נקראו סקופאטורי לנקות בם קנה הסללה · וגם הקאלקאטורי והם כלים שדוחפים בסללות הכדורים בחזקה וכמשפט נכון · ועוד יהיו בידכם הכפות נקראו בלעז קאצי והם המדות מהאבק המצטרך לכל סללה כפי ערכה כדי שלא תצטרכו בכל פעם לשקול האבק במאזנים ומדתן תהיה לעולם במדה מחוקה ולא בגדושה :

גם חחביות אשר יתנו בהן האבק לא יבילו אלא מאה ועשרים וחמשה ליטרין של אבק שהם חמשה שקלים לכל חבית · ועל העגלות אשר יתנו האבק להוליכו במחנה לא יהיו אלא שמנה עשר או עשרים חביות למרבה · וארבעה בקר ימשכו העגלה האחת מבלי יגיעה רבה :

גם כמות האבק הצריך לכם תעשו חשבון כפי מנין הסללות גדולות והקשתות נחושה גדולות וקטנות שתשמשו בהן וזה יהיה למשא על שר הצבא שלכם היודע מה שבלבו עליו לעשות אם ירצה להלחם ימים רבים במלחמות חלוקות ולעשות ימים מה עם האויבים שלום של זמן קצוב הנקרא בלעז טריגוה ובלשון יון אנאבוקי · כתוב באלפא · בניי · בטפא · בכאפה · באומינה · בכי · ובאיטא · ובלשון לאטינו אינדוציאי בלשון רבים או אם יבחר להתחיל ולהשלים המלחמה ביום אחד בלבד קראוה בלשונם לועז יורנאטה · ובלשון יון דיאמאקומי · כתוב בדילטא · ביוטא · באלפא · במי · בטפא · בכי · באומיקרון · במי · בטפא · עם היוטא · ובלאטינו קונפליקטוס :

גם הזהרו מאד בשפיכת הסללות פן יחמו דופני הקני׳ יותר מן הראוי ויבקעו בעבור השפיכות התכופות · על כן אחרי כל עשרה או שנים עשר שפיכות למרבה זה אחר זה ביום אחד תצננו הסללות מבפנים ומבחוץ עם מים קרים או מי שלג ותערבו עמם שליש משקלם חומץ חזק כי אז יצוננו במהרה וגם מבפנים תצננו אותן היטב עם המטאטו׳ שרויות במים ובחומץ · ומבחוץ גם כן תשימו עליהם עורות אילים שלא נגזז מעליהם הצמר מטובלי׳ במים ובחומץ או במקום׳ תקחו שמיכות של צמר נקראו סקיאויני שרויי׳ במי׳ ובחומץ באבור ואחרי שיצוננו ויתקררו כהוגן תנגבו במטאטו׳ יבשו׳ הסללות מבפנים ותחזרו אחר כך להשתמש בהן ביום ההוא בעצמו אם יזדמן ההכרח :

וגם על הסללות האמורות יהיו לכם מן המוכן בתוך חניית המחנות שעשיתם על פני השדה לתקון אנשי המלחמה כאשר למדתי אתכם החשבונות מחשבת חושב להיות על המגדלים ועל הפנות הגבוהו׳ שבתוכה לירות בחצי׳ ובאבני׳ גדולות עד למרחוק שמצאם בחכמתו הרבה עוזיהו מלך יהודה (דברי הימים ב׳ כ״ו) כי בם בלי ספק יוכו בפתע אויביכם ולא תהיה להם עוד תקומה בפני כלי המלחמה שלכם :

עוד ידיע להוי לכם כי בלילה בתוך המחנה טוב הוא שיהיו לכם נרות רבות או אש שיאיר לכל בני המלחמה ולאנשי המצבה הנקראת סינטינילה כדי שתוכלו לשמור עצמכם באפלה מכל היזק שיוכלו לעשות לכם האויבים במרמה :

ועשו אם כן לכם אבוקות נקראו בלשון רבותינו ז״ל במסכת מועד קטן פרק מי שהפך את זיתיו מדבורי דנורא · או עשו כדורים גדולים עשויים מחבלים או מתרים של קנבוס או של מוך הנקרא בלשון רבותינו ז״ל צמר גפן פרק שביעי דכלאים ובלעז בומבאצי ושימו בתוך הכדור בשופע ועל המתרים מבחוץ ומבפנים מהדברים הלה הייגו זפת גפרית חי · שעוה · חלב שור · שרף הנקרא ראסה די פינו · וטריבינטינה לאריצינה מכל אחד שוה בשוה ושימו אותם על ענפי עץ ארוכים זקופים במקומות רבים מהמחנ׳ והציתו בם האש שיהיה לכם למשמרת כל הלילה · ועם כי אנשי המלחמה על האש המושם על עמוד עץ המוכן להאיר אל תוך המחנה בלילה עושים גם כן מינים שונים של אש מלאכותי השורף הטרינצירי מהאויבים והכלים שלהם כלם וגם האויבים עצמם עד כלה ואני ידעתי הרבה מינים מהם שלא יכבו אותם אלא עם מי רגלים ואפר מקלה בלבד ·

עם כל זה לא רצותי ללמד אתכם שום מין מהאשים השורפים האלה פן יזדמן ספרי זה ביד תלמיד שאינו הגון והייתי סבה בזמן מהזמנים להביא חס ושלום על אנשי העולם תקלה על ידו · על כן אל נא תאשימו אותי אם השבתתי דבר כזה שהוא ברוב הפעמי׳ לעזרה גדולה לאנשי המלחמה כי רציתי להרחיק עצמי מן הכעור ומן הדומה לו כאשר אעשה תמיד בכל כחי לכבוד אלקי צור ישעי במעשי ובדברי כלם :

ואתם אם תקראו בספריהם כמו בשירי וירגיליאו וספרי לוקאנו המחברי׳ הגדולים שלהם תראו שהרומיים הקדמוני׳ היו משתמשים בעצים עגולים בשרביטם כדמות חצים שבראשם היה תקוע בברזל חזק כמין חצוצרת ארוכה כמו שלשה רגלים היינו שני׳ עשר טפחים מלאה בנעורת פשתן מטובלת היטב בגפרית בעטרן ובנפט ובשמן שרפה מוצתת באש בראשונה ובכח קשת נחושה שקראו אותה בלשונם באליסטא היו שופכים העצים האלה מהמגדלים על מחנות האויבים והיו שורפים ומכלים כל הדברים הנוגעים בם עד גמירה נקראו בלשון לאטינו החצוצרות האלה פאלאריקה טילא :

והנה על הסללות והחשבונות מחשבת חושב אשר שמעתם תכינו גם לכם חרבות או סייפות הרבה של שתי פיות להשתמש בהם ביד אחד · ועמהם חרבו׳ אחרות קצרו׳ כגומד ארכן ורחבן שני טפחים נקרא החרב הזה השני בלשון יון אינקידידיאון · ובלשון לאטינו פוגיאו והוא לשון רבותינו שאמרו במס׳ כלים פרק י״ג הסייף והסכין והפוגיאון · ובלעז נקרא פוניאלי · ויהיו החרבות האלה והפוגיאונות לאין מספר כי (כאשר אמרתי) צריכים הם לכל אנשי המלחמה גם שיהיו בידם כלים אחרים של מינים שונים ובפוגיאונות יהיו בבית יד שלהם הנקרא (שופטים ד׳) נצב ברזלים עגולים בולטי׳ כדמות עגול קטן באמצע ויצאו מהעגול הזה ברזלים ארוכים ועקומי׳ לצד פני׳ מזה ומזה לעגול שישמשו לכם הפוגיאונים לפעמים במקום חרב באפיסת הסייף בעבור איזה מקרה שיזדמן כי יש גם להם שתי פיות חדות וטובים הם להכות ולהגין במקום מגינים :

גם תמצאו לכם חרבות ארוכות לתפוס בנצבם היינו בבתי ידיהם בשתי ידים נקראו בלעז ספאדוני · אמנם דעו שבעריכת אנשי המלחמה לא תשימו שורו׳ רבות עם חרבות של שתי ידים שורה אחר שורה כי החרבות האלה צריכי׳ הם למקום רחב ידים מאד להיות כי המכים בם יכו פנים ואחור ומן הצדדי׳ בסבוב ואם יהיו החרבות הלה בשורות רבות יחד

השורה האחת תעיק על חברתה · על כן לא יהיו לכם החרבו׳
האלה כן המוכן אלא להליך נגד המרכבות והבעלי סוסים
קלים הלוחמים יחידים מבלי חברת סוסים קלים אחרים
עמהם · וכן לא תהיה אלא שורה אחת מהן בלבד ולא יותר
לשמירת האלפיירי שהם נושאי הדגלי׳ כאשר תראו כשאערוך
לכם אנשי המלחמה על הסדר כשהם מוכנים ליום קרב :

גם לא יבצרו מכם החצים והקשתות הנהוגי׳ מקדם · אמנם
דעו כי ברב הפעמים יהיו החצים האלה במקרה לעזרה
לאויבים כי כאשר יגמרו לזרוק את החצים שלהם ישתמשו
גם כן בחצי שונאיהם ויכו אותם בכלי זיינן ממש · על כן
אם תרצו אתם להשתמש בחציהם והם לא ישלטו בחציכם
עשו לכם קשתות קטנים מעט מהנהוגי׳ והחצי׳ יהיו לעמתן
במדתן כי כאשר תצטרכו לחצי׳ אחרים על חציכם החצים
שלהם יהיו טובים בעד קשתותיכם והם לא ימצאו מרגוע
בחציכם כי קצרים יהיו בעד קשתותיהם הגדולים :

גם יהיו לכם פטישי׳ רבי׳ · והפטישים הם כלי מלחמ׳ טובי׳
שמשתמשי׳ בם גם היום האונגארי · הפולאקי והמוסקוביטי
לכן אותם גם כן אל תעזובו · והפטיש הוא כלי זיין כלו של
ברזל ושרביטו הוא ארוך כשתי אמות ועגול כעצי הרמחים
ובראשו לרחב השרביט הוא מתוקן כמו פטיש שמצדו האח׳
הוא חד מאד ונוקב ומקלקל כל לבושי ברזל ונחשת צנה
ומגן חזקים ויורד עד הבשר ומכה בכל הגוף הכאה גדולה
אם לא בעין לפחות בערך המסוכנת לעולם כי ההכאה
הנעשת כדבות נקב גם שתהיה קטנה לבראית העין רבה
היא על כל פני׳ ומביאה האדם עד שערי מות · ומצדו האחר
הוא כמין תפוח גם כביצת אווז שירפו הסוסים בו להיות
כי מכים בפטיש לעולם בשתי ידים וגם ירוצצו באדם
הגלגולת וכל עצמות הגוף :

גם אם תרצו אצל הפטישים האלה הכינו לכם גם כן אלות
רבות והאלה בגמרא דשבת פרק במה אשה אמרו רבותינו
ז״ל מאי אלה ? קופל ודומה למקל של ברזל ארוך כאמה
ומחצה וראשו הוא עגול כמו כדור גדול שיש לו מלמעלה
טבעת נכון לתלו׳ אותו בעגולי׳ של ברזל כמו ענק שמשימי׳
להם סביב צוארם אנשי המלחמה לשבוש הפטישים והאלות
כמו שאזכור בפרק זה · ויוצאין מכדור הקופל האמור יתידו׳
של ברזל שדומות לשקדים רבים זה אצל זה או ליתדות
חזקות ונסות יוצאות במושבו של כדור גם הן של מתכ׳ דומ׳
לו ובולטות וחדות בסופן של יתדו׳ שפוצעין ומכין ונוקבין
כל כלי נשק של נחשת ועורפי׳ בפרט ראשי הלוחמי׳ המכוסי׳
בכבעי ברזל ונחשת קלל והסוסי׳ המזויינים מכף רגל ועד
ראש נקראת האלה בלשון יון אילוס · כתוב באיטא ·
בלאמדא · באומיקרון · ובסינמא · ובלאטינו קלאבה ובלעז
מאצה · ודעו בני כי קופל בלשון רז״ל ר״ל נוקב כדאמרי׳
בגמרא דחולין פרק אלו טרפות התם לאיקפל אקפולי היינו
שנקבו ונקפלו הכא נדלדלו והם מעורין מבשר כו׳ ואולי
קופל רוצה לומר גם כן כותש ורוצץ כי לפי דעתי קופל הוא
לשון יוני שיש לו מוצא מהמלה הזאת כופים · כתו׳ בכאפחי
באומיקרון · כפי · באיפסילון עם הצירי תחת האלף עם
היוטא מחוברת לו · ובסינמא · שר״ל כתוש ורצוץ :

עוד יהיו לכם מן המוכן הרמחי׳ והכידוני׳ והשפודי׳ לרוב ·
והרמחי׳ הם הכלים של עץ הנקראים פיקי (ויקם מתוך
העדה ויקח רמח בידו · במדבר כה) והם ארוכי׳ כמו ששה
אמו׳ ולהם ברזל חד ותקי׳ שלהבו הוא בראש העץ ובאמצעית
העץ סביב סביב יש חתיכת בגד או דבר כמוהו רחב כחצי
אמה קבוע בעץ במסמרים קטני׳ עם ציצית משני מזה ומזה
לבגד לא לנוי בעלמ׳ לא לצורך האיש המשתמש ברמח כדי
שבהכאה הנעשת יחזיק המכה בבגד שסביב לו ויש הציצים
הנזכרים ולא תחליק היד ויפלט בעבור זה האויב ממכה ·
והכידוני׳ הם לפי דעתי הכלי׳ ההם שנקראו בלעז לאבארדי׳
שנהגו אות׳ האשכנזי׳ מימי עולם · ואולי נקראו ג״כ בלשוננו
הקדוש קנים ומשקל קינו שלש מאות משקל נחשת שמואל
ב׳ כ״א · והשפודים הם הנקראי׳ ספידי שבראש העץ שלהם
יש ברזל ארוך של שתי פיות כמו אגרת חד בראשו ובסופו
רחב כי באמצעיתו הוא רחב כטפח ומחצה והוא יותר רחב
בסופו ועליו מזה ומזה יש שני ברזלים אחרי׳ של שתי פיות
חדים ועקומי׳ כחצי עגולים ואולי השפוד נקרא בלשוננו
הקדוש חנית ולהבת חניתו שש מאות שקלים ברזל :
(שמואל א׳ י״ז :)

גם לא תשכחו להביא עמכם כובעי ברזל שריונות רבות
ומובריקים שהם בתי ידים ובתי יריכים ושוקים של ברזל
שנקראו בלשון רבותינו מנפיין פרק כ״ל כלי מתכות דכלים
הכידון והעקון והמנפיין שהוא פרק י״א דכלי׳ משנה שביעית
ועמהם תביאו מגינים שיהיו טובי׳ לתשמיש בעלי הרמחי׳ ·
גם תביאו עגולי׳ של ברזל לתת סביב לצואר אנשי המלחמה
שיהיה להם לצד פנים ברזל בולט ומעוקם מעט לצד מעלה
לתלות בו הפטישי ברזל או האלות האמורות בטבעת שיש
להם בראש הפטיש או האלה :

ולא תשכחו מלהביא עמכם האנשים המשחיתים נקראים
גואסטאטורי ועמהם יהיו כלי משחית רבים אם יזדמן
שתצטרכו לחפור חפירות בארץ ולתקן מערות בערמ׳ ובלאט
תחת מושב אויביכם לתת שם חביות מלאות מהאבק ההוא
שעשירתם לתשמיש הסללות גדולות והקשתות נחושת
בינוניות וקטנות וקדרות מלא׳ אש מלאכותי שיוצת מעצמו
לזמן ידוע ומוגבל להדליק האש באבק ולזרוק הבתים
החומות והמגדלי׳ על האויבי׳ כי תבקע הארץ אשר תחתיהם
בכח האבק הזה הסתום בהפיר המוסגרת בפיה עם קיר חזק
שימנע יציאת האבק המוצת באש ממנה עד שיתהוה בכח
האש המוסגר דבר דומה לרעש גדול המשבר הרים וסלעים
ובולע המדינות משלם והיורדות בעבורו בשאול תחתיה ·
קראו הלאטיני לחפירות האלה קוניקולוס ובלשון לעז
נקראו מיני :

גם יהיו מצויים אתכם בראש כ״ם הדגל הגדו׳ של שר הצבא
הכללי · והדגלי׳ האחרים קטנים ממנו לשרי האלפים אשר
על פיהם ילכו אנשי המלחמה לקראת האויבים ויכירו
למסעיהם אם ילכו הלוך בדרך אשר התחילו בו או יסובו
ויצדדו פנים לסבה מהסבות ידועות לאלפירי ולשרי
הצבאות :

גם הכינו לכם הקלנסים המצטרכים לקרות בעת הצורך
ולהעמיד באגודה אחת ובסדר נכון הלוחמים כפזור ולקיים
את מצות ה׳ לא תעזבו החצוצרות · והדברים האלה
יהיו דים לכל המלחמה שיש לכם לעשות עם אויביכ׳ הרבים
שהם הגברים שברגלי והרוכבים על הסוסים הקלי׳ והפרשי׳
המזויני׳ מכף רגל ועד ראש הם וסוסיהם ומרכבו׳ השלישי׳ :

ועתה תסדרו מחניכם ברבוע כאמור והחניה כלה תתקנוה
ותערכוה במקום יותר גבוה שיהיה לע׳ ידיכם כדי שתשלטו
על חניית האויבי׳ כאשר יאות לכם · ותזכרו להעמיד המחנ׳
במצב נכון שכשתלחמו עם שונאיכם יזרח השמש ויכנסו
בצוציו בעיניהם ויכום בסנורים ולא יראו בהרמת ידיכ׳ עד

שירגישו בגופם הפצעים החבורות והמכות זה אחר זה עד לאין מרפא · ועל כל פנים תהיו קרשים בשבתכם במחנה כאשר צותה לנו התורה ויתד תהיה לך על אזניך וגו׳פן ירא׳ ח״ו ה׳ בכם ערות דבר ושב מאחריכם :

גם סביב למחנה תעשו חפירות והחריצי׳ והמעיקי׳ הנאותי׳ הנקראים טרינציירי ויהיה לכם הלילה למשמר והיום למלאכה · ובידכם האחת תעשו מלאכתכם ובאחרת תחזקו בשלח ותהיה החרב חגורה על ירככם והפוגיאון על מתניכ׳ : גם תעמדו תמיד בסדור כאלו היה לכם אז להלחם בפועל ולא ירגישו האויבים במעשיכם לעולם · גם לא תצאו חוץ מן המחנה לעשות עם האויבים סקאראמוצי כנהוג אלא ברשות שר הטף שלכם ולא ילחמו אנשים מכם עם האויבי׳ אלא במצות שר צבא כל המחנה כי הוא יפקוד כל האנשים הצובאים ויבחר הכלי זיין אשר עמה׳ יערכו המלחמה ההיא ויגלה להם מכום האויבים ההם שיתרצה שילחמו אז כייחוד עמהם · וכאשר תחזרו אל המחנה ללון שם עד סקאראמוצה אחרת להשיב נפשכם ולהברות גופכם העיף להורגי׳ כאשר תשבו לאכול לחם · קצת מכם יסעדו לבם וברכים כושלות יאמצו והנשארי׳ ישמרו כהוגן וכשורה כל המחנה עד כלות׳ לאכול ולשתות :

ועל כי הבטלה מביא׳ לידי שעמום לא תרגיעו ולא תשקוטו עד אשר תשחיתו הסללות גדולות אשר בטחו בם אויביכם · וכדי שתעשו כל מעשיכ׳ בחכמה רבה ומבלי שום סכנ׳ בחרו לכם אנשי׳ ערומי׳ ונאמנים לשבטיכם שיהיו תמיד מוזהרים ועומדים לרגל במחנה אויביכם עד שידעו מה שחורשים שונאיכם עליכ׳ רעה באופן שתוכלו לשמור עצמכם בכל עת ממזימותם כאשר לדמכם יארובו ויצפנו לנפשותיכ׳ · נקרא המרגל בלשון יון פרוסאגוגיבם · כתו׳ בפי׳ כרו · באומיקרון בסיגמא · באלפא · בגאמה · באומיגה · בגאמא׳ באיפסילון עם הצירי · ובאיפסילון עם החירק · (שישמש במקו׳ בישא) ובסיגמא · ובלשון לאטינו יאמרו לו אימיסאריאוס · ובלעז ספיאה · ועל פי המרגלים האלה עשו כל מעשיכם ביום ובלילה ולא תרחקו השעה · ואם יאמרו לכם קומו ועשו או טבו והיו תשמרו לעשו׳ ככל אשר יורו וכאשר ייטב בעיניה׳ : קומו אם כן בחצות הלילה כשימש חשך · וברשות שר צבא הגדול שלכם בחשאי עד שלא ישמעו שונאיכם קולכם אפי׳ בדממה דקה תצאו עם חבורת אנשים גבורים ובעלי זרוע עורכי מלחמה בכל כלי מלחמה ולעדור בלא לב ולב ועמה׳ יהיו במספר נכון למספר עצמו של סללות האויבים אנשי׳ מלחמה שיהיו פניהם פני אריה וכצבאים למהר במרוצה וקלים כנשר ונוחים לקפץ כאיל ולערוג על בתי הסללות בחכמה ועליהם לא יהיה אלא חרב ופוגיאון ופטיש חזק כפטיש הנפחים רחב מאד במקום נקישתו ועל אזורם יהיה תלוי כיס אחד של עור מלא מסמרים רבי׳ שיהיו חדי׳ בצדם האחד ובצדם האחר יהיו לצד ראשם רחבים וברזל המסמרי׳ יהיה מתוקן באופן שלא יהיה עוד בו רכות הטבעי מהברזל הפשוט אך יתקשה ויתהוה למתכת הנקר׳ אצאלי שאז מפני קשיותו יתפוצץ במהרה בלי עמל ויגיעה ואחרי אשר אנשי הצבא ההוא יגיעו אצל מחנה האויבי׳ יכוחו שם במארב כדי שלא ישמעו האויבים קול המון עם כקול מים רבים ויקיצו אבל לא יהיו רחוקי׳ מאד מהסללו׳ כדי שיוכלו להציל בעלי המסמרות מני שחת ביד רמה אם יצטרך · ואז בעלי הפטישי׳ יקומו וילכו לנפשם ויפלו פתאום על הסללות שהם בקצה

מחנה האויבים כנהוג וישימו חודו של מסמר כפי הסללה היינו במקו׳ שמציתים בו האבק באש בעת השפיכה ויקישו בחזקה על ראש המסמר הרחב בפטיש רחב כדי שמפני הפחד והרעדה והבהלה לא יכו לבטלה שלא במקו׳ המסמר וכאשר ידעו שנכנס היטב המסמר בסללה יקישו מן הצד עם הפטיש תחת ראש המסמר העודף מבחוץ כי יתפוצץ מיד ועל הפציצה יקישו בפטיש פעם אחרת בחזקה עד שישאר שוה שטח מקו׳ המסמר עם שטח הסללה מבחוץ כי כמשפט הזה לא יצלחו עוד הסללות למלאכת השפיכה להרע לכם כאשר היה עם לב העם עובדי עכ״ום בני עמון ומואב אשר מאס ה׳ בהם · אחרי כן בחפזה יבואו בשלום עד מקו׳ אשר שם האנשים המצפי׳ אות׳ וישובו אל המחנה שמחים וטובי׳ לב על כל הטובה אשר עשה ה׳ להם להצילם מיד שונאיהם וכל העדה כלם קדושים יודו לאל השמים כי הושיעה להם ימינו וזרוע קדשו ולעיני הגוים גלה צדקתו :

ומפני שבעת המלחמה כיון שנתנה רשות למשחית לחבל שוב אינו מבחין בין צדיק לרשע׳ אם יארע (לא יהיה הדבר ולא יבא) שהשונאים כאשר עשית׳ להם כן יעשו לכם היינו שבמסמרים לא יבושו יסתמו בערמה גם הם סללותיכם במסמרים · בעבור זה אל ירך לבבכם כי אני אלמוד לכם אם יהיה אלהים עמכם להשיב שבות הסללות כבראשונה להחזירן טובות כאשר היו מאז קודם הפעולה הרעה הזאת מהאויבים : ולא תרדפו אחרי למוד הבומבארדירי׳ הקדמונים אשר שטו לפניכם זה שמנים במלאכות׳ כיהודים וזה אש ולהבה עזה להתיך המסמרים כי לא ידעו בין ימינם לשמאלם ובחשכה התהלכו ולא יבינו שבמקום התכת המסמרים יתיכו הסוללה עצמה · אך הדרך הנכון הוא אשר אומר לכם עתה · קחו אם כן לכם מנקבת טובה וחזקה נקראת בלשון יון תיריתרון · כתוב בתיו · באיפסילון עם הצירי · ברו · בתיו · ברו · באומיקרון ובניי · שבצרופן יחד תקראו תיריתרון או נקראת תריפאנון · כתוב בתיו · ברו : באיפסילון עם חירק תחת האלף · בפי · באלפא · בניי : באומיקרון · ובניי · שבצרופם יחד תקראו תריפאנון · ובלאטינו טריבורא בבית דגוש׳ · ובלעז טריוילה אה מוליני ולא תסירו הסללה ממתכה שלה בשום פנים אך תגלגלו אותה כה עד שתגלו חלקיה הסמוכים למקום נתינת האש שבראשונה ורחוק ממקום הראשון כמו שני אצבעות ברחב מצד ימין לו או מצד שמאל כאשר ייטב בעיניכם תעשו שם במנקבת פי קטן שיגיע עד חלל הסללה ואחרי הנקב הנא׳ תתקנו את פיו במגרה הנקראת לימה עד שיהיה מבחוץ פתוח לרוחה ומתוכו יהיה צר כי לא יגרע כח שפיכותה עתה ממה שהיה קודם סתום המסמרות שבה : והנה גם למעלה מהמקו׳ המסומר רחוק כמנה ברחב שני אצבעות תוכלו גם כן לעשות הנקב החדש הזה אם תרצו · אך אם תעשוהו שם תכירו ששפיכת הסללה תצא בחוזק׳ ובחפזה יותר במה שראוי לה · ותהיה בעבור זה מסוכנת להשבר או להתבקע :

אולם צורת המנקבת היא נעשית כמו שרביט ברזל ישר · ארכו כאמה וחצי וגסותו כאצבע גדול של אדם בינוני ועגול כלו עד חצי אמה סמוך לסופו שאז על החצי אמה יש כמו זר של ברזל עודף אשר עליו ינוח תפוח ברזל גדו׳ כרמון נקוב באמצעיתו וגודל הנקב הזה יהיה באופן שיכנס השרביט בו וינוח התפוח על הזר העודף עד שיעמוד בו בחוזק רב · אמנם מן הזר ולמטה השרביט הזה הוא חד מאד ומרוקן

לארבע פיות הותכות היטב עד סוף השרביט והודו יהיה בתוקן לנקוב המתכו׳כ׳לם בשלם שבפני׳ יוהנה על השרביט של ברזל זה יתנו עץ אחד אריך כשני שלישי אמה שילך לצד רחבו של שרביט גם מטה שהוא שרביט הברזל כדין וכשורה · והעץ הזה הוא נקוב באמצעיתו ועובר בשרביט של ברזל עד על התפוח · ומראש השרביט זה ירד מתר אחד של קנבוס עובר בטבעת שהוא קבוע כלמעלה בשרביט הברזל עצמו כי מלמעלה במקו׳ הטבעת המתר הזה התחוב בו הוא שלם · ומלמטה הוא נפרד וירדו שני קצותיו על שני קצות העץ העובר בשרביט עד על התפוח שקושרים אותם שם מזה ומזה במתרי׳ דקים בהדוק רב וכשיסבבו השרביט של ברזל פעם אחת או שתים יסתבך המתר בשרביט ויעלה העץ מעט · וכשידחפוהו למטה יסבבו המתרים השרביט וינקב כל מה שנתון תחת הודו אם יתמידו בהול׳כ׳ ובהובאה מלמטה למעלה כאשר ידעו כל האומנים שעושי׳ בו מלאכה בכל יום · ובמנקבת הזאת ינקבו קנה הסללה היטב ותחזו׳ הסללה לאיתנה הראשון להשתמש בה כחפצכם :

ואתם אם יזדמן שבלילה תפלו פתאום על האויבים להכות בם (והם לא ידעו) כשתחזרו במחנה עיפי׳ ויגעים טוב הוא שתשכבו עד שלישית היום להעביר שינה מעיניכם ותנוסח מעפעפיכ׳ ולהנפש מהתלאה אשר התישה כחכם · ואז אחיכ׳ כל בית ישראל יהיו לכם ולהם למשמרת פן יבואו האויבים עובדי עכו״ם האמורי׳ להתעולל במחנה או בסללות ולא יפגעו באיש נפרד מחברו ערום בלי לבוש מלחמ׳ וכלי קרב הלכלכם תמציאו קשת נחושה בזרועותיכם להרוג בשונאיכ׳ עד שבעבור זה יחתו הגוים מכם :

ועל כי לפעמים יקרה שצריכי׳ אנשי הצבא להודיע לאחיהם שבערים הבצורות דבר מה של עקר במשפטי המלחמ׳ וסדר השמירה או לרזם שבזמן ידוע יתנו אורבים להשמיד ולהכרית אותם · אם תצטרכו לדבר זה או כדומה לזה כדי שלא ירגישו השונאים מה שבלבבכם עליהם ולא יתפסו ויוציאו פתשגן הכתבים מיד רכבי הרכש האשתרנים בני הרמכים · אלמוד לכם בשלשה פנים איך תוכלו לעשות שלא ירגישו בכתבים שלכם האויבים מעולם :

ועתה הניחו מן הצד הרצים כלם ונושאי אגרות הנהוגים ובחרו באנשים שאין להם צורה ושימו עליה׳ חלוק ושלמות בלות ונעלות בלות ומטולאות ברגליהם ולחם יבש נקודי׳ בתוך שקים שבורים ומצוררים ובתרמילם ובמשענת עץ בידם ילכו הלוך ונגוף וארכבותיהון דא לדא להוו נקשן כאלו היו אביונים נאנחים מבקשי׳ לחם ועל חלוקיה׳ הבלות ומטולאות כתבו כל מה שתרצו כפי למוד האופן הראשון כי לא ירגישו האויבי׳ בכתב שאינו נראה · ולא יפשיטו׳ כתנת׳ כי בלים הם ולא יצלחו למלאכה וכמשפט הזה ירשו אותם שונאיכם לבקש את מחיתם וילכו להם עד שיגיעו אל תוך העיר וישמעו אחיכם האהבים והנעימים במכתב חלוקם כל אשר חפצתם :

אמנם האופן הראשון הוא זה : קח ויטריאולו רומאנו הנקרא בלשון לאטינו אטראמינטום סוטוריאום · ובלשון יון נקרא קאלכאנטי בחירק הטית או קאלכאנטום כי יש להם משמעות אחד וכן קראוהו רבותינו ז״ל והנה היונים הכותבים המלה הזאת כותבים אותה באות הכ׳ כהאלפא ביתא שלהם הנקראת קי · ואלפא · ולאמדה · וכאפה · ואלפא · וניי · וטיטא : ואומיקרון וסיגמא · עד שהמלה היא קאלכאנטום ולא כאשר כתבו תמיד המדפיסים הסכלים קנקנתום בקוף בנון ותיו · שים אותו בכלי ההטפה והיוצא בהטפ׳ הראשונ׳ הוא טוב לכתוב על כתפי החלוק וכאשר תרצ׳ לקרות מה שכתוב שם תשרה החלוק במי בשול עפצים כי כאשר ידערת העפצים הם אשר קוראים אותם בלשון לעז גאלה ותכף תקרא מה שכתוב על החלוק : והאופן השני הוא אם תכתוב על נייר לבן או על פודר של טל עם מיץ תפוחים הדומים לאתרוגים הנקראים לימוני או עם מיץ הפומי ראנצי או עם מיץ התפוחים הנקראים תפוחי אדם בלעז פומי די אדם וכאשר תחמם ותשים הנייר או הסודר נגד האש תכף תקרא הקריאה : האופן השלישי הוא אם תכתוב על גוף האדם עצמו או על הזרוע או על החזה או על השדרה או על הכתף או במקום אחר כפי חפצך עם חלב היוצא מאילן התאנים או מהתאנה עצבה כשהיא פגה · ואם היו התאנים של יערים הם יותר טובים לזה במה שהוא חלב התאנים שבגנות ושבשדות · אחרי כן כתוש פחם של כל עץ שרוף שתרצה כי כל פחמי העצים הם טובים · ושפשף הפחם כתוש על הכתב כי ישחירו האותיות ותקראו אותם :

ואין זה כתובת קעקע שאסרה לנו התורה כי הכתובת קעקע האסור הוא כתב המחוקה ושקוע שמקעקעו בפחם והוא משחיר ואינו נמחק לעולם · וזה הכתב נמחק ברחיצת מים ולא ישארו שם הרשומים אחרי הרחיצה הנאותה · עם כל זה אתם כיראי שמים אם תוכלו לעשות עם האופני׳ הראשונים ולא תהיה השעה דחוקה לכם · עשו · כי על כל פנים הכתב הזה הוא מתולדת הכתובת קעקע ממש · וגם יש אופנים אחרים להודיע מה שתרצו במקום רחוק לעיר או לאנשי מלחמה שהם במארב ורחוקים מכם מבלי שום אדם שלוח אליהם שם כמו בהעלאת עשן בחצי היום עם קש או תבן שרופים או אודים של עצים דולקים המורים בזרח שביום ההוא עצמו יצאו ויכו האויבים עמהם במלחמה · או בלילה בהוראת נר דלוק חוץ מהחלון או ממקום גבוה כמה פעמים זה אחר זה עם ריוח בה בין כל ההוראות · והפעם הראשון בריוח שיש בו ממש · ירצה לומר אות א׳ · והפעם השני (דרך משל) בשני הוראות תכופות זו אחר זו ירצה לומר ב׳ וכן בהוראות שונות כפי מספר אותיות האלפא ביתא · וכמשפט הזה יצרפו האותיות במלות וידעו מה שתרצו :

או תוכלו לכתו׳ ולשים פתק תחת כנפי יונים נקראו בחולין פרק שלוח הקן דורסיות או הרדוסיות · אך האופני׳ האחרוני׳ האלה אינם ברורים או בטוחים כראשונים : ולכן די לכם בשלשה האופנים אשר כתבנו בראשונה :

ומפני שכמעט בדברים הנ״ל (שהם עם כל זה למוד הכרחי לכם) יצאתי חוץ מהשטה המלמדת אתכם המשפטי׳ הנכוני׳ ללוחמים כפועל · אשוב עתה אם יגזור ה׳ למקום דבורי הראשון אשר יצאתי ממנו · ואוסיף עוד לדבר אליכ׳ בחקים ובמשפטים צדיקים שילמדו ידכם לקרב ואצבעותיכם למלחמה · ועל הכל אזכיר לכם ואחזור להזכיר כי טוב הוא שלא להניח מעולם ועד עול׳ שעה של השקט ובטח לאויביכ׳ · אך יהיו תמיד בעד מחשבותיכם ופעולותיכם בצרה ובצוק׳ ולא יאמינו בחייהם עד כי בערב יאמרו מי יתן בקר ובבקר יאמרו מי יתן ערב מפחד לבבם אשר יפחדו · על כן לפעמי׳ יקומו הנערים שלכם ביום ויצחקו עם השונאים בכל כלי נשק האמורים או במקצת מהם כדי שתצורו עליהם בכל עת ובכל רגע ולא יהיה לעולם מרגוע לנפשם · נקרא הצחוק

הזה בלעז סקאראמוצה · ואם תמצאו שיהיו שונאיכם בלי סדר ובערבוביא ויתחילו לנפול חללים לפניכם אז תוסיפו סכום אנשי הצחוק ההוא ותעשו כמו שאומרים בלעז סקאראמוצה גרוסה · ותלחמו בם עד שיפלו אויביכ׳ לפניכם לחרב · וגם כאשר ינוחו יגיעי כח בחצי הלילה באפלה שלחו מכם אלף למטה לצבא לבושים בחלוקי׳ לבנים על השריונות וכרסי הברזל וצניף לבן על כובע הנחשת והברזל לכלם כדי שיכירו זה את זה באישון לילה כלובן החלוקים והצניפים ולא יכו איש את רעהו בשגגה כי באופן הזה תכו בהם מכה רבה ויפול פחדכם ומוראכם עליה׳ מאד · נקרא הדבר הזה מאת אנשי המלחמ׳ אינקאמישאטה ואברהם אבינו ע״ה הוא היה הממציא הראשון במשפט המלחמה הזאת כדכתיב ויחלק עליהם לילה · היינו שנפל עליהם בחלוקי׳ לבנים לבושים על מלבושיהם של אחי ענר אשכול וממרא בעבור חשך הלילה להכיר האנשים האלו אשר הלכו אתו מתוך אנשי הארבעה מלכים אשר נלחם אתם : גם כל מעשיכם תעשו פתאום ובמהירות רבה כי המהירות עושה פרי גדול במלחמה · הלא תראו ביהושע מה שעשה מחמת המהירות והעזר האלהי בחמשת מלכי האמורי כדכתיב ויבא אליהם פתאום כל הלילה ויכם מכה גדולה בגבעון :

וגם בזמן המלחמ׳ שימו לכם אורבים אחרי אויביכם וכאשר תהיו בעומק המלחמה ולא יהיה להם פנאי לאויבי׳ להשמר מכם יקומו האורבים שלכם להכות אותם מאחריהם עד שתהיה להם המלחמה פנים ואחור ולא ישאר להם שריד ופליט : ואם ה״ו הם יסגירו אתכם בשני מחנות כהם עד שתהיו באמצע לאויבים לא ירך לבבכם · אך מי בכם שיהי׳ בפני המלחמה ילחם בחזקה ולא יהפוך עורף לאויב · והמאסף למחניכם יהפוך פניו גם הוא נגד אנשי הצבא של שונאיכם הבאים מאחריכם כמו שעשו יואב ואבשי אחיו כדכתיב וירא יואב כי היתה אליו פני המלחמ׳ ויערוך לקראת ארם וגו׳ ואת יתר העם וגו׳ ויאמר אם תחזק מחני ארם וגו׳ והלחמו בחזקה עד שיפלו חללים לפניכם או ינוסו מפניכם :

פרק מג

הן אלה קצות דרכי משפטי המלחמה אשר אמרתי לכם כהיום הזה בקצרה · לכן גשו נא אלי עד שאלמד אתכם מה יש לעשות לכם ביום קרב באשר תחפצו להראות פניכם לפני אויביכ׳ בני עמון ומואב הצרים אתכם עד שתכחידום מגוי ויפלו חללים לפניכם · ועתה כשיזדמן היום הקצוב למלחמה הכללית נקראת בלעז יורנאטה אחרי הכנת כל כלי זייניכם וסדור אנשי המלחמה שורות שורות כהלכה התפללו אל ה׳ בכל לבבכם ובכל נפשכם והתודו על כל חטאתיכם והלחמו בגבורה כי יעתר ה׳ לקולכם וישמע תפלתכם השמימה ויסלח לאשמותיכם ויתן את אויביכם הקמים עליכם נגפי׳ לפניכם בדרך אחד יצאו אליכם ובשבעה דרכים ינוסו לפניכם : והנה סדר עורכי המלחמה ביום הקרב הכללי יהיה כמשפט הזה השומר מכל וכל התנאים הצריכים במלחמה · שימו דרך משל שיהיה כל המחנה שלכם מאה אלף איש ושר הצבא ירצה להלחם עם שנים עשר אלף איש בלבד כמספר שבטי ישורון או כמספר האויבים הבאים להלחם עמכם · תחלקו כל מחנה הלוחמים לחמשה חבורות והשתי חבורו׳ הראשונו׳ יהיו אלף איש לכל חבורה · וכן יהיו השתי חבורו׳ האחרונות והחבורה האמצעית תהיה של שמנת אלפים · אולם בחבורה הראשונה של אלף איש תשימו בראשה ארבעה חצוצרות וארבעה קלנסים :

דעו בני כי הקלנסי׳ ישמשו לעולם לאנשי המלחמ׳ שברגלי׳ אך החצוצרות יצטרכו תמיד לרוכבי הסוסים בלבד · ועם כי בתוך המערכות אשר כתבתי לא שמתי רוכבי הרכב והפרשים שלא לעבור על דברי התורה המזהרת בם · עם כל זה הוספתי בסדורי זה על הקלנסים גם החצוצרות לקיים את דברי ה׳ (במדבר י׳) אשר צוה וכי תבואו מלחמת בארצכם כו׳ והרעתם בחצצרות וגו׳ כאשר עשה על פי למוד זה אביה וכל איש יהודה (דברי הימים ב׳ י״ג) כדכתי׳ ויפנו יהודה וגו׳ ויצעקו לה׳ והכהנים מחצצרים בחצצרו׳ וגו׳ : והנה יהיו בשורה שוה חצוצרת אחת וקלנס · חצוצרת אחת וקלנס חצוצרת אחת וקלנס · וחצוצרת אחת וקלנס · ואחריה׳ יבואו בשוה זה אצל זה שר האלף מצד ימין ומשנהו (שהוא במקומו לבדו כשלא ימצא שם לסבה מן הסבות שר האלף) מצד שמאל · ויהיו שניהם מזויינים בכובע וכרס ובתי זרועות ובתי ירכים של ברזל והחרב והפוגיאון על ירכם וגם חרב שלופה של שתי ידים על כתפם אחריהם בשורה הראשונה של אנשי המלחמה יהיו עשרים אנשים בשפודים מזויינים עם הכובע הכרס הבתי ידים והזרועות של ברזל עם המגן על זרוע שמאל והפטיש תלוי על צוארם וחרבות׳ ופוגיאונם על מתניהם שיהיו לעזר ולמשמרת שר האלף ומשנהו · ואחריהם יבואו השורות של אנשי המלחמה עשרים עשרים לכל שורה עם כלי זיינם בידיהם כפי טבע הכלים שיצוה שר הצבא · ואצל הכלים המיוחדים להם יהיה לעולם על כל איש מלחמה החרב על ירכו והפוגיאון על מתניו · ובכל השורות יהיו השרי׳ עשרות שר אחד מצד ימין לשורה ושר אחר מצד שמאל · וכן בכל מקום שיזדמן להיות שם מקומו ימצא שם או שר חמשים או שר מאות כדי שיוכלו לראות בעין תוצאות המלחמה ויצוו תכף לאנשיהם כפי הצורך והזדמן מה שהוא טוב לעשות בהשמדת האויבים הנלחמי׳ נגדם :

ועתה קודם שיגיעו אנשי המלחמה שבמערכה לסכום חמש מאות יהיו בשלשה שורות האחרונות שלהם שלשה שורות של עשרים עשרים רמחים מזויינים עם הכבע הכרס הבתי ירכים והזרועות של ברזל עם המגן על זרוע שמאל והפטיש תלוי לצוארם והחרב והפוגיאון על מתניהם כנהוג · אחריה׳ יבואו הארבעה חצוצרות וארבעה קלנסים אחרים כמשפט האמור · ואחריהם יבא האלפירו של שר האלף הנושא הדגל מזויין בלבוש ברזל עם החרב על ירכו והפוגיאון על מתניו ועל ימינו יהיו בשורה חמשה אנשים עם חרב של שתי ידים שלופה על שכמם והפטיש על צוארם וגם בחרבם על ירכם והפוגיאון הנהוג וכן יהיו חמשה אנשים אחרים כאלו על שמאלו · אחריו יהיו שלשה שורות אחרות של עשרים עשרי׳ רמחים מזויינים כראשונים והששה שורות ביחד שהם פנים ואחור לאלפירו יהיו ביחוד לעזרתו שלא יקרבו לו האויבים או יהיו הבאים עליו אנשים שברגלי או יהיו רוכבי הסוסים קלים · ועיניכם יהיו תמיד אל הדגל שביד האלפירו ותרדפו אותו במהלכו לעולם · ובפרט תלכו אחרי נושא הדגל הגדול של שר הצבא בסדר נכון ובקרוב מקום הואיל כי הדגלים

כלם הם לעינים לכל אנשי המלחמ׳ · ועל כי הוא היזק גדול חרפה עזה אם האויבים יגזלו בחזקה ובידרמה הדגל מיד האלפירו הנורה אותו לרוח · לכן תשברוהו אתם בכל עוז כי במעוזו יהיה לכם שלום · ואחרי השורות האלה יהיו יתר השורות הנותרות לעלות לסך החמש מאות שיהיו אלף יוצאי צבא בין הכל ולשמוש המערכה הזאת כלה יהיה שם עמהם שר הסדור המעמיד השורות של אנשי המלחמה על מקומם· נקרא בלשונ׳ פרנינטי כמו שתאבר׳ סיניור ריגינטי · ועמו יהיה גם כן משנהו נקרא לועז׳ טיניניטי והם יעברו תמיד במחנה ויעמידו על סדורם השורות אל נכון · וגם כי בגוף החבורה הזאת של אלף איש יש עמהם העשרה שרי מאות אשר ידעתם · עם כל זה לא יהיה שם אלא הדגל האחד של שר האלף · הואיל כי רבוי הדגלים הוא באמת לטפול וללא תועלת במלחמה כאשר אמרתי · על כן תורתינו הקדושה צותה שבכל מחנה ישראל שהיו שם שש מאות אלף דגלי יוצאי צבא יהיו בלבד ארבעה דגלים גדולי׳ ואולי היו עמהם שמנה דגלי׳ קטני׳ ממנו דגל אחד לכל שבט עם ציור החיות הנאותים לכל דגל קטן הערך וגדול בהחלט כמו שאמרו רבותינו ז״ל שהיו כל הדגלי׳ של בגדי משי ושל גיונ׳ שונים כמו שתרגם יונתן בן עוזיאל על פסוקי פרש׳ במדבר סיני :

והנה אחרי האלף איש שעברו יבאו האלף איש האחרים של החבורה השנית ועמהם הארבעה חצוצרות והארבעה קלגסים כאמור ושר האלף ומשנהו מזויינים כראשונים עם העשרים רמחים בשורה הראשונה כמשפט אשר כתבנו שהם לרום למשמרת · וגם עם הדגל יהיו לפניו הארבעה חצוצרות והארבעה קלגסים והחמשה אנשים מימינו ומשמאלו והששה שורות של רמחים אשר זכרתי בחבורת האלף איש אשר כתבתי עם כל האנשים וכלי מלחמת כפי צווי שר הצבא שאמרתי לכם מכל וכל באלף הראשונים :

אחריהם תבא החבורה השלישית של שמנת אלפים אנשי מלחמה ולפניהם יהיו ששה חצוצרות וששה קלגסי׳ בשורה שוה חצוצרת וקלגס כאמור · אחריה׳ יבאו משנה שר הצבא ורעהו מזויני׳ כמשפט הזה בעצמו שאמרנו בשרי האלפים שעברו · אך במקום החרב שלופה על שכמם של שתי ידים יהיה בגד כל אחד מהם כידון אחד היינו אלבארדה אחת :

והנה במלחמה לא יבואו המלך או השר הגדול של כל הצבא ויועציהם וחכמיה׳ כלל הואיל כי טוב הוא שיעמדו במחנה בתוך הטרינצירי כדי שיהיו לכל אנשי הצבא מעיר לעזור ולא ימותו במלחמה פן יכבו נר ישראל במתן · ועל צד ימין ושמאל של משנה שר הצבא ורעהו יהיו הספאדוני כמספר ההוא אשר אמרנו בנושאי הדגלים · אחריהם בשלש׳ שורות זו אחר זו של עשרים עשרים אנשי׳ לכל שורה יבואו נושאי השפדים עם חרבם ופוניאונם ופטישם כמשפט או במקום הפטיש האלה הכתובה בפרק שלפני זה שיהיו בפרשות למשמרת להם היינו למשנה שר הצב׳ ורעהו בשלם שבפנים · ובשורות האחרונות של ארבעת אלפים יהיו עשרה שורות של עשרים עשרי׳ רמחים עם כל כלי זיינם ככתוב למעלה באלף איש הראשוני׳ והשניים · אחריהם יבואו ששה חצוצרות וששה קלגסים כסדר האמור · ואחריהם האלפירו גיניראלי נושא הדגל הגדול ובשורה שוה עמו מצד ימינו יהיו עשרה אנשים מזויינים עם החרב של שתי ידים שלופה על שכמם והפטיש והחרב והפוניאון כאשר הם ביד החמשה מזה ומזה הסמוכים לשאר הדגלים וכן יהיו מצד שמאלו העשרה אנשים מזויינים כאשר הם לו מצד ימין · אחרי יבואו עשרה שורות אחרות של עשרים עשרים רמחים לכל שורה מזויינים כאמור ואחריהם יהיו כל הארבעת האלפים אחרים של החבורה הזאת ככל התנאים האמורים · ואחרי החבורה הזאת של שמנת אלפי׳ יבאו כמשפט האמור השתי חבורות האחרות של אלף איש לכל חבורה מזוינות כסדר שאר החבורות הראשונות עם כלי זינן שיהיו עליה׳ במצות שר הצבא :

תעמדו אם כן כסדר הזה נכונים להכרית באויבים אך לא תלחמו ולא תצאו מהמחנה חוץ לטרינצירי עד שתראו הסי׳ שיתן לכם שר הצבא שתלכו להלחם · (נקרא הסימן הזה בלשון יון סינטימא · כתוב בסיגמא · באיפסילון בחירק בניי · בטיטא · וביוטא · ובמי · ובאלפא ·) וגם לא תצאו להלחם בהדרגה במערכות שונאיכם עד שתדעו בפועל מה שרוצי׳ האויבים לעשות נגדכם · והנה אם יגרו בכם ראשונה החיות רעות כמו הדובים הזאבים הנמרים והאריות כאשר נהגו לעשות רבים מהאנשים הקדמונים ילכו נגדם בעלי זרוע וגבורה עם פוניאון אחד שלוף בידם ושני פוניאונים אחרי׳ על מתניה׳ בתערם שישתמשו בהם באפיסת הפוניאון הראשון אם יפול ארצה לסבה מן הסבות ולא יבחרו בכלי נשק ארוכים כי לא יצלחו במלחמת החיות רעות : גם האנשים האלה מכף רגל ועד ראש יהיו מלובשים בלבושי ברזל ומענק סביב לצואריהם וזרועותם המלובשים בכלי ברזל וידם השמאלית נתונה בתוך מבריקים או ספריקין בלעז גואנטי של ברזל עם הכתי אצבעו׳ שלהם גם של ברזל ומהם וכן מהענק בפרט יצאו ברזלים חדים כדרת ארכן עם ברזלים אחרים קצרים בתוכן לנתוץ מלתעות כפירים אם בשיניהם נגדם יתכרמו · וכאשר יפתחו פיהם לבלעם ולהכותם בשניהם ישימו היד והזרוע השמאלי בגרונם כי להיותם מלאי׳ בברזלים החדים ההם ישארו החיות כצורת בם כדג בחכה · ואז עם הפוניאון ישפכו דמם ארצה ואין מציל · גם שלחו עם הגבורים האלה שורה אחת או שתי שורות של אנשי׳ ובידם לפידים וכדורי אש בוערי׳ מהכדורי׳ אשר אמרתי שתכינו להאיר לכם בלילה במחנה · גם עם הבלסטראות של ברזל תשפכו במציעות חיותא כדורי אש מלאכותי מוצתים בקדמיתא כי בראות החיות הלה הכדורי׳ והלפידים מתהפכים בגו נורא יקידתא פחד יקראום ורעדה תאחזום פלצות רבה עד כי יסוגו אחור וישובו למחנה שונאיכם בהתבהלה וישלטו אריותא בהון וידקון כל גרמיהון ושאר חותא יתקטלון כחדא עם כלי זיינא דבקדמיתא שדריתו קדמיהון :

ואם באולי ישלחו לקראתכם הפילים מזויינים שעליהם אנשים רבים על מגדלי עץ חמורים חצים ואבנים : תסדרו תכף ומיד עשרה סללות גדולות מצד ימין המחנה ועשרה סללות גדולות גם כן מצד שמאל · כי הנה אין להעלים מכם שהסללות לא יתכנו לעולם מצד פנים למחנה אלא מן הצד ובריוח ההוא שבין צדדי הסללות פנים בפני׳ נגד פני מחנה האויבים תשימו בעלי מלחמה עם קשתות נחושה רבות בינוניות לשפוך אותם נגד השונאים על הסמוכות של עץ אשר ידעתם ולא תתנו ריוח בין שפיכה ושפיכה מהסללות גדולות כי כן יעשו גם כן האנשים אשר בידם המוסקיטוני : ובאופן הזה תהרגו הפילים והאנשי׳ כלם שעליה׳ במגדלים : ואם יותר פיל מהם במקרה בחיים (שלא תשאר באמרה

פלשה מהם יחזור לאחוריו במחנה ואויבים כחפזה ויעשה בהם היזק יותר גדול ונפלא ממה שהייתם אתם עושים בכליכם בם:

ואם יבואו עליכם האויבים עם הקשתות נחושה קטנות הנקראים ארקיבושי אה לה ספאנייולה גם אתם תצאו לקראת' בקשתות שלכם הדומו' לקשתות האלה' וגם יהיו עמכם בין השורות נוסף על הקשתות נחושה שבידיכם חמורים החצים שיכו באויבים בזמן שיכינו הקשתות שלהם וימלאום עפר וכדורי ברזל או עופרת ויתנו ריוח לכם למלאות ולהכין את הקשתות שלכם בלי פגע עד שהם יכו אתכם במתון ובאיחור זמן ואתם תכו אותם תמיד ובמהירות באופן שתגברו עליהם ותשמידו אותם עד כלה:

אולם נגד דורכי הקשת בחצים הנהוגי' מקדם ושמשתמשי' בם הישמעאלים שבזמננו גם אתם צאו לקראתם עם הקשתו' והחצי' שלכם ואז תבינו תראו ותדעו גודל התועלת שתקבלו מהקשתות עץ והחצים הקטנים שלכם:

ואם רוכבי הרכב יציקו אתכם הזהרו במרוצתם ואז אל תעמדו צפופים · אלא ברחוק מעט בין איש לאיש ויהיו ביד שנים מכם החרבות גדולות אשר מכים בם בשתי ידים · וביד האיש האחר תהיה הקשת נחושה בינונית השופכת הכדור מעל הסמיכה של עץ ועמה תהיה לו האלה או הפטיש תלוי בצוארו עד שתהיו שלשה בשורה היינו הקשת נחושה עם האלה או הפטיש באמצע והחרבות כזה ומזה לקשת נחושה ותעמדו בשורה עד שתקרב המרכבה אצלכם ואז מי שיש בידו הקשת נחושה יכוין להכות את איש מלחמ' העומד על המרכבה וישפוך אותה נגדו בכוון ויעמוד חזק · אחרי כן יערוף הסוסים הבאים לקראתו עם הפטיש או האלה המוכנת לו תלויה בצוארו ולא יזוז עצמו ממקומו · ואתם בעלי החרבות תעברו לפניכם ותשיבו המרכב' באמצע לכם ובזמן אחד שניכם בלי אחור זה יכה הרכב שעל הסוס מזה וזה הרכב האחר שעל הסוס מזה שניכם בבת אחת ותעברו פתאום לפנים מהמרכבה · אחרי כן תהפכו פניכם נגד הגבור שהוא עליה ותהרגו אותו (אם הוא חי אחרי שפיכת הקשת נחושה) ועל כל פנים תהרגו השני רכבים והסוסים עמם כי בנקלה תעשו זה בהיות בידכם החרבות האלה והפטיש או האלה שאין מי שיעמוד לפניהם וכן תעשו לכל אנשי הרכב:

אך אם ירוצו נגדכם הפרשים שעל הסוסים קלים נקראו בלעז קאואלי ליגיירי והרוכב היחיד מהם נקרא בלשון יון גימניתים · כתוב בגאמה · באיפסילון בחירק · במי · בניי · באיטה · בתיו באיטה ובסיגמא · והרוכבי הרבי' מהם נקראו בלאטינו ויליטים אז תראו אם ירוצו אחד אחר זה אחר זה אם לאו · ואם ירוצו נפרדים אחרי שתסורו מהדרך אשר בו נכון מרוצת הסוס עשו בשנים מכם עם החרבות ארוכו' הנקראים ספאדוני כמו שעשיתם ברוכבי הרכב · אמנם אם יסעו יחד רוכבי הסוסים קלים ויבואו כלם באגודה נגדכם להשמיד אתכם אז תסדרו גם אתם ארבע' שורות של אנשים מזויינים של שלש' שלשה שורות באופן זה: תשימו בשורה הראשונה שורה אחת של מאה אנשים עם הרמחים הנקראים פיקי · וזכרו כי האנשים האלה הם מזויינים עם כום ברזל וירכים של ברזל ושתי זרועות של ברזל ועל הזרוע השמאלי יש להם מגן או צנה ויש גם כן עמהם החרב על ירך שמאל והפוגיאון על המתנים של ימין והאלה או הפטיש של ברזל תלוי על הצואר: ובשורה השנית תשימו מאה שופכי קשתות נחושה בינוניות על הסומכות היינו הפורצילי ועליהם כל הכלים אשר אמרתי שהם מיוחדים להם והחרב והפוגיאון והאלה או הפטיש כאשר למדתי אתכם · ובשורה השלישית יהיו מאה מורים בחצים עם החרב והפוגיאון והאלה או הפטיש תלוי על הצואר · והשלשה שורות אלו קראתי אותן שורה אחת · וכן תעשו שלשה שורות אחרות של שלשה שלשה שיהיו ארבעה שורות של שלשה שורות לכל שורה המזויינו' כאמורי והשורות האלה יעמדו בהדרגה זה אחר זה · היינו בראשונה הרמחים · בשנית הקשתות נחושה · בשלישית הקשתות של עץ והחצים וכן בכל שורה מהארבעה שורות · והרמחים שהם בשורה הראשונה ישו הלהב שלהם נגד הפרשי' והסוסי' שלהם ויכו אותם ואחריהן הקשתות של נחשת · ואחריהן הקשתות של עץ והחצים · וכן כל השורות:

והואיל כי בא לידי זכירת הרמחים דעו כי המכים בם או בכידונים או בשפודים לא יעמדו לעולם ברחב הגוף נגד האויב · אך יהיו פניהם ועיניהם נגדו ויכו אותו בהפוך הגוף מן הצד עד שיכה הרומח או הכידון או השפוד ביושר על האויב וגוף המכה יהיה על צדו בעת ההכאה · באופן שצדו השמאלי שיש על זרועו המגן יהיה נגד האויב ויד הימין של בעל הרומח יהיה כמו לאחוריו כדי שהזרוע של שמאל עם המגן יגן על גוף המכה ועל יד הימנית שתהיה פנויה תמיד להכות מבלי מעיק: על כן השורות האלה הארבעה אשר אמרתי יכו בסוסים קלי' זה אחר זה · וכאשר ישברו הרמחי' יכו כל השורות בפטישי' או באלות · וכן יעשו בעלי הקשתו' נחושה וכן דורכי הקשתות של עץ כי כשהם כלם בערבובי' אין מקום לקשת נחושה בכדורי' ושל קשת עץ בחצי' להלחם בם עמהם · ובאופן זה תאמינו שלא תהיה לעולם שפעת סוסים קלים שלא תפול תחת אנשים מזויינים כאלה:

והנה אם יבואו עליכם תופשי חרב ומגן · אתם לא תשאו מגן וצנה · כי מי שאינו יודע להשתמש בשלם שבפנים בהם הוא כמו מת מושלך בפני אויב כי הנה במקום שיש להם להגן על ההכאות הם סותמים העינים שלהם במגן אם יכופו אותם דרך משל על הראש להגן מכה מהמכות ולא יראו היכן תטה חרב האויב כי אולי יערים ובמקום הראש יכה על הבטן או על השוקים · לכן במקו' מגן וצנה תלחמו עם החרב ביד ימין שיהיה קשור בשלשלת של ברזל על זרועכם · וביד השמאלי תאחזו בפוגיאון כי תוכלו להגין בו ולהכות יחד · ואם תפול חודת של חרב האויב בתוך הברזלים עקומים שיש לחרבות הקצרות ההם הבולטים מן הצד כאמו' בפרק שלפני זה בהפוך מעט של יד שמאל שלכם תסגירו חרב האויב בברזלים של פוגיאוניכם זה ולא יוכל להשתמש בה האויב עד שתכו בו מכה רבה טרם שיבא החרב ברשותו כמלפנים:

אולם בשבוש החרב צריך שתהיו בקיאים הרבה והעקר הוא שצריך שיהיו לכם עינים של נבר שיראו היטב היכן נוטה יד האויב להכות · וגם יחד צריכים לכם ידים ממהרו' להגן ולהכות: וגם צריך שלפי מצב האויב תתקנו אתם עצמכם להגן ולהכות יחד · ומלמדי המלאכ' הזאת הנקרא' סגרימיאה בלשון לועז ובלשון יון מאקירא: כתוב במי · באלפא · בכי · באלפא · ביוטא · ברו · באלפא · ושיקניי · כתוב בתיו · באיפסילון עם הצירי תחת הטף · בכי · בניי · באיטא · שהן במלו' שבצרופן יחד תקראו במלה אח' מאקירטיקניי ובלשון לאטינו

יא א II I

לאטינו ארם נלאדיאטוריאה ובלשוננו הקדוש למוד משפטי
הכאות כלי נשק אמרו כי לפי מצב האויב תכינו עצמכם על
אחד משלשה פנים היינו או בהטיית היד ובהעברת חודה
של חרב למעלה נגד הראש נקראת שמירה גבוהה בלשונם
גוארדיאה אלטה או בהגבהת היד על הראש וחודה של חרב
תביט נגד הרגלים ונקראת השמירה הזאת שמירה שפלה
בלשונם גוארדיאה באסה · והשמירה השלישי׳ היא כשיביט
חודה של חרב אמצעיתו של גוף האויב במשיכת היד של
נושא החרב כמעט לאחוריו נקראת שמירה רחבה ובלשונם
גוארדיאה לארגה ובכל אחת מהשלשה שמירות האלה תוכלו
בפעם אחת להגן ולהכות · ואת׳ בתוך המכים בחרב תשימו
גב׳ המכים בכדוני׳ ובשפודים ובחרבות ארוכו׳ של שתי ידים
כדי שיהיו לכם לעזרה לפי ההזדמן נגד חרבות האויבים :
עוד תדעו שכמו שהכאת הכידון והרומח וגם לפעמי׳ השפוד
(כי הוא יכה לפעמים כפיו כמו שעושה החרב ולא יכרת
תמיד בחודו של להבו) הוא בקו ישר שהוא הקצר שבקוים
ולכן יכו מכה עזה בקוצר מרחק שידקרו אז האויב מהחזה
עד חוץ לשדרה ביושר · כן ההכא׳ בחרב אם לא תכה בחודה
כמו שעושים בסטוקאטה היא בעגול כי אם תצייר שהיד
שיש בה החרב תהיה כמו מרכז והחרב הזקוף יהיה כמו הקו
היוצא ממנו כשתטה החרב תראה שהוא מכה בעגול וכל עוד
שהעגול הוא יותר גדול כן ההכאה היא יותר עזה לכן ההכא׳
הנעשת מחצי החרב ולמעלה היא יותר מסוכנת להיות כי
היא רחוקה יותר מהמרכז ממה שהיא ההכאה הנעשת מחצי
החרב ולמט׳ כאשר הוא גלוי וידוע זה למי שהוא בקי בספרי
אבקלידי די ספקו · ועל הכל צריך להזהר שהאויב לא
יעיז פניו להקריב עצמו עד שיאחז הנלחם עמו בזקנו או
בלבושו נגד הצואר · קראוהו בעלי המלאכה הזאת ויניר את
לי פריסי כמו שעשו נערי יואב ואבנר על ברכת גבעון ואז
אם יארע כדבר הזה לאחד מכם להציל נפשך ממות צריך
שאתה הנאחז בזקן או בלבוש תביט היטב ביד הימנית של
אויב ואז תעזוב החרב שלך שהיא בידך הימנית (כי הנה
היא קשורה בזרועך עם השלשלת) ותגביה שתי ידיך לצד
ראשך ותאחז ביבינך בחודו של הפוגיאון שיש ביד שבאלך
ותתקן הפוגיאון ותחזיק בו בשתי ידיך ופיו יביט למטה
ומוכן באופן שכשיטה המכה כלי זיינו להמיתך תוריד
בחזקה שתי ידיך שבם הפוגיאון כי גם יחד תגין על המכה
ותכה המחזיק בך בפי הפוגיאון על היד או על הזרוע עד
שיעזבך ותכף תתרחק ממנו מעט להלח׳ עמו מחדש בחזקה
כי תוכל להחזיר בנקלה חרבך בימין להיותה קשור׳ בזרועך
כאשר למדתי אתכם :
סוף סוף כשיראו האויבים שנפל כמעט כל מחניהם ארצה
וכי מתו רובם עם כלי זייניכם כדובים שכולים ישלחו בכם
כל חבורת פרשיהם המזויינים הם וסוסיהם אשר סמכו
עליהם כל אנשי המלחמה נקראו האנשים האלה בלשון
לאטינו מילישים נראוים ארמאטורי ובלשון לעז אומיני דה
ארמי שהיה לעולם בטחונם בהם · ובאמת וכתמים אין מי
שיוכל לעמוד בפניהם בקשת עץ וחצים וחרב ורומח ושפוד
וכידון מבלי העזר האלהי · וגם הקשתות נחושה קטנות
ובינוניות יהיו כאין נגדם בדרך הטבע · על כן מהרה חושו
אל תעבדו וסדרו כל הסללות גדולות שלכם לחמשה שורות
של עשרה סללות רחוקה השורה האחת מהשור׳ השנית
חמש מאות אמה ולא תתקנו השורות סללה כנגד סללה

שלפניה בקו ישר · אך עשו באופן שסללות השורה השנית
יכונו לעומת ריוח האמצעי של סללות הראשונות וכן סללה
אחר סללה לעומת הריוח הפנוי שבכל הסללות שבראשונ׳ :
והנה הסללות ששופכות כדור של שלשה ליטרי׳ יהיו סמוכי׳
לאויבים בשורה הראשונה וכן בשורה השנית · אמנם
בשלישית וברביעית תסדרו הסללות של ששה ליטרים
ובחמישית יהיו הסללות של שלשים ליטרים ואחרי כל
החמשה שורות של הסללות הגדולות תסדרו כשלשים שורו׳
של מאה מאה קשתות נחושה שהם השלשת אלפים קשת
נחושה בינוניות עם הסמוכות שלהן כאמור והשור׳ הראשנ׳
מהן תהיה רחוקה מן השורה של סללות הכדורי׳ של שלשים
ליטרים שהיא האחרונה שבסללות הגדולות כמאה אמה
לפחות והזהרו שלא תשפכו הקשתות של נחושה הבינוניות
או הקטנות בעודן הסללות גדולות מלאות בכדורים ועפר ·
וכן בשאר הזמנים לא ישפכו הקשתות נחושה קטנות או
בינוניות לעולם אצל הסללות גדולות מלאות אלא ברחוק
מאה אמה פן ידליקו בלהב היוצא מהם העפר שבסללות
הגדולות ויהיו אז הסללות הגדולות האלה הנשפכות בבלי
דעת לכם לפוקה :
ועתה נגד הפרשים האלה תשפכו ראשונ׳ בעת הראוי הסללות
של שלשים ליטרין שבאחרונה · אחריהן תכף הסללות
שבשורה הסמוכה להן של ששה ליטרין כדור · אחריהן
תכף השורה האחרת של ששה ליטרין · ואחריהן כאבור של
שלשה ליטרין · ובסופן גם כן האחרת של שלשה ליטרין
כי באלו בגזרת ה׳ ירדו כלם כשאול תחתית ולא תוסיפו
לראותם עוד עד עולם · ואם באולי ישאר מהם פלטים אז
השלשת אלף קשת נחושה בינוניו׳ יכו בהם עד כלה וימיתו
יחד כל האויבים הנשארים שנשארו נעים ונדים במחנה :
תכלית הדברים אחרי אשר תשמידו כל איביכ׳ עמון ומואב
וסיעתם מקטנ׳ ועד גדולם · העבירו קול במחנ׳ שלא יפשיטו
החללים אלא אחרי הידיעה בברור שתמו כל אנשי המלחמה
כי הנה פעמים רבות קרה ששבו האויבים שהיו נסתרים
במארב בפתע וכשמצאו הנוצחים נטושים על פני כל הארץ
לשלול שלל ולבוז בז הכום ויכתום עד שהחרימום · ולכן
השמיעו לכל אחיכם שלא יעיז איש אחד מהם לנצל את
החללים עד שיתן להם רשות המלך או שר הצבא · והאיש
אשר יחטא בזדון יומת · ועל הכל קודם שתקרבו בחקים
ובמשפטים אשר למדתי אתכם למלחמה · שלחו מן המחנה
כל איש הירא ורך הלבב כאשר צותה לנו התורה וגם כל מי
שישלו סבה נכתרת שבגללה יכול מן הדין לסרב מלכת
במלחמה נקראו בלשון לאטינו קאנסאריאי מילישים
והעמידו זקפים בעקבו של עם ואחדים מאחריהם וכשלין
של ברזל בידיהן · וכל המבקש לחזור ממי שלא הורשה כן
התור׳ הרישו׳ ביד הזקפין לקפח את שוקיו של חוזר מהמערכ׳
כרצונו שתחלה של נפילה ניסה · שנאמר נס ישראל מפני
פלשתים וגם מגפה גדולה היתה בעם ולהלן הוא אומ׳ וינוסו
אנשי ישראל מפני פלשתים ויפלו · על כן אתם תהפכו פנים
ולא עורף לאויב והלחמו עמם עד כי ישמידם ה׳ מפניכם
ויכחשו אויביכם לכם ואתם על במותימו תדרוכו :
ואלה הם הפרטי׳ שרציתי אני הכהן משוח מלחמ׳ להזכי׳ לכם
ללמד ידיכ׳ למלחמ׳ כי כמו שהוא ית׳ יהב חכמת׳ לחכימין כן
מוסי׳ עוצם וגבור׳ בגבורי׳ בטחו אל בה׳ ואל ירך לבבכם מפני
צהלת סוסים וצחצוח חרבות אל תיראו מפני הנפת התריסין

ושפעת

ושפעת הקלגסים אל תחפזו מקול הקרנות אל תערצו מפני קול הצוחות כי ה׳ אלהיכם הוא ההולך עמכם · הם באים בנצחונו של בשר ודם ואתם באים בנצחונו של מקום פלשתים באו בנצחונו של גלית ומה היה סופו לסוף נפל בחרב והם נפלו עמו · בני עמון באו בנצחונו של שובך ומה היה סופו לסוף נפל בחרב והם נפלו עמו · ואתם אין אתם כן כי ה׳ אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם · ואם יצוחו אויביכם ויוציאו קול הכרת לחבעית או באולי לצעוק על בכותיהם ומגופיהם · אתם תנו תודה לה׳ כי לא עזב חסדו ואמתו מכם והציל אתם מיד שונאיכם כמו שעשה ליהושפט דכתיב ויועץ אל העם ויעמד משוררים לה׳ וגומ׳ ובעת החלו ברינה ותפלה נתן ה׳ מארבים וגו׳ ויהודה בא על המצפה וגו׳ ויבא יהושפט וגו׳ וביום הרביעי נקהלו לעמק ברכה כי שם ברכו את ה׳ על כן קראו את שם המקום ההוא עמק ברכה עד היום · ברוך ה׳ לעולם אמן ואמן :

אין זה תוספת כי אם עקר · דע אתה הקורא כי כאלה ודומה להן היו דברי הכהן משוח מלחמה בשעה שבירת המקדש קיים על פי התור׳ והמצוה (דברים כ׳) כשהיו קמים עליה׳ גבל ועמון ועמלק עם אשור ויושבי צור ושאר אויביה׳ להלח׳ עמהם עם כל כלי משחית לכלותם ולגרשם מן הארץ אשר נתן לנו ה׳ למורשה · אמנם לעת עתה אשר אנחנו חוסים תחת צל כנפי אדונינו ושרינו ישמרם ה׳ ויברכם העושי׳ עמנו רק טוב כל היום הזהרו מאד לנפשותיכם פן ח״ו תבגדו ותמרדו בם · אך היו לעולם כמוטל עליכם להם לעבדים נאמנים בכל לב ובכל נפש ואויבים בפרט לאויביהם כלם הצרים אותם · ובגלל הדבר הזה אמרו רבותינו ז״ל במסכת כתובות פרק שני דייני נזירות בגמרא על פסוק השבעתי אתכם בנות ירושלם אמר רבי יוסי בן חנינא שלש שבועות הללו כו׳ ואחת שהשביע את ישראל שלא ימרדו בעמים המושלים בם כו׳ וזכרו על כל פנים תמיד מה שאמרו רז״ל גם כן במסכת אבות פרק שלישי משנה שנית הוי מתפלל בשלומה של מלכות כי באמת ובתמי׳ בשלומה הטוב והנכון גם לנו שלום · ואני לא כתבתי לכם למודים כאלה להעלות (רחמנא ליצלן) על לבבכם טינא ומחשבה בלתי נכונה כי זאת היתה רעה חולה ונגד רצון בוראינו ח״ו שם נפשנו בחיים תחת ממשלתם ומלכותם · אך העתקתי כל הכתוב בפרק מאנשים הבקיאים שלהם שכתבו כאלה רבות בלשון לעז וחוזרים על כל חחפצי׳ החכמה הזאת מיד ליד כשיצאו מן הדפוס בכל עת ובכל שעה שירצו · ועל פי הדברים הא׳ תכירו ותדעו כי גם התפסים שלהם חכמים הם מדניאל ושברוב תבונתם ושכלם מלכנו ושרינו המושלים בנו עשו להם חיל וזכו ברצון ה׳ להיות שופטים בארץ :

והנה לא נפלאת היא ממני שיהיו רבים מהתלמידי׳ שחשקה נפשם בתורה ולא ירצו לפנות לבם אפילו כרגע לדברים אחרים של חכמה גם כי ייוחסו לתקון הקבוץ המדיני שימאסו לדעת באמרי בינה איך יפלו גבורים ויאבדו בכלי מלחמה · ועל כן יאשימו אותי כי פתחתי פי ודברה לשוני בהכי יותר מדאי בסללות בקשתות ובכדונים בחרבות בחניתות באלות ברמחים ובשאר הכלים ויתר המשפטים הצריכים ללוחמים · אבל מה אעשה אם עונותינו השיאת לבבנו ולא שמרנו את ברית ה׳ אלהינו עד כי הוצרכנו ללמוד תורת המלחמות כדכתיב (שופטים ג׳) למען דעת דורות בני ישראל וגומ׳ ? והנה בחמלת ה׳ עלינו נוסף על למוד התנאים הנאותים להולכים בקרב · כבר ידענו מספורי התורה והנביאים והכתובים מה שצריך לעשות כשנרצה להציל אנשים ונשים וטף כשנשבו לבין העמי׳ מבלי סכנת ילידי בית ובעלי ברית שר הצבא ההולכים עמו ועוזרים לו להשיב את השביה למקומה אשר לוקחה משם · כדכתיב (בראשית יד) וירק את חניכיו וגו׳ ויחלק עליהם לילה וגו׳ כמו שפירשתי למעלה · או כשירצו בשעתם המעטי׳ והרפים להנקם מהרבים ומהחזקים שעשו להם נבלה ביד רמה (כדכתיב בראשית ל״ד) ותצא דינה בת לאה וגו׳ ויענו בני יעקב וגו׳ ויהי ביום השלישי בהיותם כואבי׳ וגו׳ או כשנגמרו ראשי שבטי ישראל להשיב גמולה בראשם של אישי פועלי און כשחרפו וגדפו המלאכים השואלים בשלומם לשם נגידי העם ששלחו אותם שם כדכתיב (שמואל ב׳ י׳) ויאמר דוד אעשה חסד עם חנון וגו׳ ויקח חנון וגו׳ וישמע דוד וגו׳ ואת העם אשר בה הוציא וישם במגרה וגו׳ או כשיזדמן להכרית מי שהמית במרמה : אנשים ונשים שהיו חוסים תחת צלו באמונה · כדכתיב (שמואל ב׳ ח׳) ויך את מואב וימדדם בחבל וגו׳ שני חבלים להמית ומלא החבל להחיות כי חבל אחד החיה דוד בעבור שישבו עמו בשלום אחיו ובית אביו כל ימי היותו במצודה ושני חבלים להמית על ידי שהרג מלך מואב אביו ואמו אחרי שסלק עצמו מהמצודה כי אמרו רבותינו ז״ל במסכת סנהדרין פרק ארבע מיתות אמר רבי יוחנן משו׳ רשב״י היינו דאמרי אינשי מיניה וביה אבא ליזיל ביה נרגא כי אתא רב דימי אמר ירך מתוכה מסרחת · רבי יהושע בן לוי אמר על ידי שהרגו לאביו ולאמו · גם נודע לנו מן ספורי הנביאים איך תפדה אומה שלמה מעבדות ותצא לחרות בפעולת אדם אחד דורש טוב לעמו כדכתיב (שופטים ד׳) ויעש לו אהוד חרב וגו׳ ואיך ישמדו האויבים הרבים בערמה העורכים נגדנו מלחמה כדכתיב יהושע ח׳ ויקם יהושע וכל עם המלחמה לעלות העי וגו׳ והאורב קם מהרה ממקומו וגומ׳ (ובשופטים כ׳) כתיב וישם ישראל אורבים אל הגבעה וגו׳ והאורב החישו ויפשטו אל הגבעה וגו׳ ואיך יבהילו בחכמה ראשי העם ושופטיו את האויבים וימיתו אותם בחרפה במלחמה כדכתיב שופטים ז׳ ויתקעו שלשת הראשים בשופרות וישברו הכדים וגו׳ · גם נגלה נגלה לנו איך במלחמת שני גבורים איש לקראת רעהו בהסכמת המחנות גם יחד יקוב הדין את ההר את מי מהמתנגדים יעבוד אחד מהחלקים המתגרים בכלי נשק זה בזה כדכתיב (שמואל א׳ י״ז) ויצא איש הבנים ממחנות פלשתים וגו׳ ויקח מקלו בידו וגו׳ ואיך הם משפטי האקוסי׳ בלעז והקארטילי והמינטיטי כדכתיב (נחמיה ו׳) וישלח אלי סנבלט כדבר הזה פעם חמשית את נערו ואגרת פתוחה בידו וגו׳ ואשלחה אליו לאמר לא נהיה כדברים האלה אשר אתה אומר וגו׳ ואיך צריך שתהיה השמירה נגד האויבים כשבמרמה ירצו להבטיל העם ממלאכה כאשר הם בונים להנאתם עיר פרוצה אין חומה כדכתי׳ (נחמיה ד׳) ואעמיד מתחתיות למקום וגו׳ הבונים בחומה והנושאים בסבל וגו׳ במקום אשר תשמעו את קול השופר וגו׳ · בצורף שיחזקאל הורה לנו על פי ה׳ איך צריך להלחם על עיר מבצר כדכתיב (יחזקאל ד׳) ואתה בן אדם קח לך לבנה וגו׳ ואתה קח לך מחבת ברזל וגו׳ ובסימן כ״ו כתיב כי כה אמר ה׳ אלהים הנני מביא אל צר וגו׳ · וירמיהו למד דעת את העם להכין הסוסים והכלים הצריכים לערוך מלחמה על פני השדה · כדכתיב (סימן מ״ו) ערכו מגן וצנה וגו׳ וגם הורה לנו המשפט הנכון על דרך הטבע להנצל מהאויבים כדכתיב

(סימן נ"א) הברו החצים וגו' וכאלה רבו פסוקים אחרים שהאירו עינינו בדרכי העולם עד שלא נהיה בעיני המון העם כסוס כפרד אין הבין · ואם משה רבינו ע"ה שצורת על פי ה' כמה דקדוקי וגופי תור' כמעט ברביזה האריך במצותו בפרטי המלחמה וכתב שלשה פרשיות עליה כמו שקרינו (דברים כ') כי תצא למלחמה וגו' כי תקרב אל עיר וגו' כי תצור אל עיר וגו' ורבותינו ז"ל סדרו גם הם במשנה פרק שלם על זה שהוא פרק שמיני דסוטה וגם שנו עליה הדברי' בגמר' בפרק ההוא בעצמו שהוא פרק משוח מלחב' · ובספרי שלשו אותם המשפטים ואמרו ובנית מצור על העיר · עושה את מיני מטרסאות ומביא את לה מיני בלסטראו' עד רדתה ואפי' בשבת כו' וגם במדרש ויסעו על פסוק ויהי חתת אלהים (בראשית ל"ה) דברו גבוהה גבוהה חכמינו ז"ל במלחמת בני יעקב עם הכנענים ועם בני עשו המזויינים עם כי אין שם למוד הכרחי אלא לזכור לנו כי ה' אלהינו הוא נאדר בקדש ונורא תהל' עושה פלא למה לא נוכל גם אנחנו לדבר בצדק ומשפט ומישרים בספורי המלחמה כדי שידע כל כי שבשם ישראל יכונה שגם בנו דבר ה' ושאין לנו צורך לחזר בגלל הדבר הזה אחרי ספרי חכמיהם שלא כדת ? ועתה סלח נא לי אתה הקורא אם הארכתי במקום שהאמנת שהיה לי לקצר אחרי ששמעת עתה מפני שנמוקי עמי · ואם רע בעיניך לקרות שלטי הגבורים זה כלו על הסדר כאשר כתבתי כפי על הספר בדיו קרא אותו לסירוגין ופטור עצמך מהדברים הערוכי' בו נגד חפצך כי כן תוציא מצרת הקריאה הזאת נפשך ולי תעשה חסד להעמיד ממנה במרחב רגליך וענתה בי צדקתי על שכרי לפניך כי אשלם תודות לך על הרחיקה כמו על הדרישה ולדור ודור אספר תהלתך :

והנה קודם חתימת פרקי זה דעו בני כי הרמב"ם ז"ל בפרק ד' מהלכות כלי מזבח פסקא כ' וכ"א כתב · כשימות המלך או הכהן הגדול או אחד כשאר הממונים מעמידי' תחתיו בנו או הראוי ליורשו · וכל הקודם לנחלה קודם לשררת המת והוא שימלא מקומו בחכמה או ביראה אף על פי שאינו כמורהו בחכמה שנאמר במלך הוא ובניו בקרב ישראל · מלמד שהמלכות ירושה והוא הדין לכל שררה שבקרב ישראל שהזוכה לה זוכה לעצמו ולזרעו · והוסיף לכתוב שם משוח מלחמה אין בנו מתמנה תחתיו לעולם אלא הרי הוא כשאר הכהנים אם נמשח למלחמ' נמשח ואם לא נמשח לא נמשחי' וכשהכהן משוח מלחמה משמש במקדש משמש בארבעה כלים כשאר כהנים :

מעלין משררה לשררה גדולה ממנה · ואין מורידין אותו לשררה שהיא למטה ממנה שמעלין בקדש ולא מורידין : ואין מורידין לעולם משררה שבקרב ישראל אלא אם סרח : ואל תתמהו אם בן כהן גדול ובני שאר הממוני' ירשו מעלת אביהם ובן משוח מלחמה לא יתמנה תחתיו אם לא יבחרו בו וימשחו אותו כאשר כתב הרב ז"ל כי בני כל הממוני' כלם בנקלה ידעו לשרת שרות אביה' הואיל כי הכ"ג לא ידע לעשו' עבודה שלא ידענה כהן הדיוט · ובני הגזברים ואמרכלים והסגנים ידעו לשרת בלי למוד כאביהם ממש · אמנם בן משוח מלחמה לא ידע לעשות ספורי הלצה בקהל עם ישראל ולא יהיה בקי בפרטי המלחמות אלא בלמוד רב ובאריכות זמן · ועל כן לא יתמנה תחת אביו אם לא ידע בכל אלה כמוהו ובשלם שבפנים :

פרק מד

להיות הכהן גדול בחיר ה' נבדל מכל שאר עמו ישראל להקדישו קדש קדשים · גזרה חכמתו ית' ברוך שיעבוד בהיכל מלך ה' צבאות ככן בית נחבד ונעים בלבושי חור כרפס ותכלת אחוזי' בחבלי בוץ וארגמן עם משבצות זהב ממולאי' בתרשיש ואבן יקרה · ועליו יציץ נזרו קדש לה' לכבוד ולתפארת · וגם ליתר הכהנים הנגשי' אל ה' הזהיר שית' קדשו בבגדי ישע ומעילי צדקה כידוע לכל מי שקרא מקרא · וכמו שצוה ה' לכל עדת ישורון בכלל להכין להם ולסעדם בחליפות שמלות, אלה כדכתיב ועשית בגדי קדש · כן חייב לכהנים בפרט שיסירו לעולם מעליה' בגדי חול בשעת עבודה' ואל המזבח יקרבו בלבושי קדש בלבד שנאמר וחגרו אותם אבנט והיתה להם כהונה · בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם · אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם אלא הרי הם כזרים : והזר הקרב יומת בידי שמים · ואלה הבגדים אשר יעשו · דרשו רבותינו ז"ל במס' ערכין כשם שהקרבנות מכפרין כך בגדי כהונה מכפרין · ועל כן נסמכה פרשת הקרבנו' לבגדי כהונה כי החשן מכפר על הדיינים שנאמר ועשית חשן משפט · אפוד מכפר על ע"ו ם שנאמר אין אפוד ותרפים וכתיב ויעש אותו גדעון לאפוד · מעיל מכפר על לשון הרע שנאמר ונשמע קולו · יבא דבר שבקול ויכפר על מעשה קול · ולשון הרע זה · זה לשון הרע שבפרהסיא אבל לשון הרע שבצנע' קטר' מכפרתו: כתנת תשבץ · מכפרת על שפיכות דמים שנאמר ויטבלו את הכתנת בדם · וכתנת זו כמין חלוק היתה וסמוכ' לבשרו היתה ומשובצת זהב כחלוק זו שנותנין בה פרישה · והוא שכתוב ושבצת הכתנת שש מלשון משבצות זהב : מצנפת מכפרת על גסי הרוח · יבא דבר שבגובה ויכפר על מעשה גובה : ואבנט מכפר על הרהור הלב ודרשו רבותינו ז"ל כי היו באבנט ל"ב אמות כמנין לב : ציץ מכפר על עזות פנים שנאמר והיה על מצח אהרן וכתיב ומצח אשה זונה היה לך : והמכנסים מכפרים על העריות ועל הליכת הרגלי' ההולכים לעשות עבירה :

והנה בגדי כהונה הם שלשה מינים · היינו בגדי כהן הדיוט ובגדי זהב ובגדי לבן · בגדי כהן הדיוט הם ארבע' · כתנת · מכנסים · מגבעות · ואבנט · ובגדי זהב הם בגדי כהן גדול והם שמנה · הארבעה של כהן הדיוט ומעיל ואפוד · וחשן וציץ · בגדי לבן הם ארבעה שמשמש בהם כ"ג ביום הכפורי' כתנת ומכנסים ואבנט ומצנפת וארבעתן לבנים · וחוטן כפול ששה ומן הפשתן לבדו הם · ושתי כתנות היו לו לכהן גדול ביום הכפורים · אחת לובשה בשחר ואחת בין הערבי' · ושתיהן בשלשים מנה משל הקדש ואם רצה להוסיף מוסיף משלו · ומקדיש התוספת · ואף על פי שבגדי לבן של יום הכפורים היו של פשתן בלבד · עם כל זה בקצת שמנה בגדים של כהן גדול ובקצת ארבעה של כהן הדיוט היו שם צמר ופשתים יחדו והם חשן ואפוד ואבנט בשמנה בגדי כ"ג · ואבנט בבגדי כהן הדיוט · וגם כי התורה אסרה לכל ישראל צמר ופשתים לעולם לכהנים התיר לבישת שעטנז בשעת עבוד' בלבד וזהו שכתוב באפוד ועשו את האפוד זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר · וכתיב בחשן ועשית חשן משפט זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר · וכן באבנט : התכלת הוא הצמר הצבוע כעצם השמים · ארגמן הוא הצמר הצבוע אדום · ותולעת השני הוא הצמר הצבוע

כתולעת · השש הוא פשתים · נקרא גם כן בד · ופירש רשי
ז"ל במסכת יומא ריש פרק בא לו · בד · דבר העולה מן
הקרקע הוא הפשתן שאינו יוצא אלא מן הקנה האמצעי מה
שאין כן בקנבוס שהוא יוצא מבחוץ סביב העץ ומספרו של
בד שש · והנה החשן והאפוד היו חמשה מינים ופרכת
ארבעה · ורימוני המעיל שלש' מינין · כיצד באפוד אמור
ועשו את האפוד זהב תכלת וארגמן תולעת שני ושש משזר ·
בחשן כתיב ועשית חשן משפט וגומ' זהב תכלת וארגמן
ותולעת שני ושש משזר תעשה אותו · וכתיב בפרכת ויעש
את הפרכת תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר · וכתיב
ברמוני' ויעשו על שולי המעיל רמוני תכלת וארגמן ותולע'
שני משזר · לא נאמר בו שש שלא היו רמונים אלא שלשה
מינים שזורין ודרשו רבותינו ז"ל במסכת יומא פרק הנזכר
לעיל · כל מקום שנאמ' שש חוטן כפול ששה · משזר שמנה'
פירש משזר בלא שש כמו ברמונים במעיל יב · פרכת
כד חשן ואפוד כ"ח · וביאור זה כי הפרכת שהוא ארבעה
מינין ונאמר בו שש כל מין ומין ששה חוטין · הרי הפרכת
כד · רמונים שיש בהם שלשה מינים ולא נאמר בהם שש ·
כל מין ומין שמנה הרי כד דילפינן משזר משזר מפרכת ·
מה משזר דפרכת שהוא ארבע' מינים כד · אף משזר דרמוני'
שהן שלשה מינין כד · מעיל יב דילפינן תכלת תכלת
מפרכת מה פרכת ששה חוטין של תכלת אף מעיל כן וכתיב
כליל ופרושו גדיל · ואין גדיל פחות משנים · והרי י"ב ·
חשן ואפוד שיש בו מין חמשי נוסף על השאר והוא הזהב ·
הנה הוא כ"ח חוטין · ארבעה מינים ששה ששה הרי כד ·
זהב שהוא מין חמשי אי אפשר לומר עליו ששה' שהרי כתוב
בן וקצץ פתילים · ופרשי ז"ל שם ביומא פתילים שנים ·
וכשבא' לקצץ חרי ד' · אם כן חשן ואפוד כ"ח חוטין :
זאת ועוד כל מקום שנאמ' בתורה מעשה רוקם הוא שתהיינה
הצורות הנעשות בארינה נראות מצד אחד בפני האריג ·
ומעשה חושב הוא שתהיה הצורה נראת בשני צדדים פנים
ואחור : והנה בלבישת בגדי הקדש בשעת עבודה הכהן
גדול ושאר הכהנים שוים באזהרת מיתה · אמנם הכהן
גדול ביחוד יובדל אז מיתר אחיו הכהנים בשלשה תנאים :
כי הנה כל הכהנים בארבעה בגדים בלבד יוכשרו לעבודה ·
והוא לא הורשה בה אם לא יעטה ויפאר עצמו בכל שמנה
בגדים המיוחדי' לו : ההבדל השני הוא כי כהני הדיוט הם
צריכים ללבישת ארבעה בגדים לעולם ויקראו מחוסרי
בגדים בהשבתת בגד אחד מהם · והכהן הגדול בזמן מן
הזמנים לא יחטא · אבל הוא מצווה שבמקום שמנה ילבש
ארבעה כאשר היה עושה בעשור לחדש השביעי : ההבדל
השלישי הוא שבגדי כהן הדיוט היה בהם שעטנז לעולם כי
הם היו צריכים לאבנט והאבנט הוא של צמר ופשתים יחדיו
והכהן הגדול בלבישת ארבעה בגדים היה אסור בלבישת
שעטנז דכתיב כתנת בד קדש ילבש וגומ' ובאבנט בד וגומ'
אמרו בתורת כהנים על פסוק זה שנאמר בו בד ארבע' פעמי'
בד · להוציא את החשן · בד להוציא את האפוד · בד להוציא
את המעיל · בד להוציא את הציץ · והטעם לפי שבגדי כהן
גדול שמנה כאמור · בארבעה מהם בד ובארבעה מהם יש
זהב · ולא היה רשאי הכהן אז להכנס לפני לפנים בבגדי
זהב לפי שאין קטיגור נעשה סניגור · ולפיכך הזכיר עם כל
אחד מהם בד לבעט שאר הבגדים שכתוב בהם לפני ה' לפי
שנאמר בחשן לפני ה' תמיד ונאמר באפוד לפני ה' ונאמר
במעיל בבאו אל הקדש לפני ה' ונאמר בציץ לזכרון לפני ה
יכול יכנס בהם לפני לפני' לכך נאמ' בד להוציא את החשן ·
בד להוציא את האפוד · בד להוציא את המעיל · בד להוציא
את הציץ · וכשם שמחוסר בגדים חייב מיתה ופוסל את
העבודה כך יתור בגדים כגון שלבש שתי כתנות או שני
אבנטים או כהן הדיוט שלבש בגדי כהן גדול ועבד הרי זה
מחלל העבודה וחייב מיתה בידי שמים · ואמר בבגדי
כהונה על בשרו ולבשם מלמד שלא יהיה דבר חוצץ בין
בשרו לבגדים אפילו נימא אחת או עפר או כינה מתה · ואם
היתה בין בשר לבגד הרי זו חציצה ועבודתו פסולה · לפיכ'
אין הכהן יכול לעבוד בתפילין של יד שהרי היא חוצצת ·
אבל של ראש אינה חוצצת · ואם רצה להניחה בשעת עבוד'
מניח' כי הנה שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח
תפילין · ופירש רשי ז"ל הילכך ליכא חציצה · ותנא
דאצטריך לאשמועינן אם הניחה אינה חוצצת משום יתור
בגדים הוא דאצטריך לאשמועינן דלאו בגד הוא · וכן צריך
להזהר בשעה שלובש שלא יהיה אבק בין בגדו לבשרו ולא
כינה אף על פי שהיא בחיים · ושלא תכנס הרוח בשעת
העבור' בין בשרו לבגדו עד שיתרחק מעליו הבגד ולא יכניס
ידו תחת חלוקו עד שתהיה היד חוצצת בין בשרו לבגדו ·
ולא יצא שערו מן הבגד ולא תהיה בבגד נימא מדולדלת :
ואם היה שם אחד מכל אלו אין עבודתו כשרה :

פרק מה

בגדי כהונה מצותן שיהיו חדשים נאים ומשולשלי'
כדרך בגדי הגדולי' שנאמר לכבוד ולתפארת :
היו מטושטשים או מקורעים או ארוכים יותר
ממדתו או קצרים פחות ממדתו או שסילקן באבנט ועבד
עבודתו פסולה · ובגדי כהונה כלן אין עושין אותן מעשה
מחט אלא מעשה אורג · ואם נעשו צואין אין מלבנין אותן
ואין מכבסין אותן אלא מניחין אותן לפתילות ולובשין
חדשים · שאין עניות במקום עשירות · לפיכך היו עושין
מחליצות רבות של בגדי כהנים הדיוטי' וכל בגדי הכהנים
אינן באין אלא משל צבור · ויחיד שהתנדב בגד מבגדי כהונ'
מוסרן לצבור ומותר :
ועשה להם מכנסי בד · תניא במסכת נדה פרק כל היד
מכנסים למה הם דומים ? כמין פלניא של פרושים: למעלה
עד מתנים למטה עד ירכים · היינו למעלה מן הטבור קרוב
ללב עד סוף הירך שהוא הארכובה ויש להם שנצי' ואין להם
לא בית הנקב ולא בית הערוה אלא מוקפין כמין כיס ·
ומכנסי כהן גדול וכהן הדיוט שוים · גם אבנטו של כהן
גדול היה דומה במעשיו לאבנט כהן הדיוט ומעשה רוקם
היה : רחבו כמו שלש אצבעות וארכו שנים ושלשים אמה ·
מקיפו ומחזירו כרך על גבי כרך : הכתונת להרמ"בם ז"ל
בין של כהן גדול בין של כהן הדיוט משבצות היו שהוא
בתים בתים בארינה כמו בית הכוסות היינו מתוכו כדרך
שעושים האורגים בבגדים הקשים · אמנם רבי אברהם ן'
עזרא אינו סובר כן · כתב בפרשת תצוה אמר הכתוב על
כתונת אהרן בתחלה ושבצת הכתונת שש שהיא משובצת
לבדה ולא כן כתנת בניו · והתשבץ עשוי לכבוד אהרן וככה
אמר במעשה היינו בפרשת צו ויתן עליו את הכתנת בהא
הידיעה והיא המשובצת · ועל בניו וילבשם כתנות כמו
ולבני אהרן תעשה כתנות · והנה מן הכתובים יש להר'
אברהם ן' עזרא על מה להסמך כי לעולם כתו' כתנת תשבץ

כלשון

בלשון יחיד ובכתנו׳ בניו של אהרן לא הזכיר לעולם תשבץ וצריך עיון: בית יד של כתנת נארג בפני עצמו ומחברין אותו עם גוף הכתנת בתפירה׳ וארך הכתנת הוא עד למעלה מהעקב · וארך בית יד שלה עד פס יד הכהן ורחבו כרחב היד · המצנפת האמורה באהרן להרמבם ז״ל היא המגבעת האמורה בבניו אלא שכהן גדול צונף בה כמו שלופף על השבר ובניו צונפין בה ככובע ולפיכך נקראת מגבעת · וארכה לכהן גדול ולהדיוט ששה עשר אמות · ודעת רשי ז״ל הוא כרבינו ז״ל כתב בפירוש התורה מצנפת כמין כיפת כובע שקורין כופיאה שהרי במקום אחר קורא להם מגבעות ומתרגמינן קובעין · והראבד ז״ל כתב אני אומ׳ אין מעשהו של זה כמעשהו של זה · מצנפת ארוך הרבה וכורך אותו כריכות הרבה ככריכות הישמעאלים אבל מעשה המגבעות כעין הכובעים שלנו חדין מלמעלה והן קצרים · וגם הר״ר אברהם ן׳ עזרא כתב על דרך הפשט אין המגבעות כדמות מצנפת כי המגבעות כדמות אלה שישימו הזכרים באלה הארצות על הראש שיכסו הראש והם גבוהים · והמצנפת היא בגד דק ארוך צנוף סביב הראש לבדו מעט תדמה לה המצנפת שיש בראש הנשים באלה המקומות כי בארץ ישראל וספרד ואפריקה ומצרים ובבל ובגדד המצנפ׳ היא על הראש מהזכרים הנכבדים ולא על ראש אשה וכו׳ · ואחרי שורות מועטות כתב · והנה לא תמצא לעולם כי המצנפת היתה רק לאהרן לבדו והמגבעו׳ לבניו: והרמבן ז״ל כתב וכן כתב רשי ז״ל שהמצנפת כמין כובע שהרי במקום אחר קורא לה מגבעת ומתרגמינן קובעין · וגם זה אינו שהרי אמרו שהמצנפת ארכה שש עשר׳ אמה והרי היא כמין צניף שצונף בו את ראשו מגלגל ומחזיר מגלגל ומחזיר סביב ראשו כפל על כפל ומצנפת של כהן גדול אינה קרויה מגבעת בשום מקום אבל בכהן הדיוט אמר הכתו׳ מגבעת ואף היא מצנפת היא אלא שקושר בה כל ראשו ומעלה הכפלים עליו כמין מגבעת והוא כובע כדברי אנקלוס כי מגבעות כמו מקבעת בחלופי הגימל והקוף אלא שהמגבעת כמו המצנפת ולכך הזכירו חכמים תמיד בכהן גדול וההדיוט המצנפת בתורת כהנים · ובמסכת יומא שנינו כהן גדול משמש בשמנה כלים וההדיוט בארבעה · בכתנת ומכנסים · מצנפת ואבנט עד שיראה מדבריו שהם מסכימים לדברי רבינו ז״ל והם צריכים עיון: המעיל כלו תכלת וחוטיו כפולין שני עשר ופיו ארוג בתחלת אריגתו ואין לו בית יד אלא נחלק לשתי כנפים בסוף הגרון עד למטה כדרך כל המעילין וכן כתב גם כן הרמבן ז״ל עד שאין מקום להשגות הראבד ז״ל ואינו מחובר אלא כנגד כל הגרון בלבד והקורע פי מעיל לוקה שנאמר לא יקרע והוא הדין לכל בגדי כהונה שהקורען דרך השחתה לוקה · ומביא תכלת וארגמן ותולעת שני כל מין משלשתן שזור שבנה לפי שנאמ׳ בשוליו משזר כמצאו חוטי משולים כל׳ · ועוש׳ אותן כמין רמוני׳ שלא פתחו פיהן ותולה אותן במעיל ומביא שנים ושבעין זגין ובהם שנים ושבעים ענבלין ותולה בו ששה ושלשים בשולי כנף זה וששה ושלשים בשולי כנף זה והזוג עם הענבל התלוי בין שניהם כאחד נקרא פעמון עד שיהיו שוליו משני צדדיו פעמון ורמון פעמון ורמון · ובמסכת זבחים פרק המזבח מקדש · תנו רבנן מעיל כלו של תכלת שנאמ׳ כליל תכלת · הא כיצד? מביא תכלת וארגמן ותולעת שני שזורים ועושין אותן כמין רמוני׳ שלא פתחו פיהן · וכמין קתאות של קובעות שבראשי תנוקות ותולה בו ומביא שנים ושבעים זגין ובהן

ענבלין ותולה בו ששה ושלשים מצד זה וששה ושלשי׳ מצד זה · רבי דוסא אומר משום רבי יהודה ששה ושלשים · הרי שמנה עשרה מצד זה ושמנה עשרה מצד זה · אמר רבי עטני בר ששון כמחלוקת כאן · כך מחלוקת במראות נגעים · דתנן מראות נגעים ר׳ דוסא בן הרכינס אומר ששה ושלשים היו׳ · עקביא בן מהללאל אומר שבעים ושנים היו · והרמבן ז״ל השיג על רשי ז״ל על דבר הפעמונים כתב ולא ידעתי גם כן למה עשרת הרב הפעמונים לעצמם פעמון בין שתי רמנים כי אם לא היו הרמונים משמשין כלום · ואם לנוי למה היו עשויין הרמונים חלולים? יעשה כמין תפוחי זהב ועוד שהיה צריך הכתוב לפרש במה יתלה הפעמונים ואם יעשה בהם הטבעות לתלותן בהם אבל הם בתוכם ממש כי הרמונים חלולים ועושין כמין רמונים קטנים שלא פתחו פיהם והפעמונים טמונים בהם ונראין מתוכן · ותמהני אני אברהם איך השיג הרמבן ז״ל על רשי ז״ל על דבר הפעמוני׳: כי הנה על מה שאמר היה צריך הכתוב לפרש במה יתלה הפעמונים · הלא פירש שהיו תלוים על שולי המעיל סביב: וכבר ידענו שגם היום עושים טבעת קטן יוצא מראש הזוג בעצמו טוב לתלות אותו בו בכל מקום · וגם הרמונים קטנים שלא פתחו פיהם יותר נאותים הם ויפים מהתפוחים בעבור צורת הפרח שיש להם בראשם · ואינם חלולים כאשר אמר אבל הם ממולאים בגרעינין רבים שלא נתבשלו עדיין · ועוד הפעמונים נעשו להשמעת קול ואם תתן פעמון בתוך דבר סתום או אפי׳ אם תכסה הזוג בבגד דק לא ישמיע קול כמו שנגלוי גם לתנוקות של בית רבן · וזה הוא הפך כונת הפעמונים · וכן במה שאמר לא היו הרמונים משמשים לכלום · הלא ידענו כי כל מה שיקיש על הזג מבחוץ בפרט אם הוא קשה כמו שהיו הרמונים קטנים שלא פתחו פיהם הוא משמיע קול נוסף על הקול הבא בכח הענבל בפרט כאשר הזג מקיש פעם על רמון זה שבצדו האחד ופעם על רמון זה שהוא מצדו השני · ע״כ דברי רשי ז״ל טובים ונכוחים בפרט כי לשון הכתוב אינו מנגד לו ושאר המפרשים נוסף על רבינו ז״ל כמו רבי אברהם ן׳ עזרא והחזקוני ז״ל חוץ מהרב רבינו בחיי ז״ל מסייעים לו: ונשמע קולו בבואו אל הקדש · קולו של אהרן · כי בבואו אל הקדש בלבישת שמנה בגדים כטכסים הזה ישמע קולו · ותהיה תפלתו מקובלת · או נשמע קולו קול המעיל בהודעת הפעמונים והיה זה מדרך המוסר ולמדה תורה דרך ארץ לאדם הרוצה להכנס לפני המלך שיהי׳ נוקש בפתח ההיכל תחלה כדי שלא יכנס פתאום · מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא כי כל הבא בהיכל המלך פתאום הרי זה חייב מיתה בטכסיסי המלכות כעין שכתוב במלך אחשורוש אשר לא יקרא אחת דתו להמית · ועוד לטעם אחר כדי שיודע הדבר שהכהן הגדו׳ רוצה להכנס ואף על פי שהכל גלוי וידוע אצל השכינה גם אצל המלאכים משרתי הקדש אשר לפניו ודבר לא יכחד מהם עם כל זה יודיע גם להם טעם הדבר הזה כדי שלא יפגעו בו כן המלאכים הקדושי׳ אשר לפניו אילו היה נכנס פתאום · ולא היה ענין הפעמונים לחדש הודעה לשכינה לא למלאכים אשר שם · אבל הענין מוכרח כולל תועלות גדולות כי הוא אזהרה למלאכים שיפנו מקום לאוהבו של מלך לכבוד המלך כדי שיוכל להכנס ולעובדו ביחוד · ועוד שלא ינזק הכהן בבואו שם פתאום · ועם הסימן הזה יהיו נדחים מפניו ומפנים לו מקום לעבוד המלך · ובצאתו גכ׳ היתה סימן הקריאה כאלו הכהן קורא אותם שישובו לשרת

לפניו

לפניו כבראשונה כי כבר כלה עבודתו והוא יוצא · ואמר ולא ימות להורות שאם יבא שם מבלי שישמיע קולו ויכנס פתאום ימות · כי המשרתים אשר שם סביב השכינה יפגעו בו · ומבואר דרשו בירושלמי במסכת יומא וכל אדם לא יהיה באהל מועד אפילו אותם שכתוב בהם ודמות פניהם פני אדם לא יהיו באהל מוע׳ · ועל כן נצטוה הכהן שישמיע קול בפעמונים · וסימן הקריאה ונטילת רשות זה היה בכל ימות השנה וזהו שנאמר ונשמע קולו בבואו אל הקדש ולא לפני לפנים מפני שלפני לפנים, לא היה צריך השמעת קול ולא היה נכנס שם בבגדי זהב אלא בבגדי לבן בלבד וזו היא מעלתם של ישראל שהכהן הגדול היה נכנס לפני לפנים ביום הכפורים בלא סימן הקריאה ובלא נטילת רשות :

ועשית ציץ זהב טהור · כיצד מעשה הציץ ? עושה טס של זהב רחב שתי אצבעות ומקיף מאזן לאזן וכתוב עליו בשני שטין קדש לה׳ · קדש מלמטה · לה׳ מלמעלה · ופיר׳ הראב״ד ז״ל לכ״ד מלמטה בסוף שטה ראשונה ולכך קראו למטה לפי שהוא בסוף · ה׳ מלמעלה בראש שטה שנייה וקראו למעלה לפי שהוא על ראש המעיין וסבך לו · ועם זה היה ה׳ בראש שטה ויהיה נקרא כסדר קדש לה׳ · ואם כתבו בשטה אחת כשר · ופעמים כתבוהו בשטה אחת כדרבי אליעזר בר׳ יוסי דאמר אני ראיתיו ברומי וכתוב עליו קדש לה׳ בשטה אחת והאותיות בולטות בפניו כדתנן בגטין פרק המביא גט · ציץ לא היה כתבו שוקע אלא בולט כדינר זהב שבולט ולא כדינר דאילו התם מגואי ואילו הכא מבראי חופר את האותיות מאחריו והוא מדובק על השעוה עד שבולט היינו הציץ היה מדובק מלפניו על השעות כי השעות רכות וכשחופרין האותיות מאחוריו מתוך רכות השעוה הטס ירד למטה מלפניו כצורת האותיות שחופרין מלאחוריו מה שלא יעשה אם הטס יהיה מונח מלפניו על דבר קשה · והראב״ד השיג ואמר אינו חופר אלא מכה בדפוס צורת האותיות מאחריו עד שהאותיות בולטות מלפניו · וצריך עיון · והציץ הוא נקוב בשתי קצותיו · ופתיל תכלת למטה ממנו נכנס מנקב לנקב כדי שיהיה נקשר בפתיל כנגד העורף · והראב״ד ז״ל הוסיף עוד יש בו נקב באמצע שמכנים בו פתיל תכלת וכורכו על המצנפת וקושרו עם הפתיל שבראשו שהוא קשור לו כנגד ערפו והוא כדעת רש״י ז״ל · אמנם הרמב״ן ז״ל השיג על רש״י ז״ל וכתב כדברי רבינו ז״ל עיין שם במקומו :

פרק מו.

ועשית חשן משפט וגו׳ מעשה החשן הוא באופן הזה · אורג בגד מעשה חושב מן הזהב והתכלת והארגמן ותולעת השני והשש על שמנה ועשרים חוטין · ארכו אמה ורחבו זרת שהוא שלשה טפחים וכופלו לשנים : נמצא זרת על זרת מרובע היינו חצי אמה על חצי אמה · וקובע בו ארבעה טורים של אבן הכתובים בתורה כל אבן מהן מרובע ומשוקע בבית של זהב שמקיפו מלמטה ומארב׳ רוחותיו ומפתח על האבנים שמות השבטים : תניא במסכת סוטה פרק עגלה ערופה האבנים הללו אין כותבין עליהם בדיו ואין משרטין עליהן באזמל · משום שנאמר במלואותם לא כותב עליהן בדיו ומראה להם שמיר מבחוץ והן נבקעות מאליהן כתאנה זו שנבקעת בימות החמה ואינה חסרה כלום · וכבקעה זו הנבקעת בימות הגשמים ואינה חסרה כלום · תנו רבנן שמיר זה בריתו כשעורה ומששת ימי בראשי׳ נברא

ואין כל דבר קשה יכול לעמוד לפניו · ובמה משמרין אותו ? בספוגין של צמר ומניחין אותו באיטני של אבר היינו בכלי של עופרת מלא סובין שעורין · והואיל כי לא נאמר באבני האפוד במלואותם אלא מעשה חרש אבן פתוחי חותם, נראה לרבינו בחיי ז״ל שאבני החשן לבדם היו בשמיר ואבני האפוד באזמל · כתב הרמב״ם ז״ל ומפתח על האבנים שמות השבטים כתולדותם · ונמצא כתוב על האודם ראובן ועל ישפה בנימן וכותב בתחלה למעלה מראובן אברהם יצחק ויעקב וכותב למט׳ מבנימן שבטי יה כדי שיהיו כל האותי׳ מצויות שם · והנה באבני החשן שלא נאמר בם כתולדותם לא פירש הרב דעתו ביחוד כאשר פירש באבני האפוד ושם גם כן לא סדר שמות השבטים על סדר התולדה כי הקדים נפתלי לדן וגם לא כתב יהודה בראשונ׳ על כתף ימין כדעת תנא קמא אלא במקומו כתב ראובן · וכן לא פיר׳ מה שכתב וכותב בתחלה למעלה מראובן אברהם יצחק ויעקב ולמטה מבנימן שבטי יה אם היו באבני החשן או בזהבו · ולכן אם רבינו ז״ל סתם דבריו ולא פסק לא כתנא קמא ולא כר׳ חנינא בן גמליאל ולא הודיע בתיבת אברהם יצחק ויעקב וכו׳ על איזה דבר היתה אם על האבן אם על הזהב · גם אנחנו אם לא נעבור על מה שכתבו בסוטה בפלוגת׳ דתנאי אין לתמוה הואיל שיש לנו להסמך על הקדוש יונתן בן עוזיאל ועל תרגום ירושלמי ועל מפרשי התורה שהאירו עינינו במאור תורתם : כתבו רבותינו ז״ל במסכת סוטה פרק אלו נאמרים ששה משמותם על האבן האחת שתי אבנים היו לו לכהן גדול על כתפיו אחת מכאן ואחת מכאן ושמות שנים עשר שבטים כתוב עליהן ששה על אבן זו וששה על אבן זו ונאמ׳ ששה משמותם וגו׳ ואמר שמואל הששה הנותרים על האבן השנית כתולדותם מפני שיהודה מוקדם · וחמשים אותיות היו חמשה ועשרים על אבן אחת וחמשה ועשרים על אבן אחרת · רבי חנניא בן גמליאל אומר לא כדרך שחלוקין בחומש הפקודים חלוקים באבני האפוד לא כדרך שחלוקין בחומש · בני לאה כסדרן · בני רחל אחד מכאן ואחד מכאן · ושני השפחות באמצע · אם כן מה תלמוד לומר כתולדותם ? כדרך שקרא להם אביהם ולא כדרך שקרא להם משה · ראובן ולא ראובני שמעון ולא שמעוני · והני חמשים אותיות חמשים נכי חדא הויין ? אמר רבי יצחק יוסף הוסיפו לו אות אחת שנאמר עדות ביהוסף שמו רב נחמן בר יצחק אמר כתולדותם בכל התורה כלה בנימן חסר והכא בנימין מלא ואביו קרא לו בנימין · אמנם יונתן בן עוזיאל על טור הראשון מהחשן שם ראובן שמעון לוי · על הטור השני יהוד׳ דן נפתלי · ע׳ הטור השלישי גד אשר יששכר · ועל הטור הרביעי זבולן יוסף בנימן · אך התרגום ירושלמי שם בטור הראשון ראובן שמעון לוי · בטור השני יהוד׳ יששכר זבולן · בטור השלישי דן נפתלי גד · ובטור הרביעי אשר יוסף בנימין · הרי שפירוש כתולדותם של יונתן אינו כפירוש כתולדותם של ירושלמי · כי כתולדותם של בן עוזיאל הוא כסדר לדתן מבש · לאה בלהה זלפה לאה רחל · וכתולדות׳ של ירושלמי הוא כסדר הבנים שהיו אל האמהות · ללאה ששה · לבלהה שנים · לזלפה שנים · לרחל שנים · ועם כי זה וזה סדרו השבטי׳ על אבני החשן שלא נאמ׳ בם כתולדות׳ לי נראה שסדר יונתן ז״ל הוא נכון לאבני האפוד כי כמשפט הזה יהיו על כל אבן חמשה ועשרים אותיות ובנימין שלם כדרב נחמן בר׳ יצחק ויוסף בלי הא דלא כרבי יצחק מרת שאין כן בסדר הירושלמי וסדר הירושלמי הוא טוב לאבני

החשן כי הנה אם נאמר כאשר כתב רש"י ז"ל אודם לראובן פטדה לשמעון וכן כלם · או כדברי בן עוזיאל לא יגיע לשם לדן · ובספר שופטים כתיב ויקראו לשם דן כשם דן אביהם · ושם רש"י ז"ל עצמו פירש ששמו של דן כתוב על לשם:

ועתה כדי לכתוב על כל אבן שש אותיו' כמנין בניבין מלא והיו כתובות על אבני החשן כסדר הזה לפי דעת רבינו בחיי החזקוני ז"ל · היינו על אבן אודם · ראובן א' · על פטדה שמעון ב' · על ברקת לוי ג"הם · על נפך · יהודה י' · על ספיר · יששכר צ' · על יהלום · זבולן ח' · על לשם דן · ק' יעק · על שבו נפתלי ב' · על אחלמה · גד שבטי · על תרשיש · אשר ישר · על שהם · יוסף · ן' · על ישפה · בנימין בלא · וכל האותיות עולות למנין שבעים ושתים כנגד שבעים ושתי' אותיות של שם המפורש הנתון בתוך החשן:

אמנם אני סכלתי מכל וכל מיני אבני החשן כי לא ידעתי בעצמות מה הוא אודם · מה הוא פטדה · וכן כלם · ואשתומם בראותי התרגומים כלם של אנקלוס יונתן וירושלמי נבוכי' בזה · ומתרגמין קצת האבני' כפי מקריהן ולא כפי עצמותן כמו אודם פטדה מהאדמימות והירקות · וברקת מהבהירות שתחת המקרים האלה יוכללו גם כן אבנים טובות הרבה מבלעדי אלה השלשה · ויש גם כן מהמפרשי' שבטחו בשנוי השמות ולא ידעו ולא הבינו כי אין הפרש ביניהם כלל אלא מצד מה שהאבן האחת במינה היא טובה מחברתה · ולשני שבטים מצד העדר הידיעה נותנים אבן אחת במקום אבנים שונים · וגם במקו' אבנים טובות ישימו באבני החשן חלקי בעלי חיים כמו שעש' הרב רבינו בחיי שנתן לזבולן במקום יהלום הפנינה בלעז פירלה · נקראת פנינה מפני שהיא טמונה במעים הפנימיי' של שרצים אחד ממיני הקונקיליאי במעט קרוב לשרץ ים אחר הנקרא בלעז אוסטריגה שבזמן מהזמני' תזקין ותפסד · ואין לה העבדה וקיום כאבני ספיר ואקדה וזולתן · על כן לא איגע עצמי למצוא בהם קושט דברי אמת כי החזקוני דבר בכה · והבחיי דבר בכה · וגם התרגומי' לא פרשו אותן על סגנון אחד כאשר גלוי ומפורסם מתרגום אנקלוס · ויונתן וירושלמי · וגם האחרוני' מחכמינו בקרי דרדקי המותרים בלשון לעז הפרשה · פתרום באופן אחד · והלאטיני באופן אחר · על כן טובה בזה השתיקה יותר מהדבור הבטל כמו שלעניות דעתי אינו מן הראוי לדרוש סגולות האבני' באבני החשן כי די לו לכהן השלמות הבניע לו מהשפע האלקי בטובו ית' כשהוא מלובש בבגדי קדש מבלי שיצטרך לסגולת האבנים האלה לקנות בם שלמות גופו ונפשו ומדותיו · ואתם בני אם חשקה נפשכם לדעת סגולת' כאשר האמינו הפלוסופי' שלהם קראו הפרקים הבאים אחרי שהשלמתי הדבור בבגדי כהונה כי לא רציתי לכתוב בפרק הזה דברי הבאי עם הדברים הקדושים כדי שתבינו כי לא צוה ה' שנקח לכהן האבנים האלה להמציא בעדם שום שלמות אל הכהן כי הם בלבד עליו כמו שאמר הכתוב בשאר הבגדים לכבוד ולתפארת: כתב הרמב"ם ז"ל עוד במעשה החשן ועושה על ארבע זויות של חשן ארבע טבעות זהב ונותן בשתי הטבעות של מעלה שהחשן נתלה בהם שתי עבותות הזהב והם הנקראים שרשרו' ונותן בשתי טבעות של מטה שהם כנגד הדין שני פתילי תכלת · עד כאן דבריו:

והנה אחרי אשר קראו קצת מרבותי פרקי זה לא נתישבה ונתקררה דעתם עליהם כאשר ראו כי השמטתי דרישת מהות האבנים טובות שהיו באפוד ובחשן · ועל כן חלו פני רבי' מגאוני עולם וצוו לי בכל תוקף לחזור אחריהם בכל עוז ולהעלות' על ספרי זה לרצון להם · וגם כי הדבר קשה מאד עלי · בפרט כי אין איש מהחכמים הקדמונים הגדולים שיעמדו על דעת אחת ולכלם נמצא חלוק הרצון וחלוף הדברים ממה שעלה על לב ושפת רעהו · עם כל זה נערתי את חצני ולא התמהמהתי להפש בנרות שכלי ולבק' בכל מאמצי כחי דבר דבור על אופני האמת על זה ויגעתי ומצאתי לפי סברתי קשט דברים המתישבים על הלב שהעליתי כאן לזכרון לשמור ולעשות ככל אשר צווני ראשי אלפי חכמי ישראל נר"ו · ואם אמת יהגה חכי אודה לה' כי טוב שהאיר עיני בהלכה כי מפיו הוא הדעת והתבונה · אך אם באולי לא באתי אל תכלית ידיעת מהותם ואיכותם לא יאשמו אותי כל החוסים בי · כי אין לי לכתוב אלא מה שעיני ראו בצדק ובמשפט ומשרים · ומי כהחכם שיהיו כל דברי' נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת?

אמנם קודם שאחוה דעי גם אני · אמרתי כי טוב הוא להזכיר ולפרש מה שכתבו מימי קדם חכמי ישראל וחכמי האומות על זה זה אחר זה בהדרגה כדי שיהיו מן המוכן לכל בן דעת לראו' הזה או זה יכשר · כי האמת יוכר בנקלה כשיושמו זה לקראת זה לעומתן כמשפטן הדברים שלא ינוחו על כן וסגנון אחד אבל הם מתנגדים בהדיא זה לזה וזה לזה:

אמר אנקלוס הגר סדרא קדמאה סמקן ירקן וברקן סדרא חד · וסדרא תניינא איזמרגדין שבזיז וסבהלום · וסדרא תליתאה קנכרי טרקיא ועין עיגלא · וסדרא רביעאה כרום ימא ובורלא ופנטרי:

אמנם הקדוש יונתן בן עוזיאל כתב · סדרא קמייתא סמוקתא ירקתא וברקתא סדרא חד · ועליהון חקיק ומפרש שמהת תלתא שבטייא ראובן שמעון לוי · ושום סדרא תניינא איזמורד וספירינון וכדכודין · ועליהון חקיק ומפרש שמהת תלתא שבטייא יהודה דן ונפתלי · ושום סדרא תליתאה קנכירינון וערקין ועין עגל · ועליהון חקיק ומפרש שמהת תלתא שבטייא · גד ואשר ויששכר · ושום סדרא רביעאה כרום ימא רבא ובירליוות הלא ומרגניית אפנטורין · ועליהון חקיק ומפרש שמהת תלתא שבטייא · זבולון יוסף ובנימן:

אך הירושלמי תרגם סדרא קמיית' סמקתא וירקתא וברקתא כתיב מפרש עליהון שם שבטין תלתא · ראובן שמעון לוי · וסדרא תניינא כדכדנא וסיפפולינא ועין עיגלא · כתב מפרש עליהון שם שבטין תלתא · יהודה יששכר זבולון · וסדרא תליתאה זוזין ובירזלין וזמרגדין · כתב מפרש עליהון שם שבטין תלתא · דן נפתלי וגד · וסדרא רביעאה כרום ימא בדולחא ומרגליתא · כתב מפרש עליהון שם שבטין תלתא · אשר יוסף ובנימן:

והגרת רבינו בחיי ז"ל כתב אדם פטדה וברקת · רובין פראסמה קארבונקלו · נופך ספיר ויהלום · מארקדי (לא ידעתי מה היא מרקדי) סאפילי פירלה · לשם שבו ואחלמה אסטפסיס (אולי טופאצים במקום טופאציאוס) טורקיסה קריסטאלו · תרשיש שהם וישפה קריאוליקה (ואני לא ידעתי מה היא הקריאוליקה הזאת) אוניקלו יספים:

אמנם המקרי דרדקי הראשונים שלנו שהיו פותרים הפרש' בלשון לעז של רומי שהוא בפי כל העם אמרו אדם פטדה וברקת · לידיאו אמאטידיאו אמאטיכטו · ואני לא מצאתי בשום ספר מחכמי האבנים טובות שאבר לי מה הוא לידיאו

אולי רצונו לומר אבן המובאת מארץ לידיאה · ואמאטידיאו · אולי רצונו לומר אימאטיטי · נופך ספיר ויהלום קארבונקלו צאפירו דיאמאנטי · לשם שבו ואחלמה · טורקינה טופאציאו ניקו · תרשיש שהם וישפה · קריסולידו וירילאו דיאספירו · גם לא ידעתי מהו הוריליאו:

ומבית מדרשו של הגאון המופלא איש האלהים נורא כמהר״ר משה פרווינצאלי ז״ל קבלתי פתרון האבנים טובות כמשפט הזה · אדם פטדה וברקת רובינו פראסמה סמיראלדו · נפך ספיר ויהלום · קארבונקיו (הרובינו והקראבונקיו רוים שניהם מין אחד מאבנים טובות) צאפירו דיאמאנטי · לשם שבו ואחלמה · טורקיסה טופאציאו אמיטיסטו: תרשיש שהם וישפה · יאצינטו אוניקו יאספי:

אך הראשון שפתר תורתנו הקדושה בלשון לאטינו אמר אדם פטדה וברקת · סרדיאום · טופאציאום · סמראגדום · נפך ספיר ויהלום · קארבונקלוס ספירוס · יאספים: לשם שבו ואחלמה · ליגוריאום · אקאטים אמיטיסטום · תרשיש שוהם וישפה · קריסוליטום אוניקנום בירילום:

והפותר השני בלאטינו אמר אודם פטדה וברקת · סרדיאום טופאציאום סמראגדום · נפך ספיר ויהלום · קארבונגלום צאפירום אראמאס · לשם שבו ואחלמה · ליגקוריאום אקאטים אמיטיסטום · תרשיש שהם וישפה · קרימוליטום אוניקינום יאספים:

ואני אם אמרתי להשיג על קצת מהפתרונות האמורים יכלה הזמן והם לא יכלו כי המה יבקשו חשבונות רבים שאין ספק בידי לבא עד תכליתם · על כן להרחיב נפשכם מבלי יגיעה רבה טוב הוא שאבא אל פתרוני שהוא כפי משמעות הלשון או כפי תכונת כל השבט או ראש השבט ומשפטו החקוק על האבנים והוא זה · אודם פטדה וברקת · קורניאולה טופאציאו צירא בני · נפך ספיר ויהלום · קארבונקיו צאפירו דיאמנטי לשם שבו ואחלמה · טורקינה יאצינטו אוניקו · תרשיש שהם וישפה · קריסוליטו סמיראלדו יאספים ·

הלא ראיתם כי השלשה תרגומים הקדושים האמורים · פרט אחד תרגמו שלשת האבנים הראשונים כלשון הזה · סמקן ירקן וברקן · על כן צריכים אנו למצוא שלש אבנים שהראשון יהיה אדום והשני ירוק היינו או ירוק כעשבים הרטובים הנקראים בלשון לעז וירדי או ירוק ככרכום הנקרא בלשון לעז ייאלו שזה השם ירוק בלשוננו הקדוש הוא משותף לשני הצבעים האמורים בפירוד פעם לאחד ופעם לאחר כאשר הוא גלוי ומפורסם לחכמים וכן המלה הזאת קלורוס אצל היונים כתובה בכי · בלאמדה · באומיגא · ברו · באומיקרון · ובסיגמא · גם היא תשמש לשני הצבעים בשתוף כמו שעושה אצלנו בלשוננו הקדוש מלת ירוק האמורה · גם ראוי שנמצא אבן שלישי שיכונה על שם הברק אם נרצה לעמוד בפתרונם משלם ·

ועתה האבן הראשונה היא:

האדם או הקורניאולה או קארניאולה על שם הבשר והיא אבן אדומה דומה לבשר האדם ודמו הנמצאת אצל הנהר הגדול הנקרא רינו ונוטה לצבע האבק או העפר והוא נמצא תמיד במחצבי הכסף הנקרא בלשונם מיניאו שהוא אדום תכלית וכאשר שפין האבן הזאת בשיפה מעליית תאיר ותזהיר: ואני אמרתי אגלה אזנך אתה הקורא כי להיות שאני זוכר פעמים רבות מינים שונים של גון ושל מראות מתחלפות בדברי על אבני החשן והאפוד כאשר תראה · הלא בשכבר עלה במחשבה לפני לכתוב לך מאמר שלם בהם על פי חכמיהם רבי הדעת והתבונה שנחלקו לב׳ כתות · א׳ גבלו הגיון והמראה

כפי דעת אריסטו׳ דלא כדברי פיטאגורה ודלא כמולי פשיטא דאפלאטון והתבוננו במהותו בהבדלו ובמקריו כמו בדבר הבא בנבראי׳ ברצון ה׳ מכח הטבע ומהפעולו׳ או מהתפעלו׳ היסודו׳ זה עם זה וזה על זה שבקרבם כפי חומר׳ הומם קורם יובשם ולחותם וכפי בהירותם העצמי לבינותם כפירותם (שנקרא בלשונם דיאפאניאישה) ודקותם והעדר אור האחד מהם עד כי ידמה הוא לבדו כמעט לגיון השחור בשביל נכו׳ גופו ופרטי עם כי גם הוא יהיה על כל פני׳ בצבעו לבן כמו שהם שאר היסודות כלם מצד עצמם וכן בראה האש היסודי ונצוצי השמש גם שניהם גלוו עמם גם כי לפעמי׳ יראו לחוש כאלו הם נוטים אל גיון וצבע הכרכום בעבור ערוב האדים המשותפים עם אדם כאשר כתב אליסאנדרו אפרודיסיאו הפלוסוף בספר הראשון מהדרושים הטבעיי׳ שלו פרק שני · ואלה לא רצו לדרוש במהות הגיונים וסבתם העצמית כמו שעשו הפלוסופי׳ הנז׳ · אך בקשו להשיג ולדעת בכל מאמצי כחם ביחוד הבדל כל הצבעים הנמצאים ושמותם וכנינם ותוארם וכנוים הבא עליהם או מצד הערים והמקומו׳ שיצאו לנו משם בראשונה או מצד ההדמות לגיון הארץ העפר המתכות מימי הנהרות האילנות הנטיעות העשבים הפרחי׳ הפרות השדפים המרגליות הבהמות החיות העופות הדגים הדם הים וגליו השלג האויר העבים הקשת הנראה בענן האש הרקיע השמש הירח צבא השמים וכסיליהם ודומיהם · עד כי יגעו למצא ומצאו בנבראים עד סך מאה וחמשה עשר גיונים שונים הידועים לנו · אמנם לא עמדתי אחרי כן במחשבה הזאת אפילו שעה אחת שמלפנים התאויתי תאוה לדבר בגיונים כהלכה ונחמתי והדרי בי מחפצי זרת תכף ומיד הואיל כי גלוי וידוע לפני שהכרת הבדל ושמו׳ הצבעי׳ בערום ובחסר כל יתר המשפטים הנאותים לשום לפנינו בבינה ובהשכל (כמו שעשתה הכת השני׳ הזאת שהשמיטה כל התנאים המוסיפים מנדעא לחכימין) לא תועיל כלל ללמוד לנו מהות סבות הגיונים באבנים טובות ומרגליות כמצטרך וגם בחקירת דברי הכת הראשונ׳ כבר ידעתי כאמב׳ שלא יגיע אל תכלית חשקו בדבר הגיונים מי שלא עמל מנעוריו ועסק בכל תורת הפלוסופיא הטבעית בתמידות יומם ולילה לא שבת · ולכן לא רציתי להעמים עליך אדוני הקריאה עתה לבטלה · האמנם אם יזדמן שתאוה נפשך לדעת משפטי תנאי ודרכי הכת השנית דוק ותשכח בין כתבי שאר המחברים הספר שעשה על הדבר הזה אנטוניאו טיליסיאו קוסינטינו כי בי״ג פרקים שבו תמצא הרות על לוחותיו בשלם שבפנים כל מה שזכרתי לך כאן דרך העבר׳ אחד לאחד למנוה חשבון · ואם באולי תחפוץ גם כן להבין וללמוד מהחכמה יונית מה שגלו לנו אנשי הכנסיה שלהם הראשונ׳ מהעטיקתא והמסתרתא שנמצאו ברצון ה׳ בנמצאי׳ מכח היסודות שהיו כהיום הזה אצלנו בחשוכא ואצל רז״ל מימי עולם בנהורא רבא הפוך ובלה וכיב בספ׳ השני מהנפש ובספר החוש והמוחש ובספרי הנטיעות לאריסטוטילי על דרך יסודי הפלוסופיא הטבעית · וגם ראה בספר החמשי מתולדת הבעלי חיים ובמאמר השבני מהשאלות ותשובות שלו (בלשונם פרובלימאטה) ובמקומות אחרים שדבר על זה אריסטוטילי גדול החכמים שביונים · וסוף סוף כל מה שכתב הפלוסוף הזה גם ברמיזה גם בארוכה על הגיונים והמראות בספרים שונים · כמעט יצא לקראתך ותראה אותו ותשמח בלבך בספר אחד יוני בפרוד המכונה בלשון לאטינו די קולוריבוס הנחלק לששה פרקים בלבד ·

ועם כי פלוטארקו אומ' שאריסטוטילי חבר שני ספרי' ביחוד על הגיונים והמראות · ופאקנמירו המחבר כשזכר מנין ספרי אריסטוטילי אמר גם הוא שיש בחשבון ספריו של אריסטוטילי שני ספרים על מהות הגיונים ועל כן יש מי שאמר שהספר הזה שזכרתי באחרונה הוא של אריסטוטילי · אני עם כל זה לא כן דמיתי כי האמנתי שהוא מטיאופראסטו תלמידו עם כי דבריו הם דומי' הרבה לסגנון דברי אריסטו' רבו · ויהיה הספר הזה ממי שתרצה משניהם הוא כאמרת מלא חכמה ודעת ומבנו תצא לך תורת הגיונים והמראות שנמצאו בטבע היסוד ושהבינו על נכון בחכמת הפלוסופים ההם אשר נתן ה' בקרבם דעה ובינה · קרא אותו גבר עמיתי בטובה ונחת אם תרצה כי ידעתי שלנפשך ינעם כשתבין בשכל כליו :

ונתנה האבן הזאת לראובן על שם שנתמעט בשרו ודמו בתעניותיו כשבלבל יצועי אביו והוא סימן שקבל ה' את תשובתו ומחק את עונו :

הפטדה או הטופאציאו נקרא כן על שם המקו' המובא משם · שאמרו שהיא אי אחת נקרא' טופאסים אולי בארץ כוש כדכתי' לא יערכנה פטדת כוש · והאבן הזאת היא של שני מינים · הא' צבעו הוא ירוק היינו ייאלו דומה לזהב והוא האבן המובחר שבמינו : הב' הוא הנוטה לצבע הירוק הנקרא ווירדי משותף עם צבע ייאלו דומה לזהב כמו שהוא זנב הכרתי שהוא שורש נטיעה שהיא ממין הבצלים הנק' בלעז פורו ובלשון רז"ל הפורי מצורף לשם זה כרתי בקראו נ"ב כרישין במסכת שביעית פר' כלל גדול העולשין והכרישין · ובסוף עוקצין חוץ מכרישי שדה והרגילה כי תרגום כרישין הוא כרתי ובסוכה פרק לולב הגזול והירוק ככרתן כו' · ויש לו לזנב הכרתי הזה במקצת צבע הייאלו והוירדו גם יחד · ע"כ היונים קראו המין השני הזה מהאבן האמור קריסופטירים להיותו כי צבעו הוא משותף לשני הצבעים האמורי' · והאבן הזאת בטבעה לפעמי' תגדל בכמות גופה הרב' מאד · עד שאמרו שעשו האנשים הקדמונים פסל א' כדמות אשה כלו מאבן זה לכבוד ולתפארת מלכת מצרים הנקראת ארסינואי אשת המלך פילאדילפו שהיה דומה לה ארבע אמות קומתו :

והאבן הזה עלה להלק שמעון לאות על חטא שבטו עם בנו' מואב ומדין כי הנה כמ"ש רז"ל סימן לעבירה הדרוקן · ואולי בעבור עון זה לא ברך משה שבטו של שמעון בפרטות בשע' פטירתו · ומפני שחמל ה' עליו רצה שהאבן הזה כמו סניגור ילמד עליו זכות ויצבן נופו ודמו עד שלא יהיה כ"כ להוט אחרי הזמה כי אמרו הפלוסופים שהטופאציאו הוא בטבעו כנגד תאות המשגל · וגם אלבירטו מאנייו הפלוסוף העיד בספרו השני מהאבנים טובות פרק י"ח כי הוא מקרר מאד בסגולתו · ושעשו בפניו תלמידיו נסיון בספי' מכחו ופעולתו של אבן זה · כי שמו אותו במים שהיו רותחין על האש ושנצטננו המים מיד עד ששמו בם הידים ערומו' מבלי היזק שום כויה או תולד' אבעבועו' עליה' כמו שיצמחו בכויי' האש :

הברקת או הכיראבנוס אמר אלבירטו מאנייו בספר השני מהאבנים טובות פ"ב · כי הוא אבן טוב הדומה לזכוכית הטובה והבהירה בלעז קריסטאלו שצבעו נוטה לירקות חלוש נקרא הצבע הזה בלשון יון כיאניאוס · כתוב בכאפא שלהם ובאיפסילון עם החירק תחת האלף אחרי הכאפא · ובלשון לאטינו צירוליאו הדומה לרקיע הבהיר כשלא יראו בו העבים · ואמר שיורד האבן הזה לארץ עם המטר מתוך הענן עם הזקים והברקים · ושנמצ' הכיראבנוס הזה בארצו' אשכנז וספרד ושהספרדי הוא נוטה לצבע הזהב והוא חם כאש · ופליניאו גם הוא זכר האבן הזה בספר ל"ז שלו מהדברים הטבעיים פ"ט : אכנם זינוטימו המחבר אמר כי הציראבנו הוא לבן ובהיר ושבקרבו יש כמו צורת ככב מתנועע · נקרא בלשוננו הקדוש האבן הזה ברקת ע"ש שהוא יורד לארץ עם הברקים · ובלשון יון נקרא כיראבנו · כתוב עם הכ' שלהם והאיפסילון בצירי' תחת הרו' והאלפא' והאיפסילון עם החירק · והני' · והאומיקרון · והסינמא · שבצרופם יחד נקראת התבה הזאת כיראבנוס שר"ל בלשוננו זיקא שהוא באולי כה שקראו אותו רז"ל ברכו' פרק הרואה ככבא דשביט היינו סאייטה · קראו היונים האבן הזה בלשון סאיטה כי גם הזקים לא ירדו אלא עם הברקים · ובלאטינו יקרא האבן הזה לאפים פולגוריס · ובלעז פייטרה דיל לאמפו :

ונתנה האבן הזאת לשבט לוי לכבוד ונדולה להיות כי הם לומדים משפטי ה' ותורתו לישראל כדכתיב יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל והתורה נ"כ נתנה בקולות וברקים כדכתיב ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר ויצא' התורה מתוך האש כדכתיב את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בהר בתוך האש וגו' :

הנפך או הקארבונקייו נק' בשם זה על כי הוא דומ' לאש המוצת בפחם הבוער והמבהיק או נקר' כן מפני שהאש לא ישלוט בו ועל כן יש מחכמי האבני' טובו' שקוראי' אותו אפיר כי פיר בלשון יון ר"ל אש · ועם תוספ' האלף לפניו ר"ל בלא חכימות או הרגשת אש כי כאשר אמרנו האש לא ישלוט בו · והאבן הזאת היא של מינים רבים והמינים המובחרים בין שאר המינים · הם ההינדים והגראמאנטי הנקראים נ"כ קרקידוניאי לזכר העיר שהיתה רבתי עם ועושר וכבוד הנקראת קארטאגיני · והאיטיאופיאי היינו הבאי' מכוש הם בכלל המינים המובחרי' · וגם האלבאנדיצי והאמיטיסטי זונטי שהם הטובים שבכלם נלוו עמם · ובכל מין ממיני הקארבונקיי היותר צבועי' ובהירי' יקראו זכרים · ואשר למטה מהם בצביעות ובבהירות הם הנקבות כי ברוב האבנים טובות ישימו החכמים ההבדל הזה של זכרי' ונקבו' · וקליסטראטו המחבר אמ' כי במרא' צבעו צרי' שהקארבונקייו ידמה בראשונה כמו שיעלה עשן ממנו ושאחרי כן צריך שיראה עצמו כמו שיהיה צלול ובוער כלבת אש צלולה · והוסיף לכתוב כי הקארקידוניאי יטו בטבעם לצבע השחור ושנגד האש או השמש יבהיקו יות' משאר מיני הקארבונקיי וגם האבנים היינו הקארקידוניאי כשהם בתוך הבית במקו' שלא ישלט בו האויר הבהיר בשופע הם כצבע השושנה · ובבקום בגולה נראים כבוערי' באש · ונגד השמש ידמו לאש בהיר שיוצאות ממנו נצוצות רבות · אבר אלבירטו כי הקארבונקייו באבנים הוא כזהב הטוב בין שאר המתכות במעלה · ושסגולותיו הם רביב מאד על שאר האבנים · ואחרים אמרו שיועיל בפרטות נגד המרה השחורה והדאגה · ושהנושא אותו ינצח במלחמה כל אויביו :

והנה הקארבונקייו הזה ניתן ליהודה מפני שהיה גדול מכל אחיו במעלה ושלכן היה לו משפט המלוכ' כדכתי' לא יסור שבט מיהוד' כו' וגם מפני שהושחרו פניו בראותו שעלת' טינא בלב יעקב אביו עליו כאשר לא נמצ' יוסף ועמד יהוד' בספק זה עד כי שבע אביו בברכו אותו שאמ' לו מטרף בני עלית · וגם הושחרו פניו כששלחה לו תמר כלתו ואמר' הכר נא למי החותמת והפתילים כו' · ועו' יאות לו הנופך הזה מפני דאגת

לבו כשמתה אשתו ושני בניו בחייו והיה צריך בעבור זה לנחמה כדכתיב וינחם יהודה וסוף סוף מפני שהי' גובר על אויביו במלחמ' כדכתיב ידך בעורף אויביך ובדוד הוא אומ' ואכרתה את כל אויביך מפניך :

הספיר או הצאפירו · לדעת אלבירטו הוא בא מארצות המזרח ומארצות ההינדים · וצבעו הוא נוטה לירקות הכרכום החלוש בטבעו הדומה לבהירות הרקיע הזך · ואמר שהסאפירו הטוב יש בקרבו כמו ענן כהוי · ופראנציסקו רואיאו אמר כי צבעו הוא הנקרא צירוליאו : ושיש בקרבו ענגים דומים לצבע התכלת עד שידמו ללהב הגפרית כשיתחיל להצית בו האש עם נקודות קטנו' דומות לזהב הבהיר ועם כל זה לא תבהיק האבן הזאת עד שיראו בו הרתבוננות כמו שיראו במראה הנקראת ספיקיו · וסגולות האבן הזאת הם רבות כמו לשמור בריאות העינים וכל הגוף · אמנם תועיל גם כן לנפש עד שתהיה תמיד נכונה ומוכנת לעבודת ה' ולהגות בתורתו ובמצותיו · ותועיל לרדיפת השלום והמנוחה :

והנה נתנה האבן הזאת לישכר מפני שהיו גדולי' בחכמת התורה ויושבי בבית המדרש תמיד כדכתי' וישכר באהליך וכתיב ומבני ישכר יודעי בינה לעתים · והענן שבתוך הסאפירו הוא הענן אשר עמו נתנה התורה כדכתיב ויהי קולות וברקי' וענן כבד על ההר והענן לא היה בהיר דכתיב וערפל תחת רגליו · ועוד נתן הסאפירו לישכר' מפני שלוחות התורה של ספפירינון היו · וכמתן תורה כתיב ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר ונפש בעלי התורה היא צרורה בצרור החיים תחת כסא הכבוד שכתוב בו כאבן ספיר כמראה דמות כסא · וגם מצות התורה הם מאירות עינים כדכתיב מצות ה' ברה מאירת עינים · ועוד מפני שישכר היה אוהב מנוחת התורה וסובל עולה בשמחה כדכתיב וירא מנוחה כי טוב וכו' ויהי למס עובד : היינו בחר להיות עבד לה' ולתורתו :

היהלום או הדיאמאנטי · הוא במעלה רבה בין כל חפצי האדם והוא העולה בחשיבות על כל שאר האבנים הטובים כפי דעת פליניאו המחבר · אמנם אלבירטו נתן המעלה הזאת לנופך · כאשר כתבתי והיהלום רבו הימים והשנים כי לא הכירו אותו אלא מלכים מועטים בימי קדם והאמונו שלא ימצא אלא במחצבי הזהב וזה אינו אמת הגאיל כי יולד ג"כ במקומות ההם שימצא בם הזכוכית לבנה הנקראת קריסטאלו שהוא כמעט ממינו או קרוב לו : ומיני היהלום הם ששה · היינו הכושי · ההינדי · הערבי המוקדוני · הציפריאנו · והסידירישי שהוא דומה לברזל המצהיב אחרי הלטישה · וכל המינים ממנו בלתי השני מינים האחרונים (שיתפוצצו בנקלה) הם קשים עד מאד ודוחפי' לאחור הפטיש המכה בם כאשר אמרו רבי' שהאמינו שלא ישברו כי אם בחזק' עזה ובטבעם ינצחו חמימות האש ולא יוחמו בו בשום פנים לעולם · ועל היוני' קראו היהלום בלשונם אדאמאס כי הוא פורק עול כל הדברים המפסידים אותו מעל שכמו ויעמוד בתקפו שנים רבות · ובלשוננו הקדוש נקרא הדיאמנטי יהלום מפני שהוא רושם ושובר כל האבנים טובות ונוקב ומשבר בפרט הבדולח והוא מגזרת הולם פעם שהוא לשון שבירה · ופעולות הדיאמאנטי הם אלו · היינו שהנושאו בזרוע השמאלי בפרט ינצח האויבים והענקים הגבורים והחיות הרעות · ויועיל להסיר הכשפים והפחד והרעדה · וטוב למי שמבקש השלום ורודף אחריו :

ויועיל גם כן להעשיר :

ונתן היהלום לזבולון הואיל כי כל בני שבטו היו מאריכים ימים ולא היו יראים מהדברים המחליאים דומיא דיהלום שיהיה זמן רב ולא ימות עד עדן ועדנין ופלג עדן :

אמר אריסטוטילי בספר האריכות וקצרות החיים בלשונם די לונגיטודיני איט ברויטאטי ויטי · כי הדרי' תחת איקלים שאוירו יהיה חם ולח יאריכו ימים כי הנה יסוד החיים הוא החמימות והלחות ואם החמימו' המתמיד בחוק' יפסד וידעך מרוב חומו · כן כשהלחות הגלוה עמו יתן ויחזור ויתן כחום ההוא תמורת הנתך ממנו יהיה האדם ימי' רבים עד שימצא בחום שבקרבו הלחות הבאות להיות מזון לו · ואווירואי הערבי תלמידו כתב כי זה אינו אמת בהחלט באויר החם ולח בפשיטות כי הנה מזג החמימות והלחות הדומה לזרע הוא אב לכל עפוש והפסד · אך אם נכון הוא דעת אריסטוטי' יהיה אמת במקומות שהלחות לא יהיה פשוט כי הנה צריך שיהיה עם הלחות בצרוף מעט יבשות שיחליש כח הלחות המותריי שבו לא זולת כמו שהוא האיקלים אשר בו שפע הלחות עם ערוב כח המלח המיבש והמסיר סבת עפושו · ועל כן בארצות ההם שהם על חוף הים יאריכו ימים הגרים שם יותר ממה שיהיו בערי' שהם על הנהרו' והמים המתוקי' · עד שזבולון שפע ימים ינק היינו יאריך ימים מפני ששפע ימים ינק ר"ל מפני שהוא עומד על חוף הים המלוח בטבעו והמרפא הלחות המותריי שהוא סבת העפוש : ועל כן אמ' יעקב אבינו זבולון לחוף ימי' ישכון כו' · עוד נתן היהלום לזבולון מפני שהיה עשיר משני סבות · הא' מפני ששפע ימים ינק כמו שעושי' כל העומדים על חוף הים שיביאו בעריה' יורדי הים באוניות הפצים רבי' כסף וזהב וכלים כמש"ש יחזקאל על עיר צור (סימן כ"ח) והאחר מפני טמוני חול היינו מפני הזכוכית לבנה והדיאמנטי שנמצאו בהרים שבגבולו וחילו' הרים לו כי ולדה דיאמנטי הרבה עד שיעשו מהם פרקמטיא מעולה של תועלת רב ולכן יקראו (היינו יזמינו) העמים הבאים שם בפרקמטיאות שונות עד שילכו עמם אל ההר הטמונים שם הדיאמנטי · ובמקום ההוא יזבחו זבחי צדק היינו יכרו להם כירה גדולה של אהבה משפע הטוב' ויזבחו להם צאן ומרי לרוב עד שימכרו להם האבנים הטובות ההם ויביאו הכסף והזהב באוצרותיה' · עוד נתן היהלום לזבולון מפני ששבטו היה מצליח בפרקמטיא כי הנה יש מהדברים שאם לא ימכרו תכף ומיד יבואו הבעלי' לידי היזק כי יפסדו או יוזלו · אך הפרקמטי' של זבולון לא היתה כן כי באמת גם כי תעמוד ברשותו זמן רב לא היתה נפסדת ולא תפחות ממנה משווית דבר אך תרבה שכרה בעבור הולדות שיולדו לו מקרבה ומטבעיה ויצאו לאויר העולם תוך הזמן שתהיה תחת ידיו כמו שעושים הדיאמנטי הטובים · והנה פראנציסקו רואיאו בספר הראשון שלו כתב כדברים האלה ממש בלשון לאטינו · היינו ספר לי אשת חיל נאמנת לי כי למטרוניתא אחת נקרא' איוידינסה ממשפחת השרים לוגסימבורגי נפלו לחלקה בירושה שני דיאמאנטי שנגנזו לימים חלפו למו באוצרותיה והם עוד היום מונחי' שם תחת ידיה וברשותה בשמירה מעולייתא שכל א' משני אבני' האלה פעמים הרבה בנס גמור ומוחלט מולידים בזמן מהזמנים אבנים אחרים כדמותם בצלמ' למיניה' ומי שיביט בם יכיר כי הם כמו בני' עצמיי' להם הנולדי' ובאים מזרעם וכחם ממש לא זולת · ואם נרצה אנחנו להתפלסף נאמר כי הכח ההוא השמימיי הנתון לאבני' במתנה מאת ה' אשר בגללו הם מולידי' בדומה יהליף

בראשונה טבע האויר הזך המוקף להם וישנה אורתו שנוי נגלה ותקיף עד שיתהוה למים נקרשים כקרח הנוראי אחרי כן בכח האלהי המוטבע באבנים הטובות ההם יתהפכו ויתקשו המים עד שיהיו לדיאבנטי טובים למיניהם · וזה איננו חוץ משטת דעת שאר הפלוסופים הטובים הטבעיי׳ כי הנה טיאופראסטו היוני שהי׳ תלמיד מעולה לאריסטוטילי הגדול שבחכמיהם כתב גם הוא כי האבנים טובות הם מולידות בדומה כל עוד שהכח האלהי הנוכס בם ישפע באצילות נפלא מאתו יתברך ויִנוח בקרבם ובטבע׳ בחזקת ובאמוץ רב · וגם פליניאו כתב בספר שבעה ושלשים שלו מהדברים הטבעיים פרק עשירי · האבן הנקרא גֿיסידאני היא באה מארץ כדי וצבעה הוא נוטה לכרכום המפוזר עליו פרחים רבים · והיא נמצאת גם כן בארץ הארבילי · ואמרו שהאבן הזאת היא הרה ואם יקישו בה יכירו כי יש אבן אחרת בקרבה והיא יולדת אותה במשך שלשה חדשים :

הלשם או הטורקואים שבלשון יון נקראת כיאנוס כתוב בכאפא · באיפסילון בחירק · בגֿפא · בניי · ובאומיקרון · ובסיגמא · ובלשוננו טורקינה · היא אבן יקרה וחשובה בעיני רבים עד שהזהב והכסף וכל החפצים לא ישוו בה דבר בעיניהם מבלעדה והיא של שני מינים · המין הראשון הוא הגרוע והוא הבא מארצו׳ ספרד · והשני הוא המובחר והיא הטורקואים ההינדית מזרחית · והומר שתיהן הוא גס וגם זוהרה הוא חלוש · אמנם הספרדית יש לה צבע ירוק עז וחשוך כעשבים הרטובים נקרא בלעז ויירדי סקורו · וע״כ לא תיטב בעיני האנשים ושכרה הוא מועט ונמכרת בזול וצבע המזרחית הוא הנקרא ביאניאו המעורב עם דמות מראה לבן כחלב · והצבע הזה המשותף מהם נקרא בלשון יון גלאבקו · ובלאטינו צֿיסיאו ולא יאמר כן על דבר מהדברים במלה הזאת בעצם לא על צבע עיני הבעלי חיים הדומים לטורקואים כמו שהם עיני האריות והחתולים והעטלפים וזולתם · והנה לפעמים מועטים ועתים רחוקים נמצאת האבן הזאת מבלי שום רשום או עורק ההולך בקרבה · והטהורה מהמומים האלה והשוה בכל חלקיה בצבעה הטוב הנקרא גלאבקו כאמור היא היא המובחרת והחשובה בהחלט · אמר פראנציסקו דואיאו בספר השני שלו מהאבנים טובות פרק י״ח · באמת זהו דבר נפלא בעיני מה שראיתי בטבעה של אבן זאת · דעו כי איש אחד שהיה ממשפחתי ומבית אבי היה לו האבן הזאת טורקואים קשורה בטבעת זהב שהיה נושא אותה תמיד כמו תכשיט מעולה באצבעותיו · ויהי היום חלה האיש הלזה עד שבגלל חליו הגיע לשערי מות ובמותו והאבן באצבעותיו (שזה נפלא הוא מאד) הטורקואים הזאת שבחיי אדוניה היתה יפה וברה כחמה ולא הית׳ בארץ מולדתי וכמעט בכל העולם׳ כלו טורקואים אחרת כמותה תכף כמו אשה המתאבלת על בעלה הנפטר מן העולם פנה זיוה והדרה מפניה ורושם כעור או עורק עכור שמראהו כצבע זנב הכרתי פרח על מצחה ונטל תוארה ותפארתה ממנה · עד כי בגלל הדבר הזה סרה אז ממני התאוה עזה שהיתה בקרבי לקנות אותה על כל פנים ואפילו בדמים יקרים מאד · ולא חפצתי בה עם כי יכולתי להביא אותה ברשותי בדמים מועטים · על כן הלכה והיתה לאיש אחר למקנה · והנה פתאום היה הדבר הזה · שאחרי אשר באת הטורקואים ברשות הבעל השני ראיתי אותה ששבה תכף לכטרה וקטרותה וביופיה ממש כבראשונה ולא היה בה כל מום שיטול תפארתה ממנה · עד כי בעבור רוע מזלי דאגתי מאד ושאגתי מנהמת לבי בפרט כי ראיתי שיש באבן הזאת מדעת קונה להראות לכל בפרוש סכנת המקרים הרעים טרם בואם · וגם היא טובה חוץ בהמיתה לשמור נושאה שלא יפול ברעה · ודע כי היא נכונה גם כן לאמץ ולהזק את הלב החלוש ולהסיר הדאגה ולהרבות השמחה ולשמור בריאות העינים ולעשות שהאיש המשתמש בה בכל אשר יעשה יצליח :

אמנם נתנה האבן הזאת לדן לכפר עליו אם יהיה זכאי וצדיק במעשיו הואיל כי דן בטבעו הוא דומה לטורקואים האוהבת בשוה בעלים הרבה זה אחר זה מבלי הבדל · וכן דן לא עמד זמן הרבה באמונתו כי פעם אהב את השם להלוך בדרכיו ופעם הלך אחרי העגלים אשר עשה ירבעם ונתנם בעריו וברשותו כדכתיב וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בדן · ופעם הקים לו פסל מיכה כדכתיב וישימו להם את פסל מיכה וגו׳ · ועוד נתנה לו האבן הזאת הנקרא׳ לשם על שם העיר לשם שקראוה דן כשם דן אביה׳ · גם עלתה לחלקו מפני שנמשל דן לארי כדכתיב דן גור אריה יזנק מן הבשן · והעיר לשם שמה בלפנים היה ליש כדכתיב ואולם ליש שם העיר לראשונה והליש הוא הארי כדכתיב לביא וליש מהם (ישעיה ל) עוד נתנה לו לדן הטורקואים מפני שהאבן הזאת נדמית לעיני הארי הנמשל לו דן · ויכונה הארי בדבר הדומה לעיניו יותר מכל הגוף מפני שעיני הארי הם סבת גבורתו · אמר פליניאו בספרו השמיני מספור הדברים הטבעיי׳ פרק י״ו · בימים הקודמי׳ לא היו צדים האריות אלא בסכנה וביגיעה רבה · אמנם בימי המלכות מהקיסר קלאודיאו הרומיי · המקרה הראה לנו דבר שהוא בושה וכלימה לחיה הזאת עד מאד כי כשבא הארי על רועה אחד בארץ גיטוליאה לטרוף אותו תכף השליך הרועה הבגד או הכסות שהיה עליו על ראש הארי עד שסתם את עיניו ונצל ממנו בנקלה · וככר הריצו הדברים והשביעו אותם למלכות · ובאמת קשה הוא להאמין איך יזרבן שחיה אחת שאין למעלה ממנה בגבורה תבא לידי יראה ורכות הלבב ובמסתר פנים ועטיפת הראש וסתימת העינים בלבד תסיר כחה ממנה ותבא בחרפ׳ תחת רשות וממשלת האדם עד שיקשרוה בחבלים וכשה לטבח תובל וכרחל לפני גוזזיה נאלמה · וזהו מפני שכל כחה ישכון וילין בעיניה · וע״כ אין להפלא אם האיש ליסיבאקו שהיה כלוא וסגור בסוהר במצות אליכסנדיר עם ארי נוהם גבור חיל חנק אותו בנקלה · עוד נתנה לדן האבן הזאת לשמור עיני השופט הבא מבנו כדכתיב דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל · והוא שמשון · אם יזכה ולא יזנה אחרי עיניו · אמנם מפני שכל שבטו סרו מאחרי ה׳ כאמור והוא חטא בעיניו עד מאד כדכתיב אותה קח לי כי היא ישרה בעיני הפלשתים נקרו את עיניו כדי שיקבל עונשו בעולם הזה · ולא יטרד מן העולם הבא · וגם בזכות האבן הזאת נעתר ה׳ לקולו ושבע תפלתו כשחזר בתשובה ודאג על עונותיו עד שנקם נקמתו משתי עיניו כדכתיב ויאמר ה׳ אלהים זכרני נא וחזקני נא אך הפעם וגו׳ · ואמרו במדרש שאמר שמשון רבונו של עולם תן לי שכר עיני אחת בעולם הזה ושכר עיני אחרת תהא שמורה לי ומתוקנת לעתיד לבא · עוד נתן הלשם לדן מפני ששמשון כב יכול נדמה לה׳ יתב׳ שדן גם הוא את ישראל כאביו שבשמים · אמרו במסכת סוטה פרק המקנא · אמר ר׳ יוחנן שמשון דן את ישראל כאביהם

שבשבטים שנאמר דן ידין עמו כאחד וגו'· ואמר ר' יוחנן שמשון על שמו של הקב"ה נקרא שנאמר כי שמש ומגן ה' אלהים· אלא מעתה לא ימחק ? אלא מעין שמו של הקב"ה· מה הקב"ה מגן על כל העולם כלו אף שמשון הגין בדורו על ישראל·: אמר אברהם המחבר שמשון על שמו של הקב"ה נקרא· אולי אמרו זה כי חשבניה דדין כחשבניה דדין כי אהי"ה שהוא שם ה' (שמות ג') עולה כ"א ושמשון גם כן עולה כ"א במספר קטן או על שמו של הקב"ה נקרא היינו בשם ההוי"ה שעולה כ"ו כי שמשון כאמו עולה כ"א ושמו של שמשון נכתב בחמש אותיות שבצרופם יחד הם כ"ו:

השבו או היאצינטו הוא אבן הדומה כמעט לפרח ההוא הנקרא גם הוא בשם זה יאצינטו· וצבעו הוא משותף מצבע הזהב וצבע הירוק כעשב כמעט דומה לכיאניאו אבל אינו כמוהו מכל וכל ונקרא הצבע הזה בלשון יון פירוס התכתוב עם האות שלהם פי ורו כפול ואומיקרון וסינמא שרוצה לומר כרכומי דומה ללבת אש שיש בה גם כן צבע נוטה מעט לירקות העשבים חלוש· ובלאטינו נקרא פולבום· והיאצינטו והאמיטיסטו הם כמעט דומי' בצבעם זה לזה· אך יובדל בזה צבע היאצינטו מצבע האמיטיסטו כי צבעו של האמיטיסטו הוא דומה לפרח הויאולה ממש· אמנם היאצינטו הוא יותר חלוש בצבעו ונוטה מעט לצבע התכלת: והנה היאצינטו הוא של שלש' מינים· הא' הוא נוטה מעט לאדמימות הפחם או הגחלת המוצתת באש· ולאבן הזה רבים מחכמי האבנים טובות נתנו המקום הראשון שבמינו במעלה: המין השני הוא נוטה לצבע הכרכום עד שיהיה חשוך מעט מהצבע פולבו הפשוט: והשלישי הוא נוטה מהצבע פולבו לצבע צירוליאו שהוא הוא הכיאניאו ונקר' האבן מהמין השלישי זה יאצינטו ספריו· ולמין זה האחרון חכמים אחרים נתנו המעלה הראשונה העולה על שאר המינים להיות שנכללו בו טבע היאצינטו והספירו גם יחד· והמין הזה ירגיש גם כן יותר איכות ושנוי האויר הסובב עלינו מפאת שעושים שאר היאצינטי כי אם יהיה האויר זך גם הוא יאיר היטב ויראה לנו פנים צהובות ושוחקות· ואם יהיה האויר מעונן גם הוא יחשך ויתמעט קצת בזיוו והודו· עד שבדבר הזה נכיר ונדע שסגולות היאצינטו ושפעו עליו מן השמים· אמנם האבן הזה וכל שלשת המינים ממנו הוא קשה בטבעו ולא יעשו בו פתוחי חותם אלא ביגיעה רבה: וסגולות היאצינטו הם אלה· היינו הקרירות והצנון כי הוא מקרר ומצנן את הגוף ומביא שינה ומנוחה ושמחה על הנושאו· ויועיל ללב וישמור האדם מכל רע בזמן המגפה ושנוי האויר אם יתלוהו על הצואר ויגע הבשר וירד על החזה במקו' מושב הלב והוא טוב (כמו שאמרו החכמים) להעשיר· וימציא לנושא אותו חן וחסד ורחמים בעיני כל רואיו ויועיל לחכמה ולהשכל· והנה שם האבן הזה בלשוננו הקדו' הוא שבו על שם הישיב' והמנוח' מלשון לכן קראתי לזאת רהב הם שבת (ישעיה ל') והלשון לועז האומר יאצידרי לשכיבה הוא כמעט דומה לשם הזה יאצינטו· וגם השכיבה נאמרת על ההנאה והמנוחה והמרגוע כמו שכתב החכם רד"ק בשרש שכב· עד כי ישמש שבו לשכיבה ולישיבה ולמנוחה גם יחד:

אמנם נתנה האבן הזאת לנפתלי מפני שהוא היה חכם ובעל מליצה כדכתיב הנותן אמרי שפר· והיה עשיר ושלו ושקט ושמח כדכתיב נפתלי שבע רצון ומלא ברכת ה'· על כן השבו היה ראוי בלי ספק לעלות לגורלו באבני החשן:

האחלמה או האוניקו הוא של מיני' רבים כי יובדלו ביניה' או מצד הצבע שלהם או מצד המקום הבאים ממנו· אך המרו של אוניקו הוא הוא בעצמו שוה לכל המינים שלו· אמנם מצד הצבע יהיו האוניקי של חמשה מינים· המין הראשון הוא לבן דומה לצפורן האדם כי כן נקרא בלשון יון הצפורן אוניקס· והמין הזה אין לו שום רישום עליו· המין השני הוא לבן עם רישומי' אדומים· המין השלישי הוא לבן עם רשומים שחורים· הרביעי הוא שחור בהחלט מבלי שום רושם· החמישי והוא הטוב שבכלם הוא שחור עם רישומים לבנים· ואולם ההבדל שיש ביניהם מצד המקום הוא על שני פנים· כי המינים האלה כלם או הם באים מארץ מדי או מארצות הערב:

אמרו החכמים שלהם כי מי שישא האבן הזה עליו הוא מביאו לידי דאגה ופחד ורעדה וירבה החלומות המבהילים והקטטות והמריבות והמלחמות· על כן האוניקו נקרא בלשוננו הקדוש אחלמה על שם החלומות שמביא עליו הנושא אותו· וכן כתב רד"ק ז"ל בשרש חלם שהאבן אחלמה נקרא כן על שם החלומות:

והנה נתנה האבן הזאת לגד מפני שהיה לעולם טרוד במלחמות כדכתיב גד גדוד יגודנו היינו גדודי' יגודו הימנו שיעברו עם אחיהם למלחמה כל הלוץ עד שנכבשה הארץ· ואת שילחמו בלבד עם המערכת והראשונה שתצא לקראתם מהאויבים כדכתיב ועבדיך יעברו כל חלוץ צבא לפני ה' למלחמה ואחרי כן ישקוטו ויניחו אחיהם שילחמו הם לבדם עם שאר המערכו'· אין הדבר כן· כי הוא גד יגוד גב' עם העקב היינו ילחם תמיד עד שיגיע למערכו' האחרונות שהם עקב וסוף מחנה האויבי'· באופן שיהיו תמיד עסוקים ונטפלים במלחמות· גם בני גד היו דואגים מאד על מיתת משה רבינו ע"ה ועל כן באהבתם אותו כאשר ראו בראשונה קודם שיעלו ראשי עם ישראל לארץ שהיתה שם חלקת מחוקק ספון אשר צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל בהרו לשאל הארץ ההיא לנחלה מאת ה' עד שתהיה ראשית כבוש הארץ עלה לחלקו בראשונ' לא מפני שיחפצו ויתאוו לישב שם בשב ואל תעשה מפני רכות לבבם וירצו לקחת להם שדה אחוזה מבלי כלי מלחמה כי הנה כתוב ואנחנו נחלץ חושים כו' עד אשר אם הביאונום אל מקומם וכן עשו כדכתיב ויתא ראשי עם אלא מפני שנכספה וגם כלתה נפשם להמות תחת צל קבורת בחיר ה' כאשר העיד הכתוב ואמר כי שם חלקת מחוקק ספון: והנה הדאגות המתמידות והמלחמות החזקות אין ספק שיביאו גם כן על האדם התרוד והיעף והיגע חלומות מבהילים וחזיונות של פחד ורעדה על דרך רעיונך על משכבך סליקו· אמנם בזכות האבן הזאת המזכרת טרדו' שבטו ודאגת בניו לפני ה' יזכה גד כי ירחיב ה' את לבו מרוב שלום וגם ירחיב את גבולו עד שישקוט על כר נרחב שמח וטוב לב וישלוט באויבים מבלי עמל ואנחה ויעלוז לפני ה' כשיפלו בידו בנקלה כמו שישמח הארי כשיטרוף זרוע וקדקוד הנטרף ויאכל וישבע והוא כורע ורובץ תחתיו מבלי שיחזור אחריו:

התרשיש או הקריסוליטו הוא אבן של ארבע' מינים· כי הנה או הוא בא מארץ הערב או הוא בא מארצות אשכנז או הוא היגדי או הוא בא מכוש· וצבע הערבי הוא בלתי פשוט ועכור· והאשכנזי הוא כצבע לבן הלוש נוטה מעט אל הזוהר והוא אבן רך הנשבר בנקלה:

והיכרי צבעו יטה מעט אל הצבע ההוא הנקרא ביאנוזו או הוא דומה לשמן זית הצלול · או הוא דומה למימי הים שנוטים אל ירקות חלוש מעורבים עם מעט אדמימות והוא בהיר עד שהתרשיש הדומה לים ידמה לרקיע שבו נראה דבות התרשיש כדכתיב (ביחזקאל א׳) כראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש כו׳ · ועוד כתוב ומראה האופנים כעין אבן תרשיש (יחזקאל ט׳) והכושי יש לו צבע ירוק חלוש ובהיר ולעין השמש יבהיק כעין כוכב שצבעו דומה לזהב והשני מינים האחרונים הם הנבחרים שבמינו :

אמרו החכמים בטבע האבנים כי יועיל הקריסוליטו לאברי הנשימה ולרכות הלבב ולמרה השחור׳ ושהוא מנגד לסכלות ושהוא מגרש ומבריח הרוחות רעות ושהוא מחכים הפתאים ונותן בם דעה ובינה והשכל ושיבנע החלומות הרעים · נשירפא הפחד והרעדה · ושהנושאו עליו הוא מוצא חן בעיני כל רואיו ושאם האדם ישתמ׳ ממנו תמיד יצליח בפרקמטי׳ ויהיה ערום ופקח בעסקי העולם :

והנה נתן התרשיש לאשר מפני שהוא היה מוצא חן כדכתיב יהי רצוי אחיו · ועוד מפני שידמה התרשיש לים · ובאשר נאמר (שופטים ה׳) אשר ישב לחוף ימים ועל מפרציו ישכון · או מפני שידמה הקריסוליטו לצבע השמן זית הטוב שהוא הדבר שנשתבחה בו ארצו כדכתי׳ וטובל בשמן רגלו׳ עוד מפני שהיו בני שבטו חכמים כנראה באשה התקועית דיואב ובאשה החכמה דשבע בן בכרי · שאמרו ז״ל שהיא היתה שרה בת אשר · וכן נראה מתרגום הקדוש יונתן בן עוזיאל על פסוק ושם בת אשר שרח · ששרה היתה רבת הימים שכתב ושום ברת אשר שרח דאתברת בשיתין ריבוון מלאכין ואיתעלת לגינתא דעדן בחייהא מן בגלל דבשרת ית יעקב דעד כדון יוסף קיים : ועוד בשבח השמן אמרו רבותינו ז״ל כל מה שהאב משבח הבן מפקח או כל מה שהזית משבח השמן מפקח :

השוהם או הסמיראלדו הוא בין כל האבנים טובות השלישי במעלה · ואין בכלם צבע שייטב בעיני האדם יותר מצבע האבן הזות כי הנה אנחנו מתעדני׳ מאד בבראה הירוק של כל העשבים והאילנות הרטובים בטבע וכל שכן בראה הסמיראלדו יהיה טוב וישר ואהוב ונחבד בעינינו מפני שלא ימצא דבר אחר בנבראים שיטה לצבע הירוק השלם והנבחר כמוהו · ועוד הסמיראלדי לבדם הם נאים ומתוקני׳ לעינים תמיד ולא ירוו או ישביעו אותם לעולם עד שיקוצו בם ולא יחפצו במראיתם · אך בהיות העינים חלושים ועיפים במבט דבר בה הקש׳ לעיני׳ יחזירו הסמיראלדי הראות על מתכונתו עד שיהיו העינים שלוים ושקטים בריאי׳ וחזקי הראות כבראשונה · והאומנים המפתחים פתוחי חותם באבנים הטובות ישתמשו ברום להסיר מעיניהם כל חלשה ויגיעה הבאה בהם כשיתעסקו זמן ארוך במלאכת הפתוח · עוד הסמיראלדי הם מחזיקים העינים עד שיראו למרחוק המשתמשים בם יותר ממה שרואים בלתם וזהו כי יחזיר אורו הסמיראלדו בעננו ענן מאיר ומצהיב בכל גופו עד כי יזרח ויפיע על כל מה שהוא סביב לו :

והנה הסמיראלדי הם של שני׳ עשר מינים · היינו כפי טבע המקומות המובאי׳ מהם והם אלה · השיטיצי · הבריטאניצי׳ שבאים מאינגילטירה · המצריים · הציפריאני · הכושיים · הארמיניאי · הפרסיים · האטיניאינסי · והבאים מארץ בדי הקארקידוניאי · הלאקוניצי · והציציליאני ; אך המעלה הראשונה תיוחס לסמיראלדי שיטיצי כי הם יותר קשים משאר הסמיראלדי ואין בהם כל מום כמו שיש בשא׳ המיני׳ מהם : המעלה השנית היא בבריטאני׳ היינו בבאים מארץ אינגילטירה · והשלישית היא במצריים · והשיטיצי כמו שאמרו רבים ימצאו בהרי׳ הנבוהי׳ במקום אשר שם מחצבי הזהב ובעפל רב וביגיעה נמרצת יקחו אותם אנשי הארץ משם · כי הגריפי (נקרא הגריפו בלשוננו הקדוש פרס והוא העוף טמא השני הכתוב בפסוק הנשר והפרס כו׳) אשר שם יקננו ישמרו אותם ולא יניחו שהגוים הדרים בהר ההוא יטלו אותם משם גם כי הם באים מזויינים תמיד להוציא בחזקה ממקומם הטבעי הזהב והסמיראלדי · נקראו הגוים הדרים שם ארימאספי · ואין להם אלא עין אחת במצחם · אולם יוני אחד העיד כי הסמיראלדי יצמחו בהרים אשר הם במעי ים אוקיאנוס הנקראים בלעז סקוליי · ואחרים אמרו והוא האמת · שיולדו במחצב הנחשת כי החלודה של נחשת הנקראת בלעז רוביגייני היא ירוקה כעשבים עד מאד · והנה הסמיראלדי היפים הם ירוקים בשלמות עם זוהר נמרץ עד כי יצבעו בברקם וזיום האויר הסמוך בצבע ירוק וצריך שיהי׳ השטח העליון שלהם ישר וחלק באופן שהחלק האחד לא יכסה בצלו החלק מאחר ממנו עד שלא יראה בעבור זה הזוהר שלו בכל החלקים בשוה כמו שנראה בשטח היושר והחלק :

אמרו החכמים כי הסמיראלדו יועיל בסמים הממיתים כי אם יתנו ממנו כמו שמנה גרעיני שעורה כתוש היטב עד שיהיה לעפר דק למי שאכל סם ממית יציל החולה ממות׳ ואמרו שאם הנחשים הרעים יביטו כמו שעה בסמיראלדו הטוב ימקו עיניהן בחוריהן והוא טוב אם יהיה תלוי בצואר או קשור בטבעת לשמור האדם שלא יבא לידי חולי הנופל׳ וגם הסמיראלדו הוא מתנגד לבעילת האשה ואם יהיה ביד האדם כשהוא בא עליה יתפוצץ מרוב ההתנגדות שיש לו עם משכבי האשה · אמר אלבירטו מאנייו בספרו השני ממיני המחצב והאבנים טובות פרק י״ז כי מלך אונגאריאה שבלך בימיו של אלבירטו · היה לו סמיראלדו אחד טוב ומובחר קשור בטבעת באצבעו בשעת בעילת המלכה אשתו ושבעת הביאה נשבר האבן לשלשה חלקים · עד כי הדבר ברור הוא שהסמיראלדו בטבעו הוא שונא הזימה · ואמרו שיועיל לזכירה ולעינים · ושהוא טוב להעשיר · ושהוא מלמד לשון האדם להליץ ולדבר בחכמה · ולהבין החידות הנעלמות ושבמעט יביא האדם לידי נבואה :

והנה נתנה האבן הזאת ליוסף מפני שהיו לו עינים טובים לראות ולהכיר והיתה לו גם כן זכירה מעלייתא כדכתיב ויכר יוסף את אחיו וגו׳ · ויזכור יוסף את החלומות וגו׳ · וגם מפני שלא רצה לבא לידי חטא ובעילת זנות עם אשת אדוניו כדכתיב ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה · וכשברך יעקב אותו אמר ותשב באיתן קשתו ויפוזו זרועי ידיו · וגם מפני שהיה חכם ובעל הלצה נאה כנרא׳ בפתרון חלום פרעה שהשיב בהדרגה ובחכמ׳ על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון ; וגם מפני שנצנצה בו רוח הקדש וידע מה שהיה עתיד לבא במהרה או ברב הזמים ברוח נבואה כדכתיב אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת · וגם מפני שהיה איש מצליח ובעבורו אדוניו העשיר כדכתיב ויברך ה׳ את בית המצרי וגו׳ · והוא גם כן היה עשיר גדול ושולט בכל ארץ מצרים וכתיב וילקט יוסף את כל הכסף וגו׳ · וגם בלי ספק היה לו עושר נפלא מפני שכלכל את כל בית אביו ואחיו בשנות

רעבון לחם לפי הטף עד שהאבן הוצת מן הדין היתה לו למנה נאה באבני החשן :

הישפה או היאספי · יש בחחכמים שאמרו שימצאו במינה הזכר והנקבה · ואלבירטו בספרו השני מהאבנים טובות פ״ח כתב כי היא אבן רבת הצבעים ושהיא של עשרה מינים ולא זכר אותם · אמנם אני אחרי היגיעה הרבה בינותי בספרים ובמחברים שונים ומצאתי המינים האלה שהם עשרה במספר מפוזרים בספריהם ולקטתי אותם זה אחר זה באמונה ואלה הם · היינו ההינדית הנקרא׳ פעם גראמאציאה ופעם פוליגראמוס · הציפריאה· השיטיקה הפרסית הנקראת איריזוסה מפני שבצבעה היא דומה לנחשת הנקר׳ בלשון לאטינו אים׳ השירמודונציאקה· הקאפאדוציאה · הפריגיאה · הטראציקה · הקאלצידיקה · היאספיאקאטי · והיא אבן ישפה מורכבת בטבע כרתוך המחצב שלה עם אבן אחרת הנקראת אקאטי · ובלשון לעז אגאטה · אמנם ההינדית היא ירוקה כעשב ובהירה והיא דומה לסמיראלדו · ואין הבדל ביניהם אלא מצד חמרם כי חמר היאספי הזאת הוא יותר גס ממה שהוא חמר הסמיראלדו והיא היותר חשובה שבשאר מיני היאספי · הציפריאה והשיטיקה הם צירוליאי בצבעם שאמרתי שהוא הוא הצבע הנקרא בלשון יון כיאניאו · ואולם הצרפתים קוראים לציפריאה יאספים לבנה · והקאפאדוציאה צבעה הוא תכלת נוטה לצבע צירוליאו ואינה בהירה · הפריגיאה היא נוטה אל האדמימות · והטראציקה תטה לצבע ההינדית· ואינה מובחרת כמוה · הקאלצידיקה היא עכורה ומעורבב׳ בצבעים רבים והיא הגרועה שבכלם · ואחרי ההינדית היאספי הנוטים לצבע התכלת הם שניות במעלה · אחריהן היא היאספי שצבעה דומה לשושנ׳ כמו הפריגיאה · ואחרית היא הטראציקה הדומה לסמיראלדו הגרוע :

והנה אמרו החכמים כי סגולות הישפה הם אלה · היינו שישמור האדם שלא יתנו לו הסמים הממיתים · ושהנושא לא ימות ויחנק בשטיפת הימים והנחלים · ונאלינו העיד שהוא מרפא במגע את חלשת האצטומכא מבלי שיפותח עליו צורת הדרקון או הנחש כמו שהי׳ עוש׳ המלך ניקיפסו · ועו׳ הישפה יש לו צבע עוצר חזק שיעצור הדם במגע כשהוא שותת מהפה או מהמקוה או מהרחם · ושהוא טוב להחזיק ראות העינים מפני צבעו הירוק הטוב להם · ושמסיר תאות המשגל הבלתי נכון ונאות באדם · ושיועיל לאשה המקשה ללדת :

אמנם נתנה הישפה לבנימן מפני הכח העוצר שבו לרצון לו לפני ה׳ מפני שסגר את פיו הפתוח ולא הלשין את אחיו לאביו במכירת יוסף · ועוד לזכור לו זכות אמו שילדה אותו חי והיא הלכה לעולמה בעת לדתה ולא הזיקה ולא המיתה אותו עמה · ועוד להגין על שבטו במעשה פלגש בגבעה שאולי בזכות האבן הזה שהי׳ בחשן והגין על הזימה לא מתו השש מאות איש שנסו המדברה אל סלע רמון ולא נכרת שבט אחד מישראל מכל וכל :

ועד כה עזרני ה׳ למען טובו בחקירת מהות ואיכות אבני החשן כפי טבע האבנים ותכונת שבטי יה החקוקי׳ עליהם · כן יגבר עלי הסדו בדרישת אבני האפוד אבני זכרון לבני ישראל · ואדברה בעדותיו נגד מלכים ולא אבוש :

אין ספק כי כמו שאבני החשן היו שנים עשר לשנים עשר שבטי יעקב חלוקי׳ זה מזה וזה מזה · כן אבני האפוד היו שנים בלבד דומי׳ זה לזה וזה לזה לשמש שמות ששה השבטים על האבן האחת · ואת שמות הששה הנותרים על האבן השנית · ומפני שאותיות אבני החשן היו בלבד ששה על אבן אחת ואותיות השבטים הכתובים על אבני האפוד היו חמשה ועשרים על כל אבן · והם ששה שבטי׳ על כל אחד משתי אבנים לא רצתה התורה להטריח את ישראל למצוא אבנים טובות גדולות בעבור האפוד שלא ימצאו לא בהוצאה רבה ובגיע׳ גדולה כי (על משל) הברקת והנופך והיהלום · ודומיהן · לא ימצאו לא בדרך נס · שיהיו גדולות עד שיוכשרו לפתוח עליהם חמשה ועשרים אותיות משלם על כל אחת מהן כמשפט · ובחר בשוהם בעד אבני האפוד להקל מעל ישראל ההוצאה הגדולה והטורח והעמל להיותו בפרט הגדול שבכל האבנים טובות כאשר אומר :

והנה ידעתי גם אני ידעתי שיש באבנים טובות אבני׳ אחרו׳ גדולות שיוכלו לשמש כשהם עצבו לששה שבטות גם יחד כמו שהם הטופאציאו · היאספי · והאגטה · ודומיהן · אבנם נתרצתה התורה בשהם יותר מבשאר האבנים האמורים לסבה אשר אכתוב בעזרת ה׳ בסמוך :

הלא כתבתי לכם כי הטופאציאו הוא גדול מאד עד כי עשו ממנו צלם ודמות פסל אחד למלכת מצרים הנקראת ארסינואי שהיה כאשר אמרתי ארבע אמות קומתו· וכן היאספי אין ספק שהוא פרה ורבה גם הוא על קצת האבנים טובות הגם כי לא יגיע לגודל הטופאציאו לעולם · כי הנה אמר פליניאו בספר שבע׳ ושלשים מספור הדברים הטבעיים פרק ט׳ כי ראה חתיכה אחת מהאבן הזאת הנקרא׳ יאספי שמשקלה היה אחד עשר אונקיו׳ · ושממנה עשו פסל ודמות נירון קיסר ששריון קשקשים היה לבוש · וגם כתב בספר ההוא עצמו פ״א׳ כי פירו המלך שעשה מלחמה לימים מקדם עם הרומיים ומלך על הגוים ההם הנקרא׳ איפירוטי היתה לו אגאטה אחת שהיה עליה רשום דמות אפולו עם הציטארה בידו והוא אחד מהאלילים שדמו להם לאלוהות היונים הקדמונים ואמרו שהוא מצא דברי השירות ומלאכת הרפואה ומשפט הגדת העתידות ואופן ירית החצים · ומצא גם כן הכלי ההוא מהנינון שנקר׳ בלשון לעז ציטארה שהוא ממין הנבל כאשר כתבתי בפרקי הקודמים · וגם בחברת אפולו היו שם על האבן ההיא התשע נשים הכמות שטבו להם היונים הכוזבים לאלוהות נקראו בלשונם היוני מוסי היינו החכמות שהן על הזמרה והרקידה עד שהיה צריך שהאגאטה הזאת תהיה גדולה מאד :

אמנם השהם והוא הסמיראלדו יגדל בלי ספק על האבנים טובות האמורות הרבה כי הנה כתב טיאופראסטו שבדברי הימים של מצריים נמצא כתוב כי מלך אחד מבבל שלח דורון למלכם והיינו למלך מצרים סמיראלדו אחד ארבע אמות ארכו ושלש אמות רחבו · וגם אמר שאצל המצריים עצמם בבית אלילם אמון היה אובליסקו אחד של ארבעה סמיראלדי ארבעים אמות ארכו ושמצדו האחד היה רחבו ארבע אמות · ומהצד השני היה שתי אמות · ואפיאוני פוליסטוריקו שקדם בזמן הרבה לטיאופראסטו כתב גם הוא כי עוד בימיו היה בהלאבירינטו של מצרים הקולוסו מהסיראפי שהיה בסמיראלדו אחד של תשעה אמות :

דעו בני כי מלת אובליסקו הכתובה בכ׳ שלהם במקו׳ הק היא יונית שר״ל אבן שלמה וזקופה גבוהה הרבה כמין עמוד מרובע שהוא רחב מתחתיו והולך ומתמעט מלמטה למעלה עד סוף גבהו עד שיהיה ראש העמוד חד מאד ויניחו אותו בחדותו כאשר הוא · או יעשו עליו כדמות כדור לנוי · נקראו

העמודים האלה בלשון לעז אגוליי או פיראמידי שיש מהם עוד היום בעיר רומי · וגם כלת לבירינטו הכתובה עם מאיפסילון אחרי הב' והטישא אחרי הנ̇ון היא יונית ורצה לומר טרקלין או חצר של חדרים סביב ההולכים ונכנסים זה בזה בערבוביא עד כי מי שהוא באמצע החדרי' אינו יודע למצוא הדרך המוציא אותו לחוץ גם כי החדרי' הם פתוחים ואין עליהם דלת עץ סוגר · ומהלאבירינטי האלה לא היו בעולם אלא ארבעה במספר · הראשון היה המצרי שהיה היות'גדול והיפה שבכלם · השני היה באי אחת הנקראת קריטה והיא האי שקוראין אותה היום קנדיאה : השלישי היה באי אחרת הנקראת בלשון יון לימנוס והיא אי אחרת שהיא בתוך ים איגיאו שיש לה מצד צפון הארץ ההיא הנק' סטאציאה · ובמערבה יש שם ההר ההוא הנקרא אטון · וזמילו הארקיטקטו עשה בו מאה וארבעים עמודי'גדולים ניפים · והרביעי היה באיטאליאה שעשה אותו המלך פורסינה שמלך על כל ארץ הטוסקאנה · גם קולוסו היא מלה יונית שרוצה לומ' פסל גדול מאד מאד כמו שהי' הפסל שהיה בעיר רודי והיא עיר אחת שהיא באי הנתונה בים הנקראת קארפאטיאום והאי הזאת היא השלישית במעלה בתוך איי האסיאה · ועשה הקולוסו או הפסל ההוא האיש קאריסו שהיה תלמיד לליסיפו שגבהו היה שבעים אמה ונמנה בתוך השבעה דברי' נפלאי'שהיו בעולם · וכאטראפו היא מלה פרסית שנשתמשו בה היונים והלאטיני בשורה שרצה לומר מושל או פקיד · ואולי צפנת פענח דפרעה היה משמעותה כן :

כלל העולה מן הדברים הוא שעל כל אחד מארבעה אבנים האלה היו יכולים לכתוב בעבור גדלם החמשה ועשרים אותיות האמורות · אמנם מפני שהתורה הקדושה בפירוש אמרה באבני האפוד אבני זכרון לבני ישראל ובאבני החשן אמרה גם כן והאבנים תהיינה על שמות בני ישראל שתים עשרה · אין ספק שהצריכה התורה האבנים כלם לעלות באפוד ובחשן לסכום שתים עשרה לשנים עשר שבטים ולא יותר · ולכן לא נתנה לנו רשות שנקח מין אחר מהאבנים נוסף על מה שכתוב בחשן בעבור האפוד · כי אפרה ולקחת את שתי אבני שהם שנמנה השהם גם כן באבני החשן עד שהאגאטה לא הוכשרה לעלות באבני האפוד כי היא לא היתה באבני החשן · ואם תאמרו הא ניחא באגאטה כי היא לא היית'מהמנין · אמנם הפטרה והישפה שהם ממנין אבני החשן מפני מה לא עלו לשמוש האפד כשהם עצמו הואיל כי מפני גדלם היו נכונים גם כן לפתוח אשש שבטים ? לזה אשיב בקצרה כי התורה בחרה בשהם יותר מהפטרה וישפה לשלשה סבות · האחת להלוק כבוד ליוסף שקדם לכל אחיו במלכות כי הוא היה מלך בחייו · ומיהודה לא מלך איש עד דוד המלך ע̇ה · השנית מפני שמלכות ישראל נקראת על שם יוסף כדכתיב הנני לוקח את עץ יוסף וכו' · ואבני האפוד היו זכרון לבני ישראל בכלל ולא לשום שבט בפרט כדכתיב אבני זכרון לבני ישראל · השלישית מפני שנתנה הבכורה ליוסף כדכתי' (דברי הימים א'ה') ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל · וכמו שלקח יוסף פי שנים בבכורתו כך זכה שהאבן שלו ישמש ב'פעמי' בבגדי הכהן · האחד באפוד והשני בחשן :

והתהלה לה' שזכני למלאת חפץ אנשי סגולה במשפט אבני החשן ואבני האפוד כאשר שאלו ממני · ואני אשיר עוז ה' וארנן לבקר חסדו כי היה לי אלהים משגבי אלהי חסדי :

פרק מז

ועשו את האפוד זהב תכלת וארגמן וגו' הגם כי לא הדשרתי דבר במעשה האפוד כאשר היה מן הראוי · ע̇כ̇ז̇ אכתוב אותו כאן (כדברי הרמבם ז̇ל̇ מכש) כדי להשלים בפרקים האלה מעשה הבגדים ולא תצטרכו להאר אחרי המפרשי'שבאולי לא יהיו לכם תמיד מן המוכן : האפוד רחבו כרחב גבו של אדם מכתף לכתף · וארכו כנגד אצילי הידים מאחריו עד הרגלים ויש לו כמו שתי ידות יוצאות ממנו בארוג לכאן ולכאן שחוגרין אותו בהן והם הנקראי' חשב האפוד והכל ארוג זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש על שכבה ועשרי' חוטין כמעשה החשן ותופר עליו שתי כתפו' כדי שיהיו על כתפות הכהן · וקובע על כל כתף וכתף אבן שהם מרובע משוקע בבית של זהב · ובפתח על שתי האבנים שמות השבטים ששה על אבן זו וששה על אבן זו כתולדותם · ואף על פי שכתבתי בפרק הקודם מה שידעתי על אבני החשן והאפוד · עם כל זה אכתוב כאן דברי רבינו על אבני האפודי ואתם בחרו לכם הטו'בעיניכ : וכותבין שם יוסף יהוסף · ונמצאו כ̇ה̇ אות באבן זו וכ̇ה̇ אות באבן זו · וכך היו כותבין האבן שכתו' בה ראובן על כתפו הימנית · והאבן שכתוב בה שמעון על כתפו השמאלית · היינו על האבן הימנית ראובן לוי יששכר נפתלי גד יהוסף · ועל האבן השמאלית שמעון יהודה זבולון דן אשר בנימן : ועושה בכל כתף שתי טבעות אחד מלמעלה בראש הכתף ואחד מלמטה לכתף למעלה מן החשב · ונותן שתי עבותות זהב בשתי טבעות מלמעלה והם הנקראים שרשרות · ואחר כך מכנים קצת העבותו'של חשן בטבעו'שלמעלה בכתפות האפוד ומכנים שני פתילי התכלת שבשולי החשן בשתי הטבעות שלמעלה מחשב האפוד ומורידין את השרשרות שבטבעות כתפות האפוד עד טבעות החשן העליונות כדי שידבקו זה בזה ולא יזח החשן מעל האפוד וכל המזיח חשן מעל האפו' ומפרק חבורן דרך קלקול לוקה · נמצא כשלובש האפוד עם החשן יהיה החשן על לבו בשוה והאפוד מאחריו וחשב האפוד קשור תחת החשן ושתי כתפו' האפוד על שתי כתפיו ושתי עבותות זהב יורדות מעל כתפיו מכאן ומכאן מכתפות האפוד עד טבעת החשן ושני חוטי תכלת ברוכסי' בתחת אצילי ידיו משתי טבעות החשן התחתונות עד שתי טבעות כתפות האפוד התחתונות שהם למעלה מן החשב : כיצד סדר לבישת הבגדים ? לובש המכנסים תחלה וחוגר את המכנסים למעלה מטבורו מעל מתניו · ואחר כך לובש הכתנת ואחר כך חוגר את האבנט כנגד אצילי ידיו ומקיפו כרך על כרך עד שגומר וקושר · ועל האבנט מפורש במסכ' זבחים פרק כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן תנא כשהן חוגרין אין חוגרין לא למט'ממתניה'ולא למעלה מאציליהם אלא כנגד אצילי ידיהן שנאמר לא יחגרו ביזע · אמר אביי במקום שמזיעין · וכך קבל יונתן בן עוזיאל מפי הנביאים ותרגם על לבשרהון יסרון · ואחר כך צונף במצנפת כמין כובע·כהן גדו'אחר שחוגר באבנט לובש המעיל ועל המעיל האפוד והחשן וחוגר בחשב האפוד על המעיל מתחת החשן ולפיכך נקרא מעיל האפוד שחוגרו באפוד · ואחר כך צונף במצנפת וקושר הציץ למעלה מן המצנפ'(טוב הוא שתקראו הרמבן במקומו על מה שהשיג על רשי ותבינו דברי רבינו במה שכתב וקושר הציץ למעלה מן המצנפת) ושערו היה נרא'בין ציץ למצנפ'ושם היה מניח תפילין בין ציץ למצנפ'

ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התומים · הזכירן בה״א הידיעה ולא זכרן בשום מקום כשזכר שאר הבגדים כי לא מנאן עם יתר הכלים במלאכת האומנין שיאמר בהם ועשית את האורים ואת התומים · והנה זה עדות שלא היו מעשה חרש כי אם מעשה שמים · ומפני זה נזכרו בלשון ידיעה כלשון וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ולא נזכרו הכרובים קודם לכן · כן כתב הרמב״ן ז״ל · וכלל הדבר באורים ותומים שהיו שמות קדושים מכחם ידע הכהן העתיד וישביע לכל שואל דברים העתידים · והשמות הם שני חלקים · האחד מכחם יאירו אותיות השבטים הקבועי׳ באבני החשן והם הנקראים אורים בהיותם מאירים לעיני הכהן · והשני מכחם יבא בלב הכהן שידע להצמיד ולחבר האותיות ולהוציא התיבה מהן כדי שיהיה מכוין בתשובת השאלה ומכח השמות האלה יהיה לב הכהן תמיד בידיעת האותיות וברוח הקדש שבו יבא בלבו כי זה חבורן וסדרן והם הנקראי׳ תומים (ואולי לפי דעתי אני אברהם) מבלי התבודדות הכהן היה מבין מכח השמות חבור האותיות באופן זה · שהאורים יאירו האותיות לא כלן בבת אחת אך מכח התומים יאירו ראשונה האות האחת · ואחריה האות השני שלא בערבוביא · וכפי הקדימה והאחור מהאור הבא באותיות זה אחר זה ידע הכהן לחבר המלות כתקנן כמו על דרך משל כאשר שאלו ישראל בה׳ מי יעלה לנו אל הכנעני בתחלה להלחם בו · השיב ה׳ יהודה יעלה׃ ואז האורים האירו כאחד כל שמו של יהודה כי הוא נקל הקריאה כי כן כתוב כלו בשלמות באבני החשן · אמנם מלת יעלה הבין אותה הכהן בזה האופן כי אחרי שחזרו אותיות יהודה להיות בלי אור כאשר היו קודם השאלה יו״ד של יששכר האירה · ואחריה עין של שמעון ואחריה למ״ד של לוי ואחריה ה״א של רהם שהית׳ ג״כ באבנו של לוי · ושני חלקי השמות הקדושים האלה הנקראים אורים ותומים על שם פעולתם היו נתונים בין כפלי החשן כי על כן היה כפול ואחרי שהלביש משה לאהרן האפוד והחשן אחרי כן נתן בין כפלי החשן האורים והתומים · וידיעת הדברים על ידם היתה מדרגה ממדרגות רוח הקדש למעלה מבת קול ולמטה מן הנבואה · ואמרו בריש פ״ק דברכות לכה נקרא שמם אורים ותומים אורים שמאירים דבריהם · תומים שמשלימים דבריהם · ונקראו ג״כ כרתי ופלתי כרתי שכורתים דבריהם פלתי שמופלאים מעשיהם · והנה עשו בבית שני אורים ותומים כדי להשלי׳ שמנה בגדים כמשפט ההוא שהיו בבית ראשון כפי כהן ואע״פ שלא היו נשאלים בהן מפני שלא היתה שם רוח הקדש וכל כהן שאינו מדבר ברוח הקדש ואין שכינה שורה עליו אין נשאלין בו · וכיצד שואלין? עומד הכהן ופניו לפני הארון והשואל מאחריו פניו לאחרי הכהן ואומר השואל אעלה? או לא אעלה? ואינו שואל בקול רם ולא מהרהר בלבו אלא בקול נמוך כמו שמתפלל בינו לבין עצמו ומיד רוח הקד״ש לובש את הכהן ומביט בחשן ורואה בו במראה הנבואה עלה או לא תעלה באותיו׳ שבולטות מן החשן כנגד פניו · והכהן משיבו ואומ׳ לו עלה או לא תעלה · ואין שואלין על שני דברים כאחד ואם שאל משיבין על הראשון בלבד ואין נשאלין בהן להדיוט אלא או למלך או לב״ד או למי שצורך הצבור בו שנאמר ולפני אלעזר הכהן יעמוד וכו׳ זה מלך · וכל בני ישראל זה משוח מלחמ׳ או מי שצריך הצבור בשאלתו וכל העדה אלו ב״ד הגדול וזה שאתה מוצא בדברי נביאים שהכהנים היו חוגרין אפוד בד לא היו כהנים גדולים שאין האפוד של כהן גדול אפוד בד ואף הלוים היו חוגרין אותו שהרי שמואל הנביא לוי היה ונאמר בו נער חגור אפוד בד אלא אפוד זה היו חוגרין אותו בני הנביאים ומי שהוא ראוי שתשרה עליו רוח הקדש להודיע כי הגיע זה למעלת כהן גדול שמדבר על פי האפוד והחשן ברוח הקדש׃

פרק מח

אמרו הפלוסופים כי מי שיכחיש את המוחש לא ינקה מהעון אשר עשה בתוכחה בלבד אם לא יקבל גם כן עונשו הראוי לו בחוש ההוא עצמו אשר לא האמין לו כי יכוהו בסנורים ולא יראה אור כל ימי חייו הבלו עד אשר ישוב ונחם מחטאתו אשר חטא · ועתה אם הכל מודים שיש לאבנים טובו׳ ומרגליות סגולו׳ נפלאות והוא ג״כ דבר שנראה לעין למה אין לנו להאמין זה ונחשבנו בעיניהם כקטני אמנה? הלא טוב הוא שנבא גם אנחנו על החתום ושיהיה גם לנו היום לבב כמוהם · והנה תלמידי אפלטון כמו לוציאו אפוליגיאו והלמידי אריסטוטילי כמו אליסאנדרו אפרודיסיאו ותלמידי אבן סיני כלם הפליגו לדבר על הסבה שבגללה ימצאו במרגליות ובאבנים טובות הכחות הנוראו׳ שהם כפי כל חי לא ראי זה כראי זה · אלו כתרו דברי אלו ואלו דברי אלו במשפטי יסודי הפלוסופיא הטבעית וכמעט שאין ביניהם הכרע · ומי שלא קרא בספריהם ימים רבים לא ידע מה שאמרו על נכון ולא יבין בטעם במאי קמפלגי · ולכן לא יהיה לי בפרק זה עסק בויכוחם פן אהיה למשא על מי שלא למד חכמה יונית מימיו · ודי לי שאכתוב בקצר׳ דעתי בדבר הזה עם כי היא נוטה מעט מדעתם כי יש לי גם כן סמך ביסודי הפלוסופיא להעמידה על תלה · ועל הדבר הזה דברתי בארוכה בספרי לאטינו הנדפס בויניציאה על דרוש הזהב המחצבי לדעת אם יש לו חלק ברפואה אם לא׃ אשר חברתי במצות ומסמכות אדוננו גוליילמו דוכוס ממנטובה וממונפיראטו יר״ה׃

ואתם בני היקרים דעו כי הפעולו׳ הבאו׳ מהדברי׳ המורכבים או הם באים מכח איכות היסודות הראשונות שהם הקור והחום או הם באים מהאיכות השניות והם הלחות והיובש או הם באי׳ מצד חלקי היסודו׳ אשר בם בצדק ובמדה מיוחד׳ שלא תמצא כמוה במורכב אחר נבדל ממנו או הם באי׳ מצד זכות ועצמות צורתם המוכנת לקבל השפע הפרטי שיושפע עליה׳ מהגרמים השמימיים שלא יאות אלא למורכב הזה ולא למורכב אחר בלתו · אמנם ידיעת הסגולות הבאו׳ במורכבי׳ מצד איכות היסודו׳ הראשונו׳ והשניות ייוחסו לרופא המובהק בלבד · על כן לא יהיה לי בפרקים אלו עסק בהם ומי שירצ׳ לדעת אותם יקרא בספריהם · אך להיות כי בחרתי לדבר עתה בסגולו׳ הבאו׳ או מצד חלקי היסודו׳ אשר הם בנבראים בצדק ובמדה מיוחדת להם ולא לזולתם או מצד צורתם הפרטית והעצמית המושפעת בם מצד הכנת חומרם דעו כי אם סגולות הדברים יבואו מצד חומרם בלבד ומההרכבה האחת מהארבע יסודו׳ יתהוה דרך משל החזרת · ומההרכבה משונה ממנה יתהוה הלפת · הארנבת · והתרנגולת · אז הסגולה הבאה מההרכבה הזאת או היא נכונה לקיום האדם או היא מתנגדת לקיומו או בכלל או בפר׳ · ועת׳ זאת הסגולה הבאה מצד החומר לא תצא אל הפועל ולא תורגש ותוכר כחה אלא באכילה בלבד ובאמצעות החום הטבעי שבאדם המוציא בן הכח אל הפועל סגולת המורכב הנאכל בבשול הנעשה ממנו באצטומכא לתמורת מה שנתך ואז אם הדבר ההוא

טוב ונכון לקיום כל הגוף יקיים אותו ׳ ויזון אותו כמשפט ׳
כמו שעושים המאכלים והמסעדים כלם ׳ ואם יתנגד לבזג
האדם בכלל ׳ אין ספק שימית אותו כמו שעושי׳ כל הסמים
הממיתים ׳ אמנם אם סגולתו היא לקיום אבר אחד בלבד
אז החום הטבעי ידריך סגולת הדבר ההוא הנאכל כבשול
הנעשה באצטומכא אל האבר שיצטרך לסגולתו לקיום
בריאותו או לרפואתו ׳ כמו דרך משל ידריך סגולת הלפת
לקיים בריאות העין מפני שיש לה כח לחזק ולהוסיף מאור
העינים כמו שכתב אבן זוהר בספרו הנקרא טיאיסיר ׳ וכן
ההתנגדות שיש לה לחזרת עם מאור העינים יוכר באמצעות
החום הטבעי כשתתבשל באצטומכא שתזיק לעינים יותר
ממה שעושה לכל שאר חלקי הגוף ׳ כדוגמה לזה ראש
הארנבת יחזיק באמצעות החום הטבעי המבשל אותו
באצטומכא כל הגידין שבגוף האדם האוכל אותו וירפא
הרתת ורעש האברי׳ הבא מהמת חלשת הגידי׳ ורפיונם ׳ וכן
התרנגולת אשר לה כבט איבה עם פרקי אברי האדם כאשר
כתב ראסיס בספרו מהשלשים בעלי חיים למלך אלמנסור
היא מביאה על האדם ברוב אכילתה ובתכידות התפרוקים
הנעשים עם בשרה החולי ההוא מהנזילה היורדת מהראש
ומכל הגוף תוך חלל הפרקים נקראת בלעז גוטה ׃ אך
הסגולות הבאות מהצורה בעבור אצילות הגרמי׳ השמימיים
האבורה לא יצטרכו מצד חשיבותם לחום הטבעי או לדבר
אחר שיוציא כחם אל הפועל ולא יאכלו כדברים הראשונים
האמורים אלא חם לבדם מבלי עוזר אחר טבעי כל עוד
שתמצא בהם צורתם שלמה שבגללה השפעת הככבי׳ עליהם
קיימת ישפיעו ברצונה׳ כח סגולותם במושפע על אחד מג׳
פני׳ היינו או במצב מנגד בקירוב ראוי או במגע או במשא ׃
במצב בלי מגע כמו שעושה האבן המושכת הברזל בכח
צורתה נקראת בלעז קלאמיטה שבקרוב מצבה בבלי שתגע
בברזל תמשוך אותו ׳ והכח הזה עומד באבן אם לא יעמוד
לנגדו דבר אחר המתנגד לצורתו ׳ כמו האבן יקרה הנקראת
דיאמאנטי שכל עוד שתקרב אל הקאלאמיטה גם שלא תגע
בה תפסיד כח משיכת הברזל ותפריד ותפריש ממנה הברזל
אשר כבר נמשך ונדבק בגופה ׳ אמנם האבנים טובות
שישפיעו כחם במגע הם כמו האבן יקרה הנקראת צאפירו
כי כשתגע במורסא ההיא הארסית הממיתה הבאה בזמן
המגפה הנקרא׳ בלשוננו נחלת ובלעז קארבונו תסיר הארס
ממנה ותבריא את האדם מבלי תרופה אחרת ולא תעשה
זה אלא כשתגע במורסא כמש ׳ אך המרגליות המועילות או
המזיקו׳ לאדם במשא בלבד הם כמו היאצינטו שמי שנושא
אותו הוא בטוח כמו שאמרו הקדמונים שלא יכו בו חצי
הברקי׳ שירדו בזעף מהשמים שנקראו בלעז סאיטי ׳ וגם לא
ימות במגפה כי שנושאו עליו מפני שמזכך האויר שהוא
סביבותיו ומסיר ממנו הארס הנגוז בו וכמו האוניקו המביא
על האדם הנושא אותו פחד ורעדה ומרה שחורה וחלומו׳ של
בהלה ׳ והאלמנג הוא הקוראלו ישמור הנושא אותו שלא
יבא עליו חולי הנופל ויסיר חולי המרה שחורה ממנו ׳ וכאלה
רבים שיועילו או יזיקו בסגולתם במשא בלבד ׃ והנה
אירמישי הפלוסוף הגדול מארץ הודו כתב כי סגולות כל
הדברים המתהוים בנבראי העולם השפל מכח מצב הככבי׳
והשקפתם ואורם ותנועתם במסלת חגורת המזלו׳ אשר קרא
עגול אלאור (היינו עגול האור כי לעולם בקו האמצעי שלו
סובב סובב הולך השמש המאיר לעולם כלו נקרא חקו
הזרה בלשונם ליניאה קליטיקה) ימצאו גם במורכבים

במעוט ורבוי השלמות הנכסף כפי עכירות וצלילות חומר
נופם הנאצל בקרבו הסגולות ההן שירדו שם מן השמים
וכסיליה׳ כי המורכב שיהיה קרוץ מחומר גרוע ורב הפסולת
לא יקבל כחות הגרמים השמימיים אלא כמדת הסרון גולם
חומרו ולא יצלח לסגולה מעולה וחשובה כי אם בקושי ׳ אך
החומר הזך והבהיר הוא נכון מצד טבעו לקבל שפע סגולות
נוראות ונפלאות ׳ ולכן האבנים טובות שמצד טוהר חמרם
דומים מאד בבהירות והזכות לעצם הגרמים השמימיי׳ בכח
האצילות היורד עליהם בשפע מן השמים וכסיליהם כאמור
ימשלו כמשל רב על כל המורכבים ולא יחטאו ׃
והנה בשחקים ובעצם השמים לטוהר יראו ארבעה מיני
צבעים שימצאו גם כן במיני האבנים טובות ומרגליות על
הרוב ׳ הצבע האחד הוא כשמים אשר אין בו ככבים והוא
ספירי׳ כדכתיב ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר והאבן
יקרה נקראת צאפירו היא דומה לו ׳ הצבע השני הוא כשמי׳
אשר בו הככבים והוא לבן ובהיר כדכתיב רקיע כעין הקרח
הנורא וכתיב בהיר הוא כשחקים ׳ והאבן יקרה נקראת
דיאמנטי דומה לו ׳ הצבע השלישי הוא כצבע האש כדכתיב
ונוגה להם סביב ובתוכה כעין החשמל מתוך האש ׳ וכתיב
כגחלי אש בוערות כמראה הלפידים ונגה לאש ומן האש
יוצא ברק ׳ והאבן הנקראת קארבונקיו או רובינו דומה לו ׳
הרביעי הוא אדום חשוך כדכתיב ענן גדול ואש מתלקחת
וכתיב וערפל תחת רגליו ׳ והאבני׳ קלצידוניאו ואמיטיסטו
דומים לו כי כן בהם יש כמו ענן חשוך מתלקח בצבעם ׳
על כן אין להפלא אם באבנים טובות ימצאו הסגולו׳ נוראות
ההם שאמרו הפלוסופים הקדמונים הואיל כי יש בהם כאשר
אמרתי דמות מה עם עולם הגלגלים המשפיע עליה׳ במצות
ה׳ כח וגבורה לעשות בשאר הנבראים מה שהם עושים ׃ וזהו
מה שרציתי לדבר בפרק זה על סבת הוית סגולו׳ המורכבי׳
ופעולותיה׳ הבאות מצד חמרם ומצד צורתם ותנאיה׳ בכלל ׳
ובפרקים הבאים אזכיר בעזרת ה׳ מה שידעתי בכחו׳ האבני׳
טובות בפרט לקיים מה שיעדתי לכם בפרקי הקודמים ׳
ועם כי בדברי אשר כתבתי על אבני החשן והאפוד הודעתי
לכם אגב גררא הכחות והפעולות נוראות שיש להם לאבנים
טובות הקבועים בם ׳ עם כל זה לא אסוג אחור מלכתו׳ לכם
פאן סגולות שאר האבנים טובות כפי כחי ׳ משום סוד ה׳
ליריאיו ולא תצטרכו לחזור בגללן אחרי ספרי חכמיה׳ להג
הרבה וליגיעת בשר ׃

פרק מט

היאצינטו הוא של שלשה מינים היינו המין האחד
הוא שצבעו אדום ׳ והמין השני הוא
שצבעו דומה לחלמון ביצה או לכרכום ׳ והמין השלישי
הוא בצבעו צירוליאו והוא היותר טוב ׳ והאש יפסיד צבע
האדום והנה גודלה של אבן זאת על הרוב היא כעדש ומוכרי
האבני׳ טובות לפעמים ימכרו את האבן הנקראת גראנאטה
במקום היאצינטו מהמין הראשון ומקום מוצאו הוא ספרד
ופורטוגאלו ׳ ויאמינו הפלוסופים הטבעיים כי האבן
הזאת מהמין השלישי תשמור האדם מחצי הברקים נקראו
בלשון לעז סאיטי ׳ ותשמור גם כן האדם פן ימות במגפה ׳
ומי שהיה כבר נגף אם יהיה אחרי כן עליו היאצינטו הזה

תאבד האבן בהירותה והיא מחזקת הלב ומביאה שינה מתוקה על מי שנושאה ותרבה כבוד האדם וממונו ושכלו · המין הראשון והשני יש להם כמעט הסגולות האלה כלם אך לא ברום המעלה כמו שיש לו למין השלישי והאבן שהיא מהמין השני הכרכומית אינה כל כך קשה כאשר היא האדומה והמובחרים לא ישעו הקונים בחלופה כאשר עושים במין הראשון ממנה · וזאת השנית היא יותר קשה ממה שהיא האבן הנקראת קורניאולה :

הצאפירו היא אבן יפה ובהירה דומה לרקיע והיא אבן יותר קשה מכל שאר האבנים טובות חוץ מהדיאמאנטי וגם היא של שני מינים ·

המין האחד אינו כל כך בהיר והוא הטוב · השני הוא יותר בהיר : ועל כן קוראים אותו צאפירו בימיי ואינו כל כך טוב כמו שהוא הראשון · ומי שלא יכיר אותו אינו מבחין בינו ובין הדיאמאנטי הגרוע : מקום מוצא השני מינים של האבן הזאת הוא בהודו הנמצא מחדש כמו בקאליקוט בקאנאנור ובערי מלכות ביסנאגהה · והנבחרים יביאו אותם ממקום נקרא זיאילן · והיותר משובחים הם מארצות פיגו · סגולת האבן הזאת היא לחמית המורסא נקרא נהלת קרבונכו בלעזי בזמן השנוי אויר · ותשמור האדם שלא יבא עליו גרב · ותמנע הזיעה הרבה · ותצחיב ותיטיב הפנים · ותטול הפחד והרעדה והמרה שחורה · ותשמור בריאות העיני' והחרטומי' המכשפים הם משתמשים באבן הזאת בלטיהם · ואם ישימו האבן הזאת שהיא בטבעה קשה מאד בכלי זהב על האש שלשה ימים רצופים תחזור להיות לבנה וזהירה בבאר עד שתחשב לדיאמאנטי טוב ומעולה :

הסמיראלדו היא אבן טובה ומעולה מאד ואינה קשה בטבעה אלא רכה ועל כן תשבר בנקלה והמוכרים מזייפים אותה מבלי טורח ויגיעה · אמרו כי במשגל ובפרט עם הבתולות בשעת הוצאת הבתולים תשבר · צבעה הוא ירוק כמין העשבים והיא טובה לרפואת חולי הנופל וסיבובי המוח נקראו וירטיגיני · ותועיל לזכירה ותשקיט הלב ותאיר העינים ותרפא השלשול ותרבה אהבת לימוד התורה והחכמות והיא טובה לרפואת הצרעת והיא מתנגדת לסמים המביתים ומסירה הרוחות הרעות מהאדם ותועיל לקנות ממון ועושר ונכסים :

הקארבונקיו המזרחי שבתורתנו הקדושה נקרא נפך (שמות כ״ח) היא אבן אדומה כגחלת בוערת ובהירה מאד נקראת בלעז קארבונקיו או רוביכו והוא והגראנטה והבאלאגיאו והספינילה והאבן יירמאניקה הם מין אחד והאש אינו מקלקל הקארבונקיו שהוא המעולה שבמינו והוא הנקרא זכר · והבאלאגיאו הנקבה · סגולותיו הם להשקיט תאות המשגל המרוב' והוא כתנגד לשנוי האויר והמגפה ומסיר המחשבו' הרעות ומחזיק הרוח החיוני · והגראנאטה שהיא של שלשה מינים · מזרחית ספרדית וכושית או סוריאנה שהיא היותר יפה תועיל ללב ולרוח רע ומסירה גם כן השינה הטבעית · ואם תחזיק הלב תזיק למוח :

הסארדה היא אבן נמצאת בארץ האנשים הנקראים סארדי ואם היא בבלית היא יותר נבחרת · ובארץ כוש היא של שלש' מינים · האדומה הדימיאה והכושית · והאבן הזאת היא משמחת האדם : תשמור אותו מהחלומות הרעים והיא מחדדת השכל ותסיר הכעס ותבטל הפעולות הרעות הבאות מכח האבן ההיא הנקראת אוניקינו :

הדיאמנטי ימצאו אותו בשלשה או בארבעה מקומות היינו במדינות ביסאנגיר · ומחצבו יועיל למלך המדינה ההיא ויעשיר בעדו מאד להיות כי יש לו ממשלת רבה על כל עמו · וכמו שבספרד המלכים שלהם יש להם חזקה על כל הדגים הגדולי' נקראי' טוני שכל האיש שיצוד אחד מהם ברשת או בחכה הוא של מלך כן יש למלך המדינ' הזאת חזקה על מחצב הדיאמנטי וכל עוד שימצאו דיאמנטי שבשקלם הוא יות' משני דראגמי זהוא משקל רביעית האונקיא הם של מלך · וגם על שאר הדיאמנטי יש לו ממשלה רבה כי אם אחד מעבדיו יוציא דיאמנטי אחד חוץ למדינה מבלי רשותו כל נכסיו הם של מלך · ועוד יש מקו' אחר בדיקאן קרוב לארצו' אימאדיקפא שיש שם מחצב דיאמנטי · ומקום אחר יש תחת ממשלת מלך קטן אשר שם ימצאו הדיאמנטי הטובים ואינם כל כך גדולים ונקראי' דיאמנטי מהדר שבו המחצב הישן ומביאים אות' בעיר שהיא תחת ממשלת דיקאן נקראת ליספור ששם בסחר הדיאמנטי האלה · ומשם יבואו לארצו' הגוזאראטינסי וגם לביסאנגיר כי שם ימכרו ביוקר · והדיאמנטי האלה הם חשובים בעיניהם מאד בפרט כאשר יוציאום מהמחצב מתוקנים מעצמם בטבע מבלי מלאכת האומנים ואומרים שכמו שהבתולה היא מעולה מהאש' הבעולה כן הדיאמנטי מתוקנים בטבעם הם יותר מעולים מהדיאמנטי המתוקנים בידי אדם וזה הוא נגד דעתם של אנשי פורטוגאלו שבוחרים ומחזרים תמיד אחרי הדיאמאנטי המתוקנים · ועוד במקום אחר יש מחצב הדיאמנטי בהר סמוך לים שאניאם בצד מאלאקה (אולי צרי' לכתוב מלכא שם של חשיבות סתם כי שם שלמה המלך ע״ה היה מוציא הזהב להביא לירושלם ועוד היום ימצאו שם בנינים שעשה שלמה כאשר קראתי בבחרותי בספרים הכותבי' טבע ומנהג אנשי הארצות ההם) והדיאמאנטי מהמקום הזה הם גם הם טובים לא שיש להם גריעותא זאת מצד הקוני' ותועלת מצד המוכרים כי משקלם כבד ויש מי שכתב כמו פליניאו סיקונדו וירוניסי שיש מחצב דיאמאנטי בארץ הערב · ואחרים אמרו עמו שהם באו של ציפרו ובמוקדון · ופראנציסקו מטאמארה כתב שבאים ממדינ' פירו ואין להאמין להם כי אין להם על מי שיסמכו' ויש מי שכתב שדבר עם איש נכבד בעל אמונה שאמר לו שראה דיאמנטי אחד בביסאנגיר שהיה גדול כביצה קטנ' של תרנגולת · והנה יש לתמוה (׳והוא נס גדול) שהאבני' האלה שמן הדין היה שיולדו רק בשני' רבות במעי הארץ העמוקים יולדו בשנים או שלשה שנים במהירות ובלי אחור כמעט קרובים לשטח העליון של הארץ כי אם יחפרו דרך משל בשנה אחת באמה אחת תחת הארץ ויוציאו משם דיאמנטי רבים אם אחרי שלש שנים ישובו לחפור במקום ההוא בעצמו חוזרים להוציא מהחפירה ההיא דיאמאנטי אחרים · האמנם האמת היציב הוא שלא ימצאו הדיאמנטי הגדולים אלא במעי הארץ העמוקים · והנה בהירות הדיאמנטי הוא רב וגדול מאד והוא לבן ומאיר היטב כעין הקרח הנורא ואין בו שומא והוא קשה בתכלית ואם הוא נוטה לאדמימות או לירקות הלא יהיה קשה לא ישה אל הרכות והוא דיאמנטי גרוע וכל מין ממיני הדיאמנטי גם הטוב ישבר בהכאת פטיש קטן · ושקר הוא מה שדברו הפך זה עליו ושכתבתי על דעתם על היהלום שבחשן ומצד קשיו יחתוך כל האבני'

טובות · וכאשר עושים פתוחי חותם וצורות שונות על שאר האבנים טובות אחר האבן ההוא הנקרא סמירידי (והוא שם כמעט נוטה לשם שמיר מצד פעולותיו) מפתחים עם שפריו כל מה שירצו היטב · והאש אינו מושל בו אלא אחרי ימים מה · וכאשר הוא במקום אשר שם הקאלאמיטה יבטל ממנה כח משיכת הברזל · ובכל סגולותיו הדיאמנטי הוא שלם וחזק מאד וכאשר ישפשפו אותו ימשוך המוץ והקש והדברי' הקלים לפי גדלו · ויסיר מהנושא אותו עליו פחד הלילות · וירפא כל חוליי המרה שחורה ויאמינו שיהיה הנושא אותו קשה יום · כי כן הוא בצד עצמו עם פעולות הנפש כאשר הוא השמש עם העין שבמקום תוספת אורה יחשיך תמיד עין המביט בו · ויש מי שאומר כי אם יקשרו אותו על זרוע השמאלי יהי' נושאו נוצח את אויביו ובעל גבורה · והוא מגרש ממנו את החיות רעו' ואנשי דמי' ומרמה והרוחו' רעו' והמזיקי' בעת השינה והוא שומר נושאו מהסמים הממיתים · וישמור אותו גם כן מהטענות והמריבות וסגולותיו הם יותר טובות ומעולות אם יקשרו אותו בכסף או זהב :

האמיטיסטו היא אבן כמעט רכה כמו שהוא הקריסטאלו והוא של שני מינים היינו אדום כמו פרח הויאולה אדומה ולבן דומה לקריסטאלו והבא מארץ הודו הוא הטוב · והוא משמר האדם מהשכרות ומסיר המחשבות הרעות ממנו והשינה העמוקה · וטוב לחכמה דעה בינה והשכל · ויש לו סגולה נגד הסמים הממיתים :

הטופאציאו או היא אבן ירוקה כעשב הלח או היא משותפת עם צבע ירוק ככרכום והיא רכה עד שתשבר בנקלה · והיא טובה לחוליי העינים לחולי חשיקוי בלעז אידרופיסיאה ולקדחת הדקה נקראת איטיקה · ואם תושם האבן הזאת במים רותחים מאד תכף תצנן אותם עד שירחצו אז עמם הידים בלי נזק כויה :

הקאלצידוניאו הוא אבן נוטה אל השחרות והוא עכור · ותלוי על צואר האדם יסיר כל חולי המרה שחורה והמחשבות הרעו' ויוציא האדם זכאי בדינו · ומשמר כחות כל הגוף :

הישפה בלעז דיאספרו הוא ממינים שונים ומצבעים שוני' · והנבחר מהם הוא הצהוב והירוק כעשב שיהיו לו טפות ורשומים אדומים כדם · סגולתו הוא לרפאת רעיפת דם מכל המקומו' ודם הנדות הרב ודם הבא מהטחורי' ויועיל לאשה היושבת על המשבר והוא נגד הזמה ותאוות המשגל · והנה אלבירטו מאניו טעה בזה כי חזר לכתוב הישפה תחת שם אבן אחרת קראה אליטרופיאה · אמנם האליטרופיאה והישפה שכתוב כאן היא אבן אחת בלבד · ודע כי הדיאספרו שלנו הוא ביחוד האבן שצבעה אדום לכן אמרתי כאן שהישפה הוא ממינים שונים ומצבעים שונים · אמר אלבירטו הליטרופיאה היא דומה לירקות הסמירלדו ויש בה טפות אדומות כדם והיא אבן שמשתמשים בה החרטומים והמכשפים · ואם ימשחו אותה עם מיץ העשב ההוא שנקרא גם הוא בשמה אליטרופיאה והוא ח הסקורפיאואידי של דיאוסקורידי וישימו אותה בכלי מלא מים יתהוה שם ענן חשוך מונע ראיית השמש כי תרתיח המים ואז יעלה באויר ולא יראה אורו זך עד שימטיר מהענן ההוא טפות טפות כמו מים ואם ימצאו שם חרטומים יגידו העתידות · ועל כן היו מהאבנים האלה רבים בבתי עכו"ם · ואמרו שנושא האבן הזאת הוא קונה לו בנקלה שם טוב :

שיהיה בריא אולם עד זקנה ושיבה · והיא משמרת נושאת מהסמי' הממיתים · וגם הוסיף דברי שוא שאם ימשחו אותה עם מיץ העשב האמור למעלה שנושאה יהיה רואה ואינו נראה · ותמצא האבן הזאת בכוש ובאי ציפרו ובהודו :

האנדרומאנטה היא אבן לבנה דומה לכסף וברוב נמצאת בים סוף והיא מרובעת בצורתה · וקשה כדיאמנטי · וסגולתה היא להשקיט החרון אף ונכאות הרוח :

הקריסטאלו הוא מאבני מחצב כמו האבנים טובות והוא לבן בהיר · נמצא לרוב בארצות אשכנז וספרד ואי ציפרו · והוא מרבה החלב בנשים · ומסיר הזבות · ואם יחממו אותו היטב באש יעשו עמו כוויות בשוקים ובירכים הכויות ההם שנקראו קאוטיריאי מבלי כאב ואם ישימו אותו צונן נגד השמש ידליק אש ואם יחמו אותו קודם שישימוהו נגד השמש לא ידליק אש · והוא מסיר הצמא מושם בפה תחת הלשון :

העין חתול היא באה מזיאילאן ופיגו ובראמאה · ואנשי הודו אמרו כי סגולתה היא שמי שנושא אותה לא יבא לידי עניות ובמקום עניות יבא לידי עשירות · ומנוסה היא בזה שכשישימו אותה בסמרטוט פשתן מהודקת בו יפה לא ישרף הסמרטוט באש :

הלינקוריאו אם ישימו אותה על הגחלים השורפים יכבה אותם מיד · ואם היא בסמרטוט לא ישרף הסמרטוט באש · וטובה ליושבת על המשבר :

הגאגאטי נמצא בארצות ליביאה ובריטאניאה אצל שפת הים · ובפרט בשפת הים הצפוני לארץ אשכנז · ובאינגילטירה האמורה שהיא הבירטאניאה נמצא הרבה ממנו · והוא של שני צבעים היינו שחור וירוק ככרכום · והירוק יש לו צהיבות מעט · וגם יש ממנו שהוא בצבע אמצעי בין הירוק כעשב והלבן · ואם ימשמשו בו וישפשפו אותו מושך הקש ואם ישרפוהו באש נשרף כמו הלבונה · ויועיל לחולי השקוי · ומעמיד ומחזיק השינים · ואם ירחצו אותו במים ויעשו עמהם עשן לאשה נגד הרחם יביא לה דם הנדות · ועשנו מבריח הנחשים ומחזיק הבני מעים והאצטומכא הרפים · וטוב לרפאת חליי המרה שחור' וטוב ליושבת על המשבר · וטוב למי שאחזו רוח רעה · ואם יגררו אותו ויתנו הגרירה עם יין לבן לאשה קודם שתאכל אם תשתין מיד אחרי שתית היין אינ' בתולה ואם לא תשתין יש לה בתולים :

האגאטה היא אבן שחורה עם רשומים לבנים ויש ממנה דומה לאלמוג וממנה שיש בשחרותה רשומים ירוקים כברתי או ככרכום · ובאה מאי של יון נקר' קאנדיאה והבאה מהודו יש לה טפות אדומות כדם · והמין הראשון הוא טוב שיפתחו בו פתוחי' כמו ראש המלכי' וזולתן מהצורות ואם ישימו אותה על ראש המטה השוכב בה יחלום חלומות רעים · והבאה מקנדיאה היא טובה למי שנושא אותה להוציא עצמו מכל סכנה ולהיות נושא חן בעיני כל רואיו ויהיה יפה תואר ויפה מראה · והבאה מהודו היא טובה לעינים ותשקיט הצמא · וטובה נגד סכנת הסמים הממיתים · ואם ישרפו אותה מעלה עשן שיש לו ריח טוב מאד :

האמנדינו היא אבן יקרה שיש לה צבעים שונים · ואמר איבאצי הפלוסוף כי היא טובה נגד הסמים הממיתים וינצחו עמה האויבים ·

והיא

והיא טובה לנבואה ולפתרון החלומות והחידות:

הברילו היא אבן נוטה מעט לירקות כרכומי מזוג מאד והיא בהירה ויש ממנה מינים הרבה · והטובה היא הירוקה מעוטת הירקות עם טפות רבות בתוכה · אמרו כי היא טובה נגד סכנת האויבים והטענות והמריבו' ולעמוד על הנצוח · והנושא אותה יהיה בעל מדות טובות ובעל דעה והשכל · והרופאי' אמרו שהיא טוב' לחלשת האברי' והעצלות' וכאבי הכבד וקוצר הנשימה והאצטומכא מלאה רוחו' · והיא גם כן טובה ללחות העינים · ויש מי שאומר שהיא משימת שלום בין איש לאשתו:

הציראבנו שבתורתנו הקדושה פרשת תצוה נקרא ברקת כאשר כתבתי בדברי על אבני החשן הוא אבן הנופל מן השמים עם הרעמים דומה לקריסטאלו וצבעו נוטה לירקות העשבי' מעט ונמצא בארץ אשכנז ובספרד · והספרדי הוא בהיר כאש · והוא טוב להחלים חלומות טובות · ויועיל לנצח האויב במלחמה · ומשמר האדם מהזיקות והרעמים:

האלמוג בלעז קוראלו הוא של שני מינים · ונמצא הרב' ממנו בים ההולך קדמת מארסיליאה· המין האחד הוא אדום והאחר הוא לבן ודומים לענפי אילן · סגולתם היא לרעיפת דם מכל מקום ושפע דם הנדות · והנושא אותם תלויים בצואר לא יבא עליו החולי הנופל בנקלה וטובים הם נגד הברקים והברד · ואם ידוקו לעפר ויתנו אותם עם מים על אילן עושה פירו' הם מרבי' פירותיו · ויועילו למי שנושא אותם לתת אחרית טוב לדברים אשר יתחילו לעשות:

הקורניאולה שבתורתנו הקדושה פרש' תצוה נקראת אודם · היא אבן שדומה בצבעה לבשר האדם ונמצא אצל הנהר הנקרא רֵינו אשר בין גבול אשכנז וצרפת · וכאשר יהליקו אותה אומני האבנים טובות תקנה לה בהירות טוב ויפה והיא עוצרת הדם · ובפרט דם הנדות והטחורים ותחזיק הלב ותשקיט הכעס:

הקריסופאסו בא מהודו והיא אבן יקרה כי בני הודו לא ימצאו אותה אלא לעתים רחוקים ולכן ימכרו אותה ביוקר · וצבעה דומה למיץ האגס הקרוש בלעז פירו ובתוכה יש כמו טיפות זהב שבגלל זה נקראת קריסופאסו כי מלת קריסוס בלשון יון ר"ל זהב · ודומה לקריסוליטו בסגולותיה:

הקריסוליטו הוא אבן שצבעו נוטה מעט לירקות כרכומי ולעין השמש ידמה לכוכב בהיר · ובא מארץ כוש · ומנוסה לחליי קוצ' ורוע הנשימה · ואמרו שאם ינקבו אותו ובנקב ישימו שֵׂעָרֵי זנב החמור ויקשרו אותו על זרוע שמאלי יסיר הפחד והמרה שחורה והסכלות ומביא האדם לידי דעה ובינה · והוא מרפא הגרב הרע והנגעים · ואם יחזיק אותו בידיו מי שיש לו קדחת גדולה ישקיט חמימות הקדחת · ואם יושם באש יפסד בנקלה:

הדיאמון שרוצה לומר אבן השטן כמו שאמרו קצת מהמחברים הוא אבן של צבעים רבים כמו הקשת הנראה בענן והוא טוב לקדחות ולסמים הממיתים · והנושא אותו ינצח אויביו · אמנם על דרך האמת דיאמון בלשון יון ר"ל שכל או כוכב בהיר בעל נצוצות:

הדיאקודוס הוא אבן נוטה מעט לצבע ירוק · ודומה מצד מָה לאבן נקרא בְרִילו:

ומביא על הנושאו דמיונות כוזבות ואם יגע באדם מת יאבד סגולותיו ונראה כמו שיהיה ירא מהמות:

הדיאונסיאה היא אבן שחורה דומה לברזל הלטוש בבהירותה · ויש לה כמו טפו' אדומות · וריחה נודף כיין · והיא טובה לשכרות:

האיטיטי היא אבן שצבעה ירוק עז כמו הפרח של ויאולה ירוקה נקראת בלשון רבותינו ז"ל אבן תקומה במסכת שבת בסוף פרק במה אשה יוצא' לצאת בה בשבת וגם אמרו שהמשקל שהוא כנגד אות' אבן תקומה תועיל לאשה שלא תפיל ומותר לצאת גם עמה בשבת אבל משקל דמשקל עלה בתיקו וכל תיקו דאסורא לחומרא ואין יוצאין בה · ויש מי שקור' האיטיטי אבן הנשר כי הם ישימו האבן הזאת בין ביצותיהם כאשר יקננו על אפרוחיה' ונמצא אצל שפת ים אוקיאנוס וגם בארץ פרס · ובתוך מעי האבן הזאת יש אבן אחרת המורגשת בנקישה · ואם יתלו האיטיטי בזרוע השמאלי של אשה הרה לא תפיל . ותועיל ליושבת על המשבר כשיקשרו אותה על הירך · והיא טובה לחולי הנופל · ואמרו הכלדיים שאם יָושם על הדבר הנאכל אם יש בו סם המות בעוד שהיא שם לא יוכלו לבלוע המאכל ההוא וכשיסירו האבן יבלעו המאכל בנקלה:

האימאטיטים נמצאת באפריקה ובכוש ובארצות הערב · צבעה אדום חשוך דומה לברזל עם טפות אדומות כמו דם והיא טובה לנזילת דם המקור והבטן ודם הנדות ולנזילת הרוק הדמיי מהפה · ותרפא המכות טריות והנגעים ותאכל הבשר נוסף עליהם · וטובה היא לעינים הרטובות והרכות:

האיטדרוס היא אבן דומה לקריסטאלו ויורדו ממנה תמיד טיפות מים ולא תחסר ותפסד · כי המים לא יצאו מגוף האבן אלא מן האויר אשר סביבותיה הנקרש ומתהוה למים בעבור קרירות האבן · והיא טובה לכל הקדחות:

האיפיסמריטי היא אבן הבאה מן הים אדומ' ובהירה והיא אבן שמשתמשין בה המכשפים ותשקיט הקטט' והיא מסירה ממקומה אשר היא שם הארבה הילק החסיל והגזם והעופות הטמאים והרעים והענני' ריקים והברד ולא תניח לצמוח פירות הארץ · ואם תושם נגד השמש תוציא ממנה אש · ואם יניחו אותה במי' רותחים תצנן אותם מיד:

האיקסאקונטאליטי הוא אבן קטן מאד שיש לו ששים צבעים · נמצא בליביאה ובארץ הטרוגלודיטי והוא מזיק מאד לנידים כלם ומרתת העינים והעפעפים:

הגאגאטרוניקה היא אבן של צבעים שונים כעור הצבי · והנושא אותה הוא בנצח אויביו · ומנוסת על ידי אלקינדרו המלך כי כל עוד שהיתה האבן הזאת עליו נצח את אויביו בים וביבשה · וכאשר לא היתה עליו נפל ביד שונאיו:

הגילוסיאה היא אבן דומה לגרעיני ברד והיא קשה כדיאמנטי · ואם תושם באש גדול ועצום תהיה לעולם קרה כמו שהיתה לפנים והיא משככת הכעס והחמה ותאות המשגל:

הגאלאריציִדי הוא אבן דומה לאפר · ונמצא במצרים ביאורי הנילוס ויש לו טעם חלב · ואם יהיה תלוי בצואר האשה ירבה החלב · ואם יושם על הירך

טוב לִיושבַרת על המשבר ואמרו הרועים המצריים שאם יכתשו אותו ויערבו בו בים ומלח ויזו בו המקום שעומדים שם הצאן ימלא דדי הצאן חלב וסרפא גם כן הגרב הרע:

הגיראקידי הוא אבן שחור · ולדעת אם הוא האבן הטוב או המזוייף ימשחו הנושא אותו בדבש וישימו אותו נגד הזבובים והצרעות: ואם לא יבואו עליו הוא טוב · ובהפך זה הוא רע: והוא טוב למצוא חן ולהיות אהוב ונחמד בין בני האדם:

הליפארי הוא אבן הנמצא בארץ ליביאה · וסגולתו הוא שמי שנושא אותו בזמן צידת החיות אז החיה המבקשים הכלבים והציידים לצוד אותה היא באה במרוצה עד האיש אשר האבן עליו ונראת כמתחננת לפניו כאלו הוא אדון ופטרון לה · והכלבים והציידים שהם שם במקום האבן לא יראו החיה שהיו רצים אחריה:

הקאלאמיטה היא אבן שצבעה דומה לברזל נקראת בלשון רבותינו ז"ל אבן שואבת כמו שאמרו בגמרת סנהדרין על משנה שלשית של פר' כל ישראל אבן שואבת תלה לה לחטאת ירבעם ובגמרת סוטה פ' עגלה ערופה אמרו אבן ששואבת הברזל ומושכתו אצלה שם לנגדו של עגל ירבעם ושאב את העגל והעמידו באויר וגם כי אני קראתי בספרי החכמים שלהם שיש ממיני הקאלאמיטה שמושכין חוץ מהברזל דברים אחרים כאשר כתבתי כאן לא ראיתי לא בדברי רבותינו ז"ל שהקאלאמיטה תמשוך הזהב אך בריא לי כי גם הזהב ימשוך בטבעו הכסף חי ויש ממנה הרבה בים ההולך קדמת הודו והספינות השוטות בים ההוא במקום מסמרים של ברזל יש להם מסמרים של עץ כי הנה במסמרים של ברזל יפלו בסכנה האנשים שהם בספינה פן יצאו מהספינה המסמרים של ברזל בעבור משיכת האבן ותשבר הספינה · אמנם אם ימשחו האבן קלאמיטה במיץ שומים לא תמשוך הברזל · וכן תאבד סגולת משיכת הברזל כשיהיה לעומתה הדיאמנטי כאשר אמרנו · ויש מהקלמיטי מין אחר שימשוך היין והשמן · וגם יש מין אחר ממנה שימשוך הבשר והיא לבנה ומשתמשים ממנה המנאפים הרשעים בכשופיהם · והקאלאמיטה המושכת הברזל היא מביאה האדם לידי מחשבות רעות ורבות · ותרפא חולי השקוי הוא האידרופיסיאה · ומנסים גם כן הנשים בה כי כי שהוא מקנא לאשתו וירא שמא תזנה עליו ישים האבן עליה בעודה ישנה · ואם היא נקייה מעון תקיץ מהשינה ותחבק את אישה באהבה · ואם טמאה היא תפול מן המטה ותברח · ואמרו גם כן שאם יכנסו הגנבים בבית וישימו האבן על הגחלי' בארבע פינות הבית כל אנשי הבית יקומו בבהלה ויברחו מן הבית ויתנו מקום לגנבים לגנוב:

המידיאו נמצא בארץ מדי והוא של שני מיני' · השחור והירוק כעשב · ויועיל לחולי הפודאגרה הישנה ולסמיות העינים ולחולי האבן במקוה ובכליות · ויסיר העפל והיניעה · ואם האבן שחור ישבר וישימו חלקיו הנשברים במים · מי שירחץ בהם יפול בנגעים בכל הגוף ויופשט עורו מעליו ואם ישתה מהמים אשר בם שברי האבן ההוא ימות בכח הקיא העצום שלא יוסר ממנו אלא עד שימות:

האוניקו הוא אבן שחור · והטוב הוא השחור עם רשומי' לבנים ובא מארץ מדי וערב · ויש ממנו של חמש מינים כאשר בשכבר כתבתי שהם בעבור שנוי צבעיו' אמרו כי הנושא אותו בין בזרועו בין בצוארו בין באצבעו הוא מביא לידי דאגה ויגון וירבה הטענו' המריבות והקטטות ויביא בעת השינה חלומות של בהלה ומדבה הרוק והנזילה בקטנים והאבן הנקראת סארדה כאשר אמרנו היא מסירה כל החיזקות שיתהוו מחמת האבן הזאת:

האיסקוסטו הוא אבן הבא מקצה האחרון של ספרד · והוא נטוה כפשתן ויעשו ממנו כתנות ומלבושים שלא ישרפו באש · וכאשר הם צואים מנקו' נתר וברית וכביסה מתלבנים באש · ואולי נוכל לקרות האבן הזאת סאלאמאנדרה ארציית ותהיה ממנה שלשה מינים · והם מבעל חי הנולד באש שנכבשה ממנו חזקיהו המלך כדכתיב (דברי הימי' ב' כ"ח) ויבער (היינו אחז) את בניו באש וגו' והיא הסאלאמנדרה האמיתית והסאלאמאנדרה המימיית · והיא כמין לטאה או לוצירטה העומדת במים · תבה ירוק כעשב נוטה לצבע שחור · וכרסה ירוק ככרכום · והיא נשרפת באש בקושי רב · והסאלאמנדרה הזאת שהיא הארציית:

האביכטון הוא אבן מצבע הברזל בא מארצות הערב · ועכום היו משתמשים ממנו בהיכלי תלילי' שלהם · שהיו מדליקין אותו והיה הולך ודולק זמן הרבה והאש בו לא היה נכבה כי אם בקושי רב ועצום שיש בו כמעט טבע הצמר של איסקוסטו אשר כתבתי לפני זה · והאש עומד בו תמיד מפני שיש בו לחלוחית שמנה שלא תפרד מגוף האבן עד תומו:

הטורקואים היא האבן הנקראת טורקינה בלעז ויש ממנה שני מינים · המין האחד הוא בא מארצות ספרד והוא ירוק מאד והוא המין הגרוע · והאחר הוא בא מהודו וצבעו ירוק כמו שיהיה מזוג עם חלב שהוא לבן כידוע · וברוב הפעמים יש בו כמו רשומים עוברים הנוטלים קצת יופיו ממנו · והאבן הזאת כמו שיהי' בה דעת והשכל כל עוד שהנושא אותה והיא מקנת כספו הוא חי ובריא · גם היא נאה וטובת מראה · וכאשר ימות היא נוטית ביופיה מאד ועומדת כן בכעורה עד שתהיה' למקנה לאיש או אשה אחרת · ואז תשוב לאתנה הראשון · וזה העיד כעד של ראיה פראנציסקו רואיאו שכתב בזמננו זה ספר על טבע האבנים טובות · והוא העלה זה לזכרון בפרק י"ח בספרו · וסגולת האבן היא לשמור האדם מהסכנות ולחזק הלב ולהאיר העינים · ולעשות שהאיש הנושא האבן הזאת יהיה שמח וטוב לב כל הימי' וכבר העתקתי כל זה במה שכתבתי על אבני החשן:

פרק נ

כמו שפעולות כל הדברים הנמצאים ברצון ה' במורכבי' אם יבואו באמצעות הארבע יסודות ומזגם הנגלה מהקרירות והחום והלחות והיבשות שנקראו איכיו' ראשונות ושניות · אנחנו מכירים בם במופתי השכל המושפע בנו מאתו ית' · ועליהם בפרט נסמכו יסודי חכמת הרפוא' כידוע לכל מבין כן סגולתם שהם מצד צורתם הפרטית והמזג המיוחד להם ולא לזולתם מהמורכבים לא נודע כי אם בנסיון פשוט ולא בלימוד חכמה מהחכמות הטבעיות ובהם אין יתרון דעת לרופא מכל שאר בני אדם · ועל כי בפרקי' הקודמים דברתי על סגולות כמה שנמצאו באבנים אמרתי להודיע גם כן לכם עתה הסגולות אשר ימצאו על אופן זה בחלקי הבעלי חיים והדברים הנולדים בם משום סוד ה' ליראיו

אליראיו · ולא אדבר על דרך זה בעשבים דבר כי הזמן יכלה והם לא יכלו:

אמרו שבזנב האיל יש מין או לחה ירוקה כעשב שכל מי שיטעם ויאכל ממנה ימות · ודם האיל בעורו עם שמן אם יעשו ממנו תקנות ירפא נגעי הביצים ואם ישתו ממנו עם יין ירפא מי שהכוהו עם חצים שנמשחו עם סם ממית · ודם האיל אינו נקרש כמו שעושה דם כל שאר הבעלי חיים והרי הוא כמים אדומים · ומוח האיל ירפא מורסת הגידי׳ והפרקי׳ אם יושם עליהם כמורטייה וקרניו שרופים בעורכים עם דבש ימיתו התולעים שבבטן הנערים וטובים לשלשול הזובות לבן מהנשי׳ ולירקון · ולקרניו גם כן יש בם כמעט הסגולה שהיא בקרני המונוצירוטי נגד הסמים · אם יוקחו כן האיל מן חדש אלול עד הצי חדש תשרי והדמעות הקרושו׳ שהן בצד הפנימי של עיני האיל אם יושבו על נשיכת בעל חי כבית ירפאו בהם הנשוכים אם ימשחו אותם על המכה שיוציאו חוץ ממנה כל הסם הנבלע בנשיכה ההיא · והעצם שהוא בלב האיל הוא טוב לרפואת הסמים הממיתים · ועפר גידו היינו האבר המוליד בו אם ישתוהו עם יין יועיל לנשיכת הנחשים השורפים הנקראים ויפירי:

החולדה אם יקלוה באש כשהיא בחיים ויוציאו אח״כ מעיה ממנה וימלחו אותה ותעמוד זמן רב כן וכשהיא יבשה לגל היטב אם ישתו רביעית האונקיא ממנה כתושה לעפר עם יין תרפא נשיכת כל בעלי חיים הממיתים ותרפ׳ החולי הנופל · ואם ימשחו עם דמה המורסות קרות והם החזירים נקראו בלעז סקרופולי תרפא אותם וטוב דמה ג״כ להשקיט כאב הפרקים בחולי הנקרא בלעז פודאגרה:

הצפרדע של אגמים ומקוה מים מתוקים אם תבושל במים עם שמן ומלח היא והרוטב שלה מרפאי׳ הסמים מכל הנחשי׳ מחמת נשיכה · ואם ישרפו הצפרדעים באש יעצרו עם עפרם הדם היוצא מהורידין או מכל מקום הגוף:

אם יבלעו שבעה פשפשים הנולדים בזמן הקיץ במטורת ויהיו חיים יועילו לנשיכת הנחש הממית ואם יושם עפרם בפי האמה ירפא חולי קושי ההשתנה:

אם יאכלו כבד החמור צלי יועיל לחולי הנופל כמו שעושים גם כן טלפיו שחוקים לעפר · ומים הנוטפים מכבד העז בזמן צליתו יועיל להאיר העינים למי שאינו רואה בלילה וכן הוא עושה בהם העשן העולה ממנו בזמן הצליה · וחצר הכבד של כלב שוטה יועיל לנשיכתו כמו שאמרו הקדמוני׳ · אמנם רבותינו ז״ל נסתפקו בסגולתו זאת וע״כ ביומא פרק ח׳ משנה ששית דחו דברי רבי מתיא בן חרש ולא הרשו לתת איתו ביום הכפורים למי שנשכו כלב שוטה · ובאולי יאסרו אותו גם כן בשאר ימות השנה כי הנה לא יתירו מעולם דברים טמאי׳ בספק נפשות אלא כשיזדמן שסגולתם ברפואה תהיה ודאית ולא מסופקת · ואני לא נתתי לעולם ממנו למי שנשכוהו כלבים אלו ועשיתי בם תרופות אחרו׳ והועילו ברצון ה׳:

ברגלי הסוס מצד פנים אצל טלפיו יש דבר קשה כוסף נקר׳ ליקיני בלשון יון · אם יעשו ממנו עפר וישתה ממנו החולה עם החומץ יועיל לחולי הנופ׳ וגם הוא טוב לנשיכת הבעלי חיים:

ראש הלטאה היא הלוצירטה בלעז כשהיא חיה כתוש אם יושם על המקום הצריך יוציא קוצים וברקנים וחצים מגוף האדם · וכן יועיל לכל קושי הנולד בעור האדם כמו לקושי הבא על אצבעות הרגלים וידים נקראו פורי בלעז · וכן ירפא הקאלי הבאים שם · ואם כל הלטאה חיה כתושה תושם על נשיכת העקרב תועיל · וכן בשר העכבר הביתי׳ חי אם יושם על נשיכת העקרב תרפא אותה:

קיבת הארנבת תועיל לנשיכת הבעלי חיים הממיתים ולשלשול ולדם הנדות ולרקיקת דם ולחולי הנופל:

אפר שרץ המים נקר׳ סרטן ובלעז גאמבארו עם שורש לענה נקראת ייגציאנה אם יתנו אותם ביין שלשה ימים רצופים לנשוך מהכלב שוטה יועילו הרבה · וגם התרופה הזאת היא טובה להריצים והם נגעים דקים ארוכים נקראו ריגבי או פיסורי שנולדו בפי הטבעת · והסרטן חי כתוש ומבושה עם חלב חמורתה יועיל לנשיכת נחשים ועקרבים ועכבישים · והרוטב שלהם טוב למי שיש בו חולי החרחור נקראו טיסיצי · וטוב גם כן למי שאכל הארנבת של ים נקר׳ ליפירי מארינו · והסרטן כתוש עם עשב נקרא אוזימו היינו באסיליקו יהרוג העקרבים:

צורת הזאב ידועה · אמרו שבשר הבהמה או החיה שנטרפת מן הזאב היא יותר טוב׳ לחיך ממה שהיא בשר הבעלי חיים הנהרגים בבית המטבחי׳ · ואם הזאב נשך הסוס הקטן הסוס ההוא כשיגדל יהי׳ חזק ובעל מרוצ׳ גדולה ולא ייגע ולא ייעף בנקלה · ואם יעשו אזור מעור הזאב ויקשרו בו כרס החולה יסיר הכאב הנקרא קוליקו · וכן אמרו שאם הזאב הוא קודם לראות האדם קודם שהוא יראה אותו · אז יחסר קול האדם ממנו ולא ירי׳ אותו · ואם יבשלו כל הזאב בשמן עד שיהיה השמן כמו רטייה יועיל לכאב הפרקים נקרא גוטה אם ימשחו הפרקים עמו · ואם ישימו עור הזאב על האצטומכא יועיל לבשל המאכלים בו · ועפר בשרו היבש נתן בברק עוף או עגל או גדי שלש׳ ימים רצופי׳ ירפא הקדח׳ הרביעית · וזה העפר גם כן ילבין השינים אם ישפשפו אותם בו · ומי שנושא עין הזאב מלוח עליו לא יבא לידי חולי העינים הבאים מחמת התלהבות הדם · ומשמר האדם מהכשפים · ועפר לחי הזאב במשקל חצי אונקיא עם יין לבן טוב יועיל למי שלא יוכל להשתין · ושן הזאב יסיר הפחד והרעדה מהנערים הנושאים אותו · ויועיל לצמיחת השינים במהרה ובנקלה · ודם הזאב עם שמן אגוזים יועיל לחרשים אם יזובו ממנו תוך האזני׳ · והכבד שלו טוב למי שיש לו נגעים בריאה וטוב למקשה לילד ולשלשול הבא מחולי הכבד · ויועיל למורסות קשות שבו · ועפר הריאה שלו עם חלב תועיל לחרחור ולקוצר הנשימה · והמרה שלו עם מעט מוסקו אם תושם באזנים או באף למי שיש לו חולי הנופל פעם אחת בכל חדש · ישמור אותו שלא יבא עוד עליו · והמעי׳ שלו וכן צואתו היא טובה לכאב קוליקו:

האבן הנקרית אליקטוריאו הוא לבן ומבהיק כמעט כמו הקריסטאלו · ונמצא בקורקבן התרנגול הזקן · יש אומרים של ארבע שנים ויש אומרי׳ של תשע שנים · וכל עוד שיהיה יותר זקן הוא יותר טוב · והוא גדול לפעמים כגרעין של פול · וסגולתו הוא לעורר תאות המשגל · ויחזיק הנושא אותו עד שיגבר על אויביו · וגם הוא טוב להרבות דברי ההלצה · ולקנות אוהבים רבים · ואם יניחוהו בפה תחת הלשון ישקיט הצמא · וזאת הסגולה האחרונה היא בנוסת:

הבוראקו או נוסה בויו שורק אחרי הגון · הוא אבן הנמצא בראש הצפרדע ארציית ולפי דעתי היא הנקרא׳ צב בלשוננו הקדוש ובלעז נקראת רוספו · והאבן הוא של שני מינים · לפעמים הוא לבן כהוי נוטה לאדמימות · ולפעמים הוא שחור · ואם יוציאו האבן הזאת בראש הצפרדע בהיות׳ עדיין

כפרכסת באמצע ואבן יהיה כצורת עין נוטה לצבע ירוק כעשב ולפעמים יהיה בה צורת צפרדע ואם יבולע אחרת מהאבנים שלמה כמו שהיא תריק המעים ותטהרם מכל מותר רע · ואם יהיו שני האבנים יחד ביד אחד במקום שיש שם ארס ויחזיקו בם ביד חזקה פתומה ישרפו היד ויחליפו צבעם והוא סימן שיש שם ארס · ואם יראו האבני' לצב החי יבקש בכל כחו לינע באבנים ולבלעם :

הקילידוניאו הוא אבן שיוציאו אותו מקורקבן הצפור נקרא בלעז רונדינה והוא הצפור שעושה קנו בקדות הבתים והוא של שני צבעי' היינו האחד שחור והאחר נוטה לירקות ובכל צפור מהם ימצאו לעולם שתי האבנים האלה יחד וסגולתם בפרט אז היא טובה ומעולה כשיוקחו האבני' מהצפור בחדש אלול והאבן שהיא נוטה לירקות אם יקשרו אותה בעור עגל או איל תחת האצילים של צד שמאל היא טובה להסיר הסכלו' הבא מחמת חולי ולרפאת הכאבים הישני' והיא טוב' לשמור נושאה פן יפול בחולי הנופל · ויש מי שאמר שהיא טובה לישא חן וחסד בעיני הבריות · והשחורה היא טובה נגד הליחות הרעות והקדחות וכעס הלב · ואם ירחצו אותה במי' המים ההם ירפאו חוליי העין · ואם ישימו סביבות האבן הזאת עלי העשב ההוא הנקרא קילידוניאה תחשיך ראות העינים : והצפורים עצמם אם יאכלו צלי יועילו לעינים · ועפרם השתוי עם מים למשקל ארבע אונקיות יועיל לחולי האסכרה : .

הקליאונטי הוא אבן אדום נמצא בתוך השרץ נקר' תנשמת בלעז נאלאגה או בישח סקודילארה · והשרץ הזה הוא של שני מינים · האחד ימצא ברוב במים · והאחר נמצא ברוב בהרים ובבקעות ומכסה השרץ הזה או ביתו לפעמים מתוכו יאיר ויזהיר כבתי האוסטריגי מתוכם והאוסטריגי הלא הם השרצים שימצאו בהם הפנינים · ואם תושם האבן מהשרץ הזה תחת הלשון היא מעוררת ומביאה הקיא ביום הראשון ללבנה וביומה האחרון בלבד ולעולם אם ישימו אותה באש גדול לא תשרף :

הדיאקונידי נמצא בראש הנחשים הגדולים הדומי' לתניני' נקראים בלעז דראגוני ויש לו סגולה דומה לאבן בוראקא האמור וגם הוא טוב נגד הסמים הממיתים של בעלי חיים ואמרו שהנושא אותו ינצח ויגבר על אויביו :

האבן איאינה והיא עין החיה ההיא הנקראת איאינה הנהפך לאבן · אם יושם בפה תחת הלשון כמו שאמרו איאטי ואהרן הפלוסופים הקדמונים הוא טוב לנבואה ולהגדת העתידו' :

הקוירציאה הוא אבן הנמצא בקן הקארה ונקראת בלעז אופופה אמרו כי היא מגלה סודות האדם אם ישימוה על חזהו כשהוא ישן :

הראדאים הוא אבן ראש התרנגול כי אם ישלך אחרי מות התרנגול ראשו לנמלים עד שיאכלו כל בשרו מעליו אחרי זמן רב ימצאו בגולגלתו האבן הזה והוא טוב לנושא אותו לבקש ולמצא את כל חפצו אשר ישאל מבני האדם :

האבן הנקרא סיליניטי רבו הדעות עליו יש מי שאומר כי הוא אבן הנמצא במעי התנשמת הנמצאת בהודו והוא נוטה לצבעים רבים או כמו לאדמימות פשוט או לאדמימות של שושנה וגם יש בה צבע לבן ויש מי שאומ' שהוא אבן הנמצא בארץ פרס ויתרבה גדלו ועצמותו כשהלבנה היא במילואת ויתמעט בחסרונה והוא טוב כמו שאמרו להגיד העתידות אם יניחוהו תחת הלשון בשעה ראשונה של יום ראשון ללבנה ובשעה ראשונה ושישית של יום העשירי ללבנה :

והאופן אשר בו ידעו העתיד הוא זה היינו שאחרי שישימוהו תחת הלשון יחשבו בלבם על דבר מה מהדברים אם הוא דרך משל נכון שיעשו הדבר ההוא אם לאו · וגם אם יעשוהו יחשבו בלבם אם ימצאו מבוקשם אם לאו · ואם יזדמן שבעשיית הדבר ימצאו כל חפצם לא תסור מהם המחשבה הזאת לעולם עד שיקחו האבן מתחת לשונם ואם לא ימצאו מבוקשם בעשיית הדבר המחשב' ההיא תלך לה תכף ומיד ואין דעתו נוחה עליה אפילו רגע · ואמרו שהאבן הזאת ירפא נגעי הריאה הוא חולי החרחור שהוא חולי הטימיש' והקדחת דקה היא איטיקה והחלשים מאד מחמת חולי :

כמעט בכל הימי' שהם הולכי' קרבת ארץ הודו יש שם דגים גדולים עד מאד וחזקים להלחם עם שאר הדגים הגדולים שבים הדגים האלו נקראו בלשונם טיבורוני לא זכרתי אם יש להם קשקשת אם לאו כי רבו כמו רבו השנים שלא קראתי בספרים אשר ספרו בם הדברים הנמצאים בחלק העולם ההוא שמצאו מחדש · ואנשי הודו יצודו הטיבורוני' עם חכה גדולה ובראשי הדגים האלה ימצאו שלש' או ארבעה אבנים גדולות ולבנות מאד יעברו משקל שני ליטרין לאבן האחת · והאבני' הם טפלות מבלי שום טעם ונגררות במגרד בנקלה · והאבנים האלה הם טובות לשבר האבנים שהם בכליות ובמקוה · גם יועילו למי שלא יוכל להשתין :

האמברה גריסיאה קדמונינו האמינו שהיא זרע הדג הגדול הנקרא בלשונם באלינה מפני שנמצאת לפעמים בבטנו : אמנם האחרונים אמרו כי היא כמו נפט העולה ממעינות מיוחדות בקרקעית הים וריחו הטוב נודף עד מאד והבאליני' אוכלי' אותו אם ימצאוהו משוטט בים פי כשהוא חוץ למעין הנעלה והיוצא ממנו הוא נקרש ונעשה קשה מתוך קרירות המים והאויר כמו שעושים גם כן האלמוגים · אחרים אמרו שהוא דבר נולד כפירות אילן ידוע הנופל ברוח החזקה בים ואחרים האמינו שהיא חלק מה ממיני הארצות כמו שהוא מבולו ארמינו והטירה לימניאה וכדומה ושהיא נוש עפר שיש בו לחלוחית מה או טיט גם שחופרים מקרקע תיחות של איים רחוקים כמו שהם במזרח העולם נקראו בלשונם איסולי אוריאינטאלי ואמרו שהטיט הזה הוא מהדק כזפת ומדביק בו בחזקה כל הדברים הנכנסים בקרבו · ועל כי בעבור ריחו הטוב והנודף למרחוק העופות והצפרי' הפורחי' באויר מתאים הרבה לאכול ממנו יקרה שברוב הפעמים ימצאו בו פיות וחוטמים רבים של נשרים פרסים נצים ופאפאגאלי כי כשתוחבים אותם בו כשירצו לאכול ממנו ישארו מהודקים בטיט ההוא הפיות כאלו היו שם מסמרות נטועים · ועל כן ימותו אחרי כן הבעלי כנפים הנזכרים להעדר וחסרון פיותיהם וחוטמיה' שנשמטו מראש' בגללו · ואולם אם אוכל לענות אף אני חלקי אומר כי לעניו' דעתי האמברה היא נפט כאשר כתבתי יוצא ממעינות הים הנגר כשמן תכף כשיוצא מהם · וכאשר יכנס במים המתוקי' שבו (כי הנה מימי הים מלמטה הם מתוקים ומלמעלה קרוב לשטח העליון מהם כמו שלשה אמות בלבד הם מלוחים כידוע לכל חכמי הטבע) אז הוא נקרש · ועל כי מפני שבגבורתו הוא צף על פני המים המלוחים שהם למעלה יקשה עצמו שם יותר ממה שהיה בתחלה במים המתוקים בעבור האויר הסובב והמקרר אותו ויתהוה לטיט גם מדביק בו כמו שעושה הכפר היא הפינולה בלעז כל הדברי' הנוגעי' בגופו ואם יפגעו בו התנינים הגדולים כשהוא שט על פני המים מרוב טובו וריחו הנודף הם אוכלים אותו · ואם יארע

שאנשי האיים האלו ההולך סביב להם הים ההוא שבו המעינות האמורים יצודו אותם ויפתחו מעיהם קודם שיעכלו אותו ימצאו חתיכות הרבה מאמברה בקרבם :

אך אם ישאר הנפט בים ולא יבא במעי הדגה אין ספק שמשברי וגלי הים ידחיפו אותו ליבשה וגם שם הצפרים יקננו לאכול ממנו וימותו באבדן הפיות והחרטמים שלהם הנשמטים מראשם ונשארים שם כאמור · והנה אמת הוא שסגולותיו הם רבות ברפואה · כי האמברה היא מחזקת הלב והרוח החיוני והמוח והגידים והאצטומכא קרה וגם היא טובה נגד שנוי האויר ונגד כל נזילה קרה ומארכת שנות הזקנה · וטובה להוליד העקרו׳ שלא ילדו מחמת קרירות הרחם וטובה לחולי הנופל ולחולאי׳ אחרים אמנם אם ישימו אותה ביין יביא היין שכרות גדול על מי שישתה ממנו :

הזיביטו הנקרא בלשון רבותינו ז״ל זבידה כנראה בספר אבודרהם בשער שביעי שלו דף ע״ה עמוד א׳ הוא ליחה עבה וכמעט קרושה ופרשא בעלמא הנמצא במקום כמו אבעבועא נבראת סמוך לפי הטבעת וכלי ההולדה של חתול הבר שהוא דומה לכל תמונתו לחתולים הביתיים נקראים גאטי טוריאני בשערו ובצבעו אלא שהוא גדול מהם כמעט כטלה חלב וריחו טוב ונודף וסגולתו היא להרבות תאות המשגל ואם ימשחו ממנו העטרה קודם התשמיש יועיל להריון ואם יתנו אותו בטבור האשה הוא טוב להחזיר למקומה הרחם היורדת למטה והאשה אשר תריח בו פעמי׳ רבות תפול בנקלה בחולי חניקת הרחם :

המוסקו הוא דם קרוש בבעל חי דומה לגדי עזים והדם שלו הוא חד מאד ויוצא מהורידים הדקים שלו בין בשרו לעור כרסו ועושה שם כמו מורסא קשה הנקראת בלשון לעז נאטה · והציידים הולכים אחר ריחו הנודף לצוד אותו במדברות אשר הוא שם כי לפעמים המורסות יביאו הבעל חי הזה לידי חכוך וכשהוא מתגרד באלנות יצאו דמעי הדם מהמורסא ויבושם האויר בם והולכים הציידים אחר הריח ההוא · ולפעמים ימצאו על כרסו שלשה או ארבעה אבעבועות מהאמורות ויחתכין אותן מעור הכרס של בעל חי · ומפני שכל דמו הוא מבושם אם הבעל חי יוכל להיות אחר החתוך משמרים אותו בחיים וידביקו במקום החתוך עלוקות רבות עד שיוציאו דם כפי רצונם · אחרי כן משימים העלוקות בתנור חם עד שישרפו ויהיו לאבק ומערבים אותן עם הדם הטוב שהיה באבעבועות האמורה ומוכרים הכל ביוקר כמו המוסקו שלא יהיה בו זיוף ואם לא יוכל הבעל חי לחיות שוחטין אותו ומקבלים דמו במזרק או בכלי נכון לזה ומשמרים אותו ואחרי הפשטת כל עור הבעל חי ישרפו בשרו בתנור כמו שעשו לעלוקות ועושים הבשר יבש לעפר ומערבים הבשר כתוש עם הדם ומהעור המופשט עושי׳ דמות האבעבוע׳ האמורות אשר בם המוסקו הטוב וימלאום מעפר זה ומוכרים אותם למוסקו טוב עד שהמוסקו שלנו הוא באמת מזויף מאד : והנה נכר זיופו בזה כי המוסקו הטוב מבלי ערוב אם יריחו אותו מתוך חודו של דם יביא האדם לידי רעיפת דם מהאף גדולה מיד והמוסקו גם הוא טוב ללב ומחזיק הרוח החיוני ויועיל לחולאים הקרים · ובשאר סגולותיו הוא כמו האמברה הכתובה למעלה :

פרק נא

גם כי סגולות הבעלי חיים אשר אזכיר באים גם הם מצד צורתם העצמית ולא יובדלו מטבע הסגולות הנמצאות בבעלי חיים האמורים · עם כל זה לשתי סבות חלקתי הדרוש שלהם לשני פרקים · האחת היא כדי שלא יקוץ הקורא בם אם יהיו ספורי פעולותם תכופים זה לזה מבלי נתינת ריוח בין הדבקים · והאחרת היא כדי שתדעו דברים בשני פרקים אלו בהנאי הבעלי חיים שיערבו לכם במשפטי תורתנו הקדושה שבאולי לא העלום על ספר חכמי דורנו האחרונים או העתיקים זעיר שם זעיר שם ולא דברו בם כמספיק· ועם כי הבעלי חיים יובדלו זה מזה בפרטים רבים אני לא באתי להזכיר לכם עתה אלא קצת מהבדלות ההם הנאותים למה שעלה לעת עתה במחשבתי, כי אם אכתוב ההבדלות כלן אין ספק שמחול ירבון · ומי יוכל לבא עד תכליתן ?

דעו בני כי ההבדל שיש בין בעל חי לבעל חי הוא או מצד הקרנים או מצד ציצת הצואר או מצד השנים או מצד הרגלים או מצד הבני מעים · מצד הקרנים כי הנה קצת מהם אין להם קרנים כלל כמו שהם הסוס הפרד הגמל והחמור וזולתן · וקצת מהם יולדו עם הקרנות והכנפים יחד כמו שהוא הבעל חי פיגאסו שהוא כדמות סוס · וקצת מהם יולדו בהם הקרנות קרוב או רחוק משיצאו לאויר העולם בזמן קרוב כמו בעזים ובשורים בזמן רחוק כמו שהוא בכבשים · גם אם יולדו בהם הקרנות אחר הלידה או יחזיקו הבעלי חיים האלה הקרנות תמיד או יבצרו מהם לזמן מהזמנים ואחרי כן יצמחו מחדש כבראשונה כמו שהוא במין האיל שיפלו ממנו לזמן קצוב ואחרי כן ישובו כמשפטן · גם הקרנות פעמים הם בזכרים ובנקבות בשוה ופעמים בזכרים בלבד כאילים וכצבאים ודומיהן : זאת ועוד הקרנות או הם שנים בלבד או הם גם שלש׳ כמו שהם במין מיוחד מהשורים כמו שכתב פליניאו בספר שמיני פרק כ״א שנמצאו בארץ כוש ואם הם שנים הם על הראש כחצי גורן עגולה או הם זקופים ויוצאים לרוחה כענפי אילן או הם מוטים והפוכי׳ ונוטים נגד חוט השדרה או הם שוים ומוטים ויוצאים ביושר בשני צדדי הראש ימין ושמאל בשוה או יהיו הבעלי חיים בעלי קרן אחת על האף בלבד או על המצח זקוף למעלה או נוטה למטה או כלו ישר או במחציתו כפוף לצד מטה או זקוף לצד מעלה ואם תחפוץ לדעת יותר מהבדל הקרנים ממה שאמרתי ראה פליניאו בספר י״א פרק ל״ז :

והנה בכל המינים האלה הקרנים הם בם להזיק לאחרים ולהגין על הבעל חי ההוא עצמו וכל עוד שיספיקו לעשות זאת בשלמות אין להם לבעלי חיים מנוס אחר לעזרה עד שיתהוו בגופם אברים אחרים שיחזיקו במעוזם :

אולם הציצה קראתי הדב׳ הזה ציצה מלשון ויקחני בציצת ראשי שהוא רבוי הקלעות והשערות · ועם כי רד״ק ז״ל בשרשים שלו בשרש ציץ קורא ציצת ראשי בחירק תחת הצדי השנית גם כי היא בלא יוד אחריה · עם כל זה אני כתבתי ציצת בפתח הצדי הזאת מפני כי כן נקוד בספרים

רבים וגם לכונת מכוין עשיתי זה כדי שלא תתערבב בין משמעות תלתלי השער לבין הענף הנתלה בבגדים:
דעו אם כן כי יש בהמה שאין להם שבץ ציצה כמו לכבש ולשורים ויש מהם שיש להם הציצה הזאת על הצואר בלבד נקראת בלשון יון קיטי · ובלשון לאטינו יובה או ציפאריאים או קומה ויש גם כן שיש להם ציצה גם על המצח שתרד על הפנים נקראת בלשון יון פרוקוביאון ובלשון לאטינו קאפרוני או אנטיאי בלשון רבים כי אין לה שם בלשון יחיד לרומיים והבעלי חיים שיש להם הציצה הזאת הם כמו הסוס הפרד ואיפילאפו והאיפארדיאו כמו שכתב אריסטוטילי בספר שני בספור הבעלי חיים:
אמנם הפרש הבעלי חיים זה מזה בעבור השנים הוא זה · דעו בני כי השנים (כמו שכתב גאונו בספר נתוח הבעלי חיים בעודם בחיים) נבראו לתשמיש הקול בבטא ולתשמיש האצטומכא בעבור הדברים הנאכלים וגם לתשמיש הבעל חי להגן על עצמו ולהזיק לאחרים עמם כמו שהוא בחזיר היער ובדומה והם של שלשה מינים · המין האחד הוא מהשנים החותכים המאכלים נקראו בלשון לאטינו אינציסוריאי דינטיס שהם חותכים המאכל כמו שעושה הסכין בפיו החד כשחותך דבר מה מהדברי׳ · המין השני מהשנים הם שנקראו כלביים מפני שרבו בכלב המין הזה מהשנים בלשונם קאניני דינטיס והם כדמות גרעיני הפרי הנקר׳ בלשון יון סטרובילוס ובלשון לאטינו נוקס פיניאה או קוקאלוס או קונוס ובלשון לעז פינייולי ושמושם הוא כמו העלי במכתש לדוך ולכתוש המאכלים היטב · המין השלישי הם השנים הטוחנים בלשונם מולארים דינטים שהם לטחון היטב המאכל כדי שיתבשל בנקלה באצטומכא: והנה יש מהבעלי חיים שיש להם כל מיני השנים הנזכרים בבלתעה העליונה ובתחתונה כמו האדם ובעלי חיים אחרים רבים · ויש מהבעלי חיים שיש להם השנים כדמות מגרה כמו הכלב האריה והלתן · וקצת מהם נמצאו שיש להם השנים ארוכים ויוצאים חוץ מהפה כמו שהם בחזיר הבר ובפיל · גם יש מהם שימצאו בהם למעלה ולמטה מהלחיים שורה אחת בלבד מהשנים · ובעלי חיים מיוחדים שיש להם שלשה שורות של שנים בשתי המלתעות תחתונה ועליונה שלא נמצאו כי אם בארץ הודו בחיה אחת הנקרא׳ מאנטיקורה כאשר כתב אריסטוטילי בספר הנז׳ למעלה בשם קטיסיאה הפלוסוף ההנדי · ויש מהבעלי חיים שאין להם קרנים ועם כל זה יחסרו בהם קצת מהשנים במלתעה העליונה והתחתונה כמו שהוא בגמל · אך כל מין מהבעלי חיים שיש להם שני קרנים יחסרו בהם קצת מהשנים במלתעה העליונה והתחתונה ועל כן הם מעלי גרה עד שיוכלו לטחון המאכל פעם אחרת בשניהם הנמצאים כי בחסרון שאר השנים לא נחתך ונכתש ונטחן המאכל יפה בראשונ׳: צאו וראו כי השור וכל הדומה לו אין לו לא במלתעה העליונה ולא בתחתונה המין השני מהשנים הנקראים כלביים · גם במלתעה העליונה אין להם השני׳ החותכי׳ וכמו השנים שימצאו בם הוא זה היינו שמנה שנים שהם מהמין הראשון הנקראים חותכים בלחי התחתון ואחד עשר שנים מהטוחנים במלתעה התחתונה מצד ימין וכהם שם מצד שמאל · ובמלתעה העליונה שמנה שנים · גם כן מהטוחנים מצד ימין וכהם מצד שמאל · עד שכל השנים בשור ובדומה לו הם שמנה חותכים מצד פנים בלחי התחתון שנים ועשרים בלחי ההוא עצמו מהטוחנים וששה עשר גם כן מהטוחנים בלחי העליון מבלי שום שן כלביי במלתעה העליונה והתחתונה שהם בין הכל ששה וארבעים: סוף דבר יש מהבעלי חיים כי השנים יפלו ואחרי הנפילה יצמחו בם מחדש פעם אחרת כמו שהוא באדם בסוס בפרדה בארי בחמור ובכלב ובכל מעלה גרה · ויש מהם שלא יפלו מפיהם ולא ישנו אותם מעולם כמו שהוא בחזיר הבר והביתיי וזולתם:
ואולם ההבדל שיש בבעלי חיים הארציים שיש להם רגלים הוא כי יש מהם שיש להם האצבעות במקום הטלפים כמו הכלב הארי הפיל הדוב הנמר וזולתן נקראו בלשונם אנימאליאה דיגיטאטה · ויש מהם שפרסותיהם קלוטות בלשונם סוליפידה כמו שהם הסוס הפרד והחמור וזולתם · ויש מהם שיש להם הטלפים פרוסות בלשונם אנימאליאה ביפידה כמו שהם החזיר · הליבקוקרוטה שכתב פליניאו צורתה בספ׳ השמיני שלו פרק אחד ועשרי׳ והאיפופוטאמו שכתב גם כן דמותו וצלמו בספר השמיני פרק חמשה ועשרים · ושני בעלי חיים אלו לא יוכשרו לאכילת אדם ועל כן לא נזכרו אצל החזיר בתורתנו הקדושה או לא נזכרו מפני שאינם מעלים גרה ולמדנו טומאתם מהחזיר · ואתה הקורא דע כי במסכת חולין פרק אלו טריפות כתוב תנא דבי רבי ישמעאל ואת החזיר כי מפריס פרסה שליט בעולמו יודע שאין לך דבר שמפריס פרסה וטמא אלא החזיר לפיכך פרט הכתוב הוא׳ ואם אמרנו כי הלבקוקרוטה והאיפופוטאמו הם מפריסים פרסה וטמאים לא בעבור זה יסתרו דברי רבי ישמעאל האמורי׳ כי הנה הוא מבר שלא ימצאו בבעלי חיים מפריסי פרסה הראויים למאכל אדם אלא החזיר ולכן לא איכפר ליה אם הליבקוקרוטה בעל חי הוא מפריס פרסה הואיל כי לא הוכשר למאכל שום אדם והרי הוא כמי שלא נברא· ואם האיפופוטאמו הוא גם הוא מפריס פרסה וטמא · נשיב בעדו כי מצורף למה שאינו מאכל אדם כאשר אמרנו בליבקוקרוטה הוא גם כן מגדולי הימים כדגים וסימני הטומאה והטהרה בדגים ובשאר החיות שבמים אינה פריסת הפרסה אך הסנפיר והקשקשת ככתוב בתורה שהרי בפרש׳ שמיני כתוב בפירוש וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים מכל שרץ המים ומכל נפש החיה אשר במים שקץ הם לכם · ועל כן אם היה ראוי למאכל אדם לא היה כשר בפריסת הפרסה בלבד אם לא יהיו לו עמה הסנפיר והקשקשת האמורים עד כי אין בדברי רבי ישמעאל פרכא שנכחיש בעדה אמתת דבריו:
והנה הרגלים נתנו בבעלי חיים בהבדלות רבות כאמור כדי שיהיו להם כמו כלי זיין להגן ולהזיק למי שיפגע בם · אמנם כפי סדר הטבע כל עוד שיהיה לבעל חי די כפוקו באבר אחד להגן ולהזיק לא ימצאו בו שני אברים שישמשו להגן או להזיק יחד ועל כן בבעלי חיים שאין להם קרנים ימצאו בם אצבעות הרגלים והידים כמו לארי ולדוב ודומיהם או אם לא

יהיו להם אצבעות כל עוד שלא יהיו בהם הקרנים ישתמשו בשנים כמו שעושה החזיר הכר והדומים לו או ישתמשו ברגלים אשר הם בטלפים הקלוטות כמו שעושי׳ הסוס הפרד והחמור והדומיהן׃ אך בעלי שני קרנים לא יצטרכו לאצבעות ולא לטלפים הקלוטו׳ או לשנים הארוכי׳ ולכן לעולם ימצאו בהם הטלפים הפרוסו׳ עם הפרון השיני׳ כאמור · אך אם יהיה הבעל חי ממין בעלי קרן אחד או אם הקרן האחד יספיק לשמוש כלי זיינו יש להם הפרסות פרוסות כמו שהם בבעל חי הנקר׳ אוריגי ואם לא יהיו לו אצל הקרן האחד גם הטלפי׳ הקלוטות כמו שיש לו לבעל חי הנקרא מונוצירוטי בלשון יון מבלי שום שם אחר של לוי בלשון ההוא או חמור הבר בלשוננו הקדוש ובלאטינו נקר׳ אסינוס סילויסטריס ובלעז אוניקורנו׃

אמנם ההבדל שיש בין בעל חי לבעל חי מצד הקרבים הוא או מצד גסותם ורחבם או מצד מנינם · מצד גסותם ורחבם כמו בבעלי חיים המעלי גרה שיש להם המעים יותר גסים ורחבים ממה שהם בבעלי חיים שאינם מעלי גרה וכן מנין הקרבים הם יותר במעלי גרה ממה שהם בשאר בעלי חיים שאינם מעלי גרה כי הנה הבעלי חיים שיש להם שלשה מיני שנים האמורים במלתעה העליונה והתחתונה אין להם אלא אצטומכא אחת כי מפני שחותכין וכותשין וטוחנין המאכל היטב אין לאצטומכא יגיעה רבה לבישולו באופן שיתעכלו שם המאכלים די ספקם מבלי רבוי חלקי׳ אחרים המשמשים לעכול הראשון כי מהפה אחרי הלעיסה הנכונה ירדו מהושט אל האצטומכא ובה יתעכלו היטב עד שיפתח החלל התחתון שבאצטומכא וירד משם אל הבני מעים כידוע אצל הרופאים · אולם הבעלי חיים שהם מעלי גרה מפני שאין להם השינים שישמשו בשלמות להכנת המאכלים באצטומכא צריכים הם לארבעה חדרים כדי שיתעכלו המאכלים היטב בכל החדרים טרם שירדו ל הבני מעים · והחדר הראשון הוא הנקרא בתורתנו הקדושה כרס והיא האצטומכא בלשונם לאטינו ויינטריקולוס ובלשון יון גאסטיר ובלעז סטומאקו · החדר השני הוא הנקר׳ בלשונם לאטינו ריטיקולוס או ארסינואום ובלשון יון דיכתיאותוס כתוב בדלתא ביוטא בכאפה בתיו באיפסילון בחירק תחת האלף באומיגא בתיו באומיקרון ובסיגמא מפני שמראהו הוא נעשה קמטים קמטי׳ כדמות הרשתות שמשימות הנשים על ראשן · לכן הטבחים שלנו קוראים החדר הזה בלשונם לועז סקופיאה · החדר השלישי הוא הנקרא בלשונם של יונים אמאסון והחדר הזה הוא של עור בשריי וגם הנקלף בנקלה לקליפות רבות ועל כן הטבחים שלנו קוראים אותו בלעז ציינטו פילי היינו מאה עורות והלאטיני גם כן קראו אותו בלשונם ציינטיפלליוס כתוב בלמד כפולה במקום למד דגושה כנראה בפליניאו סיקונדו בספר כ״ח מחבורו פרק ט׳ כשדבר בסגולות חלקי אברי האילים · וגבורתו הוא כדי שישתמר בו החום הטבעי שיצטרך לתשלום בשול המאכלי׳ · החדר הרביעי הוא הנקר׳ בלשונ׳ היוני אובומאסון ובבראשי׳ רבה פרשה רביעית קראוהו רבותינו ז״ל מכו ובלשוננו הקדש נקרא גם כן קיבה ובלשון לאטינו קואגולי סידים ויל קואגולי ריציפטאקולום שמשם ירדו המאכלים אל הבני מעים ונקראו השלשה חדרים האחרונים בלשון חכמי׳ בית הכוסות והמסס · הושט אם כן הוא משונה בבעלי חיים שהם מעלי גרה ממה שהוא בבעלי חיים שאינ׳ מעלי גרה כי באלו יורד על פי האצטומכ׳ ומתחבר בו עד שיהיו חלל הושט וחלל האצטומכא משותף לשניהם מבלי פירוד · אמנם בבעלי חיים המעלי גרה אינו כן כי החלל התחתון מהושט הוא נחלק לשני חלקים · והחלל שהוא מצד שמאל ירד באצטומכא והוא יותר רחב ממה שהוא החלל שמצד ימין הנכנס בכוס הראשון ומפתח העליון מהושט ירדו ראשונה המאכלים שלא נלעסו כל צרכם אל האצטומכא כי מפני כובדם ירדו בחפזה אל החלל היותר רחב מהושט ההולך בה כאמור · והחלל שהוא מצד ימין ירד בריטיקולו הוא הכוס הראשון ולכן מפתח העליון מהושט אחרי העלאת הגרה ירד המאכל הנלעס שנית היטב דרך דופנותיו לתוך הכוס הזה כי בעבור להלחותו ירד אז בנקלה שם ומפני שלא יוכלו לבא המאכלי׳ מהאצטומכא לחלל הכוס הראשון גזרה חכמתו יתברך שיעלו דופני האצטומכא שהם לה מצד ימין ויתחברו עם דופני הכוס הראשון שהם לו מצד שמאל עד שיעשו שם בין שני החללים כמו מסך מבדיל המעיק הכנסת המאכל מזה לזה · ועל כן אם המאכלים שירדו בראשונה באצטומכא יוכלו לבא אחר זה בכוסות ובהמסס צריכים הם לעלות פעם אחרת לחלל הושט ומבנו אל הפה ומהפה אחרי הלעיסה השנית ירדו ל הכוס הראשון ויתעכבו שם עד שיתבשלו מעט יותר ממה שהיו באצטומכא · ואחרי שיתעכלו בשול שני שם אז יפתח פי התחתון מהכוס הראשון הנכנס לחלל הכוס השני · ואחרי הבשול השלישי בכוס השני יפתח חללו התחתון הנכנ׳ להמסס ושם יתבשלו בשול רביעי ואחריו בפתיחת חלל התחתון מההמסס שהוא הקיבה ירד המאכל מבושל היטב בבני מעים והחלק הזך ממנו ילך בעורקים אשר הם שם בכבד עד שיתהוה לדם והמותר הגס ישאר בבני מעים והוא הרעי היוצ׳ מפי הטבעת לזמן המצטרך׃

והנה ממה שייוחס למשפט בני המעים דעו כי חוץ מההבדל ההוא שיש בם מצד הגסות והרוחב או הצרות והדקות לא ימצא בהם הבדל אחר כי כלם הם נעשים במשפט אחד בבעלי חיים מעלי גרה ושלא מעלי גרה ובאדם כי המעים כלם הם גוף אחד ולא יתהוו לחלקים רבים נפרדים זה מזה עד שאם נמשך המעים מראשן לסופן ביושר נראה שצורתן היא דומה לצורת החצוצרת שהיא צרה לצד הפה והולכת ומתרחבת עד סופה וגם כי הרופאי׳ אמרו שהם ששה במספר לא בעבור זה האמינו שיהיו חלקים נפרדים אלא נתנו שם לחלק האחד מהמעי׳ כפי מקריו שיעלו ויגיעו למנין ששה היינו הא׳ מפני ארכו ומדתו · הב׳ מפני ריקותו · הג׳ מפני הכריכות והסבובים שבו · הד׳ מפני שיצא חלק ממנו חוץ משטת שארית המעי · הה׳ מפני נסותו · הו׳ מפני התפשטותו ביושר׃

ואולם המעים גופם הם של שני קרומים · האחד בשריי וגס והוא מבחוץ לשמירת החום הטבעי שהוא בחלל המעי והקרום השני הוא דק וחלק מבפנים כדי שיצאו ממנו המותרות בנקלות ובין קרום וקרום יש ורידין ועורקים קטנים היוצאים מהם ומסתבכים עם ורידין ועורקים אחרים אשר הם בצד הכבד ומורידים שם החלק הזך מהמאכלים שנתבשלו באצטומכא עד ששם בכבד יתהוו לדם · וכן בשני הקרומים האמורים במעים יש רשומים וקמטים לצד רחבם בסבוב נקראו בלשון לאטינו פיברי שיועילו ויעזרו לכח הדוחה שידחה

והמותרות הם כי כמו שידעתם בכל ואברים הפנמיים יש רשומים רבים כפי צרכם שאם יהי׳ האבר ההוא צריך למשיכה יהיו בו הקטנים באורך כמו שהם בושט ואם יצטרך להחזיק בה שמשך יהיו הרשומים האלו עולים ויורדים באלכסון כמו שהם באצטומכא עד כי הרשומים הארוכים הם עוזרים למשוך ושהם באלכסון הם עוזרים להחזיק ושהם ברחב הם עוזרי׳ לדחות · ומפני שהבני מעים הם צריכי׳ בפרט לדחייה ימצאו בהם על רובם הקטנים שהולכים ברוחב גופם · עם כל זה הבני מעים הם הולכים בסבוב לשתי סבות · האחת כדי שלא יצטרך האדם לאכילה תמידית והשנית מפני שלא נוכרח להוצאת הרעי והמותרות בכל עת חוץ ממה שיאות לבריאות גופו ולתקון מעשיו ומלאכתו הנאותים לשמירת הקבוץ המדיני · סוף דבר השמות אשר נתנו הרופאי׳ לכל חלק וחלק מהמעי כלו עד סופו הוא כמשפט הזה · שלמעי ההוא היוצא מהאצטומכא ויורד ביושר באדם וכשאר בעלי חיים שאינם מעלי גרה או שיוצא מההמסס בבעלי חיים המעלים גרה קראו בלשון יון דודיקאדאקטילון ובלשון לאטינו דואודינום היינו של שנים עשר אצבעות ברוחב האצבעות כי בארכו כך הוא · המעי השני הוא הנקר׳ בלשון יון ניקטים היינו מעי הצם או של הצום נקר׳ בלשון לאטינו ייונום שרוצה לומר צום · והוא באורך באדם כמו שתי אמו׳ ובסוף המעי הזה יתחילו המעים לכרוך את עצמן ולהלוך בסבוב נקרא החלק הזה של מעי מהצום מפני שלא ימצא בו דבר אבל הוא ריקן כמעט תמיד לשתי סבות האחת כפני רוב העורקין והורידין המריקין כל החלק הטוב מהמאכל שירד שם לתוך העורקין והורידין שהולכים בכבד · והסבה השנית היא מפני שהכבד ישפוך שם חלק רב מהמרה האדומה שהיא משפשפת ומנקה כל חלקי המותרו׳ הנמצאים בחל׳ המעי הזה · המעי השלישי הוא הנקרא בלשון יון איליאון שר״ל דק או נקרא בלשון לאטינו אינוולוטום מפני שיש בו כריכות רבות להחזיק בהם זמן מה המותרות וחלק המזון היורד מהאצטומכא לחלל המעים והוא באורך באדם כמו חמש עשרה אמות · ומראש הבני מעים עד סוף המעי הזה יכלה כל חלק הדק מהבני מעים עד כי השלשה חלקי המעים האמורים יקראו שלשתם מעים הדקים · המעי הרביעי הוא ראשית הבני מעים הגסים שמתחלתן יוצא חלק מה מהם כמין פק זרת ארכו לצד המתנים שהם מימין הבעל חי והפתח שלו הוא בשתוף עם חלל שאר הבני מעים ובסופו לצד המתני׳ הוא סתום ותשמישו הוא כדי שיתאספו שם כל׳ מותרות הבישול הראשון הנעשה באצטומכא עד זמן שיצטרכו לצאת וזה כדי שלא יעמדו בחלל הבני מעים ויעוררו תמיד תאות הוצאת הרעי · נקרא המעי הזה בלשון רבותינו ז״ל (חולין פרק אלו טרפות) סאני דובי היינו מעי ששונאים אותו ומואסים בו הזאבים מפני שהוא מלא רעי תמיד · והרופאים האחרוני׳ שלא ידעו בטיב הלשונות אמרו שהוא נקרא מונוקולון מפני שהוא דומה למי שאין לו אלא עין אחד כי הוא סתום לצד המתנים כאמור · והנה טעו במשמעות המלה וכמעט הם דומים לבני בית שני שחצים חיו מדברים אשדודית ואינם מכירים לדבר יהודית כי הנה המלה הזאת היא חציה יונית וחציה לאטינו מה שלא יאות למי שידע בטבע הלשונות היטב כי כשירכיבו מלה אחרת עם אחרת שתי המלות הם מלשון אחד בלבד ולכן אם ירצו להרכיב המלה הזאת בלשון לאטינו יאמרו אונוקולוס כי הלאטיני יאמרו לאחד אונוס ולעין יאמרו אוקולוס׳ והרכבת שתי המלות יחד תהיה אונוקולוס וכן היונים יאמרו לאחד או יחידי מונוס ולעין יאמרו אופטאלמוס עד שהרכב׳ המלה לפי משמעות הרופאי׳ הנז׳ היתה מונופטאלמוס ולא מונוקולון ואולם נקר׳ מונוקולון מפני שהוא מעי גס יוצא לבדו משור׳ הבני מעים אי מונוס כאמור ר״ל יחידי וקולון בלשון יון ר״ל גס כמו שתאמר מעי גס יוצא לבדו חוץ משורת הבני מעים׳ ואתה הקורא דע כי מה שאמרתי במשמעות המלות האלה מונוקולוס ומונופטאלמוס הם על פי דרך לשונם הנהוג אך בלשונם הצח של רומיים יקראו הלאטיני למי שאין לו אלא עין אחד בלבד דיפיאוקולוס כמו שעשה מארציאלי בספר י״ב מחבורו וכן גם כן היונים לפי משמעות המלה לאטינה יאמרו לו איטירופטאלמוס כתוב באיפסילון עם הצירי בתיו באיפסילון עם הצירי ברו באומיקרון כפי בטיטא באלפא בלאמדא במי באומיקרון ובסינמא : המעי החמישי הוא השני מהמעים הגסים ארכו כמו שתי אמו׳ וחצי נקרא בלשון יון קולון שר״ל גס כאמור והוא מתוכו צר ואינו מניח לירד המותרות למטה בחפזה אלא במתון׳ ועל כן היונים קראוהו גם כן בלשונם אידיאו שרוצה לומר כמנן מפני שהוא כמנן המותרות טרם שיצאו למטה · המעי הששי הוא סוף כל הבני מעים והוא הולך ביושר על כן נקרא בלשון יון אורדין ובלאטינו אינטיסטינום ריקטום · וסביב לו יש עצל ההולך בסבוב נקרא בלשון לאטינו מוסקולוס אורביקולארים ותשמישו הוא לסתום פי הטבעת עד שהרעי מפני כמותו ועקיצתו בשביל ערוב המרה האדומה שבו יעורר תאות הוצאת הרעי לחוץ שאז יפתח העצל הזה עם פי הטבעת יחד וזה הוא מה שרציתי לדבר בפרק זה בהבדלות הנמצאות בבעלי חיים ובחלקיהם :

פרק נב

ועתה אחרי הודיע אלהים אתכם את כל זאת הואיל כי בהבדלות הנז׳ ינוחו סימני הטהר׳ והטומאה בחיה ובבהמ׳ · אמרתי כי טוב הוא שאלמד לכם הדרך אשר בו ישכון אור להכיר בנקלה הבהמה או החיה טהורה מהטמאה · ואם תחפצו לדעת מחכמינו הקדושי׳ יותר ממה שאכתוב אני עתה לעניות דעתי בפרק זה בסימני הטומאה והטהרה ראו במסכת חולין פרק אלו טרפות אמר רב חסדא היה מהלך במדבר ומצא בהמה שפרסותיה חתוכו׳ כו׳ כי שם תמצאו מה שלנפשכם ינעם : דעו אם כן כי סימני הטומאה והטהרה או הם סימני טהרה בהחלט ויהיו הבהמות או החיות טהורות עמהם לעולם · או הם סימני טומאה בהכרח ולא יוכשרו בהם הבה׳ לעולם · או הם סימני טהרה שכשלא יהיה עמהם מה שיאות להיות בחברתם יהיו הבה׳ ההם טמאים בהחלט ואין אנו צריכי׳ להזהר אחרי סימני טהרה כי לא יוכשרו לעולם · או הם על הרוב סימני טומאה ויוכשרו לפעמים עם סימני טהרה · או הם של ספק שפעמי׳ יהיו עם סימנים מכשירים ולפעמים עם סימנים מטמאים : והנה בין סימני הטהרה בבהמה ובחיה יש סימן אחד נכון וקיים שכשימצא בבעלי חיי׳ הנז׳ הוא נכיר שבהם יהיו בשתוף שני הסימנים של טהרה האמורים בתורה היינו המפרסת פרסה והעלאת הגרה והסימן הזה הוא הקרנים שהם סימן טהרה לעולם · אמרו רבותינו ז״ל במסכת נדה פרק בא סימן משנה ט׳ · כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר ויש שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת · כל שיש לו קרנים יש לו טלפים

ויש שיש לו טלפי׳ אין לו קרנים · דברו בדגים בלשון יחיד כל שיש לו קשקשת מפני שבקשקשת אחרת יוכשר כל מין ממיני הדגי׳ ובבעלי חיים דברו בלשון רבים להיות כי לא יוכשרו בקרן אחד בהחלט אם לא יהיו שני קרנים בשרוף ואז עם הקרנים בא לנו סימן אחד של טהרה שהם הטלפים· ואתה הקורא אל תתמה אם רבותינו ז״ל לא אמרו כאן גם כן כל שיש לו קרנים מעלת גרה ויש שמעלת גרה ואין לו קרני׳ כי הנה כבר הודיעה לנו תורתנו הקדוש׳ שכל המפרים פרסה מעלה גרה חוץ מחזיר וכל מעלה גרה מפרים פרסת חוץ מגמל וארנבת ושפן ועל כן כשאמרו כל שיש לו קרנים יש לו טלפי׳ יש במשמע גם כן שהוא מעלה גרה שכיון שיש לו קרנים איננו לא חזיר ולא גמל ולא ארנבת ולא שפן וכבר הקדוש יונתן בן עוזיאל בפרשת שמיני באר לנו זה כשאמר כל דסדיקא פרסתא ומטילפן טילפין פרסתא ודאית לית קרנין מסקא פשרא בבעירא כו׳ וכן בפרשת ראה כתב וכל בעירא דסדיקא טלפיא ולה קרנין כו׳· ואני על פי דרכי כבר הודעתי לכם כי נזרה החכמה האלהית שיהיו בבעלי חיים חלקים מה כמו כלי זיין להגין ולהזיק ושכל עוד שיהי׳ להם חלק אחד להשתמש בו כאמור לא יכפלו בם חלקים אחרים עליהם להשלים להם הפעולות האמורות לכן בהיות הקרני׳ בבעלי חיים אין להם צורך ברגלים הקלוטות כי די להם בפרוסות · וכדי שהקרנים יהיו חזקים ונכונים לפעולו׳ ההן ניטלו השנים מהם עד שהחומר שהיה צרי׳ לצמיחת השינים עלה לחזוק הקרנים כי כן העיד אריסטוטילי בפרק השני מספר השני בחבורו על חלקי הבעלי חיים · ובגלל הדבר הזה בנטילת השינים צריכים הם הבהמות או החיו׳ להעלות הגרה ונתנו להם החדרי׳ הרבים אשר אמרתי להשלים בהם הבישול הנכון שלא היו משלימים עם אצטומכא אחת כאשר עושים הבעלי חיים שיש להם כל סדרי השינים במלתעת העליונה והתחתונה · הרי שהראיתי לכם שהשני קרנים יעידו על מציאות השני סימנים הטהורים יחד ושהם סימן טהרה לעולם · אמנם הסימן האחר שהוא בבעלי חיים סימן טומאה לעולם · הוא שלשה מיני שנים במלתעה העליונה והתחתונה כי עמהם לא ישלמו השני סימני טהרה גם יחד שאם יפריסו הפרס לא יעלו הגרה כאשר העיד על זה הכתוב באומרו ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא ושוסע שסע פרסה והוא גרה לא יגר טמא הוא לכם ואם יעלו גרה לא יפריסו פרסה כדכתיב ואת הארנבת כי מעלת גרה היא ופרסה לא הפריסה טמאה היא לכם : ואולם הסימני טהרה שלא יהיה עמהם מה שיאות להיות בחברתם ושעל כן יהיו כמו סימני טומאה הוא כמו העלאת הגרה כגמל שיחסרו לו השינים והקרנים יחד · כי הנה כלי השמור או ההיזק בבעלי חיים כאמור הם או הקרנים או השינים או הרגלים הקלוטות וכל עוד שלגמל לא יהיו לו לא הקרנים ולא השינים דבר ברור הוא ומתקבל שיהיה צריך לרגלים הקלוטו׳ כמו כלי שמורי׳ ומתוקנים לשמושו שהם סימני טומאה לעולם כמו שאמר הכתוב את הגמל כי מעלה גרה הוא ופרסה איננו מפרים טמא הוא לכם · והואיל דאתו לידן קרני הגמל נימא בהו מלתא · אמרו רבותינו ז״ל גמלא אתא למבעי קרני ואודני דהוו ליה קציצו מיניה · אין ספק שרבותינו ז״ל כשירצו ללמוד לנו למוד תורני להמשכת הלב יסמכוהו לדבר טבעי של חכמה ועל כי רצו ללמד אותנו שלא נהרהר על מדת הבורא יתבר׳ אם נרצה להתרחק מהעונש סמכו הלמוד הזה על הגמל · אמנם המקשה יקשה למה לא סמכו הלמוד הזה

על שאר הבעלי חיים שאין להם קרנים ובחדו בזרת הגמל מוולרתן ? הלא עליהם גם כן יוכלו לסמוך למודם זה כמו שיאמרו דרך משל חמרא אתא למבעי קרני ואודני קלילי דהוו ליה אמשיכו ליה ? ובזה ראינו שכשיהרהר האדם על מדת קונו לשאל לו דבר שלא נתנו לו יענש על זה כי בצורף לארכת האזנים יותר מן הראוי שהוא כמו אם יהיו נטולים ממנו בכל וכל כאמרם ז״ל כל יתר כנטול דמי יתנו לו גם כן עמה׳ אות סכלות עד כי ישיבו לו גמולו בראשו ויאמ׳ החמור לכל סכל אני · אמר אריסטוטילי בספרו הראשון מספור משפטי הבעלי חיי׳ נקר׳ בלשונם די איסטוריאה אנימליאום פרק י״א כי האזנים הארוכות בבעלי חיים המדברים יורה על רבוי הדברי׳ וברוב דברים לא יחדל פשע · או יורה גם באדם גם בבהם׳ עוצם הסכלות עד שבבשל החמור נדע בשלם מה שירצו להודיע לנו בבשל הגמל ? על זה אשיב כי נדון החמור איננו דומה לראית הגמל כי החמור שיש לו כל סדרי ומיני השינים היה שואל דבר שלא כהוגן בהחלט · אבל הגמל מפני שאין לו שינים ולא נוכל לומר לו שנטלו ממנו בעבור צמיחת הקרנים שאין לו הוא שואל מה שהגון לו ועם כל זה נענש והאזן ששמעה מששת ימי בראשית מה שאירע ללבנה כשקטרגה על החמה שאמר לה ה׳ לכי ומעטי את עצמך ולא קבלה מוסר תקצץ · על דרך ורצע אדניו את אזנו במרצע · האזן ששמעה כו׳ תרצע · נחזור אם כן לענייננו הראשון אשר לוקחנו משם ונאמר שהסימן הרביעי שהוא ברוב סימן טומאה ולפעמים יהיה עם סימני טהרה היא ציצת הראש והצואר שזאת תהיה לפעמים עם חיה טהורה כמו שהיא באלקן באיפילאצו ובאיפארדיאו והדומה להם שעם הציצה יש להם השני קרני׳ שיודיעו לנו צרוף הסימני טהרה לעולם כאמור · הסימן החמישי שלפעמים יהי׳ עם סימני טהרה ולפעמים עם סימני טומאה הוא הקרן האחד בבעלי חיים כי במין השור יתחוה עם פריסת הפרסה כמו שהוא באוריני ויהיה טהור ועם חמור הבר הנקרא בלאטינו אסינוס סילויסטרים ויהיה טמא · ולמען לא יעלה בדעתך שתמצא על דעתי פרכא מתוך דברי רבותינו ז״ל במסכת שבת פ׳ במה מדליקין בגמרא שמהם נראה לכאורה שהקרן האחד לדעתם הוא סימן טהרה לעולם ואני האמנתי שהם דברי יחיד מיוסדי׳ בלבד על ההיקש הדמיוני ולא מוסכמים על דעת רבים וכפי הקבלה אמרתי כי טוב הוא להעתיק כאן הסוגיא כלה כאשר היא ולהודיע לכם באמתות איך עמודי המסקנא ההיא תחתיה ירופפו ושעל כלי מה אדניה הטבעו · אמרו שם בגמרא תחש שהיה בימי משה טהור היה או טמא היה ? אמר רב יוסף מאי תבעי ליה ? דהא תניא לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה שנאמ׳ למען תהיה תורת ה׳ בפיך מן המותר בפיך · מתיב רבי אבא ר׳ יהודה אומר שני מכסאות היו אחת של עורות אלים מאדמי׳ ואחת של עורות תחשים רבי נחמיה אומר מכסה אחד היה דומה לתלא אילן · והא תלא אילן טמא הוא ? הא כמין תלא אילן שיש בו גיונים הרבה ולא תלא אילן דאילו התם טמא והכא טהור :

ואתה הקורא דע כי בעל הערוך ז״ל בערך תלא אילן כתב פירוש תלא אילן זה בהתשובות ואמ׳ שהיא חיה קטנ׳ כדמות חתול מרוקם שיש בו גיונים הרב׳ וטמא הוא והוסיף שבענו שמצויין הן במקומכם שצדין בהן שפנים ובלשון ארמי שמו שפקא ובלשון ערבי זבזיב ובלשון יון תלא אילן ואני לא מצאתי מלת שפקא לא במתורגמן ולא בצמח דוד ולא באוצר

שלשת הלשונות שיש לי ׳ ארמי יוני רומי ׳ גם זבזיב נעלם ממני מתוך הפאנדיטי הערביים וחבורו של אנדריאה בלוניסן בבלו׳ הערביות׳ ותלא אילן אינה באמת מלה יונית (גם כי באומירו היוני המשורר הגדו׳ שלהם בספרו הראשון מהאיליאדא אני זכרתי מלה דובה כמעט לתלא אילן והיא תיליאון ׳ כתובה כתיו באיפסילון עם הצירי תחת האלף בלאמדא באיפסילון עם הצירי בחברת היוטא באומיגא ובביי ׳ שרוצה לומ׳ עז מובחר שהוא באמת בעל חי נצוד ולא צד עד כי פירוש תלא אילן הוא נסתר ממני ועדיין לא באתי עד תכליתו) אמ׳ רב יוסף אי הכי היינו דמתרגמינן ססגונא ששש בגונים הרבה ׳ אומר היה רבי מאיר תחש שהיה בימי משה בריה בפני עצמה היתה ולא הכריעו בה חכמים אםמין חיה הוא או מין בהמה וקרן אחת היה לו במצחו ולפי שעה נזדמן לו למשה ועשה ממנו משכן ונגנז ׳ ועד כאן הם לפי דעתי דברי רבי מאיר ומתוקן הקיש תלמיד מהתלמידים ואמר מדקאמר קרן אחת היה במצחו שמע מינה טהור היה דאמר רב יהודה שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היה לו במצחו שנאמר ותיטב לה׳ משור פר מקרין מפרים ׳ ואתם בני ה״א תראו כי העקר חסר מן הספר כי הנה התולד׳ הזאת האומרת מדקאמר וכו׳ אין לה אב ואם שיקחו אות׳ להם לבת והרי טבע התולדה היא כדמות הולד הבא מכח האיש והאש׳ גם יחד עד שצריכי׳ אנו לחזוק התולדה היוצאת שני מונחים אמתיים על פי דרכי ההגיון אם נרצה שתהיה גם היא על כל פנים אמתית ועם כי לפעמים יקרה שתהיה תולדה אמתית יוצאת מתוך מונחי׳ כוזבים כמו שהורו גם לנו בעלי ההגיון זה יהי׳ באמת על דרך המקרה וההזדמן ולא על דרך ההכרח ועתה אם תרצה שהנפקותא הכתובה בספר תהיה אמתית צריך להקיש עם מונח אמתי כי אם תאמר כל בעל חי שיש לו שני קרנים הוא טהור יהיה זה מונח אמתי ומוסמך על מה שאמרו רבותינו ז״ל בנדה פרק בא סימן כל שיש לו קרנים כו׳ כאשר פירשתי למעלה ואם תאמר אחר המונח הראשון הזה השור הוא בעל שתי קרנים תוליד מהם ותאמר על נכון אם כן השור הוא בעל חי טהור וכן תאמר מהאיל מהצבי מהנדי ומכל שאר בעלי שתי קרנים לעולם אך אם תאמר כל שיש לו קרן אחד במצחו הוא טהור הרי זה לפעמים הוא אמתי ולפעמים הוא עומד אחר כתלי השקר כי הנה יש מהבעלי חיים שהם בעלי קרן אחד שהם טהורים ויש מהם שהם טמאים ואם יקרה שהתולדה תהיה אמתית בשור פר שהקריב אדם הראשון כנראה מן הכתוב (תהילים כ״ט) ובתחש כמו שאמרו רבותינו ז״ל בפרק במה מדליקין ובקרש דפרק ט״ו טריפות דחולין ובאוריגי שזכר אריסטוטילי בספר שלישי מחלקי הב״ח פ״ב לא תהיה אמתית בחמור הבר שכת׳ אריסטוטילי במקום זה מחלקי הב״ח ובשורים ההינדי׳ ובב״ח הדומים לסוסים ולאילים שכת׳ פליניאו ובחמור הבר שכתב איליאנו היוני מפני שהם כלם קלוטים בפרסותיהם ועל כן הואיל כי הנפקותא הכתובה בספר היא מוסמכת על מונח מסופק גם התולדה תהי׳ מסופקת ולא אמתית בהחלט ובגלל הדבר הזה כי אמרתי אני שהקרן האחד לבדו בבהמה או בחיה הוא סימן מסופק שפעם יהיה בבעל חי טהור ופעם יהיה בבעל חי טמא לא יהיה בי עון אשר חטא בפרט כי אני מתמיד בסימני הטהרה והטומאה ולא מקל מצורף כי גם אני האמנתי במה שאמרו רבותינו ז״ל בתחש ובקרש מכל וכל :

וכדי שתדעו שכל מה שכתבתי כאן לא בדיתי אותם מלבי ממש מבלי אסמכתא מהמדברים לפי תומם בחכמיהם ראו אריסטוטילי במקום האמור ותדעו ממנו שהחמור הבר יש לו במצחו קרן אחד והוא קלוט ברגליו ׳ עוד תראו פליניאו בספר השמיני מהדברים הטבעיים פרק כ״א כי שם כתב בהודו נמצאו שורים שיש להם קרן אחת במצחם ופרסותיה׳ הם קלוטות ובפר׳ ההוא בעצמו הוסיף כי בהודו גם כן יולדו בעלי׳ חיים אכזריים דומים בגופם לסוסים ובראשם לאיל ורגליהם דומים לרגלי הפיל שאריסטוטילי בספר השני מחלקי הבעלי חיי׳ פרק י״ו אמר שאין לו לפיל הפרס׳ קלושה או פרוסה אלא רגליו הם עם האצבעות ׳ וגם הוסיף פליניאו כי זנב הבעלי חיים האלה הוא דומה לזנב החזיר יערי ושהולכים ברב הפעמים הלוך וגעו וממצחם יוצא קרן אחד שחור ארוך שתי אמות ׳ ופיטרו ניליאו שהעתיק דברי איליאנו היוני במה שכתב בטבע הבעלי חיים בספר חמישי שלו פרק כ״ב אמר שבארצות ההינדים נמצא החמור הבר שהוא קרוב לגודל הסוסים והוא לבן בכל הגוף חוץ מהראש שהוא אדום ועיניו הם שחורים ושבמצחו יש לו קרן אחד בלבד שבצדו העליון הוא של גוון רב הזהירות כרכומי נוטה בצד מה לאדמימות נקרא בלשון יוני ספאדיקס ובלאטינו או רוטילוס או פוניציאוס ובלעז ליאונאטו אפירטו ׳ ובצדו התחתון הוא לבן ובאמצעיתו הוא שחור ועם כי יש לו אצל פרקי הרגלים העצמות ההם שנמצאו בלבד במפריסי הפרס׳ נקרא העצם הזה בלשון יון אסטראגאלוס ובלאטינו טאלוס ובלעז טאלוני עם כל זה יש לו הפרסות קלוטות עד שיהיה טמא :

והנה הואיל כי העתקתי כאן סוגית הגמרא אוסיף עוד שנית ידי לכתוב שאריתה שהיא זאת ׳ וליפשוט מינה דמין בהמה הוא ? כיון דאיכא קרש דמין חיה הוא ולית ליה אלא חד קרן איכא למימר מין חיה הוא ׳ והנה בעל הערוך בערך קרש כתב קרש בפרק אלו טרפות בחולין בגמרא סימני חיה קרש טביא דבי עילאי פירוש יש בחיות בריות גדולות כמו ענקי׳ בבני אדם והם במקום פלוני היינו כמו בבי עילאי ׳ ואני לא מצאתי זכרון הקרש הגדו׳ הזה לא בספרי הב״ח לאריסטו׳ ולא בדברי איליאנו היוני או בחבורי פליניאו הרומי ומה שכתבתי עד כאן יספיק לכם לחזוק מה שהאמנתי אני בסימני הקרן האחד במצח הבהמה או החיה שהוא לדעתי סימן מסופק :

וקודם שאשים קנצי למלין בפרק זה לא אוכל להתאפק מלהתרעם על המדפיסים שקלקלו מאמר יפה ונחמד ומלא חכמה כרמון מר׳ תנחום בר חנילאי ובכל המקום שהעתיקו אותו שם ירבו קלקולו ׳ על כן להחזיר העטרה ליושנה׳ כפי דעת ר׳ תנחום בר חנילאי גמרתי אומר לתקן סוגיתו לכבוד מי שאמרו והתקון הוא זה ׳ ויקרא רבה פרשת ויקרא אמר רבי תנחום בר חנילאי העוף הזה פורח ושט בכל העולם ואוכל מכל צד ואוכל מן הגזלות ומן החמסים ׳ אמר הקב״ה הואיל והזפק הזה מלא גזלות וחמסים׳ אל יקרב על גבי המזבח כו׳ אבל בהמה גדלה על אבום בעלה ואינה אוכלת מכל צד ׳ לא מן הגזלות ולא מן החמסים ׳ לפיכך הוא בקריבה כלה לכך נאמר והקריב הכהן את הכל המזבחה כו׳ בא וראה כמה צער וכמה יגיעה עד שיצא מאכלה ממנה ׳ נראה מדבריו שמי שהוא גוזל וחומס לא יכפר על מי שהוא גוזל וחומס כמוהו ׳ אך מי שלא יגזול ויחמוס יכפר על מי שיהיה בטבעו חומס וגוזל מנעוריו כי כן צותה לנו התורה ׳ ומפני שנפש האדם בכלל היא מתפרנסת מן הגזל ובדומה לו עד שבגלל הדבר הזה לא תנקה מן הפורענות בהחלט לעולם

לעולם הבא רצה הוא יתב׳ שיתגלגל במקומות הרב׳ המאכל באדם בצער עד גבירא בעוד בחיים חייתו וצוה שהבהמ׳ גם כן בעלת הגר׳ תבא ותכפר עליו על המזבח להחליש העונש המוכן על נפשו אחרי המיתה · וגם גזר ונעשה רצונו שתהי׳ לבהמה שאינה חומסת וגוזלת הצער הזה מהגלגול בגלל מאכלה כדי שלא תהיה לה הפחותה מצד צורתה העצמית יתרון מעלה על האדם הטוב מצד נפשו ממנת מבלי ערך ודמיון · אמנם מפני שהוא יתברך אינו מקפח שכר כל בריה כתרצה שתעלה הבהמה על המזבח כלה לריח ניחוח לפניו חלף הצער שיש לה על לא חמס בכפה בגלגו׳ מאכלה מה שלא רצה כן בעוף שהוא גוזל וחומס ואין לו צער ויגיעה בהוצאת מאכלו לחוץ אחרי תמורת מה שנתך שאמר והסיר את מראתו בנוצתה : והנה כאשר רצה רבי תנחום זה לבאר צער גלגול המאכל בבעלי חיים אמר בא וראה כמה צער כו׳ והפרטים האלו שאמר לא יאותו בודאי למי שיהיה מהם היינו או לאדם או לבהמה כגלוי וידוע למי שידע בחכמת הנתוח מעט ולמי שקרא פרק נ״א מחבורי זה ע״כ אם ירצה לפרש בר חנילאי גלגול המאכל באדם צריך שיאמר׳ מפומא לושטא · מושטא לאצטומכא · מאצטומכא למעיא דתרי עשר אצבעתא · ממעיא דתרי עשר אצבעתא למעיא דצומא · ממעיא דצומא לכריכא קטינא · מכריכא קטינ׳ לשאני דובי׳ משאני דובי לכריכא עביא · מכריכא עביא לפישארכא · מפישארכא לעצלא דבסחרנות עזקתא · מעצלא דא לעזקתא · בעזקתא לברא · וכמשפט הזה צרי׳ לתקן המאמר שהביאו בספר קהלת על פסוק והחכמה תעוז לחכם כי ללמד לנו העשרה דברים המשמשים את הגוף ראוי היה ללמדם שם באדם ולא בבעלי חיים כאשר עשו · מצורף שהמדפיסי׳ טעו הרבה בהעתק המאמר הזה גם בבעלי חיים כאשר תוכלו לראות כל זה על הפסו׳ ההוא · אך אם ירצה לפרש ר׳חנילאי כאן צער גלגול מחילות בבהמה כנראה מתוך דבריו בהדיא צריך לכתוב כמשפט הזה · מפומא · לשינתא דמטחנא · משינתא דמטחנא · לפתחא עלאה דושטא · מפתח׳ דא דושט׳ לגו ושטא · מגו ושטא לפתחא תתאה דבסטר שמאלא דיליה · מפתחא דא לפומא דאצטומכא · מפומא דאצטומכ׳ לאצטומכ׳ · בתר דנא סליק ועייל זמנא אחרינא לפומא דאצטומכא · מפומא דאצטומכא לפתחא תתאה דושטא · מפתחא דא לגו ושטא · מגו ושטא לפתח׳ עילאה דיליה · מפתחא דא לתחות שניא דמטחנא · מתחות שניא דמטחנא לפומא · הדר עייל מפומא לשניא דמטחנא · משניא דמטחנא · לפתחא עלאה דושטא · מפתחא עלאה דושטא לגו ושטא · מגו ושטא לפתח׳ תתאה דבסטר ימינ׳ דיליה׳ מפתחא דא לפומ׳ דכסא קדמאה׳ מפומא דכסא קדמא׳ לגו רשתא דביה · מגו רשתא דא לפתח׳ תתאה דיליה · מפתחא תתאה דיליה לפומא דכסא אחרינא · מפומא דכסא אחרינא לעורין סגיאין דביה · מעורין סגיאין דביה לפתחא תתאה דיליה · מפתחא תתאה דביה לפומא דהמסס · מפומא דהמססא להמססא · מהמססא לפתחא תתאה דיליה · מפתחא תתאה דיליה · לפומא דבני מעיא · מפומא דבני מעיא למעיא דתרין עשר אצבעתא · ממעיא דתרין עשר אצבעתא למעיא ריקנא · (או דצומא) ממעיא ריקנ׳ לכרוכי קטיני · מכרוכי קטיני למסאני דובי · ממסאני דובי לכרוכא עוביא דאוף מתקרי מסנגא · ממסנגא לפתחא עילאה דפטיט ברא · מפתחא עילאה דפטיט ברא לפטיט ברא · מפטיט ברא לעצלא דבסחרנות טבעתא · מעצלא דבסחרנות טבעתא לפום טבעתא · מפום טבעתא לברא ·

וכאן אחתום הפרק הזה · ובפרק הבא אשלים ספור סגולת קצת בעלי חיים שלא ידעו בם הכמיהם הקודמים עד היום הזה · אחריו לתשלום ביאור האבנים טובות ומרגליות אודיע לכם איך תוכלו להכיר אותם אם הן מזוייפות או אם הן טובות · וגם אכתוב לכם שלשה טאריפי משווי הדיאמאנטי וטאריפה אחת מערך הפנינים הטובים ועליהם אעתיק טאריפה אחת בערך האבנים טובות ושווי המטבעות במשפטי הציקה שאם תרצו לעשות מלאכת השלחנים או סחורת האבנים טובות ומרגליות תוכלו להשתמש בכלן כי יפה תלמוד תורה עם מלאכה · ואחרי כל זה אשוב בעזרת ה׳ לכונת הספר כמשפטי ואדבר בקרבנות ובתשמישיהן אחד לאחד למצא השבון :

פרק נג

המונוכירוטי הוא שם כולל לכל חיה שיש לה קרן אחד במצחה או כשרה או טמאה שתהיה כי הנה כירוס בלשון יון ר״ל קרן ומונוס רוצה לומר יחיד · הקרן של החיות האלה כלן הוא טוב לרפאת מי שאכל הסמים הממיתים · ופליניאו סיקונדו אמר כי הבעל חי הנקר׳ מונוכירוטי בעצם וראשונה יש לו ראש דומה לראש האיל ורגלים דומים לרגלי הפיל וזנב דומה לזנב החזיר הבר ושגופו הוא דומה לסוס ושהקרן שלו הוא ארוך כמו אמתים במצחו ועדין לא ידענו צורת הבח זה שכתב פליניאו בשלמות כי אני בבחרותי קראתי בספר האיטינירארי שעשה בארטולומיאו בארטימיאה מבולוניא שאמר כמו עד של ראייה שהוא מפרים פרס׳ ושיש לו סימני טהרה ואולי זה שכתב הבארטימיאה הוא האוריגי שכתב אריסטוטילי והמונוכירוטי שכת׳ פליניאו הוא החמור הבר שאמרתי שהוא טמא · ורוממות אדוננו וינציינצו דוכוס ממנטובה ומונפיראטו ירה׳ · יש לו בבירת גנזיו קרן אחד מהמונוכירוטי שהוא ארוך כמעט שתי אמו׳ · ובשני׳ הקודמי׳ אבות אבותיו גררו במגרה חודה של קרן זה ממנו עד שיחסר מהקרן כמו טפח שוחק ויותר :

הרינוכירונטי הוא בעל חי שיש לו גם כן קרן יחידי והקרן הזה אינו במצח אלא על האף ולכן נקר׳ רינוכירונטי כי הנה בלשון יון רינוס ר״ל אף או נחירי האף · וכירוס כאשר אמרנו קרן והוא גדול כפרה בריאה וטובה והוא חזק מאד וגבור כח ויש לו איבה עזה עם הפיל מצד הטבע וכשילחמו יחד זה שהוא קטן מהפיל מאד נכנ׳ תחת כרס הפיל ויהרג אותו עם הקרן החד שיש לו באפיו כי עור כרס הפיל הוא יותר רך ממה שהוא עור שאר גופו · ובמות הפיל מכה המארת הקרן הוא נופל על הרינוכירונטי ועל כי הוא כבד מאד ימית בעבו׳ זה גם הוא הרינוכירונטי במותו · ועם כי מצורתו הנעתק׳ בנייר נראה שהוא מפרים פרס׳ עם כל זה הוא מפק אצלי אם רגליו הם פרוסות כרגלי הגמל שבכף רגלו יש עור קשה המחבר פרסותיו יחד ולא יקר׳ מפריס : סגולת הקרן מהרינוכירונטי היא טובה לקדחות הדבריות ויועיל גם הוא לסמי׳ הממיתים כמעט כמו קרן המונוכירוטי האמור :

בארץ הודו הגדולה אשר מצאו בימי אבותינו ובימינו אנשי ספרד ופורטוגאלו ובהרים אשר הם אצל המדינה ההיא

הנקראת

הנקראת קינה יש בעלי חיים כדמות עזים מדבריים שרחם מפריסי פרסה ומעלי גרה וקרניהם וכל גופם ועורם ושערם דומה לעז חוץ מפרצוף הפני' והנשימה שהיא כסגולת האיל כי ימשכו בנשימתם העזים הללו מבלי מגע הנחשי' והשרפי' כמו שהקאלאמיטה תמשוך הברזל בטבעה מבלי שתגע בו · והנה הבעל חי הלזה הנק' בלשון יון טראגילאפום והלאטיני קראו אותו אירקוצירוס · והלועזים ציר ויקאפרה הוא חזק מאד ובזמן מהזמנים הבעלי חיים הללו או לרפואת חולייהם או לקנות להם חיים ארוכים או לסבה אחרת בלתי ידועה אצלנו יבקשו המערות הטמונים בם הבעלי חיים ארסיים ובדוח פיהם יוציאו אותם לחוץ וירמסו אותם ברגליהם עד שימותו ויאכלו מהם לצבות בטן וכאשר ירגישו בגופ' החום הרב הבא מחמת ארסיות הנחשים ומכירים נפיחת כרסם וגופם ירוצו במהרה למצוא נחלי מים קרים וברתוך המים החיים יעמדו בכל גופם מבלי שתיה עד שיסור החום ונופח הכרס וכל הגוף מהם · אחרי כן ישוטטו בשדו' ויעלו בהרים וירדו בבקעות ויאכלו עשבים המכירים אותם בטבעם שהם נגד היזק הארס אשר נזרק בהם מחמת הבעלי חיים אשר אכלו ובהארס ומהעשבים ההם יולדו או במעיהם או ב באצטומכתם או בכבד או במרה או בכליות אבנים שנקראו בלשונם ביזאאר היינו אבן נגד הסמים הממיתים · אמנם האבנים האלה אינם כלם בצורה אחת; כי יש מהם שדומים לגרעיני תמרים או לערמונים או לכדורים או לביצי יונים ויש להם לפעמים צבע קליפת הערמון או צבע הכרכום או בירק עשב ובכלן יש קליפות רבות קליפה על קליפה כמו שיש להם לבצלים והקליפות כלן הן חלקות ובהירות והשנית היא יותר חלקה ובהירה מהראשונ' וכן כלם : ועובי הקליפות ודקותן הוא לפי גודל האבן וקטנותו ובאמצעיתן אין יש דבר על מה שיסבבו אלא עפרורית מה דומה לעצמו' האבן הממלאת ריקותה וכחה גדול מכח שאר האבן שהיא בטבעה רכה ובנקלה יגררו אותה וישברו אות' וכאשר יחסרו בה התנאים הללו היא מזויפת · וסגולת האבן הטובה היא נגד הסמים הממיתים כלם ונשיכת הבעלי חיים הארסיים ונגד הקדחות הרעות קרובי' לטבע חוליי המגפה ולכל חוליי שנוי האויר עם מי בוראגיני ולחולי הנופל ולאבנים שהם בכלי' ובמקוה ולחולי המרה שחור' ומביאה דם הנדות לזמן המצטרך · כל זה כתבו אנשי דורנו שלא מבני עמנו כי הקדמונים לא ידעו בה דבר בלתי הרמב"ם ז"ל שכמעט ממנו לקחו המחברים שלהם שבזמננו כל דברי פרטי האבן הזאת בשלמות · ואם יתנו מהביזאאר כמשקל שלשה גרעיני חטי' לנחש הנקרא ויפירה ימות פתאום :

בארצות הצפון הרחוקות ממנו מאד יש בעל חי אחד ההולך לעולם עדרים עדרים יחד שנקרא בשמות רבות · יש מי שקורא אותו אילינדו שבלשון אשכנז רוצה לומר קשה יום או נולד במזל רע מפני שפעמים רבות יפול ארצה בעבור חולי הנופל מה שאין כן בשאר בעלי חיים אלא בשלשה לו לבד היינו בעוף הנקרא שלו בלעז קוטורניצי או קואליח ובאדם ובבעל חי הכתוב כאן או מפני הפחד שיש לו נקרא כן כי כשיוכה במכה קטנ' ויראה דם יוצא ממנו ימו' מהפחד · אחרים קראוהו בעל חי הגדול בלשון לעז גראן ביסטיאה · אחרים ביטונטי · אחרים מקלין · ואחרים קראו אותו אונאגרו בשבוש היינו חמור הבר · ואחרים אלואי · ורוב החכמים קורא' אותו אלקן · ולפי דעתי היא החיה הרביעית הטהורת האמורה בפרשת ראה · איל וצבי ויחמור אקו ודשון וכו' כי הוסיפו למד אחרי האלף והאריכו הואו שאחרי הקוף ועשו ממנה כו"ן והיא חיה טהורה הנאכלת וצורתה היא זאת אשר אכתוב · החיה הזאת ארכה עביה וקומתה היא כסוס הבינוני · שכמה הוא מעוכה והולכת ברגליה עם הראש נטוי ומראשית הראש עד על המצח וכל הצואר ושכמו ויותר על הצואר ממה שהוא על שכמו יש לו הציצה והם שערו' ארוכו' הכו' דומו' לזקן התיש · ובשער שאר הגוף הוא דומה לסוס · וצבעו פעמים רבות הוא לבן נוטה לצבע האפר ויתחלף הצבע לצבעי' שונים כפי זמני השנה · ראשו הוא ארוך ונכון לגופו · פיו ארוך ושפתיו בולטו' לחוץ ובפרט שפתו העליונ' ובגלל הדבר הזה כשהוא אוכל הולך בפסיעותיו לאחור ולא לפנים · השנים אינם גדולים אלא אמצעיים · האזנים הם ארוכות ורחבות · הנקבה מהם אין לה קרנים · וקרני הזכר שהם שתים במספר הם חתוכים חתיכות חתיכות ודומים במעט לענפי אילן אך אינם כל כך ארוכים כמו שהם קרני האיל אבל הם רחבים ועבים כשני אצבעות ודומים יותר לכנף פשוטה ממה שדומים לענפי אילן ומשקלם הוא כמו שנים עשר ליטרין לכל קרן מהן ולזמנים ידועים יחליף הקרנים כמו שעושה האיל · והנה כרס הבעל חי זה הוא גדול וגם כמו כרכה של פרה והזנב הוא קצר · וטלפיו הם סדוקות · ואני מאמין שהוא מעלה גרה כי הנה אריסטוטילי ידע גם הוא כי הבעל חי שיש לו קרנים יחסרו בו השנים העליונים כי החומר הצריך לצמיחת השינים הוא עולה לצמיחת הקרנים כאשר בשכבר כתבתי ועל כן הוא מעלה גרה · סגולת קרני החיה הזאת והטלפים שלה היא לשמור האדם מהחולי הנופל כי הנה אריסטוטילי גם הוא בספר השלישי מהבעלי חיים פרק שני העיד כי גם באיל סגולת הטלפים והקרנים אחת היא · אמנם צריך שיוקחו מהחיה קודם מיתתה מחדש אלול עד חצי חדש תשרי 'כי בזמן הזה חום הטבעי מהחיה הזאת הוא בתקפו והיא מלאה מדם וחומרים טובים ולכן אז הם מתאוים המשגל וכאשר יעבור הזמן הזה הם חלשים מרוב הוצאת הזרע · ויש מי שאמר כי סגולות הקרנים אלה מהאלקן הם נגד האבן מהמקוה · והגידים מהחיה הזאת יועילו אם יקשרו בם האבר שיבא בו לפעמים הכווץ ההוא הנקר' בלעז גראנצ"ו · וצפורן או טלפי החיה הזאת בפרטות יועילו למי שיש לו חולי הנופל ויקיצו אותו מיד וישמרו אותו שלא יפול בחולי הזה להבא · וטובי' הם לרפאת חניקת הרחם באשה ויחזיקו הלב החלש ויסירו סבובי הראש נקראו וירטיגיני · ואם יתלו בצואר הצפורן הזה יועיל למי שמוציא שכבת זרע חוץ כרצונו מחמת חולי · אך הטלפים אשר בהם הסגולה ביחוד לכל מה שאמרנו יש מי שאומר שהם הטלפים של רגל שמאל שהוא מאחורי החיה ואחרים אמרו שהם מהרגל ימין שמאחורי החיה · וגם יש מהם שאמרו שהיא בשוה בשני טלפי הרגלים האחרוני' ולא יאמינו שבטלפי הרגלים שהם לפנים תהיה שום סגולה · ויש מי שאמ' כי גם בהם תמצא הסגולה כמו ברגלי' האחרוני' ושיותר היא ברגל שמאל ממה שהוא בימין · אמנם מי שיהיה ספק בידו לנסות הסגולה הזאת כמשפט וכהלכה והוא אפולוניאו מינאבינו רופא מהמלכות של סויציארה העיד בספרו שהסגולה פרטית היא בטלפים האחרונים בשוה ושטלפי הזכרים הם יותר טובים ממה שהם טלפי הנקבה ושצריך לשאת בעבור חולי הנופל כמו טבעת מטלפי החיה האמורים באצבע הנקרא קמיצה של יד שמאל ובפרק השני מכנו ושגם יועיל אם יאחזו הצפורן בפס יד שמאל ויכנו

היד עמה או אם ישפשפו עמה בתוך חורי האזן השמאלית
וגם אם יגעו עמה מקום הלב על החזה · ואברו כי סגולתה
היא יותר ניכרת אם ישתו החולים ממנה עם מים פרחי
הליליאי קונבאליאי או פרחי נארציסו :

והנה הואיל כי בשני פרקי אלו אשר דברתי בם
בסגולות הבעלי חיים והלקיתן זכרתי כמעט
כל החיות טהורות שהתירה לנו התורה נפוצות זו מזו ולא
שמרתי בהן כאשר היה מן הראוי סדר הקדימה והאחור ·
אמרתי כי טוב הוא לחזור עליהן ולהעלותן פה בהדרגה זו
אחר זו כמו שפרטן הכתוב איל וצבי ויחמור כו׳ כדי שתהיינה
כלן לכם מן המוכן ותדעו בנקלה פתרונן מחותן ומשפטן ·
ומפני שהאיל שהוא הקודם בפסוק ידעו בו היטב כל בני
עמנו ומכירים בו כל אנשי דורנו מבלי הודעה אחרת יספיק
לכם אם אקרא אותו כאן בשם יוני ולאטינו ובלשון לועז
בלבד · דעו אם כן כי היונים קוראים לאיל אילאפוס :
או מפני שהוא קל המרוצה או כפני שהוא סכל והפכפך
שאינו עומד בבחירה אחת כי אם מעט מה שאין כן כשאר
הבעלי חיים · הלאטיני קוראים אותו צירבוס בואו שורק ·
והלועזים צירבו בבית רפה עם וא״ו חולם :
הצבי הוא של שני מינים נבדלים זה מזה מעט · המין
הראשון קראו אותו היונים דורקאדיאון · הלאטיני
קאפריאולוס בפה דגושה ונעה · והצירי תחת הריש והלמד
עם וא״ו שורק · והלועזים קאוריאולו עם בית רפה ונעה
והאלף והלמד בוא״ו חולם · המין השני קראו אותו היונים
פרוקס · הפה דגושה ונעה הריש בואו חולם · והקוף נעה ·
הלאטיני קוראים אותו דאמה והלועזים דאינו וצורתו
ידועה :
היחמור יש אומרים שהוא שור הבר הנקרא בלשון יון בובאלים
בבית ראשונה רפה עם ואו שורק ובבית שנייה גם כן רפה
עם פתח ותחת הלמד חירק · הלאטיני בובאלוס עם
הביתין דגושות והלמד עם ואו שורק · ובלשון לעז בופאלו
עם הפא רפה ופתח תחתיה והיא חיה דומה לשור וצבעה
שחור והשוקים שלה הם חזקים מאד אך הם קצרים וקרניה
הן ארוכות וכפופות ושחורות · ובזמן קסרי הרומיים
הראשונים לא הכירו אלא השם בלבד ולא ראו החיה הזאת
ביביהם לעולם · ועל כן האמינו שהיתה דומה במקצ׳ לעגל
ולאיל יחד · והנה החיות האלה באו בראשונה לגלילות
איטאליאה מאפריקה ובזמננו הן פרות ורבות אצלנו ורבו
עצמו מאד : ולבי אומר לי שהבופאלו הוא הכוי שנסתפקו
בו רבותינו ז״ל אם הוא חיה או בהמה ועל כן במסכת כלאים
פרק כלאי הכרם משנה ששית נחלקו עליו כי תנא קמא
סבר ששור הבר הוא מין בהמה ורבי יוסי אמר מין חיה ·
והנה היחמור איננו הבופאלו אך לפי סברתי הוא הגדי או
התיש שעושה המוסקו אשר כתבתי והגדי הזה חבר נקרא
בלשון יון איקס אגריאה האלף דאיקס נקראת עם הצירי
והקוף היא נעה והאלף מאגריאה היא פתוחה והחירק תחת
הריש · והלאטיני קוראים אותו קאפרה סילויסטרים · או
אירקוס סילויסטרים בקוף עם וא״ו שורק · ודעו כי כמו
שבתורתנו הקדושה יש לו למין העז שלשה שמות היינו גדי
כשהוא קטן שעיר כשהוא בן שתי שנים ותיש כשהוא יותר
זקן כן היונים קוראים אותו גם כן בשלשה שמות כי
קוראים לעז הקטן איריפי בצירי תחת האלף ובחירק תחת
הריש והפא רפה עם חירק תחתיה · ולעזים הבינונים
בשנים קוראים קימארי עם החירק תחת הקוף ותחת הריש

ולעזים היותר זקנים קוראים טראגי או איגסאלי עם הצירי
תחת האלף הראשונה · וגם הלאטיני קוראים לעז הקטן
קאפריקולוס · לבינוני בשנים קאפרה · ולזקן כשהוא
זכר קוראים אירקוס · ומפני שהתיש מצד טבעו הוא מאוס
ויש לו ריח רע · על כן לתישים האלה קוראים היונים
טראגי דיסודיס · היינו תיש מסרח · והדלת הראשונה
היא דגושה עם חירק תחתיה · והדלית השנית היא כמעט
רפה גם היא עם חירק תחתיה · ולמבושם קוראים טראגי
איבודים עם הצירי תחת האלף והבית רפה עם ואו חולם
והחירק תחת הדלת · זאת ועוד ידיע להוי לכם כי (כמו
שהעיד אריסטוטילי בספר השלישי מטבע הבעלי חיים וגם
בספר הרביעי מתולדות הבעלי חיים פרק שלישי ופליניאו
בספר שמיני שלו פרק חמשי׳) יש בביני העז הבר מין אחד
מהעזים שהבל נשימתו הוא חם כאש · על כן אני אומר
שהיחמור הוא המין הזה כהגדי שעושה המוסקו וזה הוא
מפני שנשימתו חמה מאד · צאו וראו שמי שיריח בדמו
הקרוש שהוא המוסקו שאין בו זייוף תכף יבא לידי רעיפת
דם מהנחירי׳ כי החמימות הרב שבו יפתח פתאום בחומו פי
הורידין טבאף · על כן נקרא הבעל חי הזה יחמור מפני
שמרוב חמימות נשימתו יחמם מאד הקרוב אליו כמו שערש׳
האור היינו האש · בלשון לכו באור אשכם (ישעיה נ)
וגם אשר אור לו בציון (ישעיה לא) או נקרא הבעל חי הזה
יחמור מפני שכשיחם ויתאוה למשגל מלשון בכל יחם
הצאן (בראשית לא) אז ירבה בו המור הטוב ההוא הנקרא
בלשון לעז מוסקו : ואתם אל תאשמו אותי אם תראו אחרי
כן בדברי על סממני הקטרת שאומר נגד רבינו ז״ל שהמור
ההוא איננו המוסקו כי יש לי שם על מה להסמך והוא גדול
החכמים שלמה בן דוד מלך ישראל · ואינו כן ההכרח
שחמור יהיה לעולם המוסקו בלבד ולא דבר אחר כי הנה
בתורתנו הקדושה יש מלות רבו׳ דומות שיש להן משמעיות
שונות כמו השמש שנקרא חרס כדכתיב האומר לחרס ולא
יזרח (איוב ט׳) או בגרב ובחרס (דברים כח) שרוצה
לומר הגרב היבש והיא חלה אחרת שאין בה הלוף אותיות
בשני המקומות :
ואם באולי לא ייטב בעיניך שיהיה היחמור הגדי הבר הזה
שעושה המוסקו (שרבי יונה גם הוא האמין כאשר כתב
רדק ז״ל בשרש חמר שבערבי יקראו לחיה דומה לעז הגדול
יחמור) אוסיף עוד שנית ידי להודיע לך שאפשר שיהיה
היחמור החיה ההיא שזכר פליניאו בספר השמיני שלו פרק
ארבעה ושלשים וכה היו דבריו שם · בארץ שיטיאה
(והוא מקום עומד בצפון העולם) יש חיה אחת שנקראת
בלשונם טאראנדו שהיא לובשת ומעטה על עורה דמות
צבעים רבים כפי חפצה כי היא פושטת הצבע הראשון
כשתרצה ומחלפת אחריו צבע שני או צבעים רבים נבדלים
זה מזה וזה אחר זה לכל אות נפשה · וכדבר הזה לא
יוכל לעשות שום בעל חי אחר שיש לו שער אלא הבעל חי
ההוא הנקרא ליקאוני שנמצא בפרטות בארצות ההינדים ·
והטאראנדו הזה הוא גדול כשור ביתיי · וראשו הוא יותר
גדול ממה שהוא ראש האיל והקרנים שלו הם כפופים
ונוטים נגד השדרה כאשר האמין פליניאו · ויש לו
לטאראנדו הטלפים סדוקות כשאר בעלי חיים שמפריסים
פרסה בטבעם · ועצמות ומתות שערו בדקותו או
בגסותו ברביו או במעוטו הוא סכל וכל כשער הדוב
והעור שלו הוא קשה עד מאד ועל כן עושים ממנו

רשיטי כרסים ללבושם שמשותמשים ברחם בצרכי מלחמות במקום לבושי ברזל וכאשר הבעל חי הוא ירא לנפשו ורוצה להנצל מיד אויביו ורודפיו אז הוא מדמה צבע עורו לגיון האילנות או הצמחים או הפרחי׳ או המקומו׳ הסמוכים לו · ובגלל הדבר הזה יצודו אותו הציידי׳ לעתים רחוקים כי יערים הוא בחלוף הצבעי׳ ולא יכירו מקו׳ שבתו בעבור שתוף הגיון שיש לו עם הדברים הנוגעי׳ והמסתככי׳ בגופו · וכאשר יחפוץ להראות לעין כל ולחזור בצבעו הטבעי שיש לו מתחלת בריאתו אז הוא שב והופך את עורו למראה הצבע הדומה למים העכורים בעבור ערוב חלק מה מהאפר מקלה הנתון בם ועל כן יקרא אצלנו הטאראנדו כאשר דמיתי יחמור בעבור עכירות צבעו שיטה אל עכירות המים שנכנסו בם האפר והטיט כאמור ויהיה יחמור מלשון פני חמרמרו מני בכי (איוב י״ו) או יהמו יחמרו מימיו (תהילים מ״ו) ודומיהם כי המים העכורים בעבור האפר המקלה הבוער בתוכם ידמו מכל וכל לגיון ההוא שנקרא בלשון לאטינו ציניריציאום קולור ובלעז קולורי ברידינו שהוא הצבע הטבעי של בעל חי זה הדומה בעבורו לעור החמור ממש מבלי שום הפרש שבאולי יקרא יחמור על שם החמור שהוא בצבעו דומה לו ותהיה החיה הזאת טהורה ודאי כי נמצאו בה הסימני טהרה שכתבו רבותינו ז״ל במס׳ נדה פרק בא סימן כדלעיל · או יקרא הטאראנדו יחמור מפני שיש לו הקרנים כפופים כאשר אמרתי בשם פליניאו ולכן אין לו כנוס לנפשו אלא הבריחה מיד הציידים עם המרוצה הרבה וזריזות הפרש על עיני ועל פני הציידי׳ והפרש הזה הוא חם מאד ושורף כאש ומשיר השער ממקום הנוגע בו וגם הוא רב מאד במיעיו עד שילך ויתריז אותו תמיד והוא בורח עד שלשה יוגירי רצופים שהם לפי דעת פליניאו מאתים וארבעים רגלים לכל יוגירו · וגם אני אדבר בהם בפרקי הבאים בע״ה:

האקו אומר אני שהיא החיה הנמצאת עדרים בארץ הסויציאה כאשר כתבתי יקראוה היונים אלקין בחירק הקוף · והקיסר יוליאו ציסארי הרומיי בספר הששי מהקומינטאריאי שלו קראה אלצים והסויציאי קוראי׳ אותה אלקן · ואולי תורתנו הקדושה קראה אקו מפני שהחיה הזאת כמו שאמרו קצת מהמחברים בצורת גופה היא דומה קצתה לאיל וקצתה לגמל ואם תקח ראש תיבתו של איל וראש תיבת גמל בצרופם יחד יאמרו אגו והגימל והקוף בנקלה יתחלפו עד שבמקום אגו תקראו אקו ואני כבר כתבתי למעלה בפרק זה טיבה בשלמות:

הדשון קראוה היונים טראגילאפום בצירי הגימל ובואו חולם הפא שהיא רפה מפני שהיא דומה במקצת לעז ולאיל הלאטיני קראוה אירקיציר וס והלועזי׳ צירויקאפרה נקראת דישון בתורתנו הקדושה מפני שהיא אוכלת בתענוג רב הנחשים והשרפי׳ וכאשר אכלה אותם היא באה לידי נפיחה רבה בכרסה ובכל הגוף עד שאז היא דומה לבעל חי שמן ודשן מאד וכאשר תעבור זמן ארוך בבים קרים ויוסר ממנה המיבות הארס היא אוכלת עשבים נגד הארס שהיא יודעת בם בטבע ומהארס ומהעשבים ההם תולד בחדרי גופה אבן נקראת בלשון ההנדים ביזאאר והוא שם כולל לכל הסמים הטרפאים כל בי שאכל סם ממית · וכמו שהיונים קוראים הסמים האלה כלם אלינסיפארמאקה כן בני הודו קוראים אותה ביזאאר · ואולי נקראת גם כן האבן הזאת ביזואר מפני שעם טהרתה וחשיבותה יש בשטח החצון ממנה זהר

מה מרוב חלקות השטח ההוא ותקרא אבן חשוכה בזוהר: אמנם התאו קראוהו היונים פיגארג׳וס בחולם הגימל השני׳ והלאטיני קאפרה סילויסטרים ובלשון לעז קאמוצה ונקרא׳ תאו מפני שהחיה הזאת היא מדברית וברה בהחלט ולא תגור לעולם עם האדם עד שתעשה ביתיית כמו שיקרה לקצת החיות הברות הטהורות שיאהבו גם הן לפעמי׳ חברת האדם אך החיה הזאת כשתראה אותם היא בורחת במרוצה עזה ולא תשקוט עד שתגיע לתא שלה והוא מקום מוצנע בנקיקי הסלעים · ראו בשרשים בשרש תאו ויציע ותבינו משמעות המלה · או תקרא תאו על שם המרוצה כי גם היונים אומרים טאו · כתוב באות השמינית של הא״ב ביתא יונית הנקראת טיטא ובאות הרביעית הנקראת איפסילון בצירי תחת האלף ובאות כ״ד הנקראת אומינה ונקרא׳ המלה כלה טיאו בצירי הטית וחולם האלף כשירצו לאמר אני רץ · ודעו כי החיה הזאת בלשון הכתוב נקראת ג״כ יעל כדכתיב הרים הגבוהים ליעלים מפני שהיא עולה למעלה על שני הסלעים במקום שלא ידרוך שם כף רגל אדם לעולם מפני שהיא שונאה אותו במאד מאד ותפחד הרבה ממנו:

או יהיה התאו לפי דעתי החיה אשר אזכיר בסמוך ולכן דע אתה הקורא כי יוליאו ציסארי הקיסר הרומי בספר הששי מהקומינטאריאי שלו כתב כל מה שראה וידע מהחיות שימצאו ביער ההוא הגדול הנקרא בלשונם אירציניאה סילוה שהיא ברחבה מהלך של תשעה ימים לא יותר · אך מדת ארכה עדיין לא ידעו בימיו האשכנזים השוכנים קרוב לה ושאר העמים שבסביבותיה כמה היא · וגם כי הלכו פעמים הרבה בקרבה אנשים רבים הגרים בארץ ההיא שבפאת צפון העולם ודרכו אותה ברגליהם ארבעים יום רצופים בזמני׳ שונים עם כל זה לא הגיעו מעולם ל ראשית מחוזה ומוצאה כפי חפצם · והנה הקיסר הזה אמר שם בספרו המין השלישי מהבעלי חיים הנמצאים ביער הזה הוא מהחיה ההיא הנקראת אורי הגדולה כמעט כמו הפיל · אמנם בתולדתה בצבעה ובצלמה היא כמו השור הבר הזכר וכחה וחזקה של חיה זאת הוא גדול במאד מאד והיא קלה כנשר ורבת המרוצה יותר מן הצבי עד כי אין בבעלי חיים מי שימהר ויחיש לרוץ ברגליו כמוה והיא לא תסלח לאדם או לשאר החיות הפוגעות בה בשום אופן לעולם כי בראותה אותם יכם וישאם בתאים שלה ושם ימיתם כפי חפצה:

ובחורי חמד השוכנים בסמוך ליער הזה הם מתעמלי׳ תמיד בכל עוז ומתנכים עצמן לצוד אותן בכליהם וכאשר תפלנ׳ בידם ותשארו תפושות בשחיתותם יאסרו אותן בזקים ובכבלי ברזל וימיתום ואח׳ כך יביאו בתוף ובמחול קרנותן בפומבי ומרימים ומניפים אותן לעיני כל העם כדי שיראום בשמחה זקנים עם נערים ויהללו בשערים צדתם זאת וגבורתם בה כי עזה · והחיות הללו תכף אחרי צאתם לאויר העולם לא ישלימו ולא יכרתו ברית עם האדם ולא יגורו וישכנו בצלו אפילו כהרף עין וגם בהשתדלות נמרץ לא יסתופפו תחת קורות ביתו וחצרותיו כי הם רק אויבים לו ומבקשים רעתו והנה גודל ואורך ורוחב ודמות ותואר קרני הבעלי חיים האמורים הוא משונה ומובדל ורחוק הרבה מקרני השורים הביתיים שלנו ועל כן אנשי הארץ ההיא הם מבקשים ומחפשים אותם בנרות וחוזרים אחריהם תמיד לקנות אותם בדמים יקרים ומצפים את שפת פיהם סביב סביב בכסף צרוף ומזוקק שבעתים ושותי׳ בם כבמזרקי יין גדולים במשתיהם חגם חדשם שבתם ומועדם ובי״ו חתונת׳

ושמה לבם · ועד כאן הם דברי הקיסר · אמנם פליניאו המחבר בספרו הטבעי פרק ט״ו כתב בארצות הששי הבעלי חיים הם מעט במספר בעבור חסרון והעדר הפירות שם · ובארצות אשכנז הקרובות לשיטיאה לא ירבו לסבה ההיא האמורה בעצמה עם כל זה יש במקומות ההם מנים רבים מהשורים הברים הנקראים לפי דעת קצת מה מהמחברים ביסונטי שיש להם שער דומה לשערות האריה וגם יולדו שם הבעלי חיים הנקראים אורי שהם בעלי כח וגבורה וחזקה רבה ויותר קלים מהצבאים שבשדה במרוצה ועמי הארץ הסכלים יקראו אותם בופאלי כפני שהם כמעט דומי׳ לצלם ודמות הבופאלי שבאפריקה ובאמת האורי הנ״ל הם דומים יותר לשורים ממה שידמו לאילים שאם הדבר כן תגל נפשי מאד להיות כי לא נטיתי בשום פני׳ ממה שהאמין רבי יוסי שאמר ככתוב בספרי שהתאו הוא השור הבר הרי שעל פי שני עדים המשיחים נ״ל לפי תומם מצאנו כי האורי הוא רב המרוצה ועל כן יקרא גם הוא תאו כאשר דימינו וכאשר אמרנו בפירו׳ משמעות המלה יונית בפרק זה ומפני שבטבעו ינור לרצון ויטייל על ההרים הגבוהי׳ כמו שעושים היעלים על כן היונים קראו אותו אורי כי בלשונם א אוריסיאיבוס ר״ל גר בהרים · ועל כי יש לו שני קרנים והקרנים האלה הם גדולים מאד בודאי יחסרו לו השנים במלתעות כאשר אמרתי בפרקים הקודמים ויהיה בעבור זה על כל פנים מעלה גרה וגם בעבור שיש לו השני קרנות האמורים יהיה גם כן מפרים פרסה עד כי אין ספק שיהיה בכלל החיות טהורו׳ · ועתה אם נקרא תאו הראשון או השני מהבעלי חיים שכתברתי כאן שהם הקאמוצה והאורי אין בכך כלום הואיל כי שניהם בודאי כשרים הם לאכילה:

ואולם הזמר הוא האוריגי שכתב אריסטוטילי בספר שני מספורי הבה״ח שיש לו קרן אחד גם הוא במצחו והוא מפרים פרס׳ ומעלי גרה ולא החמור הבר כי הוא קלוט עם קרן אחת גם הוא במצחו ופרסתו אינה שסועה ואינו מעלה גרה ויקרא האוריגי זמר מפני שהוא אוהב מאד הזמרה · ועל כי הבעל חי הזה הוא תקיף מאד ולא יוכלו הציידים לצודו כי אם ביגיעה רבה · במקום העבל והטורח הם מבקשים בתולה יפה ומפשיטין אותה ערומה כי הבה״ח הזה הוא אוהב הבתולו׳ הרבה וכשהיא ערומה תזמר בזמרה יכה ונאה · באופן שכשישמע הבעל חי הזה הזמרה ויראה הבתולה הערומה נגדו הוא רץ לקראת׳ וכורע על ברכיו ויניח ראשו על כרסה והבתולה תרדוף בזמרתה עד שהבעל חי הזה מרוב התענוג והעדון ישכב וירדם שם ואז הציידים משימים בכבל רגלו ונותנים שלשלת של ברזל על צוארו עד שנקרא זמר מפני שהוא נצוד עם הזמרה · ודעו בני כי כל שאר הטהורה בעלי חיים האמורים חוץ מהזמר יש להם שני קרנים וכמו שהבעלי שני קרנים כלם כמו שאמרו רבותינו במסכ׳ נדה הם מפריסי פרסה · כן לעולם הם מעלי גרה כאשר בשכבר כתברתי גם כן בשם אריסטוטילי · אמנם הזמר מפני שהקרן האחד שלו הוא חזק וגדול ותקיף אין לו שני סדרי השנים היינו החותכים והמלביים במלתעה העליונה והוא מעלה גרה ומפרים פרסה כי אין לו צורך לרגל הקלוט כמו שיצטרך בו החמור הבר הנקרא בלעז אוניקורנו עד שגם לזמר ימצאו בו השני סימני טהרה שצותה בם תורתנו הקדושה · ובמין הזמר היה בלי ספק השור פר מקרן מפרים שהקריב אדם הראשון · ויהיה פתרון הפסו׳ איל וצבי ויחמור כו׳ צירבו אי קאפריאולו או דאיינו · אירקו מוסקאטו או אירקו ארדינטי · אוטארנדו · אלקן טראגילאפו · או צירויקאפרה · פינארנו או קאבוצה · או אורי איט אוריגי:

נחזור אם כן לסגולת השני בעלי חיים האלה שהראשון הוא הולך על ארבע · והאחר הוא דבש הים · ובהם בעה״ו נשלים הפרק הזה כלו:

בכלכות סויציאה יש חיה אחת טמאה נקראת בלשונם פילפרום · אחרים קראוה רוסומאקה · אחרים גולוני · והיא ארוכ׳ וגבוהה כמעט על השועל בעל חי · ועובי גופו של בעל חי זה הוא ככלב גדול · אזניו וגרונו הם כחתול · רגליו חזקים וצפורניו חדים מאד ועקומים · וכל גופו הוא מלא שער ארוך ודק · וצבעו נוטה כמעט לשחרות · וזנבו הוא קצר כזנב השועל · וכל עורו הוא נחמד ויפה · וכשמשיגי׳ אותו ביד ימצאו אותו חלק כבגד משי · ונקרא גולוני כי לעולם הוא אוכל ולא ישבע מרוב אכילה וכאשר הוא מלא לצבות בטן ועם כל זה עדין הוא מתאוה לאכול הוא מבקש מקום של שני אילנות שיהיו זה בצד זה במעוט ריחוק זה מזה עד שלא יוכל להכנס בין שני האילנות כי אם בקושי רב · ורץ ודוחק עצמו שם בכח עד שיעבור בתוך האילנות ובמעיכת כרסו מוציא רעי לפי צרכו וחוזר בראשון רב לאכול · והנשים שלנו קוראים לאנשים האכלני׳ בולעמים מפני שכל מאוים הוא להשתמש מבית הבליעה · על כן במקו׳ גולוני יקרא אצלן בולעם ובלשון יון נק׳ פוליפאגוס או גאסטרימארגוס · בלשון לאטינו אילואו או אידאקס · בלשוננו הקדוש זולל ובלשון ארמי זלזיל או אסיט ובשר החיה הזאת היא רעה ומאוסה ולא יאכלו אותה עם שהיא שמנה מאד · ואמרו כי דמו הוא טוב להיך ושאין למעלת כמנו ואם יערבו אותו עם מים ודבש וישתו אותו הוא משת׳ שמנים · משתה מלכי׳ · וששתי׳ אותו בזמן הנשואין לתענוג גדול · סגולת צפורניו היא שאם ישאום באצבעו׳ כמו טבעו׳ יועילו מאד וירפאו מיד סבוב המוח הנקרא וירטיגיני ואם יתלו אות׳ בצואר יועילו לאזני חרשי׳ ויפירו מהם השעמבות והמיית הרוחות אשר בם והמכשפים משתמשים בשניו לעשות כשפים · ובמעיו עושים מתרים לנבלים ולכנורות ואם ישכבו תחת עורו מביא חלומות באדם נוטים לטבע החיה כי יראו להם בחלומם משתאות ומאכלים לרוב וכקדומה להם שאוכלים תמיד · ואם יראו לכלבי׳ ולחתולי׳ את צפורניו אחרי מות החיה מעט הם בורחים מהם כמו שעושה הצפור קטן בראותו הנץ:

הפנינים הטובי׳ ימצאו בים ההולך קדמת פרס בנמל נקרא אליאופאר וימצאו גם כן בנמלים הסמוכים לו הנקראים באריס · קאטיפא · וקאמאראן · נקראו פניני׳ מזרחיים בלעז אוריאינטאלי כי הים ההוא אם יוקש לשלישית הארץ הידוע׳ מלפנים לנו היינו איברופה הוא מזרחי וימצאו ג״כ פנינים במקומורים עד האי הנקראת זיאילאן והם יותר קטני׳ ואינם טובים כראשונים הגדולים והנבחרים · ועל כן נמכרי׳ בזול וימצאו ג״כ באי נקראת בורניאו ובארצות הקינה ובמקומות של עולם חדש · ועם כי הם גדולים אינם יפים כפניני אליאופאר כי יש בם ענגים כהים ואינם חלקים · אמנם הפנינים יולדו במעי שרץ המים דומה לשרץ הנקרא בלעז אוסטריגה קראום הלאטיני בשם קונקי ציטיריאצי · ואם השרצים הללו ישוטו בשטח מי הים לצד מעלה ימצאו בהם הפנינים הגדולים · ואם ישוטו בעומק מי הים אין להם אלא פנינים קטנים · ואם יצודו השרצים האלה ויניחו אותם ביבשה עד שיבשו מהעדר המאכל הם פותחים הבירת

שעליהם מעצמם ואז ימצאו בבשם פנינים מועשים ורבים לפי גודל וקטנות השרץ ולא ישימו השרצים האלו על האש כדי שיפתחו עצמם הואיל כי האש הוא מפסיד הפניני׳ בכל וכל · והשרץ הזה אם יהיה מכסהו או ביתו לבן וחלק יוליד פנינים יפים · והבית הזה איננו המכסה ההוא שנקרא בלעז מאטריפירלה אך הוא מכסה אחר נקרא קריפו שיביאו אותו לרוב במקום נקרא בוגאלה שיעשו אותו שם חלק האומנים בכליהם המוכנים לדבר הזה וישתמשו ממנו אחרי תקונו לעשורת כוסות וצמידים · ובמקום ההוא היה המנהג הזה שהבתולות לא היו לאיש ולא תנשאו אם לא היו על ידיהן בראשונה הצמידים הללו · ועתה בטל המנהג בארץ ההיא ועל כן אינם יקרים כאשר מלפנים היו · והנה ביד סוחרי הפנינים יש כלי נחשת שיש בו נקבים רבים גדולי׳ קטנים ואמצעיים · ובנקבים ההם יעבירו הפנינים · וכפי גודל הפנינים שיעברו בם ידעים משקלם ושווים · והפניני׳ ינקבו אותם האומנים ואינם נקובים מעצמן כמו שאמרו · והפניני׳ שלא יוכלו לנקוב אותם מפני קטנותם הם נמכרי׳ לאנתקיו׳ בארצותינו · והפנינים הגדולים שנמצאו בקולורים שוקלי׳ כמו מאה גרעיני חטה ונמכרו אלף וחמש מאות זהובים לכל אחת · ויש בהמקומות שנמצאו שם פנינים עד משקל מאה וששים גרעיני חטים · אבנם לא היו יפים כראשונים · ואני בבחרותי קראתי בספרים ומצאתי שקליאופאטרה מלכת מצרים היו לה שני פנינים תלויות בטבעות על האזנים תמימות ושוות בהחלט זו לזו והיא אחרי המשתה שעשתה למרקו אנטוניאו הרומיי אחרי האכילה לקחה אחת מהן והמיסה אותה בחומץ החזק ונתנה אותה עם החומץ בתוך תרוד של זהב והשקה לרומיי הנזכר להראו׳ לו בפני השרים כלם שנצחה אותו בהוצאת המשתה שעשתה לו · והפנינה ההיא לבדה וכן ערך הפנינה חברתה היתה שוה עשרת אלפים סיסטירציאי שהם לפי חשבון שעשה כהן אחד שלא מבני עמנו נקרא פאסקאסיאו באלדואינו באגרתו אשר שלה לפרנציסקו רואיאו מאתים וארבעה ושלשים אלף שלש מאות וחמשה ושבעים דוקאטי זהב · והנה הפנינים יזקינו ומאבדים זיום ומשקלם אם יוציאום מהשרץ אחרי שתהיה הלבנה במלואה אבל קודם מלואה יעמדו ימים רבי׳ ביופים וזיום בבלי שום גרעון · ואם בזמן מהזמנים יושחרו ויאבדו זוהרם אם ישפשפו אותם עם אורז כתוש מעט מעורב עם מלח יחזרו ללבנותם ולזוהרם · והפנינים הטובים צריך שיהיו לבנים מלאים עגולים כבדים ובלתי מנוקבים כי הברזלים שעושים בם הנקבים יפסידו יופים וסגולתם · והפנינים הם טובים ללב ואם ישימו עפרם בעין יסירו הרשמים והענני׳ שהם שם · ומיבשים המים שבעבור נזילת ירדו בהם ויולידו בהם הקאטאראטא והשמן הנעש׳ מהפניני׳ טוב לרפיון האברים ולקדחת דקה ולזקנה ולכווץ ולמורסת המות החמה אם ינתן ממנו כמו ששה גרעיני חטים תוך מי בוראגיני והדומה להם והוא מחזיק כל הגוף ומבריא אותו · ומיטיב חלב האשה וירבה אותו · וזה הוא כני היקרים מה שרציתי לדבר בסגולות האבנים ובחלקי הבעלי חיים בפרקי אלו · אך דעו נא וראו כי כמו שיש לנו להאמין שיש לאבנים טובות ולחלקי הבעלי חיים במצות ה׳ סגולו׳ רבות בחוליי בני האדם ובשמירת בריאות חלקיו ואבריו · כן יהי׳ לנו לאשמה ולפוקה ולמכשול עון גדול אם נאמין כל מה שאמרו הפלוסופים האלה בהם כי הם בלי ספק דברי הבאי של שקר וכזב ואין אמונה בם · ולה׳ לבדו ייוחסו הפעולות ההון ולו העושר והכבוד הממלכה הגדולה והגבורה התפארת והנצח וההוד בשמי׳ ובארץ ובידו לגדל ולחזק ולאמץ לכל · אנחנו נודה לשמו תמיד כי הוא אלהינו המרומם על כל ברכה ותהלה והוא עשה השמים ושמי השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם והוא מחיה את כלנו וצבא השמים ואנחנו עמו צאן מרעיתו באימה ביראה ברתת ובזיע לו משתחוים :

פרק נד

משרבו המזייפים בטלו סגולות האבנים טובות כי היו בכזיב מכחישי המרגליות בלדתן אותן ולא נשאר לנולדם עוד רוח פעולה המיוחס׳ לו מצד צורתו שבגלל האנשים הרשעים האלה כבר אבדה ברוע מעלליהם עד שיצאו כבוהלים הפלוסופים אשר דברו עליהם גבוהה גבוהה מבלי מעצור תנאי מהתנאים ודחופים ילכו כל אשר האמינו לשמועתם שלאבנים יקרות יתכנו תמיד עלילות של פלא ולא ישקרו לעולם תקות הבוטחים בם בעבור שנוי תמרוקיהם · והנה על שני אופנים יסובו בלכתם המזייפים האבנים כידוע לכל החכמים כי או הם יקחו אבן פחותה מהאבנים טובות וליקידת יקוד אש יבקשו לשלוח יד שיעטה אותה במעיל אבן אחרת נאה ומסודרת ממנה כמו שדרך משל יקחו הצאפירו הגרוע שבמינו ובכור דנור יהפכו אותו בו ללבן להראות לעמי׳ כי הוא דיאמנטי טוב ואיננו כי לקחו ממנו באש טבע הצאפירו ולא נתנו בו כדאתרמא בגו אתון נורא יקדתא טבע הדיאמנטי עד שלא ימשך ממנו סגולת הצאפירו הראשונה דקטיל המו שביבא דנורא וגם לא יתנו לו הוד פעולות הדיאמנטי כי לא באה בו בזיופם הצורה פרטית המשתרגות ממנה הסגולות אשר מאלהים לבדו לה : והאופן השני הוא כי במקום אבן טובה יקחו זכוכית פחותה ובאספקלריא שלה מעט בהירה יקשרו עליה צבע שני לאבר זאת יצאת במלאכתנו לרובינו כעולה כי אדום לבושה ועם כל זה מה שנעשה בה במחריבי עולם אלו הוא שתהיה גם עתה מה שהיתה מלפנים זכוכית גרועה של הוללות וסכלות לא תואר לה ולא הדר בשום סגולה מהסגולות כמו שדמו הקדמונים ברובינו הטוב :

ועתה אם ייטב בעיניכם אמרתי ללמד אתכם איך תוכלו לשמור עצמכם בכל עוז מנכליהם · שמעו נא בני מלי כי אחוה דעי אף אני וירוח לכם · וריש מלין אומר שאם יבואו לידכם מרגליות ואבנים טובות במחיר כסף קודם כל דבר צאו וראו אם כיום הבראם כוננו סגולותיהם הטובו׳ ויחזיקו במעוזם כאשר אמרו הפלוסופי׳ אם לאו · ואם יתהוו מהם פעולותם באמת · שלום לכם אל תיראו כי אין מכשלה תחת ידם ויהיו לכם למקנה ובאורים כבדו ה׳ · אמנם אם יעזבו חילם ויתרפו במלאכתם דעו כי או נוקשו ונלכדו בחוקקי און ובמכתבי עמל כל שוד כתבו ובגד בוגדי׳ בגדו או קפצה עליהם זקנה ובאשון חשך נדעכה נרם כי ברוב הימים גם הם כיתר המורכבים כבגד יאכלם עש וכצמר יאכלם סס ואז סלו סלו פנו דרך מהם תזרום כמו רוח צא תאמרו להם ולמוכריהם :

זאת ועוד כאשר תחפצו לדעת אם יש פסול באבנים אם לאו אל תשימו עיניכם עליהם ביום ענן וערפל אלא כאור בקר

ויזרח שמש בשעה רביעית בלבד לנכחו תביטו בם כי אז ולא בזמן אחר תראו עד תכניתם וכל גריעותא שתהית במסתרי לבם לא תגרע מכם · ומדברי אלו תכירו שהחקירה באבני' טובות היא כמשפט ההוא בעצמו שצוו לנו רבותינו ז"ל בראית הנגעים כנראה במסכת נגעים פרק בהרת עזות משנה שנית · אחרי כן תחקרו במשקלם ועם כי רבים הם שאמרו היות סימן שלמות לאבנים טובות המשקל הככד לפי ערכם לא דברו נכונה אלא בפנינים בלבד שיקרים הם וטובים למוציאהם כשמכריעי' למטה הכף מאזני במשקלם· אך כשאר המרגליות הכבדות בהם יורה פסלות חומרם שלא נתבשל במעי מקום המחצב היטב בחומר האבנים טובות · ומפני שנעשה גולמם בידי אדם לא נזדכך כדין וכשורה ונשאר בו עפרורית גרועה העושה בלי ספק הכבדות יותר על מה שראוי באבנים :

על כל הדברים האלה צריך גם כן שתבדקו היטב בעצמות גופו אם הוא זך ונקי אם לאו ואם תראו בתוכו כמו אבעבועו' טובות או נימין כשערות מתחלפות בצבעים או עננים כהים שלא מצבע וגיון טבעי הנכון לאבן ההוא ותמצאו גם כן שהשטח התחתון מהאבן לא יהיה חלק כשטח העליון ממנו או שזוהר המרגלית לא יהיה בכלה נחמד ונעים וטוב ובהיר לעיני' בכל חלקיו בשוה אז בודאי מום וזיוף בה ולא תאצרו המם ושוד בארמנותיכ' כי לא לרצון יהיה לכם · ולא תשכחו כי המגרה קטנה של ברזל שיש לה חריצים רבים באלכסון זה על גב זה הנקראת בלשון יון ליני · כתוב ברו · ביושא · בני · ובאיטא · ובלשון לאטינו ולעז לימה · לא תפגע לרעה באבנים הטובות וברעות תדוק אותם ותשחקם לעפר כי הנה קשיות האבן יורה על טובה · ורכותה תעיד על פסלותה :

גם תבינו כי באש יבחנו האבנים הטובי' והרעים כי הטובים חוץ מהקריסוליטו לא יהיו למאכולת אש גדול בנקלה · והמזויפים יוצתו במעוטו מבלי אחור · גם האבני' הנעשים כפין עד שהחלק האחד גבוה על הנבוך יביט ולא יהיו כל חלקיהן במישור לא ישובחו כמו שבצורתן גם כן נחלקו הקדמונים עם בני דורנו כי הקדמונים יהללו מאד את האבנים הארוכים ובני דורנו ישבחו המרובעים או העגולים וזהו מה שידעתי על דברת בחינת האבנים טובות מהרעות· והמשכיל מכם אם ידע דבר נוסף על אשר כתבתי לא ירום אך ילמד דעת את העם איך יוכלו לשמור עצמם מדי פח יקשו לבני האדם פועלי רע וחושבי און על משכבותם · כי בגלל הלימוד הזה יכבדוהו עם עז ויהיה להם לעטרת צבי ולצפירת תפארה כל הימים · ולמען לא יבצר מכם כל אשר יזמו סוחרי האבנים טובות במרגליות ותדעו בשלמות כל פרטיהן כאשר עם לבבם אמרתי לכתוב לכם ערכם ושווים על דרך נכונה בפרקי זה · ואתם בחירי ה' כמטאריפי האלה תראו וכן תעשו · והנה העתקתי לכם שלשה טאריפי כריאמנטי חפשתי אותן בכל הערים האלה בנרות · הראשונה תהיה לכם למשמרת בעת הקנייה כי היא בזול · השנית היא על דרך המצוע וטובה לקונה ולמוכר גם יחד · והשלישית היא ביוקר תוכלו להשתמש בהן בשעת הממכר· ועוד הוספתי טאריפה אחרת מהפנינים אשר כל חפצי בהם דאדור לא נסגותי מלהוסיף עוד שנית ידי להעתיק מה שכת' החכם כמה"ר משולם מולטירה ז"ל בכסף ובזהב ובאבני חפץ סגולות מלכים · בא אלי חבורי זה מבית גנזי ארי שבחבורת · ראש הדרשנים בכל מקום כמהר"ר יהודה מסקשארו יצ"ו · מכון שבתו לעת עתה בוירונה קראו דבריו בשובה ונחת כי הכינם וגם חקרם בחכמה בתבונה ובדעת הר' משולם הנ"ל ולא תמצאו בכל בני עמנו איש יודע שכל ובינה במלאכה הזאת מלאכת הציקה כמוהו :

פרק נה

העתק הטאריפה הראשונה מהדיאמנטי שהיא בזול ונאותה לקונה לערך שמני' דוקאטי של ששה לישרין ד' דינרין לכל קאראטו · וכבר ידעתם שהקאראטי הם של ארבעה גרעיני חטה לכל קאראטו · ואני לעשות דבר שיעלה לרצון לכם אכתוב כאן שווים של כל גרעיני חטה בפרטות לערך הנזכר · אחרי כן אשיב שנית ידי להודיע לכם ערכו של כל קאראטו וקאראטו משלם כדי שלא יבצר מכם דבר ממה שיאות לדעת לכל מי שירצה לעסוק בסחורת האבנים טובות ומרגליות · אם כן לערך שמנים דוקאטי לכל קאראטו כאמור יעלה הגרעין של חטה עשרה דוקאטי ב' גרעיני' כ' דוקאטי ג' מ' דוקאטי ד' פ דוקא' ה' קכה דוקאטי ו' קפ דוקאטי ז' רמה דוקאטי ח' שכ דוקאטי ט תה דוקאטי י' ת"ק דוקאטי יא תרה דוקאטי י"ב תשכ דוקאטי יג תתמה דוקאטי יד תתקפ דוקאטי ט"ו אלף קכה דוקאטי יו אלף רפ דוקאטי יז אלף תמה דוקאטי יח אלף תרכ דוקאטי יט אלף תתה דוקאטי כ אלפיים דוקאטי כא אלפים רה דוקאטי כב אלפים תכ דוקאטי כג אלפים תרמה דוקאטי כד אלפים תתפ דוקאטי כה שלשת אלפים קכה דוקאטי כו שלשת אלפים שפ דוקאטי כז שלש' אלפים תרמה דוקאטי כח שלשת אלפים תתקכ דוקאטי כט ארבעת אלפים רה דוקאטי ל' ארבעת אלפים תק דוקאטי לא ארבעת אלפי' תתה דוקאטי לב חמשת אלפים קכ דוקאטי לג חמשת אלפים תמה דוקאטי לד חמשת אלפים תשפ דוקאטי לה ששת אלפים קכה דוקאטי לו ששת אלפים תפ דוקאטי לז ששת אלפי' תתמה דוקאטי לח שבעת אלפי' רכ דוקאטי לט שבעת אלפים תרה דוקאטי מ שמנת אלפים דוקאטי מא שמנת אלפים תה דוקאטי מב שמנת אלפים תתכ דוקאטי מג תשעת אלפים רמה דוקאטי מד תשעת אלפים תרפ דוקאטי מה עשרת אלפים קכה דוקאטי מו עשרת אלפים תקפ דוקאטי מז אחד עשר אלפים מה דוקאטי מח אחד עשר אלפים תקכ דוקאטי מט שנים עשר אלף וחמשה דוקאטי נ שנים עשר אלף תק דוקאטי נא יג אלפים וה דוקאטי נב יג אלפים תקכ דוקאטי נג ארבעה עשר אלף מה דוקאטי · נד ארבעה עשר אלף תקפ דוקאטי נה חמשה עשר אלף קכה דוקאטי נו חמשה עשר אלף תרפ דוקאטי נז יו אלפים רמה דוקאטי נח יו אלפים תתכ דוקאטי נט שבעה עשר אלף תה דוקאטי ס שמנה עשר אלף דוקאטי סא שמנה עשר אלף תר"ה דוקאטי סב תשעה עשר אלף רכ דוקאטי סג תשעה עשר אלף תתמה דוקאטי סד כ אלפים תפ דוקאטי :

אם כן הקאראטו האחד עולה שמנים דוקאטי ב קאראטי עולי' שכ דוקאטי ג' קאראטי תשכ דוקאטי ד' קאראטי עולים אלף רפ דוקאטי ה' קאראטי אלפיים דוקאטי ו' קאראטי אלפיים תתפ דוקאטי ז קאראטי ג' אלפים תתקכ דוקאטי ח קאראטי ה' אלפים קכ דוקאטי ט קאראטי ששת אלפים

תפ דוקאטי י קאראטי שמנת אלפים דוקאטי יא קאראטי
תשעת אלפים תרפ דוקאטי יב קאראטי. יא אלפים תקכ
דוקאטי יג קאראטי יג אלפים תקכ דוקאטי יד קאראטי
טו אלפים תרפ דוקאטי טו קאראטי יח אלפים דוקאטי
יו קאראטי כ אלפים תפ דוקאטי:

הטאריפה השנית לערך תשעים דוקאטי לכל
קאראטו והיא נאותה למוכר ולקונה
גם יחד יעלה אם כן הגרעין האחד לע'
הנזכר עשרה דוקאטי ב' גרעינין כג דוקאטי ג מה דוקאטי
ד צ דוקאטי ה קמה דוקא' ו רב דוקאטי ז רעה דוקא'
ח שם דוקאטי ט תנה דוקאטי י תקסב דוקאטי יא
תרפ דוקאטי יב תתי דוקאטי יג תתקנ דוקאטי יד אלף
קב דוקאטי טו אלף רסה דוקאטי יו אלף תמ דוקאטי
יז אלף תרכה דוקאטי יח אלף תתכב דוקאטי יט אלפים
ול דוקאטי כ אלפים רג דוקאטי כא אלפיים תפ דוקא'
כב אלפיים תשכב דוקאטי כג אלפיים תתקעה דוקא'
כד שלשת אלפים רמ דוקאטי כה שלשת אלפים תקטו
דוקאטי כו שלשת אלפים תתב דוקאטי כז ארבעת
אלפים וק' דוקאטי כח ארבעת אלפים תי דוקאטי כט
ארבעת אלפים תשל דוקאטי ל חמשת אלפי' סב דוקאטי
לא חמשת אלפי' תח דוקאטי לב חמשת אלפים תשם
דוקאטי לג ששת אלפים קכה דוקאטי לד ששת אלפים
תקב דוקאטי לה ששת אלפים תתצ דוקאטי לו שבעת
אלפים רצ דוקאטי לז שבעת אלפים תש דוקאטי לח
שמנת אלפים קכב דוקאטי לט שמנת אלפים תקנה
דוקאטי מ תשעת אלפים דוקאטי מא תשעת אלפים
תנה דוקאטי מב תשעת אלפים תתקכב דוקאטי מג
עשרת אלפים ות דוקאטי מד עשרת אלפים תתצ דוקא'
מה אחד עשר אלף שצ דוקאטי מו אחד עשר אלף תתקב
דוקאטי מז שנים עשר אלף תכה דוקאטי מח שנים
עשר אלף תתקס דוקאטי מט שלשה עשר אלף תקה דוקא'
נ ארבעה עשר אלף ו"כו דוקאטי נא ארבעה עשר אלף
תרל דוקאטי נב טו אלף רי דוקאטי נג טו אלף תת
דוקאטי נד י"ו אלף תב דוק' נה י"ז אלף וטו דוקאטי נו י"ז
אלף תרם דוקאטי נז שמנה עשר אלף רעה דוקאטי
נח שמנה עשר אלף תתקכב דוקאטי נט תשעה עשר
אלף תקפ דוקאטי ס כ אלפים רנ דוקאטי סא כ אלפים
תתקל דוקאטי סב אחד ועשרים אלף תרכב דוקאטי
סג שנים ועשרים אלף שכה דוקאטי סד שלש' ועשרים
אלף וארבעים דוקאטי:
אם כן לערך הנזכר הקאראטו האחד עולה תשעים דוקאטי.
ב קאראטי שם דוקאטי ג קאראטי תתי דוקאטי.
ד קאראטי אלף תמ דוקאטי ה קאראטי אלפים רנ דוק'
ו קאראטי ג אלפים רמ דוקאטי ז קאראטי ד אלפים תי
דוקאטי ח קאראטי ה אלפים תשם דוקאטי ט קאראטי
שבעת אלפים רצ דוקאטי י קאראטי תשעת אלפים דוקא'
יא קאראטי עשרת אלפים תתצ דוקאטי יב קאראטי שנים
עשר אלפים תתקס דוקאטי יג קאראטי טו אלפים רי
דוקאטי יד קאראטי יז אלפים תרמ דוקאטי טו קאראטי
עשרים אלף ר"נ דוקאטי יו קאראטי שלשה ועשרים אלף
וארבעים דוקאטי:

הטאריפה השלישית לערך ק' דוקאטי לכל קאראטו
והיא טובה למוכר בלבד ולערך הנזכר
הגרעין האחד עולה עשרה דוקאטי ואל
תתמה אם הגרעינין הראשונים הם עולים לכל הערכים
השונים באופן אחד וערך אחד כי יקרה זה בעבור הקונים
אותם שהם רבי' וגם כל אדם יש ספק בידו לקנות דיאמנטי
מא' גרעין וב' גרעינין במשקל ולכן ירבו הקוני' וכהתמדת
המכירה ירויחו הסוחרים גם כי לא ירבו ערך המכר מה
שאין כן לכל שאר השקלים ב גרעינים כה דוקאטי
ג סה דוקאטי ד ק דוקאטי ה קנו דוקאטי ו רכה
דוקאטי ז שו דוקאטי ח ת דוקאטי ט תקו דוקאטי
י תרכה דוקאטי יא תשנו דוקאטי יב תתק דוקא'
יג אלף ונ"ו דוקאטי יד אלף רכה דוקאטי טו אלף תנ
דוקאטי יו אלף תר דוקאטי יז אלף תתו דוקאטי
יח אלפיים וחמשה ועשרים דוקאטי יט אלפיים רנו
דוקאטי כ אלפים תק דוקאטי כא אלפים תשנו דוק'
כב שלשת אלפים וחמשה ועשרים דוקאטי כג שלשת
אלפים שו דוקאטי כד שלשת אלפים תר דוקאטי.
כה שלשת אלפים תתקו דוקאטי כו ארבעת אלפי' רכה
דוקאטי כז ארבעת אלפים תקנו דוקאטי כח ארבעת
אלפים תתק דוקאטי כט חמשת אלפים רנו דוקאטי
ל חמשת אלפים תרכה דוקאטי לא ששת אלפי' וששה
דוקאטי לב ששת אלפים ארבע מאות דוקאטי לג ששת
אלפים תתו דוקאטי לד שבעת אלפים רכה דוקאטי.
לה שבעת אלפים תרנו דוקאטי לו שמנת אלפים
ומאה דוקאטי לז שמנת אלפים תקנו דוקאטי לח תשעת
אלפים כה דוקאטי לט תשעת אלפים תקו דוקאטי.
מ עשרת אלפים דוקאטי מא עשרת אלפים תקו דוק'
מב אחד עשר אלף כה דוקאטי מג אחד עשר אלף תקנו
דוקאטי מד שנים עשר אלף ומאה דוקאטי מה שנים
עשר אלף תרנו דוקאטי מו שלשה עשר אלף רכה דוקאטי
מז שלשה עשר אלף תתו דוקאטי מח ארבעה עשר אלף
וארבע מאות דוקאטי מט חמשה עשר אלף וששה דוקאטי
נ חמשה עשר אלף תרכה דוקאטי נא ששה עשר אלף
רנו דוקאטי נב ששה עשר אלף תתק דוקאטי נג שבעה
עשר אלף תקנו דוקאטי נד שמנה עשר אלף רכה דוקאטי
נה שמנה עשר אלף תתקו דוקאטי נו תשעה עשר אלף
שש מאות דוקאטי נז עשרים אלף שו דוקאטי נח אחד
ועשרים אלף וחמשה ועשרים דוקאטי נט אחד ועשרים
אלף תשנו דוקאטי ס שנים ועשרים אלף וחמש מאות
דוקאטי סא שלשה ועשרים כלף רנו דוקאטי סב ארבעה
ועשרים אלף וחמשה ועשרים דוקאטי סג ארבעה
ועשרים אלף תתו דוקאטי סד חמשה ועשרים אלף תר'
דוקאטי:
אם כן א' קאראטו לערך הנ"ל עולה ק' דוקאטי ב קאראטי
ארבע מאות דוקאטי ג קאראטי תת"ק דוקאטי ד קאראטי
אלף שש מאות דוקאטי ה קאראטי אלפיים חמש מאות
דוקאטי ו קאראטי שלשת אלפים שש מאות דוקאטי.
ז קאראטי ארבעת אלפים תתק דוקאטי ח קאראטי ששת
אלפים וארבע מאות דוקאטי ט קאראטי שמנת אלפים
ומאה דוקאטי י קאראטי עשרת אלפים דוקאטי יא קאראטי
שנים עשר אלפים ומאה דוקאטי יב קאראטי ארבע' עשר
אלפים וארבע מאות דוקאטי יג קאראטי יו אלפים תתק
דוקאטי יד קאראטי יט אלף ושש מאות דוקאטי טו קארא'
עשרים ושנים אלף וחמש מאות דוקאטי יו קאראטי כה
אלפים שש מאות דוקאטי:

ערך הדיאמאנטי לפי מה שנמכרו בוויניציאה מיום ר"ח

שבט שס"ו ואילך על פי שומרת הסוחר וחכם הגדול בשווין של אבני' טובות יואן ריקארדו חצי גרעין ו' דוקאטי א גרעין יב דוקאטי א' גרעין וחצי כ' דוקאטי ב' גרעינין משלשים עד חמשה ושלשים דוקאטי ב גרעינין וחצי מבה עד חמשים דוקאטי ג גרעינין שבעים דוקאטי ג' גרעינין וחצי מפ' דוקאטי עד פה ד גרעינין ק' דוקאטי ד' גרעינין וחצי קכ דוקאטי ה גרעינין קע דוקאטי ה גרעינין וחצי מר עד רכ דוקאטי ו גרעינין מרס עד רע דוקאטי ו גרעינין וחצי ש דוקאטי ז גרעינין שנ דוקאטי ח גרעינין ארבע מאות דוקאטי ט גרעינין מתנ דוקאטי עד תע י גרעינין מתקנ עד תר דוקאטי יא גרעינין תשנ דוקאטי יב גרעינין תתק דוקאטי יד גרעינין אלף דוקאטי יו גרעינין מאלף ר' דוקאטי עד אלף ש דוקאטי יח גרעינין מאלף ות' דוקאטי עד אלף ותק ה קאראטי אלף ות"ר דוקאטי ו קאראטי ב' אלפים דוקאטי ז קאראטי ב אלפים ותר דוקאטי ח קארא' ארבעת אלפים דוקאטי ט קאראטי ארבעת אלפים ותק דוקאטי עשרה קאראטי ח אלפים דוקאטי יא קאראטי ששת אלפים דוקאטי יב קאראטי שבעת אלפים ור דוקאטי יג קאראטי ח אלפים ותק דוקאטי יד קאראטי עשרת אלפים דוקאטי טו קאראטי אחד עשר אלף וש דוקאטי · יו קאראטי שנים עשר אלף ת"ת דוקאטי יז קאראטי ארבעה עשר אלף ותק דוקאטי יח קאראטי ששה עשר אלף נר דוקאטי יט קאראטי שבעה עשר אלף דוקאטי כ קארא' עשרים אלף דוקאטי :

והזהרו שיהיו הדיאמנטי נקיים ושהמי' שלהם תהיה צלולה מבלי שום מום או חסרון כי אז ערכם יהיה פחות מאד ממה שאמרנו בכל הטאריפי האמורים · וצריך שיהיו הדיאמנטי מרובעים ושלא יחסר בם שום זוית מהארבעה זויות שלהם במקצעות השייכים להם :

שוויים מהפנינים טובים ויפים לפי הערך שנמכרו בויניציאה חדש שבט שנת ש ס ו · הפנינים של גרעין אחד נותנים מהן לכל דוקאטו ששה במספר · הפנינים מגרעין וחצי נותנים מהן ארבעה לכל דוקאטו · של שני גרעינין נותנים מהן שנים לכל דוקאטו · הפנינה של שני גרעינין וחצי עולה ארבעה ליטרין · של שלשה גרעינין ששה ליטרין · של שלשה וחצי שמנה ליטרין · של ארבעה גרעינין יו' ליטרין · של חמשה גרעינין עולה ארבעה דוקאטי · של ששה גרעינין חמשה דוקאטי · של שבעה גרעינין שבעה דוקאטי · של שמנה גרעינין מתשע' עד עשרה דוקאטי · של תשעה גרעינין שנים עשר דוקאטי של עשרה גרעינין מחמש עשרה עד שש עשרה דוקאטי · של אחד עשר גרעינין שמנה עשר דוקאטי · של שנים עשר גרעינין משמנה ועשרים עד שלשים דוקאטי · של ארבעה עשר גרעינין חמשה ושלשים דוקאטי · של חמש עשרה גרעינין ארבעים וחמשה דוקאטי · ארבע' קאראטי מששים עד חמשה וששים דוקאטי · ארבעה קאראטי וחצי שמנים דוקאטי · חמשה קאראטי מאה דוקאטי · חמשה קאראטי וחצי מאה וארבעים דוקאטי · ששה קאראטי מאתים חמשים דוקאטי · ששה קאראטי וחצי שלש מאו' דוקאטי · שבעה קאראטי נמכרו ארבע מאו' דוקאטי · ומשמנ' קאראטי נמכרו מתנ עד תק דוקאטי · תשעה קאראטי מתקנ עד תר דוקאטי · עשרה קאראטי מתשנ עד תת דוקאטי · עשרה קאראטי וחצי תתנ דוקאטי · אחד עשר קאראטי תתק דוקאטי · שנים עשר קאראטי אלף דוקאטי · שלשה עשר קאראטי אלף ומאתים דוקאטי · ארבעה עשר קאראטי אלף וחמש מאות דוקאטי · חמש עשרה קאראטי אלף שמנה מאות דוקאטי :

והזהרו שיהיו הפניני' מזרחיים · לבנים · וכהורים · ועגולים בשלם שכפני' מבלי עורקין או רשמים של בקיעות בתוכן · והנקב שלהן יהיה קטן וילך באמצע הפנינה ביושר מבלי שיטה לשום צד מהצדדין כי כל עוד שיחסרו בם התנאים האמורים ערכם ושוויים יהיה פחות הרב' ממה שאמרנו ולא ימכרו אלא בזול אם ימצאו להם קונה :

פרק נו

טאריפה מטבע ושווי אבני' טובות ומרגליות ומינים רבים מזהב וכסף ומטבעות · חברה הבקי הגדול בהם ובשמותיה' המפואר כמר משולם מולשירה זצ"ל בקרית פיסארו בשנת הש"לא לי"א :

לזכר טוב יהיה אמן · ריגולה משקל וערך הדיאמנטי יפים השוקלים א' חטה ערכם שבעה סקודי זהב · שני חטות שמנה עשר · שלשה חטות שלשים וחמשה · ארבע' חטות ששים · חמשה חטות תשעים · ששה חטות מאה ושלשי' · שבעה חטות מאה וחמשים · שמנה חטות מאתים · תשעה חטות מאתים ועשרים · עשרה חטות מאתים וחמשים · אחד עשר חטות מאתים ושבעים וחמשה · ושלשה קאראטי שלש מאו' סקודי זהב ויותר · וממשקל זה והלאה הערך אין לו קיום כי לפני מלכים יתיצבו ולפעמים לא יביטו לערך מה · ואמנם צריך שיהיה להם חלקי היופי כמו השאולה נסה ויפה ובלתי פונטי בתוכם ובלתי סקאנטונאטורי · והמי' שלהם צלולה ויפה · וכמו כן הפונטי' ולא יהיו ציטריני הגם כי יש איזה מי שנאות בעיניו · ואמנם לא נמצא באלף אחד ולא יהיו עכורים ולא כצבע הצאפירו לבן כי אם יפים וברורים · וגם השאליי לא יהיו ארוכים ביותר וכמו כן משולשים · ואם חמישיתם יוסף עליהם הרואה יראה ערכם כיופים · וכמו כן האינפונטה צריך שיהיו בשלמות ובפרט במדתם לא ארוכה ולא קצרה וצריכים השגחה ויתרון הכשר חכמה :

שווי הפנינים

ריגולה משקל וערך וחלקי היופי המצטרך לפניני' וכמו כן הדברים המגמגמים אותם · משקל הפנינה שהיא א' חטה · יפה רביע סקודו זהב · שני חטות חצי סקודו זהב · שלשה חטות שלשה רביעי סקודי זהב · א' קאראטו א' סקודו זהב · חמשה חטות א' סקודו וחצי זהב · ששה חטות שני סקודי זהב · שבעה חטות שלשה סקודי זהב · שני קאראטי חמשה סקודי זהב · שני קאראטי וחצי שבעה סקודי זהב · שלשה קאראטי תשעה סקודי זהב · שלשה קאראטי וחצי אחד עשר סקודי זהב · ארבע' קאראטי חמש' עשר סקודי זהב · ארבעה קאראטי וחצי שמנה עשר סקודי זהב · חמשה קאראטי עשרים ושנים סקודי זהב · חמשה קאראטי וחצי עשרים וחמשה סקודי זהב · ששה קאראטי שלשים סקודי זהב · ששה קאראטי וחצי שלשים ושנים סקודי זהב · שבעה קאראטי ארבעים סקודי זהב ·

שבעה קאראטי וחצי ארבעים וחמשה סקודי זהב · שמנה קאראטי ששים סקודי זהב · תשעה קאראטי שמנים סקודי זהב · עשרה קאראטי מאה סקודי זהב ויותר · והפירי יפים וטובים ערכם כאמור ואיזה מהם יותר כפי יפים הכללי · הפנינים יהיו פירי עגולים או פירי יפים ולא יהיו פוניטי ולא יהיו בוקאטי טורטי ולא נוולאטי ולא פיומביני ולא טורטי ולא אינאינגאלי ולא מאקיאטי ולא חסרים משום צד ויהיו אוריאינטאלי ולבנים ולא ישנים ביותר:

ריגולה משקל וחלקי היופי מהבאלאשי: וכמו כן הדברים המגמגמים אותם:

הבאלאשי יהיו מצבע טוב זך וצח ויפה · וערכם מא' קאראטו א' סקודו זהב · שני קאראטי שלשה סקודי זהב · ארבעה קאראטי חמשה סקודי זהב · חמשה קאראטי שמנה סקודי זהב · ששה קאראטי שנים עשר סקודי זהב · שבעה קאראטי ושמנה קאראטי חמשה עשר סקודי זהב · תשעה קאראטי עשרים ושבעה סקודי זהב · עשרה קאראטי שלשים ושבעה סקודי זהב · אחד עשר קאראטי ארבעים וחמשה סקודי זהב · שנים עשר קאראטי חמשים וחמשה סקודי זהב · י"ג וי"ד קאראטי ששים ושבעה סקודי זהב · ט"ו וי"ו קאראטי שבעים וחמשה סקודי זהב · י"ז וי"ח קאראטי תשעים ושבעה סקודי זהב · יט וכ' קאראטי מאה סקודי זהב ויותר · וכמשקל הנ"ל והלאה כל קאראטו ערכו עשרה זהב יותר · ויותר גם כן כפי יופיו כי לפני מלכים יתיצבו · ובפרט בתוגרמה כי המלך חפץ בם מאד: וכמו כן הסנים וכל הגלילות ההם הלא הם ישרי' בעיניהם: הבאלאשי לא יהיו גיאצאטי ולא טאליו בלתי הגון ולא קרודו ולא עם פוסיטי ולא ארוך ביותר ולא דק ולא את מאנדולה ולא קורי ולא סגראפאטו · ויהיו יפי' בצבע כאמור והחכם עיניו בראשו:

הסמיראלדי והרוביני אינם נמכרים בשקל אפס שוים יותר הסמיראלדי מהרוביני והרוביני מהדיאמנטי והדיאמנטי מהבאלאשי והבאלאשי פחות מהצאפירי היפים כי גם הם מוכרי' אותם בשקל וכשיהיו יפים ביותר ערכם כפול כערך הבאלאשי כשישקלו בשקלם ויהיו טובים לעשות פינינטי או טבעות או תשלומי ראש או מאניליי או צינטי · ועל הכל הצבע שלהם יהיה ציליסטינו ביותר ויהיה צלול ושלם כי כל דבר הוא מגמגם בם אפס כשיהיה פונטו או פוסיטה בטאליו שיהיה גם אז הוא טוב לעשות בואינטאליי או ארמה · אך צרי' לשער היטב אם האומן יוציא המאנקאמינטו ועם כל זה ערכו רביע פחות מהשלם כי כמו כן הוא ערך ההוצאה · וראה כי האינטאליו יהיה מודירנו ולא אנטיקי והחכמים יבינו דעת:

ואתה הקורא דע כי אני אברהם נוטה מדעת החכם הזה ואני מאמין שהדיאמנטי הטובים הם שוים יותר מהרוביני · שהרוביני המובחרים שוים יותר מהסמיראלדי המזרחיים · והסמיראלדי המזרחיים שוים יותר מהצאפירי ומה שאמר שהצאפירי שוים יותר מהבאלאשי אמת הוא כי הבאלאשי הם כמו בית או תיק או קליפה או מכסה מהרובינו הנולד בבאלאשו · הרוביני והצאפירי יפים אינטאליאטי הנמצאי' אנטיקי ושלמים ערכם ביותר ולפני מלכים יתיצבו כי נמצאים אחד מני אלף · וגם המודירני כשיהיו יפים וטובים לחתום בם כתבים שוים גם כן ביותר הגם כי לא כל כך

ולא סמוך לאנטיקי אפס כל האישים הגדולים יקרים הם בעיניהם · ומותר האבנים החקוקים גם שיהיו אנטיקי כלם הם פאנטאסיאי בלעז ואין להוציא בם מעות ביותר כי הריטראטו ברובם הוא ארוך · וכמו כן המידאליי האנטיקי והמודירני מזהב וכסף ונחשת אין להוציא בם מעות יותר מערכם ממטבע דפוס ואיזה דבר יותר כפי יפים · וגם כן הפיגורי ברונזו אנטיקי וענינים אחרים כמו כלים וארקי ופריצי ונרות ודמות חיות הנמצאים · מעותיהם ארוכי' ואין להכנס בם:

הזהב הצרוף הוא ארבעה ועשרי' קארא' והוא הטוב שבטובים הדוקאטי זהב הטובים כמו הפורטוגיסי ישנים והגינוויסי ישנים ג"כ הם הטובי' שבכלם והם מארבעה ועשרים קארא' חסר שמינית קאראטו. הדוקאטי פיורינטיני ישנים והאונגארי ישנים והספאנייולי והדופיי כפאנייולי הם כל קאראטי חסר ששית קאראטו · הדוקאטי פיורינטיני שאינ' כל כך ישנים והאונגארי חדשים הם ארבעה ועשרי' קאראטי חסר חמשית קאראטו ומהם חסר רביע · אמנם הספאנייולי כלם באחד · הדוקאטי ויניציאני מהם כדוקאטי פיורינטיני והאונגארי ישנים והספאנייולי · ומהם כאונגארי חדשים וכמו כן השיאוטי והרודיאוטי הם כאונגארי החדשים · המטבעות זהב אינגליסי דא לה רוסה · והאנגילוטי מהם טובי' כמו הדוקאטי זהב ישני' הטובים ומהם כמו האונגארי חדשים ומהם כמו הסקודי זהב ומהם שפלים מהסקודי · וצריך בהם עין ההשגחה · הדוקאטי פירארישי ומילאניסי וסוואיני ישנים הם משלש' ועשרים קאראטי ושלש'רביעי' · הדוקאטי בולונייסי ומנטובאני · לוקיסי · סיניסי אנקוניטאני · ומילאמיראנדולה ישנים וכל הדוקאטי די קאמירה מהם משלשה ועשרים קאראטי שלשה רביעים · ומהם משלשה ועשרים קאראטי וחצי לבד · הדוקאטי מלמיראנדולה חדשים מהם משלשה ועשרים קאראטי ומהם משנים ועשרים וחצי ומהם טובים כמו הסקודו זהב בלבד · הסקודי זהב ישנים מצרפת הם הטובים שבכלם והם עשרי' ושנים קאראטי ושלשה שמיניות קאראטו · הסקודו זהב מצרפת בהדפוס מהספינוסו הם שנים ועשרים קאראטי ורביע · ואמנם ערכם לאשכנזים ברוב כמו הישנים · וכן הם הסקודי ייגוויסי הישנים והסקודי ישנים גם כן · ואמנם מדפוס גדולה ביותר וצלם רחבה נקראים קורוני והם שנים ועשרים קאראטי ושלשה שמיניות קאראטי גם כן · אפס לא חפצים בם האשכנזי' ולא אחרים · אך להתיכם טובים הם כישנים · הסקודו ויניציאנו וממלכות נאפולי הטובים טובים משקל והם משנים ועשרים קאראטי בלי שום רימידיאו · ועל כן עבור הדפוס והשקל טוב שוים א' סולדו יותר מהאחרים ברוב המקומות ובפרט בויניציאה: הגם כי הסקודי החצונים הטובים האחרים טובים הם בויניציאה לקבל מהם לאגיי אם מעט ואם הרבה · הסקודי פיורינטיני הם טובים משקל ג"כ והם כמעט בלי רימידיאו משנים ועשרים קאראטי · ושם פיורינצה שוים שנים סולדי יותר מהאחרים · אפס שם ג"כ הסקודי האחרים בתמורת הפיורינטיני יש להם לאגייו כמו מחצית הלאגייו מערכם הנוסף על האחרים שהוא א' סולדו · הסקודי האחרים מאיטאליאה הטובים רובם יש להם רימידיאו מכמו שמין קאראטו · הסקודי סאווייני חדשים וישנים הם כאחרים איטאליאני הגם כי ברוב אינם חפצי' בם: הסקודי אוריאי הם שנים ועשרים קאראטי חסר רביע: והסקודו פראש

שור הם כ״א קאראטי ברוב · והאקילוני עם האקוילה והראיינים עם הבאלה והראיינסי האחרים והפראנקי הם מקאראטי כתהלפים ומהם נמצאו מעשרה קאראטי לבד לא פחות · ועד שמנ׳עשר קאראטי ולא יותר · הקאראטי מהזהב נחלקים לעשרי׳ וארבעה · ועד סקום הנל׳ הם הדוקאטי זהב הטובים מאד מאד · ועם כל זה חסר מהם דבר מה :

והסקודי זהב הם מעשרים ושנים קאראטי ברוב :

טאריפה מטבעות כסף · וריגולה הכספים ושווים :

הכסף מקופילה הוא שנים עשר ליני · והליגה היא עשרים וארבע׳דינרים וערך הכסף ברוב הציקי שלש׳עשר קארליני האונקיא מהפינו לשקל רומה או לערך השקל ההוא · ולחשבון הזה מן הראוי לקנותו שלשה רביעי פאולו הליגה · ואמנם כי יהירה בעשרה ליני או משם והלאה כי השפל ברוב המקומות ערכו פחות אפס המנהג ינהיג במטבעות הנהוגים בארץ ההיא או במקום הנאות להת כספים לציקה ; והמשכיל יבין : הכסף טיראטו ברוב הוא מוזהב וערכו כשקל וערך הקופילה · וביניציאה ערכו א׳ דוקאטו מטבע ויניציאנו האונקיא משם והוא ששה ליערין ארבעה סולדי מטבע משם · והאונקיא משם היא כמו שליש שמין כבדה מהאונקיא מרומה · ועל כן ראוי לקנותו עד סך השלשה עשר קארליני האונקיא מרומה · אך יהיה נקי · וגם כי לפעמי׳ נמצא ממנו מהלבן בלתי מוזהב · עם כל זה נמכר ערך הנל׳ · והחכם עיניו בראשו : הכסף שרוף ברוב הוא עשרה ליני · וברוב הוא מוזהב · ונמכר בויניציאה לשקל משם ארבעה מוציניגי ורביע · אך הפצים שיהיה נקי ביותר · ויהיה מעוך וכתות שתמיד עושה עפר ופחם · באופן כי ברוב חפצי׳מקאלו רביע אונקיא ללישרא גם כי יהיה נקי כי אם אין מרבים לשאל יחסרו הרביע מהאונקיא ללישר׳וצריך לפקח עין כי נמצא מהשפל ונמצא מהפסול ומן אשר איננו שרוף כהוגן · וכל עוד שיהיה נקי כאמור מן הראוי לקנותו לשקל רומה עד ששה עשר גרוסי בכל׳ מטבעות שונות או שנים שלישים סקודי זהב בזהב או ערך הזהב · והמבין יבין :

הכסף בולאטו הטוב שבכל׳ הבולי הוא הפארישינו · והבולו הוא עם גיליי ומירקיי אחרים מהעיר ומהצורפים · וצריך פקוח עין בכל הבולי כי נעשים מהפסולים · והפארישינו הטוב הוא אחד עשר ליני ועשר׳דינרין · וערכו ראוי לקנותו שמנה עשר גרוסי האונקיא לשקל רומה וזה מובן בהיותו כסף שבור כי אם יהיה כלי הגון ונאות למוכרו אז כאשר יראה כן יעשה הקונה · ולחכימא ברמיזא :

הכסף בולאטו באנוירסה יש לו בולה דמות יד וברוב שנים בולי אחרים · וטוב הוא גם כן שהוא אחד עשר ליני ששה דינרין · ומן הראוי לקנותו שמנה פאולי ושליש האונקיא מרומה אפס יראה ויבין הבולו הקונה אותו כי באמת ברוב הוא טוב · וקשה לעשות בו פסול · ונבון בתחבולות יקנה :

הכסף בולאטו ראגוסיאו יש לו בולו קטן ביותר כדמות ראש בהמות ארוך · וטוב הוא גם כן כי הוא אחד עשר ליני · וערכו כערך הכסף מקרלינו וגם כן ברוב הבולו הוא טוב : הכסף בולאטו נאפוליטאנו יש בו בולו כתוב בו נאפולי · ובחוב שנים בולי אחרים נפה ומפה ; ונמצא ממנו מעשרה ליני ג׳ רביעים · וממנו מעשרה ושנים שלישים · וממנו מעשרה וחצי לפחות · וברוב הבולי הם טובים · ודעת לנבון נקל :

הכסף בולאטו ויניציאנו הוא הבולו מויניציאה וברוב יש לו בולו אחר סמוך לו ולפעמים שנים כי הם הבולי מהצורפי׳ · ונמצא בולו הנקרא בולו ישן · וגם נמצא בולו הנקרא בולו חדש · והחדש טוב מהישן · וברוב החדש הוא מעשרה ליני ועשרה דינרין · ולפחות מעשר׳ושמונה · והישן הוא מעשרה ושמנה גם כן ולפחות מעשרה וששה · ועל כן רוב הציקי חפצים הכסף בולאטו ויניציאנו בעד עשרה ליני ורביע · אך ראוי להביט כי נמצאים מהבולי פסולים · ולכן ראוי לראות מראה הכסף ועובי המלאכ׳ להבין אותה · וכל ערום יעשה בדעת :

הכסף בולאטו פיורינטינו הוא בולו קטן ועם ג׳יליו ופעמים ג׳יליי ועם בולו אחר קטן גם כן סמוך לו כי אין לו דמות כמעט ועל כן צריך פקוח עין למראה הבקר · והכסף הוא מעשרה ליני ושליש · ורוב הבולי נמצאים כפונטאלי מהצינטי שהיו עושים כי להווה לא נמצא מהם סך · ואת נועצים חכמה :

השקל מהציקה מרומה ומהציקה מרוממות אדוננו הדוכוס מאורבינו יר״ה ומפירושה ומאנקונה · וקאמירינו ומאצירט׳ כלם הם כאחד ומשקל כל ליטרא מאה סקודי זהב טבי ותקולי ומהם עשה משקל הנזכר ברומה פאולו טירצו בראשית ממלכתו · ואחריו יוליאו טירצו · ומהם עושה רוממותו של הדוכוס מאורבינו כי מאזני צדק והין צדק אתו : השקל מהציקה מבולוניה הוא הכבד שבכלם וכבד הוא ששה שמיניות לכל ליטרא יותר מהרומאנו הנזכר :

השקל מויניציאה כבד הוא ג״כ · אך לא כל כך כבולונייסי כי כבד הוא ארבעה שמיניות לליטרא יותר מהרומאנו הנזכ׳ והשקל מפיורינצה הוא כבד גם כן אך שמין וחצי יותר מהרומאנו הנזכר · ושקל הציקי האחרות מלומבארדיאה וגם ממלכות נאפולי וכל שכן בספרד וצרפת וגלילות אחרים אינם כל כך מן הצורך בארצות האלה · ה׳ יוליכנו קוממיות לארצנו :

בהמטבעות שונות נמצאים שאין להם קיום מהליגה כמו רוב המטבעות ייגוויסי קטנים וגם כרהגסים · וכמו כן מילאניסי ובפרט המטבעות הקטנים מרומאנייה ו ולומבארדיאה וחן הם הבולונייני משם · ומטבעות בעשר׳ קואטריני ואחד עשר · ומשנים עשר · ומעשרים וארבעה · וכמו כן מהמטבעות פירארסי קטני׳ וגם מהמנטובאני וגם כן מהטודיסקי כמו הבאצי והדומים להם · והמטבעות גם כן מפיאנדרה וגם מטבע׳ אינגילטירה · וכמו כן מפורטוגאלו וגם מפולוניאה ומאליםאנייה · והמלך פירדינאנדו · אחרי כי מהם לא נמצאו בארצות האלה סך כביר אין מן הצורך לדעת בברור הסאגיי מהם כ״א בהזדמן · והחכ׳תעוז לחכם : המטבע פיורינטיכה פינה היא מ״א ליני וי״א דינרין ולפחו׳ מ״א ועשרה · המטבע ויניציאנה פינה היא מ״א ליני וט׳ דינרין ולפחות י״א ושמנה · המטבע פירארסה פינה היא כאחד עשר ליני ותשעה דינרין ולפחות י״א ושמנה :

המטבע יינוויגה פינה היא מ״א ליני ושמנה דינרין · ולפחות י״א וששה · הריאלי מספאנייה הם מ״א ליני ד׳ דינרים וחצי וחמשה ולפחות י״א ורביע · הצאנפרוני והמטבע׳ממלכות הם י״א ליני וא׳ דינר וחצי ושנים ולפחות י״א וי״א ; המטבע כרונה כלם זולת הקואנטי והחצאי סקודי

כסף מקלימנטי הם יא׳ ליני עם רימידיאו מה · הקוארטי הנ״ל והחצאי סקודי והסקודי שנקראו דוקאטי כסף נעשו בעת המלחמה מרובה ויש הפרש · המטבע כהחמשה ציקי שהם פירושה · אנקונה · מאצירעטה · קאמירינו · ופיסארו · הם כרומאני · הקוארטי פראנציסי ומילאניסי ישנים ופורטוגיסי ורוב האחרים הם עשרה ליני ששה עשר דינרים · הטולירי כלם הם כמו הקוארטי בעשרה ליני וששה עשר דינרים ואיזה מהם חצי דינר ודינר יותר · היוליאי סיניסי והגרוסי והמטבעות אחרים הטובים הם ששה ליני ששה דינרים · ומהם חצי דינר ודינר פחות · הבולוניני ישנים וגם החדשים והטירצי יוליאי מפיסארו והבולונייני מפירושה ומאנקונה הם עשרה ליני · הקוארטי והיוליאי ממונטאלצינו הם כמו הבולונייני והטירצי הנ״ל · ובכלם לפעמי׳ כמו א׳ דינר פחות · המטבעו׳ בולונייסי מזולת הדוריציני והבולונייני · והבולונייני מקמירינו והבאיוקי מרומה ט׳ ליני נ״ר · הביאנקי ובירלינגוצי מלומבארדיאה תרוסי מפארמה ופיאסינצה כמו הבולונייסי תשעה ליני ושמנה עשר דינרין : הלוקיסי גרוסי ביסוני ספאדאציני ויוליאי ממאסה שמנה ליני ושמנה עשר דינרים · הסולדי מקמירינו שערכם שנים קואטריני הם חמשה ליני ושנים ועשרים דינרים · הקראייצי טודיסקי הם חמשה ליני ששה עשר דינרי׳ ולפחות חמשה וי״ד · הסולדי מרומכות ארונכו הדוכוס מאורבינו ירה הם חמשה ליני ורביע ולפחות חמשה וחמשה · הסולדי ממאסה הם ארבעה ליני שנים שלישים · וכמו כן מלמיראנדולה ולפחות ארבעה וארבעה עשר · הקראייצי פיורינטיני הם שלשה ליני וכ״ג דינרים ולפחות שלשה וכ״ב · באילי סיניסי הם שלשה ליני ושני שלישים ולפחות שלשה וי״ד · באילי ממונטאלצינו ופארפאלולי פראנציסי הם שלשה ליני ושליש ולפחות שלשה וששה · ויד הרוצים תעשיר :

ואתה הקורא דע כי כתבתי הטאריפה הזאת כדי שתדע כי יפה עשו רבותינו ז״ל כשסדרו הקולבון · אמנם הקולבון הוא החלק שנותנים בעד משקל הכסף הנוסף בשני חצאי המטבעות יותר ממה שהוא בשקל אחד בלבד · והלאגיינ נתן בעד משקל הכסף וגם משום טובת הליגה שפורעים ומחליפים המטבעות ההם עם מטבעות אחרו׳ שנעשו בליגה גרועה ממנה כידוע לאומני הציקה :

פרק נז

אחרי כל הדברים הלה ראוי הוא שנחזור למה שיצאנו ממנו מכונתנו הראשונה : והואיל כי כתבנו בפרקים הקודמים מה שצריך לנו בזה בפרטי בית הבחירה ומשפטי הכהנים כפי כחנו · טוב הוא שנשלי׳ בעזרת ה׳ החלק השלישי ממה שיעדנו בתחלת פרקינו אלה והוא לדבר בתנאי הזבחים והמנחות והגלוים עליהם · ועתה אדברה וירוח לי במה שאמרו רבותינו ז״ל במסכת זבחים פרק י״ד משנה ט׳ עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות דכתיב וישלח את נערי בני ישראל אלה הבכורות שהעבודה בהם · ומשהוקם המשכן נאסרו הבמות לישראל דכתיב ואל פתח אהל מועד לא הביאו מכלל דבאהל מועד תליא אסורא ועבודה בכהנים בלבד · קדשי קדשים היו נאכלים לפנים מן הקלעים וקדשים קלים בכל מחנה ישראל · באו לגלגל שלא היה בו בית בנוי אלא המשכן בעצמו שהיה במדבר הותרו הבמו׳ לפי שתלה הכתוב אסור הבמות במחנה כדכתי׳ אשר ישחט שור או כשב או עז במחנה למען אשר יביאו בני ישראל את זבחיהם שזהו איסור הבמות עד שהיו במחנה · אמנם כיום שפסקו המחנות ונכנסו לארץ והוא כשבאו לגלגל נסתלקה מצות לא תעשה זאת וכל מי שהיה רוצה להקריב בבמה מקריב כמו שהיה קודם המשכן שלא נאסרו הבמות אלא במדבר במקום שהיו המחנות ואז קדשי קדשים היו נאכלים לפנים מן הקלעים וקדשי׳ קלים בכל מקום לפי שלא היה שם מחנה ידוע ופשטו כל ישראל בארץ כנען · באו לשילה שנקרא בית כדכתי׳ ותבואהו בית ה׳ שילה · ונקרא גם כן משכן דכתיב ויטוש משכן שילה · נאסרו הבמות דכתיב כי לא באתם עד עתה אל המנוחה : מכלל דכשיבואו אל המנוחה הבמות אסורות · ומנוחה זו שילה שהיתה שם מנוחה שלא היו נוסעים ממקום למקום כמו במדבר · ובשלה לא היתה תקרה על הבית אלא היתה בית של אבנים מלמטן במקום הקרשים והאדנים ויריעות מלמעלן במקום תקרה ואז קדשי קדשים היו נאכלי׳ לפנים מן הקלעים וקדשים קלים ומעשר שני בכל הרואה היינו בכל מקום שהיו רואין משם שילה דאמר קרא השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה · בכל מקו׳ אשר תרא׳ אין אתה מעלה אבל אתה אוכל בכל המקום אשר אתה רוא׳ ולמעלה כשבאו לגלגל לא זכר מעשר שני לפי שכל י״ד שנה שהיו בגלגל לא נתחייבו במעשרות עד שכבשו וחלקו · וכשחרבה שילה לסוף שלש מאות וששים ותשעה שני׳ שהיה המשכן שם ונלקח הארון בימי עלי באו לנוב ונחרבה נוב בימי שאול ובאו לגבעון וכל ימי נוב וגבעון היו נ״ז שנה · וכל זמן זה היו הבמות מותרות דרחמנא אמר באיסו׳ הבמות כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה · מנוחה זו שילה נחלה זו ירושלם ולא חלקן הכתו׳ אלא כדי ליתן היתר לבמות בין זו לזו · ואז קדשי קדשים נאכלים לפנים מן הקלעים וקדשים קלים בכל ערי ישראל והוא הדין למעשר שני שהרי הקישן הכתוב דכתיב לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך וגו׳ וכל נדריך אשר תדור · בזמן שקדשי׳ קלים טעונין הבאת מקום אף מעשר שני טעון הבאת מקום · בזמן שקדשים קלים בכל ערי ישראל אף מעשר שני בכל ערי ישראל · באו לירושלם נאסרו הבמות ולא היה להם עוד היתר · והיא היתה נחלה האמורה בתורה כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה דמשמע משתבואו אל הנחלה נאסרו הבמות · קדשי קדשי׳ היו נאכלין לפנים מן הקלעי׳ היינו לפנים מכתלי העזרה וקדשי׳ קלי׳ ומעשר שני לפנים מן החומה :

והנה אחרי בנין הבית מצות עשה היא להקריב כל הקרבנו׳ כלם בין קרבנות בהמה ועוף בין קרבנות מנחות בבית הבחירה שנאמר ושם תעשה כל אשר אנכי מצוך · וכן מצות עשה להיות כל אדם מטפל ומביא קרבנות בהמה שנתחייב להקריבן מחוצה לארץ לבית הבחירה שנאמר קדשיך אשר יהיו לך ונדריך תשא וגו׳ · מפי השמועה למדו שאינו מדבר אלא בקדשי חוצה לארץ שהוא מטפל בהם עד שיביא׳ לבית הבחירה :

המקריב קרבן חוץ לעזרה בטל מצ׳ עשה ועבר על לא תעש׳ שנא׳ השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה · ואם הקריב במזיד חייב כרת שנ׳ אשר יעלה עולה או זבח ואל פתח אהל מועד לא הביאו ונכרת מעמיו בשוגג מביא חטאת

קבועה · וכן השוחט קדשים חוץ לעזרה אע״פ שלא העלם אם היה מזיד חייב כרת שנא׳ אשר ישחט שור או כשב או עז דם יחשב לאיש ההוא דם שפך ונכרת ואם שחט בשוגג מביא חטאת קבועה · והיכן הזהיר על השחיטה בחוץ ? בהיקש · נאמר שם תעלה עולותיך ונאמר שם תעשה כל אשר אנכי מצוך · מה העלייה בחוץ שענש עליה הזהיר עליה בפירוש שנאמר השמר לך פן תעלה עולותיך אף עשייה שבכלל השחיטה שענש עליה בפירוש הרי הוא מוזהר עליה שלא ענש הכתוב אלא אם כן הזהיר :

מזבח שנפגם פסול וכל פגימה הפוסלת בסכין של שחיטה פוסלת במזבח וכל זמן שהמזבח פגום כל קדשים שהיו שם שחוטים בעזרה שעדיין לא נזרק דמן אף על פי שנשחטו בכשרות כלם פסולים דכתיב וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך ואי אפשר לומר מקרא כמשמעו שהרי שחיט׳ קדשים בעזרה היא ולא על המזבח אלא עליו כלומר כל זמן שהוא שלם אתה זובח ואי אתה זובח כשהוא פגום · וכן אין אוכלי׳ קדשים אפילו קדשים קלים בירושלם או שירי מנחות במקומן הראוי כשהמזבח פגום דכתיב ואכלוה מצות אצל המזבח מפי השמועה למדו בזמן שהמזבח שלם יאכלוה ולא בזמן שהוא פגום · אבל קדשים חיים שהיו שם בעזרה כשנפגם לא נפסלו אלא כשיבנה המזבח יקרבו שאין בעלי חיים נדחי׳ · וכן אם הקדישו בהמו׳ עד שלא נבנה המזבח כשיבנה מקריבין אותן שהדחוי מעקרו אינו דחוי :

המזבח מקדש את הראוי לו ופליגי תנאי בפירוש דמתניתין מאי ניהו הראוי לו ר׳ יהושע אומר כל הראוי לאשים להשרף על גבי האש אף על פי שנפסל אם עלה למזבח קדשו המזב׳ ונעשה לחמו ואם עלה לא ירד שנאמ׳ היא העולה על מוקדה על המזבח דבר שהוא למוקד ועלה הרי הוא כהוייתו ולא ירד · הא משמע כהוייתה תהא · מה העולה שהיא ראויה לאישים אם עלתה לא תרד אף כל דבר שהוא ראוי לאישים אם עלה לא ירד · אבל דבר שאינו ראוי לאש כגון דם פסול ונסכים פסולים אפילו אם עלו ירדו · רבן גמליאל אומר כל הראוי למזבח אם עלה לא ירד שנאמר היא העולה על מוקד׳ על המזבח מה העולה שהיא ראויה למזבח אם עלתה לא תרד אף כל דבר שהוא ראוי למזבח אם עלה לא ירד ואפילו דם ונסכים שנפסלו אם עלו לא ירדו · ואין לך למעט אלא דבר שלא הוברר לחלקו של מזבח לעולם כגון קמצים שלא קדשו בכלי לאחר קמיצה דאף על גב דהמנחה כלה קדשה בכלי אין זה חלק גבוה ברור שאין המנחה קרבה כלה · ובקמיצה בלא מתן כלי אין זה מבורר למזבח ואינו מתקדש אפילו עלה על גבי המזבח · ואין בין דברי רבן גמליאל לדברי רבי יהושע אלא הדם והנסכים שהם ראויים למזבח ואין ראויים לאישים שרבן גמליאל אומר לא ירדו ור׳ יהושע אומר ירדו · רבי שמעון אומר הזבח כשר והנסכים פסולים דסבירא ליה בנסכים של זבח כרבי יהושע וכדם ובנסכים הבאים בפני עצמן כרבן גמליאל · ולא ממוקדה יליף אלא מקרא דכתיב כל הנוגע במזבח יקדש וכתיב בתריה וזה אשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה תמימים שני׳ ליום עולה תמיד · אין המזבח מקדש אלא דומיא דעולה מה עולה הבאה בגלל עצמה אף כל הבאים בגלל עצמן יצאו נסכים הבאים בגלל הזבח הלכך בין שהזבח כשר והנסכי׳ פסולים כגון שיצאו או נטמאו בין שהזבח פסול והנסכים כשרים דהואיל והן באין בגללו נפסלין עמו ובטלה תורת הקדש מהן ואפילו זה וזה פסולים · הזבח לא ירד שהמזבח מקדשו והנסכים ירדו כיון שאין באים בגלל עצמן אינן דומיא דעולה ואין מזבח מקדשן והלכה כרבי יהושע :

העולה ששחטה בראש המזבח וכן שאר קדשי קדשי׳ ששחטן שם כאלו שחטן בצפון שנאמר וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך מלמד שכל המזבח ראוי לשחיטת העולה והשלמי׳ : עולה ששחטה בראש המזבח או ששחטה למטה והעלה אותה לראש המזבח יפשיט אות׳ וינתחנה במקומה ומוריד הקרבי׳ ומדיחן למטה וחוזר ומעלה אותן ומוריד את העור ונותנו לכהנים וכן זבחים שחוטים שעלו לגבי המזבח מפשיטן ומנתחן במקומן ומוריד הקרבי׳ ומדיחן במים וחוזר ומעלה אותן ומוריד את העור והבשר ונותנו לבעלים וחוזר ומקטיר את השאר · עולה שהעלה חיה לראש המזבח תרד שעדיין אינה ראויה :

שלשה דברי׳ היתה קרן דרומית מערבית של מזבח משמשת למעלה ושלש׳ למטה · כלמט׳ הן חטאת העוף והגשת המנחות ושירי הדם של עולות וחטאות הנאכלות ואשמות ושלמים ששופכין עליה · והשלש׳ של מעלה הן נסוך המי׳ שמנסכין בחג ונסוך היין של נסכים ועולת העוף בזמן שהיא רבה ואם אין קרן דרומית מזרחית מכילה אותה נפנין לקרן דרומית מערבית ועושין אותה שם :

כל העולין למזב׳ עולין דרך ימין ומקיפין ויורדין דרך שמא׳ חוץ מן העולה לאחד משלשה דברים אלו שהן נסוך המים בחג · ונסוך היין של נסכים · ועולת העוף שהן עולין ונפנין על השמאל לקרן ועושין מלאכתן וחוזרין לעקב ונפנין לשמאל כדי שיפנעו בקרן מערבית דרומית תחלה שאם נפנין על ימין ומקיפי׳ את כל המזבח שמא עד שיגיעו לקרן דרומית מערבית יתעשן המים והיין או שמא ימות העוף מעשן המזבח לפיכך המנסך מים או יין כשהוא מקיף את המזבח לא יהיה בידו כלום ומתחיל ומקיף מקרן דרומית מזרחית למזרחית צפונית לצפונית מערבית למערבית דרומית ולא יהיה בידו כלום וכשמגיע למערבית דרומית נותנין המים או היין בידו ומנסך ואם לא הקיף עולה ופונה על שמאל ועושה מלאכתו ויורד :

כשם שהמזבח מקדש את הראוי לו כך את הכבש מקדש את הראוי לו דכתיב ומשחת את המזבח את לרבות את הכבש · וכשם שהמזבח והכבש מקדשים את הראוי להם כך הכלים מקדשים דבכלים נמי כתיב כל הנוגע בהם יקדש · כלי׳ הלח כגון קערות ומזרקות מקדשין הדם והיין והשמן · ומדות היבש כמו עשרון וחצי עשרון מקדשות היבש כמו הסלת מהמנחות ואין כלי הלח מקדשין את היבש ולא מדות היבש מקדשות את הלח :

כלי הקדש שנקבו אם עושי׳ הם מעין מלאכתם שהיו עושין והן שלמי׳ מקדשים ואם לאו אין מקדשים · וכלן אין מקדשין אלא בקדש ומהו כלי שרת שנקבו או שנשברו אין מתקנים שבריהן אלא עושין אותם חדשים · וכן סכין שנפגם אין משחיזין אותו להסיר הפגם · ובגדי כהונה שנתלכלכו אין מכבסין אות׳ אלא עושין חדשים ומניחין אותן לצורך פתילו׳ של מנורה ולשמחת בית השואבה שאין עניו׳ במקו׳ עשירות : אברי התמיד נתנין מחצי כבש ולמטה במזרח · ושל מוספין נתנין מחצי כבש ולמטה במערב כי הנה הכהנים הזוכים בפיס באברי התמיד להעלותם לא היו מעלין אותם בפעם אחת אלא נותנים אותן על הכבש והולכין ללשכת הגזית לקרא את שמע ואחר כך חוזרין ומקריבין האברים על גבי המזבח · והכבש היה ארוך שלשים ושנים אמה

ומחציו ולמטה נותנין אותם · ורוחב הכבש שש עשרה אמה ובחציו נותנין אברי התמיד במזרח · ושל מוספין במערב · ושל ראשי חדשים נותנין מתחת כרכוב המזבח ולמטה והיינו על כרכוב המזבח שהוא הסובב שכלפי מזרח לפרסם שהוא ראש חדש :

פרק נח

כל הקרבנות של מיני נפש חיה באים מחמשה מינים בלבד היינו מן הבקר ומן הכבשים ומן העזים מן התורים ומן בני היונה מצות עשה להקריב כל הקרבנות מיום השמיני והלאה שנאמר והיה שבע' ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה ירצה וכל שבעת הימי' נקרא הקרבן מחוסר זמן · ואף על פי שמחוסר זמן פסול אם עבר והקריבו אינו לוקה מפני שהוא לאו הבא מכלל עשה ולא נרצה הקרבן ואף על פי שכל קרבנות בהמה כשרים מיום השמיני והלאה אין מקריבין לכתחלה אלא מיום שלשים והלאה חוץ מן הבכור ומן הפסח ומן המעשר ונדרים ונדבות שאם רצה להקריבן לכתחלה בשמיני מקריב · הבכור נאכל בתוך שנתו בין תמים בין בעל מום שנאמר לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה · וכי יהיה בו מום בשעריך תאכלנו · ואם הבכור תם הוא מונה לו מיום שמיני שהו' ראוי להקרבה ואם נולד בעל מום מונה לו מיום שנולד והוא שכלו לו חדשיו שהרי נראה לאכילה ביום לדתו · אבל אם לא ידע בודאי שכלו לו חדשיו מונה לו מיום שמיני · שנה של בכור היא שנת לבנה תמימה שנים עשר חדש מיום ליום · ואם היתה שנה מעוברת נתעברה לו ומונה לו שלשה עשר חדש :

כל מקום שנאמר בתורה שה הוא שם נופל על מין הצאן והעזים בשתוף כדכתיב שה תמים מן הכבשים ומן העזים תקחו ונקראים שניהם שה כשהם קטנים היינו מבן שמנת ימים עד שנה תמימה מיום ליום · אמנם כבש או כבשה או כבשים הרי אלו בני שנה · ובכל מקום שנאמר איל או אילים הם הזכרים בני שנתים · ואיל נקרא משיכנס בשנה שניה אחד ושלשים יום אבל ביום שלשים אינו כשר לא לכבש ולא לאיל והוא הנקרא פלגס · וכל מקום שנאמר בו עגל הרי זה בן שנה · פר בן שתים · שעיר עזים בן שתים · וכל שנה שניה הוא נקרא שעיר :

כל קרבנות בהמה נקראו קטנים מבן שבעת ימים עד שנה תמימה מיום ליום · ואם נתעברה שנה נתעברה לקרבן · והגדולים נקראו בבקר עד שלש שנים שלמות מיום ליום · והצאן עד שתי שנים שלמות מיום ליום · יותר על זה הקרבן נקרא זקן ואין מקריבין אותו · ולקרבנות כלם שעות מונין להם · ואם הוסיפו שעה אחת או פחתו שעה פסולין · לפיכך קרבן שמצותו להיות בן שנה אם הוסיף על השנ' שעה אחת נפסל אפילו היה בן שנה בשעת שחיטה והוסיף על השנה בשעת זריקה נפסל עד שיהיה בן שנה עד שעת זריקה וכן בכל הזבחים · התורים קטנים פסולין וגם בני יונה גדולים פסולין · שנאמר מן התורי' או מן בני היונה · תחלת הצהוב בזה ובזה פסול · ובני יונה הם כשרים כל זמן שעוקר כנף ושתמלא מקום עקורו דם · והתורים כשרים משיזהבו :

מצות עשה להיות כל הקרבנות תמימים ומובחרים שנאמר תמים יהיה לרצון זו מצות עשה · וכל המקדיש בהמה שיש בה מום לגבי המזבח עובר בלא תעשה ולוקה על הקדש' שנאמר כל אשר בו מום לא תקריבו · מפי השמועה למדו' שזו אזהרה למקדיש בעלי מומין אפי' הקדישם לדמי נסכים לוקה שבזיון קדשים הוא · ולא כל דבר שאינו פסול כביא אותו לכתחלה שאם היה חייב עולה לא יבי' שה כחוש וכעור ויאמר הרי אין בו מום · ועל זה נאמ' וארור נוכל ויש בעדרו זכר ונדר וזבח משחת לה' אלא כל שיביא לקרבן יביא מן המובחר · וכן היו עושים בזמן המקדש מביאים אילים ממואב ומביאין כרים שגביהן רחבי' מחברון ומביאין עגלי' מן השרון ונוזלות כהר המלך :

כל המומין הפוסלין הכהן להקריב והבהמה להקרב שהן משותפין לזה ולזה הם חמשים ולא אפרט אותם כאן כי כתב אותם בדיוק הרמב"ם זכרונו לברכה בפרק שביעי מהלכות ביאת מקדש · ועוד יש שלשה מומין אחרים על החמשים משותפים לאדם ולבהמה · כנאן נם כן בפר' ההוא בעצמו · והם הזקן שהגיע להיות רותת ורועד כשהוא עומד החולה כשהוא רועד מפני חליו וכשלון כחו · והמזוהם · אבל הטרפה כשר באדם ופסול בבהמה וכן יוצא דופן כשר באדם ופסול בבהמה · ועוד יש מומין אחרים על הנזכרי' המיוחדי' בבהמה ואינם ראויים להיות באדם והם שלשה ועשרים · מנאם הרב ז"ל בפרק שני מהלכות איסורי מזבח לפיכך כל מום מהששה ושבעים המנויי' פוסלין את הבהמה מן הקרבן ואם נפל אחד מהם בתמימ' שהיא קדש תפדה ותצא לחולין חוץ מן הזקן וחולה ומזוהם שאף על פי שאינו כשר לקרבן אינו נפדה אלא יהיה קיים ורועה עד שיולד בו מום אחר קבוע כשאר המומין ויפדה וכן בהמת קדשים שנולד בה מום עובר אינה קרבה ולא נפדת :

והנה ארבעה מומין עוברים יש באדם ובבהמה ואלו הן · גרב לח · חזזית שאינה מצרית · מים שיורדין בעין ואינן קבועים · וסנורין שאינן קבועים · ועוד יש ארבעה חולים אחרים שאם נמצא אחד מהם בבהמה אין מקריבין אותה לפי שאינה מן המובחר והכתוב אומר מבחר נדריך · ואלו הן : מי שכלובן עינו יבלת שאין בו שער · אם נגממו קרניו אע"פ שנשאר מזכרותן מעט סמוך לבשר · אם נגממו חוטיו הפנימיות אם נפגמו חוטיו הפנימיות אם היה אחד מאלו בקדש' לא קרבין ולא פדין אלא ירעו עד שיפול בהן מום : השוחט בעל מום לשם קרבן לוקה שהרי נאמ' בבעלי מומין לא תקריבו אלה לה' ומפי השמועה למדו שזו אזהר' לשוחט וכן הזורק דם בעלי מומין על המזבח לוקה שהרי נאמ' בהם לא תקריבו אלה לה' מפי השמועה למדו שזו אזהרה לזורקי וכן המקטיר אמורי בעלי מומין על המזבח לוקה שנאמר ואשה לא תתנו מהם על המזבח אלו החלבים · נמצא שאם הקריב בעל מום ושחטו וזרק דמו והקטיר אמוריו לוקה ארבע מלקיות אחד בעל מום קבוע או בעל מום עובר אם הקריבו עובר בכל אלה שנאמר לא תזבח לה' אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום מפי השמועה למדו שזו אזהרה לבעל מום עובר כגון שהיה בבהמ' גרב לח או חזזית שאינה מצרית אם הקריבה לוקה · ולא קרבנות ישראל בלבד לא אף קרבנות הכותים אם הקריבם והם בעלי מומים לוקה שנא' ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלהיכם מכל אלה :

הטומטום והאנדרוגינוס אף על פי שאין לך מום גדול מהם הרי הן פסולי' למזבח מדרך אחרת לפי שהם ספק זכר ספק נקבה והרי הן כמין אחר ובקרבנות נאמר זכר תמים ונקבה תמימה עד שיהיה זכר ודאי או נקבה ודאית · לפיכך

אף העוף שהוא טומטום או אנדרוגינוס פסול למזבח · וכן הכלאים ויוצא דופן ומחוסר זמן פסולים אף על פי שאין בהם מום שנאמר שור או כשב או עז עד שיהיה כל מין ומין בפני עצמו לא שיהיה מעורב מכבש ועז · כי יולד פרט ליוצא דופן · והיה שבעת ימים פרט למחוסר זמן · תחת אמו פרט ליתום שנולד אחר שנשחטה אמו :

הנדמה אף על פי שאינו כלאים הרי הוא פסול למזבח כמו רחל שילדה כמין עז ועז שילדה כמין כבש אף על פי שיש בו מקצת סימנים הואיל והוא דומה למין אחר פסול כבעל מום קבוע שאין לך מום קבוע גדול מן השנוי · וכן הרובע והנרבע והמוקצה לעבודת כ"ום והנעבד אף על פי שהם מותרים באכילה הרי הן פסולים לגבי המזבח שנאמר כי משחתם בהם · כל שיש בו השחתה פסול · ובעברה הוא אומר כי השחית כל בשר · ובעבוד' כו"ם כתיב כי שחת עמך וכן בהמה ועוף שהרגו את האדם הרי הם כרובע ונרבע ופסולין למזבח · וגם אתנן זונה ומחיר כלב אסורים לגבי מזבח והמקריב אחד מהם או שניהם כאחד לוקה אחת שנא' לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב והוא לאו אחד בלבד :

בהמת קדשים שנעבדה בה עבירה או שהמיתה את האדם בעד אחד או על פי הבעלים לא קרבה ולא נפדת עד שיולד לה מום קבוע · ובהמה שנולד בה אחת מן הטרפיו' האוסרין אותה באכילה אסורה לגבי מזבח · הרי הוא אומר הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך · ואף על פי שאינה ראויה לקרבן אין פודין אותה שאין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים אלא ירעו עד שיומתו ויקברו :

כשחטה הבהמה ונמצאת טרפה הרי זו תצא לבית השרפה וכן אם נמצא אחד מאבריה הפנימיים חסר אף על פי שאינ' טרפה כגון שנמצאת בכוליא אחת או שנטל הטחול הרי זו אסור' למזבח ותשרף לא מפני שהיא בעלת מום שאין חסרון שבפנים מום אלא מפני שאין מקריבין חסר כלל שנאמר תמימים יהיו לכם וכל היתר כחסר · לפיכך אם נמצא שם שלש כליות או שני טחולין פסולה :

לוקחין כל הקרבנו' מן הכותים ואין חוששין להם לא משום רובע ונרבע ולא משום מוקצה ונעבד עד שידע בודאי שזה נפסל · הרי הוא אומר מעמלקי הביאום אשר חמל העם על מיטב הצאן והבקר למען זבוח לה' אלהיך :

כל האסורים למזבח הרי הן ארבעה עשר וא‍לו הן · בעל מום · שאינו מן המובחר · ומחוסר אבר שבפני' · וטרפה · וכלאים · ויוצא דופן · (שעמו נכלל גם היתום) ורובע · ונרבע · ושהמית האדם · הנעבד · המוקצה · האתנן · המחיר · והמחוסר זמן · כל האסורים לגבי מזבח אוסרים בכל שהן אפילו נתערב אחד ברבוא נפסד הכל ונפסל למזבח · וכלן ולדותיהן מותרים למזבח חוץ מולד נרבעת ונעבדת ומוקצת ושהמית את האדם שולדן אסורים למזבח כמותן · בד"א כשנעבדה בה עברה או שהמיתה כשהיתה מעוברת שהרי הולד מצוי עמה בעת שנפסלה והיה כאבר מאבריה אבל אם נתעברה אחר שנעבדה בה עברה או אחר שהמיתה הרי ולדה כשר למזבח אפילו נרבעה כשהיא מוקדשת ואחר כך נתעברה ואין צריך לומר אם נרבעה והיא חולין ואח' כך הקדישה ונתעברה שולדה מותר · וכן אפרוח ביצת טרפה מותר למזבח :

אסור להקטיר על המזבח דבר מכל הדברים שאינן ראויין להקטרה כגון אברי בהמה טמאה ואברי חיה טהורה ובשר חטאות ואשמות ושירי מנחות וכיוצא בהן · מפי השמועה למדו שכל דבר שמקצתו לאשי' הרי שאריתו בבל תקטירו :

שלש מחשבות הן שפוסלות את הקרבנות וא‍לו הן · מחשבת שנוי השם · ומחשבת המקום · ומחשבת הזמן · מחשבת שנוי השם זה השוחט את הזבח שלא לשמו כגון שהיה עולה ויחשב שהוא שלמים או ישחטנו לשם עולה ושלמי' או לשם שלמים ולשם עולה או ששחט חובה שלא לשם בעליו וזו היא מחשבת שנוי השם · מחשבת המקום כגון ששחט הזבח לשמו על מנת לזרוק דמו או להקטיר ממנו דבר הראוי להקטרה חוץ לעזרה או לאכול ממנו דבר הראוי לאכילה חוץ למקום אכילתו זו היא מחשבת המקום · וזבחים שחשב בהן מחשבה זו הם הנקראים זבחים ששחטן חוץ למקומן · מחשבת הזמן כגון ששחט את הזבח לשמו על מנת לזרוק דמו מאחר שתשקע החמה שאינו זמן זריקתו או להקטיר ממנו דבר הראוי להקטיר למחר אחר שיעלה עמוד השחר שאינו זמן הקטרתו או לאכול ממנו דבר הראוי לאכילה לאחר זמן הראוי לאכילתו זו היא מחשבת הזמן · וזבחים שחשב בהן מחשבה זו הם הזבחי' הנקראים זבחי' שנשחטו חוץ לזמנן והם הנקראים פגול בכל מקום וזהו פגול האמור בתורה :

בארבע עבודות הזבח נפסל · במחשבה · בשחיט' · בקבלה · ובהולכת הדם · ובזריקתו על המזבח · והעוף בשני דברים · במליקה · ובמצוי הדם · והמנחות הנקמצות בארבעה · בקמיצה · ובנתינת הקומץ בכלי שרת · ובהולכת הקומץ למזבח · ובזריקתו על האש · אין המחשבה הולכת אלא אחר העובד אבל מחשבת בעל הקרבן אינה מועלת כלום אפילו שמענו הבעלים שפגלו והיתה מחשבת העובד נכונה הרי זה כשר · ואין המחשבה מועלת אלא במי שהוא ראוי לעבודה ובדבר הראוי לעבודה ובמקום הראוי לעבודה :

הדברים שאינן ראוי' לאכילה מן הקרבנות וראוים להקטרה הן הדם והאמורין ובשר העולה והקומץ מהלבונ' מן המנחו' הנקמצות הראוים לאכילה ואינן ראוין להקטרה הם הבשר הנאכל מכל הזבחים בין הנאכל לכהנים בין הנאכל לכל אדם ושירי המנחות ושתי הלחם ולחם הפנים · הדברים שאינן ראויין לא לאכילה ולא להקטרה הם בשר חטאת הנשרפת והעור של בהמה כלו חוץ מעור האליה שהוא לאכילה · אבל המורא והוא הקרום הדק הדבק בעור ומבדי' בינו ובין הבשר אינו ראוי לאכילה וכן העצמות והגידין והקרנים והטלפים והנוצה של עוף וצפורנים והחרטום של ו וראשי האגפים וראש הזנב אפילו מקומות הרכים מכל א‍לו הדבוקי' בבשר שאם יחתכו מן החי יבצבץ הדם ויצא הואיל ואינם חשובים נקראים דבר שאינו ראוי לאכילה לענין הקרבנות · וכן המרק · והתבלין · והשליל · והשליא · וביצת העוף · והבשר שפולטתו הסכין בשעת הפשט ונשאר מודבק בעור הוא הנקרא אלל · כל אלו אינן חשובין לענין מחשבת הקרבנות והרי הן כדבר שאינו ראוי לאכילה :

פרק נט

כל קרבנות של בעלי חיים בין של צבור בין של יחיד ארבעה מינים · עולה וחטאת ואשם ושלמים · ועוד יש שם שלשה מיני קרבן יחיד · והם הפסח והבכור והמעשר : העולה אינה באה אלא מן הזכרים בלבד אם

היא עולת בהמה והיא באה מן הכבשים מן העזי' ומן הבקר בין קטני' בין גדולי' ואם היא עולת עוף היא באה מן התורי' גדולים או מן בני היונה הקטנים אחד זכרים ואחד נקבות' החטאת באה מחמשת המינים הללו מן הזכרים ומן הנקבות מן הגדולים ומן הקטנים שבבהמות ומן העוף כפי חיוב גדולן· האשם אינו בא אלא מזכרי הכבשים בלבד· יש אשם בא מגדולי מין זה ויש אשם בא גם כן מן הקטנים:

וכל האשמות של ודאי שבתורה באין בני שתים ובאי' בכסף שקלים חוץ מאשם מצורע ואשם נזיר שאין באין בכסף שקלים והם באין בני שנה· דכתיב בהו כבש בן שנתו· ומדאיל בן שתי שנים בשני סלעים' כבש בן שנה לאו בשתי סלעים הוא· ואשם תלוי בא מן הקטנים או מן הגדולים· ומפי השמועה למדו שאינו בא לא בכסף שקלי'· הוזלו אילים ולא ימצא איל בשתי סלעים אין לו תקנה לא ישהא עד שיוקרו ויביא בשתי סלעים שהרי הקפידה תורה על דמיו ונתנה לו קצבה· הפריש אשמו והיה בשעת הפרש' יפה סלע ובשעת כפרה יפה שתים· כשר שהדחוי מעקרו אינו דחוי ועדין לא נראה עד שנעשה שוה שתים ואף על פי שהשביח מאליו אדם מתכפר בשבח הקדש· היה בשעת הפרשה יפה שתים ובשעת כפרה יפה סלע הרי זה פסול:

חזר ונעשה יפה שתים יחזור לכשרותו שאין בעלי חיים נדחים והוא דומה למום שנפל ועבר· הפריש שתי סלעים לאשם ולקח בהם שני אילים לאשם אם היה אחד מהם יפה שתי סלעים יקרב לאשמו והשני ירעה עד שיפול בו מום ויפלו דמיו לנדבה· היה חייב באשם בן שנה והביא בן שתים או בבן שתים והביא בן שנה או ששחטו מחוסר זמן בבעלים פסול ותעבור צורתו ויצא לבית השרפה· זה הכלל כל הפסול בחטאת פסול באשם חוץ מן האשם ששחטו שלא לשמו שהוא כשר· על חמש עבירות מביאין קרבן אשם והוא הנקרא אשם ודאי שהרי אינו בא משום ספק ואלו הן· על שפחה חרופה· ועל הגזל· ועל המעילה· ועל טומאת נזיר ועל הצרעת כשיטהר ממנה· השלמים באים מן הכבשים מן העזים ומן הבקר· מהזכרים· ומהנקבות· מן הגדולים ומן הקטנים· ואין תורים ובני יונה באים שלמי':

כל קרבנות צבור הם או עולה או חטאת ואין בהם שלמים חוץ משני כבשים הבאים עם לחם התנופה בעצרת והם נקראים זבחי שלמי צבור וכן אין הצבור מקריבין לא אשם ולא תורים ובני יונה לעולם והקרבנות שלהם הם שני תמידין של כל יום ומוספי שבתות וראשי חדשי' והמועדות ושעיר חטאת של יום הכפורים ואם שגגו בהוראת עכו"ם כל שבט ושבט מביא פר ושעיר פר לעולה ושעיר לחטאת ונקראים שעירי עכו"ם ואם שגגו והורו בשאר המצות מביאין פר לחטאת והוא נקרא פר העלם דבר של צבור· קרבנות היחיד הם הבכור והמעשר והפסח והחגיגה והיא שלמים והראייה והיא עולות וקרבן הגר והוא עולה מן הבהמה או שני בני יונה או שני תורים ושניהם עולה או שתי בהמות אחת עולה ואחת שלמים והנזיר והמתנדב עולה או שלמים ושלמים הבאים עם הלחם הנקראים תודה וכן קרבנות הנזיר והן עולה חטאת ושלמים וקרבנות מצורע והן חטאת ואשם ועולה וקרבנות זבים וזבות ויולדו' והן חטאת ועולה וקרבן השוגג במצות לא תעשה שיש בה כרת והוא חטאת· ואם נסתפק לו אם עשה או לא עשה אותו החטא מביא אשם והוא הנקרא אשם תלוי· ויש עבירות שמביא עליהם אשם והוא נקרא אשם ודאי וכן איל העולה ופר חטאת שמקריב כהן גדול משלו ביום הכפורים הנקרא פר יום הכפורי' הרי הן קרבן יחיד:

שלש מצות עשה נצטוו ישראל בכל רגל משלשה רגלים ואלו הם· הראייה שנאמר יראה כל זכורך· והחגיגה שנאמ' תחוג לה' אלהיך והשמחה שנאמר ושמחת בחגך· והראייה האמורה בתורה היא שנראה פניו בעזרה ביום טוב הראשון של חג ויביא עמו קרבן עולה בין מן העוף בין מן הבהמה ומי שבא לעזרה ביום ראשון ולא הביא עולה לא דיו שלא עשה מצות עשה אלא עובר על לא תעשה שנאמר לא יראו פני ריקם ואינו לוקה על לאו זה שהרי לא עשה מעשה· והחגיגה האמורה בתורה היא שיקריב שלמים ביום טוב הראשון של חג בבאו להראות· והדבר ידוע שאין השלמים באים אלא מן הבהמה ושתי מצות אלו שהן הראיי' והחגיגה· אין הנשים חייבות בהן· והשמחה האמורה ברגלים היא שיקריב שלמים יתר על שלמי חגיגה· ואלו הם הנקראים שלמי שמחת חגיגה שנאמ' וזבחת שלמי' ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלהיך· ונשים חייבות במצוה זאת לא בקרבן לא בשמחה שתשמח עם בעלה שתעלה עמו והוא שמח אתה· והראייה והחגיגה אין להם שעור מן התורה שנ' איש כמתנת ידו אבל מדברי סופרים צריך שלא יהא קרבן עולת ראייה פחות משוה מעה כסף ולא שלמי חגיגה פחות משוה שתי כסף· ומצוה להביא כפי עשרו שנאמר כמתנת ידו· שלמי שמחה לא נתנו בהן חכמי' שעור בעת שיעלה אדם לירושלם לחוג אם היו בידו קרבנות הראייה יביאם או יעלה בידו כסף לקנות בו הקרבן ואם אין בידו כסף לא יביא שוה כסף אפילו היה בידו שוה כמה זהובים אסור לו לעלות ריקם בלא כסף ובלא קרבן· ולמה אמרו שלא יעלה בידו שוה כסף גזרה שמא לא ימצא למכור או שמא ימצאו המעות סיגים:

כל קרבן שאין קבוע לו זמן אינו דוחה לא את השבת ולא את הטומאה שאם לא יקרב היום יקרב למחר ולמחר מחר· וכל קרבן שקבוע לו זמן בין קרבן צבור בין קרבן יחיד דוחה את השבת ודוחה את הטומאה ולא כל הטומאות הוא דוחה אלא טומאת המת לבדה· לפיכך עולת ראייה ושלמי חגיגה אינן דוחין לא את השבת ולא את הטומאה לפי שאין להם זמן קבוע· ואם אינו חוגג היום חוגג למחר· אבל דוחין את יום טוב ואף על פי שאין מקריבין ביו"ט נדרים ונדבות מקריבין עולת ראייה ושלמי חגיגה ושלמי שמחה שאין אלו נדרים ונדבות אלא חובות· וכשמקריב המקריב עולת ראייתו ושלמי חגיגתו ושמחתו ביום טוב סומך עליהן בכל כחו כדרך שעושה בשאר הימים אעפ"י שהסמיכה אינה מעכבת לא גזרו עליה משום שבות:

כל קרבנות הצבור קבוע זמנם לפיכך כלם דוחין את השב' ואת טומאת המת· וכל קרבן מהם שקרב בטומא' אינו נאכל אלא מקטירין ממנו דברים הראויי' להקטרה והשאר הראוי לאכילה נשרף כשאר קדשים שנטמאו:

כל קרבנות הצבור זכרי' וכל החטאות שלהם הן או מן העזים או מן הבקר ואין בהם כבשים· וכל עולותם הם מן הכבשי' ומן הבקר ואין להם עולה מן העז וכל חטאת יחיד נקבה ונאכלת לכהנים חוץ מחטאת נשיא שהיא שעיר עזים זכר תמים וחטאת היחיד אינה באה מן הבקר חוץ מחטאת כהן משיח והוא פר הבא על כל המצות ונשרף ופר כהן גדול ביום הכפורים שהוא חטאת ונשרף:

כל העולות והחטאות והאשמות ושני כבשי שלמי' של עצרת

נקראי׳ קדשי קדשים אבל שלמים של יחיד הבכור והמעשר והפסח נקראים קדשים קלים:

כל הקרבנות שעברו עליהן שלש רגלים לא נפסלו אלא מקריבן וכשרים: ובכל יום ויום אחר השלש רגלים הוא עובר בבל תאחר· ובית דין מצווים לעשותו מיד עד שיקרי׳ קרבנותיו ברגל שפגע בו תחלה· ואף על פי שנאמר לרצונו כופין אותו עד שיאמר רוצה אני בין שנדר ולא הפריש בין שהפריש ולא הקריב כופין אותו עד שיקריב· כל חייבי עולות ושלמים ממשכנין אותם אף על פי שאין מתכפר לו עד שירצה שנאמר לרצונו כופין אותו עד שיאמר רוצה אני אבל חייבי חטאות ואשמות אין ממשכנין אותם· הואיל והם מעוכבי כפרה אין חוששין להם שמא יפשעו וישהו ק קרבנותיה׳ חוץ מחטאת נזיר הואיל ואינו מעכבתו מלשתות יין שמא יאחר אותה לפיכך ממשכנין אותם:

האברים ששורפין אותן ע״ג המזבח מן החטאות הנאכלות ומן האשמות ומן השלמים הן הנקראים אימורין ואלו הן האימורין של שור אג של עז החלב אשר על הקרב ובכללו חלב שעל גבי הקבה ושתי הכליות והחלב שעליהן עם החלב אשר על הכסלים ויותרת הכבד· ונוטל מן הכבד מעט עם היותרת ואם היה הקרבן ממין הכבשי׳ מוסיף על אלו האליה תמימה עם החליות מן השדרה עד מקום הכליות שנאמר לעומת העצה יסירנ׳ וכל האימורין נשרפין על מזבח החצון· היתה הבהמה מעוברת אף על פי שכלו חדשיו של עובר ואפילו נמצא חי אינו מעלה חלבו עם חלב אמו אלא חלב אמו בלבד והרי העובר כאחד מאבריה· כל עורות קדשי הקדשים לכהנים בין בקרבנות צבור בין בקרבנות יחיד שנאמר עור העולה אשר הקריב אבל עורות קדשים קלים לבעלים וכל עולה שלא זכה המזבח בבשרה לא זכו הכהני׳ בעורה שנאמר עולת איש· עולה שעלתה לאיש· כל קדשי קדשים שאירע בהם פסול קודם הפשטן אין עורותיהם לכהנים· לאחר הפשטן עורן לכהנים וכל העורות מחלקין אותן אנשי משמר ביניהם מערב שבת לערב שבת· המתפיש עולתו לבדק הבית וכן המקדיש נכסיו והיו בהן זכרים שדינן שיקרבו עולות אין עורותיהן לכהנים שנאמר עולת איש פרט לעולת הקדש לא יסכרו העולו׳ ויפלו לבדק הבית· אחד עולת איש או אשה או כותי או עבד עורותיהן לכהנים לא נאמר איש אלא להוציא ההקדש:

פרק ס

כל קרבנות בהמה שיקריב היחיד בין חובה בין נדבה סומך עליהן כשהן חיים חוץ מן הבכור והמעשר והפסח שנא׳ וסמך ידו על ראש קרבנו ומפי השמועה למדו שכל קרבן במשמע חוץ מפסח ובכור ומעשר· העוף אינו טעון סמיכה וכל המעות גם כן שדינם שיפלו לתבות של נדבה שמכלן יביאו עולות אין בעל אותם המעות סומך על אותה העולה ואינו מביא עליה נסכים אלא נסכיה משל צבור ואם היה כהן עבודתה ועורה של אנשי משמר: הכל סומכין חוץ מחרש שוטה וקטן ועבד ואשה וסומא ונכרי ואין השליח סומך שאין סמיכה אלא בבעלים שנאמר וסמך ידו לא יד עבדו ולא יד אשתו ולא יד שלוחו· אין סמיכה בקרבנות הצבור חוץ משתי סמיכות· על שעיר המשתלח· ועל פר העלם דבר· ששלשה מן הסנהדרין סומכין עליו: ודבר זה הלכה מפי משה רבינו ע״ה שאין בצבור אלא שתי סמיכות:

אין סומכין לא בעזרה סמך חוץ לעזרה חוזר וסומך מבפנים ואם היה בעל הקרבן עומד בחוץ והכניס ידו לפנים וסמך סמיכתו כשרה והוא שיסמוך בכל כחו ואין סומך אלא טהור ואם׳ סמך הטמא סמך ובמקו׳ שסומכין שוחטין ותכף לסמיכ׳ שחיטה· ואם שחט במקום אחר או ששהא שחיטתו כשרה· והסמיכה שירי מצוה היא לפיכך אם לא סמך כפר ואינה מעכבת· ואף על פי כן מעלין עליו כאלו לא כפר· וצריך הסומך לסמוך בכל כחו בשתי ידיו על ראש הבהמה שנאמר על ראש העולה לא על הצואר ולא על הצדדין ולא יהי׳ דבר חוצץ בין ידיו ובין הבהמה· אם היה הקרבן קדש קדשים מעמידו בצפון ופניו למערב והסומך עומד במזרח ופניו למערב ומניח שתי ידיו בין שני קרניו ומתודה על חטאת עון חטאת ועל אשם עון׳ אשם ועל העולה מתודה עון עשה ועון לא תעשה הניתק לעשה ואומר חטאתי עויתי פשעתי ועשיתי כך וכך וחזרתי בתשובה לפניך וזו׳ היא כפרתי· היה הקרבן שלמים סומך בכל מקום שירצה מהעזרה במקו׳ שחיטה ואינו מתודה על השלמים אבל אומר דברי שבח:

כל היום כשר לסמיכה ולשחיטה ולמליקה להקטר להגשה ולהזייה ולתנופה ולקמיצה ולקרבן המוספין וכל הלילה כשר להקטיר אימורין ואברים· זה הכלל דבר שמצותו בינ׳ כשר כל היום· ודבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה: ואף על פי כן זריזין מקדימין למצות:

שחיטת הקדשים כשרה בזרים ומקבלת הדם ואילך מצות כהונה וכל הזבחים קבול דמן בכלי שרת ביד כהן· אבל מקום שחיטתן ומקום קבול דמן אינו שוה בכלן· קדשי קדשים אין שוחטין אותן ואין מקבלין דמן אלא בצפון המזבח· וקדשים קלים שחיטתן וקבול דמן בכל מקום מהעזרה· נאמר בעולה ושחט אותו על ירך המזבח צפונה ובחטאת הוא אומר במקו׳ אשר תשחט העולה תשחט החטא׳· כשם שהחטאת נקראת קדש קדשים כך העולה נקרא׳ קדש קדשים· ובאשם הוא אומר במקום אשר ישחטו את העולה ישחטו את האשם ושלמי צבור הוקשו לחטאת שנא׳ ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת ושני כבשים בני שנה לזבח שלמי׳ לפיכך הן קדשי קדשים כחטאת ונשחטין במקום שהשחיטה ומקום שחיטה הוא מקום הקבלה· ומנין ששוחטין קדשים קלי׳ בכל העזרה· אפי׳ אחורי ההיכ׳? שהרי נאמר בשלמים ושחטו פתח אהל מועד להכשיר כל הרוחות שהרי לא ייחד להם רוח והוא הדין לשאר הקדשים קלים ואם שחטן בהיכל כשרים· אבל אם שחטן בגגו של היכל פסולין· שאין הגגו׳ ראויות לשחיטה כלל אלא בקרקע העזרה· השלמי׳ ששחטן קודם שיפתחו דלתות ההיכל פסולין שנאמ׳ פתח אהל מועד בזמן שפתוח ואפילו היו דלתותיו מוגפות הרי זה כנעול· אבל הפרכת שעליו אינה פוסלת· קדשי קדשים שנשחטו בדרום או שנתקבל דמן בדרום פסולין· היה עומד בדרום והושיט ידו לצפון ושחט שחיטתו כשרה· היה עומד בדרום והושיט ידו וקבל הדם בצפון קבלתו פסולה· הכניס ראשו ורובו לצפון הרי הוא כעומד בצפון· שחטה בצפון ופרכסה ויצאת לדרום אפילו הוציאה לדרום כשרה· פרכסה ויצאת לדרום וחזרה לצפון ואחר כך קבל דמה בצפון כשרה· וכן קדשים קלים שהיו בפנים ועמד חוץ לעזרה והכניס ידו לפנים ושחט שחיטתו כשרה· הכניס ידו וקבל קבלתו פסולה:

פסולה אפילו הכניס ראשו ורובו ואפילו היה העובד כלו בפנים וציצתו בחוץ עבודתו פסולה שנאמר בבאכם אל אהל מועד עד שיבאו כלן · פרכסה הבהמה ויצאת לחוץ אחר קבלת דמה כשרה שאפילו יצאו האימורין והבשר קודם זריקה בקדשים קלים הזבח כשר · היתה הבהמה כלה בפנים ורגלה בחוץ ושחטה הזבח פסול · שנאמר והביאום לה' עד שתהיה כלה בפנים:

קבלת הדם והולכתו למזבח וזריקתו וכן הולכת אברים לכבש כל אחת מאלה אינה כשרה אלא בכהן הכשר לעבודה · והולכה שלא ברגל אינה הולכה · לפיכך כהן גדול שקבל את הדם ועמד במקומו וזרקו למזבח נפסל הזבח · קבל בימינו ונתן לשמאלו יחזיר לימינו · קבל בכלי חול נפסל הזבח · קבל בכלי קדש ונתן לכלי חול · יחזיר לכלי קדש נשפך מן הכלי על הרצפה ואספו כשר · אבל אם נשאר מצואר הבהמה על הרצפה ואספו ונתנו לכלי שרת נפסל הזבח · נשפך מקצת הדם מצואר בהמה על הארץ ולא אספו וקבל מקצתו מצואר הבהמה הרי זה כשר · ובלבד שיהיה זה הדם שנתקבל דם הנפש לא דם התמצית ולא דם העור:

כל הזבחים שקבל דמן אחד מן הפסולי' לעבודה או שהוליך את הדם למזבח או שזרקו למזבח כהלכתו נפסל הזבח · קבל הכשר ונתן לפסול ולא הלך בו הפסול אלא עמד במקומו יחזיר לכשר · אבל דם שהוליכו הפסול לעבודה והחזירו לכשר והוליכו או שהוליכו הכהן תחלה והחזירו ונתנו לפסול והוליכו הואיל והוליכו הפסול בין בתחלה בין בסוף נפסל הזבח · שהרי אי אפשר לתקן דבר זה · קבל הפסול אם נשאר דם הנפש חוזר הכשר ומקבל ומוליך וזורק · בהמה שחסר מאבריה כל שהוא אחר שחיטה קודם קבלת הדם נפסלה אפילו צרם באזנה קודם קבלה הרי זה לא יקבל שנאמר ולקח מדם הפר שיהיה שלם כלו בשעת הקבלה · ואם קבל בין ההכרה וזרק הרי זה פסול · אבל אם הכרה אחר קבלה קודם זריקה אפילו אבד הבשר קודם זריקת הדם או נשרף או נשתייר כזית מהבשר או כזית מהאימורין זורק את הדם ואם לאו אינו זורק · ובעולה אפי' כחצי זית מן הבשר וחצי זית מן האימורין מפני שכלה לאישים · נשאר פחות מכזית לא יזרוק ואם זרק לא הורצה:

כל הזבחים של יחיד בין שנטמא הבשר והחלב קיים בין שנטמא החלב והבשר קיים זורק את הדם · נטמאו שניהם לא יזרוק ואם זרק הורצה שהציץ מרצה על הטומאה · וכן אימורין או אברי עולה שנטמאו והקטירן הציץ מרצה · וכל קרבנות הצבור שנטמא הבשר והחלב כלו הרי זה זורק את הדם:

דם קדשים שיצא חוץ לעזרה נפסל הזבח ואף על פי שחזר והכניסו וזרקו על המזבח לא נרצה וכל דם הקדשים אינו מקבל טומאה כלל שנאמר בדם על הארץ תשפכנו כמים · דם שנשפך כמים הוא הנחשב כמים ומקבל טומאה · אבל דם קדשים שאינו נשפך כמים אינו מקבל טומאה · ודם ששקעה עליו חמה ולא נזרק נפסל הזבח · ואם זרקו לא הורצה:

כל הזבחי' מקטירין אימוריהן על גבי המזבח אחר שזורקין הדם תחלה · וכל הזבחים מפשיטין אותן ואחר כך מוציאין את אימוריהן ואין מפשיטין אותן עד שיזרק הדם חוץ מחטאות הנשרפות שאין מפשיטין אותן כלל שנאמר את עורם ואת בשרם: אבנם השאר זורק תחלה ואח"כ מפשיט וקורע ומוציא האימורין ומקטירן:

כל הקרבנות אין מקריבין אותן אלא ביום שנאמר ביום צותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם · ביום ולא בלילה · לפיכך אין שוחטין זבחים אלא ביום ואין זורקין דמים אלא ביום השחיטה שנאמר ביום הקריבו את זבחו · ביום הזביחה תהיה ההקרבה · וכיון ששקעה חמה נפסל הדם · כל שקרביו ויתריו ביום מעלין אותו על המזבח כל הלילה שזבחים שנזרק דמם ביום מקטירין אימורין בלילה עד שיעלה עמוד השחר · וכן אברי העולו' מקטירין אותן בלילה עד שיעלה עמוד השחר: וכדי להרחיק מן הפשיעה אמרו חכמים שאין מקטירין האימורין ואברי העולות אלא עד חצות הלילה · ואף על פי שמותר להקריב אימורין ואברים בלילה אין מאחרין אותן לדעת אלא משתדלין להקטיר הכל ביום כי חביבה מצוה בשעתה · שהרי הקטר אימורין ואברים אף על פי שכשרים בלילה דוחין את השבת בזמנן ואין מאחרין אותן למוצאי שבת · וכל דבר שאינו קרב אלא ביום כגון הקומץ והלבונ' והקטרת ומנחות הנשרפות מותר להקריבן עם מבוא השמש והם מתאכלים והולכים כל הלילה כאברי עולה:

הנסכים הבאים עם הזבח אין קרבין אלא ביום שנאמר ולנסכיכם ולשלמיכם מקיש נסכים לשלמים מה שלמים ביום אף נסכים ביום · אבל הנסכים הבאים בפני עצמן מתקדשין בלילה וקרבין בלילה לפיכך אם נזדמנו לו נסכים הבאים בפני עצמן מקדישן ומקריבן בלילה · ועלות השחר פוסלת בהן כאברי העולות:

כל החלבים של קרבנות בין של צבור בין של יחיד אין מערבין אותן זה בזה אלא מקטירין אימורי כל קרבן וקרבן בפני עצמן ואם נתערבו מקטיר הכל כאחד:

פרק כא

כל הזבחים צריך העובד שתהיה מחשבתו לשם הזבח ולשם בעליו בשעת הזביחה ובשעת קבלת הדם ובשעת הולכת הדם ובשעת זריקתו על המזבח · שנאמר ובשר זבח תודת שלמיו שתהיה הזביחה עם שאר ארבע העבודות לשם שלמיו וכן שאר הקרבנות · ואם שחט ועבד שאר עבודות סתם ולא חשב כלל בעולה ובשלמים הרי הן כשרים ועלו לבעלים:

ולשם ששה דברים הזבח נזבח · לשם הזבח לאפוקי שנוי קדש כגון לשם זבח אחר · לשם זובח · לאפוקי שנוי בעלי' דכתיב מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת וגו' לשם ה' שיהיה הזבח נזבח לה' ברוך הוא · לשם אישים לאפוקי אם שחטו על מנת לעשותו חתיכות צלויות בגחלים · לשם ריח לאפוקי אם צלאן תחלה חוץ למערכה דהו לא מפקי ריחא · לריח ניחוח שיהיה ריח זה נחת רוח לפני ה' שאמר ונעשה רצונו · והשוחט חטאת ואשם צריך שתהיה מחשבתו לשם אותו החטא שבא עליו ואףעל פי שלא היה בלבו לשם אחד מכל אלו כשר שתנאי בית דין הוא שהמחשבה הולך אחר העובד בלבד:

מצות עשה למלוח כל הקרבנות קודם שיעלו למזבח שנא' על כל קרבנך תקריב מלח ואין לך דבר שקרב למזב' בלא מלח חוץ מיין הנסכים והדם והעצים: ודבר זה קבלה ואין

לן מקרא לסמוך עליו׳ ומצוה למלוח הבשר יפה יפה כמולח בשר לצלי שמהפך את האבר ומולח · ואם מלח כל שהוא אפילו בגרגיר מלח אחד כשר · הקריב בלא מלח כלל לוקה שנאמר ולא תשבית מלח ברית אלקיך ואף על פי שלוקה הקרבן כשר · והורצה חוץ מן המנחה שהמלח מעכב בקמיצ׳ שנאמר ולא תשבית מלח ברית אלהיך מעל מנחתך :

המלח שמולחין בו כל הקרבנות משל צבור הוא כמו העצים והיחיד מביא מלח או עצים לקרבנו מביתו · ובשלש׳ מקומו׳ היו נותנין המלח · בלשכת המלח · ועל גבי הכבש · ובראשו של מזבח · ובלשכת המלח היו מולחין עורות הקדשים · ועל גבי הכבש מולחין האברים · ובראשו של מזבח מולחין הקומץ והלבונה ומנחות הנשרפות ועולת העוף :

היין והסלת שמביאין עם הקרבן הם נקרא׳ נסכים והסלת לבדה נקראת מנחת נסכים ומנחת נסכים אינה טעונה לא תנופה ולא הגשה ולא לבונה אבל טעונה מלח כאמור וכלה נשרפת על מזבח החצון · ונסוך היין הוא על מקום המזבח היורד לשיתין ואין טעונין נסכים אלא עולת בהמה ושלמים בין של קרבן צבור בין של יחיד · וכבש יולדת ואילו של כ״ג הואיל שהן עולות הם טעונות נסכי׳ · וגם שלמי חגיג׳ ועולת ראיה כמו שדרשו על פסוק או במועדיכם הם טעוני׳ נסכים אבל תורים ובני יונה גם כי יהיו עולה והחטאות והאשמו׳ אין טעונין נסכים חוץ מחטאת מצורע ואשמו שנתפרשו נסכיהם בתורה :

וכן ידענו מן התורה שעור של נסכי הקרבנות כי הנה נסכי כבש או כשבה הם עשרון סלת בלול ברביעית ההין שמן ויין לנסך רביעית ההין · וכן נסכי העז בין קטן בין גדול בין זכר בין נקבה או נסכי רחל אף על פי שהיא גדולה · אבל נסכי איל הם שני עשרונים סלת בלול בשלישית ההין שמן ויין לנסך שלישית ההין ונסכי הפר או העגל בין זכרי׳ בין נקבות שלשה עשרונים סלת בלול בחצי ההין שמן ויין לנסך חצי ההין ואלו הנסכים בין לעולה בין לשלמים הם כשעור הזה לכל אחד ואחד שנאמר כמספר אשר תעשו ככה תעשו לאחד כמספרם · ואין מוסיפין על השעורים הללו ואין גורעין מהם ואם גרע או הוסיף כל שהוא פסל חוץ מכבשי העולה שמקריבין ביום הנפת העומר שהנסכי׳ שלו שני עשרונים בלול ברביעית ההין שמן · אף על פי שנכפלה סלתו לא נכפלו יינו ושמנו אלא יין לנסך רביעית ההין והשמן כאמור · והמצורע מביא עם שלשה כבשים שלו שהם חטאת ואשם ועולה שלשה עשרונים · ומפי השמועה למדו שהם באים בכלל הזבחים שלו עשרון עם כל כבש בלול ברביעי׳ ההין שמן ורביעי׳ יין עם כל עשרון ושלשתם כשאר נסכי הכבשים · והמקריב את הפלגס מביא עמו נסכי איל ולא עולה לו זבחו כי אינו איל כמשפט הקרבתו · היין היינו חצי ההין לפר ושלישית ההין לאיל ורביעית ההין לכבש מעוטו מעכב את רובו · השמן בין למנחת נסכים שהוא כשעור היין בין למנחת נדבה שהוא לוג אחד שמן מעוטו מעכב את רובו · הסלת והשמן של מנחה מעכבין זה את זה דכתיב מנחה ומשמנה · שני שעירי יום הכפורים והם השעיר שעלה עליו הגורל לה׳ והשעיר המשתלח לעזאזל מעכבין זה את זה · שני כבשי עצרת היינו שני כבשי שלמים שבאים חובה על שתי הלחם מעכבין זה את זה · הסלת והשמן של מנחת נסכים אין מעכבין את היין של נסכים שאם הביא את היין בלא סלת ושמן מנסך את היין · וכן היין אינו מעכב הסלת והשמן · המתנו׳ של מזבח החצון

כגון ארבע מתנות של חטאת אינן מעכבות זו את זו שאם לא נתן אלא אחת כפר · דכתיב ודם זבחיך ישפך שפיכה אחת משמע · הפרים והאילים והכבשים דכתיבי בפרשת אמור והקרבתם על הלחם שבעת כבשים תמימים בני שנה ופר בן בקר אחד ואילים שנים הבאים עם שתי הלחם של עצרת אינם מעכבים הפרים שנים ואיל אחד ושבעה כבשי׳ של מוספין של עצרת הכתובים בפרשת פנחס שאין פרים של מוספין מעכבין הפר של שתי הלחם ולא הפר של שתי הלחם מעכב שני פרים של מוספין וכן שני אילים של שתי הלחם אין מעכבין האיל האחד של מוספין ולא איל אחד של מוספין מעכב שני האילים של שתי הלחם וכן הכבשים אין מעכבין אלו את אלו · הפר והאיל והכבשים והשעיר הבאים בגלל הלחם וכלן עולות חוץ מן השעיר שהוא חטאת אין מעכבין את הלחם שאם הביאו שתי הלחם של עצרת בלא הקרבנות הללו מקדשים אותם · התמידין אינן מעכבין את המוספין ולא המוספין מעכבין את התמידין ולא המוספין מעכבין זה את זה · ולא מנין העולת כלן מעכב שאם לא נמצאו אלא ששה כבשים מקריבין ששה ואפילו לא מצאו אלא אחד מקריבין אותו בין בראשי חדשים בין בימי המועדות והשבתות · ואינן חייבין להקריב השאר למחר או למועד אחר אלא כל קרבן צבור שעבר זמנו בטל קרבנו · לא מצאו לא שני כבשים ואם יקריבו אותן למוסף היום אין להם תמידין למחר הרי הדבר שקול · אם הקריבו׳ למוסף היום הקריבו׳ · ואם רצו להניח׳ למחר לתמידין יניחו׳ :

נסכים שקדשו בכלי ונמצא הזבח פסול אם יש שם זבח אחר יקרבו עמו ואם לאו יפסלו בלינה · והנה נסכי׳ שקדשו׳ בכלי (לאו דוקא בכלי שאין נסכים מתקדשים ליפסל ביוצא ובלינה אף על פי שנתקדשו בכלי אלא בשחיטת הזבח דכתיב זבח ונסכים הנסכים תלויים בזבח) ונמצא הזבח פסול שנפסל בזריקה · דאילו בשחיטת נפסל לא קדשו נסכים · אם יש שם זבח אחר יקרבו עמו · בנסכים של צבור מוקמינן לה למתניתין משום דלב ב״ד מתנה עליה׳ אם הוצרכו לזבח זה הוצרכו ואם לאו יהיו לזבח אחר · אבל הנסכי׳ של יחיד אין כשרים לזבח אחר ואפי׳ נסכי׳ של צבור אין קרבין עם זבח אחר אלא אם כן היה אותו הזבח זבוח כשנפסל הזבח הראשון אבל אם לא היה זבח זבוח באותה שעה נעשה כמו שנפסלו בלינה ופסולין · והכי מפרשא מתני׳ בגמ׳ · וכל זמן שלא נתקדשו נסכי׳ בכלי אע״פ שנשחט הזבח יכולין להקריב נסכים אפילו אחר כמה ימים · וכן מצורע מביא אשמו היום ולוג שמן שלו לאחר כמה ימים :

מערבין נסכי אילי׳ בנסכי פרי׳ נסכי כבשים בנסכי כבשים של יחיד בשל צבור לפי שמנחת נסכי פר כמנחת נסכי איל שבלילת שתיהן שוה שני לוגין לעשרון דהא תנן ששה לוגין לפר וסלת הוו להו שלש׳ עשרונים כדכתי׳ והקריב על בן הבקר מנחה סלת שלשה עשרונים בלול בשמן חצי ההין דהיינו ששה לוגין ולאיל ארבע לוגין וסלת שני עשרונים: נסכי כבשים שלשה לוגין לעשרון דכתי׳ עשרון אחד לכבש האחד וכתיב בלול בשמן כתית רביעית ההין דהיינו שלשת לוגין ומערבין נסכים של יום בשל אמש שאם הביא אמש זבח בלא נסכים דקיימא לן אדם מביא זבחו היום ונסכיו מכאן ועד עשרה ימים · אם היום הביא קרבן אחד ושני נסכים עמו אח׳ בשבילו ואחד בשביל של אמש מערבן יחד אם הקרבנות שוים שיהיו שניהם כבשים או אילים או פר ואיל · אבל אין מערבין נסכי כבשים בנסכי פרים ואילים

לפי שמנחת פר ואיל הרבה היא לגבי כבשי' ובולעת המנחה ונמצאת של כבש חסרה וזו יתרה ואם בללן אלו בפני עצמן ואלו בפני עצמן ונתערבו כשרים שכבר הלכה מצות שמנן וכרבנן דפליגי עליה דרבי יהודה בהקומץ רבה ואמרי חרב שנתערב בבלול יקרב · ואם עד שלא בללן נתערבו פסולות דבעינן ראוי לבילה וליכא דחסרה לה של כבש ושל איל יתרה·כיון שנבללו המנחות ונתערב שמנן וסלתן כאמור הרי זה מותר לערב יין שלהן לכתחלה : וכן אם הקטיר מנחות של נסכים כל אחת ואחת בפני עצמה הרי זה מותר לערב היין שלהם · וכשמערבין היין של נסכים יש לו לערב יין נסכים של אמש בשל יום ושל יחיד בשל צבור נכשמערב מערב יין נסכי פרים ביין נסכי אלים ויין נסכי כבשים ביין נסכי כבשים · אבל אין מערבין יין נסכי כבשים ביין נסכי פרים ואילים · ולעולם אין מערבין היין לכתחלה אלא אחר שנתערבה הסלת או אחר שהקטירה :

כל התדיר מחבירו קודם את חבירו · התמידין קודמין למוספין דכתיב מלבד עולת הבקר אשר לעולת התמיד פשיטא דעולת הבקר עולת התמיד היא ? אלא תלה לך טעם הקדמתה בתמידות כדי שתלמוד לשאר תמידין שיקדמו דמשום היא גופה לא הוה צריך לפרושי · מוספי שבת קודמין למוספי ראש חדש מוספי ראש חדש קודמין למוספי ראש השנ' דכתיב מלבד עולת החדש · וכל המקודש מחבירו קודם את חבירו · דם חטאת קודם לדם עולה שאם שניהם שחוטים ועומדי' ליזרק דם החטאת קודם מפני שהוא מרצה ומכפר על חייבי כרתות שצריכים רצוי גדול · אברי עולה קודמין בהקטרתן לאימורי חטאת אם נזרקו דמי שניהם מפני שהן כליל לאישים · וצד רצוי הוא זה למזבח · חטאת קודמת לאשם מפני שדמה נתן על ארבע קרנות ושפיכת שירים על היסוד ואשם שתי מתנות שהן ארבע ולא על הקרנות · אשם קודם לתודה ולאיל נזיר מפני שהוא קדשי קדשים · התודה ואיל נזיר קודמין לשלמים מפני שהן נאכלים ליום אחד וטעונין לחם · שלמים קודמין לבכור מפני שהן טעונין מתן ארבע וסמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק · והבכור אינו טעון אלא מתנה אחת ואינו טעון סמיכה ונסכים ולא תנופת חזה ושוק · הבכור קודם למעשר מפני שקדושתו מרחם ונאכל לכהנים · והמעשר אין לכהני' חלק בו אלא כלו נאכל לבעלים · המעשר קודם לעופות מפני שהוא מין זבח היינו שטעון זביחת סכין בשחיטה והעוף במליקה ואף על גב דקרבן עוף כלו קדשי קדשים עם כל זה יש במעשר קדשי קדשים דמו ואימוריו מה שאין כן לחטאת העוף שאין למזבח אלא דמה · וכיון דקדם לחטאת העוף כש לעולת העוף דהא חטאת העוף קודמת לעולת העוף · העופות קודמות למנחות מפני שהן מיני דמים ומיני דמים כפרתן מרובה · מנחת חוטא קודמת למנחת נדבה מפני שהיא באה על חטא · חטאת העוף קודם' לעולת העוף דכתיב והקריב את אשר לחטאת ראשונה : בנה בנין אב לכל החטאות שקודמות לעולות בין בבהמה בין בעוף · וכן להקדשה שכשהוא מפריש שתי תורים או שני בני יונה קורא שם לחטאת תחלה · כל החטאות שבתורה קודמות לאשמות שאם היה מחוייב חטאת ואשם והביאן · החטאת קודמת מפני שדמה נתן על ארבע קרנות ועל היסוד חוץ מאשם מצורע שהוא בא ע"י הכשר היינו להכשיר המצורע לקדשים ולביאת מקדש : הילכך חשיבותא הוא לגבירת שהטהרה תלויה בו :

כשם שהן קודמין בהקרבתן כך כל הזבחי' הנאכלי' קודמין באכילתן כגון אכילת חטאת קודמת לאשם ואשם לתודה ותודה לשלמים · שלמים של קרבן אמש והטאת ואשם של היום של אמש קודמין דברי רבי מאיר וחכמים אומרים דחטאת קודמת מפני שהיא קדשי קדשים · והל' כחכמים · ותדיר ומקודש כגון דם עולת תמיד ודם חטאת עומדים · זה תדיר וזה מקודש ממנו דהא אמרן דם חטאת קודם לדם עולה מפני שהוא מרצה הא מילתא בבעיא בגמרא ולא אפשיטא · ונראה דתמיד קודם :

ובכל הזבחים הנאכלים הכהנים רשאים לשנות באכילתן כגון לאוכלן צלויים שלוקים ומבושלים דבמתנות כהונה כתיב לך נתתים למשחה היינו לגדולה כדרך שהמלכים אוכלי' צלי שלוק ומבושל ויכולין לתת לתוכן תבלי חולין ולא תבלי תרומה שלא יביאו את התרומה לידי פסול לפי שהתבלין שבלעו טעם הקדשים אם יבואו לידי נותר הרי הן באזהרה משום טעם הקדשים שבלוע בהן · והעצמות הנשארות מהקדשים הנאכלין מותרות ויעשה אדם בהן כל כלים שירצה :

מצות עשה לשרוף כל הקדשים שנטמאו שנא' והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף · וכן הנותר מצות עשה לשורפו שנא' והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף ובכלל הנותר הפגול וכל הקדשים שנשחטו חוץ לזמנן וחוץ למקומן היינו על מנת לאוכלן חוץ לזמנן או חוץ למקומן הרי אלו ישרפו · מדכתיב בחטאת באש תשרף למד על כל פסולין שבקדש שהן בשרפה וכן אשם תלוי אם שחטו וקוד' זריקת דמו נודע לו שלא חטא דהשתא הוי חולין בעזרה ישרף · קרבן שנתפגל או נפסל ישרף מיד במקדש · וכל שפסולו בספק תעבור צורתו ואח"כ ישרף במקדש :

אין שורפין את הנותר אלא ביום שנאמר ביום השלישי באש ישרף ואעפ"י שהשלמי' אסורים באכילה בתחלת ליל שלישי אין שורפין אותן אלא ביום בין בזמנו בין שלא בזמנו · וכן הפגול אינו נשרף אלא ביום ואין שרפת טמא ונותר ופגול דוחה את יט ואין צריך לומר את השבת · ומותר לשרוף טמא ונותר ונותר ופגול כאחד :

ואלו הן הנשרפין · בשר קדש שנטמא או נותר' או נפסל · וכן המנח' שנטמאת או נפסלה או נותרה ואשם תלוי שנודע לו שלא חטא קודם שנזרק דמו · וחטאת העוף הבאה על הספק · ושער נזיר טהור :

ואלו הן הנקברים · הערלה וכלאי הכרם ודבר שאין דרכו להשרף · כגון משקין של ערלה ושל כלאי הכרם וקדשים שמתו בין קדשי מזבח בין קדשי בדק הבית · וקדשים שהפילו נפל או הפילו שליא יקברו הנפל והשליא ושור הנסקל ועגלה ערופה וצפרי מצורע ושער נזיר טמא ופטר חמור ובשר בחלב וחולין שנשחטו בעזרה :

כל הנשרפי' לא יקברו דלמא חפר אביש ומשכחת להו ואכיל להו · וכל הנקברים לא ישרפו שאעפ"י שהוא מחמיר בשרפתו הרי הקל באפרן · וכל הנקברין אפרן אסור · וכל הנשרפין כגון חמץ ותרומה וכלאים אפרן מותר לכבוס בגדים · וכן כל הנשרפין דהקדש נמי אפרן מותר חוץ מתרומת הדשן של מזבח החצון והפנימי ודשן המנורה שהוא אסור ואין גם כן מותר לאבדו דכתב רחמנא ושמו היינו בנחת ושמו כלו ושמו שלא יתפזר רל שלא יתן אותו בפני הרוח או בפני השטף רק מצניעין אותו במקומו המוכן לו :

פרק סב

מצות עשה לעשות העולה כמשפטה הכתובה בתורה לכן שוחט הכהן את העולה או שוחט ומפשיט ומנתח הזר אותה אם ירצה ומקבל הכהן הדם במקום שנשחטה וזורק את הדם ומקטיר כל הנתחים על גבי המזבח כסדר העבודה · השוחט הותר בכל המוקדשים לתלוש את השער או את הצמר מכאן ומכאן לעשות מקום לסכין · ובלבד שלא יזיזנו ממקומו : שחיטת הקדשים אפי' קדשי קדשים בין קדשי יחיד בין קדשי צבור כשרה בזרים בנשים ובעבדים דכתי' ושחט את בן הבקר לפני ה' והקריבו בני אהרן לא התנה בשחיטה בני אהרן אלא שוחט הזר ומפשיט גם כן ומנתח ומוליך עצים למזבח שנאמ' באברים והקטיר הכהן את הכל המזבחה זו הולכת אברים לכבש · הולכת אברים היא שצריכה כהונה ולא הולכת עצים ומותר לכתחלה לזר לשחוט קדשים · ומתניתין דקתני בפ' שלישי דזבחי' משנה ראשונה · כל הפסולין ששחטו דמשמע דיעבד הן לכתחלה לא' משום טמא בלב'הוא דעבד דטמא לכתחלה לא ישחוט גזרה שבא יגע בבשר · וטמא ששחט בקדשים וכשרים לא משכחת לה אלא בסכינא אריכא וכגון שהוא עומד חוץ לעזרה ושחט הבהמה שבתוך העזרה דהא שחיטת קדשים בעזרה הויא ואין טמא נכנס לעזרה וכשנטמא בשרץ שאינו מטמא את הסכין דלאו אב הטומאה הוא או בטמא מת וכגון שבדק קרומית של קנה ושחט בה · אבל בסכין לא' שטמא מת מטמא את הסכין להיות אב הטומאה כיוצא בו · והסכין מטמא את הבשר · ומיהו אין שוחטין הזבחי' לכתחלה אלא בסכין מכלי שרת : ואם שחט בכל דבר ששוחטין בו החולין אפילו בקרומית של קנה כדאמרן הזבח כשר · אמנם כל הזבחי' שקבל מדמן פחות מכדי הזייה לא נתקדש הדם וצריך להתכוין לקבל כל הדם ועל כן אוחז השוחט הסימנים בידו ומוציאן עם חורידין לתוך המזרק ושוחט שנים או רוב שנים כדי שיתקבל הדם כלו בכלי ומגביה הסכין למעלה כדי שלא ירד הדם מעליה אלא מן הצואר ודם שבסכין מקנחו בשפת המזרק ואויר הכלי הוא ככלי · העולה והאשם והשלמים בין של יחיד בין של צבור זריקת דם שלשתן על גבי המזבח שוה לעולם · והנה כשלוקח הכהן הדם במזרק זורק ממנו במזרק שתי זריקות על שתי זוית המזבח באלכסון בחצי המזבח ולמטה על קרן מזרחית צפונית ועל קרן מערבית דרומית ומתכוין כשיזורק הדם על הקרן שיהיה הדם מקיף על הזוית כמין גאמ"א יוני כדי שימצא הדם של שתי מתנות על ארבע כתלי המזבח לפי שנאמר בעולה ובשלמים סביב והוא הדין לאשם ושירי הדם נשפכין על היסוד הדרומי :

צמר שבראשי כבשים ושער שבזקן התישי' והעצמו' והגידין והקרנים והטלפים בזמן שהם מחוברים מקטירין את הכל ואם פרשו לא יעלו שנאמר עולותיך הבשר והדם · וכלן שפקעו מעל המזבח לא יחזיר · וכן גחלת שפקעה מעל המזבח לא יחזיר :

אברים שפקעו מעל המזבח אם יש בהן ממש אפילו פקעו אחר חצות הלילה יחזיר שנאמר על מוקדה על המזבח כל הלילה · ואם אין בהם ממש אפילו פקעו קודם חצות לא יחזיר · נתחרך הבשר ויבש עליהן כעץ ופקעו קודם חצות יחזיר · אחר חצות לא יחזיר :

בשבכתה אברי העולה מוליכין את כל הנתחים לכבש ומולחין אותן שם ואח'כך מעלין כל האברים לראש המזבח ומסיר גיד הנשה בראש המזבח ומשליכו על גבי הדשן שבאמצע המזבח וזורק כל האברים על האש שנאמר הבשר והדם כשם שהדם בזריקה כך כל הבשר בזריקה · ואחר שזורקן חוזר ועורך אותן על האש שנאמר וערך הכהן אותם ואברים שצלאן ואחר כך העלן למזבח אין בהם משום ריח ניחוח כאשר אמרנו בפרקים הקודמים :

כיצד מנתחין את העולה ? לא היה שובר את הרגל אלא נוקבו ותולה בו ומפשיט ואם היה שור מפשיטו בלי תליה ומפשיט עד שהוא מגיע לחזה הגיע לחזה חותך את הראש ונותנו לכהן וחותך את הכרעים ונותנן לאחר ומשלים את הפשט · וקורע את הלב ומוציא דמו וחותך את הידים ונותנן לאחר · עלה לרגל ימינו חותכו ונותנו לאחר ושני בצים עמו : ואחר כך קורע את הבהמה עד שיגלו את המעים ונוטל את הפדר ונותנו על הראש מלמעלה על בית השחיט' · ונוטל את הקרבים ונותנן לאחר · הולך ומדיחן במים שנא' והקרב והכרעים ירחץ במים לא ביין ולא במזג ולא בשאר משקים · וכל המימות כשרי' · כמה מדיחן ? הכרס מדיחין אותה בבית כל צרכה · הקרבים אין פוחתין כשלשה פעמי' ומדיחין אותן על שלחנות של שיש שבין העמודים · נטל את הסכין ומפריש את הריא' מן הכבד ואצבע הכבד מהכבד ואינו מזיז את הכבד ממקומו · ונוקב את החזה ונותנו לאחר · ועולה לדופן הימנית וחותך ויורד עד השדרה ולא יגיע בשדרה עד שהוא מגיע לשתי צלעות רכות · חותכה ונותנה לאחר · והכבד תלויה בה · בא לו לגרה מניח בה שתי צלעו' מכאן ושתי צלעות מכאן · חותכה ונותנה לאחר · והקנה והלב והריאה תלויין בה · בא לו לדופן השמאלית ומניח בה שתי צלעות רכות מלמעלה ושתי צלעות רכות מלמטה · וכך היה מניח בחברתה נמצא מניח בשתי הדפנות ארבע צלעו' בזו וארבע צלעות בזו · חותכה ונותנה לאחר והשדרה עמה והטחול תלוי בה · בא לו לעוקץ חותכו ונותנו לאחר · והאליה ואצבע הכבד ושתי כליות עמה · נוטל את הרגל השמאלית ונותנה לאחר · וכסדר הזה מפשיטין ומנתחין עולת בהמה ואלו הן הנתחים האמורים בתורה ונתח אותה לנתחיה :

הולכת האברים לכבש · אם מן הצאן היא העולה מוליכין אותה ששה · הראשון בראש וברגל · הראש בימינו וחוטמו כלפי זרועו וקרניו בין אצבעותיו ובית השחיטה למעלה והפדר עליה · והרגל של ימין בשמאלו ובית עורה לחוץ · השני בב' ידים של ימין בימינו ושל שמאל בשמאלו ובית עורם לחוץ · השלישי בעוקץ וברגל העוקץ בימינו והאליה מדולדלת בין אצבעותיו ואצבע הכבד ושתי הכליות עמו והרגל של שמאל בשמאלו ובית עורן לחוץ · הרביעי בחזה ובגרה החזה בימינו והגרה בשמאלו וצלעותיה בין אצבעותיו · החמישי בשתי דופנות של ימין בימינו ושל שמאל בשמאלו ובית עורן לחוץ · הששי בקרבי' נתוני' בבזך וכרעי' על גביהן מלמעלה אם היתה העולה כבש או עז · אבל אם היתה איל מוליכין הקרבים שנים · וכן הסלת של נסכיה בשנים והיין בשנים נמצא שהכבש או העז מוליכין אותו שבעה למזבח והאיל מוליכין אותו אחד עשר · השור מוליכין אותו ארבע' ועשרי' הראשון מוליך את הראש · והשני והשלישי מוליכי' הרגל של ימין · והרביעי והחמישי מוליכי' את העוקץ · הששי והשביעי מוליכין את הרגל של שמאל · והשמיני מוליך את החזה · והגרה מוליכין אות' שלש' · תשיעי ועשירי ואח'עשר מוליכין

שתי הידים בשנים׳ ושתי הרפנות בשנים והקרבים והסלת והיין בשלשה שלשה ׃ הרי ארבעה ועשרים ׃ ולא יחלקו האבר הגדול של שור לחלקים אחרים על האמורים שנאמר ונתח אותה לנתחיה ולא נתחיה לנתחים וזהו בעולת צבור אבל בעולת יחיד אם רצו להוליך נתחיה בפחות מאלה או ביותר מוליכים ׃

פרק סג׃

מצות׃ עשה לעשות החטאות כמצותן האמורה בתורה והחטאת הנאכלת שוחט אותה כאמור בשאר הקדשים ומקבל דמה במזרק ודמה טעון ארבע מתנות על ארבע קרנות מזבח החצון מחצי מזבח ולמעלה לפי שנאמר בה על קרנות המזבח ׃ והנה כשלוקח הכהן הדם במזרק מוליכו אצל המזבח וטובל אצבעו הימנית הסמוכה לגודל בדם וסומך באצבעו הגדול מכאן ובגודל מכאן ׃ ומחטא ויורד כנגד חודה של קרן עד שיכלה כל הדם שבאצבעו וכן הוא עושה בכל קרן וקרן ׃ ואם נתן סמוך לקרן באמה אחת מכאן או מכאן כפר וצריך לטבול אצבעו על כל קרן וקרן ׃ וכשגומר הנתינה על הקרן מקנח אצבעו בשפת המזרק ואחר כך טובל פעם שניית ששירי הדם שבאצבעו פסולין ליתן מהם על קרן אחרת ומתחיל ההזאה באופן זה ׃ עלה בכבש ואחר כך פונה לימינו ומהלך על הסובב ונותן בקרן דרומית מזרחי׳ תחלה ואחר כך בקרן השנייה הסמוכה לה שהיא מזרחי׳ צפונית ׃ ואחר כך בקרן שלישית הסמוכה לה שהיא צפוני׳ מערביתי ואחר כך בקרן רביעית הסמוכה לה שהיא מערבית דרומית ועל יסוד אותה הקרן שהשלים בה הבתנות הוא שופך שירי הדם שנאמר ואת כל הדם ישפך אל יסוד מזבח העולה זה יסוד דרומי ׃

אחרי נתינת הדם מפשיט את החטאת ומפריש האימורין ומולחן וזורקן על גבי האישים ואם רצה ליתן את האימורין בכלי כשמוליכן למזבח נותן ושאר בשרה נאכל לזכרי כהונה בעזרה ׃ וכחטאות הנשרפו׳ שוחט אותן ׃ וכל החטאות הנשרפות דמם נכנס לפנים להיכל ומזין ממנו שם כאשר מפורש בתורה ׃ ושירי הדם שופכן על יסוד מערבי של מזבח החצון שהוא פוגע בו תחלה בצאתו מן ההיכל ׃ ומקו׳ ההזאה ומנין ההזאות בפר ובשעיר של יום הכפורים הוא באופן זה ׃ נוטל כהן גדול דם הפר מיד הכהן שהי׳ מנדנדו כדי שלא יקרש ונכנס בו לקדש הקדשים ומזה ממנו שם שמנה הזאו׳ בין בדי הארון ויצא ומניחו בהיכל על כן הזהב שהיה שם ואחר כך יוצא מההיכל ושוחט השעיר ומקבל את דמו ונכנס בו לקדש הקדשים ומזה ממנו שם שמנה הזאות בין בדי הארון ויוצא ומניחו על כן הזהב השני שבהיכל ׃ ואח׳ כך נוטל דם הפר מעל הכן ומזה ממנו על הפרכת ונגד הארון שמנה הזאות ומניח דם הפר ונוטל דם השעיר ומזה ממנו על הפרכת כנגד הארון שמנה הזיות ואחר כך מערה דם הפר לתוך דם השעיר ומחזיר הכל למזרק שהיה בו דם הפר כדי שיתערבו יפה יפה ׃ ועומד לפנים במזבח הזהב בין המזבח והמנורה ומתחיל להזות מדם התערובת על קרנו׳ מזבח הזהב והוא מסבב והולך ומזה על הקרנו׳ מבחוץ ומתחיל מקרן מזרחית צפונית לצפונית מערבית למערבית דרומית לדרומית מזרחית ׃ ועל כלן הוא נותן מלמטה למעלה חוץ מן האחרונה שהית׳ לפניו שהוא נותן מלמעלה למט׳ כדי שלא יתלכלכו כליו וחותה הגחלי׳ והאפר שבמזבח הזהב הילך והילך עד שמגלה זהבו ומזה מדם התערובת על טהרו של מזבח שבע פעמים בצד הדרום במקום ששלמו מתנות קרנותיו ויוצא ושופך שירי הדם על יסוד מערבי של מזבח החצון ואם לא כיון בהזיות שבפנים כשרות ׃ אמנם פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים זורק דם מכל אחד מהם שבע הזיו׳ על הפרכת המבדלת בין הקדש ובין קדש הקדשי׳ וארבע הזיות על ארבע קרנות מזבח הזהב ׃ ומתחיל מקרן מזרחי׳ צפונית לצפונית מערבית למערבית דרומי׳ לדרומית מזרחית ׃ שעירי עבודת כוכבים והם שעירים הנשרפין לא נתפרש בהן בתורה כיצד נותנין דמם ולהיכן הוא נותן ׃ אלא לפי שהן חטאת הקהל דינן כדין פר העלם שהוא חטאת הקהל לכל האמור בו למתן דמים ולשרפה ולטמא את השורף ׃

אחר הזאת הדם קורע את החטאת ומוציא את האימורין ונותנן בכלי ומולחן וזורקן על גבי האשים ומוציא שאריתן חוץ לעיר ומנתחין אותן שם כנתחי העולה בעורן ושורפין אותן שם בבית הדשן ׃

ושלשה מקומו׳ לשרפה אחד בתוך העזרה ובו שורפין פסולי המוקדשים ואימורים קדשים קלים שנפסלו ופרים ושעירי׳ של חטאות הנשרפות אם אירע בהן פיסול בין לפני זריקה בין לאחר זריקה כגון שנטמאו או יצאו חוץ לעזרה עד שלא הגיע זמנן לצאת או שלן הבשר או לנו האימורים שלהם ׃ והמקום השני בהר הבית ושמו בירה ובו שורפין חטאות הנשרפות אם אירע בהן פיסול אחר צאתן מן העזרה ׃ והמקום השלישי חוץ לירושלם והוא הנקרא בית הדשן ושם שורפין חטאות הנשרפו׳ בזמן שהן נשרפות כמצותן ושרפת כל הנשרפין כשרים בזר ובלילה וכל הנשרפין חוץ לעזרה כל העצים כשרים לשרפתן אפילו בקש ובגבבה שנאמר על העצים באש ׃ אש מכל מקום ׃ ונאמר עצים להוציא את הסיד ואת הרמץ ׃

פרק סד׃

האשמות כלן מצות עשה היה שיעשו כאמור בתורה ובין אשם ודאי ובין אשם תלוי שוה׳ כאשר כתבנו בפרקים הקודמים בשחיטת שאר הקדשים וזורק הדם על המזבח כדין העולה והשלמי׳ שזריק׳ דם שלשתן (ובכללן האשם) שוה לעולם ׃ וזריקת דם אשם של מצורע היא כמשפט הזה ׃ ביום שיגלח יטבול ויעריב שמשו ולמחר יביא קרבנותיו אחר שיטבול פעם שנייה ואז הוא עומד חוץ לעזרת ישראל כנגד פתח מזרחית באסקופת שער נקנור ופניו למערב ושם עומדי׳ כל מחוסרי כפרה בעת שמטהרין אותן ושם משקין את הסוטות והכהן לוקח אשם של מצורע כשהוא חי ומניפו עם לוג השמן במזרח כדרך כל התנופו׳ ׃ והמצורע מכניס שתי ידיו לעזרה וסומך על האשם שלו ושוחטי׳ אותו מיד ומקבלין שני כהני׳ את דמו אחד מקבל בכלי וזורקו על גבי המזבח ואחר בידו הימנית ומערה לידו השמאלית ומזה באצבעו הימנית ׃ ואם שנה וקבל בשמאלו תחלה פסל והכהן שמקבל מקצת הדם בכלי מוליכו וזורקו על המזבח תחלה ואחר כך יבא הכהן

שק:ל הדם בכפו אצל המצורע והכהן מבפנים והמצורע מבחוץ ומכניס המצורע ראשו ונותן הכהן מן הדם שבכפו על תנוך אזן של מצורע הימנית · ואח״כ יכניס ידו הימני׳ ויתן על בהן ידו ואחר כך יכניס רגלו הימנית ויתן על בהן רגלו · ואם נתן על השמאל לא יצא · ואח״כ יקריב חטאתו ועולתו ובכל האשמות גם כן מפשיט ומוציא האימורין ומולחן וזורקן על גבי האשים ואם רצה להוליכן בכלי מוליך ושאר בשרם נאכל לזכרי כהונה בעזרה כחטאת:

עשיית כל השלמים כמצותן מצות עשה והם ארבעה מיני׳ · האחד שלמי צבור והשלשה שלמי יחיד · שלמי צבור שוחט אותן וזורק הדם כאשר אמרנו ומפשיט ומוציא האימורין ומולחן ומקטירן והשאר נאכל לזכרי כהונה בעזרה כחטאת וכאשם מפני שהם קדשי קדשים · שלמי יחיד שלש׳מינין האחד הוא הבא שלמים בלא לחם כגון שלמי חגיגה ושמחה וזהו הנקרא שלמים · והשני שלמים הבאים עם הלחם בנדר ונדבה וזהו הנקרא תודה · ואותו הלחם נקרא לחם תודה · והמין השלישי שלמים שמקריב הנזיר ביום מלאת ימי נזרו והם באים עם לחם וזהו הנקר׳ איל נזיר · ובשלשת מיני השלמים הנזכרים שוחט וזורק הדם כמו שאמרנו ומפשיט ומוציא האימורין ואחר כך מנתח הבשר ומפשיט החזה ושוק הימין ונותן האימורין עם החזה והשוק על ידי הבעלים והכהן מניח ידו תחת ידי הבעלים ומניף הכל לפני ה׳ במזרח וכן כל הטעון תנופה במזרח מניפין אותו · והנפה היא שהוא מוליך ומביא מעלה ומוריד · ואם היה הקרבן תודה לוקח מן הלחם הבא עמה אחד מעשר׳ ומניחו עם החזה והשוק והאימורין ומניף הכל על ידי הבעלים כי הנה נותן החלבים על ידי הבעלים וחזה ושוק למעלה ושתי הכליות ויותרת הכבד למעלה מהם · ואם יש שם לחם מניחו למעלה ומניף הכל · היה הקרבן איל נזיר מוציא האימורין ומפריש החזה ושוק ומבשל שאר האיל בעזרת הנשים ולוקח הכהן הזרוע בשלה מן האיל עם אחד בעשרה מן הלחם הבא עמו עם החזה והשוק והאימורין ומניח הכל על ידי הנזיר והכהן מניח ידו תחת ידי הבעלי׳ ומניף הכל · והחזה הוא כל הרואה את הקרקע למעלה עד הצואר ולמטה עד הכרס וחותך עמו שתי צלעות אילך ואילך: והזרוע הוא מן הפרק של ארכובה עד כף של יד שהם שני אברים מעורין זה בזה · והזרוע האמורה היא זרוע של ימין וכנגדה ברגל הוא השוק האמור בכל מקום ואחר שמניפן מולח האימורין ומקטירן על גבי המזבח אבל החזה והשוק נאכל לכהנים שנאמר כי את חזה התנופה ואת שוק התרומ׳ וגו׳ ושאר השלמים נאכלים לבעלים ואין הכהנים זוכין בחזה ושוק אלא לאחר הקטר האימורין וכן הלחם שמניף בתודה ובאיל נזיר והזרוע הבשלה נאכלים לכהנים ושאר הלחם עם שאר הבשר נאכל לבעלים והלחם שמניף עם החזה ושוק הם הנקראים מורם מתודה · והזרוע בשלה עם החזה והשוק עם הלחם שמניף הם הנקראים מורם מאיל נזיר:

הבכור והמעשר והפסח דם כל אחד מהם טעון מתנה אחת בשפיכה כנגד היסוד באיזה רוח שירצה משלש זויו׳ המזבח שהרי קרן מזרחית דרומית לא היה לה יסוד ואין טעונין אלא מתנה אחת לפי שנאמר בבכור ואת דמם תזרוק על המזבח · ומפי השמועה למדו שהוא הדין במעשר ובפסח שנותן דמן מתנה אחת כבכור ואחר שזורק דמן מפשיט ומוציא האימורין ומולחן ומקטירן ושאר בשר הבכור נאכל לכהנים ושאר בשר המעשר נאכל לבעלים ושאר בשר פסח נאכל למנויו כהלכתו:

אכילת החטאת והאשם מצות עשה שנאמ׳ ואכלו אותם אשר כפר בהם · הכהנים אוכלים והבעלים מתכפרים והוא הדין לשאר הקדשים שאוכלין אותן הכהנים שאכילתן מצוה וכן אכילת שירי מנחות מצות עשה שנאמר והנותרת ממנה יאכלו אהרן ובניו ואין חטאת ואשם ושירי מנחות נאכלין אלא לזכרי כהונה בעזרה ואם נאכלו בהיכל נאכלו שנאמר לכל מנחתם ולכל חטאתם ולכל אשמם בקדש הקדשים תאכלנו כל זכר יאכל אותו · וכן שלמי צבור הרי הן כחטא׳ וכאשם · חזה ושוק של שלמים נאכלים לכהנים זכרים ונקבות שנאמר בהם לך נתתים לבניך ולבנותיך · וכן המורם מתודה והמורם מאיל נזיר שנאמ׳ כל תרומו׳ הקדשים אשר ירימו בני ישראל לה׳ נתתי לך ולבניך ולבנותיך: וכן הבכור שהרי נאמר בו ובשרם יהיה לך כחזה התנופה וכשוק הימין וכל אלו הנאכלין לכהנות נאכלין לעבדי הכהנים ולנשיהם כתרומה וכלן נאכלין בכל העיר שנאמר את חזה התנופה ואת שוק התרומה תאכלו במקום טהור לא נאמר בהם במקום קדוש שהיא העזרה אלא טהור שהוא כל מחנה ישראל וכנגדו לדורות ירושלם והוא הדין למעשר והפסח שהרי הן קדשים קלים כשלמים והחלונות ועובי׳ החומה כלפנים:

השלמים נאכלין ביום הזביחה וכל הלילה וכל יום המחרת עד שתשקע החמה שנאמר ביום הקריבו את זבחו יאכל וממחרת ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי׳ נמצא שהן נאכלין לשני ימים ולילה אחת בין חלק הכהני׳ בין חלק הבעלים והוא הדין לבכור ולמעשר שהרי הם קדשים קלים כשלמים אבל התודה אף על פי שהיא קדשי׳ ק׳ים אינה נאכלת אלא ביום הזביחה עם הלילה שנא׳ בה ביום קרבנו יאכל לא יניחו ממנו עד בקר וכן איל נזיר והלחם הבא עמהן כיוצא בהן בין חלק הכהנים בין חלק הבעלים והוא הדין לחטאת ולאשם ולשלמי צבור ולשירי מנחות שהכל נאכל ליום ולילה שנאמר ביום קרבנו יאכל כל הקרבנות במשמע חוץ מן השלמים שפירש בהן הכתוב ובכור ומעשר הדומים להם · כל אלו הנאכלים ליום ולילה דין התורה שהם נאכלים עד שיעלה עמוד השחר · וכדי להרחיק מן העברה אמרו חכמים שאין נאכלים אלא עד חצות הלילה · כל הקרבנות בין קדשי קדשים בין קדשים קלים אין אוכלין אותן אלא הטהורים בלבד · המולין אפי׳ העריב שמשו ולא הביא כפרתו אינו אוכל בקדשי׳ והטומטו׳ אסור לאכול בקדשי׳ לפי שהוא ספק ערל אבל האנדרוגינוס נראה להרמב״ם ז״ל שאוכל בקדשים קלים:

פרק סה

מצות עשה לשחוט הפסח בארבעה עשר לחדש ניסן אחר חצות · ואין שוחטין אלא מן הכבשים או מן העזים בלבד זכר בן שנה · ואחד האיש ואחד האשה חייבין במצוה זו · ואין שוחטין את הפסח אלא בעזרה כשאר הקדשי׳ · שחיטת הפסח אחר חצות ואם שחטו קודם חצות פסול · ואין שוחטין אותו אלא אחר תמיד של בין הערבים ואחר שמטיבין את הנרות ושמקטירין קטרת

של בין הערבים · מתחילין לשחוט את הפסחים עד סוף היום ואם שחטו קודם דם התמיד כשר · דם הפסח בשפיכה כנגד היסוד ודם השלמים בזריקה · והנתנים בזריקה אל יתנם בשפיכה לכתחל׳ · בחול היו שוחטין את הפסח בשבע ומחצה · וקרב בשמנה ומחצה כדי שיהיה להם פנאי לצלות פסחיהם ואם חל ערב פסח בערב שבת שוחטין אותו בשש ומחצה בתחלת זמנו · והקטר חלביו דוחין את השבת כשאי אפשר להקטירן קודם השבת שהרי קבוע לו זמן שנאמר במועדו · אבל הרכבתו והבאתו מחוץ לתחום · וחתיכת יבלתו בכלי אינן דוחין את השבת שהרי אפשר לעשותן קודם השבת · השוחט את הפסח בזמנו והיה לו כזית חמץ ברשותו לוקה שנאמר לא תזבח על חמץ דם זבחי שלא ישחט הפסח והחמץ קיים · אחד השוחט ואחד הזורק את הדם ואחד המקטיר האימורין אם היה ברשות אחד מהם או ברשות אחד מבני החבורה שאוכלין פסח זה כזית חמץ בשעת הקרבתו הרי זה לוקה והפסח כשר · ואחר ששופכין כנגד היסוד דם הפסח כאמור קורעין את בטנו ומוציאין את אימוריו ומקטירין אותן חלבים כל זבח וזבח לבדו · ובעל הזבח נוטל פסחו עם העור שלו ומביאו לביתו לירושלם וצולהו ואוכלו לערב · הבנית אימורין ולא הקטירן עד שלנו ונפסלו בלינה הרי זה עובר בלא תעשה שנאמ׳ לא ילין חלב חגי עד בקר ואף על פי שעבר אינו לוקה מפני שאין בו מעשה · ומקטירין חלבי פסחים כל הלילה עד שיעלה עמוד השחר · במה דברים אמורי׳ כשחל ארבעה עשר להיות בשבת שהרי חלבי שבת קרבין ביו׳ טוב אבל אם חל ארבעה עשר להיות בחול אין מקטירין חלבי חול ביום טוב :

הפסח נשחט בשלש כתות שנאמר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל קהל ועדה וישראל אין פוחתין משלשים בני אדם בכל כת וכת · היו כלם חמשים נכנסים בתחלה שלשים ושוחטין ויוצאין עשרה ונכנסין עשרה וחוזרין ויוצאין עשר׳ ונכנסין עשר׳ וחוזרין ויוצאין עשר׳ ונכנסין עשרה היו פחות מחמשים אין שוחטין את הפסח לבתחלה ואם שחטו כלן בבת אחת כשר :

כיצד נשחט? נכנסה הכת הראשונ׳ עד שתתמלא העזר׳ ונועלין דלתות העזרה ומתחילין לשחוט את פסחיהן · וכל זמן שהם שוחטין ומקריבין קוראין הלוים את ההלל אם גמרו ההלל ועדין לא שלמה הכת מלהקריב שונים ואם שנו ולא שלמו להקריב משלשין ומעולם לא שלשו :

על כל קריאה וקריאה תוקעין שלשה תקיעות בחצוצרות · תקיעה · תרועה ותקיעה · הואיל ואין לו נסכי׳ לתקוע בשעת ניסוך תוקעין בשעת שחיטה · הכהנים עומדין שור׳ שורות ובידיהם מזרקי כסף ומזרקי זהב · שורה שכלה כסף כסף ושכלה זהב זהב ולא היו מעורבין כדי שיהיה להם נוי ולא היו למזרקים שולים כדי שלא יניחום ויקרש הדם · שחט השוחט וקבל הכהן נותנו לחברו וחברו לחברו כדי ש שיתעסקו רבים במצוה עד שיגיע הדם אצל כהן הקרוב למזבח שופכו שפיכה אחת כנגד היסוד ומקבל מזרק אחר מלא ואחר כך מחזיר את הריקן ותולין ומפשיטין את כלו וקורעו וממחה את קרביו עד שמסיר מהן הצואה והפרש ומוציא את האימורין ונותנן בכלי ומולחן ומקטירן הכהן על גבי המזבח :

וכיצד תולין ומפשיטין? מסמרות של ברזל היו קבועים בכתלים ובעמודים שבהם תולין ומפשיטין וכל מי שלא מצא לתלות מקלות דקים וחלקים היו שם · מניח על כתפו ועל כתף חברו ותולה ומפשיט · שלמו כל להקריב פותח דלתות העזרה ויצאה כת הראשונה ונכנסה שניה · יצאת שנייה ונכנסה שלישית · כמעשה ראשונה כך מעשה שנייה ושלישית · שלמה כת שלישית ויצאת רוחצין את העזרה : חל י״ד להיות בשבת כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת : ורוחצין את העזרה בשבת שאין אסור שבות במקדש ואפילו בדבר שאינו צורך עבודה אסור שבות במקדש היתר הוא :

אין כל אחד ואחד מוליך את פסחו בביתו בשבת אלא כת ראשונה יוצאין בפסחיהן ויושבין בהר הבית · והשני׳ יוצאין בפסחיהן ויושבין בחיל · והשלישית עומדין במקומן בעזר׳ ושוהים הכל עד מוצאי שבת והולך כל אחד בפסחו לביתו :

אין שוחטין את הפסח אלא למנויו שנאמר תכוסו על השה מלמד שמתמנים עליו כשהוא חי · ואלו המתמנין על הפסח הם הנקראים בני חבורה · אין שוחטין את הפסח אלא על מי שראוי לאכול · היה אחד מבני חבורה קטן או זקן או חולה אם יכול לאכו׳ כזית שוחטין עליו ואם לאו אין שוחטין עליו שנאמר איש לפי אכלו עד שיהיה ראוי לאכול ואפילו חבורה של מאה ואין כל אחד מהן יכול לאכול כזית אין שוחטין עליהן :

אין עושין חבורת נשים וקטנים ועבדים מפני שלא תהיה קלות ראש ביניהן · אבל עושין חבורה כלן נשים אפי׳ בפסח שני או כלן עבדים ושוחטין על הקטנים שיהיו מכלל בני החבורה לא שתהיה חבורה כלה קטנים שאינם בני דעת · וכן אין עושין חבורה כלה חולים או זקנים או אוננים אעפ׳ שהן יכולין לאכול הואיל ואכילתן מעוטת שמא ישאירו הפסח ויביאוהו לידי פסול · ואם עברו ושחטו על חבורה זו כשר · וכן אין עושין חבורה כלה גרים שמא ידקדקו בו ויביאוהו לידי פסול ואם שחטו עליהן כשר :

עד כמה נמנין על הפסח? עד שיהיה בו כזית לכל אחד ואחד ונמנין עליו ומושכין ידיהם ממנו עד שישחט · כיון שנשחט אינו יכול למשוך את ידו שהרי נשחט עליו ונמנו עליו · חזרו אחרים ונמנו עליו · ראשונים שיש להם כזית אוכלים ופטורים מעשות פסח שני · ואחרים שרבו עד שלא נמצא בו כזית לכל אחד ואחד אינן אוכלין וחייבים לעשות פסח שני :

פסח שנטמא שלם או רובו שורפין אותו לפני חבורה בפני הכל כדי לביישן עד שישמרו בו פעם אחרת ושורפין אותו מעצי המערכה כדי שלא יחשדו אותם ויאמרו מעצי המערכ׳ גנבו לפיכך אם ישרפוהו בקש ובקנים ורצו לשרוף משל עצמן שורפין · נטמא מעוטו וכן הנותר שורפין אותו בחצרותיהן מעצי עצמן אבל לא מעצי המערכה שלא ישארו מהן אצלם · וימעלו בהם :

אכילת בשר הפסח בליל חמשה עשר של ניסן מצות עשה שנאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש וגו׳ ואין מצה ומרור מעכבין אם לא מצאו מצה ומרור יוצאין ידי חובתן באכילת בשר הפסח לבדו · אבל מרור בלא פסח אינו מצוה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו :

מצוה מן המובחר לאכול בשר הפסח אכילת שובע לפיכך אם הקריב שלמי חגיגה בארבעה עשר אוכל מהן תחלה ואח׳ כך אוכל בשר הפסח כדי לשבוע ממנו · ואם לא אכל אלא כזית יצא · ואינו נאכל אלא צלי אש · והאוכל ממנו כזית נא או מבושל בליל פסח לוקה שנאמר אל תאכלו ממנו נא וגו׳ אכל נא ומבושל כאחד אינו לוקה אלא אחת לפי ששניהם נכללין בלאו א׳ : אכל ממנו נא או מבושל מבעו׳ יום אינו לוקה שנא

כי אם צלי אש · בשעה שמצוה לאכלו צלי חייב על אכילת נא ומבושל · אכל מבעוד יום פטור · אכל ממנו צלי כזית מבעוד יום עבר על מצות עשה שנא' ואכלו את הבשר בלילה הזה בלילה ולא ביום · ולאו הבא מכלל עשה הוא · נא שהזהירה עליו תורה הוא הבשר שהתחיל בו מעשה האור ונצלה מעט ואינו ראוי לאכילת אדם עדיין · אבל אם אכל ממנו בשר חי אינו לוקה ובטל מצות עשה שנאמר צלי אש הא שאינו צלי אסור · צלהו כל צרכו עד שנתחרך ואכלו פטור · מבושל שהזהירה עליו תורה בין שנתבשל במים בין שנתבשל בשאר משקין או במי פירות שנאמ' ובשל מבושל · ריבה הכל · צלהו ואחר כך בשלו או שבשלו ואחר כך צלהו או שעשהו צלי קדרה ואכלו חייב · אבל מותר לסוך אותו ביין ושמן ובשאר משקים ומי פירות חוץ מן המים · ומותר לטבל הבשר אחר שנצלה במשקים ומי פירות :

אין צולין את הפסח על גבי כלי אבן או כלי מתכות שנאמר צלי אש לא צלי דבר אחר · לפיכך אם היה כלי מנוקב כדי שתשלוט בו האור צולין עליו · ואין צולין אותו בשפוד של מתכת שהרי השפוד כלו חם וצולה מקומו · הסיק את התנור וגרף את כל האש ותלהו בתנור וצלהו הרי זה אסור שאין זה צלי אש · חתכו ותלהו על גבי גחלים הרי זה צלי אש · צלהו על גבי סיד או חרסית או חמי טבריא הרי זה אסו' שאין זה צלי אש :

כיצד צולין אותו ? תוחבו מתוך פיו עד בית נקבותו בשפוד של עץ ותולהו לתוך התנור והאש למטה ותולה כרעיו ובני מעיו בתנור חוצה לו ולא יתנם בתוכו שזה כמין בשול הוא · ושפוד של עץ רמון היו בוררין לצלייתו כדי שלא יזרוק את מימיו ויבשלו · נגע הבש' בחרסו של תנור יקלוף את מקומו מפני שהוא צלי החרס · נטף מרוטבו על החרס וחזר אליו יטול את מקומו · שכל המרק והליחה שתפרוש ממנו כשיצלה אסור שהרי אינה בשר צלי · נטף מרוטבו על הסלת יקלוף את מקומו וישליכנו :

אין צולין שני פסחים כאחד מפני התערובת אפילו גדי וטלה · אין הפסח נאכל אלא עד חצות כדי להרחיק מהעבירה ודין תורה שיאכל כל הלילה עד שיעלה עמוד השחר והוא טעון הלל בשעת אכילתו ואין בני חבורה חוזרין ואוכלין אחר שנרדמו בשינה אפילו בתחלת הלילה :

כל האוכל מן הפסח אינו אוכל אלא בחבורה אחת ואין מוציאין ממנו מן החבורה שיאכל בה · והמוציא ממנו כזית בשר מחבורה לחבורה בליל חמשה עשר לוקה שנאמר לא תוציא מן הבשר חוצה והוא שיניחנו בחוץ שההוצא' כתובה בו כשבת לפיכך צריך עקירה והנחה כהוצאת שבת · ואין מוציא אחר מוציא בפסח שכיון שהוציאו הראשון נפסל · מן האגף ולפנים כלפנים · מן האגף ולחוץ כלחוץ · והאגף עצמו שהו' עובי הפתח כלחוץ · החלונו' ועובי הכתלי' כלפנים · הגגים והעליות אינן בכלל הבית :

בשר הפסח שיצא חוץ לחבורתו בין בזדון בין בשגגה נאסר באכילה והרי הוא כבשר קדשי קדשים שיצאו חוץ לעזרה או בשר קדשים קלים שיצא חוץ לחומות ירושלם שהכל בשרפה ולוקין על אכילתו · אבר שיצא מקצתו חותך הבשר ויורד עד שמגיע לעצם וקולף את הבשר · כל שבפנים יאכל וכל שבחוץ ישרף · והפסח שאסור לשבור בו עצם אינו חותך בקופיץ כשאר קדשים · אלא קולף עד הפרק ומפרק האבר שיצא מקצתו מן הפרק ומשליכו לחוץ :

שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחת צריכה כל חבורה מהן לעשות לה היקף שנאמ' מן הבשר חוצה · כפי השמועה למדו שצריך ליתן לו חוצה למקום אכילתו · ואלו הופכין את פניהן אילך ואוכלין ואלו הופכין פניהם אילך ואוכלין כדי שלא יראו מעורבי' · היו המים שמוזגין בו ייגס באמצע הבית בין שתי החבורות כשהשמש עומד למזוג קופץ את פיו ומחזיר את פניו עד שמגיע אצל חבורתו ואחר כך אוכל מה שכפיו שאסור לאוכל לאכול בשתי חבורות ומות' לכלה להחזיר פניה מפני חבורתה ואוכלת מפני שהיא בושת לאכול בפניהם :

בני חבורה שנכנסו שלשה מהם או יותר לאכול פסחיהן ולא באו שאר בני החבורה אם נכנסו בשעת שדרך בני אדם לאכול הפסחים וחזר המעורר לכלן על השאר ולא באו הרי אלו שנכנסו אוכלין עד שישבעו ואין ממתינים לשאר ואפי' באו המתאחרים אחר כך ומצאו שהשלשה שאכלו הכל אין משלמין להם דמי חלקם אבל אם נכנסו שנים בלבד הרי אלו ממתינים · במה דברים אמורים בשעת כניסתו לאכול אבל בשעה שנפטרין אין אדם צריך להמתין לחברו אפילו גמר אחד בלבד מלאכול יצא ואינו צריך להמתין :

כשם שמילת בניו ועבדיו של אדם מעכבתו כלשחוט הפסח כך מעכבתו מלאכול שנאמר ומלתה אותו אז יאכל בו :

השובר עצם בפסח טהור הרי זה לוקה שנאמר ועצם לא תשברו בו · וכן בפסח שני · אחד השובר את העצם בליל חמשה עשר או ששובר בו עצם מבעוד יום או ששובר אחר כמה ימים הרי זה לוקה לפיכך שורפין עצמות הפסח בכלל הנותר מבשרו כדי שלא יבאו בהן לידי תקלה ואין חייבין אלא על שבירת עצם שיש עליו כזית בשר או שיש בו מוח אבל עצם שאין בו מוח ושאין עליו כזית בשר אינו חייב על שבירתו · היה עליו כזית בשר ושבר העצם שלא במקום הבשר חייב אף על פי שהמקום ששבר בו פנוי מבשרו · והשובר אחר השובר לוקה · שבר עצם האליה אינו לוקה שהרי אינה ראויה לאכילה · הסחוסים הנקראים בלשונ' של רופאים קארטילאגיני שהם חלקים לבנים כמו עצמו' רכות · הרי אלו מותרים לאכלן · היה גדי קטן שעצמותיו רכים לא יאכל אותן ואם אכל לוקה שאחד השובר עצם קשה או רך עובר · זה הכלל כל שנאכל בשור הגדול אחר שיתבשל הוא שבות לאכול כנגדו מן הגדי והכבש הרך אחר צלייתו כגון ראשי כנפים והסחוסים · גידין הרכים שסופן להקשות אף על פי שהן ראויין לאכילה עתה ונאכלין בפסח אין נמנין עליהן · ונמנין על מוח של ראש מפני שהמוח שבראש יכול להוציאו בלי שביר' עצם · ואין נמנין על מוח שבקולית והוא העצם הסתום משני ראשיו שהרי אינו יכול להוציאו אלא בשבירת עצם :

כשאדם אוכל את הפסח חותך הבשר ואוכל וחותך העצמות מן הפרק ומפרקן אם רצה · וכשמגיע לגיד הנשה מוציאו ומניחו עם שאר הגידין והעצמות והקרומות שיוצאין בשע' אכילה שאין מנקין אותו כשאר הבשר : ואין מחתכין אותו אלא צולין אותו שלם · ואם חתכו חתיכות חתיכות כשר · והוא שלא יחסר אבר · וצריך אדם להשתדל שלא ישאיר מבשר הפסח עד בקר שנאמר לא תותירו ממנו עד בקר וכן בפסח שני שנאמר לא ישאירו ממנו עד בקר ואם השאיר ממנו בין בראשון בין בשני עבר בלא תעשה · ואינו לוקה על לאו זה שהרי נתק לעשה שנאמר והנותר ממנו באש תשרופו :

כשמקריבין את הפסח בראשון מקריבין עם שלמים ביום

יד מן הבקר או מן הצאן גדולים או קטנים זכרים או נקבות ככל זבחי השלמים וזו היא הנקראת חגיגת יד · ועל זה נאמר בתורה וזבחת פסח לה׳ אלהיך צאן ובקר · איכתי מביאין עמו חגיגה זו? בזמן שהוא בא בחול ובטהר׳ ובמועט אבל אם חל יום יד להיות בשבת או שבא הפסח בטומאה או שהיו הפסחים מרובים אין מביאין עמו חגיגה ואין מקריבין אלא הפסחים בלבד:

חגיגת יד רשות ואינה חובה ובשר חגיגה שעלה עם הפסח על השלחן וכל התבשילין שעולין עמו על השלחן מ מתבערין עמו ואינן נאכלין אלא עד חצות כפסח עצמו גזרה מפני התערובת:

מה בין פסח ראשון לפסח שני? הראשון אסור בחמץ בבל יראה ובבל ימצא ואינו נשחט על חמץ ואין מוציאין ממנו חוץ לחבורה וטעון הלל באכילתו ומביאין עמו חגיגה ואפשר שיבא בטומאה אם נטמא רוב הקהל טומאת מת אבל פסח שני חמץ ומצה עמו בבית ואינו טעון הלל באכילתו ומוציאין אותו חוץ לבית אכילתו ואין מביאין עמו חגיגה ואינו בא בטומאה · ושניהם דוחין את השבת וטעונין הלל בעשייתן ונאכלים צלי בבית אחד על מצה ומרור ואין מותירין מהם ואין שוברין בהם את העצם · ולמה לא ישוה שני לראשון בכל הדברים מאחר שנאמר ככל חקת הפסח יעשו? לפי שפירש בו מקצת חקת הפסח ללמד שאינו שוה לראשון אלא בדברים שנתפרשו בו והם המצות שבגופו:

חקות הפסח שבליל זה שנתפרשו במצרים שילקח הפסח מבעשור ושהוא טעון הגעת דם באגוד אזוב למשקוף ולשתי המזוזות ושיאכל בחפזון אין אותם הדברים נוהגים לדורות ולא נעשו אלא בפסח מצרים בלבד:

פרק כו

הואיל כי בפרק שלפני זה כתבתי לכם בני היקרים קצור דיני קרבן פסח · אמרתי כי טוב הוא גם כן לכתוב אחריו קצרת מתנאי עבודת יום הכפורים אשר הוצאתי מגנזי הרמב״ם ז״ל · ועתה אל יהי נא לכם לזרא כי העתקתי בפרקי הקודמים פרטי הקרבנות מספרי רבותינו ז״ל אות באות כאשר הם מבלי חדוש · אחרי כי משפטי הקרבנות סבוכים הם על עמודי התורה שבכתב ושבעל פה שלא הורשה שום אדם להדש בם דבר · ועם כי קמתא טחינא טחנתי הלא נטלתי מעל שכמכם השורח והיגיעה לחזור אחריהם בסדרי זבחים במחות פסחים יומא וזולתן מהסדרים או לפשפש בספרי רבינו ופירושי הרב מבירטאנורה ז״ל על המשנה · ואם להבא תזדמן לי הלכה שאוכל להתגדר בה ולמצא עמה דברי חפץ כאשר יחנן אלהי׳ את עבדו לא אמנע בר מכם והגד אגיד לכם את כל אשר עם לבבי · אמנם עד אשר אחפש באמתחתי למצא גביע מלא יין חדש מברכת ה׳ שבעו ואנכי אדבר על רגל א׳ במשפטי יום הכפורים עם הרמב״ם ז״ל אשר כתב ביום הצום מקריבין תמיד בשחר ותמיד בין הערבי׳ כסדר כל יום ויום ומקריבין מוסף היום פר ואיל ושבעה כבשים כלם עולות · ושעיר חטאת נעשה בחוץ והוא נאכל לערב: ועוד מקריבין יותר על מוסף זה פר בן בקר לחטא׳ והוא נשרף ואיל אחד לעולה ושניהם משל כ״ג: ואיל הבא משל צבור האמור בפרשת אחרי מות והוא האיל האמור בחומש הפקודים בכלל המוסף והוא הנקרא איל העם · ועוד מביאין משל צבור שני שעירי עזים אחד קרב חטאת והוא נשרף · והשני שעיר המשתלח · נמצאו כל הבהמות הקרבות ביום זה חמש׳ עשר היינו שני תמידין ופר ושני אילים ושבעה כבשי׳ כלן עולות ושני שעירים חטאת אחד נעשה בחוץ ונאכל בערב והשני נעשה בפנים ונשרף ופר כ״ג לחטאת והוא נשרף:

עבודת כל חמשה עשר בהמות אלו הקרבים ביום זה אינה אלא בכ״ג בלבד ואם היתה שבת אף מוסף שבת היה מקריב: והכ״ג יהיה נשוי שנאמר וכפר בעדו ובעד ביתו ביתו זו אשתו:

שבעת ימים קודם יום הכפורי׳ מפרישין כהן גדול מביתו ללשכתו שבמקדש ומפרישין אותו מאשתו ומתקנין לו כ״ג אחר שאם יארע בזה פסול יעבוד האחר תחתיו · וכל מצות כהונה גדולה עליו אלא שאינו עובד ככהן גדול ואם עבד עבודתו כשרה ואם מת הראשון השני כתמנה תחתיו:

בשבע׳ ימים אלו מזין עליו מאפר הפרה בשלישי להפרשתו ובשביעי שהוא ערב יום הכפורי׳ ואם חל יום שבת בשלישי ובשביעי שלו דוחין את ההזיה:

כל שבעת ימים מרגילין אותו בעבודות ולא היו מונעין ממנו מאכל ומשתה · ערב יום הכפורים עם חשכה לא היו מניחין אותו לאכול הרבה ולא היו מניחין אותו לישן שמא יראה קרי ולא היו מאכילין אותו דברים המרבים שכבת זרע והיו משביעין אותו ערב יום הכפורים שלא ישנה דבר לעשות כמעשי הצדוקים:

כל מעשה התמידין והמוספין של יום זה כ״ג עוש׳ אותו והוא לבוש בגדי זהב: ועבודות המיוחדות ליום זה בבגדי לבן: וכל עת שישנה הבגדים ויפשוט בגדים וילבש בגדי׳ אחרים טעון טבילה · וחמש טבילות ועשרה קדושין טובל ומקדש כ״ג ביום · וכל הטבילות והקדושים האלה כלן במקדש חוץ מטבילה ראשונה שהוא רשאי לטבול אותה בחול:

היה כ״ג זקן או חולה מלבנין עשישות של ברזל באש מבער׳ ולמחר מטילין אותן במי׳ כדי להפיג צנתן או מערבין מים חמין במי מקוה עד שתפוג צנתן · בכל יום מקדש ידיו ורגליו מן הכיור כשאר כהני׳ והיום מקדש מקיתון של זהב· בכל יום הכהנים עולים במזרחו של כבש ויורדין במערבו והיום עולין באמצע ויורדין באמצע בפני כהן גדול כדי להדרו · בכל יום מי שזוכה במחתה חותה בשל כסף ומערה לשל זהב והיום כהן גדול חותה במחתה של זהב ובה נכנס להיכל שלא לינעו: וכן מחתה של כל יום מחזקת ארבעה קבין ושל יום זה שלשה קבין · ובכל יום היתה כבדה והיום קלה · ובכל יום ידה קצרה והיום ארוכה כדי שלא ייגע: בכל יום היו על המזבח שלשה מערכות של אש והיום היו שם ארבעה להדר המזבח ולעטרו · ומתודה ביום זה שלשה וידוין · תחלה על ידי עצמו · שנית על ידי עצמו עם שאר הכהנים · והוידוי השלישי על ידי כל ישראל · ומזכיר את השם בכל ודוי שלשה פעמי׳ · וכן כשהוא נותן את הגורל על שעיר החטאת שהיה אומר להשם חטאת נמצא מזכיר את השם ביום זה עשרה פעמי׳ ככתבו שהוא שם המפורש בקול נמוך ומבליעו בנעימות:

שני הגורלות כשרים מכל דבר אפילו משל עץ · ובמקדש שני היו של זהב ושניהם שוים · ונתן שני הגורלות של ימין על ימין ושל שמאל על שמאל: וקושר לשון של זהורית משקל שתי סלעים בראש שעיר המשתלח ומעמידו כנגד

בית שלוחו ולכשחט כנגד בית שחיטתו ושוחט את פר החטאת ואת השעיר שעלה עליו הגורל לשם ומכניס דמן ומזה מדם שניהם שלשה וארבעים הזיות ובכל אלו ההזיות אינו מתכוין בהן להזות לא למעלה ולא למט' אלא כמצליף :

ובכל אלו שלשה וארבעים הזיות טובל אצבעו בדם על כל הזיה ושירי הדם היה שופך על יסוד מערבי של מזבח החצון ואחר כך משלח את השעיר החי ביד איש עתי ואז חוזר אצל הפר והשעיר שהזה דמן לפנים וקורען ומוציא אימוריהן ונותנן בכלי ומקטירן ומחתך שאר בשרן חתיכות גדולות מעורות זו בזו כמין קליעה ומשלחן ביד אחרי' לבית השרפ' ומנתחין אותן שם בעורן וכיון שהגיע שעיר למדבר יוצא כהן גדול לעזרת הנשים לקרות בתורה ובזמן קריאתו שורפין הפר והשעיר בבית הדשן ואם רצה לקרות בבגדי חול לבנים משלו קורא ואם בבגדי לבן קורא ויושב בעזרת הנשים וכל העם עומדין לפניו וחזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת וראש הכנסת נותנו לסגן והסגן נותנו לכהן גדול וכ"ג עומד ומקבל עומד וקורא אחרי מות ואך בעשור שבפרשת מועדות עד סוף הענין וגולל את התורה ומניחה בחיקו ואומר יותר ממה שקראתי לפניכם כתוב כאן · ובעשור שבחומש הפקודים עד סוף הענין קורא אותו על פה לפי שאין גוללין ספר תורה בצבור ולא יקרא בספר אחר לפי שאין אחד קורא בשני ספרים משום פגם ראשון :

בעת שקורא מברך לפניה ולאחריה כדרך שמברכין בבית הכנסת ומוסיף לאחריה שבע ברכות ואלו הן · רצה ה' אלהינו וכו' · מודים אנחנו לך וכו' · סלח לנו אבינו כי חטאנו וכו' · וחותם בה ברוך אתה ה' מוחל עונות עמו ישראל ברחמים · הרי שלש ברכות כתקנן · ומברך על המקדש ברכה בפני עצמה ויהיה ענינה שיעמוד המקדש ושכינה בתוכו וחותם בה ברוך אתה ה' שוכן בציון · ומברך על ישראל ברכה בפני עצמה ענינה שיושיע ה' את ישראל ולא יסור מהם מלך וחותם בה ברוך אתה ה' הבוחר בישראל · ומברך על הכהנים ברכה בפני עצמה ענינה שירצה המקום מעשיה' ועבודתם ויברכם וחותם בה ברוך אתה ה' מקדש הכהנים · ואחר כך אומר תפלה ותחינ' ורינה ובקשה כפי מה שהוא רגיל וחותם הושע ה' עמך ישראל שעמך ישראל צריכים להושע · ברוך אתה ה' שומע תפלה :

ואתם בני דעו כי הברכות האלה אשר סדר הרמב"ם ז"ל בספ' הזה שהוא שלישי לעבודת יום הכפורי' הם כפי נוסח המשנ' ראשונה של פרק בא לו דיומא שהיא נשנית גם כן בסוטה פרק אלו נאמרין במשנה השביעית ממנו · ומפני שבפירוש המשניות בשני מקומות האלה מונה שתי ברכות בברכת התורה צריכים אנו לומר שנוסח משנתו היתה ועל ישראל ושאר תפלה שאם נוסח המשנה היא ככתוב בשני המקומות במשנתינו היו הברכו' תשעה ולא שמנה · ועל כי בבהדורא בתרא בספר היד ראה שהמשנה אינה נשנית כמו שקרא בראשונה אך באופן הזה ומברך עליה שמנה ברכות · על התורה ועל העבודה ועל מחילת עון ועל ההודאה ועל המקדש בפני עצמו ועל ישראל בפני עצמן ועל הכהני' בפני עצמן ועל שאר תפלה הדר ביה ממה שכתב בפירוש משנה זו ביומא ובסוטה וכתב כאן מברך לפניה ולאחריה כדרך שמברכין בבית הכנסת ומוסיף לאחריה שבע ברכות באופן שמנה ברכות התור' לברכה אחת כאשר עשה הגאון המופלא כמהר"ר מנחם עזריה מפאנו נר"ו על פי דרכו : אמנם הרב מבירטאנורה ז"ל מנה ברכת התורה לשתי ברכות כנראה בפירושו על המשניות הנזכרות · ודבר זה צריך עיון :

פרק סז

כל העבודות שעושין במקדש בכל יום בפיים היו עושין אותן כי הנה כל כהני הבתי אבות של אותו היום נכנסין ללשכת הגזית אחר שיעלה עמוד השחר ומלובשין הם בבגדי כהונה והממונה שעל הפייסות עמהן והן עומדין בהקפה והממונה נוטל מצנפת מעל ראש אחד מהם ומחזירה תכף כדי שלא יעמוד בקלות ראש בלשכה והוא האיש שמתחילין למנות ממנו ויוצאין לעבודה האנשים שזכו בפיים ושאר הכהנים שלא זכו בו מוסרין אותם לחזנים היינו משרתי הכהנים והם גם כן כהנים לדעת רבינו ומפשיטין אותן את בגדי הקדש ולא היו מניחין עליהן אלא המכנסים בלבד עד שלובשין בגדי חול וחוזרין ומפשיטין את המכנסים של קדש ומחזירין החזנים את הבגדים לחלונות :

עומדין אלו בשעת הפיים בהיקף ומסכימים על מנין כמה מהמנינים כמו שיסכימו והממונה אומר להם הצביעו והם מוציאין אצבעותיהם אחת או שתים ואם יוציאו שלש מונין למוציא שלש כמנין אצבעותיו שלש ואין מוציאין גודל במקדש מפני הרמאין שהגודל קצר ונוח להוציאו ולכפותו · והמוציא גודל אין מונין אותו לו · ומתחיל הממונה למנות מן האיש שהסיר ממנו המצנפת שבראשו ומונה על א אצבעותיהן וחוזר חלילה עד שישלי' המנין שהסכימו עליו והאיש ששלם המנין אצל אצבעו הוא שיוצא בפיים ראשון לעבודה: ומונין האצבעות ואין מונין האנשים עצמן לפי שאסור למנות ישראל אלא על ידי דבר אחר שנאמר ויפקדם בטלאים · וארבעה פייסות היו מפיסין בכל יום בשחרית:

הפיים הראשון מי תורם את המזבח הפיסו וזכה מי שזכה לתרום והוא מסדר המערכה והוא מעלה שני גזרי עצים למזבח והוא מכניס מחתה מלאה אש מן המזבח החצון למזבח הזהב להקטיר עליה קטרת :

הפיים השני זוכין בו שלשה עשר על סדר עמידתן ומוציאין האצבעות כאמור בפיים הראשון ומונין האצבעות וזה שיצא בפיים זה ראשון הוא שוחט תמיד של שחר · והשני שעומד בצדו הוא המקבל את דם התמיד והוא גם כן הזורקו · והשלישי הסמוך לשני מדשן המזבח הפנימי שהוא מזבח הקטרת · והרביעי שבצדו מדשן את המנורה ומטיב את הנרות · והחמישי מעלה ראש התמיד ורגלו לכבש · והששי מעלה השתי ידים · והשביעי מעלה העוקץ והרגל · והשמיני מעלה החזה והגרה · והתשיעי מעלה שתי הדפנו' · והעשירי מעלה הקרבים · ואחד עשר מעלה סלת הנסכים · והשנים עשר מעלה החביתין · והשלשה עשר מעלה היין של נסכים :

הפיים השלישי אומר להם הממונה לכל אנשי בית אב של אותו היום מי שלא הקטיר קטרת מימיו יבא ויפיס ויתקבצו אצל הממונה ויפיסו ומי שזכה ויצא בפיים זה ראשון הוא שיזכה להקטיר קטרת :

הפיים הרביעי מתקבצין כלם ומפיסין לידע מי מעלה אברי' מן הכבש למזבח הפיסו וזכה מי שזכה · ותמיד של בין

הערבים אין מפיסין לו פיים אחר אלא כל כהן שזכ׳ בעבודה מן העבודות שחרית יזכה בה בין הערבים חוץ מן הקטרת שהן מפיסין לה פיים אחר בין הערבים ויבא כל מי שלא הקטיר קטרת מעולם מאנשי אותו בית אב ויפיסו עליה· ואם כבר הקטירו כלם מימיהם מפיסין להם כלם בשחרית בפיס שלישי וזה שזכה בו שחרית מקטירה בין הערבים: בשבת שיש שם תמידין ומוספין ושני בזיכי לבונה מפיסין בשחר אנשי אותו בית אב של משמר היוצא ומקריבין תמיד של שחר ושני כבשי עולה של מוספין· וכל שזכה בעבודה מעבודות התמיד של שחר הוא זוכה בה בשני כבשי מוסף· והמשמר האחר שיכנס בשבת מפיסין פייסות אחרו׳ לתמיד של בין הערבים· ואלו ואלו חולקין בלחם הפנים:

ואתה הקורא דע לך כי הכהנים הנטפלים בכל עבוד׳ קרבן תמיד של שחר היו כ״ב מלבד השני כהנים התוקעי׳ בחצוצרו׳ העומדים על שלחן החלבים והא לך מנינם· התורם את המזבח ומסדר עצי המערכה ומעלה שני גזירי עצים על מזבח החצון והמכנים מחתה מלאה אש על מזבח הזהב בעבור הקטרת והוא כהן אחד כאמור· השוחט המקבל את הדם והזורקו· המדשן מזבח הפנימי· והמדשן והמטיב את המנורה· שהם בין הכל חמשה· התשעה שהיו מעלים האברים והסלת והיין לכבש והמקטיר שהם ט״ו· והתשעה שהיו מעלין האברים והנסכים למזבח הרי כ״ד· ובערב היו שני כהנים עם שני גזרי עצים· וכבר כתב הכסף משנה פ״ד מהלכו׳ תמידין ומוספין שמי שזכה בעצים בבקר מזכה עמו בערב מי שירצה להביא גזר אחד· השוחט המקבל הדם וזורקו המדשן מזבח הפנימי· המטיב נרות המנורה הרי ששה· ותשעה המעלים האברים לכבש ותשעה המעלים אותן למזבח והמקטיר הרי כ״ה מבלי שיפילו פיים חדש בעבור השני גזרי עצים האמורי׳ שיזכה בגזר אחד מי שירצה הכהן שזכה בעצים בבקר כדלעיל אלא בעבור המקטיר אם יצטרך כאשר אמרנו:

ואולם בשחרית בשבת נוסף על הכ״ב כהני׳ הנטפלי׳ לתמיד של שחר היו צריכים לשוחט השני כבשי׳ של מוסף ולמקבל וזורק דמם ולששה עשר כהנים המעלים האברים לכבש ולששה עשר כהנים אחרים המעלים אותם למזבח הרי ששה ושלשים כהנים וגם היו צריכים לשמנה כהנים אחרים מבלעדם להסרת והערכת לחם הפנים והבזיכי לבונה שהם ארבעה וארבעים כהנים· והשני כהנים המקטירים השני בזיכי לבונה שהם ששה וארבעים עד כי לפי חשבוננו זה הכ״ב כהנים של תמיד של שחר היו צריכים לעבוד בין שני כבשי מוסף ובין הסרת לחם הפני׳ ועריכתו והקטר׳ הבזיכים כמעט שתי עבודות לכל אחד ואחד מהם כי לא היו מפיסים פיים פרטי על זה כמו שכתב הרמב״ם ז״ל· אמנם במוסף ר״ח לא ידעתי איך היה נופל הדבר כי הכהנים הצריכים להקרבת מוסף ר״ח היו רבים מאד על הכהנים הנטפלים בעבודת קרבן תמיד של שחר ואז כהנים אחרים לא היו רשאין להטפל׳ בעבודה אם לא היו ממשמר אות׳ שבוע שהיו גם הם צריכים לפיים· ולכן נראה שבפיים השני של בקר היה צריך להרבות כהנים שיהו דים להקרבת מוסף ר״ח:

והרמב״ם ז״ל רצה שהיו הכהני׳ עצמם שזכו בפיים של תמיד של שחר ואני לא באתי להוסיף על דברי הרב ז״ל או לחלוק על דעתו· ועד כאן העתקתי בקצרה מהמשנה ומהרמב״ם ז״ל פרטי העולה והחטאת והאשם והשלמים והפסח וקצרת ממשפטי יום הכפורים וזולתן מהקרבנות הנהוגים במקדש והצריכים לכם לדעת אותם בכלל· ולא אעלה על פרקי׳ אלו משפטי התמידין והמוספין הנשארים בפרט כי במגיני הראשון כתבתי אותם כהלכה· בקשו אות׳ משם כי תמצאם בנקלה על הסדר:

פרק סח

המנחות הם גם הם מן הקרבנות וכל המנחות כלן הן של סלת חטים חוץ ממנחת סוטה ועומר התנופה שהם מן השעורי׳· והנה המנחו׳ הבאות בפני עצמן ואינן באות משום נסכים יש מהם שהן של צבור ומהן של יחיד· שלשה הן של צבור ותשעה הן של יחיד· והשלשה מנחות של צבור אחת מהן בלבד קרבה סל המזבח והשתים אינן קרבות עליו· הקרבה על המזבח היא עומר התנופה ביום שני של פסח שמקריבין אותה אחר מוסף היום ואחרי הקרבת הכבש לעולה הבא עמה· והשתי מנחות האחרות שלא יקרבו על גבי המזבח האחת הן שתי הלחם שמביאין ביום עצרת והן חמץ ועליהם נאמר קרבן ראשית תקריבו אותם לה׳ ואל המזבח לא יעלו· והשנית היא לחם הפנים שעושין בכל שבת שנאכל כלו לכהנים:

אמנם התשעה מנחות של יחיד נקרבין כלן על המזבח ואלו הן· מנחת חוטא והיא המנחה שמקריב העני כשיתחייב חטאת ולא תגיע ידו די שה או לשתי תורים או לשני בני יונה· מנחת סוטה והיא מנחת הקנאות היינו עשירי׳ האיפה קמח שעורים שמביאה בתוך כפיפה מצרית והיא סל עשוי מצורי הדקל ומן הרך הגדלים סביבות הדקל· וכל המנחות תחלתן וסופן בכלי שרת לאו בכלי שרת דוקא שאין אדם מביא מנחתו מתוך ביתו בכלי שרת אלא בקלתות של כסף ושל זהב שהם ראויי׳ לכלי שרת וזו תחלתה בכפיפה מצרית שאין ראוי לעשות ממנה כלי שרת ודמי להקריבהו נא לפחתך וסופה בכלי שרת· וכל המנחות טעונות שמן ולבונ׳ וזו אינה טעונה לא שמן ולא לבונה· וכל המנחות באות מן החטים וזו באה מן השעורים· מנחת העומר אף על פי שבאה מן השעורים היא היתה באה גרש וזו באה קמח· ובגמרא פריך והא איכא מנחת חוטא דכתיב בה לא ישים עליה שמן ולא יתן עליה לבונה? וכן הא דתנן כל המנחות באות חטין קשה דהא מנחת העומר באה מן השעורין? ומתרץ בגמרא לא תתני מלתא באנפי נפשא אלא כרוך ותני והכי קאמר· כל המנחות טעונות שמן ולבונה ואותן שאינן טעונות שמן ולבונה באות מן החטין ובאות סלת· לפיכך מנחת חוטא מפני שאינה טעונה שמן ולבונה באה חטין ובאה סלת· מנחת העומר אף על פי שבא׳ מן השעורים טעונה שמן ולבונה ובאה גרש היינו מבורר ומנופה בשלש עשרה נפה כעין סלת של חטים וזו באה קמח שעורים הכל מעורב כמו שנטחן וזאת המנחה מקריבין אותה גם כן על המזבח כמו שהיא כדכתי׳ והניף את המנחה לפני ה׳ והקריב וגומ׳ וקמץ הכהן מן המנחה את אזכרתה והקטיר וגומ׳· המנחה השלישית של יחיד היא המנחה שמקריב כל כהן תחלה כשנכנס לעבודה שמקריב אותה בידו והיא הנקראת מנחת חנוך· הרביעית היא המנחה שמקריב כהן גדו׳ בכל יום והיא הנקראת מנחת חביתין· החמישית היא מנחת הסלת והיא באה בנדר ונדב׳· הששית היא מנחת מחבת והיא גם כן באה בנדר ונדבה· השביעית היא מנחת

מרחשת והיא באה בנדר ונדבה׃ השמינית היא מנח׳ מאפה
תנור והיא באה בנדר ונדבה׃ התשיעית היא מנחת מאפה
רקיקין והיא גם כן באה בנדר ונדבה׃

כל המנחות הקרבות לגבי המזבח מצה שנאמר כל המנחה
אשר תקריבו לה׳ לא תעשה חמץ ואם החמיצו חייבים על
כל אחד ואחד מהדברים האלו בפני עצמו היינו על הלישה
ועל העריכה על הקטוף ועל האפייה לפי שנאמ׳ לא תעשה
חמץ יכול לא יהיה חייב אלא אחת ת״ל לא תאפה אפייה
בכלל היתה ולמה יצאת? להקיש אליה מה אפייה מיוחדת
שהיא מעשה יחידי וחייבין עליה בפני עצמ׳ אף אני אביא
לישתה ועריכתה וכל מעשה יחידי שבה לאתויי קטוף שהו׳
גם כן מעשה יחידי וחייבין עליו בפני עצמו׃ והקטוף הוא
שיחלקו פניה במים׃ וכן שירי מנחות שאוכלין הכהני׳ אף
על פי שהן מותרים לאכלן בכל מאכל ובדבש אין אוכלין
אותן חמץ שנאמר לא תאפה חמץ חלקם אפילו חלקם לא
יחמיצו ואם החמיץ שיריה עבר על לא תעש׳ שהרי נאמ׳ לא
תעש׳ חמץ ולוקה׃ וכן המחמיץ את המנח׳ אחר מחמץ חייב׃
והנה הרקידה והטחינה של סלתי המנחות הוכשרו להעשות
בחוץ אמנם לישתן עריכתן ואפייתן לא הוכשרו לא בפנים
בעזרה דלא כר״ש דאמר דכשרות בבית פאגי׃ ואע״ג דמנחות
הנאפות נילושות בפושרין אפ״ה לא חיישינן דייתו לידי
חמוץ דאנשי פנים זריזים הם׃ ובמקום שמבשלין קדשי
קדשים שם אופין את המנחות שנאמר (ביחזקאל מ״ו) זה
המקום אשר יבשלו שם הכהנים את האשם ואת החטא׳ אשר
יאפו את המנחה לבלתי הוציא אל החצר החצונה וגו׳ וכל
מעשיהן של מנחות כשרים בזרים עד שיבואו אל בית
הקמיצה ומחבת ומרחשת היו בעזרה ושתיהן מכלי שרת
ומקדשין׃ ותנור של מקדש של מתכת היה׃

כל המנחות שיצק עליהן השמן פסול לעבודה כגון הזר
וכיוצא בו או שבללן או פתתן או מלחן הזר כשרות׃ הגישן
או הניפן הפסול לעבודה חוזר הכהן ומגיש או מניף ואם לא
הניף ולא הגיש הכהן כשרות שנאמר והביאה אל בני אהרן
וקמץ׃ מקמיצה ואילך מצות כהונ׳ ללמד על יציקה ובלילה
שכשרה בזר׃

כל המנחות יש בהן מעשה כלי בפני׳ שבמלאכתן שנעשית
בהן בפנים טעונין כלי לאפוקי על גבי טבלא ובמלאכתן
שנעשת בחוץ כגון הרקידה והטחינה אינן טעונין כלי׃

כל המנחות הנעשות בכלי כגון מנחת מרחשת ומחבת שהן
נעשות בכלי טעונות שלש מתנו׳ שמן למעוטי מנחת מאפה
תנור שאינה טעונה יציקה׃ והשלש מתנות הן יציקה׃
בלילה׃ ומתן שמן בכלי קודם לעשייתן כי הנה תחלה
נותן שמן בכלי שרת ונותן סלת עליו דכתיב במנח׳ מרחשת
סלת בשמן תעשה כלומר תנתן אלמא דטעונה מתן שמן
קודם לעשייתה׃ ובמנחת מחבת כתיב בלילה ויציקה ולא
כתיב בה מתן שמן בכלי תחלה׃ ובמרחשת כתי׳ מתן שמן
ולא כתיב בה יציקה ובלילה וגמירי הך מהך׃ נאמר קרבן
במרחשת ונאמר קרבן במחבת לתת את זה האמור בזה׃
וכיצד הוא עושה? נותן שמן תחלה בכלי שרת ונותן עליו
את הסלת ונותן עליה שמן ובוללה׃ הרי מתן שמן בכלי׃
ובוללה ולשה אותה במים ואופה אות׳ בתנור ופותתה ויוצק
עליה שמן אחר פתיתה וזו היא יציקה הרי שלשתן׃ וקומץ
ומקטיר את הקומץ והשאר נאכל לכהני׳ והחלות כו׳ כדאיתא
במתניתין׃ והשתא מיירי במנח׳ מאפה תנור שהיא באה חלות
או רקיקין וכתיב בה סלת חלות מצות בלולות בשמן׃ רבי

סבר חלות בלולות כתיב שבוללן כשהן חלות ורבנן סברי
סלת בלולה כתיב מלמד שנבללת כשהי׳ סלת והלכ׳ כחכמי׳
החלו׳ טעונות בלילה והרקיקין משיחה דכתי׳ חלות בלולות
ולא רקיקין בלולין׃ רקיקין משוחין ולא חלות משוחות׃
כיצד מושחן? כמין כי ואת׳ הקור׳ כבר ידעת כי כמו שאותיו׳
האלפא ביתא שלנו מבלתי האותי׳ הכפולות של מנצפך הם
כ״ב כך האלפא ביתא של יונים היא של כ״ד אותיות׃ והאות
העשירית שלהן היא הנקראת בלשונ׳ כאפה ומוצאה כבשא
היא כמו הכף שלנו דנוטה וכן נקרא׳ בדגש הפא של התיבה
ההיא הבאה בכתב שלי אחרי האלף אשר כתבתי כאפה׃
והאות הכב שלהם היא כי ונקראת בכף רפויה שתהיה אחרי׳
יוד להוציאה במבטא בחירק וצורת הכאפה מרובעת היא
כזאת K וצורת הכי היא כזאת X והרמב״ם ז״ל כתב שהיא
הכף יונית כמו הצורה של כף שלנו הפוכה כזאת ⊂ והרב
מבירטאנורה אמר שהיא כמין טית שלנו והוסיף לכתוב
כהפרשת הגודל מן האצבע׃ ואולי החכמים האחרוני׳ הנז׳
ז״ל לא היו בקיאים בלשון יוני כי הצורה של שתי האותיות
היא כאשר ציירתי׃ ולפי דעתי (והוא האמת) לא היתה
המשיחה נעשת כצורת כ״י היינו כצורת האות הכב שלהם
אלא כמין כף שגם צורת הכף הקטנה היא כזאת א ואולי
הבירטאנורה בעבור זה כתב מה שכת׳ ששמע זה מאיזה חכם
יוני ולמד לו צורתה באמור לו שהיא כהפרשת הגודל מן
האצבע ועל עכ״פ תאמינו שמשיחת הרקיקין היתה כצור׳ כ״י
היינו הכאפה שהיא האות העשירית ולא כצורת כ״י שהיא
האו׳ הכב׃ ואתה הקורא דע כי אחרי אשר כתבתי זה הזמין
ה׳ לי מה שכתבו רז״ל במס׳ הוריות פ׳ כהן משיח שהוא הוא
מה שהאמנתי ושערכתי לפניך כאן יתב׳ שמו של מלך מלכי
המלכים הקב״ה שהאיר עיני בהלכה׃ אמרו שם רז״ל תניא
כיצד מושחין את המלכים? כמין נזר ואת הכהנים כמין כי׃
מאי כמין כי? אמר רב מנשיא בר אדא כמין כף יוני כו׳׃
והנה מה שנשאר מן השמן אחרי משיחת הרקיקין היה נאכל
לכהנים׃ כל המנחות הנעשות בכלי טעונות פתיתה׃
הכא לאו למעוטי מנחת מאפה תנור אתא דהא כתיב פתות
אות׳ פתים לא למעוטי שתי הלחם ולחם הפני׳ שאין טעונין
פתיתה׃ מנחת ישראל כופל אחד לשנים ושנים לארבעה
ומבדיל דכתיב פתות אותה פתים פתות היינו שנים׃ דכיון
שנשבר היינו שתי התיכות? פתים כרבינן שתהא התיכה
לשתי התיכות דהיינו ארבעה׃ יכול יעשנה פרורין תלמוד
לומר אותה פתים ולא פתיתה לפתיתים וכלן לדברי הכל
פתיתן כזיתים דלאחר שעשאה פתיתי׳ כזיתים כופל כל זית
לשנים ושנים לארבעה׃ מנחת כהנים כופל אחד לשנים
ושנים לארבעה ואינו מבדיל׃ ומנחת כהן משיח מכפלת
פעם אחת בלבד כי לא היה מכפלה לארבעה אלא לשנים
דלא כתוב בה אלא מנחת פתים ולא פתות׃ ר׳ שמעון אומר
מנחת כהנים ומנחת כהן משיח אין בהם פתיתה מפני שאין
בהם קמיצה וכל שאין בהם קמיצה אין בהם פתיתה׃ ולית
הלכתא כותיה׃ עוד ראוי שנדע שאם בעשיית המנחו׳ לא
יצק הכהן לא הזר נתן כל השמן שבלוג במתן ראשון קודם
לעשיית המנחה דאי חסר שמנה היתה פסולה או לא בלל
כלל הבלילה ודאי אינה מעכבת׳ או לא פתת אלא כדי
קמיצה או לא מלח כל המנחה כלה לא הקומץ דמליחת
הקומץ מעכבת או לא הניף במנחת חוטא ומנחת
קנאות דטעונות תנופה או לא הגיש כדכתיב והגישה
אל המזבח שהכהן מוליכה אצל המזבח ומגישה בקרן

מערבית דרומית כנגד חודה של קרן · או שפתחן פתיים
מרובות היינו גדולות יותר מהדין המפורש בהם בפרק זה
ואצטריך לאשמועינן פתיתים גדולות אף על גב דאשמעינן
דאי לא פתת כשרה דסלקא דעתך אמינא התם הוא דאיכא
תורת חלות עליהן אבל הכא דלאו תורת חלות איכא ולא
פתיתים איכא איכא לא קא משמע לן · וגם אם לא משח
הרקיקין הטעונין משיחה כדכתיב ורקיקי מצות משוחים
בשמן שאחר אפייתן מושחן וחוזר ומושחן עד שיכלה כל
השמן שבלוג אף על פי שלא עשה ככל הדברים האמורים
מה שהוא ראוי לעשות עם כל זה המנחות הן כשרות :
נתערב קומץ מנחה אחת בקומץ חברתה או שנתערב במנח'
כהנים או במנחת כהן משיח או במנחת נסכים המנח' כשרה
מפני שקומץ כלן בשוה הוא כליל · גם לא יפלא ממנו
שבמנחות חלק הכתוב בין מנחות האפויות ומנחת הסלת
שהרי באפויות הוא אומר וכל מנחה אשר תאפה בתנור וגו'
לכהן המקריב אותה לא תהיה ובמנחת הסלת הוא אומ' וכל
מנחה בלולה בשמן וחרבה לכל בני אהרן תהיה איש כאחיו
וטעם הדבר הוא מהאפויה כשחולקין אותה אנשי בית אב
כל שיגיע לו חלקו אפילו כזית פת הרי הוא ראוי לו שהרי
אוכלו מיד אבל הסלת אם יחלקוה בשניהם נמצא כגיע לזה
כלא כפו סלת או פחות שאינו ראוי לא ללוש אותו ולא
לאפותו והיה עולה על הדעת שיחלקו מנחה כנגד מנחה
ולא יחלקו מנח' זו בפני עצמה על כל אנשי בית אב לפיכך
הוצרך הכתוב לומר בה לכל בני אהרן תהיה איש כאחיו
לומר שיחלקוה בפני עצמה מכאן אמרו חכמים אין חולקין
מנחה כנגד מנחה אפילו מעשה מחבת כנגד מעשה מחבת
או סלת כנגד סלת אלא כל אחת ואחת חולקין שיריה בפני
עצמה : והכהן גדול אוכל שלא בחלוקה ונוטל כל מה
שירצה :

פרק סט

ש מהמנחות שטעונות שמן ולבונה · שמן ולא לבונה
לבונה ולא שמן · לא שמן ולא לבונה · ואלו טעונות
שמן ולבונה · מנחת הסלת שהמתנדב מנחה סתם
מביא סלת ושמן ולבונה ובוללה וקומצה כמות שהיא קודם
אפייה · ובדידה כתוב שמן ולבונה · וכל הני אחריני גמירי
ממנחת סלת דכתי' בה נפש דמשמע דכל מנחת יחיד טעונה
שמן ולבונה · וגם מנחת מחבת ומרחשת טעונו' שמן ולבונה
והחלות והרקיקין שהם מאפה תנור וקרי להו חלו' ורקיקין
דאי בעי חלות מייתי ואי בעי רקיקין מייתי · וכן מנחת
כהנים אם כהן התנדב אחת מחמשת מנחות הללו היינו
מנחת סלת · מנחת מרחשת · מחבת : מאפה תנור · שהיא
או חלות או רקיקין ומנחת כהן משיח היינו מנחת חביתין
ומנחת עכ"ום שהעכ"ום מתנדב מנחה כדילפינן מאיש איש
מלמד שהעכ"ום מביאים נדרים ונדבות כישראל ומנחת
נשים ומנחת העומר כל אלו טעונות שמן ולבונה · מנחת
נסכים טעונה שמן ואין טעונה לבונה דשמן נאמר בה ולא
לבונה · לחם הפנים טעון לבונה ואין טעון שמן דכתיב
ביה ונתת על המערכת לבונה זכה ולא כתיב ביה שמן ·
שתי הלחם של עצרת לא הוזכר בהן לא שמן ולא לבונה ·
מנחת חוטא ומנחת קנאות בהדיא כתי' בהו לא ישים עליה

שמן ולא יתן עליה לבונה · וחייב על השמן בפני עצמו ועל
הלבונה בפני עצמה אם נתנן על שתי הלחם או על מנחת
חוטא או על מנחת קנאות ואם נתן שמן על שתי הלחם או
על מנחת חוטא וקנאו' פסלן ואם נתן לבונה בלבד ילקטנה
ואז לא נפסלו · נתן שמן על שירי מנחות אלו אינו עובר
בלא תעשה · נתן כלי שיש בו שמן על גבי כלי של מנחת
חוטא ומנחת קנאות לא פסלן ולא אמרינן הרי עבר על מה
שכתוב בתורה לא ישים עליה שמן כי לא הזהירה תורה אלא
שלא יתן השמן לתוך הסלת או לתוך הקמח : עוד יש
מהמנחות שטעונות הגשה בחודה של קרן דרומית מערבית
כדכתיב והגישה אל המזבח ואינן טעונות תנופה טעונות
תנופה ולא הגשה טעונות הגשה ותנופה אין טעונות לא
תנופה ולא הגשה : טעונות הגשה ואינן טעונות תנופה כמו
הסלת והמחבת והמרחשת והחלות והרקיקין ומנחת כהנים
ומנחת כהן משיח ומנחת עכ"ום ומנחת נשים ומנחת חוטא:
טעונות תנופה ואין טעונין הגשה כמו לוג שמן של מצורע
ואשמו דכתיב בהו והניף והבכורים כדברי רבי אליעזר בן
יעקב דאמר בכורים טעונין תנופה והלכה כמותו · ואמורי
שלמי יחיד וחזה ושוק שלהן דבהדיא כתיב בהו והניף שוק
התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים יביאו להניף אתד
אנשים ואחד נשים בישראל ולא באחרים · ומפרש בגמרא
דהכי קאמר אחד אנשים ואחד נשים קרבנן טעון תנופה
ותנופה עצמה בישראל אבל לא בידי נשים דהכי תנן בני
ישראל מניפין ואין העכו"ם מניפין · בני ישראל מניפין
ולא בנות ישראל מניפות · ושתי הלחם ושני כבשים של
עצרת והם הכבשים של שלמים של עצרת הבאים בגלל
הלחם כתיב בהו והניף הכהן אותם על לחם הבכורי' ולאו
על ממש אלא סמוך להם היינו כבשים בצד הלחם · וכיצד
הוא עושה ? נותן שתי הלחם סמוך לשני הכבשים ומניח
שתי ידיו מלמטה · מוליך ומביא מעלה ומוריד שנאמ' אשר
הונף ואשר הורם ומהונף והורם דמלואים ילפינן שאף
תנופות · תנופה מוליך ומביא · תרומה מעלה ומוריד ·
תנופה היתה במזרח היינו גם במזרח של מזבח שבמזרחו
יכול להניף וכל שכן במערבו דקרוב יותר להיכל ותנופות
קודמות להגשות כי בתחלה מניף ואחר כך מגיש · ובמנחת
העומר ובמנח' קנאות איירי דטעונות תנופה והגשה · אמנם
לחם הפנים ומנחת נסכי' אין טעונין לא תנופ' ולא הגשה :
ר' שמעון אומר שלשה מינים והם שלמי יחיד ושלמי צבור
ואשם מצורע שטעונין בין שלשתם שלש מצות והן סמיכה
תנופה חיים ותנופה שחוטים · שתים מצות מן השלש בכל
אחת ואחת מהן · והשלישית אין במין שיהיה מהם שתוף
עם השתי מצות האחרות · זבחי שלמי יחיד טעונין סמיכה
חיים ותנופה שחוטים ואין בהם תנופה חיים · כתיב בהו
סמיכה חיים בפרשת ויקרא ותנופה שחוטים בחזה ושוק
שלהם בפרשת צו · שלמי צבור כתיב בהו תנופה חיים
והניף הכהן אותם דהיינו חיים ותנופה שחוטים כחזה ושוק
שלהם דילפי מקדשי יחיד אבל סמיכה לא בעי דהלכתא
גמירי לה דאין בכל קרבנות צבור אלא שתי סמיכו' בלבד ·
והן סמיכ' של שעיר המשתלח ושל פר העלם דבר של צבורי ·
אשם של מצורע טעון תנופה חי כדכתיב בפרשת זאת תהיה
תורת המצורע והניף הכהן אותם · וגם טעון סמיכה דאי
אפשר לקרבן יחיד שלא יסמוך ידו על ראש קרבנו · אבל
אינו טעון תנופה שחוט דמעט רחמנ' גבי שלמי יחיד דכתיב
ואת חזה התנופה להניף אותו : אותו למעוטי אשם של

מצורע שאינו טעון תנופה שחוט:

מתנדב אדם מנחה של ששים עשרון ומביא בכלי אחד· ואם אמר הרי עלי ששים ואחד מביא ששים בכלי אחד ואחד בכלי אחר· שכן צבור מביא ביום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת ששים ואחד ודיו ליחיד שיהי׳ פחות מן הצבור אחד· והנה ביום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת היו מביאין ששים ואחד עשרונים כמשפט הזה: שלש עשרונים לפר לשלשה עשר פרים הם תשעה ושלשים עשרוני׳ ועשרון לכבש לארבעה עשר כבשים הם שלשה וחמשים עשרונים· שני עשרונים לכל אחד מהאילים שהיו שנים שהם ארבעה עשרונים הרי שבעה וחמשים· שני עשרונים לשני תמידין ושנים לשני כבשי מוסף של שבת הרי ששים ואחד· אמר רבי שמעון וכי כל העשרוני׳ של אותו היום היו בכלי אחד? והלא אלו לפרים ולאילים ואלו לכבשים בפני עצמן· ואי מערב של כבשים עם הפרים והאילים מפסיל להו שמנחת פרים ואילים בלילתן עבה ובלילת שתיה׳ שוה· שני לוגין לעשרון כמו שבלילת כבשים רכה שהיא שלשה לוגין לעשרון ואם יעורבו יחד מנחת פרים ואילים עם מנחת כבשים תבליע המנחה מהפרי׳ והאילים שהיא עבה מהמנחה של כבשים שהוא רכה ונמצאת מנחה זו חסרה וזו יתרה? אלא מפני מה אין היחיד מביא ששים ואחד עשרונים בכלי אחד דעד ששים יכול להבלל המנחה בלוג אחד· והאי תנא סבר לה כרבי אליעזר בן יעקב דאמר בפר׳ שתי מדות אפי׳ מנחה של ששים עשרונים אין לה אלא לוג ואף על פי שלא נבללה כלה כיון שראויה להבלל אין הבילה מעכבת דהכי קיימא לן דכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו· וכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת· אמרו לו וכי ששים נבללין וששים ואחד אין נבללין? אמר להם כל מדות חכמים כן· בארבעים סאה הוא טובל ובארבעים סאה חסר קרטוב אינו יכול לטבול· הסאה היא ששה קבין· ארבעים סאה הן מאתים וארבעים קבין· והקב הוא ארבעה לוגין הרי שארבעים סאה הם תשע מאות וששים לוגין· הלוג הוא ארבעה רביעיות· הרי שכל רביעיות של ארבעי׳ סאה הם שלשת אלפים שמנה מאות וארבעים רביעיות· והקרטוב הוא חצי שמינית מרביעית הלוג· ואתה הקורא דע כי מה שכתבתי למעלה דעד ששים תוכל להבלל המנחה בלוג אחד והאי תנא סבר לה כרבי אליעזר בן יעקב כו׳ כן פירש רבינו עובדיה: אבל הרמב״ם ז״ל פסק שלכל עשרון צריך לוג שמן ועם כל זה נתן טעם שאין מביאין מנחה יתרה על ששים עשרון מפני שאינה יכולה להבלל· נראה שמפרש שאף על פי שנותן על ששים ואחד עשרונים ששים ואחד לוגין שמן מכל מקום מפני רבוי הקמח והשמן אין אדם יכול לבוללה יפה:

אין מתנדבין לוג אחד יין לנסכים ולא שני לוגין שלא מצינו מנחת נסכים של לוג אחד או של שני לוגין ולא של חמשה כי יעדיף על נסכי האיל שהוא ארבעה לוגין לוג אחד ויעדיף על נסכי הכבש שהם שלשה לוגין שני לוגין· אבל מתנדבין שלשה לוגין דחזו לכבש וארבעה דחזו לאיל וששה לוגין שהוא חצי ההין דחזו לפר ומששה ולמעלה מתנדבין דשבעה חזו שלשה מנייהו לכבש וארבעה לאיל ושמנה חזו לשני אילים ותשעה חזו לכבש אחד ולפר אחד· עשרה חזו לפר אחד ולאיל אחד· אחד עשר חזו לשני אילים ולכבש האחד: וכן לעולם· ומתנדבין יין ושמן בפני עצמן ומתנדבין נסכי׳ בין נסכי פר ובין נסכי איל בין נסכי כבש

לפי שעורן הראוי· וכן מתנדבין כל הקרבנות הבאי׳ בנדבה בשותפות חוץ מן המנחה שהיא ביחיד בלבד לפי שנאמ׳ בה נפש כדכתיב ונפש כי תקריב קרבן מנחה:

האומר הרי עלי יין לא יביא פחות משלשה לוגין· הרי עלי שמן לא יפחות מלוג שאין לך מנחה פחותה מעשרון והיא צריכה לוג אחד שמן· פירש נדרו ושכח כמה לוג נדר מהיין או מן השמן יביא ארבעי׳ ומאה לוג שאין לך יום שמקריבין בו הצבור קרבנו׳ מרובות יותר מיום טוב ראשון של חג שחל להיות בשבת והיו הנסכים בו מאה וארבעים לוג שמן וכמותן יין:

ריבה שמנה של מנחה ששעורה לוג לכל עשרון ונתן שני לוגין או יותר לעשרון דחזי לשתי מנחות· פסל את המנחה ההיא· וכן אם חסר לבונתה שלא נתן בה אלא קורט אחד של לבונה פסל· אבל אם נתן בה שני קרטין כשר׳ דכתיב את כל הלבונה אשר על המנחה· כל משמע אפילו קורט א׳ דכל משמע כל דהו כדכתיב אין לשפחתך כל בבית· את לרבות עוד קורט אחד הרי שנים· ואם רבה לבונתה לא קתני במתניתין דלא פסל אלא כשרבה יותר על שני קומצין דאז רבה יותר מדאי:

המנחות הנקמצות ושיריהן לכהנים הן מנחת הסלת שהיא נקמצת עסה ומנחת מחבת ומרחשת וחלות ורקיקין והיינו מאפה תנור ואלה כלן פותתן לאחר אפייתן· ובמנחת סלת כתיבה קמיצה בהדיא ובהנך כתיבה אזכרה דהיינו קמיצה· ומנחת עכו״ם ונשים שהתנדבו אחת מהחמשה מנחות הנ״ל ומנחת העומר דאזכרה גם כן כתיבה· ומנחת חוטא וקנאות דכתיב בהו קמיצה· ר׳ שמעון אומר מנחת חוטא של כהנים נקמצת אף על גב דמנחת כהן נשרפת כלה כדכתיב וכל מנחת כהן כליל תהיה מכל מקום בעיא קמיצה· והקומץ קרב לעצמו והשירים קרבין לעצמן· אבל לתנא קמא אין מנחת כהן נקמצת אלא נקטרת כמות שהיא דסבר כל מנחה ששיריה נאכלים נקמצת ושאין שיריה נאכלי׳ אינה נקמצת והלכה כתנא קמא· מנחת כהנים ומנחת כהן משיח ומנח׳ נסכים למזבח ואין בהם חלק לכהני׳· ובזה יפה כח המזבח מכח הכהנים ולא הוה צריך דא למתני דהא חזינן דבזה יפה כח המזבח· ומלתא דפשיטא היא? אלא לאתויי המתנדב יין למזבח בלא קרבן דלא תימא מזלפו על האש והוא נשרף וכלה ואין כח מזבח יפה בזה· קמ״ל דלא· אלא מנסכו כשאר נסכים לשיתין המורידין אותו למטה עד היסוד כדי שיהיה כח המזבח יפה:

שתי הלחם ולחם הפנים לכהנים ואין בהם למזבח ובזה יפה כח הכהנים מכח המזבח· והגם דבר ברור הוא שאין למזבח לחם הפנים אלא לכהנים· אמנם בשתי הלחם של עצרת אתא לאשמועינן דיפה גם כן בהם כח הכהנים שאם הביאום בפני עצמן בלא כבשים לא תימא לשרפה עומדים ולא לאכילה כיון שלא קרבו כבשים שמתירין אותן קא משמע לן דבזה יפה כח הכהנים לעולם דלאכילה שתי הלחם עומדין ולא לשרפה:

כל המנחות שנקמצו שלא לשמן כגון שהתנדב מנח׳ מרחשת והביאה וקמצה הכהן לשם מחבת כשרה והוא שלא נתן הקומץ בכלי שרת שלא לשמה שזה אסור ומקטיר הקומץ ושיריה נאכלים שקמיצת המנחה במקום שחיטת הקרבן עומדת· וכשם שכל הזבחים שנשחטו שלא לשמן כשרים הכי נמי כל המנחות שנקמצו שלא לשמן כשרות· אלא שלא עלו לבעלים משום חובה ולא יצא ידי נדרו וצריך להביא

מנחה

מנחה אחרת לשם מרחשת חוץ ממנחת חוטא כגון מנחה הבאה על טומאת מקדש וקדשיו אם לא תשיג ידו לשתי תורים או שני בני יונה ומנחת קנאות של סוטה שאם קמצן שלא לשמן כגון לשם נדבה או נתן בכלי שרת את הקומץ שלא לשמו או הלך או הקטיר שלא לשמו או חשב באחת מהעבודות הללו הריני עובד לשמן ושלא לשמן אלו מנחות פסולות ואין שיריהן נאכלים וטעמא הוי משום דמנחת חוטא חטאת קריה רחמנא · ובחטאת כתיב ושחט אותה לחטאת ולקח מדם החטאת שתהא שחיטה ולקיחה דהיינו קבלת הדם לשם חטאת · ומנחת קנאות הואיל דכתיב בה עון דכתיב מנחת זכרון מזכרת עון כחטאת שויוה רבנן · ומנחת העומר אף על גב דלאו מנחת חוטא היא ולאו מנחת קנאות היא אם קמצה שלא לשמה פסולה ואין שיריה נאכלים הואיל ובאה להתיר החדש ולא התירה · וכל המנחות שנקמצו שלא לשמן כשרות דתנן במתניתין דוקא במנחות שאין להן זמן קצוב איירי ולא במנחת העומר שקבע לה זמן :

כל המנחות הקרבות לגבי מזבח אין כל אחת מהן פחותה מעשרון ומעוטו מעכב את כלו · וחמש מנחות הבאות בנדר ונדבה והן מנחת הסלת · מחבת · מרחשת · מאפה תנור · היינו החלות וגם הרקיקין יש לו להתנדב ולנדור מהן כל מה שירצה אפילו אלף עשרון אבל מנחת העומר ומנחת חוטא ומנחת קנאות חנוך וחביתין כל אחד מהן עשרון אחד · לא פחות ולא יותר :

שתי הלחם ולחם הפנים ועומר התנופה שהוסיף במדתן או חסר כל שהוא פסולות · חלות תודה ורקיקי נזיר שחסרו עד שלא נזרק דם הזבח פסולין משנזרק דם הזבח כשרים · וכן שתי הלחם שחסרו עד שלא נזרק דמן של כבשים פסולין · משנזרק דמן כשרים · וכן שני סדרים שחסרו עד שלא הוקטרו הבזיכין פסולין משהוקטרו כשרין · אבל הנסכים שחסרו בין משקרב הזבח בין שלא קרב כשרים · ויביא נסכים אחרים למלאתן :

פרק ע

שתי מנחות שלא נקמצו ונתערבו זו בזו היינו שנפלה מנחה זו בצד זה של כלי וזו בצד זה עד שנשאר מהן כדי קומץ שלא נתערב ויכול לקמוץ מזו בפני עצמה ומזו בפני עצמה כשרות ואם לאו פסולות דאמר קרא מסלתה ולא מסלת חברתה · הקומץ שנתערב במנחה שלא נקמצה לא יקטיר ואפילו כל המעורבת דאין הקטרה מצוה אלא בקומץ ומקמץ נמי לא קמיץ שני קומצין דלמא בכל קומץ יש מזה שנתערב וליכא קומץ שלם מחד מנחה ואם הקטיר זו שנקמצה עלתה לבעלים וזו שלא נקמצה לא עלתה לבעלים דהא אין מנחת נדבה אלא קמיצה · נתערב קמצה בשיריה או בשירי חברתה לא יקטיר את כלה משום דשיריה אסורים להקטיר דכתיב לא תקטירו ממנו אשה לה' כל שממנו לאשים הרי הוא בבל תקטירו ואם הקטיר עלתה לבעלים · נטמא הקומץ והקריבו הציץ מרצה דכתיב ונשא אהרן את עון הקדשים ואינו נושא אלא עון טומאה שיש בה צד קל שהותרה מכללה בצבור דכתיב במועדו ואפילו בטומאה · יצא והקריבו אין הציץ מרצה שהציץ מרצה על הטמא ואינו מרצה על היוצא · ואף על גב דיש בו נמי צד קל שהותר מכללו בבמה שנאמר יוצא במשכן והותר בבמת שבנוב וגבעון שלא היו שם קלעים אף על פי כן אין הציץ מרצה ביוצא דכתיב לרצון להם לפני ה' עון דלפני ה' אין עון דיוצא לא · נטמאו שיריה נשרפו שיריה אבדו שיריה במדת דרבי אליעזר היינו לדעתו של רבי אליעזר דאמר בפ' כיצד צולין דם אף על פי שאין בשר הכא נמי קומץ אע"פ שאין שיריה כשר להקטיר קומץ · ובמדת רבי יהושע דאמר אם אין בשר אין דם הכא נמי פסול להקריב הקומץ והוא שלא נשתייר דבר מן השירים שלא נטמא · והלכה כרבי יהושע :

לא קדש הקומץ בכלי שרת כי בתחלת המנחה כולי עלמ' לא פליגי דבעיא כלי כדאמרינן בפרק שתי הלחם פסולה ורבי שמעון מכשיר · טעמא דרבי שמעון מפרש בגמרא משום דאמר קרא קדש קדשים היא כחטאת וכאשם · ומדאקיש רחמנא מנחה לחטאת בעבודתו במתנה באצבע ממש שמע מינה דקומץ דמנחה נמי אם רצה עובד בידו בלא כלי ובלבד שיעבוד בידו הימנית דומיא דחטאת שנאמ' בו אצבע דכתיב ביה ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו וכל מקום שנאמר אצבע וכהונה אינו אלא ימין ואין הלכה כר' שמעון · הקטיר קומצה פעמים היינו חצי קומץ בפעם אחרת וחצי קומץ בפעם אחרת כשרה ודוקא נקט פעמים ותו לא דאין הקומץ פחות משני זיתים והכי פליג ליה לשתי פעמים · נמצא שאין הקטרה בפחות מכזית ולפיכך כשרה אבל אם חלקה לשלשה או לארבעה פעמים דעביד ליה הקטרה פחותה מכזית פסולה :

המנחות והנסכי' שנטמאו עד שלא קדשן בכלי אינן קדשים קדושת הגוף אלא קדוש' דמים ויש להן פדיון שצריך לפדותן והדמים קדושים · ודוקא כשנטמאו יש להם פדיון אם לא קדשו בכלי אבל אם לא נטמאו אף על פי שלא קדשו בכלי אין פודין אותן ואם נטמאו משקדשן בכלי אין להם פדיון · והעופות והעצים והלבונה וכלי שרת שנטמאו אין להם פדיון שלא נאמר פדיון בקדושת הגוף אלא בבהמה בעלת מום דכתיב ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה' והעריך הכהן אותו וגו' ובבעלי מומין שיפדו הכתוב מדבר דאי בבהמה טמאה ממש כשהוא אומר ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך הרי בהמה טמאה אמורה · ואשמעינן במתניתין דאף על גב דאשכחן בקדוש קדושת הגוף דנפל ביה מומא דמפריק העופות העצים והלבונה וכלי שרת דקדשי קדושת הגוף ונטמאו לא מפרקי :

המנחות מועלין בהן משהוקדשו אף על פי שעדיין לא נתקדשו בכלי שרת עד שיקטיר הקומץ · קרב הקומץ הותרו השירים באכילה ואם נפסלו השירים או חסרו ואח"כ הקטיר הקומץ הואיל והקטרה זו אינה מתרת השירים באכילה הרי הדבר ספק אם יצאו ידי מעילה או לא יצאו · לחם הפני' מועלין בו משהוקדש אף ע"פ שעדיין לא נאפה עד שיקטיר הבזיכין · הקטיר הבזיכין הותר באכילה · וכן שתי הלחם מועלין בהן משהוקדשו קודם שיאפו עד שיזרק דם הכבשי' נזרק דם הכבשים הותרו באכילה · הנסכים מועלין בהם משהוקדשו · ירדו לשיתין אין מועלין בהן · מים שמנסכין בחג הסוכות כל זמן שהם בכד של זהב אין נהנין בהן · והנהנה לא מעל · נתנו אותן בצלוחית מועלין בכלן שהרי הן מכלל הנסכי' · לוג שמן של מצורע מועלין בו משהוקדש בכלי עד שיזרק דם האשם : נזרק דם האשם לא נהנין

ולא

ולא מועלין עד שיתנו מכנו בתנותיו · נתנו מכנו המתנות הות״ו השירים באכילה כבשר חטאת ואשם :

האומר הרי עלי במחבת לא יביא במרחשת במרחשת לא יביא במחבת · ומה בין מחבת למרחשת ? אלא שהמרחשת יש לה כסוי והמחבת אין לה כסוי דברי רבי יוסי הגלילי ר׳ חנינא בן גמליאל אומר מרחשת עמוקה דכתיב וכל נעשה במרחשת בתוכה ממש אלמא יש לה תוך ומעשיה רוחשין שהשמן נע ונד בתוכה לשון הרומש על הארץ דמתרגמינן דרחיש · ויש גורסים ומעשיה רכים כלומר שלישתה רכה ומחבת צפה דכתיב על מחבת משמע עליה ולא בתוכה אלמא אין לה תוך ופירוש צפה שאינה עמוקה אלא שוליה צפין אצל אוגניה כמו צף על פני המים ומעשיה קשים שהעסה שמטגנים בה לישתה קשה כדי שלא תשתפך לחוץ שהרי הכלי אין לו שפה · הרי עלי בתנור לא יביא מעשה כופח וכופח הוא מקום שפיתת הקדרות פוקולארו בלעז · ופעמים שמסיקין אותו ואופין בו עסה · ולא יביא מעשה רעפים הם כלי חרש פשוטים שמסיקין אותן בכבשן · וגם לא יביא מאפה יורות הערביים שהן כמין גומא עשויה בקרקע וטוחה בטיט ומסיקין אש בתוכה עד שתתלבן ואופין בה עסה · ר׳ יהודה אומר אם רצה יביא מעשה כופח דכופח מעשה תנור הוא ואין הלכה כרבי יהודה · מנחת מאפה לא יביא מחצה חלות ומחצה רקיקין דכל מנחו׳ באות עשר עשר וזה לא יביא חמש חלות וחמש רקיקין אלא או הכל חלות או הכל רקיקין · רבי שמעון מתיר מפני שהוא קרבן אחד ששניהם כתובי׳ במנחה אחת · הלכך יכול להביא מחצה במין זה ומחצה ממין זה · ואין הלכה כרבי שמעון :

האומר הרי עלי במחבת והביא במרחשת במרחשת והביא במחבת מה שהביא הביא וידי חובתו לא יצא דאמרינן לא לשם נדרו הביאה אלא נדבה אחרת היא זו · זו להביא במחבת שהיתה עשרון סלת מונחת לפניו ואמר זו להביא במחבת והביא במרחשת במרחשת והביא במחבת הרי זו פסולה דקבעה לכלי שהזכיר בה ואין יכול לשנותה לכלי אחר · הרי עלי שני עשרונים להביא בכלי אחד והביא בשני כלים בשני כלים והביא בכלי אחד בה שהביא הביא וידי חובתו לא יצא · אלו שהיו מונחים לפניו להביא בכלי אחד והביא בשני כלים בשני כלים והביא בכלי אחד הרי אלו פסולין · דהיכא דנדר בכלי אחד והביא בשני כלים הפריש ממנה שני קומצין והוא לא נדר אלא קומץ · ועוד שמנחה חסרה היא בכל כלי וכלי · והיכא דנדר בשני כלים והביא בכלי אחד הויא מנחה יתרה ומיעט בקומצין שהוא בירר לה שתי קביצות ולא קמץ אלא אחת · הרי עלי עשרונים להביא בכלי אחד והביא בשני כלים אמרו לו בכלי אחד נדרת הקריבן בכלי אחד כשרי׳ לא חש לדבריהן והקריבן בשני כלים פסולי׳ ואף על גב דלא אמר אלו להביא בכלי אחד משום דהשתא ליכא למימר לשום נדבה אחרת אייתי לה דכיון דאמרי ליה בכלי אחד נדרת הוה ליה למימר להו אנא משום נדר אחריגא מייתינן לה · הרי עלי שני עשרונים להביא בשני כלים והביא בכלי אחד · אמרו לו בשני כלים נדרת הקריבן בשני כלים כשרים · נתנן בכלי אחד כשתי מנחות שנתערבו ואמרינן בפרק הקומץ רבה אם יכול לקמוץ מזו בפני עצמה ומזו בפני עצמה כשרות ואם לאו פסולות · והא דקתני לעיל אלו להביא בשני כלים והביא בכלי אחד פסולות מיירי כגון דלא יכול לקמוץ מכל אחת בפני עצמה :

דאומר הרי עלי תודה יביא היא ולחמה בן החולין ולא בן המעשר דכיון דאמר הרי עלי הוה ליה דבר שבחובה וכל דבר שבחובה אינו בא אלא בן החולין · ואם אמר הרי עלי תודה בן החולין ולחמה מן המעשר יביא היא ולחמה בן החולין דלחם נגרר אחר תודה וכיון דאמר הרי עלי תודה בן החולין בעל כרחיה אתחייב ליה בלחם הלכך האי דמהדר ואמר לחמה בן המעשר לאו כלום הוא · תודה בן המעשר ולחמה בן החולין · יביא כלומר יביא כמו שנדר ולאו חובה דכל שכן אם יביא שניהם בן החולין דשפיר עבד אלא אם רצה להביא כמו שנדר יביא · התודה היא ולחמה בן המעשר יביא ולא יביא הלחם בחטי מעשר שני עצמו · דלחם דומיא דשלמים בעינן מה שלמים במעות מעשר שני ולא ממעשר שני עצמו אף לחם כן · מנין לאומר הרי עלי תודה לא יביא אלא מהחולין ? שנאמ׳ וזבחת פסח לה׳ אלקיך צאן ובקר · והלא אין פסח בא אלא בן הכבשים ומן העזים אם כן למה נאמר צאן ובקר ? אלא להקיש כל הבא בן הצאן ומן הבקר לפסח מה פסח שהוא בא בחובה אינו בא אלא בן החולין דבפסח מצרים עדיין לא היתה שם תבוא׳ מעשר שני שאין מעשר אלא משנכנסו לארץ אף פסח דורות אינו בא אלא בן החולין שהרי הוא אומר ועבדת את העבוד׳ הזאת בחדש הזה שיהיו כל עבודות החדש הזה כזה של מצרים : לפיכך כל דבר שבא בחובה לא יבא אלא בן החולין שהאומר הרי עלי תודה או שלמים הואיל והם באים חובה דקאמ׳ הרי עלי לא יביא אלא בן החולין · והנסכים אפילו אמר הרי עלי להביאם מעשר לא יביא אלא בן החולין דכי שרא רחמנא לאתויי שלמי׳ ממעשר הני מילי שלמי׳ גופייהו דבני אכילה נינהו אבל נסכים דכליל הם לא יביאו מן המעשר :

פרק נ״א

הקומץ מעוטו מעכב את רובו שאם חסר כל שהוא פסול · דאמר רחמנא מלא קומצו · והמנחה מעוטה מעכבת את רובה שכשהיא פחותה מעשרון אפילו כל שהוא פסולה · הקומץ והלבונה מעכבין זה את זה דכתיב והרים ממנו בקמצו וגו׳ על כל לבונתה · שתי חלות של עצרת מעכבות זו את זו · שני סדרים היינו שתי מערכות של לחם הפנים מעכבין זה את זה · הסדרים והבזיכין מעכבין זה את זה שאם אין מערכות של לחם על השלחן לא יתן בו את הבזיכין של לבונה ואם אין בזיכין לא יתן את הלחם · שני מינים שבנזיר היינו חלות מצות ורקיקי מצות · שלשה שבפרה אדומה עץ ארז ואזוב ושני תולעת · ארבעה שבתודה הם ארבעה מינים של לחם שמביאין עם שלמי תודה חלות מצות רקיקי מצות סלת מורבכת וחלות לחם חמץ · ארבע׳ שבמצורע עץ ארז ואזוב ושני תולעת והצפור החיה מעכבין זה את זה · שבע הזיות שבפרה אדומה דכתיב והזה אל נוכח פני אהל מועד מדמה שבע פעמים · שבע הזיות של בין הבדים ביום הכפורים דכתיב ולפני הכפרת יזה שבע פעמים · ושעל הפרכת ושעל מזבח הזהב ובעד פר העלם דבר של צבור ושעירי ע״ז שכל אלו טעונים הזיה על הפרכת ועל מזבח הזהב כמו שמפורש כפרשת ויקרא ובפרשת אחרי מות · ושעירי ע״ז מרבינן להו מקרא דכתי׳ ועשה לפר כאשר עשה לפר החטאת

זה פר כהן משיח: החטאת אלה שעירי עכום · כל אלו מעכבין זה את זה וארבע מתנות שעל ארבע קרנו' של מזבח הזהב נמי מעכבות זו את זו אעפ"י שלא הוזכרו במשנה:

שתי מדות של יבש היו במקדש עשרון וחצי עשרון · ר'מאיר אומ' שלשה היינו שתי מדו' של עשרון ואחת של חצי עשרון · האחת של עשרון לרבי מאיר מודדין אותה גדושה שהיתה קטנה ולא היתה מחזקת כשהיא גדושה אלא עשרון כשעור חברתה כשהיא מחוקה דרבי מאיר גמר מקרא דכתיב עשרון עשרון לכבש האחד דשתי עשרונות היו שם ואי שתיהן שוו' הויה לה מדה אחת אלא אחת מחוקה ואחרת גדושה · גדושה שבה היה מודד לכל המנחות · מחוקה שבה היתה מודד לחביתי כהן גדול · וחכמים אומרים לא היה שם אלא עשרון אחד דכתיב ועשרון אחד תעשה לכבש האחד ואותו עשרון מחוק היה ובו היו מודדין לכל המנחות והלכה כחכמים · לא היה מודד לא בשל שלשה לפר במדה מחזקת שלשה עשרונים ולא בשל שנים לאיל אלא מודדן עשרונות כל עשרון ועשרון בפני עצמו · חצי עשרון מה היה משמש? שבו היה מודד לחביתי כהן גדול כשהכהן גדו' היה מביא כביתו עשרון שלם וחוצהו בחצי עשרון שבמקד' ולש כל חצי עשרון בפני עצמו ועושה בכל חצי עשרון שש חלות להקריב שש חלות מהן בבקר ושש הנשארות בין הערבים:

שבע מדות של לח היו במקדש · הין וחצי ההין ושלישי' ההין ורביעית ההין לוג וחצי לוג ורביעית לוג · רבי אליעזר בן צדוק אומר שנתות היו בהין שלא היה שם אלא הין ובו היו סימנין עם מסמרים או פגימות נקראו שנתות המודיעות מדת חצי ההין לפר שלישית לאיל ורביעית לכבש ואין הלכה כרבי אליעזר · רבי שמעון אומ' לא היה שם הין שלם מפני שלא היה במקדש דבר שיהיה צרי' להין שלם שלעולם לא נצטרכו להין אלא בשמן המשחה בימי משה ועדיין היה קיים אותו השמן ועומד ואם כן לא היו צריכים להין אלא לדעת ר'שמעון מדה יתרה היתה שם של לוג ומחצה לחשלי' השבע מדות שבה היה מודד לכהן גדול מנחתו שהיא לוג ומחצה שמן בבקר ולוג ומחצה בין הערבים · אמנם רביעית ההין היתה משמשת לרביעית מים של מצורע דכתי' ושחט את הצפור האחת אל כלי חרש על מים חיים · למים שדם הצפור נראה בהם · ושערו חכמי' רביעית הלוג · וגם המדה הזאת היתה משמשת לרביעית שמן ללחם נזיר · ומיהו רביעית לא קדיש להיות כלי שרת משום רביעית מים של מצורע דהא חוץ הוא ולא משום לחם של נזיר דאין לחם של נזיר קדוש אלא בשחיטת תזבח ואולם היתה קדוש' המדה ההיא מפני שבה היה מודד לחביתי כהן גדול רביעית שמן לכל חלה וחלה שהן שנים עשר חלות ונסכיהן שלשה לוגין שמן · חצי לוג מה היה משמש? חצי לוג מים לסוטה דכתי' ולקח הכהן מים קדושי' בכלי חרש חצי לוג מים היה ממלא מן הכיור · וגם היה משמש לשמן התודה והלכה למשה מסיני שהוא חצי לוג · וחצי לוג נמי לא משום מים של סוטה ושמן של תודה הוא דקדיש להיות כלי שרת אלא מפני שבו היה מחלק חצי לוג שמן לכל נר ונר של מנורה' · ובלוג היה מודד לכל המנחות שאפי' מנחה של ששים עשרון נותן לה ששים לוג · רבי אליעזר בן יעקב אומר אפילו מנחה של ששים עשרון אין לה אלא לוגה היינו לוג אחד לכל ששים עשרון · ואין הלכה כרבי אליעזר בן יעקב · והנה חצי ההין היה משמש לפר שהוא ששה לוגין · שלישית ההין לאיל שהוא ארבעה לוגין · רביעית ההין לכבש שהוא שלשה לוגין כי ההין הוא שנים עשר לוגין שלשה ומחצה למנורה היינו לכל שבעת נרות המנורה חצי לוג שמן לכל נר שהוא ד' אונקיות וכל' גרעיני חטה שצריך שיתן שמן במנורה שתהא דולקת והולכת מערב עד בקר ושערו חכמים חצי לוג שמן ללילי טבת הארוכות וכן היה נותן בכל נר בכל לילה · ואם כבתה נפסלה אותה פתילה והשמן מלהדליק בהן עוד אלא מסירן ונותן חצי לוג שמן אחר ופתילה חדשה ומדליק:

כל המדות שהיו במקדש היו נגדשות חוץ משל כהן גדול שהיה גודשה לתוכה שכשהיה המדה מחוקה היתה מחזקת כמדה גדושה ומתניתין רבי מאיר היא דאמר בריש פרקין עשרון ועשרון היה במקדש אחד מחוק ואחד גדוש ולית הלכתא כותיה:

מדות הלח בירוציהן היינו גודשן דבלח נמי איכא גודשא פורתא · ובירוצין של מדת הלח קדש ובירוצין מדת היבש חול · ובגמר' מפרש דהאי תנא סבר מדות הלח נמשחו בין מבפנים בין מבחוץ הלכך שפת הכלי מקדש הבירוצין · מדו' היבש נמשחו מבפני' ולא נמשחו בחוץ הילכך בירוצין שאינן נוגעים מבפנים במקום משיחתן לא קדישי · רבי עקיבא אומר מדות הלח קדש לפיכך בירוציהן קדש דסבר מדות הלח נמשחו בין מבפני' בין מבחוץ ומדות היבש חול דלא נמשחו כל עקר ומיהו מה שמודדין בהם קדוש קדושת חפה וגברא למאי דצריך מקדש בפה ובירוצין לא מקדש להו דלא צריכי ליה · ר' יוסי אומר לא משום זה דסבר אידי ואידי נמשחו מבפנים ולא נמשחו מבחוץ והכא היינו טעמא משום שהלח נעכר מה שבשולי הכלי שכשמוסיפין עליו נעכר ומתערב ונבלל ועולה למעלה ונמצא שכבר קדשו הבירוצין בתוך הכלי והיבש אינו נעכר אלא במקומו עומד הילכך מה שבפנים קדוש ומה שבחוץ אינו קדוש:

אין כלי הלח מקדשות את היבש ולא כלי היבש מקדשות את הלח · במה דברים אמורים במדות הלח והיבש שהיו במקדש אבל המזרקות מקדשות הלח והיבש · כל כלי שרת אין מקדשין אלא במקדש ואין מקדשין אלא מדעת ואין מקדשין אלא מתוכן ואין מקדשין אלא שלמים · ניקבו אם עושין מעין מלאכתן שהיו עושין כשהן שלמי' מקדשים ואם לאו אין מקדשין: ואין מקדשין אלא מלאים · אבל המדות אין מקדשין חסרים אלא אם דעתו למלאותן ואם אין דעתו למלאותן מקדשין להפסל אבל לא ליקרב · כלי שרת מקדשין שלא בזמנן להפסל אבל לא להקרב לכן דבר שמצותו ביום שנתקדש בכלי שרת בלילה נפסל וישרף אבל אינו קרב כגון שקמץ מנחה בלילה ונתן קומצה לכלי שרת הרי זו נשרפת:

פרק עב'

כל הדברים הנחלקי' יודע כמות החלקים אם הם שוים זה לזה או חסרים או יתרים זה על זה בשלשה פנים כמו שאמרה תורתנו הקדושה בפרשת קדושים היינו במדה במשקל ובמשורה · המדה היא או באמה או בקנה או בחבל · לכן דעו כי האמות שדברו בם רבותינו ז"ל לא היו לעולם שוות זו לזו כי הנה האמות של מזבח הזהב והקרן והסובב והיסוד היו של חמשה טפחים כדרבי יהודה במנחו' פרק שתי הלחם משנה חמשית ואלה נקראו אמות קטנות ·

אמנם אמות בבנין הבירה ושאר הדברים הקדשים היו של
ששה טפחים כדרבי מאיר דהלכתא כותיה · ובאלה מדד
משה את המשכן ונקראו של משה או אמות בינוניות מפני
שהיו במקדש אמות יותר גדולות מאלה · אמרו רבותינו
ז"ל במסכת כלים פרק כל כלי בעלי בתים במשנה תשיעית
ששתי אמות היו על שער מזרחי של הר הבית שעליו שושן
הבירה אחת על קרן מזרחית צפונית ואחת על קרן מזרחית
דרומית · ושעל קרן מזרחית צפונית היתה יתירה על של
משה חצי אצבע · ושעל קרן מזרחית דרומית היתה יתירה
גם כן על האמה שעל קרן מזרחית צפונית חצי אצבע נמצא
שזאת הית' יתירה על של משה אצבע אחד והאומנין העוסקין
במלאכת הבית הגדול והקדוש הזה היו נוטלין תמיד
הדברים העושין במלאכה בשל משה ומחזירין באמה הזאת
שהיתה יותר גדולה ממנה אצבע אחד היינו בדברי' השייכי'
לבנין בדק הבית שלא היו גדולי הערך וזה כדי שיוסיפו
דבר מה משלהם ולא יבואו לידי מעילה ליהנות מן ההקדש
שלא כדת · אך צורפי הכסף והזהב היו נוטלין בשל משה
ומחזירין באמה היתירה עליה חצי אצבע בלבד כדי שלא
יבואו לידי פסידא גדולה אם יהיו מחזירין באמה היתירה
אצבע שלם · אמנם במדת האמה שקראו אותה בינונית
מודדין מקצת הדברים הקדשים כאמור כמו אורך ורחב
הבית ומדת רוב הכלים השייכים לתשמישו · וגם מודדין
בה דברים הרבה של חול כמו טל' של פשתן ובגדי צמר
ומשי ודומיהן :

ואולם קנה המדה היה של שש אמות וטפח לכל קנה · והנ
איש מראהו כמראה נחשת ופתיל פשתים וקנה המדה בידו
(יחזקאל סימן מ') מדד בפני יחזקאל הנביא בית עולמים
שיבנה במהרה בימינו אמן · וגם אצל הקדמונים שלא
מבני עמנו היה שרביט של מדה דומה לקנה הקדש הזה
הכתוב ביחזקאל שקראו אותו חכמיהם בלשון יון או אכינאי
כתוב באלפא · בכאפא · באלפא · ביוטא · בניי · ובאלפא ·
או דיכאפוס · כתוב בדילטא · באיפסילון עם הצירי ·
בכאפא · באלפא · בפי · באומיקרון · ואיפסילון עם החירק
ובינמא · והלאטיני כמוהם קראו אותו או אציבא או ד
דיצימפדא והוא שרביט שהיו מודדים בו השדות וארכו היה
של עשרים רגלים כמו שכתב ציליאו המחבר בספר הרביעי
מהלמודים הקדומים שהככימו בם אנשי הדור ההוא פרק
תשעה ועשרים · ומפני שמדת הרגל היה לפי דעתו של
ציליאו זה של ששה עשר אצבעו' שהם ארבעה טפחים משלם
יהיה אורך השרביט הזה ארבעים טפחים שהם ששה אמות
בינוניות ועוד ארבעה טפחים עליהם עד שיעדיף זה במדה
על הקנה הכתוב ביחזקאל ד' טפחים כי כן תרגם הקדוש
יונתן בן עוזיאל ז"ל וביד גברא קנה משחתא דחד מינתן
שית אמין באמתא דהיא אמה ופשך · וכמו שפירש
רשי ז"ל כשאמר זו היא אמה בינונית בת ששה שהיא אמה
וטפח באמה בת חמשה :

אבל החבל הוא של חמשים אמה לא פחות ולא יותר כדתנן
במסכת ערובין פ' כיצד מעברין משנ' רביעית · ושמושו הוא
למדוד הערים (זכריה ב') וגבול הממלכות והשדות
והקרקעות בהר ובשפלה · ואולי חבל ארגוב הנזכר
בפרשת דברים נקרא כן מפני שמדדו ממלכת עוג וכל
הבשן שעלה לחלקו של חצי שבט המנשה במדת החבל :

והנה אצל חכמי האומות היתה מדה אחרת שנתנו לה שם
של חבל אחד קטן (ואני לא ידעתי למה אם הוא גדול
במאד מאד כאשר אנחנו רואים פה היום) נקראת המדה
הזאת בלשון יון או כאלודיאון · כתוב בכאפא · באלפא ·
בלאמדה · באומיגה · בדילטא · ביוטא · באומיקרון · ובניי
או סקיניאון · כתוב בסיגמא · בכי · באומיקרון יוטא ·
בניי · ביוטא · באומיקרון · ובניי · ובלשון לאטינו
פוניקולוס · ובלשון לעז קורדיצילה · וזאת היתה מדה
פרטית שהיתה בארכה ששים סטאדיאי · לפי דעת אירודוטו
או כאשר האמין פליניאו בחברת מחבר אחר עמו הנקרא
איראטוסטינו היתה מדה אחת של ארבעים סטאדיאי :

ואתה הקורא דע כי הסטאדיאו האחד הוא החלק השמיני של
אלף צעדים גדולים נקראו הצעדים הפשוטים שהם הקטני'
בלשון יון בימא · כתוב בבישא · ובאיטא · במי · ובאלפא ·
ובלשון לאטינו פאסוס · ובלשון לעז פאסי · והנה הפאסי
הפשוטים או הקטנים הם של שני רגלים וחצי היינו עשרה
טפחים · והפאסי הגדולים שהם הגיאומטריצי שעמהם
לעולם מודדים הקרקעות הם של חמש' רגלים היינו עשרים
טפחים · עד כי הסטאדיאו האחד יהיה בארכו ת"ו
אמות היינו ארבע מאות ושש עשרה אמות של ששה ט
טפחים לכל אמה ועוד שני שלישי אמה עליהם · ועל
כן מדת החבל הקטן אשר כתבתי כאן תהיה לפי דעת
אירודוטו עשרים וחמשה אלף אמות של ששה טפחים היינו
שנים עשר מילין וחצי ולפי דעת פליניאו וחברו תהיה ששה
עשר אלף ושש מאות וששים וששה אמות וארבעה טפחים
שהם שמנה מילין ותרס"ו אמות וארבעה טפחים :

אמנם המשקל ידוע בשני פנים היינו או במאזנים או ב
במתקולת · במאזנים הוא כשיתנו הדבר הנשקל בכף
האחת והאבן או חתיכת ברזל ועופרת אשר בגללם נדע
כמות השקל בכף האחרת וצורת' ידועה וכם בשלם שבפנים
נדע כל משקל הדברים גדול וקטן שם הוא עד אשר יחדל
והיה לאין המשקל שיש בו קפידא אצלנו כי במאזנים נדע
דרך משל שהמינה היונית והמצרית היא של ששה עשר
אונקיות · ושהרומיית היא של עשרים אונקיות · ושהליטרא
היא של שנים עשר אונקיות שהם חמשת אלפים שבע מאות
וששים גרעיני חטה · ושהאונקיא היא ארבע מאות ושמנים
גרעינים · ושגם האונקיא היא של שמנה דראגמי · נ
ושהדראגמה היא ששים גרעיני חטה ושגם הדראגמה היא
של שלשה סקריפטולי של עשרים גרעינים לאחד · ל
ושהסקריפטולו הוא של שני אובולי של עשר' גרעינין לאחד
ושהאובולו הוא של שלשה סיליקוי · ושהסיליקוה היא של
שלשה גרעיני חטה ושליש · ושהאיריאו הוא החצי מ
מהסילקות האחת שהוא גרעין אחד ושני שלישים עד שנדע
במאזנים אפילו עד משקל גרעין חטה אחת והחצי והשליש
והרביע ממנה :

גם במה שייחס לכל שאר משפטי המאזנים כבר האריכו
בו רבותינו ז"ל בבבא בתרא בגמרא בסוף פרק המוכר
את הספינה כי שם דברו מהנפש שהיא בתוך הצבת
שלהם · וגם במדה הנכונה לצבת עצמה · ולקנה של
ברזל שלהם ולרצועות שתולין בם הכפות וכמה
צריך להגביה אותם מן הארץ בשעת השקילה כדי
שלא יבעטו הכפות בארץ ויונו החנונים המוכרים בעבור

והצעיטה הזאת קונים הדברים מהם בערבה כמו שבמסכת
כלים בפרק נומי הסדין והסודרין דברו עד כלי די כפרטי
הטומאה והטהרה של חוטי מאזנים של חנונים ושל בעלי
בתים של צמרים של שוקלי זכוכית של זהבים ושל שוקלי
ארגמן טוב · ומי שיחפוץ לדעת כל אשר דברו בזה רבותינו
הקדושים ילך וידרוש הדברים כסדרן במקומות אלו אשר
הודיתי לכם באצבע שלא אכתבם כאן מלה בכלה כדי שלא
יהיו למשא על הקורא :

אך המתקולת (הנקראת בלשון רבותינו ז״ל עדשה בפרק
במה אשה כשברת בגמרא בעדשה הלך אחר שלשלותיה
ובכתובים נקראת פלס כדכתיב פלס ומאזני משפט לה׳
(משלי י״ו) ושקל בפלס הרים (ישעיה מ׳) ובלשון יון
סתאטמא · כתוב בסיגמא · בתיו · באלפא · בטיטא · במי :
ובאלפא · ובלשון לאטינו סטאטירה · ובלעז סטאדירה
או פיסיטו) אין לה הכפות כמו שיש להם למאזנים וכח
יודע משקל כל הדברים כן המועט אל המרובה עד סוף כל
המשקלים מלמטה למעלה וצורתה היא כמשפט הזה בכל
המתקלות : ואני לקחתי דרך משל צורת מתקולת אחת
גדולה שבה תדעו תכונת כל המתקלו׳ בשלמות · והמתקולת
אשר בררתי לי לדוגמא צורתה היא כמו שרביט מרובע עביו
כמו אצבע קטנה של איש בינוני · אורך השרביט הוא כמו
אמה ושליש ועל חודה של זוית העליון מרבועו ברחבו של
שרביט על פני כל ארכו יש רשומים שונים מראים האונקיו׳
והליטרין והשקלים מראש השרביט עד סופו עד שעל חודו
של רבוע זה יודע דרך משל משקל הדברים עד סך ארבעה
שקלים של עשרים וחמשה ליטרין לכל שקל ועוד עליהם
ארבעה עשר ליטרים אחרים ואופן ידיעת המשקל הזה הוא
כי עושים כמו כדור או מרובע של ברזל כלו מקשה משקלו
כמו שבעה ליטרים ותשעה אונקיות והכדור הזה או המרובע
הוא נפרד מהשרביט הנזכ׳ וטבעת יש על הכדור או המרובע
הכור בראשו שהוא רחב ודק בדופני סבובו כדי שיהי׳ נכון
לעבור על קנה השרביט להראות המשקל על סכום ח
הרשומים שהם בארכו על פני רחבו כאמור ולכן מכניסין
כשיצטרך טבעת המרובע הנזכר מסוף השרביט להעביר
אותו על פני כל קנה השרביט בנקלה לדעת משקל הדברי׳
כתקונן כי הנה רחוק מראש קנה השרביט חצי רביע אמה
יש שם כמו עמוד או לשון של ברזל זקוף ארכו שמינית אמה
עובר בין ברזל אחד שהוא על גביו דומה לשער שמשקופו
עגול ואינו נוגע בעמוד ומזוזות השער הזה יורדות למטה
על רוחב קנה השרביט וחוט של רביעית אמה במדה הוא
סובב המשקוף ושתי המזוזות יחד ושם בסוף המזוזו׳ היורדו׳
על קנה השרביט יש מסמר עגול הנכנס בעצם השרביט
וראשותיו תקועות בדופני המזוזות שיחזיקו השרביט אשר
על צירי המסמר יסוב שלא יפול ארצה כשהוא נוטה ויעלה
סופו לצד מעלה בעבור הדבר הנשקל או ירד למטה מתחת
הכדור או המרובע האמור · והנה מאחורי העמוד או הלשון
הנזכר לצד ראש השרביט ירדו גם כן שלשלאות של ברזל
ארוכות התקועות בשרביט המתקולת שעליהן יתלו הדברי׳
הנשקלים ושלא מצד עצמן מעלין לעולם סוף קנה השרביט
לצד מעלה והמרובע של ברזל הנתון עליו מוריד אותו למט׳
עד המקום אשר שם יעמוד על כנו בשווי על משקל הדבר
הנשקל · ואולם בראש המזוזות והמשקוף שהוא על העמוד
הזקוף או הלשון האמור יש טבעת גדול שהוא כמו בית יד
המתקולת ובו מכניסים הבדים להניף המתקולת והדברים
הנשקלים על שכם שני אנשים כדי שלא יגעו לארץ כ
כשישקלו · והעמוד הזקוף הוא כמו דיין בהטייתו ובעליתו
בין מזוזת השער שדן דין אמת לאמתו :

אמנם בשרביט הזה מהמתקולת בעצמו מלמטה על חודו
של רבוע התחתון שהוא כנגד חודו של רבוע העליון שלנו
אשר זכרנו יש רשמים אחרים שיודע בם גם כן משקל ח
הדברים כשיהפכו קנה השרביט לצד מעלה (שיעשו זה
בנקלה) ומראים הרשומים האלה עד סוף השרביט כמו סך
של חמשה עשר שקלים של עשרים וחמשה ליטרין ועוד
שמנה ליטרין אחרים עליהן ואין בצד זה שום שנוי ממה
שהיה בצד עליון אלא שנוי הרשמים שלא יראו האונקיות
אלא הליטרות והשקלים ושנוי מקום הלשון או עמוד הברזל
הזקוף כי בצד העליון היה חצי רביע אמה רחוק מראש קנה
השרביט וכאן בצד התחתון הוא רחוק מראש קנה השרביט
חצי שמינית אמה בלבד · והשלשלאות אשר בם יתלו
הדברים הנשקלים הם כמעט בסופו המוחלט של ראש ח
השרביט לא יסורו ממנו אלא מעט מזער ובכל שאר פרטיו
הצריכים הוא דומה לצד העליון בכל מכל כל : והנה אם
תרצו לדעת על נכון ובשלם שבפנים סבת הוראת המשקל
בצד זה סך מרובה על הראשון בשרביט ארוך וכדור שוקל
כאמור · דרשוהו מעל ספר המלאכות הנעשות בחכמה וגם
כיניעת כפים הנקרא בלשונם מיקאניקי ארטים אופוס
להחכם גוידו בונו בפרט במונח חמישי שלו ובמאמ׳ המדבר
בו במתקולת בלשונם די ליברה נקראת בבית דנושה וגם
במונח הראשון שלו במאמר המכונה די ויקטי המדבר בו
בנגר או במנעול או בכלי ההוא של ברזל שמשתמשים בו
בעלי המלאכות להניע ולטלטל המשואות הנקרא בלשון
יון מוקלוס ובלשון לאטינו ויקטיס כי שם תמצאו מרגוע
לחפצכם ואני לא אדבר במשפטי הדבר הזה כלל פן אהיה
למשא על מי שלא שמש מלמדי החכמה הזאת מנעוריו :

ואולם המדה השלישית היא המשורה · וכן קוראים אותה
בלשון לעז מיסורה והיא גם היא של שלשה פנים היינו
מדה של יבש · מדה של לח · ומדה של יבש בלח · אמנם של
יבש היא המדה שמודדין בה כמו החטים השעורים הקטנית
הקמח הסלת וזולתן מהדברי׳ · ושל לח היא המדה שמודדין
בה המים החלב הדבש היין והשמן ושאר המשקי׳ הנמצאי׳ :
ושל יבש בלח היא המדה שדברו בה רבותינו ז״ל במסכת
יום טוב פרק אין צדין · אמר רב יהודה אמר שמואל אסור
לשקול היינו ביום טוב בשר במים והוא שלוקחים כלי שיש
בו שנתות ורשומים בתוכו ונותנין בכלי מים ובתוך המים
משימין הבשר והסימנין מודיעין כמה הוא הבשר הנתון
במים אם הוא דרך משל ליטרא או יותר מפני שעולין המים
שבכלי למעלה נגד שפתו העליון עד שיגיעו לאחד מן ח
הרשומים שנעשו לכך בעבור הבשר הנתון בם · ואנחנו
נניח המשורה הזאת לטבחים הקדמונים כי הנה אין לנו
חלק בה להיותה בלתי צודקת כגלוי להמון העם היודעים
כי בשר הבעלי חיים אינו שוה במשקל זה לזה כי יעדיף
או יחסר ברוב הבשר זה מזה כמו שידענו שבשר הכבש והגדי
דרך משל הוא יות׳ קל מבשר העגל ובשר העגל מבשר השור
וכל עוד שהבשר הוא יותר קל מצד עצמו חתיכת ליטרא

כמנו היא יותר גדולה בששהיה מתחיברת לליטרא של בשר הכבד ממנו ולכן המים שעולין בעבור הבשר הקל יעדיפו על המים העולין בעבור חתיכת הבשר האחר שבטבעו הוא יותר כבד ממנו ואפילו הטפשים שבנו לא יכחישו את המוחש :

והנה שנוי טבעם של הדברים הנמדדים סבבו בכל האומות שנוי המדות בם כי לא חייבו עצמם בני האדם לעמוד תמיד בתורת מדת האמה ומשקל המאזנים והמתקולת · אך בחרו להם פעמים הרבה המשורות שונות · והיונים הראשונים שהיו בטבעיו' החכמים על כל שאר האומות שלא מבני עמנו מצאו להם ז' מדות שונו' ביבש והם המידימנו אשיקו שהיא מדה של מאה ותשעים ושנים ליטרים משנים עשר אונקיות לליטרא · הארטאבא שהיא שלשה מודיאי והאיטאלקים היינו מדה של תשעים וששה ליטרים · המודיאו שהוא שמנת קיניקי היינו שלשים ושנים ליטרים · הקיניקו שהוא שני סיקסטאריאי במדת היבש היינו ארבעה ליטרין ·

הסיקסטאריאו שהוא שנים אימיני היינו שני' ליט' והאימינה היינו א' ליטרא שהיא שמנה ציאטי · והציאטו ביבש שהוא משקל א' אונקיא וחצי :

וגם כל זה זכרו עוד שבע מדות אחרות והם הקיראמיאו האיטאלקי · הקוטולה · הסיקסטאריאו במדת הלח המיסטרו הגדול האציטאבולו הציאטו במדת הלח · והמיסטרו הקטן : עד שאין להפליא אם גם אצלנו בחירי ה' היו מדות היבש ומדות הלח נבדלות זו מזו כי הנה ביבש היתה לנו האיפה שהיא שלש סאין והסאה שהיא ששה קבין והקב שהוא ארב' לוגין והלוג שהוא שעור ששה ביצים ועשירית האיפה שהיא ארבעים ושלשה ביצים וחומש ביצה והוא שעור לחלות ולמנחות · ובלח היו כאשר בשכבר כתבנו מדת ההין וחצי ההין ושלישית ההין ורביעי' ההין והלוג והחצי לוג ורביעית הלוג · אמנם בכל מיני המשקלים והמדות הלח יש מקום לרמאין לרמאת בין רב למעט כנראה בבתרא פרק המוכר את הספינה על משנת מקום שנהגו למוד ברקה וכו' כי שם רבן יוחנן בן זכאי אבראוי לי אם אומר אוי לי אם לא אומר ג"ל בסוף אמר משום כי ישרים דרכי ה' ועל כן באה האזהרה בתורה על זה · אמרו רבותינו ז"ל על פסוק לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה · אם לדין כבר נאמר לא תעשו עול במשפט לא תשא פני דל · ומה הוא משפט השנוי כאן ? היא המדה המשקל והמשורה · מלמד שהמודד נקרא דיין שאם שקר במד' הרי הוא כמקלקל את הדין וקרוי עול · שנאוי · משוקץ · חרם · ותועבה · וגורם לחמשה דברים האמורים בדיין · מטמא את הארץ · מחלל את ה' · מסלק את השכינה · מפיל את ישראל בחרב · ומגלה אות' מארצם :

אך דעו בני כי במדה ובמשקל אם לא ירצו לרמאות אותנו הרמאים נדע כמות הדבר על בוריו אבל במשורה אינו כן כי גם בלי רמאות לא נדע בה באמת משפט המשקל הצודק מהדברי' גם שתהיה המדה מחוקת כהלכתה כל שכן כשהיא גדושה :

והנה במדת הלח קים לי בהדיא שבין היין והשמן והדבש יש הפרש כי הנה היין עולה בכבדות על השמן אחד על תשעה ממשקלו · והדבש עולה על היין הרביע ואחד מעשרה חלקים יותר ממנו · וגם עולה בכבדות החצי יותר ממה ששוקל השמן כמו שתראו דרך משל במדת הקיראמיאו שהקיראמיאו האיטאלקי יכיל שבעים ושנים ליטרים של שמן ואם אחרי הסרת השמן והגעלת ושטיפת המדה הזאת היטב נמלא אותה יין ונשקו' היין נגד השמן נמצ' שמשקל היין יהיה שמונים ליטרים עד כי היין ההוא עולה על השמן בכבדות אחד על תשעה לעולם · וגם תמלאו הקיראמיאו הבש יהיה הדבש מאה ושמנה ליטרים · וכן הקוטולה שוקלת תשעה ליטרים שמן ועשרה ליטרים יין ושלש עשרה ליטרים וחצי דבש · הסיקסטאריאו במדת הלח הוא שנים עשר אונקיות שמן ועשרים אונקיות יין · ושבעה ועשרים אונקיות דבש · המיסטרו הגדול הוא שלש אונקיות שמן וג' אונקיות ושמנה סקריפטולי יין וארבע אונקיות וחצי דבש · האצטאבולו הוא שני אונקיות ושני דראגמי שמן · ב' אונקיו' וחצי יין · שלשה אונקיות ושלשה דראגמי דבש · הציאטו במדת הלח הוא א' אונקיא וחצי שמן · א' אונקי' וחצי וארבע' סקריפטולי יין · ושני אונקיות וגם שני דראגמי דבש :

המיסטרו הקטן הוא ששה דראגמי שמן וגם ששה דראגמי ושני סקריפטולי יין וא' אונקיא וא' דראגמה דבש · וכל זה אשר כתבתי במדת הלח ידעו היונים הקדמונים גם הם · אמנם רבותינו ז"ל הכירו בחכמתם יותר מהם הבדל נגלה במדת הלח בינו לבין עצמו מבלי שיוקש לדבר אחר נבדל ממנו כמו שעושים היונים · אמרו בבבא מציעא בריש גמרא דפרק איזהו נשך לא תעשו עול במשפט וכו' ובמשורה שלא ירתיח פירוש מסורת קבלה בידם שהמרתיח ומדד כל דבר לח בין שיהיה יין או שמן או דבש כאמור · תוספת המדה שלו בהרתחה על מדתו שבצונן הוא חלק אחד משלשים וששה בלוג וזהו פי' רבינו חננאל ז"ל · אמנם יש מפרשי' אחרי' שאמרו שכשתמלא המדה בדבר לח בכח מבלי רתיחה על האש אז עולה הקצף למעלה ונראית המדה מלאה וכשתנוח היא נחסרת כאמור כי הנה תרגומו של פסוק זה כקצף על פני מים (הושע י') הוא כרתיחא על אפי מיא · ע"כ כשאמרו במשורה שלא ירתיח רצונו שלא ימדוד הדבר הלח בכח עד שיעלה עליו הקצף כן כתב בעל הערוך ז"ל בערך רתח .

ואני כאשר כתבתי דברי אלה עשיתי גם כן נסיון במדת היבש וראיתי בה הפרש נגלה כי לקחתי מדה אחת נקראת בלעז בוצולה שבה בלי ספק נוכל להקיש לכל מדות היבש ובאתי על אמתת הדבר ומצאתי שבין מדת החטה והקמח יש הפרש ובין קמח וקמח יש במשקלם הבדל · צאו וראו כי הסק שלנו הוא שלשה סאים וכל סאה היא של ארבע' רביעי' סאה וכל רביע הוא של שנים עשר בוצולי · מלאתי אם כן בוצולה אחת מחוקה חטים כהלכתה ושקלתי החטי' במאזני' ומצאתי שהיו עשרים אונקיות במשקל ועוד רביע אחד של אונקיא עליהם · אחרי כן מלאתי המדה ההיא עצמה עם קמח מנופה היטב של חטים במדה מחוקה כמו שעשיתי בחטים ושקלתי הקמח והיה הקמח ארבעה עשר אונקיות ועוד רביעית אונקיא עד שהקמח חסר במשקל החטים שנים עשר חלקים מעשרים ושבעה חלקים · אחרי כן הבהבתי שעורים באבוב כהלכה והוצאתי מהם כמו שהיו עושים בעומר התנופה קמח סלת מנופה היטב ושמתי בבוצולה ההיא במדה מחוקה ושקלתי קמח סלת שעורים הזה ומצאתי שהיה שלש עשרה אונקיות ושלשה רביעי' של אונקיא · הרי שסלת שעורים חסר מקמח חטים שני חלקים משבעה וחמשים חלקים · עם כל זה תורתנו הקדושה לא רצתה להטריח אותנו לשקול היין והשמן במשקלות שונות והקמחים והסלתות במדות בתחלפות כי מחלה לנו החסרון שהוא בין מדה למדה · ונתרצה ה' למען טובו הגדול שהמשורה האחת תשמש ביבש לכל

והדברים היבשים והאחרת בלה כבלי קפידא · אמנם בקטרת גזרה חכמתו ית׳ שיבואו הסממנים במשקל הטוב ולא יגרעו ממשקלם דבר כי הקטרת חשובה היא על כל הקרבנות העולים לריח ניחוח לפני ה׳ ועל כן לא באו כממניה במדה אלא במשקל הנעשה בדיוק רב · ועתה למען לא ימצא הפרש גדול בין מדה למדה כהמדו של יבש ושל לח דקדקו מאד רבותינו ז״ל בכלם כדי שיקרבו אל השווי כפי מאמצי כח הכודד · ועל הכונה הזאת סובב הפר׳ השמיני של מסכת מנחות אשר זכרנו · וקודם חתימת פרקי זה לא אוכל להתעלם מלהגיד לך אתה הקורא כי החכם רד״ק ז״ל האמין שהמשורה היא מדה קטנה מאד כמו שכתב בשרש שור וסמך דעתו זאת על דברי רבותינו ז״ל כשאמרו ומה משורה שהיא אחת משלשים ושלשה בלוג הקפידה התורה עליה קל וחומ׳ ללוג וחצי לוג ורביעית הלוג ההין וחצי הין ורביעית ההין · ואני באמת נוטה אך הפעם במחילה רבה מכבודו מדעתו זאת כי הנה לכאורה נראה שהוא ז״ל יחשוב שהמדות האלה מדה ומשורה יהיו שני שמות משותפים ואולי אין הדבר כן כי המדה תקרא בלבד האמה או הקנה או החבל המודדים בם הדברים הצריכי׳ למדה כפי ארכן וכפי רחבן · והמשורה תקרא בפרטות הכלי הנכון להכיל בתוכו או היבש כמו הסאה והאיפה או הלח כמו הלוג וההין ודומיהן ועל כן כשאמרו רבותינו ז״ל ומה משור׳ שהיא וכו׳ לא רצו שהמשורה היא ביחוד מדה קטנה מאד של אחד ושלשים בלוג כי ההין והלוג שהן גדולים בערך יקראו בשתוף גם יחד משורה אך רצו שהתורה היא מקפדת על כל מין ממשורה איך שתהיה ואם הקפידה על משורה קטנה גם שתהיה כמו אחד משלשי׳ ושלשה בלוג מפני מה לא תקפיד על משורה גדולה שהיא כמו חצי לוג הלוג וההין ? והראיה על זה הוא מה שאמר הכתוב (יחזקאל ד׳) ומים במשורה תשתה ששית ההין כו׳ כי הפירוש שעשה הוא ז״ל שם בעמוד הוא לדעתי זר וקשה מאד ועל כן האמנתי שכל מה שכתבתי על המשורה יהיה נכון ושלא יטה כלל ממה שכתבה התורה ושאמרו רבותינו ז״ל עליה :

פרק ע״ג

כל המנחות טעונות חמש מאות בעיטה ושלש מאות שיפה שמשפשף אדם החטה בין ידו לכלי כדי שתהא נוחה להסיר קליפתה · וחמש מאות בעיטות אלה שבועט הם בעובי אגרופו או בעובי פס ידו והיה שף אחת ובועט שתים שף שתים ובועט שלשה וחוזר ועושה כסדר הזה עד שנגמר חמש מאות בעיטות לשלש מאות שיפות · והשיפה והבעיטה בחטים רבי יוסי אומר בבצק כלומ׳ שיפה ובעיטה בבצק ולא בחטים ואין הלכה כרבי יוסי · מנחת העומר שמביאין ממחרת הפסח היו קוצרים שלשה סאין דהיינו איפה שעורים וטוחנין אותן ומנפין אותן בנפה שלש עשרה פעמים עד שמעמידין סלתן על עשרון שהוא עשירית האיפה וטעמא דבעי עשרון של עומר שלש׳ סאין של שעורין היא מפני דמתבואה חדש׳ הוא בא ושל שעורי׳ יש בהן סובין הרבה וסלת מועט ולא אתי עשרונו מובחר אלא משלש סאין · שתי הלחם שני עשרונים משלש סאין כיון דבחטים קאתו אף על גב דמתבואה חדשה אתיין דבעצרת תבואה של חטי׳ חדשה היא אפילו הכי שתי עשרונים מובחרים אתו משלש סאין · לחם הפנים כ״ד עשרונים מכ״ד סאין דהכי כתי׳ שתים עשרה חלות שני עשרונים יהיה החלה האחת מכ״ד סאין כיון דמחטים קאתו ומתבואה ישנה נפיק עשרון מובחר מסאה · העומר היה מנופה בשלש עשרה נפה זו למעלה מזו וכל זה למצוה אבל לא לעכב שאם הביא עומר עשרון מארבע סאין או שהביא משני סאין לא פסל · שתי הלחם בשתים עשרה ולחם הפנים באחד עשרה ר׳ שמעון אומר לא היה לה קצבה דאפילו לכתחלה לא נתנו חכמים קצבה בכמה סאין חטים או שעורין מביאין עומר ושתי הלחם ולחם הפנים אלא רואין בסלת שתהא מנופה כל צרכה ודיו שנאמר ולקחת סלת ואפית אותה וגו׳ :

סדר הבאת המנחה הוא זה מפרק שני דסוטה ובתוספתא דפרק קמא דמנחות · מביא אדם סלת מתוך ביתו בקלתות של כסף או של זהב או של שאר מיני מתכות כלי שהוא ראוי לכלי שרת לאפוקי כלי של עץ ואם היתה הבנה׳ מנחת סלת נותנה לכלי שרת ומקדשה בכלי שרת · ואם היתה מן המנחות הנאפות אופה אותה שם במקדש ופותת אות׳ כאמור בפרקים הקודמים ונותן הפתיתין לכלי שרת ונותן עליה שמנה ולבונתה ומוליכה אצל הכהן והכהן מוליכה אצל המזבח ומגישה בקרן דרומית מערבית כנגד חודה של קרן ודיו · ומסלק את כל לבונתה לצד אחד וקומץ ממקו׳ שנתרב׳ שמנה שנאמר מסלתה ומשמנה ונותן הקומץ לכלי שרת ומקדישו בכלי שרת · וקומץ שחלקו בשני כלים אינו קדוש וחוזר ומקדש ומלקט את כל לבונתה ונותנה על הקומץ שבכלי ומעלהו על המזב׳ ומולחו ונותנו על גבי האשי׳ מכלי שרת ואם מנחת כהנים היא אינו קומץ אלא נותן מלח על כל המנחה ומשליך הכל על גבי האשים · והמנחות נקמצו׳ כדרך שקומץ כל אדם · פושט אצבעותיו על פס ידו וקומץ · קמץ בראשי אצבעותיו או מן הצדדין לא יקטיר ואם הקטיר הורצה ואם הוסיף בקומץ כגון שהרחיק אצבעותיו וקמץ הרי זה פסול ואין הקומץ פחות מכשני זיתים :

מצות עשה לעשות כל מנחה כמצותה האמורה בתורה · מנחת הסלת היתה נעשת כמשפט הזה · מביא עשרון סלת או כמה עשרונות כפי נדרו ושמן הראוי לה ומודד בעשרון של מקדש ונותן שמן בכלי ואחר כך נותן עליו את הסלת ואחר כך נותן שמן אחר על הסלת ובולל הסלת בו ואח׳ כך נותן את המנחה בכלי שרת וצק לתוכה שמן · ושמן שנותן תחלה עם השמן הבלול עם שמן שיצק הכל לוג לעשרון : ונותן עליה לבונתה :

אמנם מנחת המחבת והמרחשת נותן השמן בכלי ונותן עליו הסלת ונותן על הסלת שמן אחר ובולל הסלת ואחר כך לש את המנחה בפושרין ואופה אותה במחבת או במרחשת כמו שנדר ופותת אותה פתים ונותנ׳ בכלי שרת ויוצק עליה שאר השמן ונותן לבונתה · וככר אמרנו בפרקים הקודמי׳ מה בין מחבת למרחשת :

והנה מנחת מאפה תנור אם חלות היא בולל הסלת בשמן ולא בפושרין ואופה ופותת אותן בכלי שרת ונותן עליה לבונתה ואין בה יציקת שמן שנאמר חלות מצות בלולות בשמן ואם מנחת רקיקין היא לש את הסלת בפושרין ומושח את הרקיקין בשמן אחר אפייה (כי הרמב״ם ז״ל כתב ויראה לי שאחר אפייה מושח אותם) דכתיב ורקיקי מצות משוחי׳ בשמן והמשיחה היא באופן זה · מביא לוג שמן לכל עשרון ומושחן וחוזר ומושחן עד שיכלה כל השמן שבלוג · וכל

ארבע מנחות אלה האפויות כשאופין אותן אופין כל עשרון
עשר חלות ואם רבה בחלות או חסר כשרה:

כיצד הוא הלחם שמביא עם התודה? לוקח עשרים עשרון
סלת ועושה מהם עשרה עשרונים חמץ ועשרה מצה· העשר'
של חמץ עושה אותן עשר חלות ומביא שאור כדי המוצן
ונותנו לתוך המדה וממלא את המדה אף על פי שסופ'להיות
חסרה'או יתרה מפני השאור שפעמים יהיה עבה וקשה
ופעמים רכה אין משגיחין אלא על מדתה עתה שהרי הוא
מודד עשרון עשרון שלמים· והעשרה עשרונים של מצה
עושה מהן שלשים חלות שוות עשר חלות מכל מין עשר
חלות מאפה תנור ועשר חלות רקיקין ועשר חלות מורבכת
והמורבכת היא שחולטה ברותחין ואופה אותה מעט ואח' כך
קולט אותה בשמן על האלפס וכיוצא בו כדרך שקולין
הסופגנין ומרבים בשמנה וזהו הרכוך האמור בכל מקום·
והשלשים חלות עושה אותן בחצי לוג שמן· ושעור זה הלכה
למש'מסיני· רביעית ממנו לרכוכה ושמינית להלו' ושמיני'
לרקיקין· החלות לותת הסלת שלהן בשמינית של שמן
ואחר כך לש ואופה אותם והרקיקין מושחן בשמינית שלהן
אחר אפייתן והכהן לוקח מן הכל ארבע חלות אחת מכל מין
ומין שנאמר אחד מכל קרבן ולהמי תודה שאפה אותן ארבע
חלות יצא לא נאמר ארבעים אלא למצוה והוא שיפריש
החלה שלהן אחת מכל קרבן כשהן בצק שאין מפרישין
פרוסה שנאמר אחד מכל קרבן שלא יטול פרס:

וכיצד הוא הלחם הבא עם איל נזיר? לוקח ששה עשרונות
ושני שלישי עשרון ועושה מהן עשרים חלות שוות וכל מצה
עשרה רקיקין משוחים בשמן ועשר חלו' לותת הסלת שלהן
בשמן והכל מאפה תנור ושמן שלהן רביעית· ושעור זה
הלכה למשה מסיני· והכהן לוקח מהן שתי חלות אחת
מכל מין:

כיצד עשיית חביתי כהן גדול? מביא עשרון שלם ומקדישו
ומחצהו בחצי עשרון שבמקדש שאף על פי שהיא קרבה
חצאין אינה מתקדשת לחצאין ומביא עמה שלשה לוגין
שמן שנאמר בשמן תעשה להוסיף לה שמן כנסכי הכבש
ובולל הסלת בשמן וחולטה ברותחין ולש מכל חצי עשרון
שש חלות· נמצאו שנים עשר חלות ואחת אחת היו נעשות
ומחלק השלשה לוגין ברביעיה שבמקדש רביעית לכל
חלה ואופה החלה מעט ואחר כך קולה אותה על המחבת
בשאר רביעית השמן שלה ואינה מבשלה הרבה שנא'תופיני
בין בשל ונא· ואחר כך חולק כל חלה וחלה לשנים באומד
כדי שיקריב החצי בבקר והחצי בערב ולוקח החצאין וכופל
כל אחת מהן לשנים ופותת עד שתמצא כל פתיתה כפולה
לשנים ומקריב החצאין עם חצי קומץ לבונה בבקר והחצי
הנשאר עם חצי קומץ לבונה בערב ואם היתה מנחת חנוך
אינו חוצה אלא מקריבה כלה כאחד עם קומץ לבונה:
ושתיהן כליל לאשים:

פרק עד

שתי הלחם אינן באים אלא מן הארץ ומן החדש· לא
מצאו חדש יביאו מן העליי' וחטי' שירדו בעבים
יש בהם ספק אם אני קורא בהם ממושבותיכם
או אינם ממושבותיכם לפיכך לא יביא ואם הביא כשר·

מביאין אם כן של"ש סאין חטים חדשות ואם רבה במדת
הסאין או מעט כשר· ושפין החטים וכותשים בהם כדרך כל
המנחות וטוחנין אותן סלת ומנפין מהם שני עשרונו' מנופי'
בשנים עשר נפה והשאר נפדה ונאכל לכל אדם וחייב בחלה
ופטור מן המעשרות ולוקחים שני העשרונות ולשין אותן
אחת אחת ואופין אותן אחת אחת ולישתן ועריכתן בחוץ
ואפייתן בפנים ככל המנחות· ואין עשייתן דוחה יום טוב
ואין צריך לומר שבת אלא אופין אותן מערב יום טוב שנא'
הוא לבדו יעשה לכם לכם ולא לגבוה· היה ערב יום טוב
שבת אופין אותן מערב שבת ונאכלות בשלישי לאפייתן
שהוא יום טוב· והרי מפורש בתורה שהם חמץ ומביא שאור
ממקום אחר ונותנו לתוך העשרון וממלא העשרון סלת
ומחמצו באותו השאור· ומרובעות הן· אורך כל חלה שבעה
טפחים ורחבה ארבעה וקרנותיה ארבע אצבעות· ור' יהודה
כדי שלא תטע' נתן בזה סימן והוא זד"ד· ואחרי הנפת הלחם
עם השני כבשים של שלמים חיים היו שוחטין הכבשים
ומפשיטין אותן ולוקח הכהן חזה ושוק מכל אחד משניהם
ומניחן בצד שתי הלחם ומניף הכל כאחד במקום כל ה
התנופות ואחר כך מקטיר אימוריהן של שני כבשים ושאר
הבשר נאכל לכהנים ומהשתי חלות נוטל כהן גדול אחת
מהן והשנייה מתחלקת לכל המשמרות ושתיהן נאכלו' אותו
היום וחצי הלילה כבשר קדשי קדשים:

כיצד מעשה לחם הפנים? מביא ארבעה ועשרים סאי' חטים
הראויי' למנחות ושפין אותן וכותשין בהם כשאר חטי מנחות
וטוחנין אותם ומנפין מהם באחד עשרה נפה כל עשרון
סלת ועושין מהן שתים עשרה חלות מצות· לא נפה אותן
באחד עשרה נפה או שלא הוציאן מכל סאין האיל ונעשו
סלת מכל מקום כשרות ולא נאמרו השעורים האלה אלא
למצוה ולישתן ועריכתן בחוץ ואפייתן בפנים בעזרה כשאר
מנחות ולשין אותן אחת אחת ואופין אותן שתים שתים·
ושלשה דפוסין של זהב היו להם אחד שנותנים בו החלה
והיא בצק והשני שאופין אות' בו· והשלישי שנותני' החלה
בו כשרודה אותה מן התנור שלא תתקלקל וכל חלה כהן
מרובעת שנאמר לחם הפני' שיהיו לו פנים רבים· אורך כל
חלה מהן עשרה טפחים ורחבה חמשה טפחים וקרנותיה
שבע אצבעות: השלחן ארכו שני' עשר טפח ורחבו ששה
טפחים נותן אורך החלה על רוחב השלחן נמצאת החלה
יוצאת שני טפחים מכאן ושני טפחי' מכאן וכופל את היוצא
מכאן ומכאן וישאר בין שני הקצוות ריוח באמצע' וכן מניח
חלה על גבי חלה עד שעורך שש חלות וכן עושה בצד ה
המערכה שנייה שש חלות· ואין אפיית לחם הפנים דוחה
את השבת ולא את יום טוב אלא בערב שבת אופין אותן
ועורכין אותן למחר ואם חלו שני ימים טובים של ראש
השנה להיות בחמישי ובערב שבת אופין אותן ביום רביעי:
רבי ישמעאל אומר כשחל ששה עשר בניסן להיות בשבת
העומר היה דוחה את השבת שכל קרבן שזמנו קבוע דוחה
את השבת ואת הטומאה· והנה העומר היה בא משלש סאין
שהיו קוצרין של"ש סאין שעורים בלבד ומנפין אותם בנפה
עד שמעמידין אותן על עשרון אחד מובחר· אמנם אם חל
ששה עשר בניסן להיו' בחול היו קוצרין חמש סאים להעמיד
מהם עשרון אחד כמשפט דסבר רבי ישמעאל עשרון מובחר
בלא טרחא מיתיכן מחמש מפני שמנפין מכל סאה מעט·
והסלת דק היוצא ראשון ממנה הוא המובחר ובשלשה הוא
יוצא בטרחא יתרה כי מנפין השל"ש סאין הרבה אם ירצו

להוציא מהן עשרון סלת כמו שצריך · ובשבת קוצרים שלש
דלדידהו מוטב שירבו במלאכה אחת וירקדו שלשה סאין
פעמים הרבה משירבו מלאכות הרבה כמו לקצור ולברור
ולהבהב ולטחון ולרקוד שני סאים יותר וחכמים אומרים
אחד שבת ואחד חול משלש היה בא · והלכה כחכמים ·
ר' חנינא סגן הכהנים אומר בשבת היה נקצר ביחיד ובמגל
אחד ובקופה אחת · ובחול בשלשה ובשלשה קופות ובשלש'
מגלות · וחכמים אומרי' אחד שבת ואחד חול בשלש' ובשלש'
קופות ובשלשה מגלות לפרסם הדבר שקצירת העומר
במוצאי חמשה עשר בניסן הוא :

מ
מצות העומר לבוא ממקום קרוב לירושלם לפי שאין
מעבירין על המצות הלכך לשיוצא מירושלם לבקש העומר
נוטל אותה תבואה שמוצא בראשונה ואם לא בכרה שלא
נתבשלה כל צרכה התבואה הקרובה לירושלם מביאין
העומר מכל מקום · ומעשה שבא העומר פעם אחת מגגות
צריפין ושתי הלחם מבקעת עין סוכר והם מקומות רחוקים
מירושלם הרבה מפני שהחריבו הגייסות כל התבואות שהיו
סביבותיה · כיצד היו עושין ? שלוחי בית דין יוצאי' מערב
יום טוב ועושין אותו כריכות שקושרין ראשי שבולים כמלא
אגרוף לכל כריכה בהיותה התבואה במחובר לקרקע כדי
שתהא נוחה לקצור · וכל העיירות הסמוכות לשם מתכנסות
למוצאי יום טוב כשקוצרין אותו כדי שיהיה נקצר בעסק
גדו' ובקול המולה גדולה שיכירו כל העם שבמוצאי יום טוב
קוצרין אותו וכיון שחשכה אומר להם הקוצר לבני העיירות
העומדים עליו אם עדיין בא השמש ואמרו לו הין · מגל זה ?
כלומ' אקצור התבואה במגל זה ? אומרים הין · קופה זו ? הייגו
מכנים אני התבואה לתוך קופה זו ? אומרים הין · קופה זו ?
אומרים הין · ובשבת אומר להם שבת זו ? אומרים הין · שבת
זו ? ואומרים הין · אקצור ? והם אומרים לו קצור · אקצור ?
ואומרים לו קצור · שלשה פעמים היה שואל על כל דבר
ודבר והם אומרי' לו הין הין הין · וכל כך למה מפני האומרי'
שאין קצירת העומר במוצאי יום טוב · ואנחנו מסורת בידינו
מאבותינו דנקצר במוצאי יום טוב שכן מצינו בספר יהושע
ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי · והרי נאמר
בתורה ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה ·
נמצא שתלה היתר החדש במחרת הפסח הדבר ברור ש
שמחרת הפסח הוא המתיר את החדש וכו' קוצרים העומר :
וגם היו קוצרים אותו בלילה ולא ביום דכתיב וספרתם לכם
ממחרת השבת וגו' שבע שבתות תמימות תהיינה · ואי
אפשר להיות תמימות אלא אם כן מתחיל למנות מתחלת
הלילה שהרי הלילה תחלת היום הוא והרי הוא אומר מהחל
חרמש בקמה תחל לספור אלמא הקצירה בלילה היא בשעה
שמתחיל למנות · קצרוהו ונתנוהו בקופות הביאוהו לעזרה
היו מהבהבים אותו באור בעודו בשבולין כדי לקיים בו
מצות קלי כדכתיב אביב קלוי באש ובמנחת העומר מיירי
קרא דברי רבי מאיר · וחכמים אומרים בתחלה חובטין ולא
בדרך תבואה יבשה שחובטין אותה במקל אלא בקנים לחים
ובקלחות של כרוב כדי שלא יתמעך ואחר כך מקיימין בו
מצות קלי דסבירא להו לרבנן שאם מהבהבין אותו באור
ממש לא יקרא קלי שהקלי אינו אלא על ידי דבר אחר דהיינו
על ידי כלי לפיכך נותנים אותו אחרי החביטה באבוב כדי
שיהא האור שולט בכולו · ואבוב הוא כלי של נחשת מנוקב
שמוכרי קליות קולין בו · שטחוהו בעזרה והרוח מנשבת בו
כדי שיהיה טוב לטחינה ונתנוהו ברחים של גרוסות שאין

טוחנות דק אלא עבה שאם יטחנו אותו יפה יעבור הסובין
של קלפה בנפה עם הסלת · וגרוסות הוא מלשון גריסין של
פול ועל שם כן נקר' העומר גרש כרמל והוציאו ממנו עשרון
בנופה בשלש עשרה נפה והשאר נפדה ונאכל לכל אדם
וחייב בחלה דחיוב חלה היא בגלגול העסה דנעשה ביד
הדיוט אחר שנפדה · ופטור מן המעשרות שמירוחו ביד הקדש
הוא ומירוח הקדש פוט' מן המעשרו' · הקמח הנותר מהעשרון
בא לו לעשרון נותן תהלה בשש' עשר בניסן שמנו ולבונתו
קודם נתינת הסלת בכלי שרת ואחר נתינת הסלת חוז' ויוצק
שמן ובולל כדרך המנחות ומניף ומגיש וקומץ ומקטיר ·
והשאר נאכל לכהנים · ועד כאן כתבתי מה שראוי
ושיספיק במיני הלחם הקדושים הכתובים בתורה · אך
דעו בני כי מיני הלחם של חול ושנשתמשו בם אנשי העולם
רבים הם כי הנה מימי קדם וקדום בכל מיני בשמי' ותקנום
בחמאה וחלב ובתמרוקי ייגות ודבש ושמני' שונים הערבים
לחיך כנראה בפליניאו בספר י"ח מהדברים הטבעיים פרק
י"א ובאטיניאו היוני בספרו השלישי מהדיפנוסופיסטי שר"ל
סעודת החכמים באשמורת הראשונה מהלילה שזוכר כהפרק
חמשה עשר עד פרק תשעה עשר שנים וחמשים מיני לחם
שהיו אוכלים אותם יותר מכדי שבעה לתאבון · ועלינו
לשבח לאדון הכל שלא הטריח עלינו להתגאל בפת בגם זה
של עכום ונתרצה לתקון המזבח ולהכין מזון לכהני' במנחו'
ובמיני הלחם המועטים שבאו בפירו' בספר ויקרא ושכתבתי
בפרקים אלו ע' וע'ד · יתברך שמו וזכרו לעד ולעולמי
עולמים אמן :

פרק ע"ה

כל קרבנות הצבור והיחיד הייגו המנחות שנקראו גם
הם קרבן היו באים מן הארץ ומחוצה לארץ מן
החדש ומן הישן חוץ מהעומר ושתי הלחם שאינם
באים אלא מן החדש ומן הארץ · מן החדש שבעומר כתיב
מנחה חדשה · ובשתי הלחם כתיב בכורי קציר חטים · ומן
הארץ שבעומר כתיב כי תבואו אל הארץ וקצרתם את קצירה
וגו' · ובשתי הלחם כתיב ממושבותיכם תביאו לחם וגו' ·
וכלם הייגו נוסף על העומר ושתי הלחם כל המנחות בכלל
אינן באין אלא מן המובחר · ואיזהו מן המובחר ? הוא מן
המקומות האלה הייגו מן מכמס וזוניחא שהם אלפא לסלת
דמשום יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם אמרו במשנה
מכמס וזוניחא אלפא לסלת הייגו המקומו' הללו הם ראשוני'
לכל המקומות הנבחרים לסלת כמו שהאלפא היונית היא
ראשונה לאלפא ביתא של יונים · אמנם השנייה לערך הסלת
הבאה ממכמס וזוניחא היא חפריים בבקעה כי היו שני
חפריים אחד בהר ואחד בבקעה והסלת שבבקעה הוא
המובחר · וכל הארצות של ארץ ישראל היו כשרים אלא שמכאן
היו מביאים החטים והסלתות · אין מביאין השעורי' שמהם
עושין מנחת העומר או החטים שעושין מהם שתי הלחם
ושאר המנחות לא מבית הזבלים הייגו משדה שצריכה זבל
דשמא לא נזדבלה כל צרכה ונמצא הסלת כחוש או מפני
שהזבל הוא כמו מעפש ונותן ריח וטעם של פגם בסלת ·
מצורף למה שהסלת מתלעת בנקלה בבואה מבית הזבלים
ולא מבית השלחין הייגו ציה וצמאה למים שהפירו' כחושים

בה· ולא כבית האילן מפני שהתבואה שנזרעה שם גם היא ברחוק מה שצריך משום כלאים היא כחושה שהאילנות יונקים מהקרקע ברחוק מקום הרבה ומכחישים הזרעים· ואם הביא כשר:

כיצד הוא עושה להעמיד תמיד התבואה נבחרת במקומות הטובים לזרעים ולחטי' המובחרים? נר שנה ראשונה חורש את השדה הזה הטוב שנה ראשונה· ונר הוא מלשון נירו לכם ניר· ובשנייה זורע את השדה קודם לפסח שבעים יום והשדה הזה הוא עושה חטים או שעורים שיוצא מהם סלת מרובה· ובגמרא מסיק דשנה ראשונה הוא נר השדה כלו וזורע חציו ומניח חציו נר וכן בשנייה חורש כלו וזורע החצי שלא זרע אשתקד· והחצי שזרע השנה שעברה מניחו ניר· וכן בכל שנה ושנה זורע ניר של אשתקד· ואלה הם המשפטים אשר שמו לפנינו רבותינו הקדושים להצמיח ולהוליד החטים הטובים בשופע ולהעמידם ולשמרם שלא יפסדו וירומו תולעים ויבאשו· אמנם חכמיהם כמו קולומילה ופאלאדיאו וסיעתם בספריהם שכתבו במשפטי עבודת האדמה בלשונם די אגריקולטורה· הוסיפו תנאים אחרים ואמרו כי כשיקצרו החטי' אחרי הבשול הנכון באחור זמן ובמהון אז יפרו וירבו מאד וזרע רב יוציאו בשדה א אחוזתם· אך אם תוקדם בם מעט הקצירה יהיו יותר יפים וחזקים וטובים להשמר ולגנוז אותם באוצרו' ולהרחיק מהם כל הדברי' המפסידין אתם· ושלכן נכון הוא לקצור החטים בין ימי מלואה של לבנה וחסרונה וקודם שיתקשו הרגרעינין בשבולי' ולא יאחרו מלקצור אותם כשיניחו צבעם הירוק או הלבן ויטו אל האדמימות כי בלי ספק יותר טוב הוא קדימת הקצירה של שני ימים ממה שהוא האחור של שני ימים מהזמן הראוי· וכדי שלא יבואו החטים לידי פסידה או עפוש אמרו שהמקום שיאצרו בו החטים יהיה או בחדרים של עצים חזקים ונסרים גסים ערוכים זה אצל זה כהוגן וכשורה או של אבנים טוחים בטיט אבל לא מסויידי' בסיד כי הנה הסיד בטבעו הוא מתנגד הרבה לטבע החטים ויפסיד אותם בנקלה והאוצרות והחדרים האלה לא יהיו מונחי' בקרקעית הבתים ובמקום רטוב אלא לבעלה בעליית ובמקום יבש ולא יהיו שם פתחים או חלונות פתוחות כי האויר וכל רוח מהרוחות יזיק הרבה לחטים חוץ מהרוח המערבי הנקרא בלשון יון זיפירוס· ובלאטינו פאווניאו שהוא טוב להם כפי דעת קולומילה על' יכניסו אותם תמיד דרך התקרה שתשמש לעולם במקום פתח וחלון· והנה הזמן הטוב לאצור החטים בחדרי' האמורי' הוא אחרי שטיחת השבולים ימים מה באויר הקר במקום מגולה תחת השמים עד שיבשו היטב ולא יתנו השבולים חמים באוצרות כי אז ודאי יולדו בהם התולעי' וטוב הוא שלא ידושו החטי' בשוטי' או בבקלורת או בסוסים כנהוג אך יאצרו אותם כמו שהם בשבולים בלי דישה ועתה ישטחו קודם כל דבר קש יבש הרבה על רצפת מעזיבת החדר הנעשה לאוצר· ועל הקש ההוא ישימו השבולי' מתוקנים בסדור טוב עד קרוב לתקרת החדר· ואחרי שיהיה מלא באלומות השבולים יכסו אותו היטב גם כן מלמעלה בקש יבש דומה לקש השטוח על המעזיבה האמורה למחסה ולמסתור מזרם וממטר ולא יגעו בשבולים הקורות ונסרי התקרה כי באופן הזה העיד וארוני דרומיי בספרו די רי רוסטיקה שלא תאונה בה רעה ורמה לא תקרב בשבולים ההם אפילו עד חמשים שנה:

החטים של מנחו' אין לותתין אותן שמא יחמיצו שהרי בחוץ לותתין אותן· ואין הכל זריזין לשומרם אבל מנחת העומר הואיל והיא של צבור לותתין אותה שהרי הצבור זריזים הם ומשמרים אותה ואלה הם תנאי החטים והשעורים המובחרי': אמנם על משפטי הסלת כיצד היה בודק אם הסלת הוא טוב ומנופה כל צרכו אם לאו? הגזבר מניח את ידו לתוך הסלת ואם עלה בה אבק היינו קמח דק וגרוע פסולה עד שינפה אותה בנפה להעביר האבק דק הנשאר בה ואם התליעה או החטה או הסלת כל אחת מהן פסולה והוא שהתליעה או החטה או הסלת ברובה וילפינן לה מדכתיב תמימים יהיו לכם ונסכיהם שיהיו גם כן המנחות והנסכים תמימים:

והנה כמו שצריך שיהיו החטים והשעורים והסלתות מן המובחר כן צריך שיהיה גם כן השמן למנורה ולמנחות מובחר בשלם שבפנים· ותקוע היינו העיר ההוא שנקרא תקוע כדכתיב וישלח יואב תקועה הוא המקום שהוא אלפא לשמן זית טוב ומובחר· אבא שאול אומר ששנייה לעיר הזאת היא רגב בעבר הירדן להביא משם השמן זית הטוב והמובחר וכל הארצות היו כשרות אלא מכאן היו מביאין למצוה מן המובחר· אין מביאין לא מבית הזבלים ולא מבית השלחין ולא ממה שנזרע ביניהם היינו מן המקום שקרוב לזיתים שנזרעה תבואה ביניהם כי הזרעי' מכחישין הארץ הצריכים לינק משם הזיתים ואם הביא כשר· אין מביאין אנפיקנין ואם הביא פסול· מלת אנפיקינון היא יונית ונכתבה בשבוש וצריך לכתוב באות פא רפויה ובכף במקום הקוף כי כן בלשון יון נכתבה עם הכף שלהם· על כן צריך לכתוב גם כן במ"ם במקום הנ"ון הראשונה באופן הזה אומפאכינון כי אומפאכיאון בלשון יון רוצה לומר פרי שעדיין לא נתבשל: ושמן אומפאכינון רוצה לומר שמן שנעשה מזיתים פגים שהם אז מרים מאד ואין מביאין שמן שנעשה מן גרעיני זיתים שנשרו במים ולא שמן מן זיתים כבושים ולא מן זיתים שלוקים מפני שהשמנים הללו הם רעים ואם הביא השמן כזה פסול· שלשה זיתים היינו שלש' פעמים בשנה מלקטים את הזיתים ובהם שלשה שלשה שמנים היינו בכל פעם יש בהם שלשה מיני שמן· הזית הראשון היינו בפעם הראשון מלקט גרגירים של זית שהם בראש הזית מפני שמתבשלין תחלה בעבור החמה שזורחת עליהם ומבשלם וכותש ונותן לתוך הסל ומסתנן ויוצא מהסל בכלי אשר הוא תחתיו לקבל השמן· רבי יהוד' אומר סביבות דופני הסל נותן את השמן והשמן זב דרך הדפנות ונופל לשולי הסל ומשם מסתנן ויוצא ונמצא השמן מזוקק שהפסולת נשאר מודבק בדופני הסל· אבל לא יתנם בשולי הסל מפני שמתערבים שם יחד שמן ושמרים ויוצאים ב בערבוביא· ואז השמן היוצא יהיה עכור והשמן הזב מאליו בלא שום פעינה נקראת שמן ראשון של הזית הראשון· טען בקורה הזיתים שבסל רבי יהודה אומר באבנים ולא בקורה שהקורה כבדה ומוציאה את השמרים זה השמן הוא השני שבראשון חזר וטחן ברחים הזיתים שתחת הקור' וחזר וטען על הזיתים הטחוני' את הקורה זה הוא השמן השלישי שבראשון· השמן הראשון הוא טוב למנורה דבעינן בה שמן זית זך והשאר כשר למנחות דלא כתיב בהו זך· הזית השני היינו בפעם השנית כשלוקטין הזיתים שהם אז מבושלים מגרגרן בראש הגג היינו מלקט כל גרגיר וגרגיר שסמוך לגג כי זיתיהן היו סמוכים לגגותיהם ומתבשלים בפעם

השנייה

השנייה וכותש ונותן לתוך הסל · רבי יהודה אומר סביבות
הסל זה ראשון שבשני · טען בקורה רבי יהודה אומ' באבנים
זה שני שבשני · חזר וטחן וטען זה שלישי שבשני · הראשון
שיצא קודם טעינה כשר למנורה והשאר למנחות · הזית
השלישי שמלקטין אותו פעם שלישית ואין הזיתי' מתבשלי'
אז כל צרכם מפני שענפי האילן הם תחת הגג ואין החמה
מנעת בהם עד שיתבשלו היטב · עוטנו בתוך הבית · עוטנו
הוא מלשון מעטן של זיתי' והיא הגומא שמניחין בה הזיתים
עד שילקו היינו עד שיתעפשו הזיתים ומגבבן בראש הגג
רמתוך שהזיתים צבורים ומכונסים במקום אחד ארבעה
וחמשה ימים זב מהם מוהל שאינו יפה לפיכך צרי' לנגבם
וכותש ונותן לתוך הסל · רבי יהודה אומר סביב הסל זה הוא
השמן הראשון שבשלישי · טען בקורה רבי יהודה אומר
באבנים זה שני שבשלישי · חזר וטחן וטען זה שלישי
שבשלישי · הראשון למנורה והשאר למנחות ואין הלכה כר'
יהודה · השמן הראשון שבראשון אין למעלה ממנו · השני
שבראשון והראשון שבשני שוים · ולא לכל מילי דהא בכלהו
תנן הראשון למנורה והשאר למנחות אלא שוים למנחות
קאמר · ומשום דקימא לן בכל מקום מבחר נדריך שיביא
מן המובחר קא משמע לן השתא שהראשון שבשני והשני
שבראשון שוים שאם יש לו מנחה להביא ויש לו משניהם
מאיזה שירצה יביא אבל אם יש לו משלישי שבראשון
ומראשון שבשני יביא מנחתו מראשון שבשני שהוא מובחר ·
ועם כי כתבתי כל משמעות המשנ' עם כל זה אוסיף לכתוב
כל דבריה כדי שתהיה לכם מן המוכן כל סוגיתה כאן ולא
תצטרכו לחזר אחריה בפרק השמיני דמנחות · אמרו רבותינו
ז"ל משנה ה' הראשון שבראשון אין למעלה ממנו · השני
שבראשון והראשון שבשני שוין · השלישי שבראשון והשני
שבשני והראשון שבשלישי שוין · השלישי שבשני והשני
שבשלישי שוין · השלישי שבשלישי אין למטה ממנו · אף
המנחות היו בדין שיטענו שמן זית זך מה אם המנור' שאינה
לאכילה טעונה שמן זית זך · המנחו' שהן לאכילה אינו דין
שיטענו שמן זית זך ? תלמוד לומר זך כתית למאור ולא
זך כתית למנחות · ועד כאן כתבו במשנה תנאי השמן
המובחר :

ואתם בני דעו כי רבותינו ז"ל הפליגו לדבר בפרטי השמן
זית בפרק זה מפני שידעו שיש אצלנו שמנים שונים ש
שמשתמשים בהם פעמים רבות עמי הארץ תמורת השמן
זית הטוב ואם תרצו לדעת את מספרם ותנאיהם משלם
קראו בספר ט"ו מהדברים הטבעיים לפליניאו כי שם בפרק
השביעי זכר ארבעה וארבעים מיני שמנים שוני' מלאכותים
הנעשים מפירות האילנות וצמחי האדמה שהם או לאכילה
או למשיחה או להדלקה וכלו כלם בלי ספק יופסלו למנורה
ולמנחות שלא יבא בבית ה' לעולם אלא השמן זית הטוב
הזה שכתבו חכמינו הקדושים במסכת מנחות פרק שמיני :
והנה גם בפרק הזה משנה ששית הוסיפו לכתוב כל משפטי
היין הנבחר לנסכים ואמרו ומנין היו מביאין את היין ?
קרוחים והתולים (שהם מקומות של ארץ ישראל) היו
אלפא ליין · שנייה להם בית רימה · ובית לבן בהרי וכפר
סגנא בבקעה · וכל הארצות היו כשרות להביא מהן היין
לנסכים אלא מכאן היו מביאין למצוה מן המובחר : אין
מביאין לא מבית הזבלים ולא מבית השלחים ולא ממה
שנזרע ביניהם ואם הביא כשר : אין מביאין אליוסטן ואם

הביא כשר : אליוסטן אמרו המפרשים שהשמש בלשון יון
נקרא כן · ואתה הקורא דע כי המלה הזאת היא משובשת
כי השמש בלשון יון נקרא איליאוס · על כן צריך לכתוב
איליאוסטן · ובעל המשנה כשאמר אין מביאין אליוסטן
רוצה לומר שאין מביאין יין לנסכים שיהיה מתוק מחמת
השמש לא בהיות הענבים במחובר לקרקע אלא בשטיחת
הענבים התלושים לשמש כדי שיהיו יותר מתוקים ואם
הביא כשר · ואין מביאין ישן דברי רבי וחכמים מכשירים ·
היין הישן הוא שעברו עליו שני' עשר חדש ועבר אדמימותו
והכתוב אומר אל תרא יין כי יתאדם ובא בשעת אדמימותו
מובחר הוא · ולפי דעת רבי אולי גם היין הלבן עם שלא
יהיה ישן לא יהיה כשר לנסכים · אין מביאין יין מתוק ·
היין המתוק הנאמר כאן רוצה לומר שיהיה מענבים שהם
מתוקים בטבעם ועושים לעולם היין מתוק דאילו מחמת
שמש הא תנא רישא אם הביא אליוסטן כשר · או יין מתוק
הוא התירוש שלא עברו עליו ארבעים יום שבמעט ימים
יחסר ממנו המתיקות · ואין מביאין יין מבושל על ידי אש
ולא מעושן והוא יין שיש לו ריח רע בטבעו או מרמ' החבית
שיש לה ריח רע מפני שלא נתנו בה יין בכל שנה ובעבור
שהיתה לפעמים ריקנית קנתה לרח או ריח של עפוש אם
יובש ואם הביא יין או מתוק או מעושן או מבושל פסול :
אין מביאין יין מן הדליות היינו מן הגפנים המודלים על
גבי כלונסות וקנים גבוהים מן הארץ ולא מן הרוגליות והם
הגפנים ששוכבים על גבי קרקע בין רגלי בני אדם ואינן
מודלות · ומביאין בפרט מן הכרמים העבודים · היינו
שנעבדו שתי פעמים בשנה שחופרים סביבות הגפני' להפך
בקרקע שבשרשיהן ועושין בהם גומות להשקותן' וזו היא
עבודתן · והנה פליניאו בספר ארבעה עשר מהדברים
הטבעיי' הפליג לדבר במיני היינות שהיו עושי' באיטליאה
של יון ובסביבותיה · ושנהגו גם כן להביא אותו שם מאיי
הים הרחוקים ובתוכם זכר שבעה מיני יינות מלוחים
וארבעה עשר מיני יינות מתוקים ושלשה מיני תמד והוא
היין המזוג במים · ובספר ההוא פרק כ"ב כתב כי היינות
בכלל הם של קצה מינים · ואין ספק כי כל אלו יורחקו
מנסכי מזבח כי לא יוכשרו בודאי אלא מיני היין הבאים
מארצנו הקדושה ושכתבו רבותינו ז"ל באר היטב בפרק זה :
לא היו כונסין היין בחצבים גדולים היינו בכלים גדולים
שהכלים הגדולים מפיגין טעמו וריחו של יין אלא כונסין
אותו בחביות קטנות ואינו ממלא החבית עד פיה וזה כדי
שיהי' ריחו של יין נודף כי כשהחבית מלאה על כל גדותיה
לא יוכלו לסתום את פיה במגופה ועל כן יוצא ריח הטוב
מהיין לחוץ ואינו עוד נודף כאשר היה מלפנים ואינו מביא
יין לנסכים לא מפיה מפני הקמחין והם כמין גרגירים
קטנים לבנים ששטין על פני היין דומים לקמח נקראים
בלעז פיורי היינו פרחים ולא משוליה מפני השמרים אלא
מביא משלישיתה ומאמציעתה שמשים באמצעית החבית
בר זא והוא הקנה היוצא ממנו היין שמביא ממנו לנסכים ·
וכן אומרים הסוחרים שלנו כשתרצה לקנות שמן תבחר
ותקנה השמן שהוא על פי החבית ואם תרצ' יין תקנה אותו
מאמצעית החבית ואם דבש תקנה ממנו ממה שהוא בשולי
הכלי · וכיצד בודקין היין לנסכים ? הגזבר יושב והקנה
בידו היינו אמת המדה · זרק את גיד השמרים המתחילים
לצאת מהברזא שלא יכנסו ביין הצלול שכבר קבל בכלי

שתחת

שתחת הברזא ויעכרו אותו והקיש בקנה לרמוז אל מושך
היין מהחבית שיסתום הברזא ויעמוד היין · ואמרו בגמרא
שלא היה הנזבר אומר לו סתום לפי שהדבור קשה ליין ·
אמנם לא נסתר ממנו שההקשה קשה ליין מצד עצמ' וידענו
בברור שיפסד בעבודה היין מפני שמשברת ההקש' קרומית
שלו שהוא קומו של יין ומעלה שמרים עליו עד שיעכרוהו
השמרים ויפסדוהו · אך נגלה לא נגלה לנו איך הדבור יהי'
קשה לו יותר מההקשה · אם לא נאמר שהדבור הוא במקרה
קשה ליין באופן זה כי כשהנזבר יראה שגיר השמרי' יתחיל
לצאת מן הברזא אם לא יקיש תכף ומיד אבל ימתין עד
שיאמר למושך היין נראה לי שמתחיל לצאת גיר השמרים
ועל כן משוך ידך וסתום הברזא תוך כדי דבור זה יכנסו
השמרים ביין המשוך ויעכרו אותו · וכמשפט הזה הדבור
יהיה סבה לעכירותו לא שמצד עצמו יהיה קשה ליין אלא
בעבור המתנת המושך לסתום עד שיכלה הנזבר לדבר ·
אך אם נאמר שרצו רבותינו שהדבור יהיה קשה ליין מצד
עצמו גם כי לא נדע שכן הוא על פי סברא נגלת או מיוסדת
על שכמי החקירה הטבעית אין לנו להלעיג על דבריהם
כי חכמינו ז"ל לא כתבו דבר אם לא ידעוהו קודם שמסרוהו
לנו או על פי יסודי החכמה או על פי הנסיון או על פי
הקבלה ואין לנו להזו'תמיד אחרי משפטי המחקר כי פעמי'
רבות גם חכמיהם כזה וכזה ידבהו בספריהם ואמרנו לכל
סכלים הם ועכ"ז הנסיון יוכיח כי כינים דבריהם·הלא תראו
דרך משל שאמר גאלינו בספר תועלת הנשימה פרק רביעי
ובספר ששי ממקומו' הגוף העלולים וגם בספר סבות מקרי
החליים כי הדג המרדם נקרא בלשון יון נרכוס בכף רגושה
ובלשון לאטינו טורפידו שרוצה לומ' בלשון רומי סטופורי
ובלשוננו רדום אם יקרה שיהיה נצוד בחכה תכף כשתעלה
החכה בפיו או שתדבק בקשקשותיו ירדם יד הדייג כי
יעבור כח הרדום שלו בחכה ובמשיחה או במתר התלוית
בו ובקנה אשר ביד הדייג עד שיוביל הרדום בידו ובזרועו ·
ואם תשאל מגאלינו סבת הדבר למה זה ועל מה זה הוא
שהקנה והמשיחה והחכה שהם נעדרי ההרגשה ולא ישנו
טבעם מכח הדג המרדם לא מצד חומרם ולא מצד צורתם
יובילו הרדום ביד הדייג ישיב לך כי נפלא גם זה הוא
ממנו אך שהנסיון יוכיח היות הדבר כן · לכן גם אתם
בדברי רבותינו ז"ל שאמרו שהדבור קשה ליין אל תבקשו
מהם טעם לדבריהם · אלא תשקוטו בנסיון והוא אשר
בשכבר עשו :

ר' יוסי בר יהודה אומ' יין שעלו בו קמחין פסול שנא' תמימי'
יהיו לכם ונסכיהם ואין הלכה כר' יוסי בר יהודה · וכל הני
ואמרינן במתניתין שהם פסולים בין בסלת בין בשמן בין
ביין בין בעצים הפסולים לגבי מזבח אם עבר והקדישן
מכין אותו מכת מרדות מדבריהם כדין המקדיש בעל מום
למזבח שהוא לוקה מן התורה מדכתיב בבעל מום לא
תקריבו · ואמרו בספרא לא תקריבו אם משום בל תשחט
הרי בל תשחט אמור למטן הא אינו אומר כאן לא תקריבו
לא משום בל תקדישו מכאן אמרו המקדיש בעל מום למזב'
עובר משום חמשה דברים · משום בל תקדיש בל תשחט בל
תקטיר מקצתו · בל תזרוק את הדם · בל תקטיר את החלב :
נתחייבו באלו הלאוין לפי שכפל לשון המניעה בפרשיות
של בעלי מומין ר"ל מומי בהמ' ואמרו שלא באו לחזוק המצו'
אלא כל אלו מהם לענין בפני עצמו ונאמר בתחלת אותה
פרשה כל אשר בו מום לא תקריבו וזו היא המניעה מ
מלהקדישו · אחר כך נאמר תמים יהיה לרצון כל מום לא
יהיה בו וזו היא המניעה מלשחוט אותו · אחר כך נאמר לא
תקריבו אלה לה' וזו היא המניעה מלזרוק דמו · ואשה לא
תתנו מהם וזו היא המניעה מהקטר אימוריו · ונאמר אחר
ומעוך וכתות ונתוק וכרות לא תקריבו לה' ואפילו קצת
האימורין : לפיכך המקדיש בעל מום עובר על כל אלה ·
והוא חייב מלקות :

פרק עו

הואיל כי מצות עשה היא וחובה רבה עלינו למלוח כל
הקרבנות שיעלו על מזבח ה' לרצון כדכתי' על
כל קרבנך תקריב מלח ואין דבר קרב עליו מבלעדי שתופו
חוץ מיין הנסכים והדם והעצים כאשר ידענו · דבר גלוי
הוא ומפורסם לכל שצריך להיות גם המלח המובא בכלל
הקרבנות מן המובחר שבמינו כשאר הדברי' הנקרבים ולא
יפול דבר ממנו מתנאי ומשפטי שאר הקרבנות המובחרים
והמעולים · ואין ספק שלא ימצא מי שיזהר על הדבר הזה
הברור כשמש אם לא יהיה פתי וחסר לב מנעוריו · ועל כי
רז"ל ברוב חכמה ודעת דברו בארוכה בחטי המנחות בסלתן
בשמנן וביינן עד בלי די כאשר שמעתם בפרקי הקודמים
אמרתי גם אני לבא אחריהם ולדבר מעט מזער במלח כפי
כחי והיו לכם דברי אלה למשמרת עד אשר תשמעו דברים
אחרים טובים ונכוחים מהם מפי סופרים או מפי ספרים :
והנה מיני המלח כמו שאמרו הפלוסופים והרופאי' הקדמוני'
הם רבים : ואנשי דורנו הוסיפו על מה שאמרו הקדמונים
מינים רבים מהמלח · ואני כמלקט אחרי הקוצרים אענה
אף אני חלקי ואומר בקצר' כי המלח הוא דבר מורכב מאדמ'
שרופה ומים מתוקים או תפלים בלי טעם ואם המים יגברו
על האדמה הרבה אז המלח שיתהוה מהם יטה למתיקות
ויהיה טוב לחיך והלוש למליחה : אמנם אם האדמה והמים
יהיו שוים במזגם אין ספק שיתהוה מלח כמשפטו וכראות
ולא יהיה מלח נאות וטוב לאכילה ולמליחה כמוהו · אך
אם האדמה תגבר מאד על המים עם המליחה החזקה יטה
למרירות שיהיה מועט או מרובה לפי תגבורת ערוב האדמה
שרופה על המים וחלשתה :

ואולם כל המלח בכלל או הוא טבעי או הוא שמימיי או הוא
מלאכותי · המלח הטבעי הוא המלח המחצבי הנולד בהרי'
או במעי האדמה · יש מהמלח הזה הטבעי שבא מההרים
מתחלת בריאתו שהוא כמו אבני' כהים וגושי עפר מעוטני' ·
ויש ממנו שהוא זך ובהיר כבדולח ואבן השוהם נקר' בלשונ'
סאלגיימא היינו מלח שיאירו ברקיו כמו שעושים האבנים
טובו' ומרגליות · ויש ממנו הבא מעפרות תבל יוציאו אותו
מתחת החול כאבנים יקרות אבנים גדולות נקרא בלשונם
סל אמוניאקו היינו מלח הנמצא תחת החול· נקר' אמוניאקו
על כי אמוס עם המם דגושה אצלנו במקו' שתי ממים הכתוב
אצלם רוצה לומר בלשון יון חול · ועוד יש מלח מחצבי
נקרא בלשונם סל אינדו הנחצב בפרט מן ההר ההוא שהוא
בהודו הנקרא אורומינו · וגם יש מלח מחצבי אחר
נקרא בלשונם סל נאטיקו · ועוד יש בכלל מיני המלח

שבמחצבי המלח ההוא הנקר' בלשונ' סל ניטרו הבא ממצרים ומההרים הקטנים ההם שכלם סלנישרו שהם בגבול מצרים בין הארצות שנקראו בלשונם נאבקרא שי ומיכפי כפא רפה׳ וגם יש מהמלח המחצבי שהוא ריחני ומבושם ביותר הבא מארצות הערב הסמוכות למלכות שבא כמו שכתב בשם פוסידוניאן סטראבוני היוני כמעט בסוף ספר ששה עשר מהגיאוגראפיאה שלו׳ וגם יש מהמלח המחצבי שצבעו שחור וממנו שהוא לבן בתכלית ובהיר כאספקלריא המאיר׳ שיראה בחתיכות שלו פרצוף האדם המביט בו כמו שיראו התמונות במראה הנקראת בלעז ספיקיין ועל כן המלח הזה נקרא מלח ספיקולארי ויש ממנו שהוא אדום בתכלית האדמימות ודומה לשני הנקרא בלעז קרימיסו אין גראנה׳ וגם יש ממנו שאדמימותו הוא צלול כשושנה רטובה או הוא דומה לפרח היבש מהשושנה הנקר' נסיראנפילינום או דומ' לפרח העשב שנקראת מאלוה והוא הצבע שהלאטיני יאמרו לו פולוקינום וממנו שהוא ירוק כפרח הכרכום הטוב:

והנה בכלל מיני המלח הטבעי נמנה ג״כ המלח סלקונטית שדברו בה רבותינו ז״ל במסכ' עכו״ם פרק אין מעמידין בהמה משנה ששית והוא מלח גס ולבן מאד הבא ממקו' ידוע אצלם ועם כי שאר מיני המלח האמורים הם כשרים באכילה ומותרים בהנאה עם כל זה הסלקונטי לבדו הוא מות' בהנאה ואסור באכילה מפני תקונו כי מושחין אותו בחלב החזירים ובשומן הדגים הטמאים וכדומה להן ממה שממתק אותו ומשביחו ולפיכך הוא אסור:

אמנם השמימיי הוא המלח הסדומי שירד מן השמים להתם־ הטאי' מן הארץ ולא נתהוה בראשיתו במעי הארץ כמו שעוש' המלח המחצבי כי הנה כתוב בתורה וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש וגו' וכתיב גפרית ומלח שרפה כל ארצה וגו' עד כי המלח הזה אינו בעפר שרוף ומים כשאר מיני המלח אלא גפרית וארץ היינו אדמה שרופה בבלי ערוב מים ועל כן הוא מר לחיך ומלוח מאד ועל האש ישרוף בנקלה ולא יבקעו גרעיניו אם ימצאו בו גרעינים גדולי' או קטנים על הגחלים בתריזה ובהשמעת קול כמו שעושים כמעט כל מיני המלח הטבעי או המלאכותי בעבור ערוב המים אשר בם כאשר כתב אריסטוטילי בספר י״א מהשאלות תשובות שלו תשובה כ״ו׳ ודעו בני כי הספרים האלה הם שלשים ושמנה במספר והשאלות והתשובות של כל הספרים האלה עד תומם הם תתפ״ו נקראו בלשונם פרובלימאטה:

אך המלח המלאכותי או הוא ארציי הבא מן הקרקע או מן הכתלים הישנים או הוא מימיי הבא מהימים מהנהרות מהאגמים מהבורות ומקצת מקואות המים או הוא מהמתכות כמו מהזהב והכסף וזולתן למיניהם או הוא מהמשקים כמו מהיין מהשמן מהחומץ ומהדבש או הוא מהצמחי' כמו מעצי האלן מהפירות משרשי הנטיעות מהעשבים ומהפרחים׳ או הוא מלח הנעשה ממקצת מותרות הבעלי חיים כמו מדם האדם וממימי רגליו או הבא מכל נופם הנמור והמוהלט׳ וחוץ מאלה לא ידעתי בני היקרים מינים אחרים מהמלח הפשוט הן מחצבי הן שמימיי הן מלאכותי שאזכיר לכם עוד׳ על כן באלה תשקוטו אשר הצבתי לבדנה׳ ובמופלא ממני לא תתקרבו׳ ולמען תדעו כי כנים דברי אלה ולא שקרתי בכם אלמדה אתכם לעשות המלח ארציי מהקרקע ומהכתלים ואודיעה לכם גם כן איך עושי' המלח הבא מהים ומן הנהרות מן האגמים מן הבורות וממקוה המימות ולא אסוג אחור מלכתוב אופן עשיית המלח מהמתכות ומהיין מהשמן מהחומץ ומהדבש מהעצים מהשרשים מהפירות מהעשבים מהפרחים במותרות הבעלי חיים ומהבעלי חיים עצמם׳ ועל כי אם ארצה לפרט כל מיני המלח שהם תחת המינים האמורים יכלה הזמן והם לא יכלו: בחרתי לכתוב כאן קצת ממיני המלח והם אלה אשר זכרתי שהם כמו סוגים לשאר המורכבים ומהם תראו מלאכת עשיית המלח בכלל ותדעו מה לכם לעשות כשתרצו להוציא מלח מדבר מה מהדברים בפרט כי אין דבר מורכב תחת גלגל הירח שלא יהיה תחת מין הקרקעות והמים והמתכות המשקים העצים הפירות השרשים העשבים הפרחים והבעלי חיים ואין עוד בדברים הטבעיים כי אם היסודות הפשוטים שלא נמצא מי שיכול וידע להוציא מהם דבר מורכב בזמן מהזמנים אלא עלת העלות וסבת הסבות ברוך הוא אשר כל העולם כלו ברא בכבודו יתב' ויתעלה ויתהלל שמו עדי עד אמן:

והנה המלח המלאכותי הבא מהקרקע הוא הנקרא בלעז סלמיסטרו וממנו עושים האבק הנותנים אנשי המלחמה בסוללו' שלהם או ארקיבושי או מוסקיטוני או ארטילאריא׳ כשישפכו אותם על האויבים להרוג אותם כאשר כתבתי׳ ואופן עשייתו הוא זה׳ חופרים האומנים חפירה בקרקע של מרתף ישן או של שיחין או של מערת רבת הימים׳ ומוציאין משם הקרקע הבתולה אשר למטה מהשטח הנגלת ממנה כמו אמה תחת החפירה ושוטחין אותו הקרקע אשר חפרו בחמרים חברים קטנים תחת הרקיע במקום אשר לא יכה עליו נצוץ השמש ויהיה מוכן לקבל בשטח העליון שלו הטל היורד בלילה מן השמים ושומרים אותו גם כן מהמטר ולפעמים מזין אותו עם מי בורות המתוקים ומניחין אותו שם עד שיעלו על גביו צמחים רבים ובהרות לבנות כשלג ואז לוקטים הצמחים הללו נקיים מעפרות הארץ אשר צמחו עליה כפי האפשר והמים יכסו הצמחים הללו במים מתוקים ומשימים אות' ביורה גדולה של נחשת מצופה בדיל מתוכת על האש ורתיחו אותה עד שיכלו כל המים שבתוכה׳ והנה סביבות דפנות היורה נמצא המלח הזה דבוק בם וגוררים אותו היטב משם והי' להם למשמרת׳ ועל כי בפעם הראשונ' לא יהי' לבן כראוי בעבור חלקי הארץ אשר הם עוד מעורבין בו חוזרים פעם אחרת להתיך המלח הזה במים מתוקים חדשים וצלולים ומניחין זמן מה בכלי גדול המים האלו המלוחים עד שירדו השמרים העכורים בשולי הכלי ואז שופכים לאט לאט המים הצלולים בלבד ביורה המושמרת על האש ורתיחו אותם מחדש עד שיכלו כל המים שביורה׳ והסאלמיסטרו המדובק בדופני היורה אז הוא יותר לבן עם כל זה חוזרים חלילה לעשות כן פעם אחרת׳ ועוד פעמים אחרים כפי המצטרך עד שישוב למראה לבן בתכלית הלבנות והבהירות׳ ונקרא הסאלמיסטרו הזה בלשונם סאלמיסטרו ראפינאטו שיש לו טעם המלח המחצבי והוא יותר חזק ותקיף ממנו׳ והמלח הזה לא יצלח לאכילה׳ ואם הסאלמיסטרו הזה נעשה מכתלי הבית הישנים ששלט בהם האויר הלח זמן ארוך ולא נשב בהם הרוח עד שינגבו הכתלים היטב ובם פרוח יפרחו הצמחים הלבנים האלה אז במטאטות הנהוגים טואטים האבק או העפר הלבן הזה מעל הכתלים בשלמות ואחרי אשר יצוקו אותם במים

כאמור

כאמור עושים בו כאשר כתבתי בצמחים הנולדים בקרקע הבתולה ויתהוה זה באמת לסאלמיסטרו יותר טוב מהראשון וגם הוא מצד טבעו הרע אינו טוב לאכילה:

אמנם המלח הנעשה ברוב המקומות ממימי הים כמו באיטאליאה בסיציליאה· בציפרו· באפריקה וזולתן מהמדינות הוא גם כן מלאכותי כי חופרים יאורים יאורים רבים על שפת הים סביב עד שמביאים מימיו בחפירות גדולות הנעשות שם להכיל בם מימי הים עד שיוקרשו בעבור חום השמש המכה בם תמיד נקראו (יהושע סימן י"א וי"ג) משרפות מים כמו שתרגם יונתן בן עוזיאל חריצי ימא וכאשר היא מלאה החפירה ממימי הים הם סותמים פיות היאורים שלא ירבו המים שבים על המים שבחפירה ו וישטפו הארץ סביב וימנעו בם הקרישה· והמים המלוחים האלה בזמן שיקרשו יקבלו מתיקות מה בעבור מי גשמים מועטים היורדים מהעבים עליהם בזמן הקיץ ואז המלח ההוא יהיה טוב ונחמד לאכילה ויצלח לכל מלאכה אם יהיה לבן וקרוש מקצתו ככלו בשוה ולא יהיה חלול מתוכו אלא כלו מקשה· וכן המלח הנעשה מקצת הנהרות המלוחים או שיש בם עירוב מעט מאיזה מתכות שלא יתנגדו לטבע האדם כמו מהנהרות ההולכים קדמת כספיא המוסגרים שם עשרת השבטים והנעשה בהבורות והאגמים ומקואות המים שהם בפיורינצה באיטאליאה של יון ובארצות אשכנז וצרפת ושאר עמי הארץ הוא מלאכותי כי ירתיחו מימיהם ביורה עד כלה כמו שעושים בסאלמיסטרו ומדפנותיה מוציאים המלח הלבן כפי הפעם· אך המלח היוצא מהמימות הנ"ל אחרי המלח הנעשה ממימי הים הטוב שבכלם הוא הנעשה ממקואות המים ובפרט המובא ממקואות ארץ פריגיאה הנקרא טאפיטון או טריטיאו או גאטאנטיאו:

ואתה הקורא דע כי רבים הם מי הבורות שצריכים הם לדם הבעלי חיים כמו מהבקר ומהצאן והעזים המעורב בם להוציא המלח מהם יפה במראה ומתוק לחיך כי הנה תחת ממשלת הדוכוס מפארמה ופיאסינצה במקום אחד נקרא סאלס שהוא בגבולו יש שם בור שיש בו מים מלוחים רבים שנובעים ממעי הארץ ועליהם צף שמן טבעי שיש לו ריח עז מאד· וטוב לרפאת כל החליים קרים הבאים מהליחה הלבנה במשיחתו· ואחרי אשר יסירו מהמים היוצאים מטבור הארץ השמן הזה ירתיחו אותם על אש חזק ביורות גדולות של נחשת ועושי' ממנו מלח לבן וטוב שהוא לשמוש כל האנשים הדרים ועומדים תחת רשותו בארצות ממשלתו· וכבר גלוי וידוע ומפורסם לכל כי המים האלה לא יתהוו למלח עד אשר ישימו בם משקל ידוע אצלם מדם בקר וצאן ושאר בהמות טהורות וטמאות כפי ערך וכמות המים וה הנרתחים כי הוא מקפיא אותם בהיותם ביורות על האש כמו שעושה הקיבה עצמה כששימו אותה בחלב הבקר כשירצו לעשות הגבינה ממנו· ובגלל הדבר הזה הטבחים כלם שם במצות אדון הארצות האלה הם מקבצים מאספים ואוגרים בנתות או חביות עץ או חפירות הנעשות בארץ כל דם הבהמות טהורות וטמאות הבא בשחיטה או בנחירה מבית המטבחיים שלהם ומשמרים אותו שם עד שימלאו כל הכלים המוכנים לתשמיש זה· ועם כי אז הדם המובא הוא מוסרח ומעופש ביותר כמו שעושה בנקלה כל דם היוצא ממקום שבתו שהם הורידין שבבעלי חיים אף על פי כן יצלח כמו שהוא להקפיא המים האלה כמו שעושה הקיבה האמורה בחלב בקר וצאן עד שיתהוו למלח: והיהודים אחינו הדרים שם הם אוכלים אותו ומשתמשים בו ואכלוהו תמיד בשנים קדמוניות עד עצם היום הזה כי לא יוכל לבא בארצות הדוכוס הזה מלח ממקום אחר גם במצות אבותינו מימי עולם· וכבר נתפשט המנהג הזה גם בכל גלילותינו לאכול הגבינה וכל הבשר המלוח שעושים היהודים אחינו שם למכור אותם לכל שוק· ושמעתי שיש גאון אחד שקדם לנו בזמן המתיר המלח הזה לכל היהודים בספר שאלות ותשובות שלו שכבר נדפס זה שנים מה ואני לא ראיתי אותו ולא ידעתי שם המחבר ז"ל· על כן דרשו מעל ספר הגאון הזה טעם הדבר והיתירו כי אני לא באתי חס ושלום להרהר על דבריו או לבטל המנהג של שנים רבות· אמנם כתבתי זה כדי שלא יבצר מכם הדעה וההשכל בכל מיני המלח כאשר היה עם לבבי ביום אשר כתבתי לכם הפרק הזה בלמוד משפטי המלח בכלל ובפרט:

אולם המלח היוצא מהזהב נעשה כמשפט הזה· קח מהזהב ההוא הטוב שנעשה כמו דפים דקים כעלי נייר ושים דרך משל כמו אונקיא ממנו עם משקל שוה מלח ניטרו הבא מן המחצב· ושים אותם יחד בכור של צורפים על אש חזק של גחלים עד שישרפו בשלם שבפנים וכתוש האפר הזה אשר עשית במדוכה של נחשת עם מדוך של ברזל עד שיהיה כמו עפר דק מאד ושים העפר תוך כלי זכוכית טוב להטפה ותן על האפר הזה מים חיים הנעשים בהטפה מיין אדום טוב נקראים אקוה ויטי של ארבעה הטפות והמים יגברו על האפר כמו ארבע אצבעות וסתום פי הכלי היטב כדי שהמים החיים ישארו בכלי בכל עת המצטרך כי אם לא תעשה כן ילכו המים כעשן לרוח ויאבדו ויפסדו והיו לאין· ותניח האפר הזה כן בכלי שלשה ימים רצופים· אחרי כן שים הכלי במים רותחין ותטיף המים שבו כמו שאומרים אותו באנייו מאריאה עד יבושת המים שבכלי בכח ההטפה אז תסיר הכלי מהבאנייו הנזכר ותתן בו על האפר הזה מהזהב פעם אחר מים חיים של ארבע הטפות כאשר עשית בראשונ' וסתום פי הכלי היטב ויעמוד כן שלשה ימים רצופים כאשר עשית בראשונה ואז תטיף המים חיים אשר על האפר עד יבושת האפר כאמור· אחרי כן תחזור ליתן המים חיים של ארבעת הטפות על האפר הזה פעם שלישי' ועשה כאשר עשית בפעם הראשון והשני· ואחרי יבושת האפר מכח ההטפה תרחוץ אותו היטב במי באר שיהיו המים עד שתסיר ממנו ריח הנשאר בו מהמים החיים· אחרי כן שים האפר בכלי זכוכית נקי טוב להטפה ותשפוך על האפר מי צ ציטראנגולי ריחנים וטובים· ושים הכלי בבאנייו מאריאה והטף ממנו המי ציטראנגולי· ואחרי הטפת כל המים שים הכלי של זכוכי' אשר בו העפר על אפר בקלה חם עד שיבש היטב האפר אשר בו וכתוש אותו במכתש עד שיהיה לעפר דק ושמרהו בכלי זכוכית סתום לעת הצורך ואם תקח שנים או שלשה גרעיני חטה ממנו עם ביצה מגולגלת בת יומה תשמור בריאותך ימים רבים בעזרת שוכן שחקים ולא תבא עליך חלשת לב וטוב לצרעת אחרי ההרקות והמשיחות והטבילות במי עשבים הידועים:

כמוהו נעשה המלח מהכסף ששורפי' אותו עם מלח מלגיימה כמשפט הזהב עם הניטרו ועושים באפר הכסף ככל אשר עשו באפר של זהב בנתינת המים והטפו' והרחיצה וישברו אותו גם בכלי של זכוכית סתום· וכמו שלשה או ארבעה גרעיני חטה ממנו עם מרק תרנגולת הוא טוב למרה שחורה ולכוון הגידים ולחליי הכבד והטחול הרעים· אם ירצה ה':

וגם מכל שאר המתכות נוכל להוציא המלח מהם כמעט במשפט הזהב והכסף ולא ארבה בדברים עליהם הואיל כי הורתי לכם הדרך אשר תלכו בה למצא חפצכם · והזהרו ממלחי שאר המתכות כי על הרוב הם סמים רעים וממיתים בחלט ויש מהם שיגיע בגללם האדם בסכנה עד שערי מות ואל תשפכו דם כי שופך דם האדם באדם דמו ישפך ועם כי מלחי שאר המתכות הם רעים לאכילה עם כל זה הם טובים אם נשתמש בהם בחלקים החצונים מהגוף ויועילו מאד למלאכת היד ברפואה:

והנה המלח היוצא מדבש דבורים תוכל אתה הקורא לעשו' אותו אם תרצה באופן זה · קח השמרים שנשארו בכלי ההטפה אחרי עשיית השמן של דבש שיודעים לעשו' אותו המאניפולאטורי המכירים בטיבה של מלאכת האלקימיאה כפי נמוסם ושים אותם בכבשן של חרסים בכלי חרס שלם וטוב ותניחם שם עד שיהיו לאפר · אחרי כן תמסה האפר הזה במים חיים או מי באר מתוקי' ושים המים הלה עכורים כמו שהם בכלי אחד נקי וגדול כפי המצטרך · אחרי כן קח כלי אחר קטן ממנו ושים אותו אצלו אבל לא תחתיו אך עשה שמקו' מצב הכלי הזה יהיה נבוך מעט מהכלי הראשון המלא · אחרי כן עשה לך ארבעה או חמשה לשונות או חתיכות של לבד שיהיו בארכן כמו ששה או שבע' אצבעות והלבד הוא הבגד הגס הנקרא בלשונם פילטרו ותשים קצה האחד מהחתיכה האחת שרויה בכלי המלא אשר שם המים העכורים וכן תעשה אם תרצה עם החתיכו' האחרו' אם רצונך הוא לבא במהרה אל תכלית המלאכה ושים קצה האחד של חתיכת או חתיכות הבגד תוך הכלי הריקן אשר שמת אצל הכלי המלא עד שיזובו כל המים שבכלי תוך הכלי הריקן באמצעות הלבדים שהם נתונים בקצה האחר שלהם על שפתו · אך שמור קצות הלבדים הנתוני' בכלי הריקן שלא יגעו במים שבשכבר ירדו בו כי אם יגעו בהם ימנעו ירידת המים מהכלי העליון המלא ואחרי אשר יכלו המים לירד הסר החתיכות הבגדים מהכלים ותעזוב המים בכלי ההוא שירדו בו עד שיקרשו · אחרי כן תחזור מים אחרים או של באר או של מעין בכלי אשר המים נקרשים בו ותניע המים היטב עד שיעכרו ועשה עם חתיכות הלבדים כאשר עשית בפעם הראשון וכן תעשה שלשה או ארבעה פעמים כפי המצטרך · אחרי כן שים הכלי אשר בו המים המסוננים עם הלבדים והנקרשי' על האש ותרתיה אותם עד שיבשו המים הנקרשים היטב שיהיו למלח שאינו נאכל אבל יועיל מאד לנקות כל הנגעים שבבשר המלאים מוגלא ויתרפאו החולים בנקלה מבלי טרחא יתרה מהרופא וכמשפט הזה תעשה בשמרי החומץ הדבוקי' בדופני חבית של עץ שנתנו שם חומץ שנים רבות אם תשרוף אותם ותעשה בהם כאשר עשית בשמרי הדבש ותמצא מלח חד מאד מסוכן לאכילה שאוכל הבשר המעופש בהאבר הקרוב להפסד בעבור רבוי הלחות וחלשת החום הטבעי שבו · וכן עושים גם כן המלח משמרי היין הדבוקים בדופני החביות נקראו השמרי' הלה בלשונם טארטארו והוא מלח מיבש הנגעים ומנקה אותן ואם יאכלו מעט ממנו ישלשל הבטן:

והמלח הנעשה מהזיתים השרופים עם גרעיניה' אחרי אשר הוציאו שמנן במעצר תחת הבד אם ישרפו ויעשה בהם כמשפט שמרי הדבש החומץ והיין הוא טוב ליבש הנגעים כפי האמה והטבעת ודומיהן · וכן מכל שאר הפירות נעשה המלח כמו מהזיתים השרופים ויהיה טוב להליים שוני' כמו שהוא טבע הפרי שנעשה ממנו:

גם המלח היוצא מהעץ הנקרא עץ קדוש בלשונם ליניום סאנטו או ליגייו גואיאקו נעשה כמשפט הזה · קח העץ הזה כלו היינו העץ והקליפה שלו גם יחד ובתוך כלי חרס חזק שים אותו תחת הכבשן רבת האש עד שישרף בשלמות עשה אותו לאבק ותמחה אותו היטב עד שימס במים מתוקי' המוטפים בכלי זכוכית אבאגיו מאריאה כמשפט ושים המים האלה עם האפר תוך כלי טוב והגן על אש נח וקל ותרתח אות' עד שתכלה כמו רביעית המים אשר נתת בכלי ואחרי ירידת העפר בשולי הכלי בשלמות · תשפוך המים בנחת והזהר שלא תשפוך עמם האפר אשר הוא בשולי הכלי ושים המים האלה הנשפכים בכלי נקי למשמרת · ועוד תחזור לתת על העפר שבכלי מים מתוקים מוטפים כאשר עשית בראשונ' ותרתיח אותם עם האפר עד שתכלה רביעית המים והסר מן האש · ואחרי ירידת האפר בשולי הכלי תשפוך המים האלה בנחת על המים אשר שפכת ושמרת בכלי הנקי ותחזור מים אחרים כנזכר על האפר ועשה כמו שעשית בפעם הראשונ' והשנית ואחרי ירידת האפר תשפוך המים שעל האפר על המים השמורי' שבכלי הנקי וכן תעשה פעמים הרבה עד שלא תרגיש במים שישפכו מעל האפר ריח של עפר שרוף · אחרי כן קח הכלי אשר נתת בו פעמים הרבה כל מימי השפיכות ושים אותו על אפר חם שאם באולי היו מימיו קרשים יותכו ובעוד שיהיה הכלי נתון על האש תסנן כל המים עם חתיכות הלבדים תוך כלי אחר ותניחם שם עד שיוקרשו ואחרי הקרישות שים על גו המים הנקרשים מים חדשים מתוקי' מוטפים ותנענע אות' בחוזק עד שיהיו מעורבים יחד בשלמות ותרתח אותם על האש עד שיכלו המים מכל וכל והמלח שבשולי הכלי תנגב אותו היטב בכלי ריקן של זכוכי' על אפר מקלה חם ושמור המלח הנעשה כי הוא טוב לרפאת החולי ההוא הנקרא חולי צרפת אם יאכלו ממנו · וגם יועיל מאד אם יתנוהו על הנגעים הבאים בשבילו שצריכים נקוי והסרת העפוש:

עוד המלח שנעשה מענפי עץ ייניפרו ופירותיו מלאכתו דומה לעשיית המלח האמור מהעץ הקדוש · והמלח הזה הוא מלח חד ונאכל למי שלא יוכל להשתין בעבור אסיפת ליחה לבנה עבה במקוה:

כמשפט ההוא גם כן נעשה המלח משרשי לענה הנקראת גינציאנה אם ישרפו והוא טוב לכל הקדחות ויועיל לסתומי האברים הפנימיים ולקושי ההשתנה:

אמנם מלח העשב הנקרא אבסינטיאו תמצא אותו באופן זה · קח עשב אבסינטיאו כשהוא ירוק ולח תכף אחרי תלישתו מהנטיעה שלו ושים אותו בכלי ההטפה של זכוכית ותוציא ממנו מימיו בהטפה עד אשר יבש העשב בכלי ההטפה · אחרי כן תשרוף היטב הנשאר בכלי עד אשר יהיה לאפר וכתוש אותו עד שיהיה דק מאד שים העפר הזה בכלי זכוכי' טוב ותן עליו כל המים אשר הטפת ממנו וסתום פי הכלי ושים אותו במים חמים הנקראים בלעז באנייו מאריאה ויעמוד שם הכלי סתום והמים יהיו חמים תמיד כעד עשרה ימים · אחרי כן תפתח פי הכלי ותשפוך המים מעליו בנחת בכלי אחר והזהר שהאפר שהוא בשולי הכלי לא יעלה ויעכור המים אשר תשפוך · אחרי כן עם חתיכות הלבדים תסנן המים האלה כמו שאמרתי בשאר מיני המלח וכאשר המים המסוננים יקרשו בכלי תרתיח המים הקרושים על האש עד שישאר המלח טוב ונקי ויבש כהלכה ותשמור מיטב

המלח הזה בכלי זכוכית כי הוא טוב מאד כמעט לכל החוליים והקדחו' הדבריות והדבר עצמו ויועיל לשקוי היא הנקראת בלעז אידרופיסיאה גם מחזק האצטומכא׃ ובאופן הזה תעשה גם כן המלח מפרחי. שושני' שיועיל לכאב הלב ולמרה השחורה עזה ולעצירת הבטן ולחולשת האצטומכא׃

גם מהדם וממותרות הבעלי חיים כמו ממימי. רגלים שלהם ומיתר המותרות ג"כ נוכל להוציא מלח לרפואה׃ ומלח דם האדם נעשה בזה האופן׃ קח דם האדם הבריא היוצא בהקזה הנעשת בזמן האביב לשמירת הבריאות ושים בכלי חרש מכוסה היטב וסתום פי הכלי והמכסה עם סיד וטיט או דבר אחר שלא יפסד באש ושים אותו בכבשן עד שישרף ויהיה לאפר׃ אחרי כן שים אותו האפר בכלי אחר של זכוכית עם מי מטר המוטפים בכלי החטפה של זכוכי' שיהיו זכים וברים ורתח אותו מעט על האש ואחרי אשר ירד האפר בשולי הכלי תשפוך המים אשר על האפר בנחת כדי שלא יעברו בעליית האפר ועם חתיכות של לבד עשוי כתוב בשאר מיני המלח ורתיח המים על אש חזק עד שיכלו המים ונשאר המלח בשולי הכלי כי יועיל לחולים שלא מבני עמנו (בעבור שנעשה מדם שנאסר לנו כדכתי' כל חלב וכל דם לא תאכלו) אם יאכלו אותו בעבור חולי הפודאגרה וחוליי המקוה׃

אך מלח מימי רגלים נעשה כמשפט הזה, כי אחרי שישתכו בשתי שעו' עם הלבדים תסנן אותם בכלי אחד כאשר ידעת ותניח אותם שם עד שיוקרשו׃ אחרי כן המס המי רגלים הקרושים עם חומץ מוטף בכלי ההטפה ותטיף החומץ הזה אשר נתת על המימי רגלים עם הלבדים ותניח המוטף עד שיקרוש׃ אחרי זה תחזור על המוקרש חומץ חדש מוטף כאמור ועשה עם הלבדים כמו שעשית בראשונה וכן תעשה מחדש עד שלשה או ארבע' פעמים ואחרי אשר יוקרש בכלי הרתח אותו על אש חזק ועשה כמו שכתו' בשאר מיני המלח ואינו לאכילה׃ בפרט משום בל תשקצו את נפשותיכ' והוא טוב לנקות כל הנגעים המלאים מוגלא׃

גם מהסרטנים החיים הנקראים בלעז גאמבארי דתוכל להוציא המלח מהם באופן זה׃ שים אותם חיים בכלי חרש סתום היטב על האש או בכבשן עד שישרפו בשלמות׃ אחרי כן כתוש אותם לעפר וקח צפרדעים חיים כאשר הם ובשל אות' במים עד שיתבשלו היטב וסנן המרק אשר עשו ושים המרק המסונן בכלי החטפה ותטיף אותו אבאנייו מאריאה והמים היוצא בהטפה שים על אפר הסרטנים בכלי סתום בעד שלש' ימים׃ אחרי כן עם הלבדים תטיף המים ואחרי אשר יוקרשו שים הכלי עם המים הנקרשים על אש חזק עד שיכלו המים ועשה כאשר אמרנו פעמים רבו' ושמור המלח הזה כי הוא טוב לנשיכת כלב שוטה אם יאכלו ממנו הנשוכים בכל יום א' דראגמה עם צוקארו רוסאטו חדש ויעשו גם כן שאר התרופות על פי הרופאים הבקיאים׃

הרי שיצאתי ידי חובתי ממה שיעדתי לכם בהודעת מלאכ' עשיית המלח מכל הדברים הנמצאי' תחת השמש ואין דבר נסתר בזה וריק מכם׃ אמנם ידעתי גם אני ידעתי כי לא כל מיני המלח אשר כתבתי יוכשרו לבא בבית ה' ועל כן אדברה וירוח לי כי המלח המובא בחצרות בית ה' או הוא לצורך הקרבנות והמנחות בשתוף או לצורך קטרת הסמים ביחוד׃ ולכל אחד מהדברים האלה יש במיני המלח צד הפרש אשר בגללו ראוי שנדע מה הוא המלח המובחר לקרבנו' ולמנחות ומה הוא המעולה שבמיני המלח לסממני הקטרת׃

והנה תנאי המלח המובחר לקרבנות ולמנחות הוא שיהיה המלח ההוא או טבעי מצד עצמו אם אפש' מבלי שום מלאכה או טבעי מצד מה ומלאכותי מצד מה׃ וכן צריך שיהי' המלח ההוא מלח שיתהוה בלא שביתת שבת דגרסינן במנחו' פרק הקומץ רבה׃ אמר רבי שמעון נאמר כאן בפרשת ויקרא מלח ברית אלקיך ונאמר בפרשת קרח ברית מלח עולם היא כשם שאי אפשר לקרבנות בלא כהונה כך אי אפש' לקרבנו' בלא מלח׃ כתיב וכל קרבן מנחתך במלח כו' יכול יתבננו כדרב' בר עולא יתבלנו כמו שעושין בתבן וטיט או תבונחו כדרב אשי יתן בו טעם בבינה? תלמוד לומר תמלח׃ אי תמלח יכול במי מלח? תלמוד לומר לא תשבית הבא מלח שאינה שובתת היינו שנעשת בשבת כבחול ואיזו זו זו מלח סדומית׃ ומנין שאם לא מצאו מלח סדומית שמביא מלח איסתרונקית? תלמוד לומר תקריב כל שהוא תקריב מכל מקום תקריב אפילו בשבת תקריב אפילו בטומאה׃

ואתה הקורא דע כי בעל הערוך פירש מלח סדומית ואסתרונקית מקומות הם ומלח סדומית אינו נימוח במים עד שישחק׃ ואני אברהם אומר כי אולי מלח איסתרוקנית הוצה לומ' מלח הבא או נעשה כן בשניות כי לא היה למלח של"ם מלפנים אלא נתהוה או נעשה כן בידי אדם והמלח הזאת יש לה מוצא ממלת איסתירון שהוא לשון יוני שר' באחרית או בשניות כמו שהם מי הים שיוקרשו בחריצים בהשתדלות האדם ויהיו למלח בפועל ולא בכח כבראשונה׃ עוד המלח הטוב והמובחר לקרבנות ולמנחות מצוה מן המובחר הוא להביאו מהארץ כמו שאר הקרבנות עם כי יוכשרו נ"כ מחוצה לארץ׃ עוד צריך שיהיה המלח הזה טוב למליחה ושלא יהיה חד באופן שיפסד הבשר בעבור מפני חדודו׃ גם צריך שיהי' המלח הזה המובחר בגרעינים דכים ושיהיו בינוניים לא גדולים ולא קטנים יותר מהראוי כדי שימלח יפה הבשר ויסיר כשיפזרו ויתנו ממנו על כבש המזבח השמנונית שעליו המחליק קרקע הכבש אשר בגלל זה יפחדו הכהנים ליפול בעל"ע ולבא לידי סכנה׃ ועוד צריך שמלח הקרבנות הקרב על מזבח החצון ישמיע קולו בתריזה כמו שעושים כמעט כל מיני המלח חוץ מהסדומי' כאמור וכמו שעושים כל העצים הכשרים למערכה כי אם תבין גם כלם בהדלקה הם משמיעים קול או מפני שבת"כ יש נקבים נקבים חלולים מלאים רוח כמו שיש במורביות של תאנה או מפני שהעצים הם שמנים בתוכם כמו שהם העצים הנקראים עצי שמן שבהדלקה תתהוה השמנונית לרוח גם ומרובה כמה שיכיל חלל העץ מתוכו וכאשר יבקש הרוח לצאת ואינו מוצא מקום מוכן שם בעץ בחוזק רב הוא בוקע בהשמעת קול השטח החצוני מהעץ אשר כמעט חציו ממנו הוא שרוף באש׃ ובהשמעת הקול הזה מצורף למה שהוא כוי למזבח הוא כמו שיאמר המקריב רבון כל העולמים ידעתי כי אני צריך לתפלה בהקרבת הקרבנות ושהתפלה מצוה לעשות אותה בדממה דקה ולא בהשמעת והרמת קול גדול כמו שאמרו רבותינו ז"ל כל המשמיע קולו בתפ"תו הרי זה מקטני אמנה וכאשר כתב הרשב"י וצוק"ל בזוהר פרשת ויגש על פסוק והקול נשמע בית פרעה׃ אמנם מפני שאני הייתי מרוב העונות אשר עשיתי כאדם הזה שאינו יודע לכוין את לבו עד שישמיע קולו בתפלתו אשמיע גם אני על מזבח החצון את קולי בצלותא דא דהיא צלותא כלתתא בגין דתא"ל (כדרבי אליעזר)

בהקרבת קרבן הקטרת שאינו משמיע מלחו קול לאתחברא
בחשאי בקולא עילאה דכל קלין נפקין מתמן · וגם כי אני
משמיע קולי על מזבח החצון שלא כדת עם כל זה האזינה
לי ה' עתה בקראי אליך כמו שאמר בחיר ה' נעים זמירות
ישראל הקשיבה לקול שועי מלכי ואלהי כי כשלבי יהיה
נכון עמי ואוכל לכוין דעתי · מראוי לא אעמוד בשועה זו
בלבד אלא גם אליך אתפלל בחשאי בהקטרת הקטרת :
ועתה אם נעיין היטב במיני המלח לא נמצא מהם הגון בעד
הקרבנות והמנחות אלא המלח הנעשה ממימי הים שהוא
בצד מה טבעי ולא מכל וכל מלאכותי · ואם נרצה להביא
במקומו המלח המחצבי הרי אין מלח מחצבי בכל גבול
ישראל אם לא נחזר אחרי המקומות הרחוקים מאד והתורה
לעולם הסרה עלינו ולא רצתה ליגענו יותר מדאי ועל כן
צותה שנקריב שור כשב ועז ולא איל צבי ויחמור שאינם מן
המוכן · ולהיות שהים הנקרא ים המלח היה בגבולי הארץ
הנבחרת על כן נקרא על תנאי זה ים המלח מפני שמביאים
ממנו המלח הידוע המלח המובחר בהא הידיעה דאם לא כן
מה לי לכתוב ים המלח? וכי איני יודע שכל הימים הם ימי
המלח ? הלא כלם הם נכוחי' וטובים לעשות מלח · הרי שבא
מלח הקרבנו' והמנחו' מן הארץ וגם המלח הזה הוא המובחר
שבמיני המלח הנמצאים בארץ ישראל הטוב לאכילה וגם
הוא לא שבת כי הנה גם שבידי אדם יעשו החפירות לקלוט
המים הלא יתהוה המלח הזה גם בחול גם בשב' ולא ישבות
כי יקרשו המי' בחמימות השמש המכה עליו תמיד ולא יקרש
בפעולת אדם · עוד המלח הזה לא בלבד הוא נאות לאכילה
אבל הוא טוב בפרט למלוח הבשר ואינו מפסיד אותו כמו
שבאולי המלח סדומי עושה מפני חדותו הרב המתיך את
הבשר במקום המליחה וגם המלח הימיי אינו מסבב מאב
ברגלי הכהנים היחפים כמו שיעשה המלח הסדומי אם
בתמידות יעברו עליו · עוד המלח הזה הימיי יש לו גרעיני'
מה שאין להם לשאר מיני המלח שהם או עפר דק מאד או
חתיכות גדולות כאבני מחצב · וסוף דבר הוא משמיע קול
שהוא נוי למזבח החצון בעבור מעט הלחות והמים אשר
עודם בקרבו כאשר עושים גם כן עצי המערכה בעבור הרוח
והשמנונית אשר בם · אם כן המלח הבא מים המלח היה
באמת המלח המובחר והטוב לקרבנות ולמנחות :
אמנם המלח הסדומי היה הנבחר לתת עם סממני הקטרת
מפני שהוא מעלה עשן במהרה להיותו גפרית ואש גמור
כאשר העידה עליו תורתנו הקדושה והוא כתמר ועולה בלי
התרזה שאינו משמי' קול בטבעו כאשר כתבתי ועולה לרצון
ולריח ניחוח כמו שעולה תפלת האדם כשיכוין לבו לשמים
ומתפלל בחשאי · ומפני שלא יבקעו גרעיניו בהתרזות
בשישרוף על האש על כן לא היה מקלקל ומפסיד סגולת
מעלה עשן וכחו בהקטרה · ועו' המלח הסדומי היה המובחר
שבמיני המלח בסממני הקטרת מפני שבא מן הארץ עצמה
ולא מחוצה לה כמו שאמרו בבראשית רבה על פסוק וה' אמר
המכסה אני מאברהם אמר רבי יהושע בן לוי למלך שנתן
פרדס מתנה לאוהבו לאחר זמן בקש המלך לקוץ מתוכו
חמש אילני סרק אמר המלך ואלו מן פטריקון שלו הייתי
מבקש לא היה מעכב · ומה בכך ? נמלך בו · כך אמר הקב"ה
כבר נתתי הארץ מתנה לאברהם שנאמר לזרעך נתתי הארץ
הזאת והמשה כרכין הללו בתוך שלו הן · ואלו מן פטריקון
זה הייתי מבקש לא היה מעכב · ומה בכך ? נמלך בו :
ואת' בני דעו כי המלה הזאת פטריקון היא יונית ופטריקוס
רוצה לומר יורש · אמנם פטריקון רוצה לומר ירושת הבאה
בזכות האב · ודעו גם כן שתנאי בית דין היה שיהיו נאותים
הכהנים במלח ובעצים ובאכילת הקרבנות שעלו להלקם
אבל לא היו נותנים מלח המקדש בחולין שלהם ומלח שעל
גבי האבר הנקרב מועלין בו ושעל הכבש ושעל ראש המזב'
אין מועלין בו · כאלה הם דברי בפרק המלח ובפרק הבא
אדבר בעזרת ה' בעצי המערכה ולא אהיה לכם למשא כאשר
הייתי בפרק זה שהוא תפל מבלי טעם חכמה ותבונה עם
שהיה מראשו לסופו ברוב מלח :

פרק עז

עצי המערכה לא יהיו אלא נבחרים כמשפט הקרבנות
כלם על כן לא יהיה בהם תולעת או עפוש וכל
עץ שהתליע כשהוא לח פסול למזבח · התליע
יבש גורר את המקום שהתליע · ועצי סתירה פסולי' לעולם
ולא יביאו אלא עצים חדשים :
המקדיש עצים פסולים למזבח · בעיא היא במנחות פרק
שמיני ולא אפשיטא אם דומים לבעל מום כבהמה ו' וקרה
או אינן כבעל מום ואינו לוקה לפיכך אינו לוקה אבל מכין
אותו מכת מרדות :
העצים אף על פי שאינן אוכלין הרי הם מטמאים כאוכל
לענין הקרבנות ויפסלו בטומאה זו למזבח :
כל העצים החדשים כשרים למערכה חוץ משל זית ושל גפן
אבל באלו רגילין במורביות של תאנה ושל אגוז ושל עץ
שמן · והני מאי טעמא לא ? אמר רב פפא משום דקטמי ·
רב אחא בר יעקב אמר משום ישוב ארץ ישראל · מתיבי על
העצים אשר על האש · עצים הנתונים להיות אש · מאי ניהו
דוקרי דלא קטמי ואזלי ? בקטם של תאנה ושל אגוז · רבי
אליעזר מוסיף אף של מייש ושל אלון ושל דקל ושל חרוב
ושל שקמא · ואולי על אלו ר' אליעזר נוכל להוסיף אנחנו
עצי ארזים ארנים וברושים כדאמרינן במסכת פרה פרק
שבעת ימים משנה שמינית ועצים היו מסודרים שם כו' ·
הארז נקרא בלשון יון כידרוס בכף דגושה ובלשון לאטינו
צידרוס ובלעז צידרו · הארן כן שמו בלשון הקדש נטע
ארן וגשם יגדל (ישעיה מד) בלאטינו נקרא אורנוס והוא
אילן ארוך וגזעו הוא עגול והקליפה שלו היא חלקה ·
וקולומילה המחבר בספרו מהאלנות אמר שהוא הפראקסינו
המדברי · הברוש נקרא בלשון יון צילאשי ובלאטינו אביאס
ובלעז אביטי · בשלמא למאן דאמר משום דקטמי בהא
פליגי מר סבר אע"ג דלא קטמי מגואי כיון דקטמי מבראי
לא מייתינן · ומר סבר כיון דלא קטמי מגואי אע"ג דקטמי
מבראי מייתינן אלא למאן דאמר משום ישוב ארץ ישראל
דקל לית ביה משום ישוב ארץ ישראל ? ולטעמיך תאנה מי
לית ביה משום ישוב ארץ ישראל ? אלא מאי אית לך למימר
בתאנה דלא עבד פירי דקל נמי בדקל דלא עבד פירי :
אמר ר' חמא בר גוריא גזירין שעשה משה אמה ארכן ואמה
רחבן ועובין כמחק גודש של סאה אמר ר' ירמיה באמה
גדומה אמר רב יוסף היינו דתניא על העצים אשר על האש
אשר על המזבח שלא יהיו עצים יוצאים מן המזבח כלום :
כשעלו בני הגולה מבבל ולא מצאו עצים בלשכה הפילו
גורלות על הבאת העצים כדכתיב (בנחמיה י') והגורלות
הפלנו

הפלנו על קרבן העצים הכהנים הלוים והעם להביא לבית אלהינו לבית אבותינו לעתים מזומנים שנה בשנ׳ לבער על מזבח ה׳ אלקינו ככתוב בתורה ועל האנשים האלו הכתובים במסכת תענית פרק בשלשה פרקים משנה חמישית עלה אז הגורל להביאם והתנו נביאים שביניהם שאפי׳ לשכה מלאה עצים יהיו אלו מתנדבים משלהם ועל כי היו מתנדבים בשמחה ביום שהיו מביאים העצים היו מביאין עמה׳ קרבן נדבה והיו כל בני הגורלות עושים בזמן הקצוב להם כל אחד ואחד בזמנו ביחוד יום טוב :

והנה זמן עצי כהנים והעם תשעה בכל שנה כי היו מביאים בתשעה ימים מתחלפים העצים ולא היו מביאים אותם בערבוביא · הזמן הראשון עלה לחלק בני ארח בן יהודה והוא היה באחד בניסן · הזמן השני עלה לחלק בני דוד בן יהודה והיה בעשרים בתמוז : הזמן השלישי עלה לחלק בני פרעוש בן יהודה והיה בחמשה באב · הזמן הרביעי עלה לחלק בני יונדב בן רכב והיה בשבעה באב · החמשי עלה לחלק בני סנאה בן בנימן והיה בעשרה באב · הששי עלה לחלק בני זתוא בן יהודה והיה בחמשה עשר באב ועם בני זתוא היו מביאים העצים לנדבה כהני׳ ולוים וכל מי שטעה שבטו ולא היה יודע עם מי ילך היה הולך עם בני זתוא ועמהם גם כן היו הולכים בני גונבי עלי שנקראו עוד בני קציעי קציעות וגם היו עמם בני סלמאי הנתוצתי׳ ובגמרא מפרש שפעם אחת גזרו יונים על ישראל שלא יביאו בכורים למקדש והושיבו שומרים בדרכים על כך ועמדו אנשים כשרים שבאותו הדור והביאו סלי בכורים וחפו אות׳ בקציעות דהיינו תאנים יבשים ונושאים על כתפם עלי · והוא עץ גדול עשוי כעין כוכנא שכותשים בו הדייסא והיו רגילי׳ לכתוש בו הקציעות לעשות מהן עגולי דבלה וכשהיו פוגעים בשומרים היו אומרים להם אנו הולכים לעשות שני עגולי דבלה במכתשת שלפנינו בעלי זה שעל כתפנו · וכך היו מביאים בכורים לירושלם ועל שם כך נקראו בני גונבי עלי כלומר גונבי לב השומרים בעלי שעל כתפם · או היו קוראים אותם בעלי קציעות על שם שחותכין עגולי הדבלה במקצועות ואלו האנשים עצמן הכשרים עמדו פעם אחרת כשגזרו שלא להביא עצים למערכה ותקנו סולמות והיו אומרים לשומרים אנו הולכים ליטול שני גוזלות משובך זה שלפנינו בסולם זה שעל כתפנו ועל שם כך נקראו בני סלמאי הנתוצתים שהיו נותצים הסולמות אחר שעברו השומרים ומביאים מהם עצים למערכה וכל אלו היו מביאים העצים בנדבה למערכה עם בני זתוא · הגורל השביעי עלה לחלק בני פחת מואב בן יהודה והיה בעשרים באב · השמיני עלה לחלק בני עדין בן יהודה והיה בעשרי׳ באלול · התשיעי עלה לחלק בני פרעוש פעם אחרת והיה באחד בטבת · וכבר התנדבו העצים בשנה ההיא בגורל השלישי שהיה בחמשה באב שלפני׳ ואולי בני פרעוש היו מתנדבים שני פעמים בשנה מפני שהיו אוהבים או עשירים יותר משאר בני הגורלות האמורים והנכון הוא שהיו יותר עשירי׳ כי בני סנאה היו שלשת אלפים תתק׳ ושלשי׳ ובני פחת מואב היו אלפים תתי״ח ובני פרעוש היו אלפים מאה ושבעי׳ ושנים כנראה בעזרא ב׳ ובנחמיה ז׳ ·׳ ודעו בני שבסוף גמרת תענית אמרו כי קרו להו לחמשה עשר באב יום תבר מגל היינו מעתה אין אנו צריכי׳ עוד בשנה זו למגל לחתוך עצים מפני שביום חמשה עשר באב תשש כח השמש וכשכורתין עצי׳ מהיער אינם מתיבשי׳ ונשארה בהן לחלוחית ומתליעי׳ ·

וכבר אמרנו שכל עץ שהי׳ בו תולעת פסול לגבי מזבח ואולי בני פחת מואב שהיו מביאין העצים יום עשרים באב ובני עדין שהיו מביאין אותם בעשרי׳ באלול · ובני פרעוש בפעם השנית שהיו מביאים אותם באחד בטבת היו חותכים העצי׳ אשר היו מביאים לנדבה קודם חמשה עשר באב עם כי לא היו מביאים נדבתם עד זמן הכתוב במשנה · אמנם קשה לי מאד למה עבדו הגורלות לעולם בזמנים האמורי׳ במשנה ולא שנו אותן עד שהוצרכו להביא ארבעה גורלות בחדש אב תמיד היינו בחמשה בשבעה בעשרה ובחמשה עשר בו · ולמה לא חלקו כל זמן התשעה גורלות אלו בניסן באייר בסיון בתמוז ובחדש אב שהם חדשים שהשמש גובר ומיבש היטב את העצים ויותר מתוקני׳ להביא קרבן נדבה ולעשות בזמנן יום טוב ? אתם ברו לכם טעם מספיק כאשר תמצאו כי אני לא ידעתי מה להשיב על זה :

המתנדב עולה לא יביא עצים ואש עמה דכתיב על העצים אשר על האש אשר על המזבח מה מזבח משל צבור אף עצי׳ ואש משל צבור דברי רבי אליעזר בר שמעון רבי אומר מה מזבח שלא נשתמש בו הדיוט אף עצים שלא נשתמש בהם הדיוט · תניא אידך יכול האומר עלי עולה יביא עצי׳ בתוך ביתו כדרך שמביא נסכים מתוך ביתו ? תלמוד לומר על העצים מה מזבח שלא נשתמש בו הדיוט אף עצים שלא נשתמש בהן הדיוט · מאי בינייהו ? חדתי ועתיקי · ועתיקי לא ? והא כתיב ויאמר ארונה אל דוד יקח ויעל אדוני המלך הטוב בעיניו · ראה הבקר לעולה והמורגים וכלי הבקר לעצים ? דוד בכלי בקר ובמורגים לא העלה עולות דכתיב לא כי קנה אקנה וגו׳ ויקן דוד את הגורן ואת הבקר וגו׳ ולא קנה כלי הבקר והמורגים ויעל עולות ושלמי׳ וגו׳ מה להלן דוד בחדתי העלה עולות ושלמים הכא נמי בחדתי העלה עולות ושלמים :

מצות עשה להיות אש יקודה על המזבח תמיד שנאמר אש תמיד תוקד על המזבח · תמיד אף בשבת תמיד אף בטומא׳ · לא תכבה · אף במסעות · ומה עושין לה ? כופין עליה פסכתר דברי רבי יהודה רבי שמעון אומר אף בשעת מסעות מדשנין אותה שנאמר ודשנו את המזבח ופרשו עליו בגד ארגמן ואף על פי שהאש ירדה מן השמים בימי משה ולא נסתלקה ממזבח הנחשת עד שבאו לבית עולמי׳ ירדה בימי שלמה ולא נסתלקה ממזבח העולה עד שנסתלק׳ בימי מנשה אעפ״כ מצוה להביא אש מן ההדיוט שנאמר ונתנו בני אהרן הכהנים אש על המזבח ובכל יום בבקר עורכי׳ עצים בראש המזבח למערכה גדולה של אש שנא׳ ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר · ומנין שיעשה המערכה גדולה כדי שתקבל כל העולות ? ת״ל עליה ומנין שתהי׳ גדולה כדי שתקבל נ״כ אימורי חטאת אימורי אשם ואימורי קדשי קדשים ואימורי קדשים קלים ? ת״ל חלבי השלמים · ומנין שתקבל הקומץ והלבונה ומנחת כהנים במנחת כהן משיח ומנחת נסכים ? תלמוד לומר והקטיר עליה כל ההקטרות יהיו עליה · וכן מצוה לעלות בשני גזירי עצים של עץ עם תמיד של שחר יתר על עצי המערכה שנאמר ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר · וכן מוסיפין שני גזירי עצים עם תמיד של בין הערבים שנאמר וערכו עצים על האש מפי השמועה למדו שבתמיד של בין הערבים הכתוב מדבר ושני גזרים של בין הערבים מעלין אותם שני כהנים כל אחד ואחד בעץ יחידי בידו שנאמ׳ וערכו הרי כאן שנים · אבל של שחר בכהן אחד · תניא במסכת יומא פרק שבעת ימים רבי שמעון בן יוחאי

אומר מנין לתמיד של בין הערבים שטעון שני גזרי עצים בשני כהנים ? שנאמר וערכו עצים על האש אם אינו ענין לתמיד של שחר דכתיב ובער עליה הכהן עצים תנהו ענין לתמיד של בין הערבי׳ · ואימא אידי ואידי בתמיד של שחר דקאמר רחמנא עביד ואהר עביד ? אם כן נימא קרא ובער ובערו : אי נמי וערך וערכו ·׳ מאי ובער וערכו ? כדאמרן :

שלש מערכות של אש עושין בראש המזבח בכל יום דקיים׳ לן כרבי יוסי ודלא כרבי יהודה דאמר שתים מערכות בכל יום וכצומא רבא שלש · ודלא כרבי מאיר דאמר בכל יום ארבע וביום הכפורי׳ חמש · מערכה גדולה שעליה מקריבין התמיד עם שאר הקרבנות · שנייה בצדה קטנ׳ כמנה שמשם לוקחים אש במחתה להקטיר קטרת בכל יום · שלישית אין עליה כלום אלא לקיים מצות האש שנאמר אש תמיד תוקד· מפי השמועה למדו שזה שנאמר על מוקדה על המזבח זו מערכה גדולה · ואש המזבח תוקד בו זו מערכה שנייה של קטרת · והאש על המזבח תוקד בו זו׳ מערכה שלישית של קיום האש · אבל אברים ופדרים שלא נתאכלו מבערב נותנין אותן בצדי מערכה גדולה :

המכבה אש המזבח לוקה שנאמר לא תכבה אפילו גחלת אחת ואפילו הורידה מעל המזבח וכבה לוקה · אבל אש בהתה ואש מנורה שהכינה למזבח להדליק ממנה אף על פי שכבה אותן בראש המזבח פטור שהרי נתקן למצוה אחרת ואין אני קורא בהן אש המזבח· וכשמסדר עצי מערכ׳ מסדרן במזרח המזבח ולא יסדר הגזרים מצפון לדרום אלא במזרח למערב וריוח היה בין הגזרים שלא ידחקו מהלך רגלי הכהנים שהיה אמה כדי שלא יקרעו או ישרפו בגדיהם · על בן ראשי הגזרים הפנימיים היו נוגעים בדשן שבאמצע המזבח · ואחר שמסדר מערכה גדולה חוזר ובורר עצי תאנה יפים כפני שעליה היו תקנה לאדם הראשון דכתיב ויתפרו עלה תאנה וגו׳ · ומסדר מערכה שנייה של קטרת מכנגד קרן מערבית דרומית משוכה מן הקרן כלפי צפון ארבע אמות וכה כמו חמש סאין של גחלים כי היו נותנים עצים עליה באומד כדי שיתהוו מהם חמש סאין גחלים בכל יום ובשבת היו נותנים שם עצים שיעשו כמו שבנת סאי׳ גחלים מפני שעליה מקטירין בכל שבת שני בזיכי לבונ׳ של לחם הפנים · מערכה שלישית של קיום האש עושה אותה בכל מקום שירצה מן המזבח ומצית בה את האש ולא יצית האש למטה ויעלה אותה למזבח אלא יצית אותה בראש המזבח עצמו שנאמר ואש המזבח תוקד בו · מכאן שתהא הצתת האליתא בראש המזבח ולא תהא קאי׳ ארע׳ ועביד במפחא:

הרמת הדשן מעל המזבח בכל יום מצות עשה שנא׳ והרים את הדשן והיא עבודה מהעבודות של כהונה ובגדי כהונה שתורם בהם הדשן יהיו פחותים מן הכלים שמשמש בהן בשאר עבודות שנאמר ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים ופשט ולבש שומע אני כדרך שכהן גדו׳ עושה ביום הכפורים שפושט בגדי קדש ולובש בגדי חול ת״ל ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים · מקיש בגדים שלבש לבגדים שפשט מה להלן בגדי קדש אף כאן בגדי קדש · א״כ מה תלמוד לומ׳ אחרים ? פחותים מהם · כדתני דבי רבי ישמעאל בגדים שבשל בהן קדרה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו · וכן להריטב״א ז״ל בגדים שתורם בהם את הדשן יהיו פחותים דכתיב ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו דהוה ליה לכתוב ומכנסי בד על בשרו ואמרו בגמר׳ ילבש לרבות את השחקים היינו בגדי כהונה הפחותים והבלויים :

ואתה הקורא דע כי רש״י והרמב״ן ז״ל ואחרים כתבו שתרומת הדשן היא בבגדים חשובים והוצאת הדשן היא בבגדים פחותים וזה קרוב יותר לפשט הכתובים :

תורמין את המזבח בכל יום משיעלה עמוד השחר וברגלים מתחלת שליש אמצעי של לילה שהוא בתחלת שעה חמשי׳: וביום הכפורים בחצות הלילה · וכבר ידענו שהרמת המזבח קודמת להורדת הדשן והוצאתה לחוץ כי ההרמה כאשר אמרנו היתה במנין העבודות והוצאת הדשן גם כי לא היתה נעשת בכהן בעל מום מכל מקום לא היתה עבודה ועל כן לא היה לה פיים שכל הרוצה להוציא מוציא את׳ חוץ לעזרת אחרי תרומת המזבח תכף אשר גרפו אותה הכהני׳ במגרפות וצנורות כאמור במסכ׳ תמיד · אם כן מי שזכה לתרום טובל ולובש בגדי כהונה ומקדש ידיו ורגליו ואומר לו הממונה הזהר שלא תגע בכלי עד שתקדש ידיך ורגליך · ואחר כך לוקח המחתה שהיתה של כסף והיתה נתונה במקצוע בין הכבש למזבח במערבו של כבש ועולה לראש המזבח ומפנה את הגחלים אילך ואילך וחותה מן הגחלים שנתאכלו בלב האש ויורד למטה לארץ והופך פניו לצפון ומהלך בארץ למזרח הכבש כמו עשר אמו׳ כלפי הצפון וצובר את הגחלים שחתה על גבי הרצפה רחוק מן הכבש שלשה טפחי׳ במקום שנותני׳ מוראת העוף ודשן המזב׳ הפנימי והמנורה · וחתייה זו שחותה במחתה ומוריד לרצפה אצל המזבח היא המצוה של כל יום :

ואני בני היקרים השתוממתי על העבודה הזאת ימים רבים כי לא הבנתי בה טיבה ולא דברו בה דבר רבותינו ז״ל אשר קריתי ונזדמנו לי עד הנה וכמעט האמנתי שתהיה בכלל החוקי׳ שהם גזרת מלך שלא נודע לנו טעם עד שראיתי ועיינתי בדברי הריטב״א ז״ל שכתב פרק קמא דיומא שהכהן התורם לא היה חותה מהגחלי׳ שנעשו מהעצי׳ שבמערכה אלא דוקא מהגחלים של אברים שנשרפו כמו שאמר הכתוב אשר תאכל האש את העולה למא שמהגחלים שנעשו מאברי העולה היה חותה ובעת תרומת הדשן היו שם כמו שכתב הר״י ז״ל קצת אברי עולה שנתאכלו וקצת שלא נתאכלו לגמרי והם גחלים בוערות קרוב להיות דשן לכן לא היה חותה באברי העולה הנשרפים קצת אשר לבערה במערכה אבל מפנה את הגחלים אילך וחותה מאברי העולה אשר הם למטה ונשרפו לגמרי עד כי אולי רצה המקום ברוך הוא למען טובו וחסדו בעבודה זו להודיע לנו כי עולותינו אשר הקרבנו על המזבח עלו לפניו לרצון ולא מאס בסולכן קודם שיהיו לאפר המושלך אחרי דשון המזבח חוץ לעזרה גזר שבעוד שיהיו האברים נשרפין בגחלתן יקברו במקום קדוש לעד כי ירוה לעולם ברחמיו בריח ניחוחנו · ועתה אם טוב בעיניכם הטעם הזה מוטב ואם לאו לא תהי׳ העבודה הזאת חק ושלום לכם למאוכה ולעבודה בטלה כי גם שלא יודע לנו טעמה כאשר חפצנו עם כל זה נוטלים אנו שכר הרבה אם באהבתה נשגה תמיד וראוי׳ חיינו לעונש כופלג אם זלזלנו בה · צאו וראו מה שכתב הרמב״ם ז״ל בפרק שמיני מהלכות מעילה פסקא שמינית כי העתקתי כאן אות באות כל דבריו לנפשכם ינעמו שיצאו באמת מפי קדוש אשר רוח ה׳ נוססה בו :

אמר ראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה הקדושה ולידע סוף ענינם כפי כחו ודבר שלא ימצא לו טעם ולא ידע לו עלה אל יהא קל בעיניו ולא יהרוס לעלות אל ה׳ פן יפרוץ בו ולא תהא מחשבתו בו כמחשבתו בשאר דברי החול · בא וראה כמה החמירה תורה במעילה ומה אם עצים ואבנים

ועפר ואפר כיון שנקרא שם אדון העולם עליהם בדברים בלבד נתקדשו וכל הנוהג בהן מנהג חול מעל בם ואפי׳ היה שוגג צריך כפרה קל וחומר למצות שחקק לנו הקב״ה שלא יבעט האדם בהן מפני שלא ידע טעמם ולא יחפה דברים אשר לא כן על ה׳ ולא יחשוב בהן כמחשבתו כדברי החול׃ הרי נאמר בתורה ושמרתם את כל חקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם· אמרו חכמים ליתן שמירה ועשייה לחוקים כמשפטים והעשייה ידועה והיא שיעשה החוקים והשמירה שיזהר בהן ולא ידמה שהן פחותים מן המשפטי׳ והמשפטים הם המצות שטעמן גלוי וטובת עשייתן בעולם הזה ידועה כגון אסור גזל ושפיכות דמים וכבוד אב ואם· והחקים הם המצות שאין טעמן ידוע· אמרו חכמים חוקים שחקקתי לך ואין לך רשות להרהר בהן ויצרו של אדם נוקפו בהן ואומות העולם משיבין עליהם כגון אסור בשר חזיר ובשר בחלב ועגלה ערופה ופרה אדומה ושעיר המשתלח· וכמה היה דוד המלך מצטער מן האפיקורוסים ומן הכותים שהיו משיבין על החקים וכל זמן שהיו רודפין אותו בתשובות השקר שעורכין לפי קוצר דעת האדם היה מוסיף דבקה בתורה שנאמר טפלו עלי שקר זדים אני בכל לב אצור פקודיך· ונאמר שם בענין כל מצותיך אמונה שקר רדפוני עזרני· וכל הקרבנות כלן מכלל החקים הם אמרו חכמים שבשביל עבודת הקרבנות העולם עומד שבעשיית החקים והמשפטי׳ זוכים הישרים לחיי העולם הבא והקדימה תורה צווי על החקים שנאמר ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם· עד כאן הרמב״ם ז״ל׃

אחר שירד זה שתרם רצים אחיו הכהנים ומקדשים ידיהם ורגליהם בטהרה ונוטלים את המגרפות ואת הצנורו׳ ועולין לראש המזבח וכל אברי העולות ואיבורי הקרבנות שלא נתאכלו כל הלילה מחזירין אותם לצדדי המזבח· אם אין הצדדים מחזיקין סודרים אותם בכבש כנגד הסובב ואח״כ גורפין את הדשן במגרפות מכל צדדי המזבח ומעלין אותו ערימה על גבי התפוח וגורפין מאותה הערימה במחתה והוא כלי גדול שמחזיק לתך ומורידין אותו למטה וברגלים לא היו מורידין אותו אלא מניחין הערימה גבוהה באמצע המזבח מפני שהוא נוי למזבח וכל מי שירצה מהכהנים ממלא מן הדשן שהורידו למטה ומוציא חוץ לעיר לשפך הדשן ומעולם לא נתעצל כהן מלהוציא את הדשן· וכשמוציאין אותו חוץ לעיר מניחין אותו במקום שאין הרוחו׳ מנשבות בו בחזקה׃ ולא הזרים גורפין אותו׃

פרק עח

הקטרת נעשת בכל שנה ושנה כדין וכשורה על ידי האומנים הכשרים והבקיאים שהיו מבית אבטינס זכרונם לטוב׳ ועשייתה היא מצות עשה כמו שנאמ׳ ואתה קח לך סמים וגו׳ ובתורה לא נתפרשו אלא ארבעה סממנים ממנה והם נטף ושחלת וחלבנ׳ ולבונה הכתובים בפרשת כי תשא׳ ושאר הסממנים שהם אחד עשר בספר נאמרו למשה בסיני ומכל אחד מהם היו לוקחי׳ בכל זמן עשייתה משקל מכוון כמו שפירשו רבותינו ז״ל בפרק קמא דכריתות היינו משקל שבעי׳ מנה מכל אחד מהארבעה סממנים שנזכרו בתורה שהם בין ארבעתם מאתים ושמונים מנה ועוד משקל ששה עשר מנה לכל אחד מהארבע׳ סממני׳ אחרים מור קציעה שבולת נרד וכרכום שהם בין ארבעתם ארבעה וששים מנה ועם הארבעה הראשונים שלש מאות וארבעים וארבעה מנה ומשקל הקושט הם שנים עשר מנה והקנמון תשעה מנים והקלופה שלשה מנים שהם בין הכל שלש מאות וששים ושמנה מנה וכל מנה ומנה היה של מאה דינרין כמו שכתב רבינו ז״ל בהלכות כלי המקדש פרק שני פסקא שלישית ובפרק קמא דכריתות משנה ראשונה· ועל המנים והדינרין הנזכרים היו מוסיפין רובע הקב היינו לוג אחד של מלח סדומית והוא שתהיה כל בכמות המלח שתמלא כלי אחד של מדה פרטית שתחזיק ששה ביצים בינוניים וגם מוסיפין בקטרת בלי משקל ובלי מדה השני דברים האחרים הנזכרים בברייתא דפרקא קמא דכריתות היינו המעלה עשן וכפת הירדן· אך המעלה עשן היה נכנס בעצם הקטרת וכפת הירדן לדעתי לא היתה משמשת אלא לתקון הסממנים בשעה שהיו מפטמין הקטרת כמו שעושין הבורית כרשינא והיין קפריסין כלבד כאשר אבאר בעזרת הצור בפרקים הבאים ועתה· מן הקטרת היו מקטירין בכל יום מנה אחד שהם חמשים דינרים בבקר וחמשים דינרין בערב׃

והנה בפירוש סממני הקטרת נבוכו המפרשים כלם זה אומר בכה וזה אומר בכה כפי דמיונם וחלומותם ולא ראיתי עד הנה מי שבא על נכון על אמתת מהותם· לכן נערתי את חצני ויגעתי למצא דברי חפץ קושט דברי אמת אעלם על ספר לרצון לכם· וה׳ שפתי יפתח ופי יגיד תהלותיו· יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניו ה׳ צורי וגואלי׃

ועל כי הצרי הוא הראשון מהסממנים שהזכירו רבותינו ז״ל עליו בראשונה בעזרת ה׳ אשים דברתי ולא אסוג אחור מלקבל האמת ממי שאמרו׃

אמר דיאוסקורידי היוני בספר הראשון מהנטיעות והאלנות והסמים שלו פרק י״ח כי הצרי הנקרא בלשונם באלסאמו הוא אילן קטן הדומה בגודלו לנטיעה ההיא הנקראת פיראקאנטה בלשון יון· ובלאטינו אקאנטוס· באשכנז בירין קלאב· ובלעז בראנקה אורסינה· בספרד ירבא גינואגטי· בצרפת בראניזי אורסיני· או שדומה לנטיעה אחרת שקוראים היונים ליבקוין· הספרדים ויאוליטאס אמארילאס· הצרפתים ויאוליטים גירופליאים· הלאטיני ויאולה אלבה· הערביים קיארי וענפיו דומי׳ לענפי הנטיע׳ שקוראים רז״ל במסכת שביעית פרק ט׳ משנ׳ א׳ פיגם· והיוני׳ פיגאנון· האשכנזים אוביבין קראבט· הספרדים ארודא· הצרפתים רואי· הלאטיני והלועזי׳ רוטה· והערביי׳ סאריב· והם יות׳ לבני׳ מענפי הרוטה האבורה ולעולם הם רטובים· והאילן הזה צומח בלבד בא״י ובמצרים ואין הבדל בין אילן א״י לאשר יצמח במצרים רק בשלשה דברים הייני או מצד קליפת העץ שבמקום האחד מהאמורים היא חלקה ובמקום האחר היא בלתי הלקה רבת הקמטים או חדוקה ובלאת פנימו׳ או מצד גדלו של אילן שבמקום האחד מהם הוא גדול ממה שהוא במקום האחר· או מצד דקות גזעו· והאילן הדק בראשון הוא רב הענפים נקרא בלשון יון איבשיריסטון· מפני שהוא נוח להקצר כי קראו היונים גם כן חתיכת ענפי׳ האילנות קצירה וכן גם כן נקראת בכתוב (ישעיה כ״ז) ביבש קצירה וגו׳ כתב שם רד״ק ז״ל בפירושו קציר הוא ענף העץ׃ והשרף שלו הנקרא אופובאלסאמו (אופוס

בלשון יון רוצה לומר מיץ · ואופובאלסאמו רוצה לומר מיץ
הנטיעה הנקראת באלסאמו) מאספים ומוציאים אותו בימי
הכלביים מהקיץ שגורפין האילן עם מגרפות של ברזל ·
ומהחתיכות קטנות וחדות של המגרפות הוא יוצא המיץ כמו
שיוצאה הזיעה מהבשר · והשרף הנלקט הוא מעט מזער מאד
כי במשך שנה תמימה לא ימצאו ממנו אלא ששה או שבעה
קונגיאי בין הכל · הקונגיאו והקושילה הן מדה אחת בשוה·
וכבר כתבו היונים כאשר העתקתי בפרק ע״ב שהקושילה
תכיל עשרה ליטרין של מים או יין או חומץ ואם ימלאו
הקוטילה שהוא הקונגיאו עם שמן יהיה השמן שבתוכו תשעה
ליטרין ואם ימלאו אותו דבש יהיה הדבש שלש עשר ליטרין
וחצי ובמקום שימצאו שם השרף הזה היינו בארץ ישראל
ובמצרים בימיו של דיאוסקורידי היו מוכרים אותו בכסף
משנה על משקלו והאמינו כל היודעים בטיב התרופות שהשרף
הטוב הוא החדש והריחני שלא יטה לחמוץ בטעמו ושיכנס
בנקלה במשיחתו בחלקים הפנימיים מהבשר ושיהיה בשטחיו
הנגלים חלק ושתהיה עמו בטעמו עצירה מועטת עם חדות
משותפת · והנה המזייפים יזייפו שרף הבאלסאמו או עם
אונגוינטו שנקרא טיריבינטינו או ליגוסטרינו או באלאנינו
או מיטופיאו עם דבש ומעט עפרורית עץ של מירטו או
של עץ ליגוסטרו ומעט שעוה · אמנם יוכר זיופו באופן
הזה שאם יתנו ממנו על בגד צמר וירחצו היטב הבגד במים
אם אחר הרחיצה תשאר בו רושם השמנינות וכשישפשפו
הידים על כתם הבגד ידבקו בו הוא מזויף ואם לאו הוא
השרף הטוב והמובחר · עוד אם ישימו השרף המובחר
בחלב (היינו בחלב בהמה טהורה שהוא נקפא) יקפיא אותו
ועם המזויף לא יוקפא · עוד אם יושם השרף הטוב בחלב
או במים תכף ומיד הוא מתפשט בם ויחזור מראיתו ללבן
טוב בתכלית · והמזויף הוא שט על המים או החלב כשמן
ומקשה עצמו בם והיה לטיפה כדורית כצורת כוכב שיש
סביבותיו נצוצות רבות · ועוד טעות הוא ביד מי שיאמין
שהשרף הטוב הוא שמה שיושם ממנו במים ירד תכף בשולי
הכלי כמו שהוא שלם ובגוף אחד ואחרי כן יתפשט ויעלה
למעלה · והנה כל עוד שיזקין השרף יטה מן דקותו אל צד
העובי ואז ירד מעט משלמותו הטוב :

ואולם העץ המובחר ממנו הנקרא נסילובאלסאמו (נסילון
בלשון יון רוצה לומר עץ לא אקסיל כמו שכתבו בספרינו
הקדושים האנשים ההם שלא ידעו בטיב הלשון ההוא וכותבין
המלה הזאת היונים לא עם האותיות שקוראין בלשונם קאפה
או כי וסיגבה אלא עם האות הנקראת אצלם נסי שהיא האות
הארבעה עשר מהאלפא ביתא שלהם) העץ ההוא הטוב הוא
הרטוב האדום והמבושם שיהיה ריחו דומה לשרף שלו
ושיהיו עציו וענפיו דקים :

אמנם הפרי או הגרעין של הנטיעה הזאת הנקראת קארפו
באלסאמו · קארפימה בלשון יון ר״ל פרי וקארפו באלסאמו
הוא פריו של צרי המשובח הוא שדומה בצבעו לזהב מלא
מתוכו גדול בגופו וכבד במשקלו חד בטעמו וחם במזגו
ושיהיה ריחו דומה לשרף הנטיעה שלו · ותמורתו המזייפים
מוכרים פרי אחד דומה לגרעיני העשב הנקראת בלשון יוני
איפיריקון בלאטינו איפיריקום ובלעז איפיריקו · בערבי
יירופריקון או קיוקאריכון · ובספרדי קוריונצילו · בצרפתי
טרוקאידאס · והזרע הזה המזויף מביאים אותו מעיר פרזי
אחת של ארץ ישראל שקראו אותה פיטרה ובנקלה יוכר
הזייף כי הזרע הזה של איפיריקון הוא גדול מהקארפו

באלסאמו · והוא חלול וריק מתוכו בלי שום פעולה וסגולה
טובה מסגולת הצרי וטעמו הוא דומה לפלפל :

כללו של דבר כל טובת הצרי הוא בשרף והזרע הוא נופל
ממנו והעץ הוא החלק הגרוע שבנטיעה ההיא אמר גאליינו
בספר הששי מסגולת הדברים הפשוטים כי הצרי הוא חם
ויבש במדרגה השנית ושהוא נברא מחלקים דקים מאד עד
שבעבורם יהיה ריחני ומבושם ביותר ושהשרף שלו הוא
בעצמותו יותר דק ממה שהם כל שאר חלקי הנטיעה שלו
ואינו חם במדרגה ההיא שחשבו הרופאים הסכלים שטעו
בדקות החלקים שבו ואמר שהפרי שלו הוא דומה בסגולתו
כמעט לשרף הנטיעה · אמנם חלקי הפרי לא יגיעו לדקות
חלקי השרף במדרגתם · ואבן סיני בספר השני שלו פרק
פ״ד כמעט העתיק כל מה שכתב דיאוסקורידי בצרי והוסיף
השרף של צרי הוא יותר טוב בפעולותיו בפעולות הגרעין
ופעולות הגרעין טובים מפעולות העץ בכל הדברים :

ויוסטינו איכטוריקו בספר ששה ושלשים שלו כתב · בארץ
היהודים יש בקעה אחת הנקראת בקעת יריחו מסובבת
בהרים שהם לה כמו חומה טבעית ארכה הוא מאתים אלף
יוגירי אדמה · ובה יש יער אחד מלא תמרים וצרי · אמנם
טיאופראסטו הפילוסוף היוני בספר התשיעי מהנטיעות פרק
ששי כתב · בבקעה אחת של סוריאה בשני מקומות לבד
שהמקום האחד מהם הוא עשרים יוגירי והאחר הוא קטן
ממנו מאד צומחים בם אלני הבאלסאמו :

דעו בני כי היוגירו שנקרא בלשון יון פליטרון · כתוב בפי׳
בלאבדה · באיפסילון עם הצירי · בטיטא · ברו באומיקרון
ובניי · הוא לרומיים חלק שדה שחורשים אותו צמד בקר
ביום אחד נקרא בלשון הכתוב ברה כדכתיב (בראשית ל״ה) ויהי
עוד כברת הארץ וגו׳ כי הכ״ף היא כ״ף הדמיון והתיו היא תיו
הסמיכות והנה חכמי האומות הקדמונים היו מקפידים מאד
בשמות המדות עד כי לפעמים היו נותנים שם עצמי מיוחד
למדה שלמה ולחצי המדה מבנה נתנו לה שם אחר נבדל
מהראשון כמו שראינו במדת היוגירו שלמדה השלמה נתנו
לה השם הזה בעצמו יוגירו ולחצי המדה ממנו קראו לו
אריפינים בנון כפולה במקום נון דגושה כאשר עשה ק
קולומילה בפרק הראשון מספר חמישי שלו המכונה די ריי
רוסטיקה היינו ממשפטי עבודת האדמה ולא זאת בלבד עשו
אלא גם למדה של שלשים יוגירי קראו אותה בשם פ
פאראסאנגי · ועל כי בידיעת ארך ורחב של המדה האחת
השלמה תדעו גם כן מדת חציה והבדות הרבות שלה אני
עתה לא אדבר לא על היוגירו האחד השלם ואומר כי הואיל
שכתברתי כאן דברי יוסטינו ראוי הוא שנדע כמה תהיה
לדעתו ארך בקעת יריחו באמות בינוניות של ששה טפחים
או כמה מילין תהיה של אלפים אמה של ששה טפחים לכל
מיל : ואני לא אעלים מכם כי במדת היוגירו יש מחלוקת
בין חכמיה כי הנה גירונימו מאטימאטיקו האמין שהיוגירו
האחד היה של מאתים רגלים של ארבעה טפחים לכל רגל
בארדולא כתב הרחב כי באולי פשוט הוא לדעתו שיהיה
חחצי מהארך האמור היינו מאה רגלים אם כן היוגירו האחד
לדעתו יהיה מאה ושלשים ושלשה אמות בינוניות ושני
טפחים והרחב יהיה ששה וששים אמות מהאמורים
וארבעה טפחים :

אמנם קינטיליאנו אמר שארך היוגירו הוא מאתים וארבעים
רגלים שהם מאה וששים אמות בינוניות ושהרחב הוא מאה
ועשרים רגלים היינו שמנים אמות בינוניות :

ועתה

ועתה לדעת נירונימו ארך הבקעה הזאת תהיה ששה ועשרי׳ פעמים אלף אלפים ועוד שש מאות וששה וששים אלפים ושש מאות וששה וששים אמות וארבעה טפחים היינו שני אלפים ושש מאות וששה וששים רבוא ועוד ששה אלפים ושש מאות וששה וששים אמות וארבעה טפחים שהם בכל כך מילין של אלפים אמה לכל מיל שלשה עשר אלפי׳ ושלש מאות ושלשה ושלשים מילין ושש מאות וששה וששי׳ אמות וארבעה טפחים · ורחב הבקעה האמורה לדעתו תהיה שלש׳ עשר פעמים אלף אלפים ועוד שלש מאות ושלשה ושלשים אלפים שלש מאות ושלשה ושלשים אמות ושני טפחי׳ שהם בכל כך מילין לערך האמור ששה אלפים ושש מאות וששה וששים מילין וחצי ושלש מאות ושלשה ושלשים אמות ושני טפחים:

אך לדעת קוינטיליאנו תהיה אורך בקעת יריחו שנים ושלשים פעמים אלף אלפים אמות היינו שלשה אלפים ומאתים רבוא אמות שהם בכל כך מילין ששה עשר אלף מילין ורחבה תהיה ששה עשר פעמים אלף אלפים אמות שהם שמנה אלפים מילין משלם:

אמנם סטראבוני היוני כאשר אכתוב בסמוך בפרק זה קרא הבקעה הזאת שדה ואמ׳ שבשדה הזה של יריחו יש יער שיש בו תמרים הרבה ושארך היער הוא של מאה סטאדיאי ואתם בני כבר ידעתם בפרק ע״ב מחבורי זה כי הסטאדיאו הוא החלק השמיני של אלף צעדים גדולים גיאומיטריצי׳ ושם כתוב כי הצעד הגדול שבו מודדי הקרקעות הוא של עשרים טפחים עד כי הסטאדיאו האחד בארכו הוא שש מאו׳ וחמשה ועשרים רגלים של ארבע׳ טפחים שהם מאה וחמשה ועשרים צעדים גדולים · ומאה סטאדיאי יהיו שנים וששי׳ אלף וחמש מאות רגלים או שנים עשר אלף וחמש מאות צעדים גדולים של עשרים טפחים לכל צעד או אחד וארבעים אלף תרס״ו אמות וארבעה טפחים של ששה טפחים לכל אמה שהם עשרים מילין וחצי ותרס״ו אמות וארבעה טפחים:

והנה כאותי שלדעת יוסטינו הלזה בקעת יריחו היתה המילין האלה הכתובים כאן שעברו מאד מאד סך הארבע מאות פרסה על ארבע מאו׳ פרסה שאמרו רבותינו ז״ל שהיתה כל ארצנו הקדושה שמעבר לירדן משלם ביגורתי בספרים ובהעתקי׳ רבים מחבוריו כי חשבתי למצוא שם טעות בחשבון היוגירי ושבמקום מאתים אלף ירצה מאתים יוגירי בלבד · אמנם ראיתי אחרי ראי׳ שכלם כאחד יעידון יגידון בשמו שהיתה מאתים אלף יוגירי בארך כי כתבו כן המעתיקי׳ כלם סכום היוגירי במלות שלמות ולא בציונים כנהוג · וגם אם יאמר יוסטינו שבקעת יריחו היתה מאתים יוגירי שלדעת נירונימו תהיה לפי חשבון זה בארך שלשה עשר מילין ושש מאות וששה אמות של ששה טפחי׳ ועוד ארבע טפחי׳ עליהם וברחב ששה מילין וחצי ועוד שלש מאות ושלשה אמו׳ ושני טפחי׳ עליהם · או לדעת קוינטיליאנו יהיו ששה עשר מילין בארך ושמנה מילין ברחב הלא זה יהיה שקר וכזב נגלה כי כאשר אומר בפר׳ פ״ז מספרי זה ארך הדרך מהירדן עד יריחו היה לאשר הבנתי מדברי רבותינו ז״ל ברפיזה כמו תשעים מיל בין הכל שזהו הנכון אם נרצה גם כן להכיר אמתת הדבר הזה מחכמת עצת רחב למרגלי׳ כי אמרה להם ונחבתם שמה שלשה ימים עד שוב הרודפים וגו׳ כי הנה היא ידעת שמהלך תשעים מילין שהיו בין יריחו והירדן הוא נעשה בשלשה ימים רצופים בהליכה ובשלשה ימים בחזרה כפי מנהג האנשים ההולכים בדרך לאט לאט להם כמנהג בני

העולם שהולכים לרצון נפשם בבלי סבה מכרחת · והואיל כי היה דבר בלך יריחו לרודפים נחוץ כשצורת להם שילכו אחרי המרגלים בחפזה הבינה שילכו הרודפים עד הירדן במרוצה ושישובו ג״כ למלך יריחו בשלשה ימים בלי אחור שהוא חצי הזמן המוגבל לאחרי׳ להלוך ולשוב · ועל כן אני באמת לא ידעתי ללמד עליו זכות ניהיו על כל פנים דברי יוסטינו בטלים מכל וכל לא שרירין ולא קיימין אצלנו:

אך דברי סטראבוני אולי יהיו יותר קרובים אל דברי רז״ל ומיוסדים על האמת עצמו כי באומרו שיריחו הוא שדה שסובב אותו הר אחד כדמות טיאטרו ירצ׳ שהשדה היה גדול עד שיהיה בארכו כמו תשעים מילין על תשעי׳ מילין ברבוע שלם כאשר האמנתי אני ושבתוך השדה הזה הגדו׳ באר הית׳ המעינות והנחלים והגרים או תושבים רבים וגם היה היער של מאה סטאדיאי שבו היה ארמון המלך וגנות הבאלסאמו ואילנות של תמרים רבים כאשר כתב עד כי היער הזה היה הרביע בהשדה האמור פחות שני מילין וחצי ואולי כה שהי׳ חכך היער מהרביע של שדה יריחו נוכל לומ׳ כי עלה למרחב השני גנות של צרי ולמקום החצרות החדרים האולמות הגנזכים והעליות של ארמון המלך שהיו שם כי הגן הגדול היה של עשרים יוגירי היינו א׳ מיל וחצי ועוד מאתים אמה עליו כחצי רבוע והגן האחר הקטן מכנו לא כתבו גודלו גם לא כתבו מרחבי ארמון המלך שבאולי בין הגן הגדול והקטן ופלטרין של מלך נפלו מעט פחות שני מילין וחצי שחסרי להשלים סך הרביע השלם של שדה יריחו ברבוע · עד כי בגלל הדברים האלה כלם לא נוכל לדחות מכל וכל דברי היוני הזה על מה שאמר בשדה יריחו והיער הנמצא בתוכו עם כי לכאורה נראה ג״כ שיש בדבריו פירכא כי הנה כתוב בספרי על פרשת נוסעים אנחנו שבבהעלותך והטבנו לך זה דושנה של יריחו שהיו אוכלין אות׳ בני בניו של יתרו כי כשחלק יהושע א״י לשבטים הניח דושנה של יריחו חמש מאות אמה על חמש מאות אמה (שהוא רביע מיל ולא יותר) ונתנוה לבני יונדב בן רכב חלק בראש וכו׳ · וגם במכילתא על פסוק ובני קני חתן משה עלו מעיר התמרים (שופטים א׳) כתוב שהניחו דושנה של יריחו ובאו לפני יעבץ ללמוד תורה שכשהיו מחלקים את הארץ הניחו דושנה של יריחו חמש מאות אמה על חמש מאות אמה ואמרו כל מי שיבנה בית הבחירה בחלקו יטול דשנה של יריחו ונתנוה לבני יונדב בן רכב שהיו אוכלים אותה ארבע מאות וארבעי׳ שנה וכו׳ הרי שדושנה של יריחו תהיה בלבד חמש מאות אמה על חמש מאות אמה ולא המאה סטאדיאי שכתב סטראבוני · אמנם היוני הזה לעולם יאמר לכם שהיער שהיה בשד׳ יריחו היה העשרים מיל שכתב בגיאוגראפיאה שלו ושבעשרים מילין האלה היה דושנת של יריחו והגנות וארמון המלך ושאר היער שלא היה כל כך דשן היה נחלק בין הגרים והתושבים שלא היה להם חלק בדושנה של יריחו ושבני יונדב לא חנו לעולם בתוך מקום החמש מאו׳ אמה על חמש מאות אמה מפני שהוה במקום קטן וצר מאד להכיל כל בתי משפחותם כמו דירה אך אכלו את דושנה וישבו באהלים בשדה יריחו עד שחרב הבית בראשונה שאז באו ירושלם מפני חיל הכשדים ככתוב בירמיה ל״ה ושם אמר עליהם ה׳ לא יכרת איש ליונדב בן רכב עומד לפני כל הימים:

גודל האילן של צרי אמר טיאופראסטו הוא כאילן רמונים גדול שיש לו ענפים רבי׳ ותכופי׳ זה לזה וענפיו דומי׳ לענפי הגפן והם יותר לבני׳ מהם ולעולם הם לחים ודשני׳ והפר׳

שלו כגודלו וכצבעו הוא באמת דומה לפרי עץ הנקר' בלשון יון טירמינטום ובלאטינו טריבינטום ובערבי באטון או אלבוטין ובלעז טריבינטו וריח פרי הצרי הוא יות' מבושם ממה שהו' שרף הנוטף מהצרי עצמו והשרף כמו שאומרי' אנשי הארץ ההיא יוצא כהחלק העליון מגזעו שמכי' אותו במגרפו' של ברזל חדות בימים הכלביים שאז חום השמש הוא גדול וחזק ובאספים ולוקטים אותו כל הקיץ והיוצא מהפגעים ההם אשר עשו באילנות הוא מעט מזער · כי אינו יוצא ביום אחד (וגם בקושי רב)כי אם מה שיוכל למלאת מכס או בית אחת של בריה קטנה נקראת חומט היינו לומאקה ימיירת בלבד · וריח הנודף גם מהשרף המועט הוא טוב עד מאד יריחו אותו עד המקומות שהם רחוקי' בהפלגה · ואין מביאין השרף הטוב החוצה ולכן בארצנו של יון לא ימצא שרף טוב אלא של צרי מזוייף · עד כאן הם דברי טיאופראסטו :

ואולם פליניאו וירוניסן בספר שנים עשר מהדברי' הטבעיי' שלו פרק חמשה ועשרים כתב כדברים האלה · הצרי הוא הראשון והמובחר מהסמים המבושמים והוא עליה' במדרגת ונפל בלבד לנחלה לארץ היהודים ולימים שעברו לא היה ממנו אלא בשני גנות בלבד ושניהם היו גנות המלך האחד של עשרים יוגירי והאחר קטן ממנו · והאלן הקטן הזה הראו אותו ברוכה הקסרים ויספסיאנו והוא דבר נפלא שנאמר שגם האילנות הובאו בפומבי ולעין כל הרומיים נקרא בלשונם טריאונפו כשנכנס בגדולה ובגילה וקול זמרה פומפיאו הגדול ברומה · והאילן הזה כהיום עם בני עמו הוא לעבד והוא פורע מס לרומיים והוא משונה ממה שכתבו הסופרים הראשונים שלא מבני עמנו הרומיים כי הנה הוא יותר דומה לאילני הגפן ממה שהוא דומה לאילן ההוא שנקר' בלשון יון פטיליאה ובלאטינו אולמום ובלשון ערבי דירדר ונוטעים אותו כמו שעושים אילני הגפן והוא עומד בעצמו מבלי סמיכת עצים אחרים שינוחו עליהם וקוצצים ענפיו וחורשים הקרקע תחתיו ובמשך שלש שני' הוא עושה פרי והעלה שלו הוא דומה לעלי הרוטה והעלה הזה לעולם הוא רטוב ולא יבול :

והנני כותב ברמע את דברי האיש הזה כדי שיהיו לנו לכאב אנוש בזכירת חרבן ירושלם שתבנה במהרה בימינו אמן : אמר הרשע הזה לא נטה אכזריות היהודים נגד הנטיעה הזאת מהאכזריות ההוא שנהגו נגד עצמם וגופם וכנגדם בחרבות וברמחים הגינו על העץ הזה הרומיים ולעת עתה הממונים על המכס נוטעים אותו וממלאים צרכיו עד שרבו ופרו כהיום הזה נטיעותיו במספר וגם גדלו בקומתן יותר ממה שגדלו לשעבר · והאילן הזה לא יעבור באורך מדת שתי אמות והוא של שלשה מינים · האחד יש לו העלים דקים כשער הצומח בראש האדם נקרא בלשון יון א איב טיריסטון היינו נוח להקצר · השני קליפתו היא בלתי חלקה ומלאה פגימות וכפוף בקומתו ומבושם מאד · נקרא טראקי כי בלשון יון רוצה לומ' קשה בלתי חלק ובלא קמטים או כפוף · השלישי נקרא איבמיקו בלשון יון · רוצה לומר מצליח ובאושר כי יצליח במטעו להיות יותר גדול וארוך בקומה משאר מיני אילנות הצרי וקליפתו היא חלקה איבמירוס בלשון יון רוצה לומר מצליח ומאושר וזה הוא השני במעלה מצד טוביות הסגולות מהצרי ·

והשלישי במעלה הוא האיבטיריסטון וגרעיני או פירות הצרי יש להם טעם של יין וצבע הפרי הוא אדום שיש בו מעט שמנינות והוא רע כשיהיה קל במשקלו וירוק בצבעו

כעשב והאילן יש לו הענפים יות' עבים ממה שיש לו לאילן הנקרא בלשון יון מירסיניי ובלשון לאטינו מירטום ובערבי אאים או אלאים או אס · ובלשון לעז מירטו ובאשכנז וילש אידילביאיר ובספרד ראיאם בצרפת מיאורשי ובבואימיאה בי אאודי או אוטאגיאוקא · ומכים בו ועושי' חבורה בקליפי העץ עם כלי זכוכית או של אבנים חדים או עם סכינים של עצם כי אם יכו אותו עם כלי ברזל ימותו פתאום ענפיו שיש בם עוד חיי הנפש הצומחת עם כי נוח לו וישקוט מזעפו כשיקצצו ענפיו הבלתי נאותים לו והיבשים עם כלי ברזל: אך מי שעושה בו החבורות צריך שיזהר שלא יפגע אלא בקליפתו אבל לא בעץ והמיץ היוצא מהחבורות הנקרא אופובאלסאמו הוא מבושם ביותר והדבעו' היוצאו' מהחבורו' הם קטנות ולוקטי' או אוספי' המיץ הזה עם צמר נקי ומנופץ ביותר וסוחטים אותו בכלים העשויים מקרני בעלי חיים : אחרי כן לוקחים המיץ מהקרנות ושומדים אותו בכלי חרס חדשים והוא בדמותו כשמן דשן ושמן ועב · וכאשר הוא קרוב לקטיפתו מהעץ הוא לבן ונהפך אחרי כן לצבע נוטה לאדמימות ומתקשה והוא זך ובהיר · וכאשר אליכסאנדר מוקדון נלחם בארץ ההיא ביגיעה רבה ובהשתדלות נפלא היו מאספים ממנו ביום אחד הארוך של קיץ בית או מכסת של בריה קטנה הנקראת בלעז קונקה מארינה וכל הנאסף מהמיץ הזה מהגן הגדול במשך שנה הוא עשרה קונגיאי שהם תשעה ליטרין לכל קונגיאו · ומהגן הקטן א' קונגיאו שהם בין הכל תשעה ותשעים ליטרין · והיו קונים אותו במשקל כסף כפלים במשקלו · ובזמן הזה מכל אילן ממנו יוצא מיץ מיותר ממה שהיה יוצא מלפנים וקוטפין אותו שלשה פעמים בכל שנה בימי הקיץ · ואחרי כן קוצצין הזמורות שלו כדי שיצמחו ענפיו מחדש · ועצי האילן הזה נמכרים גם כן ביוקר · והזמורות הנקצצות בחמש שנים ימכרו שמנה מאות מטבעות כסף ונקראו הזמורות האלה גסילובאלסאמו ומבשלין אותן עם שאר מיני הסממנים המבושמים ובחנויות של בשמים משתמשים גם במקום דמעת השרף עצמו · והמעלה היתרה והראשונה היא בשרף הצרי עצמו · השנית היא בגרעיניו · השלישית היא בקליפתו · והגרועה היא בעץ והעץ המעולה הוא שבצבעו יטה לעץ ההוא הנקרא בלשון יון פיקסיאון · ובלאטינו בוקסום · ובלעז בוכו · כי עץ הצרי הנוטה לצבע הזה הוא מבושם מכל שאר מיני עץ הבאלסאמו · וכותב גם כן דברי' אחרים אחר דבריו אלה להכיר הצרי הטוב ואיך יזייפו אותו והם כמעט כמו שכתב דיאוסקורידי על כן לא אכתבם כאן פן יהיו למשא על הקורא :

והנה סטראבוני היוני בספר ששה עשר מהגיאוגראפיאה שלו כמו שהעתקתי כבר בפרק זה כתב יריחו הוא שדה שסובב אותו הר אחד שיש לו דמות טיאטרו שבלשון יון רל' בנין נכון לראות ממקום מושבו למי שעומד בתוכו כל הדברים מסביב הנעשים חוצה לו ובמקום הזה יש יער אחד שיש בו אילנות של תמרים הרבה · אורך היער הזה הוא של מאה סטאדיאי · סטאדיאון בלשון יון הוא מקום מוכן לרוץ שם הסוסים והאנשים ונהגו לצחוק ולהלחם בתוכו הגבורי' והענקי' וה עם זה והוא בארכו כאשר כתבתי למעלה שמינית האורך של אלף צעדים או פסיעות הנקראים פאסי בלשון לעז לכל סטאדיאו · ויש במקום הזה מעינות רבות ונחלי' והארץ ההיא היא מרובה בנרים ותושבים ועם רב בקרבה · ובתוך היער הזה גם כן יש ארמון המלך : וגם גן אחד אשר

בו עץ הבאלסאמו והאילן שלו הוא מבושם וענפיו מרובים דומה לעץ נקרא ציטיסו כן שמו בלשון יוני ולאטינו ולעז · או הוא דומה לטירבינטו ומוציאים השרף ממנו בחבורות קליפתו ושומרים אותו בכלים מוכנים לזה והשרף הוא לבן כחלב וגם כמו דבק והוא נקפא מעצמו בכלים עמוקים וגם סטראבוני הזה בספר הנזכר הוסיף על מה שכתבו שאר המחברים ופליניאו וסוליגו עמהם כי יצמח הצרי במקומו׳ אחרים חוץ מארצנו באומרו במלכות שבא נמצא גכ הלבנה והמור והקנמון · ובגבולו הצרי · וגם נטיעה אחר׳ מבושמת · ופאבסאניאה האשורי כתב גם הוא כי בארצות הערב אצל הגוים הנקראים בוזישי צומח עץ גדול באילן המירטו והעלה שלו הוא כמו עלה העשב הנקר׳ בלשון יון סמפסיקון ובלאטינו אמאראקוס בערבי מירזינגאוס · ובלעז ובספרד ובבואימאה באיזראנה · בצרפת מאריאולאיני · ובפולוניאה מדיאוראני · ותחת צל האילן יש בו נחשים ושרפים הרבה הנקראים בלשונם ויפירי שאוכלים לתאבון המיץ שלו :

ודעו בני כי מעט הם השנים שהספרדים הביאו בהודו שבמערב שרף עץ אחד שקורין אותו באלסאמו והוא נכבד ומבושם מאד דומה בפעולותיו וקמעט בצורתו ועצמותו לשרף הצרי הטוב שהיה בארצנו הקדושה · וכמו שכתב ניקולו מונארדים הספרדי צומח בארץ ההיא אשר קראו אותה ספרד החדש ואנשי הודו הזה קוראי׳ בלשונם (כאשר כתב) לאילן הזה נסילו והאילן הוא גדול מעט מאילן של רמונים שלנו והעלים שלו הם דומים לעלי העשב הנקרא בלשון יון גאליאופסים ובערבי אזראיד לאטום או אנגניארה הלאטיני והספרדים והלועזים קוראים אורטיקה ועלי העץ הם כמו שהיא האורטיגה שהם דקים · ועל שפתם סביב יש פגימות פגימו׳ כשיני המגרה · ובשני אופנים מוציאי׳ השרף מהעץ הזה או בחבורות דקות הנעשות בקליפת העץ שהיא דקה (והשרף הזה מרוב טובו כשנעשה בזיעת ההבורו׳ אנשי הודו לא ימכרו אותו לאנשים נכרי׳ אך שומרים אותו בבית גנזיהם) או לוקחים ראשי הענפים דקים והרטובים וחלקי׳ העץ השמנים וחותכין אותן לחתיכות קטנו׳ ועם מים רבים משימי׳ אותם ביורה גדולה · ואחרי הבשול והרתיחה הרבה מסירים היורה מהאש · וכשיצוננו המים לוקטים השמן או השרף היוצא וצף על המים מסונן היטב וצבעו הוא נוטה לשחרות עם אדמימות מה והוא מבושם ביותר ומשימי׳ אותו תוך כלי כסף או זכוכית או כלי חרס בצופים מתוכם אבל כי בכלים אחרים יזיע השרף מדפני הכלים החוצה ויפסד ומוכרים זה הנעשה כאמור · וגם באופן זה לוקטים הם שאר מיצים ושרפים טובים ומבושמים · והשרף הזה הוא חד וטעמו מר ועוצר מעט עד שהוא חם ויבש במעלה השנית · וניקולו מונארדו זה כתב גם כן שמחלק הרביעי של עולם שחלקיו הם · א איברופה · ב אסיאה · ג אפריקה · ד אמיריקה : מביאים לארץ ספרד שרף אחד דומה לצרי הטוב שלנו והוא יוצא מהאילן שלו בחבורות והכאו׳ הנעשות בקליפתו · והאילן הזה הוא גדול מאד ומשרשיו ועד ראשו יש לו ענפים רבים וקליפתו היא כפולה היינו חיצונית ופנימית · החיצוני׳ היא עבה כמו קליפת העץ הנקר׳ בלשון יון פילוס עם הלאמדה כפולה במקום דגש · ובלעז סוביר : והפנימית היא לובשת ומכסת סביב סביב כל גוף האילן והדוקה ודבוקה היא לו והשרף יוצא מבין שתי הקליפות והוא בריחו מבושם מאד והמעט ממנו הוא טוב ורב הפעולה כמו שהיה ליטרא אחת מהשרף האחר ההינדי האמור :

והוסיף לכתוב כי פרי האילן הזה לפי גודל האילן הוא קטן כי הוא כמו גרעין של אפונין והוא מר מעט בטעמו וסגור בתוך תיק עצור וארוך כמו אצבע והתיק שלו הוא לבן ודק : וגם המחבר ההוא שכתב כל דברי הארצות של האמיריקה הזאת אמר שבאי אחת שקראוה הספרדי׳ ספרד החדש צומח אילן אחד מעצמו מבלי שיוטע בידי אדם · וגדלו הוא כמו קומת שני אנשים זה על זה זקופים · ועצי ענפיו הם כצבע האפר של עצים שרופים והעלים שלו בשטחם העליון הם יותר ירוקים כעשב מפה שהם בשטחם התחתון והם רחבים עם עורק או כתר נם החוצה שרושם אותם מבלי פרידה לאורך העלה באמצעיתו · והעלה הזה הוא רחב באמצע · ומשני קצותיו הוא חד · ארוך שש אצבעות ורחב ד׳ אצבעות וחצי · ורגל העלה המחובר לענף איננו ירוק אך הוא אדום · והפרי שלו הוא דומה לאשכול וארוך כמו יד האדם עם האצבעות פשוטים · וגרעיני הפרי הם מפוזרים ולא סמוכים והדוקים זה לזה · לפעמים ירוקים ולפעמים אדומים · וכשיתבשלו הם אדומים ביותר · ולוקטים השרף מהאילן באופן זה כי לוקחים הם הענפים דקים הרטובים וגם הפרי עמהם וכותשי׳ אותם וסוחטין מהם המיץ · אחרי כן מבשלי׳ המיץ הזה במים ועל האש מרתיחים אותו עמהם עד שיהיה נס ועבה והוא בפעולותיו טוב מהצרי האחר שבארצות האלה : והואיל כי כתבתי על הצרי בכלל מה שאמרו חכמי האומות כאשר שמעתם לא אסוג אחור גכ להודיע לכם כי החכם השלם דון יצחק אבארבאנילו ז״ל בפירושו על התורה פרשת כי תשא כתב רשי ז״ל כתב שנטף הוא הנקר׳ צרי והוא הנוטף מעצי הקטף ובלעז קורין אותו גומא · ותמה אני מאד כמנו שהיה בקי בלשון לועז ולאטינו ולא ראה שרשי ז״ל שלא היה בקי בלשונות האלה פירש שם סם אחד פרטי בשם אחד כולל לכל השרפים כי כל שרף יהיה מה שיהיה יקרא גומי בלשון לעז · ואינו גם כן נכון מה שאמר החכם הזה והנכון שהוא מסטיצי כי הלינטיסקו היוצא ממנו המסטיצי הטוב הוא בלבד באי אחת מהיונים הנקראת בלשונם קיאו עם כי האילן הזה הוא גדל גם כן במקומו׳ אחרים חוץ מהאי הזאת וגם בארץ ישראל הלינטיסקו לא יעשה המאסטיקו השלם כמו בקיאו ולא יקרא אם כן בזמרת הארץ כמו שאמר אבינו הקדוש קחו מזמרת הארץ אלא זמרת הארץ היתה באמת הבאלסאמו כי לא היה ממנו אז במקום אחר כי אם בארץ ישראל בלבד · ואולי הבאלסאמו שהיה בשכבר במצרים נולד שם מהצרי ששלח אבינו יעקב ליוסף במנחה כי אם היה שם צרי כזה לא יחשב לו ליוסף דורון מובחר · וכדי שהצרי הזה יהיה יקר בעיניו אולי שלח לו עם השרף גם הנטיעה שעשתה בזכות יעקב גם פרי ושרף טוב במצרים אחרי פטירת אבותינו משם · ואם הצרי הוא הבאלסאמו כאשר הוא באמת ליכא מאן דפליג שמיני הבאלסאמו האמורים באחרונה לא יבואו בקטרת כי לא יוכשר אלא הצרי הבא מארצנו הקדושה :

אמנם מה הוא החלק המובחר ממנו הלא המחברים האמורי׳ כלם חוץ מטיאופראסטו שנתן מעלה יתרה לפרי כאמור כאשר כתבו טבע השם המבושם הזה אמרו כי הוא השרף עצמו לא הפרי ולא העץ · ועל כן יש לתמוה עד מאד על רבינו ז״ל מדוע לא פסק כרבן שמעון בן גמליאל דאמר הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף ובחר בפטום הקטורת בעץ יותר מבשרף עם שהוא הגרוע שבנטיעה הזאת ואולי מה שהביא רבינו ז״ל לבחור בקטורת העץ ולא השרף הוא

שלא

שלא ראה איך נוכל לשחוק השרף לבדו כמו שעושים שאר הסממנים · אמנם אתם בני דעו כי בר בבד האמור בתורת אינו כאשר האמנתי מצוה על השחיקה אבל הוא מצוה על משקל הסממנים והוא שישקלו כלם אחד אחד ולא בערוב · אך במצות השחיקה אמר תורה ושחקת ממנה היינו ושחקת קצת מן סממניה בחברת שאר הסמי׳ שכבר נשחקו הדק כי הצרי להיותו כמעט דומה לשמן בעצמותו אינו נשחק לבדו אלא בשתוף עם השאר כאשר תראו בעהו בפרק אשר אדבר בו בפטום הקטרת ולפיכ׳ מצוה עלינו לבחור גם בצרי החלק הטוב והמובחר כמנג שהוא השרף עם שלא יושחק לבדו כי כל המחברים פה אחד חברים העידו שהשרף הוא המובחר שבנטיעתו · והואיל כי עם יתר הסמי׳ יש שרפי׳ אחרים בלתו ראוי הוא רשבג שנסמך עליו ובפרט כי פירש דברי תנא קמא ולא חלק עליו ובדבר הזה יסלח רבינו ז״ל לי אני עבדו מלא נטיתי מכונתו זאת ח״ו בעבור מה שכתבו המחברים שלא מבני עבנו לא על איש האלהים נורא מאד רבן שמעון בן גמליאל בלבד נשענתי תהיה תמיד כאשר היתה עד הנה נפשו עם נפש רבינו ז״ל צרורה בצרור החיים את ה׳ אלהינו אמן :

פרק עט

אחרי הצרי בא זכירת השחלת בתורה עם קצת סממני הקטרת : והנה קשה לי מאד כי לא ראיתי במפרשי׳ מי שכתב בפירו׳ מה היא לא כמתעס בלתי רבינו זל כי כברור קרא לה שם בלשון הקדש ובלשון ערבי · רשי ז״ל כתב שחלת היא שורש בושם חלק ומצהיר כצפורן ובלשון המשנה קרוי צפורן וזהו שתרגם אנקלוס ושופרא · וכן כתב רלב״ג וכן רדק בשרש שחל עד שפירשו דבר נגלה עם דבר נסתר ממנו ואולי לא דברו בזה נכונה כי הצפורן לדעת קצת מהחכמים אינה שורש בושם · ובעל הערוך כתב צפורן זג שחלת כדתרגמינן נטף ושחלת נטופא וטופרא · ובושם הוא שעשוי כצפורן של אדם וגם הוא כבעט תלה כמוהם · והחכם דון יצחק אברבאנילו ז״ל כתב דברי רשי ז״ל ממש והוסי׳ משלו ובלשון רומי ביזאנציאו עד שזכר שם הים שנמצא בו הדבר הזה והוא הים ההולך קדמת העיר ההיא הנקראת בזמננו קוסאנטינופולי שבימי קדם קראו אותה ביזאנציאו והשמיט שם והדבר אשר בו שנקרא בלשון יון בלאטה כתוב בתיו כפולה במקום דגש · והמלה הזאת בלאטה יש לה שתי משמעיות כפי המפרש הלשונו׳ כי בלשון לאטינו רוצה לומר עש האוכל הבגד ובלשון יון רוצה לומר רמש הים הנקר׳ פורפורא והוא החלזון שצובעי׳ בו התכלת והרמבן ז״ל כתב ואלה השלשה אשר הזכיר אינם סמים כי הנטף והחלבנה הם שרפים והשחלת היא צפורן היוצא מן הים · ותמה אני עליו שהיה חכם גדול בתורה וגם היה חכם בחכמות החצוניות וידע בטלבות הלשון ערבי למה גלה טפח וכסה טפחיים בפרט אחרי שקרא מה שכתב רבינו בו · אמנם רבינו ז״ל כאשר אמרתי גלה בכל וכל פירוש הדבר ואמר בפרק השני מהלכו׳ כלי המקדש השחלת היא הצפורן שמתקנין אותה בני האדם במוגמרות · ובלשון ערבי קרא אותה אצפר טיב · דעו בני כי המלה הזאת אצפר טיב לפי דעתי אינה כתובה כהלכתה כי המדפיסים והמגיהים לא

ידעו טיבה · הצפורן בלשון יון נקראת אוניקס איבוריס ופאולו איגיניטה הרופ׳ יוני קרא הצפורן המבושמת בהטאת בלאטה · גם כי במקום הזה איננה החלזון ועל כן יש מהיוני׳ שקוראי׳ אותה בלאטה ביזאנציאון לפרש שאיננה הפורפורא והוא מה שבאולי רצה והשמיט השר אברבאנילו ז״ל כאשר אמרתי · אולם בלשון לאטינו נקראת הצפורן קונקולא אינדקה ואונגוים אודוראטה : ובלשון ערבי אטפאם הטיב או אדפאר הלטיב · ובלעז אונגיא אודוראטה :

והנה לא אוכל להתעלם כי לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי מכל וכל במה שרצה הרב בפירו׳ הצפורן כי לא ידעתי איך יוכשר להקטרה דבר כמוהו שהרי במלאכת המשכן האמינו רבותינו ז״ל שתחש מין טהור הוא כי לא הוכשר למלאכת שמים לדעתם לא עור בהמה או חיה טהור׳ ודברים אחרים טהורים בלבד · ועוד מפני שאמרו בגמר׳ שהשחלת היא מגדולי קרקע ככתוב בפרק קמא דכריתות אי כתב נטף הוה אמינא מין אילן אין אבל גדולי קרקע אימא לא : להכי כתיב תו שחלת כו׳ · ואולי יאמר הרב כי עור בהמה או חיה טמאה לא יוכשר מפני שהוא יוצא וגדל מבשר הבהמ׳ או החיה ממש אבל מכסה הצפורן אינו כן כי הוא דבר הבא לו בחוץ ולא יתהוה מבשרה עד כי אין לו שייכות עמה כלל או יאמר כי עורות התחשים הוצרכו להיות של בהמה או חיה טהורה מפני שהיו ניכרים במראית העין והיו מונחי׳ ועומדי׳ על המשכן מבלי שום השתנות או התחלפות או פסידות שלמים כאשר הם מתחלת הבריאה בגופן ובצורתן :

אמנם הצפורן בקטרת לא היתה נלקחת משומרת בבשרה ובאבריה כמו שהיא בחייה · אך אחרי הסרת כל גופה היו׳ לוקחי׳ ממנה המכסה ערום ונקי מהבשר שגם אחרי השיפה בבורית והשרייה ביין היה גופו כלה בשחיקה ובטחינה ועצמותו נכתש ונדק עד שהיה לעפר · מצורף כי בשר רמשי הים לבדו הוא שאסור באכילה · אולם העצמו׳ והקליפו׳ שלהם הם מותרים לכל דבר ובכל מקום בהנאה · בפרט שלדברי רבותינו ז״ל פרק עשירי דכלים משנה א׳ עורותיהם ועצמותיהם אינם מקבלים טומאה · או באולי יאמר כי לא תפסל גם כן הצפורן להכנס בקטרת גם כי תהיה נלקחת כלה כמות שהיא בבשרה וקליפתה הואיל שנמסרה למשה בסיני עם שאר הסממנים בפרטות · וכמו שהמליקה אוסרת העוף לישראל ומכשרת אותו (בגזרתו ית׳) לכהן ולמזבח כן הרמש הזה יהיה אסור לנו באכילה וכשר להקטרה במצו׳ ה׳ דכתי׳ שקץ הוא לכם לכם ולא לגבוה · וגם יאמר שבאופן מה תקרא הצפורן בגדולי קרקע הואיל כי הרמש הזה יש לו חוש המשוש בלבד ואינו מתנועע ממקום למקום כי אם במקרה בעבור מרוצת המים ועל כן הוא מצוי תמיד מהודק ומחובר לקרקעית הים דומיא דצמחים ועשבים הנטועים בארץ שלא יזונו ממנה אלא בעקור · ועם כי התשובות האלה אינן מתישבות על הלב כראוי עם כל זה נמבוך עתה על דברי הרב עד שנדע מהותו של צפורן משלם מפי כופרי׳ או מפי ספרים · בפרט כי הרמבן והראבד או חכמים אחרים אחריהם לא הקשו על הרמבם ז״ל בזה דבר · ובאמת ובתמים עם כי קראתי כמעט מה שספרו כל המחברים הקדמונים לנו וכל אשר כתבו אחריהם הסופרים שבזמננו על הסמים המבושמים כלם · לא ראיתי ולא ידעתי סם מבושם שבעולם שהשיפה בבורית כרשינא והשרייה ביין לא יקלקל אותו ושלא יסיר את כל ריח הטוב שיש בו גם כי יהיה הריח ברום המעלה והמדרגה חוץ מן הצפורן הזה :

והנה

והנה לעניות דעתי נקראת הצפורן שחלת לא מפני שהיא
דומה לצפורני בני אדם כאשר כתב בעל הערוך אך מפני
שהיא דומה לצפורן הארי שנקר' שחל בספרי הקדש כדכתי'
שאגת אריה וקול שחל · או נקראת שחלת מפני שהוא סם
היוצא מהים כי תרגום מן המים משיתיהו הוא כאשר פתר
אנקלוס הגר ארי מן מיא שחלתיה:

אמר דיאוסקורידי בספ' השני שלו פרק ח' והצפורן הריחנית
היא מכסה רמש אחד דומה לקונקיליאו ההוא הנק' פורפורא
ונמצא באגמי הודו הצומח בם הנארדו אולי יש טעות בספר
ובמקום נארדוס צריך לכתוב מאלאבטרון שצומח באגמים
ההם על המים · עם כל זה גם כי הם סמים שונים נכתוב
כמו שנרצה כי זה וזה יש להם ריח טוב דומה האחד מאד
בריחו לחברו · ועל כן יש לצפורן ריח טוב מפני שנזון בלבד
מהנארדו או תאמר אתה מהמאלאבטרון ונמצא באגמים
כשיבשו מרוב החום והצפורן המובחרת מביאין אותה מים
סוף וצבעה נוטה ללבן והיא בעצמותה דשנה והצפורן
המובאת מבבל היא שחורה ויותר קטנה ממה שהיא הצפורן
הבאה מים סוף עם כל זה גם לבאה מים סוף וגם למובאת
מבבל יש לה ריח טוב נודף ויעשה מהם מוגמר טוב בשורת
וריחן נוטה כמעט לריח הקאסטוריאו הנקרא כן בלשון יון
ובלשון לעז גב' קאסטורי ובלאטינו פיביר באשכנז ביביר ·
בספרד ביבארו · בצרפת ביאיברי · בערבי אינקיאם א
אלניבדי ברוסטיר ניגדיריסטאר · או גינדיבידיסטאר ·
ואני אמרתי לכתוב לכם צורת החיה הזאת כתבה פיטרו
אנדריאה מאטיאולו בפירושו על דיאוסקורידי משו' גדולים
מעשי ה' ולא יהיה למשא למי שאינו רופא ובקי בחכמות
חצוניות לחזר אחרי הספר הזה:

הקסטוריאו הוא מין של בעל חי משותף למים ולארץ כי
הוא כפי רצונו או שט ועומ' במים או מהלך ברגליו על הארץ
סביב לשפתי יאורי הנחלים והמימות וגם חוצה להם כשאר
הבעלי חיים הארציים והוא דומה מאד לבעל חי הנקרא
בלשון יון אמפיביאח או איבידרא נקרא בלאטינו ובלעז
לוטרא · והלוטרא הזאת תובדל בלבד מהקסטוריאו בזנבה
אמנם שערה איננו קשה אך הוא חלק ורטוב כמו שהוא שער
הקאסטוריאו · ראש הקאסטוריאו הוא כמעט כדורי שניו ועניו
הם דומים לשל עכבר לשונו הוא כלשון החזיר מלתעותיו
הם כמו שהם בארנבת ופיו ענול בלא שום חדות עם שערות
קשים סביבותיו כמו שיש בחתול · וכן יש לו שערות כאלו
בגבות העינים · השנים שהם לפני הפה שהם במספר שנים
למעלה ושנים למטה הם ארוכים רחבים מרובעים חדים
וחורכים רקים מבפנים ובצבע אחד שביורוק כרכומי יטו
לאדמימות אבל שני המלתעות שהם מכל צד במספר שמנה
הם בלתי שוים וחתוכים מסביב כמו שני המגרה · האזנים
הם קטנים ענולים ועם שער עליהם והעינים הם קטני' מאד
לערך הראש והגוף שלו · הרגלים מלפני' הם חלוקי' בחמשה
אצבעו' נראים והצפרנים חזקים ותקיפי' והרגלים האחרונים
הם דומים לרגלי האווזה ויש להם גם כן חמשה אצבעו' שיש
תחתם כמין עור שחור המאסף אותם יחד זה אחר זה · הזנב
הוא רחב כמו ארבע אצבעות דומה ללשון יותר ארוך מזרת
אחד · ועל גביו יש קשקשים כמו של דגים · ומתחתיו הוא
חלק מבלי שערות גם כן על גבו של זנב · ועם הזנב הזה
ועם רגליו האחרונים הוא שט במים · וכבד הבעל חי הזה
הוא גדול מאד ושחור ונחלק לחמשה חלקים ובתוך החלקי'
מהכבד היותר קטני' יש שם המרה · הכליות הם יות' גדולים

והטחול הוא יותר קטן ממה שהוא ערך גודלו של גוף הבע'
החי · המקוה שלו דומה לשל חזיר והביצים או האשכי' הם
קטנים מאד מכונסים וקשורים מבפנים לחוט השדרה ולא
יעברו גודל אשכי התרנגולים ולכן צריך להאמין כי ח
הקאסטוריאו הנכנס בתרופות אינם האשכים שלו אבל הם
שני אבעבועות שיש לבעל חי הזה אם זכר אם נקבה במקו'
שהוא בין הירך והכרס תחת העור מיד מצד ימין ומצד שמא'
בשוה והאבעבועות האלה הם גדולי' כביצי התרנגולות וגם
לפעמים הם יותר גדולים ובכל אבעבוע יש חור קטן היוצא
חוץ מחלל הגוף למעלה על מקום המקוה סמוך לפיה ויוצא
מהנקבים האלו ליחה ירוקה ככרכום שהיא כמו שמן וריחה
רע · והבעל חי הזה מלקק אותה עם לשונו ומושח ממנה
עם הלשון בכל גופו · והליחה הזאת בעוד הבעל חי הזה חי
היא כשמן ואם יסירו האבעבועו' כמנו אחרי מיתתו ויתלום
לעשן תשוב הליחה להיות נסה ועבה כדבש וכמעט היא אז
כצבע הדבש · אחרי כן תיבש יותר עד שתהיה כמו שעוה:
הקאסטוריאה נקבה היא מוציאה רעי משתנת ויולדת במקו'
אחד שיש בו כמו מעי שמשמש יחד למעים למקוה ולרחם ·
והקאסטוריאו כאמור יש לו שנים תקיפים וחזקים מאד
ועמהם קוצץ ענפי האלנות · ובאומנות רב שיש לו מטבעו
יתקן בעדו בית לישב שם שיש בו עליות שונו' ובונה הבית
במערות אשר לו אצל שפת הנהרות והוא נושך בשניו עם
אכזריות רב ולא יסיר שניו ממקום הנשוך עד שישמע
ממקומם שהעצם מהנשוך הוא נשבר תחתם:
והנה אבן סיני בספר השני שלו פרק פ"א וגם סיראפיאוני
הערבי במאסף שלו נקרא בלשונם אגריגאטורי פרק קנ"א
כתבו על הצפורן דברי דיאוסקורידי בלבד · וסיראפיאוני
בפרט כתב שיש לו לצפורן ריח כמעט נוטה לריח ח
הקאסטוריאו עד שהנוסחא האמיתית בקטרת תהיה בורית
כרשינא ששפין בה את הצפורן כדי שתהא נאה יין קפריסין
ששורין בו את הצפורן מפני שהיא עזה · ואין נאה במקום
הזה בלשון יופי כי הנה מה איכפת לן אם תהיה הצפורן
יפת רואי אם לא אחרי ששוחקין אותה היטב שאז לא יראה
אם היא יפה אם לאו · די לנו שתהי' טובה ומובחרת לא נאה
רוצה לומר הנונה מלשון דבר נאה ומתקבל כי להיו' הצפורן
מכסה רמש הים כאמור יש ספק שלפעמים ישאר קצת
מבשרה הדוק ומחובר באיזה חלק מקליפתה עד שיהי' סבה
לקלקל את ריחה בעבור הבשר שיתעפש שם ולכן שפין
אותה היטב עם בורית כרשינא מתוכה להפיר הבשר וגם
חוצה לה שפין אותה בשיפה מעליתא מפני שהבורית בסיר
החלק הארציי שעל גבה הנוטל בעבורו קצת מריחה הטוב
ממנה · ומפני שהיא עזה הייכו להיות ריחה נוטה לריח העז
של קסטוריאו כאמור שורין אותה ביין חיור עתיק להחליש
הריח העז הלזה שבה:

פרק פ

החלבנה היא הסם השלישי הכתוב בתורה בפירוש
שבא עם שאר הסממנים בקטרת · נקרא
בלשון יון קאלבאני בלאטינו קאלבאנום
בערב ביזאדד או עיני אלביני או אזאד · בספרד ובלעז
גאלבאנו · והנה רבינו ז"ל בהלכות כלי המקדש כתב שנקרא

מיעה וכן כתב בעל השרשים בשרש חלב אמר חלבנה היא סם שריחו רע והוא שרף אילן הנמצ' בערי יון והוא כמו דבש שחור ובערבי מיעה · אמנם אני מצאתי כי המפרשים המפותרים המלות הערביות ברפואה אמרו כי מִיעה בחירק תחת המם או מֵיעה בצירי · או מִיניאעא או אסטאראק הוא הסם הנקרא בלשון יון ובלאטינו סטוראקס ובספרד איסטוראקי ובלעז סטוראצי קלאמיטה ויש לו ריח טוב מאד ונוהגים אותו עוד היום במגמרות ונקרא קאלאמיטה כי היו מביאים הטוב ממנו בקולמוסים שהם ממיני הקנים ועל כי החלבנה יש לה ריח רע כנראה בדברי רבותינו ז"ל וזה הסם הוא מבושם מאד וטוב בריחו אמרתי כי החלבנה היא הגאלבאנו ולא הסטוראצי וכן כתב ופתר גם כן החכם אבארבנילו ז"ל :

אמר דיאוסקורידי שהגאלבאנו הוא שרף שרביט בלשונם פִירולה הצומח בארץ סוריאה והוא מקו' קרוב לארץ ישראל · דעו בני כי נארטיקס בלשון יון ולאטינו באקולוס או וירגה ר"ל בלשון הקדש שרביט ובלשון רבותינו ז"ל אבוב רועה כנראה בשבת פרק שמנה שרצים ובגמר' נקרא חוטרא דרעיא ומפרשין אותו ענף שגדל יחידי שאין לו ענפי' אילך ואילך וכל נטיעה שהיא קטנ' ממה שהוא האילן ודקה בגזעו ממנו ושאין לו ענפי' כי אם מעט מזער יקראו אותה הרופאים פירולה והוא שם ממוצע בין האילן והנטיעה של עשבים והיא חלולה מבפנים כמו שהם הקנים או במקום החלל יש שם מוח דומה לפקועות שדה · ועץ הפירולה הוא חוצה לו והוא בה במקום קליפה כמו שנראה זה גם כן בנטיע' ההיא הנקראת בלשון יון אקטי · בלאטינו סאמבוקוס · בערבי יאפאקטי ובלעז סאמבוקו · והפירולה מהגאלבאנו יש מי שקורא אותה מֵיטופִיאו · והגאלבאנו המובחר הוא כגרעינין ואם לא יהיה בו זיוף יהיה כגרעיני הלבונה שמן ודשן מבלי ערוב שום חלק עץ אחר וגם המובחר יהיה עמו מעט מהזרע שלו והלקים קטנים מעצי גזעו והוא עז ורע בריחו ובעצמותו הוא באמצע הרטיבה והלחות והקושי ומזייפים הגאלבאנו עם גריסין של פול ועם שרף גרוע או סם הנקרא בלשון יון אמוניאקון · בערבי מאקבאק או אסאק · ובלעז אמוניאקו · ואם ישרפו אותו היינו הגאלבאנו על הגחלים בעבור ריחו הרע יברחו מהמקו' שישרפו אותו שם כל הבעלי חיים הארסיים וכי שימשח ממנו על בשרו לא יעקצו אותו הבעלי חיים הארסיים · ואם תרצה להסיר ממנו כל מה שבו שהעצים ומהדברים האחרים שנפלו ושנתערבו בו · שים הגאלבאנו כמו שהוא בסמרטוט של פשתן נקי ושים את הסמרטוט המלא תלוי בתוך כלי חרס או של נחשת באופן שלא יגע הסמרטוט בשולי הכלי ותכס' הכלי אשר בו הסמרטו' עם הגאלבאנו היטב ושים אותו בתוך יורה מלאה מים עד שירתחו המים בחזקה כי בעבור חום המים אשר הכלי נתון בם ימס הגאלבאנו ויסונן מעצמו בכלי חרס אשר בו וישאר בכלי הגאלבאנו הטוב ובסמרטוט יהיו רק העצים והדברים המקלקלי' אותו · אמנם אבן סיני בספר השני שלו פרק שי"ח כתב כי הגאלבאנו הוא של שני מינים · המין האחד הוא קצפיי בלעז ספומוסו · כי קצף בלשוננו הקדוש רוצה לומר ספומה · כן כתב השרשים בשרש קצף · והמין הזה מהגאלבאנו הוא קל ולבן מאד · והמין האחר הוא כבד ועב וזהו המובחר ואני לא ראיתי בספרי הרופאים יונים ולאטיני וערביים מי שכתב שהגאלבאנו הוא של שני מינים כמו שכתב אבן סיני ולכן מה שהעתקתי הוא העקר :

פרק פא

הלבונה המפורשת בתורה ונמנת רביעית במקום שאר סממני הקטרת נקראת בלשון יון לִיבאנוס · ובלאטינו טוס · בערבי רונדיר או קונדיר או קאטֵיד · ובלעז אינצינסו · תצמח (כמו שאמר דיאוסקורידי בספר הראשון שלו פרק פ"ז) בארץ הערב שקראו אותה בעד הסם הזה טוריפֵירה · והראשונה במעלה היא מין הזכר מהסם הזה שנקרא סטאגוניאה והגרעין שלה הוא כדורי בטבעו ושלם בגופו ולבן ומבפני' כשישברו אותו הוא שמן ודשן וכשישרפו אותו תכף תעלה לבת אש ממנו · והלבונה המביאי' אותה מהודו תטה לאדמימות והיא בצבעה דומה לאפר והגרעין שלה נעשה כדורי במלאכת היד כי חותכים את הלבונה הזאת בחלקי' קטנים מרובעי' ומשימים אותם בכלי חרס ומנענעים הכלי באויר בחזקת היד סביב סביב בעגול עד שיהיה הגרעין כדורי אבל זה המין מהלבונה כשיזקין ישוב אחרי כן לאדמימות ויקראו אותו אטומו אטומוס בלשון יון רוצ' לומר קטן ובלתי מתחלק · והלבונה השנית במעלה היא הצומחת במקום אחד נקרא סמילו · ויקראו אותה קצת מהרופאים קופיסקו · קופִים בלשון יון רוצה לומר התוך וכתוש · והמין הזה הוא קטן מאד ואדום בהפלגה · והנה נמצא מהלבונה מין אחר יקראו אותו אמוניטי בלשון יון רוצה לומר משובח והוא באמת לבן · וכשימשמשו בו בחזקה ביד הוא נמעך תחת האצבעות כמו שעושים בסם ההוא הנקרא בלשון יון ובלעז מאסטיקי · ובלאטינו ריסינה לינטיקינה · בערבי מסטיצי או מאסטוקי · ובדרך יזייפו אותו עם שרף האילן הנקרא בלשון יון פִיטִים בלאטינו פינוס · בערבי סנובר · בספרד ובלעז פינו · או יזייפו אותו עם השרף ההוא הנקרא גומה אראביקה · אמנם בנקלה יוכר הזיוף כי הגומה אראביקה אם ישרפו אותה אינה מעלה שלהבת ושרף הפינו תכף מעלה עשן ויפסד ויכלה · אך הלבונה מיד היא עושה שלהבת ולבת אש וגם יוכר הזיוף בהריח עצמו העולה בענן מעשן :

ואולם פליניאו בספר י"ב שלו פרק י"ד כתב בהלבונה דברים ממה שלא ידע דיאוסקורידי אכתבם כאן כדי שאתם בני לא תתהוו אחרי הספרים החצונים מהקדמונים של עובדי כו"ם המדברים תועה ודברי הבאי כאשר עשה האיש הלזה במקומו' רבים · אמר פליניאו הלבונה היא צומחת בלבד בארץ ערב · אמנם אינה צומחת בכל המקומות שלה כי באמצע המחוז ההוא יש ארץ אחת השוכנים בה האטראמיטי והעיר שבה נקראת סאבוטה שהיא ראש לכל מלכות שבא · ורחוקה מההר הגבוה אשר תצמח שם הלבונה מהלך שמנת ימים נקרא' הארץ ההיא שבא מפני שהיא מלאה מיסטיריאי מיסטיריאה בלשון יון רוצה לומר סודות של קדושה · והיא פונה ומבטת לצד קדים של קיץ · ובכל פנה ממנה יכנסו שם בקושי רב כי מצדה האחד יש הרים גדולים סביב לה ומצדה האחר מימין יש גבול הים ומשבריו וגליו עם סלעים רבים בתוכו שימנעו כל נכרי לקרבה אל הארץ ההיא · וצבע האדמה כאשר ספרו לנו הוא ממוצע בין האדמימות והלבנונית החלב · אורך היער הזה אשר בו הלבונה הוא של עשרים ורחבו של עשר סקיני · הסקינו האחד כפי דעת אירטוסטינו הוא כשאדיאי ארבעים ואתה כבר ידעת בפרקים הקודמים

כמה

כמה הוא מדת כל סטאדיאו ולפי דעת אחרים הוא שנים
ועשרים סטאדיאו לכל סקינו · ובמקום היער הזה יגבהו
הרים ועשו גבעה ביניהם אשר שם צומחי׳ האילנות הלח
מעצמם מבלי שיוטעו בידי אדם (אמר הכתו׳ בשיר השירים
אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה) והארץ ההיא היא
מלאה חול ויש שם מעינות מועטות ובמים שבמעינות יש
חלק מה ממלח ניטרו מחצבי שכבר נזכר שמו בפרקים
הקודמים שלי · וסמוך ליער הזה יש עיר פרוז אין חומת
נקרא מיניאו שיכנסו בו בדרך צר שאין דרך לנטות ימין
ושמאל · ואנשי הארץ הזאת היו הראשוני׳ שהתחילו לעשות
סחורה ולמכור הלבונה ונושאים ונותנים תמיד בפרקמטיא
הזאת וקוראי׳ הלבונה בלשונם על שם עירם וארצ׳ מיניאו
ומבלעדי האנשים האלו אין מי שיראה בארצות הערב האילן
מהלבונ׳ · וגם כל תושבי הארץ ההיא לא יראו אותו כי אמרו
שיש שם שלשת אלפים משפחו׳ ובתי אבות ולא יותר שירשו
הכנסת אילני הלבונ׳ מעת הולדם ואין לשאר בני עמם חלק
בם · ועל כן נקראו האנשים האלו קדושים כי לא יקרבו אל
אשה ולא יטמאו למת בעת אשר הם מכי׳ בקליפי האילן כדי
שיצא מהם הלבונה · וגם בעת ההוא שלוקטים אותה ישמרו
עצמם מכל טומא׳ · ובאופן הזה עם הפרישות האמור בערמה
מיקרים ומרבים מאד שכר הלבונה · אחרים אמרו כי תושבי
הארץ כלם יחד יזכו בנחלתם זאת · ויש מי שאמר כי שנה
אחת יזכו בה קצת מהם ובשנה האחר׳ יתר האנשי׳ הנשארי׳
נשכן חוזרים חלילה לעולם · אך זה ידענו בברור שאין
זולתם נמצא עד היום מי שידע צורת האילן הזה · ואנחנו
הרומיים בזערת אפינו דרכנו רוב הארץ הזאת ובכלי זין
שלנו עשינו מלחמה עם תושבי הארץ · וגאיין ציסארי בן
אבגוסטו התאזר בעוז וגאות מלכות לבש לעיני בני עמנו
על זאת : ועם כל זה לא היה שום איש בלאטיני שכתב או
שצייר צורת האילן הזה עד היום · ומה שהעתיקו היונים
בו לא ראי זה כראי זה ; יש מי שאמר שעלה האילן הזה הוא
דומה לעלה אילן האגס הנקרא בלעז פירו · ושהוא (היינו
העלה) קטן מעלי האגס ושצבע העלה הוא ירוק כעשב :
ויש מי שאמר שדומה לאילן הלינטיסקו · ושהעלה שלו הוא
במעט אדום · אחרים אמרו שהוא הטיריבינטו וכן הוא דעת
המלך אנטיגנוס ששלחו לו נטיעה או ענף אחד ממנ׳ למנח׳ ·
והמלך גיובא בספרים החם אשר העתיק להפקת רצון גאיו
ציסארי בן אבגוסטו שחפץ לדעת דברי ארץ הערב כתב
שגזע אילן הלבונה הוא מעוקם ושענפיו הם דומים לענפי
האילן ההוא שנמצא בארץ פונטו שנקרא בלשון יון פרינום
ובלאטינו איליקס · בערבי ברבים או קארמאס · ובלעז
איליצי · ושמוציא ממנו מיץ או גומא בלעז כמו שיוצא
באילני השקדים · ושהאילנות האלה ימצאו בארץ ח
הקאראמאניאה ובמצרים אשר נטעו אותם שם במצות מלכי
טולומיאי · ואין ספק שקליפתו היא דומה לקליפת אילן
הנקרא בלשון יון דאפני · בלאטינו לאברום · באשכנז
לורביאירבאבם · בספרד לובריאירו · בצרפת לאבריאיר ·
בערבי גאור או גאר · ובלעז לאברו · ויש מי שאמר שהעלה
שלו הוא גם כן דומה לעלה הלאברו הזה ודבר גלוי ומפורס׳
הוא שהאילן הזה היה בארץ הסארדי כי גם מלכי אסיאה
בהשתדלותם הנמרץ צוו על נטיעת האילן הזה : ומלאכי
מלכי ארץ הערב שבעודני חי (אמר פליניאו) באו רומה ·
היו סבה לשום עלינו הדבר הזה בספק · ועל זה תמהתי

מאד כי שרביטי האילן אשר הביאו לעירנו רומה מראים לנו
שגזע האילן הוא כדורי ושהוא בלי קשרים וכבר היו נוהגים
ללקט הלבונה פעם אחת בשנה כי היו מוכרים ממנה מעט ·
אבל אהבת הריוח והמועיל הראה להם לבעלי אילנו׳ הלבונ׳
דרך אחר ואולם הקציר שלו הנהוג מקדם היה בימי׳ הכלבי׳
כי אז בתוקף חום השמש היו מכים האילן במקו׳ אשר בו רוב
המיץ תחת הקליפה הדקה · ולא היו מסירי׳ הקליפה אך היו
עושי׳ בה חבורו׳ והכאות ופצעי׳ דקים אשר מהם יוצא הקצף
דשן ושמן שהיה נופל על מחצלאות של עלי תמרים או על
הארץ טאוטה בטאטאות היטב · ובאופן הראשון לוקטים
הקצף הזה (היינו הלבונה) יותר נקייה · ובאופן השני
לוקטים אותה יותר כבדה במשקל · והקצף הנשאר מחובר
לאילן מגררים אותו משם עם כלי ברזל ולכן הוא מלא
קליפות · והיער אשר בו הנטיעה הזאת הוא נחלק לחלקי׳
רבים ואין מאנשי הארץ מי שילקוט הלבונה חוץ משדה
אחוזתו · ואין עושים שמירה לאילנות המוכים אשר יזוב
מהם הקצף האמור · ועם כל זה אין מי שיגנוב מחבירו
הלבונה הנוטפת · אבל בשכונת האלילים באליכסאנדריאה
מקום שמביאים שם הלבונה אינם יכולים לשמור אותה
מהגנבים גם בתוך החנויות · וחותמים גם המכנסים למי
שנוגע ומתעסק בה ומכסים פניהם (בדבר שקוראים אנחנו
בלשון לעז מאסקירה שנותנים על פניהם בחוריהם בימי
הקארניואלי) ונותנים על ראשם רשת במקום כובע הדוק
היטב ויוצאים מהחנויות ערומים · ועם ההשתדלות הנמרץ
הזה ביערים אשר שם צומחת הלבונה היא יותר בטוחה
ממה שהיא תחת השמירו׳ הגדולות והעונשי׳ הרבים המוטלי׳
על הגנבים שלנו · דעו בני כי המאסקירה פעמים תקרא
בלשון יון מורמוליכיאון · כתוב במי · באומיקרון · ברו׳
במי · באומיקרון · בלאמדה · באיפסילון עם החירק תחת
האלף · בכאפה · ביוטה · באומיקרון · בנוי · ובלאטינו
לארוה · ולפעמים תקרא בלשון יון פרוסופון · כתוב
בפי · ברו · באומיקרון · בסיגמא · באומיגה · בפי ·
באומיקרון · ובנוי · ובלאטינו פירסונה · אמנם הלארוה
רוצה לומר פרצוף מפחד ומרעיד הנראה כבבואה דבבואה
מהרוחות רעות העולות (כמו שאמרו הרומיים הקדמונים)
משאול תחתיה בלילה · והפרוסופון היינו הפירסונה הוא
מסוה עשוי בדמות פרצוף איש מהאנשים יפה תואר או רע
המראה שנותנים על הפנים הבחורים בעת הצחוק והחדוה
לרמות בו הילדים והנשים כאשר ידעתם נקרא בלשון
רבותינו ז״ל במסכת שבת פרק במה אשה משנה שמינית
אנקטמין כמו שכתב הרב מבירטנורה · ותהיה הדבר הזה
או הלארוה או הפירסונה כמו שתרצו נקראת בשתוף בלשון
ארמי או פארצוף או טלני · או פירמביא או פמריה :
הוסיף פליניאו בשלחי הקיץ הם לוקטים הלבונה היוצאת
בקיץ עצמו וזאת היא הלבנה והזכה · והזמן השני מהקציר
שלה הוא בחדש האביב שירצה הלבונה מההכאות שנעשו
באילנות בזמן החורף · והלבונה הנלקטת בעת ההיא היא
אדומה ואין להעריך ולהשוות אותה לראשונה · והראשונה
נקראת קארפיאוטה · והשנית נקראת דאטיאטה · והאמינו
שהלבונה היוצאת מהאילן החדש היא יותר לבנה ·
ומהאילן שהוא רוב השנים יוצאת יותר מבושמת · ויש מי
שאמר שהצומחת באיים היא המובחרת · והמלך גיובא אמר
שאינה צומחת באיים כלל · והלבונה העגולה היא הנקראת

זכר גם כי לא נקרא הדבר זכר אלא כשיהיה במינו נקבה ·
והתורה שלהם צותה שלא יקחו ממנה הנקבה · ויש מי
שאמר שהלבונה נקראת זכר מפני שבצורתה היא דומת
לאשיכים · והלבונ׳ החשובה בעיני אנשי הארץ היא הלבונה
שיש לה דמות שדים · והצורה הזאת תבוא בה כאשר ב
בגרעין שכבר נקפא יחובר אחרי כן עליו טיפה אחר׳ מחדש·
ואני מצאתי כי כל גרעין ממנה היה ממלא היד כאשר היו
מניחים אותה לצמוח בזמנה הקצוב ולא היו מתאוי׳ ללקוט
אותה קודם הזמן הנאות לה · והיונים קראו הלבונ׳ הזאת
סטאגוניאה אראטמון · והקטנה קראו אותה אורוביאת ·
אולי נקראת סטאגוניאה מפני שבשרפתה היא משמעת קול
כי בלשון יון סטרינמוס רוצה לומר השמעת קול · והקטנה
נקראת אורוביאה אולי מפני שהיא דומה בקטנותה לגרעין
הנטיעה ההיא הנקראת בלשון יון אורובום · בלאטינו
אירואום · בערבי קייסיני סירכום או קירסיני · ועפרורית
הלבונה הנשמטת והנשברת ממנה ברוב הנענוע היא הנקר׳
מן · ועוד היום נמצאו חתיכות לבונה ששוקלים שליש
הסינה האחת היינו תשעה ושלשים דינרים :
ליאונידה אחד מהפידאגוגי שהיה לו לאליכסאנדרוס מוקדון
כשהיה רואה אותו בקטנותו שהיה מבזבז יותר מן הראוי
מהלבונה היה גוער בו ואומר שיבתין לבזבז הלבונה עד
שילכוד הארץ שהיא צומחת בה ולכן אחרי שלכד א
אליכסאנדרוס כל ארץ הערב שלח לו ספינה גדולה מלאה
לבונה והזהיר אותו וצוה עליו שיעבוד את האלילים בכל
נפשו ובכל מאודו : דעו בני כי פידאגוגו בלשון יון
ובלשון לעז פידאנטי · רוצה לומ׳ האיש ההולך אחרי הנערי׳
אחרי הקריאה בספר ומלמד אותם דברי מוסר ודרך ארץ
ותכונות טובות ומוכיח אותם בדברים ולפעמים בהכאות
כשיטו מהדרך הטובה ולא ישברו את מצותיו · ודידאסקלוס
הוא המלמד להם התור׳ והחכמות נקראת בלשוננו רב או ר׳ :
הלבונה אחרי אשר לקטו אותה בעלי האילנות מביאי׳ אותה
לעיר סאבוטה על הגמלים ונכנסים בעיר דרך שער אחד
המיוחד לה שעומד לעולם פתוח · ועונשים ומכים וממיתים
הנוטים מהדרך הישרה בלי חמלה וכהני הבמות לוקחים
המעשר ממנה במדה ולא במשקל לשם האליל שלהם ח
הקוראים אותו סאבי · והסוחרים לא יכלו לקנות ממנה
טרם תרומת המעשר הזה · ושם מכניסים האורחים וימלאו
להם כל צרכם מבלי שכר כי לימים במספר מיוחדים מ
מאכילים ומשקים האורחים ונותנים להם צדה לקצת הדרך
שיעשו מהכנסות האליל ואינם יכולים להוציא הלבונה בלא
דרך ארץ עיר הגיאבניטי ושם פורעים מכס למלך שלהם ·
וראש הממלכה היא העיר טומנאא רחוקה מעזה עיר היהודי׳
שני אלפים תת״קס מילין · והדרך הזה הוא נחלק לימים
ס״ב לפי ספק ויכולת הטבעי בהגמלים ללכת בו מראשו
לסופו · ושם יתנו גם כן מהלבונה חלק מה לכהנים ולשרי
המלך · ועל ההוצאות האלה שהם על הלבונה השכירים
והשוערים ומשרתי המלך יקחו חלקם · וגם בדרך עצבו
נותני׳ שעור מה ממנה בעבור קניית המים והאוכל ושכירת
הלינה ועל המעברות הם פורעים המס · באופן שעל כל
גמל עד בקומנו יש עול כבד עד סך תרפ״ח דינרים · וכאן גם
פורעים למוכסים המס שהוא בין המסודר על הפרקמטיאות ·
לכן ימכרו הליטרא מהלבונה הנבחרת י״ו דינרים · ומהשנית
ט״ו · ומהשלישי י״ד · ומזייפי׳ אות׳ כאן עם שרף הדו״מ בזהירותו
לאבני׳ טובות לבנו׳ אבל יכירו הזיוף כאשר כתבנו בפ׳ זה· אב
המובחרת ניכרת בצבעה שהוא לבן ובגודל הגרעינים ועוד
שהיא נשברת בנקלה ועל האש תודלק מיד ותוציא הלהבה·
וגם אם ילעסו ממנה לא ישאר חלק מהלבונה דבוק בשנים
אך תשאר הלבונה תחתיהם תכף ומיד להלקים קטנים
אחרי כן תודבק בם :
והנה טאופראסטו בפרק רביעי מהספר תשיעי שלו כתב כי
אילני הלבונה אינם גדולים אבל הם בגובהם כחמשה אמו׳
בלבד ושיש להם ענפים רבים ושהעלה הוא דומה לעלי
האגס ושהם יותר קטנים מהם הרבה וצבעם ירוק מאד
כדמות עשב הנטיעה הנקראת רוטה ושקליפת עצי האילן
בכל חלק ממנה היא חלקה כעץ אילן הנקרא בלשון יון
דאפני ככתוב למעלה בפרק זה · ויש מי שאמר כמו עד
של ראייה כי עלי אילן הלבונה הם דומים גם כן לעלי
הלאברו · ואלה הם האנשים שהלכו בספינה עם הגבורים
ההם שמעולם היו אנשי השם שאמרו גם כן כי כאשר ירדו
מהספינה לבקש מים עלו על ההר הצומחת בו הלבונה ושם
ראו האילנות שלה ואילני המור ושבגזע האילנות וענפיהם
היו פצעים והכאות שונות כי במקצתם היו ההכאות כאלו
נעשו בגרזן · ובקצתם ההכאות היו קטנות וגם הדמעות
במקצת האילנות היו נופלות על מחצלאות של עלי תמרים
או על הקרקע נקי מעפר · ובמקצת מהם היו הדמעות
מודבקות באילן · ואמרו שהלבונה שעל המחצלאות היתה
זכה ובהירה · ושעל הארץ לא היתה ברה ויפה כראשונה ·
ושהלבונה המחוברת לאילן היתה נגרפת במגרפות של
ברזל · ושעל כן היה מעורב בה חלק מה מקליפי האילנות
ואמרו שהחדר הזה של לבונה ושל המור היה נחלק בין כל
אנשי שבא ושהיו האנשים ההם עושים זה לזה וזה לזה דין
ומשפט נחוץ · ועל כן לא היה אחד בהם שומר האילנות
שלו ושהם שירדו מהספינה לקחו מהלבונה ומהמור הרבה
עד בלי די והעלו אותם עמם בספינה כי לא היה שם איש
שיאמר להם כה תעשו · ואמרו ששמעו מאנשי הארץ כי
הלבונה הנלקטת מדי שנה בשנה מכל האילנות וגם המור
היו מביאים אותם תוך היכל השמש אשר היה בעיניה׳ מקום
יותר קדוש מכל שאר היכלות האלילים ושהם היו מניחים
שם לבטח כרי הלבונה והמור לרוב כאילו היו שם לגיונות
מזויינים בחרבות וברמחים לשמור אותם · ושעל כל כרי
וכרי היו הבעלים משימים טבלא שכתוב עליה מספר
המדות ומספר המעות שהיו רוצים מכל מדה של לבונה
ושל מור ושהסוחרים הבאים היו קוראים בטבלאות וכפי
חפצם היו נוטלים מהלבונה כל המדות שהיו רוצים וכנגדם
היו משימים המעות על שארית הכרי והולכים להם לשלום
ושבזמן ידוע כהני השמש היו באים שם ונוטלים שלישית
מעות המדות של לבונה שנמכרו ומתנדבים המעות לשמש
שדמו אותו להם לאלוה · וששאר המעות היו מניחים אותם
שם בטוחים מבלי פחד הגנבים עד בא בעל הלבונה לקחת
הכסף ולהביאו תחת רשותו :
אחרים אמרו שאילן הלבונה הוא דומה לליגשיסקו ושהפרות
שלו הם דומים לפירותיו ושהעלים שלו הם צהובי׳ ושצבעם
הוא בין האדמימו׳ ובין הירקות כרכומיי בלאטינו נקו׳ הצבע
הזה רוטילו · והמלה הזאת בלאטינו אין מודע משמעותה
משלם כמו שעוש׳ המלה יוני׳ כי מה שהלאטינו אומ׳ רוטילוס
היוני כותב פירואים היינו מצבע האש כי בלשון יון האש

נקרא פיר · ופירואים רוצה לומר דבר דולק ובוער כנהלת ומצהיב כלבת אש · גם אמרו שהלבונה היוצאת מהאילנות החדשים היא יותר לבנה ומעט מבושמת ומהאילנות הזקני׳ היא כרכומית ויותר מבושמת · אחרים אמרו שאילן הלבונה הוא דומה לטיריבינטו או שהוא הטיריבינטו עצמו ואמרו שאנשי הערב הביאו לאנטיגנוס המלך עצי האילן הזה ושלא היה הפרש ביניהם ובין עצי הטיריבינטו · והאנשים האלה לא דברו נכונה וגם סכלו מאד באמרם שמאילני הלבונה יוצא גם כן שרף המור · ועל כן האנשים מהספינה הנזכרים יפה מהם דברו כי אילן מהלבונה שצמח בארצות הסארדי אצל היכל אליליהם ענפיו הם דומים ללאברן · והלבונה שלו גם מהגזע גם מהענפים במראהו ובריחו ס כשישורף הוא דומה מכל וכל ללבונה הבאה ממלכות שבא: ואילן הלבונה בלבד אינו צריך לשום עבודה מעבודות האדמה כדי שיעלה יפה והם לבוז בעיניו כל עבודות אנשי השדה ואמרו שבארץ הערב הלבונה היא יותר מבושמת ושבאיים הקרובים לארץ הערב היא צומחת יותר בנקלה · ואמרו שבאילן שלה יוכלו לצייר כל הציורי׳ שירצו ושיוציאו מהם הלבונה כדמות הציורים שציירו וזה באולי אינו שקר כי לפי דמות החבורות צריך שתצא מהם הלבונה כדמותם בצלמם בהכרח · ופעם אחת גרעין ממנה היה כל כך גדול שנתמלאה ממנה יד אחת ומשקלו היה יותר משליש מינה אחת וכל הלבונה המובאת לעת עתה היא מכוערת ודומה על הרוב לקליפת האילן שלה · עד כאן דברי טיאופראסטו · ואבן סיני בספר השני שלו פרק חמש מאות ושנים ושלשים כתב כל מה שכתב דיאוסקורידי ולא הוסיף דבר אלא מסגולות שיש לה ללבונה ברפואה:

פרק פב

אחרי הלבונה חכמינו ז״ל בפרק קמא דכריתות מנו המור שנכתב גם כן בתורה במנין הסממנים הנכנסים בשמן המשחה והוא החמשי בסדר סממני הקטרת ובידיעת מהותו נלאו מפרשי התור׳ והפוסקי׳ הרבה כי אנקלוס הגר ז״ל תרגם מירא דכיא · ויונתן בן עוזיאל ז״ל תרגם ואנת סב לך בושמין בשרוייה מור בחיר · והירושלמי גם כן כתב כמוהו · ואנת סב לך רישי בוסמין טבין מור בחיר · ורש״י ז״ל השמיט פירושו גם בתורה גם בשיר השירים · והרמב״ם ז״ל בהלכות כלי המקדש פרק ראשון כתב המור הוא הדם הצרור בחיה שבהודו הידוע לכל שמתבשמים בה בני אדם בכל מקום · והראב״ד ז״ל השיג עליו ואמר אין דעתי מקבלת שיכנסו במעשה הקדש דם שום חיה בעולם כל שכן דם חיה טמאה (אולי גם הוא טעה בזה שאני מכל האנשים שדברו על החיה שעושה המוסקו לא יכולתי להעיד מפיהם בברור שתהיה טמאה) אבל המור (אמר הראב״ד ז״ל) הוא האמור בשיר השירים באתי לגני אחותי כלה אריתי מורי עם בשמי והוא ממין עשב או ממין אילן וריחו נודף · ולא השיג הראב״ד ז״ל כל מה שהיה יכול להשיג על מי שיאמין שהמור יהיה המוסקו · ואני לא באתי לבלבל העולם בהשגות על כן אשמיט אותם ואבקש האמת במי שאמרו · והראב״ע ז״ל כתב ומלת מור קשה: והגאון תרגמה מוסקו והנה איננו מעצים אף על פי שיש לו ריח טוב · אולי בעבור זה הפרידו הכתוב מהבשמים כי כתוב אריתי מורי עם בשמי והנה הוא מלוקט ואומרים המביאים אותו כי הוא נעשה בגרון הצבי · והנה כתוב וידי נטפו מור אולי כן הוא בהיותו לח · והרד״ק ז״ל כתב בשרש מור החכם הראב״ע ז״ל כתב יש שפירשוהו מוסקו · ואם היה מור מוסקו לא היה אומר אריתי מורי כי המוסקו אינו צמח שיארה והוא פירש אותו בשם ממיני הצמחים שילקט · ובמחילה מכבודו ואני אברהם לא מצאתי דברים כאלה בהראב״ע ז״ל · הוסיף רד״ק ז״ל ואמר רבינו חיי ז״ל פירש שהוא שרף עץ שיש לו ריח טוב הנקרא בערבי לובני אלבהבאן · ולזה הפירוש יתכן לומר אריתי מורי · ואני לא מצאתי פירוש מהמלות האלה לא במאשיאו סילואטיקו ולא באנדריאה בילוניכו · על כן לא ידעתי מה רוצה לומר רבינו חיי בשרף עץ הזה · ובעל הערוך ז״ל כתב בריש כריתות מור וקציעה מור ואהלו׳ בלשון יון מוסקו · ואני עד היום לא ידעתי שהמוסקו הגיהני יקרא כן בלשון יון · והמוסקו שקראו היוני׳ בריאון אינו המוסקו הגיהני מהבעל חי הזה · אך הוא דבר דומה לצמר לבן שיש לו ריח ערב שנולד על קליפת אילני הארז הישנים ושאר אילנות הדומים לו כמו באילן שקראו היונים פיבקי · בלאטינו פיציאה · בערבי ארזן: ודעו גם כן בני כי פיטרו אנדריאה מאטיאולו טעה גם הוא עם הרופא סיראפיאוני הערבי בדבר המוסקו הגיהני כי באמת כאשר קראתי במחברי׳ החדשים ששטו כמעט בכל העולם שכתבו בזמנינו כל דברי המוסקו כמו עדים של ראיה שאני הארץ ההיא שנמצאת שם החיה מוציאים המוסקו מהבעל חי הזה באופן ההוא עצמו אשר כתבתי בפרקים הקודמים · הוסיף לכתוב בעל הערוך ואמר בפר׳ תשיעי במקואות וטו הוציץ בכלים · הזפת והמור בכלי זכוכית איכא דאמרי החמר הכר׳ כמו והחמר היה להם לחמר׳ מור כמו מר ואהלו׳ איכ׳ דאמרי מור מאסטיקי כדאמרינן בתוספתא המור והקומום · והרמב״ן ז״ל כתב הסכימו המפרשים והרב רבי משה מכללם כי המור הוא הנקרא מוסקו · ורבי אברהם השיב כי איננו בשם אף על פי שריחו טוב · ואולי בעבור זה הפרידו הכתוב מן הבשמים והוא הקשה כי כתיב אריתי מורי שהוא דבר מלוקט ואומרים המביאים אותו כי הוא נעשה בגרון הצבי: ועוד מן הכתוב וידי נטפו מור ואולי כן הוא בהיותו לח · ויתכן שיאמר אריתי מורי בעבור כי הוא דם נצרר בבטן החיה הדומה לצבי הידועה בארץ הודו ובלכתה בין השיחי׳ בימי החום הגדול מגררת בנפח ההוא והדם יוצא צרור ולוקטין אותו מן הארץ · ואמר וידי נטפו מור כי הכתוב ידמה ריחן כאלו ידיו תטופנה בריח ההוא נטפי מים · ואחרים אמרו (אולי אמר זה על הראב״ד ז״ל) איך יכנס בקטרת ובשמן הקדש דם חיה טמאה? וגם זו איננה קושיא כי הלחות ההוא הנאסף בה מרוב הדם וזוב מבנה בחיים אין בו לא טומאה ולא מאום · ופירושו דרור בלשון וקראתם דרור שיהיה חפשי מן הזיוף והתערובת: ואולי נאמר שהצריך הכתו׳ להיותו חפשי לומ׳ שיוקח מהצבי ההוא בהיותו חפשי מתהלך בין ערוגות הבשמים ומתענג כרצונו כי כאשר ילכד ויעמוד ברשות אדם לא יעשה מור כי אם מעט ואיננו מבושם וזה דבר ברור · ועם כל זה הנראה אלי מדברי רבותינו ז״ל שאין המור מוסקו שהרם אמרו במדרש חזית מור אינברנין · והמוסקו אף בלשון חכמים כך שמו מוסקו · כמו שאומר בברכות חוץ ממוסקו מפני

שהוא מין חיה · וכן שם בירושלמי בר במוסקין · וכתב
בעל הערוך כי גם שמו כן בלשון יון · ועוד אמר במדרש
הזית צרור המור דודי לי זה אברהם מה המור הזה ראש לכל
מיני בשמים כך אברהם ראש לכל הצדיקי׳ · מה המור הזה
אינו מפיח לא באור כך אברה׳ לא נודעו מעשיו עד שהושלך
לכבשן האש · מה המור הזה כל מי שלוקטו ידיו מתמרמרות
כן אברהם מירר עצמו ומסגף עצמו ביסורי׳ · והנה המוסקו
ריחו מפיח בלא אור · ועוד שנינו אלו חוצצין בכלים הזפת
והמור וכו׳ על המרדעות רשב״ג ז״ל אומר עד כאיסר האיטלקי
וקתני זה הכלל כל המקפיד עליו חוצץ וכל שאינו מקפיד
עליו אינו חוצץ · ואין המוסקו דבר נדבק כזפת שיחוץ ·
ואם שמא מתקנין אותו בענין שידבק בכלים אינו מקפיד
עליו שיחוץ אפילו על המרדעת · והקרוב שהוא הנקרא כן
בלשון ערבי מור שיש ממנו מינים מורא חמאר ואבייץ וכו׳
מקטירין וריחו מפיח באור ביותר · והנה כל הלשונו׳ עברית
וארבית וגם הערבית שוות בו · ובלשון אגדה פרסית או
יונית נקרא אנברנון קרוב לזה וגם בלשון רומיים נקרא
מירה · ולהשוות הלשונות כן נראה שהוא המין ההוא והוא
יחשב בכמי׳ ומה שאמרו שהוא ראש לכל הבשמי׳ שהזכירתו
תורה בראשם או שהוא בהקטרת משובח מכלם · ואפשר
שימצא עוד במיניו בעל ריח מבושם ביותר והוא הנק׳ דרור
והלוקט לזה ידיו מתמרמרות שהוא מר כלענה · ושנו בספר
דברים שאי אפשר לדעת כגון המערב מים ביין · קומוס
במור כי זה מזייפים אותו בקומוס הנקרא צמג בערבי שהוא
נדמה לו ולכך אמר מור דרור שיהיה נקי מהזיוף שמזייפין
אותו תמיד · ויתכן כי לשון דרור בכל מקו׳ נקיות וכן וקראת׳
דרור בארץ לכל יושביה שיהיו כל בעלי הארץ נקיי׳ מעבדו׳
ומכל שעבוד בגופם ובארצותם כלשון ובעל השור נקי · ומה
שאמר הכתוב וידי נטפו מור ואצבעותי מור עובר יתכן
שיהיה פרושו או שעורו וידי נטפו שמן מור כי המנהג לסוך
בו גם הידים לעדן ולרכך אותם כדכתיב ששה חדשי׳ בשמן
המור ופירשו בו שמן זית שלא הביא שליש מפני שמשיר את
השער ומעדן את הבשר · והענין כי השמן הזה מתקנין אותו
במור ונקרא כן וזה טעם נטפו · ויתכן כי יוציאו מן המור
שמן כאשר נעשה במאסטיקי וזולתו מהצמגים · והנה ראוי
לקרותו מור ושמן המור · וגם רבינו בחיי ז״ל כתב והסכימו
המפרשים והרמב״ם ז״ל כי מור דרור אלמוסק וכן דעת רבינו
סעדיה גאון ז״ל · וידוע כי המוסקו כו׳ והעתיק כל מה
שכתבתי מהרמב״ם ז״ל ובסוף דבריו עשה פשרה אחת · ואני
לא ידעתי מה טיבה · סוף דבר גם החכם אבארבאנילו ז״ל
כתב שהמור הוא המוסקו ואני נשארתי מרעיד ואשתומם
מאד על כל רבותינו ז״ל הנזכרים כי נעלם ממני איך לא
בקשו לדעת אמתות הדבר הזה · משלמה המלך ע״ה שהעיד
עליו הכתוב ואמר ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם
וגו׳ וידבר על העצים וגו׳ הלא הוא הראה להם כמעט באצבע
מה הוא המור ולא כחש דרשו׳ בעל ספר שיר השירים וקראו
פסוק זה אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה · שאמרו
שלמה הן מצד החכמה שנתן האלקים בקרבו · והן מצד מה
ששמע ממלכת שבא שדבר עמה פה אל פה והיא הביאה לו
מארצה המור ושאר הבשמים הצומחים שם ככתוב גמלים
נושאים בשמים לרב וגו׳ לא בא כבושם ההוא עוד לרוב אשר
נתנה מלכת שבא וגו׳ עד שידע שלמה ממנה בברור היכן
צומח המור והיכן הלבונה ואיך בקשו החכמים האלה המור
מן הבהמ׳ או מן החיה · אם המור הוא אילן צומח על ההרים

הרמי׳ · והלבונה נמצאת בקרוב מקום על הגבעות הנשאות
כמו שידע גם כן החכם שסדר המעמדות שאמר ועתה ב
בעונותינו אין לנו לא היכל ולא הר המור כו׳ ? על כן דעו
בני כי המור שהוא הסם הנקרא בלשוננו הקדוש מור יקראו
אותו היונים סמירנה · הלאטיני מירה · הערביים ליר · או
מור במלאפום שורק או מור במלאפום חולם · והלועזים מירה · והיא
זאת אשר כתב לנו דיאוסקורידי על נכון בספר הראשון שלו
פרק כ״ו והיא היא הנכנסת בקטרת לא זולת כי כן תרגם גם
כן אנקלוס ז״ל מירא דכיא :
אמר דיאוסקורדי המירה היא ליחה או מיץ היוצ׳ מאילן אחד
שצומח בארצות הערב דומה לקוץ המצרי הנקרא בלשון יון
אקאנטה · בערבי סוקארא · ובלאטינו ובלעז ספינה א
איגיפציאה · ומהחבורות הנעשות באילן שלו יוצא ויורד
השרף על מחצלאות המוכנות לדבר הזה · גם כי יש ממנו
שעומד כמו שהוא קרוש ומחובר על גזע האילן · והנה יש
מהשרף הזה מין אחד שהוא שמן מאד · קראו אותו היונים
פיריאסמוס היינו צומח בארץ מישור · כי פיריאס בלשון
יון רוצה לומר ארץ מישור וכאשר יסחטו השרף יוצא ממנו
הסטאקטי · סטאקטי בלשון יון רוצה לומר הטיפה הראשונה
שיוצאת בסחיטה מהמירה השמנה והרטובה · עוד על המין
הזה יש מין אחר משרף המירה הנקרא גאביריאה · גאבים
בלשון יון רוצה לומר מקום גבוה אולי מפני שהאילן שלו
צומח על החרי׳ הרמי׳ והדשני׳ והוא שרף שמן יותר מהראשון
וממנו יוצא כמות הרבה מהסטאקטי יותר ממה שיוצא ם
מהפיריאסמוס · והשרף הראשון במעלה הוא הטרוגלודיטו
נקרא כן מפני שבא מארץ הטרוגלודיטי והוא ירוק כעשב
ובהיר ועוקץ הלשון · וגם לוקטים מהמירה מין אחר שהוא
קטן הטיפות והוא שני במעלה לטרוגלודיטו · ובעצמות
חומרו הוא דומה לשרף נקר׳ בלשון יון בדיליאון · בלאטינו
בדיליאום · בערבי מולוקיל או מולוקאל או מוקול או
מוקיל · ובלשון ספרד ולעז בדיליאו · וריחו הוא יותר עז
ממנו וצומח במקומות שהשמש יכה עליהם · ויש מהמירה
מין אחר נקרא קאבקאליאו אולי מפני שמרוב יובשו על
שהוא רזה כשיקישו עליו ישמיע קול כי הנה קאבקאליאון
בלשון יון רוצה לומר כלי המשמיע קולו כשיוריקו ממנו
דבר מה כמו מים או יין במהירות והוא שרף שהופג והלך
ריחו ממנו והוא שחור כמו דבר שצלו אותו באש מאד ·
והמין הגרוע מכלם הוא הנקרא אירנאסימו בלשון יון א
אירנאטים רוצה לומר איש שדה נבזה ובעל מלאכ׳ פחותה ·
והשרף הזה הוא יבש מעופש חד הטעם ומראהו וסגולתו
וכחו הוא דומה לגומה הגרועה · וגם האמיניאה היא רעה ·
אמיניאו בלשון יון רוצה לומ׳ המגין עצמו ממי שרוצה להרע
לו כן השרף הזה לפחיתותו הוא מגין עצמו ממי שרוצה
להשתמש בו כי מפני גריעותו יניחוהו מן הצד · ומכל מיני
המירה עושים ממנה במלאכת היד פסטילי שהם חתיכות
קטנות מרובעות · ומהשמנה הפאסטילי הם שמנים ויש
להם ריח טוב · ומהיבשה הם יבשים ובלי ריח · והמירה היא
יותר ריחנית כאשר יעשו ממנה הפסטילי מבלי תערובת
שמן ומזייפין המירה עם הגומה שרויה במים אשר נתנו בם
מעט מהמירה הטוב׳ · והמירה הנבחרת היא החדש׳ שתשבר
לחלקים בנקלות וקלה ושתהיה כלה מצבע אחד ושהיא
נראה בחלקים הנשברים רישומים לבנים חלקים דומים
לצפורן האדם ושהיא קטנת הגרעינין מרה חדה חמה ו
וריחנית : והגרועה היא הכבדה ושצבעה דומה לזפת ·

אמנם המירה ביאוטיקה (והוא שם מקום) הוא שורש אילן אחד הצומח בארץ הבביאוציאה · והמובחרת במנה היא דומ' בריחה לשרף המובחר מהמירה אשר כתבנו · ונותני' משורש העץ הזה גם במוגמרות הטובים והמובחרים · עד כאן דברי דיאוסקורידי ופירושי עליהם : ועל כי השמיט דברים שהם ראויים לנו שנדעם בפרטי המור · אעתיק לכם בפרק הזה מה שאמרו גם כן עליו פליניאו וטיאופראסטו · ומדברי האנשי' האלו המשיחים לפי תומם תלמדו ששלמה המלך ע"ה מאות רבות בשנים קודם להם ידע על נכון מה הוא המור ומקומו · לכן שר בשיר השירים אלך לי אל הר המור :

אמר פליניאו בספר י"ב שלו פרק ט"ו וי"ו יש מי שאמר שאילן המור צומח בשתוף ביער ההוא עצמו שצומח בו אילן הלבונ' אבל הרבים אמרו שהאילן הזה הוא נפרד מאילן הלבונה ושיצמח לבדו בלי שתוף כי צומח במקומות רבים גם כן בארץ הערב כאשר נראה כשנרצה למנות מיני המור · והנה המור הטוב מביאים אותו מהיער ומבקשי המור הטוב גם כן אנשי שבא מהטרולונודיטי דרך הים · והאילן מהמור שנטעוהו בני האדם הוא יותר טוב מהאילן הצומח מעצמו · ויועיל לאילן הזה החרישה בקרקע ורטיבת שרשיו בשפוך מים קרים עליהם והאילן הזה הוא גבוה חמש אמות ואינה נקיה קליפתו של אילן זה מהחוחים והקוצים שעליה · ונזע האילן הוא קשה והוא עקום ויותר גם מגזע אילן הלבונה ואצל שרשיו בפרט הוא יות' גם ממה שהוא בחלקיו האחרים · ובמקום אשר אין שם הקוצים קליפת האילן היא חלקה כמו שהיא קליפת האילן שעושה הפירות ההם שנקראו בלשון רבותינו ז"ל בפרק קמא דכלאים משנה ד' ובפרק קמא דדמאי משנה א' עוזרדין · ובלשון יון אויה · בלאטינו סורבה בספרד סורבאס · בצרפת קורמיאירה · ובלעז קורבילי · ואחרים אמרו שקליפתו היא עם קמטים וקוצים והעלה שלו דומה לעלי אילן הזיתים ויותר כלא קמטים והוא גם כן יותר חד · והמלך גיובא אמר כי האילן דומה לאילן הזיתים המדבריים · אחרים אמרו כי הוא דומה לאילן ההוא הנק' בלשון יון ארקיבטים בלאטינו יונ' פירום בערבי ארקומאם או ארקינקאם · בספרד איניברו · ובצרפת גיניבר · ובלעז גיניפרו · ושקליפת המור היא יותר בלא קמטים ממה שהיא קליפת אילן הגיניפרו בעבור הקוצים שיש בו ושעלת המור הוא יותר ענול ממה שהוא עלה הגיניפרו : אמנם טעם העלה הוא דומה לו · ואחרי' אמרו (והוא שקר וכזב) שהמור והלבונה יוצאים מאילן אחד · ובאילן הזה עושים החבורות גם כן כמו שעושים באילן הלבונה להוציא השרף שני פעמים בשנה · ובזמנים ההם שיעשו החבורות באילני הלבונה יעשו אותם גם כן באילני המור : אך החבורות הם מגזע האילן עד הענפים החזקים שבראש האילן : וגם האילנות האלו קודם החבורות יזיעו זיעה מבושמת נקראת סטאקטי · והמור אינו מובחר כמוה · ואחרי הסטאקטי הוא המור היוצא מהאילן הנטוע בידי אדם והמור המדברי טוב הוא היוצא מהחבורות בקיץ · ומהמור כלו אנשי הארץ ההיא אין נותנים ממנו חלק לאליל שלהם מפני שהוא צומח גם כן בארצות אחרות שאינם ממלכות שבא · ועם כל זה נותני' הרביעית ממנו למלך הגייאבאניטי · ומשאר המור עושים סחורה ושומרים אותו בסקים של עור · והאנשים העושים המוגמרות בנקלה מכירים המור הטוב בריחו וגם בשמנינות שיש בו : והנה מיני המור הם רבים · כי הטרונגלודיטיקו המדברי הוא הראשון במעלה · השני לו הוא המיניאו (הפך זה כתב דיאוסקורידי כאשר ראיתם) ועם המיניאו נמנה האטראמיטיקו והאבאריטיקו שהם ממלכות הגייאבאניטי · השלישי במעלה הוא הביאניטו · והרביעי הוא הקולאטיציאו · והחמישי הוא המור סימבראצינו · נקר' בשם זה בעבור עיר אחת ממלכות שבא שנקראת בשם הזה והיא אצל הים · הששי נקרא בוסאריטו והוא לבן המובא כן מעיר אחרת בלבד נקראת מיסאלן · והנה הטרונגלודיטיקו הוא מובחר מצד שמנינותו וכראהו יבש מבחוץ והוא מבלי תקון כדמות אנשי השדה המלובשי' בבגדים צואים הבלואי' והמטולאי' והוא יותר חד ממה שהוא מין אחר מהמור · הסימבראציניו אין לו הגרעותות הללו ומצד המראה הוא טוב בתוארו מהאחרים · אך יש לו סגולה מועטת והסגולה בכלל המובחרת במור תמצא בחתיכות הקטנות כשאינן ענולות · וכשהקרישה תעשה ממין לבן רטוב ומעט כמוש ושכאשר ישברו החתיכות ידמו הרישומים שבם לצפורן לבן · ושיהיה טעמו נוטה למרירות מעט · והמעלה השנית היא כשיהיה המור בתוכו מצבעים שונים והגרוע הוא כשיהיה בתוכו שחור והרע ממנו הוא כשיהיה שחור גם חוצה לו · וכך שוויו של מור נמכר אינו אחד והוא כפי מה שיזדמנו הקונים · הסטאקטי שוה משלשה דנרים עד חמשים · והמור היוצא מחבורת אילן נטוע בידי אדם הוא שוה עד שנים ועשרים דינרים · והאירטריאו שוה עד ששה עשר דינרים ורוצים המדברים בו שזה הוא המור הערבי : ושוויו של פרי המור טרונגלודיטיקו הוא עד שלש עשרה דינרים · והמור הריחני שוויו הוא עד ארבעה עשר דינרי' ומזייפים המור עם עצי אילן הלינטיסקו ועם גומא וגם עם מיץ פרי האדמה הנקרא בלשון יון סיקים אימירום · בלאטינו קוקומיר סאטיווס · בערבי קאשי או קיטא · אולי מפני שהוא פרי הנאכל בקיץ המקרר החום הנכרי המושל בעת ההיא כי תרגום קיץ הוא קיישא · ובלעז קוקומירו · וזה כדי ליתן בו מעט מרירות · וגם יזייפוהו עם קצף הכסף בלעז ספומה ארגינטי כדי שיכבידו את משקלו · ושאר החסרונות ממנו יכירו אותם מצד הלעיסה בפה כי הגומא תודבק בשנים וגם בברמה בזייפים אותו עם המור ההנדי שמוציאין אותו ממין אחד של קוצים · והדבר הזה בלבד מביאים מארץ הודו שהוא יותר נקל ההכרה בשאר המור המזוייף להיותו רע · באופן שיכירו פסלותו מבלי נסיון אחר · ולהיות כי טיאופראסטו בפרק הזה עצמו שהוא הרביעי מהספר התשיעי שלו דבר בלבונה ובמור יחד ואני העתקתי לכם דבריו בלבונה בפרק שלפני זה אשמיט כל מה שדבר בה ואכתוב בלבד מה שכתב בפרטי המור ;

אמר טיאופראסטו הלבונה והמור והקנה והקנמון צומחים באמצע ארצות הערב בין מלכות שבא ואדראמיטא וציטיבינא ומאמאלי · ואילני הלבונה והמור מהם צומחים על ההר ומהם תחת ההר בגבעות ובמקומות מיוחדים להם · ולכן מקצת מהם הם צריכים לעבודת האדמה ומקצת מהם אינם צריכי' לעבודתה ועומדי' על בורים מבלי צורך מעשה ידי אדם · ואמרו שההר הזה הוא גבוה מאד ושהשלג גם כן יורד עליו לפעמים מן השמים ושלכן במקצת העמקים שלו ימצאו נהרות של מים רבים ; ואילני המור הם יותר קטנים ממה שהם אילני הלבונ' וכמעט בגודלם ידמו לקצת נטיעות גדולות של עשבים הנקראות פירולי יותר ממה שידמו לאילנות ; אמנם נטיעות העשבים ההם אם יקצצו אותן

אינן צומחו׳ וזה יחליף ויצמיח ומחדש ענפיו אחרי הקציצה כמו שעושים האילנות · וחלק הגזע הסמוך לשרשיו הוא קשה ועקום סמוך לארץ והוא יות׳ גס ממה שהוא שוק האדם והקליפה שלו היא חלקה ודומה לעשב הנקרא בלשון יון אדראקני · בלאטינו פורטולאקה · בערבי באקיליהנקא או באקלי אל האניקה · באשכנז פורטציל קראבט · בספרד באלדרואינאס · ובצרפת פואורפיאיר · ובלעז פורציל־אנה · וכי שראה האילנות הללו (והם האנשים שירדו מן הספינה לשאוב מים כאשר כתבתי גם כן בשם טיאופראסטו בפרק הקודם) הוא העיד ומאשר כל אשר אמרנו כי הם יחד אומרי׳ שאילני הסמים האלה היינו מהמור והלבונה הם קטנים ושאילני המור הם קטנים מהם היינו מאילני הלבונה · ואמרו שעלי המור הם חדים ואינם חלקים ושדומים לעלי׳ האילן הנקרא בלשון יון פטיליאה · בלאטינו אולמוס · בערבי הידאר · או דירדאר · בספרד ובלעז אולמו · באשכנז איפינבולטין ובצרפת אורמי · אך על העלה שלו הם קמטי׳ ובתחתית הגזע יש קוצים כדמות האילן הנקרא בלשון יון פרינום · בלאטינו איליקס · בערבי בארבים או קארמאס ׃ באשכנז סטיקיקין · בספרד אנזינא · ובלעז איליצי · וגם העידו כי המור הנוטף מחבורות האילנות נלקט ונאסף על גבי מחצלאות של עלי תמרים כלבונה · והעידו גם כן על הבאת המור תוך היכל השמש ככתו׳ מהלבונה בפרק שלפני זה · אחרים אמרו שאילן המור הוא דומה לטירבינטו · אך הוא יותר מלא קמטים וקוצים ושהעלה שלו הוא יותר עגול אך עגולו הוא מעט נופל ממנו וטעמו כטעם עלה הטירבינטו · ואמרו שכשהאילנו׳ יזקינו הם טובי׳ מהחדשים ושׁשני מיני האילנות צומחים במקום אחד ובארץ מלאה חול ועפר ושמעינות המים שם הם מעטי׳ וכל זה הוא ההפך במה שאמרו אחרים כי על ההר ירד השלג וששם ירוצו נחלי מים · ואמרו גם כן שהמור יש ממנו טבעי שנוטף מהאילן וממנו מלאכותי ושהנסיון הטוב הוא בטעמו וצבעו כי הצבע במור הטוב אינו משונה אך אחד הוא · ע״כ טיאופרסטו · הרי שראינו כי המור אינו המוסקו ושהוא שרף הנוטף מ מהאילנות הצומחים על ההרים הרבים ושנלקט ויארה על גבי מחצלאות של עלי תמרים עד שיאות בו אריתי מורי עם בשמי · ושממנו יש מור עובר מעצמו היינו שעובר מתוכו של אילן אל קליפתו וחוצה לה קודם שיעשו בה הפגימות · ושהוא נוטף וזב כשמן שאינו נקפה והוא הסטאקטי הנקרא שמן המור כי כן כתיב בשיר השירים ידי נטפו מור עובר היינו עובר מעצמו מקליפות האילנות כבלי סיוע חבורות בעץ ובמגלת אסתר ששה חדשים בשמן המור · אמרו ז״ל מאי שמן המור ר׳ חייא בר אבא אמר סטכת ורב יהודה בר אבא אמר שמן זית שלא הביא שליש תני רבי יהודה אומר אונפאקינון ולמה שפין אותו? שמשיר את השער ומעדן את הבשר ׃

ואתה הקורא דע כי הסטאקטי הזה הוא טוב בעד תמרוקי הנשים ומבלי ערוב שמן אונפאקינו או שמן אחר הוא מעדן את הבשר ומסיר הקמטים וריח הרע היוצא מזיעת הבשר הסרוחה · והסטאקטי הזה הוא מפיח ממנו ריח טוב ונודף מבלי צורך אש · אמנם המור הנקפא והנלקט על ה המחצלאות יניחו בהקטרה על האש ריחו הטוב יותר ממה שיריחו בלי הקטרה · וגם ידענו שתורתנו הקדושה צותה שנקח המור כשהוא דרור היינו כשהוא כונה ועומד במקום ההר והערונה שצומח בה שאז המור הוא הפקר לכל ועומד שם בלי שמיר׳ ולא הכשירה התור׳ המור אחרי אשר הביאות אל בית טפלות השמש לשמור אותו שב תוך כתלי היכלו כי אז הוא חרם או לפחות הוא כאבק ע״א · וככר כתבו כי היו מביאים עם הלבונה גם המור במקום ההוא כאשר כתברתי על הלבונה בפרק שלפני זה · וכתב רש״י ז״ל בפרשת בהר סיני וקראתם דרור אמר רבי יהודה מהו לשון דרור כמדייר בי דיירא וכו׳ · שדר בכל מקום שהוא רוצה ואינו ברשות אחרים · וגם יקרא המור ראש כי הוא נכתב קודם כל שאר הבשמים ובראשם · או ירצה לומר ראש המובחר שבו · והמובחר שבמור הוא היוצא מראש האילן היינו מהענפים החזקים שבראשו ולא היוצא מהגזע מפני שהשמש הוא מכה בענפים ההם תמיד ויתיך ויכלה ומיבש הליחה המותריית אשר במיץ המור ויבשל השרף היוצא מהענפים היטב עד שיהיה אז המור בתכלית המדרגה מהריח הטוב · ולכן נכון הוא שיקרא המור הטוב בושם ראש היינו הנוטף ונלקט בראשי האילנות שלו · וזהו בני היקרי׳ מה שהי׳ בלבי לכתוב לכם על הסם המבושם הזה ׃ ברוך ה׳ לעולם אמן ואמן ׃

פרק פג

אחרי המור היא הקציעה · ובפירו׳ הסם הזה לא יכולנו לעמוד על אמתת מהותו מדברי המפרשים כי רש״י ז״ל בפירוש התורה כתב קידה היא שרש עשב בלשון חכמים קציעה · והנה די לנו שיאמר קידה בלשון חכמים קציעה כאשר כתב הראב״ע ז״ל ובקבלה ידענו שקידה היא קציעה כי באמרו שרש עשב לא פירש דבר ׃ והרלב״ג והחכם אבארבאנילו ז״ל אמרו שהוא הקושט · וגם רד״ק ז״ל נלוה עמם · עם כי פסח אחרי כן על שתי הסעיפים והין ולא רפיא בידיה כי כתב בשרש קדד וקידה הנז׳ מאנ׳ תרגם אנקלוס קציעתא וכן נזכר בדברי רבותינו ז״ל בפטום הקטרת · מר וקציעה וכן נקראת בלשון יון ובלשון ערבי (שאם כן אימר אני אברהם שאינה הקושט כי הקושט אין לו בלשון יון וערבי שם זה של קציעה) ועוד נכתוב פירושו אמר רד״ק ז״ל שם ורבינו סעדיה כתב כי הוא הקושט ובשרש קצע כתב מר ואהלות קציעות תרגום קידה קציעתא · וכבר כתבנו שהיא הקושט וכן פירש הגאון רבינו סעדיה · אבל בפטום הקטרת זכר אותו בשני מינים שאמר מר וקציעה שבולת נרד וכרכום ששה עשר מנה · הקושט שנים עשר · הרי שקשה גם לו לפי פירושו איך נכפל הקושט בקטרת על כן הוסיף ומר רב חפץ פירש שהקושט הוא שקורין בערבי קוסט · ופירש קציעה ענבר · ובעל הערוך כתב מר ואהל׳ קציעות בלשון הקדש קידה ובלשון יון קאסיאה (כן תרגם גם כן המתרג׳ לאטינו) כי בלשון יון ובלשון לאטינו קורין לקאנילה שלנו קאסיאה ליגייאה לתרת הפרש בינה ובין הקאסיאה המשלשלת · והנה גם בעל הערוך והמתרג׳ לאטינו לעניות דעתי לא באו על אמתת משמעות הקציעה כי זו הקליפה היא הקאסיאה ואיך יכנס בקטרת שני פעמים גם יחד סם אחד · אמנם הרמב״ן ז״ל כתב נרד וכרכום ואהלות אהלות קציעות הוא הקושט יקראנו בלשון רבים מפני שהוא של שני מינים המתוק והמר · ועם כי בעצם וראשונה נראה שנתן טעם בלבד על מה שנקרא בלשון רבים עם כל זה חשב ג״כ להסיר הקושיא איך נכפל בקטרת כי נכפל מפני

שנותנים

שנותנים בו השני מינים · ובמחילה מכבודו עוד הדרא קושיא לדוכתין כי מה יוסיף ומה יתן שתהיה הקושט של שני מינים הלא גם בשאר הסממנים יש מינים הרבה ועם כל זה התורה לא צותה אלא שנקח המובחר שבמיניהם ולמה תשים התורה הפרש בין הקושט ובין שאר הסממנים? מצורף כי מה שאמ׳ שהקושט הוא של שני מינים מתוק ומר אינו אלא כפי דעת הרופאים בני בלי שם כי החכמי׳ שבהם כלם השמיטו הבדל המתוק והמר ושמו תחתיו הלבן והשחור על כן לבי אומר לי כי הקציעה היא הסם הנקרא בלשון יון אגאלוקון או גסילאלואי · והוא סם ריחני מאד אין טוב ממנו בכל שאר סממני הקטרת וכדי הוא המתרגם ירושלמי לסמוך עליו כי כן כתב הרמב״ן ז״ל והמתרגם הירושלמי אמר מר ואהלות אקסיליאולין כו׳ : דעו בני כי בכל ספרי החכמים שלנו כתוב או אקסי ליאולין או אקסיל אלואון · והוא כתוב בשבוש כי צריך לכתוב גסילאלואי והוא לשון יוני כתקנו · והעץ הזה הנקרא בלשון יון כאשר אמרתי גסילאלואי נקרא גם כן בלשון ההוא אגאלוקו כאשר כתבתי · אמר המתרגם הירושלמי תהלים מ״ה מירא דכיא ואקסיל אלואון וקציעתא · לא יפלא מכם כי המדפיסים הוסיפו בשבוש הויו במלת קציעתא שהיא חוץ משיטת הכתוב וממשמעות המתרגם והסממני׳ שבקטרת כי אהלות קציעות דבר אחד הן ואם האהלות הוא הגסילאלואי כאשר חשבתי גם אני · גם הקציעות יהיו העץ האמור בעצמו · ועל הדבר הזה יש לי שני מופתים שאין להרהר אחריהם דבר · המופת האחד הוא שהכתוב אמר מור ואהלות קציעו׳ כל בגדתיך · ואם הקציעה תהיה סם משונה מהאהלו׳ יאמר או מר אהלות קציעות בלי הוספת ואו לשום אחד מהם ויהיו שלשה סמים על דרך אדם שת אנוש שהיו שלשה אנשים שונים · או יאמר מר ואהלות וקציעות או מר אהלו׳ וקציעות על דרך אודם פטדה וברקת · על כן באומרו ואהלות קציעות יהיה המר סם אחד נפרד : ואהלות קציעות סם אחר בשתוף לא זולת : המופת השני הוא טבע הטעמים שהם תחת המילות כי הנה תחת מילת ואהלות יש הטעם הנקרא גלגל ובראש תיבת קציעות קודם הנקודות יש הטעם הנקרא זמנית וידענו בדקדוק שכשהוא בראש התיבה קוד׳ הנקודות אין התיבה מלעיל בעבורו : אך ניגון הקריאה וההשקט נעשה לתיבה שהזמנית בראשיתה אף על פי שהיה הגלגל אחריה או קודם לה בתיבה אחרת ככן שהוא במקום הזה תחת תיבת ואהלות על כן כשנקרא ואהלו׳ קציעות ברדיפה ונשקוט בנגון במלת קציעות דבר גלוי הוא ומפורסם לכל שהאהלות קציעות הם דבר אחד או סם אחד בלבד ולא שני סמים ויהיה האהלות הפשוט הגסילאלואי או טוב או רע שיהיה והאהלות עם ליווי קציעות יהיה הגסילאלואי המובחר ככן שהמור הפשוט הוא גם הוא המר או טוב או רע שיהיה והמר דרור הוא המובחר עם התנאי הצריך לו הייני שיוקח בעוד שיהיה המור בשדה והוא במקו׳ הנוטף מהאילן עצמו שם שאז המור הוא הפקר לכל ועוד לא בא אל הבית שהיה מיוחד לעבודת השמש שדמוהו להם לאלוה אנשי שבא עד שיהיה בעבורו במר ההוא שמן פסול ולא יוכשר לשמן המשחה או להקטרה : אמנם מה הוא התנאי שיוכשר בעבורו הגסילאלואי שלכן צריך לקרות אהלות קציעות ברדיפה · אכתוב אותו בסוף פרק זה בע״ה על פי שני עדים רופאים בני עליה · האחד הוא ערבי והוא סיראפיאוני : והאחר הוא יוני והוא סימון סיטי :

אמר דיאוסקורידי בספר הראשון שלו פרק כ״א האגאלוקו הוא עץ שמביאין אותו מהודו ומארצות הערב דומה לעץ הטויה או הטיאון · ואני לא ידעתי מה הוא העץ הזה הנקרא טויה כי אין לו שם אלא בלשון יון וכן קראו אותו הלאטיני׳ ופליניאו זכר אותו בספר שלש עשרה שלו פרק ששה עשר כתב בשם טיאופראסטו כי הוא עץ חשוב מאד אצל היונים מפני שהיו עושים ממנו בימות גדולות בהיכלות האלילים ; לא מפני שהוא ריחני אלא מפני שהעץ יעמוד ימים רבים בבלי שיפסד ושמשרשיו היו עושים כלים נאים לא יערכם פטדת כוש · ואמר דיאוסקורידי שהאגאלוקו יש לו נקודות רבות על פני כלו מובדלות זו מזו ושהוא עץ ריחני וטעמו הוא עוצר עם מעט מרירות ושקליפת העץ הזה היא יות׳ דומה לעור ממה שתדמה לדבר אחר ושצבעה אינו אחד אך הוא כלו משונה ושאם ילעסו מהעץ הזה או ירחצו מבשולו במים הפה יסיר הריח הרע ממנו ושנוהגים אותו במוגמרות תחת הלבונה · והנה כאשר העידו אנשי פורטוגאלו ההולכים בספינות בלב ים הדרום קדמת ארץ המזרח העץ הזה הוא צומח באי אחת נקראת שאפרובאנה וגם בקצת ארצות הסמוכות לה · והאנשים האלה הם אשר נושאים משם בגלילותינו נזעי וענפי האילן הזה שלמים כאשר הם שלא בלבד כשידלקו יוצא הריח הטוב והמופלא מהם אלא גם במשמוש הידים עליהם יתנו את ריחם המבושם · ועל כן העץ הזה הוא יקר בכל מקו׳ וגם בארץ ההיא אשר יצא משם · אמנם גם מהעץ הזה יש מינים רבים אם כנים הם דברי סיראפיאוני הרופא הערבי שבשם איש אחד נקר׳ אבואניסא כתב · אמרו כי הגסילאלואי לא יצמח בארצות הערב עם כי יש שם נטיעה אחת נקראת נבינ הדומה לו מעט · אבל העץ גסילאלואי הטוב במופלג צומח בארצו׳ הודו וגם כי במקום הזה הוא של מינים רבים עם כל זה העץ הנקרא הינדי הוא המובחר מהם כי כן המירובולאני שהם של חמשה מינים חיינו הציטריני הקיבולי האימבליצי הבליריצי והאינדי או הניגרי והם השחורים נקראי׳ הינדים מפני שהם המובחרים שבכלם · והעץ הזה חטוב שבהודו הנקרא הינדי ימצא באי אחת נקראת פימבא · והמובחר הוא השחור של צבעי׳ רבים מלא כבד קשה גם ולא לבן · וכשיודלק לא ישרף במהרה כי האש שיציתו בו יבער בתוכו זמן ארוך · והשני ממנו במעלה הוא הנקרא מונדונו היינו מעיר מונדיל שבהודו המובא משם · השלישי נקרא סיאיפיקו והוא אינו פחות הערך כי הוא משובח וכבד עד מאד עד כי אם ישימו אותו במים לא ישוט בם אך ירד תכף עד תחתיתם : ומהמין הזה המובחר הוא שיהיה גם בנזעו ובלא מין או ליחה הטבעית שבו · והגרוע הוא הנקרא אלקומיריקו והוא יותר גרוע מהסיאיפיקו גם כי הסיאיפיקו אינו רחוק מהאלקומירו אלא מהלך ש׳שת ימים : ובמין האלקומיריקו העץ ההוא הוא יותר חזק הפעולה כשיהיה שחור מבלי שום לבנינות וכבד ושיעמוד זמן הרבה בשריפת אש · ובשם אחד נקרא קיאילפיטיבינו כתב סיראפיאוני הזה אמרו נוסף על האמור כי אנשי הארץ אשר בו צומח העץ אלואי רתכף אשר קצצו הענף מגזע האילן יקברו אותו תחת הארץ שנה תמימה כדי שתתעפש היטב ותפסד מכל וכל קליפתו וישאר בלבד העץ נקי ממנה · ואמרו גם כן טרעפים ונזעי האילן הנופלים מעצמם ישטפו אותם הנחלים אשר הם קרובים אליו כי ינברו המים ומשליכים אותם בארצות הקרובות והרחוקות : עד כאן הם דברי סיראפיאוני :

והנה סימון סיטי שהוא מחבר אחד יוני מהאחרונים כתב גם הוא לא יחשבו אנשי הארץ ההיא שעץ אלואי יהיה ריחני ומבושם הרבה טרם שיתעפש קצת ועל כן תכף אחרי ח הקציעה יקברוהו בארץ ובזמן הנאות יעלו אותו מהארץ ומהחפירה ההיא שהיה בה וימכרו אותו לסוחרים ולרוכלים החצונים · אמנם ן׳סיני בשני פרקים כתב מהעץ הזה · ובפרק הראשון קרא אותו אגאלוגין · ובפרק השני קרא אותו גסילואלואין · ובשני הפרקים העתיק דברי דיאוסקורידי בלבד אך כתב שמות הערים אשר יביאו אותו משם וזכר הנקודות שעל קליפת העץ כאשר אמר דיאוסקורידי · ואולם פאולו איניניטה חיוני וסיראפיאוני הערבי השמיטו ולא זכרו הנקודות האלה :

ונארציאה דאל׳ אורטו המחבר שבימינו כתב כי העץ אלואי לא יצמח אלא בהודו ושאפשר הוא שיביאו אותו מהודו לארץ הערב ועל כן היו מהאנשים שחשבו שיצמח גם כן בארצות הערב ושקליפת העץ איננה כמו של עור כאשר כתב ד דיאוסקורידי אך הוא כמו קליפת שאר האילנות ואמ׳ שאינו כן הנכון שנאמר עם דיאוסקורידי שבמקו׳ הלבונ׳ ישתמשו מן העץ הזה כי נהפוך הוא שהכל יודעים שכאשר אין לנו דבר המצוי אלא בקושי נשתמש במקומו בדבר יותר מצוי בנקלה ואמר גם כן שצורת האילן הזה הוא כמו אילן הזית׳ ויותר קצר הקומה ממנו ושלא ראה הפרח והפירו׳ שלו בעבור רבוי האריות והכפירים הנקראים טִיגְרֵי השואגים שם לטרף ואמ׳ שהעץ המובחר הוא כשיפלוט מיץ מבושם וריחני לרוב כשישרפו אותו · ואנשי דִיקַאן ונוזאראטִי בוחרים בענפי וגזעי האילן הזה הגדולים כמו שבוחרים אנחנו באבנים טובות והמרגליו׳ הגדולו׳ יותר מבקטנות · עד כאן מצאתי במחברים שלהם עד היום · ואולי נקרא הסם הזה קציעה מפני שמרוב גסות האילן לא יחתכו אותו במגלות של יד אחת אלא במקצועות הגדולות · או נקרא הסם הזה קציעה נכון לדעת סיראפיאוני וסימון פיטי מפני שקוברין הענפי׳ וגזעם במקצעות הבתים לשמרם שם עד עת הצורך שלא יגנבו אותם הגנבים בלילה אם יקברו אות׳ בשדה של הפקר והוא מלשון למקוצעות המשכן או בארבעת מקצועות החצר ודומיהם · או נקרא הסם הזה קציעה מפני שחותכין העץ הזה בקציעות או חתיכות רבות לקכרן בזמנים מתחלפים כדי שיהיה להם תמיד איזה קציעה מחם מן המוכן למכור ולא ימתינו עד שיתעפשו כלם בבת אחת · או קציעה רוצ׳ לומר סם שצריך להקצותו עד גמר מלאכתו כאשר כתב בעל הערוך בערך מוקצה שאמר המוקצה הוא המקום המוכן להקצות בו פירות כדי ליבשן כדי שתגמר מלאכתן · וכל הפירות שלא נגמרה מלאכתן קרויים מוקצה או קציעה · כדתנן עומד אדם על המוקצה · חבעמיד תאנים בחצוו לקצות הייבוליבש וכן קציעה יהיה הסם שצריך שיבש בקבר עד גמר מלאכתו שם · או הוא מלשון ואת הבית יקציע כתרגומו יקלוף · רוצה לומר יסיר קליפת הסיד המסודד על הקיר כן הקציעה היא הגסילאלואי הקלוף ו והמתוקן ונקראת בכתוב בלשון רבים אהלות קציעות כפני שצריך להסיר ממנה יחד בעפוש מתוך הארץ השתי קליפו׳ שהן סביב לה כמו שיש לכל שאר מיני העץ ג׳ב שתי קליפות לעולם האחת חיצונית והאחרת פנימית הדבוקה בם · ומה שכתבתי די לכם להודיעכם בני במה היא הקציעה הנכנסת בקטרת שנקראת בלשון יון אגאלוקו או גסילאלואי · בלאטינו ליגיום אלואים · בערבי הואר או אגאלוייאן

או אגאלוגין · ואנשי גוזאראטי ודיקאן קורין אותו אור · ובארץ מאלאקה גאמבי · באשכנז צלואים הולטץ או קריגטש הולטץ · ובספרד ליין אלואי :

אחרי הקציעה הוא השבולת נרד שהוא הסם השביעי הנכנס בקטרת · דעו בני כי הנרד כאשר כתב דיאוסקורידי בספר הראשון שלו פרק ששי הוא של שני מינים היינו ההינדי וגם הסוריאנו לא מפני שאחד צומח בסוריאה והאחר בהודו אולם מפני שההר אשר בו צומח הנרד מצדו האחד הוא פונה לצד הודו ומצדו האחר הוא פונה לצד סוריאה · והסוריאנו הוא טוב כשהוא רטוב וקל ורוב השערות ואדום ומבושם מאד ושידמה בריחו לסם ההוא הנקרא בלשון יון קיפירוס · בלאטינו ציפירוס · בערבי סאהיראדי · ובלעז ציפירו · והשבולת שלו היא קצרה וטעמה מר וכשלועסין אותה היא מיבשת הלשון וישאר זמן רב ריחה המבושם בפה · ומהמין ההינדי יש ממנו מין אחד שנקרא גאנגִיטִיקו על שם הנהר ההולך שם על רגל ההר שנקרא גאנגי והוא המקום אשר יצמח בו · ומרוב לחות המקום ההוא אינו טוב · והצומח על ההר שם הוא יותר מבושם וריחו דומה לציפירו ולו גם כן כל תנאי הסוריאנו · וגם יש מין אחר מנרד הנקרא ס סאמפאריטיקו על שם המקום אשר הוא צומח שם כי מפני שיש לו ריח רע כמו שהוא ריח התישי׳ אין מי שידרוש אותו להשתמש בו · והנה מוכרים הסוחרי׳ אשר אין בהם אמונה מהנרד ששמו אותו במים תחלה לתת בהם ריח הטו׳ מהנרד אך יוכר הזיוף בנקלה לצבע הלבן של שבולת הנרד הזה · ועל כי אינו טוב רואי וגם מפני שלא ימצאו על גביו השערו׳ שהם עליו בטבע ומזייפים גם כן אותו להרבות משקלו עם מין המתכת ההוא הנקרא בלשון יון סטימי עם המם כפולה בלאטינו סטיביאו · בערבי אטימאר · ובלעז אנטימוניאו · ועוד יצליפו עליו עם הפה יין של תמרים או מים · וגם צריך להזהר שלא יהיה חבור על שרשיו עפר ושיט · ועם נפה או כברה יסירו ממנו העפר שהוא טוב לנקות בו הידים :

והנה נארציאה דאל׳ אורטו בספר הסמים המבושמים שלו כתב כי הנרד בהודו נקרא קאזאזארא ושצומח במדינות בנדִין וקיטור · ובמלכות דילִי ובונגאלה הקרובים לדיקאן אצל הנהר גאנגי שנקרא בלשון הנדי גאנגא · ואמר כי אין מהנרד מינים שונים כאשר אמרו הקדמונים ושלא הכיר לא מין אחד ממנו שמביאים אותו מהמקומו׳ שזכר ושהוא צומח בהר אחד שמצדו האחד ישקיף נגד המזרח ומצדו האחר נגד המערב אשר לעומתו היא הסיריאה רחוקה מדינות רבות מהודו וגם אמר שהנרד יצמח גם כן במקומות אחרי׳ כשיזרעו שם · אך לא יצמח בנקלה אלא בהשתדלות רב ושלא הכיר נרד מובחר במקום אחד יותר מהאחר ושימכרו אותו ב בקאמבאיאטי אסוראטיי וגאנגבא · ובחוף הים ובמקומות הנותרים אשר שם באים הערביים והפרסיים · אמנם רוב הנרד אנשי הארץ ההיא מבזבזים אותו לפי צרכם ורצונם · והנרד הזה אשר אמר הוא אשר משתמשים בו הרופאים ההינדים התוגרמים הפרסיים והערביים :

דעו בני כי הנרד איננו עיש׳ שבולת בראש השרביט או בתוך הקלח שלו · אך נקרא שבולת השורש שעושה הנרד הדומה לשבולת בצורתו והוא השבולת נרד שמשתמשים בו בני אדם כי אינם משתמשים בשאר חלקיו אלא בשורש שלו כאשר כתב גאליינו בספר התרופות המעולות שלו בלשונם אנטידוטי : ובספר התשועי שלו מהתרופות לפי חלקי הגוף במקום אשר דבר בתרופה הנכבדת ההיא הנקראת

פילוניאו לכן השבולת נרד הנכנסת בקטר' אין ספק שהיא
השרש בלבד ולא חלק אחר ממנה · לפיכך יפה אמר רש"י
בפירושו על התור' שהנרד היינו שורש הנרד הדומ' לשבולת:

פרק פד

הכרכום הוא הסם השמיני הנכנס בקטרת · ולמען
נדע מהורתו והמובחר ממנו אעתיק כאן
דברי דיאוסקורידי בספ' הראשון שלו פרק
כה שאמר שם הכרכום הטוב הוא הקוריציאו (נקרא כן על
שם המקום שצומח בו) ואם יהיה רטוב יפה הצביעה
ובפתילי' שלו יהיה דבר מועט מהלבנינות ארוך שלם בכל
חלקיו ושלא ישבר בנקלה מלא ונעדר החסרון וכשיצקו
עליו מים יצבע את הידים בלי ריח של עפוש בלי לחות
מותריי בלי עש או תולעת אחר קטן או גדול בתוכו וחד
בטעמו אז יהיה הטוב והמובחר שבמינו · והכרכום שלא
יהיו בו כל התנאים האלה או הוא רב חימים וזקן או היה
כבר שרוי במים · והכרכום השני במעלה הוא אשר מביאי'
אותו ממדינה אחרת הסמוכה לארץ ליציאה · השלישי
במעלה הוא הצומח בהר הנקרא אולימפו מרוב גבהו ·
והרביעי הוא הבא מעיר איגידה עיר של מלכות איטוליאה
והצירינאיקו והצינטוריפינו הם ממיני הכרכום הגרועים
שבציציליאה וכל כרכום הוא מן המוכן לנו כיותר הנטיעות
מהעשבים ועם כל זה בני איטליאה מרבוי הליחה הטבעית
שבו ויופי צבעו נוהגים לצבוע המאכלים בו שרוכי' במדוכה
ומפני זה הם מוכרים אותו ביוקר ויזייפו הכרכום או עם
תחבושת נקראת קרוקומאגמה שכתב אותה דיאוסקורידי
בפרק הסמוך לזה או עם יין מבושל ומוסיפים גם כן בו כדי
שמשקלו ירבה או הקצף מהכסף נקראת ספומה ארגינטי או
הפיומבאגיני שכתב דיאוסקורידי בספר החמישי שלו פרק
נט ואמר שיש ממנה מחצבית ויש ממנה מלאכותית תעיינו
שם אם יערב לכם לדעת מה טיבה: והעפר הנמצא בכרכום
יגלה מיד זיופו ובפרט אם יריחו בו ריח היין המבושל:
ודעו בני כי בזמננו זה ידענו שמזייפים הכרכום עם חוטי
בשר היבש הכחוש המבושל של דבר אחר על' תהיו זהירים
בו מאד · ושיסאלו הרופא היוני אמר שפל' המעליות הנמצא'
בכרכום הוא הריח ואם נרצ' לכתוש ולהדק אותו היטב נשים
אותו בכלי חרס חם או נתן הכלי במקום שיזרח השמש עליו
ואז צריכים אנחנו להפוך תמיד הכרכום בחפזה שלא ייבש
יותר מן הראוי · ואני לא כתבתי צורת הנטיעה של כרכום
והפרח שלו וגם לא העתקתי מה שכתבו בו היונים הקודמי'
כמו נאלינו וטיאופראסטו · וגם לא כתבתי דברי הערביים
כמו ן' סיני סיראפיאוני וראזים או הלאטיני הקודמים כמו
פליניאו או המחברים שבזמננו כמו הדאליקאמפיאו ח
וקלוסיאו והלולוביאו · כי די לכם מה שכתבתי להכיר
המובחר ממנו והבלתי מזוייף עד שיהיה כשר לקטרת ·
והנה היונים קוראים הכרכום קרוקוס בחולם · הלאטיני
קרוקוס בו"יו שורק · הערביים זאהאפרן · הספרדים א
אזאפרן · האשכנזים והאיטאלקים והצרפתים סאפראנו
או זאפראנו:

אחרי הכרכום נחפשה בדרכנו ונחקורה לדעת מהות
הקושט שהוא התשיעי מסממני הקטרת: אמר
דיאוסקורידי בספר הראשון שלו פרק ט"ו שהקושט הראשון
במעלה הוא אשר מביאים לנו מארצות הערב והוא לבן וקל
ומבושם ומעונג בריחו הטוב · והשני לו הוא הבא בהודו
שהוא קל מלא ושחור כמו הפירולה שהיא נטיעה שרביטית
אמצעית בגודל בין הנטיעות והאילנות · והשלישי במעלה
הוא הבא מסוריאה שהוא כבד במשקלו וצבעו הוא דומה
לצבע העץ ההוא הנקרא בלשון יון פיקסוס · בלאטינו ב
בוקסוס · ובלעז בוסו · ומזיק לחוש הריח בעבור עזותו
וחוזקו · אמנם הקושט הטוב הוא הרטוב · הלבן · המלא ·
אם הוא כלו מקשה · היבש שלא אכלהו עש · שריחו אינו
עז ושטעמו הוא חם וחד · ויש כהסוחרים שמזייפים אותו
עם שרשים קשים המובאים מקובאניני והם מהנטיע' ההיא
הנקרא בלשון יון אליניאון · בלאטינו אינולה · בערבי
ראסין או אילסאראן · בספרד ראיז די אלהי באשכנז אלאנטי
בצרפת אאוליניאי · ובלעז אילה · והזיוף יוכר בנקלה כי
האיולה אינה חמה בטעמה ובריחה אינה כל כך חזק' שתזיק
לראש · והנה דיאוסקורידי כתב מיני הקוסטו ומה הוא
הקוסטו המובחר ולא זכר צורתו · אמנם פליניאו בספר
יב' שלו פרק יב' כתב יש לאנשי הודו שורש אחד ועלה אחד
שהם יקרי הערך והשורש מהקושטו יש לו טעם חד וריח גדול
אולם שרביט הקושט הוא שפל הערך ובלי תועלת ובמוצא
של נחל אינדו באי הנקראת פאטאלי יש שני מיני קושטו
היינו השחור והלבן · אך הלבן הוא הטוב · ואבן סיני בספר
השני שלו פרק קס"א זכר שלש' מיני קושטו כי אמר הקושטו
הערבי הוא לבן קל וריחני · וההינדי הוא יותר קל · והמין
השלישי הוא מר חזק הריח יקראו אותו גאריאופילאטו · וזה
אינו כדברי דיאוסקורידי שאמר השלישי הוא סיריאקו כבד
וצבעו דומה לבוסו · וריחו עז וחזק · וסיראפיאוני העתיק
בלבד דברי דיאוסקורידי ונאלינו · אמנם הבשמים שלנו
ואמינו דברי קצת הערביים ועשו הקושטו של שני מינים
היינו המתוק והמר וזה לא מצאנו כתו'לא בדברי דיאוסקורי'
ולא בדברי פליניאו · ונאלינו בפרט אמר שכל מיני הקושט
הם מרים ולא נמצא ביונים שי שיאמר שהקושטו הוא בתוק
אלא אחד מהמחברי' יונים החדשים הנקר' בשם אקטואריאו
ופיכא המחבר אמ' להתנצלות אקטואריאו כי בהיות הקושטו
רטוב אם נקיש אותו עם היבש הוא מעט המרירות וכמעט
הוא טפל בטעמו · אמנם היבש הוא מר מאד וחם וחד:
ואולם גארציאה דאל אורטו כתב בספר הראשון מהכמי' שלו
פרק ל"ה הקושט נקרא בערבי קוסט או קאסט · ובארצות
גוזאראטי נקרא אופלוט · ובמאלאקה אשר שם נוהגים אותו
הרבה נקרא פאקו · ומשם מביאים אותו במדינות הקינה ·
והיונים והלאטיני קראו אותו כמו שקוראי' הערביי' קוסט או
קאפטאו קוסטי · ועם כי המחברי' כלם אמרו שהוא של מיני'
רבי' גארציאה אמר שהוא של מין אחד בלבד והוסיף בדבריו
ששאל לערביים לפרסים ולתורגמים מה הם עושים מרבוי
הקושטו המובא מארץ הערב והשיבו כי הם שולחים ממנו
כמות רב באסיאה הקטנה ובארץ סיריאה ושמכזבים ממנו
גם כן כמות רב בארץ ערב ופרס · עוד אמר שהוסיף לשאול
מהם אם יצמח אצלם מין אחר מקוסטו · והשיבו שלא יצמח
שם אלא מין אחד ממנו בלבד · וכבר גארציאה שאל הדבר
הזה מרופאי ניזאמבוצי והשיבו שלא ראו מעולם מין אחר
של קוסטו אלא הקוסטו שמביאים שם ההינדים · על כן
האמין ששנוי שמותיו ומיניו הוא בעבור חלוף ורבוי
הסוחרים של מדינות שונו' ואמר שמה שאמרו הערבי' שהוא

מתוק ומר הוא מפני שכשהקושטו הוא חדש ובלי גריעותא אין לו שום טעם של מרירות ואז הוא עומד בצבעו לבן · אמנם כאשר יזקין ויתחיל להפסד אז נעשה מר ושחור · ומי שראה נטיעת הקושטו אמר שהוא דומה לנטיעה ההיא הנקראת בלשון יון אקטי · בלאטינו סאמבוקוס · בערבי יאפאקטי · באשכנז הולדיר · בספרד קאנינירו · בצרפת סוסיאב · ובלעז סאמבוקו · ופרח הקושטו הוא ריחני · והקושטו המעולה הוא שבתוכו הוא לבן · וקליפתו היא כצבע האפר וימצא ממנו שיש לו צבע הבוסו · אמנם הקליפה היא נוטה לצבע לבן והריח שלו עם שהוא טוב עם כל זה מפני שהוא חזק הוא מסבב בקצת אנשים כאב ראש וטעמו איננו לא מר ולא מתוק אלא כשיזקין הוא נוטה למרירות · וכשהוא רטוב הוא חד בטעמו · כמו שהם חדים כל הבשמים והוא צומח בארצות גוזאראטי בין בינגאלת ודלי וקאמבאיה · וגם צומח במדרון וקיטור ומשם מביאים על עגלות רבות מיני בשמים שוני׳ בעיר שהיא מטרופולין למלכות אמאדאבאר שהיא אצל המדבר וגם בעיר קאמבאיאטי שאינה רחוקה כי אם מעט מהים מביאי׳ סמים רבים ומשם מביאים הקושטו באסיאה הגדולה ובקצת ארצות אפריקה ובכל ארצות האירופה · והרופאי׳ הערביי׳ משתמשים הרבה בהקושטו בתרופות שלהם ועל כן אין לתמוה אם ברוב מקומות פורטוגאלו יש שם הקושט המזוייף כי מביאים שם מהקושטו הטוב מעט מוער · ואתם בני דעו כי הקושט האמיתי הוא שורש נטיעה אחת ולא עץ כי פליניאו זכר אותו בשם שורש ודיאוסקורידי אמר שמזייפי׳ אותו עם שורש אולה. שאם היה הקושט עץ לא יכוסה הזיונ׳ אם יזייפו הקושט עם השרשי׳ לא עם העץ · אולם גארציאה צייר הקושט כאשר ראיתם שדומה לעץ ולכן או לא כתב גארציאה מהקושטו הידוע לאנשי׳ הקדמוני׳ דבר או הקושט של ארצות הערב הוא קושט ממין אחר ממה שהוא הקושטו מהיונים שהוא האמיתי ׃

פרק פה

הסם העשירי מסממני הקטרת הוא הקלופה ואין ספק כי מהפתרון הפשוט מהמלה הזאת בלבד נבא בלי עמל ויגיעה עד תכונת הסם הזה הצריך לקטרת כי קלופה רוצה לומר קליפה שכבר נקלפה מהעץ שלה נקראת כן בלי לווי למעלת הקליפה הזאת שהיא בין כל הקליפו׳ היותר מבושמת וריחנית שבהם והיא הקאסיאה ליניאה היינו הקאנילה שלנו וממנה דברו כל המחברים הקדמונים בארוכה והרבו דברים על הקנמון כמו סם נפרד ממנה והעתיקו זה מזה ושבו כלם על דברי כזב ושקר האח׳ על חבירו ככלב שב על קיאו כי דיאוסקורידי בספ׳ הראשון שלו כתב שני פרקים על זה היינו בפרק שני׳ עשר דבר על הקאסיאה ליניאה ובפרק שלש עשרה דבר על הקנמון כמו שיהיה סם נפרד מהקנה ואמר שהקנמון הראשון במעלה הוא המוסיליטיקו ולא זכר שכב׳ כתב שהזיגיר הוא המובחר מהקנה ושהשלישי לו במעלה הוא המוסיליטיקו עד כי יהי׳ לפי דבריו אלה הקנה יותר מעולה מהקנמון שזה בלי ספק הוא הפך כונתו כשרצה עם שאר היונים שהקנבון יעלה מאד במדרגה על הקנה הטוב · וכן סיראפיאוני הערבי העלה על ספר הסמים הפשוטים שלו פרק רכ״ו מה שידע מהקליפה הזאת · ופליניאו בספר י״ב פרק י״ט וטיאופראסטו בספר תשיעי שלו פרק חמישי וגאלינו בספר ראשון מהתרופות המעולות בלשונם די אנטידוטים וסיראבוני בספר התשיעי שלו פרק י״ג · ואבן סיני בספר השני פרק קל״ז כתבו גם כן מה ששמעו ממנה לקול הצפור ומה שבדו מלבם אנשים ריקים ופוחזים וכל האנשים האלה לא ראו אור האמת וכחשכה התהלכו עד כי בושתי וגם נכלמתי להעתיק דבריהם דברי הבאי אין תבונה בהם · לכן אמרתי לחזור אחרי המחברי׳ החדשי׳ שבזמננו כמו שהם הקלוסיאו · הפינא · הגומארה · האריאנו · הבארטיניאה · האודוארדו בארבוסה · הטיביטו וזולתם · אשר הלכו ושטו כמעט בכל חלקי העולם וראו מה שלא ראו הקדמונים היושבים תחת אהליהם במנוחה וכותבים חלומות והבלים בחפזה · ובין כלם בחרתי בדברי גארציאה דא אורטו לבדו כי הם נכוחים למבין · ולא העתקתי דברי כל האנשים האלה אשר נקבו בשמות כדי שלא יהיו עליכם למשא ללא תועלת · אמר גארציאה בספר הראשון מהסמים שלו פרק חמשה עשר בעבור המרחק הגדול מהמקו׳ שלא הלכו בו מעולם הסוחרי׳ שלנו המחברים הקדמונים לא ידעו היטב פרטי הקאסיאה ליניאה כי הסוחרים שהיו מביאים אותה באורמוז ובארצו׳ הערב היו מתושבי הקינה · ומאורמוז סוחרים אחרים היו מביאים אותה לחליפו שהוא שוק גדול לכל סוחרי הסיריאה ומשם האנשים שהיו מוכרים אותה ליונים או היו אומרים שהיתה צומחת בארצם או בארץ כוש ושבעת הקציצה היו הכהנים של אליליהם עושים כל העבודות והחקים שאמרו טיאופראסטו ופליניאו ואורודוטו להגדיל שכרה ׃ אמנם אנשי פורטוגאלו אשר הלכו בכל ארצות כוש וערב ולא הניחו מקום שלא דרכו בו ברגליהם כי הלכו בכל ארץ גויניאם סופאלה · מוזאמביקו · גואם · מולינדה · וכל ארץ כוש · העידו ששם לא תצמח הקאסיאה ליניאה והקנמון · ואין לאומר שיאמר כי היא צומחת שם אמנם אנשי הארץ ההיא העלימו אותה מהם כי כל אנשי הגלילו׳ ההם לאהבת המועיל אינם מכסים דבר גדול או קטן מהעוברים ושבים כמו שעושים גם כן אנשי האי הנקרא אי לאבריגציאו אשר שם יצמח פרי עץ אחד דומה לבוטנים כי מפני שיש לו ריח טוב הדומה בריחו לבשמים ההם הנקראים בלעז גארופולי מביאים אותו ומראים אותו לכל הסוחרים העוברים · וכן בלי ספק היו עושים אנשי כוש לאנשי פורטוגאלו אם בארצם תצמח הקאסיאה ליניאה והקנבון כאשר אמרו המחברים הקדמונים · והנה הקאסיאה ליניאה הערביי׳ והפרסיים קוראים אותה סאליחאה · וההנדים קוראים אותה קאנילה ׃ ואין בין הקאנילה והקאסיאה ליניאה אצלם הפרש · אמנם חלוף השמות שיש לה לקאנילה כי פעמים קוראים אותה קאסיאה ליניאה ופעמים קנמון אמר גארציאה שהיו אנשי הקינה סבה לדבר הזה כי היו בזמנים שונים מוכרים באורמוז קאנילה טוב׳ ורעה לפי טבע המקום מארצו׳ הקינה שהיתה צומחת שם כי הקאנילה של ארץ זיאילאן היא המובחרת ושל מאלאואר איננה טובה כמוה ושל יאאואה היא רעה ממנה · ועל כי הקאנילה האח׳ היית׳ במראיתה ויופי׳ טוב׳ מחברת׳ היו קוראי׳ לקאנילה הזאת בשם אחד ולאחרת בשם אחר לכסו׳ המרמ׳ ׃ אמנ׳ על האמת כלה היא ממין אחד · וזאת היא טוב׳ מהאחר׳ בעבור האקלים הטו׳ והרע אשר צומח׳ שם ·

כי הקינה היא ארץ גדולה מאד ורחבת ידים · וכמו שכל שאר הפירות ממין אחד יהיו טובים ורעים כפי טבע הארץ ואוירה כן הקאנילה היא משונה האחת מחברתה בעבור חלוף ומרחק המקומות · ואנשי אופוז קוראים הקאנילה המובאת שם מאנשי הקינה דארקינ׳י כי בלשון פרס רוצה לומר עץ המובא מהקינה · והקאנילה הטובה של זיאילאן המביאים אנשי הקינה לאיכסאנדריאה של מצרים להרבות שכרה קוראים אותה קנמון שרוצה לומר עץ מבושם שיש לו ריח טוב כריח הסם ההוא שנקרא אמומו · ולקאנילה הרעה המובאת ממאלאבאר ויאואה קוראים אותה קאים מאנים: שבלשון מאלאוה ר״ל עץ בתוק עד ששמו שני שמות שונים היינו קנמון וקאים מאנים לסם אחד בלבד · והיוני׳ בשבוש במקום קאים קראו אותה קאסיאה · ואבן סיני וראזיס עם יתר הרופאים הערביים כלם קראו הקאנילה בלשון פרסי דארקינ׳י כמו שעושים ג״כ ברוב הסמים שקוראים להם שמו׳ פרסיים · אמנם כל מיני הקאנילה בלשון ערבי נקראו קירפֿאאה או קירפי · ושאר השבות בערבי הם משובשים כמו דארסאיהאסין סאליחאה ודומיהם · ובזיאילאן קוראים לקאנילה קואורדו · ובמאלאזה כאשר אמרנו קאים מאנים · ובמאלאבאר קאמראאה · עד שגארציאה רוצה שהקאסיאה ליגייאה הקנמון והקנילה שלנו יהיו סם אחד בלבד ולא סמים שונים כאשר חשבו הקדמונים · ואתה הקורא דע כי רבותינו ז״ל לא קראו לקנילה שהי׳ הקנמון בעצמו שדמו להם היונים לא בשם אחד בלבד ובלשון פרסי כאשר קראו אותה אנשי אורמוז כאמור כי אמרו בשבת פרק במה אשה בגמרא ובכל דבר שתתן לתוך פיה כמו זנגבילא אי נמי דרצין פירוש מעצי סמנין הוא ואדום הוא ובלשון לעז קאנילה כן כתב בעל הערוך ז״ל בערך דרצין · והנה גארציאה הלזה כתב גם כן צורת האילן מהקאנילה ואמר האילן הזה הוא גדול כאילנות הזיתים ולפעמים הוא קטן מהם מעט ויש לו ענפים רבים שאינם עקומים אלא זקופים וישרים · וצבע העלים שלו הם כצבע עלי הלאברו ודומים במעט בצורתם לעלי האילן שעושה הפירות ההם שקראו אותם היונים מידיקא מילה או קידרומילה · הלאטיני ציטריאה או מידיקא מאלה או ציטרו מאלא · האשכנזים ציטרון היפפיל אי ציטרונאטין או יודין היפפיל · הספרדים צידראס · והצרפתים אונגטירון · ובלעז פומי ציטרי ואינם דומים כאשר אמרו אחרים לעלי הנטיעה ההיא הנקראת בלשון יון ולאטינו אירים · בערבי אסמיני יוני או איירסאי ובלעז ייליו מורילי · ופרח האילן הזה הוא לבן והפרי שלו הוא שחור ועגול וגדול כבטנים או כזיתים הקטנים · והנה הקאנילה אינה אלא הקליפה השנית והיא הפנימית מהעץ כי האילן הזה יש לו שתי קליפות כמו שיש לו לאילן הנקר׳ בלשון יון פילוס · כתוב באות הכא שלהם נקראת פי ב באיפסילון בצירי ובשני לאמבדי שהיא האות הי״א שלהם ובאומיקרון ובסיגמא · בלאטינו סוביר · באשכנז פ פונטופילהולטי · ובלעז סובירו · עם שהקליפות האלה אינם נסים ונפרדים זה מזה כמו שהם באילן הסובירו · והנה אחרי שיסירו קליפת העץ החצונה הם מנקים היטב הפנימית ואחרי כן חותכים אותה בחתיכות מרובעות דקות וארוכות ומשליכין אותן בארץ ועוזבים אותן שם ע״ג קרקע · והקליפות האלה מעצמן מבלי סיוע ידי אדם מצירין עצמן ומתהפכין מתוכן ומתקבצים בעגול כמו שיהיו קנה אחד שלם בענף אחד גם כאצבע של אדם עם כי הענף אשר

לוקחה משם לפעמים הוא יותר גם מירך האדם הבינוני · והצבע ההוא שיש לה לקליפ׳ הזאת כשושנה או כצבע האפר המעורב עם יין אדום הוא מפני חום השמש המכה על ה הקליפה המתוקנת היטב כי כאשר לא תהי׳ מתוקנת ונקיה כהלכת׳ ישאר בה הצבע לבן או דומה לאפר ואם יכה השמש על הקליפה יותר מדאי אז הצבע יטה לשחרות · ואולם אחרי הסרת הקליפה הזאת מהאילן לא יגעו בו עד שיעברו עליו שלשה שנים שלמים · והאילן של זיאילאן הלוקחים ממנו הקליפה הזאת הטוב׳ שהיא הקאנילה שלנו המובחרת הוא יותר קטן ממה שהם האילנות במאלאבאר ויואאה · שמהם לוקחי׳ הקאנילה אשר לא טובה · ועם כל זה האילנו׳ האלה אינם במדרגת הקטנות שכתבו גאלינו ופליניאו · וכל האילנות מהקאנילה בכלל הם צומחים וגדלים בעצמם ואינם צריכים לעבודת האדמה בידי אדם · ועד כאן כתבתי מגארציאה כל מה שצריך לכונתנו זאת כי יתר הפרטים ייוחסו לרופאים בלבד ולא לנו:

אחרון לכל הסממנים הוא הקנמון שהרמב״ם ז״ל כתב שהוא קשר סליחא שבלשון ערבי ר״ל קאסיאה ליגייאה כאשר אמרנו · ורד״ק ז״ל בשרש קנה אמר שהוא ליגייו אלואי · ועל כי מדברינו הקודמי׳ גלוי ומפורסם לכל שאינו לא זה ולא זה אסמוך בפירושו על דברי הרמב״ן ז״ל מפני שהם מיוסדים על דברי רבותינו ז״ל בבראשית רבה · ובמדרש חזית אמרו קנמון היה גדל בארץ ישראל והיו עזים וצבאים אוכלים ממנו · ע״כ אמר הרמב״ן ולפי דעתי הוא התבן המבושם הנקרא בערבי אדאבאר · ובלשון רומיים סקוינאנטו · ובלעז פאיוקה די מיקא היינו קש או מזון הבא מהעיר ההיא הנקראת מיקה · והוא מרעה לגמלים במקומו׳ וגם רבינו בעל ההלכות כתב בפסחים כגון קנמון וסנבאל שדומים לתבן: והנה דיאוסקורידי בספר הראשון שלו פרק י״ו זכר המקומות אשר שם יצמח הקנמון הזה · נקרא בלשון יון סקינוס ארומאטיקוס · ובלאטינו יונקוס א אודוראטוס · בערבי אדקיר · באשכנזי ראמילמרו · בספרד פאיא די לה מיקוה או פאיא די קאמולליאוס · בצרפת פאיוסטרי די קאמיאבלקס · ובלעז סקינאנטו: וכתב התנאים שיצטרכו להמצא בקנמון הטוב הזה והשמיט צורת הנטיעה בפרטות כי אמר דרך כלל היונקו אודוראטו הוא צומח באפריקה ובארצות הערב ובגלילות ההם הנקראים נאבאטיאי שמשם יביאו היונקו המובחר · והקרוב לזה במעלה הוא הבא מארץ הערב · אחרים קראו אותו בבלי · ואחרים קראו אותו טיבקישי · ואשר הוא בשפלות הערך והמעלה הוא הבא מארץ אפריקה · אמנם המובחר צריך שיהיה אדום רב האדמימות עד שיטה לצבע אדום בוער ויהיה רטוב ומלא פרחים ודק ושחלקיו הנשברים ידמו בצבעם לשני תולעת · ושאם ישפשפו אותו בידים יהיה ריחו נודף כשושנ׳ וחד ללשון בלעיסה וחם וכחו ופעולותיו שוה בפרחים · בקנים · ובשרשים · ואולם פליניאו בספר כ״א שלו פרק י״ח לא העתיק דברי דיאוסקורידי באמונ׳ כאשר הם · וגם אבן סיני בספר השני שלו פ׳ תקצ״ו כתב שהיונקו אודוראטו לפי דעת דיאוסקורידי הוא של שני מינים · המין האחד הוא שאינו עושה פרי · והמין האחר הוא שעושה פרי שחור וזה לא מצאתי בדיאוסקורידי · והנה יצחק בן עמרם המכונה הישראלי כתב שהסקוינאנטי הוא עשב הדומה לקש ושיש לו ענפים דקים וקשים ושבראש הענפים יש כמו שבולים מלאות שערות שהם הפרחים מהסקוינאנטי:

ושריח העשב הזה הוא טוב ושהרשמים של הקליפות שלו
הם שחורים מבחוץ ולבנים מבפנים ושטעמו הוא מר ·
והוסיף לכתוב ומשתמשים אנחנו מכל הנטיעה היינו מ
מהפרחים מהעשב ומהשרשים · ונאלינו בכפר השכיני
מהסמים הפשוטים אמר יכול אני להעיד באמת לאחרי' כמו
איש אשר היא בידו הנטיעה הזאת שקנה ושורש הנטיעה
הם חדי' בטעם כמו שהוא העשב הזה בעצמו עד כי לדברי
הכל הסקוינאנטי הוא סם ריחני טוב וערב ומתוקן לבא
במנין שאר סממני הקטרת אשר כתבנו :

פרק פו

ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם כי גבר חסדו עלי
וזכני לפרש לכם סממני הקטרת באמרת
ובתמים כן יהיה בעוזרי להאיר נ״ב עיניכם
(בני היקרים) במכשיריה ולא אכשל בדבר הלכה :
הלא ידעתם כי חמשה הם מכשירי הקטרת · היינו המעלה
עשן · המלח סדומית · הבורית כרשינ' · היין קפריסין · וכפת
הירדן · והנה שנים מאלה ידענו נאמנה שנכנסים בעין
בקטרת ושנים לא יבואו בה כלל אך יכשירו בלבד אחד
מסממניה · והדבר האחר הנשאר מהחמשה אם נאמ' שבאופן
מה יכנס ולא יכנס בה לא נדבר כזבים : והנה רבותינו
ז"ל נתנו שעו' לדבר האחד בלבד הנכנס בקטרת והוא המלח
הסדומי שאמרו מלח סדומית רובע היינו רובע הקב שהוא
לוג אחד · וגם סדרו משקל המכשירי' שאינם נכנסי' בקטרת
כי אמרו בורית כרשינא תשעה קבין יין קפריסין סאין תלת
וקבין תלתא · אמנם למעלה עשן ולכפת הירדן אמרו כל
שהוא ולא זכרו בם או משקל או מדה · והנה ליכא מאן
דפליג דמלח מה שהוא ר"ל לעולם דבר מועט שאין למטה
ממנו וכן הוא ברוב המקומות מלת כל שהוא כמו המצניע
לזרע לדוגמא ולרפואה והוציאו בשבת חייב בכל שהוא ·
החורש כל שהוא המלקט עשבי' אם לתקן כל שהוא וזולתן ·
אמנם בקצת המקומות (לעניות דעתי) כפי סגנון הדבר
הנאמר בו ירצה מלת כל שהוא כל מה שצריך לדבר ההוא
הבא בעבורו כמו במקום הזה שאין להאמין שבמשהוא
המעלה עשן יתמר ענן של שלש מאות וששים ושמנה מנים
של סממני הקטרת ושכפת הירדן גם היא תספיק במשהוא
להכשיר כל סממניה שהרי להכשר סם אחד כלב' של שבעי'
מנה נתנו חכמי' למכשיריו שעור גדול כמו שראינו בבורית
וביין אולם מפני שמדת או משקל המעלה עשן וכפת הירדן
הצריכי' לכל המני' מהקטרת היה גלוי וידוע לבית אבטינס
בלבד כמו שהיו הם ולא אנשים אחרי' זולתן מכירי' המעלה
עשן לא אחזור על ידיעת מהותו של מעלה עשן ותנאיו ו
ומשקלו · גם לא אחפש אחר משקל כפת הירדן כי ה' העלים
אותם ממנו · אמנם המוטל עלי הוא לבאר הבורית כרשינא
היין קפריסין וכפת הירדן עם כי באמת נפלאים הם ממני
ואין מגיד לי מפי סופרים או מפי ספרים . וה' הנותן
לפתאים ערמה ומנדעא ללא ידעי בינה יגלה לי ברחמיו
וברוב חסדיו עמיקתא ומסתרתא דחכמתא וגבורתא דיליה
היא :

והנה להיות שהראשון לחמשה שזכרו רבותינו ז"ל הוא
הבורית כרשינא : עליו בעזרת צורי ומשגבי
אשים דברתי בראשונה : כתב רש"י ז"ל (ירמיהו ב') אם
תכבסי בנתר ותרבי לך בורית נתר מין אדמה שחפין ושפין
בה את הבגדים · בורית נקיון כמו ובר לבב · ויש לועזים
בורית סאבון בלעז · ושם רד"ק ז"ל גם כן להזוק כדרה שאמר
בשרשים בשרש נתר כתב אם תכבסי בנתר יש מפרשים
שהוא זה שקורין לו בלעז אלומי · ויש מפרשי' שהוא העפר
שרוחצין בו הראש ובו מנקין כל דבר · ובורית יש מפרשים
שהוא שקורין בלעז סאבון · ויש מפרשים שהוא עשב
שמכבסין בו · ובעל הערוך ז"ל כתב בערך נתר אמר רבי
עקיבא בשבת מי רגלים נתר ובורית · ובפר' תשיעי ועשירי
דנדה בכלים כלי חרס וכלי נתר · בסוף גמר' דפרק המזבח
מקדש בזבחים נרתנגעלו אין מכבסין אותן לא בנתר ולא
בחול · מאי כלי נתר ? אמר רבי יוסי בר אבין כלי מחפורת
של צריף · ובערך אהל כתב בסוף גמר' דפרק אמר ר' עקיבא
מאי בורית אוהלא והא תניא הבורית והאהל ? תרי גווני
אוהלא · והזיכותי בבור כפי תרגומו ודכיין באהלא ידי שמע
מינה אהלא ענין בורית וענין נתר הוא והזיכותי בבור כפי
בבורית מבעי ליה וזה בורית ונתר דמכבסין בו הבגדים
ורוחצין בו הידים · ושמעתי כי עקרו מין עשב · ובערך חפר
כתב בכתובות ריש גמרא דפרק האשה שנפלו לה נכסים
גופרית מחפורת של צריף ר' מאיר אומר קרן וחכמי' אומרים
פרי · אמר רב שלום יש חכמים ששמעו מפי הראשוני' יורות
של אבנים שנפסלים מהחר שאין להם טהרה עד שנכנסין
לכבשן · ויש חכמים ששמעו כלים הבאים מהזרניך · וכן
פירש הא דגרסינן בעכום פרק אין מעמידין בגמרא יורות
כלי נתר אין להם טהרה עולמית מאי כלי נתר ? אמר רבי
יוסי בר אבין כלי מחפורת של צריף למלח נרתנו תרגומו
למחפורין דמלח יהון · פירו' אחר כלים המדובקים כמגביא
והוא כמו אבנים ושורין אותו במים ונימוח ובלעז אלומי ·
ויש אומרים כלי עשוי כמו מגביא עצמה · ויש מפרשים נתר
בלשון ישמעאל אצטרוך והוא כמו אבן מתלחלח במים חמין
ורוחצין בו במרחץ ראשן בארץ מערב :
כלל הדברים אין בכל דברי רבותי אלה דבר מפורש שנוכל
לבוא עד תכונת הבורית והנתר · ובפרט כי רש"י ז"ל ורד"ק
לא פירשו הכתוב על פי דרכו כי הנביא אמר אם תכבסי
בנתר ואיך נוכל אנחנו לכבס במין אדמה או באלומי יבש
או בעפר ? הלא הכביסה תיוחס לדבר הלח ולא לדב' היבש ·
וגם בעל הערוך כמעט הורה באצבע שהנתר והבורית יהיו
דבר אחד · וזהו הפך כונת הכתוב שעשאם שני דברי' מצורף
שאחרי דברי כלם עדיין בפחזותינו אנו עומדים ולא ידענו
בברור מה הוא הבורית הצריכים אנחנו בסם הזה של צפורן :
על כן אחרי הרשות שיתנו לי רבותי אשר רוח ה' נוססה בם
להתרומם ולהתעלות על תלמידיהם · אומר כי הנתר הם
המי' שבשלו בם או העפר או האפר נקראו בלשון יון קוניאה
ובלאטינו ובלעז נקראו ליקסיויאום · כי הנה גלוי ומפורסם
לכל שעם המים האלו נוהגים לרחוץ הבגדים הצואים ·
ועמהם ועם הבורית ששפין על הבגדים מסירים הכתמים
מהם ומלבנים אותן · ואלו הם אשר חשבתי שעליהם דבר
הכתוב אם תכבסי בנתר ואסמוך דברי אלה על מה שכתוב
במסכת נדה פרק האשה שהיא עושה צרכיה משנה ששית ·
שבעה סממנים מעבירין על הכתם רוק טפל ומי גריסין ומי
רגלים ונתר · הרי שהנתר הוא דומיא דמי רגלים מי גריסין
ורוק שהם דברים לחים כמו שהבורית הקמוניא והאשלג
הם דברים קשים · וגם אני ידעתי שהרמב"ם ז"ל במסכ' כלים

פרק כלי עץ וכלי עור משנה ראשונה הארוך בפירוש כלי נתר ונרא׳ מדבריו שהוא אבן רכה שיעשו ממנה כלי׳ לשתות בם עם כל זה אין להשיג על פירושי בעבור דבריו כל עקר להיות כי תוך כדי דבור הוסיף שנית ידו לכתוב על האבן הזאת תותך במים במהירות · ועם המים ההם ירחצו שער הראש והבגדים שזה הוא מה שכת׳ גם כן בעל הערוך בערך חפר אשר העתקתי עד כי יהיו המים האלה דומים מכל וכל לליקסיביאו הזה שכתבתי אני וייוחס להם בלי ספק היטב הכביסה כמו שלבורית בבה שהוא בורית ייוחס לו בלבד השפשוף ולא הרחיצה · אמנם מה הוא הבורית כבר אמרו בעל הערוך ורד״ק ז״ל שהוא מין עשב והוא בורית טבעי · וגם אמרו רש״י ורד״ק שהוא סאבון והוא הבורית המלאכותי · על כן אם ארצה לצאת ידי חובתי עלי הוא לפרש לכם מה הוא העשב הטבעי שנשתמשו בו הקדמונים במקום בורית ומה הוא הבורית המלאכותי שנוכל להשתמש בו במקום הבורית הטבעי · ואולי הבורית שהיו עושים בכרשינ׳ שהוא שם מקו׳ היה כזה אשר אכתוב ובו תשקוטו כי לעניות דעתי אין בכל שאר מיני בורית הנעשים במלאכה מין מהם שיאות לשיפת הצפורן כמוהו · וכדי שלא יחסר לכם דבר ממה שידעתי ממיני הבורית הטבעי שלא ידעו בם אבותינו מלפנים אכתו׳ לכם פרי אחד נמצא מחדש שהוא מעביר כל הכתמים ב בשלמות כמו שעושה כל בורית חזק וטוב שנעשה במלאכ׳ · ועלי ועליכם להודות לה׳ שזכני לספר לכם קצת ממעשיו ונפלאותיו אשר בחכמה עשה :

אמר דיאוסקורידי בספר השני פרק קנ״ב העשב מהצמר שבלשון יון נקרא סטרוטיאון ובלשון לאטינו ראדיציטה (ואני לא ידעתי למה כי ראדיציטה בלשון לעז רוצה לומר שרש קטן ושורש העשב הזה הוא גדול) הוא מפורסם וידוע לכל האנשים ומשתמשים בו האומנים לנקות וללבן הצמר כשרוחצין אותו · ושורש הנטיעה הזאת הוא חד בטעמו מאד׳ ולהיות כי בזמן דיאוסקורידי ידעו בה כל בני אדם לא כתב לנו צורת׳ ודמותה · ועל כי לשנים שעברו השמיטו האומנים להשתמש בה ללבן הצמר נשתכחה ממנו · ובזמננו זה לא ידענו אותה עם כי הרופאים הערביים קראו לנטיעה הזאת קונדיסי או קונדיס או קונדיר או אסלינני · ומשתמשים בה לעורר העטוש כי יבא לידי עטוש כל מי שיריח בה או כ בשיפיהו עפרה תוך הנחירים מפני חדותה :

וטיאופראסטו בספר השלישי שלו פרק ששי שם הסטרוטיאו בכלל הנטיעות שיש בהם קוצים ;

ואולם פליניאו בספר י״ט שלו פרק שלישי כתב העשב הזה הנקרא ראדיציטה יש לו מיץ טוב ונפלא לרחיצת הצמר ויש לנו לתמוה עד מאד איך המיץ הזה ילבן הצמר בתכלית הלבנות ויביא אותו לשעיעות ולחלקות נמרץ · והעשב הזה יצמח בכל מקום שישעו אותו שם · אמנם הצומח מעצמו והמובחר שבמינו נמצא באסיאה ובסוריאה בארץ יבשה ומלאה גושי אבני׳ · ומהלאה לנהר פרת יש הרדיציטה הטובה והראשונה במעלה · והעשב הזה יש לו שרביט דומה לפירולה · אך הוא דק מאד שהוא השרביט מהפירולה · והשוכנים שם יאכלו השרביט הזה בסעודתם והוא צובע והופך ללבן כל הדברים שיבשלו אותם עמו · וענפיו הם דומים לענפי הזית ועושה פרחים נאים למראה עם כי אין בהם שום ריח טוב או רע אך ענפיו הם מלאים קוצים נ והשרביט שלו הוא מכוסה עם דבר מה שדומה לצמר ואינו עושה זרע · והשורש שלו הוא גדול וקוצצין אותו להשתמש ממנו כאשר אמרנו · והראדיציטה הזאת כמו שאמר גאלינו בספר השמיני מהסמים הפשוטים היא חדה בטעמה ומזגה הוא חם ויבש נוטה כמעט עד הגדר הרביעי והיא מנקה כל הדברים ששפין אותם בה וגם תסבב העטוש כמו שעושים כל הדברים החמים בטבעם וחדים בטעמם :

הרי שפרעתי את חובי כי הגדתי לכם מה היה הבורית הטבעי אמנם מה הוא הבורית המלאכותי שבחרתי לכתוב לכם שמעו ואנכי אדבר כי הוא לפי דעתי היות׳ טוב לשיפת הצפורן מכל שאר מיני הבורית המלאכותי ובו האומנים שבזמננו משתמשים ללבן את הצמר ואין טוב ממנו ללבן ולנקות כל הדברים נקר׳ בלשונם סאפוני ניגרו היינו בורית שחור ; דעו כי האומנים האלו הם בוחרים באפר הנעשה מהעצים הנקראים אצלנו חזקים כמו שהם עצי האופיאו האולמו הרווירי הפראקסינו וזולתם · ודרך משל לוקחים במשקל מאה ליטרין של שנים עשר אונקיות לליטר׳ מאחד ממיני האפר מהעצים אשר אמרתי ונותנים אותו על טבלא של עץ גדולה וצוברים האפר עליה ובאמצעיתו של האפר עושים כמו עגולה או חפירה ונותנים בה חמשה ועשרים ליטרין של גושי סיד חי כתושים היטב ועם מי באר קרים מערבין הסיד והאפר יחד ועושים עסה כמו שעושות הנשים כשילושו הקמח לעשו׳ ממנו פת · והעיסה הזאת יעשו אותה באופן שתשאר יותר להיות קשה משתהיה רכה · וכבר יש להם מן המוכן גת גדול של עץ נקרא בלשון לעז טינאצו עם עגולים של ברזל חוצה לו נקראים בלעז צירקיי להדק בצרורה רב דופני הטינאצו יחד כדי שלא יצאו ממנו מבין הדופנות המים הנתנים בו · והגת הזה הוא צר מלמט׳ ורחב מלמעלה כדי שהמים הנתנין מלמעלה יכבידו על העיסה הנתונה בתחתיתו של גת והוא מונח על סמוכות של עץ באופן שלא יכסו תחתית הגת שיש בו נקבים דקים על כלו סביב סביב · וכן תחת הגת ישימו כמו שוקת של אבן שיש והוא כלי לקלוט בו המים כשיזובו מתחתית הגת׳ ישימו אל העסה הזאת בגת עד שתתמלא היטב חציה של גת מכל וכל ועל כי העסה הזאת תחמיץ בנקלה ותבא במהר׳ לידי נפיח׳ הם דוחפים אותה בחזקה להעמידה על שולי הגת מכונסת ומקובצת היטב כאלו היתה כלה מקשה · וגם עליה נותנים אבני שיש של משקל עד שלא יניחו אותה לצאת ממקומה התחתון לעלות למעלה בנפיחתה כמו שעושים כל הדברים הבאים לידי חמוץ · אחרי כן הם שופכים בגת על העסה הזאת כמו מאה וחמשים ליטרין מי באר קרים שעומדים על העסה הזאת לפעמים עד חמשה עשר יום קודם שיגיעו לתחתית הגת ואז יזובו המים בנחת טיפה אחר טיפ׳ בשוקת אשר היא תחת הגת · וכאשר יכלו המים מלירד בשוקת הם לוקחים כמו מאה ליטרין מהמים שירדו בשוקת שהם חזקי׳ מאד מאד ומוסיפים בם כמו חמשה ועשרי׳ ליטרין של שמן זית ונותנים המים והשמן ביורה גדולה של נחשת · ועל האש ירתיחו אותם יחד עד שיבואו לידי נכות כעין נסורת הדבש וזהו הבורית השחור אשר אין טוב ממנו לשוף כל דבר שצריך לשיפה ולנקיות גבור · והבורית הזה (לעניות דעתי) יהיה טוב מאד לשיפת הצפורן וידמה בפעולותיו לבורית הטוב של כרשינא :

ואחרי אשר אכתוב לכם הפרי הטוב במלאכתו כמו שהוא הבורית המובחר · אדבר בעזרת ה׳ ביין קפריסין וכפת הירדן מה שהיה עם לבבי זה ימים רבים : ובה׳ בטחתי לא אמעד :

דעו כי בארצי הודו שמחדש מצאו הפורטוגיסי והספרדים ·
יש אילן קטן הנוטה יותר לעקימות ממה שיטה להיות ישר
הדומה לנטיעה הנקראת בלשון יון אוגסימירסיני או
מירסיניאגריאה · בלאטינו רוסקום או מירטום סילויסטרים
בערבי נקראת בשבוש קוביבי כי הקוביבי הם דבר אחר ·
ובלעז רוסקו · והעלים שלו דומים לעלי הנטיעה ההיא
הנקראת בלשון יון פטרים או פטיריאון · בלאטינו פיליקס·
בערבי סארקאס· בלעז פיליצי · והאילן הזה הוא עושה פרי
גדול כאגוז : ובשר הפרי שהוא עם מעט שמנינות המדביק
חלקי הבשר זה בזה הוא מבחוץ · ובתוכו יש גרעין עגול
בתכלית העגול והכדוריות שחור בצבעו והוא קשה באופן
שלא ישבר לא בחוזקה עם פטיש של ברזל או דבר אחר כבד
וקשה כמוהו · והפרי הזה הוא טוב להשתמש בו באילו היה
בורית טוב ומובחר. כי אם ירחצו הבגדים במים חמים
וישפשפו אותם עם בשר של שנים או שלשה מהפירות הללו
יבואו הבגדים אל תכלית הנקיות והלבנינות יותר ממה
שיעשו עם כל מיני בורית שיהיו · ועושים הפירות האלה
עם בשרם הקצף בשיפה עם חברת המים חמים כמו שעושה
הבורית שלנו הנהוג כשישפשפו אותו מלוחלח על הבגדים
ובשר הפרי הזה נתך ונמס בשיפה מרובה אף במתון · עד
שישארו הגרעינים ערומים מהבשר · והגרעינים הכדוריים
האלו הם יפים מאד וינקבו אותם האנשים מארצות ההם ·
ויכניסו בנקביהם משי או בשיחה של פשתן מתוקן עד
שיעשו עם גרעינים רבים תחובים יחד זה אחר זה בבשי'
או במשיחה כמו צמידים לתת על הזרועות וענקים ורבידי'
לתת אותם כביב לצואר עם כדורי זהב או כסף בתוכם לנוי
נקראו הרבידים האלו כלאטינו ויריאה · ועם הצבע השחור
שיש בם בגרעינים האלו יצהיבו הרבה למרחוק כמו שעושה
העץ ההוא הנק' בלשון יון איבינוס בחולם· בלאטינו איבינום
בערבי איבאנוס · ובלעז איבאנו · והפרי הזה הוא מר מאד
עד כי אין שם בהמ' או חיה או עוף שירצ' לטעום דבר ממנו ·
והאיש אוביאידו שהעתיק ובת' כל הדברי' הנמצאי' והנעשים
בהודו הזה החדש בספר התשיעי שלו כתב פעולות הפרי
הזה אשר העתקתי ודבריו הם · באיים האלה הנקראים
ספאניולי. יש אילנות שנקראו בשם הבורית או בשם ה
השלשלאות של כדורים רבים תחובים זה אחר זה במשיחה
שעושים הרומיים לדעת מספר התפלות שעושים בכל יום ·
והעלים שלהם דומים לעלי הפיליצי · אך הם קטנים מעט
מהם · והאילנות האלה הם גדולים ויפים (ואחרים אמהו
כאשר כתבתי) שהם קטנים ועקומים ועושים פרי כגודל
הבוטנים או כגודל הפירות הנקראים במסכת ע"ז פרק
אין מעמידין דבדבניות ובלשון יון ובלאטינו קראסיאה ·
בערבי קאראסיאי או חב אלמלוך · באשכנז קירסין או
קירסקין · בספרד ציריזאס · בצרפת ציריסי · בלשון
בואיטו פיסני · ובלעז ציריסי · ועל הפרי הזה היינו על
ראשו יש כדמות נזר · והפרי הזה לא יאכלו אותו · וכשיבש
בשר הפרי תחת ניצוץ השמש צבעו הוא נוטה לצבע הזהב ·
ובתוך הפרי יש גרעין גדול ככדורי הכוללו' הקטנו' הנקראות
ארקיבושי והוא כדורי ושחור · ואם ישימו אותו נגד השמש
ידמה גם הוא לצבע הזהב ובתוך הגרעין הזה יש בו דבר
מה שדומה למוח העצמות או לעצי הפירולי מבפנים ל
לשרביטם ולדבר הנאכל אבל הוא קטן ומר מאד · ומהגרעין
הזה עושים השלשלאות האמורות שהם יפות כשלשלאות
של עץ איבינו וטובות מהן : כי הגרעין הזה הוא יותר קל

מה שהו' האיבינו ולא ישברו גרעיניו כעץ האיבינו בנקל
ועם הפרי שלם במים חמים מלבנים הבגדים כמו שעושים
עם הבורית שלנו הנהוג · אך אם פעמים רבות ירחצו עמו
הבגדים יקרע אותם וישרוף אותם · לכן די להם לבגדים
אם ירוחצו עמו פעם אחת בלבד והבשר החופה הגרעין הוא
הוא שעושה פעולת הבורית ולא הגרעין :

אחרי הבורית כרשינא בא כדברי רבותינו ז"ל זכירת
היין קפריסין שהוא ממכשירי הצפורן · ועל כי
אמרתי לכם שהנוסחא האמיתית לדעתי היא יין קפריסין
ששורין בו את הצפורן מפני שהיא עזה · קודם כל דבר
אחקור אם יש בחכמינו הקודמים מי שאמ' לנו מה הוא היין
קפריסין הלזה · אחרי כן אגיד לכם מה שבשכבר לבי אמר
לי עליו · ומפני מה הדרי בי מההיא · וסוף סוף אכתו' מפני
מה נטיתי מהגרסא הנהוגה מימי עולם :

ואולם במה שייוחס לחכמים בפירושו לא אעלים מכם כי
עד עצם היום הזה לא מצאתי לא מה שכתבו עליו רש"י ובעל
הכל בו ז"ל כי בעל הכלבו האמין שיין קפריסין היה יין
הבא מבקו' נקרא קפרס מפני שהיה בטבעו תקיף חד ריחני
ונאות לצפורן מכל שאר היינות שבארץ ישראל · ורש"י ז"ל
כתב שהוא יין הנעשה מאילן ששמו קפרס · היינו מהצלף
שעושה הפירות הנקראי' בלעז קאפארי · ואני לא עוד רבות
בשנים חשבתי שהיין הזה היה ממיני היינות המבושמים
ונשענתי על מה שקראתי בבעל הערוך בערך אביונות
שכתב כי קפריס רוצה לומר נץ הפרי היינו של קפרס :
וחשבתי שנוכל גם אנחנו לקרות נץ כל פרי גם כן קפריס ·
ובגלל הדבר הזה אמרתי שיין קפריסין אולי היה יין לבן
ישן חזק וטוב הנעשה מפרחי הגפנים הנקראים בלשון יון
אינאנטי · ובלאטינו אברוסי ויטים פלוריס · כי הפרחים
האלה הם מבושמים מאד כמו שאמר הכתוב הגפנים סמדר
נתנו ריח · ודיאוסקורידי בספר החמישי שלו פרק כ"ח
לימד אותנו איך נעשה שאמ' היין אינאנטינו נעשה מפרחי
הכרם המדברי העושה פירות כי הנה יש גם כן מהכרמים
המדבריים שאינם עושי' פרי · קח מפרחי הגפן הזה היבשי'
בצל כפי למוד מלאכת הרפואה שני ליטרין במשקל או יות
מהם אם תרצה לעשות יין מרובה וכפי כמות הפרחים כן
תוסיף במדת היין כמשפט אשר אמר דיאוסקורידי תשרה
הפרחים האלה שלשים יום בקאדו אחד של תירוש לבן
ותסתום פי החבית כל זמן השרייה · אחרי כן תסנן היין
ושמור אותו בחבית טובה ומתוקנת כהלכת' עד עת הצורך :
ואתם בני דעו כי הקאדו · האנגיאון · הדוליאו · והאורנה ·
הם כלם מדה אחת והיא בלה של ארבעים ליטרין · ועם כי
היין הזה לא יבא דבע יהיה טוב לצפורן · עם כל זה לא היינו
שומרים בו כל משפטי הכשרה כאשר אומר :

וכדי שתדעו הדבר על בוריו שמעו ואנכי אדבר כי הצפורן
משני שבות היא עזה · עזה מפני שהיא קשה אחרי שהיא
מכסה של רמש או קונקיליאו שבים הקשה יותר מקשיות
של עצם · עזה מפני שיש בה הריח עז של קאסטוריאו עד
שתבינו על דרך האמת שהיין לא יבא במכשיריה מפני
שתהא הצפורן עזה כי כבר היא עזה יותר מהראוי לה · ועל
כן להסיר העזות שנכפל בה צריכים אנו לשני דברים או
לדבר אחד שיסיר גם יחד שני חלקי העזות שבה ויהי' הדבר
האחד המכשיר מה שירכך הקושי והאחר מה שיסיר עזות
הריח ממנה · אמנם מה שיוכל לרכך הקושי הוא היין
הריחני החזק וחד שמתוך דקות חלקיו יכנס בעצם המכסה

וירכך הצפורן כמו שהחומץ ירכך עצמות העופות השרויות בו זמן מה שיוכשרו בעבורו מתוך רכותם לאכילה: אולם מה שיסיר עזות ריחה ממנה יהיה דבר אחר אם לא יספיק היין להשלים שני הדברים הצריכים גם יחד;

ואתם דעו שבשני אופנים בלבד נוכל אנחנו להסיר הריח רע מדבר מה מהדברים היינו או עם דבר שיחליש אותו או עם דבר שיסיר אותו ממנו מכל וכל · אמנם האופן השני הוא בלי ספק מעולה מהראשון ולכן כל עוד שנוכל למצא דבר שיסיר הריח בהחלט נבחר בו על כל פנים ונניח מן הצד הדבר שיחליש אותו בלבד · והנה כל הדברים המבושמים יחלישו את הריח ולא יסירו אותו מכל וכל . אך הדברים שריחם רע בטבע מצד ההתדמות הם מושכים כם הריח מהדבר המוסרח והם טובים ונאותים לתקונו יותר ממה שהם הדברים המבושמים המחלישים אותו בלבד · וכדי שתבינו שכל מה שאמרתי הוא אמת ויציב צאו וראו ברופאים הקדמונים שכתבו שאם בזמן הדבר והמגפ' הבאה בעבור עפוש האויר האדם בכל בקר יעמוד מעט על המקום שיש שם בית כסא של כבוד אז ישמור עצמו שלא יפול בסכנת החולי ההוא הואיל כי מצד ההתדמות אם יהיה בו תחלת עפוש אויר המקום ההוא שהוא בלי ספק רע כוסרח וקרוב לעפוש חזק שאין למעלה ממנו ימשוך אליו מה שמשך האדם כבר בנשימתו מהאויר הרע וישאר גופו נקי · וכן גירונימו גארדאנו שהיה בעיר פאויאה בכלל רבותי במלאכת הרפואה בספרו שכתב מטבע הדברים בלשונם די נאטורה רירום · ובספרי חלוף הדברים בלשונם די ואריאיטאטי רירום אמר שמי שימשוך אליו רוח נשימת הסוס בזמן המגפה לא תאונה אליו הרעה ההיא · ועם כי הוא לא כתב טעם הדבר אומר אני כי נשימת הסוס תוכל לשמור האדם מעפוש האויר לשתי סבות · האח' מפני שרוח נשימתו הוא חם ויבש כי כן הוא מזג הטבעי מהסוס והחום והיובש הם מכלי' העפוש במה שהוא מיוסד על חסרון החום הטבעי או על חלשתו ויתרון הלחות בלתי טבעי · והאחרת מפני שנשימת הסוס ריחה רע ובעבור זה תמשוך אליה האויר הרע ההוא שנכנס בגוף · עוד תבינו שהאמת אתי מנשיכ' העקרב כי ימית האדם בעקיצה אם ארס העקיצה תגיע עד הלב · ורפואתה היא אם נמשוך האדם לחוץ ממקום הנעקץ כי כן ינצל בעזרת ה' הארס שבו העקיצ' ממות ואם יכתשו העקרב העוקץ או עקרב אחר במקומו אם לא יהי' מן המוכן העקרב שעקץ ויתנו בשרו על העקיצה מצד ההתדמות יוציא בשר העקרב הארס ההוא לחוץ וימלט בעבור זה הנעקץ ממנו:

נחזור אם כן למקום אשר יצאנו משם · הצפורן מפני שהיא עזה היינו קשה היא צריכה לרכוך ומפני שהיא עזה היינו שיש לה ריח הקאסטוריאו צריכה לדבר שיסיר הריח עז ממנה: היין מצד מה שהוא חד ומורכב מחלקים דקים ירכך הצפורן · ועוד מפני שיש לו ריח טוב יחליש גם כן העזות שבה · אבל לא יסיר אותו מכל וכל · על כן יפה הקש' המקשה ואמר אם צריכי' אנו להסיר ולא להחליש הריח הרע מהצפורן · הלא המי רגלים הם יותר יפים לה ממה שהוא היין? כי מצד חדותם ירככו הצפורן ומצד ריחם הרע יסירו עזות הקאסטוריאו ממנה? והשיב · אלא שאין מכניסין מי רגלים וכו' · ולכן מפני שלא נוכל להשתמש במי רגלים נכון הוא שנשתמש ביין הדומה למי רגלים והוא היין קפריסין כמו שאמ' רשי ז"ל כי הקפרס מצד עצמו הוא מרכך כמו שכתבו דיאוסקורידי בספר השני שלו פרק קס"ו וגלינו בספר השביעי מסגולות הדברים הפשוטים · ומפני שריחו כשהוא כמוש ונוטה ליבשות הוא דומה כמעט לריח המי רגלים ימצאו בו שני הדברים גם יחד מה שלא ימצאו ביין אינאנטינו כאשר בראשונה דמיתי:

ואני לא אוכל להתאפק מלדבר תועה על ויש מפרשי' שהביא בעל ספר היכל בו בסדר פטום הקטרת שלו כשכתב ויש מפרשים מי רגלים מעין אחד הוא ששמו רגלים · ואי אפשר לומר מי רגלים ממש חלילה שלא עלה על לב אדם לשרות בהן סממני הקטרת · כי הנה לא נגלה לפני מעודי עד היום הזה היכן מצאו כתוב האנשים האלה בני בלי שם שיש מעין נקרא רגלים שבאמת לא היה ולא נברא גם לא למשל היה · וגם כי ימצא המעין הזה כאשר דברו: אני מקוצר שכלי לא ידעתי איך עולה יפה לדעתם שארית הסוגיא האומרת אלא שאין מכניסין מי רגלים במקדש מפני הכבוד · ולמה לא יכניסו אותם שם אם התורה עצמ' בפירוש טהרה לנו כל מעין כדכתיב אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור? לכן ישובו האנשים האלה לשכב עוד עד שיחלמו שנית לקרות בפרשת שמיני כי אז ידעו ויבינו כי בהשכחה התהלכו ושכחו ולא זכרו עוד מה שקראו בימי נעוריה' בבית הספר · שרי להו מארי עלמ' סכלותא דנא עד דיתוב עליהון מנדעא דבני אנשא דידעי בינה:

אמנם היין של קפרס נוכל לעשות אותו באופן הזה · קח הקליפות משרשי הקפרס שהם יותר חזקי הרכוך ממה שהם שאר חלקי הנטיעה ותחתוך אותם לחלקים קטני' ומשקלם יהיה עשרה ליטרין מיץ ענבים טובים ונבחרים לעשות הניקטארי או המאלואסיאה היוצא מהכתישה הראשונה שעדיין לא הרתיח בגת עשרה שקלים של כה ליטרין לכל שקל · שים שניהם בחבית סתומה היטב עד שיכלה רתיחת היין מכל וכל · ואחרי הסנון שמור אותו שנים רבים עד שיהיה עתיק צלול ריחני ומזוקק היטב לשרות בו את הצפורן:

והנה מדברי אלה אשר כתבתי בפרק זה תוכלו להבין מפני מה נטיתי מהסוגיא הנהוגה האומרת יין קפריסין ששורין בה את הצפורן כדי שתהא עזה והוא מפני שהצפורן כבר היא עזה ואין לה צורך להיות יותר עזה ממה שהיא בטבעה:

אמנם דעו כי גרסת הגמרא בבלית בשני הדברים היא כדי שתהא נאה כדי שתהא עזה · כמו שסוגית הגמר' ירושלמית היא גם כן בשני הדברים · שהיא נאה ושהיא עזה ואלו ואלו הם דברי אלקים חיים אם נבין פתרון דבריהם כהוגן כי הנה הגמרא בבלית רצתה בצפורן כדי שתהא עזה בריח הטוב והירושלמית כשהיא נאה רצתה שהיא כעורה על דרך פני נהור · עם כל זה כדי שנבין הדבר על בריו בנקלה טוב הוא אם נעשה עם שני הגמרות פשרה ונקרא עם הבבלית בורית כרשינא ששפין בה את הצפורן כדי שתה' נאה להיות' מטונפת מבשר הרמש ונקרא עם הירושלמית יין קפריסין ששורין בו את הצפורן מפני שהיא עזה לקושיה ולעזות ריחה:

והואיל שבא לידינו זכירת היין הישן והמלאכותי אמרתי להזכיר לכם כי היינו' שלנו בכל שנה בזמן הקיץ או יחמיצו או ירקבו ויפסדו ואין מי שיוכל לשתות מהם אלא בסכנת תחלואים רבים · ועל כן טוב הוא שתתקנו אותם קודם שיפסדו כאשר יעדתי זה ימים רבי' לכם ללמד אתכם והוא שבחדש שבט או אדר למרבה קודם חדוש הלבנה שנים או שלש' ימים בלבד כשהאויר יהיה צלול ולא מעונן או שירדו

בו גשמים תוציאו היין מהחביות בנחת ולא בחפזה · וקחו מיכו היין הצלול בלי שמרים בלבד ושימו אותו בנחרת בחבית אחרת רחוצה ומתוקנת כהלכתה · ואם החביות יהיו של חצי קרון בסדת מנטוכה לכל חבית הנה מה טוב ומה נעים · וכשיתמלאו בזמן הזה החביות הריקניות מהיין הצלול ויגיע היין לחצי החבית קודם שתשפכו בה שארית היין תקחו כמו חמשים או ששים ליטרין של היין הצלול הזה המוכן למלאת החבית אם החבית תהיה של חצי קרון · ואם היא של קרון אחד תקחו כפ׳ משקל היין כאמור ושימו אותם על האש ביורה אחת של נחשת מצופה בתוכה היטב עם מתכת הנקרא בדיל בלשון לעז סטאגייו · ואם החבית היא של חצי קרון שימו ביין ארבעה אונקיות וחצי מאלומי די רוקה היינו מן המחצבית ולא מן המלאכותית נקראת האלומי המחצבית בלשון יון סטיפטיריאה · בלאטינו אלומין · בערבי סאקיב או סיב · ואם החבית היא של קרון אחד שימו ביין תשעה אונקיות אלומי ואז כשירתיח היין עם האלומי יעלה עליו קצף מרובה היא ספומה בלעז · ותסירו הקצף עם כף מנוקבת בנקבים דקים רבים כדי שהיין הצלול בלי קצף יחזור מן הכף ביורה או הציתו אש בקצף העולה מן היורה בזמן הרתיחה עם עץ דלוק בשלהבת עד שישרף הקצף מכל וכל שם ביורה שזה הוא יותר טוב ממה שהוא הלימוד הראשון · ואחרי שריפתו שימו כל היין החם והמרותח כאמו׳ כמו שהוא בחבית המלאה עד החצי ותוסיפו על היין הזה יין צלול אחר קר עד שתמלאו החבית משלם ובמקום המגופה שימו על נקב החבית העליון קערה אחרת של חרס הפוכה על פיה כדי שתכסה על נקב החבית היטב ותלושו סביבות דופני הקער׳ אפר או עפר עם מים ,עד שיהי׳ כמו טיט גם כדי שיסתום היטב דופנות הקערה ולא תפתחו מעולם נקב העליון מהחבית ולא תסירו הקערה מעליו לא כאשר תרצו לשתות היין ואז במקום הקערה שימו המגופה כנהוג כדי שלא תניחו היין מגולה כי באופן הזה היין לא יחמיץ ולא יפסד· ולא תפחדו מפני אשר שמתם ביין האלומי האמור כי ערב אני לכם שלא יזיק לכם בשתיית היין דברי כי הנה מה יוכלו לעשות ארבעה אונקיות וחצי אלומי בתוך חמשים שקלים יין של חמשה ועשרי׳ ליטרין מ״ב אונקיות לליטרא לכל שקל שהוא משקל חצי קרון יין למדת עירנו מנטובה ? ואני הנני שותה מהיין המתוקן כמשפט הזה זה שנים רבות ולא מצאתי ביין שום היזק בחסד ה׳ : ואחרי אשר למדתי אתכם להעמיד היין על מתכונתו אלמד גם כן לכם איך תוכלו להכין לצורככם חומץ טוב לכל השנ׳ שיהיה טוב מאד חמוץ ומתוק כאלו היה בתוכו צוקארו או דבש · ועתה אם דרך משל תצטרכו לכל שנה לחצי קרון של חומץ קחו חבית אחת טובה שלא יהיה בה ריח רע ומתוקנת היטב כהלכתה שתכיל קרון אחד משלם ותמלאו אותה עד החצי עם חומץ טוב וחזק · אחרי כן תמלאו החבית עם מיץ ענבי׳ היוצא מהם תכף אחר כתישת הענבים בעת עשיית היין ותסירו ממנו כל הזגים וכל החרצנים וסתמו החבית היטב עם המגופה כנהוג ותנו ראש עץ אחד חזק וגם עליה כדי שידחוק המגופה למטה בחזקה · וצדו האחר של העץ סמכו אותו בהדוק רב בעליית התקרה של מרתף שאם לא תעשו כן יצא החומץ והיין בחזקה מנקב העליון מהחבית לחוץ וישפך כלו ותניחו כן החבית סתומה וסמוכה בעץ עד שלא ירתיח עוד מיץ הענבים בחבית כי תדעו זה כשיחסר קול הרתיחה ולא ישמע עוד לשמע אזן אפילו קול דממה דקה

ואז תפתחו מעט המגופה עד שתוציאו מהמרזב כפי׳ צרככם החומץ מדי יום ביום מבלי שתוסיפו עליו עוד יין ,או חומץ חדש עד מלאת שנה תמימה שאז תמצאו גם כן החבית מלא׳ עד חציה כאשר היתה בראשונה · ובזמן עשיית היין לשנה הבאה תכף אחרי כלות החומץ עד חצי החבית תמלאו את החבית מחדש עם ׳מיץ ענבים טוב כאשר עשיתם בפעם הראשונה וכן תחזרו חלילה בכל שנה כי לא יכלה מעולם החומץ טוב מהחבית ויעמוד תמיד בחזקתו חמוץ ומתוק כאשר אמרתי · אך הזהרו שלא תמלאו החבית על כל גדותיה אמנם תמלאו אותה עד שתשאר החבית בלתי מלא׳ כמו זרת וחצי כי אם לא תעשו כן התירוש או היין ,החדש ישבר את העגולים החצונים מהחבית בחזקה גם שיהיו של ברזל ותשאר החבית שבורה מבלי חומץ ויין כל עקר · והנה כתבתי כאן לכם דברים קלים כאלה על דרך ׳כד הוו חלשי רבנן מגרסייהו הוו אמרי מילי דבדיחות׳ לעדן הנפש החלוש והרפה אשר ביגיעה רבה חזר על כל דברי החכמים לדעת משפט סממני הקטרת ומכשיריהם כאשר עשיתי עד הנה :

פרק פז

נחזור אם כן למשפטנו הראשון ונרדפה אחרי חכמי דורנו לדעת מהם אם נוכל מה היא כפת הירדן הבאה בקטרת כי הנה קשה עלי מאד הדבר הזה ולא אבוש לגלות את חרפתי כי הנני הולך ותועה זה ימים רבים בשדה הסכלות והמבוכה ולא ידעתי אנה אפנה לעזר׳ כי לא מצאתי מים לרוות את צמאי דבקה לשוני לחכי ואין מלה בלשוני להגיד לכם שמץ דבר ברור ששמעתי בחי׳ גם בתוכי ישתומם לבי בזכרי כי אין דעתי מתישבת עלי לעמוד במה שכתבו גאוני עולם עליה כמו שהם רש״י בעל הערוך והכל בו וזולתם ז״ל · ואני לא באתי ח״ו להלוק על רבותי כי תורה לעולם אבקש מפיהם ואם קבלה היא אקבל כל דבריה׳ בסבר פנים יפות כבוטל על כל אשר בשם ישראל יכונה · אמנם אם הרשות נתונה להשיב לפעמים על דברי חכמי׳ עד שמתוך הויכוח יתברר האמת אענה אף אני חלקי ואולי מתוך סכלותי כאור שמש יזרח חכמת׳ ולנפשי על כל פנים יכעם לשתות תמיד מים מבורם ונוזלים מתוך בארם ולא אטה מעולם ימין ושמאל מדבריהם כי מלאכי ה׳צבאות הם · והנה כמעט דברי רש״י ז״ל והכלבו הם בכוונים כי הכלבו אמר שכפת הירדן היא עשב או ורד הגדל על שפת הירדן ושיש לו ריח טוב · ורש״י ז״ל כתב שגינת ורדין היתה בירושלם נקר׳ הורד ההוא כפה או כפת הירדן על שם שהורד הורד הזה הוא לגדל על שפת הירדן · ובעל הערוך גם הוא כתב כפת הירדן הוא בושם שגדל על שפת הירדן · ויש אומרים שהיא רעי של דג הגדל בירדן והיא אמברה בלעז · לכן חובה עלי להודיע לכם קודם כל דבר שבעל הערוך במחילה מכבודו טעה בדברי האמברה ואתרעם אחרי כן עלי ועל גודל סכלותי כי לא יכולתי לעמוד על דעת רש״י ז״ל הואיל כי דבריו הם זרים וחוץ ממנהגו מכל וכל עד שלא יסבלם הדעת הישר · אחרי כן אעיז פני להשיג על דברי רבותינו אלה ואבאר לכם כי קשה הוא להאמין שיכנסו בקטרת או האמברה או השושנה וסוף סוף אומ׳ בכפת הירדן מה שעלה על רוחי ושתן האלהים בלבבי · ואתם עם כל

צו. לא תעזבו מקור מים חיים שהם דברי הגאונים הנזכרים לחצוב לכם בורות נשברים והיא דעתי הקצרה אשר לא תכיל מי החכמה והתבונ' ולא אומר (רחמנא ליצלן) קבלו דעתי שהם רשאים ולא אני:

אולם על דבר האסברה ראוי הוא בעל הערוך ז"ל שנחמול עליו כי המחברים בני בלי דעת אשר טעו אליהם רימו אותו כמו שעשו לכל הרופאים הקדמוני' הקודמי' לנו בזמן: צאו נא וראו כי היונים הראשונים לא ידעו מהאסברה דבר וגם היונים האחרונים כמו פאולו איגינישה אאיציאו ו אקטואריאו בחשבה התהלכו שלא ידעו ממנה אלא השם בלבד כי קראוה גם הם אמבאר כתוב בטפא · במי · בביטא באלפא · וברו: ויחיד הוא סימון סיטי ביניהם שידע אמתת מהותה · ועם כי בפרק נג כתבתי בקצרה כל מה שראוי על הסם המבושם הזה עם כל זה בפרקי זה אזכיר (עוד לכם כי רבו הדעות במהות האסברה · יש מי שאמ' שהיא זרע הנמצא באשכי דג גדול שבים נקרא בלשון ערבי אזיל · ובלשון לאטינו באלינה · ויש מי שאמ' שהוא פרי עץ שגדל על שפת ים מערבי של ארץ הודו שמצאו מחדש הפורטוגיסי ו והספרדים היינו בארצות העמים הנקראי' גינגיאי כי הפרי נופל בים בחדש ניסן או אייר · והאזילי או הבאליני אוכלי' אותו ויתהוה במעיהם לאסברה: ויש מי שאמר שהיא מין אחד של נפט העולה מהמעינות שהם בתחתית הים ההוא (וזה בלי ספק הוא האמת בעצמו) ויש אשר אמר שהיא חתיכת בשר היינו הכבד מדג אחד גדול דומה לאזיל · ויש אשר אמרו שהיא קצף הים העולה למעלה ושט על המים: ויש אשר אמרו שהוא רעי ממין אחד מדגי הירדן כאשר כתב גם כן בעל הערוך · ואחרים אמרו שהיא צומחת בקרקעית הים כמו שצומחים בשדות הכמהין ופטריות הנקראי' בלעז פונגי · עד שבגלל הדבר הזה אין לשים על בעל הערוך עון אשמה אם טעה גם הוא עם שאר העם והרופאים · אך מי שחלם שדגי הים הגדולים העומדי' על בורים במי' המלוחים ובריאים שם יעלו לפעמים ויחיו חוץ מטבעם במים ח המתוקים או שבתחתית הירדן יהיו מעינות של נפט שמשם יחפרו אוכל האזילים או הבאליני או שעל שפתו יהיו אילנו' שנושרים מהם פירות שיתהוו במעי הדג לאסברא · הנה זה עומ' אחר כתלי השקר כי בירדן לא ימצאו דגי' גדולי' שירדו שם בזמן מהזמנים מהים וגם בתורה המודיעה לכל העולם כלו פרטי הארץ הקדושה לא נזכר שעל שפת הירדן יהיו אילנות או עשבי' של ריח טוב או שושני' וגם כשנכרתו מימי הירדן וכל ישראל עברו בתוכו בחרבה לא נראו מעינות בתהום הירדן שמהם תצא האסברא למאכל הבאליני · ומי שיוכל ללמד על האומרים כן זכות יבוא וילמוד כי ירוח לי מאד ואברך שמו כי טוב כי גם אני למדתי זכות על בעל הערוך ז"ל שבכל מאמצי כחו יגע למצא דבר שיעלה מהירדן עצמו עד שיאות להקרא על שמו:

אמנם על דבר השושנה הנזכרת בדברי רש"י ז"ל אין ספק שבירושלם היתה גינת ורדים מימות הנביאים הראשונים שהיו מקיימין אותה שם · ואולי הורדים ההם היו כמיני הורדים הנמצאים אצלנו שהם של מינים רבי' כאשר ידענו. וכאשר כתבו טיאופראסטו בספר הששי שלו פ"ו · ופליניאו בספר כא פרק רביעי · ואם באולי היו השושנים ההם ממין אחר שלא ידעו בו הקדמונים על פי שנים עדים והם ח הלונציירו והפינצא אכתוב מה שידעתי במין השושנה הזאת שהיא עם כל זה מיוחסת בלבד ליריחו ולא לירדן בשום פנים · כתב הלונציירו השושנה מיריחו נקראת כן על שם העיר שבארץ פלשתי' (המחברים שלהם קראו ארץ פלשתי' לארצנו הקדושה להקהות את שנינו) והכהנים שלהם והנשים יקראו אותה שושנת מרים · ונטיעת הפרח הזה הוא דומה לנטיעת הכרם המדברית אשר אמרנו בפרק הקודם שנקראת בלשון יון איגאנטי · או לאסברוסקה בלעז · והיא קטנה ממנה והיא בלא רישומין כורידין היינו כמו החלקי' ההם בבעלי חיים שיכילו הדם ויש לה ריח טוב וענפיה הם קשים מעט וצבעה נוטה לצבע הכרכום ופירותיה הם כ כאשכולות כדמות פירות הגפן · והפרח שלה הוא דומה לויאולה לבנה שכבר אמרנו שנקראת בלשון יון ליבקויין ו והאיש הזה האמין שהנטיעה הזאת היא נטיעת האבוס שהוא בושם ריחני הנקרא כן בלשון יון ובלשון לאטינו · אך בערבי נקרא אמימים או אמאמא · והוא טעה בדבורו כי איננה הסם אשר דבר · ופינא המחבר אמר שהנטיעה הזאת צומחת בנקלה כשיזרעו זרעיה הרטובים ונדבקים הזרעים הללו יחד כאשכול וכלם הם נסגרים תוך קליפה אחת כמו שהיא החטה והשעורה וגדולים הם הזרעים כדוחן ההוא הנקרא לפי דעת פליניאו דוחן הנדי והוא אשר קוראי' בלעז סורגו או סאגיטה או מיליקא · והנשים הסכלות משתמשות בשושנה הזאת לידע שעת הלידה באשה הרה ואומרות שאם יושם הפרח ההוא במים בשעה שהאשה יושבת על המשבר לא יפתח עצמו הפרח אלא עד שהולד יתחיל לצאת מהרחם והכלל העולה הוא שבכל גבול יריחו יש שם השושנה הזאת שאינה צומחת על יד הירדן אלא על גבולי העיר · בגלל הדבר הזה תמה אני שרש"י ז"ל רוצה שתקרא כפרת הירדן נטיעה שהיא רחוקה מהירדן מאד כי הנה ירושלם היתה רחוקה מיריחו עשר פרסאות שהם ארבעים מיל ובין יריחו והגלגל היה בלי ספק מקום פנוי כמו י"ח מילין נקרא גבעת הערלות נכון להליך בו כל מחנה ישראל להלחם עם האויבי' כדכתיב (יהושע ו') ויאמר אל העם עברו וסובו את העיר והחלוץ יעבור לפני ארון ה' וגו' והמאסף הולך אחרי הארון וגו' ויסב ארון ה' את העיר הקף פעם אחת ויבואו המחנה וילינו במחנה וגו' וגם הגלגל עצמו שהוא היה המחנ' שאמר כאן ויבואו המחנה וגו' לא היה פחות משנים עשר מיל על שנים עשר מיל ברבוע כמו שאמרו רבותינו ז"ל פרק יום הכפורים דיומא על פסוק ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השטים אמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא דוכתא ותלתא פרסי הוא כו' ובין הגלגל והירדן נ"ל היה דרך ארוך כמה מילין כמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק והעם עלו מן הירדן (יהושע ד') כי על דרך גם הלכו הדרך ההוא מן הירדן ועד הגלגל שהיה יותר מששים מיל אנשים ונשים וטף באותו היום · ואם השושנה הצומחת בירושלם או ביריחו תקרא על שם הירדן מפני שהיא כמשפט הזה סמוכ' לו כן יקראו פירות של סוריאה פירות של ארץ ישראל מפני שסוריאה היא סמוכה לה בגבול · ואם יאמר רש"י זכרונו לברכה שעם כי השושנה הזאת תצמח בירושלם וביריחו הצמח בפרטות על הירדן למה קרא הכתוב יריחו עיר התמרים מפני התמרים הגדולים שם ולא קרא הירדן נהר השושנה או ירדן השושנה: הואיל שהיא צומחת שם לרוב · ועל שפתו ביחוד כמו שהאמין? ולמה לא זכרו רבותינו ז"ל השושנה הזאת אם היא כפרת הירדן כמו שזכרו הקנמון שהיה גדל בארץ ישראל? וגם אם נאמר עם רש"י ז"ל שהשושנה הזאת תצמח על שפת הירדן

מי יאמר לנו שהיא דבר הבא מן הירדן עצמו ? הלא היא דבר שנולד על שפתו ולא תוך מימיו כי אפילו בעל הערוך לא נתישבה דעתו על מה שאמר שהוא בושם שגדל על שפת הירדן עד שהביא דעת מי שאמר שהוא רעי של דג הגדל בירדן שרי ליה מאריה לרשי ז"ל כי בפעם הזאת בקש למצוא דבר דבור על אופניו ולא מצא · על כן חשבתי למשפט שיהיה גלוי ומפורסם לכל שכפת הירדן איננו לא עשב ולא שושנה ולא אמברה כאשר אמרו הגאונים הנ"ל · הרי שנשאר על שכמי המשא כבד הזה והוא להראות לכם למה לא יכנס בקטרת שום אחד מהדברים הנ"ל שזכרו הגאונים האמורים גם כי באמת כפת הירדן תהיה אחת מהסמים שזכרו · ואם הסמים ההם לא יוכלו להכנס בה כאשר תראו הלא על כל פנים יהיה מוטל עלי למצוא לפי סברתי הכפה שתוכל להמנות עם שאר משיריה · לכן שמעו בני והטו אזניכם אל דברי כי בקצרה אשיב לכם על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון אחרי אשר אודיע לכם כי הירדן ההולך לו לאט הוא יוצא ונולד משני מעינות שהם בקצה הלבנון ועם כי הם נפרדי' זה מזה עם כל זה בקרוב מקום יעשו נהר אחד שהוא הירדן שנקרא בשם זה מפני שהמעין האחד נקרא יאר והאחר נקרא דן ובעבור שתופן נתנו לו שם זה של ירדן כי כן כתב פליניאו בספר חמשי שלו פרק חמשי ואתם כבר ידעתם מה שאמרו רבותינו בו במסכת בכורות פרק מעשר בהמה אמר רבי חייא בר אבא אמר ר' יוחנן למה נקרא שמו ירדן שיורד מדן אמר לו ר' אבא לרב אשי אתון מהתם מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה דאמר רבי יצחק לשם זה פמיאס וכתיב ויקראו ללשם דן בשם דן אביהם · תניא ירדן יוצא ממערת פמיאס ומהלך בימה של סיכני ובימה של טבריה ובימה של סדום והולך ונופל לים הגדול ואין ירדן אלא מבירת יריחו ולמטה :

ואני ואומר שסממני הקטרת כמו שפירשו רבותינו ז"ל על מה שאמר הכתוב קח לך סמים כו' הם אחד עשר בבספר . אמרו קח לך סמים מעוט רבים שנים · נטף ושחלת והלבנ' שלשת הרי חמש · סמים לרבות עוד כמו אלה הרי עשר · ולבונה הרי אחד עשר · וקבלה היא בידם שהסמים האלה נאמרו למשה בסיני והם אשר פירשנו בפרקים הקודמי' לא פחות ולא יותר כדכתיב והקטרת אשר תעשה במתכונתה היינו כמנין הסממנים אשר אמרנו וכשם שהמפטם אם חסר אחת בכל סממניה עבר על לאו שאסרה תורה וחייב מיתה כן המוסיף עובר על לאו כמוהו דכתיב לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו וחייב גם הוא מיתה שהרי התורה הזהירה בסכום סממניה כדכתיב ב במתכונתה לא תעשו כו' · אמנם אם יוסיפו בעשיית הבורית כרשינא היין המעלה עשן המלח סדומי וכפת הירדן או לא יבואו הדברים הנ"ל בקטרת כלל או אם יבואו לא יכנסו בה במה שהם בושם או סם ריחני אלא כמכשירים בלבד ולכן הבורית כרשינא והיין לא יכנסו בקטרת כי הם להכשר הצפורן ביחוד היינו לשוף ולשרות ועם כל זה יש לנו סמך מהכתוב שנוכל להשתמש בהם ומשאר הדברי' שהם בטבעם טובים להכשר הסממנים דכתי' רקח מעשה רוקח היינו כמו שהרוקחי' עושים לתקן הסממנים עד שיהיו טובי' בהרכבה: אולם המלח סדומית מפני שאינ' בושם תכנס בקטרת בעין כי הכתוב אמר ממולח היינו שתהי' הקטרת מעורבת במלח כמו שהזהיר על כל הקרבנות הנקרבי' על גבי המזבח שנא' על כל קרבנך תקריב מלח · וכן המעלה עשן הנכנס בקטרת בעצם איננו סם שיש בו ריח אך מפטמין אותו בה לתמר עשנה בלבד ולא להוסיף ולמעט ריחה · ויש לו סמך גם כן ממה שכתוב בתורה וכסה ענן הקטרת את הכפרת כי אם לא יתמר העשן ויעלה בזקיפה יתפזר העשן לכאן ולכאן ולא יכסה הכפורת מעיני הכהן ואז כשיראה המקום אשר נגלה שם כבוד ה' ימות הכהן כדכתיב וכסה ענן הקטרת את הכפרת אשר על העדות ולא ימות · ולכן אין להאמין שתכנס כפת הירדן בעין בקטרת במה שהיא סם ריחני עד שיבואו בה העשבים הריחניים השושנה והאמברא כאשר אמרו הגאונים ז"ל כי כל עוד שתהיה יותר מבושמת הכפה כל שכן שתהיה יותר נדחת מסממני הקטרת · על כן כשאומר לכם מה היא הכפה הזאת ואיך תכנס בקטר' והאסמכתא שמצאתי לה מהתורה שנוכל להשתמש בה אצא ידי חובתי ואודה לה' כי טוב שהי' בעזרי לפרוע לכם יעודי הראשון וילמדני דעת ללמד אתכם הסתום מהמפורש כאשר חפצתי לצאת ידי חובת היעוד האחרון אשר לכם עשיתי :

והנה לפי סברתי הכפה הזאת צריך שתהיה דבר מכשיר ולא סם מבושם וגם צריך שתהיה מהירדן עצמו ולא ממקום אחר · על כן לבי אמר לי שכפת הירדן היא הקצף העולה על מי הירדן ברתיחת המים לחוזק הרוח שבזמן מהזמנים יפיח במים בחוזקה כשהירדן ירומם גליו בסערה ונקרא הקצף הזה כפה מפני שבצורתו הוא דומה לכיפה שנותנים על הראש סקופיאה בלעז · כדגרסינן בחולין פרק ראשית הגז · כפה של צמר היתה מונחת בראש של כהן גדול וכו' · או מפני שידמה לכיפה היינו עליה כדורית או עגולה מבחוץ ומבפנים חלולה · וולטו בלעז · כדתנן בריש גמרא דפרק ואלו נאמרין בכל לשון דסוטה מלמד שהיו המים נגדשין ועולין כפין על גבי כיפין · ול"ל תתמה אתה הקורא אם יקרא הדבר על שם מקריו או צורתו הבאה לו מחוץ כי הנה דברים רבים גם כן נקראו כן בכתוב כמו לשון זהב דעכן · מפני שהיתה התיכת זהב דומה ללשון · והצפורן נקראת שחלת מפני שדומה לצפורן הארי כן הקצף העולה מימי הירדן נקרא כיפה מצד תבניתו כי הנה הקצף הזה מכח הרוח הנכנס בו מתחתיו על שטח המים נעשה חלול במקו' ההוא להכיל שם הרוח הנסגר בו · ולהיות הקצף הזה כמו מים נסים שכמעט נתקרשו וחלקיו הם דבוקים זה בזה מכח הנענוע והנדנוד שעושה בהם הרוח הקצף כמו חלק מהמים שהם כבדים בטבעם יבקש לירד למטה ולהתחבר עם המים שהוא המקום הטבעי לו אמנם הרוח הנסגר בו מפני שהוא קל וטבעו הוא לעלו' למעלה ידחוק חלקי הקצף לצד יסוד הרוח לשוב גם הוא אל היסוד אשר ממנו לוקח · וכן עושה הוא לו בכחו מקום כדוריי בתחתיו של קצף ש שידמה לכיפה · אמנם המים אשר עליו כשיבקשו גם הם בכחם לירד למטה יתהוו לעגול יורד שהוא נסמך על גבי הרוח עד שידמה הקצף מבחוץ לכדור ממש כי כן המים הם כדוריים בטבעם כמו שהם כל היסודות אשר תחת גלגל הירח כאשר הוא גלוי ומפורסם לחכמי הטבע · וזאת היא לעניות דעתי שנקראת כיפת הירדן ולא דבר אחר שצומח על שפתו כמו שאמרו הגאונים ז"ל :

ואולם שימוש הכיפה היא להכשר השרפים בשחיקה כי כן הרוקחים עושים כאשר הם כותשים הדברים הנדבקים כדי שלא ישארו נדבקי' במכתש או בעלי וילכו לאבוד שמושחי' אותם עם מין ממיני השמנים שלא יקלקלו ריח הסמני' ועל כי כל השמני' הפרדי' לריח הטוב מהסמי' כי המוסקו בפרט

כשיערבו עמו שמן זית לא ישאר בו כמעט שום ריח טוב ·
בין השמנים כלם הם בוחרים או השמן של שקדים מתוקי׳
או השמן שנעשה מהבוטנים ההם הנקראים בלשון יון ב
באלאנוס מירעפסקי · בלאטינו גלאנס אונגוינטאריאה ·
בערבי חיבן או כין · בספרד אבילאנה די לה אינדיאה · כי
אלו לא יקלקלו הריח הטוב מהסמים המבושמים · והכיפה
הזאת מפני שמצד גסות הקצף יש בה שמנונית מה כ
כשמושחין בה המכתש והעלי והספאטולי בלעז שמגררין
עמם מן המכתש והעלי השרפים והדבוקים בם יפרישו
השרפים מהם בנקלה ולא ילכו לאבוד בעד דבוקם בכלים
בשעת הכתישה · ומפני שמהסממנים כלם של קטרת ה
המעורבי׳ יחד יעשו בני אבטינס במלאכת היד חלקי׳ קטנים
הנקראים בלעז טרוציסקי לשטוח אותם לאויר עד שיבשו ·
ויכתשו אותם אחר כך היטב כאשר אומר בפרק שאחרי זה
בני אבטינס היו משתמשי׳ בכיפה במקום השמנים הנזכרי׳
כי הכיפה תנוגב בנקלה ולא ירוטבו בה הסמנים כמו
שירוטבו עם השמנים או עם הדבש ועל כן אמרו אם נתן
בה דבש פסלה כי עם הדבש ירוטבו הסמים עד שלא יוכשרו
עמו לשחיקה וגם הדבש ירבה הריח מהסמים שלא על נכון
כי אין אנו רשאים לערב שום דבר אחר ריחני עם הסממנים
או רע או טוב שיהיה מצורף למה שידענו שהדבש לא יוכשר
להקטרה כדכתיב כי כל שאור וכל דבש וגו׳ · ועם המשיחה
הזאת במכתש ובעלי בכיפת הירדן ישארו הסמני׳ במשקלם
הצודק ולא יפחתו מהשעור הנאמר בתורה ולא יעדיפו עליו
כמו שיעדיפו עם הדבש כי תיבש הכיפה ותלך רשיבותה
מהסמים תכף ומיד ולכן אמר הכתוב בקטרת ממולח טהור
קדש ממולח כדאמרן טהור שלא יחסר כלום כדברי רבותינו
ז״ל זהב טהור נקרא טהור שכשהיו מכניסים אותו לאור לא
היה חסר כלום כן המרקחת של קטרת צריך שיהיה טהור
שכשיכנס במכתש לא יחסר דבר מפני הדביקה בו או בעלי
וזה רבו להתיר הוספת הכיפה בקטרת כמו דבר מכשיר ·
וגם צריך שיהיה המרקח הזה קדוש לאו דוקא קדוש ממש
היינו שיעשה בקדושה ולא יהיה טמא כי זה הוא דבר פשוט
להיות הקטרת קרבן המובחר מהקרבנו׳ · וגם לא יהי׳ קדוש
שיעשה בלבד משל הקדש ומשל צבור דהא תנן המפטם את
הקטרת ללמד בה על מנת למוסרה לצבור פטור וכו׳ אלא
קדוש שתהיה הקטרת אסורה בהנאה להדיוט מלשון פן
תקדש המלאה כי רבותינו ז״ל אמרו מנין לכלאי הכרם
שאסורי׳ בהנאה ? נאמר להלן ואיש כי יקדיש את ביתו קדש
לה׳ ונאמר כאן פן תקדש מה להלן אסור בהנאה אף כאן
אסור בהנאה · או יהיה קדש מוכן ומזומן כגון ויקדש את
ישי ואת בניו · וכן התקדשו ובאתם אתי בזבח ודומיהם כי
הנה צריך שתהיה הקטרת לעולם מוכנת ומזומנת ומתוקנת
היינו שתהיה דקה היטב ונאותה להקטרה ולא גסה ובלתי
נאותה :

פרק פח

השבח וההודאה לה׳ כעל כל אשר גמלני ברחמיו וכרב
חסדיו בפירוש סממני הקטרת ומכשיריה · כן
יזכני למען טובו הרב וה עצום להשלים חבורי
זה כאשר עם לבבי ויהיה עמדי בכל אשר אלך לפאר את
שמו הגדול והקדוש ויתן לי רחמים שיזכו רבים בסדורי זה

העורך שלחן שלם לקריאת התורה שבכתב ושבע״פ ערב
ובקר וצהרים כחיי ובנו :
והנה כדי שלא יחסר דבר ממה שצרי׳ לדעת מתנאי הקטרת
אכתוב בקצרה משקל סממניה ופטום מרקחיה ואם לא תהי׳
המלאכה הזאת כמעשה בית אבטינס הקדושים אשר קרא
אותם ה׳ בשם ולא זכו שום אחד מישראל לדעת בטיב תקונה
אלא ביתם ומשפחתם בלבד · עם כל זה לא תהיה המלאכה
הזאת נמבזה ונמס בעיניכם כי כתבתי אותה כפי תנאי
הרקחים עד שבאולי לא תהיה קריאת פטומה אשר אכתוב
לכם מכל וכל לזרא וחוץ מהשיטה :
ועתה על דבר משקל סממני הקטרת בכלל הכל מודי׳ שהם
שלש מאות וששים ושמנה מנה כאשר אמרו רבותינו ז״ל ·
והמנה לדברי הכל הם מאה דינרי׳ לכל מנה· אבנם במשקל
הדינר רבו הדעות כי קצת מהרופאי׳ הערביי׳ אמרו שהדינר
הוא שני אובולי וחצי בלבד והאובולו כאשר כתבתי בפרק
המדות לדעת כל הרופאי׳ הוא חצי סקריפטולו והסקריפטו׳
הוא של עשרים גרעיני חטה או שעורה שמשקלם אחד עד
שהדינר יהיה לפי דעת הרופאים האלה משקל של חמשה
ועשרי׳ גרעיני חטה · אך גאלינו בספר השמיני של עשיית
התרופות כפי טבע אברי האדם הנושים מהבריאות פרק נ׳
כתב בפירוש שהדינר הוא א׳ דראגמה היינו ששים גרעיני
חטה או שעורה לכל דראגמה · ורבינו ז״ל בפ׳ קמא דכריתות
משנה ראשונה כתב כבר בארנו פעמים שהמנה מאה דינרין
ומשקל הדינר ששה דרכמונים ומשקל הדרכמון ששה עשר
גרעיני שעורה עד שיהיה הדינר משקל ששה ותשעי׳ גרעיני
חטה או שעורה · וכן הר״י קארו כתב בהלכות כלי המקדש
פרק כ׳ · דע שהדינר הוא משקל מיתקל שהוא דראגמה וחצי
והדראגמה היא משקל ששים וארבעה שעורי׳ בינוניות · וגם
במעשה ידי הגאון כמוה״ר משה מנורצי המכונה מהטודאצו
זצ״ל כאשר ראיתי במדרשו של בר אוריין ואבהן כמוה״ר
שלמה בנו יצו · מצאתי חשבון הדינר כסדר הזה שהו׳ מכוון
עם דברי רבינו ז״ל ואני לתוספ׳ ביאור אפרט לכם הגרעינים
כי הגאון הנ״ל סמך על דעת המבין ולא פירש אותם עם כל
המטבעות שזכר · אמר הסלע הוא ארבעה דינרין היינו
שלש מאות ושמנים וארבעה גרעינין · הדינר הוא שש מעין
היינו ששה ותשעים גרעינין · המעה היא שני פונדיונין
שהם ששה עשר גרעינין · הפונדיון הוא שני איסרין שהם
שמנה גרעינין · האיסר הוא שני מסמסין שהם ד׳ גרעינין ·
המסמס הוא שני קנטרין שהם שני גרעינין · הקנטר הוא
שתי פרוטות שהוא חכה אחת היינו גרעין אחד · הפרוט׳ היא
חצי חכה · וכתב הרי״ף ז״ל פ״ק דקדושין נמצא פרוטה חצי
חכה · ופירושו גרעין וכן בחשבוננו הוירוניכו הוא שמנה
גרעינין ושוה ששה עשר פשוטים הוירוניכו · הרי שהפשוט
הוא חצי גרעין משעורה או חטה והאונקיא מהכסף שוקלת
שמנים וירוניכי שהם לפי חשבוני אני אברהם עשר׳ דראגמי
כפי משקל הרופאים ועוד שני סקריפטולי שהם שני שלישי
דראגמה של ששים גרעיני חטה לכל דראגמה : על כן על
פי שלשה עדים מובהקי׳ כאלה אניח מן הצד דעת הרופאים
ואשקוט על דעתם של גאונים הללו היינו על דברי רבינו
והר״י קארו והרמב״ן ז״ל ואעשה הדינרים של משקל ששה
ותשעים שעורות עד שיהי׳ המנה האחד של קדש כפי הערך
האמור תשעת אלפים ושש מאות גרעיני חטה שהם מאה
וששים דראגמי של ששים גרעיני שעורה או חטה ל כל
דראגמה כאשר אמרו הרופאים היינו עשרים אונקיות שלנו

של שמנה דראגמי לאונקיא לכל מנה : וכל סכום משקל הקטרת בכלל נוסף על המלח סדומי ומעלה עשן יהיה שמנה וחמשים אלף שמנה מאות ושמנים דראגמי היינו שבעת אלפים שלש מאות וששים אונקיות של שמנה ד דראגמי של ששי׳ גרעינין הדראגמה לכל אונקיא שהם בכלל כך ליטרין של שנים עשר אונקיות לכל ליטרא שש מאות ושלשה עשר ליטרין וארבעה אונקיות · וסימניך תרי״ג מצות שבתורה שהם ארבעה ועשרים שקלים ושלשה עשר ליטרין וארבעה אונקיות · אמרו רבותינו במדבר רבה סדר נשא פרשה י״ג מלאה קטרת שתרי״ג מצות בלולות בהן וכן את מוצא תרי״ג אותיות שיש בן אנכי עד אשר לרעך · כנגד תרי״ג מצות · והשבעה אותיות היתרות הן כנג׳ שבעת ימי בראשית ללמדך שכל העולם לא נברא אלא בזכות התורה הוי מלאה קטרת שכן קוף מתחלפת בדלית באת ב״ש נר דק · ועולה חשבון התיבה אחרי כן למנין תרי״ג · ואם נוכל אנחנו להוסיף דבר מדעתנו על דברי רבותינו אומר גם אני אברהם אחרי הרשות הנתונה מלאה קטרת שתרי״ג ליטרין היו משקל סממניה כאשר כתבתי והוא פירוש למה שאמרו שתרי״ג מצות כלולות בהן כדלעיל · והארבעה אונקיות היתרות האח׳ מהן היא כנגד המצות התלויו׳ בארץ׳ והאחרת היא כנגד המצות גם כן הנעשות בחוצה לארץ · והשתים האחרות הן כנגד מצות עשה ומצות לא תעשה שבאו בכל התורה בכלל כן הכ״ד שקלי׳ הם כנגד הכ״ד ספרי תורה שבכתב והשלשה עשר ליטרין הנותרי׳ הם כנגד הי״ג שבטים שחייבים בתורה אם נמנה גם לוי עמהם והארבעה אונקיות הם כנגד הארבעה דגלים של מחנה ישראל שעל כלם הקטרת מכפר וגם המעלה עשן הנכנס בקטרת הוא רמז לתורה שנתנה בהעלאת עשן כדכתי׳ והר סיני עשן כלו ויעל עשנו כעשן הכבשן וכו׳ · וכיפת הירדן שהיא מים שקמו בנד אחד ונעשו כיפה היא גם היא רמז לתור׳ שנמשל׳ למים כדאיתא בתענית פרק מאימתי אמר רבי חנינא בר אידי למה נמשלו דברי תורה למים כו׳ והמלח סדומי ירמוז לנצחיות התורה שלא ימיר אותה ה׳ אלהינו לעולמים כי כן כל דבר נצחי יכונה בשם מלח כדכתיב (דה״ב י״ג) הלא לכם לדעת כי ה׳ אלהי ישראל נתן הממלכה לדוד על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח· והקטרת הנקרב בכל יום היה מנה אחד ליום היינו עשרה אונקיות שחרית ועשר׳ אונקיות בין הערבים רמז לעשרת הדברות :

ואולם זה בלבד קשה לי מאד שלא ידעתי איך יכלו לשרות את הצפורן ביין ההוא שאמרו רבותינו ז״ל כי הנה היין היה שלש סאין וקבין תלתא · ואני רציתי לדעת באמתות כמה היה משקל היין הזה כי לקחתי כלי חרס אחד ומלאתי אותו יין על כל גדותיו ושקלתי היין ונתתי אותו אחר כך בכלי אחר ריקן אחרי כן נתתי ששה ביצות בינוני׳ בכלי הראשון אשר היה בו היין מלפנים ושמתי עליהם בנחת מהיין שהי׳ בו בראשונה ומצאתי שנשאר מן היין ההוא חוץ לכלי תשע׳ אונקיות וכן עשיתי שני פעמים לראות אם המדה הזאת היתה מכוונת אם לאו ומצאתי שמשקל היין שלא נכנס בכלי היה בכל פעם תשעה אונקיות עד שהיין שיצטרך למלאת לוג אחד הוא תשעה אונקיות במשקל · והקב יהיה שלשה ליטרין של שנים עשר אונקיות לליטרא והסאה האחת תהי׳ שמנה עשר ליטרין עד ששלשה סאין וקבין תלתא יהיו בין הכל שלשה וששים ליטרין של שנים עשר אונקיות · ואם נעיין במשקל הצפורן שהיה שבעים מנה של עשרי׳ אונקי׳ לכל מנה יהיה משקלו אלף וארבע מאות אנקיות שהם מאה וששה עשר ליטרין ושמונה אונקיות בין הכל ואיך נוכל לשרות קי״ו ליטרים ושמנה אונקיו׳ של צפורן בתוך שלשה וששים ליטרים של יין ? על כן צריך אני למודעי שילמד אותי הדבר הזה על נכון · וגם אני ידעתי שהטבול הוא במועט כמו שכת׳ רד״ק ז״ל בשורש טבל שאמר שכל הפסוקים שהביא שם בשרש ההוא הם כלם כענין רחיצה אך יש הפרש ביניהם כי הרחיצה היא לנקות הדבר והטבילה היא פעמים נגיע׳ הדבר בדבר הלח במקצת הדבר או כלו · אמנם השריית ליכא מאן דפליג שצריך שתהיה בכמות מרובה מהטבול עם שהיא למטה מהרחיצה כדתנן בשבת אין שורין דיו כו׳ ובפסחים אין שורין את המורסן לתרנגולים כו׳ ולהיו׳ שהיין בא בצפורן כדי לעשות אותה עזה כפי נוסח הקריא׳ הראשונ׳ הנהוגה או כדי שיסיר ממנה עזות הריח של קסטוריאו שבה כפי הנוסחא שלי · קשה לי מאד איך ביין מועט כזה תחזור הצפורן להיות עזה או שיסור ממנ׳ בעבור היין המועט הריח העז שבה ? ובאמת צריך בזה עיון דק :

והנה לא אדבר דבר בבורית כי היה כדברי רז״ל תשע׳ קבין ואם הבורית היה מיץ הראדיציטה האמורה למעלה יהיו התשעה קבין שבעה ועשרי׳ ליטרין מיץ לערך שלש׳ ליטרין לכל קב ואם היה בורית כרשינא דומה לבורית השחור אשר כתבתי יהיו התשעה קבין ששה ושלשים ליטרין חמשה אונקיות שלשה דראגמי ושנים עשר גרעיני חטה מפני שהבורית השחור הוא בעצמותו כמו דבש · וכאשר ידעו הרופאים הדבש הנמדד בכלי ההוא עצמו שנמדד בו היין כו׳ הוא יותר ממה שהם המים היין והמיץ הנמדדים בו הרביע וא׳ מעשרה יותר במשקלם :

ומפני שזכרתי לשבח הרב המופלא כמוה״ר משה מנורצי׳ זצוק״ל · אודיע גם כן לכם כי לזכות את הרבים רצה בחייו לראות בשלם שבפנים כמה הוא שעור החלה בצדק ובמדת היבש מצא שהשלשה וארבעים ביצות וחומש ביצה שהוא עשירית האיפה הם ששה וששי׳ אונקיות היינו חמש׳ ליטרין וחצי משנים עשר אונקיות לליטרא והוא השעור האמיתי מהחלה וגם אני שכאשר אמרתי עשיתי הנסיון בלח אומר כי מצאתי ששעור המקוה שהוא ארבעי׳ סאה הם שבע מאות ועשרי׳ ליטרין של מים שהם שמנה ועשרים שקלי׳ וליטרין עשרים של מים לחשבון חמשה ועשרים ליטרין של שנים עשר אונקיות לכל שקל · הרי שכתבתי לכם בחשבון צודק משקל סממני הקטרת כאשר יעדתי לכם :

אמנם במה שייוחס לענין פטומו של קטרת דבר ברור הוא שצריכים היו בני אבטינס ז״ל בראשונה להכיר הסממנים כלם ביחוד עד שידעו בשלמות תנאי הסמים המובחרים והזמן הראוי ללקטם ולקנותם ולהביאם למקדש · אחרי כן היה צריך להם לדעת משקלם כפי משפטם וגם תכונ׳ הסמי׳ כלם עד שידעו תקונם קודם שיביאום לידי שחיקה וגם יכירו הסמים שיוכשרו לשחיקה מבלי חברת סמים אחרים · וכן יכירו הסמים שהיו צריכים לערוב הסממנים היבשים עמם בעת הכתישה · ולכן קודם כל דבר לפני הכתישה היו מתקנים הצפורן היטב והיו שפין אותה בכל עוז מבירית בבורית להסיר בשר הבריה המדובק בתוכה וכן היו שפין אותה מבחוץ עד שיסירו העפרורית מהקליפ׳ היבשה החצונ׳ וכל דבר רע שבא ממימי הים או ממקום אחר עליה כדי שתהיה נאותה כשתשורף באש לתמר ולהעלות עשן עם ריח טוב זך ונקי מכל דבר שיקלקל הריח הטוב שבה · אחרי

כן היו רוחצין הצפורן כלה בשלמו׳ביין עתיק היור להעביר
הבורית המדובק בה ממנה ואח׳ כך היו כותשין אות׳ כתישה
נסה והיו שורין ומערבין אותה בכל יום פעמים הרבה ביין
קפריסין המובחר שהיה במשקל סאין תלת וקבין תלתא
ומפני שהיין היה מועט כאשר כתבנו היו מניחין אותה בו
עד שיבש בימים מועטים היין מכל וכל מעליה · אחרי כן
היו כותשין אותה לבדה מבלי ערוב שאר סממנים ולא הית׳
צריכה לכיפת הירדן כי היא אינה נדבקת לא במכתש ולא
בעלי · אחריה מבלי תקון אחר אלא בברירה פשוטה להסיר
גרעיני הלבונה המכוערת היו כותשין הלבונה וגם זאת לא
היתה צריכה לחברת סממנים ולכפת הירדן : אחריה היו
שוחקין הקציעה מבלי חברת סממנים · אחריה היו כותשין
השבולת נרד והכרכום אחרי שיחממו הכרכום על טבלא
חמה או על כלי חרס הנתון על אפר חם · וגם היו שוחקין
בכתישה נאה הקושטו חקליפ׳ והקנמון כלם בד בבד מבלי
חברת בשמים אחרים ובלי כיפה · ובעת שחיקת כל הסמים
הנזכרים האיש השוחק היה אומר היטב הדק הדק היטב
כדרבי נתן שהוא זרוז לעצמו לעשות השחיקה בתכלית
השלמות · ועוד מפני שהקול הוא יפה לבשמים ויהיה
משמעות הדבר הזה לעניות דעתי בשני פנים היינו או מצד
השוחק או מצד הסממנים · מצד השוחק כי הקול הזה הוא
טוב לו נגד היזק הבשמים כי כשיודקו היטב תפרח ותעל׳ה
עפורית הבשמים בגרונו של שוחק ותזיק בגרונו וברוב
חומם של בשמים יעוררו הסמים העטוש הרב או השעול
החזק או יחממו חלקי הגרון בפנים · באופן שלפעמים
העפורי׳ העולה שם תסבב התלהבות בפנים בגרון ומביאה
כמעט השוחק לידי אסכרה מסוכנת · על כן באומרו היטב
הדק הדק היטב הוא מוציא המלות האלה בלשון ובאברי
הנשימה ברחיפה · וכמשפט הזה הוא דוחף עלית הבשמים
ומוציא אותם חוץ מהגרון ולא יוזק האיש השוחק בעבור
הסממנים העולים · או יהיה הקול יפה לבשמים עצמם כי
עם הדחיפה באברי הנשימה ובלשון יחזיר הכותש עפורית
הבשמים הפורחת באויר תוך המכתש וכן הוא טוב לבשמים
שלא ילכו לאבוד לא לפי דעתי שהקול יעשה בעצמות ה
הבשמים דבר כי לא ידעתי מה ירויחו הבשמים בהשמעת
הקול · אחריהם יכתשו החלבנה וזאת מפני שהיא נדבקת
והיא רכה תצטרך לחברת הסממנים היבשים וגם תצטרך
לכיפת הירדן וכן המור · ועל כלם הצרי הוא צריך לכפת
הירדן ולשאר הסממנים כלם יחד היבשים בטבעם :

והנה האמנתי שאחרי שחיקת כל הבשמי׳ היו מערבין אותם
שחוקים כאשר הם עם הצרי ואז מפני שהסמים היו רבי
הכמות היו צריכים לאנשים רבים שינענעו יחד ובזמן אחד
העלי הכבד ויעלו אותו לצד מעלה להורידו אחרי כן ב
ברחיפה עזה לצד מטה במכתש עד ,שיכתשו היטב כל
הבשמים כי כן יעשו הסבלים כשירצו לעלות דבר אחד כבד
שהם קושרים בחבלים הרבה הדבר ההוא הכבד ובשלשה
או ארבעה חבלים המתוקנים לדבר זה קצת מהסבלים
אוחזים בחבלים המעלים למעלה הדבר ההוא וקצת מהם
אוחזים בחבלים המורידים אותו למטה · וכדי שידעו זמן
ההעלאה והירידה בכוון הם מנגנים ומזמרים בקולם פעמי׳
בהרמת קול שהוא סימן לעליה ופעמים בדממה דקה שהוא
סימן לירידה · וכן בשחיקת כל הסממנים יחד היו השוחקי׳
הרבים האוחזים בחבלי העלי המעלים בזמן ההעלאה היו
מרימים קולם ואומרים הדק היטב נקראת הרמת הקול גם
יחד בלשון לאטינו צֵילֵיאוסמה · וכשינוחו מהרמת הקול
היה סימן לאחרים שיורידו העלי בחבלים ואומרים גם הם
היטב הדק בנחת · אחריהם המעלים העלי מושכים אותו
בחבלים ואומרים הדק היטב ובסוף השמעת הקול האחרים
מורידים אותו ואומרים היטב הדק וכן חוזרים חלילה עד
כלות זמן השחיקה ומפני שכמות הגדול מהסממנים היה
מעיק השחיקה הטובה והמוחלטת בהם אחרי הכתיש׳ החזק׳
והארוכה הזאת היו לשין עם כפת הירדן הסממנים הנסים
הנשארים והכפה לא היתה מרובה אלא כדי שיהיה בה ספק
להעביד יחד חלקי הסממנים הבלתי כתושים היטב והיו
עושים מהם טרוציסקי · והם חלקים קטנים דקי׳ ומרובעים
ושוטחים אותם לאויר עד שיבשו בשלמות והכפה תנוגב
מכל וכל · אחרי כן היו כותשין הטרוציסקי האלה בהשתדלו׳
רב ומנפים אותם בנפה דקה מאד · והסממני׳ היורדי׳ מהנפה
היו גונזים אותם בכלי נכון עד שישחקו כלם בשלמות
שבפנים והחלק הנם מהסמים שאינו יורד בנפה היו לשין
אותו פעם אחרת ושוטחין הטרוציסקי הנעשים לאויר עד
שיבשו וחוזרין וכותשין אותן מחדש במאד מאד ומנפין
אותן בנפה הדקה וכשירדו כל הסמים הכתושים היו חוזרי׳
לערב הסמים הראשונים הנשמרים בכלי עם הסמים שירדו
באחרונה וכותשים כלם יחד פעם אחרת היטב במכתש
ומנפין אותם בהשתדלות נמרץ בנפה דקה מן הדקה ·
והסמים היורדים הם הקטרת שנעשה כהלכה ושיוכשר
להקטרה ובזה היו משתמשין כל השנה · וחכמי׳ אמרו שהיו
מחזירין גם כן הקטרת הזה במכתשת פעמים בשנה אחת
בימות החמה שהיו מנערין אותה כדי שלא תתעפש ואחרת
בימות הגשמי׳ שהיו צוברין אותה כדי שלא תפוג את ריחה :
ואתה הקורא דע לך כי לא שקטה נפשי בסוגית התנו רבנן
הלזה האומר תנו רבנן היו מחזירין אותה במכתשת פעמים
בשנה · בימות החמה מנערה כדי שלא תתעפש · בימות
הגשמים צוברה כדי שלא תפיג את ריחה כי הנה לא ידעתי
באמנה איך יתעפשו הסממני׳ בימות החמה הואיל כי החום
הוא סבה עצמית המתנגדת לעפוש בכח שהוא עפוש · ואם
יסיר אותו החום מכל וכל כשימצא בדברים הלחים בכח כל
שכן שלא יביא אותו בדברים היבשים בפועל כמו שהם
כמעט כל סממני הקטרת· גם נפלאת היא ממני איך בימות
הגשמים תפיג הקטרת את ריחה ממנה הואיל כי לדברי הכל
הקור הוא יותר נכון לאסוף את הריח המפוזר לחוץ בדברים
ולסתור אותו בם בטבעו לפני לפנים ממה שהוא מתוקן
להפיג הריח שבקרבם ולהוציא אותו מהם מעולם לחוץ ·
על כן לבי אמר לי שיש בזה שגגה מצד המדפיסי׳ ושהסוגי׳
האמיתית לע״ד היא · בימו׳ החמה היה צוברה כדי שלא תפיג
ריחה ובימות הגשמים מנערה כדי שלא תתעפש ואתם ברו
לכם הסוגיא שתרצו כי אני לא באתי חס ושלום להרהר אחר
דברי רבותינו ז״ל ואם אני שגיתי אתי תלין משוגתי זאת
כי אחזור בי תכף ומיד כשארע שהסוגיא האמתית היא
הכתובה בספר ולא אבוש :

ואני טרם אכלה לחתום דברי פרקי זה אמרתי כי טוב הוא
לדרוך בעקבו׳ רבינו הרמב״ם ז״ל אשר לתוספת באור סממני
הקטרת קרא להם שם בלשון ערבי בהלכות כלי המקדש
פרק שני פיסקא רביעית · על כן גם אני עתה בדרכיו אלך
לכתוב לכם אותם ומכשיריהם בלשון לעז רצופים זה אחר
זה פעם אחרת עם כי כתבתי שמם ביחוד בפרקי׳ הקודמים
כאשר דרשתי מהותם והיו לכם לזכרון לרצון לכם למני ה׳ :

הצרי

הצרי הוא שרף הנוטף בזמן הקיץ מהאילנות שלו הקטופים בחדש האביב בעבורו והאילן הזה נקרא בלשון יון גסילובאלסאמו · והשרף שהוא הוא הנכנס בסממני הקטרת נקרא אופו באלסאמו · והפרי שלו הוא הקארפו בלסאמו · וכבר כתבתי בפרקי לח שהרומיים שהחריבו בית אלהינו העידו שהיה האילן הזה צומח בארצנו וגם כי עתה אין שם לא שורש ולא ענף ה מהנטיעה הזאת כאשר ידענו עם כל זה אין להאמין שכבר אבד וגוע הצרי מן העולם כי הנה כל מה שהוציאה הארץ במצות ה׳ בששת ימי בראשית מהאלנות והעשבים והבעלי חיים הם קיימים ברצונו תמיד עד שיחזור במאמרו העולם הזה לתהו ובהו כבראשונה ועל כן כתוב בכלם למינהו למיניהם להודיע לנו שהם קיימים במין כל ימי הארץ · והנה כאשר יסופו ויתמו ברואי ה׳ בזמן מהזמנים ממקום אחד הארץ בעצמה מבלי השתדלות האדם תצמיח אותם במקום אחר · הלא תראו כי בגלילותינו במקום נקרא לה וולטה שנגבעות רבות סביב לה והיא תחת ממשלת מעלת רוממות אדוננו הדוכוס ויניציא יר״ה · שם הארץ מעצמה מוציאה אילנות של רמוני׳ וידי אדם לא היו בה ובזה יובדלו הנבראים במצות ה׳ מהנעשים בידי אדם כי אלו יכלו אם לא יחזרו מחדש בני העולם להשתדל בהם והם לא יכלו: צאו וראו כי הדראגוני שהוא עשב דומה בעליו לעלי האזוב ומצמיחים אותו בזריעת זרעוני פשתן בתוך בצל אחד או בתוך מין ממיני השומים הנקראים בלעז סקאלוניי · בזמן קרוב יאבד מהארץ מכל וכל ולא יצמח עוד עד שיחזרו ל להוציאו כאשר בשכבר עשו · וכן הפרד הבא בידי אדם בהרכבת מין של בעל חי בשאינו מינו לא יצלח לקיומו אם לא יחזרו להרכיב הסוס על החמורתה או החמור על הסוסיא כי הפרד לא יוליד והפרדה לא תלד לעולם · ועל כי הארץ במצות ה׳ הוציאה אילן הצרי בימי בראשית דבר גלוי ומפורסם הוא שתחזור גם כן להולידו ולהצמיחו פעם אחרת בארצנו הקדושה כשירצה ה׳ ויהיה לנו למשמרת בעבור פטום הקטרת שנקטיר במצותו במקדש העתיד אחרי ביאת משיחנו שיבא במהרה בימינו אמן:

ואתם בני דעו כי פרוספירו אלפינו הרופא מפאדובה הקורא לעת עתה לתלמידי הרופאים בטיאטראות שלהם שהם שם כתב בספרו מהנטיעות המצריות פרק יד ובדיאלוגו שלו מהצרי פרק שני כי שקר דברו הרופאים הקדמונים כאשר כתבו שהיה נטיעת הצרי עצמית וטבעית ליריחו ולמצרים · כי הנה ליריחו הביאה הנטיעה הזאת מלכת שבא לשלמה המלך ע״ה ולמצרי׳ נטיעת הצרי שנטעו אות׳ מקדם ושנוטעי׳ אותה עוד היום בגן ההוא שקוראים אותו המצרים לעת עתה איל מאטאריאה דיל קאירו של מצרים · בא להם לעולם מארץ הערב המאושרת בלשונם אראביאה פיליצי כי בארץ הזאת כלה מששת ימי בראשית וגם בזמננו זה צומחים אילנות הצרי בטבע לרוב מבלי השתדלות בני אדם ובפרט סביבות העיר ההוא הנקראת מיקה אשר שם קבורת מחמד ובשדות של עיר אחרת גדולה נקראת מדינה ואפילו במקום ציה וצלמות אשר לא יצמח שם דבר תוצא הארץ הזאת מהאראביאה פיליצי מבלי עבודת האדם אילנו׳ רבי׳ מהצרי כמו בהר גדול כלא חול שהוא בין דמשק ולמיקה אצל עיר פרוזה אין חומה נקראת בירדוניאה · ואמר שמהחבורות הנעשות בידי אדם בגזעי האילנות הלה יוצא בקיץ ובימים הכלביים בפרט שרף הנוטף מהם שתכף אחרי הנטיפה הוא לבן כחלב ואחרי ימים מועטים יבא לידי ירקות העשבים הרטובים וידמה לשמן זית זך · אחרי כן יתהוה לצבע דומה לזהב הטוב ולבסוף יטה לצבע הדבש של דבורים וכתב שהשרף הזה בראשונה אחרי הנטיפה מהאילן הוא עכור וגם כמו שהוא השמן זית תכף אחרי מעיכת הזיתים במעצר ושאחרי זמן מה הוא צלול מאד ודק בכל חלקיו העצמיים ולבסוף ישוב להיות גם כשרף ההוא היוצ׳ מעץ הטיריבינטו והוסיף שהשרף הזה תכף אחרי הנטיפה הוא ריחני וטוב מאד וחזק הריח עד שלפעמים יביא המריח בו כפני הדותו לידי רעיפת דם הנחירים מורידי האף · ואז טעמו הוא מר וחד ותקיף ועוצר · אמנם כשיזקין מאד סר ממנו חדות הריח עד שכמעט לא יכירו בו שום ריח טוב או רע אלא כשיושם על הגחלים על האש ואם תרצו לדעת יתר פרטי הצרי ב בשלמות תקראו ספריו אלה שהם בלשון לאטינו כי שם תמצאו כל חפצכם ותראו שגם בזמננו יש לנו השרף הזה שלא יבצר ממנו לעולם בחסד ה׳ יתברך שמו אמן · והמחבר הנזכ׳ שקר דבר כשאמ׳ שהצרי לא היה עצמי וטבעי ליריחו:

הצפורן היא תיבה או מכסה של רמש הים ממיני הקונקיליאי · והמכסה הזה הוא הנכנס בקטרת לא הרמש והוא בטבעו עז היינו קשה או עז שיש לו ריח דומה לקאסטוריאו ונקרא הרמש הזה בלשונם אונגירה אודוראטה:

החלבנה היא שרף היוצא מאחד ממיני השרביטי׳ הנקראים בלשונם פירולי ויש לו ריח רע קראוהו הרופאים כלם גאלבאנו:

הלבונה היא שרף היוצא מקטיפות האילן שלו הצומח בגבעות שהם במלכות שבא · כדכתי׳ (בירמיהו ו) למה זה לי לבונה משבא תבוא וקנה הטוב מארץ מרחק נקרא בלשונם אוליבאנו או אינצינסו:

המור הוא גם כן שרף היוצא מחבורות האילן שלו הצומח על הר גבוה של מלכית שבא ושלמה המלך ידע זה בבירור ע״כ בשיר השירים ד׳ כתב אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה · נקרא המור בלעז מירה · וכן תרגם אנקלוס הגר ז״ל מירא דכיא:

הקציעה היא כמו שתרגם יונתן בן עוזיאל ז״ל · בלשון יוני גסילאלואי · בחירק האלף האחרונה והוא עץ מלא שבכונית שריחו טוב כשישרפו העץ על הגחלים נקרא בלשון לועז ליניין אלואי · ויש ממנו שהוא טוב בחנויות הבשמים שלנו:

השבולת נרד היא הנקראת בלעז ספיקו נארדי:

הכרכום הוא הצפראנו שהם כמו חוטים כ כרכומי׳ וארוכים שיוצאי׳ מאמצעיתו של פרח אחד לבן ויפה שהעשב שלו יש לו שרש בשריי כמו הבצל או הסקאלוניי וצומח גם כן בגנות ופרדסים שלנו:

הקושט הוא שרש לבן רטוב מלא מתוכו׳ וקל במשקלו שיש לו ריח טוב ולא אכלו עש · נקרא כן בכל הלשונות קוסטו ולא יביאו אותו אלינו הסוחרים הערביים על כן גם אני עד היום לא ראיתי הקושטו האמיתי:

הקלופא הנקראת בתורת ה׳ קנה בושם היא הקאנילת שלנו · על כן דעו כי הקאסיאה אודוראטה הקאסיאה ליניאה הקאנילה · והנקמון שחלמו היונים הקודמים דבר אחד הם והיא טובה ורעה כפי טבע האיקלים הבאה משם · או אם היא נקלפת מחדש או מימים רבים:

הקנמון אינו קנמון היונים האמור אבל הוא הקנמון

שאמרו

שאמרו רבותינו ז״ל שהיה מרקח לצבאים בארץ ישראל ועל כן ישעיהו הנביא כשהוכיח ישראל סימן מ״ג שהיו יותר להוטים אחרי הפשעים משהיו זריזים להביא למקדש הסממנים טובים אמר לא קנית לי בכסף קנה שבא מארץ מרחק כמו שאמר (ירמיהו סימן ו׳) ולא אמר קנמון כי לא היו צריכים להביאו בכסף הואיל שהיה צומח שם בארץ ישראל נקרא הקנמון הזה בלשון יון שינואנטי או סקוינאנטו בלשוננו וצבעו הוא אדום מאד · ועל כן הסקוינאנטו הזה שמביאים לנו עתה איננו מובחר כי הוא כרכומי כקש ואין לו הריח ההוא הטוב שיש לו בטבעו :

הבורית כרשינא הוא הסאפוני המלאכותי שהיו עושים במקום ההוא שנקרא כרשינא · והסאפונו השחור אשר כתבתי לפי דעתי הירח טוב כמוהו לתקון הצפורן :

היין קפריסין היה לפי דעתי אליבא דרש״י ז״ל היין המלאכותי שהיו עושים מקליפת שרשי הקפרס שהנטיעה הזאת היא העושה פירות הנקראים קאפארי :

המלח סדומי הוא המלח שנעשה בגזרת ה׳ מהארץ עצמה של סדום שהפך ה׳ באפו ובחמתו ואינו מעשה אדם ולא בא ממימי הים אך הוא אדמה סדומית שרופה בגפרית ואש שירדו מן השמים :

המעלה עשן הוא עשב המתמר עשן הקטרת הידוע כלבך לבית אבטינס ואני לא ידעתי מה הוא ואין ספק שהוא עשב צומח מעצמו במקו׳ מדבר מבלי השתדלות אדם ואנחנו נקרא אותו תימר עשן כלשון הכתוב מי זאת עולה מן המדבר כתמרות עשן · ובלשון יון יהיה שמו אינסאניסשיקאפנוס · ובלשון לאטינו סוריגינס פומוס בו״יו שורק ופה רפה · שר״ל מעלה עשן :

הכפת הירדן הוא הקצף העשוי כפין כפין השט על פני מי הירדן בסערתו כ כשירומם גליו נקרא בלעז ספומה רוטונדה · וכבר כתבתי תשמישה מה הוא :

ולמען לא אעלים בכם מרקחת השמן הטוב והקדוש הוא שמן המשחה שנצטוה בו רבן של נביאים (שמות ל) פרש׳ תשא אמרתי כי מן הנכון הוא ללמד לכם על פי התור׳ הזאת אופן עשייתו · ולאל עליון מלכנו ואלהינו בלב נשבר ונדכה אשפוך שיחי ואתחנן ואתפלל אל מעון קדשו השמימה · יואל נא להחזיר לנו השמן ההוא בעצמו שעשה במדבר מרע״ה על פי ה׳ בדרך נס ושנגנז בימי המלך יאשיהו בחיר ה׳ קודם חרבן בית ראשון כדי שנוכל למשוח בו משיחנו צדקנו אשר צפינו אחרי שנפוצות יהודה וישראל יקבץ ה׳ מארבע כנפות הארץ באחרית הימים והוא משיחנו ברצון השוכן שחקים והרוכב שמים בעזרנו יבנה את היכל ה׳ במצותו והוא ישא הוד וישב ומשל על כסאו והכהן הגדול יראה וימצא גם כן בחברתו כימי עולם וכשנים קדמוניות · עד כי עצת שלום תהיה בין שניהם כאשר כבר ייעד מלכנו ואלהינו ברוב חסדו על ידי עבדיו הנביאים (זכריה ו׳) לטוב לנו כל הימים :

ודעו בני היקרים כי אני לא נסוגותי אחור מללמד אתכם לעשות השמן הזה כסכום סממניו ממש לפי מדת הין שמן כמו שבא בכתוב בפירוש הואיל כי רבותינו ז״ל התירו לנו הלמוד הפשוט בכל הדברי׳ כמו שדרשו על פסוק לא תלמד לעשות כתועבות הגוים ההם (דברים י״ח) ואמרו לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות ואם יתירו הלמידה בדברים שהם אסורים לנו לעולם כל שכן שירשוה בדברים הקדושי׳ מצד עצמן · ובפרט בפטום שמן המשחה שלפעמים יזכו הישראלים ברקוחו מבלי חטא ואשמה דתנו רבנן במס׳ כריתות פרק שלישי׳ ושש כריתות בתורה המפטם את השמן ללמוד בו על מנת למסרו לצבור פטור דהא אתיא מתכונתו מן במתכונתה דקטרת וגבי שמן כתיב על בשר אדם לא ייסך ובמתכונתו לא תעשו כמוהו וגבי קטרת כתי׳ והקטרת אשר תעשה וגו׳ מה להלן לכם הוא דאסו׳ אבל למסרה לצבור הוא דפטור הכא נמי גבי שמן לכם הוא דאסור אבל למסרו לצבור הוא דפטור · ותהדר קטרת ולילף מתכונתו מן מתכונתו דשמן מה שמן כי מפטם ליה לחצאין פטור אף קטרת כי מפטם ליה לחצאין פטור ? לא · דאמר רבא קטרת שפטמה לחצאין חייב דגבי שמן כתי׳ במתכונתו לא תעשו כמוהו · כמוהו הוא דאסו׳ אבל חצין שפיר דמי · וגבי קטרת כתיב והקטרת אשר תעשו במתכונתה לא תעשו לכם כל דמקטר ואפשר הוא דאסור דכתיב אשר תעשה כמו פרוס שחרית ופרוס בין הערבים כו׳ :

זאת ועוד ידיע ליהוי לכם כי גם אם ילמדו זרים ריקוח מדברי אלה וימשחו עצבם ממנו אין להקפיד דתנו רבנן הסך שמן המשחה לבהמה ולכלים פטור לכותים ולמתים גם כן פטור · בשלמא בהמה וכלים שפיר דמי דכתיב על בשר אדם לא ייסך ובהמה וכלים לאו אדם נינהו מתים נמי לאו אדם נינהו דכיון דמית מת מקרי אדם לא מקרי · אלא כותים אמאי פטור ? תא שמע תני תנא קמיה דרבי אליעזר כל שישנו בסך ישנו בבל ייסך וכל שאינו בסך אינו בבל ייסך · כותי שאינו בסך אינו בבל ייסך · וכמת יסוך מי שישנו בסך ויהא חייב ? רבי מאיר אומר כל שהוא ר׳ יהודה אומר כזית · במאי קא מיפלגי ? רבי מאיר סבר על בשר אדם לא ייסך כתיב וכתיב אשר יתן ממנו · מה סיכה כל שהוא אף נתינה כל שהוא · ור׳ יהודה סבר דילפינן נתינה דעל זר מנתינה דעלמא מה נתינה דעלמא כזית אף נתינה דהכא כזית · הסך מלכים וכהנים רבי מאיר מחייב ורבי יהודה פוטר ר׳ מאיר סבר ואשר יתן ממנו על זר כתיב ומלך וכהן נמי השתא זרים נינהו ורבי יהודה סבר בעינן דאיכא זר מתחלתו ועד סופו ומלך וכהן מעיקרא לאו זרים נינהו :

ועתה ראש דברי בלמוד רקוח השמן הזה הוא כי כתו׳ בתורה ואתה קח לך בשמים ראש וגו׳ : אין ספק שסממני שמן המשחה הם ארבעה במספר חיינו המור · הקנמון · הקנה · והקדה : ואני לא אשיב שנית ידי לכתוב לכם מה הם ב בפרטות כי בפרקי ראית׳ שהמור היא המירא דכיא דאנקלוס הנר הנקראת בלעז מירה ולא המוסקו כאשר כתב רבינו ז״ל כי הנה מצורף למה שכתברתי שם כל משפטי המור בשלם שבפנים הלא הודעתי לכם כי המוסקו יפיג ריחו ממנו מכל וכל כשיתערב עם שמן זית באופן שפטומו בשמן יהי׳ בגלל הדבר הזה לבטלה והתורה צותה שתהיה׳ המרקחת הזאת מבושמת ביותר על אמר׳ בשמי׳ ראש קנמון בשם וקנה בשמ׳ ואם המוסקו יסיר תכף ומיד ריחו הטוב ממנו בשמן זית מה יוסיף או מה יתן כל מוסקו שבעולם בשמן זית הין · הלא טוב ממנו המירה הואיל כי היא משמרת תמיד ריחה בו ומבשמת אותו במאד מאד :

והנה על כי בא לידי כאן פעם אחרת זכירת המוסקו לא אוכל להתעלם מלהגיד לכם כי החכם האלקי כמהר״ר יצחק אבוהב בעל ספר מנורת המאור ז״ל האמין גם הוא שהמור

הוא המוסקו על כן כתב בנר שלישי שלו כלל ששי חלק
ששי פרק שלישי כבר אמרו חכמי הטבע כי החיה שהמור
נמשך ממנה מאכלה אלסנבל כו׳ ועם כי הוא רחוק מאד
מדרך האמת כאשר הוכחתי במופתים צודקים שיהיה המור
הכתוב בתורה המוסקו עם כל זה להפקת רצון בחורי חמד
החפצים לדעת במני מה הוא המאכל הזה הנקרא אלסנבל
שכתב מהר״ר יצחק הנזכר בשם חכמי הטבע אומר לכם כי
חפשתי בכל ספרי החכמים הערביים ולא מצאתי שם זה
אצלם בשום מקו׳ ועל כן האמנתי שהמלה הזאת היא כתובה
בשבוש ושבמקום אלסנבל רוצה לומר אלסמבק והוא הפרח
שקורא׳ אותו הערבים גם בשם זה קיאירי והיונים ליבקויון
והלאטיני ויאולה אלבא שהיא כאשר אמר ן׳ סיני בספרו
מהפשוטים של שלשה מינים היינו לבנה ירוקה ככרכום
ואדומה ובכל המינים מהפרחים האלו כנלוי וידוע לבני
דורנו זה יש ריח טוב ומעולה בהם ואולי בהתמדת הבעל חי
הזה אכילת הפרחים האמורים שהם האלסמבק שכתבו חכמי
הטבע יולד בו דם חם ושורף ביותר עד כי אם יריחו בני
האדם בדם הקדוש שלו שהוא המוסקו יבואו מיד לידי רעיפת
דם מהנחירים כאשר בשכבר כתבתי בפרקי הקודמים וגם
סיראפיאוני הרופא הערבי אמר כי מי שהוא חם במזגו אם
יריח הרבה בשמן הנעשה מהפרחים האלו שנקראו בלעז
ויאולי ייאלי יפול בנקלה ברעיפת דם מהנחירים ועתה אם
מאכל הגדי הזה לא יהיה הפרח אשר כתבתי כאן אני באמת
לא ידעתי מה הוא אך בריא לי כי המור אינו המוסקו אבל
הוא המירה אשר אמרתי :

גם כתבתי כי הקנמון אינו הסם אשר דמו החכמי׳ שבאומו׳
מימי עולם עד זמננו זה ושעשו ממנו ששה מיני׳ והם הדומה
לקנה בשם הנקרא סוסיליטיקו ׳ והחרי הצומח על ההרים
בלשונ׳ כונטאנו השחור ומבושם מאד ׳ הלבן ספוגיי האדום
והדומה לעץ שאין לו הריח הטוב ברום המעלה כבשאר
המינים כמו שהעתיקו היונים כלם ובפרט דיאוסקורידי
בפרק י״ג מספר הסמים הפשוטים שלו כי לא היה ולא נברא
הקנמון ההוא מעולם ׳ ועל כן גם רש״י ז״ל במחילה רבה
מכבודו לא דבר נכונה בפירושו על התור׳ כשכתב שהקנמון
קליפת עץ הוא כי הקנמון אינו עץ אבל הוא עשב או נטיעה
מבושמת ואם רבותינו ז״ל בפרק במה אשה כמו שכתב בעל
הסמ״ג ז״ל ׳ אמרו שנגנז הקנמון ושלא נשתייר כי אם מעט
ומשתכח כי ניזא דמלכא לא האמינו על דרך האמת שיהיה
הקנמון הזה הסם המבושם שדמו להם היונים שהוא בלי
ספק בכל יראה וכל ימצא בהחלט אבל דברו כדברים החם
על הקנמון שכבר אמרו בבירור שהיה מרעה לצבאים בארץ
ישראל והוא הנקרא בלשון חכמי האומות ייונקו אודוראטו
או סקוינאנטי ׳ כי אני מיום אשר התעסקתי במלאכת
הרפואה וגם רבותי המובהקי׳ לא ראו בימיהם סקוינאנטי
שימצאו בו כל התנאים הצריכים לו היינו שיהיה אדום
בתכלית האדמימות ומלא פרחים דקים ומבושמים ברום
המדרגה ושחלקיו כשישברו יטו לצבע התכלת ושבמשמוש
הידים יפיח ריח טוב כשושנה ושיהי׳ חד בריחו וחם בטעמו
מאד בלעיסה ׳ ואולי הסקוינאנטי הטוב לקח אותו אלהים
לסבה מהסבות ואיננו עד ביאת הגואל שאז המלאך הממונה
עליו במצות ה׳ יכה אותו ויאמר לו גדל בטובה ובריח מעולה
ומתוקן ובטעם משובח כימי בראשית :

גם למדתי אתכם שלא בלבד יש לנו הקנה הנרוע שהוא של
שני מינים היינו האקיפיכו והדאקאר או הקיטו אלא גם

נמצאו אתנו המינים הטובים ממנו שהם שלשה היינו האמי
או הדאפניטי שהוא השני במעלה הסוסליטיקו שהוא
השלישי במעלה והזיניר שהוא היותר טוב והיותר מבושם
והראשון במעלה שבמיניו ׳ והקדה אמרו רבותינו ז״ל שהיא
הקציעה שכבר פירשתי בפרקי הקודמי׳ שהיא הגסילאלואי
הנקי משתי קליפותיו היינו פנימית והצונית נקרא העץ
הזה בלשון הכתו׳ קדה מלשון ויקדו וישתחוו שהוא הכנעת
הקדקד ושחותו כן העץ הזה הוא שוחה ענפיו עד עפר ׳
ומדבק גזעו הקצוץ במקצועו׳ במעי הארץ עד אשר יתעפשו
קליפותיו ויסירו אותם ממנו אנשי הארץ אחרי כן כדי שלא
יקלקלו וימנעו להעלות לאף או לנחירי האדם הריח הטוב
בתכלית והמבושם שבו ואז נקרא קציעה ולא אהלות כאשר
בשכבר כתבתי במקומו :

והנה תורתנו הקדושה צות׳ לנו בכלל ובפרט משפטי סממני
שמן המשחה כדין וכשורה כי אמרה בכלל ואתה קח לך
בשמים היינו סמים או דברים מבושמים ׳ אחר כך פרשה
לנו תנאיהם ואמרה ראש מר דרור ׳ תנאי המלה הזאת ראש
לא נאמר על כל הסמים בכלל כי בקנמון אמרה התורה
קנמון בשם ובקנה גם כן הוסיפה וקנה בשם ׳ והתנאי הזה
ראש לא יאות אלא למר ולא לשאר הסמים שהם גם מצד
הראש גם מצד הגזע שוים בריח הטוב תמיד (גם כי החכמי׳
שבאומות הראשונים האמינו שהקנה גם כן או הקנמון יהיו
טובים לצד ראש האילן יותר ממה שהם מצד הגזע שלהן)
והאמת אינו כאשר דברו : צותה אם כן התורה לנו שנקח
המור היוצא מהענפים החזקים שהם בראש האילן שלו ולא
מהגזע מפני שהשמש הכה בחזקה על הענפים הוא מיבש
הליחה המותרית שבו עד שהמר יצא מהם כפרטות מבושם
בתכלית והוסיפה תנאי אחר במר והוא דרור היינו שנקח
המור בעודנו בשדה הצומח בו או הנוטף מהאילן שם שהוא
הפקר לכל ולא מן המובא אל בירת אליל בני שבא שהיה
בית השמש כאשר כתבתי בפרקים הקודמים כי לא יאות
להביא בבית קדשנו ותפארתנו שום תקרובת ע״א הנעשית
לככבים ומזלות ׳ ואם צריכים אנו לחזר אחרי המר כמו
שאמרה התורה שיהיה של ראש דבר ברור הוא כשמש
שהמר אינו המוסקו כאשר אמר הרב ז״ל כי המוסקו יצמח
בגוף הגדי ההוא כמו על הכרם או על השדרה באבעבועות
שונות או על הירכים או בתחתית הצואר להיות כי במקומו׳
ההם יש בם דם לרוב ויולד ויאסף שם המוסקו ולא יולד
בראש כלל מעט מזער מפני שהוא כחוש ומלא עצמות ושאין
בו על הרוב דם נאסף תחת עורו :

אחרי המר אמרה התורה וקנמון בשם מחציתו חמשים ׳
ומאתים וצוה לנו ה׳ שנתן לקנמון שתי הכרעות ועל כן חלק
את משקלו לשנים הואיל כי הקנמון הוא קל מאד בטבעו
מפני שהוא דומה לקש ולא יכריע כף המאזני׳ כי אם בקושי
ובמלאכה רבה ׳ ועוד מפני שהקנמון יפיג את ריחו בנקלה
כשיבושל במים או בדבר אחר כי הנטיעה שלו היא דקה
מאד ועל כן צריך להשתדל בכל עוז במשקלה ולבחור
המובחרת ממנה כמו שאמרה התורה קנמון בשם כדי שתתן
גם בעבור השתי ההכרעות בשמן המשחה הריח הטוב שבה
ולא תחטא להפיג אותו בנקלה בבשול :

אחרי הקנמון כתוב וקנה בשם חמשים ומאתי׳ שהוא כחצית
המשקל בלבד מכל אחד משאר הסמים הנכנסים בשמן ׳
ובזה גם כן תראו סכלות האנשים אשר חלמו להם הקנמון
שאמרו כי הם בכל הדברים המורכבים שלהם אמרו
שבשיכנם

שיכנס בה הקנמון הואיל שלא נמצ׳עתה בידינו צריכים אנו ליתן במקומו כפל משקלו בדברים החם מקנה בשם אם רוצים אנחנו שהתרופות ההן תהיינה מעולות עד שכח הקנה הטוב לא יגיע (לדעתם) לכח הקנמון שאין עתה בידינו גם כי יהיה הקנמון הגרוע שבמינו אלא בכפילת משקלו של קנה על משקל הקנמון ואם תורתנו הקדושה ברקיחת השמן הזה אמרה רקח מרקחת מעשה רוקח היינו שנעשה השמן על תנאי בעלי המרקחות למה היא לא שבר׳ משפטי אומני המנמרות הטובים ונתנה בתחבושת השמן החצי בלבד מהסם הגרוע אשר דברו והוסיפה הכפל עם שתי ההכרעות גם כן מהסם שהוא לדעתם ית׳ טוב ממנו? אחרי הקנה אמרה התור׳ וקדה חמש מאות בשקל הקדש עד כי זה עם משקל שאר הסמים ככתוב בפרשת כי תשא הוא מכל וכל משקל הסממני׳ הנכנסי׳ במצות ה׳ בשמן המשח׳ כמו שפירשו רבותינו ז״ל ואמרו תנו רבנן שמן המשחה מר דרור חמש מאות קדה חמש מאות קנמון בשם חמש מאות קנה בושם חמשים ומאתים· נמצאו כלם אלף ושבע מאו׳ וחמשים תנא מנינא קא משמע לן? האי תנא הא קשיא ליה· אימא קנה בשם כי קנמון בשם מה קנמון בשם מחציתו חמשים ומאתים אף קנה בשם מחציתו חמשים ומאתים והוו להו תרין אלפין? ואימא הכי נמי? אם כן נימא קרא קנמון בשם וקנה בשם מחצה ומחצה חמשים ומאתים· אמר ליה רב פפא לאביי כשהוא שוקל בהכרע הוא שוקל או עין בעין הוא שוקל? אמר ליה כתיב בד בבד ואת אמרת בהכרע? אמר ליה והא אמר ר׳ יהודה המקום יודע בהכרעות? אמר ליה הכי קאמר קנמון בשם אמאי מייתי במחציתו חמש מאות חמשים ומאתים בחד זמנא והדר מייתי חמשים ומאתים כיון דכלהו חמש מאות הויין? לייתי כלהו חמש מאות בבת אחת? מדקא מייתי לה בתרין זמנין הכרע איתיביה והמקו׳ יודע מאי מהכרעות ומאי בד בבד? אמר רבינא שלא יניח משקל במשקל וישקול:

תנו רבנן שמן המשחה שעשה משה במדבר שלקו העקרים דברי יהודה אמר ליה ר׳ יוסי לסוך את העיקרין אינו ספק אלא באיזה צד עשו? הביאו העיקרין ושרו אותן במים הציף עליהם השמן כלקט את הריח וקפחן· ואתה הקורא דע לך כי באולי המדפיסים שגגו בדפוס ובמקום עיקרין צריך לכתוב בכל המקומות סמנין כי בסממני שמן המשחה אין בהן עיקרין כלל שהמר הוא שרף· הקנמון הוא נטיעה או עשב· הקנה הוא קליפה· והקדה הוא עץ:

תניא רבי יהודה אומר שמן המשחה שעשה משה במדבר הרבה ניסים נעשו בו מתחלתו ועד סופו תחלתו לא היה אלא שנים עשר לוג דכתיב שמן משחת קדש יהיה זה לי ל לדורותיכם זה בגימטריא שנים עשר לוגין הויין· ראה כמה יורה בולעת כמה עיקרין (תאמר אתה כמה סממנים בולעים ממנו) וכמה האור שורף ובו נמשח משכן וכל כליו אהרן ובניו כל שבעת ימי המלואים ובו נמשחו כהנים גדולים· ואפילו כהן גדול בן כהן גדול טעון משיחה· ואין מושחין מ׳ך בן מלך· ואם תאמ׳ מפני מה משחו את שלמה? מפני מחלוקתו של אדוניהו· ומפני מה משחו את יואש? מפני מחלוקתה של עתליה· ויהואחז גם כן נמשח מפני יהויקים אחיו שהיה גדול ממנו שתי שנים כו׳:

על כי יעדתי ללמד אתכם אופן רקוחו של שמן המשחה שמעו ואנכי ארבר כפי אשר ישים ה׳ בפי· כי הרב בפרק ראשון של כלי המקדש פסקא שנית לא דבר ברקוחו כ כמספיק כי לא כתב משקל המים הנתנים על הסממנים בפרטות ולא זכר משך זמן שריית הסממנים בהם· ואם השרייה תהיה במים הנתנים על האש או כפושרין או בצונן וגם על דברי רש״י ז״ל שכתב לסוך העיקרין בשמן אינו ספק דשמן לא הוה אלא י״ב לוגין ועקרין הוו שנים עשר לוגין יש לי פירכא כי לא ידעתי מאין לו זה שהסממנים יהיו שנים עשר לוגין בלבד· וכבר ידעתי אני אברהם שמשקל לוג אחד של ששה ביצים ביבש הוא אחד עשר אונקיות וחמשה דראגמי ואובולו אחד היינו עשרה גרעיני חטה או שעורה עד כי משקל כל השנים עשר לוגין שכתב רש״י ז״ל יהיה לערך משקל הלוג האחד אשר אמרתי מאה ותשעה ושלשי׳ אונקיות וששה דראגמי של ששי׳ גרעיני חטה או שעורה לכל דראגמה שלא יעלה יפה בשום פנים לחשבון שקלי הקדש הכתובים בתורה לכן טוב הוא שאכתוב אני לכם בפרק זה כל הפרטי׳ הללו בשלמו׳ כי הנה בלתם אין ספק שלא תבואו אל תכלית ידיעת פטומו של שמן המשחה מעולם:

והנה ראש דברי שהוא האבת בעצמו יהיה על משקל ח הסממנים שבאו בתורה שהם בין הכל כאשר פרט התנא הכתוב למעלה אלף ושבע מאות וחמשים שקלים של עשרים גרה ככתוב בפרש׳ תשא· דעו בני כי במשקל הסלע שדברו בו רבותינו ז״ל הוא בעצמו כמשקל השקל של תורה מעשרי׳ גרה לכל שקל· אמרו חכמינו ז״ל שהסלע הוא ארבע׳ דינרין ודינר (כאשר כתבתי) הוא ששה ותשעים גרעיני חטה או שעורה· הרי שארבעה דינרים יהיו שלש מאות וארבעה ושמנים גרעיני חטה או שעורה· תרבו שלש מאות וארבעה ושמנים פעמים כך האלף ושבע מאות וחמשים כמו שהם שקלי התורה תמצאו שיעלו לכך שש מאות שנים ושבעים אלף גרעיני חטה או שעורה שהם אלף וארבע מאות אונקיות של שמנה דראגמי של ששים גרעינים לכל דראגמה היינו מאה וששה עשר ליטרין ושמנה אונקיות משנים עשר אונק׳ לכל ליטרא וזהו משקל כל הסממנים שבשמן המשח׳ בשלם שבפנים שהם שבעים מנה כמו שהיה בקטרת משקל הצרי והצפורן והחלבנה והלבונה כאשר כתבנו:

עוד דעו כי במדת הלח יופרשו בבדה אחת בעצמה משקל היין או המים של מעין צלולים וכים במשקל השמן זית זך כי היין או המים החיים הנובעים מן המעין עולים בכבדות על השמן זית זך אחד על תשעה לעולם· על כן אם לוג א׳ יין או מים כאמור הוא ט׳ אונקיות (כאשר כתבתי בפרקי הקודמים) יהיה הלוג של שמן זית זך שבנ׳ אונקיות וכ״ח גרעיני חטה עד שההין של שמן שהוא י״ב לוגין יהי׳ בין הכל צ״ז אונקיות שהם שמנה ליטרין משלם לערך י״ב אונק׳ לליטרא ועוד א׳ אונקיא וצ״ו גרעיני חטה· ועד כאן כתבתי מה שצריך לדעת במשקל הסממנים ומשקל ההין שמן שבא בשמן המשחה במצות התורה· אמנם כמה צריך שיהיו המים מתוקים וטובים לעשות בהם שריית הסממנים ואיך הוא מלאכת פטומו עד שלא יפיגו הסממנין את ריחם ולא יכלו מי השריי׳ ברותחין לעולם כל עוד שיהיו בהן הסממני׳ אלא מה שיבלעו אז הסממנים בם בלבד ואיך בעירוב השמן עם מי השרייה ברותחין לא יכלו דבר לא השמן ולא המים ולא יפיגו מי השרייה ריחם הטוב דבר ואיך ברתיח׳ האחרונ׳ על האש יכלו המים וישאר השמן מבושם כהלכתו אודיע לכם בקצרה בפ׳ זה אם ירצה ה׳ תכף אחרי זכירת כל הדברי׳ השייכים למלאכתו: והנה קודם כל דבר צריך שתכינו לכם בירה גדולה שתהיה מתוקנת כהוגן וכשורה להשתמש

במנה כשתבא לידכם מלאכת רקוח השמן הטוב והקדו׳ הזהי׳ ברו לכם א״כ חצר א׳ גדול מרובע שיהי׳ דרך כל הכש ועשרי׳ אמות על חמש ועשרי׳ אמות בשוה ויהיה מוסגר בכתלים מכל פנותיו ועליהם לא תהיה תקרה וגם קרקעית החצר ילך ביושר או מתוקן באבנים מסויידים בסיד היטב ולא יהיה החלק האחד מקרקעיתו עודף על החלק האחר דבר · ואם יהיה אחד מהכתלים האלו של חצר זה סמוך לרשות הרבים הנה מה טוב ומה נעים · שיכו דרך משל שמכותל מערבי של חצר יבא חוצה לו מיד רשות הרבים או מקום רחב ידים דומה לו אז אחרי אשר תרחקו שמנה אמות מראשית ארכו של כותל זה המערבי בנו לכם מבפנים להצר כותל של אבנים מסוידי׳ בסיד מחובר לו שילך ממערב למזרח עשר אמות ארכו שתי אמות רחבו ושש אמות קומתו והוא יהיה כותל דרומי של כירה אם תרצו לכוין הרוחות מן המזרח למערב · אחרי כן מהכותל הזה ההולך נגד המזרח אשר בניתם תרחקו ממנו חמש אמות שלמות ובכותל המערבי בעצמו תחברו לו גם כן כותל אחר דומה לראשון שילך גם הוא ממערב למזרח עשר אמות ארכו שתי אמות רחבו ושש אמות קומתו שממנו בלי ספק יעדיפו גם כן השמונה אמות הנשארו׳ של כותל מערבי עד סופו כאשר העדיפו מראשיתו לכותל הדרומי האמור וזה יהיה לכם כותל צפוני של הכירה הזאת אשר אתם בונים :

עוד בקצה שני הכתלים ההולכים נגד המזרח לצד פנים · עשו כותל אחר שתי אמות רחבו ושש אמות קומתו ובאורכו יסגור שני הכתלים האלו יחד מדרום לצפון משלם ויהיה לכם כותל מזרחי של כירה · ועל הכתלים אשר בניתם לא תעשו תקרה כי אז מהכירה הזאת שתהיה שמנה אמות ארכה וחמש אמות רחבה ושש אמות קומתה יהיה בוקע ועולה חללה ממנה עד לרקיע :

אחרי כן בכותל צפוני רחוק ממקום הקצה שממנו יתחיל הכותל המזרחי של כירה שתי אמות משלם · עשו חלון או רבובה אחת אצל קרקע הכירה עצמו שתהיה אמה רחבה ואמה ושני שלישים ארכה שתכנס ותבא בתוך כל חלל הכירה אשר עשיתם · וגם כשני שלישי אמה אחת רחוק מקרקעית הכירה על פני כלה עשו שבכה אחת או מחיצה מסורגת בברזלים מבפנים לכירה שתהיה לשמוש העצים שתדלקו בה ושתתנו אותם בעד החלון על השבכה · והשני שלישי אמה שיהיו תחת המחיצה מסורגת הזאת יהיו מקום לקלוט את האפר שיפול שם מהעצים הנשרפים ובכל עת הצטרך יגרפו את האפר הנאסף במקום ההוא במגרפה קטנה נתונה בראש עץ אחד ארוך ועגול כדי שהאויר מבחוץ יכנס בו וגם יבא בחלון האמור שיעבור תמיד פתוח כדי שיבערו העצים היטב ולא יכבו כאשר יקרה בודאי אם לא יכנס האויר שם בכל עת :

הכינו אם כן לכם חתיכות ברזל רבות שבמחצית הבנין או הסכום מהם יהיה כל ברזל של שמנה אמות ושני טפחים באורך ושני אצבעות ברוחב ואצבע אחד בעובי או בקומה שיהיו לשמוש הכירה והכתלים שהם ממזרח למערב ו וכמונים בשוה הכינו לכם גם כן ברזלים אחרים חמש אמות ושני טפחים ארכן ושני אצבעות רחבן ואצבע אחד קומתן או עוביין שיהיו לשמוש הכירה והכתלי׳ שהם מצפון לדרום ותנו הברזלים הראשונים האלו שהם הארוכים של שמנה אמות ושני טפחים לארכה של כירה על שני שלישי אמה הרחוקים מקרקעיתה תקועים טפח מזה ומזה בכותלי׳ שהם ממזרח למערב ובין כל ברזל וברזל יהיה טפח חלל וכן יהיו תקועים הברזלים כלם בכותלים הדם זה אחר זה בשורה שוה עד שימלאו כל השורה התחתונה מהכירה ממזרח למערב ועל הברזלים הראשונים האלו כאמור תתנו הברזלים האחרים שהם חמשה אמות ושני טפחים באורך שיכנסו גם הם בכותלים טפח בכותל זה וטפח בכותל זה ברחוק טפח גם כן מברזל לברזל בכתלי הצפון והדרום ובמקום חלל הרבובה הואיל כי אין שם מקו׳ לתחוב בכותל הצפוני הברזלים אחרי שיכנסו שני טפחים בכותל הדרומי שלנגד הרבובה תקנעו ראשי הברזלים האלו שהם שם מדרום לצפון במסמרים חזקים על הברזלי׳ ההולכי׳ ממזרח למערב כדי שלא יזוזו וימוטו ממקומ׳ ואז תהיה לכם מחיצה מסורגת או שבכה נאה שתלך על כל פני הכירה מבפנים רחוקה מקרקעית הכירה שני שלישי אמה כאמור :

אחרי כן תעלו מתחתית חלל הכירה המתחיל מקרקעיתה ממש ותגיעו עד ארבעה אמות משלם אל קומת הכתלי׳ צפוני ודרומי מבפנים ושם רחוק מכותל המערבי אמה אחת שלכח נגד המזרח תבנו מן הצפון אל הדרום ביושר שורת אבנים או נדבך מסוייד בסיד היטב שיהיה ארכו תשעה אמו׳ רחבו שתי אמות וקומתו שתי אמות ושתי אמות מהנדבך מזה וכן שתי אמות מהנדבך מזה ע״ש שתי קצותיו יכנסו בתוך הכתלי׳ דרומי וצפוני והיו לאחדי׳ שם כי אז השורה הזאת של אבני׳ תהיה גם כן שוה אל קומת הכתלים שהיא בכל הרוחו׳ סביב ששה אמות ולא תעבור · וגם פי הכירה בעבור כניסת שתי אמות מהנדבך מזה ומזה בכתלים הדרומיים וצפוניי׳ ימצא פתוח למעלה באורך חמש אמו׳ על רוחב חמש אמות מרבוע שלם ומהנדבך הזה עד הכותל המערבי ישאר עוד מכל וכל החלל פנוי כמבראשונה אמה אחת כדי שירד וישתתף עצמו עם חלל כל הכירה בתוכו ולא יעיק או ימנע עליית העשן מתוך הכירה למעלה ע״ב מקום אשר יצא משם החוצה לרשות הרבים כאשר אכתוב עתה בסמוך :

אחר כל הדברים האלה לעומת חצי קומת הנדבך ביושר עשו בכותל המערבי עצמו חור ענול שילך לצד מעלה באלכסון ויצא חוץ לרשות הרבים במהלט ובתוכו תתנו כלי חרס אחד מצופה מבית ומחוץ כהונן שיהיה הכלי הזה ארוך וענול וחלול באורך וברוחב שני טפחי׳ על שני טפחים בכל תוכו בענול ויצא הכלי הזה בסופו (שלא יעדיף מראשיתו לתוכה של כירה דבר) כמו שתי אמות חוץ לקיר המערבי דרך רשות הרבים כדי שממנו כל עשן הכירה יצא תמיד כשישרפו העצים הדלוקים תחת היורה הנתונה על פיה של כירה · אמנם על נדבך האבנים אשר עשיתם רחוק מהכותל המערבי אמה כאמור בנו על גביו על כל פנים קיר של אבנים מסויידים בסיד שיתחיל משפה העליונה של נדבך נגד המזרח וחצי אמה בלבד יהיה עביו של כותל זה שילך זקוף למעלה באלכסון ויטה בהדרגה את עצמו עד שיגיע ויסמך היטב על הכותל המערבי ושם ינוח מסוייד בסיד כהונן וכשורה עד שלא תשאר שם שום סדיקה שיוכל לצאת משם העשן וגם מצדדיו מזה ומזה לצד חוץ היינו מצפון ומדרום תסתמו באבנים ובסיד כל המקום שהיה פתוח שם בעבור עליית הקיר הזה באלכסון ונטייתו על הכותל המערבי כי באופן הזה תמצאו שהקיר ע״ג הנדבך יכניס בתוכו החור שהוא בכותל המערבי שממנו יוצא הכלי לרשו׳ הרבי׳ · וגם יאסוף כל החלל אשר ימצא תחתיו שיורד בתוך חלל הכיר׳ בכל וכל עד שבנתינ׳ היור׳ ע״פ הכיר׳ לא יוכל

לצאת העשן אלא דרך החור או הכלי חלול שהוא בקיר המערבי ההולך לרשות הרבים כאמור ולא ממקו' אחר כלל :

והנה מפני שפי הכירה כאשר אמרתי הוא מרובע בהחלט רב ועג של פיה לא יאות למלאכ' הצריכה לנו קחו לכם יורה אחת של נחשת יפה וברה אחרי טהרתה והנעלתה הנכונת שתהיה בפיה חמש אמות על חמש אמות בעגול נכון סביב וארבע באמה יהיה חללה או עמקה וקומתה עד כי מהשבכת מסורגת של ברזל שעליה האש בוער בתוך הכירה ירחקו שוליה ותחתיתה כמו אמה ושליש ובארבע פנות או קרנות הרבוע שהיה מלפנים פי הכירה תשיבו שברי אבנים קטני' עם סיד וזפת ועופרת מהותך עד שיעשו ויתהוו למקשה ויסתמו כל החללים והסדיקות שהיו בקרנות ועל שפת היורה הנתונה בכירה סביב · וכמשפט הזה תהיה לכם כירה נאה ועגולה בפיה שלא יצא העשן ממנה אלא דרך רשות הרבים ותוכלו להשתמש בה ולעשות עליה כל מה שתרצו לצורך שמן המשחה וקטורת אם תעשו גם כן לה מכסה של עץ הגון ומתוקן שיאות לכסות את פיה בעת היות יה' כנהוג :

על כן ברו לכם נסרים או דפי עץ חזק שיהיו בעביין כמו טפח שוחק ותחברו הדפים היטב זה בזה עד שלא יבוטו זה מזה לעולם ועשו מהם מכסה עגול נכון לפי הכירה והיורה של נחשת כאמור שיהיה חמש על חמש אמות כמשפט · ובאמצע העגול במקום אשר הוא לו כמו מרכז עשו נקב עגול שיהיה פיו פתוח באופן שיוכל להכנס בו שוק אדם גדול בנקלה וכן על צדו האחד רחוק משפת המכסה שני טפחים מצפון או מדרום לו כפי חפצכם עשו נקב אחד שיהיה בפיו הפתוח כמו שני אצבעות על שני אצבעות סביב שירד ם מהמכסה אל תוך היורה אחרי כן תחלקו המכסה הזה של עץ לשני חלקים שוים עד שעם החלק האחד יהיה חציו של הנקב ההוא שאמרתי כי הוא נכון להכנים בתוכו שוק אדם גדול · ועם החלק האחר יהיה חציו מהנקב ההוא בשוה עם הנקב האחר של שתי אצבעו' רחוק משפתו שני טפחי' כאמור כי כשתרצו לתת הצלוחי' ביורה תוכלו לתת חצי המכסה על צד א' מהיורה בנקלה וכן החצי האחר מהמכסה על צד האחר ביורה ובתוך הנקב יצא צואר הצלוחית כאשר אומר · וינוח הור שלו על דפי הנסרי' שהם סביב לנקב האמצעי מהמכסה ולא יגע כרס הצלוחית בשולי היורה כאשר אכתוב בסמוך · והנקב האחר שהוא מצדו האחד של מכסה שני טפחים קרוב לשפתו ישמש לשפוך ביורה כנחת המים הצריכי' לה בבלי הסרת המכסה ממנה : ומה שאמרתי עד כאן די כמו שנראה לי להודיע לכם משפט הכירה ומעשיה ואין לי עתה לדבר עוד עליה אלא בשני דברים אלה בלבד שאכתוב אותם מיד בסמוך שצריכים הם ודאי לתשמישה כי בלעדם לא תכון הכירה במלאכתה אך תהיה גרועה וחסרה מהשלמות ההוא שיאות לה :

והנה הדבר האחד הוא המכסה המגין על כל חלקי הכירה והשומר אותה שלא ירד עליה הגשם והשלג מן השמים : והאחר הוא בנין המעלות הצריכות לה ארכן רחבן ורומן כמשפטן · ואולם מכסה הכירה יהיה באופן זה · קחו לכם שתי כלונסות של ארז שיהיו בארכן עשרים אמות וברחבן ובגובהן או בעוביין שתי אמות · ותכניסו שתי אמו' מאורכה של הכלונסה האחת בכותל המערבי רחוק שש אמות בראשיתו לצד דרום שהלך לאורך החצר נגד הכותל המזרחי שלו · והכלונסה האחרת תכניסו אותה שתי אמות בכותל המערבי בשוה נגד המזרח גם כן ורחוקה מ

מהכלונסה האמורה תשעה אמות שאז תהיה גם היא רחוקה מסוף הכותל המערבי ששה אמות לצד צפון · אמנם יהיו קבועים כל אחת מהשתי כלונסות האמורות למעלה משפת הכירה בריחוק מקום כמו ארבע אמו' לצד מעלה · ועל סופן של שתי הכלונסות שיבו כלונסות אחרות של ארז קבועות במסמרות חזקים שם שיהיו ברחבן ובעבין אמה בלבד וארוכות באופן שילכו מראשיתן עד סופן על הכלונסות הראשונות לצד מעלה באלכסון ויטו בסופן על הכותל ח המערבי עצמו ואז יוקבעו בכותל ההוא באופן שלא יזוזו ממקומן · ועל הכלונסות האלו ההולכות באלכסון תקבעו זה אחר זה נסרים רחבים כשני אמות סמוכי' זה לזה שיעלו למעלה אל מקום הכותל המערבי אשר הם סמוכי' שם סופי הכלונסות ההולכות באלכסון כאמור עד שתכסו כל מקום הכירה בשלמות · וכדי שעל ידי כובד הנסרים לא ישברו הכלונסות בפרט הנתונות מהמערב למזרח באורך החצר עשו לכם ארבעה עמודים של ארז נסים כירך אדם גדול · ועל הכותרת הא' קרא אות' וישר נביאו בספרו איפיסטיליאון · והוא לשון יוני · ובלעז נקראת קאפי טילו יהיה סמוך ראש הכלונסה שהיא נגד המזרח הנתונ' בצד דרום · ועל הכותרת או ראש העמוד השני תהי' סמוכ' סוף הכלונסה ההיא בעצמה שהוא סמוכה לכותל המערבי · וכן הב' עמודי' האחרי' יסמכו בשתי הקצות הכלונסה האחרת הנתונה בצד צפון ההולכת נגד המזרח כאמור בראשונה · ואם תרצו שהנסרים הנתונים על הכלונסו' ההולכות באלכסון ימנעו בהחלט ירידת הזרם והמטר על הכירה תכפרו אות' מבית ומחוץ בכפר כי כמשפט הזה יהיה לכם מכסה נאות להגין על הכירה ולשמרה מכל היזק כשלם שבפנים :

וסוף סוף כדי שתוכלו לעלות אל פי הכירה בנקלה לעשות שם חפצכם כפי אות נפשכ' עשו חוצה לה מצד המזרח שמנ' מעלות באופן זה והוא שבקרקעית החצר רחוק מכותל מזרחי של כירה שמנה אמות תתחילו לבנות המעלות האמורות והמעלה הראשונה תהיה ארכה תשעה אמות ורומה חצי אמה ושלחה צמה : ועל סוף המעלה הזאת תעשו מעלה אחרת באורך ורוחב וגובה שתדמה לראשונה · וכן תעשו שש מעלות אחרות כאלה זו לפנים מזו עד שהמעלה השמינית תדבק עצמה בכותל המזרחי של כירה ותגיע המעלה ההיא לרום ארבעה אמות של כותל זה · ומזה ומזה למעלות תעשו כותל אחר מכל צד המעלות היינו מצפון ומדרום שיהיו כל אחד מהם בקומה ששה אמות ועביין אמה ויכנירו השבנת מעלות האמורות ביניהם במשפט ובהדרגה נכונה :

אחרי הכירה ותשמישיה צריך שתכינו לכם כל הכלים כמו אשר אכתוב · וראשונה יהיו מן המוכן ארבעה צלוחיות של זכוכית · האחת תהיה בכרסה גדולה מאד והשנית תהיה בינונית · והשלישי' תהיה קטנה לערך הבינונית · והרביעי' תהיה היותר קטנה שבכלם · והנה הצלוחיות האלה היינו הגדולה הבינונית והקטנה בערך צריך שיהיו של זכוכית כפולה ונסה עד שתהיה זכוכית הגדולה בנסותה כמו שלשה אצבעות · וכרסה יכיל מהדברים הנתונים בה עד כך שמנה עשר שקלים ששה עשר ליטרין ושמנה אונקיות · והשקלים יהיו של חמשה ועשרים ליטרים משנים עשר אונקיות לכל ליטרא · וצואר הצלוחית הזאת יהיה אמה אחת באורך לא פחות ולא יותר · וגסות הצואר יהי' כמעט כמו שוק של אדם גדול · ופיו יהיה פתוח לרוחה · ולא תהיה שפה בולטת על פי הצואר כי יהיה סכל וכל חלק · אמנם כמו שני טפחים

למטה מפי הצואר הזה יצא חלק אחד מעצמות הזכוכית של צלוחית שיהיה לצוארה בסבוב כמו זר ויהי' ארכו של זר זה שני טפחים ורחבו גם כן שני טפחים סביב · כדי שבשביל רוח' הזר הזה שילך על נסרי מכסה היורה שהם סמוך לנקב אשר עשיתם בו באמצעיתו ינוח צואר הצלוחית וישקוט על חלקי הנסרים וישאר כרס הצלוחית באויר היורה ולא תפול על שוליה · ולכן השני טפחי' שהם סמוך לפי צואר הצלוחי' יהיו חלקים לסבה ההיא שאומר : והשני טפחים היורדים מהם יהיו זר בולט · והשני טפחים הנשארים מהצואר תחת הזר יהיו גם כן חלקים כמו שהם השני' טפחים הראשונים שהם סמוך לפי הצלוחית הזאת :

והנה הצלוחית הבינונית תהיה גם כן של זכוכית גסה כמו שני אצבעות וכרסה יכיל מהמשקים הניתנים בה עד כך שני אלפים ומאה אונקיות מים שהם מאה וחמשה ושבעים ליטרים או מארים ושלשים ושלשה לוגין ושליש · ועם השנים עשר לוגין או ההין שמן יהיו מאתים וחמש' וארבעים לוגין וא' שליש · אמנם צוארה יהיה גם כן בארכו אמה ונסותו לא יהיה שוה לגסות צואר הצלוחית הראשונה שהיא כשוק אדם גדול כאמור אך יהיה מעט דק ממנו כדי שפי' של צלוחית זו הקודם לזר שלה יוכל להכנס כמו בטפח ומחצה של צוארה לתוך פי הצלוחית הראשונה ויעמוד שם בהדוק כבון זקוף ועומד לצד האויר העליון ולא ימוט · על' אמרתי שהשני' טפחים שהם סמוך לפי הצלוחית הגדולה יהיו חלקים והנה זר הצואר הזה לא יהיה בארכו אלא טפח אחד בלבד וברחבו שני טפחי' סביב כדי שיהיה נכון לנקב המכסה · עד כי צואר זה כנגד הפה שלו יהי' חלק שני טפחי' כאמור בצלוחית הראשונה · וטפח אחד בלבד זר · ושלשה טפחים חלק שהוא חצי אמה סמוך לכרסה · ולמטה בפרק זה אומר לכם מפני מה יאות שחלק הצואר הנשאר בה יהיה חצי אמה :

אולם הצלוחית קטנה בערך תהיה גם היא של זכוכית גסה כמו חצי אצבע · וצוארה יהיה בלבד כחצי אמה באורך ולא יהיה כנסותו של צואר הצלוחית הבינוני' אך מעט דק ממנו כדי שיוכל לבא בתוך פה הצלוחית הזאת כמו טפח ומחצה ויעמוד שם בהדוק נכון · וכדי שצוארה לא ירד יותר ממה שצריך בתוך צואר הצלוחית הזאת הבינונית יהיה לה גם כן כרחוק שני טפחים מפיה זר של זכוכית שיהיה באורך וברוחב שני אצבעות סביב בלבד כדי שתסמך הצלוחית עליו וישאר כרסה זקוף ועומד באויר ולא ימוט משם · אך הצלוחית הרביעית תהיה של זכוכית לבנה יפה וברה ונסה כהונן וכרסה יכיל בלבד ההין שמן שהוא על פי החשבון הכתוב למעלה שמנה ליטרין א' אונקיא ותשעים וששה גרעיני חטה שהוא משקל כל השנים עשר לוגין של שמן המשחה האמורים · וצואר הצלוחית הזאת יהיה כמו טפח באורך · ועל פי צואר הצלוחית תהי' חתיכה אחת של זכוכית כלה מקשה ארוכה כמו שני אצבעות ועגולה ונסה כמספיק כדי שתסתום היטב פי הצלוחית ולא ילך ממנו הריח הטוב מהשמן הנחמד והקדוש הזה כי התורה צריך שיעמוד לעולם בשמן ריחו המבושם בו ולא יכלה · גם לא תשכחו מלהכין לכם יתד אחד של עץ כלו מקשה עגול וארוך אמה אחת ועביו יהיה כנסותו של שוק אדם בינוני לתת אותו כאשר אומר בפי הצלוחיות גדולה ובינונית לעת המצטרך · ועל ראש היתד הזה יהיה זר בולט כשלשה אצבעות סביב כדי שכשיהיה בפי הצלוחית לא יפול בתוכן :

גם אצל הצלוחיות האלה יהיו לכם שלשה קדרות של חרס היינו גדולה בינונית וקטנה מצופות באבר מתוכן וגם חוצה להן · אמנם הקדרה הגדולה תכיל המים כבושמים וההין שמן שהם בין הכל מאתים וחמשה וארבעים לוגין ושליש היינו מאה ושלשה ושמנים ליטרין וא' אונקיא ותשעי' וששה גרעיני חטה · הבינונית תכיל החצי ממה שתכיל הקדרה הגדולה · והקטנה תכיל כמו עשרים ליטרין של שנים עשר אונקיות לליטרא :

ועל כי טוב הוא שתסירו ריח החרס מהקדרות החדשות כדי שבהיותן על האש לא יקלקלו ריח המבושם שבשמן טוב הוא שתרתיחו אותן במים קודם שתשתמשו בהן תוך יורה גדולה וטהורה · ובזמן הרתיחה תשימו במים ההם שביורה אפר מנופה כפי ראות עיניכם · והאפר יהיה מהעצים ההם הנקראים אצלנו חזקים כמו שהם דרך משל העצים מהאטד נקרא האילן ההוא בלשון יון דרים · כתוב בדלית שלחם הנקראת דילטא והרו עם האיפסילון בחירק תחת האלף · אחר יהרו ובסוף התיב' הוא הסיגמא · ובלשון לאטינו נקרא קוירקוס · ובלעז רוכירי · וכשתסירו הקדרות מהיורה תרחצו אותן במאד מאד בחמין ובמי מקוה תטהרו אותן עם הארבעה צלוחיות של זכוכית אשר כתבנו · גם תטבלו במקוה כלים אחרים של חרס גדולים רחבים ועמוקים כמו הקערות גדולות המצופות מבית ומחוץ באבר היטב · נקרא הכלי הזה הגדול בלשון יון טריבליאון · כתוב בתיו שלחם ברו · ביוטא · בביטא · בלאמדא · ביוטא · באומיקרון · ובנוי · שבצרופ' יחד יקראו טריביליאון · ובלשון לאטינו קאטינום ובלעז קאטינו שיהיו הכלים האלו מוכנים לכם לשפוך בם מימי השריה והסנון והבשול :

וגם תכינו לכם מכבש אחד לסחוט עמו הסממני' כדי שירדו מהם המים הנבלעים בם והמכבש נקרא בלשון יון א איפוליניאון · כתוב באיפסילון עם החירק תחת האלף : והפי · והאומיקרון · והלאמדא · והאיטא · והניי · והיוטא · והאומיקרון · והניי · שבצרופן יחד תקראו איפוליניאון · ובלשון לאטינו נקרא טורקולאר ובלעז טורקייו · והוא כלי שתעשו אותו כמשפט הזה · קחו לכם שני נסרים חזקי' של עץ אגוז או עץ אחר דומה לו שיהי' אורך כל נסר מהשני נסרים שתי אמות ורחבו אמה ועביו חצי אמה · ועל קצורת הנסר האחד בריחוק שני טפחי' משפתו משני צדדיו עשו בו בשני המקומות שנים נקבי' שילכו מתוכם בעקלתון בעבור השומים העקומים שיהיו בם · ועם כל זה יצאו הנקבים האלה בשני הצדדין חוץ מהנסר ביושר · אמנם הנקבים האלה יהיו בכל שני צדי הנסר רחבים באופן שיוכל להכנס בכל אחד מהם בפרוד זרוע אדם בינוני בנקלה · וכמעשה הנסר האחד כן יהיה מעשה הנסר השני כי כאשר יהיו השני נסרים סמוכים זה לזה ועומדים צפופים יקראו ויהיו באמת המכבש עצמו : אחרי כן בחרו לכם ארבעה דפים של אגוז או עץ דומה לו שיהיו כל אחד מהדפים באורך שתי אמות · אך ראשו של כל אחד מהארבעה דפים מצדו האחד בלבד יהי' חצי אמה ארכו וחצי אמה רחבו וחצי אמה קומתו בריבוע · ומהריבוע זה של חצי אמה כאמור ואילך עד סוף הדף שהוא חוץ מהראשים המרובעי' אמה וחצי יהיו מתוקני' הדפי' באופן שיהיו ארוכים ועגולי' כמו שאומר בסמוך · אך באמצע החצי אמה של רבוע עשו שם בארבע' הדפים בפרוד נקב ישר של אצבע וחצי על אצבע וחצי בסבובו שיהיה מצדו העליון ויצא בצד שכנגדו בדמותו לתחוב בו הברזלים

האֲרוכי' כמו אמה הנעשים לתת בנקב ההוא בעצמו ולהניע בסבוב הדפים האלה כשתתנום בתוך הנקבים ההולכים בעקלתון שהם מזה ומזה בראשי הנסרים שבמכבש · על כן הדפים האלו מסוף הרבוע של חצי אמה והלאה יהיו ארוכין ועגולים עם רשומים עליהם עקומים שילכו בעקלתון סביב סביב עד סוף הדפין · ועובי שלחן מהרבוע עד סוף כל דף מהם שהוא באורך אמה וחצי יהיה כעובי זרוע אדם בינוני · גםמעשה הדף האחד כן יהיה מעשה השלשה דפים אחרים ולכן כשתרצו לסחוט איזה דבר במכבש שימו נסרי המכבש זה כנגד זה עד שיהיו הנקבים שלהם מכוונים היטב זה לקראת זה ותכניסו מצד הנקבים שהם בראש הנסר האחד מהמכבש מצד חוץ השני דפים שהם ארוכים ועגולים עם הרשומים עליהם ההולכי' בעקלתון וכן תעשו בשני הנקבי' האחרים שהם בסוף הנסר הזה חוצה לו עם השני דפים העגולים וארוכים עם הרשומים שעליהם ההולכים סביב בעקלתון כאמור ושימו צד הנסר האחד מהמכבש שהוא צד פנים לו אצל סופן של דפים אלו המוכנסים כבר בנסר הראשון ממנו והכניסו אותם בנקבי' שהם בראש וסוף הנסר הזה השני ותדחפו אותו עד שיכנסו הארבעה דפים בארבעת הנקבים שבו כהוגן וכשורה ואז ינענע האיש האחד השני דפי' בסבוב עם הברזל ארוך אמה התחוב בנקב ההוא הישר שהוא בראש רבועם וכן יעשה איש אחר עם הברזל האחר ארוך אמה תחוב בנקב הישר שהוא ברבועם של שני הדפים האחרים ויתמידו האנשים האלה בהפיכת הדפים עד שיקרבו הנסרים בחוזקה זה אצל זה בעבור הפיכת הדפים שהם קבועים בנקבי השני נסרים של מכבש ויסחטו הדברים הנתוני' בסמרטוט בתוכם באופן שיצא מהם כל הנבלע בם:

עוד הכינו לכם סמרטוטים לבנים של פשתן לתת בם הסממנים בזמן הסחיטה · וגם עשו לכם כלי אחר של פשתן לדמות סאקו לבן ונקי שיהיה ארוך כמו שתי אמות ורחב כמו חצי אמה שילך ויצר עצמו בסופו עד שיהיה חד בתחתיתו ותנו על פי הכלי הזה זר אחד של עץ דק עגול שיהיה עביו של עץ זה כמו אצבע ויהיה הזר הזה תחוב במחט עם פתיל פשתן סביב סביב על שפתו כדי שיעמוד פיו הכלי הזה פתוח תמיד לשפוך בו בנתינה הוגנת הדברי' לחים שיצטרכו לסנון · נקרא הכלי הזה אצל בעלי מלאכת האלקימיאה בלשון לעז מאניקה איפוקראטיקה ·

גם יהיו לכם כוסות של זכוכית לבנה אחרי טהרתן במי מקוה לשפוך בם המים לבדם או המים והשמן מעורבים יחד בצלוחיות שהם על היורה שהיא על פי הכירה או בכלי חרס הגדולים או בקדרות שיושבו על האש בעת המצטרך לבשל בם המים המבושמים והמסוננים והשמן:

עוד יהיה לכם מן המוכן שלחן של דפי עץ חמש אמות ארכו וחמש אמות רחבו שיהיה גסות נסריו כמו חצי אמה ויעמוד נשען על סמוכות חזקות גבוהות מן רצפת קרקע החצר כמו שתי אמות ולא יותר לשים עליו הצלוחיות אשר תסירו מהיורה עד שיתרוקנו מהדברים הנתונים בם אל תוך כלים אחרי' כפי המצטרך · ומקום מצב שלחן זה יהיה נגד מעלות הכירה כדי שיהיה מן המוכן לשים עליו על נכון הצלוחיות המלאות כשיורידו אותן מן הכירה:

עוד הכינו לכם עצים רבים שיהיו של עצים מתוקים כמו שהוא דרך משל האילן סרק ההוא הנקרא בלשון יון אישיאה כתוב בתיו שלהם במקום השית אשר כתבתי אני גם לאשינו נקרא סאליקס מפני שבין כל שאר אילני סרק

אחרי שיושע יצמח במהרה · ובלשון לעז נקרא סאליצי · והעצים האלו יהיו מחעצפים שלו חגסים כזרוע אדם גדול · וארכן יהית כמו ארבע אמות וחצי שידלקו בחלון או ברכובה שבצפון הכירה על גבי המחיצ' המסורגת של ברזל שהיא שם באליתא הנוכח שהיא של חריות וקסמין דקים לתחוב אותם בין העצים הגדולים כשירצו להצית בם את האש:

אחרי כל הדברים האלו תבואו אל תכלית רקוח שמן המשחה שהוא זה · קחו בראשונה כל אחד ואחד מהארבעה סמים בפרוד ושברו ראשונה חתיכות המר לחלקים קטנים מבלי כתישה ותחתכו אחריהם חלקי נטיעת הקנמון שהוא הסקוינאנטי במספרים בחתיכות רבות וקטנות · והקנה תתקנו אותו עם סכין מושחז היטב לקסמין דקין דקין · וכן תעשו עם עץ הקדה ותערבו כל הסממני' יחד שהם בין הכל במשקל אלף וארבע מאות אונקיות היינו מאה וששה עשר ליטרין ושמנה אונקיות ותשימו אותם בצלוחית הגדולה מבלי מים ותנענעו אותה היטב עד שילכו הסממנים על כל שוליה בשוה · אחרי כן קחו הצלוחית הזאת כמות שהיא ואיש אחד או שני אנשים חזקים יחזיקו אותה בשתי זרועותיה' ויעמידו אותה תוך היורה ריקנית שבכירה באופן שלא תפול הצלוחית על שולי היורה אך תעמוד תלויה באוירה עד שאיש אחד יתן על היורה חצי המכסה שלה מצד צפון ואיש אחר יתן חצי האחר מהמכסה מצד דרום כי כמשפט הזה יצא צואר הצלוחית חוץ מהנקב האמצעי שבמכסה ותעמוד הצלוחי' מוסמכת בחזוק על נסרי המכסה שבסביב הנקב ובגלל הדבר הזה לא תזוז ממקום' הצלוחית לעולם:

אחרי כל המעשה הזה קחו מי מעין או באר מתוקי' וצלולים וטובים שיהיו במשקל ארבעת אלפים ומאתים אונקיו' שהם בין הכל שלש מאות וחמשים ליטרין מים לערך שלשה אונקיות על כל אונקיא מהסמים היינו ארבע מאות וששים וששה לוגין ושני שלישים מים כי יספיקו לשרייה הנעשית כמשפט הזה אשר אומר אך בשרייה הנעשית כמנהג כל האדם אולי יצטרכו בסמים כל כך לוגין מים כמו שהוא כמספר האונקיות שלהם:

ואחרי נתיכת המים האלו בצלוחית גדולה דרך צוארה ופיה הפתוח לרוחה קחו הצלוחית בינונית ריקנית ותנו הפה והצואר שלה תוך פה וצואר הצלוחית גדולה וכדי שלא יצא שום אד או עשן מהמים והסמים הנתונים בצלוחית דרך הסדקים שישארו באולי מעט פתוחים בין פה לפה מהצלוחיות · עשו לכם דבק טוב עם סלת חטים ולושו אותו עם לובן ביצה טרופה עד שיתהוה לדמות אספלנית נסח ושטחו הדבק הזה על סמרטוט רחב של פשתן כמו חצי אמה ותנו אותו על פיות הצלוחיות סביב סביב בתקון נאה ועליו גם כן לתוספת שמור שימו סמרטוט אחר כמוהו עם הדבק הזה שטוח עליו ותנו אותו על הסמרטוט הראשון וגם על שני הסמרטוטין תנו עוד סמרטוט אחר כמוהו בלי דבק וקשרו אותו היטב על השני סמרטוטין הראשונים סביב ותניחו הצלוחית הזאת הגדולה מתוקנת כמשפט הזה נשענת על המכסה כי לא תזוז ממקומה עוד בפרט בעבור משקל הדברים שבה שהם בין הסממנים והמים שמנה עשר שקלים ששה עשר ליטרין ושמנה אונקיות ועוד לא תסור ממקום שבתה בעבור משקל הצלוחית בינונית שהיא על פיה:

אחרי כן מתוך הנקב שעשיתם בצדו האחד של מפסת מבלי שתסירו המכסה ממקומו תתנו ביורה המים הצריכים בה עד שתמלאו אותה קרוב כמעט לשפתה והצירו האש בעצים שיבעירו על המחיצה מסורגת של ברזל שלשת ימים תמיד ושלשה לילות רצופו' ושמרו שהמים שביורה לא יבואו לידי רתיחה כי צריך שיהיה האש במדרגה אחרת נכונה לעולם עד שהמים שביורה יהיו תמיד כל הימים הללו חמים באופן שהיד תהיה סולדת בם בלבד ולא יותר על זה׃ ולדעת מדרגות האש בשלם שבפנים כמשפטן צריכי' אתם למודעי והוא איש אחד מבעלי האלקימיאה הנקראים בלשונם מ מאניפולאטורי כי להם לבדם נתנה חכמת תקון האש במדרגה הנכונה כפי צרכ' וזכרו להעמיד תמיד כפל השלש' ימים האלה תיורה מלאה מים שאם יחסרו תוסיפו בה מים חמין דרך הנקב שהוא בצד המכסה מדי יום ביו' כדי ספקה ואחרי השלשה ימים ושלשה לילות הסירו האש מהמחיצה מסורגת ותעמוד הצלוחית עוד ביורה עד שיצטננו המים שבה ושבצלוחית בהחלט׃

אחרי כן הסירו מצוארי הצלוחיות המכרטוט הקשור עליהם מבלי שטיחת הדבק ועל המכרטוטין שהם עם הדבק שיהיו אז יבשים הרבה מאד שימו מכרטוטין אחרים שרויים במים פושרין פעמים רבות פעם אחר פעם עד שירככו את הדבק שבמכרטוטין היטב ׃ ואז יוסרו המכרטוטין האלה אשר היה עליהם הדבק בנקלה מבלי שבירת צוארי הצלוחיות בכל או במקצת ׃ אחרי כן יעלו במעלות הכירה שמנה אנשים זה אחר זה ויעמדו על המעלו' כסדר הזה היינו שעל המעלה השמינית יעמדו בקצה המעלה ההיא שני אנשים אחד מצד דרום ואחד מצד צפון וכן יעמדו שני אנשים אחרי' על קצות המעלה השביעית אחד מזה ואחד מזה למעלה כאמור ׃ וכן יעמדו שני אנשים אחרים על המעלה הששית כאשר עומדי' בשאר המעלות ׃ ועוד שני אנשים אחרי' יעמדו על המעלה החמישית ככתוב בשאר המעלות שהן עליה עד שיהיו בין כלם שמנה במספר׃

והשני אנשים שהם על המעלה השמינית יסירו הצלוחית הבינונית מעל צואר הצלוחית הגדולה ותכף ישימו בתוך פי צוארה של צלוחית זאת הגדולה שהוא פתוח לרוח' היתד של עץ הארוך אמה וגם כשוק אדם גדול שעל ראשו יש הזר ההוא העודף על פי הצלוחית שלשה אצבעות סביב ׃ והיתד הזה יושם בפי הצלוחית לשתי סבות ׃ האחת היא כדי שלא יפינו את ריחם מימי השריה מתוך פי הצלוחית אשר יעמו' פתוח מבלי מכסה ׃ והשנית כדי שלא ישברו האנשים ח המחזיקים בצואר הצלוחית בחוקה את צוארה מכנה ב במעיכה חזקה כי יסמכו דפני צואר הצלוחית על היתד הזה סביב ולא יבואו בשום פנים לידי מעיכה או שבירה׃

אחרי כן השני האנשים שהם על המעלה השמינית יחזיקו זה מצד זה וזה מצד זה בצואר הצלוחית במקום שיש שם השני טפחים חלק סבוכים לפנה והשני אנשים שהם על המעלה השביעית יחזיקו גם הם זה מצד זה וזה מצד זה בראשו של זר בהצלוחית שאמרנו שהוא שני טפחים באורך על רוחב שני טפחים סביב וגם השני אנשים אחרים שהם על המעלה הששית יחזיקו שארית הזר מהצלוחית מזה ומזה ובין כלם שהם ששה במספר יניפו הצלוחית מעט לצד מעלה עד שהשני אנשים שהם על המעלה החמישית יסירו זה חצי מכסה היורה מזה וזה חצי מכסה היורה מזה ויסלקו את חלקיו לצדדין׃

אחרי כן השני האנשים האלה שהם על המעלה החמישית יחזיקו בצואר הצלוחית שהוא למטה מהזר ויעזרו את אחיהם להניף כל הצלוחית ולהוציא אות' חוץ מהיורה ׃ ואז האנשי' האלה שהם כאשר אמרנו על המעלה החמשית הזאת אחרי זמן מועט יחזרו פניהם לצד המערב וישימו שתי זרועותיה' בשוה תחת שולי הצלוחית אל פני המערב ותכף ומיד השני' אנשים העומדי' על המעלה הששית יורידו ידיהם המחזיקי' בחלק השני כזר הצלוחית ויחזיקו צוארה תחת הזר עצמו בחזקה ׃ אחר כך כעוד שהאנשים האחרי' יחזיקו ארבעתם בזר הצלוחית (כי האנשים העומדים על המעלה השמינית יורידו גם הם ידיהם מפי הצלוחית על תחלת הזר שלה ׃ והאנשים העומדים על המעלה השביעית יחזיקו בחלק השני מזר הצלוחית בהדרגה) ישיבו האנשי' הללו מהמעלה הששית גם הם זרועותיהם תחת שולי הצלוחית וזה יהפוך פניו וזרועותיו תחת שולי הצלוחית לצד צפון וזה יהפוך פניו וזרועותיו תחת שולי הצלוחית לצד דרום ׃ אחרי כן האנשים האלה העומדים על המעלה השביעית המחזיקים בחלק השני מזר הצלוחית ישיבו ידיהם תחת הזר עצמו ויחזיקו בו מעט ׃ אחר כך בהפוך פנים והזרועות מן הצפון אל הדרום ומן הדרום אל הצפון יחזיקו בשולי הצלוחית גם הם כאשר הם עושים אחיהם האמורים ואז השני אנשים הנותרים העומדי' על המעלה השמינית יורידו ידיהם מהזר ויחזיקו צואר הצלוחית תחת הזר עצמו זמן מועט ׃ אחר כך יהפכו פניהם לצד המזרח וישימו זרועותיהם מן המערב למזרח תחת שולי הצלוחית כאשר עשו שאר הששה אנשים הנטפלים בהורדת הצלוחית ובין כלם יורידו הצלוחי' הזאת הגדולה והמלאה לאט לאט מכל השמנה מעלות שבכירה וישימו הצלוחית בלי פגע על הטבלא או על השלחן הנתון על הסמוכות שתי אמות גבהן מרצפת החצר כאמור ׃ ואל יקשה בעיניכם משקל הצלוחית הזאת כי אם תעשו בדיוק חשבון משקלה תמצאו שכל אחד מהשמנה אנשים אלו המניפים אותה מהיורה והמורידים אותה מהמעלות על השלחן לא ישא עליו ולא יניף אלא משקל נאות לכל אדם בינוני כי הנה הסמים הם כאמור אלף וארבע מאות אונקיות שהם מאה וששה עשר ליטרין ושמנה אונקיות ׃ והמים הם ארבעת אלפים ומאתים אונקיות היינו שלש מאות וחמשים ליטרין ׃ הצלוחית גם כן תהיה משקלה כמו ששים ליטרין והיתד עץ שבפי הצלוחית גם הוא יהיה כמו שתי ליטרין וארבעה אונקיות שהם בין הכל כמו חמש מאות ושלשים ושלשים ליטרין ׃ הרי שכל אחד ואחד מהשמנה אנשים האמורים לא ירים ולא ישא עליו אלא שני שקלים ששה עשר ליטרין ושבעה אונקיות וחצי שזה באמת איננו משא נכל׃

יוריקו אם כן האנשים האלה המים המבושמים של השריה מהצלוחית אל תוך הכלי חרס גדולים האמורים ויכתשו הסמים גם כן במכבש ויערבו אחר המים היורדי' מהמכבש עם שאר המים שיצאו מהצלוחית בשפיכה ויסננו אות' היטב במסננת האמורה וכמדומה לי שיהיו כל המים מהשפיכה והסנון בכלל שני אלפים ומאה אונקיות מים שהם מאה וחמשה ושבעים ליטרין או מאתים ושלשה ושלשים לוגין ושליש כי יחסרו המים שהיו בראשונה ארבעת אלפי' ומאתים אונקיות החצי ממשקלם בעבור הסמים היבשים ט שבצלוחית כי הם יבלעו מהמים הרבה בפרט בעבור גודל כמות הקנבון שהוא בלבד יבלע מהמים יותר ממה שיעשו

שאר

שאר הסממנים יחד :
והנה אחרי אסיפת כל המים של השרייה והסנון יחד קחו
הצלוחית הבינונית ריקנית ואיש אחד יחזיק אותה בשתי
ידיו על אויר היורה שבכירה שתהיה אז גם היא ריקנית ·
ושני אנשים אחרי' אחד מצד הדרום ואחד מצד הצפון ישימו
כל אחד מהם חצי המכסה על צד פי היורה שבצדם עד
שיסגירו צואר הצלוחית בנקב האמצעי של מכסה מזור ש
הצלוחית ולמטה עד שלא תזוז הצלוחית ממקומה · ה
אחרי כן תשפכו עם הכוסות האמורים מי השרייה והסנון
בצלוחית שהיו (כאשר אמרנו) מאתים ושלשה ושלשים
לוגין ושליש ועליה' תתנו ההין שמן זית זך מראשית השמני'
הטובים והנבחרים הכתובי' במנחות פרק כל קרבנו' הצבור
עד שיהיו בצלוחית הזאת בין המים והשמן מאתים וחמשה
וארבעים לוגין ושליש · וצואר הצלוחית הזאת מהזר ולמטה
הוא חצי אמה כדי שכרס הצלוחית הזאת ירד במים שביורה
ויעמוד בם תמיד :
אחרי כן שימו בפי הצלוחית הבינונית הזאת פיה וצוארה
של צלוחית קטנה בערך כי כאשר ידעתם יש לה צואר ארוך
כמו חצי אמה עם זר של שני אצבעות רחוק מפיה שני
טפחים תכניסו אם כן צואר הצלוחית הקטנה בערך כמו ט
טפח וחצי תוך צואר הצלוחית בינונית עד שיכתום פיה
היטב וכדי שלא יצא ממנה דבר כמו אד או עשן שיעלה
מהמים שבה תנו במקום פיות הצלוחיות השני סמרטוטין
שדבק רטוב הוא שטוח עליהם מחדש כאמור בצלוחית
הגדולה וגם על גבן תתנו הסמרטוט האחר בלי דבק עליו
ותנו בתוך היורה הריקנית המים המספיקים לה דרך הנקב
שבצד המכסה האמור :
אחרי כן הציתו האש באליתא תוך העצי' שהם על המחיצה
מכוונת מתוך הרבובה שהיא מצד צפון לכירה ועשו כל
הדברים שעשיתם בשרייה הראשונה ותבעירו האש תחת
היורה כמשפט אשר אמרתי · אך הצלוחית הזאת תעמוד
ביורה תמיד במים החמים בעבור האש המוצת תחת היורה
במדרגה האמורה שבעה ימים ושבעה לילות ולכן תוסיפו
מים חמים ביורה בעת המצטרך דרך הנקב ההוא שבצד
המכסה אשר אמרתי ואחרי שתסירו האש של שבעת הימים
ושבעת הלילות ושיצטננו המים שביורה ושבצלוחית ה
הבינוני' היטב תסירו הצלוחית הקטנה בערך מפיה ותשימו
בפי הצלוחית הבינונית הזאת היתד של עץ אשר ידעתם
ויורידו השמנה אנשים כאמור את הצלוחית הזאת המלאה
מכל מעלות הכירה כי כשתפתחו פי הצלוחית הזאת על
השלחן האמור תמצאו כל המים והשמן שנתתם בצלוחית
שלא חסרו אפילו טפה אחת · וסבת הדבר היא כי אם יעלה
עשן מהצלוחית הבינונית אז יכנס ברדיפה בכרס הצלוחית
קטנה ולא יצא משמה חוצה כי בכרס הצלוחית קטנה בערך
יעמו' צרור ושם מפני קרירות האויר שהוא סביב לה יתקרש
העשן ההוא ויתהוה למים שיחזרו לירד ויפלו בכרס ה
הצלוחית בינונית אשר ממנה יצאו כתמור עשן · וכן יעשו
תמיד כל שבעת הימים ולילותיהן עמהם עד שגם הריח
הטוב המוסגר בצלוחית ישאר במשקין הנתונים בצלוחית
הבינונית ויהיה השמן בגלל זה מבושם כפי חפצנו במדרגה
העליונה האפשרית :
אחרי כל המלאכה הזאת שימו כל המים שתוציאו מהצלוחי'
עם השמן המעורב בם תוך הקדרה הגדולה אשר כתבתי
ושפתו אותה על הכופה המוכן לה מלא גחלי רתמים בוערי'

ובמוקד שכנגדה יבער גם כן אש צלול מבלי עשן ותכסו
בחצית פי הקדרה בלבד עם מכסה של חרס ולא תרתיחו
המים והשמן בחפזה לא במתון כדי שלא יעלו השמן והמים
חוץ מפי הקדרה בחזקת הרתיחה וילכו לאבוד וכאשר המים
יכלו כמו עד החצי מבה שתכיל הקדר' הגדולה שימו הנשאר
בה בתוך קדרה אחרת בינונית כדי שכותלי הקדר' הגדולה
המוסקים באש לא יתנו ריח השרפה אשר בם בשמן ·
וזכרו לשרות הקדרה בינונית כמו הצי שעה קודם שתתנו
בה המים והשמן המבושמים במים חמין ותעמוד בם עד
הזמן המצטרך לרתיחה כדי שתכף בהיותה על האש תתחיל
להרתיח ולא יצטננו בין כך המים והשמן המוסרי' מהקדרה
הגדולה אמנם קודם שתתנו בה המשקים המבושמים ח
האמורים תנגבו אותה היטב וכן כשישארו בקדרה הזאת
השנית כמו עשרים ליטרין של משקים שימו אותה בקדרה
הקטנה השלישית שרויה מלפנים במי' חמין כאמור ורתחו
בה עד שיכלו המי' מכל וכל וישאר השמן בלבד נקי מהמי' :
אחרי כן הסירו הקדרה הזאת מהאש ותכסו כל פיה במכסה
של חרס מהודק עליו היטב עד שלא יפיג בגלל זה השמן
את ריחו הטוב ממנו ולא תנענעו כלל הקדרה הזאת עד
שתוריקו את שמנה ממנה · ואחרי שלשת ימים שפכו השמן
שבקדרה בנחת בכלי אחר של חרס מצופה מבית ומחוץ
טהור ונקי ומכוסה במכסה כאמור בקדרה והמים שתמצאו
בשולי הקדר' שתוריקו ממנה השמן תשרפו באש ולא תמעלו
בם · ואחרי שבעת ימים שיעמוד הכלי הזה על שלחן אחד
טבלא בלי נענוע שפכו השמן גם כן בנחת בכלי אחר דומה
לראשון ויהיו בו שבעת ימים אחרים מבלי שתנענעו הכלי
המכוסה הזה אשר בו השמן כלל ותוריקו השמן אחרי כן
בנחת בכלי אחר כאמור בכל שאר השפיכות מהשמן וכן
תעשו מדי שבעה בשבע' ימים עד שלא תמצאו בשולי הכלי
הנשפך משם השמן שמץ מים אך אם באולי לא תיטב ב
בעיניכם רתיחת מי השרייה והסנון בחברת השמן הערב
והמבושם הזה בקדרות האמורות הנתונות לפני האש ח
המבוערת שיהיו שם עד שיכלו המים וישאר השמן לבדו
מבלי טיפת מים פן הרתיחה הארוכה והרבה הזאת תפיג
מהשמן הריח הטוב שבשכבר קבל בהיותו בצלוחי' הבינוני'
הנתונה ביורה על הכירה שבעה ימים ושבעה לילות כאשר
כתבתי (שזה באמת אינו רחוק מהאפשר) אז תעזבו ותטשו
הרתיחה בקדרות אשר ערכתי לפניכם מכל וכל · ובמקומה
שימו תכף ומיד כל המים המצוננים שתוציאו מהצלוחית
הבינונית תוך כלי חרס גדול מצופה מבית ומחוץ כאמור
ומכוסה היטב על פיו במכסה של עץ או דומה לו עד שיעיק
בגלל זה עלית ענן העשן המבושם ממנו ותטבנו שם המים
והשמן המעורבים יחד שנים או שלשה ימים רצופים כדי
שבמשך זמן זה יצוף כל השמן על פני המים · וכפי למוד
ר' יוסי אשר זכרתי לקטו השמן הצף עליהם עם כף של עץ
נקי וחדש שלא יהיה בעץ שלו שום ריח טוב או רע בטבע
ושימו כל השמן הנלקט בכלי אחר מצופה ומכוסה כאמור
שבעה ימים ושבעה לילות שלמות ויעמוד שם מבלי ש
שתנענעו או תזיזו הכלי ממקומו · ובכלות הימים האמורים
תוריקו השמן בנחת בכלי אחר מכוסה היטב דומה לאמור ·
ואם תמצאו בשולי הכלי השני אשר לקחתם ממנו השמן
שמץ מים תשפכו אותם תוך המים הראשוני' שהיו בצלוחית
הבינונית ותחילו עוד שבעת ימים אחרים עד שתוריקו
מהכלי האחרון כל השמן המסוס בו · ואם לא תמצאו עוד

תבצית מים בשוליו תרתיחו כל מי השרייה והכנון לבדן בקדרות הדן עד שיכלו המים שבקרבם בכל וכל פן תבואו בתשמישן לידי מעילה וסוף סוף תגנזו השמן הזך הטהור והקדוש הזה בצלוחית קטנה האמורה של זכוכית לבנה ושימו התיכת הזכוכית שהיא כלה מקשה על פי הצלוחית הזאת וגם עליו (לשבירה כעלייתא) תנו קלף בהמה או חיה טהורה וכשרה בעובד בקדושה שרוי אז במים טהורים בעת שתתנו אותו על פי הצלוחית וקשרו עמו סביב פי הצלוחית היטב ובהדוק רב שזה באמת הוא שמן המשחה שנעשה על פי התורה ככתוב בפרשת תשא :

והנני משביע באלקי השמים ואלקי הארץ כל מי שיקרא פרקי זה שלא ירקח שמן כזה אלא במצות ה' על פי נביא בפרט כי אנו בגלותנו בגלל עונותינו טמאים אנחנו טומאת מת ולא נוכל לטהר את עצמנו על פי התורה הכתוב' בפרשת חקה כדין וכשורה ואינו מן הראוי שהטמא יטפל עצמו ב ברקוח הקדוש הזה אלא כשיהיה טהור ובמצות ה' ביחוד : וה' למען רחמיו הרבים וחסדיו הגדולים ישיב את שבותנו ויקיים בנו מה שכתוב וזרקתי עליכם מים טהורי' וטהרתם וגו' · ונראה בעינינו ותגל נפשנו במה שאמר הנביא והיה ה' למלך על כל הארץ וגו' ונזכה בנחמת ציון כדכתיב ו והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי אכי"ר :

והתהלה לה' אלהינו כי יגענו ומצאנו לפי דעתי כל הצריך בידיעת סממני הקטרת בכשיריה משקלה ופטומה · וגם מה שצריך ברקוחו של שמן המשחה ומלאכתו · ובזה יושלם גם כן כל מה שהיה מן הנאות בחבורי זה לדעת בתנאי השלש' דברים שזכרתי בראשונה והם פרטי הבית הגדול והקדוש וכליו ותכונת הכהנים ושאר משרתי ה' הצריכים במקדש ומשפטי הקרבנות המנחות היינות הסלתות השמנים מיני המלח והעצים וסממני הקטרת · יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם הגומל לחייבים טובות אמן :

פרק פט

הלא בתחלת דברי הזכרתי לכם בני היקרים כי כמו שחייבי' אנחנו להגות בתורת ה' התמימה יומם ולילה כן מוטל עלינו בשחרית ובמנחה לקרות סדר הקרבנות תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן · אמרו רבותינו ז"ל לנטוע שמים וליסוד ארץ אלו הקרבנות שהבטיח הקב"ה לאברהם אבינו שכשיהיו קוראים בסדר הקרבנות יעלה הוא עליהם שכר כאלו הקריבום לפניו · ובמדרש הנעלם אמר ר' כרוספדאי האי מאן דמדכר בפומיה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות עניינא דקרבנייא ותקרובתא ויכוין בהו כדקא יאות · ברית כרותה היא דאינון מלאכיא דמדכרין חוביא דבני נשא לאבאשא לון לא יכלין למעבד ליה בישא אלא טבא :

והנה הודעתי לכם כי בעל המעמדו' ז"ל בסדורו הטוב והיפה הראה לכם הדרך הישרה לצאת ידי ההגיה בתורה שחרית כי בכל יום ויום מצא לכם מנוחה בתורה בנביאים בכתובי' במשנ' ובגמ' בכל הש"ס סדרי' כדין וכשורה אך בסדר הקרבנו' לא ערך השלחן הנאות לתשלום חובתנו כנראה לכל הקורא ולכן יעדתי לכם למלאת בה שחסר בזה הוא ז"ל עד שתוכלו לצאת ידי חובת קרבן תמיד של שחר ואז על שפתי בעל המעמדות תוסיפו לקח ותקבלו שכר בקריאת סדורו השלם כאלו עסקתם בתורה כל היום :

ועתה אחרי אשר כתבתי בפרקים הקודמים מה שהיה עם לבבי לעורר חשקכם ותאותכם ולזרז את חפצכם על קריאת מעשה הקרבנות אמרתי עת לעשות לה' להראותכם הדרך אשר תלכו בה בדי יום ביומו בשחרית ובמנחה ובמוספי שבתות וראשי חדשים והמועדות כלם · וכמו חלב ודשן תשבע בהם נפשכם הרחבה עד שבשפתי רננות אלה תורה ועבודה היוצאות מפיכם כהלכה תזכו לנחול שני עולמות העולם הזה והעולם הבא :

ואמנם זה יהיה לכם למשמרת כי קודם קריאת מעשה הקרבנות וההגיה בתורה חובה היא עליכם לקום בבקר ולהתפלל תפלתכם עם הצבור ואם תוכלו לכוין שעת ם משמרה שלישית שהיא בסוף הלילה שכרכם ישגא מאד מפני שבתחלתן ובסופן של כל שלשה משמרות של לילה כב יכול הקב"ה מתאונן על חרבן הבית וגלות ישראל ועל זה נאמר קומי רוני בלילה לראש אשמורות · לכן צריכים אתם להשתדל בכל עוז לסדר המאה ברכות בבתיכם ב באשמורת הבקר · ואחרי ברכות התורה הואיל כי תקראו פרשת התמיד על סדר ההקרבה תקראו במקומה עשרת הדברו' כדי שתזכרו הבקר אור אחרי אשר עברו חבלי שינה מעיניכם ותנומה מעפעפיכם מעמד הר סיני ותתחזק אמונתכם בתורה כמוטל עלינו · ואף על גב דאמרינן בסוף פרק קמא דברכות דבטלום מפני תרעומת המינים שלא יאמרו לעמי הארץ אין שאר התורה אמת ותדעו שכן הוא שהרי אין אתם קוראים אלא מה שאמר הקב"ה ושמעתם מפיו בסיני היינו דוקא בצבור אבל ביחיד דליכא משום תרעומת המיני' טוב הוא לאומרם · ובגלל הדבר הזה זכרתי שהוא מן הנכון לקרות אחריהן תכף השלש עשרה עקרים שהעתיקו חכמי דורנו האחרונים כי ישרישו בלבבנו אמתת תורתנו אשר היא עץ חיים למחזיקים בה ונמצא חן ושכל טוב בעיני אלהי ישענו המישר כל אורחותינו · אחריהן בסמוך כתבתי פרש' העקיד' כי הנה מלבד אשר היא קודמת בזמן למצות הקרבנו' · תזכרו בקריאתה זכות אבות ותכניעו יצרכם בראותכם שחייב אדם למסור נפשו לעבודת ה' יתב' כמו שמסר אותו יצחק אבינו ע"ה בשמחה ובטוב לבב ולא הרהר אחר מדותיו של יוצר כל · ועל כי ראיתי במחזור קטן ספרד כתובה הפרשה הזאת עם תפלה קצרה בראש' ובסופה ועליה פסוק ושחט אותו על ירך המזבח צפונה שקבלו רז"ל שבשעה שאדם קורא פסו' זה הקב"ה זוכר עקידת יצחק ועוד כתובים שם פסוקי שיר השירים שיש בהם סודות נעלמים בזכירת הקרבנות כנראה בספר הזוהר פרשת ויצא ופרשת ויחי ופסוקים אחרים מפרשת עקב ערבו לי מאד לא ידעתי מי הכינם והקדם ויאמר לאדם כתבתי אותן כהוייתן לזכות בהם את נפש מי שהיה מסדרן · וכדי שיהיו לכם קריאות הפרשיות האלה והגלוים מן המוכן תעתיקו אתם בסדורים שלכם תכף אחרי ברכות התורה ותתחילו וידבר אלקים את כל הדברים כו' (שמות כ') עד וכל אשר לרעך · אחריהן כתבו השלש עשרה עקרי' ופרשת העקדה והפסוקים הנלוי' לה · ואחרי קריאת העשרת דברות והשלש עשרה עקרים ופרשת העקדה והפסוקים הבאים עמה תגמרו מאמתי קורין את שמע עד ברוך שאמ' כסדר הנהוג והכתוב בסדורי תפלה · ועל כי המתפלל עם הצבור תפלתו נשמעת כדרבי יוחנן משום רשב"י ואני תפלתי לך ה' עת רצון כו' וכדו' אתא גבי

חניכא הן אל כביר לא ימאס · על כן צריכים אתם להשתדל בכל עוז לסדר הזמירות מברוך שאמר ואילך עם הצבור ולהתפלל עמהם כל התפלה בשעה הנכונה כדי שתוכלו לקרות כל סדר העבודה אחריה וכל המעמדות הפשוטות ומבלי קריאת פרשיות אחרות או פסוקים ככתוב שם שכבר קראתם אותם עם סדר העבודה ואין לכם לשנות בשאר סדר המעמדות דבר אלא מקום פרקי מסכת תמיד שכתבם הוא ז"ל אחרי תורה נביאים וכתובים קודם שאר סדרי השתא סדרי · ואתם הואיל כי יצאתם ידי חובת ההקרבה תקראו בראשונה תורה נביאים וכתובים · ואחריהם תקראו שאר סדרי הגמרא ואחרי סדר נזיקין תקראו פרקי המשנ' במסכת תמיד כי הוא המקום הנאות להם · ואחריהן אל תעזבו מה שכתב מסדר טהרות כי בזה תשלימו בכל יום קריא' הששה סדרים אשר ערך לפניכם :

אחרי אשר תתפללו תפלת השחר עם הצבו' טוב הוא שתזרזו עצמכם ותכינו לבבכם לעבודת תמיד של שחר אמר שלמה בתפלתו לחנוכת הבית כי כאשר ישובו ישראל בתשובה שלמה אל ה' ויתפללו אליו דרך ארצם והבית אשר בנה כי יסבו פניהם אל הקיר זה כותל מערבי השוכן שם אל אלקי ישראל ויציירו במחשבתם להיות בעת תפלתם תוך היכל ה' · יואל נא צור עולמים לשמוע תפלתם על כן דניאל על לביתיה וכוין פתיחן ליה בעלייתיה נגד ירושלם וזמנין תלתא ביומא הוה בריך על ברכוהי ומצלא ומודא קדם אלהה כן נעשה אנחנו אשר בארצות לאומים ישבנו כי בשעת התפלה וקריאת מעשה הקרבנות חובה עלינו להיות עינינו ולבנו שם כל הימים כדי שלא נזבח ונקטיר ח"ו בבמות במחשבה מועלת · אמנם יראה בעינינו כאלו עמדנו בבית הבחירה אשר שם כלי השרת והמזבחות עם הכהני' מלובשי' בקדושה ובטהרה בארבע' בגדי כהונה שהם מכנסים וכתנת מצנפת ואבנט · והכהן הגדול המרובה בבגדים שהי' מוסיף עליהם חשן ואפד ומעיל וציץ · ודעו בני כי בכל מקום אשר אוכל להזכיר פרטי העבודה בפסוק אחד או פרשה אחת מן התורה לא אסוג אחור מלהזכירו · וכל עוד שלא יבא הדבר בפרוש בתורה אכתוב דברי רבותינו ז"ל בלבד · אמנם קודם שאתחיל לכתוב סדר עבודת קרבן תמיד כתבתי בקצר' סדר המערכה לאביי הכתוב ביומא פרק אמר להם הממונה· ואם תרצו לקרות כל הסוגיא כמו שהיא ראו שם דברי רבי חייא ורבי ירמיה ורבא אליבא דריש לקיש ורבינא ורב אשי ורב פפא · גם כתבתי אצל סדורו דאביי התנו רבנן אין לך דבר שקודם לתמיד של שחר כו' ותנו רבנן תמיד של בין ח הערבים קודם לנרות כו' הם כמו סעיפים לסדר המערכה דאביי · קראו בכל בקר כל המימראות הללו כי הם מועילות מאד להבנת ולזכירת הקדימה והאיחור בעבודות המקדש · ומפני שהכהנים לא היו נכנסים לעזרה וכל שכן לעבודה עד שיטבלו ושירחצו ידיהם ורגליה' מן הכיור כתבתי פסוקי פרשת תצוה (שמות כ"ט) מפסו' ואת אהרן ואת בניו תקריב עד ומלאת יד אהרן ויד בניו כי שם יצוה על הטבילה ועל לבישת בגדי כהונה שתקראו אותם אחרי סדור המערכה לאביי והתנו רבנן הכתובים אצלו · אחריהם תתחילו סדר העבודה אשר כתבתי במקומו :

הלא ידעתם בני שאי אפשר שיהיה קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו (תענית פרק בשלש' פרקים משנה א' ב ג) וקרבנות הצבור הן קרבין על כל ישראל · ואי אפשר שיהיו ישראל כלן עומדין בעזרה בשעת הקרבן לפיכ' תקנו נביאים הראשונים שיבחרו מישראל אנשים כשרים ויראי חטא ויהיו שלוחי כל ישראל לעמוד על הקרבנות והם היו שנקראים אנשי מעמד ונכנסים למקדש עם משמר כהונה ולויה של אותה שבת ועושין כל מה שכתבתי בפרקים ח הקודמים ובכן היו מקדשין עצמן ומכוונין לבם לאביהם שבשמים בלב נשבר ונדכא בתפלה ותחנונים ובתשובה ומתפללים לה' שיקבל ברצון את קרבן זה של צבור · ועל כן אתם בני בשעת קריאת סדר תמיד של שחר תציירו ב במחשבתכם כאלו הייתם אנשי משמר ותתפללו לה' שיקבל קרבן תמיד זה כאלו היה נקרב כהלכה על כל ישראל ·

והנה בספר הזוהר פרשת צו ר' יצחק אמר על פסוק הכהנים לא אמרו איה ה' אילין אינון שלשה דרגין דבעיא לאשתכח' תדיר על קרבנא לאשכחא רעוא לעילא ותתא ולאשתכחא ברכן בכלהו עלמין כהנא מקריב קרבנא ואתכוון ליחדא שמא קדישא כדקא חזי ולאתערא סטרא דיליה וליואי א אתכוון בשיר לאתערא סטרא דלהון ולאכללא בסטר' דכהנא וישראל אתכוון לבא ורעותא לתיובתא שליתא ואתכנעו קמי מלכא קדישא והא נטיל כלא ואתכפר חוביה ואשתכח חדוותא בעילאי ותתאי · ובפרשת נח רבי אלעזר הוה יתיב יומא חד קמיה דרבי שמעון אבוי אמר ליה האי קץ כל בשר אתהני מאינון קרבנין דהוו ישראל מקריבין על גבי מדבחא? אמ' ליה כלא הוו מתפקי כחדא לעילא ותתא ותא חזי כהני וליואי וישראל אינון אקרון אדם בחבורא דאינון רעותין קדישין דסלקין מגוייהו ההוא כשבה או אמרא או ההיא בהמה דקרבין אצטריך עד לא יקרב על גבי מדבח' לפרשא עלה כל חטאין וכל רעותין בישין לאתודאה עלה · וכדין ההיא אתקרי בהמ' בכלא בגו אינון חטאין ובישין והרהורין כגוונא דקרבנא דעזאזל דכתיב והתודה עליו את כל עונות בני ישראל וגו' הכי נמי הכא · וכד סלקא על גבי מדבחא מטולא על חד תרין ובנין כך דא סלקא לאתריה ודא סלקא לאתריה דא ברזא דאדם ודא ברזא דבהמה כמה דאת אמר אדם ובהמה תושיע ה' · חביתין וכל שאר מנחות לאתערא רוחא קדישא ברעותא דכהני וליואי וישראל ובצלות' דישראל ובההוא תננא ושמנא וקמחא דסליק מתרוון ומסתפקין כל שאר מארי דדינין דלא יכלין לשלטאה בההוא דינ' ואתכסי לון וכלא בזמנא חדא תא חזי כלא אתעביד ברזא ד דמהימנותא לאסתפקא דא בדא ולאסתלקא לעילא מאן דיצטריך עד אין סוף · על כן בני היקרים כאלו הייתם אנשי מעמד טוב הוא שתתודו חטאותיכם בכל יום קודם שתקראו סדר שחיטת והקרבת קרבן תמיד כי הנה התמידין באו גם כן לכפר עון · אמרו רבותינו ז"ל על פסוק עולת תמיד העשויה בהר סיני אמר רבי יודן בר רבי סימון שני תמידין היו ישראל מקריבין בכל יום היו מרכיבין אותן על גבי הגמל והיו רגליהם נוגעות לארץ שנים ליום שהוא יודע איזה נשחט בשחר ואיזה נשחט בין הערבים עולת תמיד לא לן אדם בירושלם ובידו עון הא כיצד תמיד של שחר היה מכפר על עברות שנעשו בלילה תמיד של בין הערבים היה מכפר על עבירות שנעשו ביום מכל מקום לא לן אדם ב בירושלם ובידו עון מה טעם צדק ילין בה צדיק כה · וכן הקדוש יונתן בן עוזיאל תרגם פסוק את הכבש אחד תעשה

בבקר וגו' ית אימר חד תעביד בצפרא למכפרא על חובי
ליליא וית אימר תניין תעביד בִיני שמשתא למכפרא על
חובי יממא · וטוב הוא לכם לשוב אל ה' ולהתפלל ל מעין
קדשו שיסלח לחטאותיכם ויקבל קריאת פרשת תמיד לרצון
כאלו הקרבתם עולה זאת על כל עדת ישראל כדין וכשורה
והייתם אתם נקיים מכל עון ומכל אשמה · ומה טוב ומה
נעים לפרט בכל יום חטאתיכם אף על פי שלא שניתם בם
כי אינו זה ככלב שב על קיאו דהא רבי אלעזר בן יהודה אמר
כל שכן הרי זה משובח · שנאמר כי פשעי אני אדע וחטאתי
נגדי תמיד · צאו וראו מה שכתב הרעיא מהימנא פרשת
בא אל פרעה כגוונא דא חובה איהו על כל בר נש לאשתעי
תדיר קמיה קבה בכל אינון ניסין דעבד ואי תימא אמאי
איהו חובתא והא קבה ידע כלא כל מה דהוה ויהוי לבתר
דנא אמאי פרסומא דא קמיה · על מה דאיהו ידע ? אלא ודאי
אצטריך בר נש לפרסומי ולאשתעי קמיה בכל מה דאיהו
עבד בגין דאינון מילין סלקין וכל פמליא דלעילא מתכנשי
חמאן לון ואודן כלהו לקבה ואסתלק יקריה עלייהו עילא
ותתא כגוונא דא מאן דאשתעי ומפרש חטאוי על כל מה
דעבד אי תימא לבאי אצטריך ? אלא מקטרגא קאים תדיר
קמיה קבה בגין לאשתעי חובי בני נשא ולמתבע עלייהו
דינא כיון דמקדים בר נש ומפרט חטאוי כל חד וחד לא
אשאיר פשרא דפומא לההוא מקטרג' הלא יכיל למתבע עליה
דינא דהא תדיר תבע דינא בקדמיתא ולבתר משתעי ם
מקטרגא פלוני עבד כך · ועל דא איצטריך ליה לבר נש
לאקדמא ולפרט חטאוי כיון דמקטרגא חמי דא לית ליה
פטרא דפומא עליה · וכדין אתפרש מיניה מכל וכל · ואי
תב בתיובתא יאות ואי לא הא מקטרגא אשתכח עליה ואמר
פלוני דאתא לקמך בתוקפא דאפין בעיט במארית חובוי
כך וכך על דא יאות לאזדהר' בכל הני בגין דאשתכח עבדא
מהימנא קמיה קבה · ובפרשת ויקרא פתח רבי חייא ואמר
חטאתי אודיעך וגו' מכאן אוליפנא דכל בר נש דמכסי ח
חטאוי ולא מפרט לון קמי מלכא קדישא ויתבע ליה ברחמי
לא יהבין ליה למפתח פתחא דתשובה בגין דאיהו אכסיף
מיניה ואי איהו פריש לון קמי קבה · קבה חיים עליה ו
ותגברון רחמי על דינא וכל שכן אי איהו בכי דהא כל
פתחין סתימין ואיהו פתוח ואקבל צלותיה ועל דא פרישו
דחטאוי יקרא הוא דמלכא לאתגברא רחמי על דינא · בגלל
הדבר הזה במניני הראשון כתבתי נוסח הוידוי לשבר יצר
לבבכם הרע ולהביא אתכם להתודות בלב נשבר ונדכא ·
על כפים ישא אתכם ברתת ובזיע לפני מלך מלכי המלכים
הקבה הן בעבורו תהא ארכא לשלותכון :
אחר זה בשערת פתיחת השער שוחטין את התמיד וכאן
כתבתי פסוק ושחט אותו על ירך המזבח כו' (ויקרא א')
ואתם בני תקראו בכל יום פעמים היינו בבקר ובערב פטום
הקטרת כאשר אכתוב מלה במלה בכונה רבה כי מצורף
למה שהקטרת מעשרת כדכתיב ישימו קטורה באפיך וסמיך
ליה ברך ה' חילו היא משמרת האדם הקורא בפטובה מכל
פגע רע מדבר ומגפה ומתחלואים רעים · כתוב בזוהר פרש'
ויקהל סימנ' דא אתמסר בידנא די בכל אתר דקאמרי בכונת
מעותא דליבא עובדא דקטרת דלא שלטא מותנא בההוא
אתר ולא יתזק ולא יכלין שאר עמין לשלטאה על ההוא אתר
וכו' · ושם גם כן הוסיף תא חזי מאן דדינא רדיף אבתריה
אצטריך להאי קטרת ולאתברא קמיה מאריה דהא סיועא
איהו לאסתלקא דינין מיניה · ובהאי ודאי מסתלקין מיניה
אי הוא רגילא בהאי לאדכרא תרין זמנין ביומא בצפרא ו
וברמשא דכתיב קטרת סמים בבקר בבקר וכתי' בין הערבי'
יקטירנה ודא איהו קיומא לעילא דכתיב קטרת תמיד לפני
ה' לדורותיכם ודא איהו קיומא דעלמא לתתא וקיומ' לעלמא
לעילא וכו' וגם שם תא חזי קטרת איהו קדמאה תדיר קדם
לכלא · ובגין דא עובדא דקטרת אצטריך לאקדמא לצלותא
בשירין ובתושבחן כו' · וככר רשבי בפרשת הציץ אמר לית
לך מלה חביבא קמי קבה כקטרת כו' · עד ודא מכפר על
יצר הרע ועל עא' דאיהו סטרא אחרא · ואני כאשר כתבתי
פטום הקטרת סדרתי לפניו השלשה מזמורים שסדרו חכמי
דורנו האחרונים והם יושב בסתר עליון יענך ה' ביום צרה
וה' אל בקצפך תוכיחני והם להבריח המזיקין והמקטרגין
כדי שתעלה עשן הקטרת מבלי קטרוג השטימה ולכן קרא
דוד המלך עה כל הזמירות שלו כזמורים כמו שכתב בעל
שערי אורה על שם שהם מחתכין להם הדרך להעלו התפלת
אל מעין קדשו כלשון וכרת הזלזלים במזמרות והוא בעצמו
המלך דוד אמר זמירות היו לי חקיך וגו' ומזמור יושב בסתר
עליון נאמר בפרט להברחת המזיקין · והשני מזמורים
האחרים הם תפלה ותחנונים לפני המקום ברוך הוא :
אחרי שפרשו העם והקטיר המקטיר ושהעלו האברים על
המזבח ושעלו הכהנים על מעלות האולם מברכים ברכת
כהנים ואז ברכו את העם ברכה אחת אלא שבמדינה אומרים
אותה ג' ברכות ובמקדש ברכה אחת · משנה זאת נשנית גם
כן בסוטה פרק שביעי משנה ו' · ושם רבינו ז"ל בפירושו
אמר בברכת כהני' נאמר כה תברכו ונאמר אלה יעמדו לברך
את העם כמו שאלו הברכות בלשון הקדש אף זאת בלשון
הקדש ובכתבו הוא הדבר הנקרא ביוד הא ואו הא · וזהו
המפורש הגדול ואל תטה מחשבתך במה שמבהלי' בו כתבי
הקמעות והמשוגעים מבני אדם וכנויו הוא אותו שאנו קורין
היום · וממה שראוי שתדעהו הוא שאינו מותר בשום פנים
שיקרא בשם המפורש ולא ידבר בו הכהן והוא יוד הא ואו הא
אלא במקדש בלבד והרמיזה בזה התורה במה שאמרה בכל
המקום אשר אזכיר את שמי ואמרו סרס המקרא ודרשהו :
בכל מקום אשר אבוא אליך וברכתיך אזכיר את שמי · ומה
שחייב שהיו עושין אותו ברכה אחת ולא היו עונין אמן על
כל ברכה כמו שאנו עושים בכל המקומות לפי שהעקר אצלנו
שאין עונין אמן במקדש אלא כך היו עונין ברוך ה' אלקי
ישראל מן העולם ועד העולם · וראיה לזה מה שאמר קומו
ברכו את ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ואין הלכה
כרבי יהודה · והרב רבינו משה מקוצי ז"ל כתב בעשין סימן
כ' תנן במסכת תמיד בגבולין הכהנים פושטין ידיהם ו
ומגביהין אותן כנגד כתפיהם ומפרש התם כיצד ברכת
כהנים במקדש הכהנים עולין לדוכן אחר שהשלימו עבודת
התמיד של שחר ומגביהין ידיהן למעלה על גבי ראשיהן
חוץ מכהן גדול שאינו מגביה ידיו למעלה מן הציץ · ואחד
מקרא אותם תיבה תיבה כדרך שעושין בגבולין עד שישלימו
שלשת הפסוקים · ואין העם עונין אמן אחר כל פסוק אלא
עושין אותו במקדש ברכה אחת וכשישלימו כל העם עונין
ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם · ובפוטרה
דורש מן המקרא שאין עונין במקדש אמן · ואומר שם של

ארבע אותיות ככתבו במקדש כאשר בארנו · ומשמת שמעון הצדיק פסקו הכהנים מלברך בשם המפורש אפי׳ במקדש כדי שלא ילמדו אותו לאדם שאינו הגון · ואני בעזרת הא׳ אחרי הברכת כהנים אכתוב שארית העבודה כמשפטה דרשו אות׳ במניני הראשון כי שם תראו ותמצאו כל הצרי׳ לכם לקראת בכל בקר לצאת מדי חיוב עבודת קרבן תמיד של שחר ולא אכתבנה כאן שלא כדת כי כל המקצר הרי זה משובח :

פרק צ

אחרי סדר עולת תמיד צריכים אנו לכתוב השיר שהיו אומרים הלוים · והרמב״ם ז״ל פרק ז׳ דתמיד משנה רביעית כתב · כבר נתבאר בגמרת ר״ה הטעם למה ייחדו אלו המזמורים לאלו הימים · ואמרו ביום הראשון לה׳ הארץ ומלואה לפי שהוא תחלת מעשה בראשית · ובשני שבו נחלקו המים והיו השמים תחתיהם · אומרים גדול ה׳ · ובשלישי שבו נבראת הארץ שעליה יהיו הדין והדיינים אומרים אלקים נצב בעדת אל · ברביעי שבו נבראו השמש והירח והככבים שעתיד הקב״ה להנקם מן העובדים להם אומרים אל נקמות · בחמישי הרנינו לאלקים עוזנו · שבו נבראו בעלי חיים שהרואה אותם מרנן ומשבח לבוראו · בששי ה׳ מלך שבו נשלמה הבריאה ובו נברא אדם שהכיר מלכותו של יוצרו · בשבת מזמור שיר ליום השבת ליום שכלו שבת שהוא מנוחה לחי העולמים והאי תנא סבר ליה כמאן דאמר שיתא אלפי שנין הוי עלמא וחד חרוב · ועל שם שבאלף השביעי לא יהיה בו כי אם הקב״ה שנאמר ונשגב ה׳ לבדו ביום ההוא לכך אומרים בשבת מזמור שיר ליום השבת לאלף השביעי שיומו של הקב״ה אלף שנה :

ולהיות כי אין בדעתי בעריכת המנין הראשון לכתוב שם אלא נופח מה שצריך לקראת בכל יום ולא דבר אחר חוץ מסכום המשרתים בקרבנות התמידין והמוספין הגלוי לכל שאין קוראין אותו אמרתי לכתוב כאן סדר השירות כלן בהלכתן · ועל כי במסכת תמיד אינו כתוב אלא שירי ימי השבוע בלבד · והרמב״ם ז״ל בהלכות תמידין ומוספין בפרק ששי ועשירי עם כי הוסיף שירים אחרים עליהם לא הזכירם כלם ולא מצאתי מים בברכה העליונ׳ מהאיש זה משה קדש ה׳ לרוות את צמאי בינותי בספרים ודרשתי במקצת חכמי דורנו למצא אותם משלם עד כי החבר כמהור״ר שלמה יצ״ו בן הגאון כמהר״ר משה מנורצי זצ״ל הראה לי באצבע הסדר הזה אשר לקט בחייו מעלת אביו זצ״ל להקדיש החגים והמועדים בשיר כמשפטם · אכתבנו לכם עתה בפרק זה וממנו תראו וכן תזמרו לרוכב ערבות ותעלזו לפניו שיש לו על מה ל להסמך במסכת ראש השנה פרק רביעי ובמסכת סופרים פרק י״ח :

כתוב במסכת ר״ה פרק רביעי בראשון היו אומרים כו׳ עד וביום השבת היו אומרי׳ מזמור שיר ליום השבת וגו׳ במוספי שבת אומרים שירת האזינו וחולקים אותה לששה חלקים וסימניך הזי״ו ל״ך והוזרין חלילה · במנחה של שבת היו אומרים שירת הים (שמות ט״ו) בשתי פעמים ושירת עלי באר (במדבר כ״א) כיצד בשבת ראשונ׳ אז ישיר משה עד מי כמוך באלים ה׳ · ובשבת השניי׳ במי כמוך עד סוף השירה · בשבת השלישי אז ישיר ישראל את השירה הזאת עד ונשקפה על פני הישימון וחוזרין חלילה · אמנם הרמב״ם ז״ל השמיט שירת הבאר · ור״ח יש ללמוד שיהיה השיר שלו ברכי נפשי את ה׳ ה׳ אלהי גדלת מאד (תהלים קד) הוא ממדרש הנעלם בפרשת וירא דף צ״ז עמוד ב׳ ר׳ אלעזר הוה יתיב והוה לעי באוריתא אתא לקמיה רבי עקיבא כו׳ · וכתב הרמב״ם ז״ל פ׳ שביעי בהתמידין בפרק החליל בגמרא ר״ה שחל להיות בשבת שיר של ראש חדש דוחה של שבת ויש אומרים שמזמור ראש חדש הוא ה׳ אדוננו ותמיד של ר״ה שחרית קרב כהלכתו בשיר של חול כמשפט היום · במוסף אומרים הרנינו לאלקים עוזנו וגו׳ כל המזמור · ופרש״י והוא שיר של חמשי בשבת בשחרית נחו׳ ואומרים אותו על מוספי ראש השנה לפי שהוא יום תרועה · חל ראש השנה להיות בחמישי שהשיר שלו הרנינו · ופרש״י ובאו עדים קודם תמיד של שחר לא היו אומרים אותו בשחרית מפני שחוזר וכופלו במוסף אלא מתחיל הסירותי מסבל שכמו · ופרש״י משום דבראש השנה יצא יוסף מבית האסורים · ואם באו עדים בחמישי בשבת אחר תמיד של שחר שבשעת שיר של שחר לא היו יודעים אם יתקדש היום ויש לומר הסירותי או שמא חול הוא ושירו הרנינו יאמ׳ הרנינו אף על פי שחוזר וכופלו במוסף · אמנם במסכת סופרי׳ אמרו ששיר מוסף של ראש השנה הוא כל העמים תקעו כף (תהלים מ״ז) במנחה של ראש השנה אומרים קול ה׳ יחיל מדבר וגו׳ כדי להזכיר בראש השנה זכות קול שופרות של מתן תורה · ובמסכת סופרים פרק י״ח בחנוכה שחרית ובמנחה ארוממך ה׳ וגו׳ (תהלים ל׳) בפורים שגיון לדוד תהלים ז׳ · בשחרית ובמנחה ביום ראשון של פסח מזמור קל״ה הללו את שם ה׳ ויש אומרים אלהים אל דומי לך · תהלים כ״ג · וכן בחול המועד שלו · ביום טוב האחרון של פסח אומרי׳ הלל הגדול ואיזהו הלל הגדול הודו לה׳ כי טוב הודו לאלקי האלהי׳ וגו׳ תהלים קל״ו · בחג השבועות הבו לה׳ בני אלים וגומר כל המזמור תהלים כ״ט · בתשעה באב ארבעה פסוקי׳ בירמיהו סימן י״ד המאום מאסת את יהודה עד כי אתה עשית את כל אלה וגם שני מזמורים הללו אלקים באו גוים תהלים ע״ט ועל נהרות בבל וגומר תהלים קל״ז · בראש השנ׳ כל העמים תקעו כף תהלים מ״ז · ביום הכפורים ברכי נפשי את ה׳ וגו׳ תהלים ק״ג וממעמקים קראתיך תהלים ק״ל · בחג הסכות נודע ביהודה וגומר תהלים ע״ו · ביום שמיני עצרת למנצח על השמינית וגו׳ תהלים י״ב · ואם אינו בקי בהם אומ׳ אודה ה׳ בכל לבב ודיו תהלים קי״א · בסוכה בפרק החליל בראשון של חה״ש של סוכות אומר הבו לה׳ בני אלים וגומר כל המזמור · בשני ולרשע אמר אלקים וגו׳ כל המזמור תהלים נ׳ · בשלישי מי יקום לי עם מרעים עד סוף המזמור תהלים צ״ד · ברביעי בינו בוערים בעם עד מי יקום לי במזמור הנזכר · בחמישי הסירותי מסבל שכמו עד סוף המזמור תהלים פ״א · בששי ימוטו כל מוסדי ארץ תהלים פ״א ואומר כל המזמור מראשו לסופו · ואם חל שבת כאחד מהם ימוטו נדחה · עיין בעין ישראל סוכה פרק החליל ותראה שם סוגית רש״י ז״ל הנותן טעם לקריאת הפסוקים האלה · וכתוב במסכת סופרים אלה השירים שהיו הלוים אומרים בבית המקדש · וכל

המזכיר פסוק בעונתו מעלין עליו כאלו בנה מזבח והקריב
עליו קרבן :
וכיון דאתא לידן אכתוב גם כן כאן הסדר מכל המזמורים
והקריאות שנוהגים לומר בעת הוצאת ספר תורה מידי שבת
בשבתו · סדרם הנעלה כמ״ר בנימן שאול מהאדומים ז״ל חזן
קק״ פירארה · היה לי באמת לכפתור ופרח · בראשית ברכי
נפשי סימן ק״ד · נח רננו צדיקים ל״ג · לך לך נאם ה׳
לאדוני ק״י · וירא בה׳ חסיתי י״א · חיי שרה אשרי כל ירא
ה׳ קכח או רחש לבי מה · תולדות מאין כמוך ירמיהו י׳ ·
ויצא שיר המעלות שמחתי קכ״ב או אשרי כל ירא קכ״ח ·
וישלח טוב להודות צב · וישב אשרי איש ירא את ה׳ קיב ·
מקץ ענה דניאל דניאל ב׳ · ויגש הלא פרוס ישעיה נח ·
ויחי שמחתי באומרים לי קכב · שמות רבת צררוני מנעורי
קכ״ט · וארא טוב להודות צ״ב · בא אודה ה׳ בכל לבב קיא ·
בשלח על מות לבן ט · יתרו הבו לה׳ בני אלים כט ·
משפטים ה׳ מי יגור טו · תרומה זכור ה׳ לדוד קל״ב ·
תצוה הנה מה טוב ומה נעים קל״ג · כי תשא מאין כמוך
ירמיה י׳ · ויקהל ענה דניאל דניאל ב׳ · פקודי הנה מה
טוב קל״ג · ויקרא אל אלהים ה׳ דבר נ׳ · צו ותתפלל חנה
שמואל א ב · שמיני אשרי כל ירא ה׳ קכח · תזריע ומצורע
ה׳ בצרתה לי קכ · אחרי מות לדוד שפטני כו · קדושים
ה׳ מי יגור טו · או וידבר אלהים שמות כ · אמור כאיל
תערוג מב · בהר סיני אשרי איש ירא קיב · בחקותי חסדי
ה׳ אזכיר ישעיה סג · במדבר שמחתי באומרים לי קכב ·
נשא אלהים יחננו סז · בהעלותך חסדי ה׳ ישעיה סג ·
שלח לך שמע ה׳ קולי כד · קרח בבא דואג נב · או
ותתפלל שמואל א ב · חקה הללויה הללו קל״ה · בלק
נאם פשע לרשע לו · פנחס שמחתי באומרים קכב ·
מטות אודה ה׳ בכל לבב קיא · מסעי מכתם לדוד יו ·
הדברים למה אלקים זנחת עד · ואתחנן ישושום מדבר
וציה ישעיה לה · עקב מאין כמוך ירמיהו י׳ · ראה הלא
פרוס ישעיה נח · שופטים רננו צדיקים בה׳ לג · כי תצא
שפטני אלהים מג · כי תבא ה׳ מי יגור טו · נצבים אל
אלקים ה׳ דבר נ · וילך תפלה למשה צ · האזינו חסדי ה׳
אזכיר ישעיה ס״ג · הברכה שמחתי באומרים לי קכב · או
הושיעה ה׳ יב :
אחרי תמיד של שחר כתבתי כל סדר המוספין כהלכתן ·
ומפני שראיתי בספר הזוהר דבר טוב על לחם הפנים שהיה
תמיד על שלחן הזהב כתבתי אותו כאן שלא להעמיס עליכ׳
קריאת מוסף שבת בגללו והיה לכם למשמרת הוא בפרשת
תרומה · פתח ר׳ דוסא ואמר ועשית שלחן עצי שטים וגו׳ שלחן
דא איהו קיימא לנו במשכנא מאי טעמא ? בגין דמינה נפיק
מזונא לכל עלמא · ושלחן דא לא איצטריך למהוי בריקניא
אפילו רגעא חדא אלא למהוי עליה מזונא דהא ברכתא לא
אשתכח על אתר ריקניא · ובגין כן אצטריך למהוי עליה
נהמא תדיר דלהוי תדיר ברכתא עלאה משתכחא ביה · ומגו
ההוא שלחן נפקי ברכאן ומזוני לכל שאר פתורי דעלמא
דאתברכאן בגיניה · שלחן דכל בר נש אצטריך למהוי תדיר
קמיה בשעתא דקא בריך ליה לקב״ה · בגין דתשרי עליה
ברכתא מלעילא ולא אתחזי בריקניא דהא ברכאן דלעילא
לא שריין באתר ריקנייא · דכתי׳ הגידי לי מה יש לך בבית ·
ודא אוקמוה חבריא · שלחן דלא איתמר עליה מילי דאורייתא
עליה כתיב כי כל השלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום ·
ואסיר לברכא על ההוא שלחן · מאי טעמ׳ ? בגין דאית שלחן
ואית שלחן · שלחן איהו דקא מסדרא קמיה דקב״ה לעילא ·
ואיהו קיימא תדיר לסדרא ביה פתגמי אורייתא ולאכללא
בה אתוון דמילי דאורייתא ואיהו לקיט לון בגויה וכליל
כלהו בגויה ובהו אשתלים וחדי ואית ליה חדוא ועל שלחן
דא כתיב זה השלחן אשר לפני ה׳ · לפני ה׳ ולא מלפני ה׳ :
שלחן אחרא אית דלא אית ביה חולקא באורייתא ולית ליה
חולקא בקודשא דאורייתא · וההוא שלחן אקרי קיא צואה
ודא איהו בלי מקו׳ דלית ליה חולקא בסטרא דקדושה כלום ·
בגין כן שלחן דלא איתמר עליה מילי דאוריתא איהו שלחן
דקיא צואה איהו שלחן דטעוא אחרא לית בההוא שלחן
חולקא ברזא דאלהא עלאה · שלחן דמילי דאורייתא אתמרו
עליה · קב״ה נטיל ההוא שלחן ושוי ליה לחולקיה · ולא עוד
אלא סוריא״ל רב ממנא נטיל כל אלין מלין ושוי דיוקנא ד
דההוא שלחן קמיה דקב״ה · וכל אינון מלין דאורייתא
דאתמרו עליה סלקין על ההוא פתורה ואתעטר קמי מלכא
קדישא משמע דכתיב זה השלחן אשר לפני ה׳ · דאתעטר
קמיה קב״ה · שלחן דבר נש קיימא לדכאה ליה לבר נש מכל
חובוי זכאה איהו מאן דאלין תרין קיימין על פתוריה · מלי
דאורייתא וחולקא למסכנין מההוא שלחן · כד סלקין ההוא
פתורא מקמיה דבר נש תרין מלאכין קדישין אזדמנן תמן ·
חד מימינא וחד משמאלא חד אמר דא איהו שלחן דמלכא
קדישא דפלניא קא מסדר קמיה והא תדיר פתורא דא ב
בברכאן עלאין ומשחא ורבו עלאה קב״ה ישרי עלוי · וחד
אמר דא איהו שלחן דמלכא קדישא דפלניא קא בסדר קמיה
דא פתורא דעילאי ותתאי יברכון ליה בסדר יהא האי פתורא
קמי עתיק יומין בהאי עלמא ובעלמא דאתי · אבא כד הוו
סלקין פתורא מקמיה הוה חפי ליה והוה אמר סליקו האי
פתורא בצניעו דלא יהא בכסופא קמי שלוחי מלכא · שלחן
דבר נש זכי ליה לעלמא דאתי וזכי ליה למזונא דהאי עלמא
וזכי ליה לאשתמודעא לטב קמיה עתיק יומין וזכי ליה
לאתוספא חילא ורבו באתר דאצטריך · זכאה איהו חולקיה
דההוא בר נש בהאי עלמא ובעלמא דאתי וכו׳ :
אחרי סדר המוספין כתבתי פרשת עולה מנחה חטאת אשם
שלמים ושלמי תודה מפני שכל זמן שאדם מתעסק בתורת
קרבן מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב אותו הקרבן דכתיב
וזאת תורת האשם וזאת תורת החטאת וגו׳ על כן כשתסיימו
פרשת עולה תאמרו יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו ואלקי
אבותינו שתהיה קריאת פרשה זו רצויה ומקובלת לפניך
כאלו הקרבנו על ידי בני אהרן הכהן קדשך על גבי המזבח
שלם בבית הבחירה · בזמן שבי׳ המקדש קיים עולה בזמנה
כתורה וכמצוה לריח ניחוח לפני כסא כבודך · וכן תאמרו
אחר פרשיות המנחה והשלמים מפני שאלו אף על פי שאין
אדם חייב בהן בודאי יכול להביאם בנדבה · וגם אחרי
פרשת האשם עם כי רוב האשמות הן באין בחובה ולא
בנדבה כגון אשם גזלות ואשם מעילות וכיוצא בהן · מכל
מקום כיון שלפעמים יכולים אנחנו להביא אשם כנדבת
כגון המתנדב להיות נזיר שמביא אשם אם תרצו תוכלו
לומ׳ אחרי הפרשה ההיא יהי רצון ותהיה כונתכם באמרכם
אותו על אשם נזיר · אבל אחרי פרשת החטאת לא תאמרו
יהי רצון מפני שאינו בא בנדבה · ואם אין האדם חייב בו

והוא מביאו הרי הוא הביא חולין בעזרה שאסור מן התורה ואף על פי שהקריאה היא כהקרבה מכל מקום יכול האדם לקרותה ממה נפשך שאם חטא חטא שחייב עליו חטאת תכפר עליו הקריאה כמו ההקרבה ואפילו בלא אמירת יהי רצון שאין אמירת יהי רצון אלא תחינה ואם לא חטא תהיה קריאתו כקורא בתורה ויקבל עליה שכר כקורא בתור׳ אבל באמרו היהי רצון משמע כאלו הקריב דוקא והרי הביא חולין בעזרה אם לא חטא · כן כתב הגאון כמהר״ר מרדכי יפת זצ״ל בספר לבוש התכלת סימן א׳ סעיף ז׳ :

אחרי כל המוספין וקרבנות נדבה האמורים כתבתי כל ב״ה בהיות ההיכל על יסודו כו׳ והוא מסדרו של בעל המעמדות ואחר הדברים והאמת הא״ה כתבתי פרשת המן ונימוקי עמי׳ כתוב בספר הזוהר פרשת ויחי בבקר יאכל עד וגו׳ ועל דא בבקר יאכל עד ולא לאחרא עד יאכל עד ויתקשר בקשוריה בקדמיתא · אמתי ? בבקר · דבעי לאתברכא שמא קדישא בקדמיתא · ולבתר יתברכון אחרנין כו׳ · והיינו רזא דכתיב אכלתי יערי עם דבשי בקדמיתא · לבתר פליג לכלהו ואמר אכלו רעים שתו ושכרו דודים · ובפרשת פנחס כתוב זה לשונו · רבי שמעון הוה אזיל לטבריא פגע ביה אליהו אמר ליה שלמא עליה דמר · במאי קא עסיק קב״ה ברקיעא ? א״ל בקרבנות עסיק וקא אמר מלין חדתין משמך · זכאה אנת · ואתינא לאקדמא לך שלם · ומלא חדא בעינא למשאל מינך לאסכמא במתיבתא דרקיעא · שאלת׳ שאילו עלמא דאתי לית ביה אכילה ושתיה · איהו אמ׳ אכלתי יערי עם דבשי שתיתי ייני עם חלבי ? אמר רבי שמעון וקב״ה מאי קא אתיב לון ? אמה ליה אמר קב״ה הא בר יוחאי יימא ואתינא למשא׳ מינך· אר״ש כמה חביבו חבב קב״ה לכנסת ישרא׳ ומסגיאות דרחימו דרחים לה שני עובדוי ממה דהוא עביד · אף על גב דלאו אורחוי במיכלא ובמשתיא · בגין רחימות׳ אכל ושתה · הואיל ואתי לגבה עביד רעותה · כלה עיילת לחפה ובעת למיכל לית דין דיכול חתנה בהדה אף על גב דלאו ארחיה למעבד הכי ? הה״ד באתי לגני אחותי כלה הואיל ואתינא לגבך ולמיעל בהדה לחופה · אכלתי יערי עם דבשי וילפינן מדוד דזמין ק״בה ושני עובדוי ממה דאורחוי דקב״ה וקב״ה קביל ועביד רעותיה · זמין למלכא ולמטרוניתא בהדיה · הה״ד קומה ה׳ למנוחתך אתה וארון עוזך · מלכא ומטרוניתא כחדא · בגין דלא לאפרשא לון שני מאנין ושני עובדין דמלכא · הה״ד כהניך ילבשו צדק וחסידיך ירננו · לוייך ירננו מבעי ליה דהא רינה וזמרה בליואי ניכהו · ואיהו שני ואמר וחסידיך דאינון מסטרא דימינא ? אמר ליה קב״ה דוד לאו אורח דילי הכי אמר דוד בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך · תקונא דאנא תקינית לא תשני ליה · אמר ליה דוד הואיל ומינכת לי אית לי למעבד רעותך ולא רעותי · וילפינן כהאי אורחא דעלמא דמאן דמזמן לאחרא ההוא דאתי לגביה אית ליה למעבד רעותיה ואף על גב דלאו אורחיה בכך · כך ויקח מאבני המקום וגו׳ · הואיל וארחא חתן לגבי כלה אף על גב דלאו ארחיה למשכב אלא בכרים וכסתות ואיהי יהבה ליה אבנין למשכב כלא יקבל ב ברעותא דלכא · הה״ד וישכב במקום ההוא על אינון אבנין אף על גב דלא אורחוי בכך אוף נמי הכא · אכלתי יערי עם דבשי אף על גב דלאו אורחוי בכך בגין רחימו דכלה מעבד בביתא דכלה ולא באתרא אחרא · באתריה לא אכיל ולא שתי באתר דכלה אכיל ושתה · הה״ד באתי לגני · מלאכין דשדר קב״ה לאברהם לא אכלו ולא שתו באתריה · בגין אברהם אכלו ושתו · א״ל רבי חייך מלא דא בעא קב״ה למימר ובגין דלא למחזק טיבו לגרמיה קמי כנסת ישראל סליק מלה לגרמך · זכאה אנת בעלמא דבאורך משתבח בך לעילא · ועלך כתיב צדיק מושל ביראת אלהים :

על כן טוב וישר הוא לשחר פני ה׳ מקדם ולזבח לאלהים תודה ולשלם לעליון נדרינו · ואחרי כן לקראת פרשת המן כדי שנאמין שבזכות הקרבנות וקריאת פרשה זאת יפתח ה׳ את אוצרו הטוב וישביע לנו ולכל חי חלב כליות חטה ודם ענב ובשר כרים ואלים וכל מחיתנו ומזונותינו ישלח לנו בשפע כאשר לאל ידו לעשות כרצוננו הגמור והמוחלט לא על צד הגמול והחיוב וההכרח :

אחרי פרשת המן ופסוקי פנחס ואין כאלהינו כו׳ כתבתי על סדר מסדר המעמדות הפסוקים משלשה תיבות והעשרה פסוקים להרמב״ן ז״ל והאחד עשר פסוקים המתחילים בנו״ן ומסיימין בנון כפי סדר בעל המסורת בפרשת תזריע · ופסוקי כמהר״ר יהודה החסיד · ומאמרי רבי חנילאי והרי״בל ותנא דבי אליהו והשבעים ושנים פסוקי׳ להרמב״ן ז״ל והיהי רצון שתתן חלקי בתורתך התמימה ושתפתח לפני שערי צדק ושתפקוד עלי ברחמיך הרבים מהלטיף ז״ל · והיהי רצון של ימי השבוע כסדר יומן כפי בעל המעמדות ז״ל · והיהי רצון שתתן לי כל מחסורי מהלטיף ז״ל כי הנה מה נעמו דברי הקדוש רבי יוסי בספר הזוהר פרשת בשלח רבי יוסי פתח פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון · מה כתוב לעילא ? עיני כל אליך ישברו כל אינון בני עלמא מצפאן וזקפאן עינין לקב״ה · בגין כן כל אינון בני מהימנותא בען בכל יומא ויומא לשאלא מזונייהו מקב״ה ולצלאה צלותהון עליה · מאי טעמא ? בגין דכל מאן דמצלי צלותיה לגבי קב״ה על מזוניה גרים דיתברך כל יומא על ידי ההוא אילנא דמזון לכלא ביה · וטעמא דמלה ברוך ה׳ יום יום · ואף על גב דאשתכח עמיה בעי למשאל קמי קב״ה ומצלאה צלותא על מזונא כל יומא בגין דיתשכחו עמיה ברכאן כל יומא ויומא לעילא · ועל דא לא לבעי ליה לאניש לבשלא מזונא מן יומא ליומא אחרינא ולא יעכב יומא ליומ׳ אחרא · הה״ד ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו · יום ביומו דייקא בר מערב שבת לשבת כמה דאוקימנ׳ · וכדין אשתכח קב״ה מלא ברכאן בכל יומא · וכדין כתיב פותח את ידיך וגו׳ מאי רצון ? ההוא רצון דאשתכח מעתיקא קדישא ונפיק מיניה רצון לאשתכחא מזוני לכלא · ומאן דשאיל מזוני בכל יומא ויומ׳ ההוא אקרי ברא מהימנא ברא דבגיניה משתכחן ברכאן לעילא · ר׳ ייסא סבא לא אתקין סעודתא בכל יומא עד דבעא רעותיה קמי קב״ה אמר לא נתקין סעודתא עד דתתיהיב מבי מלכא · לבתר דבעי רעותיה קמי קב״ה הוה מחכא שעתא חדא · אמר הא עידן מתיהיב מבי מלכא מכאן ולהלאה אתקינו סעודתא ודא הוא ארחא דאינון דחלי קב״ה דחלי חטאה · סוף דבר כתבתי יהי רצון שתמהר שנת גאולתנו מהלטיף ז״ל ואיזה פסוקים אחריו ומזמור סימן פ״ג מצאתי בספר כתוב יד :

עד כה ברכני ה׳ · ובזה תמו ונשלמו פרקי אלה אשר כתבתי על פרטי הבית הגדול והקדוש ועל משפטי הכהנים · ועל תנאי הקרבנות · ובמקהלים אברך ה׳ אשר

הנחני

הנחני בדרך מישור ודברתי בעדותיו נגד מלכים · מאן מלכי רבנן ולא בושתי · ומאלקי צור ישעי ומשגבי החונן והנותן לאדם דעת אשאלה מענה לשון שיהיה גם כן למען חסדו לי לעזרה בעריכת מגיני זה הראשון ודרך פקודיו יבינני וידריכני בנתיב מצותיו כשאר המגיני׳ כי בחפצתי יערב עליו שיחי ואנכי אשמח בה׳ כי גבר עלי חסדו ואמת ה׳ לעולם
הללויה:

לשם ה׳ אלהי ישראל ארומם ואודה ואתן לו כבוד באורים:
כי השלמתי התשעים פרקים מספר שלטי הגבורים:

המגן הראשון

מספר

שלטי הגבורים·

ידבר בקרבן תמיד של שחר ובפטום
הקטרת ובמוספי חגי ה׳ והמועדים כלם
עם הפרשיות והפסוקים הנלוים
עמם·

וגם יוסיף מאמר שלם בשמח׳ בית השואבה שבליל
שני של שבעת ימי סוכה · ועל הכל ידרוך בעקבות
החכם בעל המעמדות ז״ל לסדר לבקרים הגית
התורה הנאותה :

הכינו וגם חקרו צעיר בני קק מנטובה ישמרם
ה׳ ויברכם· אברהם הרופא יצ״ו · בן הנשא
ומאד נעלה כמה״ר דוד משער אריה
אביר הרופאים
זצ״ל :

נדפס

במנטובה

במצותו ובביתו · תחת ממשלת מעלת רוממות
אדוננו הדוכוס וינצינצו גונזאגה יר״ה ·

שנת תודיעני ארח חיים שבע שמחות את פניך :
ליצירה ·

Con licenza de' Superiori .

יז שפתי בבינה יפתח ובטובו וחסדו יתן בפי מענה לשון ·
לסדר מגיני זה שהוא מספר שלטי הגבורים הראשון ·

אמרו

רבותינו ז״ל שחייב האדם להתגבר כארי ולעמוד באשמורת
הבקר לעבודת בוראו עד שיהי׳ הוא מעורר השחר ולא השחר
מעורר אותו כמו שאמ׳ דוד המלך ע״ה עורה כבודי עורה הנבל
וכנור אעירה שחר · וקודם כל דבר יפאר ליוצרו ויברכנו
בכל כחו כעל כל אשר גמלהו כרחמיו וכרב חסדיו · ולכן
לא יפחות ממאה ברכות בכל יום כדאסמכוהו אקרא מה ה׳
אלהיך שואל מעמך · אל תקרי מה אלא מאה ויכוין פירושן
של מלות בברכות כי כשיזכיר ה׳ יכוין פירוש קריאתו
באדנות שהוא אדון הכל ויכוין בכתיבתו ביו״ד ה״א וא״ו ה״א
שהוא היה והוה ויהיה · ובהזכירו אלקים יכוין שהוא
תקיף בעל היכולת ובעל הכחות כלם · ועם כי מן הראוי
היה לברך על כל דבר ודבר בשעתו כי כשיעור משנתו טוב
הוא אם יאמר אלהי נשמה וכשישמע קול התרנגול נכון הוא
שיברך הנותן לשכוי בינה וכן כלם · עם כל זה עכשו שאין
אנו זהירים לעמוד תמיד בידים נקיות · מנהג יפה הוא
לסדרם זה אחר זה תכף אחרי נטילת ידים וכן תעשו גם
אתם כי תתחילו מברכת נטילת ידים כפי הסדר שסדרו לנו
אבותינו ז״ל · ותברכו כל הברכות הנהוגות לברך קודם
ברכו׳ התורה · ואז במקום קריאת פרשת תמיד (שטוב הוא
לקרותה על סדר הקרבנות) תקראו העשרת דברות כדי
שתזכרו קודם כל דבר מעמד הר סיני · ואחריהם תקראו
השלש עשרה עקרים כדי שתתחזק אמונתכם בתורה ·
ואחריהם תקראו פרשת העקידה לזכור לפני ה׳ זכות אבות :
ולמען יהיו אצלכם כל הדברים האלה כאשר אמרתי מן
המוכן · הא לכם סדר הברכות והפרשיות והקריאות של כל
בקר עד שתתחילו לומר הברוך שאמר ותשלימו כל התפלה
עם הצבור · ואני התחלתי מהברכות והשמטתי הרבון כל
העולמים יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי ואלהי אבותי שתתן
חלקי בבתי כנסיות כו׳ מפני שיש שם פסוקים רבים שאין
ראוי לאומרם קודם ברכת התורה · ואחרי אשר תשלימו כל
הסדר עד ברוך שאמר · אז בבואכם לבית הכנסת תאמרו
אותו ותקראו אחר כך הזמירות וכל התפלה עם הצבור כדר׳
יוסי בר חנינא · כה אמר ה׳ בעת רצון עניתיך וגו׳ :
בא״י אמ״ה אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים וכו׳ עד
בא״י אמ״ה המעביר חבלי שינה מעיני ותנומה מעפעפי :
יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי ואלהי אבותי שתרגילני לדבר
מצוה כו׳ עד ורחקני מכל מה ששנאת ותשמיטו הפסוקים
הכתובים שם ותאמרו ותהיה לי למשגב ולמבטח כו׳ עד בא״י
הגומל חסדים טובים לעמו ישראל · יהי רצון מלפניך
ה׳ אלהי ואלהי אבותי שתצילני היום ובכל יום מעזי פנים
ומפ׳ עד בין שאינו בן ברית : בא״י אמ״ה אשר קדשנו במצותיו
וצונו על דברי תורה · והערב נא כו׳ עד המלמד תור׳ לעמו
ישראל · בא״י אמ״ה אשר בחר בנו מכל העמים כו׳ :
וידבר אלהי׳ את כל הדברים וגו׳ עד וכל אשר לרעך (שמות
כ) אחרי כן תקראו הי״ג עקרים על סדר יגדל אלהים חי
שחייב כל אשר בשם ישראל יכונה להאמין בם שלא אכתוב
אותם כאן שלא לצורך הואיל כי כבר ידעום צעירי ח
התלמידים :
אלהינו ואלהי אבותינו זכרנו בזכרון טוב לפניך ופקדנו
בפקודת ישועה ורחמים משמי שמי קדם וזכור לנו ה׳ אלהינו
אהבת הקדמונים אברהם יצחק וישראל עבדיך את הברית
ואת החסד ואת השבועה שנשבעת לאברהם אבינו בהר
המוריה ואת העקדה שעקד את יצחק בנו על גבי המזבח
ככתוב בתורתך · ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה
את אברהם (בראשית כ״ב) עד וישב אברהם בבאר שבע :
ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה׳ וזרקו בני אהרן
הכהנים את דמו על המזבח סביב : עורי צפון ובואי תימן
הפיחי גני יזלו בשמיו · יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו :
באתי לגני אחותי כלה אריתי מורי עם בשמי אכלתי יערי
עם דבשי שתיתי ייני עם חלבי אכלו רעים שתו ושכרו
דודים · רבונו של עולם כמו שכבש אברהם
אבינו רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם כן יכבשו רחמיך
את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עמנו ה׳ אלהינו
במדת החסד ובמדת הרחמים ותכנס לנו לפנים משורת
הדין ובטובך הגדול תשוב חרון אפך מעמך ומעירך ומארצך
ונחלתך · והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב
אפו ולא יעיר כל חמתו : ועתה ישראל מה ה׳ אלהיך שואל
מעמך כי אם ליראה את ה׳ אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך :
לשמור את מצות ה׳ ואת חקתיו אשר אנכי מצוך היום לטוב
לך : הן לה׳ אלהינו השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר
בה : רק באבותיך חשק ה׳ לאהבה אותם ויבחר בזרעם
אחריהם בכם מכל העמים כיום הזה : ומלתם את ערלת
לבבכם וערפכם לא תקשו עוד : כי ה׳ אלקיכם הוא אלהי
האלקים ואדוני האדונים האל הגדול הגבור והנורא אשר לא
ישא פנים ולא יקח שוחד : עושה משפט יתום ואלמנה ואוהב
גר לתת לו לחם ושמלה : ואהבתם את הגר כי גרים הייתם
בארץ מצרים : את ה׳ אלהיך תירא אותו תעבוד ובו תדבק
ובשמו תשבע : הוא תהלתך והוא אלקיך אשר עשה אתך
את הגדולות ואת הנוראות האלה אשר ראו עיניך : בשבעים
נפש ירדו אבותיך מצרימה ועתה שמך ה׳ אלקיך ככוכבי
השמים לרב : ואהבת את ה׳ אלקיך ושמרת משמרתו
וחקותיו ומשפטיו ומצותיו כל הימים :
מאמתי קורין את שמע בערבין כו׳ עד והדר מפרש בילי
דערבית · איזהו מקומן של זבחים כו׳ עד ואינו נאכל א״א
צלי · רבי ישמעאל אומר בשלש עשרה מדות כו׳ עד הכתוב
השלישי ויכריע ביניהם · אלו דברים שאין להם שעור כו׳
אלו דברים שהאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה כו׳ : תנא
דבי אליהו כו׳ אמר ר׳ אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים
שנה כו׳ עד לתלמוד תורה ולמעשים טובים ולחיי העולם
הבא · אלהינו ואלקי אבותינו תבא לפניך תפלתנו עד כי
אמת עשית ואנחנו הרשענו · רבון כל העולמים אני שלך
וחלומותי שלך עד כי ה׳ הוא האלקים אין עוד · ואם תוכלו
להאריך תאמרו מלעולם יהיה אדם כו׳ עד ברוך שאמר ואם
לאו כדי שתתפללו עם הצבור תלכו לבית הכנסת ותאמרו
רבון כל העולמים יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי ואלקי אבותי

אבותי שתתן חלקי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כו׳ אחרי כן תברכו על הציצית ועל התפילין · ותאמרו ברוך שאמר כו׳ עם הצבור ותתפללו כל התפלה משלם עמהם עד תומה: דעו בני כי על סדר הקדימה והאיחור מן הדין צריכי׳ אנחנו להקדים קריאת סדר הקרבנות לתפלה כדאמרינן בסוכה פרק החליל תניא אמר רבי יהושע בן חנינא כשהיינו שמחים שמחת בית השואבה כו׳ · ואני לא חייבתי אתכם בסדורי זה להקדים מעשה הקרבנו׳ לתפלה כדי שתפלתכם תהיה עם הצבור תמיד כדאמר ר׳ יוחנן משום רשב״י ברכות פרק קמא: מאי דכתיב ואני תפלתי לך ה׳ עת רצון אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין כו׳ · אחרי התפלה תקראו סדר העבודה אשר סדרתי על פי הגאון המופלא כמהר״ר מנחם עזריה מפאנו נר״ו שהיא נכונ׳ ומתוקנת באמת ובתמים כתורה וכהלכה על דעת רבותינו ועל דעת הרמב״ם ז״ל והשנוי שתראו בה הוא מעט ומוסמך על דברי רבותינו ז״ל · ואחריה אם יהיה לכם פנאי קודם שתפנו לעסקיכם תקראו המעמדות כי הם קצרים מאד ולא תאריכו בם אלא כחצי שעה · אחרי שכל מה שייוחס לעבודה ולשאר ה הקריאות אשר סדר בעל המעמדות ז״ל כבר נכללו בסדר העבודה אשר אמרתם · וכשתצאו החוצה לעשות מלאכתכם ה׳ יברך אתכם וישלח ברכה רוחה והצלחה בכל מעש׳ ידיכם והעבטתם גוים רבי׳ ואתם לא תעבוטו וגם עד זקנה ושיבה אל יעזוב אלקים אתכם · כי יאריך ימיכם בטוב ושנותיכם בנעימים · ברוך ה׳ אלהים אלהי ישראל עושה נפלאות לבדו וברוך שם כבודו לעולם אמן ואמן:

סדר עבודה של קרבן תמיד של שחר

לפני עלות השחר כהני בית אב שהיו שם מהמשמרת של אותו היום היו יורדים במסבה שבבית המוקד תחת הבירה ונרו׳ היו דולקין עד בית הטבילה ומדורה הית׳ שם ובית כסא של כבוד מצאוהו נעול בידוע שיש שם אדם פתוח בידוע שאין שם אדם · ומפני שאין אדם נכנס לעזרה וכל שכן לעבודה אפילו טהור עד שיטבול וכן כל המיסך את רגליו טעון טבילה וכל המטיל מים טעון קדוש ידים ורגלים על כן היו יורדים כל הכהנים של אותו משמר ו וטובלין כל אחד מהם קוד׳ עלות השחר ועלו ונסתפגו ולבשו בגדי כהונ׳ שהם מכנסים וכתנת מצנפת ואבנט לכהן הדיוט ועליהן מוסיף כ״ג חשן ואפוד ומעיל וציץ והיו מצפין עד ביאת הממונה אצלם:

והנה הטבילה היתה צריכה קודם ללבישת הבגדים ככתוב בתורה (שמות כ״ט) ואת אהרן ואת בניו תקריב אל פתח אהל מועד ורחצת אותם במים: ולקחת את הבגדים והלבשת את אהרן את הכתונת ואת מעיל האפד ואת האפו׳ ואת החשן ואפדת לו בחשב האפוד: ושמת המצנפת על ראשו ונתת את נזר הקדש על המצנפת: ואת בניו תקריב והלבשתם כתנו׳: וחגרת אותם אבנט אהרן ובניו וחבשת להם מגבעות והיתה להם כהונה לחקת עולם:

אביי הוה מסדר מערכה משמא דגמרא ואליבא דאבא שאול מערכה גדולה קודמת למערכה שניה של קטרת ומערכת שניה של קטרת קודמת לסדור שני גזרי עצים וסדור שני גזרי עצים קודם לדשון מזבח הפנימי ודשון מזבח הפנימי קודם להטבת חמש נרות · והטבת חמש נרות קודמת לדם התמיד · ודם התמיד קודם להטבת שתי נרות · והטבת שתי נרות קודמת לקטרת · וקטרת קודמת לאברים · ואברים למנחה · ומנחה לחביתין · וחביתין לנסכים · ונסכים למוספין · ומוספין לבזיכין · ובזיכין לתמיד של בין הערבים שנאמר והקטיר עליה חלבי השלמים עליה השלם כל הקרבנות כלם · זאת היא גמרת אביי אליבא דאבא שאול בפרק שלישי דיומא ורבנן פליגי עליה · ופסק רבינו כרבנן · ולכן סדר המערכה אדעתא דרבנן כך הוא דשון מזבח הפנימי קודם לדם התמיד ודם התמיד קודם להטבת חמש נרות והטבת חמש נרות קודמת לקטרת וקטרת קודמת להטבת שתי נרות והטבת שתי נרות קודמת לאברים כו׳ כמו שאמר אביי ואני סדרתי סדר העבודה כרבינו ז״ל · תנו רבנן אין לך דבר שקודם לתמיד של שחר אלא קטרת בלבד שנאמר בה בבקר בבקר ואין לך דבר שמתעכב אחר תמיד של בין הערבי׳ אלא קטרת ופסח ונרות ומחוסר כפורי׳ בערב פסח שטובל שנית ואוכל פסחו לערב · רבי ישמעאל בנו של ר׳ יוחנן בן ברוקה אומר אף מחוסר כפורים בשאר ימות השנה שטובל ואוכל בקדשים לערב · תנו רבנן תמיד של בין הערבים קודם לנרות ונרות קודמות לקטרת שנאמר והקטיר עליו אהרן קטרת סמי׳ בבקר בבקר בהטיבו את הנרות יקטירנה ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים יקטירנה קטרת תמיד לפני ה׳ לדורותיכם: וגם התנו רבנן זה הוא אליבא דאבא שאול ואני סדרתי גם׳ עבודת תמיד של בין הערבים כרבנן כמו שעשיתי בתמיד של שחר דאנן כרבנן סבירא לן · סמוך לעלות השחר בא הממונה ודפק עליהם והם פותחין לו אמר להם באו והפיסו מי תורם את המזבח (להרמ״ע נר״ו נראה שהיו מפיסין שם מבלי שיכנסו ללשכת הגזית פיים ראשון בלבד ולא פיים אחר · ומדברי הרמ״בם ז״ל נראה שהיו אז מפיסין בלשכת הגזית פיים ראשון ושני) הפיסו זכה מי שזכה וזה שזכה בהרמה זכה לסדר שלשה סדרי של מערכה וזכה בשני גזרין של שחר (והוא גם כן היה מכניס המחתה מלאה אש מן מזבח החיצון למזבח הזהב להקטיר הקטרת כפי דעת הרמ״בם וכפי דעת הרמ״ע זכה כהן אחר במחתה בפיים השני) נטל את המפתח ופתח את הפשפש נכנסו מבית המוקד לעזרה ונחלקו לשתי כתות אלו הולכין באכסדרה דרך המזרח ואלו הולכין ב באכסדר׳ דרך המערב והיו בודקין והולכין עד שהם מגיעין למקום עושה החביתין שהוא אצל שער המזרח הגיעו שם יחד אלו ואלו אמרו שלום הכל שלום · והעמידו עושי החביתין לעשותן בין בחול בין בשבת והיא מנחת כהן גדול הקרבה עם התמידין בכל יום מחציתה בבקר ומחציתה בערב ועל היו מתחילין האופכין לעשות אותה כדי שתהיה מוכנת להעלותה על גבי כבש המזבח בחברת האברי׳ והסלת והיין קודם שיקריבו אות׳ על המזבח · קרא הגבר ונתקבצו שבעה אמרכלין מסרו להם זקני בית אב מפתחות העזרה פתחו שבעה שעריה תקעו והריעו ותקעו וקרא הכרוז עמדו כהנים לעבודה ולוים לדוכן וישראל למעמד:

מי שזכה לתרום את המזבח לבש בגדי כהונה וקדש ידיו ורגליו מן הכיור שבין האולם ולמזבח ככתו׳ בתורה (שמות ל) וידבר ה׳ אל משה לאמר · ועשית כיור נחשת וכנו נחשת לרחצה ונתת אותו בין אהל מועד ובין המזבח ונתת שמה מים · ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיה׳ ואת רגליה׳ · בבאם אל מועד ירחצו מים ולא ימותו או בגשתם אל המזבח לשרת להקטיר אשה לה׳ · ורחצו ידיהם ורגליה׳ ולא ימותו והיתה להם חק עולם לו ולזרעו לדורותם · נטל מחתת הכסף בן

המקצוע מערבי שבין הכבש ולמזבח עלה לראש המזבח ופנה את הגחלים אילך ואילך וחתה מן המאוכלו' הפנימיות מאברי העולות וירד · הגיע לרצפה הפך פניו לצפון הלך למזרח הכבש כעשר אמות צבר את הגחלי' על הרצפה רחוק מן הכבש שלשה טפחים במקום שנותני' מוראת העוף ודשון מזבח הפנימי והמנורה ושם היו נבלעין במקומן והחתיה הזאת שהיה חותה במחתה ומוריד לרצפה אצל המזבח היא היתה המצוה הראשונה של כל יום הנעשת במזבח :

אחר שירד זה שתרם רצים אחיו הכהנים ומקדשים ידיהם ורגליהם במהרה ונוטלין את המגרפות ואת הצנורות ועולין לראש המזבח וכל אברי העולות ואמורי הקרבנות שלא נתאכלו כל הלילה מחזירין אותן לצדדי המזבח ואם אין הצדדין מחזיקין מסדרין אותן בכבש נגד הסובב ואחר כך גורפין את הדשן במגרפות מכל צדדי המזבח ומעלין אותו בערימה וגורפין מאותה ערימה בפסכתר והוא כלי גדול שמחזיק לתך ומורידין אותו בכל יום למטה וברגלי' לא היו מורידין אותו אלא מניחין הערימה גבוהה באמצע למזבח מפני שהוא נוי לו וכל מי שירצה מהכהנים (כי אין פיים בזה) ממלא כלי מוכן לזה מהדשן שהורידו למטה ומוציא אותו חוץ לעיר לשפך הדשן ואף על פי שאין הוצאתו לחוץ עבודה · עם כל זה אין בעלי מומין מוציאין אותו ולא הזרי' גורפין אותו :

אחרי ההרמה והורדת הדשן הכהנים שירצו מעלים עצים לסדר שלשת המערכות וזה שתרם את המזבח מסדר מערכת גדולה במזרח הכבש וחזיתה מזרחה · ואחריה מסדר מערכת שניה מכנגד קרן מערבית דרומי' משוכה מהקרן כלפי צפון ארבע אמות ובה היה כמו חמשה סאין גחלים ובשבת כמו שמנה סאין מפני שעליה גם כן היו מקטירין לכל שבת שני בזיכי לבונה של לחם הפנים · ומערכה שלישית של קיום האש עושה אותה בכל מקום שירצה מהמזבח ומצית בה את האש ולא יצית האש למטה ויעלה אותו למזבח אלא במזבח עצמו מציתין אותו בריוח שהיה בין הגזרים שהיו מציתין האליתא משם שנאמר ואש המזבח תוקד בו ואח' כך מעלה שני גזרי עצים ומניחן על מערכ' גדולה להרבו' האש :

וידבר ה' אל משה לאמר · צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו · ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו והרי' את הדשן אשר תאכל האש את העולה על המזבח ושמו אצל המזבח · ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה אל מקום טהור · והאש על המזבח תוקד בו לא תכב' ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר וערך עליה העולה והקטיר עליה חלבי השלמי' אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה: (ויקרא ו') (בפרשה הזאת כתוב בה תרומת הדשן בפירוש וגם יש בה רמז להערכת עצים לשלש המערכות ומפי השמוע' למדו שזה שנאמר על מוקדה על המזבח זו מערכה גדולה · ואש המזבח תוקד בו זו מערכ' שנייה של קטרת והאש על המזבח תוקד בו זו מערכה שלישית של קיום האש ומה שכתו' ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר היא לרמוז חובת הוספת שני הגזרי עצים בתמיד של שחר)

ירדו כל הכהנים העומדים שם מעל המזבח ובאו גם שאר הכהנים של אותו משמר עמהם להפיס פיים שני בלשכת הגזית (כפי דעת הרמ"ע) ואמר להם הממונה באו והפיסו מי שוחט מי זורק מי מדשן מזבח הפנימי מי מדשן המנורה מי מעלה האברים הסלת החביתין והיין לכבש · הפיסו זכה מי שזכה · אמר להם צאו וראו אם הגיע זמן השחיטה אם הגיע הרואה אומר ברקאי והממונה שואל האיר פני כל המזרח עד חברון ? והוא אומר הין :

אמר להם צאו הביאו טלה מלשכת הטלאים והביאוהו (אין פותחין מששה טלאים מבוקרים ארבעה ימים קודם שחיטה חוץ משני טלאים הצריכים לאותו היום · ובכל יום נוטלים שנים ומבקרים שנים שהם שמנ' בכל לילה ולילה ומוסיפין עד לעולם) נכנסו ללשכת הכלים הוציאו משם תשעים ושלשה כלי כסף וכלי זהב ונותנים על שלחן של כסף שבין האולם ולמזבח בצד הכבש והשקו את התמיד מים בכוס של זהב ואף על פי שהוא מבוקר בתחלה חוזרין ומבקרין אותו לאור האבוקות :

מי שזכה בתמיד מושכו לבית המטבחים ומי שזכו באברים להעלותן על הכבש הולכין אחריו (וכאן תכף אחרי שיפתחו שער הגדול הוא הזמן הנאות להתודות על הקרבן קודם שחיטתו שלא ישחטוהו אלא אחרי פתיחת השער הזה) ע"כ כאלו הייתם אנשי מעמד העומדים על הקרבן התודו על חטאותיכם בכל יום ותאמרו כל אחד ואחד מכם :

רבונו של עולם אין לי פה להשיב ולא מצח להרים ראש כי עונותי עברו ראשי כמשא כבד כבדו ממני · חטאותי רבו מלמנות ואשמותי עצמו מספר מודה אני לפניך ה' אלקי בשחיחת ראש · בכפיפת קומה בכניעות חיל בחלישות כח בשבירת לב בנמיכות רוח בקידה בבריכה בהשתחויה באימה בבעת ברתת בזיע בחלחול ביראה במור' שלא כגמול השיבותי לך על כל הטובות והחסדי' אשר עשית עמדי מיום היותי עד היום הזה אבל חטאתי לפניך והרע בעיניך עשיתי והרביתי לפשוע עד מאד ועתה מה אתאונן ומה אומר מה אדבר ובמה אצטדק אמרתי אודה עלי פשעי לפניך מלכנו ואני כי אשמתי בגדתי גזלתי דברתי דופי · הרעתי הרעותי ויכוחיך מאסתי זדתי זניתי חנפתי חטאתי בגוול פה · חללתי שם קדשך בסתר ובפרהסיא · טעיתי הטעיתי יעצתי רע · כעסתי כבודך · לעגתי על מצותיך לחצתי יראיך · לצתי מריתי מאסתי בתוכחותיך · נאצתי נאפתי נגאלתי הפרתי בריתך · סרתי מכל' מצותיך סטיתי בהדרך הטובה והישרה אשר הודית לנו · עויתי · עניתי יתומים ואלמנות · פרצתי כל' גדרותיך צררתי קלקלתי כל דרכי קצרתי בכל עדותיך · רשעתי שחתתי תעבתי תורתך · ואעש כאלה רבות אלף אלפי אלפים ואוסיף עון על חטא זדון על שגג פשע על רשע אספרם מחול ירבון ועצמו מככבי מרום · לשוני תענה בי וחותם ימיני יעיד עלי על העונות הראשונות והאחרונות על השגגות ועל הזדונות על הגלויות ועל הנסתרות · וכחשי לא יועילני ושקרי לא יצילני כי הנה בשמים עדי ושהדי במרומי' · עד ממהר דיין אמת · מלך נאמן יודע ועד · שופט צדק ודורש משפט · הוא עד הוא דיין · הוא בעל דין · ואין לפניו לא עולה ולא שכחה · ולא משא פני' ולא מקח שוחד · הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא · ואם עונותי תשמור יה וכמעללי תשיב לי אוי לי אהה על נפשי אללי על בשמתי אבוי על אחריתי · כי הנני כקש לפני אש וכחשש לפני להבה כעלה נדף לפני רוח וכמוץ נגנבתו סופה :

רבונו של עולם גלוי וידוע לפני כסא כבודך כי הנני שב ומתנחם תוהה ומתחרט על כל עונותי חטאותי ופשעי · ובעדם כבד ראשי · ומצחי כסתה כלימה · ואכנע עד ארץ ואשפל

ואשפל עד עפר · ועתה ה׳ אלהי ואלהי אבותי אלקי הצבאות הופיע נא בהמון רחמיך וכרוב חסדיך עלי אני עבדך אשר שבתי לפני כסא כבודך ונחמתי על הרעה ונתחרטתי על השגג ונכנעתי על הזדון והתודיתי על המרד וכבוש כעסך בעלי והפר אפך ממני ושא לכל חטאותי וסלח לכל עונותי שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך בין באונס בין ברצון בין בשוגג בין במזיד בין בסתר בין בגלוי בין במתכוין בין שלא במתכוין בין בהרהור בין בדבור בין במעש׳ מיום היותי על האדמ׳ עד היום הזה וסלח לי כל העבירו׳ שעשיתי שאני חייב עליהם מכת מרדות שאח״ע מלקות · שאח״ע קרבן עולה ויורד · שאח״ע אשם תלוי · שאח״ע אשם ודאי · שאח״ע חטאת · שאח״ע עולה · שאח״ע מיתה בידי שמים · שאח״ע כרת · שאח״ע מיתה וכרת · שאח״ע מיתת בית דין סקילה : שרפה : הרג ותנק · הן כלן הן רבן הן מקצתן הן אחת כהן הן פעם אחת הן פעמים רבו׳ · שאח״ע הכרת הנבור והמוחלט מהנשמ׳ בעה״ב : אנא ה׳ אלהי ואלקי אבותי שעה אל שועתי וענה אל עתירתי ושמע תפלתי · הרב כבסני מכל עונותי ומחטאותי ואשמותי טהרני ושמור והצל אותי מכל חטא ועון ואהיה בכלל עבדיך אשר בצל כנפיך יחסיון וירוין מדשן ביתך ומנחל עדניך תשקם · תודיעני ארח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח : עשה למען שמך · עשה למען ימינך : עשה למען תורתך · עשה למען קדושתך :

והואיל כי אתא לידן לא אסתיר מפניך אתה הקורא בחבורי זה כי בבתרגם הראשון שלהם ללשון לאטינו תורתנו הקדושה אחרי העתקת ספר דה״ה מצאתי נוסח תפלת מנשה בן חזקיהו מלך יהודה כשהיה אסור בנחשתים בבבל לא ידעתי באין לו זאת אם מספר עברי או ארמי או יוני · ועל כי נכונה היא כאשר דמיתי למי שעונותיו נברו עליו רציתי להעתיק לך אותה כאן ולא דקדקתי לפתור התפלה הזאת מלה במלה כאשר עשיתי בשאר הדברי׳ שהעתקתי מחכמיה׳ בספרי זה כי די לך שתשמע ממני נסח תפלה זו ומשפטה שהוספתי בה דברים שהיו ראויים להכתב בתוכה שבענה ואתה דע לך שכה היו דבריה או כדומה לאלה לפי מה שהעתיק המתרגם האמור :

אליך ה׳ הגדול הגבור והנורא אלהי אבותינו אברהם יצחק ויעקב וזרעם הצדיקים עבדיך אקרא · ונפשי אליך אשא כי אתה הוא ה׳ לבדך אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם במאמרך · ומבראשית בראת הארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם כרצונך · אתה שמת חול גבול לים במצותך · וגם סכרת מעינות תהום רבה בחותם ימינך · וכל יושבי תבל רנזו והלו משם קדשך ותפארתך · ההרים רעשו מפניך והגבעות התמוגגו מגערתיך · ועתה ה׳ אלקים עם כי רב הוא ואדיר כחך וחילך ולא יכילו החוטאים זעמך וקצפך כי אל קנוא ונוקם אתה ובעל חמה לצריך ונוטר חרון אף לאויביך · הלא עם כל זה נפלאו מאד ועצמו מספר רחמיך וחסדיך · ואתה אל עליון הטוב לקויך וארך אפים ומלא רחמים לחוסים בישועתך הרבית המחילה בקדושת שמך ונדרת ויעדת הסליחה והכפרת לכל השבים לטוב לרחם ולנפשם כל הימים :

לך אם כן ה׳ אלהינו הצדקה והרחמים כי לא צוית שישובו בתשובה לפניך אברהם יצחק ויעקב עבדיך שהיו מעולם ועד עולם אוהבי שמך ושומרי פקודיך · אך לנו בלבד הבנים שובבי׳ כטוני היום תקנת שכשבעונם יכשלו ישובו עדיך ויתפללו על אשמתם ויתחננו על מעלם לפניך · אמנם אני חטאתי זדתי הרשעתי הקשיתי עורף ולא שמרתי מצותיך · כחול ימים רבו פשעי נגדך אמרתי לא אראה יה בארץ החיים ולא אדלה עוד עיני למרום כי ענו בכבל רגלי · לכדוני כחוחים ויאסרוני בנחושתים · ברזל באה נפשי · כפוף כאגמון ראשי עד כי לא אוכל להביט אל מכון שבתך השמימה כי מרו מריתי · קצרה רוחי בקרבי על כל פשעי כמשא כבד גברו עלי עונותי · רבות הן אנחותי ולבי דוי · בפרט כי העברתי באש בני · עננתי נחשתי · כשפתי עשיתי אוב וידעוני · דם נקי במאד שפכתי וגם מלאתי את ירושלם פה לפה ממנו · שמתי פסל הסמל בבירת הגדול והנורא שהוא משכן כבודך · השתחויתי לכל צבא השמים ובניתי מזבחות לבעלים ולאשרות והרביתי לעשות הרע בעיניך מלכי ואלהי שלא לתאבון כי להכעיסך בפרט נתכונתי · גם ידעתי ה׳ ידעתי עותתי · מעי חמרמרו בבטני נשפך לארץ כבדי על גודל סכלותי : והנה נהפך עתה לבי בקרבי לעזוב דרכי הרעים ומעשי המקולקלים ולשוב אליך ה׳ אלהי בכל כחי ואוני · ועל כן בברכים כורעות ובלב נשבר ונדכה אשפוך את רוחי ואתפלל לפני כסא כבודך באימה וביראה ברתת ובזיע שתרחמני ותרבה לסלוח ולמחול לי את כל עונותי · ואל נא תזכור לי ה׳ אלהי׳ את פשעי שבזדון עשיתי מיום היותי על אדמתי להוריד אותי ואת נפשי בשאול תחתיה ולדון את נשמתי לעד בחמה עזה לחרפות ולדראון עולם בדינה של גיהנם כי אתה ה׳ אלהי צדיק וישר אתה ומלא רחמים וידך פשוטה וימינך פתוחה לקבל שבים · הראני נא ה׳ גודל חסדיך וישעך תתן לי עם כי אינני כדאי לכך ואיני ראוי שתרחם עלי כלל (אללי לי) וכרב רחמיך מחה פשעי הרב כבסני מכל עונותי ומחטאותי טהרני תשמיעני ששון ושמחה תגלנה עצמות דכית כי אלמדה פושעי׳ דרכיך וחטאים אליך ישובו · אהללה שמך ה׳ בחיי ואזמרה לך אלהי בעודי · ועמי מלכים לאומים שרים ושופטי ארץ יהללו גם הם את שם ה׳ כי נשגב שמו לבדו וקול רנה וישוע׳ יהיה באהלי צדיקים כי גבר עלי חסדו ואמת ה׳ לעולם הללויה :

כבא הממונה לפתוח את שער ההיכל אלו שזכו בדשון מזבח הפנימי ובדשון המנורה היו מקדימין וארבעה כלים בידם הטני והכוז ושני מפתחות · בא לו הממונה לפשפש הצפוני ופתחו · שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם · נכנס להתא ומהתא להיכל ומהלך בהיכל עד שער הגדול ומעביר הנגר והפותחות שבפנים ופותחו :

מי שזכה בדשון מזבח הפנימי נכנס והטני בידו והולך עד שליש הבית בתוך ההיכל והמזבח לפניו באמצע ולפנים ממנו שלחן בצפון ומנורה בדרום · משוכין מן הכתל שתי אמו׳ ומחצה וקודם השחיטה היה חופן מן הדשן ונותן בטני שלפניו ובאחרונ׳ מכבד בידו לתוכו ומניח את הטני בהיכל ומי שזכו באברים אוחזים בטלה ועקדוהו בידיהם בלבד ראשו לדרום ופניו למערב והשוחט עומד במזרח ושוחטו בצפון המזבח אצל קרן צפונית מערבית על טבעת שנית׳ כדכתיב ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה׳ וזרקו בני אהרן הכהנים את דמו על המזבח סביב · ויקרא א :

שחט השוחט כאמור קבל תכף המקבל את הדם בכלי שרת בצפון ובא לו לקרן מזרחית צפונית של יסוד המזבח ונותן בזורק מזרחה צפונה מחצי המזבח ולמטה ועוד בא לו לקרן מערבית ונתן מערבה דרומה שיירי הדם היה שופך על יסוד

דרומי ואז מי שזכה בדשון המנורה (שכבר נכנס עם מדשן המזבח וכוז בידו) בא ועמד על האבן שלפני המנורה שבה שלש מעלות ומדשן חמשה נרות שבמנורה · וכיצד הוא עושה ? מקנחן בספוג ונותן חצי לוג שמן שהוא ד׳ אונקיות וכל גרעיני חטה במשקל לכל נר ופתילה חדשה ומטיבן כדכתיב (ויקרא כ״ד) וידבר ה׳ אל משה לאמר: צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד: מחוץ לפרכת העדות באהל מועד יערוך אותו אהרן מערב עד בקר לפני ה׳ תמיד חקת עולם לדורותיכם: על המנורה הטהורה יערוך את הנרות לפני ה׳ תמיד:

ומניח את הכוז על מעלה שניה ויצא עם מדשן את המזבח מן ההיכל ולא היו מחזירין את פניהם לא מצדדים ויוצאים וכן עושים תמיד כהנים הנפטרין מעבודתן ולוים מדוכנן וישראל ממעמדן:

הפשיטו את התמיד ונתחוהו כמשפט כדכתיב והפשיט את העולה ונתח אותה לנתחיה (ויקרא א׳) הדיחו את הכרס בבית מדיחין כל צרכה והקרבים שלשה פעמים לפחות על שלחנות של שיש שבין העמודים והיו מניחין אבר אבר על שלחן של שיש שבין האולם ולמזבח בצד הכבש · ושם היו הכהנים הזוכים בפיים שני עומדים בשורה והאברים בידם הראשון בראש וברגל הראש בימינו וחוטמו כלפי זרועו וקרניו בין אצבעותיו ובית שחיטתו מלמעלן והפדר נתון עליה והרגל של ימין בשמאלו ובית עורן לחוץ · השני בשתי ידיו של ימין בימינו ושל שמאל בשמאלו ובית עורן לחוץ · השלישי בעוקץ וברגל · העוקץ בימינו והאליה מדולדלת בין אצבעותיו ואצבע הכבד ושתי הכליות עמו · הרגל של שמאל בשמאלו ובית עורן לחוץ · הרביעי בחזה ובגרה החזה בימינו והגרה בשמאלו וצלעותיה בין אצבעותיו: החמישי בשתי דפנות של ימין בימינו ושל שמאל בשמאלו ובית עורן לחוץ · הששי בקרבים הנתונים בבזך וכרעים על גביהן מלמעלן · השביעי בסלת · השמיני בחביתין · התשיעי ביין · הלכו ונתנום מחצי הכבש ולמטה במערבו ושל מוספין היו נותנים אותן מחצי הכבש ולמטה במזרחו ושל ראשי חדשים נותנין על המזבח מלמעלן בין קרן לקרן במקום הלוך רגלי הכהנים כדי לפרסמו שהוא ר״ח ומולחין שם את האברים כדכתיב וכל קרבן מנחתך במלח תמלח ולא תשבית מלח ברית אלהיך מעל מנחתך על כל קרבנך תקריב מלח (ויקרא ב׳) וזורקין מלח על הכבש גם ואפילו בשבת כדי שלא יחליקו ויפלו הכהנים שם בעת הליכתן בעצים למערכ׳ · ואעפ״י שהמלח חוצץ בין רגליהם ובין הכבש הואיל שאין ההולכה הזאת עבודה עצמית אינן חוששין:

ואחר שהעלו האברי׳ לכבש ירדו ובאו כלם עם שאר הכהנים ללשכת הגזית לקרות את שמע אמר להם הממונ׳ ברכו ברכ׳ אחת והן ברכו אהבת עולם כו׳ · וקראו עשרת הדברים שמע והיה אם שמע ויאמר · ברכו את העם שלש ברכו׳ אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים · ובשבת מוסיפין ברכה אחת כלפי המשמר הנכנס ואומרים אנשי משמר היוצא לאנשי משמר הנכנ׳ מי ששכן שמו בבית זה ישכן ביניכ׳ אהבה אחוה שלום וריעות · ואחר כך בעוד שהם בלשכת הגזית מפיסין פיים שלישי כי אומר להם הממונה לכל אנשי בית אב של אותו היום מי שלא הקטיר קטרת מימיו יבא ויפיס ומי שיצ׳ בפיס זה ראשון הוא הכהן שיזכה להקטיר קטרת (וזכה אחריו כהן אחר במחת׳ להרמב״ם נ״ר ולהרמב״ם ז״ל כבר זכה בה מי שזכה לתרום את המזבח) ואחרי שהפיסו החדשים לקטרת הפיסו הכל החדשים עם ישנים פיים רביעי ומפיסין לידע מי מעלה אברים מן הכבש למזבח · הפיסו זכו בפיים זה תשעה כהנים להעלות האברים והקרבים והחביתין הסלת והיין מהכבש למזבח כסדר ההוא שהעלו אותם משלחן של שיש על הכבש ושאר הכהנים היו פושטין בגדי כהונה ומכרום לחזנים והחזירום למקומן:

מי שזכה במחת׳ נטל מחתת הכסף ועלה לראש מזבח החיצון וחתה מגחלי מערכה שניה ירד ועירן לתוך מחתה של זהב ונטלה בידו ונכנס בהיכל צבר את הגחלים על מזבח הזהב ורדדן בשולי המחתה עליו והשתחוה ויצ׳ · ומי שזכה בקטרת נטל את הכף והבזך בתוכו מלא וגדוש קטרת משקל חצי מנה שהוא כאשר אמרתי בפרקים הקודמים עשרה אונקיות וכסוי היה לה וכמין מטוטלת היה עליו מלמעלה · נטל אב זה שזכה בקטרת הבזך שהוא בתוך הכף ונתן הכף וכסויה לאוהבו ונכנסו שניה׳ בהיכל אם נתפזר ממנו לתוכה אוהבו נותנו לו בחפניו עם מה שבבזך והשתחוה ויצא ואחר כך הקטיר הקטרת מי שזכה בו כי אמר לו הממונה הקטר פרשו הכהנים אף מבין האולם ולמזבח והקטיר כי היה עומד במזרח המזבח ומכניס ידו למערבו ומפזר את הקטרת מצפון לדרום על פני כל המזבח:

וכאן תאברו כל המזמורים האלו והכתוב אחריהם והם יושב בסתר עליון תהלים צ״א יענך ה׳ ביום צרה תהלים כ׳ ה׳ אל בקצפך תוכיחני תהלים לח · וימהר אברהם האהלה אל שרה ויאמר מהרי שלש סאים קמח סלת לושי ועשי עגות: (בראשית י״ח) ויאמר אליהם ישראל אביהם אם כן אפוא זאת עשו קחו מזמרת הארץ בכליכם והורידו לאיש מנחה מעט צרי ומעט דבש נכאת ולוט בטנים ושקדים: בראשית מג ויאמר ה׳ אל משה קח לך סמים נטף ושחלת וחלבנה סמים ולבונה זכה בד בבד יהיה: ועשית אותה קטרת רקח מעשה רוקח ממלח טהור קדש: ושחקת ממנה הדק ונתתה ממנה לפני העדות באהל מועד אשר אועד לך שמה קדש קדשים תהיה לכם: והקטרת אשר תעשה בתכנתה לא תעשו לכם קדש תהיה לך לה׳: והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהטיבו את הנרות יקטירנה: ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים יקטירנה קטרת תמיד לפני ה׳ לדורותיכם: (שמות ל)

אתה הוא שהקטירו אבותינו לפניך קטרת הסמים הצרי והצפורן החלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה: מר וקציעה שבולת נרד וכרכום משקל ששה עשר ששה עשר מנה · הקושט שנים עשר קלופה שלשה קנמון תשע׳ בורית כרשינא תשעה קבין יין קפריסין סאין תלת וקבין תלתא: ואם אין לו יין קפריסין מביא חמר חוריין עתיק · מלח סדומית רובע מעלה עשן כל שהוא · רבי נתן אומר אף כפת הירדן כל שהיא אם נתן בה דבש פסלה ואם חסר אחת מכל סממניה חייב מיתה: רבי שמעון אומר הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף · בורית כרשינא שפין בה את הצפורן כדי שתהא נאה יין קפריסין ששורין בו את הצפורן מפני שהיא עזה · והלא מי רגלים יפין לה ? אלא שאין מכניסין מי רגלים במקדש מפני הכבוד:

רבונו של עולם בזמן שבית המקדש קיים היה הכהן מקטי׳ לפניך קרבן קטרת הסמים ומכפר על עמך ישראל והיית עוצר המגפה ככתוב בתורתך ויאמר משה אל אהרן קח את המחתה ותן עליה אש מעל המזבח ושים קטרת והולך מהרה

אל

אל העדה וכפר עליהם כי יצא הקצף מלפני ה' החל הנגף:
ויקח אהרן כאשר דבר משה וירץ אל תוך הקהל והנה החל
הנגף בעם ויתן את הקטרת ויכפר על העם: ויעמוד בין
המתים ובין החיים ותעצר המגפה: וישב אהרן אל משה
אל פתח אהל מועד והמגפה נעצרה: (במדבר י"ז) ועתה
בעונותינו חרב בית המקדש ובטלה העבודה ואין לנו לא
כהן ולא מחתה ולא גחלי אש מעל מזבח העולה ולא מזבח
הזהב ולא קטרת הסמים לא נשאר לפנינו אלא שיח ש
שפתותינו יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שיהיה
סכרון פינו מקובל לפני כסא כבודך כאלו הקרבנו לפניך
קטרת הסמים ועמוד מכסא דין ושב על כסא רחמים וחמול
עלינו ועל זקנינו ועל נשינו ועל טפינו ועל עוללינו ועל
יונקינו והסר שטן מלפנינו ומאחרינו ואל התן המשחית
לבא אל בתינו לנגוף ותעצור מעלינו ומעל כל עמך ישראל
דבר וחרב ורעב ושבי ומשחית ומגפה וכל מיני תחלואים
רעים ופורעניות המתרגשות ובאות לעולם ומלא ידינו ם
מעושר מתנות ידיך ושלח ברכה רוחה והצלחה בכל מעשה
ידינו ותצילנו מכל צרה וצוקה ומכל יגון ואנחה ושמע ת
תפלתנו ממעון קדשך כי אתה שומע תפלת כל פה· ברוך
שומע תפלה:

ואחרי שהקטיר המקטיר השתחוה ויצא עם הבזך בידו הגיע
בין האולם ולמזבח נטל אחד את המגרפה וזרק' בין האולם
ולמזבח ואין אדם שומע קול חברו בירושלם מקול המגרפה
ולשלשה דברים היתה משמשת כי הנה כהן ששמע את קולה
ידע שאחיו הכהנים נכנסים להשתחוות והוא רץ ובא· וכן
לוי שהוא שומע את קולה ידע שאחיו הלוים נכנסים לדבר
בשיר והוא רץ ובא· וראש המעמד היה מעמיד את הטמאים
בשער המזרח כדי שכל רואיהם יכירו שעדיין לא הביאו
כפרתן· ההלו עולין במעלות האולם ואלו שזכו בדשון מזבח
הפנימי והמנורה היו מקדימין לפניהם ומי שזכה בדשון
מזבח הפנימי נכנס ונטל את הטני והשתחוה ויצא ומי שזכה
בדשון המנורה נכנס ומצא שתי נרות מזרחיים דולקים מדשן
את המזרחי ומוהט את הפתילה שלו ומניח גם את המערבי
דלוק בפתילה מהוטה כדי שיאיר היטב ותעלה יפה ח
השלהבת שלו לצד מעלה שממנו היה מדליק את המנורה
בין הערבים מצאו שכבה מדשנו ומדליקו ממזבח העולה
נטל את הכוז ממעלה שנייה שלפני המנורה והשתחוה ויצא
אלו שזכו במחתה ובכף ובכסויה נטלו את הכלים האלו
שהניחו בהיכל והשתחוו ויצאו:

בזמן שכהן גדול נכנס להשתחוות שלשה אוחזין בו אחד
בימינו ואחד בשמאלו ואחד מאחריו באבנים טובו' שבאפוד
וכיון שהשתחו' ושמע הממונה קול רגליו של כהן גדול שהוא
יוצא מגביה לו את הפרכת· נכנסו אחיו הכהנים והשתחוו
ויצאו ושעור ההשתחויה הוא כדי לקרות פסוק זה ויכרעו
אפים ארצה על הרצפה וישתחוו והודו לה' כי טוב כי לעולם
חסדו (ד"ה ב' ז') באו ועמדו על מעלו' האולם עמדו הראשוני'
לדרום אחיהם הכהנים וחמשה כלים בידם הטני ביד אחד
והכוז ביד אחר והבזך ביד אחר והמחת' ביד אחר וכף וכסויה
ביד אחר· אחרי כן העלו האברים אלו שזכו בם מן הכבש
למזבח והסירו גיד הנשה והשליכו אותו ע"ג הדשן שבאמצע
המזבח וזורקין כל האברים על האש שנאמר הבשר והדם
כשם שהדם בזריקה כך כל הבשר בזריקה ואחר הזריקה
חוזרין ועורכין אותן על האש שנא' וערכו בני אהרן הכהנים
את הנתחים את הראש ואת הפדר על העצים אשר על האש

אשר על המזבח: (ויקר' א') רצה כ"ג להקטיר מקטיר להקריב
מקריב ואינו עובד בפייס· עלה בכבש והסגן בימינו והעלהו
הושיטו לו האברים וסומך עליהם וזרקם: (והסמיכה הזאת
על האברים נעשת בלבד לכבוד הכ"ג כשהוא מקריב כי כ
כשאינו הוא המקריב הכהנים זורקים האברים על האש
מבלי סמיכה) וכיצד כ"ג מקריב? הושיט לו הראשון הראש
והרגל ועכד· הושיטו האחרים לראשון שאר האברי' שבידם
והוא הושיטן לכהן גדול וכן כלם ונשמטין אחד אחד ואם
רצה כ"ג הוא סומך ואחרים זורקים· אחר כך מסדרי' אותם
על האש ההלו אלו שעל מעלות האולם ומברכים ברכת
כהנים (ואומרים את השם ככתבו וידיהן נשואות על גבי
ראשיהן וכ"ג אינו מגביה את ידיו למעלה מן הציץ) יברכך
ה' וישמרך: יאר ה' פניו אליך ויחנך: ישא ה' פניו אליך
וישם לך שלום: ואחד מקרא אותן תיבה תיבה כדרך
שעושין בגבולים עד שישלימו שלשת הפסוקים ואין העם
עונים אמן אחר כל פסוק אלא עושין אותן במקדש ברכה
אחת וכשישלימו כל העם עונים ברוך ה' אלהי ישראל מן
העולם ועד העולם: אחרי כן אלו שכבר הניחו הכלי' שזכו
בם על מעלות האולם עד שגמרו הברכת כהנים· החזירום
בידיהם· והמדשן את מזבח הזהב והמדשן את המנורה היו
מערים האחד הטני והאחר הכוז אצל המזבח קדמה ונבלעו
שני הדשונים במקומן ואלו שזכו במחתה בבזך ובכף ובכסויה
היו מחזירין אותם למקום אשר לוקחו משם:

נתן מלח ע"ג עשרון סלת מנחה בלולה כמשפטה ברביעית
ההין שמן והקטירו· נטל שש חלות שהן חצי עשרון מן
החביתין ופותת אותן לשתים ונותן עליהן מלח ומקריבן עם
חצי קומץ לבונה:

מי שזכה לנסך הביא רביעית ההין יין עלה בכבש ופנה
לשמאלו ושני ספלים של כסף היו בקרן מערבית דרומית
למעלה מחצי המזבח· מזרחי של יין ומערבי לניסוך המים
בחג· ומנוקבין כמין חוטמין דקין ויורדין ליסוד ומשם ל
לשיתין אחד מעוכה ואחד דק· כדי שיכלו שניהם בבת אחת:
עמד כהן על הקרן ובידו סודרין ואם כהן גדול רצה לנסך
עלה לכבש ופנה לימינו ומקיף את המזבח נתנו לו יין
לנסך הסגן עומד על הקרן והסודרין בידו· עמדו שני כהני'
על שלחן החלבים ושתי חצוצרו' בידם תקעו והריעו ותקעו·
והתקיעה הזאת אינה נמנית עם התשעה תקיעו' שהיו צריכי'
לתקוע על קרבן תמיד כי בעוד שהיו תוקעין אות' לא ינסכו
היין ואחרי כן עמדו אצל הממונה על הצלצל אחד מימינו
ואחד משמאלו שהרי לנסך הניף המניף בסודרין הקיש
המקיש בצלצל ונתנו המנגנים בנבלים ובכנורות הליים
מיוחדים יקישו גם בחלילים על הזמרה אחד כהנים ולוים
(חוץ מהשוערים) וישראלים אבנם הלוים בדוכנן שעל
גבי מעלה המבדלת בין עזרת כהנים לעזרת ישראל היו
מדברים בשיר ואז היו גם כן מנגנים המנגנים בנבלים
וכנורות עם המשוררים וכל שיר היה נחלק לשלשה פרקים
של שלשה תקיעות בחצוצרו' ובצלצל על סוף כל פרק ופרק
כי באופן הזה יהיו תשעה תקיעות על הקרבן כמו שהצריכו
רבותינו ז"ל על קרבנות התמידין ולכן כשהגיעו לפרק ם
מפרקי השיר תקעו והריעו ותקעו שלשה פעמים כאמור ו
והשתחוה העם על כל פרק ועל כל תקיעה:

ואני במקום הזה אודיע לכם מצב המשוררים והמנגנים
ותוקעי החצוצרות והצלצל כדי שיהיה זה לכם לזכרון לכל
ימי השבוע והשבתות וראשי החדשים והמועדים כי לעולם

מצבם אחר · עם כי סכום המשוררים והמנגנים והתוקעים ירבה לפעמים על סכום המשוררים והמנגנים של ימי ה השבוע לפי חלוף המועדים כאשר אכתוב בסמוך על כל מוסף בעתו :

לכן דעו כי בכל ימי השבוע היו עומדים על הדוכן באופן הזה · היינו שנים עשר לויים בשורה שוה זה אצל זה · אחוריהם למזרח ופניהם למערב · וכדי שיוכלו בנקלה ליחלק לשלשה כתות · ולשורר בזמן אחד עם המנגנים יחד הלוים שבשורה ישוררו בקולות האלה כמשפט הזה כי הלוי הראשון מהשורה יזמר בקול ההוא הפשוט הנקרא בלשונם אוניסונו · השני יזמר בקול השלישי מהפשוטים נקרא בלשונם דישונו · השלישי יזמר בקול החמישי מהפשוטי׳ נקרא בלשונם דיאפינטי · הרביעי יזמר בקול השמיני מהפשוטים נקרא בלשונם דיאפאסון : ואלה הארבעה ישמשו בזמירת הפרק הראשון מהשיר · אמנם הלוי החמישי יזמר בקול אוניסונו · הששי בדישונו · השביעי בדיאפינטי · השמיני בדיאפאסון · ואלה הארבעה לויים ישמשו לזמירת הפרק השני מהשיר : אך הלוי התשיעי יזמר באוניסונו · העשירי בדישונו · האחד עשר בדיאפינטי · והשנים עשר בדיאפאסון · ואלה הארבעה ישמשו לזמירת הפרק השלישי מהשיר :

ועתה לפני שורת הלוים העומדים על הדוכן היו עומדין גם כן בשורה שוה · אחוריהם למשוררים ופניהם למערב שנים עשר מנגנים : המנגן הראשון בידו נבל של עשרה סדרי מיתרים נקרא בלשונם ליאוטו קיטארונאטו · ובלשון דוד המלך ע״ה נקרא נבל עשור כמו שכתוב בנבל עשור אזמרה לך · המנגן השני השלישי והרביעי ביד כל אחד מהם כנור נקרא בלשונם ארפה כאשר כתבתי בפרקי׳ הקודמים והוא היה הכלי מהניגון החשוב והאהוב של דוד המלך ע״ה קראהו נעים מאהבתו אותו כדכתיב כנור נעים עם נבל · וכל תכונות הנבלים ושאר כלי הנגון כמו המנים והעגבים והחלילים גם כן הנקראים בלשון רבותינו ז״ל אבובים היו של עצי אלמגים כדכתיב (מלכים א׳ י׳) ויעש המלך את עצי האלמגים כו׳ וכנרות ונבלים לשרים כו׳ · ואלה הארבעה מנגנים יקישו על מיתרי הנבל בחזקה · ועל מיתרי הכנור ברפיון · וינגנו עם הארבעה משוררי׳ הראשוני׳ וישמשו עמהם לפרק הראשון מהשיר · המנגן החמישי יהיה בידו נבל כראשון · הששי השביעי והשמיני ביד כל אחד מהם כנור דומה לאמורים ויקישו עליהם כאשר אמרתי וישמשו עם הארבעה הלוים המשוררים השניים לפרק השני מהשיר · המנגן התשיעי יהיה בידו נבל כראשון וכשני : העשירי האחד עשר והשנים עשר יהיה ביד כל אחד מהם כנור דומה לכנורות האחרים ויקישו בם כאמור וישמשו עם הארבעה לוים השלישיים לפרק השלישי מהשיר · ואולם לפני המנגנים יהיו בשורה גם כן שוה · אחוריהם למנגנים ופניהם למערב · התוקעים בחצוצרו׳ והמכה בצלצל שיהיו לעולם החצוצרות של כסף בכל ימות השנה ובחנים ובמועדים כלם עם הצלצל גם הוא של כסף צרוף לכבוד הבית הגדול והקדש הזה כדי שלא יגרעו דבר מחצוצרות משה שהיו במצות ה׳ של כסף מקשה למקרא העדה · עד כי המכה בצלצל יהיה באמצע השורה · ובימי השבוע תהי׳ על ימינו חצוצרת אחת · ועל שמאלו חצוצר׳ אחר׳ · לכן כשיתחילו הארבעה לוים שעל הדוכן לזמר ינגנו הארבעה מנגנים הראשונים עמהם וכשיגיעו המשוררים והמנגנים לסוף

הפרק הראשון מה שיר תקעו השני כהנים שלשה פעמים בחצוצרות והצלצל עמהם והשתחוה העם · ועל כי לחמיית תקיעת החצוצרות והשתחויית העם לא היו יכולים הארבע משוררים אחרים לעמוד על קול אחיהם הראשונים כשנגמר לתקוע הכהנים בחצוצרות עם הצלצל והשתחוה העם · היה מקיש הצלצל לבדו כדי שהארבעה לוים המשוררים האחרים שישוררו אחרי הארבעה משוררים הראשוני׳ ילמדו ממנו תחלת הקול שידמה לקול הראשונים ביושר · הגיעו לפרק השני תקעו הכהנים בחצוצרות שלשה פעמים כאמור והשתחוה העם · אחריהם יקיש הצלצל וידברו הארבעה לוים הנותרים בשיר עם המנגנים וכשיגיעו לסוף פרק השלישי יזמרו כל השני׳ עשר לוים יחד ועמהם ינגנו תשעה כנורות ושלשה נבלים כמו שעושים היום כאשר ישוררו וינגנו המשוררים והמנגנים בחבורו׳ שונות : ובסוף הזמרה והנגינה יתקעו שלשה פעמים החצוצרות והצלצל והשתחוה העם · וזהו סדר עולת תמיד של שחר שהיו עושים בכל יום בבית הגדול והקדוש שיבנה במהרה בימינו אמן :

והנה אחרי קריאת סדר עולת התמיד ראוי הוא שתקרא פרשת התמיד ופרשת החביתין והשיר של אותו היום :

פרשת התמיד היא זאת (שמות כ״ט) וזה אשר תעשה על המזבח עד לשכני בתוכם אני ה׳ אלהיהם · פרשת החביתין היא זאת · זה קרבן אהרן ובניו עד כליל תהיה לא תאכל : (ויקרא ו׳)

גם אחר הפרשיות האלו נוהגים לומר פסוק וערבה לה׳ מנחת יהודה וירושלם (מלאכי ג׳ :)

השיר שהיו הלוים אומרים ביום הראשון לה׳ הארץ ומלואה תהלים כ״ד · ורבותינו ז״ל בגמרת ראש השנה פרק י״ט של ר״ה נתנו טעם לקריאת המזמורים האלו · אמרו תניא רבי יהודה אומר משום רבי עקיבא בראשון מה הוא אומר כו׳ אמר רבי נחמיה כו׳ מה ראו חכמים לחלק בין הפרקים כו׳ :

בשני גדול ה׳ ומהולל מאד (תהלים מ״ח)

בשלישי אלהים נצב בעדת אל (תהלים פ״ב)

ברביעי אל נקמות ה׳ (תהלים צ״ד)

בחמישי הרנינו לאלהים עוזנו (תהלים פ״א)

בששי ה׳ מלך · (תהלים צ״ג)

בשביעי מזמור שיר ליום השבת (תהלים צ״ב)

וכן בכל יום חוץ משמונת ימי חנוכה שבמקום שיר הנהוג היו אומרים בשחרית ובמנחה מזמור שיר חנוכת הבית (תהלים ל׳) וחוץ מראש השנה שחל להיות בחמשי בשבת שכשידעו קודם תמיד של שחר שקדש היום במקום הרנינו היו אומרי׳ כל העמים תקעו כף (תהלים מ״ז) וביום פורים בשחרית ובמנחה היו אומרים שגיון לדוד · ובתשעה באב אומרים בשחרית פסוקים מירמיהו המאוס מאסת וגו׳ · ומזמור אלהים באו גוים בנחלתך טמאו וגו׳ ועל נהרות בבל שם ישבנו וגו׳ :

ואני ידעתי כי יערב לכם לדעת כמה הם הכהנים והלוים והמנגנים הנטפלים בעצם עבודת קרבן תמיד של שחר כי מנין שאר המשרתים על אלו הנטפלים בעבודה אין לו קצבה ידועה : על כן למלאת חפצכם אפרש לכם אם ירצה ה׳ מספרם בתמיד של שחר ובתמיד של בין הערבים ובמוספי שבתות ושאר מועדי ה׳ של כל השנה לתת תודה לאלהינו כעל כל אשר גמלנו כרחמיו וכרב חסדיו :

והנה כספר הכהנים הנטפלים בעבודת תמיד של שחר והקטרת קטרת של שחרית הוא זה · היינו הכהן התורם את

המזבח שהוא היה גם כן המסדר שלשת המערכות והמעלה שני גזרי עצים של שחרית והמכנים המחתה מלאה אש מן המזבח החצון למזבח הזהב בעבור הקטרת הקטרת (לפי דעת הרמב״ן ז״ל) הכהן השני היה השוחט · השלישי המקב׳ הדם והזורקו · הרביעי המדשן מזבח הזהב · החמישי המדשן את המנורה והמטיב את הנרות · ועוד ששה כהנים אחרים המעלים אברי תמיד והקרבים לכבש המזבח · ועוד שלשה כהנים המעלים לכבש · הסלת החביתין והיין ו והמקטיר הרי ט״ו · ועוד תשעה כהנים אחרים המעלים האברים הסלת החביתין והיין מהכבש למזבח הרי כ״ד · שני כהנים בשתי חצוצרות המקיש בצלצל · י״ב משוררים וי״ב מנגנים שהם בין הכל חמשים ואחד מלבד החזנים ה המלבישים והמפשיטים הכהנים העולים בפיים לעבודה והכהנים העולים לראש המזבח במגרפות וצנורות אחרי הרמה והכהנים המורידים הדשן למטה וגם המוציאי׳ אותו חוץ לעיר והמעלים העצים לסדר מערכו׳ המזבח והמוציאים והמכינים כלי הכסף והזהב לתשמיש העבודה והמשקה התמיד מים והמפשיטין והמנתחין והרוחצין הכרם והקרבי׳ והכהן ההולך עם המקטיר והממונה האומר לו הקטר והזורק את המגרפה והמברכים ברכת כהנים שבלו חוץ מן המשקה התמיד מים והכהן ההולך עם המקטיר והממונה והזורק המגרפה שלא היו נטפלים כלל בעבודה לא נוכל למצא החשבון פרטי כאשר חפצנו · ועל דרך מנהגו של ר׳ יהודה הנותן סימנים לכל הדברים כמו ששנינו בפסחים ובמנחות אומר גם אני שהסימן למשרתים אשר מנינו הוא בפסוק זה (ישעיה ס) כל צאן קדר יקבצו לך אילי נביות ישרתונך יעלו על רצון מזבחי ובית תפארתי אפאר ·

ובכל יום ויום אחרי קריאת עבודת תמיד אם הוא יום שאין בו מוסף או אם יש בו מוסף אחרי קריא׳ קרבן תמיד ומוסף היום הרשות נתונה לכם לקרות פרשיות הקרבנות הבאות בסדר הזה אם תרצו · ואחרי קריאת פרשת העולה והשלמים והשלמי תודה והמנחות תאמרו היהי רצון הכתוב עמם אם לא יהיה שבת כי אז תקראו אותם כמשפט מי שיקבל שכר בקריאת התורה ולא במקריב כי בשבת אין מקריבין אלא קרבן תמיד ומוספי השבת וקרבנות הימים טובים שהם חובה כשחלו להיות בו, וכן בימי הפסח אל תקראו פרשת שלמי תודה אלא כקורא בתורה ולא כמקריב וזה מפני ה החלות לחם חמץ המובאים עמם · וגם אם תקראו פרשת חטאת · אם ח״ו תהיו חייבים חטאת תקראוה עם היהי רצון ואם לאו אל תקראוה לעולם אלא כקורא בתורה כי אין מ מקריבין קרבן חטאת נדבה וגם כי האשם לפעמים בא בנדבה כמו שהוא אשם של נזיר עם כל זה טוב הוא לקרות גם הפרשה ההיא לקבל שכר הקריאה בלבד ולא כמקריב אשם לנדבה · וזהו סדר הפרשיות אם יערב לכם לקרות אותם בכל יום או בימים מיוחדים בלבד כפי חפצכם ·

אדם כי יקריב מכם (ויקרא א׳) ואם מן הצאן וגו׳ שם א׳ · ואם מן העוף וגו׳ שם א׳ · יהי רצון מלפניך ה׳ אלקי ואלהי אבותי שתהא ר צויה לפני כסא כבודך קריאת פרשיות אלה כאלו הקרבתי קרבני עולות כמשפטן לכבוד שמך הגדול והקדוש והנורא על ידי בני אהרן קדושיך בטבילה כשרה וקדוש ידים ורגלים ובלבישת ארבע׳ בגדי כהונה ובמחשבה נכונה על גבי המזבח שלם בבית הבחירה בזמן שבית המקדש קיים ·

ואם זבח שלמים קרבנו אם מן הבקר וגו׳ ויקרא ג׳ · ואם מן הצאן וגו׳ שם · ואם עז קרבנו וגו׳ שם · דבר אל בני ישראל לאמר המקריב את זבח שלמיו ויקרא ז׳ ·

יהי רצון כו׳ כאלו הקרבתי שלמים כו׳ ·

וזאת תורת זבח השלמים וגו׳ אם על תודה וגו׳ ויקרא ז׳ ·

יהי רצון כו׳ כאלו הקרבתי שלמי תודה וכו׳ ·

ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה׳ סלת יהיה קרבנו ויקרא ב׳ · וכי תקריב קרבן מנחה מאפה תנור שם · ואם מנחה על המחבת שם · ואם מנחת מרחשת שם · וזאת תורת המנחה ויקרא ו׳ ·

יהי רצון כו׳ כאלו הקרבתי המנחות האלה וכו׳ ·

ואם נפש אחת תחטא בשגגה ויקרא ד׳ ואם כבש יביא קרבנו לחטאת שם · דבר אל אהרן ואל בניו זאת תורת החטאת ויקרא ו׳ :

ואין אומרים היהי רצון אלא תקראו הפרשיות לשכר קריאת התורה כי כמו שאמרתי לא בא חטאת בנדבה · ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה ויקרא ה׳ · ואם לא תשיג ידו שם · נפש כי תמעל מעל שם · ואם נפש כי תחטא שם · נפש כי תחטא ומעלה מעל בה׳ שם · וזאת תורת האשם ויקרא ו׳ · וטוב שלא לומר היהי רצון על הקריאות האלה שכתבתי באחרונה · ועתה או שקראתם הפרשיות הכתובות למעלה או לא קראתם אותם תאמרו על כל פנים בכל יום אחרי קריאת התמיד והמוספין :

כל אלה בהיות ההיכל על יסודו ומזבח על מכונו וכו׳ ככתוב במעמדות עד שיח שפתותינו תחת קרבנותינו ותפלתנו תחת כפרתינו : יהי רצון מלפניך ה׳ אלקינו ואלהי אבותינו שתבנה בית המקדש במהרה בימינו ותמחול לנו כל עונותינו ותשליך במצולות ים כל פשעינו ותסלח לכל חטאתינו ותמחה כל זדונותינו שהזדנו לפניך מנעורינו ועד היום הזה בין בסתר בין בגלוי בין בראייה בין בשמיעה בין במחשבה בין בדבור בין במעשה הכל ברחמיך הרבים תעביר ותסלח לאשר נואלנו ולאשר חטאנו :

אחרי כן תקראו הפסוקים מהשלשה תיבות ומשמע ודומה ומשא וגו׳ · אחריהם הג׳ פסוקים ה׳ צבאות עמנו משגב לנו וגו׳ ה׳ צבאות אשרי אדם וגו׳ ה׳ הושיעה וגו׳ · אחריהם תקראו העשרה פסוקים מהרמב״ן · בראשית ברא וגו׳ אחריה׳ הי״א פסוקים המתחילים בנון ומסיימין בנון כסדר הזה : נגע צרעת נחנו נעבור נביא מקרבך נודו מתוך בבל נהר פלגיו נחית כצאן עמך נגד אבותם עשה פלא נופת תטופנה נפתי משכבי נר ה׳ נושקי קשת :

אחריהם השלשה פסוקים מרבי יהודה החסיד אתה סתר לי וגו׳ · בטחו בה׳ וגו׳ ה׳ עוז לעמו יתן וגו׳ אמר רבי חנילאי וגו׳ אמר ר׳ יהושע בן לוי וגו׳ תנא דבי אליהו וגו׳ :

רבון כל העולמים לא בצדקתי וביושר לבבי כו׳ יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי ואלהי אבותי שתתן חלקי וחלק זרעי וזרע זרעי במה שיהיה רצונך לעבודתך וגו׳ יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי ואלקי אבותי שתרבה סליחתך וכו׳ יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי ואלהי אבותי שתתן חלקי וחלק זרעי בתורתך וגו׳ · ירצה או״א שתשמרני מדין קשה וגו׳ · ירצה או״א שתפתח לפני שערי צדק וגו׳ · ירצה או״א שתפקוד עלי ברחמיך הרבים וגו׳ · ירצה או״א שתכין לי כל מחסורי · שהם כלם תפלות מהלטיף ז״ל שנדפסו בויניציאה בסדורי תפלה של בני איטליא׳ בכרך שמיני שנת שט״ו תעתיקו אות׳ לכם משם: ויאמר ה׳ אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים בשלח יו : עד והעמר עשירית האיפה הוא · וידבר ה׳ אל משה לאמר ·

פינחס בן אלעזר עד את בריתי שלום : אין קדוש כה' כי
אין בלתך · כי מי אלוה מבלעדי ה' · אין כאלהינו אין
כאדונינו · אתה תושיענו · אתה תקום תרחם ציון כי עת
לחננה כי בא מועד · ירצה אוא שתמהר שנת גאולתנו
ותחיש קץ פדותנו ותביא עת ישועתנו ותשבור עול גאו'מעל
צוארנו ותזכנו לראות בטובת בחירך לשמוח בשמחת גויך
להתהלל עם נחלתך בשובך את שבות עבדך וקבוץ נ
גליותיך בבנותך בית תפלתך ובהקריבת הריסות מזבחותיך
ובקיימך לנו את כל חזיוני תנחומותיך לשעשע נפשנו בם
ולתתנו לשם ולתהלה לכל העמים כנבואת צפניה עבדך ·
בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם וגו' : וקיים לנו
ה' אלהינו את הדבר שהבטחתנו על ידי משה עבדך כאמור
וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את
בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור : ונאמר ואף גם זאת
בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם
להפר בריתי אתם כי אני ה' אלהיהם : ונאמר וזכרתי להם
ברית ראשונים אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לעיני
הגוים להיות להם לאלקים אני ה' : ונאמר ושב ה' אלהיך
את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה'
אלהיך שמה : אם יהיה נדחך בקצה השמי' משם יקבצך
ה' אלהיך ומשם יקחך : והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר
ירשו אבותיך וירשתה והטיבך והרבך מאבותיך : ונאמר
ה' חננו לך קוינו היה זרועם לבקרים אף ישועתנו בעת
צרה : ונאמר בכל צרתם לו צר ומלאך פניו הושיעם
באהבתו ובחמלתו הוא גאלם וינטלם וינשאם כל ימי עולם :
ונאמר והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי
עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי כי ביתי בית תפלה
יקרא לכל העמים : ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך השטן
ויגער ה' בך הבוחר בירושלם הלא זה אוד מוצל מאש :
קומה ה' קדמה פניו הכריעהו פלטה נפשי מרשע חרבך :
ה' אלהיך הוא עובר לפניך הוא ישמיד את הגוים האלה
מלפניך וירשתם יהושע הוא עובר לפניך כאשר דבר ה' :
וה' ישיב לאיש את צדקתו ואת אמונתו אשר נתנך ה' היום
ביד ולא אביתי לשלוח ידי במשיח ה' : ה' להושיעני
ונגינותי ננגן כל ימי חיינו על בית ה' : יהיו לרצון אמרי
פי וגו' : תפלה לדוד הטה ה' אזנך ענני (תהלים פ"ו)
וכאשר יהיה לכם פנאי קודם כעודה של שחרית תקראו
המעמדות פשוטים כי הם קצרים מאד ואין לכם
לקרות שאר הדברים שסדר הוא ז"ל עמהם בעבור הקרבנות
כי כבר קראתם אותם כאמור · ודעו כי צריכים אנו לתקן
סדר המעמדות באופן זה אשר אכתוב לכם ולא תסירו בהם
דבר כי יהיו משלם כפי כונת מסדר המעמדות ז"ל ואין
הפרש בם אלא במאוחר ובמוקדם בלבד :

מעמד יום ראשון

עזרא ובית דינו תקנו על פי הקבלה לקרוא בכל יום
במעשה בראשית כמו שהיו עושים במקדש תורה
נביאים וכתובים · ולכך תקנו שיהיו קורין במעש' בראשי'
בשעת עבודה כדי שיתקיימו בזכות הקרבן מעשה בראשית
והם מעשה שמים וארץ · ואמרו רבותינו זכרונם לברכה
לנטוע שמים וליסוד ארץ אלו הקרבנות שהבטיח הקדוש
ברוך הוא לאברהם אבינו שכשיהיו קוראים בסדר הקרבנות
שמעלה הוא עליהם כאלו הקריבום לפניו ואלמלא מעמדות
לא נתקיימו שמים וארץ שאין מעמדות אלא על הקרבנות :
תורה **בראשית** ברא אלהים את השמים ואת הארץ :
והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני
תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים : ויאמר אלהים
יהי אור ויהי אור : וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל
אלהים בין האור ובין החשך : ויקרא אלהים לאור יום
ולחשך קרא לילה ויהי ערב ויהי בקר יום אחד :
תהלים כד לה' הארץ ומלואה עד הוא מלך הכבוד סלה :
נביאים ישעיה **כה** אמר האל ה' בורא השמים ונוטיהם
מב רוקע הארץ וצאצאיה נותן נשמה
לעם עליה ורוח להולכים בה ·
אני ה' קראתיך בצדק ואחזק בידך ואצרך ואתנך לברית
עם לאור גוים : לפקוח עינים עורות להוציא ממסגר
אסיר מבית כלא יושבי חשך : אני ה' הוא שמי וכבודי
לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים : הראשונות הנה באו
והדשות אני מגיד בטרם תצמחנה אשמיע אתכם :
תורה **האזינו** השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי :
יערף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי
כשעירים עלי דשא וכרביבים עלי עשב : כי שם ה' אקרא
הבו גודל לאלהינו : הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט
אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא : שחת לו לא בניו
מומם דור עקש ופתלתול : הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא
חכם הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך :
ברכות פא **תניא** אמר ר' יוסי פעם אחת הייתי מהלך
בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מ
מחורבות ירושלם להתפלל ובא אליהו זכור לטוב ושמר לי
על הפתח והמתין לי עד שסיימתי תפלתי · לאחר שסיימתי
תפלתי · אמר לי שלום עליך רבי · אמרתי לו שלום עליך
רבי ומורי · אמר לי בני מפני מה נכנסת לחורבה זו א
אמרתי לו להתפלל · אמ'לי היה לך להתפלל בדרך ואמרתי
לו מתיירא הייתי שמא יפסיקו בי עוברי דרכים · אמר לי
היה לך להתפלל תפלה קצרה · באותה שעה למדתי ממנו
שלשה דברים · למדתי שאין נכנסין לחורבה ולמדתי ש
שמתפללי'בדרך · ולמדתי שהמתפלל בדרך מתפלל תפלה
קצרה · אמר לי בני מה קול שמעת בחורבה זו · אמרתי לו
שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי שהחרבתי את
ביתי ושרפתי את היכלי והגליתי את בני לבין האומות · אל
בני חייך וחיי ראשך לא שעה זו בלבד אומרת כך אלא שלשה
פעמים בכל יום ויום אומרת כך ולא זו בלבד אלא בשעה
שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין אמן
יהא שמיה רבא הקדוש ברוך הוא מנענע בראשו ואומ' אשרי
המלך שמקלסין אותו בביתו כך ומה לאב שהגלה את בניו
ואוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם :
ברכות פרק **רבי** נחוניא בן הקנה היה מתפלל ב
תפלת השחר בכניסתו לבית המדרש וביציאתו
תפלה קצרה · אמרו לו מה מקום
לתפלה זו · אמר להם בכניסתי אני מתפלל שלא יארע דבר
תקלה על ידי וביציאתי אני נותן הודאה על חלקי :
ראש השנה **והיה** כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל
פרק ראוהו וכאשר יניח ידו וגבר עמלק : וכי
ידיו של משה עושות מלחמה או
שוברות מלחמה אלא לומ' לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלין
כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו
מתגברין ואם לאו היו נופלין · כיוצא בדבר אתה אומר :

ויאמר ה׳ אל משה עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוך וראה אותו וחי · וכי נחש ממית או מחיה אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאין ואם לאו היו ניזוקין :

מגילה פרק בני העיר **תניא** שאלו תלמידיו את רבי נחוניא בן הקנה במה הארכת ימים · אמר להם מימי לא נתכבדתי בקלון חברי ולא עלתה על מטתי קללת חברי ותרן הייתי בממוני׳

קדושין פרק בתרא **רבי** מאיר אומר לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה ויבקש רחמים למי שהעושר והנכסים שלו שאין עניות מן האומנות ואין עשירות מן האומנות אלא למי שהעושר שלו שנאמר לי הכסף ולי הזהב נאם ה׳ צבאות :

שם **רבי** שמעון בן אלעזר אומר ראית מימיך חיה ועוף שיש להם אומנות והם מתפרנסים שלא בצער והלא לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער אלא שהרעתי את מעשי וקפחתי את פרנסתי שנאמר עונותיכם הטו אלה וחטאותיכם מנעו הטוב מכם :

שם **תניא** רבי נהוראי אומר מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה שכל אומניות שבעולם אין עומדות לו אלא בימי ילדותו אבל בימי זקנתו הרי הוא מוטל ברעב · אבל תורה אינה כן עומדת לו לאדם בעת ילדותו ונותנת לו אחרית ותקוה בעת זקנתו · בעת ילדותו מהו אומר וקוי ה׳ יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא יעפו · בזקנתו מהו אומר עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו ·

מציעא פרק אלו מציאות **תנו** רבנן העסוקים במקרא מדה ואינה מדה · במשנה מדה ונוטלין עליה שכר · בגמרא אין לך מדה גדולה מזו · ולעולם הוי רץ למשנה יותר מהגמרא ·

סנהדרין פרק חלק **כל** ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר ·

חולין פרק בתרא **לא** יטול אדם אם על בנים אפילו לטהר את המצורע · ומה אם מצוה קלה שהיא באיסר אמרה תורה למען ייטב לך ו והארכת ימים · קל וחומר על מצות חמורות שבתורה ··

שם **תניא** רבי רבי יעקב אומר · אין לך כל מצוה ומצוה שבתורה שמתן שכרה בצידה שאין תחיית המתים תלויה בה · בכבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך · ובשלוח הקן נמי כתיב · למען ייטב לך והארכת ימים · הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות ועלה ושלח את האם ולקח את הבני׳ ובחזרתו נפל ומת · היכן אריכות ימיו של זה והיכן טובתו של זה · אלא למען יאריכון ימיך לעולם שכלו ארוך · ולמען ייטב לך · לעולם שכלו טוב ··

תמיד פרק א׳ **בשלשה** מקומות הכהנים שומרי׳ בבית המקדש · בית אבטינס · ובית הניצוץ · ובית המוקד · בבית אבטינס ובבית הניצוץ היו עליות · והרובים שומרים שם · בית המוקד כפה ובית גדול היה מוקף רובדין של אבן וזקני בית אב ישנים שם ו ומפתחות העזרה בידם ופרחי כהונה איש כסותו בארץ לא היו ישנים בבגדי קדש אלא היו פושטים ומקפלים ומניחים אותם תחת ראשיהם ומתכסים בכסות עצמן · אירע קרי לאחד מהם יוצא והולך לו במסבה ההולכת תחת הבירה ונרות דולקות מכאן ומכאן עד שהוא מגיע לבית הטבילה · ומדורה היתה שם ובית הכסא של כבוד וזה היה כבודו מצאו נעול בידוע שיש שם אדם · פתוח בידוע שאין שם אדם · ירד וטבל עלה ונסתפג ונתחמם כנגד המדורה · ובא וישב לו אצל אחיו הכהנים עד שהיו שערים נפתחים יוצא והולך לו · מי שהוא רוצה לתרום את המזבח משכים וטובל עד שלא יבא הממונה · וכי באיזו שעה הממונה בא לא כל העתים שוות פעמים שהוא בא מקריאת הגבר או סמוך לו מלפניו או מאחריו · הממונה בא ודופק עליהם והם פותחים לו : אמר להם מי שטבל יבא ויפיס הפיסו מי שזכה זכה כו׳ נטל את המפתח ופתח הפשפש ונכנס מבית המוקד לעזרה ונכנסו הכהנים אחריו ושתי אבוקות של אור בידם ונחלקו לשתי כתות אלו מהלכין באכסדרא דרך המזרח ואלו הולכים באכסדרא דרך המערב היו בודקין והולכין עד שהם מגיעי׳ למקום עושה חביתין הגיעו אלו ואלו אמרו שלום הכל שלום העמידו את עושה חביתים לעשות חביתים · מי שזכה לתרום את המזבח הוא יתרום והם אומרי׳ לו הוי זהיר שלא תגע בכלי עד שתקדש ידיך ורגליך מן הכיור והרי המחתה נתונה במקצוע בין הכבש למזבח במערבו של כבש אין אדם נכנס עמו ולא נר בידו אלא מהלך לאור המערכה לא היו רואין אותו ולא שומעין את קולו עד שהיו שומעין קול העץ שעשה בן קטין מוכני לכיור · והם אומרים הגיע עת קדש ידיו ורגליו מן הכיור · נטל מחתת הכסף ועלה לראש המזבח ופנה את הגחלי׳ הילך והתה מן המאכלות הפנימיות וירד הגיע לרצפה הופך פניו לצפון הולך במזרחו של כבש כעשר אמות · צבר את הגחלים על גבי הרצפה רחוק מן הכבש שלש׳ טפחים מקום שנותנין שם מראת העוף ודישון מזבח הפנימי ודישון המנורה ·

נדה פ׳ שלישי **דרש** רבי שמלאי למה הולד דומה במעי אמו לפנקס שמקופל ומונח · ידיו על שתי צדעיו שתי אציליו על שתי ארכבותיו ושתי עקביו על שתי עגבותיו וראשו בין ברכיו ופיו סתום וטבורו פתוח ואוכל ממה שאמו אוכלת ושותה ממה שאמו שותה · ואינו מוציא רעי שמא יהרוג את אמו · וכיון שיצא לאויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח · שאלמלא כן אינו יכול לחיות אפילו שעה אחת · ונר דלוק על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו שנאמר בהלו נרו עלי ראשי לאורו אלך חשך · ואל תתמה שהרי אדם ישן כאן ורואה חלום ב באספמיא ואין לך ימים שאדם שרוי בטובה יותר מאותן הימים · שנאמר מי יתנני כירחי קדם כימי אלוה ישמרני · ואיזהו ימים שיש בהם ירחים ואין בהם שנים הוי אומר אלו ירחי לידה · ומלמדין אותו כל התורה כלה · שנאמר ויורני ויאמר לי יתמך דברי לבך שמור מצותי וחיה · ואומר בסוד אלוה עלי אהלי מאי ואומר וכי תימא נביא הוא דקאמר תא שמע בסוד אלוה עלי אהלי · וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסטרו על פיו ומשכחו כל התורה כלה · שנאמ׳ לפתח חטאת רובץ · ואינו יוצא משם עד שמשביעין אותו שנאמר כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון · כי לי תכרע כל ברך זה יום המיתה · שנאמר לפניו יכרעו כל יורדי עפר · תשבע כל לשון זה יום הלידה · שנאמר נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשי ולא נשבע למרמה · ומה היא השבועה שמשביעין אותו · תהי צדיק ואל תהא רשע ואפילו כל העולם כלו

כלו אומרים לך צדיק אתה היה בעיניך כרשע · והוי יודע שהקדוש ברוך הוא טהור ומשרתיו טהורים ונשמה שנתן לך טהורה · אם אתה משמרה בטהרה מוטב · ואם לאו הרי הוא נוטלה ממך :

ידים פג׳ **כל** כתבי הקדש מטמאין את הידים · שיר השירים וקוהלת מטמאין את הידים ·
רבי יהודה אומר שיר השירים מטמא את הידים · וקוהלת מחלוקת · רבי יוסי אומר קוהלת אינו מטמא את הידים · ושיר השירים מחלוקת · רבי שמעון אומר קוהלת מקולי בית שמאי · ומחומרי בית הלל · אמר רבי שמעון בן עזאי מקובל אני מפי שבעים ושנים זקנים ביום שהושיבו את רבי אלעזר בן עזריה בישיבה ששיר השירים וקוהלת מטמאין את הידים · אמר רבי עקיבא חס ושלום לא נחלק אדם מישראל על שיר השירים שלא תטמא את הידים שאין כל העולם כלו כדאי כיום שנתן בו שיר השירים לישראל שכל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים ואם נחלקו לא נחלקו אלא על קהלת אמר רבי יוחנן בן יהושע בן חמיו של רבי עקיבא כדברי בן עזאי כן נחלקו וכן גמרו :

בקשה ליום ראשון

יהי רצון מלפניך יי׳ אלהי ואלהי אבותי אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב לחוס עלי ברחמיך הרבים ולהשיבני בתשובה שלמה לפניך ולתחנתי תקשיב אזנך ותפתח לבי בתורתך ותטע ברעיוני יראתך ותגזור עלי ועל כל בני ביתי גזרות טובות ותבטל מעלי ומעל כל בני ביתי כל גזרות קשות ורעות · ואל תביאני לידי נסיון ומכל פגעים רעים הצילני ועד יעבור הוות בצלך תסתירני והיה עם פי בהגיוני ושמור דרכי מחטוא בלשוני וזכרני ברצון עמך ובבנין אולמך לראות בטובת בחירך וזכני לשחר בית דביריך השמם והחרב וללחוך עפרותיו ולרצות אבניו ורגבי הרבותיו ולהיות שם קבורתי עם כל עבדיך הצדיקי׳אבותי׳ אדני שמעה אדני סלחה ה׳ הקשיבה ועשה אל תאחר למענך אלהי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך : אדני שמעה בקולי תהיינה אזנך קשובות לקול תחנוני : ואני תפלתי לך ה׳ עת רצון אלהים ברב חסדך ענני באמת ישעך · ענני ה׳ ענני בעת ובעונה הזאת ורחם עלי ועל נפשי ועל כל נפשות ביתי ותיחד לבבי לאהבה וליראה את שמך ותבשרני ב בשורות טובות ממעונך ותרפאני רפואה שלימה רפואת הנפש ורפוא׳ הגוף ותכני דעה בינה והשכל לדעת את שמך : יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה׳ צורי וגואלי : כי אתה שומע תפלת כל פה ברוך שומע תפלה :

בקשה אחרת מעין יצירת היום על דרך הקבלה ·

יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו יוצרנו יוצר בראשית כשם שהמצאת עולמך ברצונך ביום זה מתיחדת בעולמך ותלית בו עליונים ותחתונים במאמרך ואין שני עמך ואין מלבדך וגלית רזי עליונים ותחתונים לברואך כן ברחמיך הרבים תיחד לבבנו ולבב עמך ישראל באהבה ליראה את שמך והאר עינינו במאור תורתך כי עמך מקור חיים באורך נראה אור · וזכנו לאור באורך הצפון לצדיקים לעתיד לבא ומחכמתך חכמנו ובינתך הבינגו וסוד שמותך הודיענו והוד תורתך הראנו ובקדושתך קדשנו ובצל כנפיך תסתירנו ומטובך תשביענו ומזיו כבודך תתן עלינו והראנו פני משיחך ובטוב לבב שמחנו שנוכל לסבול אנו וכל עמך בית ישראל כי אתה שומע תפלת כל פה ברוך שומע תפלה :

תאמרו השבעים ושתים פסוקי׳ להרמב״ן ז״ל הנהוגים נדפס׳ כמות שהם בכל סדורי התפלות ועל כן לא נדפסו כאן :
או השבעים ושתים פסוקים להרמב״ן ז״ל ככתוב בסדורים הנדפסים בויניציאה שנת השמ״ט בשם חרמ״ע נר״ו דף של״ו :

מעמד יום שני

תורה **ויאמר** אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים · ויעש אלהים את הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע ויהי כן · ויקרא אלהים לרקיע שמים ויהי ערב ויהי בקר יום שני :

תהלים מ״ח גדול ה׳ ומהולל מאד עד הוא ינהגנו על מות :

נביאים ישעיה מ״ב **שירו** לה׳ שיר חדש תהלתו מקצה הארץ יורדי הים ומלאו איים וישביהם :
ישאו מדבר ועריו חצרים תשב קדר ירנו יושבי סלע מראש הרים יצוחו : ישימו לה׳ כבוד ותהלתו באיים יגידו · ה׳ כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה יריע אף יצריח על אויביו יתגבר : החשיתי מעולם אחריש אתאפק כיולדה אפעה אשום ואשאף יחד : אחריב הרים וגבעו׳ וכל עשבם אוביש ושמתי נהרות לאיים ואגמים אוביש · והולכתי עורים בדרך לא ידעו בנתיבות לא ידעו אדריכם אשים מחשך לפניהם לאור ומעקשים למישור אלה הדברים עשיתים ולא עזבתים :

תורה **זכור** ימות עולם בינו שנות דור ודור שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך · בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבלות עמי׳ למספר בני ישראל : כי חלק ה׳ עמו יעקב חבל נחלתו : ימצאהו בארץ מדבר ובתהו ילל ישימן יסובבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו : כנשר יעיר קינו על גוזליו ירחף יפרש כנפיו יקחהו ישאהו על אברתו : ה׳ בדד ינחנו ואין עמו אל נכר :

ברכות פ׳ **חייב** אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה שנאמר ואהבת את ה׳ אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך :
הרואה
בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע · ובכל נפשך אפילו נוטל את נפשך · ובכל מאדך בכל ממונך : דבר אחר בכל מאדך בכל מדה ומד׳ שהוא מודד לך הוי מודה לו :

תנו רבנן פעם אחת גזרה מלכות יון שלא יעסקו ישראל בתורה · בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהילות ברבים ועוסק בתורה אמר לו עקיבא אי אתה מתירא מפני אומה זו · אמר לו אמשול לך משל למה הדבר דומה לשועל שהיה מהלך על גב הנהר וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום אמר להם מפני מה אתם בורחים אמרו לו מפני הרשתות שמביאים עלינו בני אדם · אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם · אמרו לו אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות לא פקח אתה אלא טיפש אתה ומה במקום חיותינו אנו מתייראין במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה אף אנו עכשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה

דכתיב כה כי היא חייך ואורך ימיך כך אם אנו הולכים ומבטלים ממנה על אחת כמה וכמה · אמרו לא היו ימים מועטים עד שתפשו לרבי עקיבא וחבשוהו בבית האסורין ותפשו לפפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו אמר לו פפוס מי הביאך לכאן אמר לו אשריך רבי עקיבא שנתפסת על דברי תורה ואוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים · אמרו בשעה שהוציאו לרבי עקיבא להריגה זמן קריאת שמע היה והיו סורקין את בשרו במסרקות של ברזל והיה מקבל ע״ו עול מלכות שמים באהבה · אמרו לו תלמידיו רבינו עד כאן אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסו׳ זה בכל נפשך ואפילו הוא נוטל את נשמתך · אמרתי מתי יבא לידי נ ואקיימנו ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד · יצתה בת קול מן השמים ואמרה אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתך באחד · אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם זו תורה וזו שכרה ממתים ידך יי׳ ממתים מחלד אמר להם חלקם בחיים יצתה בת קול ואמרה אשריך רבי עקיבא שאתה מזומן לחיי העולם הבא :

יומא פרק טרף בקלפי **בא** לו אצל פרו שנייה וסומך שתי ידיו עליו ומתודה וכך היה אומר אנא השם חטאתי עויתי פשעתי לפניך אני וביתי ובני אהרן עם קדושיך אנא בשם כפר נא ל לחטאים ולעונות ולפשעים שחטאתי שעויתי ושפשעתי לפניך אני וביתי ובני אהרן עם קדושיך ככתוב בתור׳ משה עבדך כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל ח חטאתיכם לפני ה׳ תטהרו · והם עונים אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד :

סוכה פרק לולב וערבה **תנו** רבנן בשלשה דברים גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה צדקה ב בממונו וגמילות חסדים בין בגופו בין בממונו · צדקה לעניים גמילות חסדים בין לעניים בין לעשירים · צדקה לחיים גמילות חסדים בין לחיים בין למתים :

כתובות פרק ראשון **תנא** דבי רבי ישמעאל מפני מה אוזן כלה קשה והאליה רכה מפני שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יכוף אליה לתוכה :

תנו רבנן אל ישמיע אדם לאזניו דברים בטלים מפני שהן נכוות תחלה לאברים :

קדושין פרק ראשון **כל** העושה מצוה אחת מטיבין לו נ ומאריכין לו ימיו ונוחל את הארץ · וכל שאינו עושה מצוה אחת אין מטיבין לו ואין מאריכין לו ימיו ואינו נוחל את הארץ : כל שישנו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא שנאמר והחוט המשולש לא במהרה ינתק : וכל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ אינו מן הישוב :

בבא בתרא פרק ראשון **תניא** רבי יהודה אומר גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה שנאמר כה אמר יי׳ שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות · הוא היה אומר עשרה דברים קשים נבראו בעולם · הר קשה ברזל מחתכו ברזל קשה אש מפעפעו אש קשה מים מכבים אותו מים קשים עבים סובלים אותן עבים קשים רוח מפזרתן רוח קשה גוף סובלו גוף קשה פחד שוברו פחד קשה יין מפיגו יין קשה שינה מפכחתו ומיתה קשה מכלם וכתיב וצדקה תציל ממות ·

מכות פרק אלו הן הלוקין **רבי** שמעון בר רבי אומר הרי הוא אומר רק חזק לבלתי אכל הדם כי הדם הוא הנפש ואומר לא תאכלנו למען ייטב לך ולבניך אחריך כי תעשה הישר בעיני ה׳ · ומה אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו מקבל שכר · גזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להם ומחמדתן הפורש מהם על אחת כמה וכמ׳ שיזכה לו ולדורותיו ולדורי דורותיו עד סוף כל הדורות ·

מנחות פ׳ הרי עלי עשרון **אמר** רבי יצחק מאי דכתיב זאת תורת החטאת וזאת תורת האשם כל העוסק בתורת חטאת כאלו הקריב חטאת וכל העוסק בתורת אשם כאלו הקריב אשם · נאמר בעולת בהמה אשה ריח ניחח ובעולת העוף אשה ריח ניחח ובמנחה אשה ריח ניחח לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים ·

שם **תניא** אמר ר׳ שמעון בן עזאי בוא וראה מה כתיב בפרשת קרבנות שלא נאמר בהן לא אל ולא אלהים אלא לה׳ שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק ·

תמיד פ״ב **ראוהו** אחיו שירד והם רצים ובאים מיהרו וקדשו ידיהם ורגליהם מן הכיור נטלו את המגרפות ואת הצנורות ועלו לראש המזבח האברי׳ והפדרים שלא נתאכלו מבערב סונקי׳ אותם על צדי המזבח ואם אין הצדדין מחזיקין סודרין אותם בסובב על הכבש : החלו מעלין באפר על גבי התפוח ותפוח היה באמצ׳ המזבח פעמים שהיה עליו כשלש מאות כור וברגלים לא היו מ מדשני׳ אותו מפני שהוא נוי למזבח ומימיו לא נתעצל הכהן מלהוציא את הדשן החלו מעלין בגזרין לסדר את המערכה וכי כל העצים כשרים למערכה הין כל העצים כשרים ל למערכה חוץ משל גפן ושל זית · אבל באלו היו רגילין במורביות של תאנה ושל אגוז ושל עץ שמן · סדר את המערכה גדולה מזרחה והזיתה מזרחה וראשי גזירים ח הפנימיים היו נוגעים בתפוח וריוח היה בין הגזירים שהיו מציתים האליתא משם · בררו משם עצי תאנה יפים לסדר את המערכה שניה לקטורת כנגד קרן מערבית דרומית משוך מן הקרן כלפי צפון ארבע אמות בעומר חמש סאין גחלים ובשבת בעומר שמונה סאין גחלים ששם היו נותנין שני בזיכי לבונה של לחם הפנים : האברים והפדרים שלא נתאכלו מבערב מחזירין אותן למערכה והציתו שתי מערכות באש ירדו ובאו להם ללשכת הגזית ·

אהלות פ״א **האברים** אין להם שיעור אפילו פחות מכזית מן המת · ופחות מכזית מן הנבלה · ופחות מכעדשה מן השרץ מטמאין טומאתן ? מאתים וארבעים ושמונה אברים באדם שלשים בפיסת הרגל ששה בכל אצבע עשרה בקורסל שנים בשוק חמשה בארכובה אחד בירך ושלשה בקטלית ואחד עשר צלעות · שלשים בפיסת היד ששה בכל אצבע שנים בקנה שנים במרפק אחד בזרוע וארב׳ בכתף מאה ואחד מזה ומאה ואחד מזה · ושמונה עשר חוליות שבשדרה תשעה בראש ושמונה בצואר ששה במפתח של לב וחמשה בנקוביו וכל אחד ואחד מטמא במגע ובמשא ובאהל · אימתי בזמן שיש עליה׳ בשר כראוי · ואם אין עליהם בשר כראוי מטמאין במגע ובמשא ואינם מטמאין באוהל ·

נדה פרק יוצא דופן ריש לקיש משום ר׳ שמעון בן מנסיא אומר ויבן ה׳ אלהים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה ויבאה אל האדם: מלמד שקלעה הקדוש ברוך הוא לחוה והביאה אצל אדם הראשון שכן בכרכי הים קורין לקלעתא בנייתא:

בקשה ליום שני

יהי רצון מלפניך יי׳ אלהי ואלהי אבותי שתכפר לי על כל פשעי ותמחול לי על כל עונותי כי רבו משובותי׳ לך חטאתי עויתי ופשעתי צררתי קשיתי עורף וסרתי ממצותיך וממשפטיך השובים ולא שוה לי׳ אנא ה׳ אלהי ואלהי אבותי קבלני בתשובה שלמה לפניך ועשה למענך אם לא למעני ורצה תשובתי ונקני משגיאות ומנסתרות ואהיה מן השבים אליך בכל לב אשר לחטאתם לא תזכור עוד׳ יהי רצון מלפניך יי׳ אלהי ואלהי אבותי שתצילני מיצר הרע ומכל פרח וצוקה ותכונן מעשה ידי ותרפא את מכורתי ואת מכאובי ולא ישמע בכי וזעק׳ בביתי ושוד ושבר בגבולי ואהיה מן יראיך ומעושי רצונך ותשכילני שכל טוב מלפניך למען אשכיל בכל אשר אעשה ובכל אשר אפנה שם עד היום אשר תאספני אליך ותוציאני משלום אל שלום ואמצא חן וחסד בעיניך ובעיני כל רואי׳ אדני שמעה אדני סלחה אדני הקשיבה ועשה אל תאחר למענך אלהי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך׳ אדני שמעה בקלי תהיינה אזנך קשובות לקול תחנוני׳ ושמע תפלתי כי אתה שומע תפלת כל פה: ברוך שומע תפלה:

בקשה אחרת מעין יצירת היום על דרך הקבלה:

יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו אדון הכל ושליט בעולמך שכשם שהבדלת לכפאך העליונים ביום זה כן ברחמיך הרבים תבדיל כל עמך בית ישראל וכל חברינו מכל חטא ועון ואשמה ותשמרנו מן התועים ותתן לנו מהלכים בין העומדי׳ לפניך ותצילנו מדינה של גיהנם וברחמיך הרבים תציל אותנו וכל עמך ישראל משטיפת מים והולכי ימים ועוברי נהרות ומנחשול של ים ומשבולת מים כדכתי׳ כי תעבור במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך כי תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך׳ ותציל אותנו וכל עמך בית ישראל מסער הים ומהיזק היבשה ונהיה כלנו בכלל הרחמים כי אתה שומע תפלת כל פה:

ברוך שומע תפלה:

תאמרו השבעים ושתים פסוקי׳ להרמב״ן ז״ל הנהוגים נדפסו כמות שהם בכל סדורי התפלות ועל כן לא נדפסו כאן: או השבעים ושתים פסוקים להרמב״ן ז״ל ככתוב בסדורים הנדפסים בויניציאה שנת השט״ט בשם הרמ״ע נר״ו דף של״ז:

מעמד יום שלישי

תורה ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה ויהי כן: ויקרא אלהים ליבשה ארץ ולמקוה המים קרא ימים וירא אלהים כי טוב׳ ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עשה פרי למינו אשר זרעו בו על הארץ ויהי כן׳ ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו ועץ עשה פרי אשר זרעו בו למינהו וירא אלהים כי טוב׳ ויהי ערב ויהי בקר יום שלישי:

תהלים פב אלהים נצב עד כי אתה תנחל בכל הגוים׳

נביאים יואל ב׳ ויקנא ה׳ לארצו ויחמול על עמו׳ ויען ה׳ ויאמר לעמו הנני שולח לכם את הדגן והתירוש והיצהר ושבעתם אתו ולא אתן אתכם עוד חרפה בגוים׳ ואת הצפוני ארחיק מעליכם והדחתיו אל ארץ ציה ושממה את פניו אל הים הקדמוני וסופו אל הים האחרון ועלה באשו ותעל צחנתו כי הגדיל לעשות׳ אל תיראי אדמה גילי ושמחי כי הגדיל ה׳ לעשות: אל תיראו בהמות שדי כי דשאו נאות מדבר כי עץ נשא פריו תאנה וגפן נתנו חילם׳ ובני ציון גילו ושמחו בה׳ אלהיכם כי נתן לכם את המורה לצדקה ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון׳ ומלאו הגרנות בר והשיקו היקבים תירוש ויצהר׳ ושלמתי לכם את השנים אשר אכל הארבה הילק והחסיל והגזם חילי הגדול אשר שלחתי בכם׳ ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם ה׳ אלהיכם אשר עשה עמכם להפליא ולא יבשו עמי לעולם׳ וידעתם כי בקרב ישראל אני ואני ה׳ אלהיכם ואין עוד ולא יבשו עמי לעולם:

תורה ירכיבהו על במותי ארץ ויאכל תנובות שדי וינקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור: חמאת בקר וחלב צאן עם חלב כרים ואילים בני בשן ועתודים עם חלב כליות חטה ודם ענב תשתה חמר׳ וישמן ישרון ויבעט שמנת עבית כשית ויטש אלוה עשהו וינבל צור ישועתו׳ יקניאהו בזרים בתועבת יכעיסהו׳ יזבחו לשדים לא אלוה אלהים לא ידעום חדשים מקרוב באו לא שערום אבותיכם׳ צור ילדך תשי ותשכח אל מחולליך:

ברכות פרק הרואה כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם׳ משקלקלו המינין ואמרו אין עולם אלא אחד התקינו שיהיו אומרים מן העולם ועד העולם׳ התקינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם שנאמר והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה׳ עמכם ויאמרו לו יברכך ה׳׳ ואומר יי׳ עמך גבור החיל׳ ואומר אל תבוז כי זקנה אמך׳ ואומר עת לעשות לה׳ הפרו תורתך׳ רבי נתן אומר הפרו תורתך משום עת לעשות לה׳:

שם תניא הלל הזקן אומר בשעת המכניסין פזר בשעת המפזרין כנס׳ ואם ראית דור שהתור׳ חביבה עליו פזר שנאמר יש מפזר ונוסף עוד׳ ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס שנאמר עת לעשות לה׳ הפרו תורתך:

יומא פרק שני שעירי בא לו אצל שעיר המשתלח וסומך שתי ידיו עליו ומתודה וכך היה אומר אנא השם חטאו עוו פשעו לפניך עמך בית ישראל׳ אנא בשם כפר נא לחטאים ולעונות ולפשעים שחטאו ושעוו ושפשעו לפניך עמך בית ישראל׳ ככתוב בתורת משה עבדך כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה׳ תטהרו׳ והכהנים והעם העומדים בעזרה כשהיו שומעים שם המפורש שהוא יוצא מפי כהן גדול היו כורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

מגילה פרק בני העיר **תנו** רבנן משה תקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום הלכו' פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת ה הלכות חג בחג :

יבמות פ' הבא על יבמתו **תנו** רבנן ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל · מלמד שאין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושני רבבות מישראל הרי שהיו ישראל שני אלפים ושני רבבות חסר אחד וזה לא עסק בפריה ורביה לא נמצא זה גורם לשכינה שתסתלק מישראל · אבא חנן אומ' משום רבי אליעזר חייב מיתה שנאמר ובנים לא היו להם · הא אם היו להם בנים לא מתו · אחרים אומרים גורם לשכינה שתסתלק מישראל שנאמר להיות לך לאלהים ולזרעך א אחריך בזמן שזרעך אחריך שכינה שורה עליכם · אין זרעך אחריך שכינה על מי שורה על העצים ועל האבנים :

שם **האיש** מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה : רבי יוחנן בן ברוקא אומר על שניהם הוא אומר ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו :

בתרא פרק ראשון **תניא** אמרו עליו על בנימין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדקה · פעם אחת באתה אשה לפניו בשני בצורת אמר' לו רבי פרנסני אמר לה העבודה שאין בקופה של צדק' כלום · אמרה לו ר' אם אין אתה מפרנסני הרי אשה ושבעה בניה מתים · עמד ופרנסה משלו · לימים חלה בנימין הצדיק ונטה למות · אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם אתה אמרת כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא · ובנימין הצדיק שהחיה אשה ושבעה בניה ימות בשנים מועטות הללו · מיד קרעו לו גזר דינו · תאנא הוסיפו לו עשרים ושתים שנה על שנותיו :

מכות פ' אלו הן הלוקין **רבי** חנינא בן עקשיא אומר רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תור' ויאדיר :

חולין פרק כסוי הדם **אמר** רבי אילעא אין העולם מתקיים אלא בשביל מי שבולם עצמו בשע' מריבה שנאמר תולה ארץ על בלימה :

תמיד פרק שלישי **אמר** להם הממונה בואו והפיסו מי השוחט מי הזורק מי מדשן את מזבח הפנימי מי מדשן את המנורה מי מעלה אברי' לכבש הראש והרגל שתי הידים · העוקץ והרגל החזה והגרה ושתי הדפנות · הקרבים והסולת והביתין והיין הפיסו זכה מי שזכה · אמר להם צאו וראו אם הגיע זמן השחיטה · אם הגיע הרואה אומר ברקאי · מתיא בן שמואל אומר האיר פני כל המזרח עד שהוא בחברון והוא אומר הן · אמר להם צאו והביאו לי טלה מלשכת הטלאים והרי לשכת הטלאים נתונה במקצוע צפונית מערבית וארבעה לשכות היו שם · אחת לשכת הטלאים · ואחת לשכת החותמות · ואחת לשכת בית המוקד · ואחת לשכה שעושין בה לחם הפנים · נכנסו ללשכת הכלים והוציאו משם תשעים ושלשה כלי כסף וכלי זהב · השקו את התמיד בכוס של זהב אף ע"פ שהוא מבוקר מבערב מבקרין אותו לאור האבוקות · מי שזכה בתמיד משכו והולך בבית המטבחים · ומי שזכו באברים הולכין עמו · ובית המטבחים היה לצפונו של מזבח ועליו שמנה עמודים ננסים ורבעים של ארז על גביהן ואונקלאות של ברזל היו קבועים בהם · ושלש' סדרים לכל אחד ואחד שבהן תולין ומפשיטין על שלחנו' של שיש שבין העמודים · מי שזכו בדישון מזבח הפנימי ובדישון המנו' היו מקדימין וארבעה כלים בידם · הטני והכוז ושני מפתחות · הטני דומה לתרקב של זהב מחזיק קבים וחצי · והכוז דומה לקיתון גדול של זהב · ושני מפתחות אחד שהוא יורד באמת השחי ואחד שהוא פותח כוון · בא לו לפשפש הצפוני ושני פשפשין היו לו לשער הגדול אחד בצפון ואח' בדרום · שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם ועליו הוא מפורש על ידי יחזקאל שנאמר ויאמר אלי ה' השער הזה סגור יהיה לא יפתח ואיש לא יבא בו כי ה' אלהי ישראל בא בו והיה סגור : נטל את המפתח ופתח הפשפש ונכנס להתא ומהתא להיכל עד שהוא מגיע לשער הגדול · הגיע לשער הגדול העביר את הנגר ואת הפותחות ופתחו · לא היה שוחט השוחט עד שהוא שומע קול שער הגדול שנפתח: מירחו היו שומעין קול שער הגדול שנפתח · מירחו היו שומעין קול המגרפה · מירחו היו שומעין קול השיר · מירחו היו שומעין קול בן ארזא שהוא מקיש בצלצל · מירחו היו שומעין קול החליל · מירחו היו שומעין קול גביני כרוז · מירחו היו שומעין קול העץ שעשה בן קטין מוכני לכיור · מירחו היו שומעין קול השופר · ויש אומרי' אף קולו של כהן גדול ביום הכפורים בשעה שהוא מזכיר את השם · מיריחו היו מריחין ריח פטום הקטורת : אמר רבי אלעזר בן דגלאי עזים היו לבית אבא בהרי מכור והיו מתעטשות מריח פטום הקטרת · מי שזכה בדישון מזבח הפנימי נכנס ונטל את הטני והניחו לפניו והיה חופן ונותן לתוכו ובאחרונה כיבד את השאר לתוכו והניחו ויצא : מי שזכה בדישון המנורה נכנס ומצא שתי נרות מזרחיו' דולקי' מדשן את השאר ומניח את אלו דולקין במקומן · מצאן שכבו מדשנן ומדליקן מן הדולקין ואחר כך מדשן את ה השאר · ואבן היתה לפני המנורה ובה שלש מעלות שעליה הכהן עומד ומטיב את הנרות ומניח את הכוז על מעלה שניה ויצא :

קינין פרק ג' **רבי** שמעון בן עקשיא אומר זקני עם הארץ כל זמן שהם מזקינים דעתן מטרפת עליהן שנאמר מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח : אבל זקני תורה אינם כן אלא כל זמן שהם מזקינין דעתן מתישבת עליהם שנאמ' בישישים חכמה ואורך ימים תבונה :

נגעים פ"ב **כל** הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו · רבי מאיר אומר אף לא נגעי קרוביו · כל הנדרים אדם מתיר חוץ מנדרי עצמו · רבי יהודה אומר אף לא נדרי אשתו שבינה לבין אחרים · כל הבכורות אדם רואה חוץ מבכור עצמו :

נדה פרק המפלת **תנו** רבנן שלשה חדשים הראשונים הולד דר במדור התחתון · אמצעיים הולד דר במדור האמצעי · אחרונים הולד דר במדור העליון · וכיון שהגיע זמנו לצאת מתהפך ויוצא וזהו חבלי אשה :

בקשה ליום שלישי

יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי לטהר רעיוני ולכונן מענה לשוני ולטהר מחשבות לבבי והיות עם פי בערת השיפי ועם לבי בעת מחשבי ועם ידי בערת מעבדי

מעבדי ועם רגלי בעת שבילי ואל אומר לפניך דבר שאינו
הגון או שלא כרצונך ונעור בשטן לבל ישלוט בי ועזרני
על דבר כבוד שמך ואל יבהלוני חלומות רעים ואל ישלוט
בי יצר הרע :

רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוני לעשות רצונך
אלא ששאור שבעסה מעכב : יהי רצון מלפניך
יי׳ אלהי ואלהי אבותי שתשמיד ותכניע יצר הרע ממני ו
ותרחיקהו ממאתים וארבעים ושמונה אברי ואל יבטלני
מדרכיך הטובים ותן בלבי יצר טוב לשמור חקך ולעשות
רצונך ולעבדך בלבב שלם וקבל תפלתי ככתוב שמעה
תפלתי יי׳ ושועתי האזנה אל דמעתי אל תחרש כי גר אנכי
עמך תושב ככל אבותי · ואני תפלתי לך ה׳ עת רצון
אלהים ברב חסדך ענני באמת ישעך · ושמע תפלתי כי
אתה שומע תפלת כל פה · ברוך שומע תפלה :

בקשה אחרת מעין יצירת היום על דרך הקבלה ·

יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו מלך רחמן
העורך שלחן לבריותיך וגם גלית ארץ ביום זה ומלאת
פני תבל תנובה לתת חיים לעם עליה ומזון להולכים בה
שתמציא ברחמיך הרבי׳ לנו ולכל עמך בית ישראל מזונותינו
בשלמות ועל דרך כבוד כדי שנוכל לעבדך בלבב שלם
ולא יעכב שום חטא ועון ואשמה את פרנסתינו והצל כל עמך
ישראל הולכי דרכים ומדברות מחיות רעות ומכל פגעים
רעים ומכל שטן ואויב ואורב על הדרך כדכתיב כי מלאכיו
יצוה לך לשמרך בכל דרכיך על כפים ישאונך פן תגוף
באבן רגליך · ואנחנו וכל עמך בית ישראל בכלל הרחמים
כי אתה שומע תפלת כל פה · ברוך שומע תפלה :
הע״ב פסוקים להרמב״ן ז״ל הנהוגים :
או הע״ב פסוקים להרמבן ז״ל כפי סנגון הרמ״ע נר״ו :

מעמד יום רביעי

תורה **ויאמר** אלהים יהי מאורות ברקיע השמים להבדיל
בין היום ובין הלילה והיו לאותות ולמועדי׳
ולימים ושנים · והיו למאורות ברקיע השמים להאיר על
הארץ ויהי כן · ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים את
המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת
הלילה ואת הכוכבים · ויתן אותם אלהים ברקיע השמים
להאיר על הארץ · ולמשול ביום ובלילה ולהבדיל בין האור
ובין החשך וירא אלהים כי טוב · ויהי ערב ויהי בקר יום רביעי :
תהלים צ״ד אל נקמות עד יצמיתם ה׳ אלהינו :
ירמיה ל״א **כה** אמר ה׳ נותן שמש לאור יומם חקת ירח
וכוכבים לאור לילה רוגע הים ויהמו
גליו ה׳ צבאות שמו · אם ימשו החקים האלה מלפני נאם
ה׳ גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני כל הימים · כה
אמר ה׳ אם ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה
גם אני אמאס בכל זרע ישראל על כל אשר עשו נאם ה׳ :
הנה ימים באים נאם ה׳ ונבנתה העיר לה׳ ממגדל חננאל
עד שער הפנה · ויצא עוד קוה המדה נגדו על גבעת גרב
ונסב געתה · וכל העמק הפגרים והדשן וכל השדמות עד
נחל קדרון עד פנת שער הסוסים מזרחה קדש לה׳ לא ינתש
ולא יהרס עוד לעולם :
תורה **ויוא** יי׳ וינאץ מכעס בניו ובנותיו : ויאמר
אסתירה פני מהם אראה מה אחריתם כי

דור תהפכות המה בנים לא אמן בם : הם קנאוני בלא אל
כעסוני בהבליה׳ ואני אקניאם בלא עם בגוי נבל אכעיסם :
כי אש קדחה באפי ותיקד עד שאול תחתית ותאכל ארץ
ויבלה ותלהט מוסדי הרים · אספה עלימו רעות חצי אכלה
בם : מזי רעב ולחמי רשף וקטב מרירי ושן בהמות אשלח
בם עם חמת זוחלי עפר · מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה
גם בחור גם בתולה יונק עם איש שיבה : אמרתי אפאיהם
אשביתה מאנוש זכרם · לולי כעס אויב אגור פן ינכרו
צרימו פן יאמרו ידינו רמה ולא ה׳ פעל כל זאת : כי גוי
אובד עצות המה ואין בהם תבונה :

ברכות פרק תפלת השחר **תנו** רבנן כשחלה ר׳ אליעזר נכנסו תלמידיו
לבקרו אמרו לו תלמידיו רבינו למדנו
אורחות חיים ונזכה לחיי העולם הבא ·
אמר להם הזהרו בכבוד חביריכם ומנעו בניכם מן ההגיון
והושיבום בין ברכי תלמידי חכמים וכשאתם מתפללי׳ דעו
לפני מי אתם עומדים ובשביל כך תזכו לחיי העולם הבא ·
וכשחלה רבן יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו כיון
שראה אות׳ התחיל לבכות אמרו לו תלמידיו רבינו נר ישראל
פטיש החזק עמוד הימני מפני מה אתה בוכה אמר להם אלו
מוליכין אותי לפני מלך בשר ודם שהיום כאן ומחר בקבר
שאם כועס עלי אין כעסו כעס עולם ואם אוסרני אין אסורו
אסור עולם ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם ואני יכול
לשוחדו בממון ולפייסו בדברים ואף על פי כן הייתי בוכה
עכשיו שמוליכין אותי לפני מלך מלכי המלכי׳ הקדוש ברוך
הוא שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמי׳ שאם כועס עלי
כעסו כעס עולם ואם אוסרני אסורו אסו׳ עולם · ואם ממיתני
מיתתו מיתת עולם · ואיני יכול לשוחדו בממון ולפייסו
בדברים ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים אחת של גהינם
ואחת של גן עדן ואיני יודע באיזה דרך מוליכין אותי ולא
אבכה · אמרו לו רבינו ברכנו אל׳ יהי רצון שיהא מור׳ שמים
עליכם כמורא בשר ודם · אמרו לו תלמידיו עד כאן · אל׳
הלואי · תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם :
פאה פ״ח **מי** שיש לו חמשי׳ זוז והוא נושא ונותן בהם הרי
זה לא יטול וכל מי שאינו צריך ליטול ונוטל
אינו מת מהזקנה עד שיצטרך לבריות · וכל מי שהוא צריך
ליטול ואינו נוטל אינו נפטר מהעולם עד שיפרנס לאחרים
משלו ועליו הכתוב אומר ברוך הגבר אשר יבטח בה׳ והיה
ה׳ מבטחו :
יומא פרק יום הכפורים **האומר** אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין
מספיקין בידו לעשות תשובה ;
אחטא ויום הכפורים מכפר אין
יום הכפורי׳ מכפר · עבירות שבין אדם למקום יום הכפורי׳
מכפר · עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר
עד שירצה את חבירו · דרש רבי אלעזר בן עזריה לפני יי׳
תטהרו עבירות שבין אדם למקום יום הכפורי׳ מכפר ושבין
אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו :
מגילה פרק בני העיר **תניא** שאל ר׳ עקיבא את ר׳ נחוניא הגדו׳ במה
הארכת ימי׳ אתו גוזי וקא מחו ליה
סליק יתיב ארישא דדיקלא אמר ליה
רבי אם נאמר כבש למה נאמר אחד אמר להו צורבא מרבנן
הוא שבקוהו · אל׳ אחד מיוחד שבעדרו · אל׳ מימי לא קבלתי
מתנות ולא עמדתי על מדותי ותרן בממוני הייתי · לא
קבלתי מתנות כי הא דרבי אלעזר כי הוו משדרי ליה מתנות
מבי נשיאה לא הוה שקיל כי הוו מזמני ליה לא הוה אזיל

אמר להו לא ניחא לכו דאחיה דכתיב ושונא מתנות יחיה ·
רבי זירא כי הוו משדרי ליה מתנות מבי נשיאה לא הוה
שקיל כי הוו מזמני ליה אזיל אמר אתייקרי דמתייקרו בי ·
ולא עמדתי על מדותי · דאמר רבא כל המעביר על מדותיו
מעבירין ממנו כל פשעיו שנאמר נושא עון ועובר על פשע ·
למי נושא עון למי שעובר על פשע : ותרן כממוני הייתי
דאמר מר איוב ותרן בממוניה היה שהיה מניח פרוטה ל
לחנוני מממוניה :

כתובות פי"ג **הכל** מעלין לארץ ישראל ואין הכל מוציאין
שני דייני גזרות תנו רבנן לעולם ידור אדם בארץ
ישראל ואפילו בעיר שרובה גוים ול
ידור בחוצה לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל שכל הדר
בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה וכל בר ישראל הדר
בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה · שנאמר לתת לכם
את ארץ כנען להיות לכם לאלהים · וכי כל שאינו דר בארץ
ישראל אין לו אלוה · אלא לומר לך שכל בר ישראל הדר
בחוצה לארץ כאלו עובד ע"א · וכן בדוד הוא אומר ועתה
ישמע נא אדוני המלך את דברי עבדו אם ה' הסיתך בי ירח
מנחה ואם בני האדם ארורים הם לפני ה' כי גרשוני היום
מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים · מי אמר
לו לדוד לך עבוד אלהים אחרים אלא לומר לך כל בר ישראל
הדר בחוצה לארץ כאלו עובד אלילים : אמר רבי אלעזר כל
הדר בארץ ישראל שרוי בלא עון שנאמר ובל יאמר שכן
חליתי העם היושב בה נשא עון :

עדיות פ"ח **אמר** רבי יהושע מקבל אני מרבן יוחנן בן
זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו הלכה
למשה מסיני שאין אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב
אלא לרחק המקורבים בזרוע ולקרב את המרוחקים בזרוע
משפחת בית צרפה הית' בעבר הירדן ורחקה בן ציון בזרוע
ועוד אחרת היתה שם וקרבה בן ציון בזרוע כגון אלו אליהו
בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב רבי יהודה אומר לקרב אבל
לא לרחק · רבן שמעון אומ' להשוות את המחלוקת · וחכמים
אומרים לא לרחק ולא לקרב אלא לעשות שלום ביניה' שנא'
הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה' הגדול
והנורא · והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם :

מנחות פרק התכלת **תנו** רבנן חביבין ישראל שסיבבן הקדוש
ברוך הוא במצות תפילין בראשיהן
ותפילין בזרועותיהן וציצית בבגדיהן
ומזוזה בפתחיהן ועליהן אמר דוד שבע ביום הללתיך על
משפטי צדקיך · ובשעה שדוד נכנס לבית המרחץ וראה
עצמו עומד ערום אמר אוי לי שאעמוד ערום בלא מצוה
וכיון שנזכר במילה שבבשרו נתישבה דעתו · לאחר שיצא
אמר עליה שירה שנאמר למנצח על השמינית מזמור לדוד ·
על מילה שנתנה בשמיני · רבי אליעזר בן יעקב אומר כל
מי שיש לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו
ומזוזה בפתחו הכל בחזק שלא יחטא שנא' והחוט המשולש
לא במהרה ינתק · ואומר חונה מלאך ה' סביב ליריאיו
ויחלצם :

תמיד פ"ד **לא** היו כופתין את הטלה אלא מעקידין אותו
מי שזכו באברים אוחזין בו וכך היה
עקידתו ראשו לדרום ופניו למערב · והשוחט עומד במזרח
ופניו למערב ושל שחר היה נשחט על קרן צפונית מערבית
על טבעת שניה · ושל בין הערבים היה נשחט על קרן מ
מזרחית צפונית על טבעת שניה · שחט השוחט וקבל
המקבל בא לו לקרן מזרחית צפונית ונתן מזרחה צפונה
מערבית דרומי' ונתן מערבה דרומה · שירי הדם היה שופך
אל יסוד דרומית · לא היה שובר בו את הרגל אלא נוקבו
מתוך ערקובו ותולה בו היה מפשיט ויורד עד שהוא מגיע
לחזה · הגיע לחזה חתך את הראש ונתנו למי שזכה בו ·
חתך את הכרעי' ונתנם למי שזכה בהם · מירק את הפשט
קרע את הלב והוציא את דמו · חתך את הידים ונתנם למי
שזכה בהם · עלה לרגל הימנית חתכה ונתנה למי שזכה
בה ושתי בצים עמה · קרעו ונמצא כלו גלוי לפניו · נטל
את הפדר ונתנו על בית שחיטת הראש מלמעלה · נטל את
הקרבים ונתנם למי שזכה בהן להדיחם · והכרס מדיחין
אותה בבית מדיחין כל צרכה · והקרבים מדיחין אותן שלש
פעמים במיעוטן על שלחנות של שיש שבין העמודים · נטל
את הסכין והפריש את הריאה מן הכבד ואצבע הכבד מן
הכבד לא היה מזיזה ממקומה · נוקב את החזה ונתנו למי
שזכה בו · עלה לדופן הימנית היה חותך ויורד עד השדרה
ולא היה נוגע בשדרה עד שמגיע לשתי הצלעות רכות ·
חתכה ונתנה למי שזכה בה והכבד תלויה בה · בא לו
לגרה והניח בה שתי צלעות מכאן ושתי צלעות מכאן ·
חתכה ונתנה למי שזכה בה · הקנה והלב והריאה תלויין
בה · בא לו לדופן השמאלית הניח בה שתי צלעות רכות
מלמעלה ושתי צלעות רכות מלמט' וכך היה מניח בחברתה
נמצא מניח בשתיהן שתים שתים מלמעלה ושתים שתים
מלמטה · חתכה ונתנה למי שזכה בה והשדרה עמה והטחול
תלוי בה והיא היתה גדולה אלא של ימין קורין גדולה מפני
שהכבד תלויה בה · בא לו לעוקץ חותכו ונותנו למי שזכה
בו והאליה ואצבע הכבד ושני כליות עמו · נטל את רגל
השמאלית חתכה ונתנה למי שזכה בה · נמצאו כלם עומדים
בשורה והאברים בידם · הראשון בראש וברגל · הראש
בימינו וחוטמו כלפי זרועו · וקרניו בין אצבעותיו ובית
שחיטתו מלמעלה והפדר נתון עליה הרגל של ימין בשמאלו
ובית עורן לחוץ · השני בשתי ידים של ימין בימינו ושל
שמאל בשמאלו ובית עורן לחוץ · השלישי בעוקץ וברגל ·
העוקץ בימינו והאליה מדולדלת בין אצבעותיו ואצבע הכבד
ושתי הכליות עמו · הרגל של שמאל בשמאלו ובית עורן
לחוץ · הרביעי בחזה ובגרה החזה בימינו והגרה בשמאלו
וצלעותיו בין שתי אצבעותיו · החמישי בשתי דפנות של
ימין בימינו ושל שמאל בשמאלו ובית עורן לחוץ · הששי
בקרבים הנתונים בבזך וכרעים על גביהם מלמעלה ·
השביעי בסולת · השמיני בחביתים · התשיעי ביין ·
הלכו ונתנום מחצי כבש ולמטה במערבו ומלחום וירדו ובאו
להם ללשכת הגזית לקרוא את שמע :

פרה פ"א **לא** מצאו משבע עושים משש בחמש מארבע
משלש משתים מאחת · מי עשאן הראשונה
עשה משה · והשניה עשה עזרא · חמש מעזרא ואילך דברי
רבי מאיר · וחכמים אומרים שבע מעזרא ואילך · ומי
עשאן שמעון הצדיק ויוחנן כהן גדול עשו שתים שתים ·
אליועני בן הקוף (נ"א אליהו עיני בן הקיף) וחנמאל המצרי
וישמעאל בן פיאבי עשו אחת אחת :

נדה פרק המפלת **דרש** רבי יוסי הגלילי מאי דכתיב אודך
על כי נוראות נפלאתי נפלאים
מעשיך ונפשי יודעת מאד :
בוא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם
בשר ודם אדם נותן זרעונים בערוגה כל אחת ואחת עולה
במינו

במינו ואלו הקדוש ברוך הוא צר את העובר במעי אשה וכלן עולין למין אחד : דבר אחר צבע נותן סמנין ליורה וכלן עולין לצבע אחד · ואלו הקדוש ברוך הוא צר את העובר במעי אשה כל אחד ואחד עולה למינו :

עוקצים פג׳ **אמר** רבי שמעון בן חלפתא לא מצא הקב״ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום שנאמר ה׳ עוז לעמו יתן יי׳ יברך את עמו בשלום :

בקשה ליום רביעי

יהי רצון מלפניך יי׳ אלהי ואלהי אבותי שתשים חלקי עם יושבי בית המדרש ולא תשים חלקי מיושבי קרנות ותצילני כל ימי מלכת בעצת רשעי׳ ומלישב במושב לצים ותן לבי נשבר ונדכה ושפל רוח לפני כל בני אדם ולמקללי נפשי תדום ושמרה לפי מחסום שלא אחטא ב בלשוני ולא אשיב חורפי דבר ואתה צורי היה מגן בעדי שלא יוכל שום בריה להזיקני ויחד לבבי לאהבה וליראה את שמך עד אשר יהיו דרכי מתוקנים נגד פניך ועזרני ל לנצור עדותיך בכל לבי ונחני באורח מישור וגל עיני ואביט׳ נפלאות מתורתך : ומלא כל משאלותי במהרה שובה ישועה ורחמים ודרך שקר הסר ממני והעבר עיני מראות שוא וכוף את יצרי להשתעבד לך ולעשות רצונך כל ימי חיי ויחיד עם לבי לעשות חקך כי עמך תוצאות חיים ובידך רוחי ו ונשמתי להטות לבבי לרצונך · יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי ואלהי אבותי שיכבשו רחמיך את כעסך מעלי ובעל כל ישראל ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עמנו במדת חסד ובמדת רחמים וחוסה נא עלי וזכני לראות באור החיים ו וללמוד וללמד ולשמור ולעשות ולקיים את כל חקי רצונך ולהדבק עם יראי שמך ותן לי חיים מבורכים וטובים וקבל תחנתי ועשה בקשתי ומחה והעבר פשעי מנגד עיניך כאמו׳ אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך למעני וחטאתיך לא אזכור · וחנני ושמע תפלתי כי אתה שומע תפלת כל פה · ברוך שומע תפלה :

בקשה אחרת מעין יצירת היום על דרך הקבלה ·

יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו יוצר הכל · אחד יחיד ומיוחד בפי כל · תולה עולמו בזרועו כאשכול חפץ ויכול · שתציל משכול ולדורת עמך ישראל ואסכרה שתלית ביום זה תשמור ממנה תנוקות של עמך בית ישראל וכל ישראל עמהם שלא תפול בפיהם ותגדלם לתורתך ותגן עליהם ברחמיך כדכתיב וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם · כי אתה שומע תפלת כל פה ברוך שומע תפלה :

תאמרו השבעים ושתים פסוקי׳ להרמב״ן ז״ל הנהוגים נדפסו כמות שהם בכל סדורי התפלות ועל כן לא נדפסו כאן : או השבעים ושתים פסוקים להרמב״ן ז״ל ככתוב בסדורים הנדפסים בויניציאה שנת השט״ש בשם הרמ״ע נר״ו דף של״ז :

מעמד יום חמישי

תורה **ויאמר** א׳להים ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף על הארץ על פני רקיע השמים · ויברא אלהים את התנינים הגדולים ואת כל נפש החיה הרמשת אשר שרצו המים למינהם ואת כל עוף כנף למינהו וירא אלהים כי טוב · ויברך אותם אלהים לאמר פרו ורבו ומלאו את המים בימים והעוף ירב בארץ : ויהי ערב ויהי בקר יום חמישי :

תהלים פא הרנינו לאלהים עוזנו עד דבש אשביעך :

יחזקאל לד **וכרתי** להם ברית שלו׳ והשבתי חיה רעה מן הארץ וישבו במדבר לבטח וישנו ביערים · ונתתי אותם וסביבות גבעתי ברכה והורדתי הגשם בעתו גשמי ברכה יהיו · ונתן עץ השדה את פריו והארץ תתן יבולה והיו על אדמתם לבטח וידעו כי אני יי׳ בשברי את מוטות עלם והצלתים מיד העובדי׳ בהם: ולא יהיו עוד בז לגוים וחית הארץ לא תאכלם וישבו לבטח ואין מחריד : והקימותי להם מטע לשם ולא יהיו עוד אספי רעב בארץ ולא ישאו עוד כלמת הגוים : וידעו כי אני יי׳ אלהיהם אתם והמה עמי בית ישראל נאם אדני אלהים : ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם אני אלהיכ׳ נאם יי׳ אלהים :

תורה **לו** חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם · איכה ירדוף אחד אלף ושנים יניסו רבבה אם לא כי צורם מכרם וה׳ הסגירם · כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים · כי מגפן סדום גפנם ומשדמות עמורה ענבמו ענבי רוש אשכלות מרורות למו : חמת תנינם יינם וראש פתנים אכזר · הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרותי · לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם כי קרוב יום אידם וחש ע עתידות למו : כי ידין ה׳ עמו ועל עבדיו יתנחם כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב · ואמר אי אלהימו צור חסיו בו · אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם יקומו ויעזרכ׳ יהי עליכם סתרה · ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל :

ברכות פרק אין עומדין **תנו** רבנן מעשה בחסיד אחד שהי׳ מתפלל בדרך ובא הגמון אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום המתין לו עד ש שסיים תפלתו לאחר שסיים תפלתו אמר לו ריקא והלא כתוב בתורתכם רק השמר לך ושמור נפשך וכתיב ונשמרת׳ מאד לנפשותיכם כשנתתי לך שלום למה לא החזרת לי שלום אם הייתי חותך ראשך בסייף מי היה תובע את דמך מידי אמר לו המתן לי עד שאפייסך בדברים אמר לו אלו היית עומד לפני מלך בשר ודם ובא חבירך ונתן לך שלום היית מחזיר לו שלום אמר לו לאו ואם היית מחזיר לו מה היו עושין לך אמר לו היו חותכין את ראשי בסייף אמר לו והלא דברים קל וחומר ומה אתה שהיית עומד לפני מלך בשר ודם שהיום כאן ומחר בקבר כך · אני שהייתי עומד לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא חי וקיים לעד ולעולמי עולמים על אחת כמה וכמה · מיד נתפייס אותו הגמון ונפטר אותו חסיד והלך לביתו לשלום :

פאה פח׳ **וכל** מי שאינו לא חגר ולא פסח ולא סומא ועושה עצמו כאחד מהם אינו מת מ מהזקנה עד שיהיה כאחד מהם שנאמר צדק צדק תרדוף :

שם **וכל** דיין שלוקח שוחד ומטה את הדין אינו מת מהזקנה עד שעיניו כהות שנאמר ושחד לא תקח כי השחד יעור פקחים ויסלף דברי צדיקים :

שבת פרק במה מדליקין **תנו** רבנן מי שחלה ונטה למות אומרים לו התודה שכן כל המומתין מתודין · אדם יוצא לשוק יהי דומה בעיניו

צמי שנמסר לסרדיוט · חש בראשו יהי דומה בעיניו כמי
שנתנוהו בקולר · עלה למטה ונפל יהי דומה בעיניו כמי
שהעלוהו לגרדום לדון · שכל העולה לגרדום לדון אם יש
לו פרקליטין גדולים ניצול ואם לאו אינו נצול · ואלו הן
פרקליטין של אדם תשובה ומעשים טובים · ואפילו תשע
מאות ותשעים ותשעה מלמדין עליו חובה ואחד מלמד עליו
זכות נצול שנאמר אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף
להגיד לאדם ישרו · ויחננו ויאמר פרעהו מרדת שחת
מצאתי כפר · רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר
אפילו תשע מאות ותשעים ותשעה באותו מלאך לחובה
ואחד לזכות נצול שנאמר מלאך מליץ אחד מני אלף :

שקלים פרק בשלשה פרקים **אין** התורם נכנס לא בפרגוד חפות ולא במנעל ולא בסנדל ח
המסומר ולא בתפילה (נ״א ולא
בתפילין) ולא בקמיע שמא יעני ויאמרו מעון הלשכה העני
או שמא יעשיר ויאמרו מתרומת הלשכה העשיר לפי שאדם
צריך לצאת ידי הבריות כדרך שצריך לצאת ידי המקום
שנאמר והייתם נקיים מה׳ ומישראל · ואומר ומצא חן
ושכל טוב בעיני אלהים ואדם :

סוטה פ׳ משוח מלחמה **אל** ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו
ואל תערצו מפניהם כי יי׳ אלהיכם
ההולך עמכם להלחם לכם עם
אויביכם להושיע אתכם : אל ירך לבבכם מפני צהלת
סוסים וצחצוח חרבות · אל תיראו מפני הגפת התריסין ו
ושפעת הקלגסים · ואל תחפזו מפני קול הקרנות ואל תערצו
מפני קול הצווחה · כי ה׳ אלהיכם ההולך עמכם · הם באים
בנצחונו של בשר ודם ואתם באים בנצחונו של מקום ·
פלשתים באו בנצחונו של גלית מה היה סופו לסוף נפל
בחרב ונפלו עמו · בני עמון באו בנצחונו של שובך ומה
היה סופו לסוף נפל בחרב והם נפלו עמו · ואתם אי אתם
כן · כי ה׳ אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם
להושיע אתכם · זה מחנה הארון :

שם **תנו** רבנן אשר בנה אשר נטע אשר ארש למדה תורה
דרך ארץ שיבנה אדם בית ויטע כרם ואחר כך
ישא אשה · ואף שלמה אמר בחכמתו · הכן בחוץ מלאכתך
ועתדה בשדה לך אחר ובנית ביתך : הכן בחוץ מלאכתך ·
זה בית · ועתדה בשדה לך · זה כרם · אחר ובנית ביתך · זו
אשה · ד״א הכן בחוץ מלאכתך · זה מקרא · ועתדה בשדה
לך · זה משנה · אחר ובנית ביתך זה גמרא · דבר אחר הכן
בחוץ מלאכתך · זה מקרא ומשנה · ועתדה בשדה לך · זה
גמרא · אחר ובנית ביתך · אלו מעשים טובים · ר׳ אליעזר
בנו של רבי יוסי הגלילי אומר · הכן בחוץ מלאכתך · זה
מקרא משנה וגמרא · ועתדה בשדה לך · אלו מעשים טובים ·
אחר ובנית ביתך · דרוש וקבל שכר :

סנהדרין פרק חלק **תנא** דבי אליהו צדיקים שעתיד הקדוש
ברו״הוא להחיותן אינן חוזרי׳ לעפרן
שנאמר והיה הנשאר בציון והנותר
בירושלם קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים בירושלם · מה
קדוש לעולם קיים אף הם לעולם קיימים · ואם תאמר
אותן שנים שעתיד הקדוש ברוך הוא לחדש בהן את עולמו
שנאמר ונשגב ה׳ לבדו ביום ההוא · צדיקים מה הם עושים
הקדוש ברוך הוא עושה להם כנפים כנשרים ושטים על פני
המים בימים שנאמ׳ על כן לא נירא בהמיר ארץ ובמוט הרים
בלב ימים · ושמא תאמר יש להם צער תלמוד לומר וקווי
ה׳ יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירצו ולא ייגעו ילכו ולא
ייעפו :

אבות פ״ב **רבי** טרפון אומר היום קצר והמלאכה מרובה
והפועלי׳ עצלים והשכר הרבה ובעל הבית
דוחק · הוא היה אומר לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה
בן חורין ליבטל ממנה · אם למדת תורה הרבה נותנין לך
שכר הרבה ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פ
פעולתך ודע מתן (נ״א שמתן) שכרן של צדיקים לעתיד
לבא :

ערכין פ״ג **באונס** ובמפתה להקל ולהחמיר כיצד אחד
שאנס ופתה את הגדולה שבכהונה
ואת הקטנה שבישראל נותן חמשים סלעים והבושת והפגם
הכל לפי המבייש והמתבייש ובמוציא שם רע להקל ג
ולהחמיר · כיצד אחד שהוציא שם רע על הגדולה שבכהונה
ועל הקטנה שבישראל נותן מאה סלעים · נמצא האומר
בפיו חמור מן העושה מעשה שכן מצינו שלא נחתם גזר דין
על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע שנאמר וינסו אותי
זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי :

שם **תנא** דבי רבי ישמעאל על מה קטרת מכפרת על
לשון הרע · אמר הקב״ה יבא דבר שבחשאי
ויכפר על מעשה חשאי :

תמיד פרק חמישי **אמר** להם הממונה ברכו ברכה אחת · והם
ברכו · קראו עשרת הדברים · שמע ·
והיה אם שמוע · ויאמר · ברכו את
העם שלש ברכות · אמת ויציב · ועבודה · וברכת כהנים ·
ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא · אמר להם ח
חדשים לקטורת באו והפיסו זכה מי שזכה · אמר להם
חדשים עם ישני׳ בואו והפיסו · מי מעלה אברים מן הכבש
למזבח · רבי אליעזר בן יעקב אומר המעלה אברים לכבש
הוא מעלה אותם על גבי המזבח · מסרום לחזנים היו
מפשיטין אותם את בגדיהם ולא היו מניחים עליהם אלא
מכנסים בלבד · וחלונות היו שם וכתוב עליהם תשמישי
הכלים מי שזכה בקטרת היה נוטל את הכף והכף דומה
לתרקב גדול של זהב מחזיק שלש קבין · והבזך היה בתוכו
מלא וגדוש קטורת · וכסוי היה לו וכמין מטוטלת היה עליו
מלמעלה מי שזכה במחתה נטל מחתת הכסף ועלה לראש
המזבח ופינה את הגחלים הילך והתה · ירד ועירן לתוכלי
של זהב נתפזר ממנו כקב גחלים והיה מכבדן לאמה ·
ובשבת היה כופה עליהן פסכתר · ופסכתר היתה כלי גדול
מחזקת לתך ושני שרשרות היו בה אחת שהוא מושך בה
ויורד · ואח׳ שהוא אוחז בה מלמעלן בשביל שלא תתגלגל :
ושלשה דברים היתה משמשת כופין אותה על גב גחלים ·
ועל השרץ בשבת · ומורידין בה את הדשן מעל גבי המזבח :
הגיעו בין האולם ולמזבח נטל אחד את המגרפה וזרקה בין
האולם ולמזבח · אין אדם שומע קול חברו בירושלם מקול
המגרפה : ושלשה דברים היתה משמשת · כהן ששומע
את קולה יודע שאחיו הכהנים נכנסין להשתחוות והוא רץ
ובא : ובן לוי שהוא שומע את קולה יודע שאחיו הלויים
נכנסים לדבר בשיר והוא רץ ובא · וראש המעמד היה ם
מעמיד את הטמאים בשערי המזרח :

נדה פ״ט **תנו** רבנן בגד שאבד בו כלאים הרי זה לא
ימכרנו לנוי ולא יעשנו מרדעת לחמור
אבל עושה ממנו תכריכין למת דאמר ר׳ יוחנן מאי דכתיב
בםתים חפשי ; כיון שאדם מת נעשה חפשי מן המצות .

ידים פ״א מי רביעית נותנים לידים לאחד ואף לשנים· מחצי לוג · לשלשה או לארבעה · מלוג לחמשה ולעשרה ולמאה · ר׳ יוסי אומר ובלבד שלא יפחות לאחרון שבהם מרביעית · מוסיפין על השניים ואין מוסיפין על הראשונים :

בקשה ליום חמישי

יהי רצון מלפניך יי׳ אלהי ואלהי אבותי שתתנהג עמי במדת חסד ובמדת רחמים כל ימי חלדי ותנוח לי ממגורי ואל תאסוף עם חטאים נפשי ועם אנשי דמים חיי וגם עד זקנה ושיבה אל תעזבני ותתן חלקי וגורלי וכוסי עם יראך ויודעי שמך ובין רצויך העושים רצונך בלבב שלם · אנא יי׳ אלהי ואלהי אבותי אל תפן לרשעי ולחטאתי ולעונותי ולפשעי שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך ולמעשים הרעים שעשיתי עשה אתה עמי צדקה למען שמך ולמען בריתך עם אברהם יצחק וישראל עבדיך ולמען משה ואהרן ודוד ושלמה ואליהו ולמען כסא כבודך ולמען שכינתך ורחם עלי כי רחום אתה ומבלעדיך אין לי מי שירחמני ויראה בעניי כי אתה יי אלהי · יי שמעתי שמעך יראתי זחלתי ונבהלתי ואירא מחוות דעי אותך כי מאתך הצדק והאמונה ומפיך הדעת והתבונה · יי׳ שמעה תפלתי ושועתי אליך תבא · והאזינה אל תחנוני באמונתך ענני ושמע תפלתי כי אתה שומע תפלת כל פה · ברוך שומע תפלה :

בקשה אחרת מעין יצירת היום על דרך הקבלה:

יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו מכין תבל בכחך מקיים עולם בגבורתך בורא בריות חיים בתחתונים ביום זה להראות תפארת גדלתך ונתת בהם כח לפרות ולרבות ולהפליא לעשות איש על עבודתו · שתרחם על מעשה ידיך לבל תפיל אשה מפרי בטנה ולא יחסר המזון למניקות ילדיהן והכן דדיהן כשתי מעיינות להשפיע חלב לולדותיהן למען יגדלון לעבודתיך כדכתיב מפי עוללים ויונקים יסדת עוז · ונזכה כלנו לראות בנחמת ציון כדכתי׳ למען תינקו ושבעת׳ משוד תנחמיה למען תמוצו והתענגתם מזיז כבוד׳ כי אתה שומע תפלת כל פה · ברוך שומע תפלה:

הע״ב פסוקים הנהוגים להרמב״ן ז״ל ·
או הע״ב פסוקים שלו כפי כנגון הרמ״ע נר״ו ·

מעמד ליום ששי

תורה ויאמר אלהים תוצא הארץ נפש חיה למינה בהמה ורמש וחיתו ארץ למינה ויהי כן : ויעש אלהים את חית הארץ למינה ואת הבהמה למינה ואת כל רמש האדמה למינהו וירא אלהים כי טוב : ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הארץ ובכל הרמש הרומש על הארץ · ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו זכר ונקבה ברא אותם · ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרומשת על הארץ · ויאמר אלהים הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע אשר על פני כל הארץ ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זורע זרע לכם יהיה לאכלה · ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה ויהי כן : וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ויהי ערב ויהי בקר יום הששי :

תהלים צ״ג ה׳ מלך עד ה׳ לאורך ימים :

ישעיה מה כה אמר ה׳ קדוש ישראל ויוצרו האותיות שאלוני על בני ועל פעל ידי תצוני · אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי אני ידי נטו שמי׳ וכל צבאם צויתי · אנכי העירותיהו בצדק וכל דרכיו אישר הוא יבנה עירי וגלותי ישלח לא במחיר ולא בשחד אמר ה׳ צבאות : כה אמר יי׳ יגיע מצרים וסחר כוש וסבאים אנשי מדה עליך יעבורו ולך יהיו אחריך ילכו בזקים יעברו ואליך ישתחוו אליך יתפללו אך בך אל ואין עוד אפס אלהים : אכן אתה אל מסתתר אלהי ישראל מושיע · בושו וגם נכלמו כלם יחדו הלכו בכלמה חרשי צירים · ישראל נושע בה׳ תשועת עולמים לא תבושו ולא תכלמו עד עולמי עד :

תורה כי אשא אל שמים ידי ואמרתי חי אנכי לעלם : אם שנותי ברק חרבי ותאחז במשפט ידי אשיב נקם לצרי ולמשנאי אשלם · אשכיר חצי מדם וחרבי תאכל בשר מדם חלל ושביה מראש פרעות אויב · הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו :

ברכות פרק בן זומא ראה אוכלוס׳ על גב מעלה בהר הבי׳ הרואה אמר ברוך חכם הרזים וברוך שברא כל אלו לשמשני · הוא היה אומר כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא פת לאכול : חרש וזרע וקצר ועמר ודש וזרה וברר וטחן והרקיד ולש ואפה ואחר כך אכל ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנים לפני · וכמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא בגד ללבוש · גזז ולבן וניפץ וטוה וארג וצבע ותפר · ואחר כך לבש, ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנים לפני :

מעשר שני פ׳ חמישי השקיפה ממעון קדשך מן השמים · עשינו מה שגזרת עלינו אף אתה עשה עמנו מה שהבטחתנו · השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל · בבנים ובנות · ואת האדמה אשר נתת לנו · בטל ומטר ובולדות בהמה · כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש כדי שתתן טעם טוב בפירות :

שבת פרק כל כתבי ואמר רבי יוסי מימי לא עברתי על דברי חברי יודע אני בעצמי שאיני כהן ואם אומרים לי חברי עלה לדוכן אני עולה ואמר ר׳ יוסי מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי:

תענית פ״ב לא נאמר באנשי נינוה וירא האלהים את שקם ואת תעניתם · אלא וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה · ובקבלה הוא אומר וקרעו לבבכם ואל בגדיכם ושובו אל ה׳ :

נדרים פ״ג תניא רבי אומר גדולה מילה שאין לך מי שנתעסק במצות כאברהם אבינו ולא נקרא תמים אלא על שם המילה שנאמר התהלך לפני והיה תמים · וכתיב ואתנה בריתי ביני ובינך · דבר אחר גדולה מילה ששקולה כנגד כל המצות שבתורה שנאמר כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל · דבר אחר גדולה מילה שאלמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ שנא׳ אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי:

סוף פרק נ' דנדרים **רבי** אומר גדולה מילה שהיא שקולה כנגד כל התורה שנאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה:

סנהדרין פרק אחד דיני ממונות **לפיכך** נברא אדם יחידי ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאלו אבד עולם מלא · וכל המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאלו קיים עולם מלא · ומפני שלום הבריות שלא יאמר אדם לחבירו אבא גדול מאביך · ושלא יהיו המאמינין אומרים הרבה רשויות בשמים ולהגיד גדולתו של הקדוש ברוך הוא שאדם טובע כמה מטבעו' בחותם אחד וכלן דומין זה לזה · ומלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהם דומ' לחבירו: תנו רבנן אדם נבר' בערב שבת ומפני מה שלא יהיו המאמינין אומרים שותף היה לו להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית דבר אחר שאם תזוח דעתו עליו אומרים לו יתוש קדמך במעשה בראשית · דבר אחר כדי שיכנס למצוה מיד:

מנחות פרק התכלת **תניא** אמר רבי נתן אין לך כל מצוה קלה שכתובה בתורה שאין מתן שכרה בעולם הזה ולעולם הבא · אבל איני יודע כמה צא ולמד ממצות ציצית:

שם **מעשה** באדם אחד שהיה זהיר במצות ציצית שמע שיש זונה בכרכי הים שנוטלת ארבע מאות זהובים בשכרה · שיגר לה ארבע מאות זהובים וקבע לה זמן · כשהגיע זמנו בא וישב על הפתח נכנסה שפחת' ואמרה לה אותו אדם ששיגר ליך ארבע מאות זהובים בא וישב על הפתח · אמרה היא יכנס · נכנס · הציעה לו שבעה מטות · שש של כסף ואחת של זהב ובין כל אחת ואחת סולם של כסף ועליונה של זהב · עלתה וישבה על גבי עליונ' כשהיא ערומה · ואף הוא עלה לישב עירום כנגדה · באו ארבע ציציותיו וטפחו לו על פניו · נשמט וישב לו על גבי קרקע ואף היא נשמטה וישבה על גבי קרקע · אמרה לו גפה של רומי שאיני מניחך עד שתאמר לי מה מום ראית בי · אמר לה העבודה שלא ראיתי אשה יפה כמותך · אלא מצוה אחת צונו ה' אלהינו וציצית שמה וכתוב בה · אני ה' אלהיכם שני פעמי' אני הוא שעתיד ליפרע ואני הוא שעתיד לשלם שכר · ועכשיו נדמו עלי כארבעה עדים · אמרה לו איני מניחך עד שתאמר לי מה שמך ומה שם עירך ומה שם רבך ומה שם מדרשך שאתה לומד בו תורה · כתב ונתן בידה · עמדה וחלקה כל נכסיה · שליש למלכות · ושליש לעניים · ושליש נטלה בידה · חוץ מאותן מצעות · ובאת לבית מדרשו של רבי חייא · אמר' לו רבי צוה עלי ויעשוני גיורת · אמר לה בתי שמא עיניך נתת באחד מן התלמידי' · הוציאה כתב מידה ונתנה לו · אמ' לה לכי זכי במקחך אותן מצעות שהציעה לו באסור הציעה לו בהיתר · זה מתן שכרו בעולם הזה ולעולם הבא איני יודע כמה ·

תמיד פ' ששי **החלו** עולים במעלות האולם מי שזכו בדשון מזבח הפנימי והמנורה היו מקדימין לפניהם · מי שזכה בדשון מזבח הפנימי נכנס ונטל את הטני והשתחוה ויצא · מי שזכה בדישון המנורה נכנס ומצא שתי נרות מזרחיים דולקות מדשן את המזרחי ומניח את המערבי דולק שממנו היה מדליק את המנור' בין הערבים · מצא שכבה מדשנו ומדליקו ממזבח העולה' נטל את הכוז ממעלה שנייה והשתחוה ויצא · מי שזכה במחתה צבר את הגחלים על גבי המזבח ורדדן בשולי המחתה ו והשתחוה ויצא · מי שזכה בקטרת היה נוטל הבזך מתוך הכף ונותנו לאוהבו או לקרובו · נתפזר ממנו לתוכו נותנו לו בחפניו ומלמדין אותו הוי זהיר שלא תתחיל לפניך שמא תכוה · התחיל מרדדן ויוצא ולא היה המקטר מקטיר עד שהממונה אומר לו הקטר ואם היה כהן גדול אומ' לו הממונה אישי כהן גדול הקטר · פרשו העם והקטיר והשתחוה ויצא:

מדות פ' חמישי **לשכת** הגזית שם היתה סנהדרי גדולה של ישראל יושבת ודנה את הכהונה · וכהן שנמצא בו פסול לובש שחורים ומתעטף שחורים ויוצא והולך לו · ושלא נמצא בו פסול לובש לבנים ומתעטף לבנים נכנס ומשמש עם אחיו הכהנים ויום טוב היו עושים שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן הכהן וכך היו אומרים ברוך המקום ברוך הוא שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן וברוך הוא שבחר באהרן ובבניו לעמוד לשרת לפני יי' בבית קדש הקדשים:

נדה פרק המפלת **דרש** רב חנינא בר פפא מאי דכתיב ו עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר · בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם · בשר ודם נותן חפץ בחמת צרורה ופיה למעלה כפק משתמר כפק איננו משתמר · ואלו הקדוש ברוך הוא צר העובר במעי אשה פתוחה ופיה למטה ומשתמר · דבר אחר אדם נותן חפציו לכף מאזני' כל זמן שמכביד יורד למטה · ואלו הקדוש ברוך הוא כל זמן שמכביד הוולד עושה שהוא עולה למעלה:

ידים פ"א **המים** שנפסלו משתיית הבהמה בכלים פסולין ובקרקעות כשרים · נפל לתוכן דיו · קומוס · וקלקנתום · ונשתנו מראיהן פסולין · עשה בהן מלאכה או ששרה בהן פתו פסולין · שמעון ח התימני אומר אפילו נתכון לשרות בזה ונפל לשני כשרים:

בקשה ליום ששי

יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתהא תורתך אומנותי ותתן לי לב טוב וחלק טוב וחבר טוב ונפש שפלה ורוח נמוכה ואל יתחלל שמך בי ואל תעשיני שיחה בפי הבריות ואל תהי אחריתי להכרית ותקותי למפח נפש ואל תצריכני לידי מתנת בשר ודם שמתנתם מעוטה וחרפתם מרובה ומלא את ידי מעושר כתנות ידך הרחבה והפתוחה והקדוש' ותן חלקי בתורתך עם עושי רצונך בלבב שלם ובנה ביתך ועירך והיכלך ומקדשך במהרה בימינו ומהר ענני ופדני מכל גזרות קשות ורעו' והושיעני ברחמיך הרבים מכל צרה וצוקה כי אתה שומע תפלת כל פה:

ברוך שומע תפלה:

בקשה אחרת מעין יצירת היום על דרך הקבלה:

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שכאשר בראתנו לכבודך כן ברחמיך הרבים התקננו לעבודתך אנחנו וכל עמך בית ישראל ותיחד לבבינו לעבדך בלבב שלם והחזירנו בתשובה שלימה לפניך והבלא כונת מחשבתך בנו לטובה בבראך ביום זה בעולמך שיצרת אדם

ישר

ישר לעמוד לפניך לשרתך ולברך בשמך : יהי רצון
מלפניך יי׳ אלהינו שתישרנו לפניך ותקרב שנת גאלתינו
ותבנה עירך במהר׳ בימינו ובית קדשינו ותפארתנו תקומם
ותשרה שכינתך בינינו ותחזיר מלכותך לקדמותו ונזכה
אנחנו וכל עמך בית ישראל לאור באור פניך כי באור פניך
חיים לנו ותבשרנו כי רציתנו כי אתה שומע תפלת כל פה ·
ברוך שומע תפלה :
העב׳ פסוקים הנהוגים להרמב״ן ז״ל ·
או העב׳ פסוקים שלו כפי סנגון הרמ״ע נר״ו ·

מעמד ליום שבת

תורה ויכלו השמים והארץ וכל צבאם · ויכל אלהים
ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבות
ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה · ויברך אלהים את
יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר
ברא אלהים לעשות :
תהלים צב׳ טוב להודות לה׳ עד סוף המזמור :
ישעיה נ״ו כה אמר ה׳ שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה
ישועתי לבא וצדקתי להגלות : אשרי
אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שומר שבת מחללו
ושומר ידו מעשות כל רע · ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל
ה׳ לאמר הבדל יבדילני ה׳ מעל עמו ואל יאמר הסרים הן
אני עץ יבש · כי כה אמר יי׳ לסריסים אשר ישמרו את
שבתותי ובחרו באשר חפצתי ומחזיקים בבריתי · ונתתי
להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנו׳ שם עולם
אתן לו אשר לא יכרת : ובני הנכר הנלוים על ה׳ לשרתו
ולאהבה את שם ה׳ להיות לו לעבדים כל שומר שבת מ
מחללו ומחזיקים בבריתי · והביאותים אל הר קדשי
ושמחתים בבית תפלתי עולותיה׳ וזבחיהם לרצון על מזבחי
כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים : נאם אדני אלהים
מקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליו לנקבציו :
תורה שמות לא ויאמר ה׳ אל משה לאמר · ואתה דבר
אל בני ישראל לאמר אך את
שבתותי תשמורו כי אות הוא ביני וביניכם לדורותיכ׳ לדעת
כי אני ה׳ מקדשכם : ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם
מחלליה מות יומת כי כל העושה בה מלאכה ונכרתה הנפש
ההוא מקרב עמיה · ששת ימים יעשה מלאכה וביום
השביעי שבת שבתון קדש ליי׳ כל העושה מלאכה ביום
השבת מות יומת : ושמרו בני ישראל את השבת לעשות
את השבת לדורותם ברית עולם : ביני ובין בני ישראל
אות היא לעולם כי ששת ימים עשה ה׳ את השמי׳ ואת הארץ
וביום השביעי שבת וינפש :
תורה שמות לה׳ ויקהל משה את כל עדת בני ישראל
ויאמר אליהם אלה הדברים
אשר צוה ה׳ לעשות אותם : ששת ימים תעשה מלאכה
וביום השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון לה׳ כל העושה
בו מלאכה יומת · לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום
השבת :
תהלים קיא׳ הללויה אודה ה׳ בכל לבב עד עומדת לעד :
ישעיה נח׳ אז תקרא וה׳ יענה תשוע ויאמר הנני אם תסיר
מתוכך מוטה שלח אצבע ודבר און :
ותפק לרעב נפשך ונפש נענה תשביע וזרח בחשך אורך
ואפלתך כצהרים · ונחך ה׳ תמיד והשביע בצחצחות
נפשך ועצמותיך יחליץ והיית כגן רוה וכמוצא מים אשר לא
יכזבו מימיו · ובנו ממך חרבות עולם מוסדי דור ודור
תקומם וקורא לך גודר פרץ משובב נתיבות לשבת · אם
תשיב משבת רגלך עשות חפציך ביום קדשי וקראת לשבת
עונג לקדוש ה׳ מכבד וכבדתו מעשות דרכך ממצוא חפצך
ודבר דבר : אז תתענג על ה׳ והרכבתיך על במותי ארץ
והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה׳ דבר :
תורה דברים ה׳ שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך
יי׳ אלהיך · ששת ימים תעבוד
ועשית כל מלאכתך · ויום השביעי שבת לה׳ אלהיך לא
תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ושורך
וחמורך וכל בהמתך וגרך אשר בשעריך למען ינוח עבדך
ואמתך כמוך : וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוצאך
יי׳ אלהיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה על כן צוך ה׳ אלהיך
לעשות את יום השבת :
תורה שמות יו ויאמר ה׳ אל משה עד אנה מאנתם
לשמור מצותי ותורותי : ראו
כי ה׳ נתן לכם השבת על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם
יומים שבו איש תחתיו א׳ יצא איש ממקומו ביום השביעי ·
וישבתו העם ביום השביעי : ויקראו בית ישראל את שמו מן
והוא כזרע גד לבן וטעמו כצפיחית בדבש · ויאמר משה זה
הדבר אשר צוה יי׳ מלא העומר ממנו למשמרת לדורותיכם
למען יראו את הלחם אשר האכלתי אתכם במדבר בהוציאי
אתכ׳ בארץ מצרים : ויאמר משה אל אהרן קח צנצנת אחת ותן
שמה מלא העומר מן והנח אותו לפני ה׳ למשמר׳ לדורותיכ׳ :
כאשר צוה יי׳ אל משה ויניחהו אהרן לפני העדות למשמרת·
ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד באם אל ארץ
נושבת את המן אכלו עד באם אל קצה ארץ כנען · והעמר
עשירית האיפה הוא :
נחמיה יג׳ ויהי כאשר צללו שערי ירושלם לפני השבת
ואומרה ויסגרו הדלתות ואומרה אשר
לא יפתחום עד אחר השבת ומנערי העמדתי על השערים
לא יבא משא ביום השבת : וילינו הרוכלים ומוכרי כל
ממכר מחוץ לירושלם פעם ושתים · ואעידה בהם ואומרה
אליהם מדוע אתם לנים נגד החומה אם תשנו יד אשלח
בכם מן העת ההוא לא באו בשבת · ואומרה ללוים אשר יהיו
מטהרים ובאים שומרים השערים לקדש את יום השבת גם
זאת זכרה לי אלהי וחוסה עלי כרב חסדך :
ירמיה יז כה אמר ה׳ השמרו בנפשותיכם ואל תשאו
משא ביום השבת והבאתם בשערי
ירושלים · ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת וכל
מלאכה לא תעשו וקדשתם את יום השבת כאשר צויתי את
אבותיכם · ולא שמעו ולא הטו את אזנם ויקשו את ערפם
לבלתי שומע ולבלתי קחת מוסר · והיה אם שמוע תשמעון
אלי נאם ה׳ לבלתי הביא משא בשערי העיר הזאת ביום
השבת ולקדש את יום השבת לבלתי עשות בה כל מלאכה :
ובאו בשערי העיר הזאת מלכים ושרים יושבים על כסא
דוד רוכבים ברכב ובסוסים המה ושריהם איש יהודה ויושבי
ירושלם וישבה העיר הזאת לעולם · ובאו מערי יהודה
ומסביבות ירושלם ומארץ בנימן ומן השפלה ומן ההר ומן
הנגב מביאי׳ עולה וזבח ומנחה ולבונ׳ ומביאי תודה בית יי׳ :
תורה ויקרא יט׳ וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ
מאכל וערלתם ערלתו את פריו
שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל : ובשנה הרביעית
יהיה

יהיה כל פריו קדש הלולים לה׳ · ובשנה החמישית תאכלו
את פריו להוסיף לכם תבואתו אני ה׳ אלהיכם · לא תאכלו
על הדם לא תנחשו ולא תעוננו · לא תקיפו פאת ראשכם
ולא תשחית את פאת זקנך · ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם
וכתובת קעקע לא תתנו בכם אני ה׳ : אל תחלל את בתך
להזנותה ולא תזנה הארץ ומלאה הארץ זמה · את שבתותי
תשמורו ומקדשי תיראו אני יי׳ · אל תפנו אל האובות ואל
הידעונים אל תבקשו לטמאה בהם אני ה׳ אלהיכם · מפני
שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך אני ה׳ :

ברכות פרק היה קורא **מרגלא** בפומיה דרבי מאיר גמור בכל
לבבך ובכל נפשך לדעת את
דרכי ולשקוד על דלתי תורתי
בצור תורתי בלבביך ונגד עיניך תהיה יראתי שמור פיך
מכל חטא וטהר וקדש עצמך מכל עון ואשמה ואני אהיה
עמך בכל מקום :

פאה פ״א **אלו** דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים
והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה :
אלו דברים שאדם אוכל פירותיה׳ בעולם הזה והקרן קיימת
לו לעולם הבא · כבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת
שלום בין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כלם :

שבת פ״א **ואמר** רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא
אמר רב הנותן מתנה לחבירו צריך ל
להודיעו שנאמר לדעת כי אני יי׳ מקדשכם : תניא נמי הכי
לדעת כי אני ה׳ מקדשכם · אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה
מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנ׳
לישראל לך והודיעם · מכאן אמר רבי שמעון בן גמליאל
הנותן פת לתינוק צריך להודיעו לאמו :

שם **תנו** רבנן הנכנס לבקר את החולה בשבת אומ׳ שבת
היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ור׳ מאיר אומר
יכולה היא שתרחם · רבי יהודה אומר המקום ירחם עליך
ועל חולי ישראל · רבי יוסי אומר המקום ירחם עליך בתוך
חולי ישראל · שבנא איש ירושלם בכניסתו אומר שלום ·
וביציאתו אומר שבת היא מלזעוק רפואה קרוב׳ לבא ורחמיו
מרובין ושבתו בשלום :

שם פרק כל כתבי **תנו** רבנן כמה סעודות חייב אדם לאכול
בשבת שלש · רבי חדקא אומ׳ ארבע
אמר רבי יוחנן ושניהם מקרא אחד
דרשו · ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום ליי׳ היום
לא תמצאהו בשדה · רבי חדקא סבר הני תלתא היום לבר
מאורתא · ורבנן סברי בהדי דאורתא :

שם **אמר** רבי שמעון בן פזי אמר ר׳ יהושע בן לוי משום
בר קפרא כל המקיים שלש סעודות בשבת
נצול משלש פורעניות · מחבלו של משיח · ומדינה של
גיהנם · וממלחמת גוג ומגוג · מחבלו של משיח כתיב הכא
יום · וכתיב התם הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא
לפני בא יום ה׳ הגדול והנורא · מדינה של גיהנם · כתיב
הכא יום · וכתיב התם יום עברה היום ההוא · ממלחמת
גוג ומגוג · כתיב הכא יום · וכתיב התם · ביום בא גוג על
אדמת ישראל · אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי כל המענג
את השבת נותנין לו נחלה בלא מצרים שנאמר אז תתענג
על ה׳ והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב
אביך : לא כאברהם שכתוב בו קום התהלך בארץ לארכה
ולרחבה וגו׳ ולא כיצחק שכתוב בו כי לך ולזרעך אתן את
כל הארצות האל וגו׳ אלא כיעקב שכתוב בו ופרצת ימה
וקדמה וצפונה ונגבה וגו׳ רב נחמן בר יצחק אומר נצול
משעבוד מלכיות : כתיב הכא והרכבתיך על במתי ארץ
וכתיב התם ואתה על במותימו תדרוך · אמר רב יהודה
אמר רב כל המענג את השבת נותנין לו משאלות לבו שנא׳
והתענג על ה׳ ויתן לך משאלות לבך · עונג זה איני יודע
מהו כשהוא אומ׳ וקראת לשבת עונג הוי אומר זה עונג שבת :

יומא פרק יום הכפורים **אמר** רבי עקיבא אשריכם ישראל לפני
מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכ׳
אביכם שבשמים שנאמ׳ · וזרקתי
עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכ׳ ומכל גלוליכם
אטהר אתכם · ואומר מקוה ישראל ה׳ · מה המקוה מטהר
את הטמאים אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל :

ביצה פרק יום טוב **תניא** אמרו עליו על שמאי הזקן שכל ימיו
היה אוכל לכבוד שבת · כיצד מצא
בהמה נאה · אומר זו לשבת · מצא
אחרת נאה הימנה מניח את השנייה · ואוכל את הראשונה :
אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו שכל מעשיו היו לשם
שמים שנאמר · ברוך יי׳ יום יום :

נדרים פ״ג **רבי** אלעזר בן עזריה אומר מאוסה ערלה
שנתגנו בה הרשעים שנאמר כי כל
הגוים ערלים וכל בית ישראל ערלי לב · רבי ישמעאל אומר
גדולה מילה שנכרתו עליה שלש עשרה בריתות · רבי יוסי
הגלילי אומר גדולה מילה שדוחה את השבת החמורה : רבי
יהושע בן קרחה אומר גדולה מילה שלא נתלה לו למשה
הצדיק עליה מלא שעה :

סוטה פרק היה נוטל **יש** זכות תולה שלש שנים · זכות דמאי
אילימא זכות דתורה הא אינה מצווה
ועושה היא · אלא זכות דמצוה ·
זכות דמצוה מי מגנה כולי האי · והתניא את זו דרש רבי
מנחם בר רבי יוסי כי נר מצוה ותורה אור · תלה הכתוב את
המצוה בנר ואת התורה באור · את המצוה בנר לומר לך
מה נר אינה מגינה אלא לפי שעה : אף מצוה אינה מגינה
אלא לפי שעה · ואת התורה באור לומר לך מה אור מגין
לעולם אף תורה מגינה לעולם · ואומר בהתהלכך
תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך ·
בהתהלכך תנחה אותך · זה העולם הזה : בשכבך תשמור
עליך · זו מיתה · והקיצות היא תשיחך לעתיד לבא · משל
לאדם שהיה מהלך באישון לילה ואפלה ומתירא מן הקוצי׳
ומן הפחתים ומן הברקנים ומחיה רעה ומלסטים · ואינו
יודע באיזו דרך מהלך · נזדמנה לו אבוקה של אור נצול מן
הקוצים · ומן הפחתים · ומן הברקנים · ועדין מתירא מחיה
רעה ומלסטים ואינו יודע באיזה דרך מהלך · כיון שעלה
עמוד השחר ניצול מחיה רעה ומלסטים ועדיין אינו יודע
באיזה דרך מהלך הגיע לפרשת דרכים ניצ׳ מכלם · דבר
אחר עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה שנאמ׳ מים
רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה אם
יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו · אמר רב
יוסף מצוה בעדנא דעסיק בה · מגינה ומצלה · בעדנא דלא
עסיק בה אגוני מגינה אצולי לא מצלה · תורה בין ב
בעדנא דעסיק בה בין בעדנא דלא עסיק בה מגינה ומצלה :

סנהדרין פ׳ חלק **תניא** רבי מאיר אומר במדה שאדם
מודד מודדין לו שנא׳ בסאסאה
בשלחה תריבנה · אמר לו רבי יהודה (נ״א רבי יהושע)
וכי אפשר לומר כן · אדם נותן מלא עומסו לעני בעולם הזה

יחקדוש ברוך הוא נותן לו מלא עומסו לעולם הבא · והכתי׳
ושמים בזרת תכן · ואתה אי אומר כן איזו היא מדה מרובה
מדת טובה מרובה או מדת פורענות מרובה · הוי אומר מדת
טובה מרובה ממדת פורענות · במדה טובה מה הוא אומר
ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח : וימטר עליהם מן
לאכול ודגן שמים נתן למו : ובמדת פורענות הוא אומר
וארובות השמים נפתחו : ובמדת פורענות כתיב ויצאו וראו
בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם
לא תכבה והיו דראון לכל בשר : והלא אדם מושיט אצבעו
באור בעולם הזה מיד נכוה · אלא כשם שהקדוש ברוך הוא
נותן כח ברשעים לקבל פורענותם · כך נותן כח בצדיקים
לקבל טובתם :

אבות פ״ב **רבי** יוסי אומר יהי ממון חברך חביב עליך
כשלך והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה
ירושה לך וכל מעשיך יהיו לשם שמים :

מנחות פרק התכלת **תניא** היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך
מאה ברכות בכל יום שנאמר ועתה
ישראל מה ה׳ אלהיך שואל מעמך כי
אם ליראה · אל תקרי מה אלא מאה : רבי חייא בריה דרב
אויא בשבת ובימי טבי טרח וממלי להו באספרמקי ומגדי :

פרק ז׳ ממסכת תמיד **בזמן** שכהן גדול נכנס להשתחות : שלשה
אוחזין בו אחד בימינו ואח׳ בשמאלו
ואחד באבנים טובו׳ · וכיון ששמע
הממונה את קול רגליו של כהן גדול שהוא יוצא · הגביה לו
הפרוכת · נכנס והשתחוה ויצא · נכנסו אחיו הכהנים ו
השתחוו ויצאו · באו ועמדו על מעלות האולם עמדו ה
הראשונים לדרום אחיהם הכהנים · וחמשה כלים בידם :
הטני ביד אחד · והכוז ביד אחד · והמחתה ביד אחד · והבזך
ביד אחד : וכף וכסויו ביד אחד · וברכו את העם ברכה אחת
אלא שבמדינה אומרים שלשה ברכות ובמקדש ברכה אחת :
במקדש היו אומרים את השם בכתבו ובמדינה בכינויו :
במדינה הכהנים נושאים את ידיהם כנגד כתפותיהם :
ובמקדש על גבי ראשיהם חוץ מכהן גדול שאינו מגביה את
ידיו למעלה מן הציץ · ר׳ יהודה אומר אף כהן גדול מגביה
את ידיו למעלה מן הציץ שנאמר וישא אהרן את ידיו אל
העם ויברכם · בזמן שכהן גדול רוצה להקטיר היה עולה
בכבש והסגן בימינו הגיע למחצית הכבש אחז הסגן בימינו
והעלהו והושיט לו הראשון הראש והרגל וסמך עליה׳ וזרקן׳
הושיט השני לראשון שתי הידים ונותנן לכהן גדול וסמך
עליהם וזרקן · נשמט השני והלך לו וכך היו מושיטין לו
כל שאר האברים והוא סומך עליהם וזרקן · ובזמן שהוא
רוצה הוא סומך ואחרים זורקין · בא לו להקיף את המזבח
מהיכן הוא מתחיל מקרן דרומית מזרחית צפונית
צפונית מערבית מערבית דרומית · נתנו לו יין לנסך הסגן
עומד על הקרן והסודרין בידו · ושני כהנים עומדים על
שלחן החלבים ושתי חצוצרות בידם · תקעו והריעו ותקעו ·
באו ועמדו אצל בן ארזא אחד מימינו ואחד משמאלו שחה
לנסך · והניף הסגן בסודרין והקיש בן ארזא בצלצל ודברו
הלוים בשיר : הגיעו לפרק · תקעו והשתחוו העם על כל
פרק תקיעה ועל כל תקיעה השתחויה · זהו סדר התמיד
לעבודת בית אלהינו · יהי רצון שיבנה במהרה בימינו אמן :

השיר שהיו הלוים אומרים במקדש · ביום הראשון
היו אומרים · לדוד מזמור ליי׳ הארץ ומלואה
תבל ויושבי בה : ביום השני היו אומרים : גדול יי׳
ומהלל מאד בעיר אלהינו הר קדשו : ביום השלישי היו
אומרים · מזמור לאסף אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים
ישפוט : ביום הרביעי היו אומרים · אל נקמות ה׳ אל
נקמות הופיע : ביום החמישי היו אומרים · למנצח על
הגתית לאסף : הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב :
ביום הששי היו אומרים · ה׳ מלך גאות לבש לבש יי׳ עוז
התאזר אף תכון תבל בל תמוט : ביום השבת היו אומרים :
מזמור שיר ליום השבת : מזמור שיר לעתיד לבא ליום
שכלו שבת שהוא מנוחה לחי העולמים :

נדה פרק המפלת **תנו** רבנן שלשה שותפין יש באדם · הקדוש
ברוך הוא ואביו ואמו · אביו מזריע הלובן
שממנו עצמו׳ וגידין וצפרנים ומוח שבראש
ולובן שבעינים · אמו מזרעת אודם שממנו עור ובשר ודם
ושערות ושחור שבעינים והקדוש ברוך הוא נותן בו רוח
ונשמה וקלסתר פנים וראית העין ושמיעת האוזן ודבור פה
והליך רגלים ודיעה ובינה והשכל · וכיון שהגיע זמנו ל
להפטר מן העולם · הקדוש ברוך הוא נוטל חלקו וחלק
אביו ואמו מונח לפניהם :

עוקצין פ״ג **כוורת** דבורים · רבי אליעזר אומר הרי היא
כקרקע · וכותבין עליה פרוזבול :
ואינה מקבלת טומא׳ במקומה · והרודה ממנה בשבת חייב
חטאת · וחכמים אומרים אינה כקרקע · ואין כותבין עליה
פרוזבול ומקבלת טומאה במקומה והרודה ממנה בשבת
פטור :

שם **אמר** רבי יהושע בן לוי עתיד הקדוש ברוך הוא
להנחיל לכל צדיק וצדיק שלש מאות ועשר
עולמות שנאמר להנחיל אוהבי יש ואצרותיהם אמלא :

בקשה ליום השבת

יהי רצון מלפניך יי׳ אלהי ואלהי אבותי אלהי אברהם
אלהי יצחק ואלהי יעקב שתקשיב לתפלתי ותננ׳
לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי
ותספיק על ידי לעשות מצות וצדקות בישראל וללמוד
וללמד את תורתך הטהורה והקדושה ותטיבני באהבה בינ׳
ובין בריותיך ותחברני עם יראיך ועם עושי רצונך ותן
לי אחרית טוב ותקוה ותן לי שם טוב ולב טוב ליראתיך
ויחד לבבי לאהבה וליראה את שמך ותן בלבי לעשו׳ רצונך
ותגזור עלי גזרות טובות ותשמרני מכל רע כי אתה משענתי
שמור צאתי ובואי תנה גורלי עם הצדיקי׳ בחיי העולם הבא
וענני בצרתי ממעונך כי קראתיך בכל לב ואל תבישני
משברי ואל תהי לאכזר לי חנני ותקימני וקרבני לתורתיך
והאירה עיני בדרכי תורתיך ושימני לברכה ולתהלה ותן ל׳
חן וחסד שתהא רוח הבריות נוחה הימני ותהא שאירתי לפלט׳
והטיב׳ לי בכל דרכי כי אתה יי׳ עזי ומעזי ומנוסי ביום צרה
יי׳ סלעי ומצודתי ומפלטי לי אלי צורי אחסה בו מגיני וקרן
ישעי משגבי : ככתוב יי׳ עזי ומגיני בו בטח לבי ונעזרתי
ויעלוז לבי ומשירי אהודנו : יי׳ עוז לעמו יתן יי׳ יברך
את עמו בשלום : יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך
יי׳ צורי וגואלי : כי אתה שומע תפלת כל פה : ברוך
שומע תפלה :

בקשה אחרת מעין יצירת היום על דרך הקבלה:

יהי רצון מלפניך יי׳ אלקינו ואלקי אבותינו שתנחילנו שבת קדשך באהבה וברצון ולא תהיה צרה ולא ואנה ולא יגון ביום מנוחתינו · כי אתה יי׳ אלקינו כלית מלאכתך בששת ימי המעשה ובשביעי שבת ונחת וקדשת משאר ימי המעשה וברכת וקבעת אותו יוםםמנוחה ועונג לעמך ישראל לדורותם ברית עולם · כן יי׳ אלקינו תזכה אותנו ולכל עמך בית ישראל לנוח במנוחה שאין לה קץ ותכלית בעולם הבא שכלו טוב וכלו ארוךוכלו שבת ותזמין לנו ולכל עמך בית ישראל פרנסתינו כל ששת ימי המעשה בנחת ולא בצער ומלא ידינו מברכותיך ומעושר מתנות ידיך כדי שיהיה לנו עושר וכבוד לענג שבתותיך בבגדים יקרים ומאכלים ערבים ובמשקים מתוקים ונזכה לכבד יום שבת קדשך משאר הימים כדכתיב אם תשיב משבת רגלך עשות חפציך ביום קדשי וקראת לשבת עונג לקדוש ה׳ מכבד וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר:אז תתענג על ה׳והרכבתיך על במתי ארץוהאכלתיךנחלת יעקב אביך כי פי יי׳דבר:יהיו לרצוןאמרי פי והגיוןלבי לפניך יי׳ צורי וגואלי · כי אתה שומע תפלת כל פה·ברוך שומע תפלה:

הע׳ פסוקים התחונים לחרמב״ן ז״ל:

או הע׳ פסוקים להרמב״ן כסגנון הרמ״ע נ״ע:

תמו ונשלמו המעמדות· תהלה לאל בורא כל תולדות:

מוסף של שבת

הביאו אחר תמיד של שחר ומנחתו ונסכו שני כבשים בני שנה ככתוב בתור׳וביום השבת שני כבשים

פי׳ והיו הכבשים האלה תמימים ושוים בקומה ומראה · השקום בקרום ועקדום · ושחט הכהן האחד הכבש האחד בצפון וקבל כהן אחר את הדם בכלי שרת בצפון ונתן ב במזרק שתי מתנות שהן ארבע מחצי הכבש ולמטה · ושפך שירי הדם על יסוד דרומי של מזבח וכן עושים שני כהנים אחרים לכבש השני שהאחד שוחט והאחר מקבל וזורק הדם כאמור · הפשיטו אותם ונתחום ומסרום לכהנים שיעלו אותם על גבי כבש המזבח מחציו ולמטה במזרח הכבש והיו הכהנים המעלים אותם לכבש שמנה לכל כבש כי היו מ מעלין הבשר חמשה כהנים היינו הראשון הראש והרגל · השני שתי הידים · השלישי העוקץ והרגל · הרביעי החזה והגרה · החמישי השתי דפנות · וכהן אחר היה מעלה אות הקרבים · וכהן אחר הסלת וכהן אחר היין · ומולחים שם אברי השני כבשים והקרבים ויורדין · ושמנה כהנים אחרי׳ לכל כבש ומנחתם שהיו מעלין את האברים והסלת והיין מן הכבש למזבח · ואחר זריקת האברים על המזבח נותן הכהן האחד מלח על עשרון אחד סלת בלול ברביעית ההין שמן והקטירו· וכן עשה הכהן השני המעלה העשרון האחר והקטירו · ואחר כך נותנין לחם פנים לפני ה׳ על שלחן הזהב שבהיכל ומוציאין את של שבת שעברה כי הנח ם באתמול היו שומטין הקשות והמנקיות מתחתיו ועושין את הלחם לישתו ועריכתו מבחוץ ואפייתו מבפנים ונותני׳אותו על שלחן של שיש או של כסף שבאולם על פתח הבית לצפונו · וביום השבת נכנסו ארבעה כהנים של משמר

הנכנס · שנים בידם שתים מערכות של לחם מצה שש חלו׳ המערכת של שני עשרונים החלה שהם כ״ד עשרונים סלת מנופה באחת עשרה נפה מתוך כ״ד סאין · אורך כל חלה עשרה טפחים ורחבה חמשה טפחים וקרנותיה שבע אצבעות ושני כהנים בידם שני בזיכין ובהם שני קמצי לבונה זכה · וארבעה כהנים של משמר היוצא מקדימין לפניהם · שנים ליטול שתים מערכו׳ושנים ליטול שני בזיכי לבונה · הגיעו לשלחן הזהב שבהיכל ה׳מכניסים עומדים בצפון ופניהם לדרום והמוציאין לעומ״ן והחלות ארכן לרוחב השלחן אל טפחיים מהם כפול מכאן ומכאן · ושני בזיכין אצלם ב באמצע השלחן משכו אלו והניחו אלו כטפחו של זה ברוחב טפחו של זה · סדרו את החלות זו על זו ולמחרת עורכין הקשות והמנקיות תחתיהם · הניחו הלחם היוצא על שלחן של זהב שבאולם על פתח הבית לדרומו׳ ונתנו מלח על שני בזיכי לבונה ושני כהנים הקרובי׳ בפיים למי שזכה בנסכי׳ הקטירום על גבי מערכה שני׳ה של קטרת במזבח החצון · חלקו שתי המשמרות את החלות ביניהם · אמנם שברת הסמוכה לרגל בין לפניה בין לאחריה וכ״ש ברגלים עצמן היו כל המשמרות שוות בחלוק לחם הפנים · הפסיק יום אחד בנתים לא שזמנם קבוע נוטלים עשר חלו׳ והמתעכבין נוטלין שתים · אלו ואלו נותנים חצים לכ״ג והם קדש קדשים ונאכלים לפנים מן הקלעים לזכרי כהונה ליום ולילה עד חצות · אחרי כן יעלה הכהן האחד הרביעית יין שלו וינסך אותו וכן יעשה הכהן השני וינסך אותו׳ תקעו והריעו ותקעו חברו הלוים בשיר כמשפטן והיו גם ביום השבת תוקעים שני כהנים בשתי חצוצרות ומקיש הצלצל האחד ומנגנו י״ב מנגנים וי״ב משוררים ישוררו כאמור בתמיד של שחר · אחרי הדברים הכתובים לעיל תקראו פרש׳ מוסף של שבת שהיא וביום השבת שני כבשים (במדבר כ״ה) וגם פרשת לחם הפנים ולקחת סלת ואפית אותה ויקרא כ״ד: אחרי כן היו קוראין שירת האזינו שהיא שירה של שבת והיו מחלקים אותה לששה שבתות כמשפט הכתוב לבטרה היינו על סימן הזי״ו לך וכן חוזרים חלילה לעולם ·

בשבת הראשון היו אומרים האזינו עד הוא עשך ויכוננך:

בשבת השני היו אומרי׳זכור ימות עולם עד ואין עמו אל נכר:

בשב׳השלישי ירכיבהו על במותי ארץ עד ותשכ׳ אל מחוללך:

בשבת הרביעי וירא ה׳ וינאץ עד ואין בהם תבונה:

בשבת החמישי לו חכמו ישכילו זאת עד ואין מידי מציל:

בשבת הששי כי אשא אל שמים ידי עד וכפר אדמתו עמו ·

ובשבת השביעי פותחין פעם אחרת האזינו וכן בכל שבת אומרים ככתוב לעיל ולעולם חוזרין חלילה:

ואני בפרקי הקודמים כתבתי על דעת הרמב״ם כי הכהנים הזוכים בשבת בתמיד של שחר זכו ג״כ בקרבן מוסף מבלי פיים אחר · אמנם אם נרצה אנחנו לראו׳ סכום כל המשרתי׳ שהיו ראויי׳ להטפל בקרבן מוסף והסרת והנחת לחם הפני׳ על שלחן הזהב בהיכל והקטרת השני בזיכין כאמר שהיו ראויים להיות ע״ג באופן הזה · היינו שני כהנים שוחטים· ושני כהנים זורקין הדם הרי ד׳ כהנים · י״ו כהנים אחרים המעלים הב׳ כבשים והיין מהנסכי׳והסלת על כבש המזבח וי״ו כהנים אחרים המעלים אותם מן הכבש למזבח הרי ל״ו ד׳ כהנים המסירי׳ את לחם הפני׳והשני בזיכין · וד׳ כהנים העורכים הלחם והבזיכין על מזבח הזהב שבהיכל הרי כ״ד · שני כהנים אחרי׳ המקטירי׳הבזיכין על המערכה שנייה של מזבח החצון הרי מ״ו · י״ב מנגנים וי״ב משוררים · עוד השתי

חצוצרות

החצוצרות והצלצל האחד · הרי שהם בין הכל שלשה ושבעי' נסימנך אשירה לה' כי גבל עלי :

סדר מוסף של ראש חדש

אחר תמיד של שחר ומנחתו ונסכו הביאו למוסף ראש חדש שני פרים ואיל אחד ושבעה כבשים ושעיר עזים כדכתיב ובראשי חדשיכם תקריבו עולה וגו' · השקום בקרום ושחטום בצפון · וכהן אחד שוחט קרבן אחר · וכהן אחר מקבל את הדם בכלי שרת בצפון · ושוחט החטאת תחלה והכהן המקבל את הדם במזרק נוטל אותו ועלה בכבש ופנה לסובב ובא לו לקרן דרומית מזרחית וטובל אצבעו הימנית בדם וסומכה באמה מכאן ובגודל מכאן ומחטא ויורד עד חודה של קרן ומקנח אצבעו בשפת המזרק וכן לארבע קרנות המזבח ושירי הדם היה שופך על יסוד דרומי · אחרי כן שוחטין העולות וכהן אחד שוחט עולה אחת בצפון וכהן אחר מקבל את הדם במזרק ונתן שתי מתנות שהן ארבע מחצי הכבש ולמטה והשיריים שופכן על יסוד דרומי וכן לכל העולות יתחלפו הכהן השוחט ומקבלי וזורקי הדם · הפשיטו את העולות ונתחום כמשפט ומסרום למי שזכה בהם להעלותם על הכבש · והנה הכבשים היו צריכים לשמנה כהנים המעלים וכן לכל כבש מהשבעה כבשים היינו חמשה להעלות את האברי' ואחד אחד להעלות הקרבים העשרון סלת והשלש לוגין יין כאמור במוסף שבת אמנם האיל האחד היה צריך לאחד עשר כהנים המעלים היינו חמשה להעלות האברים כמו שעושים לאברי הכבשי' ושנים להעלות הקרבים ושנים שביד כל אחד מהם עשרון סלת · ושנים שביד כל אחד מהם שני לוגין יין · והשני פרים היו צריכים לעשרים וארבעה כהנים לכל פר מהם באופן הזה · הראש בכהן אחד · הרגל בשנים · העוקץ בשנים · והרגל בשנים · החזה באחד והגרה בשלשה · שתי הידים בשנים · ושתי הדפנות בשנים הרי ט"ו כהנים · הקרבים בשלשה · הסלת בשלשה עשרון לכל כהן · והיין בשלש' · היינו שני לוגין לכ' כהן · והם בין הכל כ"ד כהני' לכל פר · עמדו בשורה והעלה כל אחד מהם מה שזכה בו : קרע את החטאת והוציא את האימורין ונתנן במגים והעלם אצל אברי העולות על כרכוב המזבח מלמעלה בין קרנות המזבח ומלחו הכל וירדו · אחרי כן עלו אלו שזכו והעלו מהכבש על המזבח אברי וקרבי העולות היינו י"ח כהני' לכל פר שבעה כהנים לאיל האחד וששה כהנים לכל אחד ואחד מהשבעה כבשים · והעלו על גבי המערכה אברי העולות והקרבים שלהם תחלה ואח' כך אמורי החטאת נתן אחריהם הכהן האחד מלח על עשרון סלת בלול בשמן והקטירו וכן עשה הכהן השני והשלישי המקטירים סלת הפר האחד וכמשפט הזה יעשו השלשה כהנים המעלים הסלת מהפר השני · אחריהם ימלחו ויקטירו במשפט הזה השני כהני' סלת האיל ואחריהם ימלחו ויקטירו הסלת בלול בשמן השבעה כהנים המעלים סלת הכבשים כל אחד ואחד חלקו · אחרי כן ינסכו הכהנים המעלים כל אחד ואחד היין שלו היינו השלשה כהנים ינסכו יין הפר האחד והשלשה כהני' אחריהם ינסכו היין מהפר השני והשני כהנים ינסכו יין האיל האחד והשבעה כהנים היין מהשבעה כבשים · ואז תקעו והריעו ותקעו בחצוצרות · אחרי כן יקיש הצלצל וינגנו המנגנים וידברו הלוי' בשיר היום שמהמדרש הנעלם הוא ברכי נפשי את ה' ה' אלהי גדלת מאד (תהלים ק"ד) או כפי דעת אחרים ה' אדונינו (תהלים ח') ודעו בני כי בקרבנות של ראש חדש ושל ראש השנה כהני בית אב של אותו שבוע זכו בהן ואין חולקין לעולם קרבן כנגד קרבן אלא כל הפושט ידו ליטול נוטל מכל אחד ואחד ושל רגלים יד כל המשמרות שוה בו וגם תורה אחת היא לשירי מנחות העומר בזמנו ולשתי הלחם בזמנן ולחטאת ולשלמים הבאים בשבילן אלא שכל נוטל חלה אחת מן הלחם · ואם רצה הוא נוטל מהכל חלק בראש ונאכלים לפנים מהקלעים לזכרי כהונה ליום ולילה עד חצות · ומפני שביום ראש חדש מרבים בחצוצרות ובמנגנים וגם במשוררי' · על כן טרחתי כאן לכם המשוררי' והמנגנים והתוקעים כמשפטן :

יעמדו אם כן על הדוכן בשורה שוה שמנ' עשר לויים · והלוי הראשון יזמר בקול אוניסונו · השני בקול הדיטונו או סימידיטונו · השלישי בקול נקרא דיאפינטי פירפיטו · הרביעי בקול דיאפאסון · החמישי בקול הנקרא דיטונו כפול או סימידיטונו שהוא קול הדיאפאסון עם הדיטונו או סימידיטונו · הששי בקול דיאפינטי הכפול שהוא הדיאפאסון עם הדיאפינטי פירפיטו · ואלה ישמשו לפרק הראשון בהשיר · השבועי יזמר בקול אוניסונו · השמיני בקול הדיטונו או סימידיטונו · התשיעי בקול דיאפינטי פירפיטו · העשירי בדיאפאסון · האחד עשר בדיטונו כפול או סימידיטונו היינו בדיאפאסון עם הדיטונו או הסימידיטונו . השנים עשר בדיאפינטי הכפול · היינו בדיאפאסון עם הדיאפינטי פירפיטו · ואלה ישמשו בפרק השני בהשיר · השלשה עשר בקול אוניסונו · הארבעה עשר בדיטונו או סימידוטונו · החמשה עשר בדיאפינטי פירפיטו · הששה עשר בדיאפאסון · השבעה עשר בדיטונו כפול או סימידיטונו שהוא הדיאפאסון עם הדיטונו או סימידיטונו · השמנה עשר בדיאפינטי הכפול · היינו בדיאפאסון עם הדיאפינטי פירפיטו · ואלו ישמשו בפרק השלישי בהשיר : אמנם לפני המשוררים יעמדו גם כן בשורה שוה · שמנה עשר מנגנים · הראשון בנבל עשור : השני · שלישי · רביעי · חמישי · כנור אחד לכל אחד ואחד מהם · הששי בנבל עשור · ואלה ישמשו לפרק הראשון מהשיר · השביעי בנבל עשור · השמיני · תשיעי · עשירי ואחד עשר : בכנור אחד · ביד כל אחד וא' מהם · השנים עשר בנבל עשור · ואלו ישמשו בפרק השני מהשיר : השלשה עשר בנבל עשור · הארבעה עשר · החמש' עשר : הששה עשר · והשבע' עשר · בכנור לכל א' וא' מהם · השמנ' עשר בנבל עשור · ואלה ישמשו בפרק השלישי מהשיר : ואולם לפני המנגנים יעמוד המקיש בצלצל באמצע · ועל ימינו בשורה שוה יהיו תשעה חצוצרות · ועל שמאלו גם בשורה שוה יהיו ט' חצוצר' אחרות · אך דעו שגם החצוצרות כלם ישמרו לתקוע בקולות החם שישוררו המשוררים : היינו ג' חצוצרות בקול אוניסונו וג' חצוצר' בקול דיטונו או סימידיטונו · וג' חצוצרות בקול דיאפינטי פירפיטו · ושלשה חצוצרות בדיאפאסון · ושלשה חצוצרות בדיטונו כפול או סימידיטונו היינו בדיאפאסון עם הדיטונו או סימידיטונו · ושלשה חצוצרות עם הדיאפינטי כפול שהוא הדיאפאסון עם הדיאפינטי פירפיטו כדי שהתקיעה שלהם תהיה מסודרת ולא תהיה כקול הברה בערבוביא : ועתה קודם שישירו הלוים · יקיש המכה בצלצל · אחר ישוררו המשוררים בששה קולות ועמהם ינגנו שני נבלים

וארבעה כנורות ׃ הגיעו לפרק תקעו יחד כאמור כל השמנה עשר חצוצרות עם הצלצל שיקיש הוא ביחוד בדיאפאסון פשוט שלשה פעמים והשתחוה העם ׃ אחריהן יקיש לבדו הצלצל להדריך בקול הנאות והשוה לששה משוררים ח הראשונים הששה משוררים השניים והשני נבלים והארבע׳ כנורות האחרים שינגנו עמהם ׃ הגיעו לפרק תקעו בקולות האמורי׳ כל השמנה עשרה חצוצרות יחד עם הצלצל כאמור בדיאפאסון פשוט שלשה פעמים והשתחוה העם ׃ אחריהם יקיש הצלצל לבדו ׃ ואחריו ישוררו הששה לוים הנשארים עם נגינת השני כלים והארבעה כנורות הנותרים ׃ וסמוך לסוף הפרק ישוררו וינגנו יחד כל השמנה עשרה משוררים וכל השמנה עשרה מנגנים ׃ ובסוף הפרק יתקעו גם כן כאמור כל השמנה עשרה חצוצרות יחד עם הצלצל ב בדיאפאסון פשוט כאמור שלשה פעמים והשתחוה העם ׃

והנה צריך לקרות בכל ראש חדש פרשת היום והיא ׃ ובראשי חדשיכם תקריבו עולה לה׳ וגו׳ (במדבר כ״ח)
ופסוק וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם וגומ׳ (במדבר י׳)
ופסוק וערבה לה׳ מנחת יהודה וירושלם וגו׳ (מלאכי ג׳)
ושיר היום שהוא או ברכי נפשי את ה׳ ה׳ אלהי גדלת מאד (תהלים ק״ד) או ה׳ אדוננו (תהלים ח׳)

וגם כי ידעתי גם אני ידעתי שבראש חדש וראש השנ׳ כל מי שזכה בפיים שחרית זכה למוספין עם כל זה להיות כי יקר הוא בעיניכם לדעת סכום הכהנים שיהיו צריכים לעבודת ראש חדש אם יעבדו בפיים ׃ וסכום המשרתים האחרים לפי מנין העבודות של ראש חדש אומר כי חשבונם הוא כאשר אכתוב ׃ היינו השני כהנים השוחטים את הפרים ׃ השני כהנים המקבלים וזורקין את הדם ׃ הכהן האחד השוחט האיל ׃ והמקבל והזורק דמו ׃ השבעה כהנים השוחטים השבעה כבשים והשבעה כהנים המקבלים והזורקין דמם ׃ הכהן האחד השוחט השעיר עזים והמקבל והמזה את דמו ׃ הם בין הכל כ״ב ׃ שמנה כהני׳ המעלים האברים והקרבים והסולת והיין לכל אחד מהכבשים הם ששה וחמשים כהני׳ י״א כהנים המעלים האיל ומנחתו ונסכו על גבי כבש המזבח ושמנה וארבעים כהנים המעלים אברי השני פרים ׃ וכהן אחד המעלה אמורי החטאת הם בין הכל חוץ מהשוחטים והמקבלים את הדם קי״ו כהנים ועוד קי״ו כהנים אחרים בין המעלים האברים והקרבים למזבח ובין המעלים הסלת להקטרה והיין לניסוך והעלאת אימורי חטאת על אש ח המזבח שהם עם הכ״ב כהנים השוחטים והזורקים את הדם האמורים לעיל רנ״ד כהנים ׃ י״ח משוררים ׃ י״ח מנגנים ׃ י״ח תוקעים בחצוצרות ׃ והצלצל האחד הם חמשה וחמשים שהם בין הכל שלש מאות ותשעה משרתים הנטפלי׳ לעבוד׳ מוסף וסמיך וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה׳ ׃

מוסף שבת וראש חדש

הלא אמרו רבותינו ז״ל כי תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם ׃ על כן ביום שבת וראש חדש אחרי הקרבת קרבן תמיד ומנחתו ונסכו ׃ יביאו בראשונה השני כבשים של מוסף שבת ׃ ואחרי זריקת הדם והניתוח ו והעלאת האברי׳ על גבי כבש המזבח במזרחו ולמטה והקרב׳ האברים והקטרת המנחות על אש המערכה קודם שינסכו את היין שלהם יביאו השני פרים ׃ והאיל האחד ׃ השבעה כבשים ׃ והשעיר עזים של ראש חדש ויעשו השחיטות ההזאת דם השעיר ׃ הזריקות והעלאת האברים על כרכוב המזבח מלמעלה בין קרנותיו ׃ והקרבת האברים והמנחות כאשר כתבנו במוסף ראש חדש ׃ אחרי כן יסירו לחם הפני׳ של שבת שעברה ויתנו לחם הפנים של שבת זו על שלחן הזהב שבהיכל ויקטירו השני בזיכי לבונה כאשר כתבנו במוסף שבת ׃ אחרי כן ינסכו בראשונה נסכי מוסף של שבת ואחריהם ינסכו זה אחר זה נסכי ראש חדש כמשפט ׃ ותקעו אז בצלצל ובי״ח חצוצרות ׃ ודברו הי״ח לויים בשיר וינגנו הי״ח מנגנים כאשר אמרנו במוסף ר״ח ושיר היום להרמב״ם הוא של ראש חדש כי השיר של ראש חדש דוחה לדעתו שיר של שבת ׃ וביום שבת וראש חדש צריך לקרות גם כן פרשיותיהם והם בראשונה וביום השבת שני כבשים וגו׳ ׃ ופרשת לחם הפנים ולקחת סלת ואפית אותה ויקר׳ כ״ד ׃ אחריה ובראשי חדשיכם וגו׳ ׃
ופסוק וביום שמחתכם וגו׳ במדבר י׳ ׃
ופסוק וערבה לה׳ מנחת יהודה וגו׳ מלאכי ג׳ ׃
ומזמור או ברכי נפשי את ה׳ ה׳ אלהי גדלת מאד תהלים ק״ד ׃ או ה׳ אדוננו תהלים ח׳ ׃

והנה סכום הכהנים אם יעבדו בפיים עם סכום שאר ח המשרתים הוא על דרך זה ׃ משרתי מוסף של שבת מבלי המשוררים והמנגנים והתוקעים והצלצל הם ששה וארבעי׳ ׃ ומשרתי ראש חדש מבלי המשוררים והמנגנים והתוקעים כאמור הם מאתים וארבעה וחמשים והמשוררים והמנגנים והתוקעים שביום ראש חדש הם חמשה וחמשים ׃ יהיו בין כלם סך שלש מאות חמשה וחמשים וסימניך תמיד עיני ה׳ אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה ׃

מוסף ראש השנה

הביאו בראש השנה אחר תמיד של שחר ומנחתו ונסכו קרבנו׳ מוסף של ראש חדש תחלה ׃ היינו השני פרים האיל האחד השבעה כבשים והשעיר עזים והמנחות והנסכים כלם ועשו השחיטות ההזיות הזריקות הניתוח ההעלאה על הכבש על הכרכוב מלמעלה בין קרנות המזבח המליחה והקרבת האברים ואימורי החטאת והקטרת המנחו׳ ככתוב במוסף ראש חדש ׃ וקודם שינסכו היין הביאו פר אחד איל אחד שבעה כבשים שעיר עזים והמנחות והנסכים כהלכתן׃ השקום בקרום עקדום שחטום בצפון קבלו הדמי׳ בכלי שרת בצפון הזו מדם החטאת על קרנות המזבח ונתנו דמי העולות במזרק שתי מתנות שהן ארבע ׃ מחצי הכבש ולמטה ושפכו שירי הדמים על יסוד דרומי ׃ נתחו העולות כמשפט ׃ קרעו החטאת ונתנו האמורים במגים ׃ העלו הכל על כרכוב המזבח בין קרנותיו ׃ מלחו האברים הקרבים והאימורים שם והעלו על המערכה של מזבח החצון אברי העולות והקרבים תחלה ואחריהן איכורי החטאת ׃ ואחרי הקטרת המנחות של קרבן מוסף של ראש השנה ינסכו נסכי ראש חדש בהדרגה ׃ ואחריהן נסכי מוסף של ראש השנה זה אחר זה ׃ ובשעת הניסוך יקיש הצלצל ותקעו שמנה עשר חצוצרות וינגנו י״ח מנגנים וישוררו י״ח לוים ששה על כל פרקי השיר כמשפט ההוא עצמו שכתבתי במוסף ר״ח ׃ ואחרי קריאת סדר זה תקראו פרשת היום ושירו באופן זה ׃ ראשונה תקראו פרשת ובראשי חדשיכם תקריבו עולה וגו׳ (במדבר

(במדבר כח׳ :)
אחריה פרשת ובחדש השביעי באחד לחדש וגו׳ במדבר כט׳ ·
אחריה פרשת דבר אל בני ישראל לאמר בחדש השביעי
(ויקרא כג׳)
אחריה פסוק וביום שמחתכ׳ ומועדיכם ובראשי חדשיכ׳ וגו׳ :
ועוד פסוק וערבה לה׳ מנחת יהודה וירושלם וגו׳ ·
השיר של ראש השנ׳ יש אומרי׳ שהוא הרנינו ובפרקי כתבתי
דעת רש״י ז״ל · אמנם במסכת סופרים אמרו כל העמים
תקעו כף (תהלים מ״ז :)
סך הכהנים הנטפלי׳ בקרבן מוסף של ראש השנה הם חמש
מאות ושלשה עשר היינו הכהנים הנטפלים במוסף ר״ח הם
מאתים וארבעה וחמשים והנטפלים לקרבן היום הם מאתי׳
וארבעה · והתוקעים והמנגנים והמשוררים והצלצל הם נ״ה
שהם בין הכל חמש מאות ושלשה עשר וסימניך באשרי
כי אשרוני בנות היינו כנסת ישראל :

מוסף של שבת וראש השנה

ביום זה היו מקריבים שלשה מוספין היינו של שבת ·
של ראש חדש · ושל ראש השנה · של שבת היה
קודם לשל ראש חדש · ושל ראש חדש לשל ראש השנה ·
הביאו אם כן בראשונה השני כבשים ועשו בם ובמנחתם
בכל הדברים הכתובים במוסף שבת · אחרי הקטרת השתי
מנחות של שני כבשים קודם הנסכים שלהם יביאו קרבני
מוסף של ראש חדש ומנחתם ונסכיהם כמשפטם · ועל פי
התורה יעשו כאשר כתברתי במוסף ראש חדש עד שיגיעו
לנסכי היין וקוד׳ נסכי שבת וראש חדש הביאו קרבני מוסף
של ראש השנה והשקום בקרום עקדום ושחטו והזו וקבלו
וזרקו הדמים ונתחו והעלו על כרכוב המזבח בין קרנותיו
האברים הקרבים והאימורים ומלחום והביאו שם גם כן את
המנחות והנסכים ואחרי הקרבת האברים ואימורי׳ והמנחו׳
כהלכה יסירו לחם הפנים של שבת שעברה ויתנו על שלחן
הזהב שבהיכל לחם הפני׳ של שבת זו ויקטירו השני בזיכי
לבונה ככתוב במוסף שבת וינסכו נסכי שבת בראשונה ·
אחריהן נסכי ראש חדש זה אחר זה · אחריהם נסכי מוסף
של ראש השנה תקעו בצלצל וביו״ח חצוצרות ויננגו ביו״ב כלי
ניגון וישוררו י״ב לויים ששה ששה לכל שלשת פרקי השיר :
וביום זה תקראו הפרשיות האלה על הסדר :
ראשונה פרשת וביום השבת וגו׳ (במדבר כח׳)
ופרשת ולקחת סלת ואפית אותה וגו׳ ויקרא כד׳ ·
אחריה פרשת ובראשי חדשיכם וגו׳ שם במדבר כח׳ ·
אחריה פרשת ובחדש השביעי וגו׳ שם במדבר כט׳ ·
אחריה פרשת דבר אל בני ישראל לאמר בחדש השביעי
ויקרא כג׳ ·
ופסוק וביום שמחתכם ומועדיכם וגו׳ במדבר י׳ ·
ופסוק וערבה לה׳ מנחת יהודה וירושלם וגו׳ מלאכי ג׳ ·
השיר של ר״ה שהוא לרש״י ז״ל הרנינו או כל העמים תקעו כף
ככתוב במסכת סופרים ·
סך הכהנים הנטפלים במוספין השלש׳ האמורים והמשרתי׳
כלם הם בין הכל תקנ״ט באופן זה · הששה וארבעים של
שבת והרנ״ד של ר״ח המאתים וארבעה של מוסף ראש השנה ·
החמשה וחמשים בין תוקעים מנגנים ומשוררים הם תקנ״ט
וסימניך נשוא את ראש בני גרשון גם הם :

סדר עבוד׳ יום הכפורי׳ להגאון המופלא כמהר״ר מנחם עזריה
מפאנו נר״ו על דעת רבותינו ביומא והרמב״ם ז״ל :

סדר עולת תמיד של שחר ביום הכפורים

שבעת ימים קודם יום הכפורים מפרישין כהן גדול
מביתו ללשכה שבמקדש לשמרו מספק נדה ·
ומפרישין סגן לשמש תחתיו אם יארע בו פסול בין בתחלת
בין באמצע ומתחיל מן העבודה שפסק בה הראשון · וכל
שבעת הימים היה כהן גדול זורק את הדם ומטיב את הנרות
ומקטיר את הקטרת ומקריב את הראש ואת הרגל כדי שיהיה
רגיל בעבודה : וערב יום הכפורים בין הערבים אוכל מעט
ואינו ישן כל הלילה ת״ח דורש ודורשין לפניו · ננעלו שערי
העזרה וכהנים ולוים שומרים כמשפטן · הגיע חצות לילה
יוצא והולך לו לבית הטבילה שבצד לשכתו על גג שער
המים והוא אחד משערי העזר׳ שבדרום שבו מכניסי׳ צלוחית
של מים של נסוך החג ובו המים מפכין שעתידין להיות
יוצאים מתחת הבית פשט בגדי עצמו ירד וטבל עלה נ
ונסתפג ולבש שמנה בגדים · ירדו כהני בית אב לבית
הטבילה שתחת הבירה פשטו בגדי חול ירדו וטבלו עלו
ונסתפגו ולבשו ארבעה בגדים · אחר כך היו מבלשין את
העזרה והיו מעמידין עושה חביתין לעשותן · קרא הגבר
ונתקבצו האברכלין ופתחו שערי העזרה · תקעו והריעו
ותקעו · קדש כהן גדול ידיו ורגליו נטל מחתת הכסף ועלה
לראש המזבח ופנה את הגחלים אילך ואילך וחתה מן ת
המאוכלות הפנימיות וירד ועירן אצל המזבח קדמה · קדשו
הכהנים ידיהם ורגליהם נטלו המגרפות והצנורות ועלו
לראש המזבח וכל האברים והפדרים שלא נתאכלו סונקין
אותם לצדי המזבח · החלו מעלין באפר על גבי התפוח ·
ואחרים מעלין גזרין לסדר המערכות · סדרו מערכה גדולה
מזרחה ובצדה מערכה שנייה ליטול הימנה גחלים לקטרת
תמיד שבכל יום · ומערכה שלישית ליטול הימנה גחלים
לקטרת לפני לפנים · ומערכה רביעית לקיום האש · עלה
כהן גדול והחזיר את האברים למערכה גדולה : הצית את
האור וערך עליה שני גזרי עצים וירד וחזר ללשכתו עד
שיאיר מזרח · הורידו כהן גדול לבית הטבילה על גג לשכת
בית הפרוה וזו טבילה ראשונה מחמש טבילות ועשר קדושי׳
שכהן גדו׳ טובל ומקדש בו ביום מן הקיתון של זהב · פרשו
סדין של בוץ בינו לבין הכהנים המלוין אותו שם · פשט ·
ירד וטבל · עלה ונסתפג · ולבש בגדי זהב קדש ידיו ורגליו
פתחו שער ההיכל נכנס כהן גדול ודשן את המזבח הפנימי
והטיב חמשה נרות יצא והביאו לו את התמיד (וכאן תקראו
הוידוי ככתוב בתמיד של שחר) השקוהו ובקרוהו ועקדוהו
ושחט בו כהן גדול רוב שנים ומרק אחר שחיטה על ידו ·
תורה אחת לכל הקרבנות של יום זה : קבל את הדם וזרקו
כמשפט · הפשיטו את התמיד ונתחוהו והעלוהו לכבש נ
ומלחוהו ובאו להם ללשכת הגזית : אמר להם הממונה
ברכו ברכה אחת · החלו קורין אהבת עולם · עשר׳ הדברות :
שמע והיה אם שמוע · והם ברכו שלש ברכו׳ ובשבת מוסיפין
ברכה אחת · הביאו לו חצי מנה קטרת בבזך נתנוהו לתוך
הכף ונטלו בידו והסגן עולה וחותה בשל כסף ומערה בשל
זהב · ורדד את הגחלים על מזבח הזהב ועירה את הקטרת
לחפניו של כהן גדול ואמ׳ לו אישי כהן גדו׳ הקטר והשתחוה
ויצא : פרשו הכהנים מבין האולם ולמזבח והקטיר (וכאן

תקראו

תקראו המזמורים וסדר פטום הקטרת ככתוב בעולת תמיד
של שחר) הטיב כהן גדול והדליק השתי נרות וחשתחוות
ויצא נטל אחד את המגרפה וזרקה בין האולם והמזבח · ,
נכנסו אחיו הכהנים השתחוו ויצאו · באו ועמדו על מעלו'
האולם עלה כהן גדול באמצע הכבש והסגן מימינו · הגיע
למחצית הכבש אחז הסגן בימינו והעלהו · הושיטו לו
האברים וסמך עליהן וזרקן · החלו אלו שעל מעלו' האולם
ומברכים ברכת כהנים · הקריב מנחת הסלת ומחצית
החביתין · נתנו לו רביעית ההין יין לנסך · תקעו יה
חצוצרות והצלצל· נגנו יה מנגנים ושוררו יה משוררי' כאשר
ידעת :
וכאן קורין פרשת התמיד וזה אשר תעשה על המזבח
(שמות כט ·)
ופרשת החביתין זה קרבן אהרן ובניו ויקרא ו' ·
ופסוק וערבה לה' מנחת יהודה וירושלם מלאכי ג' :
ושירו של יום שחל להיות יום הכפורים בתוכו כנהוג אם
הוא שבת כשחרית של שבת ואם בשאר ימי השבוע כיומו :

סדר מוספין של יום הכפורים

הביאו לו את המוספין אם היה שבת תדיר קודם :
והקריב שני כבשים לעולה ומנחתם כמשפט
הביאו לו פר אחד ושבעה כבשים וכלם עולות מכלל מוסף
היום ועשאם כמשפט · והקריב את מנחתם פרשו סדין של
בוץ בלשכת המדיחין שממנ' מסיבה עולה לגג בית הפרוה
ושם היה בית הטבילה לכהן גדול ביום הכפורים כדי
שלא יצא מן המקדש · קדש ידיו ורגליו פשט בגדי זהב ירד
וטבל עלה ונסתפג · הביאו לו בגדי לבן ולבש קדש ידיו
ורגליו · בשחר היה לובש פילוסין של שמנה עשר מנה :
ובין הערבים הנדויין של שנים עשר מנה · אלו משל צבור
ואם בא להוסיף מתנדב משלו · בא לו אצל פרו העומד בין
האולם ולמזבח משוך כלפי צפון ראשו לדרו' ופניו למערב
וכהן גדול עומד במזרח ופניו למערב וסומך שתי ידיו על
ראש הפר ומתודה · וכך היה אומר · אנא ה' חטאתי עויתי
פשעתי לפניך אני וביתי אנא השם כפר נא לחטאי' לעונות
ולפשעים שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך אני וביתי
ככתוב בתורת משה עבדך כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר
אתכם מכל חטאותיכם לפני ה' · עשר פעמים היה כהן
גדול מזכיר את השם ביום הכפורים · ששה בפר ושלשה
בשעיר ואחד בגורלות · הכהנים נופלים על פניהם וכל
העם כורעים ומשתחוים ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו
לעולם ועד · והוא היה מכוין בכל הודויין לגמור השם
כנגדם · ואומר להם תטהרו · בא לו למזרח העזרה לצפון
המזבח הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו ושם שני שעירי'
שוים במראה ובקומה ובדמים ובלקיחתן כאחד · וקלפי
היתה שם ובה שני גורלות של זהב אחד כתוב עליו לשם ·
ואחד כתוב עליו לעזאזל · טרף בקלפי והעלה אותם אם
של שם עלה בימינו הסגן אומר לו אישי כהן גדול הגבה
ימינך · ואם עלה בשמאלו ראש בית אב אומר לו אישי כהן
גדול הגבה שמאלך · נתנן על שני השעירים וכשהוא מניח
את של שם אומר להשם חטאת והם עונין אחריו בשכמלו ·
והוא מכוין ואומר להם תטהרו · שחטו בצפון למזבח וקבל
במזרק את דמו נתנו למי שממרס בו על הרובד הרביעי
העליון שבמעלות האולם כדי שלא יקרוש · נטל מחתה
של זהב פרוים הדומה לדם פרים ועלה לראש המזבח וחתה
מגחלי מערכה שלישית מן הסמוך למערב ירד והניחה על
אותו הרובד הוציאו לו את הכף ריקן וכלי של חול כעין
מחתה פתוחה מן הצד מלאה קטרת דקה מן הדק' שהחזירוה
למכתשת מאתמול וחופן ממנה מלא חפניו לא מחוקו' ולא
גדושות אלא טפופות ונותן לתוך הכף · נטל את המחתה
בימינו מפני כבדה ואת הכף בשמאלו · פרשו הכהנים מן
ההיכל והוא מהלך בהיכל לדרומו בין המזבח והמנורה עד
שמגיע לקדש הקדשים · ולא היה שם כותל כבית שבנו בני
הגולה אלא שתי פרוכות וביניהם אמה · הפרוכת החיצונה
פרופה מן הדרום והפנימית מן הצפון מהלך ביניה' ומרחיק
אותן באצילי ידיו שלא יחרכו · הגיע לצפון הפך פניו
לדרום ומהלך לשמאלו עם הפרוכת עד שהוא מגיע לארון ·
היה נכנס ויוצא לאורו ונותן את המחתה בין שני הבדים :
משנגנז הארון היה מגשש ונכנס מגשש ויוצא ונותנה על
אבן שתיה שהיתה שם גבוהה מן הארץ שלש אצבעות ·
נטל את הכף ואחזו בראשי אצבעותיו או בשיניו ומערה את
הקטרת בגודלו לתוך חפניו · חזרה מדתה כפנים כמדתה
בחוץ וזו היתה עבודה קשה שבמקדש · צבר בידו את
הקטרת בפנים על גבי הגחלי' שבמחתה ונתמלא כל הבית
כלו עשן · אין שם לפני לפנים לא תפלה ולא השתחויה
אלא ברכה לכבוד אם הרשוהו לכך והיא תפלת הצדיקים
וברכתן שהקב"ה מתאוה לה בעת רצון · יצא פניו כלפי
הקדש ואחוריו להיכל ובא לו בדרך בית כניסתו ומתפלל
בהיכל תפלה קצרה שלא להבעית את ישראל · וכך היה
מתפלל יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שלא תגזור עלינו גלות
ואם נגזר גלה למקום תורה · יהי רצון מלפניך שלא
תגזור עלינו חסור מזון ואם נגזר יהא לדבר מצו' ולא תפיל
אשה פרי בטנה ותהא השנה הזאת שנת זול ושבע ומשא
ומתן ואם היא שחונה תהא גשומה ולא יסור שבט מיהודה
ולא יהיו עמך ישראל צריכים פרנסה זה מזה ולא מעם אחר
ולא תעכב תפלת עוברי דרכים את הגשמים בעתם · ועל
אנשי השרון היה מתפלל שלא יעשו בתיהם קבריהם · יצא
ונטל דם הפר ממי שממרס בו נכנס למקום שנכנס ראשונה
ועמד במקום שעמד · והזה ממנו אחת למעלה ושבע למטה
ולא היה מתכוין להזות לא למעלה ולא למטה אלא כמצליף ·
וכך היה מונה אחת אחת · אחת ושתים אחת ושלש · אחת
וארבע אחת וחמש אחת ושש אחת ושבע · יצא והניחו על כן
של זהב שבהיכל · בא לו לצפון המזב' הביאו לו את השעיר
אשר עלה עליו הגורל לה' שחטו וקבל במזרק את דמו ·
נכנס למקום שנכנס ועמד במקום שעמד והזה ממנו אחת
למעלה ושבע למטה ומונה כסדר הראשון · יצא והניחו על
כן שני של זהב שבהיכל · פרשו הכהנים אף מבין האולם
ולמזבח · נטל דם הפר והזה ממנו לפני הפרכת כנגד הארון
מבחוץ אחת למעלה ושבע למטה ומונה כסדר הראשון ·
עירה דם הפר לתוך דם השעיר חזר ועירה את המלא בריקן
ויצא אל מזבח הזהב אשר לפני ה' עומד ומחטא על קרן
מזרחית דרומית דרומית מערבית מערבית צפונית צפונית
מזרחית · ואם רצה להקיף מקיף · חתה את האפר והגחלים
אילך ואילך והזה על טהרו של מזבח לצפונו שבע פעמים
יצא ושפך את השיריים על יסוד מערבי של מזבח החצון ·
בא לו אצל שעיר המשתלח וסומך שתי ידיו על ראשו ומתוד'
וכך היה אומר · אנא ה' חטאו עוו פשעו לפניך עמך בית
ישראל · אנא השם כפר נא לחטאים לעונות ולפשעי' שחטאו

שעוו ושפשעו לפניך עמך בית ישראל ככתוב בתורת משה
עבדך כי ביום הזה יכפר עליכ׳ לטהר אתכם מכל חטאתיכם
לפני יי׳ · והן עונין אחריו בשכמלו · והוא מכוין ואומר
להם תטהרו · מסר את השעיר לאיש עתי המזומן מאתמול
אפילו כטמא נכנס ועושה שליחותו · חלה משלחין אותו
ביד אחר · ואין כהן גדול רשאי להתחיל בעבודה אחרת עד
שיגיע השעיר לארץ גזרה שבמדבר · משהגיע שם חלק
לשון של זהורית שבראשו · חציו קושר בין קרניו וחציו
קושר בסלע · דחפו בשתי ידיו לאחוריו ומתגלגל ויורד ולא
היה מגיע לחצי ההר עד שנעשה אברים אברים · דחפו ולא
מת · ירד אחריו וימיתנו · הלבין לשון של זהורית והוא
אומר כך ימחו עונות עמך בית ישראל · ולשון אחר של
זהורית היה קשור על פתחו של היכל · והיה מלבין באותה
שעה משבטל הנס דורביות היו עושין מן המדבר ומניפין
בסודרין להודיע שהגיע השעיר לשם ונעשת מצותו · קרע
את הפר ואת השעיר והוציא אימוריהן · נתנן במגים ל
לחקטירן אחר כל המוספין על גבי המזבח · קלעו אותן
במקלעות והוציאום לבית השרפה · בא כהן גדול וישב לו
בעזרת הנשים לקרות בתור׳ אם רצה לקרו׳ בבגדי בוץ קורא
ואם לאו קדש ידיו ורגליו ופשטן ולובש אצטלית לבן משלו
חזן הקהל נוטל ספר תור׳ ונותנו לראש הכנסת וראש הכנסת
נותנו לסגן והסגן נותנו לכהן גדול וכהן גדול עומד ומקבל
וקורא אחרי מות ואך בעשור וגולל ספר תורה ומניחו בחיקו
ואומר יותר ממה שקראתי בפניכם כתוב כאן · ובעשור
שבחומש הפקודים קורא על פה ומברך לפניה ולאחריה
כסדר שמברכין בבית הכנסת ומוסיף אחריה שבע ברכות ·
רצה ה׳ אלהינו בעמך ישראל וחותם בה שאותך לבדך ביראה
נעבוד וברכת הודאה כתיקונה · שלישית · מחול לעונותינו
ביום הכפורים הזה וחותם ברוך מוחל עונות עמו ישראל
ברחמים · רביעית על המקדש שיעמוד בבנינו ושכינה
לתוכו · וחותם ברוך שוכן בציון · חמישית על ישראל
שיושיעם ה׳ ולא יסור מהם מלך · וחות׳ ברוך הבוחר בישראל ·
ששית על הכהנים שיקבל המקום עבודתם ברצון ויברכם ·
וחותם ברוך שבחר בזרעו של אהרן · שביעית רנה תחנה
ובקשה מלפניך על עמך ישראל שהם צריכים להושע ·
ברוך שומע תפלה · הרואה כהן גדול כשהוא קורא איננו
רואה פר ושעיר הנשרפין שהיתה ביניהם דרך רחוקה ו
ומלאכת שניהם שוה כאחת · אם קרא בבגדי בוץ קדש ידיו
ורגליו ופשט · ואם קרא באצטלית לבן איננו חוזר ומקדש ·
פשט ירד וטבל עלה ונסתפג · הביאו לו בגדי זהב ולבש ·
קדש ידיו ורגליו · הביאו לו אילו ואיל העם שהוא מכלל
מוסף היום · ושניהם עולות · ושעיר החטאת הנעשה בחוץ
שגם הוא מן המוספין · שחטם בצפון וקבל את דמן אחד
אחד בכלי שרת בצפון · נטל דם החטאת עלה בכבש ופנה
לסובב ומחטא ויורד על קרן דרומית מזרחית מזרחי׳ צפונית
צפונית מערבית מערבית דרומית · שירי הדם היה שופך על
יסוד דרומי · נטל דם האילים אחד אחד ונתן במזרק שתי
מתנות שהן ארבע מחצי המזבח ולמטה · והשיריים שופכן
על יסוד דרומי · הפשיטו את האילים ונתחום כמשפט ·
עמדו בשורה והעלום לכבש מחציו ולמטה במזרח ומלחום
וירדו · קרעו את החטאת והוציאו את האימורין נתנום במגים
והעלום לכבש ומלחום וירדו · עלה כהן גדול באמצע הכבש
והסגן מימינו הושיטו לו אברי האילים ואימורי החטאת
וסמך עליהן והקטיר׳ · הביאו לו אמורי פר ושעיר הנשרפין
וסמך עליהם והקטירן · החלו אלו שעל מעלות האולם
ומברכים ברכת כהנים · הביאו לו מנחת הסלת לשני
האילים ובלולים בשמן כמשפטן ומלחום · סמך כהן גדול
עליהם והקטיר׳ · ואם היה שבת נותנין אחר כך לחם הפני׳
לפני ה׳ והוא מקטיר הבזיכין והלחם היוצא ובשר החטאת
הנעשה בחוץ נאכל לערב עד חצות · נתנו לו יין לנסך בעד
כל המוספין תקעו והריעו ותקעו יח׳ חצוצרות והצלצל ויכנגד
יח׳ מנגנים · וידברו יח׳ לוים בשיר כמשפטן :
וכאן קוראים אם הוא שבת וביום השבת (במדבר כח)
ופרשת ולקחת סלת ואפית אותה וגו׳ (ויקרא כד ·)
ופרשת אחרי מות ויקרא י״ו ·
ופרשת אך בעשור ויקרא כג ·
ובעשור לחדש השביעי במדבר כט :
וביום שמחתכם ובמועדיכם במדבר י׳
וערבה לה׳ מנחת יהודה וירושלם מלאכי ג׳ :
השיר של מוסף · ברכי נפשי קג ׳ וממעמקים קראתיך קל׳ :

סדר עולת תמיד של בין הערבים ביום הכפורים :

הביאו שני גזרי עצים ועלו כהן גדול והסגן עמו וערכו
אותן על האש שבמערכה גדולה שעל מזבח
החצון · אחרי כן נכנס הכהן גדול והסגן עמו בהיכל והטני
בידו של סגן וחפן הכהן גדול הדשן מעל מזבח הזהב ונתן
בטני שלפניו ובאחרונה מכבד בידו לתוכו והגיה את הטני
בהיכל ויצא עם הסגן · אחרי כן הביאו לו כבש תמים בן
שנתו לתמיד של בין הערבים · השקוהו בקרוהו ועקדוהו :
וקודם זכירת השחיטה תאמרו הוידוי הכתוב בכגון הטני
בסדר עולת תמיד של בין הערבים · קרצו כהן גדול וקבל
את דמו בכלי שרת בצפון נתן ממנו שתי מתנות שהן ארבע
והשיריים היה שופך על יסוד דרומי כמשפט · הפשיטוהו
והדיחו את הכרס והקרבים ונתחו האברים כהלכה · העלו
אותם לכבש ומלחום · אחרי כן העלו לו לכהן גדול האברי׳
מן הכבש למזבח והוא סמך עליהם וזרקן על אש המערכה
גדולה שבמזבח החצון · הביאו לו אחר כך מנחת הסלת
בלולה בשמן והקטירה והקטיר גם כן מותר החביתין כ
כמשפטו וירד וקדש ידיו ורגליו · פשט בגדי כהונה שעליו
וירד וטבל ועלה ונסתפג · הביאו לו בגדי לבן ולב׳ וקדש ידיו
ורגליו ונכנס להוציא הכף והמחתה מבית קדש הקדשי׳ ובא
לו כדרך בית כניסתו ומוציאן משם והשתחוה ויצא קדש
ידיו ורגליו ופשט בגדי לבן אלו ואלו נגנזים בלשכה ושוב
אין משתמשים בהם · ירד וטבל עלה ונסתפג · הביאו לו
בגדי זהב ולבש אותם וקדש ידיו ורגליו · הביאו לו חצי
מנה קטרת בבזך נתונה בתוך הכף ונטלו בידו והסגן עולה
עמו וחותה בשל כסף ומערה בשל זהב ומרדד הגחלים על
מזבח הזהב ומערה את הקטרת לחפניו של כהן גדו׳ והשתחו׳
ויצא ואמר לו אישי כהן גדול הקטר · וכאן תקראו רבונו
של עולם ופטום הקטרת ככתו׳ בתמיד של בין הערבים ואז
פרשו הכהנים והקטיר · אחרי כן בעוד הכהן גדול שם
בהיכל אחרי ההקטרה נכנס הסגן והכוז בידו והכהן גדול
העלה את הנרות כלן ומדשן את הנר המערבי בפרט והעלהו
ואחרי שהשתחוו הכהן גדול והסגן נגד בית קדש הקדשים
יצאו מההיכל והכוז ביד הסגן · הגיעו בין האולם והמזבח
נטל אחד את המגרפה וזרקה שם : החלו עולים במעלות
האולם

ל

האולם והכהנים שיתרצה בם הכהן גדול היו מקדימין להוציא את הטיני מההיכל והמחתה והכף וכסויה שהיו שם וכשיםצאו הכהנים כלם על מעלות האולם אליבא דר׳ מאיר (תענית פרק ד׳) דסבר דאית נשיאות כפים במנחת יה״כ משום דהאידנא ליכא שכירותי ברכו הברכת כהנים ככתוב בתמיד של שחר· אחרי כן עלה הכהן גדול באמצע הכבש והסגן לימינו נתנו לו רביעית ההין יין לנסך תקעו והריעו ותקעו שלשה פעמים על כל פרק מהשלשה פרקי השיר ב״ח חצוצרות ובצלצל אחד ודברו י״ב לויים בשיר ונגנו עמהם י״ב מנגנים כמשפטן· ובסוף הנגינה והזמרה התפללו תפלת נעילה ונשאו אז הכהנים כפיהם (אליבא דרבי יוסי דסבר שבתעניות צבור כהנים לא פרסי ידייהו במנח׳ כדאית בהו תפלת נעילה כמו שהוא ביה״כ דביה דוקא אית נשיאות כפים אדעתיה ולא במנחה) וברכו את העם בהיותם על מעלות האולם כנהוג· אחרי כן קדש הכהן גדול ידיו ורגליו ופשט בגדי כהונ׳ ולבש בגדי עצמו ומלוין אותו עד ביתו ויום טוב היה עושה לכל אוהביו שיצא בשלום מן הקדש·

וכאן קורין פרש׳ עולת תמיד צואת בני ישרא׳ (במדבר כ״ח) ופרשת החביתין זה קרבן אהרן ובניו (ויקרא ו׳) וערבה לה׳ מנחת יהודה וירושלם:

אם הוא שבת אז ישיר והיא שירת הים עד במים אדירים: או מי כמוך עד ה׳ ימלוך או שירת הבאר· אז ישיר ישראל (במדבר כ״א) כמו שיזדמן· או מזמור של יום מאחד מימי השבוע אם יארע יום הכפורים בחול ולא בשבת:

אתה הקורא אם תרצה לראות סדר הקריא׳ של תור׳ כתובים נביאים ופסוקי התורה בעבור המנחה של יום הכפורי׳ ראה במגן השני במקומו כי שם כתוב כל מה שצריך לקרות במנחת היום:

ומפני שכל עבודת יום הכפורים היא לכהן גדול לבדו· הסימן ליום הזה יהיה ובא **אהרן** אל אהל מועד·

ואני אכתוב לכם בזה הכהנים העוזרים בצד מה לכהן גדול כדי שיוכל לעבוד עבודתו בנקלה מבלי עמל ויגיעה רבה ולא כתבתי מנין כל שאר המשרתי׳ בשלמות אשר עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע כי לא היה ספק בידי לעמוד עליו כאשר חפצתי· ועתה זכרון המשרתים כאשר דמיתי הוא זה אשר ערכתי לפניכם:

הכהנים שבמגרופות וצנורות סונקין האברים והפדרי׳ שלא נתאכלו לצדדי המזבח· המעלים האפר על גבי תפוח· המעלים נזרין לסדר ארבע מערכות של יום זה· המביאים לכהן גדול את התמיד· המשקים אותו· המבקרים אותו· העוקדים אותו· הממרק שחיטה על ידו· המפשיטין אותו· המנתחין אותו· תשעה כהנים המעלים ומוליכים אברי תמיד ומביאין הסלת והחביתין והיין לכבש· המביאים לו חצי מנה קטרת בבזך ונותנין אותו בתוך הכף: הסגן החותה בשל כסף ומערה בשל זהב· ומרדד הגחלי׳ על מזבח הזהב· ומערה את הקטרת לחפניו של כהן גדול· תשעה כהנים אחרים המעלין האברים מהכבש למזבח· המושיטין אותם לו והוא סומך וזורק על המזבח ומנסך· י״ח חצוצרות וצלצל אחד· י״ח מנגנים וי״ח משוררים· אם היה שבת מביאים לו שני כבשים שוים במראה וקומה· השקום· בקרום· עקדום· ומרקו שחיטתם על ידו· הפשיטום ונתחום· ששה עשר כהנים בשורה העלו האברים לכבש ומלחום והעלו עמה הסלת והיין· ששה עשר כהני׳ אחרים העלו האברים והסלת והיין למזבח ומושיטין אותן לו והוא סומך וזורק· השמנה המוציאין והמכניסין לחם הפנים של שבת שעברה ושל שבת זו· והוא על ידם עורך הלחם המובא על שלחן ה׳· השני כהנים המעלין לו למזבח השני בזיכי לבונה ועליהן מלח שכהן גדול מקטיר· המביא לו בגדי לבן אחרי שפשט וטבל· המביאים לו הפר של מוסף היום· המשקים אותו והמבקרים והעוקדים והממרקים שחיטתו על ידי כהן גדול· המפשיטו והמנתחו המביאים שבעה כבשים למוסף יום· המשקים המבקרים המעקדים אותן והממרקי׳ שחיטתן על ידו המפשיטין אותן והמנתחין אותן· עשרים וארבעה כהנים עומדים בשורה להביא אברי הפר וסלת המנחה והיין· והמולחין אותן על כבש המזבח· הכ״ד כהנים אחרים המעלים למזבח האברים והסלת והיין· הששה וחמשים כהנים המביאים אברי השבעה כבשים· הסלת והיין לכבש· ומולחין האברים והמנחות· הששה וחמשים כהנים אחרים המעלים אותם למזבח והוא סומך וזורק ומקריב המנחות· המביאים שני שעירים שוים במראה ובקומה· המשקים והמבקרים אות׳· המביא לו הקלפי שבה שני גורלות של זהב אחד לה׳ ואחד לעזאזל· המקבל דם הפר במזרק וממרס בו על הרובד הרביעי העליון שבמעלו׳ האולם כדי שלא יקרוש· המוציא לו את הכף ריקן וכלי של חול כעין מחתה פתוחה מן הצד מלאה קטרת דקה מן הדקה· המביא לו את השעיר אשר עלה עליו הגורל לה׳· האיש עתי לעזאזל· המוציאין את בשר ועור פר ושעיר במקלעות לבית השרפה· חזן הכנסת וראש הכנסת והסגן הנותנים הספר תורה לכהן גדול: המביא לו בגדי זהב· המביאים לו אילו ואיל העם שהוא מכלל מוסף היום ושניהם עול׳· הכהני׳ שהשקום ובקרום: המביא שעיר החטאת שהשקוהו ובקרוהו כראוי ונעש׳ בחוץ שגם הוא מן המוספין· המפשיטין האילים והמנתחי׳ אות׳: עשרים ושנים כהנים המעלים אברי האילי׳ ומנחת׳ ונסכיהם לכבש ומלחום· המעלה אימורי החטאת במגים והמולחם על כבש המזבח· המביאים במגים אימורי פר ושעיר הנשרפין ונותנים אותן על הכבש· עשרים ושנים כהנים אחרים המעלים אברי האילים ומנחתם ונסכיהם על גבי המזבח והוא סומך עליהן וזורק ומקריב את המנחות· המעלה אימורי פר ושעיר הנשרפין למזבח· המעלה אימורי החטאת למזבח: י״ח חצוצרות וחצלצל· וי״ח מנגנים וי״ח משוררים· המביא כבש בן שנתו לתמיד של בין הערבים: המשקים המבקרים העוקדים והממרק שחיטה על ידו· המפשיטין אותו: תשעה כהנים המעלים האברים הסלת החביתין והיין על כבש המזבח ומלחום· שני כהנים המביאים שני גזרי עצים שהכהן גדול והסגן עורכין על המערכה· תשעה כהנים המעלים האברים הסלת והחביתין והיין על המזבח· והוא סומך וזורק האברים קודם הקטרת הקטרת· המביא לו בגדי לבן· המביא לו חצי מנה קטרת בבזך ונותנו בתוך הכף· הסגן העולה וחותה במחתה של כסף ומערה בשל זהב והמרדד הגחלים על גבי מזבח הזהב ומערה את הקטרת לחפניו של כהן גדול· המביא לו בגדי זהב· ואחרי שהקריב מנחת הסלת והחביתין ונסך היין תקעו י״ח הצוצרו׳ וחצלצל ונגנו י״ח מנגנים ושוררו שמנ׳ עשר משוררים בשיר:

סך המשרתים שהיה ספק בידי למנות הם כאשר דמיתי בין הכל חמש מאות ועשרים וחמשה· וסימניך כי לך ה׳ הוחלתי אתה **תענה** אדני אלהי:

מוסף של ימי חג המצות כלם

חוץ ממוסף יום שני ממנו · ויום שחל שבת להיות בתוכו ·

המוסף הזה הוא מכל וכל כמשפט מוסף של ראש חדש
ואין ביניהם הפרש אלא נתינת האברים קודם
ההקרבה · שבראש חדש נותנים אותם על
כרכוב המזבח בין הקרנות · ובימי הפסח נותנין אותם על
גבי הכבש מחציו ולמטה בצד מזרח · לכן אחרי קרבן של
שחר ומנחתו ונסכו · היו מביא' שני פרים ואיל אחד ושבעה
כבשים ושעיר עזים ומנחתם ונסכיהם כמשפט · השקום
בקרום עקרום שחטו' בצפון קבלו דם השעיר תחלה במזרק
ועשו הזאת הדם על ארבע קרנו' המזבח · ושפיכת השיריים
על יסוד דרומי וזרקו דם שאר העולות · אחרי הזאת דם
החטאת אחד אחד מחצי המזבח ולמטה ונתנו בכל זריקת
וזריקה מהם שתי מתנות שהם ארבע ושפכו השיריים גם כן
על יסוד דרומי · ואחרי ההפשט והניתוח היו מוסרי' האברים
והמנחות והיין לכהנים המעלים אותם על גבי הכבש
כאמור · וכבר ידעתם שלכל פר עם מנחתו ונסכו היו צריכי'
ארבעה ועשרים כהנים · ושלאיל האחד היו מנין הכהנים
המעלים אחד עשר · ושלכל כבש היו צריכים שמנה כהני'
ולאימורי החטאת היה גם כן כהן אחד שהיה מעלה אותם
בבגים · ונלוי גם כן לכם שעל הכבש היו מולחים האברים
והמנחות · ואחרי שירדו הכהנים המעלים לכבש אז כהנים
אחרים כמנין הראשונים היו מעלין האברי' והמנחו' והנסכי'
על המזבח · ובראשונה יעלו אברי העולות והקרבים שלהם
אחד אחד כמשפט · ואחריהן יקריבו אימורי השעיר והמנחו'
כאמור במוסף ראש חדש · וכאשר ינסכו יין כל המוספין זה
אחר זה כאמור שם יתקעו בחצוצרו' ובצלצל וינגנו המנגני'
וישירו הלוים על שיר היום · והנה בימי הפסח ובימי עצרת
היינו בחג השבועות ובשמונ' ימים של חג הסוכו' היו מרבים
סכום המשרתים והמנגנים והתוקעי' על מנין של ראש חדש
ראש השנה ויום הכפורי' ויומו של שמיני עצרת שהוא אחרי
חג הסוכות · וכאן אזכור בפרש מנינם · אך בימי החגים
הנותרים אשר זכרתי · אומר דרך כלל' יתקעו וינגנו וישוררו
כיום ראשון של פסח ולא ארבה בדברים שלא לצורך ·
ודעו אם כן כי לא נוכל להרבות הקולות שיהיו משונים זה
מזה כפי דת הזמרה וכפי ספק וכח קולות המשוררי' בפועל
אלא עד כך שנים עשר משוררי' · ואז לכל פרק ופרק מהשיר
נוכל לשום שם שנים עשר לוים משוררים שבין כלם יכפלו
הדיאפאסון שלשה פעמים עם תוספת הדיאפינטי · עד כי
שנים עשר לוים יחד ישוררו הפרק האחד מהשיר כמשפט
האמור בפרק הרביעי אשר בו כתברתי משפטי השיר ה
המלאכותי לשנים עשר קולות · היינו הלוי הראשון ישורר
בקול ההוא הנקר' אוניסונו · השני בדיטונו או סימידיטונו ·
השלישי בדיאפינטי שלם היינו פירפיטו · הרביעי
בדיאפאסון · החמישי בדיאפאסון עם הדיטונו או ס
סימידיטונו · הששי בדיאפאסון עם הדיאפינטי שלם
היינו פירפיטו · השביעי בדיסדיאפאסון · השמיני
בדיסדיאפאסון עם הדיטונו או הסימידיטונו · התשיעי
בדיסדיאפאסון עם הדיאפינטי פירפיטו · העשירי ב
בדיאפאסון משלש בלשונם טריפליקאטו · האחד עשר

בדיאפאסון טריפליקאטו עם הדיטונו · או סימידיטונו ·
השנים עשר בדיאפאסון טריפליקאטו עם הדיאפינטי
פירפיטו · וכן יהיו שנים עשר משוררים לפרק השני ·
וכהם בפרק השלישי · עד שיהיו על הדוכן ששה ושלשים
לוים עומדים בשורה · שנים עשר ישוררו הפרק הראשון ·
שנים עשר השני · ושנים עשר השלישי · ויהיו קולות
הלוים של פרק האחד שוים לקולות הלוים של פרק השני
והשלישי · ולכל פרק ופרק עם השנים עשר לוים משוררים
יהיו בשורה שנים עשר מנגנים כמשפט הזה · היינו נבל
עשור · כנור · כנור · כנור · חליל · חליל · חליל · חליל ·
כנור כנור כנור · נבל עשור · וכן יהיו כלי שיר כאלה לכל
כתה וכתה מהמנגנים העומדים בשורה שוה לשבוש הלוים
המשוררים · ולא ינגנו ויתקעו בחוזקה אלא בנחת כדי שלא
יקלקלו קולות המשוררים ויפסידו אותם בחוזקת הנגינה ·
ועם כי החלילים כאשר אמרתי בפרקים הקודמים הם של
שלשה מינים · היינו פיפירי · פלאווטי וקורניטי · עם כל
זה להיות החלילים הנקראים בלעז פיפירי בלתי נאותים
לנגן עם השיר לא הבאתי אותם מעולם עם הלוים בשעת
שירה · אך בחרתי בהם בשמחת בית השואבה בלבד עם
כל שאר מיני כלי הניגון שאזכור שם בעזהו · ועם הלוים
בשיר אבחר פעמים בחלילים והם הנקראי' בלעז פלאווטי ·
ולפעמים בקרנים הנקראי' בלעז קורניטי בלבד כפי מעלת
היום וחשיבותו · וביום ראשון של פסח יהיו החלילים
האלה פלאווטי · ואולם בחגים ההם אשר זכרתי כמו ש
שהרביתי בם המשוררים והמנגנים · כך הרביתי התוקעים
בחצוצרות עד סכום עשרים ומאה · כי הרשות נתונה לנו
להוסיף בם עד הסכום הזה ולא יותר · וכן ארבה הלויים
משני' עשר עד ששה ושלשי' ואוסיף על התשעה כנורות כפי
חפצי · היינו עד שמנה עשרה ואעמוד לעולם בכך האפשר
מהחלילי' שהם שני' עשר · ובכך הנבלים שהם ששה · ולא
אעבור הכך על מה שאמרו לנו רבותינו ז"ל במסכת ערכין
פרק אין בערכין כי כן הדין נותן · ועתה בימי' האלה
יעמדו לפנים משורת המנגנים ופניהם למערב ששים ח
חצוצרות על ימין המכה בצלצל וששים חצוצרות על שמאלו ·
ואחרי שורת התוקעים תהיה שורת המנגני' של ששה ושלשי'
מנגנים · וביד המשמשים לפרק הראשון מהשיר יהיו שני
נבלים ששה כנורות · וארבעה חלילים · וכן ביד המשמשי'
בפרק השני והשלישי מהשיר · ועל כן בפרק הראשון
ממנו ישוררו שנים עשר לוים ועמהם שנים עשר מנגנים ·
ובסוף הפרק יתקעו כל העשרי' ומאה חצוצרות עם הצלצל
שלשה פעמים כאמור · וכדי שלא ישמיעו קולם כקול מים
רבים בערבוביא כל עשרה חצוצרות מהמאה ועשרים יתקעו
בקול אחד שוה לקול הראשון של השנים עשר קולות ·
ועשרה חצוצרות אחרות יתקעו בקול השני בשוה מהשנים
עשר קולות · וכן כל עשרה ועשרה מהן בקול אחד ביחוד
מהעשרה קולות הנ תר"ם עד שהשנים עשר קולות יוכפלו
בתקיעת החצוצרות עשרה פעמים שיעלו כלם לסכום מאה
ועשרים והצלצל יקיש בקול הדיאפאסון הפשוט · ואחרי
תקיעת כל החצוצרות יחד והשתחוית העם יקיש המקיש
בצלצל לבדו להודיע הלוים של הפרק השני לקול נכון
דומה לקולות הלויים של פרק הראשון · ובסוף הפרק השני
יתקעו כל החצוצרות עם הצלצל ג' פעמים כמשפט האמור
והשתחוה העם · אחריהם יקיש הצלצל לבדו וישוררו וינגנו
יחד השני' עשר לוי' והשני' עשר מנגני' הנותרי' · ובסוף הפרק

השלישי ישוררו יחד הששת ושלשים משוררים וינגנו יחדיו הששה ושלשים מנגנים · ואחריהם יתקעו החצוצרות כלם שלשה פעמים ועמהם יקיש הצלצל והשתחוות העם · וכאן קורין פרשת מוסף היום שהיא ·

בחדש הראשון בארבע׳עשר יום לחדש פסח לה׳ · במדב׳ כ״ח ופסוק וביום שמחתכם ומועדיכם וגו׳ במדבר י׳ :

ופסוק וערבת לה׳ מנחת יהודה וירושלם וגו׳ מלאכי ג׳ ·

ושירו של יום שהוא לפי דעת קצת חחכמים הללויה הללו את שם ה׳ · תהלים קל״ה או לפי דעת חכמים אחרים אלהים אל דומי לך תהלים כ״ג ·

והנה סך הכהנים הנטפלים בעבודה הם מאתים וארבעה וחמשים · וחמשרתים האחרים הם הלו משוררים והלו מנגנים והמאה ועשרים חצוצרות והצלצל שהם בין הכל ארבע מאות ארבעים ושבעה · וסימניך ושמת עליהם שרי אלפים שרי **מאות** :

מוסף ליום שני של פסח

ביום שני של פסח אחרי תמיד של שחר ומנחתו ונסכו׳ הביאו מוסף היום השני פרים האיל האחד השבע׳ כבשים והשעיר עזים ועשו כל משפט ההקרבה כאמור ביום ראשון · ואחרי מוסף היום ומנחתו הביאו עשרון סלת שעורים מתוך שלש סאין שנקצרו בלילה שלפניו בין בחול בין בשבת מן השדה הקרוב שבארץ ישראל לדרומה של ירושלם · ומנפין קמח השלשת סאין בשלשה עשר נפה עד יוצאו ממנו עשרון סלת בלבד ובוללין אותו בלוג שמן ונותנין עליו מלח וקומץ לבונ׳ ומניפו במזרח המזבח מוליך ומביא מעלה ומוריד ומגישו כנגד חודה של קרן מערבית דרומית · סלק לבונתה מצד אחד וקמץ ממקום שנתרבה שמנה ונתנו בכלי שרת · אחר כך מלקט את כל לבונתה ונותנה על גביו ומעלה אותו בראש המזבח ומולחו והקטירו מן הכלי על גבי האש · הביאו כבש תמים בן שנתו לעולה השקוהו בקרוהו עקדוהו ושחטוהו בצפון וקבלו את דמו בצפון ונתנו ממנו שתי מתנו׳ שהן ארבע · העלו שמנה כהנים האברים והקרבים והמנח׳ והיין על גבי כבש המזבח בחציו ולמטה כלפי מזרח ומלחום שם · ושמנה כהני׳ אחרי׳ העלו אותם והקטירו האברים והקרבים על אש המזבח והמעלה המנחה נתן מלח עליה שהיא שתי עשרונים סלת בלול ברביעית ההין שמן והקטירה · אחריה ינסכו כל היין מהקרבנו׳ על מוסף היום · ובסוף הנסכי׳ הם ינסך המנסך רביעית ההין יין הבא עם כבש העומר · וידברו הלוי׳ בשיר כמשפט יום ראשון של פסח וינגנו כל המנגנים כאמור שם · אך לכבוד הבאת העומר במקום הפלאוטי יתקעו בקרנים ושאר כלי הנגון יהיו כמו שאמרנו ביום ראשון של פסח ויתקעו כל המאה ועשרים חצוצרות ויקיש הצלצל כאשר אמרנו · ובסוף השירה והנגינה והתקיעה תקראו פרשת היום והיא ·

ובחדש הראשון בארבעה עשר יום לחדש וגו׳ ·

וידבר ה׳ כו׳ דבר אל בני ישראל כו׳ כי תבואו אל הארץ ויקר׳ כ״ג ותקראו גכ פרשת ואם תקריב מנחת בכורים ויקרא ב׳ ·

וביום שבחתכם ומועדיכם וגו׳ במדבר י׳ ·

נערבה לה׳ מנחת יהודה וירושלם וגו׳ מלאכי ג׳ ·

ושירו של יום שהוא או הללויה הללו את שם ה׳ או אל דומי לך ·

סך הכהנים הנטפלי׳ בעבודה הם למוסף היום הרנ״ כהנים ולמנחת העומר י״ש · והם המניף והמקטיר את העומר שהוא כהן אחד · השוחט והמקבל וזורק הדם שהם שני כהנים אחרים · שמנה כהנים המעלים לכבש ושמנה כהנים המקריבים האברים והמנחה עם המנסך שהם י״ש · שלשים וששה משוררים ל״ו מנגנים · ומאה ועשרי׳ חצוצרו׳ והצלצל שהם בין הכל תס״ו · וסימניך ויתן את הכל על כפי אהרן ועל כפי בני ו :

מוסף של שבת וחג המצות יחד :

אם חל שבת באחד מימי חג המצות :

גם המוסף הזה הוא נקרב אחרי הקרבת עולת תמיד של שחר ומנחתו ונסכו כאשר אמרנו בשאר הימים · יביאו אם כן בראשונה השני כבשים ומנחתם ונסכיהם כאמור במוסף שבת · וקודם ניסוך היין אחרי ההשקאה הבקירה והעקידה ישחטו השעיר עזים השני פרים והאיל האחד והשבעה כבשים ויעשו ההזאה והזריקה וכל שאר העבודות כאשר אמרנו במוסף יום ראשון · ואחרי הקטרת כל המנחות יסירו לחם הפנים של שבת שעברה ויתנו לחם הפני׳ של שבת זאת על שלחן הזהב שבהיכל ויקטירו השני בזיכי לבונה כאשר כתבנו במוסף של שבת וינסכו נסכי שבת בראשונ׳ · ואחריהן נסכי מוסף של יום · וכשע׳הניסוך ידברו הי״ב לוים בשיר וינגנו עמהם הי״ב מנגנים ויתקעו המאה ועשרים חצוצרות אחריהם · וכן יעשו לכל פרק ופרק כאמור במוסף יום ראשון של פסח · אחרי כל זאת חובה היא לקרות בראשונה פרש׳מוסף של שבת וביום השבת וגו׳ ופרשת ולקחת סלת ואפית אותה וגו׳ ויקרא כ״ד אחריה פרשת ובחדש הראשון בארבעה עשר יום לחדש וגו׳ ופסוק וביום שמחתכם ומועדיכם וגו׳ במדבר י׳ · וערבה לה׳ מנחת יהודה וירושלם וגו׳ מלאכי ג׳ · ושיר של פסח נדחה אם הוא חול המועד מפני שירת שבת שהוא חלק אחד משירת האזינו על דרך הזי״ו ל״ך אך אם יהיה יום מועד כמו יום ראשון של פסח או המועדים האחרונים שלו תקראו שירו של יום שהוא הללויה או אל דומי לך כאמור :

והנה סכום הכהנים המשרתים במוסף של יום שבת ושל חג המצות הוא זה · הינו הששה וארבעים כהנים של מוסף שבת · הרנ״ כהנים של מוספי חג המצות · הלו מנגנים · והלו משוררים · והמאה ועשרים חצוצרות והצלצל · שהם בין הכל ד׳ מאות ותשעים ושלש׳ · וסימניך **בצאת** ישראל ממצרים :

וזכרו כי בכל ימי פסח חוץ משבת כאשר אמרנו · תקראו שיר האמור הינו הללו את שם ה׳ או אל דומי לך · אך ביום טוב שביעי של פסח במקום שיר האמור תקראו ההלל הגדול · ואיזהו הלל הגדול · הודו לה׳ כי טוב הודו לאלהי האלהים (תהלים קל״ו) וביום שני של פסח בעבור העומר וגם ביום שביעי של פסח שבו תקראו שירת הים וההלל הגדול במקום הפלאוטי המנגנים ישתמשו בקרנים ושאר כלי הנינון לא יתחלפו אלא יהיו הכלים הם עצמם שנגנו כם בשאר ימי פסח :

מוסף של יום הבכורים

ודעו כי החג הזה נקרא בשלש' שמות · היינו יום הבכורים · או עצרת · או חג השבועות :

ביום זה הקרבנות ירבו על קרבני חג המצות · וכאשר גלוי הוא ומפורסם לכם יקרבו גם הם אחרי הקרבת קרבן תמיד של שחר ומנחתו ונסכו · יביאו אם כן בראשונה למוסף היום קרבנות דומים למוסף חג המצות ובראשי חדשים שהם שני פרים איל אחד שבעה כבשים ושעיר עזים · ויעשו בהם כמשפט אשר אמרנו במוספי הימי' הנזכרים בכל מכל כל · וקודם ניסוך יינם יביאו בשביל שתי הלחם פר אחד ושני אילים ושבעה כבשים הכל עולות ומנחתם ונסכיהם ושעיר חטאת אחד ועשאום כמשפט והקריבו את מנחותיהם · אחר כך יביאו שתי חלות כל אחת מהן עשרון סלת מנופה בשרתים עשרה נפה מתוך סאה ומחצה לכל חלה מן החדש שבארץ ישראל לישתן ועריכתן בחוץ ואפייתן בפנים · ומביאי' שאור ממקום אחר ומוסיפין עליו עד כדי עשרון ומחמיצין הכל מאתמול שהשתי חלות האלה אינן דוחין לא את השבת ולא את יום טוב · ואורך החלות שבעה טפחים ורחבם ארבעה טפחים וקרנותיהן ארבעה אצבעות · ומביאים גם כן שני כבשים לזבח שלמי' ואולי כהן אחד בלבד מניפן במזרח המזבח בעודם חיים : ואחר כך שוחטן הכהן ההוא בעצמו בצפון זה אחר זה · ואולי שני כהנים אחרים מקבלין דמן בכלי שרת בצפון ונותנין במזרק בכל אחד מהן שתי מתנות שהן ארבע · והשיריים נשפכין על יסוד דרומי וכהנים אחרי' מפשיטין אותן והכהן המניף יקרעם ויוציא אימוריהן ומלחם אחרי ההפשט ויקח חזה ושוק מכל אחד מהם ויניחם בצד שתי הלחם ויניף הכל כאחד במזרח המזבח ויוליך ויביא ויעלה ויוריד ויקטיר כהן אחר את האימורים ויקריבו הכהני' שזכו במנחות כל המנחות זה אחר זה שבאו עם הפר האחד והשני האילים והשבעה כבשים · ואחרי המנחות האלה ינסכו כל הנסכים שבאו עם הקרבנות כלם וידברו הלוים בשיר כמשפט יום ראשון של חג המצות · אך במקום הארבעה פלאוטי לכל כתה ירתקעו בארבעה קרנים לכבוד היום וישתמשו בכל שאר כלי הניגון כמו שעשו ביום ראשון של פסח · ועל כי אנחנו בני הגולה עושים שני ימים טובים של גליות · ביום שני של שבועות גם כן נקרא במוסף היום כיום הראשון ממש · ולא יהיה בהם הפרש לא אם יארע יום שני של שבועות להיות ביום שבת כי ביום שבת לא יבא לעולם יום ראשון של חג שבוע' כאשר ידעתם · ואז תקראו פרשת מוסף שבת בראשונה ופרשת סדור לחם הפנים · ואחריה פרשת מוסף היום וקרבנו' שתי הלחם כאשר כתבתי למעלה בשאר מוספין כשחל שבת להיות בראש חדש או באחד משאר המועדות · אמנם הפרשיות הנקראות ביום שבועות עצמו הן ·

וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה במדבר כח ·
וספרתם לכם ממחרת השבת ויקרא כג ·
וביום שמחתכם ומועדיכם וגו' במדבר י' ·
וערבה לה' מנחת יהודה וירושלם וגו' מלאכי ג' ·
ושירו של חג השבועות שהוא הבו לה' בני אלים תהלים כט
ומנהגנו הוא לקרות יקום אלהים יפוצו אויביו (תהלים סח)
והנה סך כל הכהנים הנטפלים לעבודת היום הם הרגל' כהנים בשביל השני פרים האיל והאחד השבעה כבשים והשעיר עזים · ובעד הפר האחד והשני אילים ושבע' כבשי' ומנחתם ושעיר החטאת והשני כבשים לשלמים והכהן המניף והכהן המקריב אימוריהן והשוחטין אותן והזורקין את דמם שהם מאתים ושלשים ושנים · והשנים ושבעים בין המנגנים והמשוררים והמאה ועשרים חצוצרות והצלצל האחד שהם בין הכל תרעט · וסימניך עטרת שנת טובתך ומעגליך ירעפון דשן :

ואתם בני דעו כי כמו שרבותינו למדו לנו היכי' שלא יארע בהם פור · פסח · עצרת · ראש השנה · צום כפור · על דרך לא בדו פור · ולא בדו פסח · ולא גהז עצרת · ולא אדו ראש השנה · ולא אגו צום כפור · כן למדו לנו הימים שיארע בהן לעולם תשעה באב · שבועות ראש השנה · שמח תורה צום כפור ופורים · ומה טעם לא בדו פסח מפני שאם בא פסח ביום שני יבא עצרת יום שלישי וראש השנה יום ד' : וכפור יום ו' · ולא יתקנו שתי שבתות כאחד · ומפני מה לא יבא פסח ביום רביעי מפני שאז יבא עצרת יום חמישי וראש השנה יום ששי וצום כפור יום א' · ולא יתקנו שתי שבתות כאחד : ומפני מה לא יבא פסח יום ששי מפני שאז יבא עצרת יום שביעי וראש השנה יום א' והושענא רבה יום שביעי ויבטל מצות ערבה · ודעו שלעולם יום ראשון לחדש ניסן הוא יום ראשון של פסח וגם יום ראשון של פסח הוא יום של תשעה באב · ויום שני של פסח הוא שבועות · ויום שלישי הוא יום ראש השנה וסוכה · ויום רביעי הוא יום קריאת התורה או שמחת תורה · ויום חמישי צום כפור · ויום ששי יום פורים שעבר : וסימנם את בש גר דק הץ וף :

סדר מוספי החג

כמו שאמרו רבותינו ז"ל במסכת סוכה פרק החליל משנה ששית · והקדוש יונתן בן עוזיאל בפרשת פנחס והרמב"ם ז"ל בהלכות תמידין ומוספין פרק עשירי פסקא יב · והגאון המופלא כמוהר"ר מנחם עזריה מפאנו נר"ו פרק עשירי מסדר העבודה שלו :

ביום ראשון של חג הסוכות אחרי עולת התמיד ומנחתו ונסכו אם היה שבת כמו שהוא בשנה הזאת אשר אנחנו בה · יביאו כבשי עולת שבת ויקריבו אותם ומנחתם וקודם ניסוך היין יביאו שלשה עשר פרים ומסרום לשלש עשרה משמרות ואילים שנים לשתי משמרות וארבעה עשר כבשים · שנים עשר מהם שנים שנים לשש משמרות · והשני כבשים הנותרים אחד אחד למשמר אחד · ושעיר החטאת גם כן למשמר אחד · נמצאו עשרים וארבע' משמרו' כלן עובדין בכל יום מימי החג · ומי שהקריב פרים היום לא יקריב למחר אלא חוזרין חלילה השקום בקרום עקדום שחטו את השעיר עזים בצפון וקבלו את הדם בכלי שרת והזו את דמו על ארבע קרנות המזבח כהלכה · שחטו את הפרים את האילים ואת הכבשים בצפון וקבלו את הדמים אחד אחד במזרק מיוחד לכל אחד ואחד · ונתנו שתי מתנות שהן ארבע מכל דם ודם כמשפט מחצי המזבח ולמט' היינו מזרחה צפונה · ומערבה דרומה · הפשיטום נתחום והביאום הכהנים הזוכים על גבי כבש המזבח מחצי הכבש ולמטה כלפי מזרח עם מנחותיהם ונסכיהם ומלחום שם · וכהנים אחרים כככום הראשונים העלום על המזבח והעלו אברי

בשלו׳ תחלה ואחר כך איבורי השעיר עזים על גבי המערכ׳
תתנו מלח על המנחות · ובללום והקטירום כאשר אמרתי
במוסף ר״ח · אחרי כן יסירו לחם הפנים של שבת שעברה
וישימו לחם הפנים של שבת זה ויקטירו הבזיכין · ואחריה׳
ינסכו ייכות הנסכים זה אחר זה ובשעת הניסוך ידברו יב
לוים בשיר לכל פרק משלשה פרקי השיר ויגנבו יב מנגנים
עמהם כאשר נגנו בפסח ובעצרת · ובמקום הפלאוטי בכל
יום מימי החג ישתמשו בקרנים ארבעה לכל כתה שהם יב
קרנים בין הכל · ובכל הפרשים האחרים יעשו ככל אשר
כתבתי בשאר מוספי הרגלים היינו פסח ושבועות ויתקעו
מאה ועשרים חצוצרות והצלצל כאמור · ואחרי קריאת
הסדר הזה תקראו פרשיות היום שהם ·

וביום השבת וגו׳ ·

ופרשת ולקחת סלת ואפית אותה וגו׳ ויקרא כ״ד ·

ובחמשה עשר יום לחדש השביעי במדבר כ״ט ·

ופרשת דבר אל בני ישראל לאמר בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסוכות ויקרא כ״ג ·

וביום שמחתכם ומועדיכם וגו׳ במדבר י׳ ·

וערבה לה׳ מנחת יהודה וירושלם וגו׳ מלאכי ג׳ ·

ושירו של יום ראשון שהוא נודע ביהודה אלהים תהלים ע״ו ·

ואני אכתוב סדר המוספין אחר אחד לקרות אותו ביומו העצמי · ולא אכפול סדרי הימים כמנהגנו בתפלות מוסף שלא להרבות בדברים מבלי תועלת · ואתם תעשו בכל הימים כמשל עליכם כפי חיובנו וסדר רבותינו כי כבר השלחן ערוך לפניכם :

והנה סך הכהנים המשתמשים בעבודה ליום הראשון של חג הסוכות הוא זה · היינו הששה וארבעים כהנים של מוסף שבת · שש מאות וחמשים כהנים לשימוש הפרים בין השוחטים והזורקים הדם והמעלים האברים והמנחות והיין לכבש המזבח ולמזבח · ושמנה וארבעים כהנים לשמוש השני אילים · ומאתים ושנים וחמשים כהנים לשמוש הארבעה עשר כבשים · וארבעה כהנים לשמוש השעיר עזי׳ · נשאר המשרתים הם ששה ושלשים משוררים ששה ושלשים מנגנים · מאה ועשרים חצוצרות והצלצל האחד שהם בין הכל אלף ומאה ותשע׳ושלשה וסימנך מאויבי תחכמני מצותיך כי לעולם היא לי :

שמחת בית השואבה

בשבעת ימי החג היו מנסכים ניסוך המים עם קרבן תמיד של שחר בשעת נסוך היין כאשר · ידעתם · ונ״ל כי בסדר תמיד של שחר לא זכרתי ניסוך המים הואלתי לדבר בו כאן בזכירת שמחת בית השואבה שהיתה נעשית במוצאי יום ראשון של חג הסוכות כפני שבלילה ההיא היו מתחילים בסוף האשמורת הראשונה להביא צלוחית זהב מחזקת רביעית ההין מים שאובים בששון מן השילוח ותוקעין ומריעין ותוקעין כצאת׳ מהעזר ובבואם · והקרוב כפיים למנסך היין של תמיד של שחר זכה בניסוך המים · ובשעה ההיא עצמה שמנסכין היין היו מנסכים גם המים · ושני ספלים של כסף היו בקרן מערבי׳ דרומית למעלה מחצי הכבש · מזרחי לניסוך היין ומערבי לניסוך המים בחג והספלים ההם היו מנוקבי׳ כמין חוטמין
אחד מעובה ואחד דק

דקין ויורדים ליסוד · ומשם לשיתין · כדי שיכלו בבת אחת השני נסכי׳ של יין ושל מים האמורים על בשבעת ימי החג כשתקראו סדר תמיד של שחר כשתגיעו לזכור ניסוך היין תזכרו עמו ניסוך המים · כי כמשפט הזה תצאו ידי חובתכם ובה׳ יהיה לכם משכורתכם שלמה :

אמרו רבותינו ז״ל בסוכה פרק החליל משנה ראשונ׳ כי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו · ותנו רבנן כי שלא ראה ירושלם בתפארתה לא ראה כרך נחמד מימיו ומי שלא ראה בית המקדש בבנינו לא ראה בנין מפואר לעולם : ואמר אביי ואי תימא רב חסדא זה בנין הורדוס · במאי בנייה · אמר אביי באבני שיישא ומרמרא · איכא דאמרי באבני שישא כוחלא ומרמרא · אפיק שפא ועייל שפא כי היכי דנקביל סידא · סבר למשעייה בדהבא · אמרו ליה רבנן שבקיה דהכי שפיר טפי דמתחזי כיה אדוותא דימא :

ואתם בני דעו כי מרמארוס בלשון יון כמו בלשון לעז מארמארו ר״ל אבן של מחצב קשה מאד והוא של מינים רבים כמו של צבע לבן הנקרא פאריאו על שם האי הנחצב משם נקראת פארו · ועוד יש ממנו של צבע כמעט שחור נקרא לקוניקו על שם המקום ההוא הבא משם · והיא ארץ הפי׳ ופוניכו · שבשבר על שם מאה ערים שהיו בה נקרא איקאטומפוליס · והמטרופלין שלה קראו אותה קידיבוניאה או כפארטה · ועוד נמצא מין אחר ממנו נקרא פ״ט · כפה רפה · מפני שהוא של צבעים רבים ושובים שונים כמו שיש על עורו של דנר״ט או השרף ההוא הנקרא אופ״ט · ועוד יש מין אחר נקרא פורפיריטים שהוא ארום עם רשמים לבנים נקרא גם כן ליבקוסטיקוס · ועוד יש מין אחר נקרא בסאלטי שצבעו דומה לברזל · ועוד מין אחר שנקרא אוניקישי הבא מהרי ארצות הערב שעושי׳ ממנו כוזקים לשתות בם יין או מים · ועוד מין אחר הנקרא אלאבאסטריטי שהוא לבן בתכלית הלבנונות שעושי׳ ממנו ע״ה הרוב כלים ליתן בם המוגמרות והמשיחות המבושמות · ואם תרצו לדעת עוד יותר מ״ה שכתבתי במיני המארמרו תראו פליניאו בספר ששה ושלשים מהדברים הטבעיים שלו פרק שביעי · ואולי ממיני האבני׳ האלה כלם עשה הורדוס הבית הגדול והקדוש :

ותניא ר׳ יהודה אומר כי שלא ראה דיופלוטין של אליכסאנדריאה של מצרים לא ראה בכבודן של ישראל · מעולם · אמרו המפרשים דיאופלוטין לשון יוני דיו שנים פלו שרים · כמו מטרופולין וכמו דיאופולין דתענית · ואתם בני דעו כי דיאופוס בלשון יון ר״ל מלך או שר והמלה הזאת בלשון יון היא כתובה ביוטא שהיא היוד שלהם ולא באיפסילון עם החירק תחת האלף ועל כן טעו המפרשים כשאמרו דיו בלשון יון שנים כי דיאוס ביוטא ר״ל איש טוב או אדון טוב · ודיאו באיפסילון עם החירק תחת האלף ר״ל שנים · ולפי פירושם דיאופלוטין ר״ל שני שרים · ואין זה משמעות המלה הכתוב׳ כאן ביוטא כי היא מלה אית כלבד שרצו רבותינו ז״ל לומר בה שר נחמד וטוב · או בלשון רבים שרים רבים וטובים ולא שני שרים :

במוצאי יום טוב הראשון של חג יורדין מעזרת ישראל שהיא גבוהה מעזרת הנשים שבעה אמות וחצי והיו מתקנים שם תקון גדול · ראה פירוש דבר זה על פי רש״י ז״ל בפרק ג׳ שלי משלטי הגבורים · מאי תקון גדול ? אמר ר׳ אלעזר כאותה ששנינו חלקה היתה בראשונה והקיפוה גזוזטרא כדי שיהיו נשים רואות מלמעלה ואנשים מלמטה : תנו רבנן בראשונה

היו נשים מבפנים ואנשים מבחוץ והיו באים לידי קלות ראש · התקינו שיהיו נשים יושבות מלמעלה ואנשי׳ מלמט׳· היכי עביד הכי ? והא כתיב הכל בכתב מיד השם עלי השכיל ? אמר רב יוסף קרא אשכחו ודרוש · וספדה הארץ משפחות משפחות לבד (זכריה י״ב) והלא דברים ק״ו · ומה לעתי׳ לבא שהם עוסקים בהספד ואין יצר הרע מתגרה בהם אמרה תורה אנשים לבד ונשים לבד עכשיו שעוסקי׳ בשמח׳ ויצר הרע מתגרת בהם על אחת כמה וכמה :

בעזרת נשים מנורות של כסף או של זהב היו שם בשמחת בית השואבה וארבע׳ ספלים של כסף או של זהב היו בראש כל מנורה ומנורה · אולי המנורות האלה היו של ארבעה קנים בלבד שעליהם היו הארבעה ספלים האמורים · והנה הראב״ע ז״ל (דה״א כ״ח) ועמו רד״ק ז״ל על פסוק ומשקל למנורות הזהב וגו׳ כתבו הם המנורות עשר שעשה שלמה אבל מנורת כסף לא מצאנו שעשה׳ אם כן מה הוא ולמנור׳ הכסף ? ויראה כי עשה מנורות כסף להיות בלשכות הכהני׳ להאיר להם שהיו אוכלים ושוכבים שם · ופירושם זה אם אמת יהנה חכי לא ישר בעיני כי הנה דוד ושלמה בנו לא זכרו מעולם כלים שיהיו לשמוש הכהנים בדברי חול · אך העלו על ספר בלבד הכלים הצריכים לשמוש הבית בזמן מהזמנים · על כן לבי אומר לי שהמנורות הללו שהיו בעזר׳ בשמחת בית השואבה · היו מנורות הכסף שאמר דוד משיח ה׳ לשרי ישראל · וארבע׳ סולמות היו על כל מנורה ומנורה שהם סולם אחד לכל ספל וספל מהם· וארבעה ילדי׳ מפרחי כהונה היינו ילד אחד היה משמש לסולם אחד מהארבעה סולמות וכן לכל הסולמות · ובידי כל אחד מהבחורים הללו היה כד של שמן של מאה ועשרי׳ לוג· ואני אמרתי בחבורי זה שהלוג של שמן הוא שמנה אונקיות ומלא גרעיני חטה עד כי המאה ועשרים לוג של שמן · הם תשע מאות וע״ב אונקיות שהם שמנים ואחד ליטרין משני׳ עשר אונקיות לכל ליטרא וכל בחור ובחור היה מטיל שמן מכדו לכל ספל המיוחד לו באמצעות הסולם העולה בו לאחד מהארבעה ספלים שהיו בראש כל מנורה · והנה הארבעה ספלים האלו אין ספק שהיו גדולים יותר ממה שהיו בזיכי המנורות שבם הפתילו׳ הרבה כדי שלא יצטרכו הפרחי כהונה לעלות פעמים רבות בסולמו׳ להטיל בבזיכין השמן הצריך בעמל וביגיעה רבה ולכן לכל ספל וספל בתחתיתו היו צנורות קטנים נכונים נבאים לתוך כל בזך ובזך מנרו׳ המנור׳ כדי שיהיה השמן זב טיף טיף מהספלים בהם · באופן כי לא היה נשרף השמן שבבזיכין בנקלה אלא אחר שלשה או ארבעה שעות מהלילה ומבלאי הכהנים היינו מהבגדים הבלויים ומהמיניהם היו מפקיעים היינו היו עושים פתילות מהם כי כאשר ידעתם מכנסי כהנים הדיוטים ואבנטיה׳ שבלו היו עושי׳ פתילות להדליק בהם הנרות לשמחת בית השואבה· ומהכתנו׳ שבלו היו עושים מהם פתילות למנורה שהיתה בהיכל נגד שלחן הזהב ולא היתה חצר׳ בירושלם שלא היתה מאירה ממאור בית השואבה לפי שהמנורות היו גבוהות חמשי׳ אמה ולכך היו צריכות לסולמות לעלות עליהן בעד השמן הנתן ב בספליהם · והר הבית היה במקום גבוה היינו בשפולי ההר וירושלם היתה כמו במישור לו והאורה זורחת בכל העיר בעבור גובהו של הר הבית וגם בעבור שכותל המזרחי שהו׳ לסוף עזרת נשים היה נמוך בשביל הכהן שהי׳ שורף הפרה על הר המשחה שהיה רואה משם את פתחו של אולם דרך השערים שלפנים ממנו כאשר אמרו רבותינו ז״ל במסכת מדות פרק הר הבית משנה רביעית · והחסידי׳ ואנשי מעשה היו מרקדים באבוקות של אור שבידיהם · אמרו עליו על רשב״ג שכשהיה שמח בשמח׳ בית השואבה היו שמנה אבוקו׳ של אור בידו אחת וזורקן כלפי מעלה וזורק אחרת ומקבל אחת ואין אחת נוגעת בחברתה וכשהוא משתחוה נועץ שני גודליו בארץ ושוחה ונושק את הרצפ׳ וזוקף מה שאין כל בריי׳ יכולה לעשות כן · וזו היא קדה · ואומרים לפניהם דברי שירות ותושבחות · יש מהם אומרים אשרי ילדותינו שלא בישה את זקנותינו · ואלו היו החסידים ואנשי מעשה · ויש מהם אומרים אשרי זקנותינו שכפרה על ילדותינו · ואלה הם בעלי תשובה ואלו ואלו אומרים אשרי מי שלא חטא ומי שחטא ישוב וימחול לו והלוים מנגנים ותוקעים בכנורות ובנבלים ובמצלתי׳ וגם בחצוצרו׳ ובכל כלי שיר בלא מספר על חמש עשרה מעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים כנגד חמש עשרה שיר המעלות שבספר תהלים שעליהם בשמחת בית השואבה עומדים הלוים בשיר :

ודעו בני כי כמו שעל הדוכן לא יבואו עם המשוררים אלא כלי שיר אלה · היינו כנורות נבלים חלילים וצלצל והצוצר׳ כן בשמחת בית השואבה היו מהללים את השם בכלים הנזכרים במזמור ק״נ היינו בתקע שופר וגו׳ ככתוב שם · וגם בכלים אחרים משונים מהם ולא היו תוקעים בהם ב בערבוביא אלא בסדר והדרגה נאותה · וגם השופרות לא היו משמיעים קול הברה מקולקלת · אך לשמע אזן ערב ומתוקן כי אם יחיו דרך משל ששה שופרות תוקעי׳ יחד כל שופר היה תוקע באחד מהששה קולות שזכרתי במוסף ראש חדש · והצלצלים היו רבים כי כמו שעל הדוכן לא היה אלא צלצל אחד · כן בשמחת בית השואבה היו רבים · ודעו בני כי הצלצלי שמע הם הצלצלים הגדולי׳ אשר ינוחו וישקוטו כמעט לעולם בקולות הנקראים קונסונאנציאי פירפיטי שהם הדיאטיסארון קטן · הדיאפינטי גדול והדיאפאסון · אמנם הצלצלי תרועה הם הצלצלים הקטנים הנכונים על הרוב לקולות רודפים תכופים זה לזה שפעם יהיו מורכבים מהקונסאנאנציאי אימפירפיטי · שהם הדיטונו גדול וקטן· והאינסאקורדו גדול וקטן ופעם יהיו בשתוף הששה קולות דיסונאנטי הנותרים שהם הטונו · הסמיטונו׳ הדיאטיסארון גדול הנקרא טריטונו · הדיאפינטי קטן · והאיפטאקורדו גדול וקטן · אמנם גם הם אחרי הטרוצה הרבה בהכמה ובתבונה סוף סוף ינוחו וישקוטו עם הקונסונאנציאי פ פירפיטי שהם מתוקנים לצלצלים הגדולים נקראו הקולות האלה מורדפים ותכופים זה לזה בלשתם קונטראפונטי · ובתורה ובנביאים ובכתובים תרועה ובלשון רבותינו יבבא והמאה ועשרי׳ חצוצרות ישקוטו כל עשרה מהן באחד מהי״ב קולות המורכבים אשר זכרתי בדברי על השיר המלאכותי · ושם לשמחת בית השואבה היו תוקעי׳ גם כן פעם החלילים הנקראים פיפירי · ופעם החלילים הנקראים פלאוטי ופעם החלילים הנקראים קרנים בלעז קורניטי · ובג׳ מיני חלילים אלה בפרט היו מכים בשמחת בית השואבה יותר מכל מה שהיו מכים בשאר הכלים שהיו אז משתמשים בהם ולא היה בשמח׳ בית השואבה עם תקיעת שום אחד מהכלים האלה שיר מלאכותי הנעשה ככל משפטי הזמרה כמו שהיו עושי׳ בכל יום על הדוכן בשעת נסוך היין של קרבני תמיד או מוסף אלא אם רצו · וגם לעשות נחת רוח בעיני המון העם היו תוקעים בתוף ומחול ושוררי׳ שיר של ששון וחדוה עמה׳· כמשפט האנשי׳ הקדמוני׳ שהיו משוררי׳ גם שירות הקדש

בנועמים

בנועמים שונים על התוף כפי דמיון מחשבתם ורצונם· כדכתיב ותקח מרים הנביאה וגו׳ (שמות ט״ו) ואין זה דבר חדש כי גם בזמננו הבחורים השמחים אלי גיל הם משימים בין ברכיהם קדרה ריקנית גדולה של חרס ובידם הימנית הם מחזיקים בכף אחת של עץ ובידם השמאלית יש להם מכסה עגול ופשוט של עץ לכסות פי הקדרה ונוקשין בקדרה ובמכסה הקשות רבות ושונות וישנו סדרם כפי חפצם באמון יד נכון· ומשוררים עם הנקישות שירות מכוונות לנקיפת הנקישות ולנועם איזה שיר טבעי מתוקן בחרוזים עוברים אה לה ציציליאנה ויערב להם עד שבאולי המשוררים הלוים מבלי כלי נגון לפעמים מרוב שמחה היו משוררי׳ שירה טבעית כמעט כמו שהוא נועם איזה קאנצוני׳ שבזמנם ולא כמשפט השיר המלאכותי ויחליפו הנועם שלהם כפי משפטי המלות אשר יחוברו במשקל מרת כפי מספר התנועות שלהם· כמו דרך משל שיר זה שהוא שיר של שתי תנועות ויתד ושתי תנועות ויתד ושתי תנועות· שבו כמנו השלש עשרה עיקרים· והוא יגדל אלהים חי וישתבח היה נעשה בנועם אחד· ושיר של יתד ותנועה היה נעשה בנועם אחר כמו שהוא שיר זה שהוא של שמנה מלות בלבד כפולות על שמנה שורות:

אחלה	לקוני	למלא	רצוני	להפר	יגוני	לכפר	עוני
לקוני	אחלה	רצוני	למלא	יגוני	להפר	עוני	לכפר
למלא	רצוני	אחלה	לקוני	לכפר	עוני	להפר	יגוני
רצוני	למלא	לקוני	אחלה	עוני	לכפר	יגוני	להפר
להפר	יגוני	לכפר	עוני	אחלה	לקוני	רצוני	למלא
יגוני	להפר	עוני	לכפר	לקוני	אחלה	למלא	רצוני
לכפר	עוני	להפר	יגוני	רצוני	למלא	לקוני	אחלה
עוני	לכפר	יגוני	להפר	למלא	רצוני	אחלה	לקוני

וראו כי המלות שבראש השמנה שורות יערכו לפניכם ממש כל סדר השורה הראשונה ממנו· והמלה השנית כשתרדו ביושר על כל המלות השניות עד השמינית יערכו לפניכם השורה השנית· וכן השלישית כסדר ההוא תערוך השורה השלישית· וכן כל המלות יערכו כל השורות כמשפט המלות הסמוכו׳ עד תום כל השמנה שורו׳ על הסדר· בינו בו כי תמצאו גם כן נוסף על האמור מה שיערב לכם: ומפני שלא היתה לנו שמחה בכל ימות השנה כשמחת בית השואבה על כן נוסף על השופרות והנבלים והכנורות והתופים והחלולות והמנים שהוא לדעתי הקלאויקורדו כאשר אמרתי בפרקי הקודמים וגם נוסף על הצלצלי שמע והצלצלי תרועה והעוגב שהוא לפי סברתי הויאולה דא גאמבה (עם כי אני ידעתי שבגמר׳ ירושלמית דסוכה אמרו שהעוגב הוא האורדולוס) היו מנגנים גם כן במגרפה דערכין כמו שאמרו בגמרת ערכין פרק אין בערכין מגרפה היתה במקדש שעשרה נקבים היו בה וכשמזמרין עמה יוצאין ממנה מאה כעימות שאינן דומות זו לזו ואני לא ידעתי מה היא בברור ועם כל זה כתבתי דעתי עליה בפרק ט״שי מספר שלטי הגבורים זה ראו אותה שם והתבוננו בה· וגם בגמרת ערכין אמרו לא היה מכה באורדולוס (אולי אידראבלוס) במקדש מאי אורדולוס? אמר אביי טבלא גורגנא מפני שקולה עב ומערבב את הנעימה וגם הכלי הזה לא ידעתי באמתות מה הוא· אמנם בעל הערוך בערך טבלא כתב שהוא חכלי הטוב להקיש בו המכונה בשם זה אורגאנו שנקרא כן בשם כולל (כאשר זממתי) במקום שם עצמי להשיבותו· והנה האורגאנו הלזה (אצל היתידות שיש לו מלפניו כדמות הקלאויקורדו והשני מפוחין מלאחריו להעלות האויר בחלקי הכלי כמו שעושים גם כן במגרפה להציע לכל הנמצאים במקדש קול הנגון שלו כשיתפוץ הלוי לנגן בו) הוא נעשה מקנים חלולים מסופן לראשן בכל תוכן שנקראו בלשון לאטינו קאנשים בלשון רבי׳ אשר בם יעלה האויר מהמפוחין כשיצטרך בדחיפת סוף היתידות למעלה נגד פיות הקנים בכוון כידוע למי שידע להקיש בו ומפני שרבותינו לא זכרו באידראבלו הקנים הרבים שלו שהם בלתי שוים בארכן וקצרותן וגסותן והמנוקבי׳ מלמטה למעלה בכל מכל כל שעומדים זקופין במצבן בתוך כלי זה פעם כשורה אחרת ישרה ושוה בלבד ופעם בשתי שורות ולפעמים עד חמשה וששה זו לפנים מזו· גם לא כתבו דבר מהמפוחים שהם בו שנים ולא יותר המכניסים הרוח בקרבו שעומד שם תמיד סגור ומוכנס בהרמת ובהטית דפי ה המפוחים עד שיצא בזמן הנגינה מפיות הקנים העליונות לחוץ· ועוד לא הודיעו מנין היתידות שלו שהם על הרוב ארבעים וחמשה עד חמשים ושתים ומונחים בשורה שורת על חסרת העודף היוצא מגוף הכלי כמו שהוא יוצא מהכלי׳ אשר קראתי אותו מנים· גם לא זכרו הברזלים הזקופי׳ שהם על סוף היתידות בתוך הכלי עם הנסרים הקטנים שבראשם ההולכים לעומת נקבי הקנים שמקישים בם במעיכת ה היתידות שעל הסרח העודף כמו שיקישו אצבעות המנגנים· על נקבי החלילים כשמנגנים בם כי כמשפט הזה הם מכניסים רוח המפוחים בדחיפה עזה בקנים עד שישמיעו הקולות הנכונות אל הזמרה משונות זו מזו כפי ערך ארכן של קנים וקצרותן וגסותן בגלל כל הדברים האלה הין ולאו רפיא בידי אם האידראבלו יהיה האורגאנו כמו שהאמין בעל הערוך ז״ל אם לאו· לכן תחפשו נא בני בנרות שכלכם מהותו של כלי זה בפרטות כי אם תמצאו אמתת הדבר כמו שהיא ותודיעו קושט הפרטים האלה כלם למקצת התלמידים שבזמננו יהללו וישבחו אתכם כל יודעי ספר וכל מרביצי תורה בישראל יברכו שמכם וזכרכם ולדור ודור יספרו תהלתכם·

תהלתכם · ופלוטארקו המחבר בספרו אשר עשה בתנאי הזמרה אמר שאורדלוס הוא שם אדם הנקרא בשמו אורדלוס ובכנויו טרואיזיניאום שמצא תורת ומשפט תקיעת החלילין באופנים רבים :

עמדו שני כהנים בשער העליון שיורד מעזרת ישראל לעזרת נשים הוא שער נקנור ושתי חצוצרות בידם · קרא הגבר תקעו והריעו ותקעו · וזה היה סימן לילך ולמלאת הצלוחי' של זהב מים מן השלוח לנסך על המזבח · הגיעו למעלה עשירית תקעו והריעו ותקעו · הגיעו לעזרה היינו לרצפת עזרת נשים היו תוקעין והולכין עד שמגיעים לשער היוצא למזרח הוא שער שושן · הפכו פניה' למערב ואמרו אבותינו שהיו במקום הזה אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה והמה משתחוי' קדמה לשמש · ואנו ליה עינינו · רבי יהודה אמר אנו ליה עינינו וליה עינינו · איני והא אמר רבי זירא כל האומר שמע שמע כאומר מודים מודים דמי · דמשתקין אותו ? אלא דאמרי הכי · אנו ליה משתחוים ומודים על מה שעבר עלינו · וליה עינינו מיחלות לחבא דכיון דאתרתי מילי קא מדכר ליה תרי זמני ולא אחדא מילתא לית לן בה :

מוסף יום שני של חג שהוא ראשון לחול המועד :

ביום שני של חג שהוא ראשון לחול המועד · אחרי קרבן תמיד ובנחתו ונסוך היין והמים בשני ספלים האמורים מסרו למוסף היום שנים עשר פרים לשתים עשרה משמרות ואילים שנים לשתי משמרות וארבעה עשר כבשים · עשרה מהם שנים שנים לחמש משמרות · וארבעה הנותרים אחד אחד לארבעה משמרות · ושעיר חטאת גם כן למשמר האחרת שהם בין כלם נחלקים לעשרים וארבע משמרות · השקום בקרום עקדום שחטום: הזו וזרקו הדמים והפשיטו ונתחו כל הקרבנות כמשפט והעלו כנהוג הכהנים הצריכים האברים והמנחות והיין על הכבש ונתנו המלח עליהם שם והעלום כהנים אחרים כהם על המזבח והקריבום כסדר האמור ואז בשעת הנסכים שינסכו כלם זה אחר זה ידברו הלוים בשיר וינגנו המנגנים ויתקעו החצוצרות והצלצל כאמור והשתחוה העם על כל פרק ופרק כמשפט · והנה הפרשה שצריכים אנו לקרות היא זאת :

וביום השני פרים בני בקר שנים עשר וגו' :

וביום שמחתכם ובמועדיכם וגו' ·

וערבה לה' מנחת יהודה וגו' ·

ושיר היום שהוא הבו לה' בני אלים (תהלים כט :)

והנה סכום הכהנים הנטפלים לעבודת המוספין על סכום המשרתים להקרבת תמיד של שחר הוא שש מאות כהנים לשמוש השנים עשר פרים מ"ח לשמוש השני אילים · רנ"ב לשמוש הארבעה עשר כבשים · ארבעה כהנים לשמוש השעיר חטאת והכהן המנסך המים שלא זכרתי אותו בתמי' של שחר וזכרתי אותו כאן שלא במקומו · שלשים וששה משוררים · שלשים וששה מנגנים · מאה ועשרים חצוצרות וצלצל אחד · הם בין הכל אלף ותשעים ושמנה · וסימניך תורת אלהיו בלבו לא תמעד אשריו :

מוסף ליום שלישי שהוא יום שני לחול המועד :

קרבן מוסף היום הוא אחד עשר פרים לאחד עשרה משמרות ואילים שנים לשתי משמרו' · וארבעה עשר כבשים · שמנה מהם שנים שנים לארבעה משמרות · וששה לשש משמרות אחד אחד לכל משמר · וכלן עולות בכל הימים כאמור ושעיר חטאת אחד למשמר אחד · הרי שנחלקו גם כן לכ"ד משמרות · ואחרי אשר עשו כל אשר כתבנו בשאר הימים · בשעת הנסוך ידברו הלוים בשיר וינגנו המנגנים ויתקעו החצוצרות ויקיש הצלצל והשתחוה העם · והפרשה הנקראת ביום זה היא ·

וביום השלישי פרים עשתי עשר וגו' ·

וביום שמחתכם וגו' ·

וערבה לה' וגו' ·

ושיר היום ולרשע אמר אלהים · תהלים נ' ·

סכום הנטפלים לעבודה הוא תקנ"ג כהנים לשמוש האח' עשר פרים · מ"ח לאילים · רנ"ב לארבעה עשר כבשים ארבע כהנים לשמוש השעיר והכהן המנסך המים כאמור שאינו בא בכלל משרתי מוסף אלא בסכום מקריבי עולת תמיד של שחר קצ"ג בעבור המשוררים המנגנים והמאה ועשרים חצוצרות והצלצל הם בין הכל כך אלף ושמנה וארבעים · וסימניך ובת איש כהן כי תהיה לאיש זר היא בתרומת הקדשים לא תאכל :

מוסף ליום רביעי של חג שהוא יום שלישי לחול המועד :

מסרו עשרה פרים לעשר משמרות ואילים שנים לשתי משמרות וארבעה עשר כבשים · ששה מהם שנים שנים לשלש משמרות · ושמנה לשמנה משמרות אחד אחד לכל משמרה · וכלן עולות · ושעיר חטאת אחד למשמר אחד · ואחרי ההקרבה כמשפט בשעת הנסוך ידברו בשיר כו' ככתוב בשאר הקרבנות :

פרשת היום היא וביום הרביעי פרים עשרה וגו' :

וביום שמחתכם וגו' :

וערבה לה' מנחת יהודה וגו' :

ושיר היום שהוא מי יקום לי עם מרעים (תהלים צ"ד)

וסך הנטפלים לעבודה חמש מאות כהנים לפרים · מ"ח לאילים · רנ"ב לכבשים · ד' לשעיר חטאת · והכהן המנסך המים כאמור שאינו מבנין זה · קצ"ג בין משוררים מנגנים ותוקעים והצלצל הם בין הכל תשע מאות ותשעים ושמנה · וסימניך ושבתה הארץ שבת לה' :

מוסף ליום חמישי של חג שהוא יום רביעי לחול המועד :

מסרו תשעה פרים לתשע משמרות ושני אילים לשתי משמרות · וארבעה עשר כבשים ארבעה מהם שנים שנים לשתי משמרות ועשרה לעשר' משמרו' אחד אחד לכל משמר כלן עולות · ושעיר חטאת אחד למשמר אחד · ועשו בהם כמשפט שאר הימים · ובשעת הנסוך ידברו הלוים בשיר וינגנו המנגנים ויתקעו החצוצרות והצלצל כנהוג : ותקראו פרשת היום והיא :

ובים החמישי פרים תשעה וגו׳ ׃
וביום שמחתכם ומועדיכם וגו׳ ׃
וערבה לה׳ וגו׳ ׃
ושירו של יום שהוא בינו בוערים בעם תהלים צ״ד ׃
סכום הכהנים והמשמשים הם ת״נ כהני׳ לפרים מ״ח לאילים רנ״ב לכבשים · ארבעה לשעיר החטאת והכהן המנסך המים כאמור שאינו מבכין זה של מוסף · וקע״ג בין המשוררים המנגנים והתוקעים והצלצל׳ שהם בין הכל תתקמ״ח ·
וסימניך עם הילד השני אשר **יעמד תחתיו** ׃

מוסף ליום ששי של חג שהוא יום חמישי לחול המועד ׃

מסרו שמנה פרים לשמונה משמרות ואילים שנים לשתי משמרות · וארבע׳ עשר כבשים · שנים מהם למשמר אחד · ושנים עשרה לי״ב משמרות אחד אחד לכל משמר · וכלן עולות · ושעיר חטאת אחד למשמר אחד ועשו כהן כמשפט · ובשעת הנסוך ידברו הלוים בשיר ויעשו כלם כאמור · ופרשת היום היא ׃
וביום הששי פרים שמנה וגו׳ ׃
וביום שמחתכם וגו׳ ׃
וערבה לה׳ וגו׳ ·
ושירו של יום שהוא הסירותי מסבל שכמו (תהלים פ״א)
סך הכהנים והמשרתים · ת׳ כהנים לשמש הפרים · מ״ח לאילים רנ״ב לכבשי׳ · ד׳ לשעיר חטאת והכהן המנסך המים כאמור שלא מסכין כהני מוסף · וקע״ג בין המשוררים המנגנים והתוקעי׳ והצלצל שהם בין הכל תתצ״ח · וסימניך **למשפחתם לבית אבותם** ׃

מוסף ליום שביעי של חג שהוא ששי לחול המועד ׃

מסרו ביום שביעי שבעה פרי׳ לשבע משמרות ואילים שנים לשתי משמרות וארבע׳עשר כבשים לארבע עשרה משמרות וכלן עולות · ושעיר חטאת למשמר אחד ׃
ובשעת הנסוך ידברו בשיר וגם יעשו השאר כאמור ׃
ופרשת היום היא ·
וביום השביעי פרים שבעה וגו׳ ׃
וביום שמחתכם וגו׳ ׃
וערבה לה׳ וגו׳ ·
ושירו של יום שהוא ימוטו כל מוסדי ארץ תהלים פ״ב ·
ואתם בני דעו כי בשנה הזאת מפני שהיה יום ראשון של סוכות שבת · אברנו כל השירים כסדרן · אמנם אם היה חל שבת בתוך ימי החג ימוטו היה נדחה כי ביום השבת במקו׳ שירו של יומי נאמר החלק האחר משירת האזינו שיגיע לחלק השבת ההוא · שימו דרך משל שיחול שבת ביום שלישי שהוא שני לחולו של מועד · אז במקום ולרשע אמר אלהים נאמר חלק משירת האזינו שיגיע לשבת ההוא ·
וביום רביעי שהוא שלישי לחה׳ · אז במקום מי יקום לי · נאמר ולרשע אמר אלהים · וביום החמישי שהוא רביעי לחה׳ אז במקום בינו בוערים נאמר מי יקום לי עם מרעים ·
וביום ששי שהוא יום חמישי לחה׳ במקום הסירותי מסבל שכמו נאמר בינו בוערים בעם · וביום שביעי שהוא ששי לחה׳ במקום ימוטו כל מוסדי ארץ נאמר הסירותי מסבל שכמו עד כי ימוטו יהיה נדחה ׃
והנה סך הכהנים הנטפלים לעבודה היה ש״ב כהנים לפרים לפרים · מ״ח לאילים · רנ״ב לכבשים · והכהן המנסך המים כאמור שלא מסכין המוספין · ד׳ לשעיר חטאת · וקע״ג בין המשוררים המנגנים התוקעי׳ והצלצל שהם בין הכל תת״מח
וסימניך ונתתם לי **אות אמת** ׃

מוסף ליום שמיני עצרת ׃

מפני שבשנה הזאת הוא יום שבת יביאו ביום זה חשני כבשים של מוסף שבת ומנחתם ונסכיהם ואחרי הקרבת הכבשים והמנחות קודם הנסוך יביאו למוסף היום פר אחד איל אחד שבעה כבשים ומנחתם ונסכיהם ושעיר חטאת אחד · השקום בקרום עקדום שחטום הזו על קרנות המזבח דם השעיר וקבלו ונתנו במזרק דם שאר הקרבנות שתי מתנות שהן ארבע· הפשיטום נתחום וקרעו השעיר ונתנו אימוריו במגים ׃
הלא ידעתם בני כי האימורין של שור או של עז הם החלב אשר על הקרב ובכללו החלב שעל גבי הקבה ושתי הכליות וחלב שעליהן עם החלב אשר על הכסלים ויותרת הכבד ונוטל מן הכבד מעט עם היותרת ואם היה הקרבן ממין הכבשים מוסיף על אלו האליה תמימה עם החוליות מן החשדה עד מקום הכליות כדכתיב לעומת העצה יסירנה · והעלו על הכבש האברים והאימורים והמנחות והיין והמלח שם הדברים הנמלחי׳ והעלו כהנים אחרים כסכום הראשוני׳ האברים והמנחות והקטירום והקריבום על המזבח כאמור במוסף ראש חדש · אחרי כן יסירו לחם הפנים של שבת שעבר׳ ועל שלחן הזהב שבהיכל יערכו את הלחם עם בזיכי לבונה המובאים עמו ויקטירו הבזיכין הראשוני׳ אשר הסירו כמשפט שאר השבתות וינסכו בראשונה נסכי שבת · ואחריהן ינסכו נסכי מוסף של שמיני עצרת · ובשע׳ הנסכי׳ ידברו הלוים בשיר · וינגנו ויתקעו החצוצרות כמשפט ר״ה ויום ראש השנה ויום הכפורים · היינו י״ח משוררים · י״ח מנגנים וי״ח חצוצרות והצלצל ׃ ואתם תקראו פרשת היום כסדר הזה ׃
וביום השבת וגו׳ ·
ולקחת סלת ואפית אותה וגו׳ ׃
ביום השמיני עצרת וגו׳ ׃
וביום שמחתכם וגו׳ ·
וערבה לה׳ מנחת וגו׳ ·
ושירו של יום שהוא למנצח על השמינית וגו׳ תהלים י״ב ·
סך הכהנים הנטפלים לעבודה הם הששה וארבעי׳ הצריכים למוסף שבת · המאתים וארבעה למוסף החג · השמנ׳ עשרה משוררים · השמנה עשרה מנגנים · השמנה עשר׳ חצוצרות · והצלצל האחד שהם בין הכל שלש מאות וחמשה · וסימניך **שה** תמים זכר בן שנה יהיה לכם מן הכבשים ומן העזים תקחו ׃

והתהלה לאל חי שזכנו להשלים מניפי הראשון · ואני בה׳ אעלוזה אגילה באלהי ישעי · ברוך ה׳ לעולם אמן ואמן ׃

המגן הראשון מסדר העבודה תם ונשלם ·

יתעלה ויתרומם מי שאמר והיה העולם ׃

המנן השני

מספר

שלטי הגבורים·

בעולת תמיד של בין הערבים ובקריאת
תורה· כתובים· נביאים· ושלשה פסוקי
תורה לתפלת המנחה ולכל הצומות
שנסדרו אחרי חרבן ביתינו ותפארתנו:
וגם לעשרת ימי תשוב' ולילו' הראשונ'
של מועדי ה' אלהינו אל הנאדר
בקדש:

הכינו וגם חקרו צעיר בני קק מנטובה ישמרם
ה' ויברכם· אברהם הרופא יצו· בן הנשא
ומאד נעלה כמה' דוד משער אריה
אביר הרופאים
זצ"ל:

נדפס

במנטובה

במצותו ובביתו· תחת ממשלת מעלת רוממות
אדוננו הדוכוס וינצינצו גונזאגה יר"ה:

שנת ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה'
ליצירה·

Con licenza de' Superiori.

בעריכת מנן שני זה האירה ה' פניך על עבדך ·
ומכל שגיאה וכסלה שמרני אל והושיעני בחסדך :

הקדמה

כשהיה

בית המקדש קיים והקרבנות היו נקרבים כהלכה בבירת אשר נקרא שם ה' עליו היה בזכות התורה והזבחים נצול מדינה של גיהנם ומשעבוד מלכיות כל אשר בשם ישראל יכונה אם בזרועו יקבץ טלאים ובחיקו ישא עלות לגדול אלקי עולם ה' · ועתה שאין לנו לא כהן ולא מקדש להקריב חלב ודם על מזבחו הטהור כאשר צונו נקח עמנו את דברי התורה ונשלמה פרים תפלתנו שהוא ניב שפתינו במקום פרי' כבשי' ונגלה כבוד ה' עלינו אם תורתו תקום ותעמוד תמיד חרותה על לוח לבנו ותפלות אשר חקקו אבותינו הקדושים שחרית מנחה וערבית יהיו שגורות בפינו · ולה' אלקי השמים אלהי הארץ בלב נשבר ונדכה נשפכ' נפשנו כמושל עלינו : על כן בני הנעימים קומו כי עלינו הדבר ואנכי עמכם חזקו ואמצו כי תכון תפלתנו אם במנחת ערב ובעת קרבן התמיד ברוצה עד ה' אלקינו ובתורתו נהגה בעת ההיא כאנשי מעמ' שהיו קורין גם בשעת המנחה תורה נביאים וכתובים לא מן הספר אלא על פה · ואני בתומי תמכתי וסדרתי עבודת תמיד לקרוא אותה בשעת המנחה בעונתה · וגם הכינותי לכם ברצון נפשי תורה נביאים וכתובים בקצרה לכל ימי השבוע שתחזרו חלילה שבוע אחר שבוע · וגם מצאתי חק ומשפט לכל ימי תשובה שהם בין ראש השנה לצומא רבא ולמנחת יום הכפורים גם כן וליתר התעניות ולארבע' עשר יום לחדש הראשון בערב לשחיטת הפסח ולכל מנחת ערב מיתר חגי ומועדי ה' ואזמרה לשם ה' עליון כי ישמע לנו בקראנו אליו :

אמנם הזהרו מאד לנפשותיכם בתפלת המנחה רגזו ואל תחטאו והיו עיניכם ולבכם כל הימים למה שנכתב בזוהר בפרשת חיי שרה · תא חזי צלותא דמנחא אתקין ליה יצחק דאי כמה דאתקין אברהם צלותא דצפרא לקבל ההוא דרגא דאתדבק ביה · וכן יצחק אתקן צלותא דמנחה לקבל ההוא דרגא דאתדבק ביה ועל דא צלותא דמנחה מכי נטי שמשא לנחתא כדרגוי לסטר מערב דהא עד לא נטא שמשא לצד מערב אקרי יום מצפרא עד ההוא זמנא דכתיב חסד אל כל היום ואי תימא עד חשכה · תא שמע דכתיב אוי לנו כי פנה היום · כי ינטו צללי ערב כי פנה היום לקבל צלותא דצפר' דכתיב חסד אל כל היום · דהא כדין שמשא איהו לסטר מזרח כיון דנטה שמשא ונחתא לסטר מערב הא כדין איהו זמן צלותא דמנחה · וכבר פנה היום ואתו צללי ערב וארת ער דינא קשיא בעלמא · ופנה היום דאיהו דרגא דחסד · ונטו צללי ערב דאינון דרגא דדינא קשיא · וכדין אתחרב בי מקדשא ואתוקד היכלא · ועל דא תנינן ליהוי בר נש זהיר בצלותא דמנחה דאיהו זמנא דדינא קשיא שריא בעלמא כו' ·

פרשת ויהי כתיב פתח רבי חזקיה ואמ' תכון תפלתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב · אמאי מנחת ערב ולא צלותא דצפרא דלא כתיב תכון תפלתי בבקר ? אלא הכי אתמר : תכון תפלתי קטרת לפניך קטרת לא אתיא אלא על חדוה הדא הוא דכתיב שמן וקטרת ישמח לב · ועל דא כהנא כד אדליק בוצינין הוה מקריב קטרת כמה דאת אמר בהטיבו את הנרות יקטירנה · ובהעלות ארן הנרות בין הערבים יקטירנה · בצפרא על חדוה דשעתא גרים ברמשא למחזי סטר שמאלא והכי אתחזי ולעלם לא אתא אלא על חדוה ותא חזי · קטרת מקשר קטרין ואחוד לעילא ותתא ודא אעבר מותא וקטרוגא ורוגזא דלא יכיל לשלטאה בעלמא כמה דכתיב ויאמר משה אל אהרן קח את המחתה ותן עליה אש מעל המזבח ושים קטרת והולך מהרה וגו' · לבתר דא כתיב וירץ אהרן וגו' ויכפר על העם · וכתיב ויעמוד בין המתים ובין החיי' ותעצר המגפה · בגין דלא יכלין כל כטרין בישין וכל מקטרגין למיקם קמי קטרת · ועל דא איהו רזא דכלא וקשורא דכלא · ובשעתא דמנחה דדינא שריא בעלמא : אתכוון דוד בההיא צלותא דכתי' תכון תפלתי קטרת לפניך וגו' · והאי צלותא דסליק ויעבר רוגזא דדינא קשיא דשליט בהאי זמנא · בההוא קטרת דדחי ואעבר מקמיה כל רוגזא וכל קטרוגא דעלמא · היינו דכתיב מנחת ערב דדינא תליא בעלמא : תא חזי כד אתחרב בי מקדשא בשעתא דארתוקד זמן מנחה הוה · ועל דא כתיב אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב · מאן צללי ערב ? אינון מקטרגין דעלמא ורוגזין דדיינין דזמינין בההיא שעתא · ועל דא תנינן דבעי בר נש לכוונה דעתיה בצלותא דמנחה ככלהו צלותי · בעי בר נש לכוונא דעתיה ובהאי צלותא יתיר מכלהו בגין דדינא שריא בעלמא · ועל דא זמן צלותא דמנחה יצחק תקין לה : והא אוקמוה · ובמסכת ברכות פרק ראשון אמר ר' חלבו לעולם יזהר אדם בתפלת המנחה שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה שנאמר ויהי כעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר ענני ה' ענני · ענני שתרד אש מן השמי' · ענני שלא יאמרו כשפים הם וכו' · ומפני שאין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר לשמוע אל הרנה ואל התפלה אשר עבדך מתפלל לפניך בבית הזה כדאמר אבא בנימן במקום רנה שם תהא תפלה · לכן תאחרו לבא לבית הכנסת בשעתה כי תצליח תפלתכם אם תקבעו מקום לה כדאמר ר' חלבו אמר רב הונא כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם יהיה בעזרו כו' · על כן בואו אל הר קדשו ושמחו בבית תפלתו וערכוה לפניו ככתוב במגן השני הזה לשלטי הגבורים החדש · הא לכם סדרה · השתחוו לה' בהדרת קדש כי עמל לאומים תירשו ותדעו כי ה' לבדו עליון על כל הארץ :

אמרינן בברכות פרק אין עומדין · תנו רבנן אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק ולא מתוך שיחה בטלה ולא מתוך קלות ראש · ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך שמחה של מצוה ודברי שירות ותושבחו' לכן בלכתכם לפני ה' אל היכל קדשו · קדמו פניו במזמור מה ידידות משכנותיך (תהלים פד) ואחרי שהיה מועטת תאמרו בנחת ולא במרוצה פסוק אשרי יושבי ביתך משום דילפינן מיניה שצריך אדם לישב שעה אחת קודם שיתפלל · וגם פסוק אשרי העם שככה לו ליתן שבח ותודה לה' שזכינו להלל תמיד · ואחר כך תקראו מיד תהלה לדוד · ובסוף המזמור תאמרו גם כן ואנחנו נברך יה · לפי שאמרו רבותינו ז"ל כל

האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהו׳בן העולם הבא: כלומר שנזכה לאומרו גם לעולם הבא · אחרי כן עבדו את ה׳ בשמחה בתפלת המנחה וזבחו זבחי צדק לו יתב׳ בקרבן תמיד של בין הערבים כי יזכור כל מנחותיכם ועולותיכם ידשן סלה:

והנה תפלת המנחה קודמת לקרבן תמיד של בין הערבים כמו שמן הדין קרבן תמיד של שחר קודם לתפלת שחרית כדאמרינן בסוכה פרק החליל · תניא אמר רבי יהושע בן חנניה (שהיה שוער במקדש כדאמרינן בערכין וכבר הלך רבי יוחנן בן גדגדא לסייע את ר׳ יהושע בן חנניה בהגפת דלתות כו׳) כשהיינו שמחים שמחת בית השואבה לא היינו רואים שינה בעינינו · כיצד? שעה ראשונ׳ לתמיד של שחר ומשם לתפלת השחר ומשם למוספין ומשם לתפלת המוספין ומשם לבי׳ המדר׳ · ומשם לאכילה ושתי׳ ומשם לתפלת המנח׳ ומשם לתמיד של בין הערבים : ומכאן ואילך לשמחת בית השואבה וכו׳ · ועל כן אחרי התפלה של מנח׳ עם הצבו׳ תקראו סדר עבודת קרבן של בין הערבים כאשר כתבתי והוא זה : הביאו בין הערבים שבכל יום כבש תמים בן שנתו השקוהו ובקרוהו ומי שזכה בפיים שחרית זכה גם כן לבין הערבים ובשבת אמר להם הממונה למשמר הנכנס באו והפיסו מי שוחט מי זורק מי מדשן מזבח הפנימי מי מדשן המנורה מי עורך שני גזרי עצים מי מעלה אברים לכבש · וקודם הזכרת שחיטתו טוב הוא שתתודו כאשר עשיתם בהקרבת עולת תמיד של שחר ותאמרו:

רבון כל העולמים אלקי האלקים ואדוני האדונים בעל הסליחות והרחמי׳ · לך ה׳ הצדק׳ ולי בושת הפנים על כל הטובות והחסדים אשר עשית עמדי מיום היותי עד היום הזה ולא כגמול השיבותי לך אבל חטאתי לפניך והרע בעיניך עשיתי והרביתי לפשוע עד מאד · ועתה מה אתאונן ומה אומר מה אדבר ומה אצטדק · אמרתי אודה עלי פשעי לה׳ אשמתי בתורתך בגדתי ביראתך געלתי במצותך דברתי דופי · העויתי והרשעתי · זדתי · חמסתי · טפלתי שקר · יעצתי רע · כזבתי · לצתי · לוצצתי · מרדתי · מריתי · מאסתי פקודיך · נאצתי · נאפתי · נשבעתי לשוא ולשקר · סררתי · עויתי · פשעתי · צררתי קשיתי עורף · קלקלתי דרכי רשעתי · שחתתי · תעבתי · תעיתי תעתעתי · וסרתי במצותיך ומשפטיך הטובים ולא שוה לי · ואתה צדיק על כל הבא עלי כי אמת עשית ואני הרשעתי · מה אומר לפניך יושב מרום ומה אספר לפניך שוכן שחקי׳ הלא כל הנסתרות והנגלות אתה יודע · אתה יודע רזי עולם ותעלומות סתרי כל חי · אתה חופש כל חדרי בטן ובוחן כליות ולב אין כל דבר נעלם ממך ואין נסתר מנגד עיניך · יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי ואלהי אבותי שתסלח ותמחול לי על כל פשעי ותכפר לי על כל עונותי · ותעביר לי על כל חטאתי שחטאתי ושעויתי ושפשעתי ושמרדתי לפניך בין באונס בין ברצון בין בשוגג בין במזיד בין בסתר בין בגלוי בין במתכוין בין שלא במתכוין בין בהרהור בין בדבור בין במעשה אשר עברתי ושלא זכרתי שהתודתי עליה׳ ושלא התודתי עליהם מיום היותי על האדמה עד היום הזה · וכשיגיע קצי ליפטר מן העולם הזה ולשוב אליך יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי ואלהי אבותי שתקבל נשמתי באהבה ותושיבנה תחת כסא כבודך וכשאמות תהיה מיתתי סליחה ומחילה וכפרה על כל עונותי שחטאתי ושעויתי ושפשעתי ושמרדתי כי הנה גלוי וידוע לפני כסא כבודך שדואג לי מאד עד מות שעברתי ממצותיך · ושמאשר חטאתי לא להכעיסך נתכוונתי · ואתה ה׳ אלהי ואלקי אבותי סלח ומחול לי על כל עונותי שחטאתי לפניך באמוץ הלב · באבק עבודת אלילים ובחוזק ידי עובדיה או בעבודת אלילים עצמם שחטאתי בבטוי שפתים שחטאתי בבלי דעת שחטאתי בגלוי ובסתר בגלוי עריות אסורות איזו שיהיו בבעילת זנות בבנות אל נכר בנדות בשמוש ובמשמוש אברי׳ · בהקשאת עצמי לדעת ושפיכ׳ זרע לבטלה · שחטאתי בזלזול הורים בחוזק יד בחלול ה׳ בסתר ובגלוי בשנגה או בזדון בדבור פה ברעת ומרמה בהרהור הלב בחונאת ריע בוידוי פה בטפשות פה בטומאת שפתים בניבול פה ביצר הרע ביודעים ובלא יודעים בכחש ובכזב בלשון הרע בלצון במשא ומתן במקח שוחד במאכל ומשת׳ של איסור באכילת זבחי מתים בנשך ומרבית בנטיית גרון בסקור עין בעזות מצח בעינים רמות בפריקת עול תורה בפלילות בצרות עין בצדית ריע בקלות ראש בקשיות ערף בריצת רגלים להרע · ברצון ושלא ברצון ברכילות בשפיכ׳ דמים בצדיה ובאיב׳ ובזדון או בלא צדיה ובלא איבה ובשגג׳ בשבועת שוא ושקר בשיח שפתותי בשנאת חנם בתשומת יד ובתמהון לבב · ולמען קדושת שמך ולמען רחמיך הגדולים וחסדיך העצומים סלח לי כל העונות שאני חייב עליהם מכת מרדות שחה״ע מלקות שאר״ע קרבן עולה ויורד; שאה״ע עולה שאה״ע אשם תלוי שאר״ע אשם ודאי שאה״ע חטאת שאה״ע מיתה בידי שמים שאה״ע כרת ועריר׳ · שאה״ע מיתת בית דין · סקילה שרפה הרג וחנק הן כלם הן רובם הן מקצתם הן אחת מהן הן פעם אחת הן פעמים רבות · שאה״ע הכרת הגמור והמוחלט כהנשמה בעולם הבא · אנא ה׳ אלהי ואלהי אבותי שעה אל שועתי וענה לי עתירתי ושמע תפלתי הרב כבסני מעונותי ומחטאתי טהרני וזכני מהשגיאות ומהפשעים ומהמרדים אשר עשיתי הן בסתר הן בגלוי נקני נא מהם למען שמך למען ימינך למען תורתך ולמען קדושתך ואהיה מבני אדם אשר בצל כנפיך יחסיון וירוין מדשן ביתך ומנחלי עדניך תשקם · תודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח:

ואתם בני דעו כי נוסח הוידוים האלה לא עשיתי אותם אלא לדוגמא בעלמא לא זולת · וגם אני ידעתי כי איש אשר אלה לו היה גדול ברשע מאמון בן מנשה שהכתוב העיד עליו ואמר הוא אמון הרבה אשמה · אבכם אני הרחבתי פרטי העונות כאשר ראיתם כדי שכל חוטא ידע בנקלה לפרט מה שעשה בהם להתחנן לה׳ ולהתפלל לפניו שירחם עליו ועל נפשו ומי שלא חטא ועשה העונות שהם נכללים בוידוי האמור לא יזכור אותם כלל ועקר כי בזה כל המוסיף גורע · ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה׳ וזרקו בני אהרן הכהנים את דמו על המזבח סביב · עקדוהו ושחטוהו בצפון המזבח אצל קרן מזרחית צפונית על טבעת שנייה · קבל המקבל דמו בכלי שרת בצפון ונתן במזרק שתי מתנו׳ שהן ארבע בחצי המזבח ולמט׳ והשירי׳ היה שופך ליסוד דרומי: וקודם זריקת הדם מי שזכה בדישון המזבח הפנימי נכנס והטני בידו · מניח על הרצפ׳ לפניו וחופן בידו האפר והפחם שבתוך המזבח ונותן לתוך הטני ובאחרונ׳ מכבד את השאר לתוכו ומוציא את הטני עמו והשתחוה ויצא · אחרי כן הפשיטו את התמיד ונתחוהו כדכתיב והפשיט את העולה ונתח אותה לנתחיה והעלה כל אחד מה שזכה בו לכבש מחציו ולמטה במערבו ונתנו על האברים מלח כדכתיב וכל קרבן מנחתך במלח תמלח ולא תשבית מלח ברית אלהיך

בעל

מעל מנחתך על כל קרבנך תקריב מלח כי ימלחום שם
וירדו׳ מי שזכה בגזרין נטלן ונתן אחד מהם לאוהבו או
לקרובו וערכו אותן על האש כדכתיב ונתנו בני אהרן הכהן
אש על המזבח וערכו עצים על האש · חזרו והפיסו מי מעלה
האברים מן הכבש למזבח העלום למזבח כהנים כטנין
הראשונים שהעלום לכבש וזרקום על המזבח וערכום על
האש כדכתיב וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחי׳ את הראש
ואת הפדר על העצים אשר על האש אשר על המזבח · ונתן
גם כן הכהן שזכה בו מלח על גבי העשרון סלת מנח׳ בלולה
ברביעית ההין שמן והקטירו והקטיר מותר החביתין כ
כמשפטן :

אמר להם הממונה בואו חדשי׳ לקטרת והפיסו זכה מי שזכה
בקטרת וזכה כהן אחד במחתה וכהן אחר בדישון המנורה
ומי שזכ׳ בקטרת נטל בזך מלא וגדוש בחצי מנה של קטרת
נתנו בתוך הכף ונטלו בידו ומי שזכה במחתה חתה בשל
כסף ועירה בשל זהב · נכנס וצבר את הגחלי׳ על מזבח הזהב
ורדדם והשתחוה ויצא עם המחתה ומי שזכה בקטרת נכנס
אחריו ואוהבו עמו שמערה את הבזך בחפניו עם מה שנתפזר
ממנו לתוך הכף והשתחוה ויצא עם הכף וכסויה · אמר לו
הממונ׳ הקטר ופרשו הכהנים גם מן האולם ולמזבח והקטיר
הקטרת קודם העלאת הנרות אדעתין דרבנן כדכתי׳ והקטיר
עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהיטיבו את הנרות
יקטירנה · ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים יקטירנה
קטרת תמיד לפני ה׳ לדורותיכם · ובשעת ההקטרה טוב
הוא שנאמר רבונו של עולם בזמן שבית המקדש קיים היו
אבותינו על ידי הכהנים מקריבים לפניך את קטרת הסמים
ומתכפר עליהם ועכשו בעונותינו חרב בית המקדש ובטלה
העבודה ואין לנו לא מזבח ולא קרבן ולא קטרת הסמים ולא
כהן גדול שיכפר בעדנו אלא שיח שפתותינו כמו שנאמר
ונשלמה פרים שפתינו · לכן אנחנו מזכירים לפניך את
קרבן קטרת הסמים אשר צוית את אבותינו במדבר כמו
שנאמר ויאמר ה׳ אל משה קח לך סמים נטף ושחלת והלבנה
סמים ולבונה זכה בד בבד יהיה · ועשית אותה קטרת רקח
מעשה רוקח ממולח טהור קדש · ושחקת ממנ׳ הדק ונתת ממנה
לפני העדות באהל מועד אשר אועד לך שמה קדש קדשים
תהיה לכם · והקטרת אשר תעשה במתכנתה לא תעשו לכם
קדש תהיה לך לה׳ · והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר
בבקר בהטיבו את הנרות יקטירנה · ובהעלות אהרן את
הנרות בין הערבי׳ יקטירנה קטרת תמיד לפני ה׳ לדרתיכם :
תנו רבנן קטרת היתה נעשית שלש מאות וששי׳ ושמנ׳ מנה ·
שלש מאות וששים וחמשה כנגד ימות החמה · מנה לכל יום
פרס בשחרית ופרס בין הערבים ושלשה מנים יתרי׳ שמהם
מכניס כהן גדול מלא חפניו ביום הכפורים לפני לפנים
בבית קדש הקדשי׳ ונותן אותן למכתשת בערב יום הכפורי׳
ושוחקן יפה יפה כדי שתהא דקה מן הדקה ומהם גם כן היה
מקטיר על מזבח הזהב שבהיכל חצי מנה בשעת הקרבת
תמיד של שחר · וחצי מנה על של בין הערבים · תנו
רבנן פטום הקטרת אחד עשר סמנים היו בה ואלו הן · הצרי
והצפורן והחלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה ·
מור קציעה שבולת נרד וכרכום משקל ששה עשר ששה
עשר מנה · הקושט שנים עשר קלופה שלשה וקנמון תשעה
בורית כרשינא תשעה קבין · יין קפריסין סאין תלת וקבין
תלתא · ואם אין לו יין קפריסין מביא חמר חוריין עתיק ·
מלח סדומית רובע · מעלה עשן כל שהוא · רבי נתן אומ׳ אף
כפת הירדן כל שהיא אם נתן בה דבש פסלה ואם חסר אחת
מכל סממניה חייב מיתה · רבי שמעון אומר הצרי אינו אלא
שרף הנוטף מעצי הקטף · בורית כרשינא ששפין בה את
הצפורן כדי שתהא נאה · יין קפריסין ששורין בו את הצפורן
מפני שהיא עזה והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מכניסין
מי רגלים במקדש מפני הכבוד : רבון כל העולמים גלוי
וידוע לפני כסא כבודך אשר מדת הדין מתוחה עלינו כ
בעונותינו ובאנו לחלות פניך שתעצור המגפה מעלינו ולא
תתן המשחית לבא אל בתינו ורחם עלינו ועל נשינו ועל
זקנינו ועל טפינו ועל עוללינו ועל יונקינו ועל כל ישראל
עמך והסר מעלינו דבר וחרב ורעב ושבי ומשחית ומגפה
וכל מיני תחלואי׳ רעי׳ וכל צרה וצוקה ויגון ואנחה וכל מיני
פורעניות המתרגשות ובאות לעולם וקבל ברחמים וברצון
את תפלתנו כענין שנאמ׳ תכון תפלתי קטרת לפניך משאת
כפי מנחת ערב · וכמו שקבלת קטרת הסמים שהקטיר
לפניך אהרן הכהן במצו׳ משה עבדך כאשר החל הנגף בעם
שנאמר ויאמר משה אל אהרן קח את המחתה ותן עליה אש
מעל המזבח ושים קטרת והולך מהרה אל העדה וכפר עליהם
כי יצא הקצף מלפני ה׳ החל הנגף · ויקח אהרן כאשר דבר
משה וירץ אל תוך הקהל והנה החל הנגף בעם ויתן את
הקטרת ויכפר על העם · ויעמוד בין המתים ובין החיים
ותעצר המגפה · וישב אהרן אל משה אל פתח אהל מועד
והמגפה נעצרה · וכמו שנעצרה על ידי פנחס שנא׳ ויעמוד
פנחס ויפלל ותעצר המגפה : וכן דוד שנאמר ויבן שם דוד
מזבח לה׳ ויעל עולות ושלמים ויעתר ה׳ לארץ ותעצר המגפה
מעל ישראל · כי אתה אבינו ולך תלויות עינינו · שמר נא
צאתנו ובואנו מעת׳ ועד עולם כי אתה שומר ישראל · ה׳ צבאו׳
עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה · ה׳ צבאות אשרי אדם
בוטח בך · ה׳ הושיעה המלך יעננו ביום קראנו · רפאנו
ה׳ ונרפא הושיענו ותושעה כי תהלתנו אתה · וכן כתוב
בתורתך והסיר ה׳ ממך כל חלי׳ וכל מדוי מצרים הרעי׳ אשר
ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שונאך · ועתה הואל נא
מלכנו ואלהינו בכחך הגדול ובטובך הרב למלאת ידינו
מעשר מתנות ידך · כדכתי׳ יצו ה׳ אתך את הברכה באסמיך
ובכל משלח ידיך וברכך · והותירך לטובה בפרי בטנך
ובפרי בהמתך · יפתח ה׳ את אוצרו הטוב את השמים לברך
את כל מעשה ידיך והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה ·
וכתיב הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך ויסדתיך בספירים ·
ושמתי כדכד שמשותיך ושעריך לאבני אקדח וכל גבולך
לאבני חפץ · וכל בניך למודי ה׳ ורב שלום בניך · אנא
ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו למען חסדיך ורחמיך הרבים ·
אורך ימים ושנות חיים ושלום תוסיף נא לנו · כי לך ה׳
הגדולה והגבור׳ והעשר והכבוד מלפניך ובידך לגדל ולחזק
לכל · לה׳ הישועה על עמך ברכתך סלה · יהיו לרצון אמרי
פי והגיון לבי לפניך ה׳ צורי וגואלי : הקטיר המקטיר
והשתחוה ויצא עם הבזך · ומי שזכה בדישון המנור׳ נכנס
וכוז בידו · בא ועמד על האבן שלפני המעלה שבה שלש
מעלות · דישן הנר המערבי וגם שאר הנרות אם היו צריכים
לדישון ומקנחן בספוג ונותן חצי לוג שמן לכל נר ופתילה
חדשה ומדליקן מן הדולקין או מן מזבח העולה · וידבר ה׳
אל משה לאמר · דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלותך את
הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות · ויעש כן
אהרן אל מול פני המנורה העלה נרותיה כאשר צוה ה׳ את
משה · הוציא את הכוז עמו והשתחוה ויצא ואז נטל אחד

את המגרפה וזרקה בין האולם והמזבח · נכנס כה׳ להשתחוו׳
והשתחוה ויצא · נכנסו אחיו הכהנים השתחוו ויצאו · אחר
בן חביאו יין לנסך רביעית ההין ונסכו מי שזכה בו תקעו
והריעו ותקעו · ודברו ארבעה לויי׳ בשיר בכל פרק מהשלש׳
פרקים · הלוי האחד ישיר בקול אוניסונו · השני בדיטונו
השלישי בדיאפינטי : הרביעי בדיאפאסון ויננגו עמהם
ארבעה מנגנים · המנגן האחד בנבל עשור · והשלשה
מנגנים האחרים בכנור אחד ביד כל אחד מהם · ובסוף
הפרק יתקעו השתי חצוצרות שלשה פעמים ועמהם הצלצל
והשתחוה העם · ואחרי ההשתחויה יקיש הצלצל לבדו ·
ודברו אחריו הארבעה משוררים אחרים בארבעה קולות
כראשונים · וינגנו עמהם ארבע׳מנגנים בכלי הניגון דומים
לכלים הארבעה מנגנים האחרים · ובסוף הפרק יתקעו שתי
חצוצרות והצלצל עמהם שלשה פעמים והשתחוה העם ·
אחרי ההשתחויה יקיש הצלצל לבדו וידברו הארבעה לוים
האחרים בשיר : כקולות הראשונים עם ארבעה מנגני׳ בכלי
ניגון כראשונים · ובסוף הפרק ישירו כל השנים עשר
לוים יחד וינגנו עמהם כל השנים עשר מנגני׳ · וכשישלימו
יתקעו השתי חצוצרות עם הצלצל שלשה פעמים והשתחוות
העם · וזהו סדר קרבן עולת תמיד של בין הערבים בזמן
שבית המקדש קיים שיבנה במהרה בימינו אמן ·
אחרי כל הסדר הזה תקראו הפרשיות האלה :
צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי במדב׳ כח:
זה קרבן אהרן ובניו ויקרא ו׳ ·
ופסוק וערבה לה׳ מנחת יהודה וגו׳ ·
ושירו של יום · בראשון לה׳ הארץ ומלואה תהלים כד:
בשני גדול ה׳ ומהולל מאד תהלים מח:
בשלישי אלהים נצב בעדת אל פ״ב ·
ברביעי אל נקמות ה׳ צ״ד ·
בחמישי הרנינו לאלהים עוזנו פא ·
בששי ה׳ מלך גאות לבש צג ·
בשבת הראשון אז ישיר משה ובני ישראל עד צללו כעופרת
במים אדירים · שמות טו :
בשבת שני מי כמוכה באלים ה׳ עד הלכו ביבשה בתוך
הים שם ·
בשבת שלישי אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר
עד ונשקפה על פני הישימון · במדבר כא ·
והודים הלילה לעולם :
במנחה של ראש השנה אומרים קול ה׳ יחיל מדבר וגו׳ כדי
להזכיר כה׳ זכות קול השופרות של מתן תורה תהלי׳כט:
בחנוכה שחרית ומנחה ארוממך ה׳ תהלים ל׳ ·
בפורים שחרית ומנחה שגיון לדוד תהלים ז׳ ·
בתשעה באב המאוס מאסת את יהודה עד כי אתה עשית את
כל אלה והם ארבעה פסוקים ירמיהו סימן י״ד ·
סך הכהנים המטפלים בעבודת קרבן תמיד של בין הערבים
ויתר המשרתים הם השוחט המקבל וזורק המדשן מזבח
הזהב מדשן את המנורה · שני כהנים העורכים השני גזרין
על מזבח העולה · תשעה כהנים המעלים האברים על כבש
המזבח עם המנחות והיין · תשעה כהנים אחרים המעלים
כל זה למזבח · כהן הזוכה במחתה ורודד הגחלי׳ על מזבח
הזהב · המקטיר · הם בין הכל כ״ו · י״ב משוררים · שני׳ עשר
מנגנים והשתי חצוצרות והצלצל הם בין הכל נ״ג · וסימניך
משם רעה אבן ישראל :

סדר הקריאות מתורה כתובים ונביאים ישרו בעיני
לאומרם אחר עולת תמיד של בין הערבים למען
לא נחדל מלכת כפי כחנו אחרי עקבות אנשי משמר · ועם
כי הפרשיות שהיו קורין שחרית בספר הן הן שחוזרי׳ וקורין
אותן על פה במנחה · עם כל זה כי נרפה נפשי לתאות אל
עדותי ה׳ בכל עת להגדיל תורה · ששתי בפרשיות האלה
והיו לנו לעינים לכל ימי השבוע ויחזרו חלילה לעולם כל
ימות השנה במנחה חוץ מימי תשובה והצומות וליל ראשון
של פסח וערב ליל ראשון של שאר המועדים שיש להם
קריאות נבדלות · ומפני שאמרו רבותינו ז״ל שמעלין בקדש
ולא מורידין · הואלתי אחרי סדור פסוקי הנביאים לסיים
ולחתום בקריאת איזה פסוקים מפסוקי התורה : חסד ה׳
יסעדנו ותנחומיו ישעשעו נפשנו :

הקריאות למנחת יום ראשון מהשבוע

תורה

צא מן התבה אתה ואשתך ובניך וגו׳ עד ואת׳ פרו ורבו שרצו
בארץ ורבו בה : בראשית ח׳ :

כתובים

ה׳ רועי לא אחסר וגו׳ תהלים כ״ג :

נביאים

כה אמר ה׳ בעת רצון עניתיך וגומ׳ עד אשר לא יבושו קווי :
(ישעיה מ״ט)

שלשה פסוקי תורה

ויגש וישק לו וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח
בני כריח שדה אשר ברכו ה׳ : בראשית כ״ז :
ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ וכו׳ · שם
ואל שדי יברך אות׳ ויפרך וירבך והיית לקהל עמי׳ בראשי׳ כ״ח:

למנחת יום שני מהשבוע

תורה

ויאמר אלהים אל נח ואל בניו אתו וגו׳ עד ובין כל בשר אשר
על הארץ בראשית ט׳ :

כתובים

הבו לה׳ בני אלים הבו לה׳ כבוד ועוז תהלים כ״ט

נביאים

רני עקרה לא ילדה וגו׳ עד אמר מרחמך ה׳ ישעיה נ״ד :

שלשה פסוקי תורה

מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם ה׳ : במדבר כ״ג
לא

לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם ההוא אמר ולא יעשה ודבר
ולא יקימנה · שם
הנה ברך לקחתי וברך ולא אשיבנה · שם

למנחת יום שלישי מהשבוע

תורה

אחר הדברים האלה היה דבר ה׳ אל אברם במחזה עד ואת
הגרגשי ואת היבוסי בראשית ט״ו :

כתובים

הודו לה׳ קראו בשמו תהלים קה :

נביאים

שמעו אלי רודפי צדק עד נסו יגון ואנחה · ישעיה נא

שלשה פסוקי תורה

וה׳ אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה · בראשית יח
ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום וגו׳ · שם
כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו וגו׳ · שם

למנחת יום רביעי מהשבוע

תורה

ויהי אברם בן תשעים שנה ותשע שני׳ וגו׳ · בראשית י״ז

כתובים

למנצח בנגינות על השמינית ה׳ אל באפך תוכיחני תהלים ו

נביאים

בעת ההיא אמר ה׳ אל יהושע עשה לך חרבות צורים עד ויעש
יהושע כן · יהושע ה׳

שלשה פסוקי תורה

אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי
נשרים וגו׳ · שמות י״ט
ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם
לי סגלה וגו׳ שם
ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש וגו׳ שם

למנחת יום חמישי מהשבוע

תורה

וה׳ פקד את שרה כאשר אמר וגו׳ עד כי ביצחק יקרא לך
זרע : בראשית כא

כתובים

לשלמה אלהים משפטיך למלך תן וגו׳ : תהלים עב

נביאים

ויצא חוטר מגזע ישי עד מנוחתו כבוד : ישעיה יא

שלשה פסוקי תורה

ה׳ אלהיכם הרבה אתכם וגו׳ · דברים א׳
ה׳ אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים וגו׳ · שם
ואתם הדבקים בה׳ אלהיכם וגו׳ : דברים ד׳

למנחת יום ששי מהשבוע

תורה

ויהי כי זקן יצחק וגו׳ · בראשית כ״ז עד ומברכיך ברוך :

כתובים

ה׳ בעזך ישמח מלך תהלים כא :

נביאים

משא דבר ה׳ ביד מלאכי עד כי מלאך ה׳ צבאו׳ הוא : מלאכי א

שלשה פסוקי תורה

והפרתי אותך במאד מאד ונתתיך לגוים וגו׳ · בראשית י״ז
והקימותי את בריתי ביני וביניך וגו׳ · שם
ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך וגו׳ · שם

למנחת יום שביעי מהשבוע

תורה

ויצא יעקב עד עשר אעשרנו לך : בראשית כח :

כתובים

ה׳ אורי וישעי ממי אירא : תהלים כז :

נביאים

קומי אורי כי בא אורך עד אני ה׳ בעתה אחישנה · ישעיה ס׳

שלשה פסוקי תורה

הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך וגו׳ · שמות כ״ג ·
כי אם שמוע תשמע בקולו ועשית כל אשר אדבר וגו׳ · שם
כי ילך מלאכי לפניך והביאך אל האמורי וגו׳ · שם

למנחת

למנחת יום ראשון של ראש השנה

שהוא גם כן ראשון לימי תשובה:

תורה

וירא אליו ה' וגו' עד למען הביא ה' על אברהם: בראשית י"ח

כתובים

מזמור שירו לה' שיר חדש: תהלים צ"ח

נביאים

והנער שמואל משרת את ה' עד כי שומע עבדך: שמואל ג

שלשה פסוקי תורה

וה' פקד את שרה וגו' · בראשית כ"א
ותהר ותלד שרה לאברהם בן לזקניו וגו': שם
ויקרא אברהם את שם בנו וגו': שם

למנחת יום שני של ראש השנה

שהוא גם כן שני לימי תשובה:

תורה

ואלה תולדות יצחק בן אברהם · עד ויבז עשו את הבכורה:
בראשית כ"ה:

כתובים

הרנינו לאלהים עוזנו: תהלים פ"א

נביאים

ויהי איש אחד מצרע' עד בין צרעה ובין אשתאול · שופטי' י"ג

שלשה פסוקי תורה

ויזכור אלהים את רחל וישמע אליה אלהים וגו': בראשית ל'
ותהר ותלד בן וגו' · שם
ותקרא את שמו יוסף וגו': שם

למנחת יום שלישי של ימי תשובה

שהוא גם כן צום הרביעי:

תורה

ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך: עד לתת להם
ולזרעם ארץ זבת חלב ודבש: דברים י':

כתובים

אשרי נשוי פשע: תהלים ל"ב

נביאים

הנני שולח מלאכי עד הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא
מלאכי ג':

שלשה פסוקי תורה

ואצוה את שופטיכם בעת ההיא לאמר וגו' · דברים א'
לא תכירו פנים במשפט כקטון כגדול תשמעון וגו': שם
ואצוה אתכם בעת ההיא את כל הדברים אשר תעשון: שם

למנחת יום רביעי של ימי תשובה

תורה

ועתה ישראל שמע אל החקים עד והודעתם לבניך ולבני
בניך: דברים ד'

כתובים

רצית ה' ארצך: תהלים פ"ה

נביאים

שובה ישראל עד ה' אלהיך: עד ופושעים יכשלו בם הושע: י"ד

שלשה פסוקי תורה

אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים: דברים ד':
מן השמים השמיעך את קלו וגו': שם
ותחת כי אהב את אבתיך וגו': שם

למנחת יום חמישי של ימי תשובה

תורה

והיה כי יביאך ה' אלקיך וגו': עד להדוף את כל אויביך
מפניך וגו': דברים ו':

כתובים

לדוד מזמור חסד ומשפט אשירה: תהלים ק"א

נביאים

ואתה בן אדם צופה נתתיך · עד בדרכיו אשפוט אתכם בית
ישראל: יחזקאל ל"ג

שלשה פסוקי תורה

ובקשתם משם את ה' אלקיך ומצאת וגו': דברים ד'
כי אל רחום ה' אלקיך וגו' · שם
ושמרת את חקיו ואת מצותיו אשר אנכי מצוך היום וגו' שם

למנחת

למנחת יום ששי של תשובה

תורה

ויפסול שני לוחות אבנים עד אלקי מסכה לא תעשה לך: שמות ל״ד:

כתובים

לדוד ברכי נפשי את ה׳: תהלים ק״ג

נביאים

לכן אמור ל בית ישראל כה אמר ה׳ אלהים הבדרך אבתיכם אתם נטמאים עד וכעלילותם הנשחתות בית ישראל וגו׳: יחזקאל כ׳:

שלשה פסוקי תורה

ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אליהם שמע ישראל וגו׳: דברים ה׳׳
ה׳ אלהינו כרת עמנו ברית וגו׳ שם
לא את אבותינו כרת ה׳ את הברית הזאת וגו׳: שם

למנחת יום שביעי של ימי תשובה

תורה

כמעשה ארץ מצרים וגו׳ עד ולא תטמאו בהם וגו׳: ויקרא י״ח

כתובים

ה׳ חקרתני ותדע׳ תהלים קל״ט

נביאים

מה לכם אתם מושלים את המשל הזה עד והשיבו וחיו: יחזקאל י״ח

שלשה פסוקי תורה

מי יתן והיה לבבם זה להם וגו׳ דברים ה׳
ושמרתם לעשות כאשר צוה ה׳ אלהיכם אתכם וגו׳: שם
בכל הדרך אשר צוה ה׳ אלהיכם וגו׳ שם

למנחת יום שמיני של ימי תשובה

תורה

ואל בני ישראל תאמר איש איש מבני ישראל: עד ורגמו אותם דמיהם בם: ויקרא כ׳

כתובים

בבוא אליו נתן הנביא: תהלים נ״א

נביאים

תקעו שופר בגבעה עד כמלקוש יורה ארץ׳ הושע ו׳

שלשה פסוקי תורה

ואהבת את ה׳ אלהיך בכל לבבך וגו׳ דברים ו׳
והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום וגו׳: שם
ושננתם לבניך וגו׳ שם

למנחת יום שביעי של ימי תשובה

תורה

השמר לך פן תשכח את ה׳ אלהיך: עד עקב לא תשמעון בקול ה׳ אלהיכם: דברים ח׳

כתובים

ממעמקים קראתיך ה׳: תהלים ק״ל

נביאים

עמוד בשער בית ה׳: עד אשר אצוה אתכם למען ייטב לכם ירמיהו ז׳

שלשה פסוקי תורה

השמר לך פן תשכח את ה׳ דברים ו׳
את ה׳ אלהיך תירא וגו׳ שם
שמור תשמרון את מצות ה׳ אלהיכם וגו׳: שם

למנחת יום הכפורים

שהוא גם כן יום עשירי לימי תשובה׳

מפני שעבודת יום הכפורים היתה כלה בכהן גדול: אמרתי לסדר בתפלת המנחה פרשת המלואים אשר בה נתקדש את זרע אהרן לעולם לעמוד לשרת את ה׳ כשהוקם המשכן׳ וכנגדה בחרתי בנבואת יחזקאל בפרשת חנוך וטהרת המזבח לעתיד לבא על יד בני צדוק הכהנים׳ ועל כי הוא יום סליחה וכפרה סדרתי מזמור אל בקצפך כי הוא כמו ודוי והצדקת דין ותפלה לאלקי צדקנו שירחם עלינו:

תורה

וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם: עד כל הנוגע במזבח יקדש: שמות כ״ט:

כתובים

ה׳ אל בקצפך תוכיחני: תהלים ל״ח

נביאים

וילכי אל חשער שער אשר פנה דרך חקדים : עד ורצ׳תי
אתכם נאם ה׳ אלהים ׃ יחזקאל מ״ג

שלשה פסוקי תורה

וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם וגו׳ ׃ דברים י״ח
ראשית דגנך תירשך ויצהריך וגו׳ : שם
כי בו בחר ה׳ אלהיך מכל שבטיך וגו׳ : שם

למנחת עשרה בטבת

שהוא צום העשירי :

תורה

כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך : עד לאברהם ליצחק
וליעקב וגו׳ : דברים ל׳

כתובים

הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש : תהלים ס״ט

נביאים

אמור אל כל עם הארץ ואל הכהנים לאמר : עד כי שמענו
אלהים עמכם : זכריה ז׳

שלשה פסוקי תורה

וידעת כי ה׳ אלהיך הוא האלהים וגו׳ ׃ דברים ז׳
ומשלם לשונאיו אל פניו וגו׳ ׃ שם
ושמרת את המצוה ואת החקים וגו׳ ׃ שם

למנחת צום אסתר

תורה

ויבא עמלק ׃ עד מדר דר ׃ שמות י״ז

כתובים

אלהים אל דומי לך : תהלים פ״ג

נביאים

וישכם דוד הוא ואנשיו ׃ עד משלל אויבי ה׳ : שמואל כ״ט

שלשה פסוקי תורה

זכור את אשר עשה לך עמלק וגו׳ ׃ דברים כ״ה
אשר קרך בדרך ויזנב בך וגו׳ ׃ שם
והיה בהניח ה׳ אלהיך לך וגו׳ : שם

למנחת שבעה עשר בתמוז

שהוא צום הרביעי

תורה

שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן עד ככחך הגדול
ובזרועך הנטויה ׃ דברים ט׳

כתובים

רועה ישראל האזינה : תהלים פ׳

נביאים

נשים שאננות קמנה ׃ עד יראת ה׳ היא אוצרו : ישעיה ל״ג

שלשה פסוקי תורה

והפיץ ה׳ אתכם בעמים ונשארתם מתי מספר וגו׳ ׃ דברים ד׳
ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם וגו׳ : שם
ובקשתם משם את ה׳ אלהיך וגו׳ ׃ שם

למנחת תשעה באב

שהוא צום החמישי :

תורה

ויאמר ה׳ אל משה הן קרבו ימיך : עד את דברי התורה
הזאת עד תמם : דברים ל״א

כתובים

אלהים באו גוים בנחלתך : תהלים ע״ט

נביאים

אשר היה דבר ה׳ אל ירמיהו על דברי הבצרות : עד כי אתה
עשית את כל אלה : ירמיהו י״ד

שלשה פסוקי תורה

יולך ה׳ אותך ואת מלכך וגו׳ ׃ דברים כ״ח
ישא ה׳ עליך גוי מרחוק וגו׳ : שם
גוי עז פנים וגו׳ ׃ שם

למנחת שבת נחמו

תורה

והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה עד בכל לבבך ובכל
נפשך : דברים ל׳

כתובים

אשרי איש ירא את ה׳ : תהלים קי״ב

נביאים

קרבו גוים לשמוע עד ונסו יגון ואנחה · ישעיה לד

שלשה פסוקי תורה

והיה אדום ירשה וגו׳ · במדבר כ״ד
וירד מיעקב וגו׳ · שם
ונתנם ה׳ אלהיך והכיתם · החרם תחרים וגו׳ דברים ז׳

למנחת ערב פסח

תורה

ויאמר ה׳ אל משה ואל אהרן בארץ מצרים · עד בכל מושבותיכם תאכלו מצות : שמות י״ב

כתובים

הללויה הללו עבדי ה׳ · תהלים קי״ג · קי״ד קט״ו קי״ו קי״ז קי״ח :

נביאים

ויצו המלך לכל העם לאמר עשו פסח וגו׳ עד ואחריו לא קם כמוהו · מלכים ב׳ כ״ג ·

שלשה פסוקי תורה

ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה׳ אלהיך וגו׳ · שמות ט״ו
ועבדתם את ה׳ אלהיכם וברך את לחמך ואת מימיך וגו׳ : שמות כ״ג ·
לא תהיה משכלה ועקרה בארצך וגו׳ · שם

למנחת יום ראשון של פסח

תורה

ויהי בחצי הלילה וה׳ הכה · עד כל צבאות ה׳ מארץ מצרים שמות י״ב

כתובים

הללויה הללו את שם ה׳ · תהלים קל״ה :

נביאים

והיה שארית יעקב · עד והצנע לכת עם אלהיך · מיכה ה׳

שלשה פסוקי תורה

לכן אמר לבני ישראל אני ה׳ והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים וגו׳ · שמות ו׳ ·
ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וגו׳ · שם
והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי וגו׳ · שם

למנחת יום ראשון של שבועות

תורה

ויקרא משה אל כל ישראל עד וכל אשר לרעך · דברים ה׳ :

כתובים

השמים מספרים כבוד אל · תהלים י״ט

נביאים

בשנת מות המלך עזיהו · עד זרע קדש מצבתה : ישעיה ו׳

שלשה פסוקי תורה

היום הזה ה׳ אלקיך מצוך לעשות את החקים וגו׳ דברים כ״ו
את ה׳ האמרת היום להיות לך לאלהים וגו׳ שם ·
וה׳ האמירך היום להיות לו לעם סגלה וגו׳ · שם

למנחת יום ראשון של סוכות

תורה

ה׳ אלהיך הוא עובר לפניך · עד את הירדן שמה לרשתה : דברים ל״א :

כתובים

נכון לבי אלקים אשירה · תהלים ק״ח

נביאים

בן אדם שים פניך אל גוג · עד והתגדלתי והתקדשתי וגו׳ יחזקאל ל״ח

שלשה פסוקי תורה

ופתח ה׳ לך את אוצרו הטוב וגו׳ · דברים כ״ח
ונתנך ה׳ לראש וגו׳ · שם
ולא תסור מכל הדברי׳ אשר אנכי מצוה אתכם היום וגו׳ שם

למנחת יום שמיני עצרת

תורה

אלה החקים והמשפטים אשר תעשון · עד פן תעזב את הלוי כל ימיך על אדמתך : דברים י״ב

כתובים

למנצח בנגינות על השמינית · תהלים ו׳

נביאים

ואתה בן אדם הנבא על גוג · עד אשר שפכתי רוחי על בית ישראל : יחזקאל ל״ט

שלשה פסוקי תורה

אבנים שלמות תבנה וגו׳ · דברים כ״ז
וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת וגו׳ · שם
וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת וגו׳ שם :

והם קריאות שונות לשבעה ועשרים סדרי מנחה · וסימניך ה׳ עזי ומגיני **בו בטח** לבי ונעזרתי ויעלז לבי ומשירי אהודנו :

ה׳ אלהי אזמרך כבוד · ומגד מלכים אספרה כל תהלתך · בחתימת מגן שני והיאשר בגללו אגילה ואשמחה בישועתך :

המגן השלישי

מספר

שלטי הגבורים·

בהגית התורה לכל לילות השנה
באשמורת שלהן הראשונ׳ והיא תורה
שמו׳ת· נביאים· כתובים· משנה·
גמרא: מדרש מלילה ללילה על
הפרשה הנקראה:

ומאמר בזוהר על כל שבע׳ חלקי הסדרים הנמצאים
שלא כסגנון הפסוקים: הואיל כי לא נגלו לנו
משם הכימרות המספיקות בם לעומתם:

חכינו גם חקרו צעיר בני קץ מנטובה ישמרם
ה׳ ויברכם· אברהם הרופא יצו· בן הנשא
ונשאר נעלה כמו׳ דוד משער אריה
אביר הרופאים
זצ״ל:

נדפס

במנטובה

במצותו ובביתו· תחת ממשלת מעל״ת רוממות
אדוננו הדוכוס וינצינצו גונזאגה יר״ה:

שנת ובמעלות שבע יעלו בו:
ליצירה:

Con licenza de' Superiori.

המנן השלישי אשר בו בלוחות חרותה ההגירה הנכונה בתורה׃
אכתוב עתה ברצון שכני סנה כדין וכשורה ערוכה בכל ושמורה׃

הקדמה

לא

נפלאת היא מכם בני היקרים היות התפלות שלשתן תקנת אבות כדרבי יוסי בר חנינא ׃ (ברכות פרק תפלת השחר) ולא רחוקה היא ממה שכתוב בזוהר פרשת נח ׃ תא חזי אברהם אתקין צלותא דצפרא ואודע טיבו דמאריה בעלמא ׃ ואתקין ההיא שעתא כתקונה כדקא יאות ׃ דכתיב וישכם אברהם בבקר ׃ יצחק אתקין צלותא דמנחה ואודע בעלמא דאית דין ואית דיין ׃ דיכיל לשזבא ולמידן עלמא ׃ יעקב אתקין צלותא דערבית ׃ ובגין צלותא דא דאתקין מה דלא אתקין בר נש מקדמת דנא כדקא יאות ׃ בגין כך שבח גרמיה ואמר והאבן הזאת אשר שמתי מצבה ׃ דעד ההיא שעתא לא שוי לה אחרא כותיה ׃ ובגין כך ויקח את האבן אשר שם מראשותיו וישם אתה מצבה ׃ מאי מצבה ? דהות נפילה ואוקים לה ויצוק שמן על ראשה דהא ביעקב תליא מלתא למעבד יתיר מכל בני חיי עלמא ׃ ובפרשת שמיני זכור רחמיך ה׳ וחסדיך כי מעולם המה ׃ זכור רחמיך דא יעקב ׃ וחסדיך דא אברהם ׃ ואי תימא יצחק אמאי לא אדכר הכא ? אלא אשתאר להתפרעא מאינון דעקין לבנוי ׃ הדא הוא דכתיב עוררה את גבורתך ׃ וכתיב ה׳ כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה ׃ ודא הוא יצחק דאסתלק מהכא׃ רבי חייא אמר זכור רחמיך וחסדיך ׃ אלין אינון יעקב ואברהם דבעינן להון לאגנא עלן ׃ אבל יצחק למעבד קריבין קייבא ׃ ובגיני כך לא בעינן ליה לגבייהו׃ כי מעולם המה דכד ברא קודשא בריך הוא עלמא ׃ נטל יצחק וברא ביה עלמא ׃ חמא דלא יכיל למיקם בלחודוי ׃ נטל אברהם וקיים ביה עלמא ׃ הדא הוא דכתיב אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ׃ אל תקרי בהבראם אלא באברהם חמא דבעיין קיומא יתיר ׃ נטל ליעקב ושתף ליה ביצחק וקיים עלמא ׃ הדא הוא דכתיב ביום עשות ה׳ אלהים ארץ ושמים ׃ ועל דא באברהם ויעקב אתקיים עלמא ׃ ובגין כך כי מעולם המה ׃ ועל כי בגין צלותא דא דאתקין יעקב שבח גרמיה ׃ ובעינן לה לאגנא עלן כי אז יזכרו לנו רחמי ה׳ ׃ לא כנזל בה עם כי היא רשות ׃ אך נהיה נכונים להתפלל אל ה׳ תפלת ערבית כצאת הככבים ׃ וכי נפתח שפתינו ופינו יגיד בלחש תהלת אלהינו ׃ יחוס וירחם עלינו דהא אוקיבנא בזוהר פרשת ויגש דמאן דצלי צלותיה וקם קמי מאריה ׃ אצטריך ליה דלא לשמע קליה בצלותיה ׃ ומאן דאשמע קליה בצלותיה צלותיה לא אשתמע ׃ מאי טעמא ? בגין דצלותא לאו היא היא קלא דאשתמע ׃ דההוא קול דאשתמע ׃ לאו היא צלותא׃ ומאן היא היא צלותא ? דא קלא אחרא דתלי׳ בקלא דאשתמע׃ ומאן הוא קלא דאשתמע ? דא ההוא קול דהוא בואו ׃ קלא דתליא ביה דא ההוא קל בלא וא״ו ׃ ובגין כך לא אצטריך ליה לבר נש למשמע קליה בצלותיה ׃ אלא לצלאה בלחש ׃ בההוא קלא דלא אשתמע ׃ ודא היא צלותא דאתקבלת תדיר וסימניך והקל נשמע ׃ קל בלא ואו נשמע ׃ דא היא צלותא דהיא בחשאי ׃ דקודש׳ בריך הוא קביל ׃ כד אתעביד גו רעותא וכונה ותקונא כדקא יאות ׃ ולייחדא יחודא דמאריה כדקא יאות בכל יומא ׃ והקל נשמע בית פרעה ׃ והקל נשמע חסר ו״או ׃ מאי טעמא ? אמר רבי אליעזר דא היא שכינתא דבכת על חירוב בי מקדשא ׃ ועל גלותהון דישראל ׃ כתיב הכא והקל נשמע ׃ וכתיב התם קל ברמה נשמע ׃ מה להלן שכינתא אף כאן נמי שכינתא ׃ ר׳ אליעזר אמר קלא בחשאי ׃ דא הוא קלא עלאה ׃ דכל קלין נפקין מתמן ׃ אבל קל בלא וא״ו דא היא צלותא דלתתא דהיא אזלא להסתלק ולהתחבר׳ ביה כו׳׃

והיה כאשר כלינו להתפלל ולהתחנן לפני ה׳ אחרי תפלת ערבית צריכים אנחנו לעסוק בתורה כמוטל עלינו דלא איברא סיהרא אלא לגרסא ׃ ובמסכת ערובין פרק עושין פסין אמר ר׳ ירמיה בן אלעזר כל בית שדברי תורה נשמעין בו בלילה שוב אינו חרב ׃ שנא׳ ולא אמר איה אלוה עושי הנותן זמירות בלילה ׃ וכל בית שאין דברי תורה נשמעין בתוכה בלילה נענש ׃ וה׳ ואש אוכלתו ׃ כדתנן בפר׳ חלק ׃ ואסמכוהו אקרא חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח ידע שריד באהלו ׃ ואין שריד אלא תלמיד חכם שנאמר ולשרידים אשר ה׳ קורא׃

ועם כי מצוה מן המובחר היא להגות בתורת ה׳ כד אתער רוח צפון בפלגו דליליא דקודש׳ בריך הוא אתי לאשתעשעא עם צדיקיא בגנתא דעדן והוא וכל צדיקי׳ דבגינתא ציתין ליה לבר נש דקם למלעי באורייתא ׃ וציתין לאינון מלין דנפקי מפומיה ׃ הדא הוא דכתיב היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעיני ׃ עם כל זה אם אין לאל ידכם לקום בחצות הלילה לעסוק בתורה כמוטל עלינו ׃ על כל פנים תנו בה בתחלת האשמורת הראשונה ממנה דגרסינן במנחות פרק הרי עלי עשרון ׃ שיר המעלות הנה ברכו ה׳ וגו׳ בבית ה׳ בלילות וגו׳ ׃ אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה בלילה שמעלה עליהם הכתוב כאלו עסקו בעבודה ׃ ובחגיגה פרק אין דורשין אמר רבי לוי כל העוסק בתורה בלילה ׃ הקב״ה מושך עליו חוט של חסד ביום ׃ שנאמר יומם יצוה ה׳ חסדו ׃ מה טעם יצוה חסדו ? משום דבלילה שירו עמי ולא חלק בין תחלת הלילה לחצות הלילה׃

ולמען תהיה התורה ערוכה לפניכם ולא תאמרו מי יעלה לנו ויקחה לנו וישמיענה אותה ונדבר בה ? הא לכם סדרי זה אשר מלפנים יעזתי ׃ אמנם טרם החילי להדריך אתכם במעגלי יושר אודיע דברי אתכם כי ידעתי גם אני ידעתי היות סדר אחד סובב סובב הולך לכל רוחות העולם כתו״יד וגם חקוק בעט ברזל ועופר׳ לצורבא מרבנן איש מדה שמו עד היום לא נודע לי ׃ דבר בפתיחתו נבוהה נבוהה נגד חכמי דורנו וכאוילים בו למי שמבקש להשלים חק קריאת התורה מבלעדי סדרו ׃ ממנו באמרת נטיורגלי כי הנה חפשתי בנרות כל ספרי גאוני עולם כפי כחי ולא מצאתי מי שיחייב למצא מדי יום ביומו דברי חפץ מנונן אחד לתורה שבכתב ושבעל פה בהשלשת התורה נביאים כתובים ומשנה כאשר זמם ׃ ואז ימלא שחוק פי כאשר ראיתי שבצע אמרתו ולא מצא בתולים לגמרא ופתחה פתוח

עזב לשתיקה • ומי כמוהו יורה לקרות מסכתא א׳ מחמשניו׳
עם הפרשה לרוח אסמכתא קצוצה כמו שעשרה במקומות
הרבה • ובפרט בסדר ויגש אשר קם לקול הצפור מפני
שכתוב ועיניכם אל תחוס על כליכם (והם דברי פרעה)
הריץ גלגל מסכת כלים אל בורו שהיא שלשים פרקים •
ובשבתו׳ הרבה די לו בקב חרבה של מסכת׳ אחת של שלשה
או ארבעה פרקים • וכן עשה בנביאים ובכתובים כי פעם
העדיף ופעם החסיר ולא בשל בשוה עמר אחד כאות ל
לגלגלתם כפרודים שלו ? שארי ליה מאריה לחכמא דנא •
כי השיח דברים והגבירה עוף על עב קל השמימה לקחת
תורתו זאת • ולצוות לנו שנעשנה ביד רמה : וזאת היא
לכם הקדמת סדרו מלה במלה :
אמר החכם הזה הן רבים עתה עם הארץ המתרפי׳ במלאכת
מלאכת שמים לקיים כתוב הדר הוא והגית בו יומם ולילה
כי רובם כן חטאו בו • הליכות עולם בתורה שבכתב ושבעל
פה • גם את זה לעומת זה לא ידעו ולא יבינו בהלכ׳ ערוכה
מהמשניו׳ והפרשה פרוס׳ כנגדה לכל שבוע ושבוע מדי שבת
בשבתו והגלוים אותם מנביאים וכתובים • חלק כחלק מזה
ומנה נתעלמה מהם ההלכ׳ • וראיתי בני עליה והנם מעטים
קוראי מקראי קדש התורה תמידין כסדרן ובנביאי׳ וכתובים
אין איש שם על לב לקרוא אותם ככתבם וכזמנם הראוי •
על כן אמרתי עת לעשות לה׳ לידע ולהודיע איזה
דרך ישכון אור • זאת התור׳ אשר שם משה לבני ישרא׳ כלם
אשר ידבר בם האדם וחי בהם חיים נצחיים מדי שבת
בשבתו מראשית השנה ועד אחרית שנה מערכה לקראת
מערכה כדת וכהלכה : ואתה בן אדם דע וראה כי גם אם
יאמר האדם לגמור התורה כלה כמו שהיא כתובה לפניו •
וכסדרן של נביאים כאמרם ז״ל בבתרא • וכמו כן המשניות
כלן ע״ד והיה אמונת עתך הסן וכו׳ גם כי לא הפסיד לא יצא
ידי חובתו • אדרבא הקורא את המגילה וכסדר ואופן אשר
אתה רואה בלוח הזה יצא ידי חובתו ולא באופן אחר • ולכן
כוה ראה וקדש • וחדש בקרבך רוח נכון לשמור לעשות ככל
הכתוב פה כי אז תצליח את דרכיך • ודע כי הכל צפוי
ועשוי במדה במשקל זה לעומת זה ומזה בן כזה ואת׳ תחזה
הזה וזה יכשר • וזכרת היום כי כל שבוע אשר יקראו בו שתי
פרשיות יחד • גם עליך לומ׳ באותה שבוע המסכתו׳ והנביאי׳
והכתובים כאשר אתה רואה בלוחות אלו אשר לפניך •
עד כאן הקדמת החכם הנזכר ואני אהיה לו ולתורתו עבד
עולם :
ואתם קרבו הנה בני היקרים ותדעו על מי תתענגו על מי
תרחיבו פה תאריכו לשון לטובה • הלא נגלה לכם כי
סדרי התורה הם ארבעה וחמשים • ואם תחלקו כל הסדרים
לשבעה חלקים כנגד ימות השבוע • יהיו בין הכל שלש מאו׳
שבעים ושמנה חלקי׳ • ואם תרצו לקרות חלק אח׳ מהנביאי׳
והכתובים עם חלק אחד מהתורה בכל יום צריך שיהיו לכם
מן המוכן • שע״ה חלקים מהנביאים וכהם מהכתובים •
אמנם סימני הנביאים ראשונים נקראו בלעז קאפיטולי •
הם קמ״ז • וסימני הנביאים האחרונים כלם הם רל״ג • שהם
בין הכל ש״פ • וסימני החמש מגילות ויתר הכתובים הם
בין הכל שס״ב • הרי שהעדיפו שני סימנים בנביאים
כתבתי אותם בהבלעה עם שני סימנים קצרים מתרי עשר
והעלתי כל הסימנים לסכום השע״ה בשוה • ומפני שחסרו
מהכתובים סימנים ששה עשר חלקתי האלפא ביתא דרבתי
להלקים ונתצתי איזה סימנים ארוכי׳ מיתר הכתובי׳ לשנים

עד שמלאתי חשש[illegible]ה סימנים החסרי׳ עם השאר והעלתי
אותם לשע״ה חלקים המצטרכים • זאת ועוד ידיע ליהוי
לכון כי פרקי משניות סדר זרעים הם ע״ד : ופרקי מועד הם
פ״ח • ופרקי נשים הם ע״א • ופרקי נזיקין הם ע״ג • ופרקי
קדשים הם צ״א • ופרקי טהרות הם קכ״ו • שהם בין הכל
תקכ״ג פרקים • ואם תרצו לחלק אותם כפי חלקי השע״ה
האמורים צריכים אתם לקרות פרק אחד לכל לילי השבוע
ושני פרקי׳ לכל ליל שני ולכל ליל חמישי ולכל ליל שביעי
עד סדר שלח לך ושלח לך בכלל • ומיום סדר שלח לך
ואילך תקראו כנהוג לכל לילה פרק א׳ • ולכל ליל ב׳ ולכל
ליל ה׳ שני פרקים • ולכל ליל שביעי הנותרים עד סוף כל
הסדרים תקראו פרק אחד בלבד ובאופן הזה יחולקו גם הם
לשע״ה חלקים כיתר הקריאות • עוד תמצאו נ״ד הלכות
מגמרת סדר זרעים . ונ״ד הלכות מהגמר׳ מכל אחד מהחמש׳
סדרים הנותרי׳ • ונ״ד הלכות מהגמר׳ של סדר שבת המיוחדות
ללילי שבת • גם כי כתבתי נ״ד הלכות מגמרת סדר מועד
קודם להם עם שאר הסדרים שלא ממסכת שבת לתשלום
קריאת ימי השבוע • עוד העליתי על סדרי זה שע״ה מ
מדרשים • מדרש אחד מהרבות או מחבורים אחרים על כל
חלק וחלק מהסדרים אשר תקראו ליל וליל כמשפט ה
הפסוקים הנמצאים שם • ועוד יהיו לכם למנת שע״ה
מאמרים מהזוהר שבעת שבעה על כל סדר מהנ״ד סדרים
הנקראים • ועל כי ברבות ובשאר הספרים לא מצאתי
מדרשים פשוטים כפי סגנון חלק הסדר הנקרא די סיפוקי
יגעתי ומצאתי במקומן מדרשי הלכות או הלכות פשוטות
לסכום החסרים מענין חלק וחלק כחסדר אשר רשימו
לפניכם ואין בזה לכם עלי תרעומת אם לא שלמתי נדרי
באופן ההוא עצמו אשר יעדתי כי אני יעדתי מעט וקיימתי
הרבה עד כי לא נופל אנכי ממי שזמן לחברו להאכילו ב
בסעודה פת קיבר והאכילו תחתיו פת של סלת נקיה כי
במקום תרעומת חובה הוא על אשפיזכנו לשלם תודות לו
כעל כל אשר גמלהו בחסדו הרב • וגם במאמרי הזוהר עם
כי לא חייבתי עצמי למצא מהם כפי סגנון הפסוקי׳ הנקראי׳
אלא כפי מה שכתב הקדוש רשב״י על הסדר ההוא בכלל
ולא על פרט הכתוב • לא מצאתי סכום הצריך על הסדרים
כלם כי יחסרו בו איזה סדרים משלם כאשר ידעתם •
ובמקומן מסדר פינחס ואילך לקטתי מאמרים מהזוהר
עצמו משאר סדריו השלמים • עד תום השע״ה חלקים
הצריכים • הרי שבכל לילה ולילה יש לכם לקרות אחד
משבעה חלקי סדרים עם תרגום אנקלוס שנים מקרא ואחד
תרגום שיעלו לכם להשלים בכל ליל ז׳ עם הצבור סדר
השבוע • וגם תקראו בכל לילה סימן אחד מנביאים • וסימן
אחד מכתובים • ופרק א׳ מהמשניות חוץ מליל ב׳ וה׳ וז׳ •
שתקראו שני פרקים לכל לילה מהם עד סדר קרח כאמור
והלכה אחת מהגמרא מהששה סדרי׳ סדר אחד בלבד בלילה
ומדרש אחד מהרבות • ומאמר אחד מהזוהר אשר לקטתי
קרובים אל הפשט ולא נכנסתי לפרדס הקבלה האלהית כי
לא נוסיתי בה • ובזה תשלימו את התורה כלה עם הצבור
מראשית השנה ועד אחרית שנה • ותזכו לטהר ולקדש
נפשכם כחיוב כל בר ישראל אשר בצל שדי יתלונן • וה׳
יברך אתכם יאריך ימיכם בטוב ושנותיכם בנעימי׳ בעולם
הזה ותתענגו מזיו השכינה הטוב והנצחי בעולם הבא ותהיו
צרורים בצרור החיים בגן עדן עם שאר עבדי ה׳ כאשר קוינו
וצפינו מיום אשר שם אלהינו בחיים נפשנו • ואז נגילה
ונשמחה

ונשמחה בישועתו ונאמר עם כל הצדיקים אמן והלל לה׳ ברוך הוא וברוך שמו סלה ועד כן העולם ועד העולם אמן ואמן:

דברי הגאון כמהר״ר מרדכי יפה זצ״ל בלבוש החור של״ו סימן רפ״ה סעיף א׳ ג׳ ד׳ שהם מוסמכים על דעת בעל הטורים ז״ל · חייבו חכמינו ז״ל על כל אדם מישראל שישלים הסדר לכל שבוע עם הצבור שנים מקרא ואחת תרגום כדי שיהיה בקי בתורה · וסימניך ואלה שמות בני ישראל ראשי תיבות וחייב אדם לקרות הסדרים שנים מקרא ואחת תרגום וזה חייבים כל בני ישראל · וכל העושה כן מאריכין לו ימיו ושנותיו · ואפילו פסוקים שאין עליהם תרגום כגון עטרות ודיבון והוא הדין ראובן שמעון וכיוצא בו · חייב לקרות ג׳ פעמים ב׳ פעמים במקום מקרא ופעם אחת במקו׳ תרגום וכל השבוע מיום הראשון ואילך הוי משלים עם הצבור שהרי מתחילין הצבור הסדר ביום שבת במנחה · ומצוה מן המובחר שישלים אותו קודם שיאכל בשבת · ואם לא השלים אותו קודם אכילה ישלים אחר אכילה קודם המנחה · אבל משם ואילך כיון שמתחילים אחר עבר זמנו של זה · ויש אומרים דכ״ש יכול להשלימה עד יום רביעי כדין הבדלה · ויש אומרי׳ עוד שיש להם תשלומים אם עבר עד יום שמחה תורה · שאז משלימין כל הצבור את התורה מכל מקום כל הקודם זכה:

ודעו בני היקרים כי אין לכם להרהר אחר אריכות סדורי זה כי הנה מובטח אני שיהיה לאל ידכם לעמוד בו כי ידעתי אני בעצמי הזמן שיצטרך להטפל בו האדם פעמים רבות · ומצאתי שבין קריאת המעמדו׳ וכל סדר התמידין והמוספין עם פרשיותיהן ככתוב לא יעברו שתי שעות ודי בתפלת המנחה חצי שעה · ובכל הלילות לא תעברו שעה אחת וחצי שהם בין הכל ארבע שעות · ואם נחמיה התרשתא ועזרא הכהן ובני הגולה היו קורין בספר תורת ה׳ רביעית היום ורביעית היום היו מתודים ומשתחוים לה׳ שהם שש שעות ממזרח שמש עד צאת הכוכבים · מפני מה אין אתם יכולים לקרות ששית היום שהוא ארבע שעות בין היום ובין הלילה בתורה שבכתב ושבעל פה הסדורה לפניכם כיום הזה? חזקו ואמצו והיו לבני חיל והיה אלהים עמכם וכן אמרו רבותינו על פסוק אנכי שלומי אמוני ישראל (שמואל ב׳ כ׳) תנא דבי אליהו יש בו באדם דרך ארץ ומקרא בלבד מוסרין לו מלאך אחד לשמרו שנאמר הנה אנכי שולח מלאך וגו׳ · קרא אדם תורה נביאים וכתובים מוסרין לו שני מלאכים שנאמר כי מלאכיו יצוה לך · אבל קרא אדם תורה נביאים וכתובי׳ ושנה משנה ומדרש הלכות ואגדות הקב״ה משמרו בעצמו משלו משל למה הדבר דומה למלך שהיה מהלך בדרך הוא ובנו עמו כיון שהגיע לחמה ולשרב עמד אביו מדוחק של חמה ועשה צל לבנו כדי שלא יגיע בו חמה ושרב · כך הקב״ה ה׳ שומרך ה׳ צלך כו׳:

ועתה אם לא יערב לכם ההלכו׳ אשר הצבת לברכה מהשתא סדרי · ברו לכם הלכות אחרות כאות נפשכם כי לכם משפט הבחירה · אך שמרו סדר עריכתם כאשר עשיתי · כי הנה כאשר ראיתי היות השבוע שבעה ימים והסדרים ששה חלקתי סדר מועד לשני חלקים להעלותם לשבעה חלק אחד ליום · לכן ביום ראשון סדרתי לעולם ההלכות מסדר זרעים · בשני מסדר מועד שלא ממסכת שבת · בשלישי מסדר נשים · ברביעי מסדר נזיקין · בחמישי מסדר קדשים · בששי מסדר טהרות · ובשביעי חזרתי לסדר מועד במסכת שבת בלבד כמשפט היום · ואם באולי יהיה לכם למשא לקרות בשחרי׳ כל סדר התמידין כאשר כתבתי · להקל מעליכם עול הפרשיות הנוספות כלם · קראו סדר התמיד כהויתו ותניחו לפעמים קריאת השלשה מזמורים קודם פטום הקטרת ופרשיות הקרבנות והמנחות הנקראים בנדבה ותקצרו מהלכות הגמרא והמדרשי׳ מהזוהר הארוכים אשר כתבתי ובלבד שלא תשמיטו אותם מכל וכל אם תרצו לצאת מידי חובת הגית התורה הנאותה · כי אז במשך שעה וחצי לכל היותר תקראו המעמדות וסדר התמיד כלו כהלכתו · וה׳ אלהינו ירצנו ויברך את מעשה ידינו אמן ואמן:

ובשומי קנצי למילין אמרתי להזכיר לכם כי על האבן האח׳ של המגן השלישי של שלטי הגבורים הזה שבעה עינים: היינו תורה · נביאים · כתובים · משנה · גמרא · מדרש · וזוהר · בגין די שבעה בשבעה זמנין לנזרו עירין ומימר קדישין דליהוו מגני עלן ומייתי יתן לחיי אריכי וטבי דעלמא דאתי להתעדנא בגינתא דעדן עם צדיקיא עבדי דאלהא רומא וקדישא · יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא אמן ואמן:

הלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות תורה · נביאים · כתובים · משנה · גמרא · מדרש · מאמר הזוהר לכל לילי השנה על סדר שבעה חלקי הסדרי׳ הנחלקים כדין וכשורה לכל לילה משבעה לילי השבוע לא יחסר המזג: ועל כי סדרי התורה במספר במפקד יעלו לסכום ארבעה וחמשים · והנקראים לילה ללילה עמהם יהיו תמיד ששה גופי תורה הנזכרים ימצאו כל חלקי הפקודים מהסדרים עם תרגום אנקלוס הנוסף עליהם והנלוה עמם לצבאותם: שלשת אלפים וכ״ד בזיכי לבונה זכרה לרצון לנו לפני ה׳ · וסימניך שלשת אלפים כ״ד יכיל · ויהי נועם ה׳ אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו אכי״ר:

כי האיש החפץ חיים שימסרו בידו בנקלה מפתחות סיבבי הלוחות אשר הצבתי בזה מנתיבות עולם רבותינו ז״ל יראה לכל חפצו ורצונו האלפסי נדפס בריוה די טרינטו שנת שי״ח והעין ישראל נדפס בויניציאה שנת שכ״ו והילקוט מויניציא׳ שנת שכ״ו · והזוהר ממנטובה שנת שי״ח והרבות מויניציאה שנת שכ״ו ולא יגע ולא ייעף למצוא מבוקשו ומרגוע לנפשו והיתה מנוחתו כבוד:

בראשית

ליל א

תורה שמות בראשית ברא אלהים · עד ברא אלהים לעשות

נביאים ויהי אחרי מות משה · עד רק חזק ואמץ · יהושע א

כתובים שיר השירים אשר לשלמה · עד רהיטנו ברותים · שיר השירים א

משנה מאימתי קורין · ברכות פרק א

גמרת זרעים תנו׳ רבנן מאימתי מתחילין לקרות קריאת שמע בערבין וכו׳ · עד וכין דאיתא לרבנן עבדינן כוותיהו · אלפסי דף ב עמוד ב ברכות פרק א

מדרש רבי יונה בשם ר׳ לוי אמר למה נברא העולם בב׳ית · עד שנאמר אנכי ה׳ אלהיך · רבות דף ב עמוד ד פרק א

זוהר שבעה היכלין מדורין אינון לעילא · עד לסלקא נשמתין דאתעטרא תמן · זוהר דף לח עמוד א חלק א:

ליל ב

תורה שמות אלה תולדות השמים · עד ולא יתבוששו

נביאים וישלח יהושע בן נון · עד נמוגו כל יושבי הארץ מפנינו · יהושע ב

כתובים אני חבצלת השרון · עד על הרי בתר שיר השירים ב

משנה היה קורא בתורה · ומי שמתו · ברכות פרק ב ופרק ג

גמרת מועד אור לארבעה עשר כו׳ · מאי אור אמר רב הונא נגהי כו׳ · עד דלמא ממשכא ליה שמעתתא ואתי לאמנועי ממצוה · אלפסי דף קנז עמוד א פסחים פר׳ א

מדרש בהבראם · רבי אבהו בשם רבי יוחנן אמר בהבראם · בה׳א בראם · עד ונשגב ה׳ לבדו ביום ההוא · רבות דף ט עמוד ב פרק יב ·

זוהר היכלא תניתא · היכלא דא קיימא לגו מהאי היכלא קדמאה · עד כתיב עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו דף לח עמוד ב חלק א

ליל ג

תורה שמות והנחש היה ערום עד דרך עץ החיים

נביאים וישכם יהושע בבקר · עד כל הגוי לעבור את הירדן · יהושע ג

כתובים על משכבי בלילות · עד וביום שמחת לבו · שיר השירים ג

משנה תפלת השחר · ברכות פרק ד

גמרת נשים תני רב ביבי קמיה דרב נחמן · ג״נשים משמשות במוך וכו׳ · עד למאן דאמר אין חוששין · משום צער לידה חוששין · אלפסי דף ג עמוד ב · יבמות פרק א

מדרש וישמעו את קול ה׳ אלהים · אמר ר׳ חלפון · עד לא השכינו שכינה בארץ · רבות דף יג עמוד א · פרשה יט

זוהר בהיכלא חמישאה קיימין כל אינון מאריהון דתיובתא שלמתא · דתבו מחטאיהון · עד ביה דרגא דחסידי דאיהו דרגא עילאה על כלא · זוהר דף לט עא חלק א

ליל ד

תורה שמות והאדם ידע · עד לקרא בשם ה׳

נביאים ויהי כאשר תמו כל הגוי · עד את ה׳ אלהיכם כל הימים · יהושע ד

כתובים הנך יפה רעיתי · עד ויאכל פרי מגדיו · שיר השירים ד

משנה אין עומדין · ברכות פרק ה

גמרת נזיקין ארבעה אבות · מדקתני אבות · מכלל דאיכא תולדות וכו׳ · עד ובעל חוב בבינונית וכתובת אשה בזבורית · אלפסי בבא קמא פרק א

מדרש ויצא קין מלפני ה׳ · עד טוב להודות לה׳ דף טו עמוד ג · רבות פרש׳ כב

זוהר היכלא שתיתאה · היכלא דא היכלא דחסידי · היכלא דא היכלאה עלאה על כלא עד כתיב בראשית · שבחא דשית איהו דעבדי אומנותא בהאי · זוהר דף לט עמוד א חלק א:

ליל ה

תורה שמות זה ספר תולדות אדם · עד כי לקח אותו אלהים

נביאים ויהי כשמוע כל מלכי האמורי · עד ויעש יהושע כן · יהושע ה

כתובים באתי לגני אחותי כלה · עד וזה רעי בנות ירושלם · שיר השירים ה

משנה כיצד מברכין · ושלשה שאכלו ברכות פרק ו ופרק ז

גמרת קדשים דרש רבי חנינא בר פפא מאי דכתיב יהי כבוד ה׳ לעולם · עד לאורתא בעי רחמי וצוה חולין פרק אלו טרפות: ילקוט דף ג עמוד ד

מדרש דבר אחר זה ספר תולדות אדם · כתיב גלמי ראו עיניך · עד והשמו׳ האמורות

בספרו

בספרו של אדם: רבות דף טו עמוד ד פרשה כד

זוהר רבי יוסי פתח הנצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע· עד ואת הארץ לאכללא ארץ דלתתא· ולהשגאה לה ולעבדה כגונא דלעילא: זוהר דף לט עמוד ב חלק א

ליל ו

תורה שבו֗ת ויחי מתושלח· עד ושבע מאות שנה וימת

נביאים ויריחו סגרת ומסוגרת· עד ובצעירו יציב דלתיה יהושע ו

כתובים אנה הלך דודך: עד כמחולת המחנים שיר השירים ו

משנה אלו דברים ברכות פרק ח

גמרת טהרות הן בעון חוללתי אמר ר' יצחק אין האשה מתעברת עד תחטאני באזוב ואטהר· תהלים סימן תשסה עמוד ב ילקוט דף קז נדה פרק המפלת

מדרש ויקרא את שמו נח לאמר רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש עד לשם נחת התבה נקר' דכתיב ותנח התיבה· רבות דף יו עמוד ב פרשה כה

זוהר ויכלו השמים והארץ וכל צבאם· ר'אלעזר פתח מה רב טובך אשר צפנת עד וכל צבא' רזי דאוריתא דכיאן דאוריתא מסאבן דאוריתא· זוהר דף מז עמוד א חלק א

ליל ז

תורה שבו֗ת ויהי נח בן חמש מאות שנה עד מצא חן ב בעיני ה'

נביאים ויהי ה' את יהושע עד עמק עכור עד היום הזה· יהושע ז

כתובים מה יפו פעמיך· עד דודי צפנתי לך: שיר השירים ז

משנה הרואה מקום· ברכות פרק ט· אלו דברים· פאה פרק א

גמרת שבת בעא מניה רב לרבי הטעינו חבירו אוכלין ומשקין כו' עד הכא אתעבידא מחשבתו: אלפסי דף מט עמוד א שבת פרק א

מדרש ונח מצא חן בעיני ה' כתוב ימלט אי נקי עד באיזו זכות בזכות תולדותיו· רבות דף יח עמוד א פרשה כט

זוהר וינחם ה' כי עשה את האדם ר' יוסי פתח הוי מושכי העון בחבלי השוא· עד דאמרו קמיה מה אנוש כי תזכרנו: זוהר דף נז עא חלק א

נח

ליל א

תורה שבו֗ת אלה תולדת נח: עד צוה אותו אלהים כן עשה

נביאים ויאמר ה' אל יהושע אל תירא· עד והטף והגר החולך בקרבם· יהושע ח

כתובים מי יתנך כאח לי: עד על הרי בשמים שיר השירים ח

משנה ואלו מפסיקין לפאה פאה פרק ב

גמרת זרעים עד סוף האשמורת הראשונה אמר ר' יהודה אמר שמואל הלכה כר'ג כו' עד כיון ד דתקינו רבנן ה' שפתי בתפלה· כתפלה אריכתא דמיא: אלפסי דף ב עב: ברכות פרק א

מדרש והקימותי את בריתי אתך· ברית אתה צריך· עד בטרם תבא שנת הרעב רבות דף יט עא פרשה לא

זוהר ותשחת הארץ לפני האלהים אמר ר' יהודה כיון דכתיב ותשחת הארץ· אמאי לפני האלהים עד וכתבן אתבדרו לכל ארבע רוחי עלמא: זוהר דף סעא חלק א

ליל ב

תורה שבו֗ת ויאמר ה' לנח· עד חמשים ומאת יום

נביאים ויהי כשמע כל המלכים· עד אל המקום אשר יבחר יהושע ט

כתובים ויהי בימי שפוט השופטים עד בתחלת קציר שעורים רות א

משנה מלבנות התבואה הפאה נקנית· פאה פרק ג ופרק ד

גמרת מועד תנן התם ר' מאיר אומר אוכלין כל חמש ושורפין בתחלת שש· עד אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה אף בבתים כן· אלפסי דף קנח עא פסחים פרק א

מדרש בעצם היום הזה בא נח אמר ר'יוחנן אמר הק'בה אם נכנס נח עד והקיפוה אריות שלא יגעו בו רבות דף יט עמוד ג פרשה לב

זוהר וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה אמאי נשחתה בגין כי השחית עד ועל דא כי נשחתה ודאי מאי טעמא בגין כי השחית כל בשר זוהר דף סא עמוד א חלק א

ליל ג

תורה שמות ויזכר אלהים את נח עד יבשה הארץ

נביאים ויהי כשמע אדני צדק· עד אל המחנה הגלגלה יהושע י

כתובים ולנעמי מודע לאישה עד ותשב את חמותה רות ב

משנה גדיש שלא לוקט פאה פרק ה

גמרת נשים תנו רבנן יש חולצות או מתיבמות חולצות ולא מתיבמות כו' עד ושאר כל אדם ח חולצין או מיבמין אלפסי דף ד עמוד ב יבמות פרק א

מדרש ויזכר אלהים את נח וגו'· צדקתך כהררי אל עד היו מחריבין את העולם·

רבות דף יט עמוד ד פרק לג

זוהר — ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר אהדרנה למלא קדמא׳עד ומחבל לא יכיל לשלטאה עליהו׃ זוהר דף סב עא חלק א

ליל ד

תורה שמו״ת — וידבר אלהים אל נח עד שרצו בארץ ורבו בה

נביאים — ויהי כשמוע יבין מלך חצור׃ עד והארץ שקטה ממלחמה יהושע יא

כתובים — ותאמר לה נעמי׃ עד כי אם כלה הדבר היום רות ג

משנה — בית שמאי אומרים הבקר · פאה פרק ו

גמרת נזיקין — תנו רבנן מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם מיטב שדהו וכרמו של ניזק וכו׳ עד ורב הונא בריה דרב יהושע דבתראי ניהו · אלפסי בבא קמא פרק א דף ג עמוד א

מדרש — שופך דם האדם וגו׳ דרש ר׳ עקיבא כל מי שהוא שופך דמים עד אבל יתקיים העולם באחרים · רבות דף כא עג פ׳ לד

זוהר — ויאמר ה׳ לנח אמר ר׳ שמעון אמאי בכלהו אמר אלהים והכא השם עד ומקרא דא אוליפנא רזא דאורחוי דארעא׃ זוהר דף סז עמוד ז חלק א

ליל ה

תורה שמו״ת — ויאמר אלהים אל נח עד ויולדו להם בנים אחר המבול

נביאים — ואלה מלכי הארץ אשר הכו עד כל מלכי׳ שלשים ואחד יהושע יב

כתובים — ובעז עלה השער עד וישי הוליד את דוד רות ד

משנה — כל זית שיש לו שם מאימתי כל אדם · פאה פרק ז ופרק ח

גמרת קדשים — רבי שמעון בן עזאי רמי כתיב ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים עד יהי כפרה עלי שמעטתי את הירח חולין פרק אלו טרפות ילקוט דף ד עא

מדרש — ויאמר אלהים אל נח וגומ׳רבי יהודה ורבי נחמיה עד ואם חד הוא אנא הוא · רבות דף כא עמוד ג פרש׳לה

זוהר — ויבא נח ובניו ואשתו ר׳חייא פתח ואמר אם יסתר איש במסתרי׳ עד ויבא נח כמה דאת אמר לאסתתרא מעינא׃ זוהר דף כח עמוד א חלק א

ליל ו

תורה שמו״ת — בני יפת גמר ומגוג עד בארץ אחר המבול

נביאים — ויהושע זקן בא בימים עד הוא נחלתם כאשר דבר להם יהושע יג

כתובים — איכה ישכח עד ולבי דוי קנות א

משנה — הקלין שבדמאי · דמאי פרק א

גמרת טהרות — אמר ליה אנטונינוס לר׳ מאימתי יצר הרע נתון באדם עד ופקודתך שמרה רוחי · נדה פרק המפלת ילקוט דף י עמוד ד

מדרש — הוא היה גבור ציד · חמשה הוא לטובה׃ עד ואת רחבת עיר ואת כלח · ואת רסן׃ רבות דף כב עמוד ג פרק לז

זוהר — וישאו את התיבה רבי אבא פתח רומה על השמים אלהים · ווי לון לחייביא עד ואלה לחרפות ולדראון עולם׃ זוהר דף סח עמוד ב חלק א

ליל ז

תורה שמו״ת — ויהי כל הארץ עד וימת תרח בחרן

נביאים — ואלו אשר נחלו בני ישראל עד והארץ שקטה ממלחמה יהושע יד

כתובים — איכה יעיב באפו עד אויבי כלם קנות ב

משנה — ואלו דברי׳מתעשרין׃ מאכילין את העניים דמאי פרק ב ופרק ג

גמרת שבת — אמר רב ביבי בר אביי המדביק פת בתנור התירו לו כו׳עד אלא משום שלא יבא לידי איסור סקילה אלפסי שבת דף מט עמוד ב פרק א

מדרש — ואלה תולדות תרח תרח הוליד את אברם אמר רבי אבא בר כהנא עד וימת הרן על פני תרח · רבות דף כג עמוד ג פרש׳לח

זוהר — וירד ה׳לראות את העיר דא הוא חד דאינון עשר זמנין דנחתא שכינתא לארעא · עד דלא יהות טופנא בעלמא כדבקדמתא׃ זוהר דף עא עמוד א חלק א

לך לך

ליל א

תורה שמו״ת — ויאמר ה׳אל אברם עד ואת כל אשר לו׃

נביאים — ויהי הגורל למטה בני יהודה עד בירושלם עד היום הזה יהושע טו

כתובים — אני הגבר עד מתחת שמי ה׳ קנות ג

משנה — הלוקח פירות דמאי פרק ד

גמרת זרעים — אמר רבי יהושע בן לוי אע׳פי שקרא אדם קריאת שמע בבית הכנסת מצוה לקרותה על מטתו כו׳ עד צריך להמתין לחברו עד שמסיים תפלתו · אלפסי דף ג עב ברכות פרק א

מדרש — ואעשך לגוי גדול אמ׳ לו ומנות לא העמדתי שבעים אומות עד אחר כך מחייה המתים רבות דף כד עמוד א פרשה לט

זוהר — ויאמר ה׳ אל אברם מה כתיב לעילא וימת הרן על פני תרח אביו מאי אריא הכא עד תא חזי כיון דכתי׳ויצאו אתם מאור כשדים מיד ויאמר ה׳ אל אברם זוהר דף עז עמוד ב חלק א

ליל ב

תורה שמות ויעל אברם ממצרי' עד ויבן שם מזבח לה'

נביאים ויצא הגורל לבני יוסף עד ויהי לבם עובר יהושע י"ו

כתובים איכה יועם זהב עד גלה על חטאתיך קנות ד'.

משנה הלוקח מן הנחתום המקבל שדה מישרא דמאי פרק ה ופרק ו

גמרת מועד אמר רב הסבונא חמץ ביו' טוב כופה עליו את הכלי כו' עד שדרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר בפסח שני: אלפסי פסחים דף קנח עב פרק א

מדרש גם ללוט ההולך את אברם. ארבע' דברי' טובים היו ללוט בעבור אברהם עד מצאתי דוד עבדי: היכן מצאתיו בסדום רבות דף כח עא פרשה מ

זוהר וילך אברם כאשר דבר אליו ה' אמר רבי אלעזר תא חזי דלא כתיב ויצא אברהם עד והא יציאה מארץ מולדתו הוות בקדמיתא זוהר דף עח עב חלק א

ליל ג

תורה שמות ויהי בימי אמרפל עד וקחו חלקם

נביאים ויהי הגורל למטה מנשה עד רכב ברזל לו כי חזק הוא יהושע יז

כתובים זכור ה' מה היה עד קצפת עלינו קינו' ח

משנה המזמין את חברו דמאי פרק ז

גמרת נשים אשת אחיו שלא היה בעולמו היכא כתיבא אמר ר' יהודה כו' עד קמ"ל דזיקתו בכדי לא פקעה וכן הלכתא. אלפסי פב דף ה עא

מדרש ויהי בימי אמרפל רבי יהושע דסכנין עד כדי שיבואו ויפלו ביד אברהם הה"ד ויהי בימי אמרפל רבות דף כה עג פרש' מא.

זוהר ויקח אברם את שרי אשתו מה הוא ויקח אלא אמשיך ליה במלי מעלייתא. עד הכא אתגלי ליה ההוא דרגא דשלטא על ארעא ועאל ביה ויתקיים ביה זוהר דף ע"ט עמוד א' חלק א

ליל ד

תורה שמות אחר הדברים האלה עד ואת היבוסי

נביאים ויקהלו כל עדת בני ישראל עד בני בנימן למשפחתם יהושע יח

כתובים דברי קהלת בן דוד עד ויוסיף דעת יוסיף מכאוב קהלת א

משנה החטים והזונין כלאים פרק א

גמרת נזיקין תנו רבנן אין לו עידית כלן נזיקין ובח וכתובת אשה כו' עד ומאן דאמר כ"ח ו ונזיקין בבינונית אין ליה דעולא. אלפסי בבא קמא פרק ד אבות נזיקין. דף ג עב.

מדרש אל תירא אברם. ר' לוי אמר תרתין ורבנין אמרי חדא עד מה רב טובך אשר צפנת ליראיך רבות דף כו עא פרשה מג.

זוהר ויהי ריב בין רועי מקנה אברם. רב כתיב חסר יוד דבעא לוט למיהדר לפולחנא נוכראה. עד ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם. זוהר דף פד עמוד א חלק א

ליל ה

תורה שמות ושרי אשת אברם עד את ישמעאל לאברם:

נביאים ויצא הגורל השני לשמעון עד ויכלו מחלק את הארץ יהושע יט

כתובים אמרתי אני בלבי עד הבל ורעות קהלת ב

משנה כל סאה ערוגה שהיא ששה כלאים פב ופג

גמרת קדשים דגים דלא בני שחיטה נינהו מנא לן עד ובלשון אחרון אמר וכו' משום דכתיב על מיצר חולין פ' השוחט ילקוט דף ד עב

מדרש ושרה אשת אברם לא ילדה לו. אשת חיל מי ימצא עד שגל לימינך בכתם אופיר: רבות דף כח עב פרשה מה

זוהר אחר הדברים האלה רבי יהודה פתח אני לדודי ועלי תשוקתו. עד אגרא קביל ת עלייהו דהא כלהו לא יזכון לעלמין זוהר דף פח עא חלק א

ליל ו

תורה שמות ויהי אברם בן תשעים שנה עד מלכי עמים ממנו יהיו

נביאים וידבר ה' אל יהושע עד עמדו לפני העדה יהושע כ

כתובים לכל זמן עד במה שיהיה אחריו קהלת ג

משנה קרחת הכרם כלאים פרק ד

גמרת טהרות תניא רבי אליעזר אומר כל האוחז באמה ומשתין כאלו מביא מבול עד שעה אחת לפני המקום עין ישראל דף קפו עמוד א נדה פרק כל היד :

מדרש ואתנה בריתי ביני וביניך. אמר רב הונא בשם בר קפרא עד אם זכר אם נקבה משם מוהלין אותו רבות דף כט עמוד א פרשה מו

זוהר ויהי אברם בן תשעים שנה רבי יוסי פתח ועמך כלם צדיקים זכאין אינון ישראל מכל שאר עמין עד דאית ליה חולקא תדיר בעלמ' דאתי: זוהר דף צב עא הא

ליל ז

תורה שמות ויפל אברהם על פניו עד נמלו אתו

נביאים ויגשו ראשי אבות הלוים עד אשר דבר ה' אל בית ישראל הכל בא יהושע כא

כתובים ושבתי אני ואראה עד כי אינם יודעים לעשות רע קהלת ד

משנה כרם שחרב איזהו עריס. כלאים פה ופו.

גמרת שבת תנו רבנן המוציא מחנות לפלטיא דרך סטיו חייב ובן עזאי וכו' עד ואם הוציא והכניס פטור. אלפסי שבת פרק א דף ב עא

מדרש ויכל לדבר אתו · תני הנפטר מחבירו עד ומתמלא עליהם רחמים ומרחם עליהם : רבות דף כט ע״ג פרשה מז ·

זוהר ויהי אברם בן תשעים שנה פתח אידך ואמר ויהי אברם בן תשעים שנה ותשע שנים כו׳ האי קרא אית לעיינא ביה · עד ועמך כלם צדיקים לעולם ידשו ארץ : זוהר דף צ״ח עמוד א חלק א

וירא

ליל א

תורה שמות וירא אליו ה׳ עד הלך עמם לשלחם

נביאים אז יקרא יהושע עד עד הוא בינותיכו כי ה׳ האלהים יהושע כב

כתובים אל תבהל על פיך · עד מענה בשמחת לבו · קהלת ח

משנה המבריך את הגפן כלאים פרק ז

גמרת זרעים אמר ר׳ חלבו אמר רב הונ׳ כל חקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם כו׳ עד כאלו פראם לבני מבין האומות · עד סוף כל הדורות· אלפסי ברכות פרק א׳ דף ד ע״א ·

מדרש יוקח נא מעט מים ר׳ אלעזר בשם ר׳ שימאי עד ולחם לבב אנוש יסעד · רבות דף ל׳ עמוד ב פרשה מא

זוהר איה שרה אשתך דלא בעו לאמר מקמה · כיון דאמר הנה באהל : מיד שוב אשוב אליך כעת חית· עד דהוא אילנא דחיי · והודע מהימנותא לכל באי עלמא · זוהר דף כ עמוד א חלק א

ליל ב

תורה שמות וה׳ אמר המכס׳ אני עד ואברה׳ שב למקמו

נביאים ויהי מימים רבים עד מעל הארץ הטובה אשר נתן לכם · יהושע כג

כתובים יש רעה אשר ראיתי : עד אחריו תחת השמש קהלת ו

משנה כלאי הכרם אין אסור משום כלאי׳ פ״ח ופ״ט

גמרת מועד אמר רב יהודה הבודק צריך שיברך · מאי מבר׳ וכו׳ עד קורין ומתפללין ואין צריכין טבילה · אלפסי פסחים פ״א דף קנ״ט ע״ב :

מדרש ואברהם היו יהיה ר׳ תנחום בשם ר׳ ברכיה עד אלא את אשר דבר עליו · רבות דף לא עמוד א פרשת כט

זוהר ויאמר שוב אשוב אליך כעת חיה אמר ר׳ יצחק שוב אשוב ישוב מבעי ליה דהא מפתחא דא לפקד עקרות עד דין נוקבא בשלא ליה לבר מן דכורא זוהר דף קב עמוד ב׳ חלק א

ליל ג

תורה שמות ויבאו שני המלאכי׳ עד בני עמון עד היום

נביאים ויאסף יהושע את כל שבטי עד אשר נתן לו בהר אפרים יהושע כד

כתובים טוב שם משמן עד והמה בקשו חשבונו׳ רבים קהלת ז

משנה עד אימתי חורשין טביעית פרק א

גמרת נשים מי שיש לו אח מ״מ כו׳ · מ״מ לאתויי מאי אמר רב יהודה לאתויי ממזר כו׳ עד ואין בנך הבא מהנכרית קרוי בנך אלא בנה : יבמות פרק ב דף ו ע״ב

מדרש ותלד הבכירה בן ר׳ יודן בשם רבי איבו : עד כי אב המון גוים נתתיך · רבות דף לב עמוד ד פרשה נא

זוהר ויקומו משם האנשים ר׳ אלעזר אמר תא חזי כמה אנהג קב״ה טבו עם כל ברין עד דחבר ליה לשכינתא ואמשיך עליה ל להתחברא בהדיה · זוהר דף קד ע״א ח״א :

ליל ד

תורה שמות ויסע משם אברהם עד על דבר שרה אשת אברהם ·

נביאים ויהי אחרי מות יהושע עד מהסלע ומעלה שופטים א

כתובים כי כהחכם עד לא יוכל למצא קהלת ח

משנה עד אמתי חורשין בשדה הלבן ׳שביעי׳ פ״ב

גמרת נזיקין אמר אביי ראובן שמכר שדה לשמעון באחריות ובא ב״ח כו׳ עד ואם עדיין החצר קיים ולא ערכו עם השדות יכול לחזור בו אלפסי בבא קמא פ״ר אבות נזיקין דף ד ע״ב

מדרש ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה : אמר ר׳ יוסי אין הקב״ה נגלה עד על נביאי ישראל רבות דף לג ע״א פרשה נ״ב ·

זוהר תא חזי וה׳ אמר המכסה אני מאברהם אמ׳ ר׳ יהודה קב״ה יהב כל ארעא לאברהם · עד ואותיב לכל אינון קרתי כל ההוא זימנא דיתבו בתר דעאל לוט ביניהו : זוהר דף קה עמוד א בסופו חלק א :

ליל ה

תורה שמות וה׳ פקד את שרה עד ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים :

נביאים ויעל מלאך ה׳ מן הגלגל עד ולא נרתנם ביד יהושע שופטים ב

כתובים כי את כל זה עד יאבד טוב׳ הרב׳ קהלת ט

משנה מאמתי מוציאין זבלים בראשונה היו אומרים שביעית פרק ג ופרק ד׳

גמרת קדשים מפני מה נברא העולם הזה בה״א עד כל תמוש עולם ועד · מנחות פרק הקומץ רבה ילקוט דף ו ע״ב

מדרש וה׳ פקד את שרה אמר ר׳ יצחק כתיב ואם לא נטמאה עד לשבעה שהם שבעה מ מקוטעים · רבות דף לג׳ עד פרשה נ״ג

זוהר ויגש אברהם ויאמר האף תספה אמר רבי יהודה מאן חמא הכא דרחמנותא כאברהם עד בניני כך לא נחת לתתא מעשרה · זוהר דף קו ע״א חלק א

ליל ו

תורה שמות ויהי בעת ההיא׳ עד בארץ פלשתים

עמים רבים

נביאים ואלה הגוים אשר הניח ה׳ · עד ויכרת עתניאל בן קנז שופטים ג

כתובים זבובי מות יבאיש · עד ובעל כנפים יגיד דבר · קהלת י

משנה בנות שוח · שביעית פרק ה׳

גמרת טהרות תניא איהך אמר להם ר׳ אליעזר לחכמים אפשר יעמוד אדם במקום גבוה וישתין · עד ותחת כל עץ רענן · נדה פרק כל היד עין ישראל דף קפ״ו ע״א

מדרש והוכח אברהם את אבימלך אמר רבי יוסי בר חנינא · עד ה׳ מלך ירגזו עמים : רבות דף לד ע״ג פרשה נד

זוהר ויאמר אברהם אל שרה אשתו · תנינן כיון דקב״ה אחיש נטא לבר נש לא אית ליה לסמכא תדיר על נסא · עד ולאהורת הבתולה דאיתמר לכהן אתרא דאברהם שריא ביה · זוהר דף קי״א ע״ב חלק א

ליל ז

תורה שמו״ת ויהי אחר הדברי׳ · עד ואת תחש ואת מעכה

נביאים ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע · עד את יבין מלך כנען · שופטים ד

כתובים שלח לחמך על פני עד הילדות והשחרות הכל הבל · קהלת יח

משנה שלש ארצות לשביעית · כלל גדול אמרו בשביעית · שביעית פרק ו ופרק ז

גמרת שבת חצרות של רבי׳ ומבואות שאינן מפולשין כו׳ עד זמנין דדרסי בה רבים והלכה כרבי יוחנן · אלפסי שבת פרק א׳ דף ב ע״א ·

מדרש ויהי אחר הדברים האלה · כתיב נתת ליראיך נס להתנוסס · עד ה׳ צדיק יבחן רבות דף לד עד פרשה נה

זוהר ר׳ אלעזר פתח ואמר הנה נחלת ה׳ בנים ; הנה נחלת ה׳ אכסנתא להתאחדא בה דלא יתעבד מינה לעלמין עד כאשר יגילו אילין שאר חילין ותיכין לתתא בזמנא דמחלקי שלל · וטרפי טרפא בראשיתה : זוהר דף קטו עמוד א חלק א׳ :

חיי שרה

ליל א

תורה שמו״ת ויהיו חיי שרה · עד לאחזת קבר מאת בני חת

נביאים ותשר דבורה עד ותשקט הארץ ארבעים שנה · שופטים ה

כתובים וזכר את בוראיך · עד אם טוב ואם רע · קהלת יב

משנה כלל גדול אמרו בשביעית כל המיוחד ; שביעית פרק ח

גמרת זרעים אמר ר״ל כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס כו׳ · עד מאריכין לו ימיו ושנותיו · אלפסי ברכות פא דף ה ע״א ·

מדרש ויהיו חיי שרה : יודע ה׳ ימי תמימים · עד והח״כ ויהיו חיי שרה וגו׳ : רבות דף לג עמוד ג · פרשה נח

זוהר ויהיו חיי שרה׳ מאי שנא הכא שרה דכתי׳ מיתתה באוריתא מכל נשי דעלמא דלא כתיב הכי מיתתהון באורייתא · עד היא אתדבקת בחיין · ועל דא די לה הוו חיין : זוהר דף קכא עמוד ב חלק א :

ליל ב

תורה שמו״ת ואברהם זקן · עד וישבע לו על הדבר הזה

נביאים ויעשו בני ישראל הרע בעיני ה׳ · עד ועל כל הארץ היה טל שופטים ו

כתובים ויהי בימי אחשורוש : עד ומדבר כלשון עמו · אסתר א

משנה הפיגם והירבוזין · שביעית משמטת : שביעית פרק ט ופרק י

גמרת מועד בודקין את החמץ לאור הנר כו׳ · מפני שאור הנר יפה לבדיקה כו׳ עד באוצרות יין בארץ ישראל כמסתפק מהם · אלפסי פסחים פרק א דף קס ע״א

מדרש ואברהם זקן · זקן זה קנה שני עולמות : עד שלא חזר ונסה אותו · רבות דף לז ע״ב פרשה נט ·

זוהר רבי יהודה אמר אברהם ידע בההיא מערתא סימנא ולביה ורעותיה תמן הוה בגין דקדמת דנא עאל לתמן · עד ועד דאתא אברהם לא אתקיימו אדם וחוה בדוכתייהו בההוא עלמא : זוהר דף קכג ע״א חלק א :

ליל ג

תורה שמות ויקח העבד עד ההצליח ה׳ דרכו אם לא

נביאים וישכם ירבעל הוא גדעון · עד אל גדעון מעבר לירדן · שופטים ז

כתובים אחר הדברים האלה כשך עד כי מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד · אסתר ב

משנה חמשה לא יתרומו · תרומות פרק א

גמרת נשים אתמר החולץ למעוברת והפילה · ר׳ יוחנן אמר איכה צריכה כו׳ עד וריש לקיש אמר קנה לוקח דקנין פירו לאו כקנין גוף דמי אלפסי יבמות פרק ד דף יג עמוד א ·

מדרש והיה הנערה אשר אומר אליה · ארבעה הן שתבעו עד והאש ירדה מן השמים : רבות דף לז עמוד ג׳ פרשה ס

זוהר ואברהם זקן כו׳ ר׳ יהודה פתח אשרי תבחר ותקרב כו׳ האי קרא אתמר · אבל זכאה הוא בר נש דאורחוי אתכשרן קמי קב״ה · עד ועל דא אומי לעבדיה דלא יסב אתתא לבריה משאר עמין · זוהר דף קכט ע״א ח״א

ליל ד

תורה שמו״ת ויהי כאשר כלו הגמלים לשתת עד אם דברתי דברי ויאמר דבר :

נביאים ויאמרו אליו איש אפרים · עד אשר עשה לך ב

עם ישראל · שופטים ח

כתובים וככל יום ויום מרדכי · עד כספר דברי
הימים לפני המלך · אסתר ב

משנה אין תורמין · תרומות פרק ב

גמרת נזיקין תנו רבנן הכשרתי במקצת נזקו חבתי
בתשלומי נזקו בהכשר כל נזקו וכיצד כו'
עד וכל היכא דגופו תבר כחו כמי תבר :
אלפסי בבא קמא פרק ארבע אבות נזיקין
דף ח עמוד א

מדרש ויבא האיש הביתה ויתיר זמירתם · עד
ואנן אכלנונן תאנייא דשבולין : רבות
דף לז עמוד ד פרשה ס

זוהר ר' יצחק פתח ואמר וישוב העפר אל הארץ
כו' · תא חזי כד ברא קב"ה לאדם נטל
עפריה מאתר דמקדש' עד בנין דאתקיימון
בעלמ' כדקא חזי · זוהר דף קל עב חלק א

ליל ה

תורה שמות ויאמר עבד אברהם · עד לבן אדוניך
כאשר דבר ה'

נביאים וילך אבימלך · עד קללת יותם בן ירבעל
שופטים י'

כתובים אחר הדברים האלה גדל · עד והעיר שושן
נבוכה אסתר ג

משנה התורם קישות · המפריש קצת תרומות :
תרומות פרק ג' ופרק ד'

גמרת קדשים הכל משמשין פנים כנגד עורף · עד מגיד
שנידון בסנהדרין שלמה · בכורות פרק
ראשון ילקוט דף ט עב

מדרש ויאמר עבד אברהם אנכי · עד וכל ס
סביבותיהם חזקו בידיהם : רבות דף לח
עא פרשה ס

זוהר ר' אלעזר ור' ייסא הוו יתבי ליליא חד ועסקי
באוריתא · עד דכיון דידע אברהם אבינו
חכמתא בעא להתפרשא מכל שאר עמין
ולא להתדבק' בהו · זוהר דף קלא עב ח"א :

ליל ו

תורה שמות ויהי כאשר שמע עבד אברהם · עד וינחם
יצחק אחרי אמו

נביאים ויקם אחרי אבימלך עד לכל יושבי גלעד
שופטים י

כתובים ומרדכי ידע · עד ככל אשר צותה עליו
אסתר · אסתר ד

משנה סאה תרומה · תרומות פרק ה

גמרת טהרות רב ושמואל הוו קייבי אאגרא דבי כנשתא
דשף · עד מעשרה ולמעלה אסור · נדה
פרק כל היד · עין ישראל דף קמ"ו ע"ב

מדרש ויאמר אחיה ואמה תשב הנערה אתנו ·
עד שובה ה' רבבות אלפי ישראל : רבות
דף לח עמוד א פרשה ס

זוהר ר' שמעון הוה אתי לטבריא והוה עמיה ר'
אבא · עד אמר ר' אבא עד יומא דין לא
קאימנא במלה דא בר השתא זכאה חולקי
דזכינא למשמע ליה · זוהר דף קלב ע"א ח"א

ליל ז

תורה שמות ויוסף אברהם ויקח אשה · עד על פני כל
אחיו נפל

נביאים ויפתח הגלעדי · עד ארבעת ימים בשנה
שופטים יא

כתובים ויהי ביום השלישי עד ויעש העץ אסתר ה

משנה האוכל תרומה שוגג האוכל תרומה מזיד :
תרומות פרק ו' ופרק ז'

גמרת שבת אמר רבא בר שילא אמר רב חסדא לבנה
זקופה ברשות היחיד כו' עד ואף על גב
דנביהי עשרה מקום פטור הן · אלפסי
שבת פרק א דף ג ע"ב :

מדרש ואלה ימי חיי אברהם · עד לפיכך ותשחק
ליום אחרון · רבות דף לט עא פרשה סב :

זוהר ולבני הפילגשים אשר לאברהם וכו' מאי
מתנות · אלין סטרי דרגין תתאין · עד
ועשיתי את אשר בחקי תלכו וגו' · בח"א
זוהר דף קלג עמוד ב חלק א

תולדות

ליל א

תורה שמות ואלה תולדות יצחק בן אברהם · עד ויבז
עשו את הבכורה ·

נביאים ויצעק איש אפרים · עד בארץ אפרים בהר
העמלקי שופטים יב

כתובים בלילה ההוא עד אשר עשת' אסתר אסתר ו

משנה האשה שהיתה אוכלת · תרומות פרק ח

גמרת זרעים מאי מברך אמר ר' יעקב בר אידי אמר רבי
אושעיה כו' עד הילכך נימרינהו לכלהו ·
אלפסי ברכות פרק א דף ו עמוד ב

מדרש ויזד יעקב נזי' אל מה טיבו של נזיד זה עד
מדוע אדום ללבושך רבו' דף ס עא פרש' סג

זוהר ואלה תולדות יצחק פתח ר' חייא ואמר מי
ימלל גבורות ה' עד ישמיע כל תהלתו דא
יעקב · כד אתדבק שמשא בסיהרא · כמה
ככביא נהירין מינייהו · זוהר דף קלד ע"א
חלק א

ליל ב

תורה שמות ויהי רעב בארץ עד ויברכהו ה'

נביאים ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע · עד בין
צרעה ובין אשתאל שופטים יג

כתובים ויבא המלך והמן עד וחמ' המל' שככ' אסת' ז

משנה הזורע תרומה כצל שנתנוי תרומו' פ' ט' ופ' י'

גמרת מועד אמר רבי יעקב · אמר רבי יוחנן בכל
מתרפאין במקום סכנה חוץ מעצי אשרה

דתניא וכו׳ עד דילמא דמא דהאיך סומך טפי · אלפסי פסחים פרק ב דף קסא עא

מדרש ויהי רעב עשרה רעבון באו לעולם עד קרי עליהון נותן ליעף כח רבו׳ דף מ עב פ׳סד

זוהר אמר רבי יוסי מאי שנא דעד הכא לא כתיב בן אברהם וושתא אמר עד ובכל זמנא האי באר לחי אסתכל וחמי בגין לאתנהרא כדקאמרן זוהר דף קלה עא חלק א

ליל ג

תורה שמו״ת ויגדל האיש · עד באר שבע עד היום הזה

נביאים וירד שמשון תמנתה · עד למרעהו אשר רעה לו · שופטים יד

כתובים ביום ההוא נתן המלך · עד נפל פחד היהודים עליהם אסתר ח

משנה אין נותנין דבלה תרומות פרק יא

גמרת נשים אין הולד של קיימא יקיים · תניא לא ישא אדם מעוברת חבירו כו׳עד וכן הלכתא · ואפילו הוא כהן · אלפסי יבמות פרק ד דף יג עמוד ב

מדרש וישב יצחק ויחפור כמה בארות עד הרחיב ה׳לנו ופרינו בארץ רבות דף׳מ עד פרש׳סה

זוהר וישב יצחק עם באר לחי ראי היינו דכתי׳ בקחתו את רבקה ויתיב בהדה עד כגוונא דא קבה׳ מזווג זווגין בעלמא חד תקיף וחד רעיא · בגין לאתתקנא כלא ויתבשם עלמא · זוהר דף קלו עא חלק ב

ליל ד

תורה שמו״ת ויהי עשו בן ארבעים שנה עד מטעמים כאשר אהב אביו

נביאים ויהי מימים בימי קציר חטים · עד בימי פלשתים עשרים שנה · שופטים טו

כתובים ובשנים עשר חדש · עד לא יסוף מזרעם אסתר ט

משנה כלל אמרו במעשרות מעשרות פרק א

גמרת נזיקין אמר רב סחורא אמר רב הונא · הדר בחצר חבירו שלא מדעתו איכו צריך להעלות לו שכר וכו׳ עד אגביה רב נחמן לאפרעא ביניה · אלפסי בבא קמא פרק ב כיצד הרגל דף ט עמוד ב

מדרש ויהי עשו בן ארבעים שנה · רבי יודן פתח אלהים מושיב יחידים · עד ויסב ההיא מחקת שמא רבות דף מ עמוד ד פרש׳ סה

זוהר פתח רבי יהודה אבתריה ואמ׳ ויעתר יצחק לה׳לנכח אשתו מה הוא ויעתר דקריב ליה קרבנא · עד על כן יאמר כנמרד גבור ציד לפני ה׳ זוהר דף קלז עא חלק א

ליל ה

תורה שמות ותקח רבקה את בגדי עשו עד גם ברוך יהיה

נביאים וילך שמשון עזתה עד והוא שפט את ישרא׳ עשרים שנה שופטים יו

כתובים ותכתב אסתר המלכה בת אביחיל · עד שלום לכל זרעו אסתר ,

משנה היה עובר בשוק המעביר תאנים · מעשרו׳ פרק ב ופרק ג

גמרת קדשים תנו רבנן דג טמא מטריץ דג טהור מטיל ביצים עד דשמיט כתפיהו וכלו ואזל · בכורות פרק א ילקוט דף ט עב

מדרש ויאמר יצחק אל בנו מה זה מהרת עד אל תשתע כי אני אלהיך אל תשוע · רבות דף מא עד פרשה סה

זוהר ויזד יעקב נזיד וכו׳ אמר רבי אליעזר ויזד יעקב הא אוקמוה והא בגין אבלות דאברה׳ הוה עד עם חסיד בסטרא דחסד ועם עקש בסטרא דדינא קשי׳ בלא ברקא יאות׳ זוהר דף קלט עמוד א חלק א

ליל ו

תורה שמו״ת כשמע עשו את דברי אביו עד לכה לי חיים

נביאים ויהי איש מהר אפרים עד כי היה לי הלוי לכהן שופטים יז

כתובים אשרי האיש עד אשרי כל חוסי בו · תהלים א ב

משנה הכובש · מעשרות פרק ד

גמרת טהרות אמר רב המקשה עצמו לדעת עד ונשמות אני עשיתי · נדה פרק כל הידי עין ישרא׳ דף קפו עמוד ג

מדרש ויען יצחק ויאמר לעשו אמר רבי ברכיה עד ובל׳ יראה גאות ה׳ לעתיד לבא · רבות דף מב עד פרשה סז

זוהר ותקח רבקה את בגדי עשו אילין איכון לבושין, דרווח עשו מנמרוד · עד שרח דאבהן עלאין חמירו ליה · ומתקנין ליה · זוהר דף קמג עמוד א חלק א

ליל ז

תורה שמו״ת ויקרא יצחק אל יעקב עד על נשיו לו לאשה

נביאים בימים ההם אין מלך עד כל ימי היות בית האלהים בשילה שופטים יח

כתובים בברחו מפני אבשלום עד על עמך ברכתך סלה תהלים ג

משנה העוקר שתלים · מעשרו׳ פרק ה׳ מעשר שני מעשר שני פרק א

גמרת שבת אמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא · כי איכא ריתחא בעלמא כו׳ עד שנאמר ויקרא לו ה׳ שלום · אלפסי · שבת פרק א דף נב עמוד ב

מדרש ויקרא יצחק אל יעקב · עד ויצא בצרח צדיק זה יעקב רבות דף מג עא פרשה סז

זוהר

זוהר: ויתן לך האלהים רבי יוסי אמר כל הני ברכאן מסטרא דחולקיה דיעקב הוו · עד ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד : זוהר דף קמג עמוד א חלק א

ויצא

ליל א

תורה שמו"ת — ויצא יעקב : עד עשר אעשרנו לך
נביאים — ויהי ביבים ההם ומלך אין עד שימו לכם עליה עצו ודברו שופטים יט
כתובים — בקראי ענני עד לבטח תושיבני תהלים ד
משנה — מעשר שני נתן לאכילה : מעשר שני פ' ב'
גמרת זרעים — תנו רבנן קריאת שמע ככתבה דברי רבי וחכמים וכו' עד לפי שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמית אלפסי ברכות פרק ב דף ח עמוד א
מדרש — והנה ה' נצב עליו אמר רבי אבהו משל לבן מלכים · עד ושם אבותי אברהם ויצחק : חד מנהון רבות דף מד עב פרשה סט
זוהר — רבי יצחק הוה יתיב יומא חד קמי מערתא דאפיקותא · עד מפרי בטנך אשית לכסא לך : זוהר דף קסח עא חלק א

ליל ב

תורה שמו"ת — וישא יעקב רגליו עד עוד שבע שני' אחרות
נביאים — ויצאו כל בני ישראל עד כל הערי' הנמצאות שלהו באש שופטים כ
כתובים — אמרי האזינה : עד רצון תעטרנו תהלים ה
משנה — לא יאמר אדם לחברו · המוליך פירו' מעשר שני פרק ג' ופרק ד
גמרת מועד — ואי דקתני חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח כו' עד ר' שמעון לא קנים לא בעיניה אבל על ידי תערובת לא · אלפסי פסחים פרק ב דף קסב עמוד ב
מדרש — וירא והנה באר ר' חמא בר חנינא פתר בה שית שיתין עד אתם ראיתם כי מן השמים דברתי · רבות דף מה עא פרשה ע ·
זוהר — רבי חייא ורבי חזקי' הוו יתבי תחות אילני דחקל אונו · עד היינו דכתיב אם ה' לא ישמור עיר · זוהר דף קנא עא חלק א

ליל ג

תורה שמו"ת — וירא ה' כי שנואה לאה עד ותקרא את שמו אשר
נביאים — ואיש ישראל נשבע · עד איש הישר בעיניו יעשה · שופטים כא
כתובים — אל באפך תוכיחני · עד ישובו יבושו רגע תהלים ו
משנה — כרם רבעי מעשר שני פרק ה
גמרת נשים — אתמר קדש אלמנת חבירו או גרושת חבירו בתוך וכו' עד אל תחרוש על רעך רעה : אלפסי יבמות פרק ד דף יד עמוד א
מדרש — ותהר לאה ותלד בן אמר רבי יוסי בר חנינא ארבע מדות נאמרו בשמות עד מי מעמיד רגלה של אשה בתוך ביתה בנים · רבות דף מו עמוד א פרשה עא
זוהר — וירא והנה באר בשדה רבי יהוד' פתח ואמר מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו עד באתתא דחכת לגבי בעלה ומקבלה ליה : דף קנא עמוד ב חלק א

ליל ד

תורה שמו"ת — וילך ראובן עד צאן לבן ונותרות :
נביאים — ויהי איש אחד מן הרמתים · עד הוא שאול לה' וישתחו שם לה' שמואל א א
כתובים — שגיון לדוד עד שם ה' עליון תהלים ז :
משנה — חמשה דברים חלה פרק א
גמרת נזיקין — תנו רבנן הכלב והגדי שקפצו מראש הגג כו' עד אדם מועד לעולם ותרנגול אורחיה הוא · אלפסי בבא קמא פרק כיצד הרגל דף י עמוד א
מדרש — ויבא יעקב מן השדה בערב תמן תנינן השוכר את הפועלים : עד הדא הוא דכתיב ולעבודתו עדי ערב · רבות דף מו עמוד ב פרשה עב
זוהר — ויבא יעקב מן השדה וכו' מנא ידעת הא אמרו דנביא חמרא · עד לאמלכא לקב"ה לעילא ותתא · ולארבע כטרי דעלמא : והיינו אחד דף קנז עמוד ב חלק א

ליל ה

תורה שמו"ת — ויקח לו יעקב עד כל אשר אמר אלקים אליך עשה
נביאים — ותתפלל רבה ותאמר עד אחת הכהנו' לאכול בית לחם · שמואל א ב
כתובים — ה' אדוננו עד מה אדיר שמך בכל הארץ : תהלים ח
משנה — פירות הוצה לארץ אוכלין עראי : חלה פרק ב ופרק ג
גמרת קדשים — בשלמא לרבי יוחנן דאמר לא ירד מבול לארץ ישראל עד נצטננו צדי התיבה זבחים פרק פרת חטאת · ילקוט דף יד עמוד א :
מדרש — שוב אל ארץ אבותיך אבוך מצפה לך עד ואין מנין פחות מעשרה רבו' דף מז עב פרש' עד
זוהר — ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף · מה חמא יעקב למיהך לארחיה כד אתיליד יוסף · עד ומעלמא דא עד עלמא דא כלא חד · זוהר דף קנח עמוד א חלק א

ליל ו

תורה שמות — ויקם יעקב וישא עד ולא מצא את התרפים

נביאים ויבער שמואל משרת את ה׳ עד אל שמואל
בשילה כדבר ה׳ · שמואל ג

כתובים אודה ה׳ בכל לבי · עד אנוש המה סלה:
תהלים ט

משנה שתי נשים: חלה פרק ד

גמרת טהרות תניא רבי טרפון אומר כל המכנים ידו
למטה מטבורו · עד אמאן דגני אפרקיד:
נדה פרק כל היד עין ישראל דף קפו ע״ג

מדרש ויקם יעקב וישא את בניו · אמר רבי יוחנן
כתיב לב חכם · עד כוימים הלך לבן
ליום א׳ · רבות דף מז ע״ג פרשה עד

זוהר ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף אמר רבי
יהודה תא חזי שלמותא דיעקב דלא בעא
למיזל אלא ברשותיה דלבן · עד ויתחבר
יעקב בכלהו שבטין באתרא דלא אצטריך
זוהר דף קנח עמוד ב חלק א

ליל ז

תורה שמו״ת ויחר ביעקב וירב בלבן · עד שם המקום
ההוא מחנים

נביאים ויהי דבר שמואל לכל ישראל עד כי נלקח
ארון האלהים · שמואל א ד

כתובים למה ה׳ תעמוד ברחוק · עד מן הארץ ·
תהלים י

משנה הנוטע לסייג ולקורות · התרומה · ותרומת
מעשר · ערלה פרק א ופרק ב

גמרת שבת אמר רבה בר מחסיא א״ר חמא בר גוריא
אמר רב שרי ליה לאניש וכו׳ · עד כגון אנו
מפסיקין בין לקריאת שמע בין לתפלה:
אלפסי שבת פרק א דף כב עמוד ב

מדרש עד הגל הזה וגו׳ לרעה אין אתה עובר · אבל
אתה עובר בפרקמטיא · עד ואחת של יח
אלף · רבות דף מח ע״א פרשה עד

זוהר ולבן הלך לגזוז את צאנו · אמר רבי יוסי
מאן תרפי׳ · אלא ע״א הוה עד דא לאתכללא
בדינא למיקם עליה דלבן · זוהר דף קסד
עמוד ב חלק א

וישלח

ליל א

תורת שמו״ת וישלח יעקב מלאכים · עד והוא לן בלילה
ההוא במחנה ·

נביאים ופלשתים לקחו את ארון האלהים עד ותעל
שועת העיר השמים · שמואל א ה

כתובים בה׳ חסיתי עד ישר יחזו פנימו · תהלים יא

משנה כנר שצבעו בקליפי ערלה · ערלה פרק ג

גמרת זרעים תנו רבנן שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד ·
עד שאני ר׳ יוחנן דבעל בשר הוה · אלפסי
ברכות פרק ב דף ח ע״א

מדרש ד״א וישלח יעקב מלאכים זהו שנאמרה
ברוח הקדש על ידי שלמה עד ברכות
לראש צדיק רבות דף מח ע״ג פ ע״ח

זוהר וישלח יעקב מלאכים · ר׳ יהודה פתח כי
מלאכיו יצוה לך האי קרא אוקמוה חבריא
דהא בשעתא דבר נש אתי לעלמא · עד
מלאכים ממש הוו ודאי זוהר דף קס״ח ע״ב
חלק א

ליל ב

תורה שמו״ת ויקם בלילה הוא עד שם המקום סוכות

נביאים ויהי ארון ה׳ בשדה פלשתים עד ודו
העלו אותו אליכם שמואל א ו

כתובים הושיעה ה׳ כי גמר חסיד עד כרום זלות
לבני אדם תהלים יב

משנה יש מביאים בכורים התרומה והבכורים:
בכורים פרק א ופרק ב

גמרת מועד תנו רבנן הלוקח כלי תשמיש מן העכ״ום
כו׳ עד עביד ליה ונרפא דשינא ומרתח
ליה פסחים פ״ב אלפסי דף קסג ע״ב

מדרש והוא עבר לפניהם ההו׳ כרחם אב על
בנים עד צוארך כמגדל השן רבות דף נ
ע״ב פרשה ע״ח

זוהר וישובו המלאכים אל יעקב וגו׳ כיון דאמר
באנו אל אחיך לא ידענא דאיהו עשו עד
והא אתמר דשופריה דיעקב כשופריה
דאדם קדמאה זוהר דף קסז ע״ב חלק א

ליל ג

תורה שמו״ת ויבא יעקב שלם עד נכבד מכל בית אביו

נביאים ויבאו אנשי קרית יערים עד ויבן שם
מזבח לה׳ שמואל א ז

כתובים עד אנה ה׳ תשכחני עד כי גמל עלי
תהלים יג

משנה כיצד מפרישין הבכורים בכורים פ״ג

גמרת נשים תנו רבנן גר שבא להתגייר אומרים לו
מה ראית עד שמודיעין אותו מקצ׳ מצות
קלות ומקצת מצות חמורות אלפסי
יבמות פרק ד דף יט ע״ב

מדרש ויבא יעקב שלם · בשש צרות יצילך ·
עד שאינו חסר כלום שנאמר ויבא יעקב
שלם רבות דף נ ע״ד פרשה ע״ט

זוהר ויותר יעקב לבדו רבי חייא פתח ואמר
לא תאנה אליך רעה וגו׳ תא חזי כד ברא
קב״ה עלמא עבד בכל יומא כו׳ עד הורת
אזיל יחידאי כהאי נחש כמה דאוקמוה
זוהר דף קסט ע״א בסופו חלק א

ליל ד

תורה שמו״ת ויבא חמור ושכם בנו עד ולא רדפו אחרי
בני יעקב

נביאים ויהי כאשר זקן שמואל עד לכו איש לעירו
שמואל א ח

כתובים אמר נבל עד יגל יעקב ישמח ישראל
תהלים יד

משנה יציאות השבת שבת פרק א

גמרת נזיקין שלח ליה רב חסדא לרב נחמן הרי אמרו
לרבותנו׳ לבעישה ה׳ כו׳ עד דקל׳ הלכה
כרב נחמן בדיני אלפסי בבא קמא פרק
המניח את הכד דף יב עמוד ב

מדרש ויהי ביום השלישי תמן תנינן מרחיצין
את הקטן עד לית כאן איסור אלא מותר
רבות דף כא ע נ פרשה פב

זוהר ויאבק איש עמו מאי ויאבק ר׳ שמעון אמר
מן אבק אבק דתפל לעפר עד דהא אנא
ברשותך קאימנא והא איתמר ואוקמוה
דף קע עא חלק א

ליל ה

תורה שמו׳ת ויבא יעקב לווה עד עשו ויעקב בניו:

נביאים ויהי איש מבנימן ושמו קיש עד ואשמיעך
את דבר אלהים שמואל א ט

כתובים מי יגור עד לא ימוט לעולם תהלים טו

משנה במה מדליקין כירה שהסיקוה: שבת
פרק ב׳ ופרק נ׳

גמרת קדשים אמר ר׳ יודן מגדל בנו עיר לא בנו איתיבון
והא כתיב וירד ה׳ עד זו אחרת מעשרות
ידידות האמורות בתורה חולין פרק כסוי
הדם ילקוט דף יו עמוד ד

מדרש ויהי כהקשותה בלדתה שני תלמידים
משל ר׳ יהושע עד תאומה יתירה נולדה עם
בנימן רבות דף נב ע נ פרשה פ״ב

זוהר ר׳ חייא פתח ואמר ועלי זקן מאד ונו׳ וכי
סלקא דעתך דכהני ה׳ דיעבדון עבידתא
דא עד בגין דכל עובדוי דקב״ה כלהו ק
קשוט וזכו זוהר דף קעו עא חלק א

ליל ו

תורה שמו׳ת ואלה תולדות עשו עד ואלה אלופיהם
הוא אדום

נביאים ויקח שמואל את פך השמן עד ויהי כ
כמחריש שמואל א י

כתובים שמרני אל כי חסיתי בך עד נעימות
בימינך נצח תהלים יו

משנה במה טומנין שבת פרק ד

גמרת טהרות אמר רבי יוחנן אסור לאדם שישמש מטתו
ביום עד רב פפא באלי פרוחי נדה פרק
כל היד עין ישראל דף קפו עד

מדרש ותמנע היתה פלגש תני רבי שמעון בן
יוחאי למה לי לדרוש עד מפני ששברת
האור כל אותו היום רבות דף נב עד פ׳ פ״ב

זוהר ואלה תולדות עשו תא חזי בחיי יצחק לא
יתמנון בנוי דעשו עד כי חלק ה׳ עמו:
יעקב חבל נחלתו זוהר דף קעז עא חא

ליל ז

תורה שמו׳ת אלה בני שעיר החרי עד הוא עשו אבי
אדום׃

נביאים ויעל נחש העמני עד וכל אנשי ישראל
עד מאד שמואל א יא

כתובים שמעה ה׳ צדק עד אשבעה בהקיץ ת
תמונתך תהלים יז

משנה במה בהמה יוצאה במה אשה יוצאה
שבת פרק ה ופרק ו

גמרת שבת תנא דבי שמואל יוצא אדם בתפליו ע״ש
עם חשכה כו׳ עד אין מבקרין חולין בשבת
דברי ב״ש וב״ה מתירים׃ אלפסי שבת פרק
א דף נג עא

מדרש ואלה המלכים נחלה מבוהלת בראשונה
עד אעפ״כ טבח גדול בארץ כו׳ רבות דף
נג עא פרשה פג׃

זוהר ר׳ יהודה פתח ואמר אל תיראי תולעת יעקב
ונו׳ תא חזי כל עמין עובדי עכו״ם דעלמא
קב״ה יהיב לון למיכנן שלטנין ידיעין׃
כמה דאתמר עד וצריכא לחברא לון
כחדא ודא הוא עם שמש זוהר דף קעז ע״ב
בסופו חלק א׳

וישב

ליל א

תורה שמו׳ת וישב יעקב בארץ מגורי אביו עד להשיבו
אל אביו׃

נביאים ויאמר שמואל לכל ישראל עד גם מלככם
תספו שמואל א יב

כתובים למנצח לעבד ה׳ לדוד׃ עד לדוד ולזרעו
עד עולם׃ תהלים יח

משנה כלל גדול אמרו בשבת שבת פרק ז

גמרת זרעים בפרקים שואל כפני הכבוד׃ תנו רבנן
היה קורא קריאת שמע ופגע בו רבו או מי
שגדול כו׳ עד וישם לדרך פעמיו׃ אלפסי
ברכות פרק ב דף ח עב

מדרש דבר אחר וישב יעקב אברהם נייר נייורין
עד ובית יוסף להבה רבות דף נג עב פ׳ פד

זוהר וישב יעקב ר׳ יוסי פתח הצדיק אבד ואין
איש שם על לב הצדיק אבד בזמנ׳ דקב״ה
אשגח בעלמא עד דכל יומוי הוה דחיל
והוה בדחילו זוהר דף קעט עמוד ב׳
בסופו חלק א

ליל ב

תורה שמות ויהי כאשר בא יוסף אל אחיו עד סריס
פרעה שר הטבחים

נביאים בן שנה שאול במלכו עד ותמצא לשאול
וליהונתן בנו שמואל א יג

כתובים השמי׳ מספרי׳ עד ה׳ צורי וגואלי תהלים יט

משנה המוציא יין אמר ר' עקיבא · שבת פח ופ"ג

גמרת מועד תנא כוסמין מין חטין שבולת שועל ושיפון מין שעורים כו' עד ואנן כרבינן מאי דסל' · אלפסי פסחים פב דף קסד עב

מדרש וישב ראובן אל הבור והיכן היה ר' אליעזר ור' יהושע עד כל בניו וכל בנותיו לנחמו רבות דף נד עד פרשה פד

זוהר ר' יהודה אמר בגין דכל חלמא מדרגא דלתתא איהו ודיבור שלטא עליה ובגין כך כל חלמא אזלא בתר פשרא · פתח ואמר בחלום חזיון לילה עד להודאה שמיה דקב"ה לכל סטרין דכתיב להודות לשם ה' · זוהר דף קפ"ג עא חלק א

ליל ג

תורה שמות ויהי בעת ההיא עד ותהר לו

נביאים ויצא מצב פלשתים עד וכל בן חיל ויאספהו אליו שמואל א יד

כתובים יענך ה' ביום צרה עד יעננו ביום קראנו תהלים כ

משנה המצניע לזרע שבת פרק י

גמרת נשים אמר רב נחמן אמר שמואל אעפ"י שיש לו לאדם כמה בנים אסו' כו' עד גרש לץ ויצא מדון אלפסי יבמות פרק ו דף כ"ג עב

מדרש וירד יהודה מאת אחיו · אמרו בואו ונפזר את עצמנו עד אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם · רבות דף נד עב פרשה פח

זוהר וימצאהו איש וגו' מה כתיב לעילא ויאמר ישראל אל יוסף וגו' וכי יעקב שלימא דהוה רחים ליה ליוסף עד ותבע להו ולא אשכח ועל דא תועה בכלא ועל דא וישאלהו האיש לאמר מה תבקש' · זוה'דף קפג עב בסופו ח"א

ליל ד

תורה שמות ותקם ותלך ותסר עד ויקרא שמו זרח ·

נביאים ויאמר שמואל אל שאול עד כי המליך את שאול על ישראל שמואל א טו

כתובים ה' בעזך ישמח מלך עד ונזמרה גבורתך תהלים כא

משנה הזורק מרשות שבת פרק יא

גמרת נזיקין תניא כל אלו שאמרו פותקין ביבותיהן וגורפין כו' עד רבינא אמר מילי דאבות · ואמרי לה מילי דברכות · אלפסי בבא קמא פרק המניח את הכד דף יג עב

מדרש וישלח יהודה וגו' יהודה בר נחמן בשם ר"ל עד יצאת בת קול ואמרה · רבות דף נד עמוד ד פרשה פה

זוהר ר' שמעון פתח ואמר ארחץ בנקיון כפי כו' האי קרא אוקמוה אבל תא חזי רזא דמלה עד ומכל גלוליכם אטהר אתכם דף קפד עמוד ב חלק א:

ליל ה

תורה שמות ויוסף הור' מצרים עד הוא עושה ה' מצליח:

נביאים ויאמר ה' אל שמואל עד וסרה מעליו רוח הרעה שמואל א יו

כתובים על אילת השחר עד לעם נולד כי עשה: תהלים כב

משנה הבונה כמה יבנה ר"א אומ' שבת פ' יב ופ"ג

גמרת קדשים וינגע ה' את פרעה · א"ר שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן על ז' דברים נגעים באים · עד מי שיחד ביתו לו · ערכין פרק יש בערכין ילקוט דף יח עמוד ב

מדרש ויהי ה' את יוסף הא עם שאר השבטי' לאו עד ורחל היתה יפת תואר · לפיכך ויהי יוסף · רבות דף נה עמוד ב פרשה פג

זוהר ויקחהו וישליכו אותו הבורה · רמז על דארמיאו ליה לגו מצראי אתר דלא ישתכח רזא דמהמנותא כלל · עד בגין דאיהו הוה מלכא עליהו · וכדין אעברוהו מעלייהו · זוהר דף קפה עא חלק א

ליל ו

תורה שמות ויהי אחר הדברי' האלה עד כי שמו אתי בבור

נביאים ויאספו פלשתי' את מחניהם עד בן עבדך ישי בית הלחמי שמואל א יז

כתובים ה' רועי לא אחסר עד לאור' ימי' תהלים כג

משנה שמנה שרצים שבת פרק יד

גמרת טהרות דרש ר' חנינ' בר פפא אותו המלאך הממונ' על ההריון עד הכל בידי שמים נדה פ' כל היד ילקוט דף רע עמוד א'

מדרש ויהי אחר הדברים האלה · רבנן אמרי שר המשקים עד מיד ויבוקש הדבר וימצא: רבות דף נה עד פרשה פח

זוהר ובגפן שלשה שריגים אמר יוסף הא ודאי בשורה דחדוה בשלימו איהו עד ובגין כך פשר פשר' לטב ואתקיים דף קצב עא ח"א

ליל ז

תורה שמות וירא שר האפים עד את יוסף וישכחהו ·

נביאים ויהי ככלותו לדבר אל שאול עד ויקר שמו מאד שמואל א יח

כתובים לה' הארץ ומלואה עד ומלך הכבוד סלה: תהלים כד

משנה אלו קשרים כל כתבי שבת פרק טו ופ' יו

גמרת שבת תנו רבנן הנכנס לבקר את החולה בשבת אומר כו' עד ה' יסעדנו על ערש דוי: אלפסי שבת פרק א' דף נג עב ·

מדרש וירא שר האופים אמר ר' חמא ארבעה הם שפתחו באף עד בשם ה' ולעבדו שכם אחד רבות דף נו עא פרשה פח

זוהר ר' אלעזר ור' יוסי הוו אזלי בארחא · אמר ר' יוסי ור' אלעזר האי דכתיב ויצא הרוח ויעמד לפני ה' וגו' עד ועל דא תרין דרגין אנון חד קדישא וחד מסאבא · זוהר דף קצב עמוד ב' חלק א ·

מקץ

ליל א

תורה שמות ויהי מקץ עד יענה את שלום פרעה

נביאים וידבר שאול אל יונתן בנו עד הגם שאול בנביאים שמואל א יט

כתובים אליך ה' נפשי אשא עד את ישראל מכל צרותיו׃ תהלים כה

משנה כל הכלים שבת פרק יז

גמרת זרעים ר' יהודה אומר בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסוק אמר ר' אבהו אמר רבי יוחנן הלכה כרבי יהודה כו' עד הא פחות ממיל חוזר׃ אלפסי ברכות פרק ב דף יט עמוד א

מדרש ופרעה חלם אמר רבי יוחנן הרשעים מתקיימין על אלהיהן עד סמוך לבקר מיד הוא בא רבות דף נו עב פרשה פט

זוהר וישלח פרעה ויקרא אל יוסף וגו' רבי אבא פתח ואמר רוצה ה' את יראיו כו' כמה דקבה אתרעי בהו לצדיקיא עד כתי' הכא ויקרא אל יוסף וכתיב התם ויקרא אל משה זוהר דף קצד עב חלק א

ליל ב

תורה שמות וידבר פרעה אל יוסף עד ובעיני כל עבדיו׃

נביאים ויברח דוד מנויות הרמה עד ובין זרעך עד עולם שמואל א כ

כתובים שפטני ה' כי אני בתמי הלכתי עד במקהלים אברך ה' תהלים כו

משנה מפנין ר' אליעזר אומר שבת פרק יח ופ"יט

גמרת מועד תניא בית שמאי אומרים אין אופין פת כרובה בי"ט עד אבל של נחתומין כיון דבקיאי לא שהו בהו אלפסי פסחים פ"ב דף קסה עא

מדרש שבע פרות הטובות וגו' רבי יהודה ורבי נחמיה רבי יהודה אמר י"ד היו עד בתוך ערים מחרבות תהיינה שממה ארבעים שנה רבות דף נו עמוד ג' פרשה פט

זוהר ויצא יוסף מלפני פרעה וגו' אמר ר' חזקיה מאי טעמא ויעבור בכל ארץ מצרים בגין לשלטאה דמכרזי קמיה הכי עד וכלא איהו ברזא עלאה למהוי כגונא דלעילא זוהר דף קצו עמוד א חלק א

ליל ג

תורה שמות ויאמר פרעה אל עבדיו עד הפרני אלהים בארץ עניי׃

נביאים ויקם וילך ויהונתן בא העיר עד הזה יבא אל ביתי שמואל א כא

כתובים ה' אורי וישעי עד וקוה אל ה' תהלים כז

משנה ר' אליעזר אומר תולין שבת פרק כ

גמרת נשים נשא אשה ושהה עמה עשר שנים כו' תנ' נשא אשה ושהה עמה עשר שני' ולא ילדה כו' עד ימי שנותינו בהם שבעים שנה׃ אלפסי יבמות פרק ד דף כד עא

מדרש ויאמר פרעה אל עבדיו אחת היא יונתי תמתי עד מחשבה שלא חשבה בעבירה תבא ותקרא חכמה׃ רבות דף נו עד פר"צ

זוהר ויכר יוסף את אחיו רבי אלעזר פתח למה אירא בימי רע כו' תא חזי תלת אינון דדחלין ולא ידעין ממה דחלין עד דכתי' דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום׃ זוהר דף קצח עא חלק א

ליל ד

תורה שמות ותכלינ' שבע שני השבע עד מה זאת עשה אלהים לנו

נביאים וילך דוד משם וימלט עד כי משמרת אתה עמדי שמואל א כב

כתובים אליך ה' אקרא צורי עד ונשאם עד העולם תהלים כח

משנה נוטל אדם את בנו שבת פרק כא

גמרת נזיקין אמר רבא חכמים שורו לחצר בעל הבירה שלא ברשות וחפר בה בורות כו' עד ואחד שלא ברשות שברשות פטור ושלא ברשות חייב׃ אלפסי בבא קמא פרק שור שנגח דף יט עמוד ב

מדרש דא וירא יעקב כי יש שבר במצרים מונע בר יקבוהו לאום עד שמעו לו שנאמ' אשר יאמר לכם תעשו רבות דף נז עב פר' צא

זוהר ויאסף אותם אל משמר אמר ר' אלעזר הני תלת יומין אמאי עד ויעש להם כן בגין לאגנא עמהון באחות זוהר דף ר עב חא

ליל ה

תורה שמות ויבאו אל יעקב אביה' עד ויעמדו לפני יוס'

נביאים ויגידו לדוד לאמר הנה פלשתים עד סלע המחלקות שמואל א כג

כתובים הבו לה' בני אלי' עד יברך את עמו בשלום׃ תהלים כט

משנה חבית שנשברה שוטל אדם שבת פ"כב ופ"כג

גמרת קדשים אמר רב יהודה אמר רב מנין שלא ישנה אדם אכסניא עד דאמר מר אכסנאי פוגם ונפג' ערכין פ"יש בערכין ילקוט דף יח עג

מדרש ואל שדי יתן לכם רחמים ר' פנחס בשם ר' חנין עד די הוא יאמר ליסורי די שנאמר ואל שדי יתן לכם וגו' רבות דף נח עא פר"צב

זוהר ר' אבא פתח ואמר מים עמוקים עצה בלב איש מים עמוקים דא קבה בגין דאיהו עביד עצות עד אינון בעלמא דין ולא בעלמא דאתי דף רא עב חלק א

ליל ו

תורה שמות וירא יוסף אתם עד וישתו וישכרו עמו

נביאים ויעל דוד משם וישב במצדות עד עלו על המצודה שמואל א כד

כתובים ארוממך ה' כי דליתני עד לעולם אודך תהלים ל

משנה מי שהחשיך שבת פרק כד

גמרת טהרות שדים נכונו ושערך צמח תאנא בא סימן התחתון עד דדיך לא הדרת כך יחזקאל ילקוט סימן שנ"ה דף ע עמוד ד' נדה פרק בא סימן

מדרש וישא עיניו וירא את בנימן אמר ר' בנימן לפי ששמענו הניכר עד עמו שתו חוץ ממנו לא שתו׳ רבות דף נח עב פר' צב

זוהר וייראו האנשים כי הובאו בית יוסף רבי יוסי אמר ווי לון לבני נשא דלא ידעי ולא מסתכלין באורחי דאוריתא עד כמה דאת אמר ופחדת לילה ויומם וגו' ועל דא וייראו האנשים כי הובאו וגו' דף רא ע"ב חלק א'

ליל ז

תורה שמו"ת ויצו את אשר על ביתו עד לשלום אל אביכ'

נביאים וימת שמואל ויקבצו כל ישראל עד לפלטי בן ליש אשר מגלים שמואל א כה

כתובים בך ה' חסיתי עד המיחלים לה' תהלי' לא

משנה מבוי שהוא גבוה עושין פסין ערובין פא ופרק ב:

גמרת שבת איבעיא להו מהו שתישן נדה אצל בעלה היא בבגדו כו' עד אמר רבי יצחק בר יוסף סינר מפסיק בינו לבינה אלפסי שבת פרק א דף כד עא

מדרש ויצו את אשר על ביתו אמר ר' לוי עובדא הוה בדרומא עד אלא אשר ימצא אתו יהיה לי עבד רבות דף נח ענ פרשה צב

זוהר רבי חייא ורבי יוסי הוו אזלי בארחא אדהכי חמו חד בר נש דהוה אתי מתעטף בעטופא דמצוה וכלי זיינין קשורין תחותוי עד כמה דכתי' כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון: ברוך ה' לעולם אמן ואמן דף רד עמוד ב חלק א

ויגש

ליל א

תורה שמו"ת ויגש אליו יהודה עד לפליטה גדולה

נביאים ויבאו הזיפים אל שאול עד ושאול שב למקומו שמואל א כו

כתובים אשרי נשוי פשע עד כל ישרי לב תהלי' לב

משנה בכל מערבין ערובין פרק ג

גמרת זרעים הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו כו' אמר רב יוסף מחלוקת בקריא' שמע אבל בשאר מצות דברי הכל יצא דתניא כו' עד סרכיה נקט ואתי אלפסי ברכות פרק ב דף ט עמוד ב

מדרש ויגש אליו יהודה אם ערכת לרעך עד דבר על דבר עד שעמד על לבו רבות דף נח עמוד ד פרשה צג

זוהר ויגש אליו תקרובתא דעלמא בעלמא לאתחדא דא בדא למהוי כלא חד עד וכדין מתעבדין קיומיהון מעבדין שלטנהון דף רו עא חלק א

ליל ב

תורה שמו"ת ועתה לא אתם שלחתם עד ותחי רוח יעקב אביהם

נביאים ויאמר דוד אל לבו עד והי' לי לעבד עולם שמואל א כז

כתובים רננו צדיקים בה' עד כאשר יחלנו לך תהלים לג

משנה מי שהוציאוהו עכו"ם כיצד מעברין ערובין פרק ד ופרק ה

גמרת מועד פי תשמישו של נחתום כו' תניא שופכין במקום מדרון כו' עד יומא דעיבא כולי שמשא אלפסי פסחים פב דף קטו עא

מדרש וישלח את אחיו אמר להם אל תפסעו פסיעה גסה עד הדא היא דכתיב וירא את העגלות ותחי רוח רבות דף נט עב פר' צד

זוהר רבי אלעזר אמר ויגש אליו יהודה מאי טעמא יהודה בגין דהכי אצטריך עד אמר ליה יתיישר חילך ויתתקף אוריתך דף רו עב חלק א

ליל ג

תורה שמו"ת ויאמר ישראל רב עד הביא אתו מצרימה

נביאים ויהי בימים ההם ויקבצו פלשתים עד ויקומו וילכו בלילה ההוא שמואל א כח

כתובים בשנותו את טעמו עד ולא יאשמו כל החוסים בו תהלים לד

משנה הדר עם הנכרי ערובין פרק ו

גמרת נשים האיש מצווה על פריה ורביה כו' טעמייהו דרבנן מהכא ומלאו את הארץ כו' עד אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם וגו' אלפסי יבמות פרק ו דף כה עב

מדרש ויסע ישראל וכל אשר לו להיכן הלך אמר רב נחמן עד אמר להם א' השנו ממנהג אבותיכם רבות דף נט ענ פרשה צד

זוהר יתיבו אמר ר' יהודה הואיל ושרית איכא לן מהני רזין עלאין דקאמרת עד וכתיב ובניהו בן יהוידע בן איש חי וגו' זוהר דף רז עמוד א חלק א

ליל ד

תורה שמו"ת ואלה שמות עד הבאה מצרים שבעים

נביאים ויקבצו פלשתים את כל מחניהם עד ופלשתים עלו יזרעאל שמואל א כט

כתובים ריבה ה' את יריבי עד כל היום תהלתך תהלים לה

משנה חלון שבין שתי החצרות ערובין פרק ז

גמרת נזיקין תנו רבנן חפר ופתח ומסר לרבים פטור כו' עד אמר יפה אמר לי אותו חסיד מפני מה אתה מסקל ברשות שאינה שלך ל לרשות שלך אלפסי בבא קמא פרק ח שור שנגח דף כ עב

מדרש ובני בנימן בלע בשעה שעמד יוסף עם בנימן עד אמור לו עשירי לדוכן רבות דף נט עמוד ד פרשה צ״ד ׃

זוהר פתח חחוא יהודאי אבתריה ואמר ואכל״ת ושבעת וגו׳ וכי לא מברכינן ליה לקבה עד לא ניכול עד וההוא קורבא אסני שלמא בעלמא כמה דאוקימנא דכתיב ויגש אליו יהודה זוהר דף רז עב חלק א

ליל ה

תורה שמות ואת יהודה שלח לפניו עד תועבת מצרים כל רעה צאן

נביאים ויהי כבוא דוד ואנשיו צקלג עד אשר התהלך שם דוד הוא ואנשיו שמואל א ל

כתובים נאם פשע לרשע׃ עד ולא יכלו קום תהלים ל״ו

משנה כיצד משתתפין כל גנות העיר׃ ערובין פרק ח ופרק ט׳

גמרת קדשים אמר רב יהודה אמר רב בשעה שעלה משה למרום עד זו תורה וזו שכרה׃ אמר ליה שתוק כך עלה במחשבה לפני׃ מנחות פרק הקומץ רבה עין ישראל דף קס״ו עב

מדרש ואת יהודה שלח לפניו׃ כתיב זאב ושלה עד שנאמר וכל בניך למודי ה׳ רבות דף ס עא פרשה צה

זוהר ויפל על צוארי בנימן אחיו ויבך׃ ר׳ יצחק אמר הא אוקמוה דבכה על מקדש ראשון עד ואינון לא בכו דהא שרא עלייהו רוח קודשא׃ זוהר דף רט עמוד ב חלק א׳׃

ליל ו

תורה שמות ויבא יוסף ויגד לפרעה עד ויצא מלפני פרעה

נביאים ופלשתים נלחמים בישראל עד ויצומו שבעת ימים שמואל א לא

כתובים אל תתחר במרעים עד ויושיעם כי חסו בו תהלים לז

משנה המוצא תפלין ערובין פרק י

גמרת טהרות ויהי כמשלש חדשים עד דאיכא דילדה לשבעה נדה פרק שמאי ילקוט דף מ״ד ע׳

מדרש ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים׃ מפני מה אמר הכתוב עד לא זכר שמותם כאן לפי שלא היו גבורי׳ רבות דף ס עב פ׳ צה

זוהר והקל נשמע בית פרעה׃ רבי אלעזר פתח ואמר נכספה וגם כלתה נפשי כו׳ תא חזי כל בר נש דצלי צלותא עד כמה דאת אמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר וגו׳ דף רט עב חלק א

ליל ז

תורה שמות וישב יוסף את אביו עד ויפרו וירבו מאד׃

נביאים ויהי אחרי מות שאול עד ויאבדו כלי מלחמה שמואל ב א

כתובים ה׳ אל בקצפך תוכיחני עד ה׳ תשועתי תהלים לח

משנה אור לארבעה עשר כל שעה פסחי׳ פא ופב

גמרת שבת תנו רבנן אין משלחין אגרות ביד עכ״ום ערב שבת עם חשכה אלא אם כן קצץ כו׳׃ עד ומשלח כל אגרת למי שנשתלחה אליו אלפסי שבת פרק א דף נח עב

מדרש וילקט יוסף את כל הכסף אמר רב יהודה אמר שמואל כל כסף וזהב שבעולם׃ עד ואחת נגנזה לצדיקי׳ לעתיד לבא ילקוט דף מח עמוד ג סימן קנ״ד

זוהר ואתה צויתה זאת עשו וגו׳׃ ר׳ חייא פתח שמחו את ירושלם וגו׳ תא חזי כד אתחרב בי מקדשא וגרמו חובין עד דכתיב שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה זוהר דף רי עא חלק א

ויחי

ליל א

תורה שמות ויחי יעקב עד קחם נא אלי ואברכם

נביאים ויהי אחרי כן וישאל דוד עד ויאר לר[illegible] בחברון שמואל ב ב

כתובים אמרתי אשמר׳ דרכי עד בטרם אלך ואינני׃ תהלים לט

משנה אלו עוברין בפסח פסחים פרק ג

גמרת זרעים תנו רבנן האומנין קורין בראש האילן בראש הנדבך כו׳ עד מברכין כתקנן ארבע אלפסי ברכות פרק ב דף י עא

מדרש ויקרבו ימי ישראל למות כה הוא ויקרבו׃ אמר הקב״ה היום קובל עליך עד לפני מלכים נתתיך לראוה בך רבות דף ס ע״ג פרשת צו

זוהר ויחי יעקב אמאי פרשתא דא סתימאה׃ דבי יעקב אמר בשעתא דמית יעקב עד ויעקב ה׳ וה׳ עציב לא שריא ביה שכינתא׃ דף ריו עמוד ב חלק א

ליל ב

תורה שמות ועיני ישראל כבדו מזוקן עד לרב בקרב הארץ

נביאים ותהי המלחמה ארוכה בין בית שאול עד לעושה הרעה כרעתו שמואל ב ג

כתובים קוה קויתי ה׳ עד אל תאחר תהלים מ

משנה מקום שנהגו תמיד נשחט פסחים פד ופה

גמרת מועד אתכר האופה מיט לחול׃ רב חסדא אמר לוקה כו׳ עד דקאי כרבי אליעזר דהלכתא כותיה פסחים פג אלפסי דף קכח עב

מדרש ויברך את יוסף ויאמר׃ ר׳ ברכיה ואמרי׳ לה בשם רבי יוחנן עד וכתיב תכן נותן לחם

לחם לכל בשר רבות דף סא עא פרש' צז ·

זוהר ויקרבו ימי ישראל למות · אמר ר' יהודה ווי לעלמא דהא בני נשא לא חמן ולא שמעין עד כמה דאת אמר ורהבם עמל ואון באתר דלא הוי יסודא בניינא לא אתקיים דף ריז עא בסופו חלק א

ליל ג

תורה שמות וירא יוסף כי ישית עד בחרבי ובקשתי

נביאים וישמע בן שאול עד בקבר אבנר בחברון שמואל ב ד

כתובים אשרי משכיל אל דל עד ועד העולם אמן ואמן תהלים מא

משנה אלו דברים פסחים פרק ו

גמרת נשים האונס והמפתה והשוטה כו' והשוט' תניא לחא דת"ר שוטה וקטן שנשאו נשים ומתו כו' עד והכא כדאיעבד הוא אלפסי יבמות פרק ז דף כז עב

מדרש ויאמר יוסף אל אביו לא כן אבי ידעתי מעשה ראובן וכלהה עד קדמו בברכה · וישם את אפרים לפני מנשה · רבות דף סא עמוד א פרשה צז

זוהר אמר ר' יהודה זכאין אינון צדיקיא כד קבה בעא לאתבא רוחיה ליה עד ודיוקנא ד דאתחזי בארעא אתמנעת דף ריז עמוד ב חלק א

ליל ד

תורה שמות ויקרא יעקב אל בניו עד ולבן שנים מחלב

נביאים ויבאו כל שבטי ישראל עד מגבע עד באכה גזר שמואל ב ח

כתובים כאיל תערוג עד ישוע' פני ואלהי תהלי' מב

משנה כיצד צולין פסחים פרק ז

גמרת נזיקין תנו רבנן איזהו כראוי ואיזהו שלא כראוי דלת שיכולה כו' עד פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים אלפסי בבא קמא פרק ו' הכונס דף כב ע"ב

מדרש לא יסור שבט מיהודה · זו סנהדרין עד רובן בבבל ומעוטן בא"י · רבות דף סב עא פרשה צח

זוהר ר' יצחק הוה יתיב יומא חד אפתחא דרבי יהודה והוה עציב עד אותביה בריה לבד ויתיב קמיה דרבי שמעון והוה קרי קמיה ה' עשקה לי ערבני דף ריז עב חלק א

ליל ה

תורה שמות זבולן לחף ימים עד אשר כברכתו ברך אתם

נביאים ויוסף עוד דוד את כל בחור עד יום מותו שמואל ב ו

כתובים שפטני אלהים עד ישועות פני ואלהי תהלי' מג

משנה האשה בזמן שהיא מי שהיה טמא · פסחים פרק ח ופרק ט

גמרת קדשים אמר רבי יצחק שמש שבאה בעבורו עד וכלן נבלעו כאחת חולין פרק גיד הנשה ילקוט דף לה עמוד ב

מדרש זבולן לחף ימים הרי זבולן קדם ליששכר עד לכך נאמר והוא יגד עקב רבות דף סג עמוד ג פרשה צט

זוהר תנא בההוא יומא תקיפא ודחילא דבר נש כד מטי זמניה כו' עד דמטא לדומה ועאלין ליה במדורוהי דגהינם דף ריח עב חלק א

ליל ו

תורה שמות ויצו אותם ויאמר אליהם עד ארץ אביך כאשר השביעך

נביאים ויהי כי ישב המלך בביתו עד יבורך בית עבדך לעולם שמואל ב ז

כתובים אלהים באזננו שמענו עד ופדנו למען חסדך תהלים מד

משנה ערבי פסחים פסחים פרק י

גמרת טהרות אבא שאול אומר תחלת בריאתו של ולד מראשו וב' עיניו עד חיים וחסד עשית עמדי נדה פרק המפלת עין ישראל דף קפז עמוד ג'

מדרש ויכל יעקב לצוות את בניו שלשה צויים נאמרו בענין עד רגלוי דבר כש ערבתיה מקמאתיה בכל אתר דמתבעי רבות דף סג עמוד ד פרשה ק

זוהר אמר רבי יהודה כל שבעה יומין נשמתא אזלא מביתיה לקבריה ומקבריה לביתיה עד לפטור אניש מפריה ורביה עד דאוליד בן ובת דף ריח עמוד ב בסופו חלק א

ליל ז

תורה שמות ויעל יוסף לקבר את אביו עד ויושם בארון במצרים ·

נביאים ויהי אחרי כן ויך דוד עד ובני דוד כהנים היו שמואל ב ח

כתובים על ששנים לבני קרח משכיל עד יהודוך לעולם ועד תהלים מה

משנה שבעת ימים קודם יה"כ בראשונה כל מי שרוצה יומא פרק א ופרק ב

גמרת שבת אין מדליקין בעטרן מאי טעמא אמר רבא מפני שריחו רע כו' עד אף תרומה טמאה אין לך בה אלא משעת הרמה ואילך: אלפסי שבת פרק ב דף ס עא

מדרש ויחנטו כי חנטו · רבי פנחס ורבי יהודה בשם רבי נחמיה עד ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמר' · רבות דף סד עג פר' ק

זוהר ר"א ויקרא לבנו ליוסף בדיוקנא חד הוה מתחזיין דכל מה דחמי ליוסף עד מ משירותא

משירותא וסיומא בריה בנו חוה דף רכב
עא חלק א

שמות

ליל א

תורה שמות ואלה שמות עד כי מן חמים משיתהו

נביאים ויאמר דוד הכי יש עוד עד והוא פסח שתי
רגליו שמואל ב ט

כתובים אלהים לנו מחסה ועוז עד אלהי יעקב
סלה תהלים מו

משנה אמר להם הממונה יומא פרק ג

גמרת זרעים תנו רבנן לא יהלך אדם בבית הקברות
ותפילין בראשו כו׳ עד יוליכ׳ ה׳ את פועלי
און אלפסי ברכות פ״ג דף י״ב עב

מדרש ותחיין את הילדים וכי מאחר שלא עשו
עד הילדים ילדים ממש רבות דף סג
עב פרשה א

זוהר רבי שמעון פתח היה היה דבר ה׳ היה
היה תרי זמני עד בהדי שכינתא בגלותא
דמצריםזוהר דף ב עא בסופו חלק ב

ליל ב

תורה שמות ויהי בימים ההם עד וידע אלקים

נביאים ויהי אחרי כן וימת מלך בני עמון עד
להושיע עוד אל בני עמון שמואל ב י

כתובים כל העמים תקעו כף עד מאד נעלה
תהלים מז

משנה טרף בקלפי הוציאו לו את הכף יומ׳ פ״ד ופה

גמרת מועד תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר כל סעוד׳
שאינה של מצוה אין ת״ח רשאי כו׳ עד יכין
רשע וצדיק ילבש והלכתא כתק׳ אלפסי
פסחים פרק ג׳ דף קסט עב

מדרש וישב בארץ מדין וישב על הבאר י קלט
דרך אבות עד כשם שעשה יעקב לרחל
רבות דף סו עד פרשה א

זוהר תלתא אינון דדחין שכינתא מעלמא
וגרמין דדיוריה דקב״ה לא הוי בעלמא עד
ומכל הני אסתמרו ישראל דף נ עא בסופו
חלק ב׳

ליל ג

תורה שמות ומשה היה רועה עד ונצלתם את מצרים

נביאים ויהי לתשובת השנה עד אשר עשה דוד
לעיני ה׳ שמואל ב יא

כתובים גדול ה׳ ומהולל מאד עד הוא ינהגנו על
מות תהלים מח

משנה שני שעירי יום הכפורים יומא פרק ו

גמרת נשים תניא אמר רבי אליעזר בן יעקב שמעתי
שבית דין מכין ועונשין כו׳ עד ולא מיבם
לא מדאורייתא ולא מדרבנן אלפסי
יבמות פרק י דף לג עב

מדרש ד״א ומשה היה רועה הה״ד כל אמרת אלוה
צרופה עד מתחלת בריאתם נתכוונו לכך
רבות דף סח עב פרשה ב

זוהר תניא אמר רבי שמעון כד נחתת שכינתא
למצרים נחתת חיה חדא דשמה ישראל
עד נחתו עמיה שיתין רבוא דמלאכי עלאי
זוהר דף ד עב חלק ב

ליל ד

תורה שמות ויען משה ויאמר עד אשר תעשה בו את
האותות

נביאים וישלח ה׳ את נתן אל דוד עד וישב דוד וכל
העם ירושלם שמואל ב יב

כתובים שמעו זאת כל העמים עד כבהמות נדמו
תהלים מט

משנה בא לו כ״ג יומא פרק ז

גמרת נזיקין נכנס הרועה תחתיו כו׳ י תחתיו דמאן אי
לימא תחתיו דבעל׳ י תניא חדא כו׳ עד
אית להו דרב יוסף אלמא הלכתא כותיה
אלפסי בבא קמא פ׳ הכונס דף כב עב

מדרש ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי עד
לך עשה להם אות זה כדי שיאמינו שאני
נראה אליך רבות דף סט עד פרשה ג

זוהר ויקם מלך חדש על מצרים בספרא דרב
המנונא סבא הכי אתמר מאי דכתיב ויקם
מלך חדש עד בגין דיודע לון ויתובון
למאריהון וכד לא אינון זכאין כדקאמר
דף ו עמוד א חלק ב

ליל ה

תורה שמות וילך משה עד ויקדו וישתחוו

נביאים ויהי אחרי כן ולאבשלום עד על בנו פל
הימים שמואל ב יג

כתובים אל אלהים ה׳ דבר עד אראנו בישע אלהים
תהלים נ

משנה יום הכפורים יומא פרק ח סוכה שהיא
גבוהה סוכה פרק א

גמרת קדשים תניא רבי אליעזר אומר כשם שצירים לבית
כך צירי׳ לאשה עד איידי דזוטרא איתמוהי
איתכה בכורו׳ פ׳ מומין אלו ילקוט דף לז עא

מדרש ד״א וילך משה הה״ד בכל עת אוהב הרע עד
לכך כתב וילך משה וישב אל יתר חותנו
רבות דף ע עב פרשה ד

זוהר אמר רבי אבא כשהקב״ה עושה דין בשרים
של מעלה מה כתיב כי רותה בשמי׳ חרבי
עד ויצעקו אל ה׳ בצר להם ממצוקותיהם
יצילם דף יט עב חלק ב

ליל ו

תורה שמות ואחר באו משה ואהרן עד ואל ישעו בדברי
שקר׃

נביאים ואבשלום ברח וילך גשור עד וישק המלך
לאבשלום שמואל ב יד

כתובים בבוא אליו נתן הנביא עד על מזבחך פרים
תהלים נא

משנה הישן סוכה פרק ב

גמרת טהרות אמר רשב״י חמש׳ דברים הן שהעושה אותן
מתחייב בנפשו עד אבל טעים מדי לירת
לן בה נדה פ׳כל היד עין ישראל דף קפז ע״א

מדרש ואחר באו משה ואהרן והיכן הזקנים · עד
אלהינו הוא אלהים חיים ומלך עולם
רבות דף עא ענ פרשה ה

זוהר הרועה בשושנים הוא רועה בשושנים אף
על פי שהקוצים סביב להם עד דאלמלא
רשעים אין הצדיקים ניכרים דף כ ע״א ח״ב

ליל ז

תורה שמות ויצאו נגשי העם עד יגרשם מארצו

נביאים ויהי אחרי כן ויעש לו אבשלום · עד
ואבשלום יבא ירושלם שמואל ב טו

כתובים בבא דואג האדומי עד נגד חסידך תהלי׳נב

משנה לולב הגזול לולב וערבה סוכה פ׳ ופ׳

גמרת שבת בשעת לרתן מאי טעמא אמר ר׳ יצחק היא
קלקלה בחדרי בטנרת כו׳ עד פרקלטין
גדולים תשובה ומעשים טובים · אלפסי
פרק ב דף סא עמוד ב

מדרש וישב משה אל ה׳ ויאמר כאותה שעה בא
משה עד שנטל משה עכשו את הדין
שלא יכנס לארץ רבות דף עב ע״א פר׳ ה

זוהר ומשה היה רועה את צאן וג׳ ר׳ חייא פתח
ואמר מזמור לדוד ה׳ רועי לא אחסר · עד
במרעה טוב שמן ודשן דף כ ע״ב חלק ב

וארא

ליל א

תורה שמות וידבר אלהים אל משה עד את בני ישראל
מארץ מצרים

נביאים ודוד עבר מעט מהראש עד נם לדוד · נם
לאבשלום שמואל ב יו

כתובים אמר נבל בלבו אין אלקים עד יגל יעקב
ישמח ישראל תהלים נג

משנה החליל סוכה פרק ה

גמרת זרעים אמר ר׳ יהודה אמר שמואל ספק קרא ק״ש
ספק לא קרא איננו חוזר וקורא כו׳ עד אבל
תפלת חובה לא קאמר · אלפסי ברכות
פרק ג דף יג עמוד ב

מדרש וידבר אלהים אל משה ר׳מאיר אומר משל
למלך כו׳ עד ההו׳ ואזכור את בריתי
רבות דף עב עמוד ג פרשה ו

זוהר וידבר אלהים אל משה וגו׳ רבי אבא פתח
בטחו בה׳ עדי עד כי ביה ה׳ וגו׳ עד בגין
דאתנהגון בני נשא בדינא ולא יפקון מ
בארעא לבר זוהר דף כב ע״א חלק ב

ליל ב

תורה שמות אלה ראשי בית אבותם עד ואיך ישמע
אלי פרעה :

נביאים ויאמר אחיתופל אל אבשלום עד רעב ועיף
וצמא במדבר שמואל ב יז

כתובים בבוא הזיפים עד ובאויבי ראתה עיני
תהלים נד

משנה ביצה שנולדה י״ט שחל · ביצה פא ופב׳ :

גמרת מועד אמר ר׳ יהודה אמר שמואל אסור לאדם
שיאמר בשר זה לפסח כו׳ עד אלא לדבר
אחד פירוש תשמיש המטה אלפסי פסחים
פרק ד דף קעא עמוד א

מדרש ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב עד
ויהי ביום דבר ה׳ רבות דף עב עד פר׳ ז

זוהר תא חזי וידבר אלהים אל משה גזרת דינה
דקיימא עליה ברזא כתיב לעילא · עד
ומקמאי מלילת מלין אלין דף כב עב ח״ב :

ליל ג

תורה שמות ויאמר ה׳ אל משה ראה נתתיך עד אחרי
הכות ה׳ את היאור

נביאים ויפקוד דוד את העם אשר אתו עד וכל אשר
קמו עליך לרעה שמואל ב יח

כתובים האזינה אלקים תפלתי עד ואני אבטח בך
תהלים נה

משנה אין צדין · ביצה פרק ג

גמרת נשים אמר ר׳ יהודה ואמרי לה בבתניתא תנא ·
בראשונה היו כותבין גט מיאון כו׳ עד אי
אפשי בפלו׳ בעלי אין לך מיאון גדול מזה
אלפסי יבמות פרק יג דף כב עמוד א

מדרש ואמרת אל אהרן קח את מטך הה׳ מטה
עוז ישלח ה׳ מציון עד וכשהיה מטה
נכנס מיד נעשה פרעה מטה רבות דף עב
עמוד ג פרשה ט

זוהר וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב וגו׳ ·
אבאי שני שמא הכא מאילין דלעילא · עד
למללא עמהון כדרגא דא דעביד בלילנא
דף כב עמוד ב חלק ב

ליל ד

תורה שמות ויאמר ה׳ אל משה בא אל פרעה שלח את
עמי ויעבדני עד כאשר דבר ה׳

נביאים וירגז המלך ויעל על עלית השער עד ויקש
דבר איש יהוד׳מדבר איש ישראל שמואל ב יט

כתובים על יונת אלם רחוקים עד באור החיים
תהלים נו

משנה המביא כדי יין · ביצה פרק ד׳

גמרת נזיקין תנו רבנן המדליק את הגדיש והיו בו כלי׳
ונדלקו כו׳ עד שאינו משלם אלא דמי
שעורין

שעורין כלבד אלפסי בבא קמא פרק הכונס דף כד עב

מדרש ויאמר ה' אל משה וגו' הנה אנכי נוגף הה"ג ויתרון ארץ בכל הוא עד נבולך ולא של אחרים רבות דף עד עמוד א פרשה י

זוהר וארא אל אברהם אל יצחק וגו' אמר ר' חייא תושבחן דאבהן יעקב הוה דהוא שלימו מכלא עד באספקלריא דנהרא כתיב ביה ידיעה דכתיב לא נודעתי דף כג עא ח"ב

ליל ה

תורה שמו"ת ויאמר ה' אל משה אמור אל אהרן נטה את מטך עד ולא שלח את העם

נביאים ושם נקרא איש בליעל עד וגם עירא היאירי היה כהן לדוד שמואל ב כ

כתובים בברחו מפני שאול במערה עד על כל הארץ כבודך תהלים נז

משנה משאילין פירות ביצה פרק ה' ארבעה ראשי שנים ר"ה פרק א

גמרת קדשים ויותר יעקב לבדו אמר רבי אלעזר מלמד שנשתייר על פכין קטנים עד את שלום אחיך ואת שלום הצאן · חולין פרק גיד הנשה ילקוט דף לט עמוד ב

מדרש השכם בבקר והתיצב לפני פרעה השכמה · אמר רבי ברכיה עד שפלוני פטרונו עומד עליהן רבות דף עד ענ פרשה יא

זוהר רבי חייא הוה יתיב יומא חדא אבבא ד דתרעא דאושה עד דכתיב כי טל אורות טליך דף כח עא חלק ב

ליל ו

תורה שמו"ת ויאמר ה' אל משה וגו' כה אמר ה' אלהי העברים עד ואת מקנהו בשדה ·

נביאים ויהי רעב בימי דוד עד ויפלו ביד דוד וביד עבדיו שמואל ב כא

כתובים האמנם אלם צדק עד יש אלקים שופטים בארץ תהלים נח

משנה אם אינן מכירין ר"ה פרק ב

גמרת טהרות וטומאתו עליו בטומאת הגוף עד ולשון זכר באמצע · בטומאת הגוף הכתוב מדבר · נדה פ' שמאי ילקוט דף קלח ע"ג

מדרש קחו לכם מלא חפניכם פיח כבשן עד ופזרו על כל ארץ מצרים : רבות דף עד עמוד ד פרשה יא

זוהר ויאמר ה' אל משה אמר אל אהרן וגו' אמר ר' יהודה האי קרא אית לאסתכלא ביה · והיך יכיל למהך לכל האי אתר · עד בכל ארץ מצרים ובעצים ובאבני דף כח עב ח"ב

ליל ז

תורה שמו"ת ויאמר ה' אל משה כו' ויהי ברד עד באשר דבר ה' ביד משה :

נביאים וידבר דוד לה' את דברי השירה עד לדוד ולזרעו עד עולם שמואל ב כב

כתובים בשלח שאול וישמרו את הבית עד משגבי אלהי חסדי תהלים נט

משנה ראוהו כל יום טוב של ר"ה ר"ה פ"ב ופרק ד' :

גמרת שבת תני רב דימי קמיה דרב ספרא לעולם אל יספר אדם בשבחו של חבירו יותר מדאי כו' עד לפיכך יביא קרבן פטיט · אלפסי שבת פרק ב דף קב עמוד ב

מדרש נטה את ידך על השמים · הה"ד כל אשר חפץ ה' עשה · כמה דאת אמר ובני רשף יגביהו עוף · רבות דף עה עא פרשה יב

זוהר רבי שמעון פתח ואמ' קל ברמה נשמע וגו' תא חזי האי קרא אוקמוה בכמה אתרי · והאי קרא קשיא עד ובכלהו לא כתיב על מתם אלא ליה בלחודיה דף כט עב ח"ב

בא

ליל א

תורה שמו"ת ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו עד ויגרש אותם מאת פני פרעה :

נביאים ואלה דברי דוד האחרונים עד אוריה החתי כל שלשים ושבעה שמואל ב כג

כתובים בהצותו את ארם נהרים עד והוא יבוס צרינו תהלים ס

משנה מאימתי מזכירין תענית פרק א

גמרת זרעים אמר ר' יהודה אמר שמואל התפלל ונכנס לבית הכנסת ומצא צבור מתפללין כו' עד משום דברכו את ה' אלפסי ברכות פ"ג דף יד עמוד א

מדרש כי אני הכבדתי את לבו אמר רבי יוחנן מכאן פתחון פה עד הה"ד ויגרש אות' מאת פני פרעה רבות דף עה עמוד ג פרשה יג

זוהר ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה וגו' רבי יהודה פתח ואמר אשרי העם יודעי תרועה עד למנדע אינון מלין סתימין דאורייתא דף לב עמוד ב חלק ב

ליל ב

תורה שמו"ת ויאמר ה' אל משה נטה וגו' בארבה עד ולא שלח את בני ישראל

נביאים ויוסף אף ה' לחרות בישראל עד ותעצר המגפה מעל ישראל שמואל ב כד

כתובים שמעה אלהים רנתי עד לשלמי נדרי יום יום תהלים סא

משנה סדר תעניות כיצד · סדר תעניות אלו פרק ב ופרק ג

גמרת מועד ת"ר אין מקדשין אלא על היין ואין מברכין אלא על היין כו' · עד שיתן לתוכו מים : הלכך

הלכך מקדשין עליו׃ אלפסי פסחים פח דף קעח עמוד א

מדרש ויאמר ה׳ וגו׳ ארבה למה הביא עליהן עד מלוחות פרחו והלכו להם׃ רבות דף עה עד פרשה יג

זוהר ויהי בחצי הלילה וה׳ הכה כל בכור כתיב ואני תפלתי לך ה׳ עת רצון וגו׳ ר׳ חייא ור׳ יוסי הוו אזלי מאושה ללוד עד ובהאי שעתא קב״ה אתגלי עלייהו׃ דף לו עב ח״ב

ליל ג

תורה שמות ויאמר ה׳ אל משה וגו׳ ויהי חשך עד בעיני עבדי פרעה ובעיני העם

נביאים והמלך דוד זקן עד ויאמר לו שלמה לך לביתך מלכים א א

כתובים אך אל אלהים דומיה נפשי עד תשלם לאיש כמעשהו תהלים סב

משנה בשלשה פרקים תענית פד

גמרת נשים ר׳ חנניה בן אנטיגנוס אומר כל תינוקת שאינה יכולה לעמוד כו׳ עד והלכתא כר׳ יהודה בן בתירא ואפילו בנשואין דקמא׃ אלפסי יבמות פרק יג דף מב עמוד ב

מדרש ויט משה ויהי חשך׃ מהיכן היה החשך עד ולכל בני ישראל היה אור׃ רבות דף עח עד פרשה יד

זוהר וישא העם את בצקו טרם יחמץ וגו׳ דא פקודא לבער חמץ דהא פקודא דא אתמסר עד ובגין כדאית לשבחא ולאשתעי בספור כמה דאתמר ברעיא מהמנא׃ דף מ עמוד ב חלק ב מהזוהר׃

ליל ד

תורה שמות ויאמר משה כה אמר ה׳ כחצות הלילה עד בכל מושבותיכם תאכלו מצות׃

נביאים ויקרבו ימי דוד למות ויצו את שלמה עד והממלכה נכונה ביד שלמה מלכים א ב

כתובים בהיותו במדבר יהודה עד יסכר פי דוברי שקר׃ תהלים סג

משנה מגילה נקראת׃ מגילה פרק א

גמרת נזיקין אתמר מודה בקנס ואחר כך באו עדים רב אמר פטור כו׳ עד פטור שהרי חייב עצמו בקרן וכן הלכתא׃ אלפסי ב״ק פרק מרובה דף כז עא

מדרש ד״א החדש הזה לכם מה כתיב בפרש׳ עד אמר אלקים דבר בקדשו אעלוזה׃ רבות דף עו עג פרשה טו

זוהר כגוונא דא חובה איהו על בר נש לאשתעי תדיר קמיה קב״ה בכל אינון ניסין דעביד עד בגין דאשתכח עבדא מהימנא קמי קב״ה ברעיא מהימנא׃ דף מא עא חלק ב מהזוהר׃

ליל ה

תורה שמות ויקרא משה לכל ישראל עד וינצלו את מצרים׃

נביאים ויתחתן שלמה את פרעה עד שלמה מלך על כל ישראל מלכים א ג

כתובים שמע אלהים קולי בשיחי עד ויתהללו כל ישרי לב תהלים סד

משנה הקורא את המגילה׃ בני העיר שמכרו מגילה פרק ב׳ ופרק ג

גמרת קדשים תמן תנינן גיד הנשה נוהג בארץ עד לא שעת מעשה הואי ולא שעת מתן תורה הואי׃ חולין פרק גיד הנשה ילקוט דף לט עמוד ד

מדרש ד״א משכו וקחו לכם צאן׃ הה״ד יבושו כל עובדי פסל׃ עד הוי פלס ומאזני משפט לה׳ לכך נאמר משכו וקחו וגו׳׃ רבות דף עט עג פרשה יו

זוהר בבית אחד יאכל וגו׳ פקודא דא למיכל האי פסח על מצות ומרורים עד ישראל לא מבטלי לון דכתיב ועצם לא תשברו בו׃ דף מא עב חלק ב

ליל ו

תורה שמות ויסעו בני ישראל מרעמסס עד מארץ מצרים על צבאתם׃

נביאים ואלה השרים אשר לו עד אשר שמעו את חכמתו מלכים א ד

כתובים לך דומיה תהלה׃ עד יתרועעו אף ישירו תהלים סה

משנה הקורא את המגילה עומד׃ מגילה פרק ד

גמרת טהרות בכל טמא אפילו בטומאת אדם עד לכך נאמר קלות נדה פרק שמאי ילקוט דף קלח עמוד ד

מדרש זאת חקת הפסח זהו שאמ׳ הכתוב יהי לבי תמים בחקיך עד מיד וישבר אותם תחת ההר׃ רבות דף פא עא פרשה יט

זוהר וכל פטר חמור תפדה בשה׃ פקודא דא לפדות פטר חמור עד מי אשר חטא לי אמחנו מספרי דף מג עא חלק ב

ליל ז

תורה שמות וידבר ה׳ וגו׳ קדש לי כל בכור עד הוציאנו ה׳ ממצרים׃

נביאים וישלח חירם מלך צר עד העצים והאבנים לבנות הבית מלכים א ה

כתובים זמרו כבוד שמו שימו כבוד עד וחסדו מאתי תהלים סו

משנה הכל חייבין בראייה׃ אין דורשין בעריות חגיגה פרק א ופר׳ ב׳

גמרת שבת המבשל בשבת בשוגג יאכל׃ במזיד לא יאכל כו׳ עד גזירה שמא ירבה בשבילו׃ אלפסי שבת פרק ג׳ דף סח עא

מדרש קדש לי כל בכור ר׳ נתן אמר אמר הקב״ה

למשה עד שלא ישכחו חנם לעולם · רבות דף פא עד פרשה יט

זוהר והיה לאות על ידכה וגו׳ פקודא דא פקודא דאקרי בגוונא אחרא ולא אקרי מצוה אלא קדושה עד וכדין אקרי מלכות שמים שלמה דף מג עא חלק ב

בשלח

ליל א

תורה שמות ויהי בשלח פרעה עד ואתם תחרישון ·

נביאים ויהי בשמנים שנה וארבע מאות שנה · עד ויבנהו שבע שנים מלכים א ו

כתובים אלהים יחננו ויברכנו עד וייראו אותו כל אפסי ארץ תהלים סז

משנה חמר בקדש · חגיגה פרק ג

גמרת זרעים ר׳ יהודה אומר מברך לפניהם ולאחריהם תניא ר׳ יהודה בן בתירא אומר אין דברי תורה מקבלין טומאה כו׳ עד אין מתפללין עד שירחצו אלפסי ברכות פב דף יד עב

מדרש ולא נחם אלהים שלא נהג עמם כדרך כל הארץ עד אלא ונתן להם את התורה ואחר כך הכניסם לארץ · רבות דף פב עד פר״כ

זוהר ויסב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף לתקנא ארחא לאתריה ר׳ יהודה אומר מאי שנא כד הוו ישראל במצרים עד דכנין דא עלו ישראל ממצרים דף מה עב חלק ב

ליל ב

תורה שמות ויאמר ה׳ אל משה מה תצעק עד בה׳ ובמשה עבדו ·

נביאים ואת ביתו בנה שלמה עד נתן באוצרות בית ה׳ מלכים א ז

כתובים יקום אלהים עד ברוך אלהים תהלים סח

משנה משקין בית השלחין מי שהפך את זיתיו · מועד קטן פרק א ופרק ב

גמרת מועד אמר רבא מצה בזמן הזה דאוריתא · מרור דרבנן כו׳ עד לוקח ויושב בצל סוכה · אלפסי פסחים פרק ה דף קפ עא

מדרש ד״א מה תצעק אלי הה״ד היערך שועך לא בצר עד והאויב רודף ואתה עומד ומרבה בתפלה רבות דף פד עמוד א׳ פרשה כא

זוהר וה׳ הולך לפניהם יומם · רבי יוסי פתח למנצח על אילת השחר כמה חביבה א אורייתא עד זכאה חולקיה מאן דאיהו במנינא דף מו עא חלק ב

ליל ג

תורה שמות אז ישיר משה עד הלכו ביבשה בתוך הים

נביאים אז יקהל שלמה עד לדוד עבדו ולישראל עמו מלכים א ח

כתובים הושיעני אלהים כי באו מים עד ואהבי שמו ישכנו בה תהלים סט

משנה ואלו מגלחין מועד קטן פרק ג

גמרת נשים רבי אליעזר אומר אין מעשה קטנה אלא כמפותה כו׳ תניא רבי אליעזר אומר אין מעשה קטנה כלום כו׳ עד קטנה שלא מיאנה בעלה יורשה וכן הלכה אלפסי יבמות פרק יג דף מב עמוד ב

מדרש אז ישיר משה הה״ד נפת תטופנה שפתותיך עד שנאמר אז תלך לבטח דרכך · רבות דף פד עמוד ד פרשה כג

זוהר וינד למלך מצרים כי ברח וינד מאן קא׳ ליה אלא הא אוקמוה עד לבתר ויסע מלאך האלהים וגו׳ בגיני כך דמיתיך רעיתי · והאי קרא הא אוקמוה דף מז עא חלק ב

ליל ד

תורה שמות ותקח מרים עד לצאתם מארץ מצרים

נביאים ויהי ככלות שלמה עד ויבאו אל המלך שלמה מלכים א ט

כתובים אלהים להצילני עד ה׳ אל תאחר תהלים ע

משנה באחד באדר שקלים פרק א

גמרת נזיקין ת״ר רועה שעשה תשובה אין מחייבין אותו כו׳ עד אמרו לא נתכונה זו אלא להגין אלפסי בבא קמא פרק מרובה דף כז עב

מדרש ויסע משה את ישראל רבי יהודה אומר אמרו ישראל עד שכיון שאמרו שירה מחלת להם השירה על שחטאו בים רבות דף פה עד פרשה כד

זוהר ה׳ ילחם לכם ואתם תחרישון · רבי אבא פתח אם תשיב משבת רגלך זכאין אינון ישראל דקב״ה אתרעי בהון עד והכא אתכליל שמא קדישא באתוון רשימן דף מז עא חלק ב

ליל ה

תורה שמות וילונו כל עדת בני ישר׳ עד ללקט ולא מצאו

נביאים ומלכת שבא עד ולמלכי ארם בידם יוציאו מלכים א י

כתובים בך ה׳ חסיתי עד כי חפרו מבקשי רעתי · תהלים עא

משנה מצרפין שקלים בג׳ פרקים שקלי׳ פב ופג

גמרת קדשים ובגפן שלשה שריגים · אמר ר׳ חייא אלו שלשה שרי גוים עד שאלמלא עליא לא מתקיימי אתכלייא · חולין פ׳ גיד הנשה ילקוט דף מה עב

מדרש ויאמר ה׳ אל משה הנני ממטיר לכם לחם הה״ד כל אשר חפץ ה׳ עשה עד זקנים טעם דבש תינוקות טעם שמן · רבות דף פו עא פרשה כה

זוהר ר׳ יוסי ור׳ יהודה הוו אזלי בארחא אר׳ יוסי לר׳ יהודה ודאי תנינא ה׳ בכל אתר רחמי · עד כי חלק ה׳ עמו וגו׳ דף מז עב חלק ב

ליל

ליל ו

תורה שמות ויאמר ה' אל משה עד אנה מאנתם · עד היש ה' בקרבנו אם אין ·

נביאים והמלך שלמה אהב עד וימלך רחבעם בנו תחתיו מלכים א יא

כתובים לשלמה אלקים משפטיך עד כלו תפלות דוד בן ישי תהלים עב

משנה התרומה שקלים פרק ד

גמרת טהרות בהם יכול בכלם ת"ל מהם עד ת"ל כל כלי ריבה נדה פרק דם הנדה ילקוט דף קפז עמוד ג

מדרש ראו כי ה' נתן לכם את השבת · לא היה צריך לומר לא דעו עד נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר רבות דף פז עא פרשה כה

זוהר ויאמר ה' אל משה מה תזעק אלי וגו' מלא דא הא אוקמוה בספרא דצניעותא · עד דנטלון מן דא דלאו עדנא הוא · דף מז עב בסופו חלק ב

ליל ז

תורה שמות ויבא עמלק עד בעמלק מדר דור ·

נביאים וילך רחבעם שכם עד ויעל על המזבח להקטיר מלכים א יב

כתובים אך טוב לישראל עד לספר כל מלאכותיך תהלים עג

משנה אלו הן הממונים שלשה עשר שופרות · שקלים פרק ה ופרק ו

גמרת שבת אין נותנין ביצה בצד המיחם בשביל שתתגלגל כו' איבעיא להו גלגל מאי · אמר ר' אסי גלגל חייב חטאת מאי בינייהו איכא בינייהו בעפר תיחוח אלפסי שבת פרק ג דף סו עמוד א

מדרש ויבא עמלק וכי מה ענין זה אצל זה · עד נקרא על שמו שנאמר ומטה האלהים רבות דף פז עג פרשה כו

זוהר הנני ממטיר לכם לחם ר' יוסי פתח פותח את ידיך וגו' מה כתיב לעילא עיני כל אליך ישברו עד ההד ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו דף סב עמוד א חלק ב

יתרו

ליל א

תורה שמות וישמע יתרו עד עם חתן משה לפני האלהים ·

נביאים והנה איש אלהים בא מיהודה עד ולהשמיד מעל פני האדמה מלכים א יג

כתובים למה אלהים זנחת לנצח עד שאון קמיך עולה תמיד תהלים עד

משנה מעות שנמצאו שקלים פרק ז

גמרת זרעים המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה כו' עד תולעה ורמה במותנו ומתפלל אלפסי ברכות פרק ג דף יז עב

מדרש ר"א וישמע יתרו ההד רעך ורע אביך אל תעזוב עד יבא ונדבק עמהם רבות דף פז עג פרשה כז

זוהר וישמע יתרו · ר' חזקיה פתח ואמר וישא אהרן את ידו · כתיב ידו חד בנין דבעי לארמא ימינא על שמאלא עד יהב אוריתא בשלימו דשלטא על כלא דף סז עמוד א חלק ב

ליל ב

תורה שמות ויהי ממחרת וישב משה עד ויעש כל אשר אמר ·

נביאים בעת ההיא חלה אביה עד וימלך אבים בנו תחתיו מלכים א יד

כתובים הודינו לך אלהים הודינו עד תרוממנה קרנות צדיק תהלים עה

משנה כל הרוקין שקלים פרק ח חמש עשרה נשים יבמות פרק א

גמרת מועד ת"ר הרי שהיה מתענה על החולה ונתרפא כו' עד כי אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה אלפסי תענית פא דף קפג עא

מדרש ועתה שמע בקולי איעצך אם תשמעני ייטב לך עד לתלות זכו' בזכאי כדי שיתלה הדבר ביתרו ילקוט דף עז עג סימן רע

זוהר תא חזי יתרו הוא דיהב עיטא למשה על תקונא דדינין עד זכאין אינון צדיקיא בעלמא דין ובעלמא דאתי דף סח עב בסופו חלק ב

ליל ג

תורה שמות ויבחר משה עד כל הדברים האלה אשר צוהו ה'

נביאים ובשנת שמנה עשר' למלך ירבעם עד ובין בעשא מלך ישראל כל ימיהם מלכים א טו

כתובים נודע ביהודה אלהים עד נורא למלכי ארץ תהלים עו

משנה כיצד אשת אחיו יבמות פרק ב

גמרת נשים המגרש את אשתו והחזירה כו' מאי טעמא דרבי אליעזר דגזר הכי אטו יתומה בחיי האב כו' עד וה"ה לצרתה של יתומה בחיי האב לרבנן אלפסי יבמות פ' יג דף מג עב

מדרש ומשה עלה אל האלקים · עלה בענן וירד בענן עד בית יעקב לכו ונלכה באור ה' · רבות דף פח עב פרשה כח

זוהר אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים וגו' מאי כנפי נשרים אמר ר' יהודה ברחמי דכתיב כנשר יעיר קנו עד כיומא דקבלה יגלי ליה אורייתא דף ס עמוד ב' חלק ב

(הזהרו בסכום הדפים כי הם מוטעים · ובמקום ס' כתוב פ ולא תקנו עוד הדפוס והולכים כפי סדר המוטעה)

ליל ד

תורה שמות ויענו כל העם יחדו עד אל תגשו אל אשה ·

נביאים בשנת שלש לאסא עד אשר דבר ביד יהושע בן נון מלכים א יו

כתובים קולי אל אלהים ואזעקה עד ביד משה ואהרן תהלים עז

משנה ארבעה אחין יבמות פרק ג

גמרת נזיקין תנו רבנן עשרה תנאים התנה יהושע · שמרעין בקשי בחורשין כו׳ עד מהלכים בשבילי הרשות שלמה אמרה אלפסי בבא קמא פרק מרובה דף כז עב

מדרש וישב משה את דברי העם אל ה׳ · אותה שעה בקש הקב״ה עד עד שמשה יורד נגלה הקב״ה שנאמר וירד משה וגו׳ וידבר וגו׳: רבות דף פח עב פרשה כח

זוהר וירד משה אל העם ויאמר אליהם · ר׳ יוסי אמר מאי אמירה דא עד נאמן הוה יהודה לקבלא מלכתא ושרי סידרא לאנהרא: דף פד עב חלק ב

ליל ה

תורה שמות ויהי ביום השלישי: עד משה אל העם ויאמר אליהם ·

נביאים ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד עד ודבר ה׳ בפיך אמת מלכים א יז

כתובים האזינה עמי תורתי עד ובתבונות כפיו ינחם תהלים עח

משנה החולץ ליבמתו רבן גמליאל אומר יבמות פרק ד ופרק ח

גמרת קדשים אמרו ליה רבנן לר׳ פרידא ר׳ זעירא בר בריה דר׳ אבתולס דהוא עשירי לר׳ אלעזר בן עזריה עד לעם זו אלו ישראל דכתיב עם זו יצרתי לי וכתיב עם זו קנית מנחות פרק כ׳ המנחות · עין ישראל דף קסו עב

מדרש והר סיני עשן כלו מאי הר סיני שירדה בו שנאה לאומות העולם · עד ינמוך הקורא קולו ויקרא ילקוט דף פ עא סי׳ רפד

זוהר לא תעשה לך פסל וגו׳ הא אתמר ואמר ר׳ יוסי כל פרצופין שרי בר מפרצופא דאדם עד וכל תמונה אשר בשמים וגו׳ דף פז עמוד א חלק ב

ליל ו

תורה שמות וידבר אלהים את כל הדברים עד וכל אשר לרעך ·

נביאים ויהי ימים רבים ודבר ה׳ אל אליהו עד עד באכה יזרעאלה מלכים א יח

כתובים אלהים באו גוים בנחלתך עד נספר תהלתך · תהלים עט

משנה הבא על יבמתו יבמות פרק ו

גמרת טהרות ותפתח את נאד החלב · שנו רבותינו ט׳ משקין הזב כו׳ עד חלב שבאשה דכתיב ותפתח את נאד החלב שופטים סימן מה ילקוט דף ט עמוד ג

מדרש אנכי ה׳ אלהיך · הה״ד השמע עם וגו׳ · המאנים שאלו את ר׳ שמלאי עד שאני הוא ה׳ אחד שנאמר אנכי ה׳ אלהיך רבות דף פח עמוד ג פרשה כט

זוהר זכור את יום השבת וגו׳ · רבי יצחק אמר כתיב ויברך אלהים את יום השביעי · וכתיב במן ששת ימים תלקטהו · עד והאכלתיך נחלת יעקב אביך דף פח עא חלק ב

ליל ז

תורה שמות וכל העם רואים את הקולות עד לא תגלה ערותך עליו ·

נביאים ויגד אחאב לאיזבל עד וילך אחרי אליהו וישרתהו מלכים א יט

כתובים רעה ישראל האזינה עד האר פניך ונושעה תהלים פ

משנה אלמנה לכהן גדול הערל וכל הטמאים: יבמות פרק ז ופרק ח

גמרת שבת ת״ר מתחמם אדם כנגד המדורה ויוצא ומשתטף בצונן כו׳ עד לסוף לו שמן · ואמ׳ לו אין סכין אלפסי שבת פג דף סז עא:

מדרש וכל העם רואים את הקולות · רואים את הנראה ושומעים · דאו דבר של אש. עד שנאמר שש אנכי על אמרתך ילקוט דף פג עא סימן ש

זוהר אמר ר׳ אלעזר לאבוי אילן סעודתי היך מתתקנן עד ודינא לא שלטא ביה דף פח עב חלק ב

משפטים

ליל א

תורה שמות ואלה המשפטים עד ורפא ירפא

נביאים ובן הדד מלך ארם עד סר וזעף ויבא שומרונה מלכים א כ

כתובים הרנינו לאלהים עוזנו עד ומצור דבש אשביעך תהלים פא

משנה יש מותרות יבמות פרק ט

גמרת זרעים הר׳ גרף של רעי ועביט של מי רגלים אסור לקרות קרית שמע כו׳ עד אע״פ דאית בהו צואה כסתומות דמיין אלפסי ברכות פרק ג דף יח עב

מדרש ואלה המשפטים מה כתיב למעלה מן הענין עד שם שם לו חק ומשפט רבות דף פט עב פרשה ל

זוהר ואנשי קדש תהיון לי רבי יהודה פתח והחכמה מאין תמצא וגו׳ זכאין איכון ישראל דקב״ה בעי ליקרא לון יתיר על כל שאר בני עלמא עד ואנשי קדש תהיון לי ודאי דף קכא עמוד א חלק ב

ליל ב

תורה שמות וכי יכה איש את עבדו עד וארבע צאן תחת

תחת השה ·

נביאים ויהי אחר הדברים האלה כרם היה עד בין
ארם ובין ישראל מלכים א כא

כתובים אלהים נצב בעדת אל עד כי אתה תנחל
בכל הגוים · תהלים פב

משנה האשה שהלך בעלה נושאין על האנוסת
יבמות פרק י ופרק יא

גמרת מועד ת"ר כל מצות הנוהגות באבל נוהגו' בתשע'
באב כו' עד אם בא לומר מעין אותה
ברכה אומר · אלפסי תעני' פד דף קצא עא

מדרש וכי ינצו אנשים למה נאמרה פרשה זו עד
מגיד שאינו חייב עד שיכה בן קיימא ·
ילקוט דף פז עד סימן שלה

זוהר רבי יצחק הוה יתיב קמיה דרבי שמעון
אמר ליה הא כתיב קדש ישראל לה' עד
אלא לאינון דחלי חטא · לאינון דחלי
פקודוי ולא לכו · דף קכא עב חלק ב

ליל ג

תורה שמות אם במחתרת ימצא הגנב עד אם שכיר הוא
בא בשכרו ·

נביאים ויהי בשנה השלישית עד ככל אשר עשה
אביו מלכים א כב

כתובים אלהים אל דמי לך עד עליון על כל הארץ
תהלים פג

משנה מצות חליצה יבמות פרק יב

גמרת נשים אמר רב נחמן באה לבו' ואמרה מת בעלי
כו' עד מאי תיקו ועבדינן לחמרא ·
אלפסי יבמות פרק טו דף נ עב

מדרש כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים · רבי
ישמעאל אומר עד שיפקוד אצלו ויאמר לו
הא לך שמור לי זה עד במלאכת רעהו
לצרכה ילקוט דף צב עג סימן שמו

זוהר תני רבי אלעזר כתיב ואנשי קדש תהיון
לי מה הוא ואנשי ולבתר קדש · עד ובגין
כך כל אוכליו יאשמו וגו' דף קכא עב ח"ב

ליל ד

תורה שמות וכי יפתה איש בתולה עד לא תבשל גדי
בחלב אמו ·

נביאים ויפשע מואב בישראל עד על ספר דברי
הימים למלכי ישראל מלכים ב א

כתובים מה ידידות משכנותיך עד אשרי אדם
בוטח בך תהלים פד

משנה בית שמאי אומרים יבמות פרק יג

גמרת נזיקין עשר תקנות תקן עזרא שיהיו קוראין
במנחה בשבת עד ביום קושרו ובלילה
מתירו אלפסי ב"ק פז מרובה דף כח עא

מדרש הלכה מכשפה לא תחיה אחד האיש ואחד האשה
עד קסבר רבי יהודה שני כתובים הבאים
כאחד מלמדין · ילקוט דף צד עב סי' שמה

זוהר תנא אמר רבי יוסי מאי קא חמא קב"ה
למיהם דינין לישראל בתר עשר אמירן
עד וכתי' והוכן בחסד כסא דף קכב עא ח"ב

ליל ה

תורה שמות הנה אנכי שלח מלאך עד ונחלת את הארץ

נביאים ויהי בהעלות ה' את אליהו עד ומשם שב
שמרון מלכים ב ב

כתובים רצית ה' ארצך עד וישם לדרך פעמיו
תהלים פה

משנה חרש שנשא · האשה שהלכה היא · יבמות
פרק יד ופרק טו

גמרת קדשים ויחר אף ה' במשה · רבי יהושע בן קרחה
אומר כל חרון אף עד והעז לו פנים ·
היפוך זבתי' פ' טבול יום ילקוט דף נד עב

מדרש הנה אנכי שלח מלאך אמר הקב"ה למשה ·
עד לכל מי שמשמר את התורה כיוצא בך
ילקוט דף צח עא סימן שנט

זוהר רבי יהודה פתח שמע עמי ואעידה בך וגו'
הני קראי אמרן דוד ברוח קודשא ואית
לאסתכלא בהו עד דמתמן מריקן ברכתן
ונטלין ברכתא דף קכג עב חלק ב

ליל ו

תורה שמות ושתי את גבולך מים סוף עד ויאכלו וישתו

נביאים ויהורם בן אחאב עד ויסעו מעליו וישבו
לארץ מלכים ב ג

כתובים הטה ה' אזנך ענני עד ה' עזרתני ונחמתני
תהלים פו

משנה האשה שהלך בעלה וצרתה · יבמות פ' יו

גמרת טהרות שנו רבותינו המפלת כמין בהמ' חיה ועוף
עד למדין ואין משיבין ילקוט דף ו עד
נדה פרק המפלת ·

מדרש ואל משה אמר עלה אל ה' מלמד שהי' משה
ואהרן מהלכים עד נפישי נמלי ככי
דטעיני משכי דהונגי · ילקוט דף צה
עמוד ג סימן שסא

זוהר זכאה חולקהון דישראל מכל שאר עמין ·
זכנא חדא סליקו ישראל לבתר הנא עד
מעקר דיורין ואתיב דיורין דף קכד עא ח"ב

ליל ז

תורה שמות ויאמר ה' אל משה עלה אלי ההרה · עד
ארבעים יום וארבעים לילה

נביאים ואשה אחת מנשי בני הנביאי' · עד ויותירו
כדבר ה' מלכים ב ד

כתובים שיר יסודתו בהררי קדש עד כל מעיני
בך תהלים פז

משנה בתולה נשאת · האשה שנתארמלה ·
כתובות פרק א ופרק ב

גמרת שבת אין טומנין בנפת כו' אבעיא להו נפת של
זיתים תנן אבל של שומשמין כו' עד
התם

התם לא קפיד עליה הכא קפיד עליה׃ אלפסי שבת פרק ד דף ע עמוד א

מדרש ויבא משה בתוך הענן · כתיב ולא יכול משה עד באהבה שאהב רבי יוחנן התורה בוז יבוזו לו · ילקוט דף צט עא סי׳ שסט

זוהר אמר ר׳ יהודה האי דכתיב לא תבשל גדי בחלב אמו דאמר ר׳ אבא בחלב האם · עד זכאה חולקהון דישראל דכתיב ביה ואנשי קדש תהיון לי דף קכה עא חלק ב

תרומה

ליל א

תורה שמו״ת וידבר ה׳ וגו׳ ויקחו לי תרומה עד כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל ·

נביאים ונעמן שר צבא מלך ארם עד ויצא מלפניו מצורע כשלג מלכים ב ה

כתובים ה׳ אלהי ישועתי יום צעקתי עד מיודעי מחשך תהלים פח

משנה אלו נערות כתובות פרק ג

גמרת זרעים ת״ר טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת יתפלל ערבית שתים כו׳ עד כר׳ יהודה הואיל ותנן בבחירתא כותיה כו׳ עד דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד · ברכות פד דף כ עמוד א

מדרש ויקחו לי תרומה זה שאמ׳ הכתוב כי לקח טוב נתתי לכם עד והתרומה הזו יש בה ברכת ילקוט דף צט עא סי׳ שסג

זוהר זאת התרומה הא אתמר דכד קב״ה אתגלי על טורא דסיני כד איתיהבית אורייתא לישראל עד והוו חד וכדין אינון רחימו חד דף קמו עא חלק ב

ליל ב

תורה שמו״ת ועשית שלחן עד אשר אתה מראה בהר·

נביאים ויאמרו בני הנביאים עד מה אוחיל לה׳ עוד מלכים ב ו

כתובים חסדי ה׳ עולם אשירה עד בה״לאוי תהלי׳ פט

משנה נערה שנתפתתה אע״פי כתובות פד ופה

גמרת מועד ת״ר כשחרב הבית באחרונה נהגו פרושים שבישראל שלא לאכול בשר כו׳ עד שמחו את ירושלם וגילו בה וגו׳ אלפסי תעניות פרק ד דף קצא עמוד ב

מדרש ועשית מנורת זהב וגו׳ תניא כלי שרת שעשאה של עץ עד וזה מעשה המנורה מקשה זהב באה זהב באה מקשה · ילקוט דף קא עא סימן שסט׃

זוהר ועשית שלחן עצי שטים רבי יצחק פתח ואכלת ושבעת וברכת כמה זכאין אינון ישראל דקב״ה אתרעי בהו וקריב לון לגביה עד דא הוו ישראל תדיר עם שאר עממין דף קנב עמוד ב חלק ב

ליל ג

תורה שמו״ת ואת המשכן תעשה עד ערת תחשים מלמעלה ·

נביאים ויאמר אלישע שמעו דבר ה׳ עד וירמסהו אותו העם בשער וימת מלכים ב ז

כתובים תפלה למשה עד ומעשה ידינו כוננהו׃ תהלים צ

משנה מציאת האשה כתובות פרק ו׳

גמרת נשים ת״ר פדחת בלא פרצוף פנים פרצוף פנים בלא פדחת כו׳ עד אישתהי מיפתח תפח׃ ואינו נכר אלפסי יבמות פרק יו דף נב עב

מדרש ואת המשכן תעשה עשר יריעות זה שאמר הכתוב אהבתי אתכ׳ אמר ה׳ עד כדר׳ נחמיה שהיה מעשה נסים ילקוט דף קא עמוד ג סימן שסט והוא מהתנחומא׃

זוהר רבי חייא הוה אזיל לגביה דרבי שמעון לטבריא והוה עמיה ר׳ יעקב בר אידי עד דהא מלין דאורייתא יסחרון להאי אתר׃ דף קנב עב חלק ב

ליל ד

תורה שמו״ת ועשית את הקרשים עד אשר הראת בהר׃

נביאים ואלישע דבר אל האשה אשר החיה את בנה עד כי חלה הוא מלכים ב ח

כתובים יושב בסתר עליון עד ואראהו בישועתי׃ תהלים צא

משנה המדיר את אשתו כתובות פרק ז

גמרת נזיקין הכהו חייב לרפאותו עלו בו צמחים מחמת מכה חייב שלא מחמת מכה פטור כו׳ תניא הרי שעבר על דברי רופא ואכל דבש כו׳׃ עד תנא וכלן משתלמין במקום נזק׃ אלפסי ב״ק פרק ח דף כט עמוד א

מדרש ועשית את הקרשים למשכן · והיכן היו קרשים יעקב נטע אותם עד דשפי ליה בי טורין ילקוט דף קא עמוד ג׳ סי׳ שסט

זוהר פתח רבי חייא ואמר ואכלת ושבעת וכו׳ · עד לא אכיל בר נש לשבעא וארתמלי כרסיה עד לברכא ליה לקב״ה בגין למיהב חדוה לעילא דף קנג עא חלק ב

ליל ה

תורה שמו״ת ועשית פרכת תכלת וארגמן עד המשכן אדני נחשת ·

נביאים ואלישע הנביא קרא לאחד · עד לא יאמרו זאת איזבל מלכים ב ט

כתובים טוב להודות לה׳ עד צורי ולא עולתה בו׃ תהלים צב

משנה האשה שנפלו הכות׳ לאשתו כתובו׳ פח ופט

גמרת קדשים שנו רבותינו אלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה עד לה מבחוץ ויבש מבפנים׃ בכורות פרק מומין אלו ·

ילקוט

ילקוט דף נו עמוד ד

מדרש ועשית פרכת היה אורך הפרכת עשר אמות על עשר אמות עד הא למדת שארכו שלשים אמה · ילקוט דף קב עא סי׳ שעב

זוהר פתח ר׳ חזקיה בהאי קרא אבתריה · עד כדאצטריך חדוה ושבעא · דף קנג עב חב

ליל ו

תורה שמו״ת ועשית את המזבח עד כאשר הראה אתך בהר כן יעשו ·

נביאים ולאחאב שבעים בנים עד עשרים ושמנה שנה בשמרון מלכים ב י

כתובים ה׳ מלך גאות לבש עד ה׳ לאורך ימים · תהלים צג

משנה מי שהיה נשוי כתובות פרק י

גמרת טהרות יוצא דופן אין יושבין עליו ימי טומאה עד חד קרבן סגי לה קמ״ל נדה פ׳ יוצא דופן ילקוט דף קנ עד

מדרש ועשית את המזבח מזבח · מזיח · מזין · מחבב · מכפר · עד להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים · ילקוט דף קב עב סימן שעג

זוהר ועשית שלחן עצי שטים שלחן דא איהו קיימא לגו במשכנא · עד זכאה איהו חולקיה דההוא בר נש בהאי עלמ׳ ובעלמ׳ דאתי · דף קנג עמוד ב חלק ב

ליל ז

תורה שמו״ת ועשית את חצר המשכן עד את החצ׳ נחשת

נביאים ועתליה אם אחזיהו עד המיתו בחרב בית המלך מלכים ב יא

כתובים אל נקמות ה׳ עד יצמיתם ה׳ אלהינו: תהלים צד

משנה אלמנה נזונת הנושא את האשה · כתובות פרק יא ופרק יב

גמרת שבת אמר רב יהודה אמר שמואל מותר להטמין את הצונן · א״ל ליה רב נחמן לדרו עבדיה כו׳ עד בתוך הכוס או בתוך הקערה ואינו חושש אלפסי שבת פרק ד דף עב עא

מדרש הלכה ועשית את חצר המשכן חצר ארכה מאה אמה עד מטלטלין לתוכה בשבת: ילקוט דף קב עג סימן שעד

זוהר פתח ההוא טייעא ואמר ואני תפלתי לך ה׳ עת רצון אימתי אקרי עת רצון בשעתא דצבור קא מצלאן עד ובגין כך אמרינן הני צדוקי דיכא כמה דאתמ׳ דף קנו עא חב

תצוה

ליל א

תורה שמו״ת ואתה תצוה עד שתי כתפיו לזכרון:

נביאים בן שבע שנים יהואש במלכו · עד וימלך אמציה בנו תחתיו מלכים ב יב

כתובים לכו נרננ׳ עד אם יבאון אל מנוחתי תהלי׳ צה

משנה שני דייני גזרות כתובות פרק יג

גמרת זרעים אמר רבי יהושע בן לוי אסור לעבור כנגד המתפללים כו׳ עד ואומר הבדלה על הכוס אלפסי ברכות פרק ד דף כ עמוד א

מדרש ואתה תצוה רבי יודן בשם רבי שמואל בר נחמני משל למלך עד להתפאר בם שנא׳ ישראל אשר בך אתפאר: ילקוט דף קב עמוד ד סימן שעו

זוהר ואתה הקרב אליך אמר רבי שמעון לא שמש משה בסיהרא עד דאתכלל בכל סטרין עד אבל רזא עמיקתא איהו: דף קפא עא חלק ב

ליל ב

תורה שמו״ת ועשית משבצות זהב עד לפני ה׳ תמיד:

נביאים בשנת עשרים ושלש שנה ליואש בן אחזיהו עד וישב את ערי ישראל מלכי׳ב יג

כתובים שירו לה׳ שיר חדש עד ועמים באמונתו: תהלים צו

משנה המביא גט צריך שיאמר המביא גט ואמר בפני גטין פרק א ופרק ב

גמרת מועד ביצה שנולדה בי״ט כו׳ · במאי עסקינן אילמא בתרנגולת כו׳ עד ומלת׳ דלא שכיח לא גזרו בה רבנן אלפסי י״ט פא דף קנג עא

מדרש ועשית משבצות זהב · זה שאמר הכתוב כל כבודה בת מלך פנימה עד שנא׳ ועשית משבצות זהב: ילקוט דף קג עד סי׳ שפ

זוהר פתח ואמר ויהי מקץ ימים רזא איהו מקץ ימים ולא מקץ ימין דהא ימין וקריב לקץ ימים עד אינון דידעי ויחדי יהודא דמאריהון כדקא יאות דף קפא עג חלק ב

ליל ג

תורה שמו״ת ועשית את מעיל האפוד עד לו ולזרעו אחריו ·

נביאים בשנת שתים ליואש בן יהואחז עד וימלך זכריה בנו תחתיו מלכים ב יד

כתובים ה׳ מלך תגל הארץ עד והודו לזכר קדשו: תהלים צז

משנה כל גט שנכתב גטין פרק ב

גמרת נשים ר׳ אליעזר ור׳ יהושע אומרים אין משיאין את האשה ע״פ עד אחד · אמר ר׳עקיבא ולא על פי אשה ולא על פי קרובים · אמרו לו מעשה כו׳ עד אמר ליה לכשתהא פונדק ית והלכתא משיאין את האשה כו׳ עד ולא בעיין בעדות אשה דרישה וחקירה · אלפסי יבמות פרק יו דף נד עב

מדרש הלכה מעשה אורג כפי תחרא · ת״ר בגדי כהונה אין עושין אותן מעשה מחט עד עקביא בן

בן מהללאל אומר עֹב הונ׳ ילקוט דף קד עמוד א סימן שפא

זוהר כתיב ואלהי מסכה וכתיב את חג המצות מאי עביד האי לגבי האי עד איהו מסאיב וסאיב לכל מאן דקריב בהדיה דף קב עא חלק ב

ליל ד

תורה שמות וזה הדבר אשר תעשה עד אשה לה׳ הוא׃

נביאים בשנת עשרי׳ ושבע שנה לירבע׳ מלך ישראל עד וימלך אחז בנו תחתיו׃ מלכים ב טו

כתובים שירו לה שיר חדש עד ועמים במשרים׃ תהלים צח

משנה השולח גט׳ גטין פרק ד

גמרת נזיקין אמר רבא קטע לו את ידו נותן לו דמי ידו ושבת כו׳ עד וכן הלכתא׃ ומסתברא דבפועל בטל שיימינן ליה׃ אלפסי בבק פרק החובל דף כט עא

מדרש הלכה ולקחת מדם הפר ונתת על קרנות המזבח ת״ל באצבעו ולקח עד אלא כהן׃ גם אני למה לי בכיהונו ילקוט דף קד עמוד ג סימן שפד׃

זוהר תרין נחמי אכלו ישראל חד כד נפקו ממצרים וחד במדברא עד איגון חבריא ברזין אילין דקאמרן דף קפג עא חלק ב

ליל ה

תורה שמות ולקחת את האיל השני עד כל הנגע במזבח יקדש׃

נביאים בשנת שבע עשרה שנה לפקח עד וימלך חזקיהו בנו תחתיו מלכים ב יו

כתובים ה׳ מלך ירגזו עמים עד כי קדוש ה׳ אלהינו׃ תהלים צט

משנה הנזיקין שמין להם׃ האומר התקבל גט זה גטין פרק ה׳ ופרק ו׳

גמרת קדשים מנא הני מילי דתנו רבנן דבר אל בני ישראל בני ישראל מצווין על שחיטת חוץ ואין עכו״ם מצווה על שחיטת חוץ עד אלא אימא נבה כסף בשש מאות שקלי זהב׃ זבחים פרק פרת חטאת עין ישראל דף קסד עא

מדרש הלכה ואכלו אותם אשר כופר׃ מלמד שהכהנים אוכלים עד אלא אם עלו לא ירדו׃ ילקוט דף קד עד סימן שפד

זוהר רבי שמעון ורבי אלעזר בריה הוו אזלי בארחא עד ואנן נפקנא מתמן ואתינא לישובא דף קפג עב חלק ב

ליל ו

תורה שמות וזה אשר תעשה על המזבח עד אני ה׳ אלהיהם׃

נביאים בשנת שתים עשר׳ שנה לאחז מלך יהודה עד כאשר עשו אבותם הם עושים עד היום הזה׃ מלכים ב יז

כתובים מזמור לתודה עד ועד דור ודור אמונתו׃ תהלים ק

משנה מי שאחזו קרדיאקוס גיטין פרק ז

גמרת טהרות ת״ל שליא בבית׃ הבית טמא׃ עד שנאמר נקבה שכרך׃ נדה פרק המפלת ילקוט דף קנ עמוד ד

מדרש הלכה כבשים בני שנה שנים מיעוט כבשים שנים מה ת״ל שנים עד חד לחובה וחד בנדבה׃ ילקוט דף קה עא סימן שפה

זוהר פתח ההוא סבא ואמר תקעו בחדש שופר וגו׳ השתא איהו זמנא לאתערא דינ׳ עילאה תקיפא עד ויסב ההוא חולקא ויזיל ל לארחיה ויתפרש מביתי׃ דף קפד עא חלק ב

ליל ז

תורה שמות ועשית מזבח מקטר קטרת עד קדש קדשי׳ הוא לה׳

נביאים ויהי בשנת שלש להושע בן אלה עד ויגידו לו את דברי רבשקה מלכים ב יח

כתובים חסד ומשפט אשירה עד כל פועלי און׃ תהלים קא

משנה הזורק גט המגרש את אשתו׃ גטין פח ופט

גמרת שבת תניא בהמה שאכלה כרשינין הרבה לא יריצנה בחצר כו׳ עד דאין אדם בחול כל כך על רפואות בהמתו דלייתי סממנים׃ אלפסי שבת פרק ח דף עג עא

מדרש הלכה בבקר בבקר בהטיבו את הנרות׃ תנן לא יטיב ואחר כך יקטיר עד שאני קטרת דאתקש לנרות ילקוט דף קה עב סי׳ שפו

זוהר כפור אמאי אקרי כפור עד מכאן ולהלאה רזא כגוון דף קפה עב חלק ב

תשא

ליל א

תורה שמות וידבר ה׳ כו׳ כי תשא עד ככל אשר צויתיך יעשו׃

נביאים ויהי כשמע המלך חזקיהו עד וימלך א אסרחדן בנו תחתיו מלכים ב יט

כתובים תפלה לעני עד וזרעם לפניך יכון׃ תהלים קב

משנה האשה נקנית קדשין פרק א

גמרת זרעים תפלת הערב אין לה קבע׃ מאי אין לה קבע כו׳ עד אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה׃ ברכות פד דף כ עמוד ב

מדרש ראה קראתי בשם בצלאל׃ קראתי בשם אין כתוב כאן אלא ראה קראתי׃ עד והראהו

והראהו לבצלאל ועשה המשכן · הוי ראה קראתי וגו׳ רבות דף צו עמוד ד. פרשת מ

זוהר וירא העם כי בושש משה · מאן העם אינון ערב רב עד דא משה דאיהו היהודים כללא דיהודאי דף קצא עמוד א חלק ב

ליל ב

תורה שמות ויאמר ה׳ אל משה לאמר ואתה דבר עד אשר דבר לעשות לעמו

נביאים בימים ההם חלה חזקיה עד וימלך מנשה בנו תחתיו מלכים ב כ

כתובים לדוד ברכי נפשי עד ברכי נפשי את ה׳ תהלים קג

משנה האיש מקדש האומר לחבירו קדושין פרק ב ופרק ג

גמרת מועד אתמר שבת ויש רב אמר נולדה בזה אסור׳ בזה ורבי יוחנן כו׳ עד הלכתא כותיה דרב בהני תלת בין לקולא בין לחמרא · אלפסי יש פרק א דף קצג עא

מדרש ויתן ט משה ככלותו לדבר אתו · ארשבל׳ עד שרובן של עונשין שבתורה בסקילה · לכך נאמר לחות אבן · רבות דף צז עד פרשה מא

זוהר ויקהל העם על אהרן · אבאי על אהרן · בגין לאתכללא בסטרא דימינא עד דאתברירו כלהו ולא אשתאר בהו פסלת כלל · דף קצא עב חלק ב

ליל ג

תורה שמות ויפן וירד משה עד לאמר לורעך אתננה ·

נביאים בן שתים עשרה שנה מנשה עד וימלך יאשיהו בנו תחתיו מלכים ב כא

כתובים ברכי נפשי את ה׳ עד ברכי נפשי את ה׳ הללויה תהלים קד

משנה עשרה יוחסין קדושין פרק ד

גמרת נשים אמר רב הונא אמר ר׳ זבדא אמר רב אחת בתולה ואחת אלמנה טעונה ברכה כו׳ עד במקהלות ברכו אלהים · אלפסי כתובות פרק א דף כו עמוד א

מדרש ויעמד משה בשער המחנה וגו׳ · אמר רב חסדא שבטו של לוי עד ויקרא באזני קול גדול קרבו פקודת העיר · ילקוט דף קט עמוד ב סימן שצג

זוהר פרקו נזמי הזהב · וכי לא הוה לון דהבא אחרא עד בגין דויקח מידם ולא מארעא דף קצב עמוד א חלק ב

ליל ד

תורה שמות ושלחתי לפניך מלאך עד לא ימיש מתוך האהל ·

נביאים בן שמנה שנה יאשיהו במלכו עד וישיבו את המלך דבר מלכים ב כב

כתובים הודו לה׳ קראו בשמו עד ותורותיו ינצורו הללויה תהלים קה

משנה כל כנויי נדרים · נדרים פרק א

גמרת נזיקין כל אלו שאמרו דמי בשתו אבל צערו כו׳ עד לא ינור במגורך רע · אלפסי ב״ק פרק החובל דף לא עא

מדרש ויתנצלו בני ישראל את עדים · תני רבי שמעון בן יוחאי זין היה להם עד מיחמי צדיקא מיזכי ילקוט דף קט עג סי׳ שצג

זוהר ויצר אותו בחרט · לא כמה דחשבין בני נשא עד אשר העלוך מארץ מצרים · העליך ולא העלך דף קצב עא בסופו חלק ב :

ליל ה

תורה שמות ויאמר משה אל ה׳ עד אל מול ההר ההוא

נביאים וישלח המלך ויאספו אליו עד ככל אשר עשו אבותיו מלכים ב כג

כתובים הללויה הודו לה׳ כי טוב עד ואמר כל העם אמן הללויה תהלים קו

משנה ואלו מותרין · ארבעה נדרים · נדרים פרק ב ופרק ג

גמרת קדשים שנו רבותינו כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן עד שלא הוכשרו אימוריו כשר זבחים פרק א ילקוט דף סב עמוד ג

מדרש הראני נא את כבודך · הראני מדה שאתה מנהיג בה העולם עד ורחמתי אפי׳ אינו הגון ילקוט דף קט עג סימן שצה

זוהר ויעשהו עגל מסכה ויאמרו · ויאמר לא כתיב אלא ויאמרו עד אשר עשו ולא כתיב ויבן את המזבח דף קצב עמוד ב׳ חב

ליל ו

תורה שמות ויפסל שני לחת אבני׳ עד נדי בחלב אמו

נביאים בימיו עלה נבוכדנצר מלך בבל עד וימרד צדקיהו במלך בבל · מלכים ב כד

כתובים הודו לה׳ כי טוב עד ויתבוננו חסדי ה׳ תהלים קז

משנה אין בין המודר נדרים פרק ד

גמרת טהרות כימי נדת דותה תטמא עד שתשב שבעה נקיים · נדה פרק בנות כותים ילקוט דף קנא עמוד ב

מדרש ויעבר ה׳ על פניו אמר רבי יוחנן אלמלא מקרא כתוב עד למי שמשים עצמו כב בשירים ילקוט דף קי עא סי׳ שצח

זוהר תא חזי ויקרא אהרן אכריז איהו בקלא ואמר כתיב הכא ויקרא ויאמר וכתי׳ ביונה ויקרא ויאמר עד לבתר דחשו מה כתיב וייראו מגשת אליו ותא חזי מה כתיב בהו דף קצג עמוד א חלק ב

ליל ז

תורה שמות ויאמר ה׳ אל משה כתב לך את הדברים עד עד באו לדבר אתו ׃

נביאים ויהי בשנה התשיעית למלכו בחדש ה העשירי עד דבר יום ביומו כל ימי חייו ׃ מלכים ב כה

כתובים נכון לבי אלהים עד והוא יבוס צרינו ׃ תהלים קח

משנה השותפים שנדרו הנודר מן המבושל נדרים פרק ה ופרק ו

גמרת שבת תניא לא יצא הסוס בזנב שועל ולא ב בזהורית כו׳ עד דקיימא לן רב ושמואל הלכה כרב באיסורי אלפסי שבת פה דף עג עא

מדרש ויהי שם עם ה׳ ארבעים יום וגו׳ ׃ אפשר לאדם שיהא מ׳ יום עד לראש צריקו של עולם ילקוט דף קיא עמוד א סי׳ תו

זוהר ויתנצלו בני ישראל את עדים ׃ דאתעבדו מנייהו איכון מזיינין דאתחברו עד ובגינה יזכון לחיי עלמא דאתי ׃ דכתיב כי היא חייך וארך ימיך דף קצד עא חלק ב

ויקהל

ליל א

תורה שמות ויקהל משה עד בני ישראל נדבה לה׳ ׃

נביאים חזון ישעיהו בן אמוץ עד ואין מכבה ׃ נביאים אחרונים ישעיה א

כתובים אלהי תתלתי אל תחרש עד להשמיע משפטי נפשו תהלים קט

משנה הנודר מן הירק נדרים פרק ז

גמרת זרעים ר׳ יהושע אומר מעין יח ׃ מאי מעין יח ׃ רב אמ׳ מעין יח כו׳ עד אע״ג דלא עקר רגליו חוזר לראש וכן הלכה אלפסי ברכות פד׳ דף כא עא

מדרש ויקהל משה רבותינו בעלי הגדה אומרים עד אבות מלאכות שאמר להם משה על פה ילקוט דף קיא עמוד ב סימן תח

זוהר ויקהל משה וגו׳ ר׳ חייא פתח ואמר ויאמר שאול אל הקיני וגו׳ ׃ תא חזי מה כתיב בעמלק פקדתי את אשר עשה עמלק ל לישראל עד לאכנשא לון ולידהא לון מביניהו דף קצד עמוד ב חלק ב

ליל ב

תורה שמות ויאמר משה אל בני ישראל עד לעשות אותה והותר ׃

נביאים הדבר אשר חזה ישעיהו בן אמוץ עד כי במה נחשב הוא ׃ ישעיה ב

כתובים נאם ה׳ לאדוני שב לימיני עד על כן ירים ראש ׃ תהלים קי

משנה קונם יין ר׳ אליעזר אומר ׃ נדרים פח ופט

גמרת מועד אמר רבה מתקנת ר׳ יבז ואילך ביצ׳ מותרת ביש כו׳ עד מדלא סבירא ליה להא דנהרדעי ׃ אלפסי י״ט פא דף קצא עא

מדרש ראו קרא ה׳ בשם בצלאל ׃ מה ראה להזכיר כאן חור עד ובדעת חדרים ימלאו ׃ רבות דף קב עג פרשה מח

זוהר ויקהל משה ׃ רבי אבא פתח הקהל את העם וגו׳ מה להלן כללא דכלהו ישראל ׃ אוף הכא עד לא יכלין למיקם מקל ב נעימותא דגלגלא דשמשא כד נטיל ׃ דף קצח עמוד א חלק ב

ליל ג

תורה שמות ויעשו כל חכם לב עד ערת תחש׳ מלמעלה

נביאים כי הנה האדון ה׳ צבאו׳ מסיר ׃ עד ונקתה לארץ תשב ׃ ישעיה ג

כתובים אודה ה׳ בכל לבב עד תהלתו עמדת לעד תהלים קיא

משנה נערה המאורסה ׃ נדרים פרק י

גמרת נשים ההוא דאתא לקמיה דרבה אמר ליה ב בעלתי ולא מצאתי דם כו׳ עד טעות פתח פתוח יש להן ׃ וכן הלכתא ׃ אלפסי כתובות פרק א דף נח עב

מדרש ויעשו כל חכם לב ׃ הה״ד מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה עד נחשתי ויברכני ה׳ בגללך ׃ רבו׳ דף קב עד פר׳ מט

זוהר אדהכי דאתעסקו באורייתא נהר יממא קמו ואתו לקמיה דר׳ שמעון עד אמר רבי שמעון בריך רחמנא דלא אסתכל ב בדיוקנייכו מלאך המות דף קצו עא ח״ב

ליל ד

תורה שמות ויעש את הקרש׳ עד ואדניהם חמש׳ נחשת

נביאים והחזיקו שבע נשים עד ולמסתור מזרם וממטר ישעיה ד

כתובים אשרי איש ירא את ה׳ עד תאות רשעים תהלים קיב

משנה אלו נדרים נדרים פרק יא

גמרת נזיקין ת״ר הגוזל את הרחל ונזזה או שילד׳ משלם אותה כו׳ עד והלכתא כר׳ יהודה אליב׳ דרב פפא דתניא כותיה ׃ אלפסי ב״ק פ׳ הגוזל עצים דף לא עב

מדרש עצי שטים עמדי׳ ׃ תניא עצי שטים עמדים שעומדים דרך גדילתן עד אמר ליה שימי את באמה של קדש קאימנא ׃ ילקוט דף קב עא סימן שעא ושעב

זוהר ויקהל משה אהדר לון כמלקדמין עובדא דמשכנא עד ואתעביד שליחא למעבד ניסין אליהו שמיה דף קצז עא חלק ב

ליל ה

תורה שמות ויעש בצלאל את הארן עד אשר יסך בהן זהב טהור ׃

נביאים

נביאים אשירה נא לידידי שירת דודי עד צר ואור חשך בעריפיה ישעיה ה

כתובים הללויה הללו עבדי ה׳ · עד אם הבנים שמחה הללויה תהלים קיג

משנה כל כנויי נזירות הריני נזיר נזיר פא ופב

גמרת קדשים רבי יהודה אומר המקבל בהמה מן העכו״ם וילדה עד דאתי בה לידי תקלה בכורות פא ילקוט דף סר עג

מדרש ויעש בצלאל את הארן · מה כתי׳ למעלה ויעש את הפרכת תכלת וארגמן עד ברת רב טובך אשר צפנת ליריאיך רבות דף קג עב פרשה ב

זוהר קחו מאתכם תרומה לה׳ · ר׳ יהודה פתח הלא פרוס לרעב לחמך · תא חזי זכאה חולקיה דבר נש כד מסכנא אערע לגביה עד ותזכון לחיי עלמא דאתי · אזלו כלהו כחדא דף קצה עא חלק ב

ליל ו

תורה שמות ויעש את המנורה עד טהור מעשה רקח

נביאים בשנת מות המלך עזיהו עד זרע קדש מצבתה ישעיה ו

כתובים בצאת ישראל ממצרים עד חלמיש למעינו מים תהלים קיד

משנה מי שאמר הריני נזיר נזיר פרק ג

גמרת טהרות וטמאה שבעת ימים שאלו תלמידיו את רבי שמעון מפני מה אמרה תורה יולדת מביאה קרבן עד כיום כניסתה לחופה נדה פרק המפלת ילקוט דף קנא עא

מדרש ויעש את המנורה תניא מנורה ונרותיה באות מן הככר עד ומוצא אני את הצבתים ואת המלקטאות שאין משמשין עמה ילקוט דף קא עב סימן שסט

זוהר פתח ואמר קחו מאתכם תרומה לה׳ וגו׳ · תא חזי בשעתא דבר נש שוי רעותיה לגבי פולחנא דמאריה עד על עובדין דכבי נשא בהאי עלמא דף קצה עב חלק ב

ליל ז

תורה שמות ויעש את מזבח העולה עד ולחצר סביב נחש׳

נביאים ויהי בימי אחז עד למשלח שור ולמרמס שה ישעיה ז

כתובים לא לנו עד מעתה ועד עולם הללויה · תהלים קטו

משנה מי שאמר הריני נזיר ושמע חבירו · ב״ש אומרים · נזיר פרק ד ופרק ה

גמרת שבת תניא לא יצא גמל בבטוטלת הקשורה לו בזנבו כו׳ עד כי תניא ההיא בחבלא דביני ביני אלפסי שבת פח דף עג עב

מדרש ויעש את מזבח העולה : כל הכלים שהיו במקדש טעונין טבילה חוץ ממזבח הזהב ומזבח הנחשת עד אלא ריקנין שביך

על אחת כמה וכמה ילקוט דף קב עב סימן שע

זוהר יונה דנחתא לספינה דא איהו נשמת׳ דבר נש עד ועל דא אמר ברכי נפשי את ה׳ הללויה · אתו אינון חברייא ונשקו רישיה דף קצט עמוד א חלק ב

פקודי

ליל א

תורה שמות אלה פקודי עד כאשר צוה ה׳ את משה

נביאים ויאמר ה׳ אלי קח לך גליון עד עבר הירדן גליל הגוים ישעיה ח

כתובים אהבתי כי ישמע ה׳ עד בתוככי ירושלם הללויה · תהלים קיו

משנה שלשה מינין אסורים נזיר פרק ו

גמרת זרעים העושה תפלתו קבע כו׳ מאי קבע אמר ר׳ יעקב בר אידי א״ר אושעיא כל שתפלתו דומה עליו כמשאוי כו׳ עד כגון כי שהוא מהלך במדבר וכיוצא בו · אלפסי ברכות פרק ד׳ דף כב עמוד א

מדרש אלה פקודי המשכן כל מה שהיה עושה משה הקב״ה עושה ע״י אחרים עד כרת ה׳ את אברם ברית ילקוט דף קיב עמוד ב סימן תטו ·

זוהר אלה פקודי המשכן וגו׳ · רבי שמעון פתח בראשית ברא אלהים וגו׳ האי קרא אוקמוה ואתמר בכמה סטרין עד דאתעביד חושבנא דבי משכנא קמיה משה וישראל כלהו דף רכ עב בסופו ח״ב

ליל ב

תורה שמות ויעש את האפד עד מעל האפד כאשר צוה ה׳ את משה ·

נביאים העם ההולכים בחשך עד לא שב אפו ועוד ידו נטויה ישעיה ט

כתובים הללו את ה׳ כל גוים עד הודו לה׳ כי טוב כי לעולם חסדו תהלים קיז וקיח

משנה כג ונזיר שני נזירים · נזיר פז ופרק ח

גמרת מועד אתמר אפרוח שנולד בי״ט רב אמר כו׳ עד דספנא מארעא אפשר דילדה בליליא · י״ט פא אלפסי דף קצד עב

מדרש הלכה ויעש את האפוד כו׳ ותולעת שני ושש משזר תנו רבנן דברים שנאמר בהן שש עד שיהיו כל עשיותיו שוות · הלכך לא אפשר ילקוט דף קג עד סי׳ שפ

זוהר אלה פקודי המשכן וגו׳ ר׳ אבא פתח והיה ביום ההוא שרש ישי וגו׳ והיה ביום ההוא בזמנא דקב״ה יסנא שלמא בעלמא יתקיים שרשא דאלנא דחיי עד ועל דא כתיב אלה פקודי המשכן וגו׳ דף רכא עב חב

ליל ג

תורה שמות ויעש את מעיל האפוד : עד ככל

אשר צוה ה׳ את משה כן עשו׃

נביאים — הוי החוקקי חקקי און עד והלבנון באדיר יפול · ישעיה י׳

כתובים — אשרי תמימי דרך עד גם עדותיך שעשועי אנשי עצתי תהלים קיט

משנה — העכו״ם אין לחם נזירות · נזיר פרק ט

גמרת נשים — ת״ר כיצד מרקדין לפני הכלה · ב״ש אומרי׳ כלה כמות שהיא עד כדי לחבב על׳ בעלה ולית הלכתא כותיה · כתובות פב אלפסי דף ס עא

מדרש הלכה — ויעשו את ציץ נזר הקדש זהב טהור · תנא דבי רבי ישמעאל יוצא אדם בתפילין עד ור׳ שמעון מצח מצחו לא משמע ליה׃ ילקוט דף קד עמוד ב סימן שפג

זוהר — אלה פקודי המשכן וגו׳ ר׳ ייסא אמר כיון דעבדו כל חכימייא ית משכנא אצטריך למהדר חושבנא עד רזא דמהימנות׳ דילהו בכל מה דעבדו וכלא אתמר דף רכג עא ח״ב

ליל ד

תורה שמות — ויביאו את המשכן עד ויברך אתם משה·

נביאים — ויצא חטר מגזע ישי עד ביום עלותו מארץ מצרים · ישעיה יא׳

כתובים — דבקה לעפר נפשי עד ואשיחה בחקיך · תהלים שם

משנה — המקנא לאשתו סוטה פרק א

גמרת נזיקין — ההוא גברא דקריב חמרא למברא מקמי דהוה קא סלקא כו׳ עד אין לך אדם שהוא מציל את חבירו מיד הרודף · אלפסי ב״ק פרק הגוזל ומאכיל דף סא עא

מדרש — ויביאו את המשכן אל משה זה שאמ׳ הכתוב תאלמנה שפתי שקר וגו׳ מדבר במשה עד שנאמר ועשו לי מקדש וגו׳ ילקוט דף קי״ב עג סימן תיז

זוהר — ויעש את הכתנת שש וגו׳ · רבי יוסי פתח והיה באחרית הימים וגו׳ כד אפקוד לרחל קנה לברתא דיעקב ויוקים לה מעפרא עד בכל סטרין דינהיר לה דהא ברזא דשית ינהיר לה דף רל״ב עא חלק ב

ליל ה

תורה שמות — וידבר ה׳ כו׳ ביום החדש הראשון עד אשר צוה ה׳ אותו כן עשה

נביאים — ואמרת ביום ההוא אודך ה׳ עד כי גדול בקרבך קדוש ישראל ישעיה יב

כתובים — זכר דבר לעבדך עד מאלפי זהב וכסף · תהלים שם

משנה — היה מביא היה נוטל סוטה פרק ב ופרק ג ·

גמרת קדשים — ת״ר ימי אהל מועד שבמדבר ארבעים שנה עד כשתיירו לשילה שע חסר א זבחים פ׳ פרת חטאת עין ישראל דף קסד עג

מדרש — תקים את משכן אהל מועד ר׳ נחמי׳ אומר אהל מועד שעשה משה במדבר ׃ עד שנא׳ וימציאו בני אהרן ילקוט דף קיג עא סימן תיט

זוהר — ויקם משה את המשכן במאי אוקים ליה דכתיב ויתן את אדניו ׃ עד וכדין וחרפת עמו יסיר מעל כל הארץ וגו׳ דף רמ עא ח״ב

ליל ו

תורה שמות — ויהי בחדש הראשון בשנה השנית · עד כאשר צוה ה׳ את משה ׃

נביאים — משא בבל אשר חזה ישעיהו בן אמוץ עד וימיה לא ימשכו ישעיה יג

כתובים — ידיך עשוני ויכוננוני עד רחבה מצותך מאד תהלים שם

משנה — ארוסה ושומרת יבם סוטה פרק ד

גמרת טהרות — ושלשים יום ושלשת ימים אתמר רב אמר מעין אחד הוא עד בין לקולא בין לחומרא נדה פרק בנות כותי׳ ילקוט דף קנא עג

מדרש — ואת מזבח העולה שם פתח משכן · היכן צוהו את הכבש א׳ עד כאשר יחנו כן יסעו ילקוט דף קיב עד סי׳ תיח

זוהר — ויקם משה את המשכן בההוא זמנא דהאי משכן אתקמו ואתיהיבו באתריהו · עד בזעירין עובדין לעילא מאתר לאתר וכלא ברזא דלעילא דף רמ עב חלק ב

ליל ז

תורה שמות — וישם את הכיור עד כל בית ישראל בכל מסעיהם ·

נביאים — כי ירחם ה׳ את יעקב עד כי ה׳ יסד ציון ובה יחסו עניי עמו ישעיה יד

כתובים — מה אהבתי תורתך עד וממשפטיך יראתי׃ תהלים שם

משנה — כשם שהמים · מי שקנא לאשתו ׃ סוטה פרק ה ופרק ו

גמרת שבת — ולא ברצועה שבין קרניה אתמר רב חייא בר אשי אמר רב בין לנוי בין לשמור כו׳ · עד דבי ריש גלותא מיתפשי אכולי עלמא אלפסי שבת פה דף עד עא

מדרש — ובהעלות הענן מעל המשכן · כיצד היו הלוים משמרין במשכן עד עולת תמיד לדורותיכם ילקוט דף קיג עג סימן תתכז ·

זוהר — ויתן את אדניו כדין שרי לאתתקפא האי סטרא דקדושא וכד אתירחיבו אילין סמכין עד בנין דכל זמנא דקודשא שלטא וסלקא מסאבי שפיל ומאיך לתתא ; דף רמב עמוד ב חלק ב

ויקרא
ליל א

תורה שמות — ויקרא אל משה עד אשה ריח נחוח לה׳ ·

נביאים

נביאים משא מואב כי בליל שודד ער מואב עד לפליטת מואב אריה ולשארית אדמה: ישעיה טו

כתובים עשיתי משפט וצדק עד הבינני ואחיה: תהלים שם

משנה אלו נאמרין בכל לשון סוטה פרק ז

גמרת זרעים ת"ר היה רוכב על החמור והגיע זמן תפלת כו' עד ת"ל עולם שהכל פונין בו אלפסי ברכות פד דף כב עב

מדרש ויקרא אל משה מה כתיב למעלה מהענין פרשת משכן עד לכך נאמר ויקרא אל משה רבות דף קח עד פרשה א

זוהר ויקרא אל משה וידבר ה' אליו וגו' · וידבר אליו ואודע ליה דזמנין ישראל למיחב קמיה ולאתמשכנא האי אהל מועד ב בחובייהו עד וכלא בגין דדינא אתבסם ויתגברון רחמי על דינא דף ר עב בסופו חלק ג

ליל ב

תורה שמות ונפש כי תקריב עד על כל לבנת אשה לה'

נביאים שלחו כר מושל ארץ מסלע עד מעט מזער לוא כביר ישעיה יו

כתובים קראתי בכל לב עד מצותיך לא שכחתי: תהלים שם

משנה משוח מלחמ' · עגלה ערופה סוטה פח ופט

גמרת מועד אמר רב יהודה אמר שמואל כל הנדוכין נדוכין כדרכן כו' עד בי רב שמואל דאיכא פריצותא דעבדי · אלפסי יש פא דף קצז עב

מדרש ונפש כי תקריב קרבן מנחה ר' יצחק פתח טוב מלא כף נחת עד קורת רוח בעה"ב מכל חיי העה"ז רבות דף קו עג פרשה ג

זוהר תא חזי בשעתא דבר נש מתקן עובדוי על ידי דקרבנא כלא אתבסם עד ומאן דלא אקרי אדם לא יקריב דף ה עב חלק ג

ליל ג

תורה שמות ואם זבח שלמים עד וכל דם לא תאכלו ·

נביאים משא דמשק הנה דמשק עד זה חלק שוסינו וגורל לבוזזינו ישעיה יז

כתובים לה' בצרתה לי עד המה למלחמ' תהלי' קכ

משנה ארבעה אבות נזיקין בבא קמא פרק א

גמרת נשים ת"ר מעבירין את המת מלפני הכלה וזה וזה מלפני כו' עד אבל מאן דמתני לית ליה שיעורא אלפסי כתובות פב דף ס עא

מדרש הלכה ואם זבח שלמים קרבנו אמר ר' יהודה כל המביא שלמים עד כשהוא אונן אינו מביא ילקוט דף קכא עד סימן תנה

זוהר ר' אחא הוה אזיל בארחא והוה עמיה רבי יהודה עד דאזלי אמר רבי יהודה הא דתנינן בתולת ישראל עד ולהדוונא עמך זווגא דעלמין כמה דאת אמר וארשתיך לי

באמונה דף ו עא חלק ג

ליל ד

תורה שמות וידבר ה' כו' נפש כי תחטא עד מחטאתו ונסלח לו ·

נביאים הוי ארץ צלצל כנפים עד אל מקום שם ה' צבאות הר ציון ישעיה יח

כתובים אשא עיני אל ההרים עד מעתה ועד עולם תהלים קכא

משנה כיצד הרגל מועדת ב"ק פרק ב

גמרת נזיקין הגוזל את חבירו או שלוה ממנו או שהפקי' כו' ורמינהי מלוה משתלמת בכל מקום אבדה ופקדון כו' עד דמיחדר להו לישוב כדאפקדינהו ניהליה בישוב אלפסי ב"ק פרק הגוזל ומאכיל דף מא עא

מדרש נפש כי תחטא בשגגה · עשרה דברים משבשין את הנפש עד כך הן ישראל אחד מהם חוטא וכלן מרגישים רבות דף קז עג פרשה ד

זוהר אם עולה קרבנו מן הבקר · אמר רבי יוסי מאי שנא מן הבקר לעולה ומן הצאן לעולה ומן העוף לעולה עד מכל מאן דאשתדל באורייתא כאלו אחיד בקב"ה הה"ד ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום דף ח עב חלק ג

ליל ה

תורה שמות ואם נפש אחת תחטא עד אשר חטא ונסלח לו ·

נביאים משא מצרים הנה ה' רכב עד ומעשה ידי אשור ונחלתי ישראל ישעיה יט

כתובים שמחתי באומרים לי עד אבקשה טוב לך: תהלים קכב

משנה המניח את הכד שור שנגח ב"ק פרק ג' ופ' ד'

גמרת קדשים ושמרת את החקה הזאת למועדה עד אמר רבי אלעזר ואם לשמרו מותרי מנחות פרק הקומץ רבה ילקוט דף סה עב

מדרש הלכה ואת כל חלבה יסיר כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים מה מפורש בזבח השלמים החלב תותב קרום ונקלף עד ת"ל אם כבש יביא קרבנו לחטאת ילקוט דף קכז עב סימן תסט

זוהר נפש כי תחטא · רבי יוסי פתח עד שיפוח היום ונסו הצללים כמה אית להו לבני נשא לאזדהרא מחובוי · עד והיאך יקום קמי בריה ועל דא נפש כי תחטא כתיב דף יג עא חלק ג

ליל ו

תורה שמות ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה עד והיתה לכהן כמנחה

נביאים בשנת בוא תרתן אשדודה עד ואיך נמלט אנחנו ישעיה כ

כתובים אליך נשאתי את עיני עד הבוז לגאיונים תהלים קכג

משנה שור שנגח את הפרה ונמצא עוברה ב״ק פה

גמרת טהרות הירוק עקביא בן מהללאל עד מלקא הוא דלקי נדה פ׳ כל היד ילקוט דף קנב עב

מדרש הלכה כי תחטא ושמעה קול אלה שבועת העדות בכל לשון מנא לן עד לחייב את המזיד כשוגג ילקוט דף קכח עא סימן תעא

זוהר נפש כי תחטא ׃ רבי אבא פתח כל זאת באתנו ולא שכחנוך וגו׳ כל לו באו עלינו מבעי ליה עד ובגין כך אקרי בבית יומם ולילה דף יג עב חלק ג

ליל ז

תורה שמות וידבר ה׳ וגו׳ נפש כי תמעל מעל עד אשר יעשה לאשמה בה

נביאים משא מדבר ים עד כי ה׳ אלהי ישראל דבר ישעיה כא

כתובים לולי ה׳ שהיה לנו עד עושה שמים וארץ ׃ תהלים קכד

משנה הכונס צאן לדיר ׃ מרובה מדת תשלומי כפל ב״ק פרק ו ופרק ז

גמרת שבת אמר רבי אמי ואמרי לה במתניתא תנא ׃ שלשה דברים מביאין את האדם לידי עניות כו׳ ׃ עד והוא דאית ליה ולא עביד לה אלפסי שבת פו דף עז עב

מדרש נפש כי תמעל מעל מכאן אתה דן לצדקה עד שאין סוף למתן שכרה ילקוט דף קל עמוד ב׳ סימן תעה

זוהר והיה כי יחטא ואשם וגו׳ ר׳ יוסי אמר כי מי נח זאת לי האי קרא קשיא כתיב ומי הטבול היו וגו׳ וכתיב ולא יכרת עוד וגו׳ מי הטבול כתיב ולא מי נח עד למבעי רחמי עלייהו על כל מה דאצטריכן ׃ דף יד עמוד ב חלק ג

צו

ליל א

תורה שמות וידבר ה׳ וגו׳ צו את אהרן עד כל אשר יגע בהם יקדש ׃

נביאים משא גיא חזיון מה לך איפוא עד אשר עליה כי ה׳ דבר ישעיה כב

כתובים הבוטחים בה׳ כהר ציון עד שלום על ישראל תהלים קכה

משנה החובל בחבירו ב״ק פרק ח

גמרת זרעים מנא הני מילי ׃ אמר רב נחמן בר יצחק אמר רב אמר קרא עבדו את ה׳ ביראה כו׳ ׃ עד ולא ראינו מי שמיחה בזאת ׃ אלפסי ברכות פה דף כג עמוד א

מדרש צו את אהרן ואת בניו ׃ זה שאמר הכתוב שנאה תעורר מדנים עד עשה אותו עקר ובניו טפלים ׃ צו את אהרן ואת בניו וגו׳ רבות דף קט עד פרשה ז

זוהר רבי אחא פתח ואמ׳ והאש על המזבח תוקד בו וגו׳ אמאי ובער עליה הכהן ׃ ועל דא אשא דא לא תכבה לעלמין ׃ וכהנא מסדר ליה בכל יומא דף כז עא חלק ג

ליל ב

תורה שמות וידבר ה׳ וגו׳ זה קרבן אהרן עד תחיה איש כאחיו ׃

נביאים משא צור הילילו אניות תרשיש עד לאכל לשבעה ולמכסה עתיק ישעיה כג

כתובים בשוב ה׳ את שיבת ציון עד ברנה נשא אלומותיו תהלים קכו

משנה הגוזל עצים הגוזל ומאכיל ב״ק פרק ט ופ׳ י

גמרת מועד מנא הני מילי אמר שמואל דאמר קרא זכור את יום השבת כו׳ עד ובה אומרי׳ ברוך ה׳ יום יום ׃ אלפסי י״ט פרק ב דף קצט עא

מדרש זה קרבן אהרן זה שאמר הכתו׳ ויאמר להם מהאוכל יצא מאכל עד שנאמר ממזרח שמש עד מבואו רבות דף קי עג פרשה ח

זוהר אמר ר׳ אבא תרין מדבחאן אינון לתתא ותרין לעילא עד וכליל על מזבחך תרי ׃ וכתיב על מזבחי לרצון דף ל עא בסופו חלק ג

ליל ג

תורה שמות וזאת תורת זבח השלמים עד להניף אותו תנופה לפני ה׳ ׃

נביאים הנה ה׳ בוקק הארץ עד ונגד זקניו כבוד ׃ ישעיה כד

כתובים אם ה׳ לא יבנה בית עד כי ידברו את אויבים בשער תהלים קכז

משנה שנים אוחזין מציעא פרק א

גמרת נשים עדים שאמרו כתב ידינו הוא׳ אבל אנוסי׳ היינו כו׳ אמר רמי בר חמא לא שנו אלא שאמרו אנוסים היינו מחמת נפשות כו׳ עד אחרי שלשים יום אסור להשהותו ׃ שנאמ׳ ואל תשכן באהליך עולה ׃ אלפסי כתובות פרק ב דף ס עב

מדרש וזאת תורת זבח השלמים זה שאמ׳ הכתוב זובח תודה יכבדנני עד תודה אינה באה על חטא אם על תודה יקריבנו רבות דף קי עמוד ד פרשה ט

זוהר זה קרבן אהרן ׃ רבי חזקיה פתח צדיק ה׳ בכל דרכיו וגו׳ הא תנינן כמה אית לון לבני נשא להסתכלא עד שלמא דביתא שלמא דמטרוניתא דף ל עב חלק ג

ליל ד

תורה שמות והקטיר הכהן את החלב המזבחה עד ארת קרבניהם לה׳ · במדבר סיני ·

נביאים ה׳ אלהי אתה ארוממך עד הגיע לארץ עד עפר ישעיה כה

כתובים אשרי כל ירא ה׳ עד בנים לבניך שלו׳ על ישראל תהלים קכח

משנה אלו מציאות · בבא מציעא פרק ב

גמרת נזיקין א״ר יוחנן כל הגוזל את חבירו שוה פרוש׳ כו׳ עד העלה עליו הכתוב כאלו הרגו · אלפסי ב״ק פרק הגוזל ומאכיל דף סב עב

מדרש זאת התור׳ לעולה ולמנחה ולחטא׳ ולאשם וגו׳ אמר ר׳ שמעון בן חלפתא גדול השלו׳ עד רגלי מבשר משמיע שלום · רבות דף קיא ע״ג פרש׳ ט

זוהר וזאת תורת האשם וגו׳ תורת המנחה וגו׳ תורת זבח השלמים וגו׳ רבי יצחק אמר הא אוקמוה עד ואשתכח חדוותא בעלאי ותתאי דף לב עא חלק ג

ליל ה

תורה שמות וידבר ה׳ וגו׳ קח את אהרן עד כאשר צוה ה׳ את משה ·

נביאים ביום ההוא יושר השיר הזה עד ולא תכסה עוד על הרוגיה ישעיה כו

כתובים רבת צררוני מנעורי עד ברכנו אתכם בשם ה׳ תהלים קכט

משנה המפקיד אצל חבירו · הזהב · בבא מציעא פרק ג ופרק ד

גמרת קדשים ואם לא תפדה וערפתו מכאן אמרו מצות פדיה קודמת עד בכסף וזהב של מצרים בכורות פרק ראשון ילקוט דף סה עד

מדרש קח את אהרן ואת בניו את : זשה״א אהבת צדק ותשנא רשע · ר׳ ברכיה בשם ר׳ אבא בר כהנא פתר קרא באהרן עד לא נבחר לכהונה גדולה אלא אתה קח את אהרן : רבות דף קיא עד פרשה י

זוהר רבי יהודה פתח המקרה במים עליותיו וגו׳ קב״ה כד ברא עלמא בנו ביה אפיק ליה עד וכגין כך הוו חמאן דיוקנא דכלבא על גבי מדבחא דף לב עב חלק ג

ליל ו

תורה שמות ויקרב את איל העולה עד היה למנ׳ כאשר צוה ה׳ את משה ·

נביאים ביום ההוא יפקד ה׳ בחרבו׳ עד בהר הקדש בירושלם ישעיה כז

כתובים ממעמקים קראתיך ה׳ עד יפדה את ישראל מכל עונותיו · תהלים קל

משנה איזהו נשך · בבא מציעא פרק ה

גמרת טהרות דם טהרה של מצורע ב״ש מטהרין · ובית הלל אומרים ברוקה ובמימי רגליה · עד בין גדול בין קטן · נדה פרק בנות כותים ילקוט דף ק״ב עב

מדרש ויקרב את איל העולה מכאן למדנו סמיכ׳ לעולה עד ניתנין על גבי האישים · ילקוט דף קמ עד סימן תקטו ·

זוהר רבי אבא אמר מ״ש דמשח משה לאהרן בלא בנין דאיהו ברא עד ועל דא אין בודקין מן הסנהדרין ולמעלה תנן דף לד עב ח״ג

ליל ז

תורה שמות ויקח משה משמן המשחה עד הדברי׳ אשר צוה ה׳ ביד משה ·

נביאים הוי עטרת גאות שכרי אפרים עד הפלא עצה הגדיל תושיה ישעיה כח

כתובים ה׳ לא גבה לבי עד מעתה ועד עולם · תהלים קלא

משנה השוכר את האומנין השוכר את הפועלים : בבא מציעא פרק ו ופרק ז

גמרת שבת יוצאין בביצת החרגול דעבדי לשיחלא כו׳ עד כדכתיב ונצר משרשיו יפרה : אלפסי שבת פרק ו דף פ עא

מדרש ויאמר משה אל אהרן ואל בניו בשלו את הבשר כמה שנאמ׳ להלן ואכל אהרן ובניו עד עד שיחיו המתים ילקוט דף קמא עב סימן תקיח ·

זוהר ר׳ אלעזר הוה אזיל מקפוטקיא ללוד והוו עמיה ר׳ ייסא ורבי חזקיה עד וישתכחו חדואן וברכאן לעילא ותתא דף לה עא ח״ג

שמיני

ליל א

תורה שמות ויהי ביום השמיני עד ויפלו על פניהם

נביאים הוי אריאל אריאל עד ורוגנים ילמדו לקח ישעיה כט

כתובים זכור ה׳ לדוד עד ועליו יציץ נזרו : תהלים קלב

משנה השואל את הפרה · בבא מציעא פרק ח

גמרת זרעים ת״ר הקורא פסוק משיר השירים ועושה אותו כמין זמר כו׳ עד שמתוך כך זוכרו אלפסי ברכות פרק ה׳ דף כג עב

מדרש ויהי ביום השמיני · זה אחד מן הכתובים שצריכין להדרש עד ואשוב לברך את ישראל · ילקוט דף קמא עג

זוהר ויהי ביום השמיני וגו׳ ר׳ יצחק פתח ברן יחד ככבי בקר זכאין אינון ישראל דקב״ה יהיב לון אורית׳ קדישא עד וישכם אברהם בבקר · ועל דא ויריעו כל בני אלהים : דף לה עב חלק ג

ליל ב

תורה שמות ויקחו בני אהרן עד דבר ה׳ אליהם ביד
משה ׃

נביאים הוי בנים סררים עד כנחל גפרית בערה
בה ישעיה ל

כתובים הנה מה טוב ומה נעים עד חיים עד
העולם תהלים קלג

משנה המקבל שדה הבית והעליה בבא מציע׳
פרק ט ופרק י

גמרת מועד אמר רב חסדא בהמה חציה של עכו״ם כו׳
עד ומחלוקת דברייתא הלכתא כסתם
מתניתין אלפסי יו״ט פרק ב דף רא עא

מדרש יין ושכר אל תשת תני רבי שמעון לא מתו
בניו של אהרן אלא על ידי שנכנסו שתויי
יין עד וייחד אליו הדבר בפני עצמו שנא׳
וידבר ה׳ אל אהרן ׃ רבות דף קיג עמו׳ ד׳
פרשה יב

זוהר ר׳ אלעזר הוה אזיל בארחא אשכחיה לרבי
פנחס בן יאיר ׃ עד והאלקים אנה לידנו
בגין לענשא לתרוייהו דף לו עא ח״ג

ליל ג

תורה שמות וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר עד
וישמע משה וייטב בעיניו

נביאים הוי היורדים מצרים לעזרה עד ותגוד לו
בירושלם ישעיה לא

כתובים הנה ברכו את ה׳ עד עושה שמים וארץ
תהלים קלד

משנה השותפין בתרא פרק א

גמרת נשים אמר רב נחמן עדים שאמרו אמנה היו
דברינו איכא נאמנים כו׳ עד למיעקר
סהדותיה קא אתי והלכה כרב הונא בריה
דר׳ יהושע אלפסי כתובות פב דף סא עא

מדרש ואת שעיר החטאת דרש דרש משה מהו
דרש דרש עד ועל אביהם ועל אחי א
אביהם בחייהם ׃ רבות דף קיד עא פר׳ יג

זוהר אמר רבי אלעזר היכי עביד קנה שליחותא
בידא דהני ובידא דעכו״ם עד ההד יבינך
ח׳ תרעץ אויב דף לו עב חלק ג

ליל ד

תורה שמות וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן עד וקשקשת
במים שקץ הוא לכם

נביאים הן לצדק ימלך מלך עד רגל השור והחמ׳
ישעיה לב

כתובים הללויה הללו את שם ה׳ עד שוכן ירושלם
הללויה תהלים קלח

משנה לא יחפור בתרא פרק ב

גמרת נזיקין זה אומר מצאתיה כו׳ למה לי למתנא זה
אומר אני מצאתיה כו׳ עד ופליגי לרה
לטלית ופליגי להו לדמי אלפסי מציעא
פרק א דף מג עב

מדרש זאת החיה אשר תאכלו מכלל שנא׳ כירק
עשב עד אין לך אלא שעל הארץ ילקוט
דף קמה עב סימן תקלו ׃

זוהר פתח רבי אלעזר ואמר ויהי ביום השמיני
קרא וגו׳ מאי יום השמיני לא כתי׳ ומפתח
אוהל מועד עד ועל דא אשתכח ערבוביא
בההוא יומא לגביה דף לז עב חלק ג

ליל ה

תורה שמות ואת אלה תשקצו מן העוף עד עד הערב
טמאים המה לכם ׃

נביאים הוי שודד ואתה לא שדוד עד העם היושב
בה נשא עון ישעיה לג

כתובים כי טוב לעולם חסדו עד הודו לאל השמים
כי לעולם חסדו תהלים קלו

משנה חזקת הבתים המוכר את הבית בתרא
פרק ג ופרק ד׳

גמרת קדשים אמר רב אידי בר אבין אמ׳ רב עמרם אמר
רבי יצחק אמר ר׳ יוחנן רבי יהודה אומר
משום רבי יוסי הגלילי כל לא תעשה
שבתורה עד אף שקר נמי לשעבר ׃
תמורה פרק ראשון ילקוט דף סא עמוד ד

מדרש ואת בת היענה אמר חזקיה מניין לביצה
עד ההוא בראה הוה ילקוט דף קמו עב
סימן תקלז

זוהר ויהי ביום השמיני לבתר דאשתלים
אהרן באינון שבעה יומין ואתעטר בההוא
יומא תבינאה עד ומנייהו מתפרשין
לכמה אחרנין דף לח עא חלק ג

ליל ו

תורה שמות וזה לכם הטמא בשרץ עד מנבלתם עליו
טמא הוא לכם ׃

נביאים קרבו גוים לשמע עד לדר ודר ישכנו בה
ישעיה לד

כתובים על נהרות בבל עד ונפץ את עולליך אל
הסלע תהלים קלז

משנה המוכר את הספינה בתרא פרק ה

גמרת טהרות רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה
אומר אינו צריך הרי הוא אומר והזב את
זובו עד שכלו לו חדשיו נדה פרק יוצא
דופן ילקוט דף קנב עב

מדרש הלכה וזה לכם הטמא בשרץ השורץ על הארץ
החלד והעכבר כו׳ עד לכם הוא מטמא
ואינו מכשיר הזרעים ילקוט דף קמז עא
סימן תקלז

זוהר ויאמר משה אל אלעזר ואל איתמר וגו׳ ר׳
אבא אמר הא תנינן בעובדין דלתתא
אתערו עובדין לעילא עד עליהו כתיב
ברך ה׳ חילו כו׳ דף לח עמוד ב חלק ג

ליל ז

תורה שמות וכי ימות מן הבהמה עד אשר לא תאכל ·

נביאים ישֻשום מדבר וציה עד ונסו יגון ואנחה ישעיה לה

כתובים לדוד אודך בכל לבי עד מעשי ידך אל תרף תהלים קלח

משנה המוכר פירות · האומר לחבירו · בתרא פרק ו ופרק ז

גמרת שבת אמר רב הונא היה מהלך במדבר ואינו יודע אימתי שבת כו׳ עד זמנין דמשכח שיירתא ומיקרי ונפיק · אלפסי שבת פז דף פ עמוד ב

מדרש וכי ימות מן הבהמה וגו׳ · להביא את כן שמנה עד מהלכי כפים בחיה טמאתי לך · ילקוט דף קנט ע״ג סי׳ תקמב

זוהר ייןושכר אל תשת וגו׳ אמר רבי יהודה מגו פרשתא דא שמעינן דנדב ואביהוא רווי חמרא הוו עד ומתערי לאדקא ברכאן לתתא דף לט עמוד א

(דע כי סכום הדף הוא בוטעה · ובמקום לט כתוב ם ואתה אל תתמה) חלק ג

תזריע

ליל א

תורה שמות וידבר ה׳ וגו׳ אשה כי תזריע · עד עליה הכהן וטהרה :

נביאים ויהי בארבע עשרה שנה למלך חזקיהו : עד ויגידו לו את דברי רב שקה ישעיה לו

כתובים ה׳ חקרתני ותדע עד ונחני בדרך עולם : תהלים קלט ·

משנה יש נוחלין בתרא פרק ח

גמרת זרעים ת״ר המתפלל צריך שיכוין את לבו · אבא שאול כו׳ עד אפילו כסדר יום הכפורים אומר · אלפסי ברכות פח דף כב עב

מדרש אשה כי תזריע · הה״ד אשא דעי למרחוק : אמר רבי מאיר הלשון הזה עד והתירו והוציאו משם רבות דף קטו עא פרש׳ יד

זוהר אשה כי תזריע · רבי אלעזר פתח על משכבי בלילות וגו׳ · במשכבי מבעי ליה עד אמר ר׳ אבא שפיר הוא וכלהו קראי בכנסת ישראל אתמרו דף מב עא חלק ג

ליל ב

תורה שמות וידבר ה׳ וגו׳ · אדם כי יהיה בעור עד את הנגע טהור הוא ·

נביאים ויהי כשמע המלך חזקיהו עד וימלך א אסרחדן בנו תחתיו · ישעיה לז

כתובים חלצני ה׳ מאדם רע עד ישבו ישרים את פניך : תהלים קמ

משנה מי שמת · נט פשוט · בתרא פרק ט ופר׳ י

גמרת מועד בעא מיניה אבא בר מרתא מאביי · מהו לכבות את הנר ביום טוב משום דבר אחר כו׳ עד שלא יתעשן הבית או הקדר׳ הכל אסור · אלפסי י״ט פרק ב דף רא עמוד ב

מדרש אדם כי יהיה בעור בשרו הה״ד נכונו ללצים שפטים · מוכנים היו ללצים דינים · עד לבא אצל הכהן שנאמר והובא אל הכהן : רבות דף קטו עמוד ד פרשה טו

זוהר אשה כי תזריע · ר׳ חזקיה פתח מה רבו מעשיך ה׳ · כמה סגיאין עובדוי דמלכא קדישא בעלמא עד דמי טהרה איקרון : אילן דמי דכיא דף מב עמוד ב חלק ג

ליל ג

תורה שמות ובשר כי יהיה בו בערו שחין עד צרבת המכוה היא ·

נביאים בימים ההם חלה חזקיהו עד כי אעלה בית ה׳ ישעיה לח

כתובים ה׳ קראתיך חושה לי עד יחד אנכי עד אעבור תהלים קמא

משנה דיני ממונות · סנהדרין פרק א

גמרת נשים תנו רבנן עדים שהיו חתומין על השטר ומתו ובאו שני׳ ואמרו כו׳ עד אבל מתחת ידו לא אימא זייופי זייף · אלפסי כתובו׳ פרק ב דף סא עמוד ב

מדרש ובשר כי יהיה בו בערו שחין אמר ר׳ זירא בשר כתיב ביה ונרפא עד ואפילו בכלו · בערו · ואפילו בכלו · ילקוט דף קנד עמוד א׳ סימן תקנא

זוהר בכל קדש לא תגע וגו׳ תא חזי כל יומא ויומא כנסת ישראל נטלא מבי מלכא מזונא לרוחיהון דבני נשא · עד דיליה שלטנא ומלכותא על כלא דף מג עב חלק ג

ליל ד

תורה שמות ואיש או אשה עד פרח בעור טהור הוא ·

נביאים בעת ההיא שלח מראדך בלאדן עד יהיה שלום ואמת בימי ישעיה לט

כתובים בהיותו במערה תפלה עד כי תגמל עלי : תהלים קמב

משנה כ״ג סנהדרין פרק ב

גמרת נזיקין ת״ר הודאת בעל דין כמאה עדי׳ רבי כו׳ עד עד דמצטרף אחרינא בהדיה כשאר עדי׳ דעלמא · אלפסי מציעא פא דף כג עב

מדרש הלכה והתגלח בכל אדם לפי שמצינו שתגלחת אחרונה בכהן עד אי וטהרו הכהן · יכול אם אמר הכהן על הטמא טהור · ת״ל טהור לומר טהור הוא וטהרו הכהן · ילקוט דף קנד עמוד ד סימן תקנא ·

זוהר — פתח ר' אחא ואמר ויאמר ה' אלהים לא טוב היות האדם לבדו וגו' אמאי פתח קרא הכי אמר ליה הא אתמר עד וכתיב כשתית נפשו הוא יעשנה דף מד עב ח"ג

ליל ה

תורה שמות — ואיש כי ימרט ראשו עד מחוץ למחנה מושבו ׃

נביאים — נחמו נחמו עמי עד ילכו ולא ייעפו ישעי' מ

כתובים — ה' שמע תפלתי עד כי אני עבדך תהלי' קמג

משנה — דיני ממונות בשלשה זה בורר ׃ אחד דיני ממונות פרק ג ופרק ד

גמרת קדשים — שנו רבותינו קדשי קדשי' ששחטן בראש מזבח עד אימא לא אתכשר קמ"ל זבחים פרק קדשי קדשים ילקוט דף פג עד

מדרש — והצרוע אשר בו הנגע אע"פי כהן גדול עד מחוץ למחנה חוץ לשלשה מחנות מושבו ומושבו טמא ילקוט דף קנה עמוד ב סימן תקנב

זוהר — ר' אבא פתח ויאמר שלחני כי עלה השחר וגו' וכי עקוד הוה בידיה דיעקב עד ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים וגו' ׃ דף מה עמוד א חלק ג

ליל ו

תורה שמות — והבגד כי יהיה בו נגע עד והסגירו שבעת ימים שנית ׃

נביאים — החרישו אלי איים עד רוח ותהו נסכיהם׃ ישעיה מא

כתובים — לדוד ברוך ה' צורי עד אשרי העם שה' אלקיו תהלים קמד

משנה — היו בודקין סנהדרין פרק ה

גמרת טהרות — ת"ר תשב לרבות המקשה בתוך שמני' של נקבה עד ישיבה אחת לכלן נדה פרק בנות כותים ילקוט דף קנא עד

מדרש הלכה — והבגד כי יהיה בו נגע צרעת ׃ מה נשתנה מצורע שאמרה תורה בדד ישב עד ת"ל לפשתים ולצמר מה פשתים לבנה אף צמר לבן ׃ ילקוט דף קנה ע"ג ס' תקנב ׃

זוהר — בגוונא דא כתיב כי תבאו אל ארץ כנען וגו' וכי אגר טב הוא דאשתכח באינון דזכאן למיעאל בארעא עד הוי ודאי ק קאמרי כל יומא בההוא ביתא׃ דף נ עמוד א חלק ג

ליל ז

תורה שמות — וראה הכהן אחרי הכבס את הנגע עד לטהרו או לטמאו ׃

נביאים — הן עבדי אתמך בו עד ולא ישים על לבו׃ ישעיה מב

כתובים — תהלה לדוד עד ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד ׃ תהלים קמה

משנה — נג מר הדין ארבע מיתות סנהדרין פו ופז

גמרת שבת — אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב המותח חוט של תפירה בשבת כו' עד גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש ׃ אלפסי שבת פרק ז דף פב עא ׃

מדרש הלכה — והבגד או השתי או הערב וגו' אשר תכבס יכול יקיים בו מצות כבוס עד ואם מרת רואהו כהן אחר ילקוט דף קנו עא סי' תקנג

זוהר — אמר רבי אלעזר בכל עובדוי דבר נש לבעי ליה דלחוון כלהו לשמא קדישא ׃ עד הה"ד כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות אמן כן יהי רצון׃ בילאו׃ דף נא עמוד ב חלק ג

מצורע

ליל א

תורה שמות — וידבר ה' וגו' זאת תהיה תורת המצורע ׃ עד את בשרו במים וטהר ׃

נביאים — ועתה כה אמר ה' בוראך יעקב עד וישראל לגדופים ׃ ישעיה מג

כתובים — הללי נפשי את ה' עד לדר ודר הללויה׃ תהלים קמו

משנה — בן סורר ומורה סנהדרין פרק ח

גמרת זרעים — תני ר' אליעזר אומר לעולם ישאל אדם צרכיו וגו' עד אעברה נא ואראה ׃ אלפסי ברכות פרק ה דף כח עמוד א

מדרש — זאת תהיה תורת המצורע ׃ הה"ד ולרשע אמר אלהים וגו' בן עזאי היה יושב ודורש עד שלא יבואו חלאים עליך ׃ רבות דף קיו עמוד ג פרשה יו

זוהר — זאת תהיה תורת המצורע וגו' ר' אבא פתח גורו לכם מפני חרב וגו' שרין כתיב ׃ כמה אית לון לבני נשא עד הה"ד זאת תהי' תורת המצורע דף נב עמוד ב חלק ג

ליל ב

תורה שמות — וביום השמיני יקח שני כבשים ׃ עד וכפר עליו הכהן וטהר ׃

נביאים — ועתה שמע יעקב עבדי עד והיכל תוסד ישעיה מד

כתובים — כי טוב זמרה אלהינו עד בל ידעום הללויה ׃ תהלים קמז

משנה — ואלו הן הנשרפין ׃ כל ישראל יש להם׃ סנהדרין פרק ט ופרק י

גמרת מועד — בעא מיניה אביי מרבה בהו לכבות את ההדלקה ביום טוב כו' עד פת עבה משום דנפישי

דנפישי בלישנא אלפסי יש פב דף רב עא

מדרש הלכה שני כבשים מעוט כבשים שני׳ עד עשיר שמביא שלש בהמות יביא שלשה לוגין׃ ת״ל ולוג אחד שמן ילקוט דף קנח עמ״ב סימן תקסב

זוהר זאת תהיה תורת המצורע · ר׳ אלעזר פתח כצפורים האחוזות בפח וגו׳ האי קרא הא אתמר אבל תא חזי בני נשא עד ואי לאו מעוות לא יוכל לתקון דף נב עב חג

ליל ג

תורה שמות ואם דל הוא עד אשר לא תשיג ידו בטהרתו

נביאים כה אמר ה׳ למשיחו לכורש עד והתהללו כל זרע ישראל ישעיה מה

כתובים הללו את ה׳ מן השמים עד עם קרובו הללויה תהלים קמח

משנה אלו הן הנחנקין סנהדרין פרק יא

גמרת נשים אמר רב יהודה אמר רב שנים התוקעין על השטר ומת אחד מהם צריכים שנים מן השוק כו׳ עד ודאי מדסהיד דיינא לא מסהיד סהדא אלמא לא מצטרפין· וכן הלכתא· אלפסי כתובות פב דף סג עא

מדרש לתנופה לכפר עליו׃ וכי תנופה מכפרת עד אחריות דאית ליך עלי· מן קדמת דנא· ילקוט דף קנט עא סימן תקסג·

זוהר זאת תהיה תורת המצורע· רבי יצחק פתח וזרח השמש וגו׳ האי קרא אתמר ואוקימנא ליה בנשמתא דבר נש עד מה כתיב ביום טהרתו והובא אל הכהן דף נג עא חלק ג

ליל ד

תורה שמות וידבר ה׳ וגו׳ כי תבאו אל ארץ כנען עד זאת תורת הצרעת·

נביאים כרע בל קרס נבו עד יצרתי אף אעשנה׃ ישעיה מו

כתובים שירו לה׳ שיר חדש עד לכל חסידיו הללויה תהלים קמט

משנה כיצד העדים מכות פרק א

גמרת נזיקין ת״ר שנים אדוקים בשטר מלוה· זה אומר׳ שלי הוא ונפל ממני כו׳ עד אלא לדמי הכא נמי לדמי· אלפסי מציעא פרק א דף מח עמוד ב

מדרש כי תבאו יכול משבאו לעבר הירדן עד עד שיהיו בו אבנים ועצים ועפר׃ ילקוט דף קנט עג סימן תקסג

זוהר וצוה הכהן ולקח למטהר שתי צפורים וגו׳ רבי יצחק ור׳ יוסי הוו שכיחי קמיה דרבי שמעון עד בשמא דא ותליין מלין עלאין דף נג עמוד א חלק ג

ליל ה

תורה שמות וידבר ה׳ וגו׳ איש איש כי יהי׳ זב עד וטמא׃ עד הערב·

נביאים שמעו אלי אבירי לב עד איש לעבדו תע׳ אין מושיעך ישעיה מו

כתובים הללו אל בקדשו׳ עד כל הנשמה תהלל יה הללויה תהלים קנ

משנה אלו הן הגולין ואלו הן הלוקין מכות פרק ב ופרק ג

גמרת קדשים אמר רב מזבח שנפגם עד בעלי חיים אינן נדחין זבחים פרק קדשי קדשים ילקוט דף פג עמוד ד

מדרש הלכה דברו אל בני ישראל· בני ישראל מטמאין בזיבה עד ת״ל ואמרת אליהם ילקוט דף קס עמוד ד סימן תקסז

זוהר רבי יהודה ורבי יצחק הוו אזלי בארחא· עד ואתמך וזכי לבנים דאתחזון לנביאי מהימני דף נג עב חלק ג

ליל ו

תורה שמות ואשה כי תהיה זבה עד אשר ישכב עליו יטמא׃

נביאים שמעו זאת בית יעקב עד אמר ה׳ לרשעי׳ ישעיה מח

כתובים משלי שלמה בן דוד עד ושאנן מפחד רעה משלי א

משנה שבועות שתים שבועות פרק א

גמרת טהרות ההיא דאתאי לקמיה דמר שמואל דכל אימת דהות סלקא מטבילת מצורת עד ואתסיאת נדה פרק תנוקת׃ ילקוט דף קנח עב

מדרש הלכה דם יהיה זובה בבשרה עד ואתקש יולדת לנדה ילקוט דף קסב עג סי׳ תקסח

זוהר רבי יצחק פתח ויקרא אל משה וגו׳ ויקרא א׳ זעירא אמאי· עד הה״ד שלום שלו׳ לרחוק ולקרוב דף נג עב חלק ג

ליל ז

תורה שמות ואשה כי יזוב זוב דמה עד אשר ישכב עם טמאה׃

נביאים שמעו איים אלי והקשיבו לאומים עד וגואלך אביר יעקב ישעיה מט

כתובים בני אם תקח אמרי עד ובוגדים יסחו ממנה משלי ב

משנה ידיעות הטומאה שתים· שבועות שתים שהן ארבע שבועות פרק ב ופרק ג

גמרת שבת אמר ר׳ יוחנן אסור לקנח בחרס משו׳ סכנה כו׳ עד עשר פעמים של ארבע פסיעו׳ ונפנה ואח״כ יכנס אלפסי שבת פרק ח׳ דף פד עא

מדרש הלכה ואשה כי יזוב זוב דמה ימים וגו׳ והלא ז׳ ימי הנדה הן עד שנא׳ ואם טהרה מזובה ילקוט דף קסג עמוד ד סי׳ תקעא

זוהר ואשה כי יזוב זוב דמה וגו׳ ר׳ חייא פתח ואמר הנה יום בא לה׳ וגומר׃ דהאי

קרא הכי מבעי ליה עד מאן דאתי ל לאסתאבה מסאבינן ליה ודאי דף נד עא ח״ג

אחרי מות

ליל א

תורה שמות — וידבר ה׳ וגו׳ אחרי מות עד את פר החטאת אשר לו ׃

נביאים — כה אמר ה׳ אי זה ספר כרתות עד למעצבה תשכבון ישעיה נ

כתובים — בני תורתי אל תשכח עד וכסילים מרים קלון ׃ משלי ג

משנה — שבועת העדות שבועות פרק ד

גמרת זרעים — אמר ר׳ אלעזר בר אבינא כל האומר תהלה לדוד בכל יום כו׳ עד ישבו ישרים את פניך ׃ אלפסי ברכות פרק ה דף כה עא

מדרש — אחרי מות וגו׳ תני ר׳ אליעזר לא מתו בני של אהרן עד אכלה אש משום בתולותיו לא הוללו ׃ רבות דף קיט עג פרשה כ

זוהר — אחרי מות כו׳ רבי יוסי אמר אחרי מות נדב ואביהוא מבעי ליה עד דהני תרי לא אשתכחו כותייהו בישראל ׃ דף נו עב ח״ג

ליל ב

תורה שמות — ולקח מלא המחתה עד ובעד כל קהל ישראל ׃

נביאים — שמעו אלי רדפי צדק עד ובחוץ לעברים ׃ ישעיה נא

כתובים — שמעו בנים מוסר אב עד הסר רגלך מרע משלי ד

משנה — שבועת הפקדון שבועת הדיינים שבועות פרק ה ופרק ו

גמרת מועד — מצודות חיה ועופות כו׳ אמר ר׳ יוסי אמר ר׳ יהודה אמר שמואל אין הלכה כר״ג כו׳ ׃ עד אבל באימיהו כיון דבעיא צידה לא מהני להו זימון ׃ אלפסי י״ט פג דף רג עב

מדרש הלכה — ולקח מלא המחתה בכל יום חותה בשל כסף עד משעת לקיחה דלהוו גחלים ׃ ילקוט דף קסה עב סימן תקעב

זוהר — וידבר ה׳ וגו׳ רבי חזקיה פתח ואמר כה אמר ה׳ אל בית יעקב אשר פדה את אברהם עד דלא אתיחדו שמיה כדקא יאות ואתוקדו בנורא דף נו עמוד ב חלק ג

ליל ג

תורה שמות — ויצא אל המזבח עד וכפר בעדו ובעד העם

נביאים — עורי עורי לבשי עזך עד ואשר לא שמעו התבוננו ׃ ישעיה נב

כתובים — בני לחכמתי הקשיבה עד וברב אולתו ישגה משלי ה

משנה — כל הנשבעין שבועות פרק ז

גמרת נשים — תנו רבנן אמרה אשת איש אני וחזר ואמר פנויה אני כו׳ עד ואפילו הכי אלא עבד שמואל עובדא כנפשיה אלפסי כתובות פרק ב דף סד עמוד ב

מדרש הלכה — ויצא אל המזבח מה תלמוד לומר אמר רבי נחמיה עד א׳ ולא ב׳ מדם הפר ולא ב׳ מדם השעיר ילקוט דף קסה עד סימן תקעד ׃

זוהר — ויאמר ה׳ אל משה דבר אל אהרן וגו׳ רבי שמעון פתח ואמר כל הנחלים הולכים אל הים וגו׳ עד מסירן ברכאן לעילא ותתא ׃ דף נז עב חלק ג

ליל ד

תורה שמות — ואת חלב החטאת יקטיר ׃ עד ויעש כאשר צוה ה׳ אל משה ׃

נביאים — מי האמין לשמועתנו עד ולפשעים יפגיע ישעיה נג

כתובים — בני אם ערבת לרעך עד כי תרבה שחו משלי ו

משנה — ארבעה שומרין שבועות פרק ח

גמרת נזיקין — זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה ויחלוקו ׃ וכי משתבע לא לימא שבועה שכלה שלי כו׳ עד ומשתכח׳לה ומהדרנא לה ניהליה אלפסי מציעא פא דף מו עא

מדרש הלכה — ואת פר החטאת ואת שעיר החטא׳ ממשמע שנאמר ושרפו עד אלו ואלו מטמאין בגדים ילקוט דף קסו עג סימן תקעז

זוהר — וידבר ה׳ אל משה לאמר דבר אל אהרן כו׳ אמר רבי אבא זימנין אית קמי קבה לאשתכחא ברכאן עד דכתיב בזאת יבא אהרן כו׳ דף נח עא חלק ג

ליל ה

תורה שמות — וידבר ה׳ וגו׳ דבר אל אהרן ואל בניו וגו׳ איש איש עד לא ירחץ ונשא עונו ׃

נביאים — רני עקרה לא ילדה עד וצדקת׳ מאתי נאם ה׳ ישעיה נד

כתובים — בני שמור אמרי עד יורדות אל חדרי מות משלי ז

משנה — לפני אידיהן אין מעמידין ׃ ע״כ פא ופב

גמרת קדשים — ואם מזבח אבנים אמר רב חסדא אמר רב מזבח של שילה עד זמנין הכא וזמנין התם ׃ זבחים פרק קדשי קדשים ילקוט דף פג עמוד ד

מדרש הלכה — איש איש מבית ישראל וגו׳ יכול השוחט עולה בדרום עד כלה בחוץ וצוארה בפנים ילקוט דף קסג עד סימן תקפ

זוהר — ר׳ אלעזר הוה יתיב קמי אבוה אמר ליה כתיב בכנישתא דקרח עד ההר סובבים סובבים דייקא דף נח עב חלק ג

ליל ו

תורה שמות וידבר ה׳ וגו׳ כמעשה ארץ מצרים עד את שם אלהיך אני ה׳ :

נביאים הוי כל צמא לכו למים עד לאות עולם לא יכרת ישעיה נה

כתובים הלא חכמה תקרא עד משנאי אהבו מות : משלי ח

משנה כל הצלמים ע״ז פרק ג

גמרת טהרות איש איש · איש מה תלמוד לומר איש איש לרבות תינוק בן יום אחד עד ולא מטמו באונס אימא לא׳ צריכה · נדה פרק בנות כותים ילקוט דף קס עמוד ד

מדרש דבר אל בני ישראל וגו׳ · רבי שמעון בן יוחאי אומר הוא שנאמר להלן עד אשר ישמעון את החקים האלה · ילקוט דף קע עב סי׳ תקצ

זוהר אמר ר׳ יהודה יומא חד הוו אזלי ר׳ חזקיה ור׳ ייסא בארחא · ערעו בגושי חלבא והוה חריב עד ובגין כך כלא חד · ברוך הוא לעלם ולעלמי עלמיא דף עא עא ח״ג

ליל ז

תורה שמות ואת זכר לא תשכב עד אני ה׳ אלהיכם :

נביאים כה אמר ה׳ שמרו משפט עד יום מחר גדול יתר מאד ישעיה נו

כתובים חכמות בנתה ביתה עד בעמקי שאול קראיה משלי ט

משנה רבי ישמעאל אומר השוכר את הפועל · ע״ז פרק ד ופרק ה

גמרת שבת אמר רב יהודה אמר רב לעולם אל ימנע אדם עצמו מבית המדרש אפילו שעה כו׳ עד אמר קטליה פח לרין · אלפסי שבת פרק ט דף פד עב

מדרש ואת זכר לא תשכב · תנו רבנן איש פרט לקטן עד הרי הוא אומר ואת זכר לא תשכב ילקוט דף קעא עג סי׳ תקצח

זוהר את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו וגו׳ רבי אבא אמר זכאה חולקא דישראל דקב״ה אתרעי בהו עד ולא הורעו ליה מלא ד דאורייתא עד דאתגזר דף עב עב חלק ג׳

קדושים

ליל א

תורה שמות וידבר ה׳ וגו׳ קדשים תהיו · עד ויראת מאלקיך אני ה׳ ·

נביאים הצדיק אבד ואין איש שם על לב עד אמר אלהי לרשעים · ישעיה נז

כתובים משלי שלמה בן חכם ישמח אב עד ופי רשעים תהפכות משלי י

משנה הורו בית דין הוריות פרק א

גמרת זרעים אמר ר׳ תנחום אמר רבי יהושע בן לוי · המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חליות כו׳ עד דמטי שליח צבור ל לקודשא אלפסי ברכות פרק ה דף כו עב

מדרש קדשים תהיו · אריב״ל מפני מה נסמכה פרשת עריות עד והתקדשתם והייתם קדשים רבות דף קכג עא פרשה כד

זוהר וידבר ה׳ קדושים וגו׳ ר׳ אלעזר פתח אל תהיו כסוס כפרד אין הבין עד כי קדוש אני ה׳ קדושים תהיו דייקא דף פ עא ח״ג

ליל ב

תורה שמות לא תעשו עול במשפט עד מחטאתו אשר חטא ·

נביאים קרא בגרון אל תחשך עד כי פי ה׳ דבר ישעיה נח

כתובים מאזני מרמה תועבת ה׳ עד אף כי רשע וחוטא משלי יא

משנה הורה כהן משיח · כהן משיח · הוריות פרק ב ופרק ג

גמרת מועד אין נמנין על הבהמה כו׳ מאי אין נמנין · אמר רב יהודה אמר שמואל כו׳ עד מהתך לה אתלת קרנתא אלפסי י״ט פב דף רה עא

מדרש לא תעשו עול במשפט בדין מלמד שדיין שמקלקל את הדין עד ת״ל לא תהדר פני גדול ילקוט דף קעג עג סימן תרט :

זוהר ר׳ יוסי הוה אזיל בארחא פגע ביה ר׳ חייא עד ובה אתנטעו שרשה מכל סטרין דף פ עמוד ב חלק ג

ליל ג

תורה שמות וכי תבאו אל הארץ עד ויראת מאלהיך אני ה׳

נביאים הן לא קצרה יד ה׳ עד אמר ה׳ מעתה ועד עולם ישעיה נט

כתובים אהב מוסר אהב דעת עד ודרך נתיבה אל מות משלי יב

משנה משה קבל אבות פא

גמרת נשים בעא מיניה ר׳ אבינא מרב ששת · בת הנזונת מן האחים כו׳ עד אדם מוריש זכות בתו לבנו וכן הלכתא · אלפסי כתובות פרק ד דף ע עמוד ב

מדרש ונטעתם כל עץ מאכל · מדבר בתינוק עד ת״ל וערלתם ערלתו · ערלים לרבות את כלם ילקוט דף קעה עא סימן תרטו ·

זוהר אל תפנו אל האלילים וגו׳ · ר׳ חייא פתח אל תפן אל קשי העם הזה וכי כאן הוא דיכא למלכא אל תפן עד אינון בנין דאולידו אלהי מסכה אקרון דף פג עב ח״ג

ליל ד

תורה שמות וכי יגור אתך גר עד והייתם קדשים כי

אני

אני ה׳ אלהיכם׃

נביאים קומי אורי כי בא אורך עד בעתה אחישנה
ישעיה ס

כתובים בן חכם מוסר אב עד ובטן רשעי׳ תחסר
משלי יג

משנה רבי אומר אבות פרק ב

גמרת נזיקין אמר ר״ל משום אבא כהן ברדלא׳ ארבע
אמות של אדם קונות לו בכל מקום כו׳׃
עד ואין לו ארבע אמות דלא ילפינן קטן
מקטנה׳ אלפסי מציעא פרק א דף מז עא

מדרש לא תעשו עול במשפט וגו׳ הרי הדין אסור
עד וכל הכופר במצות מדות כופר ביציא׳
מצרים׃ ילקוט דף קעו עא סי׳ תריז

זוהר תא חזי אמיר ליה לבר נש לאסתכלא
באתר דקב״ה מאיס ביה עד דהא לא
אשתכחו כל כך בההוא רעותא׃ דף פד
עמוד א חלק ג׃

ליל ה

תורה שמות ושמרתם את חקותי׳ עד ולא תהיה זמה
בתוככם׃

נביאים רוח ה׳ עלי עד יצמיח צדקה ותהלה נגד
כל הגוים׳ ישעיה סא

כתובים חכמת נשים בנתה ביתה עד ועברתו
תהיה מביש משלי יד

משנה עקביא בן מהללאל בן זומאי אבות פג ופד

גמרת קדשים ת״ר אכל חלב נבלה לוקה שתים עד לא
דברת לא ילפינן כרתות פ׳ לו כרתות
ילקוט דף קכג עא

מדרש הלכה ואיש אשר ינאף את אשת איש׳ איש פרט
לקטן׳ אשר ינאף את אשת א״ש׳ פרט
לאשת קטן עד קא מפלגי בפלוגתא דרבי
שמעון ורבנן׃ ילקוט דף קע״ו עד סימן
תרכא ותרכב׳

זוהר לא תעשוק את רעך וגו׳ אמאי אלא מקרא
אחרא אשתמע דכתיב ביומו תתן שכרו׳
עד וסליק ההוא נפשא דמסכינא ודאנשי
ביתיה כמה דאיתמר דף פד עב חלק ג

ליל ו

תורה שמות ואיש אשר יתן את שכבתו עד הבדלתי
אתכם מן העמים

נביאים למען ציון לא אחשה עד ולך יקרא דרוש׳
עיר לא נעזבה ישעיה סב

כתובים מענה רך ישיב חמה עד ולפני כבוד
ענוה משלי טו

משנה בעשרה מאמרות אבות פרק ה

גמרת טהרות עולא אקלע לפומבדיתא׳ איתו לקמיה
דמא ולא חזא׳ עד יהודאי בתווני דלבא
יתבין נדה פרק כל היד עין ישראל
דף קפז עמוד ב

מדרש והרגת את האשה ואת הבהמה׃ אם אדם
חטא בהמ״מה חטאה׳ עד אין צרי׳ שינוף
המקצר על המאריך ילקוט דף קעז עב
סימן תרכד׳

זוהר לא תקלל חרש וגו׳ האי קרא כמשמעו׃
אבל פרשתא דא כלא אוליפנא מינה מלין
אחרנין עד דמתוך שלא לשמ׳ בא לשמה׃
דף פה עא חלק ג

ליל ז

תורה שמות והבדלתם בין הבהמה עד ירגמו אתם
דמיהם בם׳

נביאים מי זה בא מאדום עד מפניך הרים נזלו׃
ישעיה סג

כתובים לאדם מערכי לב עד ומה׳ כל משפטו׃
משלי יו

משנה שמאי אומר׳ ר׳ חנניה סגן הכהנים׃
עדיות פרק א ופרק ב

גמרת שבת תניא רבי אליעזר אומר צפורן שפירש
רובה וציצין שפרשו כו׳ עד דהל׳ כר׳ שמעון
אפי׳ לכתחלה שרי׳ שבת פ׳ י דף פה עב

מדרש והייתם לי קדשים׳ כשם שאני קדוש כך
אתם היו קדושים עד וישראל ללבנת
החד׳ הזה לכם ילקוט דף קעז עד סי׳ תרכו

זוהר לא תעשו עול במשפט וגו׳ כמשמעו׳ אבל
הא אתמר לפרשתא דא מלין עלאין
ויקירין אית בה עד ורוחא דקודשא אמר
רומה על השמים אלקים דף פה עב ח״ג

אמור

ליל א

תורה שמות ויאמר ה׳ אל משה אמר אל הכהנים עד כי
אני ה׳ מקדשו׳

נביאים כקדח אש המסים עד ותעננו עד מאד׃
ישעיה סד

כתובים טוב פת חרבה עד אוטם שפתיו נבון׃
משלי יז

משנה כל המטמאין עדיות פרק ג

גמרת זרעים ת״ר קדש הלולים לה׳ כו׳ עד אזוקי מזיק
ליה ולא מברך עליה׳ אלפסי ברכות
פרק ו דף כז עמוד א

מדרש אמר אל הכהנים כל מקום שהוא אומר
ויאמר צריך לידרש עד ויגל כבודי אף
בשרי ישכון לבטח׳ רבות דף קכד עד
פרשה כו׃

זוהר אמר אל הכהנים׳ אמר רבי יוסי מ״ש דא
לקבל דא דכתיב לעילא ואיש או אשה
וגו׳ עד ולא ישרי עלייהו רוח מסאבא ולא
אסתאבון דף פח עא חלק ג

ליל ב

תורה שמות וידבר ה׳ וגו׳ איש מורעך לדרתם עד כי
אני

אני ה' מקדש׃

נביאים נדרשתי ללא שאלו עד בכל הר קדשי אמר ה'׃ ישעיה סה

כתובים לתאוה יבקש נפרד עד ויש אוהב דבק מאח׃ משלי יח

משנה אלו דברים ר' יהודה אומר עדיות פד ופה

גמרת מועד מאן תנא דהשתא עצמות אסורה אמר רב חסרא כו' עד מידי דהוה אקוץ ברה"ר וק"ל כרבינא׃ אלפסי י"ט פג דף רה עמוד א

מדרש הלכה איש מזרעך כו' מכאן אמר רבי אלעזר בן עזריה קטן פסול עד בעל מום ממעי אמו בניין ת"ל מוד לומר אשר בו מום׃ ילקוט דף קפ עמוד ב סי' תרלא

זוהר ולאחותו הבתולה וגו' מה כתיב לעילא כי אם לשארו הקרוב אליו׃ רבי אבא פתח מי זה בא מאדום עד הה"ד קומי אורי כי בא אורך דף פט עמוד א חלק ג

ליל ג

תורה שמות ויאמר ה' וגו' איש איש מבית ישראל׃ עד לכם לאלהים אני ה'׃

נביאים כה אמר ה' השמים כסאי עד דראון לכל בשר ישעיה סו

כתובים טוב רש הולך בתומו עד ומהלמות לגו כסלים משלי יט

משנה רבי יהודה בן בבא העיד עדיות פרק ו

גמרת נשים אמר ר' אילא אמר ר"ל משום ר' יהודה בר חנינא באושא התקינו שיהא כו' עד שמע מינה חייב אדם לזון בניו ובנותיו כשהן קטנים קטנים׃ אלפסי כתובות פרק ד' דף עג עמוד ב

מדרש שור או כשב או עז׃ שור בזכות אברהם עד ואם באונס הרי הוא לאשי ואינו שלם׃ רבות דף קכו עא פרשה כז

זוהר לא יקרחה קרחה בראשם׃ רבי יוסי אמר לא יקרחה בה"כ בג"כ לא ההוא שתן עלאה עד דלא יפגים גרמיה כלל כמה דאיתבר דף פט עמוד א חלק ג

ליל ד

תורה שמות וידבר ה' וגו' מועדי ה' אשר תקראו עד לדורותיכם בכל מושבותיכם׃

נביאים דברי ירמיהו בן חלקיהו עד נאם ה' להצילך ירמיהו א

כתובים לץ היין הומה שכר עד ומכות חדרי בטן משלי כ

משנה העיד ר' יהושע ורבי צדוק עדיות פרק ז

גמרת נזיקין מציאת בניו הקטנים כו' אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן לא גדול גדול ממש כו' עד כי הכי דלא תהוי לה איבה הכא הא איכא איבה׃ אלפסי מציעא פא דף מח עא

מדרש הלכה כי תבואו אל הארץ וקצרתם את קצירה׃ וכיצד היה מנפנף׃ ר' חמא בר עוקבא בשם רבי יוסי בר חנינא עד בקריא' שמע היה עוסק ולא הפסיק שנאמר כו' רבות דף קכו עמוד ג פרשה כח

זוהר ולא יחלל זרעו בעמיו וגו' תא חזי כל מאן דאפיק זרע לבטלה לא זכי למחמי אפי שכינתא עד הה"ד ושב ה' אלהיך את שבותך כו' דף צ עא חלק ג

ליל ה

תורה שמות וספרתם לכם עד והקרבתם אשה לה'׃

נביאים ויהי דבר ה' אלי לאמר הלוך וקראת עד ולא תצליחי להם ירמיה ב

כתובים פלגי מים לב מלך עד ולה' התשועה משלי כא

משנה העיד ר' יהושע בן בתירא׃ עדיות פרק ח כל הזבחים זבחים פרק א

גמרת קדשים ת"ר שבע הזאות שבפרה שעשאן בין שלא לשמן בין שלא מכוונות עד כאן להכשיר כאן להרצות׃ מנחות פרק הקומץ רבה ילקוט דף קסד עמוד ג

מדרש בחדש השביעי וגו' כל השביעין חביבין לעולם עד השמים החדשים והארץ החדשה׃ רבות דף קכז עמוד ג פר' כט

זוהר תא חזי איש מזרעך לדורותם כו' רבי יצחק אמר בנין דאית ביה פגים עד כדין ביום ההוא והיה ה' אחד ושמו אחד׃ דף צ עמוד ב חלק ג

ליל ו

תורה שמות וידבר ה' וגו' אך בעשור עד את מעדי ה' אל בני ישראל׃

נביאים לאמר הן ישלח איש את אשתו עד ולא שמענו בקול ה' אלהינו ירמיה ג

כתובים נבחר שם מעושר רב עד בל יתיצב לפני חשכים משלי כב

משנה כל הזבחים שקבל דמן זבחים פרק ב

גמרת טהרות זוב מטמא לח ואינו מטמא יבש עד שכן גורם טומאה לאחרים נדה פרק דם הנדה ילקוט דף קסא עא

מדרש ולקחתם לכם תני רבי חייא בבקח ולא בגזל עד מזהיר לישראל ולקחתם לכם ביום הראשון רבות דף קכח עב פר' ל

זוהר ר' חייא פתח ה' בצאתך משעיר כו'׃ תא חזי זכאין אינון ישראל בעלמא דין ובעלמא דאתי עד בקיומא דעלמא דאתי הה"ד בדמייך חיי דף צא עא חלק ג

ליל ז

תורה שמות וידבר ה' וגו' צו את בני ישראל עד עשו כאשר צוה ה' אל משה׃

נביאים — אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב · עד עיפה נפשי להורגים ירמיהו ד

כתובים — כי תשב ללחום את מושל עד אוסיף א אבקשנו עוד משלי כג

משנה — כל הפסולין בית שמאי אומרים · זבחים פרק ג ופרק ד

גמרת שבת — אתמר כפינה רב הונא אמר מוציא ממנת זוז כו' עד אתמר ורב נחמן אמרה אתמר אלפסי שבת פרק יא דף פו עא

מדרש — ושם אמו שלומית · אמר רבי לוי דחורת פטטא שלמא שלם לך שלם לכון עד מלכם לפניהם וה' בראשם · רבות דף קל עמוד א פרשה לב

זוהר — רבי שמעון פתח · וירא יעקב כי יש שבר במצרים האי קרא רזא דחכמתא אית ביה עד ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום דף צב עב חלק ג

בהר סיני

ליל א

תורה שמות — וידבר ה' וגו' בהר סיני עד תבואתה לאכל:

נביאים — שוטטו בחוצות ירושלם וראו נא עד ומה תעשו לאחריתה ירמיהו ה

כתובים — אל תקנא באנשי רעה עד אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה משלי כד

משנה — איזהו מקומן זבחים פרק ה

גמרת זרעים — קמחא דחיטי רבי יהודה אמר בורא פרי אדמה עד וכן זנגבילא רטיבתא מברך עליה בורא פרי אדמה ויבשתא ולא כלום ברכות פרק ו אלפסי דף כז עב

מדרש — והיתה שבת הארץ לכם לאכלה מן הטובת בארץ עד להביא את האכסניא · ילקוט דף קצא עמוד ב סימן תרנט ·

זוהר — וידבר ה' אל משה בהר סיני וגו' ר' אלעזר פתח זאת תורת העולה · האי קרא בכנסת ישראל אוקימנא · עד ושבתה הארץ כייחא מאי: דף קז עב חלק ג

ליל ב

תורה שמות — וספרת לך עד לבטח עליה:

נביאים — העזו בני בנימן עד כי מאס ה' בהם: ירמיהו ו

כתובים — כבוד אלהים הסתר דבר עד אשר אין מעצר לרוחו משלי כה

משנה — קדשי קדשים · חטאת העוף · זבחים פרק ו ופרק ז

גמרת מועד — מאי אבל לא בכדה אמר רבא שלא יזכור לו שם מרה כו' עד אתא לאשמעינן באסור וכן הלכתא · יש' פרק ג דף רו עא

מדרש הלכה — וספרת לך בבית דין שבע שבתות יכול שבע שבתו' ימים עד שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים · ילקוט דף קצא עמוד ג סימן תרנט

זוהר — ושבתה הארץ שבת לה' · ממש · תו פתח רבי אלעזר כי תקנה עבד עברי בגין דכל בר ישראל דאית ביה רשימא · עד דלא הוה עלנא עול דלעילא דף קח עא חלק ג

ליל ג

תורה שמות — וכי תאמרו מה נאכל · עד ושב לאחזתו:

נביאים — הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת ה' לאמר עד כי לחרבה תהיה הארץ ירמיהו ז

כתובים — כשלג בקיץ וכמטר בקציר עד ופה חלק יעשה מדחה · משלי כו

משנה — כל הזבחים שנתערבו זבחים פרק ח

גמרת נשים — אמר ר' אילא באושא התקינו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש כו' עד ולא יכול בעל למימר מציאה אשכחת · אשרי שומרי משפט עד זה מדרש דרש רבי אליעזר כתובות פרק ד אלפסי דף עד עא

מדרש הלכה — וצויתי את ברכתי לכם וגו' · אין לי אלא בששית עד לבד מתמרי ושכרא והרסנא: ילקוט דף קצב עמוד ד סימן תרכא ·

זוהר — תא חזי עבדין פשורין מעול מלכותא דלעילא עד והגישו אדוניו אל האלהים: דף קח עא חלק ג

ליל ד

תורה שמות — ואיש כי ימכר עד להיות לכם לאלהים:

נביאים — בעת ההיא נאם ה' ויוציאו את עצמות עד את חללי בת עמי · ירמיהו ח

כתובים — אל תתהלל ליום מחר עד וחיים לנערותיך משלי כז

משנה — המזבח מקדש זבחים פרק ט

גמרת נזיקין — רבי שמעון בן אלעזר אומר כל כלי אנפוריא אינו חייב להחזיר · מאי כלי אינפוריא כו' עד דלא משני לא כהני תלת מילי מהדרינן ליה ואי לא לא מהדרינן ליה · מציעא פרק ב אלפסי דף נד עב

מדרש הלכה — ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה יכול שהקיפוה חומה מכאן ולהבא עד ולא נגאל חוזר לבעלים ביובל ילקוט דף קצג עב סימן תרסה:

זוהר — והגישו אדוניו אל האלהים · אל האלקים סתם לגבי ההוא דפגים ליה עד ועל דא ושבתה הארץ דף קח עא חלק ג

ליל ה

תורה שמות — וכי ימוך אחיך עד לא תרדה בו בפרך

נביאים — מי יתנני במדבר מלון ארחים עד וכל בית ישראל ערלי לב ירמיהו ט

כתובים — נסו ואין רודף רשע עד ובאבדם ירבו צדיקים:

צדיקים משלי כח

משנה כל התדיר · דם חטאת · זבחים פ י ופ׳ יא

גמרת קדשים והיתה לכהן כמנחה · שתהא עבודתה כשרה בו עד ליתן לא תעשה על אכילתו מנחות פ׳ואלו מנחות · ילקוט דף קל עא

מדרש הלכה ושב אל משפחתו · למשפחתו הוא שב · ואינו שב למה שהוחזקו אבותיו עד אף עבד אין לו קדושין ילקוט דף קצה עא סימן תרסז

זוהר שש שנים תורע שדך · עד להדקא ברכת׳ לכנסת ישראל ואוקימנא דף קח עב הג׳ :

ליל ו

תורה שמות וכי תשיג יד גר עד לא ירדנו בפרך ל לעיניך :

נביאים שמעו את הדבר אשר דבר ה׳ עד ואת נוהו השמו · ירמיהו י

כתובים איש תוכחות מקשה עורף עד ותועבת רשע ישר דרך משלי כט

משנה טבול יום · זבחים פרק יב

גמרת טהרות אמר שמואל זב צריך לחתימת פי האמה עד למד על הזוב שהוא טמא · נדה פרק יוצא דופן דף קסא עב

מדרש וכי תשיג יד גר ותושב בי נרם ליה ש שיעשיר עד דאמר רבא עבד עברי גופו קנוי · ילקוט דף קצה עב סימן תרסז ·

זוהר וכי תאמרו מה נאכל · רבי יהודה פתח בטח בה׳ ועשה טוב וגו׳ · לעולם בר נש יהא זהיר במאריה עד וצויתי את ברכתי בו׳ דף קי עמוד ב חלק ג

ליל ז

תורה שמות ואם לא יגאל באלה עד תיראו אני ה׳ ·

נביאים הדבר אשר היה אל ירמיהו כו׳ שמעו את דברי הברית עד אל אנשי ענתות שנת פקדתם ירמיהו יא

כתובים דברי אגור בן יקה עד ומיץ אפים יוציא ריב משלי ל

משנה השוחט והמעלה · פרת חטאת · זבחים פרק יג ופרק יד

גמרת שבת תניא רבי שמעון אומר משום ר׳ חלפתא בן אגרא משום ר׳ יוחנן המשבר כליו כו׳ עד מה לי לבשל פתילה · מ״ל לבשל סממנים אלפסי שבת פרק יג דף פז עב

מדרש ואם לא יגאל באלה · תניא ר׳ אומר אם לא יגאל באלה עד אני ה׳ נאמן לשלם שכר · ילקוט דף קצה עד סי׳ תרסט

זוהר ר׳ חייא ורבי יוסי הוו אזלי בארחא · פגעו בההוא טורא עד כב יכול הוא עביד ליה לעילא כרא עושה צדקה בכל עת · והא אתמר דף קי עב חלק ג

בחקתי

ליל א

תורה שמות אם בחקתי תלכו עד אתכם קוממיות :

נביאים צדיק אתה ה׳ כי אריב אליך עד נתוש ואבד נאם ה׳ ירמיהו יב

כתובים דברי למואל מלך משא עד ויהללוה בשערים מעשיה משלי לא

משנה כל המנחות מנחות פרק א

גמרת זרעים חביץ קדרה כו׳ עד אמר רבא והוא דאיכא עליה תוריתא דנהמא · וכן הלכתא · אלפסי ברכות פרק ו דף כח עב

מדרש אם בחקתי חשבתי דרכי ואשיבה רגלי לעדותיך עד כערקא סומקא בריש סוסיא חוורא · ילקוט דף קצה עד סי׳ תרע

זוהר אם בחקתי תלכו ר׳ חייא פתח עמי זכר נא מה יעץ בלק עד בגין כך זכאין ישראל : זכאה חולקהון דמאריהון הוכח לון הכי : דף קיב עמוד א חלק ג

ליל ב

תורה שמות ואם לא תשמעו לי עד בהר סיני ביד משה

נביאים כה אמר ה׳ אלי הלוך וקנית עד אחרי מתי עוד ירמיהו יג

כתובים איש היה בארץ עוץ עד ולא נתן תפלה לאלקים איוב א

משנה הקומץ את המנחה לאכל שיריה · הקומץ את המנחה לאכל דבר · מנחות פב ופג :

גמרת מועד ת״ר אין שורין קמח ביש כו׳ עד רצו לי חמשים אחרים · והרי יש לך בידי מאה : יש פג אלפסי דף דו עא

מדרש וזרעתם לריק זרעכם אין זורעין ואין מצמיח עד ונסתם מפני איבה ואין רודף אתכם בבלי כח · ילקוט דף קצו עד סי׳ תרעג ·

זוהר אם בחקתי דא אתר דגזירין דאורייתא תליין בההוא אתר עד ברכאן דעילא אשתכחון גבייכו כתקוניהון כדקא יאות דף קיג עמוד א חלק ג

ליל ג

תורה שמות וידבר ה׳ וגו׳ איש כי יפליא עד יעריכנו הכהן

נביאים אשר היה דבר ה׳ אל ירמיהו על דברי הבצרו׳ עד כי אתה עשית את כל אלה ירמיהו יד

כתובים ויהי היום ויבאו בני האלקים עד ויקלל את יומו איוב ב

משנה התכלת מנחות פרק ד

גמרת נשים ת״ר אלמנה נזונת מנכסי יתומים ואם היתה צריכה לרפואה כו׳ עד ולבסוף סבר אדם חשוב שאני · כתובות פד אלפסי דף עה עא

מדרש הלכה איש כי יפליא נדר בערכך נפשות · תל

בני ישראל מעריכין ואין העכו״ם מעריכין עד אף נדר האמור כאן נדר ונדבה ילקוט דף קצז עמוד ג סימן תרעה

זוהר ונתתי גשמיכם בעתם כל חד וחד ירתין חילא דיליה עלייכו · עד ולכנסת ישראל אתמר ובגין כך ועשיתם אתם דף קיג עב חלק ג

ליל ד

תורה שמות ואם בהמה עד אתו הכהן כן יקום ·

נביאים ויאמר ה׳ אלי עד ופדתיך מכף עריצים ירמיהו טו

כתובים יאבד יום אולד בו · עד ויבא רגז איוב ג

משנה כל המנחות מנחות פרק ה

גמרת נזיקין ואלו חייב להכריז · מצא פירות כו׳ טעמא דפירות בכלי או כלי כמות שהוא כו׳ עד דלית ליה אוגנים דלעכבינהו · הילכך חייב להכריז מציעא פרק ב אלפסי דף כה עמוד א

מדרש הלכה לא יחליפנו תנן התם הכל ממירין עד אבל תמורה לא אהני אצטריך · ילקוט דף קצח עמוד ב סימן תרעז

זוהר ונתתי שלום בארץ ר׳ יוסי פתח רגזו ואל תחטאו האי קרא אוקמוה דבעי בר נש לארגזא יצר טוב עד הוה מאיך נהורא וחויא לאפתכא דף קיג עמוד ב חלק ג

ליל ה

תורה שמות ואם המקדיש עד לכהן תהיה אחזתו ·

נביאים ויהי דבר ה׳ אלי לאמר לא תקח לך אשה עד וידעו כי שמי ה׳ ירמיהו יו

כתובים הנסה דבר אליך תלאה עד ימותו ולא בחכמה איוב ד

משנה אלו מנחות הטובה היתה באה : מנחות פרק ו ופרק ז

גמרת קדשים אמר רב חסדא היה מהלך במדבר ומצא בהמה שפרסותיה חתוכות עד ואי תימא רב חסדא בכנפי העוקץ · חולין פרק ט׳ טרפות ילקוט דף קמה עב

מדרש הלכה ואם המקדיש יאריב׳ הקדש ראשון מוסיף חומש עד דאמר קרא אית כל מעשר תבואתך ילקוט דף קצט עא סי׳ תרעז :

זוהר ונתתי משכני בתוככם דא שכינת׳ משכני משכונא דילי עד ובגין כך ולא תגעל נפשי אתכם דף קיד עא חלק ג

ליל ו

תורה שמות ואם את שדה עד קדש קדשים הוא לה׳ :

נביאים חטאת יהודה כת ובה עד ואכלה ארמנות ירושלם ולא תכבה ירמיהו יז

כתובים קרא נא היש עונך עד ואת׳דע לך איוב ה

משנה כל קרבנות הצבור מנחות פרק ח

גמרת טהרות ר׳ חנינא בן גמליאל אומר אם בדרך שלא ירדה עליו טומאה יוצא ממנו · עד ת״ל וכי ירוק הזב וכו׳ נדה פרק כא סימן ילקוט דף קסא עמוד ד

מדרש הלכה וחשב לו הכהן את מכסת הערכך · ת״ר מכסת מה ת״ל לפי שנאמר בשדות עד בחמשים שקל כסף · ילקוט דף ר עא סימן תרעח .

זוהר והתהלכתי בתוככם כיון דמשכונא דילי גבייכו בודאי תנדעין דאנא עמכון עד זה היום עשה ה׳ נגילה כו׳ דף קיד עמוד א חלק ג

ליל ז

תורה שמות כל חרם אשר יחרם עד אל בני ישראל בהר סיני ·

נביאים הדבר אשר היה אל ירמיהו וגו׳ קום וירדת בית היוצר עד בעת אפך עשה בהם ירמיהו יח

כתובים לו שקל ישקל כעשי עד אם חכי לא יבין הוות איוב ו

משנה שתי מדות ר׳ ישמעאל אומ׳ מנחות פט ופ׳ י

גמרת שבת אמר ר׳ חיא בר אבא אמר ר׳ יוחנן נכנסה לו צפור תחת כנפיו כו׳ עד ועל צואה של קטן ועל עקרב שלא תישוך שבת פרק יג אלפסי דף פז עב

מדרש הלכה כל חרם אשר יחרם מן האדם · תניא מנין ליוצא ליהרג עד הוסיף עליו שיהא הוא וחמשו חמשה · ילקוט דף ר עג סי׳ תרעט

זוהר ויכרתי אתכם אף אני ויסרתי אתכם · על ידא דמבנן אחרנין כמה דאוקמוה עד כל רואיהם יכירום וגו׳ דף קטו עמוד א חג

במדבר

ליל א

תורה שמות וידבר ה׳ וגו׳ במדבר סיני עד ויפקדם במדבר סיני ·

נביאים כה אמר ה׳ הלוך וקנית עד לבלתי שמע את דברי ירמיהו · ירמיהו יט

כתובים הלא צבא לאנוש עלי ארץ עד ושחרתני ואינני · איוב ז

משנה שתי הלחם מנחות פרק יא

גמרת זרעים אמר בר בר רב אשי האי דובשא דתמרי מברך עליה כו׳ עד בכלהו שלקי דמיין : ברכות פרק ו אלפסי דף כט עב

מדרש במדבר סיני זש״ה צדקתך כהררי אל עד ה׳ יברך את עמו בשלום · ילקוט דף רא עמוד ג סי׳ תרעג

זוהר וידבר ה׳ וגו׳ ר׳ אבא פתח ויברא אלהי׳ את האד׳ בצלמו האי קרא אתמר · עד ואתבסמו עלאין ותתאין דף קיז עמוד א חלק ג

ליל ב

ליל ב

תורה שמות ויהיו בני ראובן עד וחמשים אלף וארבע מאות ·

נביאים וישמע פשחור בן אמר עד ויכלו בבשת ימי · ירמיהו כ

כתובים עד אן תמלל אלה עד ואהל רשעים איננו · איוב ח

משנה המנחות והנסכים : הרי עלי עשרון · מנחות פרק יב ופרק יג

גמרת מועד אין נוטלין עצים מן הסוכה כו' · מאי שנא מן הסוכה דלא? משום דקא פתר כו' עד כחדא יומא אריכא דמו · יש פר אלפסי דף רז עמוד א

מדרש ויהיו בני ראובן וגו' · כל השבטים חבה גדולה חבב הקב"ה את ישראל שעשאן דגלים כמלאכי השרת עד דגל למחנה דן : ילקוט דף רב עמוד א סימן תרפד ·

זוהר כיון דאוריתא ומשכנא אתוקמו בעא קב"ה למפקד חילוהי עד כד נפקו ישראל ממצרי' בחדש הראשון הוה דף קיז עא חלק ג

ליל ג

תורה שמות אלה הפקודים אשר פקד עד לאחרונה יסעו לדגליהם :

נביאים הדבר אשר היה אל ירמיהו וגו' בשלח אליו המלך צדקיהו עד ואכלה כל סביביה : ירמיהו כא

כתובים אמנם ידעתי כי כן עד לא כן אנכי עמדי · איוב ט ·

משנה הכל שוחטין חולין פרק א ·

גמרת נשים ואת תהא יתבא בביתי ומתזנא מנכסי כו' בביתי ולא בעקתי עד בין שלא בבית דין אין לה מזונות · כתובות פרק ד · אלפסי דף עו עמוד ב

מדרש ובנסע המשכן · סימן היה למשה בענן אימתי מסתלק עד לא עשה כן לכל גוי · ילקוט דף רב עב סימן תרפז

זוהר ר' יצחק פתח ה' זכרנו יברך וגו' אילין גוברין דהוו עאלין במושבנא דמדברא וקב"ה מברך לון עד בגין כן ואהבת את ה' אלהיך כו' דף קיז עב חלק ג

ליל ד

תורה שמות אלה פקודי בני ישראל עד לי יהיו אני ה'

נביאים כה אמר ה' רד בית מלך יהודה עד ומושל עוד ביהודה ירמיהו כב

כתובים נקטה נפשי בחיי עד ותפע כמו אפל איו' י

משנה השוחט אחד בעוף חולין פרק ב

גמרת נזיקין ג' מטבעות זה על זה אמר ר' יצחק מגדלאה והוא שעשוין כמגדלין כו' עד אפוקי אפקה ומאיניש אחרינא נפל : מציעא פרק ב אלפסי דף נה עמוד ב ·

מדרש הלכה כי לי כל בכור הקדשתי לי וגו' תנן התם הלוקח עובר חמורו של נכרי · עד קסבר טרפה חיה · ילקוט דף רב עג סי' תרפט ·

זוהר תא חזי הא אוקמוה לית ברכתא דלעילא שריא על מלה דאתפני · עד וכתיב כי שם צוה ה' את הברכה דף קיז עב חלק ג

ליל ה

תורה שמות וידבר ה' וגו' · פקד את בני לוי עד שנים ועשרים אלף ·

נביאים הוי רעים מאבדים ומפצים עד אשר לא תשכח ירמיהו כג

כתובים הרב דברים לא יענה עד ותקותם מפח נפש איוב יא

משנה אלו טרפות · בהמה המקשה · חולין פג ופד

גמרת קדשים השוחט את המסוכנת כו' היכי דמי מסוכנ' אמר ר' יהודה אמר רב כל שמעמידין אות' כו' עד אמר רבא פרכוס שאמרו בסוף שחיט' חולין פב · אלפסי דף רכב עא

מדרש פקוד את בני לוי · זה שאמר הכתוב צדיק כתמר יפרח עד לכך נאמר פקוד את בני לוי ילקוט דף רב עד סי' תרצ

זוהר רבי יהודה הוה שכיח קמיה דרבי שמעון אמר ליה ישראל מאן אתר אתברכאן עד יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך : דף קיח עמוד א חלק ג

ליל ו

תורה שמות ויאמר ה' אל משה פקד כל בכור זכר עד כאשר צוה ה' את משה ·

נביאים הראני ה' והנה שני דודאי תאנים · עד אשר נתתי להם ולאבותיהם · ירמיהו כד

כתובים אמנם כי אתם עם · עד ולא אור · ויתעם כשכור · איוב יב

משנה אותו ואת בנו · חולין פרק ה

גמרת טהרות יכול אעפ שלא נגע מהיכא תיתי סלקא דעתך אמינא כילף רוקרוק · עד מאי בשהור · שמ תרתי · נדה פרק דם הנדה ילקוט דף קסא עמוד ד

מדרש פקוד כל בכור זכר · ילמדנו רבינו · עד לפיכך אין מחללין עליו את השבת · ילקוט דף רג עא סי' תרצב מהתנחומא

זוהר כתיב בידך אפקיד רוחי אמר רבי אלעזר האי קרא אית להסתכלא ביה · המיתון מאן דאפקיד בידא דמלכ' מידי עד אילין דעלמא דאינון זנבא דף קיט עמוד א ח"ג

ליל ז

תורה שמות וידבר ה' וגו' · נשא את ראש בני קהת · עד כבלע את הקדש ומתו :

נביאים הדבר אשר היה אל ירמיהו על כל עם יהודה עד ומפני חרון אפו ירמיה כה

כתובים חן כל ראתה עיני עד כבגד אכלו עש׃ איוב יג

משנה כסוי הדם: גיד הנשה חולין פרק ו ופ׳ ז:

גמרת שבת תניא חנניה אומר טובה שפת צונן שחרית כו׳ עד ומטלית עבה הרי היא כחרס׳ שבת פרק יד אלפסי דף פח עב׳

מדרש אל תכריתו את שבט משפחות הקהתי׳ זהו שאמר הכתוב אל תגזל דל כי דל הוא עד לפיכך הקב״ה מצוה ואומר אל תכריתו ילקוט דף רג עב סימן תרצה

זוהר רבי שמעון פתח לדוד אליך ה׳ נפשי אשא מאי קא חמא דוד לסדרא האי שבחא הכי עד דכתיב ואתם הדבקים וגו׳ ועמך כלם צדיקים וגו׳ בילאו׳ דף קכ עמוד ב ח״ג׃

נשא

ליל א

תורה שמו״ת וידבר ה׳ וגו׳ נשא את ראש עד על פי ה׳ ביד משה׳

נביאים בראשית ממלכות יהויקים עד ביד העם להמיתו׳ ירמיהו כו

כתובים אדם ילוד אשה עד ונפשו עליו תאבל׃ איוב יד

משנה כל הכשר חולין פרק ח

גמרת זרעים אמר ר׳ חייא בר אסי אמר רב פת הצנומה בקערה מברכינן כו׳ עד נעביד ביה מצוה אחריתי׳ ברכות פו אלפסי דף ל עא

מדרש נשא את ראש׳ הה״ד יקרה היא מפנינים׳ תנינן תמן עד כמה דתימא וזאת לפנים בישראל׳ רבות דף קמה עג פרשה ו׳

זוהר איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם׳ תא חזי כתיב וחבר הקיני נפרד מקין וגו׳ וחבר הקיני מבני בנוי דיתבו הוה עד בר כל פה דנרמי לעילא ותתא דף קכא עב ח״ג

ליל ב

תורה שמו״ת ופקודי בני גרשון עד אשר צוה ה׳ את משה

נביאים בראשית ממלכת יהויקים וגו׳ עשה לך מוסרות ומטות עד והשיבותים אל המקום הזה ירמיהו כז

כתובים החכם יענה דעת עד ובטנם תכין מרמה איוב טו

משנה העור והרוטב׳ הזרוע והלחיים׳ חולין פרק ט ופרק י

גמרת מועד אין פותחין את הנר כו׳ מ״ש בסכין דלא דקא מתקן מנא כו׳ עד והותכה באור כפי שתי נרות׳ יש פרק ד׳ אלפסי דף רח עא

מדרש ויהיו פקדיהם שמנת אלפים חמש מאות ושמנים׳ זו היא שאמרו מנאם בפרט בנאם בכלל עד חוי אשר צוה ה׳ את משה׃ רבות דף קמו עד פרשה ו

זוהר רבי יצחק ורבי יהודה הוו אזלי מאושא ללוד אמר רבי יהודה נימא מילין ד דאורייתא ונזיל עד מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה דף קכב עא חלק ג

ליל ג

תורה שמו״ת וידבר ה׳ וגו׳ צו את בני ישראל וישלחו עד אשר יתן לכהן לו יהיה׳

נביאים ויהי בשנה ההיא עד בשנה ההיא בחדש השביעי׳ ירמיהו כח

כתובים שמעתי כאלה רבות עד ובין אדם לרעהו׃ איוב יו

משנה ראשית הגז חולין פרק יא

גמרת נשים נותנין לבתולה יב׳ חדש כו׳ מנא הני מילי אמר רב חסדא דאמר קרא תשב הנערה אתנו כו׳ עד נותנין לה שלשים יום כאלמנה כתובות פרק ה אלפסי דף עט עא

מדרש וישלחו מן המחנה׳ ממחנה שכינה׳ עד ולא יטמאו את מחניהם אשר אני שוכן בתוכם׳ רבות דף קמז עד פרשה ז

זוהר איש איש כי תשטה אשתו׳ מאי האי לגבי האי עד בדיק כהנא לאורתא ובשמא קדישא׳ דף קכד עא חלק ג

ליל ד

תורה שמות וידבר ה׳ וגו׳ איש איש כי תשטה אשתו עד והאשה ההיא תשא את עונה׳

נביאים ואלה דברי הספר אשר שלח ירמיהו הנביא עד כי סרה דבר על ה׳ ירמיהו כט

כתובים כי שנות מספר יאתיו עד אם יחד על עפר נחת איוב יז

משנה שלוח הקן חולין פרק יב

גמרת נזיקין והדמאי אף על גב שאמר את סימניה כו׳ ת״ר בראשונה כל מי שאבדה לו אבדה היה נותן את סימניה עד כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד׳ מציעא פב אלפסי דף נז עמוד א

מדרש איש איש כי תשטה אשתו׳ הה״ד צור ילדך תשי וגו׳ ועין נואף שמרה נשף עד ואת ברית אלהיה שכחה׳ רבות דף קנ עמוד ג פרשה ט

זוהר ומן העפר אשר יהיה בקרקע׳ מאן העפר הא תנינן כתיב הכל היה מן העפר עד דקב״ה אתרעי בהו ובעי לדבאה להון׃ דף קכה עמוד א חלק ג

ליל ה

תורה שמו״ת וידבר ה׳ וגו׳ איש או אשה כי יפלא עד ואני אברכם׃

נביאים הדבר אשר היה וגו׳ כתב לך את כל ח הדברים עד באחרית הימים תתבוננו בה׳ ירמיהו ל

כתובים עד אנה תשימון קנצי למילין עד לא ידע אל איוב יח

משנה הלוקח עובר חמורו · הלוקח עובר פרתו בכורות פרק א פרק ב

גמרת קדשים אמר שמואל גובהה של מנורה שמנ׳ עשרה טפחים עד דכתיב וזה אשר תעשה על המזבח במנחות פרק הקומץ רבה · עין ישראל דף קסו עא

מדרש איש או אשה כי יפלא פרשת נזיר נדרשת לפניה ולאחריה עד כך תורתו · איש או אשה כי יפליא רבות דף קנז עג פרש׳ י

זוהר ר׳ חזקיה פתח אשתך כגפן פוריה כה גפן לא מקבל עליה לא מדידיה כדאתתא דישראל עד שלוה על ישראל · ישראל סבא קדישא דף קכח עב חלק ג

ליל ו

תורה שמות ויהי ביום כלת משה עד זה קרבן אחירע בן עינן

נביאים בעת ההיא נאם ה׳ אהיה לאלקים עד ולא יהרס עוד לעולם ירמיהו לא

כתובים עד אנה תוגיון נפשי עד למען תדעון שדון · איוב יט

משנה הלוקח בהמה בכורות פרק ג

גמרת טהרות ואיש אשר תצא ממנו אמר רב פפא נגע בשכבת זרע עד ואיכא דתני כרב הונא בריה דרב נתן · נדה פרק יוצא דופן · ילקוט דף קסב עמוד ב

מדרש ויהי ביום כלות משה · הה״ד אשמעה מה ידבר האל עד וישם לך שלום · אמתי ויהי ביום כלות משה · רבות דף קסד עמוד יד פרשה יב

זוהר איש כי יפליא לנדור · רבי אליעזר פתח בדוע באתי ואין איש כמה חביבין אינון ישראל עד קדושא דאתקדש בה קבה׳ · דף קכו עמוד א חלק ג

ליל ז

תורה שמות זאת חנוכת המזבח עד שני הכרבים וידבר אליו ·

נביאים הדבר אשר היה וגו׳ חיל מלך בבל צרים עד אשיב את שבותן נאם ה׳ ירמיהו לב

כתובים לכן סעיפי ישיבוני · עד ונחלת אמרו מאל · איוב כ

משנה עד כמה ישראל כל פסולי המוקדשין: בכורות פרק ד ופרק ה

גמרת שבת אין עושין חילמי בשבת כו׳ מאי קאמר · אמר רב יהודה אמר שמואל כו׳ עד אין הלכה כרבי יוסי לא בהילמי ולא בלחיים שבת פרק יד אלפסי דף פז עא

מדרש ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו · תני ולא קם נביא עוד בישראל כמשה · עד שהיה הקול נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל · רבות דף קעז עד פרשה יד

זוהר ר׳ אחא פתח לדוד ברכי נפשי וגו׳ · כמה אית ליה לבר נש לאסתכלא ולמנדע ב בפולחנא דמאריה עד להתקדשא בקודש׳ דמאריה דף קכו עמוד א חלק ג

בהעלותך

ליל א

תורת שמות וידבר ה׳ וגו׳ בהעלותך את הנרות עד על הלוים כן עשו להם ·

נביאים ויהי דבר ה׳ וגו׳ והוא עודנו עצור · עד אשיב את שבותם ורחמתים ירמיהו לג

כתובים שמעו שמוע מלתי עד ותשובותיכ׳ נשאר מעל איוב כא

משנה על אלו מומין שוחטין בכורות פרק ו

גמרת זרעים אמר רב זוטרא בר טוביא אמר רב מנין שמברכין על ריח טוב שנאמר כו׳ עד שנאמר מלא כל הארץ כבודו · ברכות פ״ו אלפסי דף לד עמוד א

מדרש בהעלותך אנו מוצאים בהרבה מקומות צוה הקב״ה עד בהעלותך ואח״כ קח את הלוים רבות דף קעח עב פרשה טו ·

זוהר ר׳ אבא פתח אשרי העם יודעי תרועה וגו׳ האי קרא אוקמוה אבל תא חזי זכאין אינון ישראל דקב״ה יהב אורייתא · עד ועל דא בהעלותך את הנרות · דף קמח עמוד ב בסופו חלק ג

ליל ב

תורה שמות וידבר ה׳ וגו׳ זאת אשר ללוים עד ולגר ולאזרח הארץ ·

נביאים הדבר אשר היה וגו׳ ונבוכד נצר מלך בבל עד שממה מאין יושב ירמיהו לד

כתובים הלאל יסכן גבר עד ונמלט בבר כפיך · איוב כב

משנה מומין אלו · יש בכור בכורות פז ופח ·

גמרת מועד ואין גורפין תנור וכו׳ תני ר׳ חייא בריה דרב יוסף קמיה דר׳ יוחנן כו׳ עד והכא משום כבודו לא גזרו רבנן · יש פרק ד אלפסי דף רח עמוד ב

מדרש הלכה ויעשו בני ישראל את הפסח הל׳ הלכה זו נתעלמה עד וצבור נמי דעביד בטומאה בטמא נפש אבל בשאר טומאות לא · ילקוט דף ריו עמוד ב סימן תש״ט ·

זוהר ר׳ אליעזר ור׳ יוסי ור׳ יצחק הוו אזלי בארחא · פגעו באינון טורי דקרדו עד ולא

ולא כתיב שומעי תרועה והא אתמר: דף
קנט עמוד א חלק ג

ליל ג

תורה שמות — וביום הקים את המשכן עד לפני אלהיכם
אני ה׳ אלקיכם:

נביאים — הדבר אשר היה וגו׳ הלוך אל בית הרכבים
עד לפני כל הימים ירמיהו לה

כתובים — גם היום מרי שיחי עד ומפני כסה אפל:
איוב כג

משנה — מעשר בהמה בכורות פרק ט

גמרת נשים — אמר שמואל הלכה כרבי יוחנן הסנדלר
דקא סבר אין אדם מקדיש כו׳ עד ואנן
סבירא לן כרבנן: כתובות פרק ה אלפסי
דף פ עמוד א

מדרש — עשה לך שתי חצוצרו׳ כסף שיהיו תוקעין
לפניך כמלך עד אעירה שחר אני מעורר
השחר: רבות דף קעט עב פרשת טו

זוהר — זאת אשר ללוים ית חזי ליואה בר חמש
ועשרין שנין יפלח עד דכל פקודין ד
דאורייתא אתמסרו ביה דף קנא עב חג

ליל ד

תורה שמות — ויהי בשנה השנית עד בנסעם מן המחנה

נביאים — ויהי בשנה הרביעית ליהויקים עד דברי
רבים כהמה ירמיהו לו

כתובים — מדוע משדי לא נצפנו עתים עד וישם לב
בלתי איוב כד

משנה — הכל מעריכין ערכין פרק א

גמרת נזיקין — יעשה ויאכל עד כמה אמר שמואל עד יב
חדש תניא נמי הכי כו׳ עד לא קשיא הא
בדרבא הא בזוטרי ימציעא פרק ב אלפסי
דף כז עמוד א

מדרש — ויסעו מהר ה׳ דרך שלשת ימים ההל אחד
עשר יום מחרב עד לתקן להם מקום
שישרו ילקוט דף ריח עג סי׳ תשכז

זוהר — איש איש כי יהי׳ טמא איש איש תרי זמני
אמאי עד זכאין אינון ישראל בעלמא
דין ובעלמא דאתי דף קנב עב חג

ליל ה

תורה שמות — ויהי בנסוע הארון עד ומצא להם:

נביאים — וימלך מלך צדקיהו עד וישב ירמיהו
בחצר המטרה ירמיהו לז

כתובים — המשל ופחד עמו עד ורעם גבורתו מי
יתבונן איוב כה וכו

משנה — אין בערכין ויש בערכין ערכין פב ופג

גמרת קדשים — מערב עד ערב תן לה מדתה עד התורה
חסה על ממונן של ישראל מנחות פרק
שתי מדות ילקוט דף קנ עג

מדרש — ויהי העם כמתאוננים אין מתאוננים אלא
מתרעמים מבקשים עלילה: עד ולא
היה בין המתים ובין החיים כלום:
ילקוט דף ריט עב סימן תשלב

זוהר — וביום הקים את המשכן ר׳ חייא פתח פזר
נתן לאביונים מאי פזר כמדא יש מפזר
ונוסף עוד עד הולך ואור עד נכון היום:
דף קנג עמוד ב חלק ג

ליל ו

תורה שמות — ויאמר ה׳ אל משה היד ה׳ תקצר עד ויהי
בחצרות

נביאים — וישמע שפטיה בן מתן עד והיה כאשר
נלכדה ירושלם ירמיהו לח

כתובים — חי אל הסיר משפטי עד וישרק עליו
ממקומו איוב כז

משנה — השיג יד הנודר ערכין פרק ד

גמרת טהרות — בעא מניה ר׳ אמי לרב הונא הרואה קרי
בקיסם מהו עד אינה סותרת אלא יום
אחד נדה פרק המפלת ילקוט דף קסב
עמוד ב

מדרש — וישארו שני אנשים במחנה יש אומר
בקלפי שנעשה עד הזקנים לא נכנסו
לארץ ואלו נכנסו לארץ ילקוט דף רכא
עא סימן תשלז

זוהר — ויהי בנסע הארן רבי אלעזר אמר הכא
אית לאסתכלא דאיחו מנוזר לאחורא עד
מרב המנונא סבא והכי הוא ודאי: דף
קנה עמוד א חלק ג

ליל ז

תורה שמות — ותדבר מרים עד ויחנו במדבר פארן

נביאים — בשנה התשיעית לצדקיהו מלך יהודה
עד כי בטחת בי נאם ה׳ ירמיהו לט

כתובים — כי יש לכסף מוצא עד וסור מרע בינה:
איוב כח

משנה — האומר משקלי עלי שום היתומים: ערכין
פרק ה ופרק ו

גמרת שבת — תני רב יהודה בר חביבא אין עושין מי
מלח עזין עד ורוק תפל אפילו על העין
אסור וכן הלכה שבת פרק יד אלפסי
דף פו עמוד א

מדרש — ויאמר ה׳ פתאום אל משה אין פתאום אלא
דבר טמא עד היו יודעין שהוא ידבר עם
משה וכן בשמואל ילקוט דף רכא עד
סימן תשלט

זוהר — ויאמר ה׳ אל משה אספה לי אמר ליה
קבה את בעי מותא בכל זמנא הרי לך
ואצלתי מן הרוח עד לגבי משה כ
כסיהרא לגבי שמשא דף קנה עב חג:

שלח לך

ליל א

תורה שמות · וידבר ה׳ וגו׳ שלח לך אנשי׳ עד ימי בכורי ענבים ·

נביאים הדבר אשר היה וגו׳ והוא אסור בזיקים עד אתה דבר אל ישמעאל ירמיהו מ ·

כתובים מי יתנני כירחי קדם עד כאשר אבלים ינחם איוב כט

משנה אין מקדשין לפני היובל ערכין פז

גמרת זרעים שלשה שאכלו כאחד כו׳ מנה אמר רב אסי אמר קרא כו׳ עד ברוך עונה אמן · ברכות פרק ז אלפסי דף לה עמוד ב

מדרש הלכה מהו לפרוש לים הגדול קודם לשבת שלשה ימים עד שולח דברים ביד כסיל רבות דף קפ עג פרשה יז

זוהר שלח לך בגינך · ר׳ יהודה פתח כצנת שלג ביום קציר דאהני לגופא ולנפשא עד דאתא מלאך ואעיל מלא דא בפומיה דלבן דף קנז עמוד א חלק ג

ליל ב

תורה שמות ויעלו ויתרו את הארץ׃ עד כי יכול נוכל לה

נביאים ויהי בחדש השביעי בא ישמעאל עד אשר הפקיד מלך בבל בארץ ירמיהו מא

כתובים ועתה שחקו עלי צעירים ממני עד ועוגבי לקול בוכים איוב ל

משנה המקדיש את שדהו · המוכר את שדהו ׃ ערכין פרק ח ופרק ט

גמרת מועד אמר ר׳ יהודה האי בדורתא מלמעלה למטה כו׳ עד ואין מסיקין בשברי כלים יש פרק ד אלפסי דף רח עב

מדרש ויעלו ויתרו את הארץ כיצר היו נכנסין לעיר עד האשכול שעתידין ישראל לכרות ממקומו · רבות דף קפא עב פר׳ יז

זוהר וישלח אותם משה וגו׳ כלהו זכאין הוו ורישי דישראל הוו עד לא אצטריך דא ודאי למיעל תמן אלא בשכינתא · והכי אתחזי דף קנח עא חלק ג

ליל ג

תורה שמות והאנשים אשר עלו עמו אמרו עד באהל מועד אל כל בני ישראל

נביאים ויגשו כל שרי החילים עד לבא לגור שם ירמיהו מב

כתובים ברית כרתי לעיני עד תמו דברי איוב ׃ איוב לא

משנה הכל ממירין תמורה פרק א

גמרת נשים טוחנת ואופה · טוחנת כו׳ · אלא אימא מטחנת ואי בעית כו׳ עד אמר לה נטוף עיניך קומי דרי בניך · כתובות פרק ח אלפסי דף פ עמוד ב

מדרש ותשא כל העדה ויתנו את קולם זה שאמר הכתוב דברי נרגן כמתלהמים עד מלמד שהיו זורקין אבנים והענן מקבל · רבות דף קפא עמוד ג פרשה יד

זוהר היש בה עץ אם אין · ר׳ חייא אמר וכי לא הוה ידע משה דאית בה כמה אילנין עד אנשי השם אחימן ששי ותלמי דף קנח עמוד ב חלק ג

ליל ד

תורה שמות ויאמר ה׳ אל משה עד אנה ינאצוני עד ולגר הגר אתכם ·

נביאים ויהי ככלות ירמיהו לדבר עד אלקי מצרים ישרף באש ירמיהו מג

כתובים וישבתו שלשת האנשים האלה עד כמעט ישאני עושני איוב לב

משנה יש בקרבנות תמורה פרק ב

גמרת נזיקין ת״ר והשבותו לו ראה היאך תשיבנו לו׳ עד דהוה ליה כשום שכר דאינו חייב באונסין מציעא פרק ב אלפסי דף נז עא

מדרש ויאמר ה׳ אל משה עד אנה ינאצוני · אמר הקב״ה שתי צוחות צוחתי מפניכם עד כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם · רבות דף קפא עמוד ג פרשה יז

זוהר ויבאו אל נחל אשכול ר׳ יהודה פתח כה אמר האל ה׳ וגו׳ כמה אית להו לבני נשא עד דשיילנא ורווחנ׳ מלין אילן דקאימנא עלייהו דף קנט עמוד א חלק ג

ליל ה

תורה שמות וידבר ה׳ וגו׳ בבאכם אל הארץ עד כי לכל העם בשגגה ·

נביאים הדבר אשר היה וגו׳ אל כל היהודים ה היושבים בארץ מצרים עד מלך בבל אויבו ומבקש נפשו · ירמיהו מד

כתובים ואולם שמע נא איוב מלי עד החרש נ ואאלפך חכמה · איוב לג

משנה אלו קדשים · ולד חטאת · תמורה פג ופד

גמרת קדשים כל הזבחים שקבל דמן בלא רחוץ ידים ורגלים עד ורחצו ממנו משה אהרן ובניו זבחים פרק כל הזבחים ילקוט דף קו עב

מדרש הלכה דבר אל בני ישראל בבאכם אל הארץ ׃ בני ישראל חייבים בחלה עד חוץ לשם אתה פטור ילקוט דף רכו עג סי׳ תשמזי

זוהר אמר ר׳ שמעון מפרשתא דא אוליפנא רזא דחכמתא עד למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך דף קנט עב חלק ג

ליל ו

תורה שמות ואם נפש אחת תחטא עד כאשר צוה ה׳ את משה ·

נביאים הדבר אשר דבר וגו׳ את ברוך בן נריה עד כל המקומות אשר תלך שם ירמיהו מה

כתובים שמעו חכמים מלי עד וירב אמריו לאל׃ איוב לד

משנה כיצד מעמידין תמורה פרק ה

גמרת טהרות תניא אשה אין לי אלא אשה׳ תנוקת בת יום א׳ מנין לנדה עד חד למעוטי שכבת זרע וחד למעוטי מדם נדה פרק בנות כותים ילקוט דף קסב עג

מדרש כי דבר ה׳ בזה זה האומר אין תורה מן השמים עד נאם ה׳ יוציאו את עצמות׃ ילקוט דף רכח עא סי׳ תשמט׳

זוהר ויבאו עד נחל אשכול׳ ר׳ אבא אמר כרתו ההוא אשכול אתו לסלקא ליה עד למלא בעותיה דמשה דף קס עב חלק ג׳

ליל ז

תורה שמות ויאמר ה׳ אל משה ועשו להם צצית׳ עד אני ה׳ אלהיכם׳

נביאים אשר היה דבר ה׳ וגו׳ למצרים על חיל פרעה עד ונקה לא אנקך ירמיהו מו

כתובים הזאת חשבת למשפט עד בבלי דעת מלין יכביר איוב לה

משנה כל האסורים יש בקדשי מזבח׳ תמורה פרק ו ופרק ז

גמרת שבת אמר מר זוטרא בר טוביה עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת כו׳ עד וכל מכה של חלל מחללין עליה את השבת שבת פרק יד אלפסי דף פט עב

מדרש דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם׳ אף הנשים במשמע עד ותחליכני ותחייני׃ ילקוט דף רכח עמוד ג סימן תשנ

זוהר ויספרו לו ויאמרו׳ אמר ר׳ חייא מאי שנא הכא ויספרו לו ולא כתי׳ ויגידו או ויאמרו עד משה בחירו עמד בפרץ לפניו דף קסא עמוד א חלק ג

קרח׳

ליל א

תורה שמות ויקח קרח עד כי תלינו עליו׳

נביאים אשר היה וגו׳ אל פלשתים עד ובל חוף הים שם יערה ירמיהו מז

כתובים כתר לי זעיר ואחוך עד אף על עולה׃ איוב לו

משנה שלשים ושש כריתות׳ כריתות פרק א

כאן מתחילים להיות תשעה פרקים בכל שבוע

גמרת זרעים ת״ר שנים ממתינין זה לזה בקערה׳ שלש׳ אין ממתינין כו׳ עד וליטול מנת יפה ראשון ברכות פרק ז אלפסי דף לז עא׃

מדרש ויקח קרח והל׳ אתכפשע מקרית עז עד מלכך אתה בודאן רבות דף קפג עא פ יח

זוהר ויקח קרח רבי אבא פתח הנחמדים מזהב וגו׳ כמה עלאין פתגמי אוריתא עד כגין כך אתאביד מעילא ותתא דף קעו עמוד א חלק ג

ליל ב

תורה שמות וישלח משה לקרא עד כבוד ה׳ אל כל העדה

נביאים למואב כה אמר ה׳ עד עד הנה משפט מואב ירמיהו מח

כתובים אף לזאת יחרד לבי עד לא יראה כל חכמי לב איוב לז׳

משנה ארבעה מחוסרי כפורים׳ אמרו לו אכלת חלב כריתות פרק ב ופרק ג

גמרת מועד תניא ר׳ אלעזר אומר נוטל אדם קיסם מלפניו כו׳ עד ואף על גב דחזיין לקתתא דגרני וחציני׳ יט פרק ד אלפסי דף מט עא

מדרש ויאמרו לא נעלה הכשילו פיהן לרשעים עד עד שנשתתפו כ״ן עמו׳ ילקוט דף דל עמוד ב סי׳ תשנ

זוהר ויקח קרח מאי ויקח׳ נסיב מנא בישא לגרמיה עד אתאביד הוא מעילא ותתא׃ דף קעו עא חלק ג

ליל ג

תורה שמות וידבר ה׳ וגו׳ הבדלו מתוך העדה עד כי על משה לוי׳

נביאים לבני עמון עד אשוב את שבית עילם׃ נאם ה׳ ירמיהו מט

כתובים מי זה מחשיך עצה במלין עד יתעו לבלי אכל איוב לח

משנה ספק אכל חלב כריתות פרק ד

גמרת נשים ת״ר יונק תינוק והולך עד כ״ד חדש מכאן ואילך כו׳ עד ההיא שוטה הוות דלא חנקי נשי לבניהן׳ כתובות פרק ה אלפסי דף פא עמוד א

מדרש ותפתח הארץ את פיה רבי יהודה אומר עד וכל אשר להם חיים שאולה ילקוט דף דל עמוד ד סימן תשנב

זוהר ויקומו לפני משה האי קרא אוקמוה חברייא רבי שמעון אמר קריאי קראי כתיב חסר יוד עד ועל דא הקדוש כתיב דף קעו עמוד ב חלק ג

ליל ד

תורה שמות וילנו כל עדת עד והמגפה נעצרה

נביאים הדבר אשר דבר וגו׳ אל בבל אל ארץ כשדים עד וזעקה בגוים נשמע ירמיהו נ

כתובים הידעת עת לדת עד ובאשר חללים שם הוא׳ איוב לט׃

משנה

משנה דם שחיטה בבהמה · כריתות פרק ה

גמרת נזיקין אמר שמואל מצא תפלין · שם דמיהן ומניחן לאלתר כו׳ עד התם בש׳ני עניים הכא בענין אחד · מציעא פרק ב אלפסי דף כז עמוד ב

מדרש קח את המחתה ותן עליה אש · אריב״ל בשעה שעלה משה למרום עד אי לאו דיהיב ליה מנא הוה ידע ילקוט דף רלא עמוד א סימן תשנב

זוהר ויפלו על פניהם ויאמרו · ת״ח משה ואהרן מסרו גרמייהו למיתה · עד אל אלהי הרוחות לכל בשר דף קעו עב ה״ג

ליל ה

תורה שמות וידבר ה׳ וגו׳ וקח מאתם מטה מטה עד ה׳ אתו כן עשה ·

נביאים כה אמר ה׳ הנני מעיר על בבל עד עד הנה דברי ירמיהו ירמיהו נא

כתובים הרב עם שדי יסור עד זכור מלחמה אל תוסף איוב מ

משנה המביא אשם תלוי כריתות פרק ו קדשי קדשים מעילה פרק א

גמרת קדשים ת״ר איזהו קרוש מניח ידו והימנית על גב רגלו כו׳ עד אבל עבודה דלא מעכב׳ כפרה אימא לא קמ״ל ילקוט דף קי עמוד ב זבחים פרק כל הזבחים ·

מדרש והנה פרח מטה אהרן הה״ד צדיק כתמר יפרח זה אהרן עד מה ארז אין עושה פירות כו׳ לכך נאמר תמר · ילקוט דף קיט ע״ג סי׳ תתמה בספר תהלים ·

זוהר ויאמר משה אל אהרן ר׳ חייא פתח חמת מלך מלאכי מות כמה אית להו לבני נשא לאסתמרא עד ונקי ויורכי לההוא רוגזא ברחמין מתערין דף קעז עא הלק״ג

ליל ו

תורה שמות ויאמרו בני ישראל עד בתוך בני ישראל

נביאים בן עשרים ואחת שנה צדקיהו במלכו עד עד יום מותו כל ימי חייו ירמיהו נב

כתובים הן תוחלתו נכזבה עד מלך על כל בני שחץ איוב מא

משנה חטאת העוף מעילה פרק ב

גמרת טהרות ורחצו במים וטמאו עד הערב מקיש ר׳ רחיצתה לרחיצתו עד לכך נאמר ורחצו במים וטמאו עד הערב נדה פרק יוצא דופן ילקוט דף קסב עמוד ג

מדרש ואתה ובניך אתך לפני אהל העדות הכהני׳ מבפנים והלוים מבחוץ עד לפלטרין שיש עליו שומרים · ילקוט דף רלא עא סימן תשנב·

זוהר לא תכריתו את שבט וגו׳ בגין דאינון נוקא ושרשא דלואי עד וימינא בשמאלא א אשתכחת במקדש דף קעז עב ה״ג

ליל ז

תורה שמות ולבני לוי הנה נתתי עד ולא תמותו׳

נביאים ויהי בשלשים שנה ברביעי עד ואשמע קול מדבר יחזקאל א

כתובים ידעתי כי כל תוכל עד וימת איוב זקן ושבע ימים איוב מב

משנה ולד חטאת ותמורת חטאת מעילה פרק ג

גמרת שבת אמר ר׳ חנינ׳ הבולע גימא של מים בשבת כו׳ עד ואינו צריך לישול רשות מבל ואף על גב דמתבר ליה ציבי שבת פרק יד אלפסי דף צ עא

מדרש והרבות ממנו תרומ׳ ה׳ שלא יתרום מפירו׳ הארץ על פירות חוצה לארץ עד והשמן משירד לבור ילקוט דף רלד עא סי׳ תשנח

זוהר ר׳ אלעזר הוה קאים קמיה דרבי שמעון אבוה א״ל כתיב ראה חיים עם האשה עד ישבו ישרים את פניך דף קעז עב ה״ג

חקת

ליל א

תורה שמות וידבר ה׳ וג׳ זאת חקת התור׳ עד מים חיים אל כלי ·

נביאים ויאמר אלי בן אדם עד אליה קינים והגה והי יחזקאל ב

כתובים בשנת שלש למלכות יהויקי׳ עד עד שנת אחת לכורש המלך דניאל א

משנה קדשי המזבח מעילה פרק ד

גמרת זרעים אמר רב נחמן משה תקן להם לישראל ברכת הזן כו׳ עד ומלכות בית דוד בבונה ירושלם לא יצא ידי חובתו ברכות פרק ז אלפסי דף לח עמוד עא

מדרש זאת חקת וש״ה מי יתן טהור מטמא לא אחד עד אי אתה רשאי לעבור על גזרתי רבות דף קפה ע״ג פרשה יט

זוהר וידבר ה׳ זאת חקת התורה׳ ר׳ יוסי פתח וזאת התורה אשר שם משה וגו׳ · תא חזי מלין ואוריית׳ קדישין אינון עלאין אינון ועל דא זאת חקת התורה דף קעט עב ה״ג

ליל ב

תורה שמות ולקח אזוב עד וירא כבוד ה׳ אליהם ·

נביאים ויאמר אליו וגו׳ את אשר תמצא עד בית מרי המה יחזקאל ג

כתובים ובשנת שתים למלכות נבוכדנצר עד ופשרא להחויה למלכא דניאל ב

משנה הנהנה שוה פרוטה השליח שעשה ש שליחותו מעילה פרק ה ופרק ו

גמרת מועד ת״ר התנור והכירים חדשים כו׳ עד ואין חוששי׳ שמא תקרע י״ט פר אלפסי דף רט עב

מדרש הלכה ומזה מי הנדה · מים שאין ראוין לנדה לטמא אדם עד היה מטמא בכלן טומאת שבעה · ילקוט דף רלח עד ס׳ תשס׳ ·

זוהר ר׳ שמעון ורבי אבא ורבי אלעזר ור׳ יצחק הוו שכיחי בבי ר׳ פנחס בן יאיר עד ולא

יגלה כנף אביו כתיב דף קעט עב ח״ג

ליל ג

תורה שמות וידבר ה׳ וכו׳ קח את המטה עד ויט ישרא׳ מעליו ׃

נביאים ואתה בן אדם קח לך לבנה עד ונמקו בעונם יחזקאל ד

כתובים אדין דניאל לביתיה אזל עד לבבך תנדע דניאל שם

משנה בשלשה מקומות דתמיד תמיד פרק א

גמרת נשים א״ר יצחק בר חנינא אמר רב הונא ׃ כל מלאכות שאשה עושה לבעלה נדה עושה כו׳ עד ומר לא אשתעי אליהו בהדיה ׃ כתובות פרק ח אלפסי דף פב עמוד א

מדרש קח את המטה והקהל ׃ מכאן שהקב״ה חס על ממונן של ישראל עד מדה טובה מרובה ממדת פורענות ילקוט דף רלט עמוד א סימן תשסג

זוהר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה האי פרה לרביותא קא אתא לדכאה ל למסאבא עד לאשתכחא תמן ולהודמנא תמן דף קפ עב חלק ג

ליל ד

תורה שמות ויסעו מקדש עד שם המקום חרמה ׃

נביאים ואתה בן אדם וגו׳ קח לך חרב עד אני ה׳ דברתי יחזקאל ה

כתובים אנת מלכא חזה הוית עד ודניא׳ בתרע מלכא ׃ דניאל שם

משנה ראוהו אחיו תמיד פרק ב

גמרת נזיקין מצא כסות מנערה אחת לשלשים יום וה״מ בדעמרא כו׳ עד משום עינא בישא ׃ אי נמי משום גנבי ׃ מציעא פרק ב אלפסי דף נח עמוד א

מדרש ויסעו מקדש זש״ה כהתהברך לרשע פרץ ה׳ עד והר ההר לקבורת אהרן ׃ ילקוט דף רל״ט עד סימן תשסד ׃

זוהר האי פרה כיון דאתעביד אפר בעי למשדי ביה עץ ארז ואזוב עד וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם ׃ דף קפ עב ח״ג

ליל ה

תורה שמות ויסעו מהר ההר עד על פני הישימון ׃

נביאים ויהי דבר ה׳ וגו׳ שים פניך אל הרי עד וידעו כי אני ה׳ יחזקאל ו

כתובים נבוכדנצר מלכ׳ עבד צלם עד די אקימתא לא נסגוד דניאל ג

משנה אמר להם הממונה לא היו כופתין ׃ תמיד פרק ג ופרק ד

גמרת קדשים זה הכלל היה במקדש כל המכך רגליו ׃ עד שיבא כלו ל׳ אהל מועד ׃ זבחים פרק כל הזבחים ילקוט דף קו עג

מדרש והיה כל הנשוך לא נשוך נחש בלבד עד עמד וכתתו ילקוט דף רמ עג סי׳ תשסד

זוהר ויעש משה כאשר צוה וגו׳ אמאי לעיני כל העדה אלא בגין דאהרן הוה רחימא עד דעלייהו כתיב ונחך ה׳ תמיד ׃ דף קפג עמוד א חלק ג

ליל ו

תורה שמות וישלח ישרא׳ עד וישב ישרא׳ בארץ האמורי

נביאים ויהי דבר וגו׳ כה אמר ה׳ אלקים לאדמת עד וידעו כי אני ה׳ יחזקאל ז

כתובים באדין נבוכדנצר התמלי חמא עד ועבד נגו במדינת בבל דניאל שם

משנה אמר להם הממונה ברכו תמיד פרק ה

גמרת טהרות כל הנשים מטמאות בבית החצון ׃ עד וכגון שהטבילה במטה ואינה מתהפכת נדה פרק יוצא דופן ילקוט דף קכב עג

מדרש כי חשבון עיר סיחון ׃ א״ר חרבה מקרא׳ עד אלו גסי הרוח ילקוט דף רמא עב סימן תשסה ׃

זוהר וידבר העם באלהים ובמשה ׃ פרשתא דא באתר אחרא אסתליק עד והא מלין אלין אסתלקו לאתר אחרא דף קפג עמוד א ח״ג

ליל ז

תורה שמות וישלח משה לרגל עד מעבר לירדן ירחו׳

נביאים ויהי בשנה הששית עד ולא אשמע אותם יחזקאל ח

כתובים נבוכדנצר מלכא לכל עממיא עד כלא מטא על נבוכדנצר מלכא דניאל שם

משנה החלו עולין תמיד פרק ו

גמרת שבת כי שנפל עליו מפולת ספק הוא שם כו׳ ׃ אוקימנא בדאשתה אבל לא אשתהי ד והצין אלפסי שבת פרק יד דף צ עא

מדרש ויאמר ה׳ אל משה אל תירא אותו ׃ מכדי סיחון ועוג אחים הוו עד והיינו דכתיב אל תירא אותו ׃ ילקוט דף רמא עמוד ג סימן תשסה ׃

זוהר ויאמר ה׳ אל משה אל תירא אותו ׃ רבי יהודה פתח לא תירא לביתה משלג ׃ כי כל ביתה לבוש שני ׃ תא חזי כנסת ישרא׳ ינקא בתרי סטרי ׃ השתא ברחמי׳ השתא בדינא ׃ עד לא ימושו מפיך וגו׳ ביל׳או׳ ׃ דף קפד עמוד א חלק ג

בלק
ליל א

תורה שמות וירא בלק עד כי ברוך הוא ׃

נביאים ויקר׳ באזני עד עשיתי כאשר צויתני יחזק׳ ט

כתובים לקצת ירחין תרי עשר עד כתהלכין בגוה יכל להשפלה דניאל ד

משנה בזמן שכהן גדול תמיד פרק ז

גמרת

גמרת זרעים ת״ר מהו חותם בה בונה ירושלם רבי יוסי בר׳ יהודה אומר מושיע כו׳ עד רבי יהודה אומר עד כביצה והלכתא כת״ק · ברכות פז אלפסי דף לח עמוד ב

מדרש וירא בלק דש״ה הצור תמים פעלו לא הניח הקב״ה פתחון פה לאומות העולם עד ש״ה עבר מחם וראה מה עשה ׃ רבות דף קפח עמוד א פרשה כ

זוהר וירא בלק ר׳ שמעון פתח וירא מאי ראיה חמא · ראיה וראי חמא עד דבר נש אחרא לא יכיל למנדע ולא יכיל למחמי דף קפד עמוד ב חלק ג

ליל ב

תורה שמות ויקם בלעם בבקר עד בפי אתו אדבר ·

נביאים ואראה והנה אל הרקיע עד אל עבר פניו ילכו יחזקאל י

כתובים בלשאצר מלכא עבד לחם רב עד ותלתא במלכותא תשלט דנ׳ אל ה׳ ·

משנה חטאת העוף · קן סתומה · קנים פא ופב

גמרת מועד לא עולין באילן גזרה שמא יתלוש כו׳ עד ולא את ס״ת לרה״ר וכה״ מתירים · יש״ פרק ה אלפסי דף רי עב

מדרש ויבא אלקים אל בלעם לילה דש״ה בחלום חזיון לילה עד שחירת שמה כפורענות ישראל במותן רבות דף קפח עד פר׳ כ

זוהר ויאמר אליהם לינו פה הלילה איכון כתיב וידברו אליו ואיהו כתיב׳ ויאמר אליהם עד ויבא אלהים אל בלעם סתם דף ר עמוד א חלק ג

ליל ג

תורה שמות וילך בלעם עם בלק עד ותהי אחריתי כמהו ·

נביאים ותשא אתי רוח עד דברי ה׳ אשר הראני יחזקאל יא

כתובים באדין ענה דניאל עד קטל בלשאצר מלכא כשדיא דניאל שם

משנה בדא בכהן נמלך קנים פרק ג

גמרת נשים ת״ר יתום ויתומ׳ שבאו להתפרנס מפרנסין היתומה כו׳ עד וחוזרין ונותנין לו לשם מתנה כתובות פרק ו אלפסי דף פו עא

מדרש וילך בלעם עם בלק ויבאו קרית חצות שעשה שוקים של מכר וממכר ועשה לו׳ אוכלין עד ספרים שאתה מקריב על ידי טנאה · רבות דף קפט עב פרשה כ

זוהר ויאמר מי האנשים האלה עמך דדנא הוא דקא אצטריך׳ למשל עד ועלאין ותתאין תאיבון לגביה ולא יכלון למקרב לגביה׳ דף ר עא ח״ג

ליל ד

תורה שמות ויאמר בלק אל בלעם עד כתועפת ראם לו׳

נביאים ויהי דבר וגו׳ בתוך בית המרי עד נאם ה׳ אלקים יחזקאל יב

כתובים ודריוש מדיא קבל מלכותא עד הוה משתדר לאצלותה דניאל ו

משנה בשלשה מקומות דמדות מדות פרק א

גמרת נזיקין ת״ר המוצא כלי עץ משתמש בהן כדי שלא ירקבו כו׳ עד אמר רב ששת נפקדון שהלכו בעליו למדינת הים מציעא פרק ב אלפסי דף נח עמוד א

מדרש ויקר ה׳ אל בלעם וישם דבר בפיו כאדם שנותן כלינום בפי בהמה עד מי מ״ה כעב תעופינה · רבות דף קפט עד פרשה כ

זוהר ויאמר בלעם אל האלהים וגו׳ והוא אמר מלך מואב מלכא חשיבא שלח לי עד קם רבי שמעון וקמו חברייא דף ד עב חלק ג

ליל ה

תורה שמות כי לא נחש ביעקב עד וישת אל המדב׳ פניו

נביאים ויהי כו׳ הנבא אל נביאי עד וישבו לפני יחזקאל יג

כתובים באדין גבריא אלך עד ומלכות כורש פרס׃ה דניאל שם

משנה הר חבית המזבח היה שלשים ושתים · מדות פרק ב ופרק ג

גמרת נשים כל הפסולין ששחטו שחיטתן כשרה עד וכתיב בשחיטה ביום זבחכם · זבחים פרק כל הפסולין ילקוט דף קיו עג

מדרש כי לא נחש ביעקב הרי את מחור ומנחש ומקסם עד הרגו בחרב עם חמשת מלכי מדין רבות דף קצ עמוד א פרשה כ

זוהר פתח ר׳ שמעון ואמר מזמור שירו לה׳ שיר חדש וגו׳ מזמור זקף טעמא לעילא עד יתבו תחות ההוא אלנא ושתו מן מיא ואתהנו תמן דף רא עא חלק ג

ליל ו

תורה שמות וישא בלעם את עיניו עד וישראל עשה חיל

נביאים ויהי דבר וגו׳ האנשים האלה עד נאם ה׳ אלקים יחזקאל יד

כתובים בשנת חדה לבלשאצר מלך בבל׃ עד ומלתא בלבי נטרית דניאל ז

משנה פתחו של היכל מדות פרק ד

גמרת טהרות אמר שמואל בדקה קרקע עולם עד דכל דבר שאינו מקבל טומאה אינו מקבל כתמים נדה פרק הרואה כתם ילקוט דף קסב עמוד ג

מדרש הלכה וישא בלעם את עיניו׃ שנו רבותינו לא יפתח אדם לחצר השותפין עד קללה ולא קללות · ילקוט דף רמד עא סי׳ תשע ·

זוהר פתח ר׳ פנחס ואמר מעין גנים באר מים חיים עד וקראן לון בני נשא כציבו דרבי פנחס בן יאיר ע״ב דף רא ע״ב חלק ג

ליל ז

תורה שמות	וירד מיעקב עד ארבעה ועשרים אלף׃
נביאים	ויהי דבר ה׳ וגו׳ מה יהיה עץ הגפן עד נאם ה׳ אלקים יחזקאל טו
כתובים	בשנת שלש למלכות בלשאצר עד כל המראה ואין מבין דניאל ח
משנה	כל העזרה מדות פרק ח
גמרת שבת	כל האוכלין אוכל אדם לרפואה כו׳ כל האוכלין לאתויי מאי לאתויי טחול לשני׳ כו׳ עד אלא להביא נותן אחר כורת שהוא חייב שבת פרק יד אלפסי דף צ עב
מדרש	וירא פינחס בן אלעזר׃ וכלן לא ראו והא כתיב לעיני משה עד אשר לא ימד ולא יספר רבות דף קצ עמוד ד פרשה כ
זוהר	אמר רבי אלעזר כתיב ותנש גם לאה וילדיה וגו׳ והא יוסף בבתריתא הוה ורחל לקבא עד אמר ר׳ אלעזר קום בקיומך ואימא לקמי מארך מלין דליה דף רב עב חלק ג

ואי טעמא דהא קיימי עניים רה פרק א׳ אלפסי דף ריב עמוד ב

מדרש	אלה משפחת הראובני זהו גן נעול אחותי כלה רבי יודן בר סימון בשם ריב״ל עד שיגלו ישראל ממצרים בזכותו׃ ילקוט דף רמח עמוד ד סימן תשעג
זוהר	רבי יהודה פתח ואמר שמרה נפשי וגו׳׃ סופיה דקרא אית לאסתכלא ולבתר קרא כלא עד דהא עם אנון דינפקו ממצרים אתמני דף ריג עב חלק ג

ליל ג

תורה שמות	ואלה פקודי הלוי עד את משפטן לפני ה׳
נביאים	ויהי דבר וגו׳ מה לכם אתם משלים את המשל עד והשיבו וחיו יחזקאל יח
כתובים	בשנת שלש לכרש מלך פרס עד כי אם מיכאל שרכם דניאל י
משנה	החרס שאינו יכול׃ כלים פרק ד
גמרת נשים	ת״ר העקש זה שאין לו ואינו רוצ׳ להתפרנס כו׳ עד ואינו נפטר מן העולם עד שיבא לידי כך כתובות פו אלפסי דף פו עא
מדרש	ותקרבנה בנות צלפחד שנו רבותינו ז״ל בנות צלפחד נטלו ג׳ חלקים עד הוויין אחת לכלן ילקוט דף רמו עב סי׳ תשעג׃
זוהר	פינחס בן אלעזר ר׳ יהודה פתח זכור נא כי הוא נקי אבד וגו׳ תמן תנינן מאן דחמי קשת בגוויה עד דלא אשתציאו מן ההוא עלמא בגניה׃ דף ריד עמוד ב חלק׳

ליל ד

תורה שמות	ויאמר ה׳ אל משה וגו׳ כן בנות צלפחד עד כאשר דבר ה׳ ביד משה
נביאים	ואתה שא קינה עד ותהי לקינ׳ יחזקאל יט
כתובים	ואני בשנת אחת לדריוש המדי עד כי עוד קץ למועד דניאל יא
משנה	תנור תחלתו ארבעה׃ כלים פרק ה
גמרת נזיקין	תניא מצא טלית באסטרטיאה׃ קרדום באסטרטיאה כו׳ עד לדבר מצוה מנין ת״ל תשלח׃ ב״מ׃ מציעא פ״ב אלפסי דף כט עא
מדרש	כן בנות צלפחד דוברות׃ יפה תבעו בנות צלפחד עד בנותיך נוטלות מכאן ומכאן׃ ילקוט דף רמו עד סימן תשעד
זוהר	רבי שמעון הוה יתיב ולעי בפרשתא דא אתא לקמיה רבי אלעזר בריה עד אקרי חסידה ברושים ביתה בין דרועי עלמא׃ דף ריז עא חלק ג

ליל ה

תורה שמות	וידבר ה׳ וגו׳ צו את בני ישראל עד התמיד יעשה ונסכו
נביאים	ויהי בשנה השביעית עד בית ישראל נאם ה׳ אלהים

פינחס

ליל א

תורה שמות	וידבר ה׳ וגו׳ פינחס בן אלעזר עם היוצאים בארץ מצרים׃
נביאים	ויהי דבר וגו׳ הודע את ירושלם עד נאם ה׳ א׳הים יחזקאל יו
כתובים	בשנת אחת לדריוש בן אחשורוש עד על עירך ועל עמך׃ דניאל ט
משנה	אבות הטומאה כלים פרק א
גמרת זרעים	אמר שמואל לעולם אל יוציא אדם עצמו מן הכלל כו׳ עד דקא פסק רבא הלכה כר׳ עקיבא׃ ברכות פרק ז אלפסי דף לט עא
מדרש	פינחס בן אלעזר אמר רשב״ל פינחס הוא אליהו עד וצרך הכתוב ליחסו דברי ירמיהו ילקוט דף רמח עמוד ב סימן תשעא
זוהר	וידבר ה׳ פינחס בן אלעזר וגו׳ ׳ ר׳ אלעזר פתח ואמר שמע בני מוסר אביך וגו׳ מוסר אביך דא קב״ה ואל תטוש תורת אמך דא כנסת ישראל עד דקנא לשמא דמאריה ואתוקן מה דאתעתקם דף ריג עא חלק ג

ליל ב

תורה שמות	ראובן בכר ישראל עד בין רב למעט׃
נביאים	ויהי דבר וגו׳ חוד חידה ומשל משל׃ עד אני ה׳ דברתי ועשיתי׃ יחזקאל יז
כתובים	ועוד אני מדבר ומתפלל עד התדעל שמם דניאל שם
משנה	כלי עץ וכלי עור שיעור כלי חרס׃ כלים פרק ב ופרק ג
גמרת מועד	רגלים כא׳ בניסן הוא מט׳ו בניסן כו׳ עד

ה׳ אלהים יחזקאל כ

כתובים וישב ארצו ברכוש גדול עד ואין עוזר לו: דניאל שם

משנה העושה נ׳ פשוטין · הקלתורת של בעלי בתים · כלים פרק ו ופרק ז

גמרת קדשים והקריבו זה קבלת הדם · יכול זו זריקה עד כל המפורש ממך כפורש מחי העולמים זבחים פרק כל הזבחים ילקוט דף קיו ע״ב

מדרש צואת בני ישראל את קרבני למה נאמר לפי שהוא אומר אשר יצא לפניהם עד וכי יש החסן שהוא מוסר מזונותיו לאכורי הוי אם אדעם לא אומר לך וגו׳ · ילקוט דף רמח ע״ב סימן תשעז

זוהר ר׳ אבא ור׳ יוסי קמו לאילעי באורייתא בפלגות ליליא עד זכאה חולקי דזכינא להאי למשמע דא דף ריז ע״ב חלק ג׳

ליל ו

תורה שמות ובחדש הראשון בארבעה עשר עד יהיו לכם ונסכיהם ·

נביאים ויהי דבר וגו׳ שים פניך דרך תימנה · עד כי אני ה׳ דברתי יחזקאל כא

כתובים ובעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול עד לגורלך לקץ הימין דניאל יב

משנה תנור שחצצו בנסרים כלים פרק ח

גמרת טהרות בעא מיניה ר׳ ירמיה מר׳ זירא הרואה דם בשפופרת עד מאי בכשרה שמ״ע תרתי · נדה פרק המפלת ילקוט דף קסב ע״ג

מדרש הלכה ובחדש הראשון וגו׳ פסח לה׳ · תר׳ תמיד קודם לפסח פסח קוד׳ לקטרת עד בראשו של מזבח ילקוט דף רמט ע״א סי׳ תשעח

זוהר פתח ר׳ אבא שירו לה׳ שיר חדש וגו׳ כמה חביבין ישראל קמי קב״ה דאנון מסטרא דישראל עד זכאה חולקנא למהוי בסיעתא דשולא קדישא דף ריט עמוד ב חלק ג

ליל ז

תורה שמות ובחדש השביעי באחד לחדש עד ככל אשר צוה ה׳ את משה ·

נביאים ויהי דבר וגו׳ התשפט התשפט את עיר · עד נתתי נאם ה׳ אלהים יחזקאל כב ·

כתובים ובשנת אחת לכורש מלך פרס עד העלות הגולה מבבל לירושלם עזרא א

משנה מחט או טבעת כלים פרק ט

גמרת שבת החושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ והתניא כו׳ עד ורב סבר אי שכיח אין ואי לא לא וכן הלכתא · שבת פרק יד אלפסי דף צא ע״א

מדרש ביום השמיני עצרת תהיה לכם · עצרו הכתוב מלצאת עד חלקהו חציו לה׳ וחציו לכם · ילקוט דף רנא ע״א סימן תשפב ·

זוהר אמר ר׳ אבא אדכרנא מלא חדא דשמענא מבוצינא קדישא דשמע משמיה דר׳ ליעז עד אמר אלו לא אתינא לעלמא אלא למשמע דא דיי · דף רכ עמוד ב חלק ג

ואתה הקורא דע כי אין בזוהר שנוכל ללקוט ממנו מאמרים כפי סגנון הפרש׳ רק פרשת ואתחנן ופרשת וילך ופרשת האזינו · כי אבדו ממנו בעונותינו שאר הפרשיות · ולהיות כי אין ריקות נמצא לקוט להבא מאמרים מהזוהר מהפרשיות הקודמות שבעה שבעה לכל פרשה החסרה שהוא יום לשבוע ואשבור לכתוב השלשה פרשיות הנזכרות לתקנן · והוי דן אותי לכף זכות אם השמטתי מאמרי׳ טובים ממה שהעתקתי מהזוהר בפרשיו׳ הקודמות כי בחרתי באלה שהם קלי ההבנה ועל פשטי הפסוקים לא זולת · וזכור כי הזוהר מהדפוס במנטובה הוא נחלק לשלשה חלקים · וסכום דפי הראשון הם רנא · ודפי השני הם רס״ח · ודפי השלישי הם ש · ועליהם סמכתי להציב ציוני המאמרים אשר כתבתי · ואם תבקשם על פי המנין הזה תמצא בנקלה כל המאמרים הערוכים לפניך וה׳ יהיה בעזרך:

מטות

ליל א

תורה שמות וידבר משה אל ראשי המטות עד בנעריה בית אביה ·

נביאים ויהי דבר וגו׳ שתים נשים עד וידעתם כי אני ה׳ אלהים יחזקאל כג

כתובים ואלה בני המדינה עד וכל ישראל בעריהם עזרא ב

משנה אלו כלים מצילין בצמיד פתיל · כלים פ״י

גמרת זרעים מי שאכל ושכח ולא ברך המוציא ונזכר עד שלא כו׳ עד והלכתא בכלהו ישב במקומו ויברך · ברכות פרק ז אלפסי דף מ עמוד ב

מדרש זה הדבר אשר צוה ה׳ · מגיד שכשם שנתנבא משה בכה עד ממה שקרינן בענין וידבר משה אל ראשי המטות וגו׳ · ילקוט דף רנא עמוד ד סימן תשפר

זוהר ויקרא אל משה וגו׳ · ר׳ חייא פתח ואמר באתי לגני אחתי כלה עד וכמה מתברכאן ומתכפמאן כלהו בריתא דקרבנא דף ג עמוד ב פרשת ויקרא חלק ג

ליל ב

תורה שמות וידבר ה׳ וגו׳ נקם נקמת עד אשר על ירדן ירחו ·

נביאים ויהי דבר וגו׳ · כתוב לך את שם היום עד וידעו כי אני ה׳ יחזקאל כד

כתובים ויגע החדש השביעי עד והקול נשמע עד למרחוק עזרא ג

משנה כלי מתכות פשוטיהן · טבעת אדם טמאה כלים פרק יא ופרק יב

גמרת מועד תנא תבואה שאירע בה קרי או אונס כו׳

עד

עד לפני לטובה וכמה בשופר · ר״ה פרק א אלפסי דף ריג עב ·

(זכור כי בכאן סימני הדפוס מהאלפסי הם מוטעים ואני תקנתים ·)

מדרש — נקם נקמת · אין וידבר אלא לשון עז · עד מי יעמד ויבקש עליהם רחמים · ילקוט דף רנב עמוד ג סימן תשפח

זוהר — פתח ר׳ יוסי ואמר ולא אמר איה אלוה עושי וגו׳ תא חזי בשעתא דאתער רוח צפון ואתפלג ליליא עד ועבדי ליה בכל יומא בריה חדשה · הדא הוא דכתיב אלוה עושי : והא אוקמוה דף כג עמוד א פרשת ויקרא ח״ג :

ליל ג

תורה שמות — ויצאו משה ואלעזר עד כאשר צוה ה׳ את משה ·

נביאים — ויהי דבר וגו׳ שים פניך אל בני עמון עד בתתי את נקמתי בם יחזקאל כה ·

כתובים — וישמעו צרי יהודה ובנימן עד למלכות דריוש מלך פרס עזרא ד

משנה — הסייף והסכין והפוגיאון כלים פרק יג

גמרת נשים — כנסה סתם ונמצאו עליה נדרי׳ תצא שלא בכתובה כו׳ עד דלא קפדי בהו אינשי לא הוה קפידיה קפידא · כתובות פרק ז : אלפסי דף צ עב ·

מדרש — ויקצף משה על פקודי החיל מגיד שאין הסרחון תלוי אלא בגדולים עד לאומות העולם אפילו לפורענות · ילקוט דף רנד עמוד ב סימן תשפח

זוהר — או הודע אליו חטאתו אשר חטא הודע ליה בסטרא דמאן או ידע חטאתו מבעי ליה · עד בגין דעד כען לא פסקה מיניה זוהמא והא אוקמוה דף כג עב פרשת ויקרא ח״ג

ליל ד

תורה שמות — ויהי המלקוח יתר הבז עד משכן ה׳ כאשר צוה ה׳ את משה ·

נביאים — ויהי בעשתי עשרה שנה עד נאם ה׳ אלהים יחזקאל כו ·

כתובים — ואתנבי חגי נביאה עד על דנה ישלח עלנא עזרא ה

משנה — כלי מתכות כמה הוא שיעורן כלים פ׳ יד

גמרת נזיקין — עזוב תעזוב אין לי אלא בעליו עמו · אין בעליו עמו כו׳ עד והני תרי קראי למה לי חד לכסות יום וחד לכסות לילה · מציעא פרק ב אלפסי דף נט עמוד א

מדרש — וממחצית בני ישראל כתיב ששים ואיפה כחמר החטים עד ממנע וממשא · מי מעטינהו קרא · ילקוט דף רנד עמוד ד סימן תשפו

זוהר — ר׳ אבא הוה אזיל לקפוטקיא והוה עמיה ר׳ יוסי עד דהוו אזלי : חמו בר נש דהוה אתי ורשומא חד בצפוי עד אשתטח קמיה איתיה לביתיה · אתקין קמיה קורטיסא דנהמא ובשרא דעגלא תליתאה דף עח עמוד ב חלק ג פרשת אחרי מות

ליל ה

תורה שמות — ויקרבו אל משה עד לבני ישראל לפני ה׳ ·

נביאים — ויהי דבר כו׳ שא על צר קינה עד ואינך עד עולם יחזקאל כז

כתובים — באדין דריוש מלכא שם טעם עד לחיי מלכא ובנו עזרא ו

משנה — כלי עץ כלי עור כלי עצם · כל כלי עץ שנחלק לשנים כלים פרק טו ופרק יו

גמרת קדשים — ר׳ חייא אמר מניין לשחיטה מן הצואר עד וזה הוא דרך כבוד של מעלה · חולין פרק השוחט ילקוט דף קיז עב

מדרש — ונקרב את קרבן ה׳ אמר ר׳ אליעזר עגיל זה דפוס של דדים עד מלך ביופיו תחזינה עיניך דף רנה עא סימן תשפו ·

זוהר — ערות אחות אמך לא תגלה · רבי חייא פתח ואיש אשר ישכב את אחותו וגו׳ תמן תנינן קכ שנים אתפרש אדם עד כי קדוש אני ה׳ אלהיכם · דף ע עמוד ב חלק ג פרשת אחרי מות .

ליל ו

תורה שמות — ומקנה רב היה עד מעבר הירדן מזרחה ·

נביאים — ויהי דבר וגו׳ אמר לנגיד צר עד כי אני ה׳ אלהיהם יחזקאל כח

כתובים — ומני שים טעם די כל אנש עד בית אלהא די ישראל עזרא שם

משנה — כל בעלי בתים כלים פרק יז

גמרת טהרות — תניא ותהי נדת׳ עליו · יכול יעלה לרגלה עד אמר קרא עליו · עליו להטעינו משכב נדה פרק בנות כותים ילקוט דף קסב עד

מדרש — ומקנה רב היה לבני ראובן זש״ה כי לא ממוצא וממערב עד וכתיב ויתן הארץ הזאת וגו׳ ילקוט דף רכה עא סי׳ תשפו׳

זוהר — ושור או שה אותו ואת בנו אמר רבי יוסי בתרגומו לה ולברה דהא בעובדא תליא מלתא דכלא לאתערא מלה אחרא דף צב עא פרשת אמור חלק ג

ליל ז

תורה שמות — ויאמר אליהם משה עד ויקרא לה נבח בשמו ·

נביאים — בשנה העשירית בעשירי בשנים עשר עד וידעו כי אני ה׳ יחזקאל כט

כתובים — ואחר הדברים האלה עד מצות ה׳ וחקיו על ישראל עזרא ז

משנה השידה בית שמאי אומרים. כלים פרק יח

גמרת שבת מקפלין את הכלים כו׳ דבי רבי אמרי לא שנו אלא באדם אחד אבל בשני בני אדם כו׳ עד כדי שלא יראה כדם נדה ויבא לידי חשד שבת פ׳ טו אלפסי דף צב עא

מדרש והייתם נקיים מה׳ ומישראל· ת״ר בית גרמו היו בקיאין במעשה לחם הפנים עד בכתובים מנין·: ומצא חן ושכל טוב ילקוט דף רנה עמוד א סימן תשפו

זוהר ר׳ יוסי ורבי יצחק הוו אזלי בארחא· אמר רבי יוסי לרבי יצחק כתיב וקראת לשבת עונג עד עם לא ישקו ויהי להם למושיע דף קח עא חלק ג פרשת אמור

מסעי

ליל א

תורה שמות אלה מסעי עד הששים בערבות מואב·

נביאים ויהי כו׳ הלילו הה ליום עד וידעו כי אני ה׳ יחזקאל ל

כתובים ארתחששתא מלך מלכיא עד מישראל ראשים לעלות עמי עזרא ז

משנה המפרק את המטה כלים פרק יט

גמרת זרעים אין מברכין לא על הנר של עכו״ם כו׳ נר של עכו״ם משום דלא שבתת עד מכנים קיסם ביניהם ודולק מאליו ברכות פח אלפסי דף מב עמוד א

מדרש אלה מסעי אמר הקב״ה למשה כתוב ה המסעות עד והם לא יצאו אלא ביום טוב עצמו ילקוט דף רנה עמוד ג סי׳ תשפו·

זוהר ושמו את שמי מהו ושמו את שמי אמר ר׳ יהודה שתקנו עד כ״כ יכול אשתאר שמא קדישא חסרא דף קמז עא פרשת נשא ח״ג

ליל ב

תורה שמות וידבר ה׳ אל משה בערבות מואב צואת בני ישראל עד ירחו קדמה מזרחה

נביאים ויהי באחת עשרה שנה בשלישי באחד לחדש עד נאם ה׳ אלהים יחזקאל לא

כתובים ואלה ראשי אבותיהם עד על זאת ויעתר לנו עזרא ח

משנה הכרים והכסתות הנוגע ברובד העליון כלים פרק כ ופרק כא

גמרת מועד אמר ר׳ אבהו מה תוקעין בשופר של איל כו׳ עד מכלל דבחדש ושבת בעי למיזל· ר״ה פרק א׳ אלפסי דף ריד עמוד ב

מדרש ואם לא תורישו· אמר הקב״ה לישראל עד דברי ירמיהו בן חלקיהו ילקוט דף רנח עמוד ד סימן תשפז

זוהר ר׳ שמעון אמר ווי להוא בר נש דאמר דהא אורייתא אתא לאחזאה ספורין ב בעלמא עד לא בגופא דאיהו תחות ההוא לבושא דף קנב עא פרשת בהעלותך ח״ג

ליל ג

תורה שמות וידבר ה׳ וגו׳ אלה שמות האנשים עד את בני ישראל בארץ כנען·

נביאים ויהי בשתי עשרה שנה וגו׳ שא קינה על פרעה עד וכל המונה נאם ה׳ אלהים יחזקאל לב

כתובים ואבדילה משרי הכהנים עד את העם ואת בית האלהים עזרא שם

משנה השלחן והדלופקי כלים פרק כב

גמרת נשים מי שהלך למדינת הים וגו׳ אתמר רב אמר פוסקים מזונות לאשת איש כו׳ על ההוא שנויא בעלמא הוא דהא לית הלכת׳ כותיה כתובות פרק יג אלפסי דף קכ עמוד ב

מדרש ונשיא אחד נשיא אחד אמר רב נידל אמר רב עד ת״ל נשיא אחד ממטה ילקוט דף רנה עמוד ד בסופו סימן תשפז·

(קיום המצוה הזאת כתוב ביהושע סימן יד ואלה אשר נחלו וגו׳ וראשי אבות המטות לבני ישראל בנורל נחלתם· תניא עתידה ארץ ישראל שתתחלק לי״ג שבטים עד ואלה מחלקותם נאם ה׳· ילקוט על יהושע דף ז עמוד ב סימן כט)

זוהר ר׳ יצחק ור׳ יהודה הוו אזלי בארחא· מטו לההוא אתר דכפר סכנין עד לא מתברך בברכה דא אלא בהזמנא דף פו עמוד א׳ פרשת בלק חלק ג

ליל ד

תורה שמות וידבר ה׳ אל משה בערבות מואב·׳ צו את בני ישראל ונתנו ללוים עד מעריו ללוי׳·

נביאים ויהי וגו׳ דבר אל בני עמך עד כי נביא היה בתוכם יחזקאל לג

כתובים וככלות אלה נגשו אלי השרים עד לעמוד לפניך על זאת עזרא ט

משנה הכדור והאמום והקמיע כלים פרק כג

גמרת נזיקין פתוח תפתח אין לי אלא לעניי עירך· לעניי עיר אחרת כו׳ עד תלמיד לרב בנין ת״ל תוכיח בכל מקום מציעא פרק ב אלפסי דף נט עא

מדרש ומדותם מחוץ לעיר· בו ביום דרש רבי עקיבא עד לא היו מעלות להן שכר ילקוט דף רנו עא סימן תשפז

זוהר פתח ואמר אברכה את ה׳ בכל עת· וכי מה חמא דוד לומר אברכה עד אבל הואיל ולא אשגחתון אנא איכא דף קפו עמוד ב פרשת בלק חלק ג

ליל ה

תורה שמות וידבר ה׳ וגו׳ כי אתם עברים את הירדן עד

עד בתוך בני ישראל:

נביאים ויהי דבר וגו׳ הנבא על רעי ישראל עד אני אלהיכם נאם ה׳ אלהים יחזקאל לד

כתובים ובהתפלל עזרא ובהתודותו עד לדריש הדבר עזרא י

משנה שלשה תריסין הן · כל הכלים יש להם אחורים כלים פרק כד ופרק כח

גמרת קדשים מן הצאן ומן הכבשים ומן העזים פרט לזקן חולה ומזוהם עד דלא מאיסי איטא לא צריכא · בכורות פרק מומין אלו: ילקוט דף קיז עמוד ד

מדרש הלכה ערי מקלט תהיינה אין לי אלא שקולטות בארץ עד קרוב למזיד הוא ילקוט דף רנו עמוד ג סימן תשפז

זוהר פתח ואמר החכם עיניו בראשו וכי מאן אתר עיני דבר נש עד וקב״ה חפי עלך בגדפוי דף קפז ע״א פרשת בלק חלק ג

ליל ו

תורה שבות ויקרבו ראשי האבות למשפחת בני גלעד עד בני יוסף דברים ·

נביאים ויהי דבר וגו׳ שים פניך על הר שעיר עד אדום כלה וידעו כי אני ה׳ יחזקאל לה

כתובים ויכלו בכל האנשים ההשיבו עד ויש מהם נשים וישימו בנים עזרא שם

משנה סנדל עמקי וכים של שנצית כלי׳ פרק כו

גמרת טהרות אשה בין גיורת ובין שפח׳ ובין משוחררת ובין בת ישראל · כי יזוב זוב דמה עד ואפילו בשופי קמ״ל נדה פרק בנות כותים ילקוט דף קסג עמוד א

מדרש הלכה מניין שהאב קודם את האחים בנחלה עד הולכות אחרי אבות ילקוט דף רמז עמוד ב סימן תשעה

זוהר פתח ואמר המלאך הגואל אותי האי קרא אמר יעקב ברוח קודשא עד הכו ונבריך דף קפז ע״א פרשת בלק חלק ג

ליל ז

תורה שבות זה הדבר אשר צוה ה׳ לבנות צלפחד · עד בערבות מואב על ירדן ירחו

נביאים ואתה בן אדם הנבא אל הרי ישראל עד צאן אדם וידעו כי אני ה׳ יחזקאל לו

כתובים דברי נחמיה בן חכליה עד ואני הייתי משקה למלך נחמיה א

משנה הבגד מטמא משום חמש שמות כלי׳ פ כז

גמרת שבת אמר ר׳ יוחנן איזהו תלמיד חכם שממנין אותו פרנס על הצבור כל ששואלין ממנו כו׳ עד טהדר ליה בקדושא דבי שמשי · שבת פרק טו · אלפסי דף צב עמוד ב

מדרש לטוב בעיניהם תהיינה לנשים לא היו ימים טובים לישראל כט״ו באב וכיום הכפורים עד הזיה אחת לכלן ילקוט דף רנז עמוד ד סימן תשפח

זוהר אמר איהו אנא אבון דכל מה דשמעתון עד הכא מנאי הוה עד מעטפי עטופא בטלית ואתחזון קמייהו כאביין ממש: והא אוקמוה דף קפז ע״ב פרשת בלק ח״ג

הדברים

ליל א

תורה שבות אלה הדברים עד כאשר דבר לכם

נביאים היתה עלי יד ה׳ עד בהיות מקדשי בתוכם לעולם יחזקאל לז

כתובים ויהי בחדש ניסן עד חלק וצדקה וזכרון בירושלם נחמיה ב

משנה שליש על שליש כלים פרק כח

גמרת זרעים ת״ר הנכנס לחנותו של בשם והריח ריח וכו׳ עד היוצא מן העצים ומן האבנים לא ברכות פרק ח דף מג ע״ב

מדרש אלה הדברים זש״ה מוכיח אדם אחרי עד כדי שיתבררו הברכות והתוכחות ביד ישראל · רבות דף קצה עמוד א פרשה א

זוהר עד דהוו אזלי אדכר רבי אליעזר מההוא ינוקא עד יאות לאחזאה מאינון מאני קרבא דילך דף קפח ע״א פרש׳ בלק ח״ג

ליל ב

תורה שבות איכה אשא לבדי עד אל תירא ואל תחת:

נביאים ויהי דבר וגו׳ שים פניך אל גוג עד גוים רבים וידעו כי אני ה׳ יחזקאל לח

כתובים ויקם אלישיב הכהן עד ויהי לב לעם לעשות נחמיה ג

משנה נומי הסדין והסודרין · כלי זכוכית: כלים פרק כט ופרק ל

גמרת מועד אמר ר׳ כרוספדאי אמר ר׳ יוחנן שלשה ספרים נפתחין בר״ה עד ארש״בל בתורה על הראשונות ר״ה פא אלפסי דף רטו ע״א

מדרש הלכה איכה אשא לבדי הלכה אדם מישראל שנתמנה חכם עד אחר הקטנים נופלים לאחר פניהם רבות דף קצה עמוד ג בסופו פרשת דברים

זוהר פתח ואמר והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו עד מוץ ותבן ממאן הוו דף קפח ע״ב פרשת בלק חלק ג

ליל ג

תורה שבות ותקרבון אלי כלכם עד הוא ינחלנה את ישראל ·

נביאים ואתה בן אדם הנבא על גוג עד על בית ישראל נאם ה׳ אלהים יחזקאל לט

כתובים ויהי כאשר שמע סנבלט עד איש שלחו המים נחמיה ד

משנה — שנים שמאין במת אהלות פרק א

גמרת נשים — היכא דאמר ליה מלא עשרה כדי שמן יש לי בידך שבן טעין לחי קנקנים לא טעין כו׳ עד טענו שור ושה וחמור והודה לו בא׳ מהן כתובות פרק יג אלפסי דף קכב עא

מדרש — ותקרבון אלי כלכם בערבוביא עד עלובין בני אדם שכך בקשו להם ילקוט דף רם עמוד ב סימן תתד ·

זוהר — פתח ההוא ינוקא ואמר ויברא אלהים את האדם בצלמו עד כיון דאכלו אתעכבו על פתורא פתח איהו ואמר דף קפט עמוד א פרשת בלק חלק ג

ליל ד

תורה שמות — ותפכם אשר אמרתם עד הר שעיר ימים רבים :

נביאים — בעשרים וחמש שנה לגלותנו עד אחד מפת ואחד מפת יחזקאל מ

כתובים — ותהי צעקת העם עד כל אשר עשיתי על העם הזה נחמיה ה

משנה — אלו מטמאין באהל המת אהלות פרק ב

גמרת נזיקין — ת״ר הרי שאמר לו אביו הטמא או שאמר לו אל תחזיר · יכול ישמע לו ת״ל כו׳ עד אם היה עליו יות׳ ממשאו אין זקוק לו ליתא לדרבי יוסי הגלילי מציעא פרק ב אלפסי דף ס עמוד א

מדרש — ותפכם אשר אמרתם : ת״ר שבעה קפלו את העולם כלו עד אף כאן יותר מבן ששים בפחות מבן עשרים · ילקוט דף רכד עמוד ג סימן תשמד

זוהר — ויאמר מואב אל זקני מדין וגו׳ עד אתקינו מאני קרבא בידייכו ואנחו קרבא דף קפט עב פרשת בלק חלק ג

ליל ה

תורה שמות — ויאמר ה׳ אלי לאמר רב לכם עד תתו בידך כיום הזה ·

נביאים — ויביאני אל ההיכל עד וצלעות הבית והעבים יחזקאל מא

כתובים — ויהי כאשר נשמע לסנבלט וטוביה עד אגרות שלח טוביה ליראני נחמיה ו

משנה — כל המטמאין באהל שנחלקו · מגדל שהוא עומד באויר · אהלות פרק ג ופר׳ ד

גמרת קדשים — בעא מיניה אבוה דשמואל משמואל היא בפנים ורגלה בחוץ עד עד שיבא כלו לאהל מועד זבחים פרק ראשון ,ילקוט דף קיח עמוד א

מדרש — רב לכם סוב את ההר · הראה לו הקב״ה למשה אותו דור עד מה רב טובך אשר צפנת ילקוט דף רם עג סימן תתו

זוהר — פתח רבי אלעזר ואמר ברכו ה׳ מלאכיו גבורי כח : עד חדי רבי אלעזר · ,וחדי ר אבא דף קצ עב פרשת בלק חלק ג

ליל ו

תורה שמות — ויאמר ה׳ אלי ראה החלתי תת עד הפסגה מזרחה ·

נביאים — ויוציאני אל החצר החצונה עד להבדיל בין הקדש לחול יחזקאל מב

כתובים — ויהי כאשר נבנתה החומה עד ובני ישראל בעריהם נחמיה ז

משנה — תנור שהוא עומד אהלות פרק ה

גמרת טהרות — תניא יכול הרואה שלשה בתחלה תהא זבה עד אימת בליליא הוא וקא קרי לה זבה נדה פרק תנוקת ילקוט דף קסג עא

מדרש — ראה החלתי תת לפניך את סיחון · אמר ליה ראה שהשפלתי שר שלהם עד ויבא הפליט ויגד לאברם העברי · ילקוט דף רסא עמוד ב סימן תתי

זוהר — פתח ההוא ינוקא ואמר שחורה אני ונאוה וגו׳ עד לא מנו מלי אורייתא דהכי תנינן דף קצא עא פרשת בלק חלק ג

ליל ז

תורה שמות — ואצו אתכ׳ בעת ההיא עד הוא הנלח׳ לכם ·

נביאים — ויוליכני אל השער שער עד ורצאתי אתכם נאם ה׳ אלהים יחזקאל מג

כתובים — ויאספו כל העם כאיש אחד עד וביום השמיני עצרת כמשפט נחמיה ח

משנה — אדם וכלים נעשין לאהלין אהלות פרק ו

גמרת שבת — בעא מיניה ר׳ מר׳ ישמעאל בר׳ יוסי מהו לאכל ארבה בשבת כו׳ עד דבור אסור הרהור מותר שבת פרק טו אלפסי דף צב עב ·

מדרש הלכה — חלוצים תעברו לפני אחיכם · רבי מאיר אומר כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן עד ותנא בדבר אחד ומעשהו בדבר אחר · ילקוט דף רנה עמוד ב סימן תשפו ·

זוהר — פתח ואמר וה׳ הולך לפניהם · זקיף טעמא לעילא עד אבל יהא רעוא דאבוה לא תחמי צערא עליה וכן הוה דף קצא עמוד ב פרשת בלק חלק ג

ואתחנן

ליל א

תורה שמות — ואתחנן אל ה׳ בעת ההיא · עד היום כלכם היום ·

נביאים — וישב אתי מדרך שער המקדש עד לא יאכלו הכהנים יחזקאל מד

כתובים — וביום עשרים וארבעה לחדש הזה עד ובצרה גדולה אנחנו נחמיה ט

משנה הטומאה בכותל אהלות פרק ז

גמרת זרעים מי שאכל ושכח ולא בירך כו׳ אמר רב זביד מחלוקת בשוכח כו׳ אבל בינתבשיל לגבינה חובה ברכות פרק ח אלפסי דף מג עמוד א

מדרש ואתחנן אל ה׳ הלכה אדם מישראל שהיה עומד ומתפלל עד ממה שקרינן בענין ואתחנן אל ה׳ רבות דף קצו פרש׳ ואתחנן

זוהר האי מאן דקאים בצלותא בעי לכוונא רגלוי עד יהיה ה׳ אחד ושמו אחד׳ דף רס עמוד ב פרשת ואתחנן חלק ג

ליל ב

תורה שמות ראה למדתי אתכם חקים עד נתן לפניכם היום׳

נביאים ובהפילכם את הארץ בנחלה עד וכמנחה וכשמן יחזקאל מה

כתובים ובכל זאת אנחנו כרתים אמנה עד ולא נעזב את בית אלהינו נחמיה י

משנה יש מביאין את הטומאה כוורת שהיא בתוך הפתח אהלות פרק ח ופרק ט

גמרת מועד תניא בית שמאי אומרים ש״ש כתות ליום הדין א׳ של צדיקים כו׳ עד לא יראה כל חכמי לב ר״ה פרק א אלפסי דף רטו עב

מדרש הלכה כי מי גוי גדול הלכה אדם מישראל שהיה קורא את שמע עד שאין לי אומה אחרת אלא אתם מנין שקרינו בענין כי מי גוי גדול׳ רבות דף קצו ער פרשת ואתחנן

זוהר ויאמר ה׳ אלי רב לך אל תוסף עד והא אוקמוה בכמה אתר דף רס עב פרשת ואתחנן חלק ג

ליל ג

תורה שמות רק השמר לך עד נתן לך כל הימים׳

נביאים כה אמר ה׳ אלהים שער החצר עד אל זבח העם יחזקאל מו

כתובים וישבו שרי העם בירושלם עד מחלקות יהודה לבנימן נחמיה יא

משנה ארובה שהיא בתוך הבית אהלות פרק י

גמרת נשים הכל מעלין לארץ ישראל ואין הכל מוציאין כו׳ הכל מעלין לאתויי מאי כו׳׳ עד כתובה דאורייתא קמ״ל דרבנן וכן הלכתא כתובו׳ פרק יג אלפסי דף קכד עא

מדרש הלכה כי תוליד בנים׳ הלכה אדם מישראל מהו שיהא מותר לו להקיף פאת ראשו עד ממה שקרינו בענין כי תוליד בנים וגו׳׳ רבות דף קצח עב פרשת ואתחנן׳

זוהר וידבר ה׳ אליהם מתוך האש וגו׳ אמר רבי אלעזר האי קרא עד על דא כתיב יראו צדיקיי וישמחו דף רסא עמוד א פרשת ואתחנן חלק ג

ליל ד

תורה שמות אז יבדיל משה עד וכל אשר לרעך׳

נביאים וישיבני אל פתח הבית עד תתנו נחלתו נאם ה׳ אלהים יחזקאל מז

כתובים ואלה הכהנים והלוים אשר עלו עד ׳ והלוים מקדשים לבני אהרן נחמיה יב

משנה הבית שנסדק טומאה בחוץ אהלות פ׳ יא

גמרת נזיקין אבדתו ואבדת אביו כו׳׳ כהם אמר רבי יהודה אמר רב דאמר קרא אפס כי לא יהיה בך כו׳ במקום אביהן אינו מחזירן עד שיהא רבו מובהק׳ מציעא פרק ב אלפסי דף ס עמוד א

מדרש אז יבדיל משה ז״ה אוהב כסף לא ישבע כסף עד יפה הם מרברי׳ לך ותפרש להם ערי מקלט שנאמר אז יבדיל משה רבות דף קצט עמוד א פרשת ואתחנן

זוהר אמר רבי שמעון בשעתא דבר נש אקדים בצפרא ואנח תפלין עד דרגא דא קמי שכנתא בגוייהו דף רסה עמוד א פרשת ואתחנן חלק ג

ליל ה

תורה שמות את הדברים האלה עד על מזוזת ביתך ובשעריך׳

נביאים ואלה שמות השבטים עד ושם העיר מיום ה׳ שמה׳ יחזקאל מח

כתובים ביום ההוא נקרא בספר עד זכרה לי אלהי לטובה נחמיה יג

משנה נסר שהוא נתון על פי תנור׳ העושה באור בתחלה אהלות פרק יב ופרק יג

גמרת קדשים לא יצק ולא פתת ולא מלח כו׳ מתניתין דלא כרבי שמעון עד מכלל דשחיטה בעלמא לא בעינן כעלים מנחות פרק הקומץ רבה ילקוט דף קיט עג

מדרש הלכה שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד׳ הלכה אדם מישראל שקרא ק״ש ולא דקדק עד שאין אלוה אחר אלא אתה הוא אומר ה׳ אלהינו ה׳ אחד׳ רבות דף קצט עמוד ב פרשת ואתחנן׳

זוהר רבי חייא אמר האי מאן דבעי דיסתמר אורחוי עד לפתחא דביתיה זיינין בישין ולא משתכחי תמן דף רסה עמוד ב פרשת ואתחנן חלק ג

ליל ו

תורה שמות והיה כי יביאך עד לפני ה׳ אלהינו כאשר צונו׳

נביאים דבר ה׳ אשר היה אל הושע עד ואנכי לא אהיה לכם הושע א

כתובים אדם שת אנוש עד אלופי אדום׳ דברי הימים א א

משנה הזיז מביא את הטומאה אהלות פרק יד

גמרת טהרות אביי אמר בקטנה אין קושי סותר בזיבה עד אבל זב אימא לא· צריכי· נדה פרק תנוקת ובנות כותים ילקוט דף קס. עב

מדרש הלכה ובתים מלאים כל טוב בעי ר׳ ירמיה אברי בשר נחירה עד לענין שבועה דחולין דשריא· ילקוט דף רסה עא סי׳ תתמד

זוהר רבי אבא הוה אתי מלמחמי לרבי שמעון· פגע ביה רבי יצחק עד כאינון בני מלכא עלאה זכאה חולקהון דף רסה עמוד ב פרשת ואתחנן חלק ג

ליל ז

תורה שמות כי יביאך ה׳ אלקיך אל הארץ עד מצוך היום לעשותם·

נביאים והיה מספר בני ישראל עד והוא יאמר אלהי הושע ב

כתובים אלה בני ישראל עד הבאים מחמת אבי בית רכב דברי הימים א ב

משנה סינים עבה וכופת עבה אהלות פרק טו

גמרת שבת אמר רבי אבא חייב אדם לבצוע על שתי ככרות בשבת כו׳ עד מריח והולך כל היום כלו לפי שאין קבע לשתיה שבת פרק יו אלפסי דף צה עמוד א

מדרש ואדיריהם תגרעון· רבי יוסי ורבי יהודה מבעי ליה עד אל אני מושב אלהים אתי ילקוט דף רסח עב סימן תתמה

זוהר פתח ואמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול עד ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ דף רסו עב פרשת ואתחנן חלק ג

עקב

ליל א

תורה שמות והיה עקב עד מוצא פי ה׳ יחיה האדם·

נביאים ויאמר ה׳ אלי עוד לך אהב עד ויבשו מזבחותם הושע ג וד

כתובים ואלה היו בני דוד עד ודליה וענני שבעה דברי הימים א ג

משנה כל המטלטלין אהלות פרק יו

גמרת זרעים אמר רב יהודה בר חייא מפני מה אמרו מים אחרונים חובה כו׳ עד ושמע מינה אין זימון לפירות ברכות פרק ח אלפסי דף מג עמוד ב

מדרש אמרו ישראל אימתי אתה נותן לנו שכר מצות עד מה רב טובך אשר צפנת ליראיך ילקוט דף רסח עג סי׳ תתמז

זוהר וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור פתורה וגו׳ הכא אית עשרים ותמניא תיבן עד מכאן ולהלאה אימא מלך דף קצב עא פרשת בלק חלק ג

ליל ב

תורה שמות שמלתך לא בלתה עד הארץ הטובה אשר נתן לך·

נביאים שמעו זאת הכהני׳ עד בצר להם ישחרנני׳ הושע ה

כתובים בני יהודה פרץ חצרון עד וישבו שם עד היום הזה· דה״א ד

משנה החורש את הקבר· כיצד בודקין בית הפרס אהלות פרק יז ופרק יח

גמרת מועד נושא עון ועובר על פשע· תנא דבי רבי ישמעאל מעביר ראשון ראשון כו׳ עד מוחל כל עונותיו ונותנו במחיצתן של צדיקים רה פרק א אלפסי דף רטו עב

מדרש הלכה ארץ חטה ושעורה אמר רב יוסף ואתמר ר׳ יצחק כל המוקדם בפסוק זה עד על הארץ ועל הפירות ילקוט דף רסט עב סימן תתנ

זוהר אמר רבי אלעזר בלעם חייבא מאן קטיל ליה והיך אקטיל עד וכאין אינון זכאי קשוט· עלייהו כתיב אך צדיקים יודו לשמך דף קצג עב פרשת בלק חלק ג

ליל ג

תורה שמות השמר לך פן תשכח עד אשר נשבע לאבותיך כיום הזה·

נביאים לכו ונשובה אל ה׳ עד בשובי שבות עמי הושע ו

כתובים ובני ראובן בכור ישראל עד את יהודה וירושלם ביד נבוכדנצר ד״ה א ה

משנה מראות נגעים שנים נגעים פרק א

גמרת נשים בכל כותבין בדיו כו׳ ובכל דבר שהוא של קיימא· ובכל דבר שהוא של קיימא לאתויי מאי לאתויי הא דתני רב הנניה כתבו במי כו׳ עד שלא יהו בנות ישראל עגונות אמר רבא הלכה כרשב״ג גטין פב אלפסי דף קלב עמוד ב

מדרש ורם לבבך כתיב על ודי זהב ר׳ יוחנן אמר עד אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני· ילקוט דף רסט עב סימן תתנא

זוהר ועתה לכה נא ארה לי וגו׳ רבי אבא פתח תפלה לעני כי יעטוף עד בכל דבי ארבע עבד גרמיה דוד מלכא קמי באריה דף קצד עב פרשת בלק חלק ג

ליל ד

תורה שמות והיה אם שכח תשכח עד ובזרעך הנטויה·

נביאים ברפאי לישראל ונגלה עד לשונם זו לעגם בארץ מצרים הושע ז

כתובים בני לוי גרשם קהת ומררי עד ואת יעזר ואת מגרשיה דברי הימים א ו

משנה בהרת עזה נראית כגרמני כהה נגעים פב

גמרת נזיקין המפקיד פירות אצל חבירו כו' אמר אבא בר בר חנא אמר ר' יוחנן מחלוקת בכדי חסרונן כו'עד מוכרין לאחרי' ואין מוכרין לעצמן מציעא פרק ג אלפסי דף סג עב

מדרש והיה אם שכח תשכח כל מקום שאתה מוצא אכילה ושביעה עד ולא ינטשו עוד מעל אדמתם ילקוט דף רסט עמוד ג סימן תתנא

זוהר אמר רבי אלעזר ארימת ידי בצלו לקמי מלכא קדיש' עד ועל דא לא ימכרו לשמא דעבר רהא דקב"ה חוי דף קצח עמוד ב פרשת בלק חלק ג

ליל ה

תורה שמות בעת ההיא אמר ה' אלי עד אשר נשבעתי לאבותם לתת להם ·

נביאים אל חכך שופר עד ואכלה ארמנותיה · הושע ח

כתובים ולבני יששכר תולע ופוה עד אנשי' עשרי' ושש אלף דה"א ז

משנה הכל מיטמאין בנגעים יש בשער לבן · נגעים פרק ג ופרק ד

גמרת קדשים אמר רב הונא מאפה תנור שאפאה חלה אחת יצא עד כמין כי ושאר השבן נאכל לכהנים · מנחות פרק אלו מנחות · ילקוט דף קכ עמוד ב

מדרש בעת ההיא אמר ה' אלי פסול לך וזה עת להשליך אבנים בשעה ששבר משה עד ימלט כל הנמצא כתוב בספר ילקוט דף רסט עמוד ד סימן תתנד

זוהר פתח רבי אלעזר ואמר מי בכם ירא ה' · מאי שומע בקול עבדו עד ואי שבקת ליה כיד מתפרשן דף קצו ע"א פרשת בלק חלק ג

ליל ו

תורה שמות ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך עד ארץ זבת חלב ודבש ·

נביאים אל תשמח ישראל עד ויהיו נדדים בגוים הושע ט

כתובים ובנימן הוליד את בלע עד כל אלה מבני בנימן · דה"א ח

משנה כל ספק נגעים · נגעים פרק ח

גמרת טהרות אמר רב אשי כי פשיט ר"ל בזב · בעי הכי ראייה ראשונה של זב קטן עד ודומה ללובן ביצה שאינה מוזרת נדה פרק בנות כותים ילקוט דף קסג עמוד ג

מדרש כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלקים הראשון קדש והשני חול עד היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין כל האומות · ילקוט דף רע עמוד ב סימן תתנו

זוהר וירא בלק · רבי אלעזר אמר ודאי במה דאמר ר' חייא מלא סתימא עד למנפל ישראל בידוהי בקרמיתא · ולבתר איהו בידא דישראל תמן דף קצו עמוד ב פרשת בלק חלק ג

ליל ז

תורה שמות כי הארץ אשר אתה בא שמה עד תדרכו בה כאשר דבר לכם ·

נביאים גפן בוקק ישראל עד נדמה נדמה מלך ישראל הושע י

כתובים וכל ישראל יתיחשו והנם כתובים עד אלה בני אצל דה"א ט

משנה גופה של בהרת נגעים פרק ו

גמרת שבת אמר רבי חייא בר אבא כל המשמר השבת כהלכתו אפילו עובד עכו"ם עד אמר אי מקלע נבן רבי יוחנן מי לא מסתפינא קמיה שבת פרק יו אלפסי דף צר עב

מדרש והיה אם שמוע תשמעו · למה נאמר לפי שנאמר ולמדתם אות' עד ותורותיו ינצורו וגו' ילקוט דף רעא עמוד א סימן תתסא

זוהר אמר רבי אלעזר תווהנא על ההוא דכתיב וכי יהיה לאיש בן סורר ומורה עד אבל שאר נביאי מתנבאים מגו אספקלריא דלא נהרא דף קצז עמוד ב פרשת בלק חלק ג

ראה

ליל א

תורה שמות ראה אנכי נתן לפניכם עד וישבתם בטח

נביאים כי נער ישראל ואהבהו עד על בתיהם נאם ה' הושע יא

כתובים ופלשתים נלחמו בישראל עד את המלוכה לדויד בן ישי דה"א י

משנה אלו בהרות טהורות נגעים פרק ז

גמרת זרעים אמר רב נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום עד מאכיל עצמו אינו צריך נטילת ידים ברכות פרק ח אלפסי דף מד עמוד ב

מדרש הלכה ראה אנכי · הלכה אדם מישראל · מהו שיהא מותר לו לקרות התוכחות עד הרי שתים דרכים לפניכם · ראה אנכי נותן לפניכם רבות דף רא עג פרשת ראה

זוהר ועתה לכה נא ארה לי וגו' ועתה ר'אליעזר אומר ודאי שעתא קיימא עד עלי פלשת אתרועע והכי אתחזי לון דף קצח ע"א · פרשת בלק חלק ג

ליל ב

תורה שמות והיה המקום אשר יבחר עד כל ימיך על אדמתך ·

נביאים

נביאים סכבוני בכחש אפרים עד והרפתו ישיב לו אדניו הושע יב

כתובים ויקבצו כל ישראל עד ויעשיאל המצביה ד״ה א יא

משנה הפורח מן הטמא השחין והמכוה נגעים פרק ח ופרק ט

גמרת מועד אמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו כו׳ עד במעלות בית חורון׃ ר״ה פרק א אלפסי דף ריו עמוד א

מדרש הלכה השמר לך פן תעלה עולותיך השמר בלא תעשה׳ פן בלא תעשה עד כך כל שהוא בעשה׳ הרי הוא בלא תעשה׃ ילקוט דף רעה עמוד א סימן תתפב

זוהר אמר רבי אבא הא תנינן על חד מרי מלין נגעים אתיין על בני נשא עד אלא רזא דא דכל בני עמו מתדבקן ביה והא אתמר דף רו עא פרשת בלק חלק ג

ליל ג

תורה שמות כי ירחיב ה׳ אלהיך את גבלך עד והישר בעיני ה׳ אלהיך׃

נביאים כדבר אפרים רתת עד ישסה אוצר כל כלי חמדה הושע יג

כתובים ואלה הבאים ל דוד עד כי שמחה בישר ד״ה א יב

משנה הנתקין מטמאין נגעים פרק י

גמרת נשים רב נחמן קרו קמיה כפרי דדייני והתמיה ודוקא רב נחמן כו׳ עד והא קמ״ל בכל לשון כשר בין בגטין בין בשטרות׳ גטין פרק ב אלפסי דף קלג עמוד א

מדרש כי ירחיב ה׳ אלהיך את גבלך הלכה אדם מישראל מה הוא שיהא מותר לו לכסות דם שחיטה ב״ט עד ממה שקרינן בענין כי ירחיב ה׳ כו׳ רבות דף רב עא פר׳ראה׳

זוהר אמר ר׳ יהודה לימא לן מר מאלין מלין מעלייתא דרה״ עד דנגין קבה לצדיקיא ועל דא אצטריך למנדע לה דף רלא עא פרשת פינחס חלק ג

ליל ד

תורה שמות כי יכרית ה׳ אלהיך את הגוים עד לעשות הישר בעיני ה׳ אלהיך׃

נביאים תאשם שומרון עד ופושעים יכשלו בם׃ הושע יד

כתובים ויועץ דוד עם שרי האלפים עד עבד אדם ואת כל אשר לו ד״ה א יג

משנה כל הבגדים מטמאין נגעים פרק יא

גמרת נזיקין ת״ר אין מקבלין פקדונות לא מן הנשים ולא מן העבדים וכו׳ עד ואמר רבי אי אמיד יעשה כפירושן ואי לא יעשה פירו׳ לפירושן מציעא פרק ג אלפסי דף סח עא

מדרש כי יכרית ה׳ אלהיך את הגוים משל למה הדבר דומה למלך שנטע עד באותה שעה וידעו כי אני ה ילקוט דף רעו עמוד ד סימן תתפח׃

זוהר תלת איכון דגרמין ביש לגרמייהו עד הא לן תלתא לגרמי ביש לגרמייהו כמה דאתמר דף רסו עא פרשת פינחס חלק ג

ליל ה

תורה שמות בנים אתם לה׳ אלהיכם עד לא תבשל גדי בחלב אמו׃

נביאים דבר ה׳ אשר היה אל יואל עד ואש אכלה נאות המדבר יואל א

כתובים וישלח חירם מלך צר עד נתן את פחדו על כל הגוים ד״ה א יד

משנה כל הבתים מטמאין עשרה בתים הן׃ נגעים פרק יב ופרק יג

גמרת קדשים פתות אותה פתים׳ מנחה לרבות כל המנחות לפתיתה עד דאמר מר שלמיו לרבות שלמי נזיר מנחות פרק ה׳ מנחות ילקוט דף קכ עמוד ב

מדרש בנים אתם לה׳ אלהיכם׳ רבי יהודה אומר בנים אתם בזמן שאתם נוהגי׳ מנהג בנים עד והתהלכתי בתוככם ילקוט דף רעה עמוד ב סימן תתצא׃

זוהר ואהבת את ה׳ אלהיך׳ ר׳ יוסי פתח ועתה מה לי פה נאם ה׳ עד אל תקרי יברכוכה אלא יברכו כה דף רסו עא פ׳ ואתחנן ח״ג

ליל ו

תורה שמות עשר תעשר את כל תבואת זרעך עד בכל אשר תעשה׃

נביאים תקעו שופר בציון עד ולא יבושו עמי לעולם׃ יואל ב

כתובים ויעש לו בתים בעיר דוד עד ותבז לו בלבה ד״ה א טו

משנה כיצד מטהרין את המצורע נגעים פרק יד

גמרת טהרות דם הנדה מטמא לח ויבש׃ כה״ג אמר חזקיה עד והנושא אותם מיעוטא הוא׃ נדה פרק דם הנדה ילקוט דף קסג עג

מדרש עשר תעשר מה כתיב למעלה הימנו לא תאכלו כל נבלה עד ת״ל כל מעשר הארץ ילקוט דף רעט עמוד ג סימן תתצה׃

זוהר והיו הדברים האלה רבי יצחק פתח כל עצמותי תאמרנה ה׳ מי כמוך עד דהא אתקדש בפומיה שמא קדיש׳ כדקא יאות דף רסז עמוד ב פרשת ואתחנן חלק ג

ליל ז

תורה שמות כל הבכור אשר יולד עד כברכת ה׳ אלהיך אשר נתן לך׃

נביאים והיה אחרי כן אשפוך את רוחי עד אשר ה׳

ה׳ קרא יואל ג

כתובים ויבאו ארת ארון האלקים עד׳ ויסב דוד לברך את ביתו דברי הימים א יו

משנה ר׳ אליעזר אומר עגלה בת שנתה · פרה פא

גמרת שבת בעא מניה ר׳ מרבי ישמעאל בר׳ יוסי: עשירים שבארץ ישראל במה הם זוכים כו׳ עד ברוך ה׳ יום יום שבת פרק יו אלפסי דף צח עמוד א

מדרש ועשית חג שבועות : מכלל שנאמר וחג הקציר יכול אם יש לך קציר עד ושבערת ומצה אין נוהגין בעצרת ילקוט דף רכב עמוד ג סימן תתקח

זוהר ר׳ אחא הוה קאים עמיה דר׳ אלעא ליליא חד בתר פלגות ליליא עד מאלו מנע טב מן כל עלמא דף רסב עא פרש׳ ואתחנן חג

שפטים

ליל א

תורה שמות שפטים ושטרים עד ולא יזידון עוד

נביאים כי הנה בימים ההמה עד וה׳ שכן בציון : יואל ד

כתובים ויהי כאשר ישב דוד בביתו עד כי ארתה ה׳ ברכת ומברך לעולם דה א יז

משנה ר׳ אליעזר אומר פרת חטאת · פרה פב

גמרת זרעים אמר רב יהודה אמר רב לא יתן אדם פרוס׳ לשמש כו׳ עד דידע ידעי דאנינא דעתאי ברכות פרק ח דף מח אלפסי עמוד א

מדרש הלכה שפטים ושטרים · הלכה קרובו של אדם מה הוא שיהא מות׳ לו עד עאלו שתשמעו להן · הוי שפטים ושטרים כו׳ רבות דף רב עמוד ג פרשת שפטים

זהר פתח ההוא נברא ואמר ודבר ה׳ אל משה פנים אל פנים עד וקבה עביד עמיה חסד ואתיב לה לגופיה דף רסח עב פרש׳ ואתחנן חלק ג

ליל ב

תורה שמות כי תבא אל האר׳ עד הוא ובניו בקרב ישראל

נביאים דברי עמוס עד הוא ושריו יחדיו אמר ה׳ עמוס א

כתובים ויהי אחרי כן ויך דוד עד הראשונים ליד המלך ד״ה א יח

משנה שבעת ימים קודם לשרפת הפרה פרת חטאת פרה פרק ג ופרק ד

גמרת מועד הני חמשה ענויין כנגד מי אמר רב חסדא כנ׳ עד ואם תקח טצרות יומא פח אלפסי דף רכג · עמוד א

מדרש הלכה כי תבא אל הארץ · הלכה מלך מישראל שהיה לו עסק עד אין קורא בהם אלי · רבות דף רג עמוד א פרשת שופטים

זוהר כוס של ברכה לא הוי אלא בתלתא עד ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד : דף קנז עב פרשת תרומה חלק ב

ליל ג

תורה שמות לא יהיה לכהני׳ עד הוא ובניו כל הימים:

נביאים כה אמר ה׳ על שלש׳ פשעי מואב עד ינוס ביום ההוא נאם ה׳ עמוס ב

כתובים ויהי אחרי כן וימת נחש עד להושיע את בני עמון עוד דברי הימים א יט

משנה המביא כלי חרס פרה פרק ה

גמרת נשים אמר רב ששת האי מאן דמסר׳ מודעא אגיטא כו׳ עד ורבא סבר גלויי דעתא בגיטא מלתא היא והלכת׳ כאביי גטין פד אלפסי דף קמ עמוד ב

מדרש וזה יהיה משפט הכהנים בכל מתנות כהונה אין כתוב בהן דין עד ונחלה לא יהיה לו · ילקוט דף רפה עב סי׳ תתקטג

זוהר פתח איהו בברכת מזונא ואמר כתוב אחד אומר ואכלת לפני ה׳ אלהיך עד פרה איהו על פתורא ואמר דף קסה עא פרשת תרומה חלק ב

ליל ד

תורה שמות וכי יבא הלוי עד ה׳ אלהיך, מוריש אותם מפניך :

נביאים שמעו את הדבר הזה עד וספו בתים רבים נאם ה׳ עמוס ג

כתובים ויהי לעת תשוב׳ השנה עד ביד דוד וביד עבדיו דה א כ

משנה המקדש ונפל הקדוש פרה פרק ו

גמרת נזיקין אחד הלוקח ואחד המוכר כו׳ מנהם דתנו רבנן וכי תמכרו ממכר אל תונו אין לי אלא שנתאנה לוקח כו׳ עד אין לו עליו הונאה וכן הלכתא · מציעא פרק ד אלפסי דף עג עמוד א

מדרש וכי יבא הלוי יכול בבן לוי ודאי עד אני בשבתי ואתה בשבתך · ילקוט דף רפו עב סימן תתקיז

זוהר ועשית ארת הקרשים למשכן עצי שטים עמדים וגו׳ כתיב הכא עמדים וכתיב התם שרפים עמדים עד פקודא דקבה למשה דף קסט עמוד א פרשת תרומה חלק ב

ליל ה

תורה שמות תמים תהיה עד נתן לך לרשתה ·

נביאים שמעו הדבר הזה פרות הבשן עד ה׳ אלקי צבאות שמו עמוס ד

כתובים ויעמד שטן על ישראל עד מפני חרב מלאך ה׳ דברי הימים א כא

משנה חמש׳ שמלאו חמשה חביות · שנים שהיו שומרין פרה פרק ז ופרק ח

גמרת קדשים ת״ר בכור שאחזו דם מקיזין לו את הדם עד אמר כל מום ולא אמר מום · מנחות פרק באות מצה ילקוט דף קנ ע״ג

מדרש נביא מקרבך מאחיך · מקרבך ולא מחוצ׳ לארץ עד ולינטר מיניה דגמרי מלתא שאני · ילקוט דף רפו עמוד ד סימן תתקיש

זוהר והבריח התיכון בתוך הקרשים וגו׳ רבי יהודה פתח אשריך ארץ שמ׳לכך בן חורין עד דכתיב והוצאתי את בלעו מפיו ולא ינהרו אליו עוד גוים דף קעד עמוד ב פרשת תרומה חלק ב

ליל ו

תורה שמות לא יקום עד אחד באיש עד שרי צבאות בראש העם ·

נביאים שמעו את הדבר וגו׳ · עליכם קינה בית ישראל עד אמר ה׳ אלהי צבאות שמו · עמוס ה

כתובים ויאמ׳ דוד זה הוא בית ה׳ עד לבית הנבנה לשם ה׳ דה״א כב

משנה צלוחית שנפל לתוכה מים · פרה פרק ט

גמרת טהרות אמר רב נחמן אמר רב טומטום ואנדרוגי׳ שראו לובן או אודם עד שהוא מבעי ליה להלק בין ערך איש לערך הלל · נדרה פרק המפלת ילקוט דף קסג עמוד ד

מדרש לא יקום עד אחד באיש · שלשה קנה אוהבן עד שיפרש לך הכתוב אחד · ילקוט דף רפז ע״ג סי׳ תתקכב

זוהר זכאה חולקיה דבר נש דידע לסדר צלותיה עד ויאמר אלי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר דף רב עמוד ב פרשת ויקהל חלק ב

ליל ז

תורה שמות כי תקרב אל עיר להלחם עליה עד כי תעשה הישר בעיני ה׳ ·

נביאים הוי השאננים בציון עד עד נחל הערבה עמוס ו

כתובים ודוד זקן ושבע ימים עד לעבודת בית ה׳ ד״ה א כג

משנה כל הראוי לטמא פרה פרק י

גמרת שבת אמר ליה ריש גלותא לרב המנונא מאי דכתיב ולקדש ה׳ מכבד כו׳ עד רב נחמן אמר בשעה שאין בני אדם מצויין לכבותה שבת פרק יו אלפסי דף צה ע״א

מדרש הלכה כי תקרב אל עיר הלכה אלו הן דברים שאמרו מפני דרכי שלום עד שנאמ׳ ויכום עד בלתי השאיר להם שריד רבות דף רג ע״ג פרשת שופטים

זוהר תא חזי בזמנא שתיתאה כד מטא זמנא דערב דליק ההוא מדורה דאשא וסלקא לעילא עד כל שאר יומין יהבי חילא ואתיהב ליה שולטנו מעילא ותתא : דף רג ע״ב פרשת ויקהל חלק ב

כי תצא

ליל א

תורה שמות כי תצא למלחמה עד וכל ישראל ישמעו ויראו ·

נביאים כה הראני ה׳ אלהים עד גלה יגלה מעל אדמתו עמוס ז

כתובים ולבני אהרן מחלקותם עד הראש לעמת אחיו הקטן· דה״א כד

משנה צלוחית שהניחה מגולה פרה פרק יא

גמרת זרעים על ניסא דרבים מברכין על ניסא דיחיד כו׳ עד בשחת אלהים את ערי הככר · ברכות פרק ט אלפסי דף מו ע״א

מדרש כי תצא במלחמת הרשות הכתוב מדבר עד היכא דלא קרינן בה והבאתה אל תוך ביתך לא קרינן בה וראית בשביה · ילקוט דף רעט עד סימן תתקכד

זוהר ברזין דספרא דשלמה מלכא אשתכח עד ואתוסף נהורא על סיהרא·והיינו רזא דמוסף דף רד עמוד ב פרשת ויקהל ח״ב

ליל ב

תורה שמות וכי יהיה באיש חטא משפט מות עד אשר תכסה בה·

נביאים כה הראני וגו׳ והנה כלוב קיץ עד ונפלו ולא יקומו עוד עמוס ח

כתובים ויבדל דוד ושרי הצבא עד לרוממתי עזר בניו ואחיו שנים עשר דה״א כה

משנה האזוב הקצר פרה פרק יב שלשה עשר דברים טהרות פרק א

גמרת מועד אבל מחנכין אותם כו׳ השתא לפני שתים מחנכין לפני שנה כו׳ עד בשלש מ מאכילין אותו בארבע· יומא פרק ח אלפסי דף רכח עמוד א

מדרש ולא תלין נבלתו והא כתיב ותקח רצפה בת איה עד נותן לך נחלה להזהיר בית דין על כך ילקוט דף רצא עמוד ג סימן תתקל·

זוהר וכד בעי לשתמע חד קלא ודיבור עד דאשלים פרשתא דכל שבתא ושבתא כדקא יאות כמאן דאפסיק לעילא דף רז עמוד א פרשת ויקהל חלק ב

ליל ג

תורה שמות כי יקח איש אשה ובא אליה ושנאה עד וטובתם כל ימיך לעולם ·

נביאים ראיתי את ה׳ נצב על המזבח עד אמר ה׳ אלהיך

אלהיך עמוס ט.

כתובים למחלקות לשערים עד לכל דבר האלהים ודבר המלך ד״ה א כו

משנה האשה שחיתה כובשת טהרות פרק ב

גמרת נשים התקין הלל פרוזבול כו׳ ומי איכא מידי דמדאורייתא משמטא שביעית כו׳ · עד אף ראשים מנחילים לעם כל מה שרוצים גטין פרק ד אלפסי דף קסב עמוד ב

מדרש כי יקח איש אשה וגו׳ רבי יהודה אומר אם בא עליה לוקה עד אף כאן ממון · ילקוט דף רצג עב סימן תתקלג

זוהר תרי זימני בשבתא קרינן בס״ת במנחה בשעתא דדינא עד וקא מענגי להווא ענג דשריא מלעילא כדקא צמרן דף רו עב פרשת ויקהל חלק ב

ליל ד

תורה שבכתב לא תתעב אדומי עד אשר אתה בא שמה לרשתה :

נביאים חזון עבדיה עד והיתה לה׳ המלוכה · עובדיה א

כתובים ובני ישראל למספרם עד ושר צבא למלך יואב · ד״ה א כז

משנה הרוטב והגריסין טהרות פרק ג

גמרת נזיקין ת״ר ולא תונו איש את עמיתו בהונאת דברים הכתוב מדבר · אתה אומר כו׳ עד וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך מציעא פרק ד אלפסי דף עה עא

מדרש לא תתעב אדמי מפני מה כי אחיך הוא עד לקיים מה שנאמר דור שלישי יבא להם בקהל ה׳ ילקוט דף רצד עד סי׳ תתקלג

זוהר האי מאן דשרי בתעניתא בשבתא עד דאחסינו יומא דא אחסנת ירותא לעלמין דף רז עא פרשת ויקהל חלק ב

ליל ה

תורה שבכתב כי תדור נדר לה׳ אלהיך עד ה׳ אלהיך נתן לך נחלה ·

נביאים ויהי דבר ה׳ אל יונה עד וידרו נדרים · יונה א

כתובים ויקהל דוד את כל שרי עד וכל העם לכל דבריך ד״ה א כח

משנה מזורק טומאה · השרץ והצפרדע טהרות פרק ד ופרק ה

גמרת קדשים אלו נאמר אשר תקריבו לא תעשה חמץ הייתי אומר אין לי אלא קומץ בלבד עד אמר ר׳ יוחנן איפוך · מנחות פרק באות מצה ילקוט דף קכ עמוד ג

מדרש כי תדר נדר אין לי אלא נדר עד זה לקט שכחה ופאה קרי בית עמך וקרי בית מעמך · ילקוט דף רצה עד סי׳ תתקלה

זוהר לבתר דנפיק שבתא בעי בר נש לאפרשא בין קדש לחול עד זכאין אינון ישראל בעלמא דא ובעלמא דאתי דף רז עמוד ב פרשת ויקהל חלק ב

ליל ו

תורה שבכתב כי יקח איש אשה חדשה עד ולך תהיה צדקה לפני ה׳ אלהיך ·

נביאים וימן ה׳ דג גדול עד ויקא את יונה אל היבשה יונה ב

כתובים ויאמר דוד המלך לכל הקהל עד ועל כל ממלכות הארצות · ד״ה א כט

משנה מקום שהיה רשות היחיד · טהרות פרק ו

גמרת טהרות והזב את זובו · אחרים אומרים אימא זב מטמא במשא עד בין גדולה בין קטנה נדה פרק דם הנדה ילקוט דף קסג עד

מדרש הלכה כי יקח איש אשה וגו׳ אין לי אלא חדשה עד בת ישראל לממזר ולנתין · ילקוט דף רצו עא סימן תתקלו

זוהר ובעי לארחא בבוסמין כד נפיק שבתא · עד אדהכי זקף עינוי וחמא דהערב שמשא דף רח עב פרשת ויקהל ח״ב

ליל ז

תורה שבכתב לא תעשק שכיר עני ואביון עד מתחת השמים לא תשכח ·

נביאים ויהי דבר ה׳ אל יונה שנית עד ובהמה רבה יונה ג

כתובים ויתחזק שלמה בן דוד עד לשם ה׳ ובית למלכותו ד״ה ב א

משנה הקדר שהניח את קדרותיו טהרות פרק ז

גמרת שבת אמר רבי יוחנן גדול הכנסת אורחים כהשכמת בית המדרש דקתני כו׳ עד אמרנו שמא נתזה צנורא מפיה על בגדו של ר׳ אמר להם העבודה כך היה ואתם כשם שדנתוני לכף זכות כן ידין אתכם המקום לכף זכות שבת פרק יח אלפסי דף ק עמוד ב

מדרש הלכה והיה הבכור אשר תלד אמר רב יהודה אמר רב אסי צרת אילונית אסורה עד חייבי כרתות לא תפיסי בהו קדושין · ילקוט דף רצט עמוד ב סי׳ תתקלח

זוהר ויעש את ציץ נזר הקדש רבי יהודה פתח קרא ברות עיניך בשדה אשר יקצורון עד לא אשתמש אלא מנו כלים וכד תתדבק בהו ושתית דף ריז עב פרשת ויקהל ח״ב

כי תבא

ליל א

תורה שבכתב והיה כי תבא אל הארץ עד והלוי והגר אשר בקרבך :

נביאים דבר ה' אשר היה אל מיכה עד כי גלו ממך מיכה א

כתובים ויספר שלמה שבעים אלף איש עד מנצחי' להעביר את העם ד"ה ב ב

משנה הדר עם עם הארץ טהרות פרק ח

גמרת זרעים אמר ר' יהודה ארבעה צריכים להודות כו' עד מפני שנהג עצמו ברבנות כו' עד ראו קרא ה' בשם בצלאל ברכות פרק ט אלפסי דף טו עמוד ב

מדרש ולקח הכהן הטנא בידך מכאן אמרו העשירים עד אין עניה אלא מפי אחרים · ילקוט דף שא עא סי' תתקלח

זוהר ר' יוסי פתח ואמר ויאכל בועז וישת וייטב לבו · מהו וייטב לבו דבריך על מזוניה עד לא ידעי ולא משגיחין ביקרא דמאריהון דף ריח עא פרשת ויקהל ח"ב

ליל ב

תורה שמות כי תכלה לעשר את כל מעשר עד עם קדוש לה' אלקיך כאשר דבר ·

נביאים הוי חשבי און כו' עד וה' בראשם מיכה ב

כתובים ויחל שלמה לבנות את בית ה' עד ושם השמאלי בעז ד"ה ב ג

משנה זיתים מאימתי מקבלין טומאה · הנוטל בית הבד טהרות פרק ט ופרק י

גמרת מועד אמר ר' יצחק כל המקניט את חבירו אפי' בדברים כו' עד והמלעיג על חמצותי יומא פרק ח אלפסי דף רכח עא

מדרש כי תכלה לעשר יכול בחנכה · נאמר כאן קץ ונאמר להלן קץ עד עשה עמנו מה שהבטחתנו · השקיפה ממעון קדשך מן השמים וגו' · ילקוט דף שא עב סימן תתקלח

זוהר זכאה חולקהון דצדיקיא אינון דמשתדלי באורייתא עד ועל עא דאי הו סטר' אחרא והא אוקמוה דף ריח עב פרשת ויקהל חלק ב

ליל ג

תורה שמות ויצו משה לזקני ישראל עד ואת חקיו אשר אנכי מצוך היום ·

נביאים ואמר שמעו נא ראשי יעקב · עד והר הבית לבמות יער : מיכה ג

כתובים ויעש מזבח נחשת עד ודלתי הבית להיכל זהב ד"ה ב ד

משנה שש מעלות · במקואות פרק א

גמרת נשים אמר שמואל האי פרוזבול · עולבנא דדייני כו' עד כנון זה פתח פיך לאלם : גטין פרק ד אלפסי דף קמג עא

מדרש והי' ביום אשר תעברו את הירדן ר' ישמעאל אומר לא נאמרו ברכות וקללות עד אינן מקבלים אתכם ילקוט דף שב עא סימן תתקלח

זוהר ויעש מזבח מקטר קטרת האי קרא אית לאסתכלא ביה עד זכאה חולקיה דמשה ואהר דלוג ה' ששין כתוב · ת"ר קטרת איהו קדמאה תדיר קדם לכלא עד דקב"ה אתקרי בהון דף יט עא פרשת ויקהל חלק ב

ליל ד

תורה שמות ויצו משה את העם ביום ההוא לאמר עד וברוך אתה בשרה ·

נביאים והיה באחרית הימים עד את שפט ישראל מיכה ד

כתובים ותשלם כל המלאכה עד כבוד ה' את בית האלהים ד"ה ב ה

משנה הטמא שירד לטבול · מקואות פרק ב

גמרת נזיקין אמר ר' יוחנן משום רשב"י גדולה אונאת דברים מאונאת ממון כו' עד ואחד הלוחצו עובר מציעא פר אלפסי דף עה עא

מדרש אלה יעמדו לברך את העם תניא רבי אליעזר אומר אי אפשר לומר לבטה עד באר היטב ילקוט דף שב עמוד א סימן תתקלח ·

זוהר אלה פקודי המשכן רבי יוסי פתח מה רב טובך כמה אית לון לבני נשא ל לאסתכלא עד ומשה דהוה בינייהו אוקים ליה דף רכ עא פרשת פקודי חלק ב

ליל ה

תורה שמות ברוך פרי בטנך ופרי אדמתך עד אחרי אלהים אחרים לעבדם ·

נביאים ואתה בית לחם אפרתה עד אשר לא שמעו מיכה ה

כתובים אז אמר שלמה ה' אמר לשכון בערפל · עד זכרה לחסדי דוד עבדך ד"ה ב ו

משנה ר' יוסי אומר שני מקואות · המניח כלים מקואות פרק ג ופרק ד

גמרת קדשים אלו נאמר כל קרבן במלח שומע אני אפי' עצים ודם עד מאת בני ישראל ברית עולם מה להלן משל צבור אף כאן משל צבור מנחות פרק הקומץ רבה ילקוט דף קכא עמוד א

מדרש יצו ה' אתך את הברכה · אמר ר' יצחק אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין עד כי רע ומר עזבך את ה' אלקיך : ילקוט דף שב עמוד ב סי' תתקלח

זוהר כל הזהב העשוי למלאכה וגו' · רבי יוסי פתח קרא באלישע דכתיב ויעל משם בית אל עד הא אוקמוה לקבל קרבנין דהלק' דף רכד עא בס פו פרש' פקודי בחלק

ליל ו

תורה שמות והיה אם לא תשמע עד אשר כרת אתם בחרב ·

נביאים שמעו נא את ה׳ אמר · קום ריב את ההרים עד וחרפת עמי תשאו מיכה ו

כתובים וככלות שלמה להתפלל עד את כל הרעה הזאת ד״ה ב ז

משנה מעין שהעבירו על גבי השוקת · מקואות פרק ח ·

גמרת טהרות מי יתן טהור מטמא תניא דם נעכר ונעש׳ חלב עד דהוי כשעור הזאה איוב ילקוט סימן הת״ז עמוד ג דף קמט נדה פ׳ שמאי

מדרש כן ישיש ה׳ עליכם להאביד אמר ר׳ שמואל בר נחמני אמר ר׳ יונתן מ״ד ולא קרב זה אל זה כל הלילה עד הוי אומר אלו ת תחתוניות ילקוט דף שב עמו׳ד סי׳ תתקם

זוהר תא חזי סטרא דימינא איהו תדיר קיימא לקיימא בכל עלמא ולאנהרא ולברכא ליה עד דאתאחדן מסטרא דימינא ועל דא כתיב מאת ככר דף רכד עמו׳ ב פרשת פקודי חלק ב

ליל ז

תורה שמות ויקרא משה אל כל ישראל עד תשכילו את כל אשר תעשון ·

נביאים אללי לי כי הייתי עד נשבעת לאבותינו מימי קדם מיכה ז

כתובים ויהי מקץ עשרים שנה אשר בנה עד ויביאו אל המלך שלמה ד״ה ב ח

משנה כל המעורב למקוה מקואות פרק ו

גמרת שבת ת״ר המל כל זמן שעוסק במילה חוזר בין על ציצין המעכבין את המילה כו׳ עד שיפול בו דמו · המתינה לו ומלה אותו וחיה והיו קורין אותו נתן הבבלי על שמי שבת פרק יט אלפסי דף קנ עב

מדרש ויקרא משה אל כל ישראל · את מוצא כשנתן הקב״ה למשה את התורה בקריאה נתנה לו עד אבל מה שהיו בתוך התיבות כלו ילקוט דף שנ עא סי׳ תתקם

זוהר ר׳ אבא ור׳ אחא ור׳ יוסי הוו אזלי מטבריה לצפורי עד ויהי מאת ככר הכסף לצקת את אדני הקדש אלין אדני הא אוקמוה דף רכה עמוד א פרשת פקודי חלק ב

נצבים

ליל א

תורה שמות אתם נצבים עד אלקיך כרת עמך היום ·

נביאים משא נינוה ספר חזון נחום עד אשים קברך כי קלות נחום א

כתובים ומלכת שבא שמעה עד וימלך רחבעם בנו תחתיו · ד״ה ב ט

משנה יש מעלין את המקוה מקואות פרק ז

גמרת זרעים קנה כלים חדשים כו׳ אמר רב הונא לא שנו אלא שאין לו כיוצא בהן כו׳ עד ומפליא לעשות · ברכות פרק ט אלפסי דף מז עמוד א

מדרש אתה נצבים זש״ה הפוך רשעים ואינם עד ללמד שבאו אצל משה ולא קבלן · ילקוט דף שג עא סי׳ תתקם

זוהר ר׳ אבא הוה אתי מטבריה לבי טרוניא דחמוי עד יתבו עד צפרא ואשתדלו ב באורייתא דף צב עב פרשת לך לך ח״א

ליל ב

תורה שמות למען הקים אתך היום לו לעם עד איננו פה עמנו היום ·

נביאים הנה על ההרי׳ רגלי מבשר עד ולא ישמע עוד קול מלאככה נחום ב

כתובים וילך רחבעם שכמה עד בבית דוד עד היום הזה ד״ה ב י

משנה ארץ ישראל טהורה · אלו חוצצין באדם · מקואות פרק ח ופרק ט

גמרת מועד כיצד הוא מנענע כדאמרינן התם לענין שתי הלחם כו׳ עד חוץ מוליך ומביא ומעלה ומוריד סוכה פרק ג אלפסי דף רמח עמוד ב

מדרש ולא אתכם לבדכם וכן מצינו משה רבינו עד אם כן לא יאמר עליהם ילקוט דף שג עב סימן תתקם

זוהר פתח רבי אבא ואמר ועמך כלם צדיקים עד אמר ליה ההוא גברא במטו מניכו כל חד וחד לימא מלא חדתא דאורייתא דף צג עא פרשת לך לך חלק א

ליל ג

תורה שמות כי אתם ידעתם את אשר ישבנו עד לעשו׳ את כל דברי התורה הזאת ·

נביאים הוי עיר דמים כלה כחש עד לא עברה רעתך תמיד · נחום ג

כתובים ויבא רחבעם ירושלם עד וישאל המון נשים ד״ה ב יא

משנה כל ידות הכלים · מקואות פרק י

גמרת נשים תניא גר שמת ובזבזו ישראל נכסיו והיו בהן עבדים בין קטנים כו׳ עד וכדא כאבא שאול דתניא גר שמת וכו׳ כאבא חלכ׳ כאבא שאול גטין פרק ד אלפסי דף קמד עב

מדרש אשר לא ידעום ולא חלק להם · עשרה שבטים אין עתידין לחזור עד עכן מאי טעמא איענש משום דהוו ידעי ביה אשתו ובניו · ילקוט דף שג עב סימן תתקם

זוהר

זוהר פתח ר׳ אבא ואמר בפרוע פרעות בישרא׳ עד ומלכא משיחא דאתקרי בשמא דקב״ה דף צג עב פרשת לך לך חלק א

ליל ד

תורה שמות והיה כי יבאו עליך כל הדברים עד ובכל נפשך למען חייך ·

נביאים המשא אשר חזה חבקוק עד להרוג גוים לא יחמול חבקוק א

כתובים ויהי בהכין מלכות רחבעם עד וימלך אביה בנו תחתיו ד״ה ב יב

משנה שמאי אומר כל הנשים נדה פרק א

גמרת נזיקין רב דמא כרגא ארבנן אמר ליה רב נחמן בר רב יצחק עבר מר אדאורייתא כו׳ עד או ארוחה שעושים למלך כשעובר עליהן בתרא פרק א׳ אלפסי דף קכג עמוד א

מדרש והביאך ה׳ אלהיך אל הארץ · מש דמאן דאמר קדושה ראשונה קדושה לשעתה · עד כיון דירשו אבותיך וירשת אותה · ילקוט דף שג עמוד ב סימן תתקמ

זוהר פתח אידך ואמ׳ כתיב אם תחנה עלי מחנה עד דיתהדר מלכותא דהאי את לאתריה וכלא חד מלה דף רצג עב פר׳ לך לך ח״א

ליל ה

תורה שמות ונתן ה׳ אלקיך כל האלות עד בכל לבבך ובכל נפשך :

נביאים על משמרתי אעמדה עד הס מפניו כל הארץ חבקוק ב

כתובים בשנת שמנה עשרה למלך ירבעם עד שקטה הארץ עשר שנים ד״ה ב יג

משנה כל היד המרבה לבדוק המפלת חתיכה · נדה פרק ב ופרק ג

גמרת קדשים אמר רב ששת כל מי שאינו מניח תפלין עובר בשמנה עשה עד ותחלימני והחייני מנחות פרק התכלת עין ישראל דף קסז עמוד א

מדרש כי תשמע בקול ה׳ אלהיך וגו׳ שלא יאמר אדם אקרא שיקראוני חכם אשנה ש שיקראוני רבי עד בכתרה של תורה · ע״א כו׳ ילקוט דף שג עג סי׳ תתקמ

זוהר פתח אידך ואמר ומבשרי אחזה אלוה מאי ומבשרי עד לאקשר׳טיבו למאריה דביתא מאריה דהלולא דף צד עא פרש׳ לך לך ח״א

ליל ו

תורה שמות כי המצו׳ הזאת עד בפיך ובלבבך לעשותו

נביאים תפלה לחבקוק הנביא עד למנצח ב בנגנותי · חבקוק ג

כתובים ויעש אסא הטוב והישר עד ציון לרב גמלים וישבו ירושלם ד״ח ב יד

משנה בנות כותים נדה פרק ד

גמרת טהרות איזהו סימנה של בוגרת רבי יוסי הגלילי אומר משיעשה הקמט תחת הדד אמר שמוא׳ לא שיעלה הקמט עד אלא בשביל דבר שנתחדש בה נדה פרק יוצא דופן ילקוט דף קצח עב ·

מדרש לא בשמים היא · מ״ר לא בשמים היא עד שנאמר לבני ישראל עם קרובו ילקוט דף שג עג סימן תתקמ

זוהר פתח חד ואמר אשרי תבחר ותקרב עד בשעתא דאתיהבית אוריתא לישראל דף צד עמוד ב פרשת לך לך ח״א :

ליל ז

תורה שמות ראה נתתי לפניך היום עד לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם ·

נביאים דבר ה׳ אשר היה אל צפניה עד את כל ישבי הארץ צפניה א

כתובים ועזריהו בן עודד עד שנת שלשים וחמש למלכות אסא ד״ה ב טו

משנה יוצא דופן נדה פרק ה ·

גמרת שבת אמר רב נחמן האי פוגלא מלמעלה למטה שרי כו׳ עד לא ליהדק אניש אודרא אפום׳ דאשישה דלמא אתי לידי סחיטה שבת פרק כ אלפסי דף קי עמוד א

מדרש ראה נתתי לפניך היום את החיים · יתב׳ שמו של הקב״ה שיודע מה היה ומה עתיד להיות עד הרי מתוך הקץ רבותי דף קצה עג פרשת ואתחנן · לקחתי זה הדרש מפני שלא מצאתי כתוב דבר על חלק פ׳ נצבים מראה נתתי לפניך ואילך·

זוהר פתח אידך ואמר מזבח אבנים תעשה לי עד ויעלצו בך אוהבי שמך דף צה עמוד א פרשת לך לך חלק א

וילך

ליל א

תורה שמות וילך משה עד כאשר דבר ה׳ :

נביאים התקששו וקשו עד ישרק יניע ידו צ צפניה ב

כתובים בשנת שלשים ושש למלכות אסא עד שרפה גדולה עד למאד ד״ה ב יו

משנה בא סימן נדה פרק ו

גמרת זרעים הנכנס למרחץ אומר יהי רצון מלפניך כו׳ עד ברוך אתה ה׳ המחזיר נשמות לפגרים מתים · ברכות פרק ט דף מז עא

מדרש וילך משה · מה ת״ל היום עד בן מאה ועשרי׳ שנה וגו׳ ילקו׳ דף שג עד סי׳ תתקמ

זוהר וילך משה · ר׳ חזקיה פתח מוליך לימין משה עד ווי להוא בסופא · דף רפג עא פרשת וילך חלק ג

ליל ב

תורה שבו'ת ועשה ה' להם עד לא ירפך ולא יעזבך ·

נביאים הוי מוראה ונגאלה עד בשובי את ש שבותיכם לעיניכם אמר ה' צפניה ג

כתובים וימלך יהושפט בנו תחתיו עד בערי המבצר בכל יהודה דה'ב יז

משנה דם הנדה · הרואה כתם · נדה פרק ז ופ'ח

גמרת מועד ת"ר קטן היודע לנענע חייב בלולב · והיודע להתעטף עד צרור וזורקו אגוז ונוטלו · סוכה פרק ג אלפסי דף רמח ע"א

מדרש ועשה ה' להם כאשר עשה לסיחון ולעוג · ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו זש"ה אשרי אדם מפחד תמיד·כך סדרת הצדיקי' עד שלא ליהנות מהן כלום ילקוט דף רמא עמוד ג סימן תשסח

זוהר ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה עד ולאת שלוט בעוד דאת קיימא בעלמא דף רפג ע"ב פרשת וילך חלק ג

ליל ג

תורה שמו'ת ויקרא משה ליהושע עד ול' כל זקני ישרא'

נביאים בשנת שתים לדריוש המלך חגי א

כתובים ויהי ליהושפט עושר וכבוד עד לעת בא השמש ד'ה ב יח

משנה האשה שהיא עושה צרכיה נדה פרק ט

גמרת נשים אמר ר' יהודה כל המשחרר עבדו עובר בעשה עד ואחת קבעה סעודתא בשבת ושניהם נעקרו: גטין פרק ד אלפסי דף קמד עמוד ב

מדרש חזק ואמץ כי אתה תבא · כתיב כי אתה תביא וכתיב כי אתה תבא אמר ליה משה עד וליטול מנה יפה ראשון ילקוט דף שנ עמוד ד סימן תתקא

זוהר קרא את יהושע עד וצו את יהושע ל לאנהרא דף רפר עמוד א פרשת וילך חלק ג

ליל ד

תורה שמות ויצו משה אותם לאמר עד לעד בבני ישראל ·

נביאים בשביעי בעשרים ואחד לחדש עד כי בך בחרתי נאם ה' צבאות חגי ב

כתובים וישב יהושפט מלך יהודה עד חזקו ועשו ויהי ה' עם הטוב ד'ה ב יט

משנה תינוקת שלא הגיע זמנה · נדה פרק י

גמרת נזיקין ת"ר קופה נגבית בשנים ומתחלקת בשלש' נגבית בשנים שאין עושין שררות על הצבור כו' עד תמחוי קופה ולשנותן לכל מה שירצו · בתרא פרק א אלפסי דף קכג עמוד א

מדרש מקץ שבע שנים · תנן התם פרשת המלך עד מעשי גדולים ממעשיך ילקוט דף שנ עד סימן תתקם

זוהר ויצו את יהושע עד עד דאשתלי' הובייהו בארעא אחרא דף רפר עמוד א פרשת וילך חלק ג

ליל ה

תורה שמות כי אביאנו אל האדמה עד ואנכי אהיה עמך

נביאים בחדש השמיני בשנת שתים לדריוש וגו' היה דבר ה' אל זכריה עד ובחר עוד בירושלים זכריה א

כתובים ויהי אחרי כן באו בני מואב עד ולא עצרו ללכת אל תרשיש ד'ה ב כ

משנה כל משקה שתחלתו לרצון זיעת בתים בורות שיחין ומערות · מכשירין פרק א ופרק ב

גמרת קדשים אמר ר' יצחק בשעה שהחריב הקב"ה בית המקדש מצאו לאברהם עד אין חוזרין למוטב אלא על ידי אסורין · במחות פרק כל המנחות עין ישראל דף קסו ע"ג

מדרש הלכה ואכל ושבע ודשן ופנה אל אלהים אחרים שנו רבותינו חניכת אבות בגיטין עד עשרה דורות ר' שמעון בן אלפא אומר עד שלשה דורות אמר רב הונא מאי קראה כי תוליד בנים עד ועשיתם הרי שבעה: ילקוט דף רסד עמוד ד סימן תתכז ·

זוהר לקוח את ספר התור' הזה עד ויכתב משה את דברי השירה הזאת דף רפר עמוד ב פרשת וילך חלק ג

ליל ו

תורה שמו'ת ויהי ככלות משה לכתב עד והיה שם בך לעד ·

נביאים ואשא את עיני וארא עד כי נעור ממעון קדשו זכריה ב

כתובים וישכב יהושפט עם אבותיו עד ולא ב בקברות המלכים ד'ה ב כא

משנה שק שהוא מלא פירות מכשירין פרק ג

גמרת טהרות דרש רבא מאי דכתיב מי מנה עפר יעקב מלמד שיושב הקב"ה עד נאם הגבר שתם העין נדה פ' המפלת ילקוט דף רמג ע"ג

מדרש ויהי ככלות משה לכתוב את דברי התורה הזאת וגו' לקוח את ספר התורה וגו' באותו היום שנאמר למשה הן קרבו ימיך למות אמר השמש רבונו של עולם איני זז ואיני שוקע ומשה קיים בעולם · מה עשה משה עד ויזכר ימי עולם משה עמו ילקוט דף שד עמוד ד סימן תתקמא

זוהר וענתה השירה הזאת עד כללא דכלא ושפיר הוא והא אתמר דף רפה עמוד א פרשת וילך חלק ג

ליל ז

תורה שמות כי אנכי ידעתי את מריך עד השיר׳ הזאת עד תמם ·

נביאים ויראני את יהושע עד ואל תחת תאנה זכריה ג

כתובים וימליכו יושבי ירושלםעד ועתליה מלכת על הארץ ד״ה ב כב

משנה השוחה לשתות מים · מכשירין פרק ד

גמרת שבת רב חסדא ורב המנונא דאמרי תרוייהו · חשבונות של מצוה מותר כו׳ עד ומ מנו היתה פרנסתו ופרנסת בניו · שבת פרק כב אלפסי דף קיו עמוד א

מדרש הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם וגו׳ אמר רבי יוחנן משם ר׳בנאה תורה מגילה נתנה עד עשה מודיעין לתורה · ילקוט דף שם עמוד א סימן תתקמא

זוהר תנא כל מאןדשמע ברכה מה הוא דמברך עד אז יאמרו בגוים הגדיל ה׳ לעשות עם אלה בילאו · דף רפה עמוד ב׳ פרש׳ וילך חלק ג

האזינו

ליל א

תורה שמות האזינו השמים עד הוא עשך ויכננך ·

נביאים וישב המלאך הדבר בי עד על אדון כל הארץ זכריה ד

כתובים ובשנה השביעית התחזק יהוידע עד ואת עתליהו המיתו בחרב ד״ה ב כג

משנה כי שטבל בנהר · מכשירין פרק ה

גמרת זרעים כי שמע קול תרנגולא כו׳עד עבד זיל טפי ברכות פרק ט׳ אלפסי דף מז עב

מדרש האזינו וגו׳היה ר׳בנאה אומר כשהיו ישר׳ זכאין עד שנאמר כי אני ה׳ לא שניתי · ילקוט דף שה עא סימן תתקמא

זוהר האזינו השמים ; רבי יהודה פתח פתחתי אני לדודי עד עבד להו נסין כמה דעבד על ידוי · דף רפו עא פרש׳ האזינו ח״ג

ליל ב

תורה שמות זכר ימות עולם עד ואין עמו אל נכר ·

נביאים ואשוב ואשא עיני עד והניחו שם על מכנתה זכריה ה

כתובים בן שבע שנים יואש במלכו עד וימלך אמציהו בנו תחתיו · ד״ה ב כד

משנה המעלה פירותיו לגג מכשירין פרק ו הרואה ראיה אחת זבים פרק א

גמרת מועד ת״ר מח נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל כו׳ עד פדי שלא תהי׳ תקומה למפלתן · מגילה פרק א אלפסי דף רגד עמוד ב

מדרש זכר ימות עולם · הזכרו מה שעשיתי בדורות הראשונים עד וכן משה אמר עלה אל ה׳ ילקוט דף שו עמוד ד סי׳ תתקסב

זוהר ר׳ יצחק אמר קמתי אני לפתוח לדודי עד בקשתיהו ולא מצאתיהו דף רפו עב פרשת האזינו חלק ג

ליל ג

תורה שמות ירכיבהו על במותי ארץ עד ותשכח אל מחללך ·

נביאים ואשוב ואשא וגו׳ והנה ארבע מרכבות עד בקול ה׳ אלהיכם זכריה ו

כתובים בן עשרים וחמש שנה מלך אמציהו עד עם אבותיו בעיר יהודה ד״ה ב כה

משנה הכל מטמאין בזיבה זבין פרק ב

גמרת נשים אמר ר׳ יהושע בן לוי כל מלאכה שהעבד עושה לרבו תלמיד עוש׳ לרבו עד את ה׳ אלקיך תירא · לרבות ת״ח קדושין פרק א אלפסי דף קצג עמוד א

מדרש ירכיבהו על במותי ארץ · זו ארץ ישראל שהיא גבוהה מכל הארצות עד ושמן מחלמיש צור זה גברא ילקוט דף שז עמוד ב סימן תתקמד

זוהר האזינו השמים · רבי חייא אמר׳ זכאה חולקיה דמשה עד דכתיב ותשמע הארץ אמרי פי דף רפו עב פרשת האזינו ח״ג

ליל ד

תורה שמות וירא ה׳ וינאץ עד ואין בהם תבונה ·

נביאים ויהי בשנת ארבע לדריוש עד ארץ הצבי לשמה זכריה ז

כתובים ויקחו את כל עם יהודה את עזיהו עד וימלך יותם בנו תחתיו ד״ה ב כו

משנה הזב והטהור זבין פרק ג

גמרת נזיקין אמר מר אין עושין שרד׳על הצבור בפחות בשנים כו׳ · מה״מ דאמר קרא עד רבנן מאי אמר רבינא ואוהביו כצאת השמש בגבורתו · בתרא פ״א אלפס דף קכד עא

מדרש וירא ה׳ וינאץ דור שהאבות מנאצין כו עד ואען ואומר אמן ה׳ ילקוט דף שז עד סימן תתקמה ·

זוהר רבי יצחק פתח כתפוח בעצי היער עד בגין דאתכלילת בשושנים דף רפו עב פרשת האזינו חלק ג

ליל ה

תורה שמות לו חכמו ישכילו עד ואין מידי מציל ·

נביאים ויהי דבר וגו׳ קנאתי לציון עד כי שמענו אלהים עמכם זכריה ח

כתובים בן עשרים וחמש שנה יותם עד וימלך אחז בנו תחתיו ד״ה ב כז

משנה רבי יהושע אומר נדה שישבה · הנוגע בזב · זבים פרק ד ופרק ה

גמרת קדשים אעפ"י שאמרו חייבי ערכין ממשכנין · עד ליכא דמשייל ליה קמ"ל ערכין פרק שום היתומים · ילקוט דף קצח עא

מדרש לו חכמו ישכילו זאת אלו נסתכלו ישרא' בדברי תורה עד שנאמר והסגיר הכהן את הנגע · ילקוט דף שח עב סי' תתקסג

זוהר ר' יהודה אמר קב"ה שמים אקרי עד א אשתמודען מלי דאינון ברייתי דף רפז עא פרשת האזינו חלק ג

ליל ו

תורה שמות כי אשא אל שמים ידי עד וכפר אדמתו עמו·

נביאים משא דבר ה' עד ותירוש ינובב בתלות זכריה ט

כתובים בן עשרים שנה אחז עד וימלך יחזקיהו בנו תחתיו : ד"ה ב כח

משנה המכנס חלות · טבול יום פרק א

גמרת טהרות תניא אבא שאול אומר קובר הייתי · והייתי מסתכל בעצמות של מתים עד וכ"ע קאי לפרשתכינא עד פלגיה נדה פ' המפלת עין ישראל דף קפז עמוד ב

מדרש כי אשא אל שמים ידי · כשבראו המקום לא בראו אלא במאמר ובשבועה עד וכן הוא אומר והיו שובים לשוביהם · ילקוט דף שט עמוד א סימן תתקמו

זוהר אמר רבי שמעון ארימית ידי בצלו ל לקדיש' עלאה עד ם שנין דהוו במדברא כמא דאמינא דף רפז עמוד א פרשת האזינו חלק ג

ליל ז

תורה שמות ויבא משה וידבר את כל דברי השירה הזאת עד אשר אני נותן לבני ישראל ·

נביאים שאלו מה' מטר עד ובשמו התהלכו נאם ה' זכריה י

כתובים יחזקיהו מלך בן עשרים וחמש שנה עד כי בפתאם היה הדבר ד"ה ב כט

משנה משקה טבול יום פרק ב

גמרת שבת תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר תינוק בן יומו חי מחללין עליו את השבת · אמרה תורה חלל שבת כו' עד אין בין העולם הזה לימות משיחנו אלא שעבוד מלכיות בלבד שנאמר כי לא יחדל אביון מקרב הארץ · שבת פרק כב אלפסי דף קיז עמוד ב

מדרש כי לא דבר רק הוא מכם · אין לך דבר ריקם מן התורה עד וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה ילקוט דף שט עב סימן תתקמח ·

זוהר תנא אמר ר' יצחק ואף משה לא גלי דא אלא בההוא יומא עד בההיא שעתא א אשתתקו ואציתו מלוי דף רפז עמוד א פרשת האזינו חלק ג

הברכה

ליל א

תורה שמות וזאת הברכה עד ועזר מצריו תהיה ·

נביאים פתח לבנון דלתיך עד כהרת תכחה : זכריה יא

כתובים וישלח יחזקיהו על כל ישראל עד למען קדשו לשמים ד"ה ב ל

משנה כל ידות האוכלין טבול יום פרק ג

גמרת זרעים תניא אמר ר' עקיבא פעם אחת נכנסתי אחר ר' יהושע כו' עד ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון ברכות פרק ט אלפסי דף מח עמוד א

מדרש וזאת הברכה אשר ברך משה לפי שאמר להם משה לישראל דברים קשים עד התחיל משה וברכן שנאמר וזאת הברכה וגו' ילקוט דף שט עמוד ג סי' תתקסט

זוהר אמר רבי אבא זכאין אתון בעלמא דין ובעלמא דאתי עד ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום דף צח עב פרשת לך לך חלק א

ליל ב

תורה שמות וללוי אמר עד ובין כתפיו שכן ·

נביאים משא דבר ה' עד ונשיהם לבד זכריה יב

כתובים וככלות כל זאת יצאו כל ישראל עד בכל לבבו עשה והצליח ד"ה ב לא

משנה אוכל מעשר שהוכשרו במשקה· טבול יום פרק ד · מי רביעית · ידים פרק א

גמרת מועד א"ר חייא בר חנינא מנין לחתן שמסב בראש שנאמר כחתן יכהן פאר כו' עד ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון מועד קטן פרק ג' אלפסי דף רפח עמוד א

מדרש ואת אחיו לא הכיר זה אחי אמו עד ובריתך ינצורו ילקוט דף שיא עמוד ג סימן תתקנה

זוהר פתח רבי אבא ואמר אשירה נא לידידי שיר' דודי לכרמו עד וקרינא ליה בשמא דאחי דאתפטר דף צח עמוד ב פרשת לך לך חלק א

ליל ג

תורה שמות וליוסף אמר עד והם אלפי מנשה ·

נביאים ביום ההוא יהיה מקור עד והוא יאמר ה' אלהי זכריה יג

כתובים אחרי הדברים והאמת האלה עד וימלך מנשה בנו תחתיו · ד"ה ב לב

משנה

משנה נטל ידו אחת ידים פרק ב

גמרת נשים כל מי שאין לו עליו ולא על אחרי׳ קדושין הולד כמוה · שפחה מנא לן · אמר קרא שבו לכם פה כו׳ עד כל היכא דלא קרינא ביה כי תהיינה לא קרינא ביה וילדו לו קדושין פרק ג אלפסי דף רי עמוד א

מדרש וליוסף אמ׳ מבורכת ה׳ ארצו מלמד שארצו של יוסף מתארכת מכל הארצות עד ואין צריך חוץ ממנה כלום · ילקוט דף שיב עמוד א סי׳ תתקנה

זוהר רבי יצחק ור׳ יהודה הוו אזלי בארחא כו׳ דינא דעבד קב״ה במבול עד כיון דדן להו בהאי עלמא וקבילו דינא לא אתדנו בכלהו דינין דף קז עב פר׳ וירא ח״א

ליל ד

תורה שמות ולזבולן אמר שמח עד ומשפטיו עם ישראל

נביאים הנה יום בא לה׳ עד בבית ה׳ צבאות ביום ההוא זכריה יד

כתובים בן שתים עשר׳ שנה מנשה עד את יאשיהו בנו תחתיו ד״ה ב לג

משנה המכנים ידו לבית המנגע ידים פרק ג

גמרת נזיקין אמר ר׳ אמי לעולם אל ימנע אדם עצמו משלישית השקל בשנה כו׳ עד וקורא לך גודר פרץ וגו׳ ונחך ה׳ וכו׳ · כמתוקן ברב אלפס ריוח הישן בתרא פרק א אלפסי דף קכד עמוד ב

מדרש ולזבולן אמר לפי שנאמר ומקצה אחיו לקח חמשה וגו׳ עד בחלק של יששכר · ילקוט דף שיב עא סימן תתקס ·

זוהר רבי יצחק פתח והוא מסבות מתהפך בתחבולותיו לפעלם עד ובגין כך ו ובקוטה נקוד ו דף קט עא פר׳ וירא ח״א

ליל ה

תורה שמות ולדן אמר דן גור אריה עד ובגאותו שחקי׳

נביאים משא דבר ה׳ אל ישראל עד ושמי נורא בגוים מלאכי א

כתובים בן שמנה שנים יאשיה במלכו עד לא סרו מאחרי ה׳ אלקי אבותיהם ד״ה ב לד

משנה בו ביום נמנו וגמרו ידים פרק ד כל שהוא יד ולו שומר עוקצין פרק א

גמרת קדשים חסר בחלב מבדם ובדם מבחלב עד אלי׳ דליתיה בשור לא כתב רחמנא כל חלב חולין פרק כל הבשר ילקוט דף קכה עא בהלאו :

מדרש ולדן אמר לפי שנאמר ומקצה אחיו וזה אחד מהם : דן גור אריה עד ויעלו בני דן

ויל׳חמו ילקוט דף שיב ע״ג סי׳ תתקסב

זוהר ויצג את המקלות אשר פצל וגו׳ פתח ר׳ אלעזר ואמר אם חכמת חכמת לך עד בגזרת עירין פתגם׳ ומימר קדישין שאלתא דף קסג עא פרשת ויצא חלק א

ליל ו

תורה שמות מעונה אלהי קדם עד ואתה על במותימו תדרוך ·

נביאים ועתה אליכם המצוה הזאת עד איה׳ אלהי המשפט מלאכי ב

כתובים ויעש יאשיהו בירושלם פסח לה׳ עד על ספר מלכי ישראל ויהודה ד״ה ב לה

משנה זיתים שכבשן בטרפיהן עוקצין פרק ב

גמרת טהרות אמר שמואל אין האשה מתעברת אלא לרע״א יום עד מיעוט תקופה שנים מעוט ימים שנים עין ישראל דף קפח עמוד ד נדה פרק בנות כותים ·

מדרש וישכן ישראל בטח וגו׳ אין בטח אלא רוחצן עד ויקרא יהושע אל כל ישראל ויאמר אל קציני ילקוט דף שיב עמוד ד סי׳ תתקסב

זוהר ר׳ חייא פתח ואמר דבקה נפשי אחריך עד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ דף קסג עב פרשת ויצא חלק א

ליל ז

תורה שמות ויעל משה מערבת מואב עד לעיני כל ישראל ·

נביאים הנני שולח מלאכי עד והכיתי את הארץ חרם מלאכי ג

כתובים ויקחו עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו עד ה׳ אלקיו עמו ויעל ד״ה ב לו

משנה יש צריכים הכשר עוקצין פרק ג

גמרת שבת תניא ר׳ אליעזר הקפר אומר לעולם יבקש אדם רחמים על מדה זו כלומר על מדת עניות שאם לא בא כו׳ עד וכן שלמה אמר בחכמתו בכל עת יהיו בגדיך לבנים שבת פרק כב אלפסי דף קיח עא

מדרש ויקבר אתו בגי אם נאמר בגי למה נאמר בארץ מואב עד נתן מוראו עליהם ילקוט דף שיג עמוד ג סימן תתקסג

זוהר אמר רבי ייסא אנא שמענא דכל מאן ד דאסתכל בחלמיה וחמא ליה ליעקב מקסתר בקיספוי חיין אתוספן ליה עד ועל דא צלי צלותיה לקב״ה ולא אסתמיך על זכותיה לשזבא ליה בגיניה דף קכח עמוד א פרשת וישלח חלק א

אהללה שם ה׳ בשיר ואגדלנו בתודה · כי יצאו מלפני במשרים ·
השלשה מגינים בשלם שבפנים · ועמהם כל הפרקים מספר שלטי הגבורים :

הואיל

כי כאשר ידעתם בני היקרים אי אפשר שלא יפול בין רב למעט במלאכת הדפוס עון אשמה · וחבורי זה כשהעמיד במרחב רגליו שם מועקה במתניו ולא נמלט בבור כפיו משגיאות מועטו' אשר במר נפשי אתו לכו בהדפסה שבאולי כשיראום צעירי התלמידים עליו ישחקו ונפשי בגללם עלי תאבל · הלא בעבור זה רחש לבי דבר טוב לעשות לו בעט סופר מהיר לוח מלא דעת ומזמה כדי שבתקון המעוות שבו אכונן ואשים את העקוב למישור עד כי יצא כאור צדקו ומשפטיו כצהרים ואז תוכל הקריאה הטובה והישר' להמנות ולעמוד על תלה למען ירוץ הקורא בה ולא יכשל באבן נגף וצור מכשול ההגיה הבלתי נאותה והיוצאת חוץ משיטת דרכה הנכונה הנה זה הדף עומד אחר כתלי שורותים אלה הבאים לקראתכם בסמוך :

ועתה שמעו נא בני הנאהבים והנעימי' את שיחו ורדו יערת דבש שעסדבריו אשר בקצה מטהו אל פיכם לתאבון כי כלו ערב ומראהו נאוה ובחברתו תשובו ותרפאו לו לשלטי הגבורים הלזה את עונו כלו וחפץ ה' בידכם יצלח כשלא תמצאו בעבור לוח הברית הזה מרמה בפיו ועולה בשפתיו · **ועל** כי אתא לידן דבר הקריאה והכתיבה והדפוס לא אסוג אחור כהיום הזה מלדבר בם מעט מזער קודם שאבא לסקל מסילת השגיאות ולהסיר ולבער משוכת הטעיות שבכרמי ספרי אשר נטעתיו שרק לגאון ולתפארת פלישת ישראל · ובפרט בקדושת ותנאי מעלת לשוננו אשר נתן בחסדו אלהים לנו אנחנו עמו וצאן מרעיתו יהיו אמרי פי והגיון לבי נכונים לפניכם וערוכים ומסודרים על שלחנכם לרצון :

הטו אם כן אזניכם ושמעו אלי כי הכתב והלשון אשר נתן בם ה' לישראל את התורה אין להם שום שם מדומה עד שיכונו כל אחד ואח' סתם ביחוד בשם מי שיהיה מגויי הארץ כמו בארמי· פרסי· יוסי· או זולתן מן הכנויים· ואם לפעמים קראו רבותינו ז"ל הכתב והלשון ההוא עברי לא בעבור זה כנו אותם כן בעצם וראשונה למספר גבולות עמים לא בהשאלה פשוטה ובשתוף שם זה של קדוש'בלבד וגם אברהם עצמו שהי' ראשית גוים לאומתנו לא נוקב בשם זה עברי כדכתיב ויבא הפליט ויגד לאברם העברי כי אם קודם שנבול וישראל לשבטיהם ולמשפחתיהם לא נקראו מאת ה' עברים כדכתיב ואמרת אליו ה' אלהי העברים אלא קודם מתן תורה שאז בעבורה נקראו קדשים כדכתיב ואתם תהיו לי ממלכת כהני' וגוי קדוש ולא נוכרו עוד בשם עברי אלא בימי שאול שהוא בתחלת מלכותו והפלשתים אחריו חדשו להם שם זה כמבראשית כדכתיב ושאול תקע בשופר בכל הארץ לאמר ישמעו העברים וכתיב ויאמרו פלשתים הנה עברים יוצאים מן החרים וגו' ואני לא ידעתי למה · האמנם הכתב והלשון הזה בודאי יקראו ביחוד קדשים מצד עצמן הואיל כי עלו לחלקו של קדש כי כן כתוב בפרקי ר' אליעזר רבי שמעון אומר קרא הקב"ה לשבעים מלאכים המסבבין כסא כבודו ואמר להם בואו ונבלבל את אלו בוני מגדל עד שיהיו לשבעי' גוים ולשבעי' לשון והפילו גורלות שנאמר בהנחל עליון גוים וגומ' ונפל גורלו של הקב"ה על אברהם ועל זרעו שנאמר כי חלק ה' עמו אמר הקב"ה חבל וגורל שנפל עלי רצתה נפשי בו שנאמר חבלים נפלו לי בנעימים וגו' ואם זרע אברהם היה חבל נחלתו של מלכו של עולם כמו שזכר רבי שמעון אין ספק שלו גם כן ינתנו מאתו יתברך למורשה הכתב והלשון היות' מעולי' משובחי' ומקודשים מכל שאר המכתבים והלשונות כי כן הוא מן הראוי שלקדוש שהוא עם ישראל כדכתי' והייתם לי קדשים ינתנו הקדשים שהם הכתב שנכתבו אותיותיו באצבע אלהי' והלשון שהם דבריו דברי אלהים חיים כדכתיב וידבר אלהים את כל הדברים האלה וגו' מאת הקדש שהוא אל אלקי ישראל כדכתיב כי קדש אני ה' · **והנה** הלשון והמכתב הזה לא המירו אותם בזמן מהזמני' בלשון אחר ובמכתב משונה מזה בני אברהם עבדו עם כי ידעו לשונות אחרים לדבר עמהם עם הנשים ועם הילדים אשר הכן ה' להם : וגם כי מעוצר רעה ויגון של גליות שכחו דלת העם זמן מה הכתב והלשון הקדשים האמורים הלא ידעו בהם לעולם כהונן וכשורה עזרא הכהן דניאל ורעיו מרדכי בלשן דוד המלכה אסתר נחמיה התרשתא וסיעתם וגם הבאי' מכספיא המקום (והם השרידי' אשר לשם וכבוד ה' קרא עזרא כשעלה מבבל שהיו חוסים שם בכספיא תחת צל אדו הראש כמו שהיו איש שכל ושרביה וחשביה וחבריהם) החזירו גם שניהם היינו הכתב הזה והלשון הצפון עמהם ליתר הפלטה הנשארה בבית שני כשבאו לעבוד שם את ה' עד כי באמת חזרו אלינו משלם למשפטם ולאיתנם הראשון המכתב שלנו ולשוננו הקדש מכספיא ולא נחלפו שם אותיותיו כלל ועקר בצלם ודמות הכתב האשורי כאשר דמו קצת מהחכמים :

ועתה אין לתמוה אם אנשי כספיא ושארית הגולה שבאשור שגלו שנים רבות קודם שגלו יהודה ובנימן זכרו הכתב והלשון הזה הקדש תמיד ובני גלות בבל שכחום הואיל כי בני יהודה ובנימן גלו גלות קשה ורעה על ידי מלך בבל נבוכדנצר הרשע ונתערבו רתכף ומיד בגוים אשר רדו בם ומררו את חייהם בזעם אף ובחיכה עזה כל הימי' · ולעשרת השבטים שגלו על ידי שלמנאסר מלך אשור להם לבדם מבלי ערוב עם אחר נכרי עמם נתן מלך זה הארצות ההן כספיא לחלח וחבור וזולתן מהמקומות המיוחדות שנזכרו (מלכים ב יז) להם לנחלה כי כן היה דרכם של מלכי אשור ומשפטם מיום ששלטו על ממלכות גוים כאשר ראינו שיעד גם כן דבר כדומה לזה סנחריב מלך אשור על ידי רבשקה לבני יהודה וירושלם כשאמר עשו אתי ברכה וגו' עד באי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם ולכן עמד טעמם בם וריחם לא נמר מה שלא זכו בזה גולי בבל האומללים :

והנה ידעתי גם אני ידעתי כי על דברי אלה ימצאו פרכא בנקלה יושבי בשבת תחכמוני ממה שכתו' במסכת סנהדרין בגמר' פרק כהן גדול כאשר אכתוב בסמוך אמנם להיות כי יש לי גם כן מקום להסמך ולהתגדר עלינו ולחזק בו עתה את דברי אמרתי להעתיק כאן המימרא ההיא כלה ולתקן בצד מה הסוגיא שלה על נכון מפני שנסתפקתי מעט על קדימת ואיחור דברים מה הכתובי' בה כדי שתכירו ותראו כי על כנפי נשרי טעמי רברבי ותקי' פי שריר וקיימי' הבאתי גם אני בזה יסודי דעתי זאת לכם ולא נחמתי : אמרו בגמרא אמר מר זוטרא ואי תימא מר עוקבא בתחלה

נתנה

נתנה תורה לישראל בכתב עברי ולשון הקודש הזרה ונתנה
להם בימי עזרא בכתב אשורי ולשון ארמי ביררו להן
לישראל כתב אשורי ולשון הקדש והניחו להדיוטות כתב
עברי ולשון ארמי · מאן הדיוטות? אמר רב חסדא כותאי ·
מאי כתב עברי? אמר רב חסדא כתב ליבונאה · תניא רבי
יוסי אומר ראוי היה עזרא שתנתן תורה על ידו לישראל
אלמלא לא קדמו משה · במשה הוא אומר ומשה עלה אל
האלקים · ובעזרא הוא אומר הוא עזרא עלה מבבל מה עליה
האמורה להלן תורה אף עליה האמורה כאן תורה · במשה
הוא אומר ואותי צוה ה׳ בעת ההיא · ובעזרא הוא אומר כי
הכין עזרא לבבו לדרוש את תורת ה׳ אלהיו · ואעפ״י שלא
נתנה תורה על ידו נשתנה על ידו הכתב שנאמר וכתב
הנשתון כתוב ארמית ומתורגם ארמית וכתיב לא כהלין
כתבא למיקרי ופשרא להודעא למלכ׳ · מלמד שבאותו היום
נתן · וכתב את משנה התורה הזאת כתב הראוי להשתנות ·
(ואולי טוב הוא לכתוב כתב העתיד או המוכן להשתנות)
תניא ר׳ אומר בכתב זה נתנה תורה לישראל וכיון שחטאו
נהפך להם לרועץ וכיון שחזרו בהן החזירו להן שנאמ׳ שובו
לבצרון אסירי התקוה גם היום מגיד משנה אשיב לך ·
ולמה נקרא שמה אשורית? שחזרה להן מאשור · ר׳ שמעון
אומר משום רבי אלעזר בן פרטא שאמר משום רבי אליעזר
המודעי כתב זה לא נשתנה כל עקר שנאמ׳ ווי העמודים כה
עמודים לא נשתנו אף ווים לא נשתנו · ואומר ואל היהודים
בכתבם וכלשונם · מה לשונם לא נשתנה אף כתבם לא
נשתנה · אלא מה אני מקיים את דברי התורה הזאת? לשתי
תורות אחת שיוצאת ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית
גנזיו · אותה שיוצאה ונכנסת עמו עושה אותה כמין קמיע
ותולה אותה בזרועו שנאמ׳ שויתי ה׳ לנגדי תמיד (וכמשפט
הזה כתב התורה הזאת של מלך היינו אותיותיה היו קטנות
הרבה מאד אם היו בקמיע תלוי בזרוע המלך) ואידך האי
שויתי מאי דריש ביה? ההוא מבעי ליה לכדרב חנא בר
ביזנא אמר רבי שמעון חסידא המתפלל צריך שיראה עצמו
כאלו שכינה כנגדו שנאמר שויתי ה׳ לנגדי תמיד · ולרבי
שמעון דאמר כתב זה לא נשתנה כל עקר למה נקרא שמה
אשורית? מפני שמאושרת בכתב · ולדידיה נמי מאי לא
כהלין כתבא למקרי? אמר רב בגימטריא איכתוב להן ז׳
יטת יטת · אדך · פוג חמט · מאי פריש להו? מנא מנא
תקל ופרסין · מנא·מנא אלקא מלכותך והשלמה לך · תקל
תקלתא במאזניא ואישתכחתא חסיד · ופרסין פריסת
מלכותך ויהיבת למדי ופרס · ושמואל אמר מתום נבקפי ·
אאלרן ור׳ יוחנן אמר אכם · אנם · לקת · נים · רפוי רב אשי
אמר נמא · נמא · קתל · פור יסן:

ועתה טוב הוא שנבא לצרף וללבן דברי מר זוטרא
אליבא דמר עוקבא ולראות בעין שכלנו אם
ישענו דברי מר עוקבא וחבריו על משענת משפטי האמת
או אם ימוטו ויטו מן הדרך הטובה והישרה ללכת וליפול
במכמרי ארחות עקלקלות נגדנו · ואען ואומר (מבלי
שאחייב עצמי לעמוד במה שכתבו בדרושים הלא החכמים
האחרונים או להשיב על דבריהם כלל) כי במה שהודה
ולא בוש שנתנה תורה לישראל בכתב עברי ובלשון הקדש
יפה דבר כי הנה כבר הצענו שעברי וקדש הם שמות
משותפים ואמת ונכון הוא שהתורה תקרא גם יחד קדושה
ועברית בכתב ובדברים כמו שידענו כי הכתב יאמר על
רשומי האותיות וצורתן והלשון על התיבות והמלות או
הדברים כדכתיב ואל היהודים ככתבם וכלשונם וכתי׳ את
הדברים האלה דבר ה׳ אל כל קהלכם וגו׳ ויכתבם על שני
לוחות אבנים ויתנם אלי · אכנם במה שאמר הזרה ונתנה
להם בימי עזרא בכתב אשורי ולשון ארמי בררו להן לישראל
כתב אשורי ולשון הקדש והניחו להדיוטו׳ כתב עברי ולשון
ארמי · בתוכי ישתומם לבי איך עלה בדעתו של מר זוטרא
או מר עוקבא דבר זר כזה · האיש אל ויכזב בכתב התורה
שנתנה מאתו יתברך בפומבי לעיני כל ישראל בהר סיני
ובן אדם ויתנחם על לשונה העצמי ליהודים ממה שדבר
כל דבריה בקדושה באזני ששים רבוא ששמעום והבינום
מתוך לשונם המיוחד להם שנתן במתנה לאברהם ולא
יקימנה לעולי מבבל בכתב ובלשון ההוא בעצמו שמסרה
לכל ישראל על ידי משה ועד כי יכתוב ספר כריתות ונתן
בידה ושלחה מביתו לבגוד בה ולהמיר אותה בזולתן מ
מהלשונות בימי עזרא? הלא הוא יתרומם ויתעלה ראה
ויספרה בלשון הכינה וגם חקרה בכתב קודם שנברא׳ העולם
ושכרת בה עם ישראל ברית בקול גדול מתוך האש הענן
והערפל · ולמה יחלל בזמן מהזמנים קדש ה׳ אשר אהב
ובעל בת אל נכר? צאו וראו מה שנמצא כתוב בתנא דבי
אליהו שהוא זה תתקע״ד דורות עד שלא נברא העולם ישב
הקב״ה ודרש וחקר ובחן וצירף את כל התורה כלה · ומקודם
שנברא העולם עד אותה שעה כל דבר ודבר שהוא מדברי
תורה דרשו וחקרו ובחנו וצרפן (היינו בכתב ובאותיות)
רמ״ח פעמים כנגד רמ״ח אברים שבאדם ואחר כך הוציאו
מתוך פיו (היינו בלשון) וקבעו בתורתו שנאמר אמרות
ה׳ אמרות טהורות וגו׳ וכל דבר ודבר שקבע בתורה (היינו
או בכתב או בלשון) אם זז ממקומו קיסעא מקלקל את
העולם כלו כו׳ · הרי שלא יוכל הכתב וכל שכן הלשון
להשתנות בעולם · ועוד איך לא יבינו בוערים בעם שאם
אין נביא רשאי לחדש מעתה בתורה דברי כסילים מתי לא
ישכילו שקל וחומר בנו של קל וחומר שלא יותר לעזרא
ולישראל לברר להן כתב אשורי ולבטל העברי (היינו
הקדש) מעקרו שנכתבו בו הלוחות וספר תורה של משה?
שמעו מה שאמרו רבותינו ז״ל במסכת מגילה בגמרא פרק
מגילה נקראת והרימו במרום קולכם · אמר רבי ירמיה ואי
תימא רבי חייא בר אבא מנצפ״ך צופים אמרום מכתברא
צופים ולא משה? והא כתיב אלה המצות שאין נביא רשאי
לחדש דבר מעתה? ועוד אמר רב חסדא מ״ם וסמ״ך שבלוחו׳
בנס היו עומדין? אין · מהוה הוו מידע הוא דלא הוו ידעי
הא באמצע תיבה והא בסוף תיבה ואתו צופים ותקינו פ
פתוחין באמצע תיבה וסתומים בסוף תיבה · סוף סוף והא
כתיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה?
אלא שכחום וחזרו צופים ויסדום עד כאן · והנה מצורף
למה שכתבו רבותינו במסכ׳ מגילה בבניעת השנוי במצות
התורה בכלל כאשר זכרנו אוסיף עוד שלישית ידי לכתוב
לכם בפרט כי לא היה מותר לעזרא בשום פנים להחליף
הכתב העברי באשורי הואיל כי נברא העברי הקדוש בין
השמשות כרצונו יתברך הפשוט והמוחלט וגזר שתכתב בו
בתחלה התורה שלפניו באש שחורה על גבי עור של אש
לבנה כדי שאחרי מעמד הר סיני יועתק ממנו ברב טובו
המכתב שבלוחות שנמסרו למשה לתת אותם לקהלת יעקב
למורשה כי כן אמרו רבותינו ז״ל במסכת אבות פרק רביעי
משנה ששית עשרה דברים נבראו כו׳ והכתב כמו שפירש
הרמב״ם ז״ל הוא התורה הכתובה לפני ה׳ כאמור והמכתב

הוא העתק צורת האותיות שעל הלוחות מהכתב שעל העור
של אש שבשמי׳ כי כך עלה במחשב׳ לפניו להסתכל ראשונה
בכתב התורה שהיה׳ של אש שחורה ולכתוב על הלוחות
באחרונה המכתב הנכון לציון הכתב ההוא בעצמו שהיה על
גבי עור של אש לבנה כמו שנאמר והמכתב מכתב אלהים
הוא חרות על הלוחות · ועם שלשה דברים האמורים בזה
כבר הוריתי לכם בני היקרים (כאשר דימיתי) בטול דעת
מר זוטרא או מר עוקבא בכתב ובלשון מעקרו כי הנה לא
יאות שנאמין שנתנה התור׳ פעם אחרת על ידי עזרא בכתב
אשורי ובלשון ארמי עד שנצטרכו אחרי כן לברר להן לישרא׳
הכתב אשורי במקום העברי והלשון הקדש במקום הארמי ·

אמנם שארית הסוגיא היא זאת · מאי כתב עברי ? אמר
רב חסדא כתב ליבונאה · אין ספק כי רב חסדא
ידע גם הוא כי הכתב העברי הוא של שני מינים ושהאחד
הוא הנקרא קדש והאחר הוא של בני עבר הנהר והוא חול ·
והנה רב חסדא דבר בכתב שניהם בפרוד ולא פירש בשום
מקום מהם מהות הלשון המובדל מחברו הואיל כי הכתב
בעצמו הוא הוא שיעיד עליו ועל מהותו דהא בהא תליא ·
אמנם במסכ׳ שבת דבר בכתב העברי הקדש דגרסינן התם
בגמרא פרק הבונה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות ׳על
הלוחות אמר רב חסדא מ״ם וסמ״ך שבלוחות (היינו המ״ם
דמנצפך) בנס היו עומדין דסבר שהאותיות היו חרותות
חקוקות ומשוקעות באבנים ומחליפות אותם מעבר לעבר
ואם חלקי האבנים שבתוך שתי אותיות אלה שבלוחות בין
העגול או המרובע אליבא דרב חסדא עמדו בנס הלושים
בתוכן של אותיות מכל הצדדין ולא נפלו כמו שיפלו באמת
חלקי המ״ם והסמ״ך שלנו אם יחליפו מעבר אל עבר הדבר
ההוא שיכתבו עליו הלא גלוי הוא בזה ומפורסם לכל כי
המכתב שלנו הוא העברי הקדש שלא המירו אותו בימי
עזרא בכתב אשורי לעולם כאשר האמין מר זוטרא או מר
עוקבא וחבריו הואיל כי המ״ם והסמ״ך של בני אשור הם
משונים מאד בצורתן מהמ״ם והסמך שלנו ואין מקום לומר
בהן שיעמדו בנס חלקיהן אם יוחקו אותיות אלו שלהם
ויחליפו דבר מהדברים שיכתבו עליו כי יעמדו בחבור לו
תמיד ולא יפלו תחתיהן כמו שיפלו בלי ספק חלקי המ״ם
והסמ״ך שלנו שמשתמשים אנו בם · ואמר רב כתב שבלוחו׳
נקרא מבפנים ומבחוץ נבוב · בובן · בהר · רהב · סרו ·
ורס · ואני אברהם תמהתי על רב כי במקום נבוב בסר סרו
לא הביא למשל איזה מהם מהתיבות שבדברות כמו ועשה
חשעו חסד · דסח · לאלפים · מיפלאל · ובפרט כי בתיבות
האלה נמצאו בם המ״ם והסמך כדרב חסדא · מכל מקום גם
בביאור דבר זה לא למד רב דעת את העם ·

והנה כדי שתדעו שהדבר כן הוא כאשר דברתי היינו ש
שהכתב אשורי הוא משונה מאד מהכתיבה שלנו ושלא
בדיתי זה מלבי בכחש ובכזב דעו כי יש בידי בחסד ה׳ צור׳
האלפא ביתא אשורית כתובה על נכון ובשלם שבפנים על
תלה עד כי תוכלו להאמין לי בכל מה שדברתי עליה כמו
עד של ראיה · ועל כי אין ספק בידי להראות לכם עתה
בדפוס רשומי האותיות שהם משונים במאד מאד מאותיות
הקדושים שלנו הואיל כי לא נמצאו אצל שום מדפים ש
שבגלילותינו לא בכל ולא במקצת אמרתי להודיע לכם
מספר אותיותיה ושמותן העצמי כדי שתכירו כי לא דברתי
שקר · צאו וראו כי הכתיבה האשורית היא נקראת מימין
לקורא כמו שנקראת הקדוש׳ שלנו ואותיותיה הן כ״ג במספר

ולא יעבורו ושמותן הן אלה היינו **אלין** בפתח תחת האלף
ובחירק תחת הלמד · **בים** בצירי תחת הבית · **גים**
נקראת הגימל כמו היוד המדוגשת אצלנו הלועזים בצירי
תחתיה · **דיאין** בצירי תחת הדלת ובחירק תחת האלף ·
איטמי בצירי תחת האלף ובחירק תחת הטית והמם ·
פיתי בפה רפה עם צירי תחתיה והתיו עם חירק · **גיט**
בגימל הנקרא׳ כמו יוד מדגשת כמנהגנו והטית כמו רפוית
נמשכת · **יוטין** היוד בויו חולם והטית בחירק · **קאמי**
בפתח הקוף ובחירק המם · **קאמין** נקראת כאות
הקודמת אך בהמשכת הנון · **לאטים** בפתח תחת הלמד
ובחירק תחת הטית · **מואין** המם בויו חולם והאלף
בחירק · **מיקואין** המם בחירק והקוף בויו חולם ואלף
בחירק · והנון נמשכת · **אוליף** האלף בויו חולם׳ חלמד
בחירק והפא דגושה ונמשכת בקריאה · **פיפאי** הפא
ראשונה רפה בחירק תחתיה והפא השני׳ גם כן רפה בפתח
תחתיה והיוד נמשכת · **קוינין** הקוף בשוא והויו בחירק
והנון גם היא בחירק · **רופי** הריש בויו חולם· והפא רפה
בחירק. **שיט** השין בחירק והיוד אינה נקראת והטית
נמשכת בקריאה · **טוט** הטית בויו חולם והטית השנית
נמשכת · ודעו כי הטיתין האלה אצלם גם שתיהן נקראו׳ כמו
שיהיו רפוי׳ ומה שלא יזדמן בלשוננו הקדו׳ כן וי׳ הויו בחירק
גסיט הגימל בשוא והסמך בחירק והטית רפוי׳ נמשכת **היז**
ההא בחירק **זיף** הזין בחירק והפא רפה נמשכת · ומואים
שהיא אצלם כמו חמם שלנו ושיט שהי׳ כמו הסמך אצלנו לא
יפלו חלקיהן אם יחליפו גוף הדבר שיכתבו עליו בשו׳ אופן·
נחזור אל לעניננו הראשון ונאמר כי אין מי שיערער על רב
חסדא בצורת המ״ם והסמ״ך של לשוננו הקדוש המשוני׳ מאד
מהכתיב׳ אשורית כאשר אמרתי ע״כ בחקיק׳ ובשקיע׳ האותי׳
בלוחו׳ פליגי עליה דרב חסדא חנניה בן אחי ר׳ יהושע רבנין
ור״ש בן יוחאי ור׳ סימאי כי לא זכרו אותה בירושלמי דפ׳ י״ב
י״ג שופרו׳ דשקלי׳ וזה לא יועיל ולא יזיק באמת לצור׳ האותי׳
שבלשוננו כי בכל האופני׳ הם והסמ״ך של לשוננו הקדוש
הם כדמות השתי אותיות אלה שלנו כי הסמך היא כצלם של
עגול שלם וכמשפטו והמ״ם היא כצורת מרובע מתוקן על
נכון מכל צד דיו והאותיות האלה בלוחות גם כי היו חרותות
שם עם כל עשרת הדברות עם כל זה השקיעה והחריתה
שלהם לא היתה מחלפת ועוברת גוף אבני הלוחות מעבר לעבר
אדעתין דרבי חנינא ורבנין ורבי שמעון בן יוחאי ור׳
סימאי דלא כרב חסדא · והואיל דאתא לידן נכתוב כאן
את דבריהם ונפרש אותם כפי כחנו כי הם באמת צריכים
לפירוש · אמרו שם בגמרא כיצד היו הלוחות כתובים ?
חנניא בן אחי רבי יהושע אומר חמשה על לוח זה וחמשה
על לוח זה שנאמ׳ ויכתבם על שני לוחות אבני׳ היינו שחלק
הדברות לשני חלקים ושכתב חצים על לוח זה וחצים על
לוח זה כי כמשפט הזה יחיו הדברות בלי ספק כתובות על
שני לוחות אבנים בשוה ולא יהיה הלוח האחד בלי כתיבה
לבטלה והאחר מלא על כל גדותיו עד בלי די · ועל כי
חנניה החכם הזה ידע כי החמשה דברות האחרונות הן
קצרות מאד לערך החמשה הראשונות כי הנה אלה היו של
קמ״ו תיבות משלם ואלה של כ״ו בלבד · הוסיף ואמר כי
בין דבור לדבור היו דקדוקיה ואותיותיה של תורה ממלאי׳
בספיר ותרשיש האלחי שלהם נזרתם של לוחות ׳ גם יחד עד
כי היו נמתחים כימא רבה להכיל בנס גמור ומוחלט כל
דקדוקיה ואותיותיה של תורה : ועל כי דבריו אלה היו

כפתור ופרח בעיני ריש לקיש בגלל הדבר הזה כי הוה מטי להאי קרא אמר יפה למדנו כו׳ ·

אמנם רבנן פליגי עם חנניה בן רבי יהושע על חלוקת הדברות לחצאין ואמרו שלא רצה ה׳ לחצותן כדי שלא יזלזלו ישראל בדברות האחרונות או מפני שהן כולן משפטים ישרים ותורות אמת בין אדם לחבירו בלבד או מפני שלא נזכר בשום אחת מהן שמו ית׳ ועל כן גזר ונעשה רצונו שיהיו משלם עשרה על לוח זה ועשר׳ על לוח זה שלא לבעט בהם וסמכו דעתם זאת על מה שכתוב בתורה ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם עשרת הדברי׳ ויכתבם היינו כתב כל עשרת הדברות על כל אחד ואחד מהשני לוחות אבנים ויתנם אלי · והנה רבי שמעון בן יוחאי פליג גם הוא עם רבנן במנין הדברות שעל כל עבר ועבר מהשני לוחות דסבר שעל כל עבר הפנימי של שני הלוחות היו כתובים משלם שני פעמים הדברות מזה ומזה לעבר ההוא בעצמו היינו עשרה מצד ימין ועשרה מצד שמאל לו שהם עשרים על לוח זה ועשרים על לוח זה כי סמך דעתו זאת על מה שכתוב בתורה לוחות כתובים משני עבריהם היינו שמכל עבר הפנימי של כל לוח מזה ומז׳ של כל עבר שהוא הימין והשמאל ממנו היו כתובים באורך כל הלוחות על ששה טפחים בשוה היינו מראש הלוח עד סופו ועל רחב שלשה טפחים שהוא חצי רחבו העשרה דברות הנכפלות עשרה מצד זה ועשרה מצד זה · ואולי כונת ר׳ שמעון כמו שכתב על מסכת שקלים דירושלמי החכם רבי יעקב בר שלמה ן׳ חביב ז״ל היתה שיכתבו הדברות שני פעמים על כל לוח מפני שבכל דבור ודבור נכללו שתי כונות האחת גלויה והשנית נעלמת וכאשר החכם היודע הנעלם יראה בלוחות כפל הדברות בכל לוח עינו האחת תביט לנוכח הנגלה ועינו האחרת בנעלם כאלו אחד מהשני פירושי׳ יהיה כתוב בפני עצמו בעשרת דברות שמצד ימין והאחר מצד שמאל · והנה לרמיזת הנגלה והנסתר בדברות אשר אמרנו מצאנו שרובן הן מנוקדות בשתי נקודות ובשני טעמי׳ כגון לא יהיה לך אלהים אחרי׳ על פני שהג״ן דפני נקודה בקמץ ובפתח וי״ש עוד בפסוק ההוא שני טעמי׳ היינו גבוהי׳ ושפלי׳ וכן בלא תרצח ובלא תנאף הנקודות והטעמים הם כפולים כו׳ כמו שכתב בארוכה החכם הנזכר במקום האמור ראו דבריו שם · ואולם בפירוש דברי רבי סימאי לא אוכל להתעלם מלהגיד לכם כי לא נתישבה דעתי במה שחשק בזעת אף חכמתו ללכן ולצרף דעתו עליהם כי באולי בקש למצא דברי חפץ ולא מצא ואני לא אסתור את דבריו בראיו׳ ברורות ונכונות כמו שהיה מן הראוי הואיל כי הוא גדול מבני הרבה בחכמה ובמנין אך אכתוב לכם בקצרה מה שבלבי על דברי ר׳ סימאי כהיום הזה ואתם ברו לכם הטוב בעיניכם כי אליכם משפט הבחירה : רבי סימאי אומר ארבעים על לוח זה וארבעים על לוח זה שנאמר כתובים משני עבריהם היינו פנימי והחצון מזה ומזה של שני לוחות שהוא גם כן עמוד אחד מזה ועמו׳ אחד מזה של שני עבריהם הפנימי והחצון כי הצריך גם הוא הכפילה בכתיבה בכל הצדדין כדרבי שמעון כאמור · והוסיף במלה הזאת טטרונה מפני שלדעתו כל חלק הכתוב בו עשרת הדברות היה מרובע בהחלט · ואתם בני דעו כי התיבה הזאת טטרוגה היא יונית וכתבוה המדפיסים בטעות כי היונים כותבים אותה בתיו באיפסילון עם הצירי תחת האלף בתיו ברו באלפא בגאמא באוסיגא בביי באומיקרון ובסיגמא ·

שבצרופם יחד אומרים תיתראגונוס שרוצה לומר מרובע או כמו שנוהגים בעלי חכמת ההנדסה שרושמים השטחים והקוים בלבד בשכלם או כמו שעושים הפלוסופי׳ הטבעיים המרבעים הגופים בפועל על ארכם ורחבם ועובין כמשפטן ובזה ראינו איך טעה בחשבונו במחילה רבה מכבודו הר׳ יעקב ן׳ חביב ז״ל כי ראשונה חלק בדמיונו השני לוחות גם יחד בארבע׳ רביעיות בין שניהם והרי צריכים אנחנו להלק כל לוח מהשני לוחות בארבעה מרובעים אמתיים זה לבדו וזה לבדו · ועוד מפני שהרביעיות שעשה אינם מרובעים כלל ועקר הואיל כי ברחבן הן שלשה טפחים ובארכן ששה ובעוביין שלש׳ · ע״כ עלי הוא להגיד לכם איך היו כתובי׳ על יד ה׳ הדברות בלוחות אליבא דר׳ סימאי · ועתה שמעו ואנכי אדבר כי הלוחות כמו שרצו רבותינו בפרק השותפין דבתרא היו בארכן ששה ברחבן ששה ובעוביין שלש׳ טפחי׳: תציירו אם כן בשכלכם שיהיה לכם לוח אחד שטוח לפניכ׳ על טבלא נכונה במדה האמורה ותראו כי ראש הלוח יהיה החלק העליון ורגליו יהיו החלק התחתון ממנו ושהשני צדדין שלו האחד יהיה על יד ימינכם והאחר על יד שמאלכ׳: תמשכו עליו קו אחד ביושר במחצית רחבו של צד העליון עד שיגיע למחצית רחבו של צד התחתון ממנו שאז חלקיו יהיו ששה טפחים באורך לצד זה וששה טפחי׳ גם כן באורך לצד הסמוך לו וגם שניהם ברחב יהיו שלשה טפחי׳ בפרוד לכל אחד מהם ושלשה טפחים בעובין ולא יעבורו · אחרי כן תמשכו קו אחר ישר בחצי האורך הימין שילך לנגדו עד חצי הארך מהשמאל בכוון ותמצאו שיהיו לכם ארבעה חלקי הלוח האחד ברבוע שלם כמו גוף טבעי שיהיו אם יופרדו חלקיו זה מזה שלשה טפחים ארכן שלשה טפחים רחבן וג׳ טפחים עובין ולא יותר · כתובו אם כן בחלק העליון ממנו על שמאלו שהוא הימין שלכם אנכי וכל החמשה דברות הראשונו׳ עד שתגיעו אל הקו ההולך ברחב על פני כלו וכן על שמאלו כתבו לא תרצח וכל חמשה הדברות האחרונות כראשונות כי יהיו לכם בשני חלקים אלה עשרת הדברות משלם ואם בשני חלקי הלוחות הנותרים תכתבו עוד על שמאלו אנכי גם כן עד תום חמשה הדברות הראשונות ולא תרצח על צד ימינו עד תכלת החמשה הדברו׳ האחרונות יהיו לכם עשרים דברות על עבר הפנימי מהלוח כמו ש שהצריך רבי סימאי כאשר ראיתם · אחרי כן תהפכו על פניו הלוח הזה בעצמו והראש והסוף ממנו יהיו במצב כמו שהיו קודם ההפיכה מלמעלה ולמטה׳ ואחרי הרשימו׳ בשתי וערב כאשר עשיתם בצד פני׳ לו כתבו על צד ימינו העצמי של לוח שהוא גם כן לימינכם (הואיל כי הוא בהפוך פנים לפניכם) הדברות הראשונות עד הקו ההולך ברחב לו · ובחלק שכנגדו כתבו החמשה דברות אחרונות · וגם בשני חלקים שהם על שארית החצי הנותרים כתבו על צד ימינו העצמי הדברות הראשונות ועל שמאלו הדברות האחרונות עד תומם כי אז יהיו גם כן שם עשרים דברות על צד הלוח מלאחריו שבין כלם יהיו ארבעים על כל לוח ולוח אם תכתבו על הלוח השני כמו שעשיתם על הלוח הראשון · ובכל חלק וחלק מהארבעה מרובעים אלה יהיו עשר׳ הדברות משלם במשפט אחד לכלם היינו חמשה חמשה דברות ר ראשונות על צד פנים ללוח וחמשה דברות אחרונו׳ מלאחריו כן דמיתי אני בפירוש על המימרא הזאת והאמת יעש׳ דרכו · ועד כאן ראינו כי רב חסדא דבר במסכת שבת על הכתב העברי הקדוש : אך על הכתב העברי של חול דבר רב חסדא

במקום זה דסנהדרין ולא באר צורת אותיות אלה כי קרא להן שם פשוט בלבד · ורש"י ז"ל כתב ליבונאה הוא כתב של אותיות גדולות כעין אותן שכותבין בקמיעין ובמזוזות ולא פירש מי הם העברים הבא מהם הכתב הזה ואני האמנתי שבאולי הלשון והכתב הזה בא מאחד מבני יקטן שהיה גם הוא בן עבר כמו שהיה אחיו פלג ושנפל הלשון העברי של חול לגורל בנו הרביעי של יקטן שהיה ירח עד כי נקרא ליבונאה על שמו כי ירח נכתב באותיות יֵרַח והוא כמעט דומה לו בנקודות ובמבטא ויֵרַח ולבנה הם שמות משותפים שיכונה בשניהם המאור הקטן כדכתיב (בראשית לו) והנה השמש והירח וגו' וכן וחפרה הלבנה (ישעיה כד) שנקראת כן כמו שאמר רד"ק ז"ל בשרשים שלו לפי שהיא נראת כמו שתהי' לבנה מצד עצמה לכן כתב ליבונאה יקרא כן (כאשר דמיתי) גם מצד צורת האותיות כמו שאמר רש"י ז"ל וגם מצד בן יקטן הבא ממנו הנקרא ירח על שם הירח או הלבנה כאמור ·

והנה כדי שתראה אתה הקורא כי חשקתי למצא חן בעיניך לא אמנע אחור מלהודיע לך כי יש בידי האלפא ביתא של בני עבר הנהר והיא נקראת מצד ימין הקורא כאשר אנחנו עושים ואותיותיה הם גם כן כ"ב ועוד שמותיהן הן כשמות האלפא ביתא שלנו אך צורתה היא על הרוב משונה מאד בצורת האותיות שלנו ואין בהן רק אלה אשר אזכי' שהן דומו' כמעט לאותיותינו שהן האלף הראשונה כי הם מציירי' האלף בשני רשומים והציור הראשון הוא כמעט דומה לאלף שלנו' הבית היא מכל וכל כמו שהוא הבית שלנו וגם הגימל היא כמעט דומה לשלנו וגם הוי"ו היא מכל וכל דומה לויו ש שבאותיותינו וכ עט המם היא כמו המ"ם סתומה שלנו אך אינה מרובעת בהחלט מפני שהיא עם זוית רביעי משוך מאד למטה באורך מצד שמאל לקורא והסמך היא כדמות בית שלנו נוטה ונופלת על פניה למטה וגם שני רשומי השין (כי יש להם שני רשומים שונים בגלל ה) הם כמעט דומים לשין שלנו אך בשאר אותיותיה היא משונה עד מאד מהאותיות של לשוננו הקדוש ·

תניא רבי יוסי אומר ראוי היה עזרא כו' בעזרא הוא אומר כי הכין עזרא לבבו לדרוש את תורת ה' אלהיו וזה הוא האמת בעצמו כנראה בספרו (סימן ז') אך כמה שהוסיף ואף ע"פ שלא נתנה תורה על ידו נשתנה על ידו הכתב כו' הוא דבר זר מאד אצלי ולא ידעתי נאמנה איך יעלה יפה לפסוקי נחמיה סימן ח' ששם כתוב ויאמרו לעזרא הסופר להביא את ספר תורת משה ואם תורת משה לא היתה אם כן תורה שנתנה על ידי עזרא או שנשתנה הכתב על ידו ויביא עזרא הכהן את התורה וגו' ויקראו בספר בתורת האלקים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא וגו' ולא בספר שנשתנה הכתב על ידי עזרא · ואמרו רבותינו ז"ל במסכת מגילה בגמרא פרק מגילה נקראת אמר רב אדא בר אהבה אמר רב חננאל אמר רב ויקרא זה מקרא · מפורש · זה תרגום · ושום שכל אלו הפסוקים ויבינו במקרא אלו פסוקי טעמים ואמרי לה אלו המסורת אלא ספר זה שהביאו לעזרא היה של משה הנכתב בלשון עברי קדש וזהו בעצמו מבלי שום שנוי של כתב תרגמו אותו עזרא על פה בלשון מפורש אצלם שבאולי נקר' לשון יהודי כדכתיב מלכים ב' יח ואל תדבר עמנו יהודית וזה עשה עזרא כדי שיבינו אז העם כלו שהיה במעמד ההוא שלא זכרו הלשון עברי קדש את דברי התורה על נכון שזה הוא מה שאמר הכתוב ויבינו במקרא היינו הבינו הכתב עברי שהיה כתוב בו בלשון עברי קדש ספר תורת משה בלשון יהודי מפורש אצ"ם על פה ובאולי עוד על התרגום ההוא היהודי פירש עזרא ספר תורה של משה בתורה שבעל פה גם יחד שהיא לפי דעתי המסורת שאמרו כי הנה התורה שבעל פה נמסרה ממשה לנביאים ומנביאים לזקנים איש מפי איש (ועזרא הסופר לפי דעת קצת מרבותינו הוא בעצמו היה מלאכי הנביא האחרון) ולא נתנה התורה שבעל פה להכתב אלא אחר זמן הרבה אחרי פטירת עזרא (הוא מלאכי) היינו על ידי רבינו הקדוש שחבר המשניות ולאחר שבאו אחריו רבי יוחנן שסדר הגמרא ירושלמית ורבינא ורב אשי שסדרו הבבלית · הוסיף ר' יוסי לסמוך על דבריו אסמכתא קצוצה מאד הנכרת תכף ומיד לכל שאין לה שחר לא בכל ולא במקצת ואמר שנאמר וכתב הנשתון כתוב ארמית ומתורגם ארמית · ואם נתנה להם בימי עזרא בכתב אשורי ובלשון ארמי מאי האי בכתב ארמית ומתורגם ארמית ? ועוד מאן דכר ש ה דתורה כאן ? הלא כתב הנשתון כתוב ארמית ומתורגם ארמית הוא טופס כתב מתרדת טבאל ושאר כנותו על ארתחששתא מלך פרס בזמן שכתבו שטנה על היהודים ? ומי פירש לרבי יוסי כי נשתון יהיה לשון של השתנות וחלוף ? הלא רש"י ז"ל שעמד בדברי רבותינו ז"ל ולא סר מהם לעולם כתב בדברים האלה היינו כתב הנשתון כתב האגרת היה ארמי באותיות ארמיות ומתורגם ארמית המכתב הוא מפורש בלשון ארמית · הרי שפירש שנשתון רוצה לומר אגרת ורד"ק ז"ל בשרשים שלו כתב הביא ר' יונה (היינו בספרו) וכת' הנשתון והוא של ארבע אותיו' ופירושו כתב המפור' ואינו לשון עברית כי אם ארבית · והראב"ע ז"ל כתב נשתון רוצה לומ' צורת האותיות ובלשוננו תקרא צורת האותיות כתב והעד אל היהודים ככתבם · או כתב זה הספר היה הנשתון היינו השוה בכתיב' ובלשון ארבית ויש אומרי' שהטעם חותם והוא הנכון · ואולי הראב"ע רצה שהאגרת הזאת היתה חתומה מכתרדת טבאל וסיעת כרחבוהי כדי שלא יזייפו אותה שונאיו טרם בואה לידי ארתחששתא וגם הוא ארתחששתא בעצמו כשהשיב לו העיד שהיתה התומה כשהגיעה לידו כי אמר נשתונא די שלחתון עלינא והוסיף מפרש קרי קדמי כי באולי ארתחששתא גם הוא לא היה מכיר או יודע בלשון ארמי ופירשהו אותו לו הארמים שהיו נרים תחת ממשלתו ועוד ברשיון ארתחששתא מלך פרס לעזרא הכהן כתוב וזה פרשגן הנשתון שרוצ' לומר החתום כי היה לפי דעתי מתוקן כפי משפטי הרשיונות שלנו הם הכתובים והתומים בטבעת המלך הנקראים בלשון לעז פאטינטי ·

ואני לא אוכל להתאפק מלהגיד לך גם כן אתה הקורא כי יש בידי האלפא ביתא ארמית שהיא של כב אותיות משונה מאד' מרשמים מהאותיות שלנו ולרוב האותיות יש רשומות כפולות ונקראת גם היא מימין לקורא ושמות האותיות הם דומים לשם אותיותינו אך בשבוש כמשפט הזה · אולאף · בית גומאל דולאת הא ויו זין חת טית יוד כוף לומאד מים נון סימחאט עין פא צודי קוף ריש שין תיו · ובסוף האלפא ביתא יש חמשה רישומים שהם תחת החמש' ווקאלי שמשתמשים בם הלאטיני במקום הנקודות שהם · אַה אֵי אִי אוֹ אוּ ולווקאלי הראשונה הארמים נתנו לה שם זה אברהם המשמשת תחת הפתח ולשנית קראו ישעיה במקום הצירי השוא או הסגול ולשלישית יצחק במקום החירק ולרביעית יותם במקום החולם ולחמישית אוריה

במקום

במקום השלשה נקודות או הואו שורק׃ הוסיף ר׳ יוסי לא כהלין כתבא למקרי ופשרא להודעא למלכ׳ מלמד שבאותו היום נתן ואני לא ידעתי איך הנפקותא הזאת שאמר תצא מהדברים הללה לא כהלין כתבא למקרי ופשרא להודעא למלכא כי גם שהיה אמת דלא הוו כהלין חכימי מלכא ב בלשאצר כתבא למקרי בגלל זה באותו היום נתנה תורה לעזרא? הלא חכימי בבל לא ידעו לקרות הכתב בלשון ארמי להיות ארץ בני ארם רחוקה במדינת בבל וקרובה לארץ ישראל ככתוב במלכים ב סימן כ ויבא ישעיהו הנביא וגו׳ ומאין יבאו אליך ויאמר חזקיהו מארץ רחוקה באו מבבל וכתיב ויאמר אליקים בן חלקיהו וגו׳ דבר נא אל עבדיך ארמית כי שומעים אנחנו וגו׳ וזה היה מצד קורבת הארצות כדכתיב ישעיהו ז׳ כי ראש ארם דמשק וגו׳ וגם כי חכימי בבל לא ידעו לקרות הכתב ההוא שהיה ארמי לא בעבור זה היה צריך לכתוב התורה לישראל בכתב חדש ובלשון אחר מטל משה׃ ועוד במה שאמר וכתב את משנה התורה הזאת כתב הראוי להשתנות לכאורה אינו נראה נכון ויפה הפתרון שעשה למלה הזאת משנה כי אפילו לבאן דאמר שני ספרי תורה היו כו׳ מלת משנה לא תורה לנו ה ההשתנות אלא השניות עם כי יונתן בן עוזיאל ז״ל ואנקלוס הגר ז״ל גם שניהם הרחיקו השניות בתורה כי יונתן בן עוזיאל כתב ית פרשא אוריתא הדא ואנקלוס הגר כשתרגם ית פרשגן אוריתא הדא פתר גם הוא משנה מלשון שנון ודבור׃ תניא רבי אומר בכתב זה נתנה תורה כו׳ כיון שחטאו נהפך להם לרועץ והוא לשון של טבירה כמו תרעץ אויב כיון שחזרו פי׳ שובו לבצרון אסירי התקוה ובצרון הוא ענין חוזק כמו יבצר רוח נגידים היינו ירומם ויחזיק׃ גם היום מגיד משנה אשיב לך משנה הוא ענין שנון כמו ושננת׳ לבניך וכן והיא יושבת בירושלם במשנה דומה לומ׳ בבית המדרש׃ ולמה נקרא׳ אשורית? שחזרה להם מאשור כאשר כתבתי למעלה היינו מכספיא׃ רבי שמעון אומר משום רבי אלעזר בן פרטא כו׳ שנאמר ווי העמודים שהיו אונקליות דומות לצורת הוין שלנו ולתלתא דויא חזקה כי המם והסמך שבלוחות דרב חסדא והווין של עמודים דר׳ אליעזר המודעי הם שלשה עדים כשרים לשנדע בם כי הכתב הזה שלנו והנמצא בידינו היום הוא הוא העברי הקדש שנתנה בו התורה למשה רבינו ע״ה׃ ואידך האי שניתי מאי דריש? היינו ר׳ דאמר נהפך להם לרועץ מפני ששכחו את התור׳ כו׳ מבעי ליה לכדרב חנה בר ביזנא כו׳ ולרבי שמעון דאמר לא נשתנה כתב זה כל עקר למה נקרא שמה אשורית? מפני שמאושרת בכתב׃ ומלה זאת מאושרת או היא מלשון אושר כמו אשרי האיש ואשריך ישראל מי כמוך מפני שהכתב הזה הוא מאושר על כי זכה שתנתן בו את התורה או מפני שה א מיושרת בכתב כי הנה צרי׳ שתהיו אותיותיה מיושרו׳ כההיא דתנן וכתבתם שתהי׳ כתיבה תמה שלא יכתוב אלפין עיינין כו׳ או מפני שהיא צריכה שרטוט שיישר את דבריה כשהיא נכתבת דרך משל על הקלף או על הנייר כדאמרינן בגמרא דמסכת גיטין פרק המביא גט שלחו ליה למר עוקבא זמרא מנא לן דאסור? שרטט וכתב ליה אל תשמח ישראל אל גיל בעמים וגו׳ ושם רש״י ז״ל שרטט וכתב ליה דאסו׳ לכתוב בלא שרטוט פסוקי של תורה או נביאים או כתובים׃ ולדידהו נמי מאי לא כהלין כתבא למקרי? אמר רב בגמטרי׳ איכתוב להון יטת יטת איך פוג חמט והוא באלפא ביתא דאת בש כי בכל אחד ואחד מהיא זוגות של אותיות שלה יח׳ ׳ופני

הכותבים כה אות האחת בחברתה׃ מאי פריש להו כו׳? הלשון הזה הוא ארמי׃ והא דאמרינן בגמרא דברכות פרק היה קורא שאין מלאכי השר׳ מכירין בלשון ארמי לאו דוקא מכירים במקום יודעים או מבינים אך רצו שהלשון ארמי הוא נבזה ומאוס ומרוחק בעיניהם להטפל ולהשתמש בו לעולם לטובה ובגלל הדבר הזה לא יליצו ולא יהלו את פני ה׳ בעד מי שיהיה מישראל שיתפללו בלשון ארמי וסימניך ארמי אובד אבי היינו הלשון ארמי הוא סבה אל שתפלת אבי שהם אנשי בית ישראל תאבד ולא תעלה לרצון לפני ה׳ כי לא יליץ בעד המתפלל מלאך אחד מני אלף מתוך הלשון הזה אשר שנאו המלאכים אותו ומפני שבלשאצר מעל בכלי בית ה׳ ביין משתיו ואשתיו בהון מלכ׳ ורברבנוה׳ שגלתה ולהכתר להחפתו וכליכתו בזעף אף ובהימה רבה גזרו את גזר דינו לרעה על ידי המלאך שכתב אותו בלשון זנוח ונמאס לו ולא נשתמשו בלשון קדש הארוב ונחמד לכל משרתי ה׳ האצבעתא דכתיבו כתבא לקבל נברשתא על גירא די כתל היכלא די מלכ׳ בנין די רם לבביה דבלשאצר מלכא ורוחיה תקפת להודה במאניא קדישת׳ דבית מקדשא דאלהא עליאה ושמואל אמר ממתום׃ ננקפי׃ אאלרן׃ כי שמואל חבר הט״ו אותיות של מנא מנא כו׳ לשלשה תיבות של חמשה אותיות לכל תיבה וצירף האות הראשונ׳ מהתיבה הראשונה עם האות הראשונה של התיבה השנית וגם עם האות הראשונה של התיבה השלישית וכן כלן על הסדר עד כלות כל האותיות׃ ר׳ יוחנן אמר אנם אנם לקת ניכרפו כי חלק הט״ו אותיות לארבעה תיבות וקרא את האותיות של כל תיבה ביחוד לבפרע ורב אשי אמר נמא נמא קתל פור יסן כי חלק לחמשה תיבות של שלשה אותיות כל הט״ו אותיות בהבלות והיה קורא כל ההמשה תיבות ביחוד כמשפט הזה כי היה מתחיל לקרות מהאות האמצעית של כל תיבה ואחריה האות שהיא בתיבה ההיא העומדת בימין לקורא (כי הקורא הוא עומד לעולם לנגד האותיו׳ הכתובות דרך משל על הנייר או על הקלף שהן לעומתו) ואחרי כן השמאלית שהיא משמאל לקורא וזאת היתה מלה אחת וכן כלם׃ הרי שהראתי לכם בני היקרים כי הלשון הזה והכתיבה הזאת שהם עמנו בחסד ה׳ בגלותנו לא נשתנו כל עקר והם הם הלשון והכתיבה גם יחד שנתנה בם את התו׳ למשה רבינו ע״ה כפי ה׳ אלקינו יתבר׳ שמו ויתעלה ויתרומם זכרו לעד ולעולמי עולמים אמן:

ועתה כדי שתכירו עוד קדושת הלשון הזה על נכון בינו במשפטי תנאיו הרבים והנוראים אשר אכתוב בפסוק כי תראו בברור שלא ימצאו כמותם בכל מי שיהיה משאר הלשונות כמו שנמצאו בלשון זה הקדש ב באותיות בתיבות בתנין ובטעמים כאשר בעזרת ה׳ אערוך לכם בלוח זה בקצרה ולא אדבר עתה כלל במשפטי הדקדוק כמו שדברו בם החכמים הרבים הידועים לנו כי אין כאן מקומם על פי דרכי אך אדבר בלבד בשאר התנאי׳ הקדשים שבלשון זה ובמפתרגים ממנו לבדם כאמור:

וראש דברי האמת יהיו באותיות של לשוננו הקדש הפשוטות ובלתי מסכימות ביניהן לא במכתב ולא במבטא ואקדים הדבור בהם לשאר הפרפים הואיל כי הפשוטים בטבעם הם הנותנים ההויה הנכונה למורכבי׳ ואלה האותיות הן במספרם כב׳ ומיבניך אדברה נא שלום בך כי אמר ה׳ אני שקראו לי בני שלום כדכתיב בגדעון ויקרא לו ה׳ שלום אדברה דברי התורה שהיא כלה שלום

כדכתיב דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום ב״ך הייננו בכ״ב אותיות שהן יסודי הלשון הנכבד והקדש שנתתי לכם והנה באותיות דרבי עקיבא כתוב אמר ר׳עקיבא ט״ו עשרים ושנים אותיות שבהן נתנה כל התורה כלה הן חקוקין בעט שלהבת על כתר נורא של הקב״ה ובשעה שבקש לבראות את העולם ירדו ועמדו לפני הקב״ה זה אומר לפניו בי תברא את העולם · בתחלה נכנס ת״ו לפניו ואמר לפניו רבונו של עולם רצונך שתברא בי את העולם שבי אתה עתיד ליתן תורה לישראל על ידי משה שנאמר תורה צוה לנו משה ? ישב הקב״ה ואמר לאו מפני שאני עתיד לעשות בך רושם על מצחות האנשים שנאמר והתוית ת״ו · מיד יצא מלפניו בפחי נפש · ואחר כך נכנס שין וכן כל אות ואות · ואחרי כלן נכנס בי״ת ואמר לפניו רבונו של עולם רצונך שתברא בי את העולם שבי אומרים בכל יום ברוך ה׳ לעולם אמן ואמן ? משיב הקב״ה הין · ברוך הבא בשם ה׳ מיד קבלו הקב״ה וברא בו את העולם בב״ית שנאמר בראשית ברא · ואל״ף כיון שראה את הקב״ה שקבל ממנו לברא את העולם עמד לו לצד אחד ושתק עד שקרא לו הקב״ה ואמר לו אל״ף מפני מה אתה שותק ואין אתה אומר לי כלום ? השיב אלף ואמ׳ לו רבונו של עולם מפני שאין בי כח לומר לפניך כלום שכל האותיות מחושבין במנין מרובה ואני במנין מועט · בית בשתים גימל בשלשה וכן כלם ואני באחד · השיב הקב״ה ואמר לו אל״ף אל תתירא שאתה ראש לכלן כמלך אתה אחד ואני אחד והתורה אחת שאני עתיד ליתן בך לעמי ישראל שנאמר אנכי ה׳ אלקיך כו׳ האמנם אם יספרו החמשה אותיות כפולות המסכימות עם הכ״ב אותיות האמורו׳ במבטא ואינן מסכימות עמהן במכתב שהן אותיות מנצפ״ך יעלו אותיות האלפא ביתא לסכום שבעה ועשרים וסימניך שמן זית ז״ך כתית למאור כי שמן התורה המוכן להאיר לישראל הוא כמנין ז״ך שעמו יאירו שבעת הנרות הייננו השבע׳ ספרי התורה כי כשנחלק ספר במדבר לשל״ש׳ ספרים כמו שאמרו רבותינו ז״ל יהיו כלם שבע׳ רמז למה שכתוב חצבה עמודיה שבעה וכבר ידענו שהתורה נקראת אור והמצות יקראו נר כדכתיב כי נר מצוה ותורה אור :

והנה צלם ודמות האותיות אשר בגללו תובדל האות האחת מחברתה הלא החוש לבדו המיוחס לעיני׳ מבלי עוזר אחר עמו יוכל לו ואין להתעמל מאד ב בהבנתו · לא כן באמת יקרה בהשגת צורתן של אותיות השכלית והעצמית אשר דברו עליה דורשי רשומות בארוכה כי באמת צריכה היא לרב מופלא די תיכול בחכמתא ו ובמנדעא די ליה להחויה רזא דנה למתאוים לשמוע באמרי בינה בלתא יקרא ושפירא כדנה · ואם תחפצו לדעת מה שיספיק לכם בזה דרשו מעל ספר לבוש התכלת לכהר״ר מרדכי יפה ז״ל בהלכות תפילין סימן ל״ו כי שם תמצאו מה שלנפשכם ינעם ·

ועל כי אני לא נכנסתי בגן עדן הפרדס האלקי הזה והדברים עתיקים ולא נסיתי בם אומר זה בלבד לכם מבלי שאטפל ברמזים כאלו כי הכתיבה כלה נקראת תמה ומיושרת מפני שצריך לכתוב אותה כלה מסודרת ומתוקנת כהלכתה דתנו רבנן וכתבתם שתהא כתיבה תמה שלא יכתוב אלפין עיינין ועיינין אלפין ביתין כפין וכפין ביתין · גמין צדין וצדין גמין דלתין רישין ורישין דלתין ההין חתין וחתין ההין יודין ווין ווין יודין זיינין נונין ונונין זיינין פפין טיתין וטיתין פפין כפופין פשוטין ופשוטין כפופין ממין סמכין וסמכין ממין כו׳ : ואם תרצו לדעת פירוש התנו רבנן זה על נכון תחזרו בהלכות ספר תורה לרב אלפס ז״ל בדפוס סביוניטה והתבוננו שם בדברי הראש ז״ל עליו כי אין ספק שייטבו בעיניכם · ודי לכם שאומר בזה כי לתקון צורת האותיות יש מהן שנמצא להן זוי׳ מה בהכרח בעבור צורתן ויש מהן שאין להן זוית כלל מצד טבען גם כי בכתיבה בלתי מתוקנת נקל הוא להוסיף בהן הזויות ויש מהן שאין בהן זוית לעולם וגם לא יוכלו לעשות זוית שם אפילו בכתיבה מקולקלת עד שתפסל בעדן האות הבאה עמהן · אמנם האותיות שימצאו להן בהכרח הזויות בעבור צורתן הן שבעה והחמשה מהן הן בזוית אחת לכל אות וסימניך הכד״פף · והשתי׳ האחרות הן החית והמם סתומה כי החית היא בשתי זוית בראשה זוית אחת מכאן וזוית אחת מכאן והמ״ם סתומ׳ יש לה ארבע׳ זוית בארבעה רבעיה וסימניך ח״ם · אך באותיות שאין להן זוית כלל ובכתיבה בלתי מתוקנת נקל הוא להוסיף בהן הזויות הן שמנה וסימניך טולך לסקר · ושאר האותיות שלא יעשו בהן זוית עד שיפסלו בהן צורתן הן שנים עשר וסימניך אג״ז מנן עצן שתי :

עוד ידיע להוי לכם כי באותיות כלן שהן כאמור כ״ז יש בהן הבדלות רבות כי הנה יש מהן שהן ישרות והן תשעה הייננו האלף הזין הלמד הנון ארוכה הפא הממ פתוחה הקוף השין והמם סתומה · וסימניך אזלן המקשם · ויש מהן שהן כפופות והן שבעה הייננו הבית הדלית הוין היוד הריש הכף ראשונה והכף שניה וסימניך בדו ירכך (דע אתה הקורא כי ההבדלות הא״ה לא יוכרו וימצאו בהדיא בשאר מיני הכתיבות כמו שיראו וימצאו בפרשות בכתיבה מרובעת) ועל כפיפת היוד נחלקו בה רש״י ז״ל ור״ת כי הנה רשי ז״ל סבר שהכפיפה שלה היא ברגלה הימני ור״ת האמין שצריך שיהיה ראש שמאל שלה בסופו נוטה למטה · עוד יש בהאותיות שהן עקומות בטבען והן שבעה הייננו הניכל הנון ראשונה הצדי ראשונה העין התיו הצדי שניה בשרביטה העליון הימיני והסמך כי הנה צריך לכתוב אותה למעלה ארוכה ולמטה קצרה ועגולה מאד בעקמימות עד כי לא תראה בה זוית כדי להפריש בינ׳ ובין המ״ם סתומה ויהיה סימן האותיות עקומו׳ בטבע גנצע תסץ· עוד יש מהאותיות שהן עקומות על פי הקבלה והן הכף ארוכה משופך דם האדם שבפרשת נח · והנון ארוכה דוחם הוא אבי כנען שהיא גם כן בפרשת נח · והפא ארוכ׳ דוישקף על פני סדום דבפרשת וירא שהיא עקומה ומלופפת וכן כל שאר הפאין ארוכות ומלופפות שבתורה הן עקומות וכן הפא ראשונה דכי יפלא ממך דפרשת שפטים היא גם כן עקומה ומלופפת והצדי ראשונה דוהשיבך ה׳ מצרים דפרשת תבא היא גדולה ועקומה וגם הצדי דפן יוכרו צרימו דבפרשת האזינו היא גדולה ועקומה וסימניך כנ״פפץ :

עוד יש אות אחת מהכ״ב שיש מי שאמר שהיא ראויה להמנות בין האותיות ישרות ויש מי שאמר שהיא עם חטוטרת ועליה נחלקו גם כן ר״ת ורש״י כי רש״י ז״ל כתב הא דאמרינן בפרק הקומץ רבה דפטרי לגגיה דחית מקל מתרגמינן חוטרא ובסוף החית לצד שמאל יש לה למעלה כמין מקל · ור״ת ז״ל פירש דחטרי לשון חטוטרת נגל כי יש גובה לאמצע גגה של חית ומדקאמר לגגיה דחית ולא אמר לתגיה דח״ית שמע מינה דדבר שהוא למעלה בסוף קרוי תג אבל באמצע האות קרוי גג כדאמרינן בפ׳ הבונה

שנטלו לנויח דחי״ת ועשאו שני זייכין כי במחיקת אמצעית גגו של חי״ת נעשת שני זייכין · אמנם אם יש לעשות החי״ת ישרה ובלא חטוטרת כרש״י ז״ל וכמו שלכאורה נראה נכון לדברי התנו רבנן הכתוב לעיל · או עם חטוטרת כר״ת ז״ל וכדאמרינן בפרק הקומץ רבה דמנחות ובפרק הבונה דשבת כבר פשט המנהג לעשותה לפעמים עם חטוטרת ולפעמים בלי חטוטרת · והסופר רבי מאיר מפאדובה ז״ל היה כותב אותה בספריו בלי הטוטרת חוץ מהחי״ת של ויחר אף ה׳ ועצר את השמים שבפרשת עקב עם החית דחכלילי עינים מיין שבפרש׳ ויחי שהן שתיהן מבנין האלפא ביתא רבתי שהיה עושה אותן עם חטוטרת ועם תג אחד גדול וזקוף ע״ל צדן השמאלי ועקומות או פסחות בשתי רגליהן והיה הרגל האחד הופך פניו לצד ימין והאחר לצד שמאל · והסופר רבי יהוסף זרקא המכונה בונאיוטו שהיה גם הוא אחד מרבותי בימי הנעורים היה עושה כל החיתין עם חטוטרת בספרים שלו :

עוד יש מהאותיות שעל פי הקבלה הן נופלו׳ על צדן הימיני של קורא כמו שהיא החי״ת דויפח באפיו שבפרשת בראשית והחית דויחר אף משה שבפרשת כי תשא וגם החית דוהיא לא תצלח דבפרשת שלך לך :

עוד יש מהאותיות שעל פי הקבלה הן הפוכות והן הנו״ן של וימת תרח בחרן שהוא בסוף פרש׳ נח והשתי נונין שבפרש׳ בהעלותך בין ויהי בנסע הארון ובין ויהי העם כמתאוננים · והנה הבחיי ז״ל כתב על וימת תרח בחרן דרשו רבותינו ז״ל ואתה תבא אל אבותיך בשלום בשרו שיש לו לאביו חלק לעולם הבא וזה היה בזכות אברה׳ אבל הוא כל ימי חייו היה רשע ומת ברשעו · ואולי מפני זה באה הנון הפוכה של חרן לרמוז כי מת ברשעו בחרון אף של מקום אלא שיש לו חלק לעולם הבא בזכות בנו והציל הפרי את האילן ול״זה אמרו במדרש כל העצים כשרים למזבח חוץ משל זית ושל גפן שהשמן והיין קרבים ע״ג המזבח והצילו הפירות את האילנו׳ וכן אברהם הציל את תרח אביו שנא׳ ואתה תבא אל אבותיך בשלום · ואפשר עוד לתת טעם נכון לנו״ן הפוכה של חרן כי ההפוך יורה על התורה ועד כאן נמנים שני אלפים תהו ומאברהם ואילך נמנים שני אלפים תורה כי הוא התחיל להזריח ולהבהיק העולם באור התורה ובפרסום האמונה והיחוד · והנה זה משלמות התורה ומהרמזים הצפונים באותיותיה כי על כן באו בתורה אותיות הפוכות ותלויות וכן עקומות ומלופפות וכן גדולות וקטנות וכן מנומרות ומנוקדות כי יתגלו מתוכם חמשים שערי בינה שנגלו לו למשה · וכתב הסופר רבי מאיר מפאדובה ז״ל וזה לשונו בהנהת קונטריס אחר שלו ועם כל זה שמעתי וגם ראיתי אני כמה ספרי תורה שבאו מצפת שלא היה בהם שום אות משונה וכן גזרו שמה זמן ועדן על כל הסופרי׳ כי להבא לא יעשו שום שנוי באותיות ספר תורה על כי אינם לומדים בספרי תורה עד כאן דבריו · ועל השתי נונין הפוכות שבפרשת בהעלותך כתוב על הפרשה ההיא במדרש אבן שועי כדברים האלה היינו ורז״ל נחלקו במסכת שבת בפרק כל כתבי יש מי שאומר שבפרשה הזאת של ויהי בנסוע יש סמניות להודיענו שהוא ספר בפני עצמו ועל זה כתו׳ חצבה עמודיה שבעה להודיענו כי התורה אפי׳ שבאמת אנו רואים אותה שהם חמשה ספרים כללן כן הוא אבל בפרטיהן הן שבעה כמו שידוע למה ירמוז ענין הה״א והשבעה וירמוז כי לעתיד לבא יתפשט כח התורה ושאז נראה שבעה ספרים ·

ולרמוז לזה נעשו בכאן שני נונין לעשות סמניות ועשאום הפוכות שלא תהיה אות יתרה בתורה שלא תפסל בה ולא להכם היו נונין כי הם רמז לחמשים שערי בינה וחמשי׳ של יובל הגדול וחמשי׳ יום מהספירה והשני נונין עולין מאה רמז למאה ברכו׳ ולהודיענו כי לזמן משיחנו (מהרה יתגלה) יתפרשו חמשים שערי בינה שנבראו בעולם · ויש מי שסובר שפ כי לכך באו הסמניו׳ להודיענו כי אין זה מקומה ונכתבה כאן להפריש בין פורענות ראשונה לשניה ושמעתי כי לכן היה נכון לרמוז כי למעלה הוא מקומה ומה שאמר להפריש בין הפורעניות פירוש שלא יהיו שלשה פורעניות ביחד כי בתלתא זמני הויא חזקה :

עוד יש מהאותיות שהן כמעט מעגלות עצמן ומביטות אל שירי בטנם והן שלשה היינו הטית וה״פא ראשונה ושניה וסימניך טפף :

ונגם יש אותיות מהאלפא ביתא בכלל שיובדלו משאר האותיות המסודרות בתורה בנביאים ובכתובים ויופרשו מהאותיות הכתובות שם או בקטנותן או בגודלן בלבד עם כי ישברו גם הן צורת שאר האותיות מכל וכל · והאותיות ההן הגדולות או הקטנות של כל אלפא ביתא שלמה לא יבאו בתורה או בנביאים או בכתובים ברדיפה זו אחר זו אלא הן מפוזרות ומרוחקות הרבה זו מזו · אמנם אותיות האלפא ביתא קטנה אינן בכל העשרים וארבעה ספרים שבמקרא אלא פעם אחת בלבד חוץ משש אותיות ממנה ולא יותר מהן שיוכפלו בין כל הנביאים והכתובי׳ ולא יבואו בחמשה חומשי תורה ביחוד כל אותיותיה אלא בבקצת כאשר אפרש אותן לכם כאן אך האלפא ביתא רבתי תבא כלה משלם בתורה ויוכפלו גם כן אותיות רבות ממנה בנביאי׳ ובכתובי׳ שלא אכתבם בקונטרים זה לכם ביחוד הואיל כי לא רציתי להטפל עתה בכל מה שאכתוב בדברי אלה במקרא כלה לא בחמשה חומשי תורה בלבד :

ועתה האותיות זעירות שבתורה הן שמנה אלה היינו (א) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם הה״א דבהבראם · (ב) קצתי בחיי הקוף דקצתי שבפרשת תולדות (ג) לספוד לשרה ולבכותה הכף דולבכותה דפרש׳ חיי שרה (ד) ויקרא אל משה דבפרשת ויקרא האלף דויקרא (ה) הנני נותן לו את בריתי שלום דבפרשת פנחס הויו דשלום (ו) ממרים הייתם עם ה׳ מיום דעתי אתכם מ״ם ראשונה דממרים שבפרשת עקב (ז) צור ילדך תשי היוד דתשי שבפרשת האזינו (ח) על מוקדה על המזבח מ״ם דמוקדה שבפרשת צו · והששה אותיות שנכפלו בין תורה נביאים וכתובי׳ הן ב׳ וין ב טיתין ב ממין פתוחות כאשר כתבתי כאן ג נונין ב סמכין ב צדין :

ואולם האלפא ביתא רבתי שהיא משלם בחמש׳ חומשי תורה היא זאת האלף דאשריך ישראל מי כמוך דבפרשת ברכ׳ · הב״ית דבראשית ברא היינו הב״ית דבראשית והיא גם כן עם ארבע׳ תגין או זייכין על גגה של בי״ת · הגימל דוהתגלח דבפרשת תזריע · הדלת דאחד ה׳ אלהינו ה׳ אחד דפרשת ואתחנן והיא גם כן עם שני תגין או זייכין בראשה · הה״א דהלה׳ תגמלו זאת היינו הה״א דהל והיא למטה מעטמן השיטה ול״ה׳ ויתר הפסוק הוא למעלה בשיטה נכונה ליתר השיטות הויו דכל הולך על גחון ויו דגחון שבפרש׳ שמיני הזין דהכזונה יעשה דבפרש׳ וישלח החית דחכלילי עינים מיין דבפרשת ויחי שהיא גם כן חמוקת ירכים כמו שהיא גם כן גדולה ודומה לחית דוחרה אף דפרשת עקב הט״ית

דותרא אותו כי טוב הוא והיא גם כן עם חמשה תגים או זיינין שלשה בשרביט שמאל ושנים בעגול שלה לצד בטנה מימין והיא בפרשת שמות : היוד דועתה יגדל נא כח דבפרש' שלח לך הכף הכף דאשונה דוהתסכרתם שם דבפרשת תבא הכף שניה או ארוכה דונך אותו דבפרשת הדברים · הלמד ראשונה דוישליכם אל ארץ אחרת דבפרשת נצבים · המם פתוחה דמה טובו אהליך דבפרשת בלק · המ"ם סתומה דשלישים וירא יוסף לאפרים וגו' דפרשת ויחי הנ"ון ראשונה דנוצר חסד לאלפים דבפרשת תשא · הנ"ון שניה דויקרב משה את משפטן דבפרשת פנחס · הסמך דויהס כלב דבפרשת שלח לך : העין דשמע ישראל דבפ' ואתחנן הפא ראשונה דדור עקש ופתלתול דבפרשת האזינו הפא ארוכה דובהעטיף הצאן שבפרשת ויצא · הצדי ראשונה דצא אתה וכל העם והיא גם כן עם חמשה תגים ג' בקוצה השמאלי וב' בקוצה הימיני דבפרשת בא הצדי הראשונה דוהשיבך ה' מצרים דבפרשת תבא כי הצדי דמצרים היא גדולה ועקומה עם שלשה תגים על קוצה השמאלי וב' תגים אחרים על קוצה הימיני ונם הצדי הראשונה דפן ינכרו צרימו דבפרשת האזינו שהיא גם כן גדולה ועקומה עם החמשה תגים שהן על השני צדין האחרים שכתבתי קודם לה· הצדי ארוכה דועשית ציץ דבפרשת תצוה שהיא גדולה עם החמשה תגים דומים לשלשת צדין האמורים · הקוף דקן כי יקרא קן צפור שבפרשת תצא · הריש דלא תשתחוה לאל אחר דבפרש' תשא · השין דערש הנה ערשו ערש ברזל בפרשת הדברים · התיו דתמים תמים תהיה עם ה' אלהיך דבפרשת שופטים :

עוד באותיות האלפא ביתא יש מהן שהן ערומות ואין להן כסות בקרה ויש מהן שהן מלובשות בכתנות א"ור לכבוד ולתפארת והערומו' אל לא תלכנה לבדנה לעולם לא בחברת רעיותיהן ואז ישמשו לכונן ולתקן התיבות הצריכו' בכתיב או בנבפא לא זולת או כדד ישבו ויוציאו צבאם לשמש המספר הצריך והנאות עד כי עמדם נדע סך כל המנינים עד כלה ואם לא יחדל לספור המונה לא יחדלו גכ' מלהגיד לאדם מנין שיחו צאו וראו כי עם האותיות ביחוד ובצרוף התגין שנמצאו בתורה על האלף לבדה והנקודות התחתונות שמשמשות לקריאה אם יושמו תחת האלף בלבד כמו פתח קמץ צירי וזולתן ונם עם הטעמים שימצאו עמדם שישמשו ללשוננו הקדש כאשר אומר בדבור זה בסמוך נדע כל ה המספרים ולא יספו ויגועו הסכומים מצד אותיות הלשון והתגים והנקודות והטעמי' שתחת או למעלה או סביב האלף בלבד אלא מצד המונים או הסופרים · וכדי שתכירו שהאמת כן הוא · דעו כי באותיות אשר אמרנו לא יבואו החמשה אותיו'ת של מנצפך בתוך הכב' אותיות אצל אחיותיהן אלא אחרי כל האלפא ביתא כסדרן הטוב היינו על דרך מלת כמנצפך · ונם כי רבותינו ז"ל הפכו הסדר הראוי מהאותיות הללו כדי שלא נקרא להן שם של פיזור או שבירה עם כל זה לדבר הזה יסלחו לי אני עבדו אם לא אקפיד עתה על משמעות המלה ואכנה אותם בשם כמנצפך הואיל כי בתקון המספרים לא יעלה יפה לקרא מקרא של מנצפ"ך כנהוג :

דעו אם כן כי הכ"ז אותיות של האלפא ביתא שלנו יצאו תשעה תשעה מתכת הלשון ומשם יפוצו על פני כל המניני' ויהיו לשלשה ראשים והתשעה אותיות הראשונו' עד הטית יהיו אחדים והשניות עד הצדי ראשונה יהיו עשרו' והשלשי' עד הצדי הארוכה יהיו מאות כי יושמו האותיות פשוטות כסדרן והחמשה אותיות הכפולות ינוחו בהדרגת מה' תיו ולמעלה עד כי תשלום האלפא ביתא יהיה כמשפט הזה היינו א ב ג ד וכו' ת ך ם ן ף ץ והץ' ארוכה תעלה תשע מאות :

והנה סדר המספר עד התשע מאות יהיה זה כי נקדים לעולם עד האלף הסך יותר גדול מהמנין ואחריו הקטן ממנו או באחדים או בעשרות · כי הנה דרך משל כשנרצה לומר עשרה ואחד נאמר יא ואם שמנים ואחד נאמר פא ואם מאה ותשעים ותשעה נאמר קצט והקוף תעלה מאה הריש מאתים השין שלש מאו' התיו ארבע מאות ה"ך חמש מאות ה"ם שש מאות ה"ן שבע' מאות ה"ף שמנה מאות ה"ץ תשעה מאות · וכאשר תרצה לומ' דרך משל תשעה מאות ועשרים ושנים תוכל לכתוב ץ וכ"ב וכשתרצה לכתוב תשעה מאות ותשעים ותשעה תרשום ץ וצט או אם ייטב בעיניך להרחיק הצדין זה מזה תוכל לכתו' או תשרצט או תתקצט וכדומה וכשתגיע לאלף אז תכתוב אלף אחד עם תג אחד על צד שמאל האלף כדי שנכיר שהוא אלף במספר ולא אחד פשוט מהאחדים ואם תרצה לכתוב אלף ואחד כתוב א' עם תג עליו וא' אחד מבלי תג אחריו ותרדוף המניינים הנהוגי' עד אלף ותתקצט ואז כשתרצה לכתוב שני אלפים אם לא יישר בעיניך לקרות או לכתוב אלפים בכתיבה מפורשת (שזה אינו נכון ב במספרים הנכתבים לעולם בקצור) תכתוב קודם הא' המתוינת ב ואחרי הב' הא' המתוינת ואחריה אלף אחרת בלתי מתוינת ושאר הסכומים הנלוי' בהדרגה · ועם כי לכאורה נראה שישתנו בכתיבה הזאת סדרי בראשית מפני שנקדים במספר האחדים לעשרות ולמאות ולאלפים אין הדבר כן הואיל כי האחדים הקודמים כאן הם יותר הרבה מהעשרות והמאות והאלף הפשוט הבאים אחריהם ביו המכתב עד כי זה באמת לא יהיה שנוי בלתי הגון :

אחרי כן במספרים תרדוף כנהוג עד ב' אלפים תתקצט וכשתרצה לכתוב ג' אלפים תכתוב הג' קודם הא' המתוינת ואחריה שאר המספרים כמשפט הכתוב לעיל וכן תעשה לעולם בהדרגה עד תשע מאות שאז קודם הא' המתוינת תכתוב ץ ארוכה ואחריה הא' המתוינת וכשתגיע לסך תשעה מאות ותשעים ותשעה אלפים ותרצה לכתוב אלף אלפים תכתוב הא' עם ב' תגים בשמאלה אל ראש השרביט שלה וכן תלך ותמנה כסדר האמור עד שתגיע למספר אלף אלפי אלפים שאז תכתוב הא' עם שלשה תגים ותוסיף עוד עליהם על הסדר הסכומי' שתרצה בהוספת התגים על האלף עד עשרה במספר אחד אחד כפי חפצך וצרכך כאשר למדתי לך כי הנה העשרה תגים שאמרתי לרשום על האלף יש לי סמך עליהם בספרי התורה הקדושה בפרשת ויצא שעל האלף ההיא דאלהים בפסוק ויפגעו בו מלאכי אלהים ימצאו עשרה תגים משלם :

גם אם תרצה לרדוף מנינים אחרים על אלו אחרי שתניח רשימת כל העשרה תגים על האלף כאשר הם כדי שתזכור סך המנין אשר אתה בו תוכל להשתמש על דרך זה בנקודו' שהן תחת תושבת האותיות שמבלי בחינת התנועות גדולו' וקטנות ויתר פרטיהן אשר הודו המדקדקים והסרו בגללן והמעיטו אותן בצד טה ממנין בעבור משפטי הדקדוק הן באמת יב' בין כלן במספר ותעש' עם רשימת הפתח כאשר עשית בתג הראשון מהאלף להרבות הסכומים וכשתגיע אל הקמץ שישמש לך באופן ההוא בעצמו שנשתמשת בתג

השני

השני מהאלף בתוספת המניניס הגדולים ה תמחוק הפ"תח ותכתוב במקומו רשימת הקמץ כי הוא יורה לך שהוא שני לנקודות מבלי סימן אחר רשום עמו וכשתרדוף עם השוא תמחוק הקמץ וכן תעשה עד כלות כל השתים עשר' נקודות ואם באולי תרצה להרבות עוד במנינים אחרי שתניח הויו שורק תחת האלף עד שיצטרכו לך הטעמים תרדוף המספרי' עד שתבחר בטעמים הקדשים שהם לפי דעת ה"ר אלייא אשכנזי ז"ל שלשים או כמו שכתב כמהר"ר שמואל ארקוולטו ז"ל שלשים ואחד ועל האלף או תרשום הזרקא או תכתוב זרקא שבאולי הוא יותר טוב לעשות כן ואז תמחוק הוי"ו שורק שתחת האלף כי ברשומה של זרקא או בכתיבת שמה תזכור שכבר נשתמשת בעשרה תגים וגם בי"ב הנקודו' כלן וכן תרדוף המנינים כפי הפצך עד כלות כל הטעמים וכשתגיע להשתמש בשל' תמחוק הזרקא וכן תעשה בכל שאר הטעמים בזה אחר זה כי לפי סדרם ומנינם והקדימה והאחור שלהם תזכור את המנינים שעשית עד הטעם ההוא שתרשום או שתכתוב באחרונה ·

והנה אמרתי שטוב הוא לכתוב בשם הטעמים מפני שצורתם לפעמים היא אחת ושמותם בלבד הם מחולפים כאשר אומר בסמוך ·

וסוף סוף אם תאוה נפשך להרבות עוד המספרים עד בלי תכלית תוכל להוסיף על התגים והנקודות וטעמי התורה והנביאים גם טעמי הכתובים שהם המיושב והצנור כו' כאשר אכתוב בקונטרים זה אם ירצה ה' כי כשתכתוב שמותם מבלי הרשומי' שלהם כמו שתעש' בטעמי התור' אשר אמרתי לא ימצאו באמת אנשי העולם קץ ותכלה למנינים: הרי שהראתי לך איך תוכל באותיות לשוננו הקדש להרבות המספרי' כחול הים בגלל האלף לבדה מבלי שתצטרך לרדוף אחרי אותיות אחרות בשתוף עמה אלא במניני האחדים העשריות המאות והאלפים ההולכים בחברתה לעולם כאשר למדתי לך בראשונה:

אמנם היונים עם כי בשלשה פנים גם הם ימנו המספרים והעתיקו ממנו היהודים משפטם כאשר תבינו · עם כל זה לא יוציאו אותם בכל אחד מהאופני' ההם מטבע האותיו' וערכם מכל וכל כאשר אנחנו עושי' באותיותנו ולכן באופן שלהם הראשון לפי מנין האותיות בלבד ולא על פי בחינה אחרת ימנו החלק מהמספר הראשון עד עשרים וארבעה כי כן הוא מנין אותיות האלפא ביתא מהאלפא עד האומיגא כאשר ידעת אך באופן השני הם מחלקי' כל האלפא ביתא שלהם לשלשה חלקי' כאשר גם אנחנו עושים והחלק הראשון הוא מהאלפא עד היוטא וזה הוא אצלם מספר האחדי' ואין שם בעד המספרים האלו שום רשימה אחרת נוספת על האותיו' חוץ מרשימה אחת שלא יכלתי לצייר אותה כאן הואיל כי לא נמצאת עתה ביד ר' אלישמע המדפים יצ"ו והיא מורה מספר ששה · החלק השני מהאלפא ביתא הוא מהיוטא עד הר"ו שבאותיו' והן הבאות זו אחר זו הם מונים העשריות ואין עמהן רשימה אחרת נוספת על האותיות אלא רשימה משונה מרשימת מספר הששה מהאחדים האמורה שהיא מורה מנין תשעים · והחלק השלישי הוא מהרו עד האומיגא וגם בחלק זה אין רשימה מובדלת מהאותיות אלא רשימה אחת משונה מהראשונה ומהשנית שהם בשני החלקים הקודמים המורה בחלק זה מנין התשע מאות כאשר תראה כל זה עם מה שכתו' בסמוך באדריאנו אמירוציאו בהישומי

המספרים כפי מנהג היונים:

והנה אם אצל האותיות מהחלק הראשון ישימו היונים כמו טפחא בכאן ובאריך מכאן והאות תהיה באמצע כמו דרך משל האלפא אז תורה האלפא הזאת מספר אלף אחד וכן יורו עם הרשימות האלו מכאן ומכאן כל אותיות החלק הראשון ביחוד עד היוטא מספר האלפים האחדים עד תשעת אלפים וגם אם בחלק השני היינו מהיוטא עד הרו יהיו האותיו' שלו באמצע הרשימות כמו טפחא ומאריך האמורים יורו גם הם ביחוד העשיריות מהאלפים · אך אם בחלק השלישי שהוא מהרו עד האומיגא יהיו האותיו' שלו באמצע הרשימות דומות לטפחא ולמאריך כאמור יורו כך האלפים למאות המתרבים:

סוף סוף האופן השלישי שבו מונים היונים הוא כי בחמש' אותיות בלבד הם משתמשים במספרים והם היוטא הפי בפא דגושה הדילתא האיטא הכי שהיא האות הכ"ב שלהם והמי · אך היוטא תשמש למספר האחדים · הפי למספר החמשיות · הדילתא למספר העשירות · האיטא למספר המאות · הכי למספר האלפים · המי לטספר עשרת אלפים וחוץ מהאות זה הנקרא פי הם מרבים כל אותיות החמשה הנותרים מהאמורים ארבעה פעמים לכל אות באופן כי ירבו היוטא עד מספר ארבעה · הדילתא עד ארבעים · האיטא עד ארבע מאות · הכי עד ארבעת אלפים · המי עד ארבעים אלף · וגם העשיריות המאות האלפים והעשרת אלפים ירבו אותם להמשיות עם הפי בפא דגושה בחברת הארבעה האותיות אלה שהם הדילתא · האיטא · הכי · והמי · כנראה בספריהם · ובסכום המנינים לא יגיעו לתכלית' משלם כאשר עושים אנחנו · אך בסדרם הם הולכי' אחרי עקבות לשוננו הקדש כי כותבים גם הם ראשונה הסך הגדול ואחריו הקטן וזה בכלל שמוש היונים במספרים:

והנה הלאטיני עצמם חלו כמוהם ולא הטיבו דרכם ומשפטם במספרים מדרכיהם וממעלליהם ב באותיות של האה בי צי שלהם כי הנה הם משתמשים עם אות האי המרובעת שהיא התשיעית מהאה בי צי שלהם בהוראת האחדים · וארבעה אי רצופים זה אחר זה יעלו במספר ארבעה · ואות האו המרובעת שהיא האות עשרים שלהם תורה חמשה ואם אצל רשומה של או ישימו לה מצד שמאל אי אחת · האו תחסר משיוויה אחד ותורה ארבעה אחדים בלבד ואם יהיו שם שתים' אי זה אצל זה האו תפקד במספר ותבנה לשלשה ולא תעבור · ואם אחרי מחיקת השני איאין בצד שמאל תהיה אי אחת מימין לאו אז הוראת המספר תהיה ששה ועם שני איאין תעלה שבעה וכן עם איאין נוספים עד ארבעה תגיע לכך תשעה · אמנם מנין העשרה הם רושמים אותו עם אות שלהם מרובעת הנקראת איקס והיא האחת ועשרים במספר האה בי צי ועם האיאין המושמים לצד שמאל · כמספר האיאין כן תחסר בעד כל א אחד ממנין העשרה אך אם האיאין יהיו לצד ימין האיקס ירבו בעד כל אי אחד: ואם אצל האיקס יתנו גם כן מצד ימין לו האו מרובעת יורו חמש עשרה ואם ארבעה איאין יהיו נוכפין אחרי האו מצד ימין לה יאמרו כלן תשעה עשר · ושני איקס זה אצל זה יורו עשרי' · ועם האו והאי יחברו מהמספר או יעדיפו עליו כמשפט האמור בצד ימין או שמאל באם

ובאיקס האחד הנוספים מהצדדים של ימין או של שמאל
וכן ארבעה איקס רצופים יעלו ארבעים פחות או יותר לפי
התנאים האמורים: והאות אילי המרובעת שהיא האות
אחד עשר מהאה בי צי ירצה חמשים ועם האיקס או מימין
או משמאל לה ירבה או יחסר עשרה ועם ארבעה איקס מצד
ימין לאילי יאמרו תשעים ולא אפרט בין כל החשבונו׳ הללו
צרוף האותיות והמספרים כאשר עשיתי בשאר הסכומים כי
החכם עיניו בראשו ויבין מעצמו כל המבינים על נכון ·

והנה הצי שהיא האות השלישית מהאה בי צי המרובעת
תורה מאה כשהיא לבדה ושלשה צי אחרות רצופות ונוספות
לראשונה מצד ימין לה יאמרו ארבע מאות ואם תורשם צי
אחת בלבד ויושם אצלה אי אחד מרובע מצד ימין לה תעלה
חמש מאות · ואם אצל האי מלפניו יתנו צי אחר בהפוך
פנים גם כן לצד ימין יאמרו שש מאות ועם הוספת שלשה
ציאין אחרות אצל הצי האמורה שהיא לפני האי שהו׳ לפני
הצי הראשונה יעלו תשע מאות ואם תשימו צי אחרת בלבד
עם אי אחד מצד ימין לה ואחרי האי תשימו צי אחרת גם כן
מצד ימין אך בהפוך פנים לצד שמאל עד שתהיו שתי ציאין
פנים כנגד פנים והאי באמצע הציאין יורו אלף · וכן האימי
מרובעת לבדה שהיא האות הי״ב מהאה בי צי מבלי שום
רשום אחר עמה תאמר גם היא אלף ועם אות די מרובעת
שהיא הרביעית מהאה בי צי לצד ימין האימי יעלו לסכום
בין שתיהן אלף וחמש מאות · ואם לא תאמינו לי ותחפצו
לדעת מה שכתבתי כאן במשפטי המבינים על רשמי א
אותיותיהם מספרי חכמיהם קראו בספר ואליריאו פרובו
המחבר הקדמון שלהם ותראו כי לא נטיתי ממה שכתב גם
הוא על ששה אותיות אלה שהם או איקס אילי צי די ואימי ·
ועוד תחפשו באמתת ניקולו טארטאלייא הכתוב בלשון
לועז כי הוא כמעט בתחלת ספר הראשון שלו ובראש דבריו
העתיק שיר לאטינו של כ״ג בתים או שורו׳ הנקראי׳ בלשונם
וירסי מלא הוללות וסכלות שלא נודע בשערים שם האדם
ההוא שטר במבינים החלומו׳ וההבלים ההם הכתובי׳ בשיר
האמור ובזה תכירו ותדעו כי אבדה חכמת חכמיה׳ במספרי׳
ועצת נבוניהם נסתרה ממשפטי החשבונות הואיל כי לא
יכלו להוליד אותם מטבע אותיותיהם כאשר יזמו לעשות
ושבטאו זה שוא חזו ובמקסם כזב אמרו כי האה עולה חמש
מאות הבי שלש מאות הצי מאה הדי חמש מאות ·
האי מאתים וחמשים האיפי ארבעים הגי ארבע מאות ·
האקא מאתים האי מאה הקא מאה וחמשים · האילי
חמשים האימי אלף האיני תשעים האו בויו חולם יא
הפא ארבע מאות · הקו חמש מאות האירי שמני׳ האיסי
שבעה הטי מאה וששים האו בויו שורק חמשה · האיקס
עשרה הפיאה מאה וחמשים הזיטא ב׳ אלפים · ומי יוכל
לסבול ולקבל מהם בסבר פנים יפות דברים זרים כאלה ?
והנה על הסכומים האלה אין להם ללאטיני (אם השכחת
לא קפצה עלי) רשומים עצמיי׳ באותיות האה בי צי שלהם
בעבור המבינים הנותרים אם לא יכתבו אותם בתיבות או
במלות מפורשות או אם לא יחזיקו במעוז הציוני׳ של חכמי
המספר הנודעים לנו כהיום שמשתמשים בם כל הסוחרים
ועושי מלאכה וחושבי מחשבות · הרי שהראתי לכם בני
היקרים כי אין בכל הלשונות של שאר העמים לשון מובח׳
ושלם ומעולה לכל הדברים וגם במבינים עד תכליתם
האפשרי ויותר מן האפש׳ כמו שהוא לשון הקדש הזה באמת
בתמים ועד כאן יספיק לכם במה שאמרתי באותיות ח

הערומות ההולכות לבדנה מבלי חברת אותיו׳ אחרות עמהן:
אמנם האותיות המלובשות בבגדי כבוד ותפארת הן אלה
שעל פי הקבלה נראות לחוש מלופפות בספרי התור׳ שנקר׳
כן בהסכמת כל הסופרים המעולי׳ שבדורנו זה מפני שרובן
הן מחוברות סביב סביב עם רשומים יפים ונאותים לגופן
כי תרגום חמש יריעות תהיין חברות אשה אל אחתה הוא
חמש יריען יהויין מלפפן חדא עם חדא ואני לא אזכיר בזה
האותיות האלה אחת אחת בפירוש שלא להרבות המשא על
הקורא ודי לכם שאומר דרך כלל כי האותיות מלופפות של
ספר בראשית הן מאתים וארבעים ושל ספר שמות מאה
וששים ושבעה ושל ספר ויקרא חמשים ושמנה ושל ספר
במדבר מאה ושלשה ושל ספר הדברים מאה וחמשי׳ וחמשה
שהן בין כל חמשה חומשי תורה שבע מאות ועשרי׳ ושלשה
ותחת הלבושים הללו אין ספק שיש רמזים מפוארים וסודות
נוראות שלא באתי אני עד תכליתם ומי שנגלו לו ב
באספקלריאה המאירה סתרי הקבלה האלהית לא ימנע
תור׳ זאת מכם אם תבקשוה ממנו ככסף וכמטמוני׳ תחפשוה
כי לו באמת יאתה משפט הגאולה :

והנה כמו שבלבושן זה נראה אנחנו עבדי אל חי האותיות
ההן מאירות כשמש באורה נגדנו כן נחזה אותן בנועם ה׳
יוצאות מהיכלו מעוטרות בעטרות זהב טהורות ומזוקקות
כעין נחשת קלל וכמראה ברק רצורת ושבות אלינו עד כי
בקול תורה וזמרה לשון קדשנו ותפארתנו עליהן ירון וכל
החפץ לצדקן ישמח כגללן ויעלוץ לפני אלהים וישיש ויגיל
עד מאד בקול המון חוגג עליהן בשמחה :

גרסינן במסכ׳ מנחות פרק הקומץ רבה כשעלה משה למרום
מצאו להקב״ה שהיה קושר כתרים לאותיות היינו שהי׳ מצוה
לכתוב סימני׳ באותיות ובתיבות להשיג מתוכן האיש המלא
רוח אלהים בחכמה ובתבונה אמתת פעולות ה׳ ונפלאותיו
אשר עשה והוא עושה תמיד מדי יום ביום בנבראי׳ הכמוסה
ברשומי עטרות אותיות אלה ברמיזה ואמר לפניו רבונו של
עולם מי מעכב על ידיך ? היינו למה זה ועל מה זה תסתיר
ה׳ פני גבורות תהלותיך ממני אם כבר גלית לי שאר סתרי
תורה ואתה רשאי להודיע גם אלה לי אני עבדך ? אמר ליה
אדם אחד שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף
שמו שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תלי תלי׳ של הלכו׳ כו׳:
והנה קודם שאמסור לך אתה הקורא מה שמצאתי כתוב על
רמזי התגים בקונטרים אחד של הסופר רבי מאיר מפאדובה
ז״ל בשם הקדש רבי עקיבא בן יוסף הנזכר זצ״ל אמרתי כי
טוב הוא שתדע בראשונה שלא כל אותיות הספר ביתא יזכו
תמיד בעטרת תפארת התגים בשוה · כי הנה יש מהן שיש
להן לעולם בראשן התגים שהם כמו זיינין זקופין ויש מהן
שמצד עצמן אין להם תגים כלל אם לא יהיו בם על פי ה׳
בחסד גבור ובמתנה מוחלטת ;

אמנם האותיות שיש להם התגים האלו מתחלת בריאתן יש.
מהם שיש להן תג אחד עליהן בלבד על צד שמאל האות
ויש בהם שיש להן שלש׳ תגין סמוכין זה לזה גם כן על צד
שמאלן והאותיות של תג אחד הן ששה כמו שאמרו רבותינו
ז״ל בגמרת מנחות פ׳ הקומץ רבה הנזכר למעלה וסי׳ הוא זה
היינו בדה״ו הקי · ושיש להן ג׳ תגין הן אליבא דרבה שבעה
כמו שכת׳ האלפסי בהלכו׳ ס״ת ואמ׳ רבה ז׳ אותיו׳ צריכות ג׳ ג׳
זיינין ואלו הן שעטנ״ז ג״ץ ובשתי התיבות הללו של שעטנז
ג״ץ נכללו גם כן הנו״ן והצדי של כנצפך כי הנה״ה עם כי
יובדלו באחיותיהן בצורה ובמקום מנוחתן בתיבות עכ״ז הם

כמוהן וכמשפטן מכל וכל בקריאה ובתגים ואני עשיתי גם סימן לאותיות ההן שלא נסדרו עליהן בעצם וראשונה התגים והוא זה אבל מס״ף תו״ר כ״פם · ומפני שאני לא זכרתי שום אות למד שיהיה מתוייג לעולם והוי״ו גם היא לא נמצאת בלא פעם אחת מתויינת כמו שהוא הוי״ו דויחי השמש באה שבפ׳ לך לך ישאר סימן האותיות שאין להן תגים כטבע אלא על צד החסד והרחמה א״ך מס״ף ת״ר כפ״ם ·

אמנם על תנאי התגים בהאותיות האלה לא אדבר דבר טרם שאזכיר אליך כי במשפטי ותנאי התגים האלה כלם נחלקו בם ראשי אלפי חכמי ישראל · הלא תראו שהרב רבי יוסף חביבא בעל נימוקי יוסף כתב שלשה שלש׳ זיינין לכל ראש וראש כגון אות השין שיש לה שלש׳ ראשין יעשה לה תשעה תגים ובעין ששה תגים ובגון וזיין שאין להם אלא ראש אחד שלש׳ תגים · ואני אברהם תמהתי למה השמיט הטית וגם למה הצריך כל התגים שאמר בשבעה אותיות אלה בספר תורה שלא מצאתי לו שום חבר בזה אלא לבאורה בתפילין בלבד וגם בהם באולי אינם כאשר אמר · והרא״ש ז״ל על הלכות ס״ת כתב שבעה אותיות צריכין שלשה שלשה זיינין ואלו הן שעטנז ג״ץ יש מפרשים שלשה זיינין השנים לצד שמאל אחד למעלה ואחד למט׳ ואחד לצד ימין ובפירושי שבת כתב רש״י ז״ל צריך אחד מימין ואחד משמאל ואחד למעלה · עוד פירש יש שעושין שלשתן למעלה ובהלכות תפילין כתב נ״כ הרא״ש כתוב בשמושא רבה והרי״ף הביאו בהלכותיהן אמר רבא גפא ביתא דאת ואתא דתני אתה מוצא כו׳ · והוסיף עוד הרא״ש ז״ל אמר רבא כל תפילי׳ דלא כדיקי בחני אתואתא פסילי · והני זייני דמפרשי הכא היינו תגים גדולים אבל תגים קטנים מה לו להזכיר שעטנז ג״ץ ? הלא בכל מקום שיש אלו האותיות צריכים תגים קטנים כדאיתא בפרק הקומץ רבה · ובגמרא דידן לא הוזכרו כלל אלו התגים ולא מסתבר כלל למפסל תפילין בשביל אלו התגים שהרבה דברים יש בשמושא רבה שאין לסמוך עליהן והרמב״ם ז״ל לא כתבן בספרו אך כתב אחרים כו׳ · וגם הרב מברצילונה כתב תמיהני טובא על האי שמושא רבה דכתבינן הכא · מיהו כתבינן ליה הכא כדאשכחן יתיה בנוסחי עתיקי אע״פי שיש בו קצת הוראות נכונות ומנייהו טעות וטנייהו אין הלשון שלו מכוון כלל כו׳ עד כמו אנן מתנינן הל״ סר מתיבתא בעוקצין · והרב רבינו ישעיה האחרון כתב בשלטי הגבורי׳ שלו ומדברי רבינו בהלכות מזוזה משמע שאם חסר התגים פסול וכתב הרמב״ם שאינו פסול וכתב הטור יורה דיעה סימן רע״ד ויראה שהוא פסול כיון דאמר רבא שבעה אותיות צריכות ג׳ זיינין מעכבין וכן יראה כלשון הרא״ש ז״ל שכתב בהלכות תפילין על מה שכתב בשמושא רבה שצריך בתפילין תגים אחרי׳ חוץ משעטנז ג״ץ אם חסר מהם פסולים וכתב הרא״ש ז״ל על דבריו ולא מסתבר כלל למפסל תפילין בשביל תגים אלו כיון שלא נתבארו בגמרא עד כאן · וכיון שנתן טעם לדבריו בשביל שלא נתבארו בגמרא מכלל דבחסרון תגי שעטנז המוזכרים בגמר׳ פסול · הוסיף הרי״אז וכבר כתבנו שהתגים אינן מעכבין וכן היא שיטת מז״ה גם רבינו משה כתב אם לא עשה התגים או הוסיף או גרע בהם לא פסל · ובעל ספר התרומה במקום רבה כתב אמר רב יהודה כל מקום שאתה מוצא שבעה אותיות אלה בספר תורה צריכות שלשה זיינין בראש שמאל והא דאמרינן בשמושא רבה דבתפילין צריכין שעטנז כעין מקלות מיירי דבכל שלשה ראשי השין צריך תגים גדולים בכל אות משבעה האמורות ויש שאין עושין אלא תג אחד גדול באמצע כי בראש האותיות מימין ומשמאל יש תגים גדולים מן האותיות עצמן כו׳ :

ועם כי החכמים הנזכרים נחלקו במשפטי התגין כאשר ראיתם עם כל זה אני אברהם סמכתי עתה על ספרי התורה שנכתבו על ידי הסופר רבי מאיר הנזכר ז״ל שהם שלשה וארבעים במספר שנתפשטו ועלו בכל גלילות איטליאה והוכשרו כלם ולא שמעתי שמעולם שום חכם הורה על הסופר הזה או פסל אחת מספריו ועל כן אשוב למקום אשר יצאתי משם :

ואען ואומר כי בחמשה חומשי תורה יש לפעמים על כל האותיות חוץ מן הלמד (והוי״ו שיש לה תג אחד במקום אחד בלבד כאמור) תגים בלתי מסודרים וכן על האותיות הטה א״ך מס״ף ת״ו כפ״ם ימצאו לפעמים תגים מעטים כמו שנים ולפעמים ימצאו תגים מרובים עד כי יזדמן שיעלו למספר עשרה תגים באות אחת היינו מלמעלה ומלמט׳ ומן הצדדין כמו באלף הזאת שבתיבת ויפגעו בו מלאכי אלהים דויצא שעל האלף של אלהים יש שלשה תגים על ראש קוץ האלף ושלשה על ראש שרביטה שהוא יורד באלכסון ושנים בסוף השרביט מלמטה ושנים בקוץ התחתון שלה ולפעמים יהיה תג אחד על האותיות של בר״ה ח״קי האמורו׳ כנהוג אך יהיה התג ההוא גדול מהמסודר או בשנוי מקום כי יהי׳ במחצית של גג האות ולא על סוף קוץ שמאל שלה ולפעמים ירבו עליהם התגים על סכום אחד כמו בבית של בראשית שיש בה ארבעה תגים ועל בית של ברא שיש עליה שלשה תגים: והואיל דאתא לידן לא אוכל להתעלם מלהגיד לך מה שכת׳ הרא״ש ז״ל בהלכות ספר תורה והוא זה · והבית צריך שיהיה בראשה לצד שמאל תג קטן כדאמרינן בירושלמי ודתניגרה ובבראשית רבה למה תורה מתחלת בבית ? מפני שהבית יש לה שני עוקצין אחד מלמעלה ואחד מלמטה ועל כן אומרים לבית מי בראך ? והוא מראה להם בעוקצה של מעלה ואומרת זה של מעלה בראני · ומה שמו ? ומראה להם מאחוריה ואומרת ה׳ שמו לפי שהאלף עומדת (היינו בגפא ביתא) אחרי הבית והוא אחד · ואם בעוקצי׳ ירצה התגים כמו שנראה לכאורה אני תמהתי על מה שאמרו בירושלמי בזה כי הנה מצאנו ראינו שעל הבית שבבראשית יש ארבע׳ תגים ולא תג אחד · ואולי נוכל לומ׳ בעד הסופרי׳ העושים שם ארבעה תגים שהתגים אלו שעל גבה של בית בספ׳ תורה ירמזו על בריאת הארץ וכל אשר עליה ועל הימים וכל אשר בהם ועל הרקיעים ועל המלאכים ואומרים לבית מי ברא את אלה ? והיא מראה להם בעוקץ האחד שיש לה מאחוריה האלף ואומרת ה׳ בראם שהוא אחד ושמו אחד ואין עוד מלבדו · ואם ירבו התגים של אותיות שעטנז ג״ץ פעמים יעלו למספר שבעה או תשעה ובפרט על השין היינו על ראש שנים או שלשה שרביטים מבנה כמו בתיבה הזאת ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה דויגש שעל השין דישראל יש שלשה תגים על השרביט השמאלי ושני תגים על השרביט האמצעי ושני תגים על השרביט הימיני׳ ואני בחרתי להודיע לכם סכום האותיות שבחמשה חומשי תורה שיש עליהן התגים הרבים הנוספים או המשונים בגודלן או במקום מצבן שלקטתי מהעתק ספר תור׳ כתוב יד מהסופר רבי מאיר מפאדובה ז״ל הנזכר שהוא לעת עתה ביד הסופר משכיל ונבון כמ״ר עמנואל מפונטרימולי יצ״ו ולא אפרט בשם האותיו׳ מהתגי׳ הנוספי׳ או הגדולי׳ או שהם בשנוי מקו׳ המוגבל

להם פן תרבה המשא עלי יותר מדאי · ועם כל זה אמנה
בזה לכם התגים החסרים באותיות אחד אחד ביחוד שמן
הדין היו ראוים להיות על גביהן ולא נמצאו שם שזה הוא
מספרן באמונה :

התגים המרובים של ספר בראשית או המשונים בגודלן או
ממקום מצבן הם בין הכל תתכ״א :

התגים החסרים באותיות ספר בראשית הם אלו היינו את
האור כי טוב היוד דכי היא מלופפת בלי תג : מעל לרקיע
ויהי כן היוד דויהי מלופפת בלי תג · בצלמנו כדמותנו
השני נונין של שתי תיבות אלה הן מלופפות מבלי שום תג
ביום השביעי מלאכתו היוד שניה של שביעי היא מלופפת
בלי תג · על גחנך תלך החית של גחנך היא מלופפת
בלי תג · וילד לחברתי החית מלופפת בלי תג · ביום
ברא אלהים היוד דביום מלופפת בלי תג · לא ידון רוחי
באדם החית דרוחי מלופפת בלי תג · היו בארץ בימים
ההם הב׳ יודין דבימים הן מלופפו׳ בלי תג · בן שש מאות
שנה הה״א דשנה מבלי תג · וימח את כל היקום החית
דוימח היא מלופפת בלי תג · אשר אני נותן ביני וביניכם
השני נונין דביני וביניכם הן מלופפות מבלי שום תג ·
את בריתי אשר ביני וביניכם השני נונין הן מלופפו׳ מבלי
שום תג · הוא אבי כנען הנון דכנען היא מלופפת עם שני
תגים בלבד · ועתה לא יבצר היוד דיבצר מלופפת בלי
תג · כל אשר יזמו היוד דיזמו היא מלופפת בלי תג ·
משם הפיצם היוד מלופפת בלי תג · ואת כל ככר הירדן
הנון מלופפת מבלי שום תג · ואת עמרה כנן הנון מלופפת
מבלי שום תג · גם זרעך ימנה היוד מלופפת בלי תג ·
ואנכי הולך ערירי העין מלופפת מבלי שום תג וגם השני
יודין דערירי הן מלופפו׳ מבלי תג לשתיהן · ואקל בעיניה
ישפט היוד דישפט היא מלופפת בלי תג · ישפט ה׳ ביני
וביניך השתי נונין הן מלופפות מבלי שום תג · ואתנה
בריתי ביני וביניך השתי נונין של ביני וביניך הן גם הן
מלופפות מבלי שום תג · מלכי עמים ממנה העין דעמים
מלופפת בלי שום תג · הלבן מאה שנה הנון דשנה מ
מלופפת מבלי שום תג · הבת תשעים שנה הנון דשנה
מלופפת בלי שום תג · ונשאתי לכל המקום בעבורם היוד
דונשאתי מלופפת בלי תג · כי משחתים אנחנו החית
דמשחתים היא מלופפת בלי תג · ותבט אשתו מאחריו
החית דמאחריו מלופפת בלי תג · ותהי נציב השתי יודין
מלופפות בלי תג · הלא הוא אמר לי אחתי השתי יודין
מלופפות בלי תג · ואמר לה זה חסדך הזין דזה מלופפת
בלי שום תג · אשר תעשי עמדי השני יודין מלופפו׳ בלי
תג · אמרי לי אחי הוא השלשה יודין מלופפות בלי תג :
ואברהם בן מאת שנה הנון דשנה מלופפת מבלי שום תג·
וירע הדבר מאד בעיני אברהם היוד דוירע מלופפת בלי תג
הנר אל תיראי בשתי יודין מלופפות מבלי תג · לא ידעתי
מי היוד שנית דידעתי והיוד דמי הן מלופפות בלי תג ·
ולקחת אשה לבני משם הנון דלבני מלופפת מבלי שום
תג · עד אשר דברתי דברי היוד דדברי מלופפת בלי תג
ברך את אדני מאד הנון דאדני מלופפת מבלי שום תג ·
אשר התהלכתי לפניו ישלח היוד דישלח מלופפת מבלי
תג · נקרא לנער ונשאלה הנון דנקרא מלופפת מבלי
שום תג · רבקה אחתם ואת מנקתה הנון דמנקתה מלופפת
מבלי שום תג · את חיי הב׳ יודין דחיי הן מלופפו׳ מבלי תג·
ויירש זרעך השתי יודין דיירש מלופפות מבלי תג · ותקם
רבקה ונערתיה הנון דונערותיה מלופפת בלי שום תג ·
וינחם יצחק אחרי אמו הנון דוינחם מלופפת מבלי שום
תג · ובני דדן היו הנון דדדן מלופפת מבלי שום תג ·
אשר לאברהם נתן הנון ראשונה דנתן היא מלופפת מבלי
שום תג · בעודנו חי קדמה הנון דבעודנו היא מלופפת
מבלי שום תג · והוא עיף היוד מלופפת בלי תג · כי עיף
אנכי היוד דעיף מלופפת בלי תג · לחם ונזיד היוד דונזיד
מלופפת בלי תג · את זרעך בעבור העין דבעבור מלופפת
מבלי שום תג · וישטם עשו היוד דוישטם היא מלופפת
בלי תג · וישבת עמו ימים אחדים היוד דאחדים מלופפת
בלי תג · אין זה כי אם בית הזין דזה היא מלופפת מבלי
שום תג · וזה שער הזין דזה היא מלופפת מבלי שום תג ·
ועיני לאה רכות העין דועיני היא עם שני תגי׳ בלבד אחד
מצד ימין ואחד מצד שמאל והנון דועני היא גם כן עם תג
אחד · לא יעשה כן במקומנו העין דיעשה היא מלופפת
מבלי שום תג · ותאמר לאה באשרי היוד מלופפת בלי תג
כי אשרוני היוד מלופפת מבלי תג · תנה את נשי ואת
ילדי היוד דנשי והיוד שניה דילדי הן מלופפות בלי תג ·
אשר נדרת לי שם השין דשם היא עם תג אחד בצד שמאל ·
ותנהג את בנתי היוד דבנותי מלופפת בלי תג · הבנת
בנתי היוד דבנתי מלופפת בלי תג · והבנים בני היוד
דבני מלופפת בלי תג · והצאן צאני היוד דצאני מלופפת
בלי תג · שם המקום ההוא מחנים היוד דמחנים מלופפת
בלי תג · קטנתי מכל החסדי׳ היוד דקטנתי היא מלופפת
בלי תג · ומכל האמת אשר עשית היוד דעשית מלופפת
בלי תג · הצילני נא השני יודין דהצילני הן מלופפו׳ בלי
תג · אמצא חן בעיניכם הנון דבעיניכם היא עם תג אחד
בלבד · ואני מתי במספר היוד דמתי מלופפת בלי תג ·
בת מי זהב היוד דמי היא מלופפת בלי תג · בעינים על
הדרך העין דעינים היא עם תג אחד בלבד וגם הנון
דבעינים היא גם היא עם תג אחד בלבד · אסנת בת
פוטיפרע הטית דפוטיפרע היא עם שני תגין בלבד ·
כי מכרתם אותי הנה הנון דהנה היא מלופפת מבלי שום
תג · והנה עיניכם רואות היוד ראשונה דעיניכם היא
מלופפת בלי תג · ואת אחיך ישבו בארץ גשן היוד דישבו
היא מלופפת בלי תג · ימי שני מגורי היוד דמגורי היא
מלופפת בלי תג · מתה עלי רחל העין דעלי מלופפ׳ מבלי
שום תג · שים ימינך על ראשו הנון דימינך היא מלופפת
מבלי שום תג · הקטן יגדל ממנו הנון דממנו היא מלופפת
מבלי שום תג · ולקדקד נזיר אחיו הנון דנזיר מלופפת
מבלי שום תג · בנימן זאב הנון ראשונה דבנימן היא
מלופפת מבלי שום תג והזין דזאב היא מלופפת מבלי
שום תג :

תמו התגים חסרים של ספר בראשית שהם מאה ושני׳ עשר :

התגים המרובים של ספר שמות או המשונים בגודלן או
ממקום מצבן הן בין הכל שלש מאות וששה ושמני׳ והתגים
החסרים בספר שמות הן אלה היינו ·
והנה ידו מצורעת כשלג העין דמצורעת היא מלופפת מבלי
שום תג · ואספת את זקני הנון דזקני היא מלופפת בלי
שום תג · אלהי העבריים השני יודין של העבריים הן
מלופפות בלי תג · ולא ישמעון לקולך הנון דישמעון היא
מלופפת ובשתי תגים בלבד · זרח אלי ואנוהו הזין היא
מלופפת עם שני תגים בלבד · וישב עליהם את מי הים

היוד דמי מלופפת בלי תג · ויעש כן משה לעיני זקני ישראל הזין דזקני מלופפת מבלי שום תג · בכל המקום אשר אזכיר הזין מלופפת מבלי שום תג · ואיבתי את איביך חשני יודין דואיבתי הן מלופפות בבלי תג · את אימתי אשלח לפניך חשני יודין דאימתי הן מלופפות מבלי תג · לא אגרשנו מפניך הנונין דאגרשנו ודמפניך הן מלופפות מבלי שום תג · זה יתנו כל העובר הזין דזה היא מלופפת מבלי שום תג · לזכרון לכפר על נפשתיכם היוד ד דנפשתיכם מלופפת מבלי תג · וירא את העגל העין דעגל מלופפת מבלי שום תג · ויחר אף משה החית דויחר מלופפ׳ ועקומה בלי תג · ויאמרו לו עשה לנו אלקים העין דעשה היא מלופפת עם שני תגים בלבד · כי פרוע הוא העין דפרוע מלופפת בלי שום תג · כי פרעה אהרן העין דפרעה היא מלופפת מבלי שום תג · ידעתיך בשם העין דידעתיך מלופפת עם תג אחד בלבד · ולחטאתנו ונחלתנו הנון דונחלתנו היא מלופפת מבלי שום תג · זה הדבר אשר צוה ה׳ דויקהל הזין דזה היא מלופפת עם תג אחד בלבד: קרא ה׳ בשם השתי ההין שבשם המפורש הן מלופפות בלי תג · לעיני כל בית ישראל העין והנון דלעיני הן מלופפות מבלי שום תג:

תמו התגים החסרים של ספר שמות והן שלשים:

התגים המרובים או המשונים בגודלן או ממקום מצבם של ספר ויקרא הם מאה וששים:

התגים החסרים מספר ויקרא הם אלו:

בכל משבתיכם לעוף ולבהם היוד דמשבתיכ׳ היא מלופפת בלי תג · בקרבי אקדש היוד דבקרבי מלופפת בלי תג · את דמה אל הקדש פנימה הנון דפנימה מלופפת בלי שום תג · וטמאו הכהן לא יסגירנו כי טמא הנון דיסגירנו מלופפת בלי שום תג · לטהר אתכם מכל חטאתיכם היוד דחטאתיכם מלופפת בלי תג · שארה הנה זמה היא הזין דזמה מלופפת בלי שום תג · ונתתי את פני בנפש ההוא היוד דפני מלופפת בלי תג · ואל הידעונים לזנות הזין דלזנות מבלי שום תג · את זכר משכבי הזין דזכר מלופפ׳ מבלי שום תג · אשה ואת אמה זמה הזין דזמה מלופפת מבלי שום תג · ולא תהיה זמה הזין דזמה היא מלופפת מבלי שום תג · ערירים ימותו הב׳ יודין דערירים מלופפו׳ בלי תג · ולא תשקצו את נפשתיכם היוד דנפשתיכם מלופפת מבלי תג · אשה זנה וחללה הזין דזנה לפופת מבלי שום תג · אלמנה וגרושה וחללה זונה הזין דזונה מלופפת מבלי שום תג · ועניתם את נפשתיכם היוד ם מלופפת מבלי תג · ומלבד מתנותיכם היוד דמתנותיכם מלופפת מבלי תג · בן אשה ישראלית היוד דישראלית מלופפת מבלי תג · ושם אמו שלמית היוד דשלמית מלופפ׳ מבלי תג · ויניחהו במשמר היוד שניה דויניחהו מבלי תג · אשר לא חמה לצמיתת היוד דלצמיתת מלופפת בלי תג · ואין מחריד היוד דמחריד מלופפת בלי תג · וזרעתם לריק הזין דוזרעתם מלופפת עם תג אחד בלבד · לריק זרעכם הזין דזרעכם מלופפת מבלי שום תג · ושברתי את גאון עזכם הזין דעזכם מלופפת מבלי שום תג · אז יכנע לבבם הזין דאז היא מלופפת מבלי שום תג: לבבם הערל העין דהערל מלופפת מבלי שום תג: ואז ירצו את עונם הזין דאז מלופפת מבלי שום תג:

תמו התגים החסרים דספר ויקרא והם תשעה ועשרים:

התגים המרובים או המשונים בגודלן או ממקום מצבם של ספר במדבר הם שלש מאות וששים ושלשה:

התגים החסרים של ספר במדבר הם אלו:

במספר שמות לגלגלתם דשמעון הלמד השנית דגלגלתם היא עשויה בצוארה כמגירה זקופה ואין לה כובע בראשה לפי שהורה נשיא בית אב לשמעוני זנות לישראל בגלוי ראש ובקומה זקופה · לבני בנימן הנון ארוכה דבנימן היא מלופפת בתחתיתה מבלי שום תג · דבר ה׳ את משה בהר סיני הנון דסיני עם תג אחד בלבד · ואת המנקית ואת קשות הנסך הנון דמנקית היא מלופפת מבלי שום תג · אשר יהיה בקרקע העין דקרקע מלופפת מבלי שום תג · ונפלה ירכה היוד דירכה מלופפת בלי תג · ונתן על כפי הנזיר היוד דכפי מלופפת בלי תג · ישא ה׳ פניו הנון דפניו מלופפת מבלי שום תג · ואני אברכם הנון דואני מלופפת מבלי שום תג · ויאמר ה׳ אל משה נשיא אחד ליום הנון דנשיא מלופפת מבלי שום תג · נשיא אחד ליום הבא אחריו הנון דנשיא מלופפת מבלי שום תג · מבין שני הכרובים הנון דשני היא מלופפת מבלי שום תג · ועל זבחי שלמיכם הזין דזבחי היא מלופפת עם שני תגים בלבד · רבבות אלפי ישראל היוד דאלפי מלופפת בלי תג · והיה לכם לזרא הזין דלזרא היא מלופפת עם שני תגים בלבד · ועל פני השדה הנון דפני עם תג אחד בלבד · והזה הטהור הזין דוהזה היא עם תג אחד בלבד · כי הכיתני זה שלש רגלים הזא דזה היא מלופפת מבלי תג · ולכה זעמה ישראל הזין דזעמה היא מלופפת מבלי שום תג · מי מנה עפר העין דעפר מלופפת מבלי שום תג · מי מנה עפר יעקב העין דיעקב מלופפת מבלי שום תג · ועצמתיהם יגרם העין דעצמתיהם היא מלופפת מבלי שום תג · ויחר אף בלק החית דויחר היא מלופפת מבלי תג · והיה ירשה שעיר איביו העין דשעיר מלופפת בלי שום תג · נבנה למקננו פה ועירים הארבעה נונין הן מלופפות מבלי שום תג ·

תמו התגים החסרים של ספר במדבר והם שבעה ועשרים:

התגים המרובים או המשונים בגדלן או במקום מצבן של ספר הדברים הם חמש מאות וארבעה עשר:

התגים החסרים של ספר הדברים הם אלו:

פנו וסעו לכם העין דוסעו היא מלופפת מבלי שום תג · יוסף עליכם ככם היוד דעליכם היא מלופפת בלי תג · ותהינו לעלות ההרה היוד דתהינו היא מלופפת בלי תג · ותזדו ותעלו ההרה הזין דותזדו היא מלופפת מבלי שום תג כאשר תעשנה הדבורים העין דתעשנה היא מלופפת מבלי שום תג · ונפן ונעבור דרך מדבר הנון השנית דונפן היא מלופפת עם שני תגים בלבד · למען תתו בידך העין דלמען אינה מלופפת והיא עם תג אחד בלבד· והשחתם ועשיתם הרע דוהשחתם היא מלופפת מבלי תג · ואתה פה עמוד עמדי היוד דעמדי היא מלופפת בלי תג · שמע ישראל ה׳ אלהינו הנון דאלקינו היא מלופפת עם תג אחד בלבד · ה׳ אלהיך מיסרך היוד דמיסרך היא מלופפת בלי תג · וברשעת הגוים האלה העין דוברשעת היא מלופפת מבלי שום תג · כי ברשעת הגוים גם העין הזאת דברשעת היא מלופפת מבלי שום תג · כי יגרתי מפני האף והחמה החית דוהחמה מלופפת בלי תג · זכר לעבדיך לאברהם הזין דזכר היא מלופפת מבלי שום תג · ואל רשעו ואל חטאתו העין דרשעו היא מלופפת מבלי שום תג ·

וערפכם לא תקשו העין דוערפכם היא מלופפת מבלי שום תג · אשר לא ישא פנים היוד דישא היא מלופפת בלי תג · לא ידבק בידך היוד דידבק היא מלופפת בלי תג · כי לא יחדל אבין היוד דיחדל היא מלופפת בלי תג · זכור את אשר עשה לך עמלק הזין דזכור היא מלופפת מבלי שום תג תזל כטל אמרתי הזין דתזל מלופפת מבלי שום תג · וישמן ישרון ויבעט העין דויבעט היא מלופפת מבלי שום תג : מענה אלהי קדם העין דמענה מלופפת מבלי שום תג · והנון דמענה גם כן היא מלופפת עם שני תגים בלבד · עם נושע הנון והעין דנושע מלופפים בלי שום תג · מגן עזרך העין דעזרך היא מלופפת בלי שום תג · לעיני כל ישראל העין והנון דלעיני הן מלופפות מבלי שום תג :

תמו התגים החסרי' של ספר הדברים ל"א והם שני' ושלשי' :

התגים המרובים של ספר בראשית הם שמנה מאות ואחד ועשרים :

התגים המרובי' של ספר שמות הם שלש מאות וששה ושמני' :

התגים המרובים של ספר ויקרא הם מאה וששים ·

התגים המרובים של ספר במדבר הם שלש מאות ושלשה וששים ·

התגים המרובים של ספר הדברים הם חמש מאות וארבעה עשר :

סך כל התגים המרובים של חמשה חומשי תורה הם שני אלפים ומאתים וארבעה וארבעים :

התגים החסרים של ספר בראשית הם מאה ושנים עשר :

התגים החסרים של ספר שמות הם שלשים :

התגים החסרים של ספר ויקרא הם תשעה ועשרים :

התגים החסרים של ספר במדבר הם שבעה ועשרים :

התגים החסרים של ספר הדברים הם שנים ושלשים :

סך כל התגים החסרים של חמשה חומשי תורה הם מאתים ושלשים :

והנה אחרי אשר הודעתי לכם משפטי התגי' המרובים והחסרים שבכל אותיות החמשה חומשי תורה משלם טוב הוא שאעתיק כאן מה שמצאתי בקונטרים כתוב יד הסופר רבי מאיר מפאדובה ז"ל בחברת מכתבים אחרים שלו שהם ביד הסופר המעולה ר' עמנואל מפונטרימולי י"צו והוא על רמזי התגים שדרש הקדש רבי עקיבא בר יוסף זצ"ל שהוא זה · ועל כי אין לאל ידי להרפים הציונים שלהם כאשר חפצתי פירשתי כאן מעט דברים מה שלא נאמרו שם בברור · אמר רבי עקיבא בר יוסף זצק"ל הדורש כתרי אותיות שהם התגים או הזיינין שעליהם והמדבר על אותיו' גדולות וקטנות שבתורה כי האלף (היינו על שרביטה האמצעי ההולך ועולה כמו באלכסון) יש לה שלש' ציוני' לעיל כנגד מלאכי השרת שהם מזכירים את ה' לאחר שלש' תיבות שנאמר קדוש קדוש קדוש יי' צבאות וגם יש לה שני ציונים למטה היינו בשרביט ההוא היורד כמו באלכסון כנגד ישראל שמזכירים ה' ית' לאחר שתי תיבות שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו · הבית יש לה שני ציונים לעיל על גבה כנגד בית דין של מטה ובית דין של מעלה ושניהם שוים ליום הדין · גימ"ל יש לה שלשה ציונים לעיל כנגד שלשה ימים שנשתמש העולם לאורו של הקב"ה · דלית יש לה שני ציוני' בראשה לפי שביום רביעי נבראו שני המאורות הגדולים · הא יש לה שלשה ציונים למעלה לפי שביום הא נבראו מן המים שלשה מינים של ב"ח היינו חיות עופות דגים (אמר אברהם אתה הקורא דע כי החיות הנזכרות במקום זה אינן כמו חלויתן וכדומה לו שהם באמרת' בכלל הדגים הגדולים שבים אמנם הם כמו האיפופוטאמן' הנולד בים בטבע כאשר זכרתי בפרקי ספרי של שלטי הגבורים הזה ושאר הבעלי חיים הדומים לו שיש להם כל חלקי הב"ח ארציים משלם ודומים להם בצורתן מכל וכל) הו"יו היא מצויינת בציון אחד לעיל לפי שביום ו' נברא אדם ונשמתו נתונה לו מן השמים ומוטה אות וי"ו מלרע (היינו גגה של וי"ו) לפי שגוף האדם הוא מן העפר שהוא מלמטה · זיין מצויינת שלשה ציונים לפי שביום שביעי שבת הקב"ה ונח וינפש ובו ביום חייב האדם להתענג בשלשה ענוגים היינו במאכל ובמשתה ובכסות נקיה · ועוד הזין היא מגולגלת לפי שכל המחלל שבת בזדון אין לו הרמת ראש עד שיעשה תשובה ולמה היא כפיפה זו של זין כנגד ימין ? שאם חזר בתשובה פושט ה' לו ידו ומקבלו בתשובה ומוחל לו את כל עונותיו : חית יש לה שני ציונים לעיל לפי שביום ח' ימול אדם את בשר ערלתו ובברית יש שתי מצות מילה ופריעה ואם מל ולא פרע כאלו לא מל · ועוד החית היא חמוקרת ירכים · (אמר אברהם כי ברב הפעמים יכתבו אותה הסופרי' ברגלי' עקומות רגל זה מהופך לצד ימין וזה לצד שמאל כאשר כתבתי בקונטרים זה) לפי שכל בר ישראל הפורק ממנו עול ברית מילה שערי גהינם פתוחים לו · טית יש לה ג' ציונים מצד שמאל כנגד ג' משפחות טובות שבישראל היינו כהנים לויים וישראלים · ועוד יש לה שני ציונים לצד ימין לפי שכלם הם שומרים בכלל חמשה חומשי תור' שהם תורה שבכתב וגם הם שומרי' התורה שבעל פה · היוד היא כפופה בקומתה כנגד עשרה המתפללים בבית הכנסת שכופפי' את קומתם ומכונים את לבם לאביהם שבשמים · כ"ף יש לה שני ציונים על גבה כנגד שתי משפחות כהונה היינו אלעזר ואיתמר · כ"ף של כנצפך יש לה שלשה ציונים עליה כדי להוסיף על הכהנים שלשה משפחו' לויה של בני לוי גרשון קהת ומררי שומרי המקדש · הלמד היא מעוטרת מלעיל (היינו מעוטרת או מלופפ' סביב קוצה העליון ולא כתויגת כאשר אמרתי) וזקוף (היינו שרביטה) כנגד מלכותו של עולם שהוא זקוף על כל העולם כלו וכתר תהלה בראשו (היינו הלפוף בקוצו העליון כאמור) ולמה עטרת קוצו היא מלמעלה ? (היינו כשהלמד היא מלופפת שאינה כן לעולם מלופפת למטה) לפי שהקב"ה יושב למעלה וצופה ומסתכל למטה · מ"ם ראשונה כהאלפא ביתא ומ"ם שניה של מנצפ"ך לכל אחת ואחת יש לה שני ציונים (היינו אחד למעלה מצד ימין ואחד מצד שמאל) כנגד שתי כסאות שיש לו להקב"ה והם כסא הדין לדון בו הרשעים וכסא רחמים לדון בו את ישרא' עם שאר הצדיקים נו"ן ראשונה של האלפא ביתא ונו"ן שניה דמנצ"פך יש לכל אחת ואחת שלש' ציונים על גביהן כנגד שלשה כתרים שנתנו לישראל כשקבלו את התורה (היינו כתר תורה כתר כהונה וכתר מלכות) מצורף לכתר שם טוב שעולה על גביהן · ועוד נו"ן דמנצ"פך היא נטויה ברגלה למטה לפי שאם פרח מלך או שלטון או חכם או כהן ישו רגליהם וירדו בגהינם · ולמה עויתה של נו"ן זאת היא כנגד ימין ? מפני שכשחוזרין בתשובה חוזרין לגאולתם · ועוד היא מגולגלת (היינו בקוצה העליון ונוטה לצד מטה מצד ימין) מפני שכל מי שיש בו ענוה ושפלות הרוח הקב"ה מגדלו ומנחילו חיי העולם הבא שאין לך מדה טובה בעולם כענוה ויראת חטא · הסמך יש לה שני ציונים לעיל לפי שכל העוסק בתורה לשמה סוד עליוני' ותחתונים

גלוים לו שנאמר סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם · עי"ן יש
לה שלשה ציונים לעיל בשרביטה השמאלי כנגד ענוי ארץ
שהם חביבים לבוראם ולמלאכי השרת ולבני אדם · ועוד
שרבישה זה הוא זקוף ועולה מעט למעלת משרביטה שבצד
ימין מפני שכל כי שיש בו ענוה ומשפיל עצמו הקב"ה מ
מגביהו · ועוד שרביטה הימיני של עין הוא זקוף ומוטה
מעט נ"כ לצד ימין מפני שכל המגביה עצמו הקב"ה משפילו ·
ולמה הוא מוטה כנגד ימין ? מפני שאם חזר בו הקב"ה מ
מחזירו לגדולתו · ועוד שרביטה השמאלי של עין הוא
זקוף ומוטה גם כן לצד שמאל שאם לא קרע לבו אותו גם
רוח לא תהיה תקומה לתפלתו · הפא ראשונה דהל"צ ביתא
והשניה דמנצ"פך יש להם על גביהם שני ציונים לכל אחת
מהן שכל הפותח פיו בתורה עושין לו כל חפציו · ועוד פא
ף הן מגולגלות וגם הן מצוינות שלשה ציונים דהיינו לכל
אחת ואחת מהן יש להן לעיל השני ציונים האמורים ולמטה
השני גלגולים היינו גלגול אחד לכל אחת מהן מפני שכל
תורה ותפלה שאין בה מעשים טובים ותשוב' התורה בטלה
והתפלה בטלה ואינה רצויה · ועוד פא ף הן מגולגלו' היינו
בראשם שהוא כפוף לפנים והולך לצד שרביטם לפי שכל
תפלה שאין בה לב נשבר וראשו כפוף אינה רצויה · וכל
הטעמי' שנאמרו בפא הראשונ' נאמרו גם בשניה של מנ"צפך ·
צד"י ראשונה מהאלפא ביתא ושנית של מנצ"פך יש להם
שלשה ציונים בשרביטם העליון השמאלי כנגד שלש' אבות
אברהם יצחק ויעקב ועוד לצ"די כפופה וגם לפשוטה יש
להן ארבעה ציונים דהיינו שני ציונים בכל קוץ של שרביט
העליון ימיני ושמאלי כנגד ארבעה אמהות שרה רבקה רחל
ולאה · ועוד לצדי כפופה ולפשוטה יש להן חמשה ציונים
לכל אחת מהן היינו שלשה ציונים על קוץ שמאלי ושני
ציונים על קוץ ימין כנגד חמשה קולות של יום מתן תורה ·
קו"ף יש לה שני ציונים על ראשה כנגד שני קשרים של
תפילין אחד של ראש ואחד של זרוע ופעמים יש לה ציון
אחד והוא כנגד הציץ שעל המצנפת · והרי"ש יש לה ציון אחד
בראשה כנגד מצות ציצית · השי"ן יש לה שלשה ציונים
בקוץ שרביט השמאלי כנגד שני פילין והמזוזה · ועוד שין
יש לה ארבעה ציונים היינו שלשה בקוץ השרביט שמאלי
ואחד בקוץ השרביט האמצעי כנגד ארבעה ציציות ופעמים
יש לה חמשה ציוני' (לא פירש היכן הם ואולי יש ציון אחד
נוסף על השלשה ציונים שבשרביט השמאלי בכל אחד
מהשני שרביטי' הנותרי') כנגד ציצית ומזוזה ושני תפילין
וציץ · ופעמים שי"ן יש לה שבעה זיינין (היינו שלש
בקוץ השרביט השמאלי שנים בקוץ שרביט אמצעי ושנים
בקוץ שרביט ימיני) כנגד שבעה רקיעים · ת"יו יש לה שני
ציונים על גבה כנגד לשון עברי (היינו הקדש) ותרגום של
עשרים וארבע ופעמים יש תיו מצוינת בציון אחד (לא
הבנתי דברי אלו) כנגד הגמר' וספר דברי הימים · ועכ"הם
דברי הקדש ר' עקיבא בר יוסף זצק"ל · ואני לא מצאתי כמו
התגים אלו עד היום בשום כת' שלנו · הרי שדברתי והזכרתי
לכם בני היקרים קצת מתנאי אותיות . לשוננו הקדש כאשר
שמעתם וידעתי גם אני ידעתי שהיה לי עוד לכתוב עליהם
משפטי' אחרים ותורת אמת כמו בתנאי אותיות הגרון החיך
הלשון · השנים והשפתים וגם באותיות הנוח · והיסוד ·
ובאותיות התמורה · ובאותיות הנעות והרפויות והדגושות
בדגש קל ובדגש חזק ובאותיות ההן שלא ישתנה קולם
בדגש ורפה וכדומה לזה · אמנם להיות כי דברים כאלו
ייוחסו למדקדקים ביחוד ואני לא רציתי להכנים עצמי
במצולות ים החכמה הזאת כלל ועקר הלא יספיק לכם אם
אדבר עתה מעט מזער בנקודות בטעמים בתיבות בפסוקים
בפרשיות בסדרים ובספרים בלבד · ובאלו ובנלוים אליהם
אגמור ההלל של לשוננו הקדש ואברך ה' כי טוב שנתן לנו
את התורה בכתב עברי קדש ובלשון קדש כאשר כתבתי
בראש קונטרים זה בארוכה :

והנה על דברת הנקודו' הנמצאות בתורה שבכתב' הלא
זה גלוי וידוע לכל כי הם של שני מיני' שיובדלו
אלה מאלה בשלשה תנאים היינו במקום מצבן · בציורן ·
ובתשמישן כי הנקודות הראשונו' הן נמצאות תמיד על ראש
האותיות בציור אחד או בנקודה אחת פשוטה דומה ושוה
לכלן ביחוד ואין להם שמוש אחר אלא זה שהוא הוראת
בטול או העדר האות או התיבה שהיא תחתיהן · והשניות
הן לעולם תחת תושבת האות או התיבה בלתי אחת מהן
שהיא למעלה חוץ משיטת חברותיה והן נבדלות זו מזו
בצורתן ובשמושן שהוא באמת מתוקן לכונן קול הברת
ומוצא קריאת התיבות במבטא כמשפטן :
אמנם הנקודות הראשונות העליונות הן נמצאות בתורה
בעשרה מקומות בפרטות שהן אלה · א ישפט ה' ביני
וביניך שבפרשת לך לך שנקוד על יוד אחרונה דביניך ·
ב ויאמרו אליו איה שרה דבפרשת וירא שנקוד על אי"ו
דאליו · ג בשכבה ובקומה ראשון דוירא שנקוד על וי"ו
דובקומה כי השני הוא חסר ויו ד ויפול על צואריו וישקהו
דוישלח שנקוד על תיבת וישקהו ה וילכו אחיו לרעות
את צאן דוישב שנקוד על את · ו פקד משה ואהרן
דבמדבר שהו' נקוד על אהרן ז או בדרך רחק' דבהעלותך
שנקוד על הא דרחקה · ח אשר עד מידבא דחקה שנקוד
על רי"ש דאשר ט ועשרון עשרון לכבש האחד דפנחס
שנקוד על ויו דעשרון שני · י לנו ולבנינו עד עולם
דנצבים שנקוד על לנו ולבנינו ועל העין דעד · ועל כל
מקומות אלה יש בהם מדרשי רז"ל דרשו אותן במקומותן :

ואולם הנקודות שניות שהן תחת תושבת האותיות
והתיבו' בלתי אחת מהן כאמור הן גם הן עשר'
לפי דרכי בעלי הדקדוק ובמשפטי השירים בפרט והחמשה
מהן נקראות תנועות גדולות והחמשה האחרות הן תנועות
קטנות אך הגדולות הן · א הקמץ גדול ב הצרי שנקרא
גם כן קמץ קטן ג החולם שהוא למעלה מן האות ד
השורק ה החירק · והקטנות הן א הפתח גדול ב
הסגול שנקרא נ"כ פתח קטן ג הקמץ החטף ד החירק
בלא יוד · ה הקבוץ שפתים בלא וי"ו אמנם השוא אינה
תנועה אך היא משרתת התנועות על שלשה דרכים ·
הראשון כשתהיה על אות אחרת כי תטה קריאת השוא ל
לקריאת אותה האות אם קמוצה תטה לקריאת הקמץ ואם
פתוחה תטה לקריאת הפתח · השני כשתהיה שוא על
היוד כי תטה קריאתה לעולם בחירק ואף ע"פ שאין היו"ד
בחירק אלא באחת מהתנועות השלישי כשתהיה השוא
על שאר האותיות ויהיו מונעות באיזו תנועה מן התנועות
כי לעולם תהיה קריאת השוא לפתח ולא ארחיב הבאור
בפרטים אלה ודומיהם כי למדקדקים יאותו ודי לי שאזכיר
לכם על פי דרכי מה שכתב על הנקודות הרב רבינו בחיי
ז"ל עם כי אינו מכוון מכל וכל עם מה שאמרו בתיקוני
הזוהר שאכתוב אותו גם כן בסמוך בדברי על הטעמים וזה
וזה הם דברי אלהים חיים :

אמר רבינו בחיי ז"ל בפרשת ואתחנן ולא תחנם מלה זו דרשוה ז"ל על פנים רבים מלשון חן ומלשון חניה ומלשון חנם מלבד פשוטו שהוא לשון חנינה כאלו אמר לא תחן אותם הוא שדרשו במסכת עכו"ם לא תחנם לא תתן להם חן · אסור לו לאדם שיאמר כמה נאה איש זה הרשע שנאמ' לא תחנם קרי ביה לא תחנם החית בחירק · ועוד דרשו בו לא תחנם לא תתן להם חניה בקרקע שאסור למכור להם לעובדי כו"ם קרקע בארץ ישראל שזה יהיה סבה שיתישבו בה והתורה אמרה לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי קרי ביה לא תחנם החית בפתח ובשוא ועוד דרשו בו לא תחנם לא תתן להם מתנת חנם קרי ביה לא תחנם החית בפתח והנון ברגש ולמדנו מכאן כמה גדול כח התור' שהיא נדרשת לכמה טעמים עד שאפילו תיבה אחת היא מתפרשת לכמה ענינים לפי הנקוד ובהתנועע הנקוד תתנועע התיבה כי האותיו' הן הגוף והנקוד הוא הנפש וכן אמרו דמיין נקודתא באתותא דאורית' דמ"שה כנשמתא דחיי בגופא דאניש וידוע כי אין לגוף תנועה בלתי הנפש ובהתנועע הנפש יתנועע הגוף לכל פנים ולכל צד כן הנקודה באותיות התורה בהשתנות הנקוד ישתנה הענין ולכך היה הענין מוכרח בס"ת שיהיה בלתי מנוקד כדי שתתפרש התורה לכמה פנים מבלתי כונת הפסוק ומכאן יתבאר לך כח השם הגדול ב באותיותיו כי ישתנה ענינו לפי השתנו' נקודו וכבר כתבתי סוד בפסוק ואם ככה את עושה לי וזה מבואר לכל משכיל : עד כאן רבינו בחיי ז"ל :

אחרי הדברי' והאמת הללו מן הראוי היה שיבואו בקונטרים זה הטעמים המשמשים בשתוף לאותיות לתיבות ולפסוקי' גם יחד וכמעט שעברתי מהם בשתיקה אל שאר הפרטים הבאים הואיל כי לא עלתה הסכמה מוחלטת בין המדקדים במספר הטעמים כמו שנראה בתוך הטעמים הנהוגים בק"ק בני ספרד ובק"ק בני אשכנז ובק"ק בני איטאליאה עם כל זה זאת אשיב אל לבי כי טוב הוא להודיע לכם שאם תחפצו להביא בחצרות שכלכם מספרם ותנאיהם בפרשות תקראו בפרק ראשון מספר טוב טעם להחכם המדקדק רבי אליהו האשכנזי ז"ל כי שם תראו שהם לדעתו שלשי' ושחלק אותם לשלש' חלקים כי קרא לארבע' עשר מהם מלכי' והם האתנח הזרקא · הזקף קטן · הזקף גדול · הגרש · הגרשי' · התלישא התביר · הטפחא · הרביע · היתיב הפשטא · הלגרמיה · והפזר · שנקראו כלם מלכים לפי שכל אחד יעצור ויפסיק בין דבר לדבר ויעמידהו כמלך אשר יעצור בעמו : ולאחד עשר נתן להם שם זה של משרתים והם הקדמא · דרגא · מונח · ירח בן יומו · מהפך · תרסא · מירכא פשוט' · מירכא כפולה · מכרבל עלוי · מאיילא · מפני שהם באים לעבודת המלך להמשיך הדבור בלי הפסק עד מקום מושב המלך : ולחמשה הנותרים נקבם בשם לא מלכים ולא משרתים · והם השלשלת · הקרני פרה · הפסיק · הסיגול · והסילוק · ואלו לא נחשבו עם המשרתים לפי שיש להם דין הפסקת בין אותיות יהוא לבנך כפת כשאר כל המלכים · וגם לא נחשבו עם המלכים מפני שהשלשלת לא תמצאו במקרא רק שבעה פעמים והואיל שנתנה במנין לא נתנו עליה הוד מלכות · וכן הקרני פרה לא נמצא רק י"ז פעמים לפיכך לא הגיע למלכות כי כל שאר המלכים נמצאו למאות ולאלפים וכן הסגול לפי שלא בא רק אחר הזרקא ולולי הזרקא לא בא לעולם לא נקרא שמו מלך · והפסיק לפי שלא בא רק אחד מהמשרתים עמו לפיכך לא נמשח למלך : והסילוק לפי שהוא חכרח שיבא בכל סוף פסוק לפיכך לא נבחר למלך ואם ישר הוא דרך זרה עוד בעיניכם תוכלו לקרות אחרי פרק זה מהטוב טעם מה שכתב גם עליהם כמהר"ר שמואל ארקוולטו ז"ל בערוגת הבשם ש"לו פרק שבעה ועשרי' כי העלה הטעמים לסכום שלשים ואחד וכתב שם שמושם ותנאיהם · וגם בשני המקומות הללו היינו בספר טוב טעם ובערוגת הבשם תראו כי יש טעמים שצורתם היא אחת ג וחוראותיהם ושמותיהם מתחלפים כמו שופר יתיב ושופר הפוך או כמו שהם המונח · העלוי · והמכרבל · ודומיהם : ותדעו על מה ועל מה עשו המדקדקים כדבר הזה ושנו את שמותם על שפתיהם · ומפני שהשלשים טעמים לר' אליהו ז"ל או השלשים ואחד לכמהר"ר שמואל ארקוולטו ז"ל לא נוסדו אלא על אחד ועשרים ספרים הקדשים · שבכתב · וספרי איוב משלי ותהילים יש להם טעמי' שונים בשמותם ודמותם ונגינם בעבור קוצר הפסוקים שבהם העתקתי כאן לכם הטעמי' האלו שנדפסו בסוף ספר שיר על השלשית להגאון המופלא כמהר"ר משה פרווינצאלי זצ"ל שהם שם בהשתדלות המשכיל והנבון כמהר"ר אליעזר נכדו יצ"ו והם מיושב · צינור · עולה ויורד · ימנית · חונה · גרמית : ציגורית · כתף ימין · גלגל · פונה · מרעיש · מרעיד · מיושב וסוף פסוק · ועם כי שם תמצאו ג"כ באורם שמושם ותנאיהם עם כל זה העתקתי עוד שמושם כאן כדי שיהיה לכם מן המוכן אם באולי לא ימצא בידכ' השיר על השלשית הלזה :

אמר הרב המחבר

א שני מיושב הם א' בראש הפסוק · והשני קודם הסוף פסוק · ואשר קודם הסוף פסוק לעולם יש לו הכתף ימין כמיושב השני שבנגד :

ב צינור בסוף תיבה ויש לו ניגון · וצינורית בראש תיבה ואין לו ניגון · ומצאתי שבאו בפסוק אחד זה אחר זה והניגון לצינור · (בתילים ס"ט) אל יבשו בי קויך :

ג הימנית היא שאנו קורין אותה טפחא בטעמי הנביאים · וכתילים משלי ואיוב באה בשני אופנים · הא' בראש התיבה קודם הנקודות ואין התיבה מלעיל בעבורה · רק שהניגון נעשה לתיבה שהיא בראשיתה אעפ שיהיה הגלגל אחריה או קודם לה בתיבה אחרת · והב' באה אחרי התנועות ועושה מלעיל ומלרע :

ד כשיבאו שני גלגלים זה אחר זה בין בראש הפסוק בין בסופו · הטעם לשני :

ה הגרמיה תבא לפעמים קודם המיושב ולפעמים קודם הצינור · וכשתב' עם הצינור תנועת' משוברת ויות' נבוכה :

ו הכתף ימין יבא לפעמים לבדו לטעם קודם הסוף פסוק ועם המיושב ברוב :

ז הפונה אין לו ניגון · רק מלעיל ומלרע :

ח כשתבא הגרמיה ואחר כך המיושב עם היורד · אין לה ניגון כגון פסוק (בתילים ס"ט) חרפה שברה · וכשתבא לבדה בלא מיושב אחריה או צינור אין לה נ"כ ניגון :

ט מרעיש ומרעיד יש קוראים אותם מנענע ומנדנד · וכשמותם כן נגונם · וניגון אחד לארבעתם :

י אם המיושב או הכתף ימין לבדו : יבאו קוד' הסוף פסוק עם איזה טעם אחר כגון הגלגל והטפחא וכיוצא · הטעם נעשה לאיזה משניהם ולא לשאר הטעמים כנזכר · ואם יבא הגלגל עם איזה טעם אחר חוץ מהשנים הנזכרי' הטעם נעשה לגלגל · סוף דבר המיושב והכתף ימין קודמים והגלגל שני להם לעשות הטעם קודם הסוף פסוק :

סוף

סוף דבר המדקדקים שנים הנזכרים הינו החכם ר׳ אלייא
ז״ל וכמה״ר שמואל ארקאוולטו ז״ל אמרו כי הטעמים לא נעשו
להורות על ההפסקה או על המשכת הענין לבד אך באו עוד
להורות על הנגון ועל השיר להנעים הקריאה ואין מלה
שאין לה טעם מלך או משרת להורות על נגונו המיוחד לו
והוסיף רבי אליהו ז״ל וכבר נדפסו בין הגוים נגינת הטעמים
כלם בחכמת השיר הנקרא בלעז מוסיקא אולי אמר זה על
יואן ואלינסיאו שזכרתי בפרק רביעי של חבורי זה שהיה
כאשר האמנתי תלמידו ומר׳ אליהו הנזכר ז״ל העתיק ספרו
לאשינו מבלי זכירת שם רבו וקרא הספר הזה בלשונ׳ וכנה
אותו די פרוסודיאה איבריאורום שרוצה לומ׳ בלשוננו טוב
טעם ותלמידו זה כחש לו כי שם כאשר כתבתי בפר׳ האמור
בקש למצא בזמרה דבר טוב ולא מצא אחרי היגיעה הרבה
אלא דברי הבאי שאין להם שחר ׃ ויהי מה הטעמים אלו על
דרך האמת נמצא כמוס שיר ציון הקדש ששאלו לנו על
נהרות בבל שובינו דברי שיר על אדמת נכר וגם נכללו בם
השלשה חלקי תנאי הזמרה שזכר אפלאטון בדיאלוגו שלו
שזכרתי בפרק רביעי האמור והם האוראציאוני והריטמו
והקולות המתוקנים והנכונים לה כאשר כתבתי שם ׃ כי
במה שייחס לאוראציאוני כבר ידענו שהטעמים הם מורים
על באור הפסוקים כמו שכתב רש״י ז״ל בכמה מקומו׳ אלמלא
טעם פסוק זה לא הייתי יודע לפרשו והראב״ע ז״ל גם הוא
כתב כל פירוש שאינו על דרך הטעמים לא תאבה לו ולא
תשמע אליו כי בעל הטעמים ידע בפירוש יותר ממנו עכ״ל׃
וגם במה שייחס לריטמו הלא כל המדקדקים החשובים
הרחיבו באור על הפסקת ורדיפת הטעמי׳ ביניהם שזה זה
הוא בעצמו הריטמו שהוא צריך בזמרה ׃ אך במה שהאמינו
המדקדקים האלה לדעת הבדל קולות הזמרה על נכון ב
בתנאים האמורים בפרק רביעי מחבורי זה ולקרא לטעם
זה שם של קול פשוט מהשמונה הכתובים שם או מורכב
מהם כהלכה כמו שהוריתי לכם באצבע ׃ טעו בחשבונם כי
ה׳ העלים ממנו זה כדי שלא ישתמשו אחרים בלתנו בשיר
תושבחו׳ זה שבביאת משיחנו תשוב העטרה ליושנה וילמדו
אותנו כהנינו לוינו ונביאנו במצות ה׳ הקולות הנאותים אל
הזמרה המיוסדים על זרקא שרי כו׳ אשר שכחנו בגלותנו
ה׳ יחום ויחמול עלינו אמן ׃ וזה יספיק לכם לדעת כאן
במשפטי הטעמים ואחתום דברי במה שכתוב בהקדמת
תיקוני הזוהר אתמר זה השער לה׳ מלאכין אית דמשמשין
לאלין נקודין ואינון ארחון דאינון סוסון לנקודי וטעמי
מנהיגי לון ואינון תנועות לגבייהו כגון על פי ה׳ יחנו ועל
פי ה׳ יסעו ואינון נקודין לגבי טעמי כענא בתר רעין ד
דאנהיגין לון לכל סטרא לסלקא ולנחתא עילא ותתא
ולאנהגא לון לכל סטרא לימינא ושמאלא ולקמא ולאחורא׃
וטעמי אינון נשמתין ונקודין רוחין ׃ ואתוון נפשין אלין
מתנהגין בתר אלין ואלין בתר אילין אתוון מתנהגי בתר
נקודי ונקודי בתר טעמי כי גבוה מעל גבוה שומר כו׳ ׃
ועד כאן כתבתי על פי דרכי מה שיספיק לכם באותיות
היחידות ובמשפטן ׃
אמנם התיבות אין ספק שיתהוו על כל פנים מחבור אות
אחת עם אות אחרת עמה ואז תהי׳ התיבה בעלת שתי אותיו׳
ולא תהיה לעולם תיבה פחותה מהן או תהיה של שלשה או
ארבעה ויותר כי בתורה יגיעו התיבות לסכום תשע׳ אותיות
ולא יעבורו כמו שהיא תיבת למשפחתיכם שהיא כתוב׳ בכל
התורה כלה בלי וי״ו אחרי החי״ת ובכתובים יגיעו התיבות
למרבה לאחד עשר אותיות כמו וכל שרי המדינות ה
והאחשדרפנים (דאסתר ט) שבאולי גם המלה הזאת איננה
עברית ׃
והנה כתיבות יראו וימצאו החלקים הראשונים של לשוננו
הקדש שהם שלשה הינו שם ׃ פועל ׃ ומלת הטעם ׃
והשם היא תיבה מורה בהסכמה על ענין מופשט מהזמן
ולא יורה כל אחד מחלקיו לבדו על חלק מזה הענין ביחוד
ובלי שנוי ׃ וחלקיו הם שלשה הינו שם העצם ׃ שם
המקרה ׃ ושם התואר ׃ שם העצם היא תיבה מורה
בהסכמה על כל דבר עומד בעצמו ואינו נשוא בזולתו בין
שיהיה בו רוח חיים בין שלא יהיה בו רוח חיים ׃ שם
המקרה היא תיבה מורה בהסכמה שתדומה הויתו והפסדו
מבלי שתדומה הוית נושאו או הפסדו כמו חכמה גבורה
עושר ודומיהן ׃ שם התואר היא תיבה מורה בהסכמה
על עצם ומקרה נשוא בו כמו כצדיק כרשע שפירושם איש
בעל צדק איש בעל רשע ׃ והנה חלקי שם העצם הם
שמונה והראשון הוא שמו יתברך ׃ השני הוא שם המלאכי׳
השלישי שמות הככבים והגלגלים ׃ הרביעי שמו׳ הבעלי
חיים המדברים ׃ החמשי שמות הבעלי חיים בלתי
מדברים ׃ הששי שמות הצמחים והאילנות ׃ השביעי
שמות הדוממים ׃ והשמיני שמות היסודות הפשוטים ׃
וגם סגולות שם העצם הם חמשה ׃ והאחת היא שלא יבנה
ממנו בנין ׃ השנית היא שלא יודע בהא ההודעה ׃
השלישי שלא יסמך ׃ הרביעי שלא יכונה ׃ כי לא יצדק
אמרנו אברהמך או יצחקנו וזולתן ׃ והחמשי שלא יתרבה
עד שנאמר אברהמים או רבקות ׃ אמנם חלקי שם המקרה
הם תשעה ׃ והאחד הוא להורות על הכמות ׃ אם על ח
המתדבק אם על המתפרד ׃ השני הוא להורות על האיכות ׃
השלישי להורות על המצטרפים ׃ הרביעי להורו׳ על השטח
על המקום ׃ החמשי להורות על המצב ׃ הששי להורות על
הקנין ׃ השביעי והשמיני להורות על שיפעל ושיתפעל ׃
והתשיעי להורות על השאלה על הזמן ׃ אך חלקי שם
התאר הם שנים ׃ האחד על משקל הפעל ׃ והשני שאינו
על משקל פועל מן הפעלים כלל ׃ ושהוא על משקל הפעל
הוא על ארבעה פנים ׃ האחד לדמיון העבר מן הקל בכל
שלשה משקליו פעל פעל פעול ׃ השני על משקל הבינוני ׃
השלישי על משקל פעול ׃ כמו ברוך רחום חנון ׃ הרביעי
על משקל צווי הדגוש כמו נושא סבל טוב וסלח ודומיהן ׃
ושאינו על משקל פועל מן הפעלים כלל גם הוא נמצא על
שני פני׳ ׃ היינו או בלי תוספת אות כמו גבור חיל בת נדיב
וכדומה ׃ או בתוספת אות בסופו ׃ שפעם תהיה יוד ׃ כמו
הררי בשדה ׃ ופעם תהי׳ נו״ן ׃ או בסופו כמו לא אלמן ישראל
או בראשו כמו נאמן ׃ הפועל היא תיבה מורה בהסכמה על
ענין ועל זמנו ׃ כמו חבק עבר ודומיהן ׃ והנה סוגי הפועל
הם שתים היינו השלם והחסר ׃ והחסר הוא נחלק לשנים ׃
היינו אל הכפול ואל הנח ׃ אמנם הפועל השלם הוא אשר כל
אותיות שרשו הן נרגשות תמיד בכל חלקיו בין במכתב
ובין במבטא ׃ הפועל החסר הוא אשר פ״א הפועל שלו נו״ן
או למ״ד ועי״ן שהיא מקבלת דגשות בטבעה ׃ והאות החסרה
תבא ברוב מכה הדגש ׃ וכבר נמצ׳ פעל חסר שתי קצותיו שהן
נו״ן ולמ״ד ויקר׳ חסר הקצות ופעמי׳ יחסר הדגש אשר בכחו
היא הנו״ן והלמ״ד ׃ אך הפועל הכפול הוא אשר שרשו הוא
שתי אותיו׳ דומו׳ זו לזו ועל הרוב בהיות עי״ן הפועל כפולה
יבא הכפל השרשי ההוא מכה הדגש אשר כלמד הפועל ׃

ופעל הנה הוא אשר יש לו בשרשו אחת או שתים מאותיות יהוא׳ ופעם היא נחה במבטא לבד ופעם היא נעלמת אף מהמכתב : אמנם סוגי הנה הם שלשה היינו נה הפא נה העין ונה הלמד׳ ונחי הפא הם שנים היינו נה הפא שהיא יוד ונה הפא שהיא אלף : גם מיני נחי העין הם שנים היינו נה העין שהיא ויו ונה העין שהיא יוד ׳ וכן מיני נחי הלמד הם גם כן שנים היינו נה הלמד שהיא הא ונה הלמד שהיא אלף ונקראו אלו השנים בעלי האלף כי לעולם לא תחסר מהם האלף שהיא למד הפעל אלא במקומות מעטים על דרך הזרות ׳ וכבר כתבו גם כן המדקדקים השני הרכבות של פעל החסר עם שאר הסוגים והשבע׳ הרכבות של הפעל הכפול ואני פעמים הרבה אמרתי לכם שבדרכי הדקדוק אקצר ואדבר בהם ברמיזה מוחלטת כמו שעשיתי עתה ועל כן אין לי להזכיר בזה אלא מה שהשמטתי מהשלשה חלקי לשון הקדש׳ והוא מהותה של מלת טעם שהיא תיבה קושרת בין שני חלקי המאמר ואין לה לבדה הוראה שלמה כמו רק פן ׳ גם ׳ אך ׳ כי ודומיהן :

ולמען תדעו שאר פרטי התיבות על רגל אחד ׳ אומר כי המלות פעמים הן חסרות ופעמים הן יתרות פעמים הן נקראות בטעם מלעיל ופעמים הן נקראות בטעם מלרע ׳ עוד או הן קרין ולא כתבן או כתבן ולא קרין ׳ וכמו שהאותיו׳ ישמשו אל התיבות כן התיבות ישמשו אל הפסוקים שעל הרוב הם שלמים ולפעמים הם בפסקא באמצע הפסוק ׳ והפסוקים ישמשו אל הפרשיות שהן או פתוחות או סתומות והפרשה פתוחה כאשר כתב הרמב״ם ז״ל בהלכות ספר תורה פרק ה׳ פסקא א׳ יש לה שתי צורות כי אם גמר הסופר באמצע השיטה יניח שאר השיטה פנוי ויתחיל הפרשה שהיא פתוח׳ מתחילת השיטה השניה אם נשאר מהשיטה ריוח כשעור תשע אותיות ׳ אבל אם לא נשאר אלא מעט או גמר בסוף השיטה יניח שיטה שניה בלא כתב ויתחיל הפרשה הפתוח׳ מתחילת שיטה שלשית ׳ אמנם הפרשה הסתומה יש לה שלש צורות כי אם גמר באמצע השטה מניח ריוח כשיעור (היינו של תשעה אותיות) ומתחיל לכתוב בסוף השטה תיבה אחת מתחילת הפרש׳ ההיא סתומה עד שימצא הריוח באמצע׳ ואם לא נשאר מן השט׳ כדי להניח הריוח כשעור ולכתוב בסוף השטה תיבה אחת יניח הכל פנוי ויניח מעט ריוח בראש שטה שניה ויתחיל לכתוב הפרשה הסתומה מאמצע השטה שניה ׳ ואם גמר בסוף השטה מניח מתחלת שטה שניה כשעור הריוח ומתחיל לכתוב הסתומה מאמצע שטה נמצא שפרשה פתוחה תחלתה בתחלת השטה לעולם ופרשה סתומה תחלתה מאמצע השטה לעולם :

ודעו כי כל הפרשיות פתוחות של ספר בראשית הן מ״ג והסתומות מ״ח שבין כלן הן צ״א ׳ ופרשיות פתוחות של ספר שמות הן צ״ט והסתומות צ״ה שבין כלן הן קס״ד פרשיות ׳ עוד הפרשיות פתוחות של ספר ויקרא הן נ״ב והסתומות כ״ו שבין כלן הן צ״ח : וכן הפרשיות פתוחות של ספר במדבר הן צ״ב והסתומות הן ס״ו שבין כלן הן קנ״ח ׳ עוד הפרשיות פתוחות של ספר הדברים הן ל״ד והסתומות הן קכ״ד שהן בין כלן קנ״ח ׳ באופן שהפרשיות פתוחות של כל התורה הן ר״צ והסתומות הן שע״ט ובין כל חמשה חומשי תורה הן הפרשיות כלן בין פתוחות וסתומות תרס״ט :

והנה בהעתק ספר תורה של הסופר רבי מאיר מפאדובה ז״ל מצאתי כדברים האלה היינו הכותב ספר תורה יזהר באלה הפרשיות אשר מצאתי בהן הפרש בין הרמב״ם ז״ל ובין ספר תור׳ מגויל מדוייק ׳ וכאשר הסופר יכתוב אותן יזהר בכלן לעשותן על דעת אחד ולא יכתוב אותן קצתן על דעת אחד וקצתן על דעת אחר ואלה הן ׳ בפרש׳ וארא ובכה ובעמך ובכל עבדיך יעלו הצפרדעי׳ להרמב״ם ז״ל יש פרשה סתומה ובספר תורה מגויל לא יש פרשה כלל ׳ אחר כך מצאתי ברור שאין לעשות שם פרשה כלל על פי הקארו ז״ל ׳ בפרשת יתרו לא תחמד אשת רעך לא יש פרשה כלל להרמב״ם ז״ל ובספר תורה מגויל יש פרשה סתומה ׳ אחר כך מצאתי ברור שצריך לעשות שם פרשה סתומה כנגד לא תתאוה שבפרשת ואתחנן ׳ בפרשת צו יש קצת מספרי הרמב״ם ז״ל שבדפוס כי בפרשת וידבר דכל חלב לא יש פרשה כלל ובקצת ספריו שרשום גם כן בדפוס יש פרשה פתוחה ובספרי תורה מגויל מצאתי מהם שיש שם פרשה פתוחה ׳ אחר כך מצאתי ברור שאין לעשות שם פרשה כלל ׳ בפרש׳ כי תבא ארור שכב עם אשת אביו להרמב״ם ז״ל יש פרשה סתומה ולספרי תורה מגויל מצאתי רובם בלי פרשה כלל ׳ אחר כך מצאתי ברור שאין לעשות שם פרשה כלל ולכן יזהר האדם שלא לשלוח יד בספר תורה בפרשיות הנזכרות לא בכלן ולא במקצתן פן יחטא ואדרבה יקלקל ולא יתקן רק יניחן כמו שהן ׳ גם עתה שנתברר לי איך ראוי הוא לעשותן כנזכר לעיל אל יחכם אדם כאשר יהיו בהפך באיזה ספר תורה לתקנן כאמור כי טוב הוא להניחן כמו שהן ודי למבין עד כאן דבריו :

נחזור אם כן אל המקום אשר יצאנו משם ודעו כי הפרשיות ישמשו אל הסדרים והסדרים אל הספרים והספרים ישמשו אל תשלום נכון מהתורה שבכתב ׳ וכמו שלא יחסרו ה האותיות משתים בתיבות כן לא יחסרו הפסוקים משתי תיבות לכל פסוק כמו שהוא פסוק זה לא תגנוב והדומים לו ולא יעדיפו על שלשים ושתים תיבות כמו שהוא פסוק זה דבפרשת ראה והנביא ההוא או חולם החלום ההוא וגו׳ ׳ גם הפרשיות לא יהיו פחות מפסוק אחד של שתי תיבות כמו לא תנאף וחבריו ולא יעדיפו על ארבעה וחמשי׳ פסוקי׳ כמו שהיא פרשת והיה אם לא תשמע שבסדר תבא ׳ והסדרים לא יחסרו משלשה פרשיות כמו שהם נצבים וילך והאזינו ולא יעדיפו על אחת וארבעים פרשיות כמו שהם בסדר דכי תצא ׳ והספרים לא יחסרו מעשרה סדרים כמו שהם ספר ויקרא וספר במדבר ׳ ולא יעדיפו על שנים עשר כמו שהוא ספר בראשית ׳ וזה הוא כשנמנה התורה כלה לחמשה ספרים אך אם נחלוק ספר במדבר לשלשה ספרים יהיה שם ספר אחד קצר מאד כי יהיה מתוקן ומקובל ושלם עם פרשה אחת בת שני פסוקים בלבד ואז תהיה כל התורה של שבעה ספרים ׳ ובמדרש אבן שועי בפרשת בהעלותך כתיב וחכמינו ז״ל נחלקו במסכת שבת בפרק כל כתבי יש מי שאומר שבפרשה הזאת של ויהי בנסוע יש סמניות ל להודיענו שהוא ספר בפני עצמו כו׳ כאשר כתבתי לעיל בקונטרים זה :

ואתם בני אל תתמהו אם ספר אחד מהתורה הוא של שני פסוקים כאמור כי גם כל התורה כלה היא נכללת בפסוק אחד בלבד הלא תמצאו כתוב במדרש אבן שועי האמור בפרש׳ יתרו תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב הכתוב הזה הוא נכבד מאד והוא סגולת התורה ויש בו קדוש׳ גדולה בתיבותיו ובאותיותיו ולכן אם׳ כי הכותב בס׳ התור׳ זה הפסו׳

הוא שקול כאילו כתב כל התורה כלה שהיא מצוה גדולה דכתיב וכתב לו ומצינו במדרש כי מי שאין לו בנים ואין לו אח ליבם אשתו ולהקים שמו אחרי פטירתו שיקדיש כת' לבית הכנסת דכתיב תורת ה' תמימה משיבת נפש כלומר משיבה הנפש למקומה וזה הפסוק חשוב ככל התורה וכמו שאמרו במסכת בבא בתרא אמרי ליה רבנן לרב המנונא כתב ר' אמי ארבע מאה ספרי תורה אמר להו ודילמא תורה צוה לנו כתב כלומר שהוא שקול בכתיבת ספר תורה כלו ולכן אמרו במס' סוכה שקטן היודע לדבר אביו חייב ללמדו תורה צוה לנו משה כי כמו שהאם הנותנת החומר מלמדת לבנה כשיודע לדבר דברים המתמידי' הגוף והמקיימי' אותו כמו שהם הדד והלחם והבשר והיין כן האב הנותן הצורה צריך שילמד לבנו הדברים שהם קיום הנפש והצורה שהוא התכלית ולכן תמצא שבעה מלות בזה הפסוק כנגד שבעה ספרים שבתורה כי אם הם חמשה חומשי תור' הם שבע' כמו שהזכירו רז"ל במסכת שבת כי ויהי בנסוע הארון הוא ספר אחד ולכן יש סימנים לפניו ולאחריו שני נונין הפוכות ויש להם ענין והם רמז גם כן לשבעה עמודים שבהם קיום העולם דכתיב חצבה עמודיה שבעה וכנגד ז' ימי בראשית והתורה ומעשה בראשית הא בהא תליא והתורה קדמ' לעולם במחשבה והיא היתה סבת הבריאה וכמו שאמרו רז"ל בכמה מקומות והוכיחו אותו מהכתובים וכמו שדרשו בפרק קמא דעכו"ם על פסוק ויהי ערב ויהי בקר יום הששי · לומר לך תנאים התנה הקב"ה במעשה בראשית וכו' וכן למדו בפסוק אם לא בריתי יומם ולילה וכן במדרש חזית נמוגים ארץ וכל יושביה וגו' אנכי כי בעבור אנכי נתבשם העולם ונתקיים וכן הוא אומ' משמים השמעת דין ארץ ירא' ושקטה אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה אלא שכפה עליה' את ההר כגיגית ויראה וכשקבלו את התור' שקטה עכ' :

ועתה הואיל כי כתבתי לכם מפי הרמב"ם ז"ל סכום הפרשיות הפתוחות והסתומות של כל התורה נכון הוא שתדעו גם כן כמה הם סדרי התור' וכמה הפסוקים כמה התיבות וכמה האותיות · והנה סדרי התורה הם בספר בראשית י"ב ובספר שמות י"א בספר ויקרא עשר' בספר במדבר עשרה ובספר הדברים י"א שהם בין הכל ארבעה וחמשים סדרים · אמנם הפסוקים של ספר בראשית הם אלף ותקל"ג · וחצי הספר הוא ועל חרבך תחיה · ופסוקי ספר שמות הם אלף ומאתים ותשעה · וחצי הספר הוא אלהים לא תקלל · ופסוקי ספר ויקרא הם תת"נט וחצי הספר הוא והנוגע בבשר הזב · ופסוקי ספר במדבר הם אלף ורפ"ח וחציו והאיש אשר אבחר בו מטהו יפרח ופסוקי ספר הדברי' הם תתקנ"ה וחציו הוא ועשית על פי הדבר עד שסכו' פסוקי כל התורה הוא חמשת אלפים תתקמ"ה · אך סך תיבות ספר בראשית הם עשרים אלף ורצ"ז ומספר שמות ששה עשר אלף ותקע"ה ומספר ויקרא הם אחד עשר אלף תרס"ב ומספ' במדבר ששה עשר אלף ותקי"ב ומספר הדברים ארבעה עשר אלף וגם רפ"ה שהם בין הכל עט אלף ושל"ז · ואתה הקורא דע כי בשעה שהייתי עסוק פעם שנית בספירת התיבות של תורתנו הקדושה מתה עלי אשתי היקרה שרה תנצב"ה בת הנשא ומאד נעלה כמה"ר משה ציוידלי זצ"ל שהלכה לעולמה בבת תשעה וחמשים שנה לי"ל ו חמשה ימים לחג המצות השע"א תתעדן נפשה בגן עדן עם שאר הצדקניות ותזכה לתחיה אכי"ר · ועל כן לא יכלתי לחזור אחר החשבון הזה פעם שלישית ואם יש בו שגיאה היא במאות בלבד ולא באלפים כי בפעם הראשונה עלו המאות לסך תתקט"ב על העט אלף ובשנית עלו המאות על העט אלף לש"לז בלבד ולדבר הזה תסלח לי אני עבדך אם לא ידעת ממני בכוון ועל נכון חשבון התיבות בזה · וסוף סוף אותיות התורה כלה הם ששים רבוא וגם ארבעים וחמשה אותיות · והצירה של תורה באותיו' היא הוי"ו דגחון שבסדר שמיני ובזה נראה שזכו ישראל לקבל נחלתם בתורה כמשפט ההוא בעצמו שקבלו נחלתם בארץ כי הארץ נחלקה במספר שמות ככתו' בסדר פנחס והתורה נחלקה באותיות למספר הגברים שהיו ששים רבוא כדכתיב (בסדר בא) ויסעו בני ישראל מרעמסס סכתה כשש מאות אלף רגלי הגברים וגו' ועם כל זה הקב"ה אינו מבקש מישראל דבר בזכות שנתן לכלם את התורה בשוה אלא שיראו ממנו כדכתיב מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו' ·

ועד הנה עזרני ה' להשלים מה שיעדתי בזה והוא להראות לכם כי הלשון העברי והכתיבה שיש אתנו היום הם הלשון והכתב הקדש בעצמו שנתן בם ה' יתברך את התור' לישרא' וגם מצד פרטי האותיות בצלמן בלפופן בעטרותיהן של תגים בספרים בנקודות העליונות והתחתונות בטעמים בתיבות בפסוקים בפרשיות בסדרים ובספרי' שאין כמותן בשום לשון מהלשונו' הודעתי לכל בר ישראל הכשר והחפץ בם מעלתם וקדושתם על כל שאר לשונו' העמים וכשאדבר מעט על החמשה עשר דברים שעליהם יכתבו או משפטי התורה הקדשי' או יתר מחשבות האדם בדרכי העולם אחרי אשר אגיד גם כן עמהם כמה הם תנאי והבדלי הכתיבה וכן עם מה יכתבו האותיות והתיבות עד שיגלו לעינינו ויכונו לקריא' אשים קנצי למלין ואזרז את עצמי תכף ומיד בעה"ו בתקוני הטעיות שנפלו בספרי זה בהדפסה למען ירוץ כל הקורא בו ואני אשמח בה' ואודה לזכר קדשו סלה ועד :

והנה על דברת החמשה עשר דברים הנכונים לכתוב עליהם באותיות ובתיבות דעו כי הראשון הנוסף עליהם ומעולה על כל שאר הדברים הנזכרים כאן שהם לתשמישו של אדם הוא הדבר אשר הוא נכון בלבד לה' אלהינו יתברך שמו להראות לנו בו הכתב מעשה ידיו ולא ישלוט בדבר ההוא שום נברא מהנבראים התחתונים שלא ברצונו יתברך והוא הכתב הברומם שבקדושה והראשון במעלה · כתבו רבותינו ז"ל בבראשית רבה על פסוק ראשו כתם פז אמר ר' שמעון בן לקיש תורה שנתן הקב"ה היתה עורה של אש לבנה וכתובה באש שחורה · היא אש וחצובה באש והיא מגולגלת באש· ונתונה באש כדכתיב מימינו אש דת למו וזהו הכתב הראשון שלא בא בכלל החמשה עשרה דברים אשר יעדנו לכתוב לכם :

ואתם בני דעו כי יש מהחכמים האחרונים כמו קורניליאו אגריפא שהעיזו פניהם לכתוב צורת אלפא ביתא שהיא אצלי ולתת לה שם של כתיבה אלקית והיא של כ"ב רשומים ג ונקראים מצד ימין הקורא וכמעט דומי' לכתיבה המרובעת הנהוגה אצלנו וקראו הרשומים האלה בשם עצמי כמו שקוראים אנחנו האלפא ביתא שלנו ואין כמעט בצורתן הבדל אלא בזי"ן · ויו"ד · ולמ"ד · וסמ"ך · וקוף · ותיו · שהם משונים מאד בעיונם מהמרובעת האמורה · וכן בדו מלבם אלפא ביתא אחרת של עשרים ושלשה אותיות שהיא גם כן בידי כהיום הזה וכנו אותה בשם אלפא ביתא של מלאכים והיא רחוקה מאד בצורתה מהאלפא ביתא העברית הקדוש' שלנו ונקראת גם היא מצד ימין ואני תמהתי הרבה

על זה ולא ידעתי סבת המהמצאה הזאת כי חנה כבר ידעתם שרבותינו לא הזכירו כתיבת אחרת בשטים ממה שהיתה כתובה על עור של אש ושנתנה למשה חרותה על הלוחות וכן האמין גם כן הרמב״ם ז״ל בפירוש פרק בעשרה מאמרות על הדברים שנבראו ערב שבת בין השמשות כי פתר כתב על כתיבת התורה (היינו בכתב עברי קדוש) ומכתב על ההעתק שנלקח מהכתב האמור ׃ וכן לא מצאתי בשום מקום שרבותינו ז״ל יאמרו שיש למלאכים אלפא ביתא מיוחדת שישתמשו בה במצות ה׳ עם בני אדם ובפרט ראינו שכאשר פרשו לנו דברים אלו הכתובים בדניאל היינו ולא כהלין כתבא למקרא ופשרא להודעה למלכא לא אמרו כי זה היה בעבור שהפס יד כתבה הדברים ההם בכתיבת מ כלאכים אבל הודו שבגמטריא איכתובו כאשר כתבתי ב בקונטרים זה ׃ ועל כן אין ראוי להאמין לכל מה שכתב על זה קורניליאו אנריפא כי אין לו על מי שיסמך ׃ ודי לכם ההערה הזאת בלבד המשמשת גם לדברים אחרים דומים ולחכימא ברמיזא ׃

אמנם הדבר הראשון מהחמשת עשר הוא גוף האדם שפעמי׳ יהיה מותר לכתוב עליו ופעמים יהיה אסור ׃ אך האסור והנמאס בעיני ה׳ הוא הכתובת קעקע ׃ גרסינן במס׳מכות פרק אלו הם הלוקין וכתובת קעקע יכול כתב ולא קעקע יהא חייב ? תלמוד לומר קעקע ׃ אי קעקע יכול קעקע ולא כתב יהא חייב ? תלמוד לומר וכתובת הא אינו חייב אלא עד שיכתו׳ ויקעקע בדיו ובכחול ובכל דבר שהו׳רושם והנה כל עור שכתב וקעקע או בלי שם של קדש כמו שהצריך ר׳ שמעון או בלי שם של עכ״ום כדתני בר קפרא הוא חייב וזה הוא הנמאס שבגוף האדם ׃ אך המותר והוא הראשון מ מהחמש׳ עשר דברים שאין להמנע ממנו הוא הכתב שנעשה דרך משל על ידו של עבר בקולמוס או בקנה אווזה וכדומה המטובלי׳ בדיו ולא באזמל או בדבר חותך ורושם בצביעה שהוא הכתובת קעקע האסור ׃ גם אין להעלים מכם כי קודם שהכירו הקדמוני׳ בשמוש הנייר והעורות היו כותבים גם כן על קרני הבהמו׳ והחיות כדתנן בגיטין פרק המביא גט משנה שלישית על הכל כותבין על עלה של זית ועל הקרן של פרה ונותן לה את הפרה ועל ידו של עבד ונותן לה את העבד כו׳ ואולם ברוב הפעמים במקום עלה של זית היו כותבים על העלים הארוכים שבאילני הדקל או בעלים רחבים של שאר אילנות נקראו העלים של אילנות בלשון יון פיליי׳ ׃ כתוב בפי ׃ באיטא ׃ בלאמדא ׃ באיפסילון עם החירק תחת האלף ׃ ברו ׃ באלפא וביוטא ׃ ובלשון לאטינו נקר׳ העלה פוליאום בוי״ו שורק אחרי האלף והיו כותבים על שני עברי העלים האלה עמוד אחד של שורות רבות בצד הראשון ועמוד אחד של שורות רבות בצד השני שנקרא העמוד בלשון יון סתלים ׃ כתוב בסינגמא ׃ בתיו ׃ באיפסילון עם הצירי תחת האלף ׃ בלאמדא ׃ ביוטא ׃ ובסינגמא ׃ ובלשון לאטינו פאגינא ׃ והשטח העודף בסוף כתיבת שטות העמוד שבעלה וכן השטח ההוא שהוא סביב לעמוד הכתוב שם נקרא בלשון יון כראספידון ׃ כתוב בכאפא ׃ ברו ׃ באלפא ׃ בסינגמא ׃ בפי דגושה ׃ באיפסילון עם הצירי תחת האלף ׃ בדילתא ׃ באומיקרון ׃ ובנוי ׃ ובלאטינו מארגן ובלעז מארגיני ׃ והיו נותנים העלים האלו רצופים זה לזה בסדר נכון ובמספר מתוקן עד שהיו יודעי׳ מה שהיה כתוב על העלה הראשון והשני והשלישי בעמוד הראשון או השני מהעלים וכן כלם ׃ וכשהיו רוצים להגיד

למי שירצו מה שכתבו בעלים ההם היו אומרי׳ כמו שכתוב בעלה הראשון השני והשלישי או בעמוד ראשון ושני באופן שעוד היום נתפשט המנהג בקצת החכמים שבזמננו כשירצו לומר דרך משל בגמרת שבת בנייר שלשי אומרים עלה ג׳ עמוד ראשון או שני לפי ההזדמן ׃ ומפני שאחרי שנים רבות קצה נפש האנשים הבאים אחריהם בעלים התחילו להשתמש במקום עלים בקליפה הדקה שהיא סביב לעצי האילנות הנקראות בלשון יון פליאום ׃

כתוב בפי רפה ׃ בלאמדה ׃ באומיקרון יוטא ׃ באומיקרון׳ ובסינגמא ׃ ובלאטינו ליביר בבית דגושה ועל כן היו קוראי׳ הלאטיני לספרים שלהם ליברי בבית דגושה מפני שהיו כתובים על הקליפות האלה ׃ אחרי כן הניחו מן הצד ה הקליפות הדקות מצד חלשתן ובחרו במקומם ובתמורתם בנסרים או בדפים הדקים של עץ חלקים ומתוקנים משני עבריהם לכתוב עליהם נקרא הנסר הזה בלשון יון פינאקס כתוב בפי דגושה ׃ ביוטא׳ בנוי ׃ באלפא ׃ ובכסי ׃ ובלאטינו טאבולא או אסירקולוס בויו שורק ועוד היום נקראו בגלל הדבר הזה הניירות על פי חכמינו דפים׳ אחרי הדפים האלה המצריי׳ התחילו להשתמש מנטיעה אחת שרביטית ששרשה הוא עקום ומשותף גם כן בצד מה לצורת דומה למשולש ׃ והנטיעה היא גבוהה כמו עשרה אמות שנקראו בלשון ל לאטינו קוביטי ׃ ובלשון יון נקרא הקוביטו פיקים ׃ כתוב בפי דגושה ׃ באיטא ׃ בכי ׃ עם כף רפה ׃ באיפסילון עם החירק תחת האלף ובסינגמא ׃ והקוביטו הוא אמה בת ששה טפחים היינו כ״ד אצבעות כפי מה שכתב ויטרוביאו בספרו השלישי והיא האמה הבינונית שלנו כאשר כתבתי בפרק ע״ב מספרי זה עד כי עשרה קוביטי הם ששים טפחים של ארבעה אצבעות היינו מאתים וארבעים אצבעות נקראת הנטיעה השרביטית הנזכר׳ בלשון יון פאפירוס ׃ כתוב בפי דגושה׳ באלפא ׃ באיפסילון עם החירק תחת האלף ׃ ברו ׃ באומיקרון ׃ ובסינגמא ׃ ובלאטינו פאפירוס בויו שורק ׃ ומהנטיעה הזאת המצרים היו עושים הנייר שלהם כמו ש שעושי׳ אנחנו היום הנייר שלנו מבלואי הסחבות ומהמלתי׳ ומהסמרטוטים של טל הבלויים והכתושים והנבוסי׳ במים כידוע לכל אנשי דורנו ועל כן הלאטיני קוראים גם כן בהשאלה לנייר שלנו גם כי נעשה עם הסמרטוטים ולא עם הנטיעה האסורה פאפירום בוי״ו שורק ׃ ועד כאן זכרנו השבעה דברים שנשתמשו בם האנשים הקדמונים לכתוב עליהם מימי עולם ובשני׳ קדמוניות והם גוף האדם ׃ קרני הבהמות או החיות ׃ עלי האילנות ׃ הקליפות הדקות מהאילנות ׃ הנסרים ׃ הנייר של הנטיעה שרביטית הנקראת פאפירום והנייר שלנו שנעשה מבלואי הסחבו׳ ועל כן נרדפה להזכיר לכם בסמוך השמונה הנותרי׳ עד שיעלו כל הדברי׳ הטבעיי׳ לסכום החמש עשרה אשר אמרנו ׃ והדבר הראשון הוא עור של בהמה או חיה טהורה או טמאה (המשמש לדברי חול) שלא נעבד כלל קראו הרמב״ם ז״ל פרק ג׳ מהלכות תפילין פסקא ט״ו עור מצה ועליו אפשר לכתוב ביגיעה רבה עם כי אינו כשר גם מבהמה או חיה טהורה לס״ת לתפילין או ל למזוזות ׃ העור השני הוא הדפתרא שבלשון רבותינו ז״ל רוצה לומר עור שלא נעבד כל צרכו כי הוא מלוח וקמוח ולא עפוץ וגם זה לא יוכשר לדברים הקדשי׳ האמורי׳ לעיל ׃ ואתה הקורא דע כי המלה הזאת דפתרא היא יונית והיא כתובה בדילתא ׃ ביוטא ׃ בפי רפה ׃ בטיטא ׃ באיפסילון עם הצירי תחת האלף ׃ ברו ׃ ובאלפא ׃ והוא שם משותף

אצלם

אצלם לעור עזים שכתבו עליו היונים בזמנם בשעת הדחק
בלבד · וגם למכסה של ספרים ועוד למלבוש עור של רועי'
ולא זכרו בו היונים דבר מהמליחה או מהקמיחא או מ
מהעפצא · העור השלישי הוא הגויל כי לוקחים עור בהמה
או חיה ומעבירין השער ממנו תחלה ואחר כך מעבדין אותו
בקמח ואחר כך בעפצא וכיוצא בו מהדברים שמכווצים את
העור ומחזיקים אותו כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בהלכות תפילין
פרק א' פסקא ששית · העור הרביעי והחמישי הם הקלף
והדוכסוסטוס כתב הרא"ש ז"ל בהלכות ס"ת גרסינן בפרק
המוציא יין תנא רבי מנשה כתבו על הגויל ועל הקלף ועל
הדוכסוסטוס כשר · וגויל הוא עור שנגרר ונתקן במקום
השער ובמקום הבשר לא נתקן כדאמרינן בפרק השותפין
דבתרא משנה ראשונה גויל אבני דלא משייפן וקלף ו
ודוכסוסטוס היינו עור שנחלק לשנים ונקרא הצד שכלפי
השער קלף והצד שכלפי הבשר נקרא דוכסוסטוס דוך הוא
מקום כמו דוך פלן וסוסטוס הוא בשר בלשון יון · ואתה
הקורא כבר זכרת מה שכתבתי בפרקי שלטי הגבורים הזה
היינו כי אינו דבר נאה ומתקבל לחבר שתי מלו' יחד משני
לשונות חלוקות ושמן המכון הוא שתהיו המלו' מלשון אחד
בלבד ועל כן במחילה רבה ממעלת הרא"ש וצ"ל פתרון המל'
הזאת שעשה אין לו שחר לשתי סבות · והאחת היא זאת
אשר אמרתי עתה עד שאין לחבר דוך שהיא מלה ארמית
עם סוסטוס שהיא כאשר אמר מלה יונית · והאחרת היא
כי סוסטוס בלשון יון לא יורה לנו בשר כאשר האמין כי
סוסתוס בלשון יון כתוב בסיגמא · באומיקרון · בסיגמא ·
בתיו באומיקרון ובסיגמא רוצה לומר כלי או אמה וכדומה
נכון לקרוד בו הקרקעות הערים והשדות ואם תרצה לומר
בשר תאמר סארכוס כתוב בסיגמא · באלפא · ברו · בכאפא
באומיקרון · ובסיגמא : ותופוס בלשון ההוא כתוב בתיו ·
באומיקרון · בפי דגושה · באומיקרון · ובסיגמא · רוצה
לומר מקום עד כי אם נרצה לחבר שתי המלות יחד ולומר
בלשון יון מקום בשר נכתוב תופוסארכוס ועל דימיתי אני
אברהם כי סוסטוס תהיה גם כן מלה ארמית שמשמעותה
בשר ודוכסוסטוס ירצה מקום בשר כמו שאמר הרא"ש ז"ל ·
והנה עם כי הרא"ש ז"ל הוסיף באור לפרש מה שירצה בקלף
ובדוכסוסטוס עם כל זה אכתוב כאן במקום מה שאמ' הרא"ש
ז"ל דברי המרדכי ז"ל על פי רב האי גאון ז"ל מפני שהם ב
באופן מה יותר ברורים ממה שהם דברי הרא"ש ז"ל · אמר
המרדכי ז"ל הקלף הוא במקום שער והדוכסוסטוס במקום
בשר פירוש אותו של צד השער נקרא קלף ושל צד הבשר
נקרא דוכסוסטוס פירש רב האי גאון ז"ל לוקחים עור ו
וחולקים אותו לשנים ואותו של צד השער נקרא קלף ואותו
של צד הבשר נקרא דוכסוסטוס פירוש מקום בשר ומעבד
להו לתרוייהו במקום דבוקם לצד הבשר · ולצד השער לא
מעבד להו וכותבים שניהם על המעובד שהוא הנאה והיינו
דתניא קלף במקום בשר פירוש הצד של צד הבשר ולא
מקום בשר ממש והיינו במקום דבוקו לדוכסוסטוס במקום
פירוש צד המעובד שהוא לצד שער מקום שהי' דבוק לקלף
שנקלף ממנו וכבר הרמב"ם ז"ל בהלכו' תפילין פרק א' פסקא
ז' באר בשלם שבפנים על פי דרכו בדברים ישרים טובים
ומתוקני' מה הוא הקלף והדוכסוסטוס עד שיבינם כל קורא
תכף ומיד מבלי העמל והיגיעה הרבה הצריכה לחבין דברי
הגאונים הנזכרים כשאמר ואם לקחו העור אחר שהעבירו
שערו וחלקו אותו בעוביו לשנים כמו שהעבדנין עושין עד

שיהיה שני עורות אחד דק והוא שממול השער ואחד עבה
והוא שממול הבשר ועבדו אותו במלח ואחר כך בקמח ואחר
כך בעפצא וכיוצא בו זה החלק שממול השער נקרא קלף
וזה שממול הבשר נקרא דוכסוסטוס · הוסיף הרמב"ם ז"ל
הלכה למשה מסיני שיהיו כותבין ספר תורה על הגויל
וכותבין במקום השער ושיהיו כותבין התפילין על הקלף
וכותבין במקום הבשר · ושיהיו כותבין המזוזה על ד
דוכסוסטוס וכותבין במקום השער וכל הכותב על הקלף
במקום שער או שכתב בגויל ובדוכסוסטוס במקום בשר
פסול כו' שהם דברים מכוונים למה שכתב המרדכי ז"ל א
אדעתין דרב האי גאון ז"ל · הרי שנשארו עוד שלש דברי'
מהחמשה עשר אשר אמרתי שהם נכונים וטובים לכתוב
עליהם נוסף על השנים עשר שזכרתי כאן זה אחר זה והן
המתכות והמרגליות ואבני מחצב ואתם ידעתם ששלשתן
נמצאו כתובים בתורה כי הציץ היה של זהב ועליו אמר ה'
ועשית ציץ זהב טהור ופתחת עליו פתוחי חותם קדש לה' ·
וכתיב ויכתבו עליו מכתב וגו' ובמרגליות או באבנים טובו'
צוה ה' ולקחת את שתי אבני שהם ופתחת עליה' שמות בני
ישראל וגו' והאבנים תהיינה על שמות וגו' וגם הלוחות של
ספרינון היו כדגרסינן בגמרת ברכות פרק מאמתי אמר ר'
לוי בשם רבי חמא בר חנינא מתחת כסא הכבוד הראה לו
הקב"ה למשה את המחצב שנאמר ותחת רגליו כמעשה לבנת
הספיר כו' אמר ליה הקב"ה הצוב מכאן שני לוחות אבנים
כראשונים מה הראשונים ארכן ששה טפחים ורחבן שלשה
אף אלו כן · מה הראשונים של ספרינון אף אלו כו' וכתיב
ואכתוב על הלוחות את הדברים אשר היו וגו' ובאבני מחצב
של שישא ומרמירא כתיב והקמות לך אבנים גדולות וגו'
וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת וגו' וכתבת על
האבנים וגו' עד כי כל מה שנדרתי כזה כבר לכם שלמתיו:
והואיל דאתא לידן לא אוכל להתעלם מלהגיד לך אתה
הקורא כי יש מהחכמים שהאמינו ששם זה של מרגלית לא
יאות לא לפירלה בלעז שקראו רוב המעתיקי' אות' ללשוננו
הקדש פנינה וקצת מהם רצו שתהיה הכתם הנזכר בפסוקי'
שונים ובפרט המשלי כה כדכתי' נזם זהב וחלי כתם ואמרו
שהפירלה ביחוד תקרא מרגלית מפני שהאומני' הם נוקבים
אותה לבדה מה שאינם עושים כן לשאר האבנים טובות עד
כי בגלל הדבר הזה לא יקראו החכמים האלו האדם פטדה
וברקת ויהלום מהאבנים טובות בשם זה של מרגלית מפני
שלא ינוקבו ועל כן אמרו שאינו עולה יפה מה שכתבתי
כאן כשקראתי כל האבנים טובות תחת סוג זה של מרגלית
ואולם אתה עתה ברוך ה' דע כי בכל חמשה חומשי תורה
לא תמצא שם כללי לאבנים טובות שיובדלו בעבורו משם
כללי של שאר האבנים קטני הערך שהוא זה היינו אבן
כדכתיב ומלאת בו מלאת אבן וגו' וגם כי בנביאים תמצא
לפעמים אצלו שם זה של לווי היינו יקר כדכתיב יחזקאל כח
כל אבן יקרה מסכתך אדם פטדה ויהלם וגו' עם כל זה גם
בהבדל הזה של יקר לא נכיר הבדל האבנים טובות משאר
אבני מחצב כי הנה גם במלכים א' ז' נקראו האבנים האלו
יקרות כדכתיב ומיוסד אבנים יקרות אבנים גדולות וגו'
ולכן כשלא חציתי לפרט כל האבנים אחד אחד בשמותן
העצמי כמו שהם כתובים בתור' בחרתי לקצר ולעבור בשם
הכללי ששמו להם רבותינו ז"ל שהוא שם זה של מרגלית
עד כי אין לך להאשים אותי על הדבר הזה אשר דברת · צא
וראה מה שדרשו על פסוק ושמתי כדכד שמשתיך ישעיה נ"ד

ר' ירמיה

רבי ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק אמר עתיד הקב״ה
לעשו׳ שער המזרח של בית המקדש הוא ושני פשפשין אבן
אחת של מרגלית כו׳ ועוד שם ר׳ יוחנן הוה יתיב ודריש כו׳
עד אבן אחת של מרגלית כו׳ ועוד שם אמר ר׳ שמואל בר
נחמני אמר ר׳ יונתן פליגי בה תרין מלאכי ברקיעא כו׳ עד
עשר ברום עשרי׳ומעמידם בשערי ירושלם כו׳ וגם על פסוק
וה׳ ברך את אברהם בכל בראשית כו׳ כתיב רבי שמעון בן
אלעזר אמר מרגלית טובה היתה לו לאברהם אבינו תלויה
בצוארו כו׳עד מידלי יומא אידלי קצירא כו׳ ובמדרש מגילת
אסתר על פסוק חור כרפס ותכלת אמרו והכתיב וכל אבן
יקרה ואבני שיש לרוב ? שלמה היה נותן מרגלית מכאן
ומרגלית מכאן ואבני שיש באמצע כו׳ · הרי שרבותינו ז״ל
הם הם היו שקראו לאבנים טובו׳ מרגליות ולא אני · והנה
על מה שהאמינו החכמים האלו כי הפירלי בלבד ינוקבו
ולא שאר האבנים טובות ידעו נא ויראו שטעו בחשבונם כי
האומנים בשוה הם מנקבים גם כן כל שאר האבנים טובות
כמו שהם מנקבים הפירלי כי ינקבו הזכוכית לבנה ח
המחצבית וכל שכן המלאכותית הנקראו׳בלשוננו קריסטאלו
וגם ינקבו האלמוגים שהם הקוראלי וגם הישפה שהוא
חיאספי וגם הפטדה שהיא הטופאציאו וגם השוהם שהוא
הסמיראלדו וגם חאגאטא והגראנאטה שהיא באולי הפנינה
ואבנים טובים אחרים כהגה וכהנה שעושים מהן ענקים
לתת על צוארי האנשים החשובים וגם לתכשיטי הנשים
ההולכות בגללן נטויות גרון · אמנם על מה שאמרו כי
הפירלי נקראו ביחוד בלשוננו הקדש מרגליות מי יתן נ
ויכתבון מלין כאלו ברשימת דיו על הקלף או על הנייר
הפשוט בלבד אם בעט ברזל ועופרת לא נחקקו דברי׳ דומי׳
בספרינו הקדשים כי אני באמת לא מצאתי עד היום השם
הזה ביחוד להם כתוב בשום מקום · גם לא יקראו הפירלי
כתם כמו שהאבין רבי יונה המדקדק ז״ל כי כבר רד״ק ז״ל
השיב עליו בשרשים שלו ואמר וביחסו אותו לאופיר ולפז
ידבה שהוא זהב לא פנינים · גם הפירלי לא יכונו בשם
זה פנינים בפרשות עם כי הם טמוני׳ בבשר שרץ הים שהוא
ממין הקונקיליאי הדומים לאוסטריגי הואיל כי כל שאר
האבנים טובות הם כמוהם טמונים במעי הארץ עד שיקראו
גם הן בגלל זה גם כן פנינים · ועוד הפירלי אינם בודאי
הפנינים מפני כי הפירלי הם לעולם לבנים בהחלט מצד
טבעם והפנינים הם אדומים במאד מאד כדכתיב קינות ד
אדמו עצם מפנינים · וכאשר קראתי אני הפנינים פירלי
בספרי זה כאשר ראיתם הלא קראתי אותם כן בהשאלה
ועל פי דעת רבים מעמי הארץ עם כי האמנתי באמת שלא
יקראו כן בעצם וראשונ׳ בלשוננו הקדש בשום מקו׳ מהתור׳
שנכתב : ובגלל כל הדברים האלה אל תבואו במשפט
מעוקם עמי אם קראתי לאבנים טובות בשם זה מרגליות
בכלל כי אם לא יהיה כן האמת כאשר דימיתי ותודיעו לי
קשט דברי אמת גם אני אבא עם החכמים הנז׳ על החותמת
לאלתר כי רבותי הם וקטנם עבה ממתני ובדרוש הזה אשר
ערכתי לפניכם לא יותר דבר להעלות בקונטרים לא אופני
תורת המכתב ומיניהם שהם ארבעה היינו הרשימה הפשוטה
והשוה לדבר ההוא שנעשית עליו · החקיקה המשוקעת
והנשארת אחרי כן כמו שהיא ריקנית חרותה ופתוחה ·
והחקיקה המשוקעת שתתמלא מתוכה בשוה לשטח העליון
מהדבר המחוקק אחרי שתושלם החקיקה בו או שתתמלא
בזמן שנעשת החקיקה ההיא גם יחד · והפתות הטוב והנאה

שנעשה ונשלם באותיות בולטות מסודרות כהלכה : אמנם
הרשימה הפשוטה והשוה היא נעשית על דברים רבים כמו
על האבן הנקרא בלשון יון איראקליאום ליטוס · בלאטינו
איראקליאום לאפים · ואולי נוכל לתת לאבן הזה שם ב
בלשוננו הקדש כמשפט חזה היינו אבן מהחקש או מהבחינ׳
כי ינסו בו המתכות בפרט כמו הכסף והזהב לראות אם הם
טובים או רעים ובלעז נקרא פאראגוני שרושמי׳ וכותבי׳ג״כ
עליו בשרביט דק דק או של נחשת או של ברזל או של בדיל
או׳ של עופרת או של כסף או של זהב וכדומ׳ או היא נעשית
הרשימה האמורה על הנייר על הגויל על הקלף וולתן
מהדברים בצבעים שונים כמו בסם בקומוס בסיקרא ג
ובקאלקאנטום ובזהב וגם בדם האדם ואני הנני מכיר איש
יהודי תם בעניני העולם שאין לו תבונה מספקת בדרכי
התורה והוא עודנו חי כהיום הזה אשר אני כותב בו הדברי׳
האלה שכשהי׳ארוס עם אשתו זאת שיש ממנה עתה לו בנים
במשך האירוסין כתב לה פעמי׳ רבות אגרות שלום עם דמו
ממש להראו לה את תוקף גבורת אהבתו · והרשימה הזאת
גם בדברים של חול היא טמאה ונמאסת וחייבים אנחנו
לדחות אותה בשתי ידים כי הנה בדברים שבקדושה לא
תוכשר אלא הרשימה הנעשית בקנה או בקולמוס המטובלי׳
בדיו שחור ונאה ככתוב (ירמיהו לו) מפיו יקרא אלי את
כל הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו ועם רשימת
הדיו אין ספק שכתב משה רבינו ע״ה את התורה כלה כ
כדכתיב ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים
וגו׳ומפני שלא כל מין ומין מהדיו יוכשר לכתיבת הספרי
תורה התפילין והמזוזות בחרתי להוסיף על הדיו שכתב
הרמב״ם ז״ל בהלכות תפילין פרק א פסקא ד׳ תחבושת הדיו
הזה שקבלתי מהסופר המעולה ר׳עמנואל מפונטרימולי יצו
שבאולי היה מעשה ידי הסופר רבי מאיר מפאדובה ז״ל או
יצא כאשר האמנתי מגנזי הסופר המובהק כמהר׳ יהוד׳ סומו
משער אריה ז״ל שישמש לדברים שבקדושה כמו שישמש
גם כן בכתיבתם הדיו של רבינו ז״ל ואחריו אכתוב מרקחת
דיו אחר טוב שישמש למכתבים ולאגרות של חול והדיו
הראשון הוא זה · קח י״ב ליטרים של מים חיים המוצאים
מיין אדום וכשר בהטפה ראשונה בלבד (כי המים חיים
יצאו מעולם יותר טובים מהיין אדום ממה שיצאו מהיין
לבן הטוב והריחני שביינות) ויהיו מוטפים גם כן על ידי
ישראל בכשרות ובטהרה ושים בתוכן ששה אונקיות גאלה
די איסטריאה כתושה מעט ולא בשלם שבפנים ותשרה
אותה תוך המים הנזכרי׳שלש׳ימים מעת לעת בכלי מכוסה
היטב כדי שהמים החיים לא יסופו ויגועו בהעלאת עשנם
ועצמותם לרוח · אחר כך תרתיחם על אש קל וצלול וכלי
עשן בכלי זה המכוסה כמו שליש שעה אחרי כן תסיר
המכסה שעל הכלי ותתמיד בהרתחתן עד שיחסרו הציין׳ ·
אחרי כן תסנן היטב המים הנשארים בחבורת הגאלה ג
ותחזירם אחרי הסנון נקיים מהגאלה על האש כאמור וזרוק
לתוכן שלשה אונקיות של גומא אראביקה כתושה ודקה
עד לעפר ותנענע המים תמיד כמעט חצי שעה אחר כך
זרוק לתוכן בהיותן עוד על אש קל ולא חזק שלשה אונקי׳
של ויטריאולו רומאנו דק וכתוש גם הוא עד לעפר ותנענע
המים אחריו גם כן כמו חצי שעה ואם תרצה שלא יעלה
במשך הזמן עפוש בדיו שים בתוכו כמעט בסוף עשייתו
כוס אחד מלא חומץ כשר טוב וחזק או אדום או לבן כמו
שתרצה וגם אם ייטב בעיניך להבהיק אור הדיו הזה קח

חלמון (ולא חלבון) ביצה מטורפת היטב וכשיהיה הדיו צונן ומוסר מעל האש בשעה אחת ויותר כדי שלא יוקרש בו החלמון בעבור חמימות האש שבמים שים החלמון הזה המטורף היטב לתוכו וערב הכל יחד בשלם שבפני ובעשיי׳ הדיו הזה קח לך המים החיים המוטפים בלבד פעם אחת ולא תקח המים של שתי או שלשה הטפות כי מצורף למה שיהיו המים החיים הנזכרים באחרונה יותר חזקים ממה שראוי ויקולקלו בעדן הקלפים או העורות בכתיבת הדיו הזה הלא בהטפות המרובות ילכו לאבוד המים בנקלה ולא יעשו בם השריות והרתיחות האמורים אלא בקושי׳ וכדי שלא יבצר ממך הדיו השני הטוב לכתוב בו על הנייר ו וכדומה אגרות שלום ושאר עסקי העולם ושאני משתמש ממנו תמיד׳ כזה ראה וקדש לך׳ קח גלה די איסטריאה ליטרא אחת ואונקיא אחת וחצי כתושה מעט ושרה אותה בשני׳עשר ליטרים וחצי מי באר צלולים עד משך ט״ו ימים ותערב ותערבב בכל יום שלשה או ארבעה פעמים המים שבתוכן הגאלה עד שיעורבו היטב תמיד גם שניחם ואחרי הט״ו ימים לא תערבב יותר המים אך תניח לירד הגאלה בשולי הכלי על נכון אחרי כן בהטיית הכלי שבו המים האמורים תשפוך המים הצלולים לאט לאט עד שלא ירד עמם כלום מהגאלה ושים אותם בכלי אחד נקי ובתוכם תוסיף ויטריאולו רומאנו ליטרא אחת וגומא אראביקא ששה אונקיות מצומצמות וכשהדברים האלה יהיו נמוסים במים היטב תסנן אות׳ בשלמות ושמור הדיו הזה להשתמש ממנו בעת הצורך:

ואולם החקיקה המשוקעת והנשארת תמיד כן חרותה ו ופתוחה באותיות׳ היא נעשת בשלשה פנים שהם או בידי שמים או בדרך סגולת דבר טבעי או בהשתדלות בני יושבי חלד׳ בידי שמים כמו שכתוב והלחת מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחת׳ הרי שנכתב בפירוש שהכתיבה ההיא היתה חרותה בחקיקה פתוחה ולא בחריתה סתומה וכמו שבאר רב חסדא כשאמר מ״ם וסמך שבלוחות כו׳:

והואיל דאתא לידן פעם אחרת זכירת הלוחות לא אוכל להתאפק מלהגיד לך אתה אדוני הקורא כי כשפרשתי דברי רבי חנניה בן אחי רבי יהושע ורבנין ורבי שמעון ורבי סימאי מפני חוליי הגדול אשר אני בו בעונותי הרבים זה ששה שנים שעברו קפצה עלי שכחה ולכן לא העלתי ב בקונטרים שם מה שאכתוב כאן שלא במקומו והוא שרבי סימאי לא בלבד פליג אדרבי חנניה ורבנין ורבי שמעון במנין הדברות ובפרוש מה שכתוב משני עבריה׳ מזה ומזה הם כתובים אלא גם בתיתרוגאנו שלו כחלק עם מה שאמרו רבותינו ז״ל בבתרא פרק חשותפין כי הנה די היה לחכמינו ז״ל שימצא הרבוע השלם והנכון למשפטי הפלוסופים ה הטבעיים בלוחות עצמן כשיהיו גם שניהם זה עם זה וזה על זה בחבור ולא בפרוד שאז בלי ספק יהיו בארכן ורחבן ובעבין ששה טפחים בשלשה השטחים האמורים בשוה׳ אמנם רבי סימאי לא שקטה נפשו בזה אך הצריך המנוע המוחלט בכל חלק וחלק של כל לוח בפני עצמו ביחוד כאשר ראית ועל כן אם תזכיר את דברי ג״ח במקומם הראוי אשלם תודות לך:

נחזור אם כן למקומנו אשר לוקחנו משם ונאמר שהחקיקה הפתוחה נעשת גם כן בדרך סגולת דבר טבעי כמו על ידי השמיר שהוא בריה גדולה כשעורה ואין כל דבר קשה יכול לעמוד לפניו׳ תניא׳ במסכת סוטה פרק עגלה ערופה אבנים הללו (היינו אבני החשן) אין כותבין עליהן בדיו ואין מסרטין עליהן באזמל משום שנאמר במלואותם אלא כותב עליהם בדיו ומראה להם שמיר מבחוץ והן נבקעות מאליהן כתאנה זו שנתבקעת בימות החמה ואינה חסרה כלום כו׳ ואני מתוך דברי רבותינו ז״ל האמנתי שסגולת השמיר היא לבקוע האבנים על דרך הרשומים ובשטח העליון מהדבר הרשום בלבד לא זולת כי באולי אם היתה האבן בלי רשום לא היתה נבקעת מפניו דאם לא כן אין ספק שבהוראת השמיר עצמו הפשוטה בלבד לסלעי׳ להרים ולבקעות היה מחריב את כל העולם כלו כי בשבילו היתה הארץ מתפוצצת ובעבור כחו הגדול היתה נעשת תחתיו פירורין פירורין ועמודיה יתפלצון לכן כאשר רצה שלמה המלך ע״ה להשתמש בו בבנין הבית הקדש והנורא יש ל להאמין שהיה בתחלה רושם האבנים בסם או בסיקרא לארכן ולרחבן סביב סביב כפי צורך גודל האבני׳ ושמושן ושהיה מראה אותן אחרי כן לשמיר מבחוץ על דרך הרשימו׳ עד שהיו מתבקעות מסגולת הבריה הזאת בכל וכל על ח הרשימה בלבד ולא חוצה לה ושמאז היתה האבן ההיא המסויינת נעתקת משאר האבנים הסמוכים והמחוברי׳ עמה לגוף אחד ונעשת בת שמנה או עשרה אמות על משפט נכון כי בבנין ביתו לא נשתמש בשמיר כלל אלא גרר האבנים מבית ומחוץ במגרה (ככתוב במלכים א׳ ז׳) והנה גם בידי אדם נעשת הכתיבה בחקיקה פתוחה וזאת תמצא הרבה בדברים של חול כמו על העצים ועל האבנים וזולתן מ מהדברים ולכן אין להאריך בם כי למפורסמו׳ אין צרי׳ ראיה:

אמנם החקיקה פתוחה הנעשת אחרי כן סותם׳ מתוכה תראה גם בדברים הקדשי׳ וגם בדברי חול בשוה׳ ועל כי נכספה וגם כלתה נפשי להראות לכם בני היקרים הכתיבה הזאת ביחוד בדברים שבקדושה כי בדברי חול היא נראת כל היו׳ למי שהוא חפץ בה על העצים הממולאים בעצים תוך ח החקיקה ועל האבנים הממולאים באבנים המשוני׳ ביניהם בגיון ובמראה עד כי בגלל זה יכאו התיבות לקריאה׳ אמרתי להעתיק לכם דברי רבותינו ז״ל שבמסכת סוטה בגמרא בבלית וירושלמית ואחריהם אכתוב בקצרה דעת קצת מהמפרשים המעולים כדי שמהם בשתוף תצא לאור תעלומות החקיקה הסתומה אשר בה חפצתי עתה ושיעדתי אותה בקונטרים זה לכם הערוך לפניכם׳ אמרו רבותינו ז״ל במסכת סוטה פרק אלו נאמרין שבגמרא בבלית תנו רבנן כיצד כתבו ישראל את התורה? רבי יהודה אומר על גבי אבנים כתבוה שנאמר וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב ואחר כך סדו אותן בסיד׳ אמר לו ר׳שמעון לדבריך היאך למדו אומו׳ העולם מה תורה? אמר לו בינה יתרה נתן בהם הקב״ה ושגרו נוטרין שלהן וקלפו את הסיד והשיאוה ועל דבר זה נחתם גזר דינם לבאר שחת שהיה להם ללמוד ולא למדו׳ רבי שמעון אומר על גבי סיד כתבוה וכתבו להם מלמט׳ למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל התועבו׳ הא למדתם שאם אתם חוזרין בתשובה אנו מקבלים אתכם׳ ובירושלמי דפרק זה דאלו נאמרין כתוב תני על אבני המלון נכתבו דברי ר׳ יהודה רבי יוסי אומר על אבני מזבח נכתבו מאן דאמר על אבני מלון נ נכתבו בכל יום ויום אומות העולם כה היו שולחין נוטריהן ומשיאין את התורה שהיתה כתובה בשבעי׳ לשון מאן דאמר על אבני מזבח נכתבו לא לשעה היו ונגנזו (אמר אברהם

האמינו

האמינו רבים שיהיה טעות בדפוס ושירצה לומר לשעה היו ונגנזו אמנם מפני שבסוף המימר הזאת כתוב אמר ר' יוחנן פשוט הוא לך ארבעה מיני אבנים הן אבני המלון לשעה היו ונגנזו אולי לא נוכל אנחנו לומר כאשר האמינו וטוב הוא אם יאמרו לא לשעה היו ולא נגנזו אך אין לנו רשות לשנות דברי רבותינו ז"ל בשום פנים ובפרט באומר הדעת הפשוטה ולפיכך אני נשארתי מרעיד כי לא הבנתי הדברי האלה לא בכל ולא במקצת כי באמת לא ידעתי איך דברי רבי יוחנן יתאמתו שהיו ד' מיני אבנים אם לא ירצ' שהמלון והגלגל יהיו שני מקומות בתחלפים שהאחד יהיה כמעט על שפת הירדן ויקרא מלון סתם שלנו שם בלילה תכף אשר עברו את הירדן והאחר יהיה רחוק ממנו מעט שלנו שם בעשור לחדש הראשון ויקרא גלגל ושלכן היו ד' מיני אבנים חיינו י"ב בירדן י"ב במלון י"ב בגלגל וי"ב בהר עיבל שזה הוא רחוק מן האמת הואיל כי ביהושע נראה בהדיא שהגלגל והמלון היו מקום אחד ובאותו היום בעצבו שהוא עשור לחדש הראשון לנו שם ולא לנו בראשונה במקו' אחרי · ועוד איך אמר רבי יוחנן שאבני המלון לשעה היו ונגנזו אם שם (סימן ד) כתוב ויאמר אל בני ישראל וגו' שנראה מהפסוקים ההם בברור שעמדו שם בגלגל (שהוא המלון על דרך האמת) האבנים תמיד ולדורות ? הוסיפו שם רז"ל ועוד היתה מעשה נסים נתן הקב"ה בלב כל אומה ואומה והשיאו את התורה שהית' כתובה בשבעים לשון מאן דאמר על אבני מלון ניחא · מאן דאמר על אבני מזבח ושדת אותם בשיד ? בין כל אבן ואבן · רבי שמואל בשם רבי יונתן והיו עמים משרפות סיד מסיד נטלו איפופוסין שלהן למיתה : אמר רבי יוחנן פשוט הוא לך ד' מיני אבנים הן אבני המלון לשעה היו ונגנזו אם תאמר אבני' שהקים יהושע תחת כפות רגלי הכהנים משוקעות היו · אם תאמר פיסטליות שנתן להן משה כבר נכנסו לארץ העמים אלא במה אנן קיימין באבנים שהקים להם יהושע על גב הירדן · וכל דברי רבי יוחנן אלה כאשר אמרתי הן נפלאי' ממני ועל כן לא אפרש אותם בזה · והנה ממה שהעתקתי כאן כמצאנו ראינו דרבי יהודה פליג אתרי מילי עם תרי תנאי כי בגמרא בבלית פליג עם ר' שמעון על מקום הכתיבה הזאת אם היתה בסיד או באבנים · ובירושלמית פליג עם ר' יוסי באבנים עצמן ועל כי אדעתין דרבי יוסי בר פלונתיה ושדת אותם בשיד האמור ככתוב בין אבן לאבן משמע לא רצה להשיב בדבר הזה לרבי שמעון כשהקשה לו ואמר לדבריך היאך למדו כו' אך אמר בינה יתרה כו' · או נאמר כי באולי כשחלק ר' יהוד' עם רבי יוסי בבחירת האבני' האמין שלא היה סיד על אבני המלון הואיל כי בספר יהושע לא נזכר שם סיד כלל ועל כן בגמרא ירושלמית אמרו מאן דאמר על אבני מלון ניחא ושבתר דנא הדר ביה מהיא כי ראה בתורה מצות הסדייה תכף אחרי עברם את הירדן כדכתי' והיה ביום אשר תעברו את הירדן וגו' וגם באבני הר עיבל חזרה התור' וצותה ושדת אותם בשיד ועל כן השיב לרבי שמעון כמו שהשיב :

אמנם במפרשי התורה ראיתי כי רש"י ז"ל כתב פרשת תבא והקבות לך בירדן ואחר כך תוציא משם אחרות ותבנו מהן מזבח בהר עיבל נמצאת אתה אומר שלשה מיני אבנים היו י"ב בירדן וכנגדן בגלגל וכנגדן בהר עיבל כדאיתא במס' סוטה · הרי שלא היו ארבעה מינין כמו שאמר רבי יוחנן · הוסיף באר היטב בשבעי' לשון · ובפרוש ספר יהושע כתב גם כן רש"י ז"ל ויכתב שם על האבנים הן הן האבני' האמורי' למעלה ולאחר מעשה זה' קפלו הסיד שעליהם והביאום הגלגל · והדברים האלה הם באמת נפלאים ממני כי לכאורה נראה ממה שכתב במקום זה שהביאו האבנים ש שהקימו אותם בגלגל להר עיבל ושאחרי סתירת המזבח קבלו את הסיד והחזירום לגלגל · הרי שיהיו לדעתו כאן שני מיני אבנים בלבד היינו אבני הירדן והגלגל שהיו בעצמן אבני המזבח שעשו בהר עיבל מה שלא אמר כן בפירוש התורה · והראב"ע ז"ל סבר כר' יוסי בסדייה ובקצור נפלא כמנהגו כתב ושדת אותם בסיד וטעם בשיד שיעמדו חיינו שיעמדו בחבור בין אבן לאבן כל הי"ב אבני' במשפט נכון · ורד"ק ז"ל בספר יהושע כתב את משנה תורת משה מן ושננתם לבניך אע"פ שאינו משרשו ופירוש משנה הוא שנון התורה ופירושה על דרך כלל · וכתב רבינו סעדיה ז"ל כי כתבו בהם מספר המצות כמו שהן כתובות בהלכות ובאזהרות ויפה אמר כי לא יתכן שכתבו בהן כל התורה רק הצורך דרך כלל · ונחלקו רבותינו ז"ל מהם אמרו על גבי האבנים כתבוה ואחר כך שדו אותה בשיד : ומהם אמרו שבתחלה שדו את האבנים ושאחרי הסדייה כתבו התורה על גבי הסיד ואמרו כי בשבעי' לשון כתבו את דברי התורה כמו שנאמר באר היטב כדי שיבינו אותה כל עם ולשון שיראו אותה · ואתה הקורא דע כי התרגו' הירושלמי ושל יונתן בן עוזיאל נחלקו בכתיבת התורה לשבעים לשון כי יונתן תרגם ותכתבון על אבניא ית כל פתגמי אורית' הדא כתב חקיק ומפרש מתקרי בחד לישן ומיתרגם בשבעין לישנין · והירושלמי פתר מתקרי ומתרגם בשבעים לשון והרלב"ג ז"ל שם כתב והנה כבר נתבאר בתורה שכבר שדו אותם בשיד כדי שיכתבו שם כתב מבואר ואחשוב שמה שכתבו שם הוא זאת הברכה והקללה אשר קראו בזה המקו' ככתוב בתורת משה וזהו מה שאמר שכבר קרא שם את כל דברי התורה הברכה והקללה וזה לאות שמה שכתב שם לא היה בו זולת זה · ואם אי אפשר אלא שנודה שכתב שם כל התורה הנה אין זה זר מאד כל שכן אם היה המזבח גדול וגבוה · ובכלל הנה אם היה כגודל מזבח בית שני לפי מה שספרו ממנו רבותינו ז"ל היה מכיל זה בכתיבה בינונית כו' : ועתה גלוי הוא ומפורסם לכם בני היקרים כי מה שאמר רלב"ג ז"ל בזה אם היה כגודל מזבח בית שני הוא בטל מעקרו כי בלי ספק הי"ב אבנים אלו לא היו גדולי' כל כך עד כי בשתופם יחד יעשו מזבח גדול ברבועו כמו שאמ' רבותינו ז"ל בבסכת מדות פרק ג' משנה ראשונה המזבח היה שלשים ושתים על שלשי' ושתים כו' וכן במה שהוסיף היה מכיל זה בכתיבה בינוני' אינו נכון כי הנה גם כי יכילו בדרך טבע האבנים האלו בכתיבה בינונית תורת משה שהיא כתובה שם על האבני' פעם אחת בלבד בלשון הקדש לא יכילו עליהם תשעה וששים פעמים אחרים שהם עמה שבעים פעמים תורה זאת בשבעי' לשון ועל כי במה שכתב החכם דון יצחק אברבאנילו ז"ל לא מצאתי דבר טוב ל לכונתי בחקיקה סתומה אשר חפצתי ורבינו בחיי ז"ל עמד גם הוא בכה שאמרו רבותינו ז"ל בכלל ולא נמצא בו דבר חדש אלא זה היינו ושדת אותם בסיד לא נאמר בגיר כענין אבני גיר מנופצות אע"פ שהגיר הוא חזק מהסיד אבל אמר שיד לפי שהוא בנין יותר מפני הגשמים מה שאין כן בגיר הנזבום ולכן אמר בשיד למען יעמדו ימים רבים (ואני לא ידעתי מאין לו זה הואיל כי השיד והגיר דבר אחד הם כי יונתן בן עוזיאל תרגם ושדת אותם בשיד ותשועון יתהון

בגירא

בגירא הרי שדבר אחד הם) אחרי אשר אזכיר לכם מה
שהאמין בזה החכם הכולל כמה״ר משה אלשיך ז״ל אענה
אף אני חלקי בכתיבת האבנים זאת הואיל כי אין כאן
הוראת מעשה לדורות לא ספור דברים בעלמא וכבר אמרו
רבותינו שהתורה נדרשת בשבעים פנים · אמר החכם הזה
אחרי דבריו הרבים ושדת אותם בשיד כי גם לאומר שהיה
שיד על הכתיבה ובאו הגוים וקלפו השיד והעתיקו התורה
לא יכחישו שגם מתחלה שדו אותם בסיד לפחות להחליק
מקום הכתיבה כפשט הכתוב שאומר ושדת אות׳ בשיד ואחר
כך אומר וכתבת וגו׳ אלא שאומר שגם על הכתיבה היה סיד
מאמר הכתוב אחרי כן והיה וגו׳ תקימו וגו׳ ושדת אותם
שהוא כי אחר היותם בהר עיבל היה שד אותם בשיד שהוא
אחר הכתיבה שהוצרכו לקלוף הסיד לגלות הכתיבה כו׳
ואני לא ידעתי באמת לדעת מי שאמר שכתבו את
התורה על השיד ושאחרי כן שדו גם כן האבנים בשיד איך
בקליפת השיד העליון שהיה על השיד שבו כתיבת התורה
לא יקלפו גם כן עמו בנרירה גם כי תהיה קלה השיד ה
התחתון שבו הכתיבה על האבנים הואיל כי אחרי שיובש
השיד העליון על התחתון אשר בו כתיבת התור׳ יתהוו בלי
ספק גם שניהם תכף ומיד לגוף אחד בלתי נתפרד ולא
יוקלף האחד מבלי שיקולף השיד האחר שעמו מכל וכל ·
ואמנם החכם הזה האלשיך ז״ל האמין וכתב בפרוש שהיתה
התור׳ כתובה בע׳ לשון והוסיף אחרי דברים כה ואחשבה כי
לא על חנם נכתבה שיד בשין ולא בסמך לרמוז כי אל שדי
הוא שאמר די לשעור י״ב אבני׳ להחזיק כל התור׳ בע׳ לשון כו׳
ואני אברהם צעיר תלמידי התלמידים האמנתי כי התורה
צותה הקמת האבנים מעבר לירדן שיהיו בשני מקומות
חוץ ממימי הירדן בעבור שני דברים שונים והאחד הוא
בשביל ישראל עצמם שהיו שם במעמד ולדורות הבאים
ועל האבנים האלה שהוקמו בשבילם לא היה כתוב עליהם
דבר והדבר האחר הוא בשביל אומות העולם כדי שיוכלו
להעתיק את התורה הכתובה בהם ולא יאמרו אם נתנה לנו
את התורה ברצון ה׳ היינו מקיימי׳ אותה ולכן הוקמו האבני׳
בשני מקומות אלה נבדלים זה מזה לתקון ישראל והאומות
היינו בגלגל ובהר עיבל · והאבנים שהוקמו בגלגל היו הי״ב
הראשונים שהרימו מן הירדן בעברם שהיו מונחים שם
סמוכים זה לזה בהדרגה ולא בחבור זה לזה ובשורה שוה
כאבן אחת שלמה ואלה לא הוסרו מן הגלגל לעולם · והאבני׳
הי״ב שהוקמו בהר עיבל היו י״ב אבנים אחרי׳ שבאולי הרימו
אז גם כן מהירדן בעברם עם כי לא נזכרו בכתוב שבנו
עמהם את המזבח ברבוע נכון וכמשפט הראוי לו שהקריבו
עליו בראשונה עולה ושלמים ואחרי שסתרו אותו חזרו ו
והקימו אותם האבנים בעצמם שם בהר עיבל נפרדים זה
מזה בשורה שוה וברחוק נאות מזה לזה וכתבו עליהם כל
התורה כלה בשבעים לשון על דרך נס כמו שאמרו רבותינו
ז״ל · ועל דעתי זאת יש לי סמך מספיק מפסוקי התורה
ומהפסוקים הכתובים ביהושע ד · צאו וראו כי בפ׳ תבא
צוה ה׳ לישראל ואמר והיה ביום אשר תעברו את הירדן וגו׳
והקמת לך אבני׳ גדולות ושדת אותם בשיד וביהושע כתוב
ויאמר להם יהושע עברו לפני ארון ה׳ וגו׳ למען תהיה זאת
אות בקרבכם וגו׳ ויעשו כן בני ישראל וגו׳ ואת שתים עשרה
האבנים האלה אשר לקחו וגו׳ ולא זכר שם כתיבה כלל · ומה
שצוה ה׳ שהאבני׳ האלה יושדו בשיד כדכתיב בפ׳ תבא בפסו׳
הראשון ממצוה הזאת שאמר ושדת אותם בשיד היה כדי
שבאמצעות השיד שהיו משויידי׳ בו האבני׳ הי״ב בפרוד ומכל

הששה שטחי׳ שלהם היינו מעלה ומטה ומארבעת רבעיהן
יכירו בני ישראל הבאים אחריה׳ כי האבנים ההם לא הוקמו
שם במקרה ובהזדמן אך לכונת מכוין ככתו׳ ביהושע למען
תהיה זאת אות וגו׳ ואמרת׳ אליהם וגו׳ ויעשו כן וגו׳ וישאו שתי
עשרה אבני׳ וגו׳ ומה שכתוב בתור׳ וכתבת עליה׳ את כל דברי
התורה הזאת בעברך הוא בעבור המצוה שצותה אחרי כן
לעשות בהר עיבל כשאמרה והי׳ בעברכם את הירדן תקימו
את האבנים האלה כי הנה התורה לא כתבה ביחוד האבנים
שיקימו או שיכתבו עליהם בפרוד אלא אמרה והקמות לך
אבנים גדולות היינו שיכינו להם אבנים גדולות כמו כל
בבספר וש״ב מהם יקימו אותם בשדייה בלבד כאשר יעברו
את הירדן ושעל הי״ב הנשארים מהכל שכבר הכינו יכתבו
את כל דברי התורה אחרי שיבנו את המזבח בהר עיבל דאם
לא כן לא הרבת התורה דברים מיותרי׳ על מצוה אחת ללא
הועיל כי אמרה בלבד והקמות לך אבני׳ גדולות וגו׳ וכתבת
עליהם את כל דברי התורה הזאת בעברך באר היטב ובנית
מזבח בהר עיבל וגו׳ וכבר פסוקי יהושע כאשר אמרתי יהיו
לי לעזרה ויקיימו כל מה שאמרתי כאן כי הנה שם כתוב אז
יבנה יהושע מזבח וגו׳ כאשר צוה משה וגו׳ ויכתוב שם על
האבנים וגו׳ הרי שעל אבני המזבח שבנו בהר עיבל כתבו
גם אחרי סתירתו את התורה כלה על דרך נס גמור ומוחלט
בשבעים לשון ולא היו האבנים האלה מחוברים בסיד יחד
בשורה שוה כדרכי יוסי ומסויידים בין אבן לאבן כאשר
אומר כי יפסידו בעבור חבור זה מהשטח הראוי שלהם ל
לכתוב עליו · כי הנה היו הי״ב אבנים כמו שאמרו החכמים
כל אחת מהן כשעור ארבעי׳ סאה שהיא אמה על אמה ברום
שלש אמות והאדם אחד לבדו לא ישא משא עליו ית׳ ממשאוי
זה ויהושע צוה לישראל ואמר והרימו לכם איש אבן אחת
על שכמו למספר שבטי בני ישראל וגו׳ וכמשפט הזה כל
אבן ואבן היה בארבעת מרחקיו מן הצדדין י״ב אמות היינו
ג׳ אמות לכל צד ועוד אמה אחת למעלה מהן כי בלמטה לא
היה כתוב עליהן דבר הואיל כי הקמת האבנים בארץ היה
על שטח האמה שהיה להם מתחתיתם עד שיהיו כל השטחי׳
בפרוד הראוים לכתוב עליהן בכל אבן של י״ג אמות ולא
יעבורו · תרבה י״ג אמות י״ב פעמים יעלו לסך מאה וששה
חמשים אמות ואם יחוברו האבנים זה לזה בין הצדדים
בשורה אחת שוה יחסרו שם ששים וששה אמות מהאמורים
וישארו השטחי׳ הנכוני׳ לכתוב עליהן מכל וכל תשעי׳ אמות
בלבד · ועתה אם על הי״ב אבנים אלו של י״ג אמות לכל אבן
היתה כתובה כל התורה בשבעים לשון אין ספק שעל כל
אבן ואבן מהן תהיה כתובה כל התורה כלה חמשה פעמים
בחמשה לשונות נבדלות וגם חמשה חלקים אחרים מששה
חלקי׳ של תור׳ כתובה בלשון אחר או תאמר חמש׳ פעמי׳ תור׳
כתובה בחמשה לשונו׳ ושני שלשיות והצי של תורה כתובה
בלשון אחר כי שני סכומים אלו דבר אחד הם וזה הוא נס
גדול ועצום מאד כי י״ג אמות יכילו החמשה פעמים ושני
שלשיות וחצי תורה · ועל כי במצות התורה באבנים האלה
שבהר עיבל באה זכירת הכתיבה שתי פעמים והסריה
בסיד פעם אחת האמנתי כי קיימו מצות התורה באופן זה
היינו שכתבו ראשונה (וזה גם כן היה נס נפלא שיכלו
לכתוב כל התורה בשבעי׳ לשון ביום אחד) ברשים׳ פשוטה
על האבנים בסם או בסקרא או בדיו או בדבר אחר רושם
כל אותיות התור׳ שבשבעים לשון · וזאת היתה קיום מצות
הכתיבה האחת אחרי כן הראו רשמי אותיו׳ האבני׳ הכתובים
כן לשסיר ותכף עשה השמיר בדרך נס הכתיב׳ השני׳ חקוקה

באבני' בחקיקה פתוחה כמו שעש' באבני החשן אחרי כן על חקיקת אותיות השמיר הפתוחה עשו ישראל הסריחה באבני' באופן שנכנסה הסיד ומלאה חקיקת האותיו' הפתוחו' בלבד מבלי שתכסה הסיד חלקי האבני' שבין אות אחת לאות אחר' עד שנעשת אז חקיק' כתומה יפה וברה וכמשפט הזה היתה לכל האומו' התור' כלה מן המוכן מבלי שיקלפו הסיד שעל האבני' שבאותיו' כאשר זממו המפרשי' הראשוני' והנה גם כי הסריחה הזאת לא היתה אלא בחקיק' האותיו' בלבד כאמור ע"כ חלקי האבני' הבלתי מסוידי' שבין חקיק' לחקיק' היו מעטי הכמות במאד מאד כגלוי וידוע לכל בן דעת המשער בשכלו חלקי החקיקו' של אותיו' של חמש' סדרי תור' ושני שלשיות של תורה כתוב' בלשון אחר שעל כל אבן ואבן מהי"ב אבנים האמורי' ולכן לא יקראו האבני' האלה בלתי מסוידים בעצם האשות' בעבור מעוט חלקי האבני' שנשארו בלתי מסוידים הואיל כי סריית הסיד תהיה על כל פנים ברובן של אבנים המוכנים לסדייה האמורה בתור' ומקצת הדבר ידענו שהוא ככלו ואין לאומר שיאמ' שסדיי' האותיו' שזכרנו תהי' כתיבה שלשי' ושהתור' לא זכר' אלא שתי כתיבו' באבני' דהא כפ' שני דגטין אסיקנא וכ"כ נ"כ התוספו' שם דכתב ע"ג כתב אפי' לענין שבת אינו כתב ופטור בכל ענין היינו בעבור הכתיב' ההיא ואפי' נתחדשה בו כונה אבל באולי יהיה חייב משום בחינה אחרת אם ירדד דרך משל שיד על קיר או אבן או דבר דומה לו ביום שבת ועתה הסדייה האמורה היתה צריכה בחקיקת רשמי האותיו' שנעשו באבנים לשתי סבות והאחת היא כדי שבמלואה של סיד בחריתת האותיות יקראו העומדים נגדם בנקלה את דברי התורה הכתובה באבנים להיות כי הסיד היא לבנה מאד ונבדלת הרבה מטבע שחרות האבן העצמי' שמבלעדי הסיד לא יקראו על נכון הדברים הכתובים שם והאחרת היא כדי שהסיד הממלאה חקיקת האותיות תשמור הדברים הכתובי' שם באבני' עד שלא תעלה בקרב החריתה החלודה העולה באבנים העומדי' בגלוי תמיד למטר השמים ולשרב ולקרה מדי יום ביום והמוכנת לקלקל החקיקה הנעשת בהם במקבות ובכלי ברזל או בשמיר כי הסיד היא מונעת מצד עצמ' ובטבעה החלודה והעפוש וגם היא מעיקה מלאוי רשמי החקיקה בעבור עשבים קטנים הנולדים שם או דבר אחר שבמקרה יפול וינוח לתוך החקיקה או שיבא שם מחוץ הרי שבידי אדם היא נעשת ביחוד ובשתוף גם החקיקה הפתוחה וגם המלאה בשוה כאשר אמרתי :

ואתה הקורא דע כי האדם ידע ג"כ לעשו' החקיק' באותיו' ולמלאות את החריתה ההיא גם יחד כהרף עין וזה גלוי וידוע לנו במלאכת הדפוס כי היא עושה חקיק' האותיו' בנייר וממלאה אותה בשעת עשייתה בדיו המשוה גמורה ורשומי החקיקה תכף ומיד באופן שהאותיו' החרותו' והנייר חלק יעלו ויבאו אחרי כן על שטח אחד בלבד וזה לא יעדיף על זה באומה · וכדי שתבין כל האמור בנקלה שמע ואנכי אדבר כי בעלי המלאכה ההיא הם עושי' עטי הדפוס מדברי' שונים נכוני' לעמוד תחת מעיכת המכבש מבלי שיקולקלו כי לוקחי' נרירות ועפרות ברזל ועופרת ובדיל ואנטימוניאו ומרקיסיטה והבדיל בתוכם הוא עודף על כל שאר המתכות הנכנסים שם הרבה כדי שהדברים הקשי' ממנו לא ינקבו הנייר במעיכת המכבש ומתיכים כל הדברים יחד בחכמה ובתבונה גלויה לאומנים שלהם עד שיהיו לאחדים כעשרת אחת מתוקנת כהלכה לעשות מבנה עטי' שתי' גדולי' וקטני' לפי צורכן של אותיו' ועל קצה שרביט העט הם עושי' בהתכה כל אותיות האלפא ביתא לאלפים ולרבבות נפרדים זה מזה · צורת האותיות שבקצה העט היא בולטת לחוץ וכשמסדרי' העטי' או השרביטי' האלה בתיבות או מלות מורדפות ובשורו' שורות ועמודים שנים או שלשה ויותר כרצונם על טבלא נכתה לזה או עם שני כדורי' גדולי' של עור מלאים צמר גפן או דבר דומה להם שוטחים עליה' מעט מהדיו אשר אכתוב בסמוך ומשפשפי' הכדורי' שעליהם הדיו זה בזה וזה בזה עד שיבא הדיו היטב ולא יהדיק עצמו על האותיו' יות' מן הראוי ובכדורים יקישו בקלות בעלי המלאכה הזאת על עמודי האותיו' שנסדרו מלפני' ע"י האומנים עד שיקבלו מעט כל האותיו' בדיו ועליהם ישימו בתוך המכבש הנייר לבן וחלק שרוצים להדפים ובמעיכה מתוקנת אז האותיות שהן כאשר אמרנו בולטות הן חוקקות התיבות בנייר והדיו הוא משוח החקיקה שבאותיו' עד כי היא בודאי כתיב' מחוקקת ומלאה גם יחד ואין להשיב על זה כי האמת כן הוא כאשר כתבנו · והנה הדיו הנכון למלאכה הזאת הנני בידך קום משכהו כי זה הוא · אמנם בראשונה דע כי האומנים הבקיאים עושים תחבושת אחת שקראו אותה בלשון לעז וירניצי ליקוידא שנעשת מב' דברי' אלה בלבד שהם ראסה די פינו ושמן אגוזי' נבדלי' ביניה' במשקל כפי חפצו של אומן העוש' התחבושת באופן שיבואו במלאכה הב' דברי' אלה שבה לידי נסות הדבש הטוב של דבורי' או כדומ' יקח א"כ מהוירניצי ליקוידא הזאת ליטרא אחת ומהעשת המקובץ והנאסף בשולי הכלי המושם על שריפת ראסה די פינו שמנה וטובה ג' אונקיות ועם מעט שמן של זרע פשתן כדי שיבהיק הדיו ולא ידביק עצמו על האותיות יותר מן הראוי תערב הכל יחד ותשמור הדיו הזה לזמן המצטרך וטוב הוא לעשות אותו משלם מדי יום ביום כשתצטרך להשתמש ממנו : ואני לא אוכל להתאפק מלדב' תועה על כל החכמי' שבדורנו אין נקי שהאמינו היות מלאכ' הדפוס דבר חדש כבר לא היה לעולמי' [illegible] קרוב לק' שנה שעברו כאשר דברו והם לא ידעו ולא הבינו שמלאכת הדפוס היתה נגליה לנו למאו' ולאלפים של שנים וכמעט סמוך לבריאת העולם ולמעלה הרבה מזמננו זה כי הנה איוב היה מיועצי פרעה ככתוב בשמו' רבה על פסו' כי בדבר אשר זדו א"ר חייא א"ר סימאי ג' היו באותה עצה כו' ונולד כשירדו ישראל למצרים ומת כשנפדו כבר' וכ' בסדר עולם נאמר לאברהם אבינו בין הבתרי' ידוע תדע כי גר יהי' זרעך זה יצחק שנאמ' כי ביצחק יקרא לך ז"ע ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם ויעקב אבינו אמר לפרעה כשירד למצרים ימי שני מגורי' שלשי' ומאת שנה הרי ק"צ שנים נשתיירו מאתים ועשר' שני' סימן שנותיו של איוב שבאותו הפרק נולד (ותאמרו אתם שכשבאו עליו היסורי' היה כבן ס"ש שני' וראוי הוא להאמין שלא האריכו עליו יותר משנה אחת כי אפי' לרשעי' משפטם בגהינם למרבה הוא י"ב חדש כדתנן במס' עדיות פ' ר' חנינא סגן הכהנים משנה י' וכששב ה' את שבותו כתיב ויחי איוב אחרי זאת מאה וארבעים שנה ואומר ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה נמצאת אומר כשירדו ישראל למצרים נולד איוב וכשעלו ממצרים מת כו' ומי לא ראה איוב בקי בכל משפטי הכתיב' אשר זכרנו עד עתה ? דרשו בספרו סימן י"ט ותמצאו כתוב שם שכשהיה מתרעם על הסגופי' והצרו' שבאו עליו בקטרוג השטן אמר בפירוש מי יתן אפו ויכתבון מלי שהיא הכתיבה הנעשת ברשימת הדיו · מי יתן בספר ויחקו והיא הכתיב' החקוק' והמלאה גם יחד הנעשת במלאכ' הדפוס בנייר כאשר אמרנו עתה ושני הבדלי המכתב אמרם בקצר' ובפסוק אחד בלבד ועל כי הרשימה בדיו היא נודעת לכל לא ארחיב הדבור עליה כי למפורסמות אין אנו צריכים

למשלי׳א׳ פירושי׳אך על הדפיסה אמ׳ כי היא נעשת בעט ברזל ועופר׳כלו סוף הפסו׳הראשון יהי׳נקשר עם תחלת הפ׳הב׳ הבא אחריו שיהי׳באור לו כי הנה אין לקרות בעט ברזל ועופר׳ לעד בצור יחצבון ברדיפה לב׳ סבו׳ והראשונה היא כי תחת מלת ועופרת יש האתנחתא שהוא בין המלכי׳טעם מפסיק ועל תיב׳ לעד יש הרביע שהוא גם הוא טעם מפסיק ומלך והשני׳היא כי לא תאות העופר׳ שהיא חלשה ורכה עם פה בלתי חותך לחצוב האותיו׳בצור כי יצטרכו הצורים בעבור קשיות׳העצמי לברזלי׳ החדי׳והחותכי׳ בפיהפ ובחודם העליון בחזק׳כמו שהן המקבו׳ והגרזן ודומיהן ׳הרי שהחכמי׳הללו לא דברו נכונה כשהאמינו שהדפוס הוא דבר חדש כי איוב כתב הדפיסה בהדיא כאשר שמענו וראינו ׳ וגם החקיקה פתוחה והכליטה באותיו׳ נכללו בדבריו כשאמ׳לעד בצור יחצבון כי הנה כמו שהחקיק׳ שנראת ביחוד חציבה נאמרה בפירוש כן הכלישה באותיו׳נכללה עמה כי החציבה המותרת להעשות כן בדברי חול בעד הכליטת באותיו׳תרשום נ״כ בברזל קטן וחד כמו שהוא האזמל האותיות סביב סביב לגופן עד כי תוכו של אבן או חלק הצור שברתוך הרשימה יעדיף על הרשים׳החקוקה כמשפט נאות סביב באופן שתוכר בנגלה צורת האותיות השלמ׳והנכונ׳ בעבור הכליטה היוצאת עם כי הכתיבה כזאת וכתיבות אחרות דומות לה הם בודאי אסורים לנו בדברים הקדשים משום חק תוכות כידוע לחכמי׳ ובפסוקי איוב אלו כבר פירשנו כל הארבעה הברלי׳ המכתב אשר כתבנו בשולי קונטרים זה ׳ אך אם לא תרצה אתה הקורא לפטור את עצמי בפסוקי איוב על הבליט׳ באותיו׳ דוק בפסוקי התור׳ כי תשכח פ׳בפ׳תצוה המדבר עליה כי אבר׳ התורה ועשית ציץ זהב טהו׳ ופתחת עליו פתוחי חותם וגו׳והפ׳ הזה כבר פירשוהו רבנן דגרסי׳ בפס׳ גטין פ׳המביא גט ציץ לא פיה כתבו שוקע אלא בולט כדינר זהב דבולט ולא כדינר דאילו התם מגואי ואילו הכא מאבראי כאשר באר הרשב״א בחידושיו כשאמר התם מגואי ומיחרץ חריץ והוי׳חק תוכות ולאו כתיבה היא והכא מאבראי דהוי חק ירכות וכלהו מודו דחק ירכות בעינן ׳ והר״ן גם הוא כתב בפ״ב דגטין (כמו שבא לידי הסוגיא הזאת שלמה ומתוקנת מבית מדרשו של הגאון כמהרר משה מבורעי המכונה מהטוראצו זצ״ל) גרסי׳ בגמרא תר׳ וכתב ולא נחקק ׳ ופרכינן למימר׳ דחקיק׳ לאו כתיב׳היא? ורמינהי עבד שיצ׳בכתב שע״ג טבלא ופנקס יצא לחירות אבל לא בכתב שע״ג ניפא ואנדוכתרי? (וזהו פי׳כתב שחקק ע״ג טבלא ׳ דף ופנקס הוא כעין אותן של כהניהם שחוקקין עליהן בעט ׳ ולא בכתב שע׳ ניפא כעין כובע של צמר שנתונית הנשים תחת צעיף שוריהם כדאמרינן בשבת פרק במה אשה יוצאה ׳ אנדכתרי תכשיט ׳ אמר אברהם ואתה הקור׳ דע כי אנדכתרי הוא לשון יון והוא נכתב בשבוש שצרי׳לכתוב אנדיכתים׳כתו׳בלפ׳ בניי ברילתא ביושא נכאפא כתיו באי טא ובסינמא ׳ שהל בלשונם מין ממיני הקשורי׳ ׳ הוסיף הקונט׳בפי׳ אנדכתדי ואב׳ורוקמין עליו צורו׳במחט ואם רקמו עליהן אותיות הגט אינו כתב לפי שאינו כתוב וקבוע אלא מוטל על הבגד ושני ראשיו בלבד הן תחובין שם) ומשני אמר עולא א״ר אלעזר לק׳ הא דחק תוכות (היינו שלא נעשה מעש׳ כלל בגוף האות)הא דחק ירכות אבל אם חקק ירכותיהן של אותיו׳ דהיינו הן ממש כששקע הכתב כתיבה מקריא עכ״ל הר״ן ז״ל ׳ בגלל הדבר הזה הרמב״ם בהלכו׳ כלי המקדש פ״ט פיסקא א וב׳כתב כיצד מעשה הציץ?עושה טס של זהב רחב ב׳ אצבעות ומקיף מאוזן לאוזן וכותב עליו שני שיטין כו׳וחופר את האותיות מאחריו כי הנה צריך לכתוב בו מלאחריו האותיות הפוכות ברשים׳ משום דכתי׳ ויכתבו עליו וצריך שיחפור מאחריו משום דכתי׳ ופתחת עליו פתוחי חותם

והוא מדובק על השעוה עד שבולטו׳ האותיות מלפניו והשעוה הזאת שאמ׳ רבינו היא כמו השעוה כרכומית הקשה הנקרשת בחתיכות גדולות ארוכות ועגולו׳המובאו׳בחנויו׳ הבשמי׳ שלנו שקוראים אותן לחמי שעוה שהם באמת טובי׳ ומתוקני׳ לשים עליה׳הטס של זהב לחתות מלאחוריו האותיו׳עד שיצאו בולטו׳ מלפניו כדין וכשור׳והנה דעת רבינו הוא שהיו כותבי׳האותיות הללו קדש לה׳בדיו או בדב׳אחר רושם והיו האותיו׳כתובו׳הפוכו׳ באחורי הטס המושם על שעוה או דבר רך דומה לה ושבכלי ברזל בלתי חותך מתוקן לדבר הזה היו חותרים ולא קוצצים דבר מעשת הטס וממעכים בלבד על רשמי האותיות ההפוכות ומתמידים בחתירה ובמעיכה זאת בחוזקה עד שתהיו האותיות בצורתן העצמית בולטות מצד פנים כי מתוך רכות השעוה או דבר רך דומה לה המושמים בשעת מעשה תחת הטס בחתירת ובמעיכ׳ההיא ירדו חלקי הטס למטה ויעשו שם הבליט׳מלפני׳ באותיו׳ ישרות מתוך האותיות ההפוכות שחותרין מלאחריו כי כמשפט הזה הכתיב׳תעש׳ בחק ירכות ולא בחק תוכות׳ והראב״ד השיג עליו בשני דברי׳ ואמר אינו חופר אלא מכה בדפוס צורת האותיו׳ מאחריו עד שהאותיו׳ בולטות מלפניו ומדובק בשעוה שאם׳ אינו כלום הרי שהראב״ד השיג על רבינו ז״ל על ב׳ דברי׳ אלו היינו על החפירה ועל השעוה ואני באמת תמה על הראב״ד בב׳דברי׳ אלה וראשונ׳על החפיר׳כי הנה אם הוא השיג על רבינו ז״ל על דבר החפיר׳בהחלט עד שיאמ׳שאינה נאותה בטס בשום פני׳גם שתהיה מלאחוריו הלא גם הוא לא ימלט בהכאת הדפוס מחפירה דומה לשל רבינו כי אם יבואו גם לדבריו בהכאת הדפוס לידי בליט׳ חלקי הטס מלפניו עד שיעשו שם האותיות בולטו׳כאשר אמר הנה צרי׳ שירדו מלאחריו חלקי הטס כשעור ההוא בעצמו שיעלו מלפניו ואז גם מלאחרי הטס תרא׳ ותמצא החפיר׳בהכרח כמ״ש רבינו על פי דרכו במקום הזה ׳ ואם השיג על החפירה מפני שעל דעת הרמב״ם נעשת לאט לאט ובנחת ובהכאת הטס נעשת תכף ומיד ובבת אחת מה איכפת לן אם תעש׳החפירה בהמשכת זמן ווו אחר זו כאשר אמ׳ רבינו או אם תעש׳כהרף עין כאשר אמ׳הראב״ד הלא די לנו שיכתבו האותיו׳ בחק ירכות כאשר הצריכו רז״ל מצורף כי טוב הוא שיחותרו האותיות בקדושה ע״י חפירת יד אדם כאשר משיודפסו בהכאה ובהרמת יד אומן באולי בלתי הגון וגם ע״י כלי ׳ ועו׳ לפעמים יקרה שבהדפס׳ אותיות החותם האומני׳המכים מלאחורי הטס לא יקישו בכוון על רשימת האותיו׳ הכתובו׳שם מלפנים בדיו על נכון ואז לא יקויים האמור בתור׳ויכתבו עליו מכתב פתוחי חות׳כמו שדייק הר״י קארו ז״ל ׳ והדבר הב׳הוא כי הראב״ד השיג על הרב בדבר השעוה שהיא באמת נתונ׳שם תחת הטס מלפניו על נכון ולא ידע הראב״ד כי אפי׳לפי דבריו עם ההכא׳על הדפוס בחזק׳והרב׳גם כי יכה ויחזו׳ויכ׳עליו האומן המדפיס לא תעשה שם בטס לעולם הבליט׳באותיו׳כל עוד שיהי׳הטס נתון ע״ג דבר שוה לו קשה וישר בשטחו העליון העומ׳בחזק׳נגד ההכא׳הנעש׳ עם הדפוס גם כי יהי׳הפטיש או הקורנס המכה על החותם שעל הטס קשה גם הוא ושל ברזל כי יעמדו לעול׳חלקי הטס הנתוני׳ על הדבר ההוא הקש׳והשו׳לו כאשר הם חלקים ישוי׳ כמלפנים מבלי כתיב׳ בוצאת כלל ועקר כמו שידעו הדב׳הזה גם הטפשי׳ שבנו ועל כן יפה דבר הראב״ד כשאמר שהרמב״ם לא אמר כלום הואיל כי מבין שתי שלילות סמוכות זו לזו יצא לעולם הין אחד נכון וקיים׳ עד כי רבינו ז״ל גם בשיחת הראב״ד ז״ל היוצאת מפיו לפי תומו יפה למד לנו מעשה הציץ והוא הוא הראב״ד ז״ל בהשגותיו לא ידע לבטל צריכות השעוה ואשם במה שהשיג עליו ׳ ועד כאן כתבתי מה שיספיק כהיום הזה ושיעדתי לכם לדבר בקצר׳על קדושת לשוננו והפרטי׳השייכי׳לקדשתו׳ביאו׳

לוח הטעיות

קודם כל דבר דע אדוני הקורא כי בהעתק שלי להקל משמעות דברי ספרי זה עלה במחשבה לפני בראשונה לרדוף כאשר רדפתי אחרי בנהג החכמים לאטיני ברישומים ההם שכתבתי על משפטי הלשון ההוא המורים תכיפת או מנוחת סגנון הדברים בקריאה על דרך הקומא · הפונטי אי קומה ׃ והפונטו פירמו׳כמו שראית בדף הנדפס תכף אחרי מפתחות התשעים פרקים והשלשה בנינים · אף ר׳ אלישמע המדפיס יצ״ו לא היה בקי בהם ולכן במקום הקומא (שהיא ככתב העברי כדמות טרחא שבנוצרי היא כדמות מאריך) או במקום הפו׳נטי קומ״א עשה תמורתם כמעט בכל הספר הפונטי פירמ׳ו בשגגה · ועל כי לא יכלתי אחרי רוב ההדפסה לתקן הטעות אמרתי לחלות פניך שתסל״ח לי אני עבדך על הדבר הזה הואיל כי אחרי ההודעה זאת על בינתך נשענתי ובטחתי שתבין על נכון את דברי אשר ערכתי לפניך גם כי יהיו שם הרשומים האמורים שלא כדת ולחכימא ברמיזא · זאת ועוד ידיע להוי לך כי בכתיבה הזאת המרובעת שנדפס בה ספרי זה יחולפו בנקלה ההה״ין שלה בחי״תין וגם הבי״תין בכ״פין ואם המדפים לא יזהר בם כמוטל עליו יחטיא הקורא בקריאה הנכונה ובדבר הזה פשע באמת ר׳ אלישמע הלז״ה · על כן יהיו עיניך פקוחות בדבר הזה כי מבלי שאזכור תקל״ה זו בדף הטעיות זה בפרטות ידעתי כי תמצא ידך לכונן השגיאות על המשפט הנכון תכף ומיד ׃ וסוף סוף לא אעלים ממך כי המדפים אשר זכרתי לא הביא עמו עטי הנקודות הנכונות לאותיות חבורי זה כי היו הנקודו׳ אשר הביא עמו גדולות בהראוי לערך האותיות שבספר זה ועל כן כשהיה רוצה לשים תחת תושבת האות הנקודה הצריכ׳ אז הנקודה הבולטת כעט היתה דוחה ממקומה האות המנוקדת בהדפסה או בכל או במקצת וכגלל הדבר הזה השמיט שלא בטובתי הנקודו׳ ההכרחי׳ בתחת התיבות הזרות הכתובות בלשון יון ולאטינו עד כי אף על זאת יחרד לבי ויתר ממקומו · ועתה הואיל כי מידי לא היתה זאת לך חנני אדוני כחסדך וגם כרב רחמיך מחה פשע ר׳ אלישמע המחוקק כי הנה חוץ לעירו לא מצאה ידו להשיג כל המצטרך בהדפסה השלמה התמימה והנכונה · והא לך דף התיקונים ליא׳ ·

דף	עמוד	שיטה	טעות	תקון
ג	ב	י׳	הדיאטינון	הדיאטונון
שם	ג	טו	בהם	מהם
שם	ד	לא	והשמיני שהוא הדיאפסון	מחוק והשמיני שהוא הדיאפסון
ז	א	יז	נקרא	נקראו
ח	א	ח	היינו אדום	היינו איכוס או אדום
שם	שם	כג	אידראבלום	אידראבלום
שם	ב	א	תקיש	תקישו
ט	א	יד	ובאיפסילון בחירק	ובאיפסילון בחירק ובסינמא
שם	שם	מ	בצדו האחד	בצדו האחר
שם	שם	מב	האחר מהחליל	האחר מהחליל
שם	ב	יא	המלאכותי לבדו	המלאכותי לבדן
י	ב	מב	לנוי	לפי
יא	א	ט	מי	מן
שם	ב	כא	עד	על
שם	ד	כד וכה	שבעביה היתה ג״ל	מחוק גם כן
יג	ב	יו	נרהוק	ברחוק
שם	ג	נח	גם כן	מחוק גם כן
יד	א	לו	יכרו	עכרו
טו	ב	לב	השוערים	השומרים
יו	ב	כט	על אורך	על רוחב
שם	שם	ל	על אורך	על רוחב
יח	ג	יב	הכהן או הלוי	הכהן האחד או הלוי
כ	ד	כא	אמית	אמות
כו ר״ל כא	ג	יד	ופני שהיו	ומפני שהיו
כ ר״ל כג	א	א	בית עולמים	בבית עולמים
כד	א	כ	תשבה ועשרים	תשעה ועשרים
כה	ג	ח	הכלים היו	הכלים שהיו
שם	שם	ז	שהיו טעונין	היו טעונין
כו	ב	נד	בית הצפון ובית הדרום	בין הצפון ובין הדרום

דף	עמוד	שיטה	טעות	תקון
שם	ג	לח	כי הנח	כי הנה
שם	ד	לג	כמנורה דולקת	במנורה דולקת
כז	א	כח	מענין המכונות	מענין המנורות
כח	ב	מה	שפיכת השבעה נרו׳	שפיות השבע׳ נרו׳
כט	ב	מב	בחצב אחת	מחצב אחד
ל	ב	ב	צרה מחברתה	קצרה מחברתה
לא	ב	ד	וארכן	ארכן
שם	שם	לב	ועשרה	עשרה
לד	א	לד	שעבד	שעבר
לה	ב	יג	שרי הנגליאוני גדול	שר הנגליאוני גדו׳
שם	שם	יז	סקיואוי	סקיאבי
שם	ד	לו	ממנו המצוה	ממנה המצוה
לו	ב	מד	ולהשמיד במלחמ׳	ולהשמיד אותם במלחמה
לח	ד	יב	בחצי עגלים	כשני חצאי עגולי׳
לט	ב	מח	ארכו באמה	ארכו כאמה
מ	א	מח	ינוסו לפניכם	ינוסו מלפניכם
שם	ג	יח	וגדול	ולגדול
מב	א	י	אתם	אתכם
מד	ב	לג	ושני	ובני
שם	ג	ז	והיו	היו
שם	שם	ח	החזקוני	והחזקוני
שם	ד	ז	חעני	חצני
מה	א	טו	קארבונקלום	קארבונקולום
שם	שם	יח	בלאבינו	בלשון לאטינו
שם	שם	יט	קארבונגלום	קארבונקולום
שם	שם	כ	צאפירום	סאפירום
מח	א	לה	צבע עוצר	טבע עוצר
שם	ג	ג	האיפסילון אחרי	האיפסילון בחירק אחרי
שם	שם	מח	נקראת על שם	נקרא על שם
שם	ד	יט	ונמצאו כח אות	ונמצאו כ״ח אות
מט	א	כ	השני שלא	השנית שלא
נ	א	ו	והמוכחרים	והמוכרים
שם	ב	כט	שם שלמה	משם שלמה

נשם

דף	עמוד	שיטה	טעות	תקון
שם	ג	מח	הליטרופיאה	האליטרופיאה
נא	א	כט	ונמצא	ונמצאת
נג	א	ב	גאטי טוריאני	גאטי סוריאני
שם	ב	יו	מהבדלות ההם	מההבדלות הה׳ם
נד	ד	ח	אי מונום	כי מונום
נז	א	כג	קאוריאולו	קאבריאולו
נח	א	ו	מה מהמחברים	מחוק מלת מה
שם	שם	כ	אוריסיאיבום	אוריסיאיכום
שם	ג	א	ימצאו בבשם	ימצאו בבשרם
שם	שם	לא	באגרתן	באגרת שלו
נט	א	יא	בהומר	כחומר
שם	שם	נג	חבורי זה	חבורו זה

בפרק נה׳ של חבורי זה הזהרו באותיות הא׳ ובית׳ שהם ב
בחשבונות הטאריפי׳ להיות כי רבי אלישבע לא דקדק בם
והחליף פעמי׳ רבות הה׳א כחית׳ והכף בבית׳ ואני לא תקנתי
אותם בדף זה הואיל כי המשכיל יבין האמת מהשווים
הנזכרים קודם להם:

דף	עמוד	שיטה	טעות	תקון
נט	ד	לח	שלש׳ועשרים בלף	שלשה ועשרי׳אלף
סג	ג	ג	ויוולדות	ויולדות
סה	ב	כב	לא שניו	אלא שני
שם	שם	כו	נכסים	נסכים
סו	א	יב	התנה	התנה
סז	ג	מז	שופכו שפיכה	ששופכו שפיכה
שם	ד	ד	דוחין	רוחצין
סט	ד	יד	כל המזבח	על המזבח
ע	ב	יא	בכ׳ף רפויה	ככ׳ף רפויה
שם	שם	לז	בין מלת חתיכות ופרתים יש רשימה בתמיה מחוק הרשימה	
שם	שם	ב	הבלילה	דבלילה
שם	ג	מח	בישראל	כישראל
עא	ג	כז	נזרק בם	נזרק דם
שם	ד	לו	משש	ממש
עג	א	לו	עשרים רגלים	עשרה רגלים
שם	ג	א	קונים	הקונים
עו	א	א	גם היא ברחוק	גם כי תהי׳ברחוק
עח	ב	א	ואכלוה	ואכלוהו
שם	ג	ם	הממלאים	המלאים
שם	ד	ח	תחת	בתוך
עט	ב	יג	וז	זו
שם	ד	נד	וכגורלות	והגורלות
פד	ג	יו	ולאטינו	ובלאטינו
שם	שם	לט	שהעצים	מהעצים
פה	ב	מז	שירצה	שיצאה
שם	ג	כח	פידאגוגו	פידאגוגוס
שם	שם	ל	נקראת	נקרא
פו	ב	ח	ביותו	בהיותו
שם	שם	כח	שאני	אנשי
פז	א	ב	הבביאוציאה	הביאוציאה
שם	ב	ב	המיניאו	האמיניאו
שם	שם	ג	המיניאו	האמיניאו
שם	שם	מב	אכתב	ואכתוב
פח	ב	ו	כתב בשם	וכתב בשם
שם	שם	מו	ובשם אחד	ובשם איש אחד

דף	עמוד	שיטה	טעות	תקון
שם	ג	מז	המסודד	המרודד
פט	ב	ח	לחוש הריח	לראש הריח
שם	שם	לג	ביונים שי	ביונים מי
שם	שם	מג	קאסטאו קוסטי	קאסט או קוסטי
צ	א	יא	שבלשון מאלאוה	שבלשון מאלאיה
שם	ב	לד	סקינאנשו	סקוינאנטו
צא	ג	לז	שעושים	שאומרים
שם	שם	מב	קראסיאה	קיראסיאה
צב	א	לו	נמשוך האדם	נמשוך הארם
שם	שם	לז	הארם שבו	האדם שבו
שם	ב	מא	כשהיא	בשהיא
צה	א	מה	לעלות	להעלות
שם	שם	נג	ההעלאה היו	תמחוק היו
צח	א	נ	וברחבן ובגובהו	וברחבן ובגובהן
שם	ב	לט	ועביין אמה	ובעבין אמה
שם	ד	כח	טריכיליאון	טריבליאון
קג	א	כו	אמה ליה	אמר ליה
קח	ד	מא	ונתנו	וננכו
קט	ג	ד	הרמב״ן ז״ל	הרמ״ע יצ״ו
קי	א	ז	עבדך	עבדיך
קיב	ד	כד	בערי מכבר	בהרי מכבר
קיג	ד	כו	שהככר תלויה	שהככר תלוי
שם	שם	לא	והפרד נתון עליה	והפרד נתון עליו
קיז	ב	לט	ליראתיך	ליראתך
שם	שם	מד	לדתיך	לדתך
שם	שם	מח	תורתיך	תורתך
שם	ג	ג	מנוחתינו	מנוחתנו
שם	שם	ח	ממנוחה	מנוחה
קכ	ג	נג	עמה	עמם
שם	ד	ה	למוסף יום	למוסף היום
קכד	ד	ג	לפרים	מחוק לפרים
קכו	ב	א	ופרשת	ובפרשת
שם	ג	יג	נמוספין	המוספין
קכט	ב	יא	למנחת יום שביעי	למנח׳ יום תשיעי
קלב	ד	מ	סורים	הסדרים
קלג	א	יז	שמתחילים אחד	שמתחילי׳סדר אח
שם	שם	יח	להשלימה	להשלימו
שם	שם	מח	אשר הצבת	אשר הצבתי
קלז	ד	לז	בית לחם	פת לחם
קמא	ב	לא	ושמתא אזלא	נשמתא אזלא
קמז	ד	כב	טעות פתח פתוח	טענת פתה פתות
קנו	ג	לז	בנוי ריתבו	בנוי דיתרו
קס	ב	כו	גמרת נשים	גמרת קדשים
קע	א	ח	סתארכת	מתברכת

שם ב שכח המדפיס לכתוב בראש העמוד דברים אלו
היינו מאמר שלם במעלת לשוננו הקדוש ותנאיו המפוארים

דף	עמוד	שיטה	טעות	תקון
שם	ג	לה	והלשון אשו	והלשון אשר
קעא	ג	לח	בסר	בהר
קעב	א	ג	בן ר׳ יהושע	בן אחי ר׳ יהושע
שם	ד	יא	לסמוך על דבריו	לסמוך דבריו על
קעג	א	לז	האי שניסי	האי שויתי
שם	ד	כט	דפטרי לגניה	דחטרי לגניה
קעד	א	א	לגויה דחית	לגגיה דחית

לוח הטעיות

דף	עמוד	שיטה	טעות	תקון
קעח	ב	מח	בעד כל אי בציר׳	תמחוק הצירי ותרשום במקומו חירק
שם	ד	ג וד	שנקרא כן	שנקראות כן
קעח	א	מח	דברי אלו	דבריו אלו
שם	ג	מח	לא תמצאו	לא תמצא
שם	ד	טו	ודמונתם ונינם	ותמונתם ונגאם
קעט	א	יד	חטעמים אלו	בטעמים אלו
קפ	א	כו	וישביח	יושביח
קפא	ב	כד	ששה טפחים ורחבן שלשה	ששה טפחי׳ אורכן ששה טפחי׳ רחבן ושלש׳ טפחי׳ עבין
שם	שם	לד	חמשלי כה	במשלי כה
שם	ד	יז	להראו לח	להראות לח
קפב	א	מח	חמנוע	הרבוע
שם	ב	כז	סותמה כתוכה	סתומה מתוכה
שם	ג	ז	הדברי	הדברים
שם	ד	ח	קבלו	קלפו

תם

חתימת הספר

אמר אברהם הרופא יצ״ו ממנטובה בן הנשא כמה״ר דוד משער אריה אביר הרופאים זצ״ל · בן המרומם כמה״ר אליעזר הרופא המובהק ז״ל · בן המאד נעלה כמה״ר בנימן פרש העברי ז״ל · רופא נכבד של מלך נאפולי הנקרא פירדינאנדו ראשון מאראגונה · ואחריו במצותו רופא נחמד של חתנו גאליאצו מאריאה ספורצה דוכוס ממילאנו · אתה אדני הקורא דע לך כי עת מולדתי היה בחצות הלילה של יום סק ר״ח ניסן שב ומעלת אדני אבי עטרת ראשי הנ״ל כמה״ר דוד משער אריה אביר הרופאי׳ זצ״ל עד יום אשר נקרא בישיבה של מעלה לחיי העה״ב · היה לי מעיר לעזור בחכמי ישראל ללמדני תורה · ובילדותי קראתי ופתרתי תורה נביאים וכתובים בדקדוק רב עם הסופרים המובהקי׳ בכה״ר מאיר מפאדובה ז״ל וכה״ר יהוסף זרקא ז״ל · אחריה׳ הנעלה המרומם איש חיל ורב פעלים שהיה לו שם בראשי גבורי התורה כמה״ר יהוסף סיני ז״ל · למדני הלכו׳ הרמב״ם ומשנה ופרושי׳ התורה והנביאים · ובעיר בולוניא אחרי הפרדי ממנו עמדתי לפני הגאון כמה״ר יעקב מפאנו ז״ל ושמשתי אותו בפוסקים ובגמרא · ועל כי אז נגעה בנו יד ה׳ ומחמד עינינו היה לשרפת אש חזרתי מנטובה ויצקתי מים על ידי כמה״ר יהודה פרובינצאלו ז״ל ימים מה · אחריו שקטתי ונחתי על שכמי הגאון מופלא הדור סיני ועוקר הרים ריש מתיבתא המקובל הרופא והפלוסוף האלהי כמה״ר אברהם יצ״ו בן הגאון וראש לדרשני איטליאה שהיו בזמננו כמה״ר דוד פרווינצאלו ז״ל · אורו כהיום יאיר בקסטי ממונפיראטו חוץ מהעיר הזאת מנטובה · הגאון יברכהו ה׳ הנזכר לשבתי פלא כרסי מבשר ויין הנמר׳ כפי כחי · כי נמצאו לנו בחסד ה׳ במקום ההוא אשר נועדנו שם כל חלקי התורה שבעל פהי׳ וגם הורני בהשתדלות רב הלשון לאטינו בראשיתו ומלאכ׳ ההגיון כלה בשלם שבפנים · ועם מעלת אחרי שנים מה״ר הלכתי בפאויאה לשבוע בכנסית הרופאים החכמה הפלוסופיא לאריסטוטילי · והרפואה לאיפוקראטי וגאלינו היונים ולשאר חכמי הרופאים הערביים · ועכ״ז לא עזבתי אז מלהגות תמיד בתורת ה׳ תמימה כי היה לי הישיש הנורא הזה לעולם למורה צדק והוא למדני דעת ויראת ה׳ ובנפש שוקקה מלא אותי חכמת לב ונתן בכל עוז מהודו עלי עד כי בשלש חדשים אחרי אשר עטרוהו הרופאים בפלוסופיא וברפואה · גם אני נמנתי כמוהו בסמיכא מעליתא ב באשטראות של פאויאה עם שאר הפלוסופי׳ והרופאי׳ שלהם וזה היה יום ר״ח ניסן שנת שכ״ב ליצירה · ובשנת שכ״ו יט לחדש ג׳ סיטימברי · פרשת אתם נצבים קבלוני רופאי הקולוניאל במנטובה שהיו אז שלשים והמשה כלם חכמים ונבונים והרשוני לרפאת כשאר רופאיהם במנטובה וחוצה לה · ואז הנעלה א״א עטרת ראשי זצ״ל היה זקן ושבע ימים ועל הרוב היה נוטה מקו בריאותו וזכני ה׳ למען טובו למלאות את מקומו כי הנה גם הוא הדריכני במלאכת הרפואה במשקים ובתרופות וגם במלאכת היד בנגעים ובהכאות וגם למד את ידי לכרות ערלת הנערים ולהכניסם בבריתו של אברהם אבינו · ומיום ששי של חדש מרחשון שכ״ו פרשת ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעך אחריך לדרתם · עד י״ט אדר שכה״ פרשת תשא כלתי שלש מאות וששים ילדים כנראה בספרי המיוחד לזה אשר בו כתבתי בתחלת זכרון הנער הנמול פסוק אחד לכלם · ושם הנער הנמול ושם אביו ושם אמו יום שנכנס לברית לחשבתנו ולחשבונם פרשת השבוע הבעל ברית ראשון ושני אם עשאוהו כבכהג מעלת הלועזי׳ ובכורתו אם היה בכור לאביו או לאמו · והנושא מהדרשה · אם נעשת בקריאת ויחוד הבעלי ברית בבית הכנסת בשעת המנחה כמנהגנו · וברוב הטורח · והעמל אחרי פטירת א״א עטרת ראשי זצ״ל ברפואת אחינו היהודים · והאדוני׳ והשרים בעיר הזאת · ואילי הארץ חוצה לה · לא דרשתי בספ׳ תורת חשם כמוטל עלי · ובמקום הגית התור׳ יומם ולילה חברתי ספר אחד גדול לאטינו מעצות שונות לשרים רבים ושאלות תשובו׳ לאטינו׳ לרופאים שלא מבני עמנו חוץ מהעיר הזאת כמעט בכל גלילות לומבארדיאה וחוצה לה · וספר אחר חברתי ולקטתי מהתרופות הנבחרות שהם מעשה ידי לכל החליים הידועים ודברים רבים אחרים השייכים והצריכים גם כן למלאכת היד שלא נכתבו עד היום על ידי שום אחד מהרופאים הקדמוני׳ ושבזמננו זה הלא הם ביד בני חביבי החבר והרופא דוד המבורך יצ״ו · ובמצות המסורת אדוננו גולייאלמו גונזאגה יר״ה · דוכוס שלישי ממנטובה · וראשון למונפיראטו חברתי במצותו על רגל אחד ספר אחד לאטינו שבו דרשתי אם יש לזהב מוצא ברפוא׳ כאשר חשבו הרופאי׳ הקדמונים אם לאו שנדפס בויניציאה שנת שמ״ד עד שעון בטול תור׳ היה בעוכרי · ואחרי שנתמלאת סאתי יד ה׳ היתה בי תמוז שנת שין סמך הא · ומעלבונה של תורה נטל חיות אברי גופי ולא יכולתי ללכת ברגלי ולנוע ידי וזרועי השמאלים כשאר בני האדם · וחייתי כמת מוטל על מטתי עד ר״ח ניסן שס״ו · ובחליי דרשתי את ה׳ · ואחרי התפלה והתשובה והתחנ׳ נתתי את לבי לתקן את אשר עותי וסדרתי

לי

לי ולבני תורה נביאים כתובים משנה גמרא מדרש הגדה מאמרי הזוהר וסדר עבודה לכל ימי השנה בשחרית במוסף ובמנחה · עד כי בהגיה זו של תורה בטחתי ירחמני ה׳ ויסיר מעלי כל חטא ואשמה שהיה עלי בעבור בטולה · לכן אל תתמה ארוני וקציני אם העזתי פני לחבר אהל התורה והמשנה והגמרא להיות אחד בסגנונים שונים כהיום הזה כי לא עשיתי זאת ליוהרא בעלמא רק להסיר מעלי גודל העון הזה אשר היה למשא עלי · ואם יקרה והיה לבבך שלם לעבוד גם אתה כסדרי הזה את ה׳ ולעסוק בתורה כמשפט יום ביומו כאשר ערכתי לפניך תיקר נא נפשי בעיניך והתפלל אל ה׳ בעדי שיסלח לכל עונותי ופשעי ולא יבא במשפט עמי כי לא יצדק לפניו כל חי :

והנה אחרי ימי הפסח הזה שעבר שנת ששון העיר ה׳ את רוחי והתחלתי כאיש מכאובות וידוע חלי לכתוב את דברי התורה הזאת וזכני האל אלהינו גדול ונורא להשלים בידי היבנית השלשה מגינים האלה של ספר שלשי הגבורים והתשעים פרקים שלפניהם חדש אלול שנת שס״ו יתברך ה׳ לעד ולעולמי עד אשר הביאני עד הלום ויהי לי למשגב שמחו צדיקים בה׳ והודו לזכר קדשו כי קדוש ה׳ אלהינו :

תם ונשלם תהלה לאל בורא עולם

שארית הטעיות

דף	עמוד	שיטה	טעות	תקון
קעב	ב	לא	על שמאלו	על ימינו
קעה	ב	יג	כי בחמשה	כי בששה
קעח	א	מה	דברי א	דבריו אלו
קפג	ד	כב	ומהעשת	ומהעשן
שס	ד	נף	ארחיב	הרחיב
קפד	א	יג	שנראת	שנקראת

Гинц 3/409